BIBLIOTECA
DE
AUTORES CRISTIANOS

EDITA AUSPICIIS ET INSPIRATIONE PONTIFICIAE UNIVERSITATIS SALMANTICENSIS

CUIUS DELEGATIO apud b. a. C. IN HOC SALUTIS MILLESIMO NONGENTESIMO QUINQUAGESIMO TERTIO ANNO, SIC EST constituta:

PRAESES:

Excmus. et Revmus. Dom. Dr. Fr. Franciscus Barbado Viejo, O. P., *Episcopus Salmanticensis, Magnusque Pontificiae Universitatis Cancellarius.*

vicepraeses: limus. Dom. Dr. Laurentius Turrado, *Rector Magnificus.*

vocales: r p £)r. Agapitus Sobradillo, O. F. M. C., *Decanus Facultatis Theologiae;* R. P. Dr. Marcellinus Cabreros, C. M. F., *Decanus Facultatis luris;* Dom. Dr. Bernardus Rincôn, *Decanus Facultatis Philosophiae;* R. P. Dr. Iosephus Jiménez, *Decanus Facultatis Humanitatum Classicarum;* R. P. Dr. Albertus Colunga, O. P., *Cathedraticus Scripturarum Sacrarum;* R. P. Dr. Bernardinus Llorca, S/ I., *Cathedraticus Historiae Ecclesiasticae.*

scriba sive secretaries: Dom. Dr. Aloysius Sala Balust, *Professor.*

LA EDITORIAL CATOLICA, S. A. AP. 466

MATR.ITI MCMLIII

E. F. REGATILLO ET M. ZALBA, S. I.
I niversitatis Pontificiae Comillensis et Facultatis Theologicae Oniensis Professores

Su m m a

luxta Constitutionem Apostolicam
tLDeus scientiarum Dominus”

II

INTEGRUM OPUS TRIBUS VOLUMINIBUS CONSTABIT :

Vol. I. Theologia moralis fundamentalis, tractatus de virtutibus theologicis.

Vol. II. Theologia moralis specialis: De mandâtis Dei et Ecclesiae.

Vol. III. Theologia moralis specialis: De statibus particularibus. De sacramentis. De delictis et poenis.

11

THEOLOGIA MORALIS SPECIALIS·.
TRACTATUS DE MANDATIS DEI ET ECCLESIAE

AUCTORE

P. MARCELLINO ZALBA, S. I.

JN FaC. THKO1.OC1CA ON1KNSI PROFESSORE

BIBLIOTECA DE AUTORES CRISTIANOS

MATR1TI · MCMLI11

NIHIL OBSTAT:

Dr. Thomas Sanchez Peinadôi
Censor.

IMPRIMI POTEST:

Candidus Mazôn, S. I.
Prov.

IMPRIMATUR:

† Iosephus Maria,
E/>. *aux. et Vie. gral.*
Matriti, 18 septembris 1953.

BAC

Rlvade.neyra, S. A.—Poseo Ouéslmo Redondo, 20.—Madrid.

INDEX GENERALIS

Pag.

Sigla et breviationes

Introductio

THEOLOGIA MORALIS SPECIALIS

Tractatus I.—De primo praecepto

Caput 1.—Dc virtute religionis in genere 5

Caput ii.—Dc praecipuis actibus religionis II

I. De devotione 11

II. Dc oratione 13

Articulus I.—De notione, divisionibus, sensu, honestate orationis 14

Articulus //.—De subiecto, obiecto, termino, condicionibus generalibus orationis 17

Articulus III.—De oratione vocali, mentali, mystica in particulari 23

£ 1. Dc oratione vocali 24

§ 2. Dc oratione mentali ordinaria 28

§ 3. Dc oratione extraordinaria mystica 30

Articulus II7.—Dc necessitate orationis 36

§ 1. De ipsa necessitate orationis 35

§ 2. De exercitio obligatorio orationis 40

Articulus V.—Dc efficacia orationis infallibili 41

III. Dc adoratione 46

Caput 111·—Dc peccatis contra primum praeceptum per cx_cessum 51

Articulus /.-Dc superstitione 52

Articulus //—Dc idololatria 54

Articulus III — Dc· divinationeet spiritismo 55

§ 1. De divinatione 55

§ 2. Dc spiritismo 59

Ariùulus /Γ—De 'anâ observantia '· mag:a
De <ar»a observantia -.·..... —— 6i
De ma?ia .....
s IV —De peccati» contra primum praecept-jm per de-
Capct fectam ....<..... //> 70
Articulus / —Ixr tentations Dei 72
Articulus //—De sacrilegio ..... ^3
Arttculu; *JH.*—De rimonia ..... ·'·› .....

Tractatu» Il-De secundo praecepto

, De invocati—— ——— bti « * '/<
Cap T blaiphcma 98
Arltculw /_j> invocatione ηοηήηi» Dei 99
Articulus //-De vana a«»om^ione nom»»» De. 100
j//—De bU»p^emîa J06
IL-De ' fi ³³³³³f³/³³³/³³³³³³³³³³ 197
Articu Ht r.ii'ura diviitoniVu» 112
Artituns *J! I)'.* *'i-,'.'-r^› 7b* 112
11»
2 *çift£tib&3* et votî ***<-/***-******-*r^,<rrx. 120
*Articw** ///.—p« otMatww^ ..... —— 127
jntrinvsco » 122
..... ℓ ,.Λ, 129
lye 135
137
C4/Wmi0Λβ ⅓-·-/ · * '▮ .. 141
III_ ⅓▮▮ ."tame'.t'i periiirio, adiuriitûj^t *144*
juramento in ℮ ℀p ..... –
Articulus *-'/(Λ •frVA ⅓▮. '^hsr.w.x* o iurarrenio,
Articulus H - ï)t ^L¼ ——— ⅝ ζΓi P'·' ⅍ ℓ
Articulu ill -fit *'ÀtVTA'.fA.. 1 / i\.r'AH.'-:.t/,* 163
Articulu: IV. D'
Art.'eu-h lx- ^.. .:>.·'rfi -. J

Tractatu* HL—De tertio praecepto

l. au4><rxi rr *s^rr* .....
• *fu, . /* τ π.›λ >τ^ \Λ
/irii'-x uî

Articulu: //,—De circumstantj» prate ρ·.]7c
Articulu: ill De caush liberantibus a praeepto P7
Ca h :t H b obbgatione abstinertd. ab operibus »er/ilibu» ..... ⑯
Articulu: *J* J)· praecepto abstincnd ab o'/ ribus ycf.· 190
Articulu: *H- b·:* *c a:*\<\ ubera,'.· .bus a r% u< ;'Vira 1%

Tractatus IV.—De quarto praecepto

Ca p ;t *I* — De pi'-tatc observantia, ŏoccb utia __ *Tift*
l L be pietate ——..... ... ·· I *Vh*
j 2. Observantia . ... *W*
2 3. Obedientia *21A*
Capvt IL—De officiis in societate familiar: ..... *2ff)*
Articulu: *! -be* societate contugah .. ..- *W*
Articulu: *11—V)·-* societate parentali 213
I L O;; '.;a filiorum erga parentes .... 2\ I
f 2. *Ofticiz* parentum erga filios 21b
Articulu: *///.- L>(.* societate hcril . ____ ..... ·· “ 229
£ L Officia famulorum erga heros ..... *O)*
» 2. Officia herorum erga famulos .....— . · 23.
τ. 3. Officia patronorum et operariorum 233
Articulu; *IV.*—be w.ietate uholan .... ■■··· 236
fjf —.Jjr offjriis in societatibus perfecti» 237
Articulu: *I— be* officiis ir societate iccbsiasiica ---- 232
Arltcuiut *11*—be office in societate csvili ..——..... ··'" 2'//
I l· Officia generalia subditorum ... .
\ 2. *(Jiiiciu pTiT.'.p^m,* o.; : ciai)·;:.'. .....'

Tractatus V,—De quinto pra>:cepto

‹ I.—be dominio vitat *et* de s licidio 2’3
Articulu; */*—bc dominio in vitam humanam ------- . - · 256
Articulu.: *11. -be* suicidio, mutila’ione, cura vJat ..... ·" *i-'l*
Ct *H.—be hr/micidio* ..... .·■ .... *TW*
Aridulus *1.—De* occisione malefactori»
Articuluf *11—be* rxdsione iniusti aggr '
Ar'iculu flh b· ' i’ nocent ». . . · *n|)*

Pag.

1 De occisione vel mutilatione innocentis 279
2. De craniotomia et abortn 286

Caput III.—De duello ...' 299
IV,—De bello ..... -..... 302

Tractatus V!,—De sexto et nono praecepto

I- De conceptu castitatis, virginitatis, pudicitiae, delectationis vencreac, luxuriae 31.1
§ î castitate 314
§ 2. e virginitate 317
De pudicitia .....·.....319.....
De delectatione venerea ...321.....
§ luxuria ...323.....
Caput 11,—De moralitate castitatis et luxuriae ...324.....
Caput III.—De peccatis contra castitatem ...349.....
Articulus peccatis luxuriae completis ...350.....
De luxuria consummata secundum finem naturalem, 350
De fornicatione ...350.....
11. De stupro ...353.....
De raptu ...355.....
1\. De adulterio ...356.....
De incestu 358
De sacrilci 361
luxuria consummata contra finem naturalem 363
I De pollutione 364
De sodomia 377
III. De bcstialitatc 379
Articulus II.·—De peccatis luxuriae incompletis 380
§ 1. De actibus incompletis luxuriae externis 380
§ 2. De actibus incompletis luxuriae internis 385
cogitationibus pravis .....385.....
II. delectatione morosa .....386.....
III. De desideriis impuris .....388.....
IV. De gaudio impuro ....389.....
Dc actibus impudicis 390
Articulus III -De anomaliis sexualibus 401
Caput IV.—De cura castitatis 406

Pag.

Tractatus VII.—De septimo et decimo mandato

Bibliographia generalis 123

PARS I.—De iure el iustitia in genere 125

Caput I.—De iuris notione, divisionibus, causis 425
Articulus I.—De notione iuris 425
Articulus /7.—Dc divisionibus iuris 432
Articulus III.—De causis constitutivis iuris 435
§ 1. Dc factis et actibus iuridicis ..... 43?
§ 2. Dc lege positiva hurnana, fonte iuris 437

Caput II.—De iustitia 442
Articulus I.—Dc notione, divisione, obiccto et subiecto instiac 443
Articulus II—De iustitia sociali 453
Articulus 111.—Dc principiis generalibus iustitia·. 461
Articulus IV.—De relatione inter caritatem et iustitiam 463

Caput III.—De iure in re seu de dominio 467
Articulus I.—Dc notione, divisione principiis generalibus dominii 467
Articulus II.—Dc praecipuis formis dominii semipleni 470
§ 1. Dc usufructu ct usu 471
§ 2. Dc servitutibus 474
Articulus HI.—De principiis iurisgeneralibus 477

Caput IV.—De obiccto dominii 478
§ 1. Dc notione et divisione bonorum 478
§ 2. Dc dominio bonorum ..... , 490

Caput V.—Dc subiecto dominii 493
Articulus /.--De subiecto dominii in genere 494
Articulus II.—Dc quibusdam subicctis dominii in particular’.. 499
§ 1. Dc dominio filiorum familias 499
§ 2. De dominio uxorum 506
§ 3. De dominio auctorum et inventorum 515
§ 4. De dominio clericorum bᴋ neficiariorn-n 519
§ 5. Dc dominio religiosorum 522
§ 6. De dominio Ecclesiae et Status 523

Caput VI—De acquisition» domin i 52s

Pag.

Articulus 7.—De occupatione 528
§ 1.—De rebus derelictis 529
De rebus vacantibus et fodinis 530
De animalibus 531
Articulus *11.*—De inventione 536
§ i. Res nuper amissae 537
§ 2. De thesauro 539
Articulus III.—De accessione 541
Articulus II7—De praescriptione 544
De usucapione 546
Usucapio in genere 546
II. Usucapio in rebus ecclesiasticis 555
III. Usucapio in iure hispano 557
De praescriptione liberativa ... 559

PARS ALTERA.—De praecipuis modis derivativis acquirendi dominium, qui sunt successiones et contractus 564

SECTIO l.—De negotiis iuridicis 564

Caput I.—De conceptu et divisione actuum iuridicorum. 564
II.—De requisitis ad valorem actus iuridici 568
Articulus 7.—De subiecto actus iuridici ....568.....
De habilitate subiccti 569
De valore morali actuum naturaliter validorum a subiecto inhabili positorum ....573.....
Articulus II—De materia apta actus iuridici 576
Articulus III.—De consensu voluntatis requisito 580
§ 1. De dotibus in actu voluntatis requisitis ad actum iuridicum ....581.....
De vitiis actus voluntatis 584
I. De errore et dolo 584
II. De vi et metu 588
Artic.ulus II7.—De forma legali et causa actuum iuridicorum... 593
De solemnitatibus actuum 594
§ 2. De causa actuum 596
Caput III.—De obligatione actuum iuridicorum 598
Articulus /.—De obligatione actuum juridicorum in genere 598
Articulus *II.* -De obligatione actuum qualificatorum .....602..

Pag.

§ 1. Dc actibus modalibus ..... — 602
§ 2. De actibus condicionalis 605
£ 3. De actibus aliter modificatis 608
Articulus III.—De modis extinguendi obligationem 612
§ 1. Modi extinguendi obligationem 613
§ 2. Quaestiones speciales de solutione 615
I. Solutio a debitore obaerato 615
II. Solutio debiti probabilis 619
III. Solutio mediante pecunia devaluata 621

SECTIO II.—Dc testamentis et de successione hereditaria. 625

Caput I—De iurc hereditatis in genere 625
Articulus I.—Dc fundamento iuris hereditatis 626
Articulus II.—De natura facti iuridici quo nititur successio... 629
Caput II.—De testamento eiusque requisitis ..... 63'1
Articulus I.—Dc notione et divisionibus 630
Articulus II.—De testatore 636
Articulus III.—Dc heredibus 639
§ 1. De heredibus in genere 639
§ 2. Dc heredibus substitutis 645
Articulus IV.—Dc obiccto testamenti 646
Articulus V.—Dc forma testamentorum 655
Articulus VI.—Dc testamenti revocatione, caducitatc, exeett-tione 658
Caput III.—De successione ab intestato 662
§ 1. Dc successoribus ab intestato 662
§ 2. De modo et ordine successionis 663

SECTIO III.—De contractibus 666
TITULUS I.—*De contractibus in genere* 666
Caput I.—Dc notione ct divisione contractus 6o6
Caput II.—Dc obligatione contractuum in genere . 670
TITULUS II.—*De contractibus unilateralibus praecipuis* 677
Caput I.—De promissione gratuita 677
Caput II.—Dc donatione 681
Articulus I.—De donatione inter vivos 682
Articulus II.—Dc donatione mortis causa 687

Pag.

Caput IIT.—De quibusdam contractibus unilateralibus accessoriis 689
Articulus l.—De fidciussionc 689
Articulus II—De oppignoratione 690
Articulus III.—De hypotheca 691
TITULI S III·—Di· *contractibus bilateralibus imperfectis* 693
Caput I.—De deposito et sequestro 693
§ 1. De deposito 694
§ 2. De sequestro 696
Caput II.—Dc mandato ct gestione negotiorum 696
§ 1. Dc mandato 697
§ 2. Dc gestione negotiorum 699
Caput III.—Dc contractibus crediti (commodato, mutuo, censu) 700
Articulus I.—Dc commodato et precario 701
£]·. De commodato 701
§ 2. De precario 703
Articulus II—De mutiio 703
§ 1. Dc contractu mutui in seipso 704
§ 2. De iusto fenore et usura 707
Articulus III—De censibus 715
TITULUS IV.—*De contractibus bilateralibus commutativis per-f'd'S* 720
Caput I—De empitione-venditione 720
Articulus /.--De natura, subiecto, obiecto emptionis - venditionis..... 720
Articulus //.—De obligationibus generalibus venditoris ct emptoris..... 724
Articulus III—De iustomercium pretio 729
§ 1. Devalore oeconomico 729
§ 2. Dc pretio 733
I. Dc pretio iusto ingenere 734
II. Dc pretio legali 742
III. De pretio conventionali 747
IV. De pretio vulgari 751
Articulus /U De quibusdam speciebus emptionis-venditionis. 759
§ 1. De monopolio et consortiis 759
§ 2. Dc venditione sub hasta 765

§ 3. De retroventditione 70S
§ 4. De venditione per proxenetas 770

Ca pu t II.—De locatione-conductione 774

Articulus I.—Dc locatione rerum 776
Articulus II.—De locatione operum 781
Articulus III.—Locatio-conductio operarum 786
§ 1. De ipso contractu laboris 787
§ 2. De salario iusto in particulari 801
§ 3. Dc cessatione a labore 822
§ 4. Dc remediis quaestionis socialis 827

Ca pu t III.—Dc contractu societatis 828
Ca pu t IV.—Dc cambio 835

TITULUS V.—*De contractibus aleatoriis* 837

Ca pu t I.—Dc asscc uratione 838
Articulus I.—Dc asscc uratione in genere 838
Articulus II.—Dc quibusdam asscc urationibus in specie 844

Ca pu t II.—Dc ludis 848
Articulus 1.—De ludo 848
Articulus II.—Dc sponsione, sortitione, loteria 853
§ 1. Dc sponsione 853
§ 2. Dc sortitione Ct loteria 854

Ca pu t III.—De operationibus bursae 856

PARS TERTIA.—De iniustitia eiusque reparatione. 865

SECTIO I.—De iniustitia et restitutione in genere 865

Ca pu t I.—Dc natura iniustitiae et reparationis 865
Articulus I.—Dc notione et malitia iniustitiae ..... 86›
Articulus II.—De notione- ct obligatione restitutionis 870

Ca pu t II.—Dc radicibus restitutionis ct dc gravitate obligationis ;..... 874
Articulus I.—De possessione iniusta 875
§ 1. De possessore bonae fidei 877
§ 2. Dc possessore malae fidei 882
§ 3. Dc possessore dubiae, fidei ..... ;..... 887
Articulus II.—Dc damnificatiohe iniusta 891

Pag.

De condicionibus generalibus ad restitutionem ex damnificatione requisitis ... 891

De restitutione in casu damnificationis dubiae vel ex errore causatae ... 902

Articulus III.—De obligatione ratione contractus, quasi-contractus, legis positivae ... 908

Caput III,—De restitutione propter iniustam cooperationem. 910

Articulus I,—De cooperatoribus positivis ... 913

De mandante ... 913

2. De consulente . 915

De consentiente 918

De palpone 920

De recursu 921

§ 6. De participante 922

Articulus II.-De cooperatoribus negativis 924

Articulus III.—De restitutione in solidum eiusauc ordine 927

Caput IV.—De circumstantis restitutionis 931

Articulus I.—Cui restituendum sit 931

Articulus II.—Ubi et cuius expensis restituendum sit 935

Articulus III.—Quomodo et cuius periculo restituendum sit ... 936

Articulus IV.—Quando restituendum sit 938

Caput V,—De causis a restitutione excusantibus 940

Articulus I.—De causis a restitutione ad tempus excusantibus ... 940

Artic.uius II.—De causis a restitutione in perpetuum excusantibus ... 942

SECTIO //.—De iniustilia et restitutione in particulari ... 946

Caput furto .....

. l rticulus /.—De notione et malitia furti 946

Articulus II.—De causis in gravitatem furti influentibus ... 95 i

§ 1. Dc causis augentibus gravitatem furtulorum 951

De causis minuentibus gravitatem furtorum .....

Articulus ///—Dc causis a furto excusantibus 958

De necessitate a furto excusante 958

De iusta compensatione 960

Caput JI.—Dc restitutione propter bona spiritualia 965

Caput III.—Dc restitutione propter bona mixta 967

Pag.

Caput IV.—De restitutione propter bona corporis 969
§ 1. De restitutione propter bonum vitae et sanitatis laesum 969
§ 2. De restitutione propter bonum castitatis laesum 974
Caput V.—De restitutione propter defraudatatributa 980
Caput VI.—De restitutione propter defraudatam militiam... 993

Tractatus VIII.—De octavo praecepto

Caput I—De veracitate et mendacio 1000
Articulus I.—De veracitate 1001
Articulus II.—De mendacio et restrictione mentali 1002
Caput II.—De officiis et peccatis circa famam ethonorem. 1018
Articulus I.—De diffamatione in genere 1018
Articulus II.—De diffamatione interna 1029
Articulus III.—De diffamatione externa 1031
Articulus IV.—De contumelia 1038
Caput III.—De secreto 1040

Tractatus IX.—De praeceptis Ecclesiae

Caput I.—De ieiunio ct abstinentia 1050
Articulus I.—De ieiunio 1052
Articulus II.—De abstinentia 1059
Articulus III.—De causis ab observantia iciunii ct abstinentiae liberantibus 1061
§ 1. De causis excusantibus 1062
§ 2. De dispensatione 1064
Caput II.—De oblationibus fidelium 1066
Articulus I.—De censura librorum 1069
Articulus II.—De prohibitione librorum 1075
Index operis analyticus 1087

SIGLA ET BREVIATIONES

AAS	Acta Apostolicae Scdis.
AnalSacraTarrac	Analecta Sacra Tarraconensia.
Ang	Angelicum.
Ant	Antonianum.
Apol	Apollinaris.
ArchPh	Archives de Philosophie.
ArchTG	Archivo Tcolôgico Granadino.
ASS	Acta Sanctae Scdis.
BOE	Boletin Oficial del Estado Espanol.
BullThom	Bulletin Thomiste.
C, CC	Canon, Canones.
Ccomm	Côdigo Espanol de Comcrcio.
CiencTom	Ciencia Tomista.
CivCatt	Civiltà Cattolica.
CH	Côdigo civil espanol (hispano).
CHA	Côdigos Hispano-Americanos.
CIC	Commissio Pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos.
CoIlatBrtig	Collationes Brugenses.
CollatGand	Collationes Gandavenses.
CollatNamurc	Collationes Namurcenses.
CollectMechlin	Collectanea Mechlinensia.
CPF	Collectanea S. Congr. de Propaganda Fide.
ComRel	Commentarium pro religiosis.
D	H. DenzingEr-I. B. Umberg, Enchiridion Symbolorum37 (Barcelona 1951).
DA	Decreta authentica S. Rituum Congregationis.
DAFC	Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique.
DictDrCan	Dictionnaire de Droit Canonique.
DirEccl	Diritto Eclesiastico.
DictSoc	Dictionnaire de Sociologie.
DivThom (Fr)	Divus Thomas (Friburgo de Suiza).
DivThom (Pi)	Divus Thomas (Placencia).
DSpir	Dictionnaire de Spiritualité.
DTC	Dictionnaire de Théologie Catholique.
EphLit	Ephemerides Liturgicae.
EphThLov	Ephemerides Theologicae Lovanicnses.
EstEcl	Estudios Eclesiâsticos.
Et	Études.
FomSoc	Fomento Social.

Greg	Grcgorianum.
IluslClcr	Ilùstraciôn del Clero.
lusPont	Ins Pontificium.
MélScRcl	Melanges de Science Religieuse.
ML, MG	J. P. Migne, Patrologiae cursus completus. Series latina. Scries graeca.
MiscCom	Miscellanea Comillas.
MonEccl	Monitor Ecclesiasticus; olim II Monitore Eclesiastico.
NouvRevTh	Nouvelle Revue Théologique.
OrChP	Orientalia Christiana Periodica.
PerMorCanLit	Periodica de re Morali, Canonica, Liturgica.
R	M. J. Rouet de Journel, Enchiridion Patristicum.
RazFe	Razôn y Fc.
RcchScRel	Recherches de Science Religieuse.
RechTh.AncMéd	Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale.
RevAüol	Revue Apologétique.
RevClcrFr	Revue du Clergé Français.
RevComRel	Revue des Communautés Religieuses.
RevEcclL	Revue Ecclésiastique de Liège.
RcvEspDC	Revista Espanola de Derecho Canonico.
RevEspir	Revista de Espiritualidad.
RevEspT	Revista Espanola de Teologia.
RevintSoc	Revue Internationale de Sociologie.
RevMétaph	Revue de Métaphysique.
RevNéoscolPh	Revue Néo-scolastique de Philosophie.
RcvScPhTh	Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques.
RévScRel	Revue des Sciences Religieuses.
RevThom.....	Revue Thomiste.
R. I.....	Regula luris.
SalTer	Sal Terrae.
Sap	Sapienza.
Schol	Scholastik.
scl	scilicet.
ScuoCatt	Scuola Cattolica.
S. Th.....	Summa Theologica Sti. Thomae Aquinatis.
Stimm	Stimmen der Zeit.
ThGl	Théologie und Glaubc.
ThPraktQschr	Theologisch-praktische Quartalschrift.
ThQschr	Theologische Quartalschrift.
ThSt	Theological Studies.
Vielntel	La Vic Intellectuelle.
VieSpir	Vie Spirituelle.
ZAszMyst	Zeitschrift fur Aszese und Mystik.
ZKirchgesch	Zeitschrift fur Kirchengeschichte.
ZkTh	Zeitschrift fur katholische Théologie.

VOLUMEN II

Theologia moralis fundamentalis.
Tractatus de mandatis Dei et Ecclesiae.

Auctore

P. Marcellino Zalba, S. I.

Postquam exposita sunt in primo volumine ea quae spectant ad virtutes theologicas ct ad virtutes cardinales in genere consideratas, *duplex nobis aperitur via* ut ulterius procedere possimus in expositione officiorum vitae Christianae: *alia virtutum cardinalium* in pai ticulari cum partibus adnexis describendarum, quae est quidem magis scientifica, magis apta ut singulae obligationes hominis in vera sua significatione et in mutua relatione comprehendantur, magis accommodata traditioni antiquorum et in concreto Summae Sti.Thomae ; *alia mandatorum,* quae videtur magis utilis in libro scholari praelectionis pro generalitate alumnorum, utpote qui in praxi pastorali saepius mandata explicare et secundum mandata interrogare debebunt, licet in ea ordo aliquis systematicus magis desideretur, vera et intima ratio quarundam obligationum minus perspicue appareat, periculum lateat moralis negativae magis quam positivae praestandae.

Multi recentiorcs ab ordine isto magis practico Sti.Alfonsi recedunt, ut expositionem magis systematicam Sti.Thomae imitentur, agentes primo de *prudentia* eiusque partibus potentialibus, subiectivis, integralibus, et de vitiis prudentiae oppositis; deinde de *iuslitia,* ad quam reducunt non solum septimum et decimum mandatum quasi iure proprio, sed etiam quintum et octavum, de iniuriis in bonum vitae et in bonum famae et honoris, necnon primum, alterum et tertium, agentes de religione tanquam parte potential! iustitiae, ac denique quartum, agentes de pietate et fortitudine, partibus item potentialibus eiusdem; tertio de *fortitudine* cum adnexis virtutibus et oppositis vitiis; quarto de *temperantia* cum suis speciebus, ubi de abstinentia et ieiunio, de sobrietate et ebrietate, de humilitate et modestia, praesertim vero de castitate et de vitio luxuriae.

Nos, autem, post diuturnam haesitationem systema mandatorum tandem elegimus, rigorem scientificum utilitati alumnorum nonnihil sacrificantes. Neque enim in ipsa ordinatione materiae secundum virtutes rigor plane scientificus observari continuo potest, v. gr. cum inter obligationes iustitiae traduntur ea quae sunt obiectum octavi mandati, sat diversa ratione explicanda est malitia detractionis aut calumniae et malitia mendacii aut secreti promissi violati. Periculum quoque maius quod est in systemate mandatorum considerandi magis peccata quam virtutes, neque insuperabile est, neque in systemate virtutum omnino vitatur.

De praeceptis Dei et Ecclesiae

Praei e>ta decalogi quae etiam in N.T. servandam ab omnibus legem naturalem continent, bis in Sacris Libris V.T. proposita sunt a Deo (Ex 20,2-17; Dent 5,6-21) et semel a Christo Domino in N.T. dentio renovata. Quamquam fere omnia, praeter I, III et IV, forma negativa proponuntur, reipsa unumquodque eorum simul affirmativum et negativum est, quatenus includit alia positive facienda, alia negative vitanda.

Praecepta quae dicuntur primae tabulae (I-III) ordinant hominem ad Deum continentque obligationes quae dimanant ex virtute religionis, praesertim individuales sed etiam sociales. Praecepta secundae tabulae ordinant hominem ad alios homines; et quidem, IV attendit ad bonum sociale communitatis, sive imperfectae sive perfectae, per virtutem pietatis; V respicit et tuetur bonum vitae humanae, per virtutem iustitiae; VI et IX consulunt bono speciei, moderando actus, sive externos sive internos, hominis illi contrarios, per virtutem temperantiae; VII et X versantur circa bona materialia tum externa tum interna, eaque protegunt contra iniustitiam ; VIII, denique, spectat ad bona immaterialia veritatis, famae, honoris.

Unde palet momentum eorum, non solum individuale sed etiam sociale, cum fundamentum constituant cuiusvis societatis et civitatis.

His autem accedunt *praecepta Ecclesiae,* quorum primum de sanctificandis diebus festis urget ipsam legem naturalem, eam ulterius determinando; alterum et tertium de confessione et communione annua, legem divinam positivam determinant; reliqua, quae plura vel pauciora numero solent recenseri, de ieiunio et abstinentia, de tributis Ecclesiae solvendis, de libris prohibitis, etc., continent dispositiones auctoritatis ecclesiasticae.

TRACTATUS I

De primo praecepto

"**Ego sum Dominus** Deus tuus; non habebis deos alienos coram me" (Ex 20,2-3).

Primum praeceptum, quatenus *affirmativum,* praecipit actus religionis, ut unus sci. **Deus verus colatur; quatenus *negativum,*** prohibet ne cultus Deo debitus negetur neve alteri praeter Deum tribuatur, i.e prohibet potissimum idololatriam, virtuti religionis oppositam.

Summa rerum dicendarum: Rœn quatuor capitibus explicabimus. In primo dabimus *notionem religionis,* et generaliter ac summarie de c.usdem *obiecto, necessitate,* dicemus. In altero exponemus *praecipuos actus* reJponis qui ad primum mandatum referuntur; *devotionem* sci., *orationem* et *adoratio-nem.* In tertio agemus dc *peccatis* quae offendunt primo mandato per *sum,* signanter de *idololatria.* In quarto de iis quae laedunt primum mandatum per *defectum,* potissimum de *sacrilegiis* et de *simonia.*

[*] S.Thomas, 2-2 q.81-100; Suarez, *De virtute religionis* tr.1 et 4; Gr. Valentia, *In 2-2* disp.6 q.1-2; Billuart, *Tr. dc religione et yitns oppositis,* Bouquillon *Dç virtute religionis* (Brujas 1880); LBAVirthmuller, *Die mo-,S.è Tugcnd der Religion* (Frlburgo de Br 1S8.1); Vg.uMJSCH, 0««e *dc virtutibus religionis et pietatis ac viis contrariis* (Brujas 1912), U.L. Dignant, *Tractatus dc virtute religionis* (Brujas 1940).

CAPUT I

De virtute religionis in genere

Summa rerum dicendarum: Tradita *notione,* agimus de *subieclo, obiecto, necessitate* religionis.

2 I **Religio:** *a)* Etymologice, iuxta diversos a diversa radice derivatur: a) sive a *relegendo,* quia mente et corde retractare debeamus quae ad cultum Dei pertinent[»]; *β)* sive a *reehgendo,* quasi homo debeat denuo eligere Deum quem dereliquit per peccatum[']; 7) sive

» Cicero, *Dc natura deorum* 1.2 c.28.
' S.Augustinus, *Dc civitate Dei* 1.10 c.3: ALE 41 28U

a *religando,* in quantum Dco maxime per actus religionis adstringimur

b) Quoad rem sumitur: a) *late,* pro universa hominis ad Deum relatione, quae *obicctive* comprehendit omnia eius officia, sive intellectus, sive voluntatis, sive potentiarum exeeutivarum ; *subiective,* autem, adimpletionem eorum officiorum (cf. lac 1,27); *β) stricte,* pro cultu supremo quem soli Deo debemus, et pro virtute quae ad hoc nos inclinat.

Sunt etiam aliae acceptiones speciales, in quibus religio significat sive *determinatum modum colendi* divinitatem, et sic loquimur de religione Christiana iudaica, mahometana, sinthoista, etc. ; sive *specialem statum hominum* per vota publica Deo mancipatorum, ut sunt v.gr. franciscanorum, dpminicanorum, carmelitarum religiones. Unde :

3. Virtus religionis est *virtus moralis inclinans voluntatem ad debitum cultum Dco exhibendum, tanquam supremo rerum principio.* Dicitur:

Virtus moralis. quae sci. habet *pro obiecto materiali* non ipsum Deum, cum in humano Dei cultu versetur, sed bonum honestum creatum, quod est cultus divinus, et actus quibus homo affectu servitutis et reverentiae protestatur divinam excellentiam et propriam subiectioncm ; *pro obiecto autem formali* immediato ct proximo, specialem honestatem quae est in attentanda aequalitate inter cultum Deo datum et ius Dei ad eum accipiendum.

Inclinans voluntatem, unde subiectum proximum huius virtutis non sunt neque intellectus neque pars concupiscibilis aut irascibilis, sed est voluntas; non enim agitur de vero admirando aut de passionibus moderandis, sed de bono spirituali quod est in reverentia atque subiectione hominis erga Deum, praesupposita quidem cognitione Eiusdem excellentiae ct nostrae vilitatis. Aliis verbis, cultus imprimis dicit affectum qui consequitur aestimationem, actusque ex affectu imperatos; iam vero, sicut praesupposita aestimatio est ab intellectu, sic affectus est a voluntate.

Ad debitum cultum, sive interiorem sive exteriorem seu mixtum exhibendum; porro cultus, quod est obiectum materiale religionis, est agnitio excellentiae coniuncta cum submissione erga eum qui colitur; *differtque,* ex hac submissione, *a simplici honore,* qui est mera significatio externa excellentiae alterius sine submissione; unde Deus honorare potest sanctos, non autem colere, siquidem cultus essentialiter connotât inferioritatem colentis.

Deo exhibendum, sive aliquid humanum Ei offerendo, sive aliquid divinum assumendo (cf. 2-3 q.81 a.3c. ct ad 2) ; ita tamen ut in actibus religionis nec Deus ncc Dei excellentia, tanquam primi principii creationis et gubernationis rerum omnium, habeat rationem obiccti formalis, sed sit *terminus cui* dirigitur cultus.

§ Lactantius, *Institutiones* 1.4 c.28: ML 6,537. Quaecumque ex iis vel ex aliis etymologiis praeferatur, bene statuit S.Thomas (2-2 q.81 a.1) religionem proprie importare *ordinem ad Deum,* cui alligari, ad quem dirigi, quem fidem protestando recuperare debamus.

Tanquam supremo rerum principio, hoc est, potissimum tanquam creatori et providentissimo gubernatori universarum rerum, sed simul etiam tanquam fini ultimo, supremae veritati, etc.

4. II. Differt a virtutibus *theologicis,* ut constat tum ex *fo-ntibiis positivis,* quae tres dumtaxat virtutes theologicas recensent, fidem, spem et caritatem (cf. 1,721); tum ex *natura rei,* quae non sinit locum quartae virtuti theologali, cum intellectus feratur in Deum per fidem, voluntas autem non possit ferri in ipsum aliter quam ut bonum nobis per spem, vel ut bonum in se et sibi per caritatem ; tum *ex ipsis notionibus,* nam cum virtutes specificcntur per obiectum formale, theologicae virtutes versantur immediate circa ipsum Deum et ordinant hominem circa ipsum finem ultimum, dum religio attingit primo et per se honestatem quae inest obiecto materiali cultus, i.e. diversis actibus laudis, deprecationis, sacrificiorum, ceterorum quae Deo tribuuntur. Unde excellentia Dei in cultu non se habet sicut bonitas in caritate, sed Deus colitur propter excellentiam, ita ut divina excellentia sit causa motiva ct fundamentum remotum, non vero ratio formalis cur Deo deferatur cultus; dum, ex adverso, Deus amatur propter suam bonitatem, ita ut divina bonitas ipsa sit ct obiectum quod amatur ct ratio propter quam et sub qua amatur.

5. Applicationes: 1. *Religio est virtus excellentissima* inter morales, proximius reliquis ad theologicas accedens iisque sat affinis. Nam, mediate quidem, sed tandem aliquando *ipsum Deum attingit,* eique cultum debitum exhibet; praeterea est quaedam *vitalis protestatio nostrae fidei, spei et caritatis,* easque saepe imperat ad honorandum Deum, cum actus virtutis religionis plerumque sint complexi ct contineant actus aliarum simul virtutum; denique habetur *interdependentia reciproca* inter virtutes theologicas ct religionem, quatenus illae, praesertim caritas, quasi sponte fovent voluntatem exhibendi Deo cultum, et vicissim, cultus praestitus, stimulat in nobis virtutes theologicas. Accedit quod *cultui divino inest dignitas et nobilitas* prae aliis actibus virtutum, quodque multo praestat infinitae excellentiae divinae satisfacere, licet infra debitum, quam infinite minora iura adaequate adimplere. Ex his, autem, patet vicissim peccata religioni opposita esse peiora quam alia quae offendunt reliquis virtutibus moralibus.

Haec propinquitas inter religionem ct virtutes theologicas fuit ratio cur aliquando concepta fuerit, sive ut synthesis virtutum theologicarum, sive ut quarta virtus theologica[4]. Sunt etiam qui religionem dicunt virtutem theologicam sensu improprio, quatenus plurcs eiusdem actus vagantur per campum virtutum theologicarum, et constant actibus fidei, spei et caritatis; alii religionccn vocant quamcumque virtutem et actum qui versetur circa Deum.

2. *Religio minime consistit: a)* IN AFFECTIONE SUBTECTIONIS et sensu vago dependentiae a Deo impersonali, cum rebus naturae

4 Priorem opinionem proposuit A.Martin*ET, *Institutiones* 1 (Paris 1867); posteriorem, R.Hourcade, *La vertu de religion:* BullIJtEccl 45 (1944) 181-219. Singularem positionem intermediam optat O.Lottin, *Vertu de religion et vertus théologales:* Dominican Studies 1 (1948) 209-228, cui religio, licet tendit immediate in Deum, non est virtus theologica quia ex se implicat motum *naturalem* in Illum; est autem virtus et a cardinalibus distincta, eis praecedens ipsasque generans, quae solum ratione strictae obligationis quam importat potest considerari ut pars iustitiae. Cf. eiusdem, *La définition classique de la vertu de la religion doit-elle être maintenue?:* EphThLov 25 (1949) 333-353,

confuso et in homines influente, quem athei diversi coloris (Sch-Icicrmacher, lacobi, etc.) superbia imbuti describunt; nam vera conscientia religiosa, et sensus dependentiae a Numine superiore quem habent homines, non est mere physicus sed praesertim psychologicus et moralis, non vires naturae neque abstractam naturam universalem, sed Deum personalem et providum, appellans; 6) in reverentia morbosa et sensu timoris depressivi erga numen incertum, qui ita homines percellat, ut omnem facilis et fortis actionis cis eripiat facultatem, genusque humanum sopore oppresserit, odiis diviserit et bellis concitaverit, ut communismus profert; nam, diuturna experientia populorum teste, affectus religiosus humanitatis complectitur, cum sensu dependentiae absolutae et intimae a divinitate, spem melioris ordinis sortisque felicioris, fundatae in providentia, fidelitate et iustitia divina; unde homines sponte Deo exhibent honorem et obsequium, cui respondere existimatur protectio et liberalitas divina.

3. *Religio non est una ex virtutibus cardinalibus,* sed est adnexa iustitiae, ut pars potentialis. Cum ea quidem convenit ratione obiecti, reddendi sci. *debiti* alteri, sed deficit a perfecto modo quo iustitia attingit suum obicctum secundum aequalitatem; nam quantumvis conetur Deum actibus cultus prosequi, nunquam aequabit iura et titulos qui sunt in Dcoß. Iustitiae, autem, est pars non integratis vel subicctiva, sed potentialis, seu non attingens totam eius perfectionem (cf. 1,713,3).

6. III. Subiectum religionis capax sunt quotquot cognoscere valent divinam excellentiam. Aliud est *remotum,* sci. personae in quibus virtus invenitur vel inveniri potest; aliud autem *proximum,* sci. illa potentia animae quae sedes est virtutis. lam vero:

a) Remotum sunt omnes *homines,* tam in via quam in termino, omnes *angeli,* omnesque *animae purgatorii,* nam hi omnes cognoscunt divinam excellentiam camque reverentur humili subiectione. *Ipse Christus Dominus,* in quantum homo, perfectissime exercuit virtutem religionis, agnoscendo a momento conceptionis (Hcbr 10,5-11) usque ad supremum spiritum (Lc 23,46) Patris voluntatem, eique sese fidelissime subiciendo obediens usque ad sacrificium crucis. *E contra, daemones et homines damnati,* quamquam agnoscunt divinam excellentiam, sunt obdurati in perversitate et renuunt se Deo submittere; similiter peccatores qui remanent in formali peccato irreligiositatis, interea a religione sunt alieni, cum virtus et vitium oppositum nequeant cocxistere in eodem subiccto;

b) proximum est *voluntas,* ut dictum est; non intellectus neque pars concupiscibilis aut irascibilis. Nam obicctum religionis est bonum spirituale, non verum promovendum neque passiones dominandae; illudque potissimum prosequimur reverendo excellentiam et profitendo dominationem divinam super nos, sci. per actus a volun-

e Sunt qui proferant et hoc argumentum: quod decst perfecta alteritas, quia in quantum homo est creatura ct servus Dei, sit aliquid Eiusdem; unde religio quae istam subiectioncm agnoscit, supponit coniunctionem specialem, quae, secundum eos, impedit relationes iustitiae proprie dictae.

tate elicitos. Tamen hi actus praesupponunt corrcspondcntem cognitionem divinae maiestatis et humanae vilitatis, imperant quoque non raro actus aliarum potentiarum, ut in sequentibus patebit.

7. IV. Obiectum religionis: *a)* MATERIALE, sunt diversi actus cultus, quibus religio exercetur interne vel externe, privatim vel publice; *b)* Formale, secundum diversum modum loquendi auctorum, est aequalitas imperfecta efficienda inter ius Dei ad exigendum honorem, et debitum hominis illum praestandi (obiectum formale *quod)*; vel honestas quae in ea quasi-aequalitate efficienda habetur (obiectum formale *quo vel sub quo);* ipse, autem, Deus, et in eo suprema excellentia, potissimum ut primum principium et supremus Dominus, est obiectum *cui* cultus nostri.

8. V. Dividitur in: a) EXTERIOREM ct INTERIOREM, prout solis facultatibus internis, ut in oratione mentali, vel externis quoque concurrentibus exerceatur; patet autem nullum actum religionis esse pure exteriorem, sed mixtum ex interno et externo;

/?) elicitam ct imperatam, prout internam bonitatem ab unico motive religionis habeant actus, vel ab alio simul et quidem magis immediato ct interno, ita tamen ut ex positiva intentione superaddita ad Dei cultum ordinem habeant[0]. Actus religionis eleiti, *a) alii stricte tales* sunt, sci., affectus quibus animus se subdit infinitae Dei excellentiae honoremque Ei intendit ct appetit; *β) alii latius,* sci. ceteri actus qui ex illa intentione proveniunt, et ita natura sua nostrum affectum ad Deum significant, ut cultum divinum per se contineant et inter proprios actus religionis referantur, sive interni sint sive externi, ut devotio, oratio, adoratio, votum, iuramentum, sanctificatio festorum etc.[7];

c) publicam et privatam, sci., sensu technico (vulgo, aliter), prout a ministris publice deputatis nomine Ecclesiae, aut ab iis vel ab aliis nomine proprio aut non nomine Ecclesiae deferatur (c.1256). Sic persolutio divini Officii a sacerdote in cubiculo exhibet Deo cultum publicum, dum preces novendiales effussae a piis feminis in ecclesia congregatis, pertinet ad cultum privatum;

d) absolutam ct relativam prout tribuatur alicui propter excellentiam propriam ct inhaerentem, vel propter excellentiam sibi extrinsecam. Sic v.gr. Christo Redemptori tribuitur cultus absolutus; cruci, vero, relativus.

9. Applicatio: *Cultus internus praesint externo,* quia in eo est potissimum obsequium animae, et ex eo vim et sensum habet externus. Unde Christus, verus religionis interioris instaurator:

° Quoniam omnes actus boni in finem cultus referri possunt, quippe qui in gloriam Dei cedunt, a S.Thona (2-2 q.81 a.4 ad 2) dicuntur atnncs quasi imperative ad virtutem religionis pertinere, sci. radicaliter ct in potentia. Nec defuit qui, ex doctrina S.Bonavcnturac attributa de sufficientia habitualis relationis actuum ex prima bona intentione ad meritum inducendum (cf. *In II Seni.* d.41 a.1 q.3 ad 5), contenderit omnes actus honestos religiosi professi merito religionis insigniri, quia professio religiosum totum divino cultui mancipet, et sic generalem contineat religionis intentionem (cf. Vermekrsc», *Dc virtute religionis* 5).

7 Cf. Caietanus, *In 2-2* q.81 a.4 ad 2.

"Spiritus est Deus, et eos qui adorant Eum, in spiritu et veritate oportet adorare" (Io 4,24).

10. VI. Necessitas religionis, tanquam cultus Deo exhibendi ex pio affectu reverendi infinitam Eius excellentiam, *tum singulos homines* afficit, *tum societatem* humanam qua talem. Id probatur ex argumentis sive dogmaticis sive rationis.

Ecclesia, per magisterium ordinarium, utrumque saepius protestata est, v.gr. in diversis Encyclicis litteris Leonis XIII, Benedicti XV, Pii XI.

Ut unum testimonium afferamus ex Leone XIII: "Contra vero ex omnibus hominum officiis illud est sine dubitatione maximum ac sanctissimum, quo pie rcligioseque Deum colere homines iubemur. Idque necessario ex eo consequitur, quod in Dei potestate perpetuo sumus, Dei numine providentiaque gubernamur, ab eo profecti, ad eum reverti debemus. Huc accedit virtutem veri nominis nullam esse sine religione posse..."[8].

S.Scriptura, tam V. quam N.T., aperte et iteratis vicibus refert legem divino-positivam de cultu religioso. Ut aliqua exempla proferantur, Ex 20,2ss ait: "Non habebis deos alienos coram me... non adorabis neque coles ea; ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes... Non assumes nomen Dei tui in vanum... Memento ut diem sabbati sanctifices..." Rom 1,21ss: "cum cognovissent Deum, non sicut Deum glori ficaverunt, aut gratias egerunt... Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum...". Quodsi praecepta caerimonialia V.T. quibus exhibitio cultus ordinabatur, ut talia abrogata sunt, remanet obligatio divino-naturalis cultus ipsius, in N.T. potissimum per sacrificium missae et in sacramentorum usu perficiendi.

Ratio similiter concludit: Rectus ordo exigit ut agnoscatur dependentia omnimoda creaturae ab excellentissima Dei soberanitate, quae de facto et de iure existit, utque iuri honoris quod ex hac rerum condicione oritur Deo, cum pio affectu satisfiat ab homine. Atqui quilibet homo particularis et quaelibet humana societas, sive naturalis sive divino-positivae institutionis, versatur in iis condicionibus habetque hanc relationem. Nam hominibus et societatibus quibuscumque Deus est primum principium *exemplare et efficiens,* et supremus Dominus, cui illi, ut servi, agnitionem debent et ho-

8 Encycl. *Liberta^:* ASS 20 (1887) 60.3. Cf. Pius XII, Allocutio *Nous sommes:* AAS 40 (1948) 509. testificans quid Europa temporibus actis debuerit religioni et quomodo debet ad religionem recedere, si vult sinceram unionem animorum. Cf. etiam O.Schilling, *Politik und Religion·:* ThQschr 129 (1949) 278-284.

norem; est etiam primum principium *libere benefaciens* ex benignissimo consilio, cui homines debent gratitudinem, ut supremo benefactori; <st denique principium *finale* cui homines destinantur, ideoque hanc quoque dependentiam agnoscere et gloriam Deo reddere tenentur.

In ordine in quo Christiani et totum genus humanum inveniuntur, cultus Deo debitus non quocumque modo est praestandus, sed *talis qualis ab Eo praescriptus est* supernatural! oeconomiae correspondons, sub formis concretis sacrificii, devotionum, rituum, festorum, etc., quae per Deum vel Ecclesiam determinatae et sancitae sunt.

II. Applicationes: 1. *Cultus debetur Deo etiam externus,* non solum internus. Damnata est quictistarum propositio (D 1250): "Totum sensibile, quod experimur in vita spirituali, est abominabile, spurcum et immundum"; unde cultus externus saltem *non dedecet,* sed praeterea est *necessarius.* Nam homo totus, non solum anima, dependet a Deo supremo rerum principio; ergo etiam secundum corpus revereri debet infinitam maiestatem. Praeterea inter animam et corpus tam arcta est connexio, ut, experientia teste, affectus interni sponte redundent in corpus, et viceversa; unde etiam ratione affectus interni excitandi et fovendi oportet ritus et caerimonias exteriores adhibere.

2. *Cultus publicus quoque debetur Deo,* praeter internum et externum privatum. Etenim homo est *animal sociale,* et in tota sua vita, etiam sociali, agnoscere et revereri debet excellentiam divinam. Insuper Ecclesia est societas religiosa, a Deo indeficiens et *visibilis* instituta ad sanctificationem hominum; iam vero societas visibilis non potest persistere nisi actus sibi proprios, aliquando saltem, in communi exerceat.

CAPUT II

De praecipuis actibus religionis

Summa rerum dicendarum: Amandatis ad tractatum de sacramentis iis quae de sacrificio et de sacramentis erunt dicenda, et ad alterum et tertium praeceptum quae sunt de voto, iuraimento, adiuratione, sanctificatione festorum, argumentum istius capitis limitatur ad *devotionem, orationem* et *adorationem* exponendam.

I. DE DEVOTIONE

12. I. Devotio triplici praesertim acceptione adhibetur: a) *minus proprie,* pro determinatis *exercitiis pietatis; β) latius,* sed communiter, pro *fervore* spiritualiter et etiam sensibiliter delectante, qui in actibus religionis exercendis percipitur, quique potius est devotionis perfectae connaturalis effectus; ea enim includit liberam determinationem volunta-

lis cum promptitudine et suavitate congruente, unde recte dicta est "spontanea quaedam ac dulcis ipsius animi in Deum inclinatio"[1]; γ) *stricte* hoc loco definitur ex 2-2 q.82 a.1: *voluntas quaedam prompte se tradendi ad ea quae perlinent ad Dei famulatum,* seu ad divinum obsequium. Dicitur:

Voluntas, hoc est, actus voluntatis; licet enim devotio saepe sumatur pro habitu pietatis realiter indistincto a virtute religionis, hic intclligitur prout est actus internus religionis et prout elicitur a voluntate prompta et generosa, apponente "bonam intentionem" suis operibus. Non tamen quivis qui aliquando proponit se tradere divino famulatui dicitur devotus, sed is qui hoc facit ex dispositione voluntatis stabili.

Prompte se tradendi ad Dei famulatum, non quidem ad stabiliendam unionem cum Deo, tunc enim haberetur virtus caritatis, sed propter Dei excellentiam proclamandam et nostram subiectionem testificandam[3]. Haec promptitude facit ut virtus religionis, mediante actu devotionis, ordinet multos alios actus virtutum ad cultum Dei, eos dignitate elevando, fere sicut ipsa caritas imperat omnibus virtutibus (cf. *2-2* q.82 a.1 ad 2).

Sic intellecta devotio est actus religioni maxime proprius, et formalissime cius actus immediate elicitus, a quo imperantur alii actus tam interni quam externi mediate eliciti, sive explicite et quasi exclusive tendant ad cultum divinum, ut adoratio, sive implicite tantum et non exclusive, ut oratio, iuramentum, observantia festorum, etc.

Applicatio: Obicctum devotionis non est particulare aliquod exercitium religionis, sed potius cultus Dei in genere. Re ipsa devotio assumit actus maxime varios sive religionis sive aliarum virtutum, ut dictum est, tanquam materia qua utatur ad Deum colendum.

13. II. Dividitur in: *a)* substantialem, quae est libera determinatio voluntatis ad promptitudinem dictam;

ά) accidentalem, quae est ipsa promptitudo et facilitas ad actus, orta ex favore Dei, vel ex habitu aut inclinatione voluntatis, vel ex remotione obstaculorum.

14. III. Causae devotionis aliae sunt intrinsecae, aliae extrinsccae:

a) INTRINSECAE reducuntur ad *assimilationem in nobis sensus Christi,* per assiduam meditationem et contemplationem attributorum Dei atque humanitatis Christi, et per considerationem nostrae ab Eo constantis dependentiae, tanquam a creatore, gubernatore fine ultimo; etenim ex contemplatione Dei et Christi excitamur ad adhaerendum Deo et ad ponendam in Domino spem nostram (Ps 72,28), ex consideratione autem nostrae limitationis et dependentiae oritur desiderium auxilii divini, ad quod obtinendum levamus oculos in montes ad Dominum qui fecit caelum et terram (Ps 120,1);

[1] Pseudoaugustinus, *De spiritu ct anima* 50: ML 40,816.

[2] Ad rem S.Thomas, 2-2 q.82 a.2 ad 1: "Ad caritatem pertinet immediate, quod homo tradat seipsum Deo, adhaerendo ei per quandain spiritus unionem; sed quod homo tradat seipsum Deo ad aliqua opera divini cultus, hoc immediate pertinet ad religionem, mediate autem ad caritatem, quae est religionis principium".

b) extrinseca E sunt: primario ct principaliter *gratia Dei,* omnino necessaria tum ad habitum religionis infusum, qui non accipitur nec conservatur sine gratia sanctificante, tum ad actus devotionis supernaturalcs, qui non eliciuntur nisi excitante ct adiuvante gratia actuali (cf. 1,210) ; secundario modo saepe conferunt ad devotionem, *exemplum piorum hominum* et praesertim *influxus moralis* quem ii exercere possunt per exhortationes, instructiones, etc.

15. IV. Necessitas devotionis sic distinguitur: *a)* SUBSTANTIALIS, omnino *necessaria est ad salutem,* quae est a nobismetipsis, utique sub auxiliis gratiae operanda, idcoque non sine firma voluntate colendi Deum. Unde enitendum est cuilibet christiano, ut perfectissimam Capitis sui devotionem substantialem imitetur; dc eo enim sicut de Christo "in capite libri scriptum est... ut facerem voluntatem tuam"; ergo ad eum quoque spectat dicere: "Deus meus, volui et legem tuam in medio cordis mei" (cf. Ps 39,8-9), et sic vivere ut cibum habeat in facienda voluntate divina (cf. Io 4,34) usque ad consummationem (cf. Io 19,30) ;

b) accidentalis non est quidem necessaria, sed *multum iuvat ad perseverandum in actibus religionis,* et ad eosdem frequentandos. Connaturaliter sequitur devotionem substantialem diu deliberate actitatam, et ab Spiritu Sancto multoties conceditur simul cum fervore spiritualiter et etiam sensibiliter delectante quem diximus, tanquam effectus meditationis divinorum, iuxta illud: "memor fui Dei et delectatus sum" (Ps 76,4).

Devotio accidentalis et devotio latius accepta nec parvipendenda est nec superaestimanda.

Non parvipendenda, quia sub laetitia et gaudio spirituali anima constantius perseverat et facilius progreditur nec difficultatibus deterretur; unde convincimur de magno devotionis pretio et intelligimus orandum esse cum Ecclesia "ut piae devotionis erudiamur affectu", et ut "Deus devotionem in nobis augeat ad salutem"; neque enim hoc implicat necessario egoismum nec habet in se aliquid inhonesti, vel in ipsis vitae spiritualis stadiis superioribus, damnante Innocentio XI propositionem quietistarum: "Qui desiderat et amplectitur devotionem sensibilem, non desiderat ncc quaerit Deum, sed se ipsum, et male agit cum eam desiderat et eam habere conatur, qui per viam internam incedit, tam in locis sacris quam in diebus sollemnibus" (D 1247).

Non superaestim'anda, quia devotio quae affert animae laetitiam spiritualem, eamque facit redundare etiam in corpus, multum pendet ab statu somaticopsychico actuali et a temperamento habituali singulorum, neque est argumentum certum maioris vel minoris devotionis substantialis; praeterea non semper est immunis a molestis difficultatibus ex sensibilitate excitata provenientibus; accedit quod spiritus leviores interdum istam devotionem accidentalem ut talem quaerunt, et sic minus pure adhaerent Deo, unde non raro probari debent per ariditatem, quando ad intimiorem coniunctionem divinam sunt vocandi[3].

II. DE ORATIONE

Summa rerum dicendarum: Expositis *notione, divisionibus, sensu* et *honestate* orationis (art. 1) primum agemus de *condicionibus* generalibus, *subiecto, obiecto, termino* eiusdem (art. 2); deinde de oratione *vocali, mentali, mystica* in particulari (art. 3); latius tertio loco de orationis *necessitate* (art. 4), et *efficacia* (art. 5). Amandamus tractatui de obligationibus clericorum expositionem de horis canonicis.

S. Thomas, 2-2 q.83; S. Alfonsus, *Praxis confessorii* c.9 n. 121-144; *Del gran*

[3] Cf. Suarriz, *De virtute religionis* tr.4 1.2 c.15 n.4.

medio de la oraciôn (Madrid 1936); Suarez, *De virtute religionis* tr.4 1.1-3; Valencia, *In 2-2* disp.6 q.2; Ballerini-Palmieri, tr.6 sect.1 n.18-39; G.Tilmann, *Das Gebet nach der Lchre der Heiligen* (Friburgo de Br. 1874-1877); Kocir, § 94-97; A.Fonck, *Prière:* DTC 13 1,169-243; Vr.RMEERsen, *Quaestiones de virtutibus religionis et pietatis* n.9-107.

De notione, divisionibus, sensu, honestate orationis

16. I. Oratio sensu maxime vario adhibetur, etiam in vita sociali profana et apud grammaticos. In theologia significat generaliter *proprium religionis actum,* siquidem continet confessionem propriae sublectionis coram Deo et agnitionem laudemque divinae excellentiae et benignitatis. Sed etiam in theologia adhibetur multipliciter:

a) latissime significat *quemlibet actum religionis,* vel etiam totam vitam religiosam hominis; unde S.Augustinus vitam iustam dixit optimam orationem esse, et glossa ordinaria illustravit verba apostoli, “sine intermissione orate”, hoc commentario: “Semper iuste vivite, nam iustus nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse; semper ergo orat, qui semper bene agit"[4] Haec est *oratio vitalis* quam aliqui plus aequo extulerunt cum detrimento verae orationis (cf. infra);

b) latius est *quivis motus mentis in Deum ex pio ajfcctu,* seu steundum classicam definitionem Sti.Io. Damasceni, cum qua aliae cohaerent[5]: "ascensus mentis in Deum”", sive sit transitus de potentia in actum, ut inter viatores, sive perpetua Dei contemplatio ut apud beatos; quo pacto habetur oratio laudis, adorationis, gratiarum actionis, oblationis sui, etc., in quibus petitio non nisi virtualiter et implicite continetur. Actus diversarum virtutum, etiam ex motivo a religione diverso possunt dici oratio in hoc sensu; imo, ipsum studium et doctrinalis expositio theologiae, si quidem pio mentis motu et venerationis causa suscipiatur, in orationem convertitur, dum nos introducit in amicitiam Christi notificantis quaecumque audivit a Patre (cf. Io 16,15);

f) stricte ET proprie definitur, secundum classica verba S.Io. Damasceni, cum quibus iterum cohaerent aliae notiones[7]: *eorum quae consentanea sunt, postulatio a Deo*[8],

4 Super 1 Thcs 5,17. Cf. I.c 18,1; R.Plus, *Comment toujours prierf* (Toulouse 1932).

5 Sic S.Gr.Nyssenus: “Oratio conversatio sermocinatioque cum Deo est" *(De orat, domin.* 1: MG 44,1 123); S.To.Chrysostomus: "Oratio colloquium est cum Deo” *(In Genesim, Hom'I* 30 n.5: MG 53,280); S.Augustinus: "Oratio est... conversio in Deum per pium et humilem affectum" *(De spiritu et anima* cap. 50: ML 39,1887).

6 *De fide orthodoxa* 1.3 c.24: MG 49.1090.

7 S.Basilius: “Precatio est boni petitio, a piis deo exhibita" *(Or. in lulittam martyrem:* MG 31,243); S.Thomas, 3 q.21 c: "Oratio est quaedam explicatio propriae voluntatis apud Deum, ut eam impleat” (cf. 2-2 q.83 a.1 et 17 ad *2);* S.Bruno Carthusianus: “Oratio est oris ratio quam proni referimus, vota nostra pandentes” *(Expositio psalmorum.,* Ps.38: ML 142,168-169).

8 *De fide orthodoxa* 1.3 c.24: MG 94,1090.

quo pacto est oratio formali-ter et explicite impetratoria et intercessoria. Dicitur :

Quae consentanea sunt, sci. eorum quae licita sunt secundum finem supernaturalcm, nec offendunt ordini Providentiae et oeconomiae salutis a Deo statutae; nam oratio est actus religionis quo Deus colitur; iamvero qui indecentia peteret a Deo sanctissimo, nedum coleret, Eum derideret.

Postulatio, procedens ex agnitione potentiae et bonitatis divinae propriacque indigentiae; unde fit ut haec forma orationis strictae, sit usitatissima in praesenti nostra condicione perpetuae necessitatis eorum bonorum, quae solus Deus potest nobis impertiri; adeo ut in ipsa quoque oratione latius intellecta contineatur implicita petitio Dei possidendi. Haec petitio, ut sit vera oratio, debet esse *pia,* i.e. procedens ex devoto affectu et ex intentione saltem implicita colendi Deum; est enim actus virtutis religionis, quem diaboli et damnati nequeunt ponere, cum nihilominus sint capaces petendi decentia a Deo (cf. lob 1,11; 2,5; Lc 8,31; 16,24 etc.).

A Deo, nempe, etsi utiliter adhibeantur intercessores caelicolae, petitiones nostrae ultimatim tendunt ad Deum, a quo speramus protectionem et iuvamen, impetrantibus pro nobis etiam sanctis.

17. II. Dividitur in : *a)* mentalem, quae solis internis actibus peragitur, et tota in mente absolvitur, licet per accidens, ex affectu excitato, quidam gestus et voces suboriantur. Fit multipliciter, sive divina attributa et beneficia Dei recolendo, et imitationem deprecando, sive virtutes Christianas et nostram deficientiam considerando ac Deo exponendo, sive "amaros in compunctione gemitus et non composita verba" resonando0, etc. Haec potest esse:

a) *meditationis,* in qua veritates per ratiocinia et mentis discursus inquiruntur, ut exinde affectus cordis excitentur et resolutiones pro vita practica praeparentur; potest maiorem vel minorem partem dare usui rationis pro diversa methodo adhibita, sive trium potentiarum, sive applicationis sensuum, sive contemplationis affectivae gestorum Icsu Christi etc. "";

β) contemplationis, quae est gradus superior orationis ct fructus mediationis, ac describi potest, simpliciter et affectuosa veritatis intuitio 10;

b) vocalem, quae verbis exterioribus redditur, sive affectus tunc prima vice concepti proferantur, sive formula pridem composita recitetur probando sensus in ea expressos. Haec potest esse:

• S.Gregorius, *Moralium* 1.33 c.23: ML 76,701.

10 CL D.Alvarez de Paz, *De inquisitione pacis sive studio orationis* 1.1 p.3.* c.6.

11 CL Suarez, *De religione* tr.4 1.2 c.9 n.13; SF.DE Sales, *Tratado del amor de Dios* 1.6 c.3.5.6; Schram, *Theologia mystica* § 238; Poulain, *Des grâces d'oraison* c,5.

a) privata, si nomine ct auctoritate propria orantis perficiatur, tam singulatim quam communiter, id quod specialiter a Deo commendatur (Mt 18,20) ;

P) *publica,* si ab Ecclesia est instituta, et fit per ministros ad hoc deputatos, et nomine eiusdem, v.gr. in Officio divino a clericis in sacris recitato (cf. c.1256). Saltem de facto est semper oralis (cf. 2-2 q.83 a.12)'2;

C) ORDINARIAM et EXTRAORDINARIAM, pFOUt OrailS, Stll) auxilio generali gratiae, in orando facultatibus suis ordinario modo utatur dc eis *libere* disponendo, vel sub speciali influxu Spiritus Sancti ordinarium facultatum exercitium excedat, et potius *passive* regatur a Deo quam ipse se dirigat cum auxilio Dei. Charactcristicum elementum orationis extraordinariae est lux supernaturalis interna, qua veritates divinae modo non tantum quantitative maiore, sed etiam qualitative diverso conspiciuntur:

d) LATREUTICAM, EUCHARISTICAM, DEPRECATORIAM, PROpit ia t o r ia m, prout expresse intendatur agnitio divinae excellentiae cum propria subiectione, vel gratiarum actio pro beneficiis, vel ulteriorum obtentio beneficiorum, vel peccatorum et poenarum remissio.

18. **III. Sensus orationis,** potissimum deprecatoriae, intimius considerandus est, ut ad cius exercitium excitemur, et ab obicctionibus contra eam expediamur. En aliqua principia.

1. *Oratio est actus religionis proprius,* ab hac virtute ad divinum cultum elicitus, continet enim confessionem propriae servitutis ac subicctionis, et simul agnitionem laudemque divinae excellentiae, benignitatis, omnipotentiae. Unde S.Scriptura bonitatem divinam prae oculis nostris ponit ut fiducialem orationem humilitatis effundamus coram Deo: "Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in caelis est, dabit bona petentibus se?" (Mt 7,11)

2. *Oratio, quatenus est petitio, habet vim impetratoriam peculiarem, distinctam ab ea quae inest cuilibet operi bono.* Sane omnia bene facta conferunt nobis aliquam positivam dispositionem ad impetrandum, vel etiam ad obtinendum aliquid ultra meritum, et sic constituunt vitalem illam quam dicunt orationem ; sed in formali petitione, ipsa postulatio et voluntas nostra supplex, est ratio cur Deus concedat nobis beneficia. Et in hoc ipso adipiscitur Ille laudem benignitatis qua adeo amice nobiscum agere dignatur, ut voluntas nostra sit ipsi ratio dandi M.

12 *Publicam,* latiore et vulgari sensu, dicimus eam orationem quae a pluribus simul perficitur in loco cultui publico destinato vel in publica caerimonia.

13 2-2 q.83 a.3: "Per orationem autem hcimo Deo reverentiam exhibet, in quantum sci. ci se subicit, et profitetur orando, se eo indigere sicut auctore suorum bonorum; unde manifestum est quod oratio est proprie religionis actus."

14 Ver meer sch, qui haec explanat, ita concludit: "Summa itaque haec est: Quaedam Deus nobis largitur prorsus indebita, puta primam gratiam; alia tribuit nobis secundum meritum de condigno vel dc congruo, ita augmentum gratiae

3. *In oratione 'nullatenus intendimus Deo omniscienti nostras necessitates revelare, aut Providentiae decreta delinere vel mutare, aut Dominum universorum imperare,* cum in ipsa supplicatione satis fateamur debitum meritorum nos non exigere; *sed committimur liberali misericordiae illius qui potest nos e necessitate eripere, eique nostrum intimum sensum pandimus;* et exercendo fidem, spem, humilitatem, removemus obstacula in nobis existentia, quae impletionem nostri desiderii impediunt u, ct ponimus in nobis dispositiones ad gratias futuras consentaneas, ultimamque condicionem qua fidelitatem divinam urgere possimus ut nos exaudiat secundum promissionem.

19. IV. **Honestas orationis** satis patet ex eiusdem in timo sensu perspecto; neque enim est *superflua,* cum non intendat Deum edocere, sed complere condiciones a Deo postulatas ad concessionem gratiarum ; neque Maiestati divinae *iniuriosa,* quasi contineret diffidentiam, et non cooperationem, a Deo, non ex necessitate, sed ex providenti caritate erga nos dispositam; neque homini *indigna,* quasi eundem dedeceret, cum sit creatura indigens, esse mendicum a Creatore 1C.

ARTICULUS II

De subiecto, obiecto, termino, condicionibus generalibus orationis

20. I. **Subiectum orationis:** a) aliud est *proximum,* seu potentia ad quam pertinet actus orandi elicere; *b)* aliud *remotum,* seu entia quibus competit orare.

Ad a): *Subiectum proximum orationis dicendus est intellectus,* interveniente tamen voluntate. Profecto, utraque facultas participat,

sanctificantis, gloriam caelestem; alia nobis tribuit ultra meritum et spontaneo motu, sed secundum dispositionem positivam bonorum operum; alia denique, ultra meritum etiam, sed ut petita" *(De virtute religionis* 25).

u Puchre S.Augustinus: Creatura rationalis preces offert Deo... "ut ipsa construatur, non ut Deus instruatur" *(Dc gratia N. T.* c.29: ML 33,568).

10 Quaeritur num oratio facta in ipso actu mortalis peccati sit honesta. Et alii quidem, ut Suarez *(Dc religione* tr.4 1.3 c.4 n.13) timent ne sit in ea gravis irreverentia erga Deum, dum alii, ut S.Ai.fonsus (1.4 n.178) non audent "de peccato ullo damnare ex devotione orantem, qui actualem voluntatem peccandi haberet". Nostra opinione, examinandus est animus sic orantis; si enim sic orationem profert ut minime curet dc vitanda gravi offensione Dei, videtur gravem irreverentiam committere; si, autcrn, dum trahitur ad peccatum mortale, renuit Deum ex toto repudiare ideoque orat, potius intendit peccatum minuere et oratio in se bona videtur. Similiter, si quis inter orandum divertat ad prava desideria vel ad morosas delectationes graviter peccaminosas, non videtur ex solo hoc facto gravem irreligiositatem prodere, et oratio illa vim aliquam retinere yidetur, et satisfacere v.gr., praecepto recitandi Officium divinum; unde a divina misericordia non censamus alienum in tali instanti figmento nostro gratiam actualem conferre, sicut infusam fidem et spem sustentare non dedignatur. Cf. Veraieersch, *Quacst. de virt.* 57.

ct ncutra excludi potest absolute; sed si quaeratur ubinam formam suam seu essentialem determinationem inveniat oratio, respondendum videtur eam locandam esse in intellectu. Sic plcrique contra Medinam 11* et aliquos scotistas. *Et ratio est* quia oratio est locutio ad Deum, quae pertinet ad intellectum, cuius verba sunt signa; est petitio ct manifestatio desideriorum coram Deo, quae fit iterum per intellectum, non sci. imperio sed persuasione. .Attamen, oratio est actus complexus, in quo desiderium rei petitae provenit ex amore concupiscentiae a voluntate, idcoque voluntas habet suas partes in oratione ad eamque excitat; sed oratio ipsa formaliter elicitur a ratione, licet sit actus virtutis religionis residentis in voluntate18*

Ad b): *Sublectum orationis remotum- est idem atque subiectum religionis,* sci. : «) in genere omnia et sola illa entia rationalia quae possunt et volunt pio affectu sc Deo subici, agnoscendo propriam dependentiam ac indigentiam, ct pio affectu appellando ad divinam bonitatem ;

b) in particulari, autem: a) *Christus, ut homo;* sic enim habebat superiorem Deum, quem colere poterat voluntaria sui demissione. non solum latreutice et eucharistice, sed etiam satisfactorie pro humanitate peccatrice, ct impetratorie circa ea quae videbat dependentia a suis precibus, vel superantia potestatem humanitatis, vel excedentia limites suae missionis. Et de facto Christus Dominus frequentissime oravit fuitque "exauditus pro sua reverentia"10;

/3) *angeli et sancti* in caelo possunt orare tum pro ipsorum gloria accidentali, tum praesertim pro nostra salute, interpellando Deum sicut et Christus ipse (cf. Hebr 7,25)20; neque enim praescientia quam acquirere possunt in contemplatione divinae essentiae est ita certa, ut plane cognoscant quid eventurum sit circa quodlibet obiectum suarum orationum (cf. 1-2 q.113 a.8), neque cognitio clara futurorum inanem redderet eorum orationem, sive quia ea dependere possunt a tali intercessione, sive quia ipsi non impediuntur manifestare quaedam desideria non exaudienda, ex affectu erga viventes, subiciendo tamen istum affectum divinae voluntati (cf. 2-2 q.83 a.11), sicut Christus, comprehensor, non impeditus fuit quominus sic ageret in horto olivarum;

7) *animae purgatorii,* iuxta sententiam a saeculo XVI vix non

3T *Dc oratione* q.2; apud Suarez, *De religione* tr.4 1.1 c.3 n.2. Ipse Suarez, et post eum Palm lERE, tr.6 sect.1 n.18, eam plerumque ad intellectum pertinere concedit, sed putat mentalem quandam orationem in sola voluntate posse consistere.

"Neque hoc est contradictio. Etenim, ut actus dicatur elicitus ab aliqua virtute, non est neccssc, ut sit in eadem potentia, in qua est virtus; sed sufficit quod per hanc virtutem dirigatur in suum proprium finem, nulla alia mediante virtute" (Prümmer, 11,335).

,B Hebr 5,7; cf. J.Margreth, *Das Gebctslcbcn Icsu Christi* (1Q02); A.Deissmanx, *Der Bcter lesus in Evangelium und Urchristentum* (1905); V.Ermoni. *Jésus et la prière dans l'évangile* (1908). Notetur Christum nunquam orasse *serviliter* sicut creaturae, quae nequeunt sibi praestare quae petunt, sed *dispensative,* voluntaria sui demissione, quae humanae ipsius naturae minime repugnabat, nobis autem erat praestanti exemplo. Cf. Petavius, *Dc incarnatione* 1.12 c.8 n.12.' '

20 Nihil prohibet interpellationem Christi in caelo intclligi de formali oratione, ut ait S.Thomas 2-2 q.83 a.11. Alii, tamen, intelligunt Christum semper pro nobis interpellare quia in suis vulneribus et humanitate continuo exhibet titulum omnis impetratae gratiae.

communem, contra opinionem priorum sacculorum pariter fere generalem. videntur posse orare, non solum latreuticc et eucharistice pro perfecta subiectione et agnitione excellentiae divinae quam habent, sed etiam deprecatorie sive pro se sive pro Ecclesia militante saltem in universum; imo, ut nobis videtur, etiam pro personis particularibus quas in. vita cognoverunt, ct fortasse pro iis quoque quarum vel suffragiis adiuvantur, vel desideria particularia possunt, Deo manifestante, cognoscere[21][22][23]

δ) *peccatores et praesciti,* seu non praedestinati, possunt orare sive pro se sive pro aliis, et quidem utiliter. Nihil enim obest ut, sive actu sint sive in futurum erunt peccatores, divina attributa revereantur interea, et supplices ea invocent, cum nondum sint obdurati in malo. Patet ex damnatis propositionibus Wicleffi ct Qucsnelli in contrarium prolatis “.

Soli daemones ct condemnati excluduntur, inter universas creaturas rationales, ab oratione; quia propter obdurationem in malo, non habent potentiam proximam piorum affectuum erga Deum. Inde est quod possunt quidem aliqua petere a Deo, ut diximus, sed non *pie* petere orando.

21. II. Obiectum orationis dupliciter considerari potest: a) *res* sci. quae in oratione peti possunt, et b) *personae* pro quibus licet intercedere in oratione.

Ad a): *Res quae in oratione peti possunt in genere sunt quaecumque ad salutem aliqua ratione pertinentia,* ideoque omnia quae muralitcr non sunt mala, nec principaliter propter se quaeruntur, si sunt terrena; his enim exceptis, “diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum" (Rom 8.28), unde breviter dicitur ex S.Augustino: hoc licet orare quod licet desiderare[24]. Et ea quidem non tantum in genere, ut aliqui contenderunt haeretici[25], sed etiam in particulari, confirmante ipsa oratione dominical!, in qua petitiones concretas et particulares proposuit Christus Dominus faciendas (Mt 6,9-13) et suadente ipsa convenientia nostra, etenim eo ferventius oramus, quo particularius inspicimus bona demandata[26].

Excluditur autem, ab oratione quodlibet malum morale, et quaelibet cooperatio ad illud, in quibus haberetur gravis irreverentia erga divinam sanctitatem, licet res postulata esset levis; unde v.gr. st quis imploraret auxilium çt protectionem in furto patrando, graviter peccaret contra religionem; saepe, tamen, auxilium Dei non ad peccatum, sed in peccando ad aliud in se bonum vel indifferens petitur, v.gr. ne quis capiatur in furto.

In particulari licet petere: a) absoluti et determinate omnia necessaria ad salutem, velut gratia sanctificans, donum conversionis, perseverantia finalis; nam Deus certissime vult nos salvare, et per

[21] S.Thomas, pro opinione sui temporis, scripsit (2-2 q.83 a.ll ad 3, cf. a.4 ad 3): “Illi qui sunt in purgatorio... non sunt in statu orandi, sed magis ut oretur pro eis”, fortasse circumscribens assertum «ad orationem deprecatori«ini Sed sententia a nobis sustentata inde a Io. de Medina communis facta est.

[22] ‘'Oratio praesciti nulli valet" (D 606); “Frustra clamamus ad Deum, Pater mi, si spiritus caritatis non est ille, qui clamat” (D 1400); ‘Oratio impiorum est novum peccatum; et quod Deus illis concedit, est novum in eos iudicium” (D 1409).

[23] Cf. *Epistola 130 (121) ad Probam* c.12: ML 33.503.

Socrates apud S-Thomam, 2-2 q.83 a.5 c, et postea Wicleff, illuminati, quietistae.

[24] Cf. S.Thomas, *In IV Sent,* dist.15 q.4 a.4 q.*3.

nostram orationem. Unde falsa et perniciosa est doctrina quictistarum docentium vel ipsa bona necessaria ad salutem petenda esse condicionate, in quantum sci. praedestinati fuerimus ad vitam aeternam; Deus enim sincere vult nostram salutem (1 Tim 2,4) et neminem reprobat ante praevisa demerita;

b) condicionate, condicione saltem implicita, in petitione pia: a) *gratias gratis datas et charismata,* quia ea non sunt media directe ct necessario utilia ad salutem aeternam possidentis eas et quia potest possessor cis abuti in spiritualem ruinam; *β) bona temporalia* quibus adiuvari possumus in obtinenda salute, ut ex ipso usu Ecclesiae implorantis pluviam, sanitatem, etc., constat, sed solum in quantum adilivemur, id quod saepe non est nobis exploratum; unde cauti esse debemus in iis exoptandis; 7) *mala physica,* in quantum sint media ad bona spiritualia proportionati valoris, sicut sancti petebant dissolutionem vitae temporalis (cf. Phil 1,23), paupertatem, aerumnas, cetera; sed in petendis malis physicis pro proximo, cautissimi esse debemus, ne potius ex mala intentione quam c superiore caritate ea desideremus.

Ad b): *Personae pro quibus licet orando intercedere, in genere sunt omnes creaturae gloriae aeternae substantialis vel accidentalis obtinendae capaces,* seu omnes illae personae quas ex caritate diligere debemus, quibusve nostra oratio potest esse utilis. lam vero, ex dogmate de communione sanctorum in uno eodemque corpore Christi mystico, in triplici stadio Ecclesia triumphantis, purgantis, militantis, constat nos cum universis creaturis rationalibus nondum definitive damnatis vinculo caritatis coniungi, et pro eis posse aliquid deprecari secundum diversos earum status. Nostra autem oratione deprecatoria, sicut pro nobismetipsis, sic etiam pro abis obstacula removere possumus, quatenus impetremus eis gratias actuales, quibus disponantur ad bonum; sic pie credimus intercessione Sti.Stephani factum fuisse, ut Deus dederit Sto.Paulo tunc minime disposito, gratias, quibus conversus est in via ad Damascum

Soli excluduntur daemones et definitive reprobati, qui sunt extra vinculum caritatis et nullatenus possunt profiteri nostram intercessionem, cum poenae inferni sint aeternae, et saltem pro peccatis mortalibus non remissis eadem intensitate duraturae semper. Ad pias, ergo, fabulas amandandae narrationes, iuxta quas determinatae animae ereptae fuerint ab inferno per preces viatorum, v.gr. animae Traiani et Falconillae per deprecationem S.Gregorii Magni[27].

In particulari orare possumus: a) *pro quibuslibet viatoribus,* sive fideles sint vel infideles, sive iusti vel peccatores, sive amici sive inimici[58], quippe qui interca sunt capaces gloriae adipiscendae. Pro eis autem etiam in particulari, suadente S.Scriptura[59], et sicut oravit Christus Dominus pro Petro (Lc 22,32), pro apostolis

Aha etiam ratione, vel inscii intercedere possumus et intercedimus nostra oratione pro reliquis creaturis rationalibus; nimirum, cum amnes homines efformemus eandem societatem, et oratio sit in se opus bonum et disponens orantem ad gratias uberiores, fit ut homo orans supernaturaliter perficiatur, utque haec perfectio aliqualiter redundet in alios qui efficiunt cum ipso eandem societatem moralem eosque magis capaces faciat ad gratias recipiendas.

[27] *Vita Gregorii Magni* 1.2 n.44: ML 75,105; cf. Billuart, *Tr. dc religione et vitiis oppositis* diss.2 a.8 digressio historica.

[a] Cf. 1,884, de obligatione non excludendi inimicos ab oratione.

[29] "Mandavit illis unicuique de proximo suo" (Eccli 17,12); "orate pro invicem, ut salvemini", idcoquc saltem pro fidelibus (lac 5,16).

(cf. Io 17,9-19), pro iudacis crucifigentibus Ipsum (Le 23,34), etc.; sicut orat etiam Ecclesia pro peccatoribus ut convertantur, pro haereticis et schismaticis ut illuminentur, pro iudacis ut cessent ab obduratione, etc.; idemque suadet ratio theologica cum ostendit nos esse vinculo caritatis ad invicem coniunctos cum Patre communi in caelis, ad quem iuxta formulam dominicam communiter recurrimus”;

b) *pro excommunicatis et publicis peccatoribus,* oratio publice tacta interdum vetari potest ratione scandali vel aliorum motivorum quae habere potest Ecclesia; sic quamvis pro ipsis haereticis et schismasticis, qui sunt excommunicati, publice et publicas preces effundat Ecclesia, v.gr. feria VI in Parasccve, eadem prohibet interdum publicam sancti sacrificii oblationem pro eisdem; unde attendendae sunt peculiares leges forte existentes (cf. c.2262) et praeceptum naturale scandali vitandi[30];

c) *pro animabus purgatorii* nos posse, et ex caritate debere orare, constat tum ex usu liturgico in quo plures orationes habentur pro illis, tum praesertim ex doctrina Ecclesiae, docentis in Conc.Tridentino sacrificium missae posse pro ill's offerri (D 940 950) casdemque fidelium suffragiis iuvari (D 983). Obligatio pro eis orandi non videtur gravis, etiam generaliter facienda pro indigentibus satisfactione, quaecumque sint; multi enim existunt viatores qui similiter adiuvare possunt. A fortiori non est gravis obligatio orandi pro aliqua anima in particulari, quia nobis non constat eam indigere nostris satisfactionibus. Praestat, tamen, etiam pro determinatis defunctis preces effundere, quas pie credimus Deum misericordem aliis animabus applicaturum, si non sint ad defunctos a nobis determinatos applicandae[32];

d) *pro caelicolis* effundi possunt preces dumtaxat ad gloriam eorum accidentalem amplificandam, ut facit Ecclesia in sancto sacrificio et alias saepe in liturgia[33]; conari, autem, ut per orationes nostras eorum gloria substantialis modificaretur vel assecuraretur esset Dei designiis adversum, vel ipsis sanctis iniuriosum; nam Deus

30 Pulchre S.Cyprianus apud S.Thomam (2-2 q.83 a.7 ad 1): “Ideo non dicimus Pater *incus.* sed *noster;* nec da *mihi,* sed da *nobis;* quia unitatis magister noluit privatim precem fieri ut sc). quis pro se tantum precetur.

31 Quidam textus S.Scripturae ut 1er 7,16, 1 Io 5,16 videntur primo aspectu dissuadere orationem pro peccantibus ad mortem; sed hoc intelligendum est vel quatenus oratio eis non prodest dum manent impénitentes, vel quatenus difficile est omnino ut indurati in peccato, et Deum irridentes, convertantur, cum gratiam parvipendant. Nemo autem cognoscere potest, sine speciali revelatione, eorum definitivam reprobationem, idcoque non constabit orationem pro eis esse inanem.

32 In liturgia occurrunt petitiones mirae Deo factae, ut “Domine lesu Christe... libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni et dc profundo lacu...” Sunt qui censeant haec supplicari pro animabus purgantibus, ut a purgatorio liberentur (v.gr. Benedictus XIV, *De sacrificio missae* 1.2 c.9), sed hoc habet difficultatem propter expresstones adhibitas, quae videntur significare gehennam inferni, et quia minus probatur opinio iuxta quam poenae sensus in purgatorio non differrent essentialiter a poenis inferni. Alii ut Suxrez *(Dc pacnit.* disp.48 sect.5 n.12) et Bellarmino *(De purgat.* 1.2 c.5) censent has preces effundi per quandam fictionem pro animis eorum qui nondum sunt mortui, vel etiam pro iam mortuis sed quatenus, praevisae a Deo effundendae, in antecessu eis profuerint ne condemnarentur. Quae explicatio sensum verborum melius retinet, etsi aliquantulum contorta possit videri.

33 Cf. offertorium missae: “Suscipe Sancta Trinitas hanc oblationem... ut illis (sanctis) proficiat ad honorem...” missae celebrari propositae in honorem sanctorum, etc.

illos iam in termino constituit, et "iniuria est ... pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari" M.

22. **III. Terminus orationis** nostrae, seu personae ad quas petitiones nostrae dirigi possunt: *a)* primario et essentiali ratione est *Deus,* a quo nobis expectanda sunt bona quaecumque ; Z?) secundario et minus essentiali ratione, *angeli ei sancti* intercessores caelorum, *imprimis B.Maria Virgo,* Mediatrix omnium gratiarum ; imo, et *animae purgatorii.*

Ad a): *Deus exorandus est, ut is qui per se praestare potest ea quae petimus.* Cum autem tres Personae sint unam eandemque essentiam divinam possidentes, nihil prohibet quin singulae distincta invocatione honoientur, ut fit, v.gr., in litaniis; tamen generatim in supplicationibus liturgicis "singulis quidem Personis seorsum invocatis, communis earum invocatio subicitur" 33 ; et licet pleraeque orationes dirigantur ad Patrem, iuxta commendationem Icsu Christi (Mt 6,6.9; Io 16,23), additur conclusio, interponendo mediationem Verbi incarnati, et participationem Spiritus Sancti, coniuncti in eadem Deitate cum Patre et Filio.

Ad b): *Angeli et sancti utiliter invocantur,* ut intercedant pro nobis apud Deum; quod quidem bifariam facere possunt, sive praesentando propria merita, propter quae nostras Deus deprecationes exaudiat, sive pro nobis formaliter petendo, tum ea quae in visione beatifica noscunt Deum velle per eorum impetrationem concedere, ut tradit S.Thomas tum etiam alia quae sunt pro ipsis successus incerti, imo et certo non eventuri, ad quod tamen simplici affectu feruntur propter amorem erga homines, ut Suarez innuit*39

Post paucos antiquiores haereticos, cathari, Wicleffitae, Lutherani et Calvinistae tradiderunt invocationem sanctorum ct angelorum esse inutilem, quia ipsi non cognoscant orationes nostras, et quia Deus, infinite benignus, paratus sit nos exaudire sine intercessoribus; imo, talem invocationem illicitam dixerunt, queppe quae detrahat Christo, unico mediatori nostro apud Patrem.

Sed contra eos docet Tridentinum (D 984) "sanctos, una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre; bonum atque utile esse, suppliciter cos invocare et ob beneficia impetranda a Deo per Filium eius... qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere; illos vero, qui negant sanctos... invocandos esse..., vel illos pro hominibus non orare, vel eorum... invocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei. adversarique honori unius Mediatoris... lesu Christi... impie sentire". Et recte quidem *, nam et communio sanctorum, existens inter Ecclesiam militantem et triumphantem, sic suadet, et ex invocatione sanctis accrescit gloria accidentalis Deo grata, et rationes ab haereticis prolatae omni fundamento destituuntur. Christus, siquidem, unus Mediator est pro nobis, sicut pro illis, *redemptionis,* non vero *intercessionis,* quam nullibi reservat sibi in SS.Scripturis; sancti in Deo vident omnia quae ipsorum specialiter intersunt, et inter ea petitiones ad ipsos directas; Deus, denique, infinite benignus, benignitatem liberalius potest exercere propter invocationem sanctorum, et in sanctis invocatis accidentali gloria per invocationem exornandis30.

M S.Augustinus, *Sermo 159* c.1 : ML 38,868.
" Cf. Leo XIII, Encycl. *Divinum illud:* ASS 29 (1896-7) 646.
30 2-2 q.83 a.11 ad 2.
37 *Dc virtute religionis* tr.4 1.1 c.11.
ω Cf. explicationem uberiorem apud Mausuach, II § 30; solutionem difficultatum apud Billuart, *Tract, de religione ct vitiis oppositis* diss.2 a.4.
39 Infantes baptizati, ante usum rationis mortui, siquidem certo sunt in caelo, privatim invocari possunt.

Adc): *Animae purgatorii licite invocantur,* et, ut nobis videtur, *utiliter;* quia fortasse cis manifestat Deus nostras invocationes, et saltem possunt in genere pro invocantibus, sibi notis, etc., apud Deum intercedere.*

23. IV. Obligatio invocandi sanctos non probatur ita ex praecepto urgere, ut invocationem omittens graviter vel leviter peccare (licendus sit. Potius praeceptum explicitum nullibi constat, quidquid aliqui40contenderint in contrarium. Canon 1276 dicit, iuxta doctrinam Cone. Tridentini (D 984) bonum esse atque utile sanctos suppliciter invocare. Tamen, qui nunquam invocaret sanctos, certissime pluribus gratiis privatus maneret; et qui obstinate renueret eorum invocationem, praesertim V.Mariae, in cultu liturgico agnitae Mediatricis omnium gratiarum, non esset immunis a peccato veniali, etiam praeciso scandalo, quod potest esse grave. Imo, B Virginem Mariam "prae ceteris filiali devotione fideles universi prosequantur" (c.1276); quibus verbis implicitum mandatum contineri videtur (cf c.469.470.1513 § 2, etc.) doctrinae theologicae Ecclesiae ct traditioni consentaneum: sane si oratio est medium ad salutem necessarium, ea invocari omnino debet quae est Mediatrix omnium gratiarum a Deo dimanantium; insuper debitum pietatis officium erga spiritualem eiusdem maternitatem postulare videtur, ut, inter alias manifestationes devotionis et honoris hanc etiam ei praebeamus, quod practice eius protectionem precibus nostris agnoscamus.

24. V. Condiciones generaliores orationis fere omnes in praecedentibus indicatae sunt, ét ulterius evolventur in art.5, quando dicemus de efficacia orationis: debet sci. esse *pia* petitio, quia agitur de Deo colendo, ideoque in orando agnoscenda sunt attributa divina et manifestanda propria dependentia; debent peti res *cum plena subiectione* ad divinam voluntatem ct providentiam, ideoque nunquam absolute, nisi dc bonis necessariis agatur, secus haberetur irreverentia erga Deum; debet exerceri *cum attentione* seu applicatione intellectus ad ea quae aguntur, quia secus oratio mentalis non subsistit, oralis, autem, culpa saltem veniali foedatur, laedendo reverentiam Deo debitam e.

ARTICULUS III

De oratione vocali, mentali, mystica in particulari

Summa rerum dicendarum: Primo loco agimus de oratione *vocali,* et in ea consideramus in particulari: *attentionem* ad essentiam requisitam, *pronuntiationem* sufficientem, *inculpabilitatem distractionum* in certis adiunctis, *utilitatem* denique, praesertim orationis dominicae (§1). Deinde exponimus summaria quaedam de oratione mentali ordinaria (§2) et extraordinaria mystica (§3).

40 Cf. Suarkz, *De virtute religionis* 1.1 c.10 n.25.28

41 Sylvius, *Comment, in 2-2* q.83 a.4 conci.2 ut videtur primus; et pauci post illum; cf. Concina, *In decalogum* 1.2 diss.1 c.8 n.6.

41 Nemo profecto dubitavit unquam distractiones voluntarias esse aliquod peccatum inter orandum, nisi forte Caramuel, cuius haec sunt verba: "Homo sum temetipso fragilior, praeditus acri et igneoingenio... distractiones non evito, involuntarias millies, interdum etiam voluntarias: et nihilominus nullo crucior scrupulo... quia prudenter suppono me ad actionem internam non teneri; eam habere bonum esse, et ea carere ne quidem esse levem culpam" (*Theologia fundamentalis* n.442; cf. S.Thomas, 2-2 q.83 a.13 ad 3).

§ 1. *De oratione vocali*

S.Thomas, 2-2 q.83 a.12-13; Suarez, *De religione* tr.+ 1.3; Lessio *De iustitia et iure* 1.2 c.37 n.61-72; Luco, *De Eucharistia* disp.22 n.25-41; D.Alvarez de Paz, *De inquisitione pacis* 1.1 p.2; VermEErsch, *Quaestiones cie virtutibus religionis et pietatis* n.46-63; V.Vanghei.uwe, *Dc oratione vocali:* CollatBrug 41 (1945) 279-292.

25. I. Oratio vocalis, quae sit, superius (n.17.18) dictum est, *ea sci. quae verbis exterioribus ex proposito redditur.* Dicitur:

Ex proposito, seu ex intentione ad orationem vocalem concipienda; haec, autem, alia est *formalis,* quae actu in se adest et in conscientia orantis existit; alia est *virtualis,* quae perseverat in aliqua virtute vel efficientia formalis intentionis conceptae, sed non existit nisi in subconscientia, v.gr. quando aliquis prosequitur verba precatoria effundere in actuali inconscientia, propter distractionem interpositam.

26. II. Attentio est *actus quo intellectus considerationem alligat ad aliquam rem.*

Dividitur in: *a)* externam, quae excludit eos actus qui orantem ita occuparent, ut iam non posset amplius orationis sensum considerare[43]; tales sunt actus qui indigent magna advertentia, v.gr. studium, opus pictoricum artisticum, etc.[44];

b) internam, quae excludit divagationem mentis ad res orationi extraneas. Haec potest esse:

a) *ratione obiecti,* MATERIALIS vel LITTERALIS vel SPIRITUALIS, prout attendat ad verba materialiter sumpta accurate pronuntianda, vel ad sensum eorum verborum, vel ad ipsum cultum Dei qui per orationem exercetur, vel ad mysterium quod in orando recolitur etc.;*

β) ratione status, actualis vel VIRTUALIS, prout quis actu praestet aliquam e diversis attentionibus modo recensitis, vel non praestet quidem, sed quia impeditur distractione involuntaria[40]. Haec

43 Omnis quidem attentio est subiective interna, iuxta definitionem datam, sed ratione obicctorum in quibus versatur, et evagationum quas excludit, negative concipitur ut interna vel externa, prout interiores quoque excursus ad aha obiecta vel solum exteriores actiones internae rccollectioni contrarias excludat. Cf. Vermkersch, *Quaestiones de virtutibus 47.*

44 Haec cura adhibita ne oratio perturbetur per occupationes externas, recte dicitur attentio circa orationem, sicut de horto dicimus habere attentionem custos, qui vigilat animalia ne in illum ingrediantur.

43 Attentioni materiali praeferenda est litteralis. Huic ctia.m generatim praefertur spiritualis, sed notat Lehmkujil (11,800): “si nimis abstrahit illa meditatio (mysteriorum) ab affectibus qui verbis respondent, profecto non est optima attentio, multo minus si ne aliquo quidem modo attentio ad sensum verborum dirigitur". Similiter Lessio, *De iustitia et iure* 1.2 c.37 n.70.

44 Habitualis attentio non existit; nam quae ab aliquibus talis denominatur, non est nisi propensio ad attendendum, qualem habent vel in ipso somno personae orationi deditae. Ipsa virtualis attentio quae dicitur, proprie non adest, et melius divideremus attentionem, in eam quae vere et formaliter existit, et eam quae moraliter censetur exister,e .Cf. I 61.5; Suarez, *De reliff.* 1.3 c.4 n.7.

distractio, cum non sit actus humanus, quamvis attentionem in sensu physico destruit, in sensu morali recte dicitur eam non tollere, quatenus attentio habita in nullo momento fuit revocata per actum humanum.

27. Principium. *Ad essentiam orationis vocalis:* a) *requiritur et* b) *sufficit attentio externa, cui mentis evagatio, etiam voluntaria, per se non repugnat.*

Agitur de determinanda attentione requisita ad essentiam orationis vocalis; non de iis quae haberi debent ut haec oratio rite perficiatur iuxta praeceptum Christi ct Ecclesiae, et undequaque sit Deo grata nobisque ad meritum utilior et ad impetrationem votorum efficax, inter quae invenitur reiectio cuiuslibet distractionis voluntariae, utpote plus minus pcccaminosae semper, propter irreverentiam erga Deum.

Primum breviter explicamus ut in altero aliquantulum immoremur propter controversiam:

Ad a): *Requiri attentionem externam nemo ambigit;* quod enim fit sine ulla attentione, neque interna neque externa, ne actus quidem humanus est; multo minus oratio, quae procedit ex ratione tanquam ex subiecto, et est actus moraliter bonus. Quaenam opera in particulari impediant istam attentionem, nequit norma fixa et communi determinari ; alii enim aliis facilius amittunt attentionem ad orandum requisitam, ct eidem operi alii magis assueti possunt esse quam alii, illudquc magis mechanice et fere sine consideratione perficere r.

Ad b): *Sufficere externam attentionem, ait sententia probabilis* quorundam antiquorum ct plerorum reccntiorum ;* contra multos praesertim veteres[49], qui praeter externam, internam quoque attentionem requirunt; quidam, ut PRÜMMER (11,357), mediam viam sequuntur, et attentionem internam exigunt pro oratione privata, quantum a voluntate pendet.

Nobis probabilior videtur prima sententia, cui per se sufficit attentio externa[50], nam: «) cum ea componi potest materialis verborum pronuntiatio, in quibus pia decentium petitio contineatur, ut multiplici cotidiana experientia constat, sive in oratione sive in aliis rebus; passim enim attendit mens humana ad deambulandum ex virtute intentionis conceptae et simul ad colloquendum, ad meditandum etc. ex reflexione actuali ; *β)* virtualis orandi intentio quae prorumpat in orationem vocalem sine interna attentione prolatam,**

47 Sunt casus in quibus, quamvis aliquis non praestet attentionem externam ntcessarism propter aliam occupationum obligatoriam, tamen in oratione communi participare censetur; sic, v.gr., cum aliquis e choro pulsat organum dum alii canunt, vel altare inccnsat, censetur et ipse orare, quia pro eo *supplet chorus.*

Neque necessarium ducimus ut satisfaciat officio chorali quod, meliori quo possit modo, attendat et recitet alternat-m psalmorum versus, ut ait Prümmer 11,355,1.

** Durandus, *In IV* dist.15 q.12; Luco, *De eucharistia* disp.22 n.25ss; Elbel, *Theol. mor.* p.S coni. 12 n.414; Noi.ihn, II, 140; Vermeersch, *De virt. relig.* 51, etc. S.Thomas his favere videtur; cf. *In IV Sent,* d.15 q.4 a.2 q.“4.

40 Caietanus, *In 2-2* q.83 a.13; Soto, *De iurc et iustitia* 1.10 q.5 a.5 conci.U; Suàrez, *De virt. relig.* 1.4 c.26 n.3; Valentia, *In 2-2* disp.6 q.2 punct.10; Bh.LUart, *Dc relig.* diss.2 a.8 § 8; praesertim Concina, *In decalogum* 1.2 diss.2 c.9. Pro S.Alfonso, 1.4 n.177, haec est communior et probabilior.

®° Per accidens fieri potest ut propter distractionum vis intentionis orandi tota pereat, indeque cessetur ab oratione.

non est incompatibilis cum comitante peccato veniali distractionis inter orandum voluntariae, cum substantia actionis ab isto peccato non proficiscatur, nec per aliam simultancam considerationem destruatur; sane nemo dubitat situm indecentem in templo non obstare quominus quis, venialiter peccando, audiat nihilominus missam[81]; 7) argumentum desumptum ex valorc Extremae Unctionis valide collatae a ministro voluntarie distracto sub forma deprecatoria, et comparatio desumpta ab oratione recitata cum distractione coram rege ad implorandam mercedem, omnino valent ad confirmandam opinionem nostram, quia revera et objective profertur in iis casibus deprecatio, in recitatione conscia et intenta formulae in sc precativae; neque hoc valet solum pro formulis nomine alterius recitatis, ut ait Prümmer", quia formula ipsa libere prolata est precativa, tam nomine proprio quam alieno recitata.

Argumentum interdum afferri solitum pro necessitate attentionis internae ex quadam Decretali Innocentii 111 (c.9,X,3,41) nihil omnino probat, cum constet Pontificem aliud non intendisse quam externos nonnullorum clericorum excessus ćompescere [3].

Ad difficultatem desumptam ex notione orationis, quod ascensus mentis ad Deum minime habeatur in eo qui caret attentione interna, quodque honestas orationis est in quadam reverentia cum voluntaria distractione incompatibili, respondetur: Qui caret interna attentione non toto quidem corde, aliquatenus tamen, ascendit ad Deum, quatenus vult orare et ad pronuntiationem verborum deprecationis attendit, excludens occupationes inconciliabiles cum ea; reverentia autem erga Deum manet aliqua ratione in orante cum voluntaria distractione, quia in tantum orat in quantum Deum ut omnipotentem, omniscium, benignum agnoscit, etsi simul irreverentiam alterius rationis committat, ut dictum est.

In praxi scite notat Prümmhr non esse iuxta nonnullos "ita magnam differentiam inter istas duas opiniones rite intellectas". Cum enim ad orationem vocalem omnes requirant attentionem materialem ad rectam pronuntiationem verborum, iam in hoc ipso aliquam internam attentionem superficialem exigunt[54]. Ita prorsus; qui voce orat, seimper inconsciam aliquam attentionem superficialem habet ut verba recte pronuntiet; imo, et aliqualem attentionem spiritualem ad Deum, vi cuius inconscie a quibusdam abstinet, quae secus eo momento faceret. Tamen, in hoc non consentimus priori opinioni, quod requirat ut orans, quantum est ex se, totus debeat attendere ad pronuntiationem, vel ad sensum litteralem, vel ad Deum. Nec ipsa virtualis intentio orandi plane subsistere potest sine aliquali attentione spirituali a Deum[55].

28. III. Pronuntiatio. *Ad essentiam orationis vocalis sufficit ut verba precationis ex orandi intentione pronuntientur, quin requiratur ut orans voce seipsum audiat.*

[81] Prümmcr, 11,357 censet absurdam contradictionem quod eadem ratio practica eliciat simul actum circa Deum, orando, et circa diabolum, prava cogitando; at vero affirmatio ct negatio sunt contradictoria de eodem secundum idem non secundum diversa. Orans vocaliter voluntarie distractus, non orat ex distractione, sed cum distractione; ascendit ad Deum quatenus vult orare, infirmat autem ascensum ex alia ratione derogante aliquid reverentiae.

" Cf. 11,358, ubi haec refert et infirmare conatur pro sua opinione. Profecto, si rex admittere possit verba precationis cum voluntaria distractione a legato prolata, quia non intuetur cor legati sed mentem legantis, et Deus orationem publicam sacerdotis simul aliud agentis, quia non nomine recitantis effundatur, quidni possint et rex et Dvus accipere deprecationem objective expressam, quia deprecans voluerit eam referre, etsi in relatione aliquid deroget reverentiae quin tamen destruat vim deprecationis?

" Cf. Concina, *In dccal.* 1.2 diss.2 c.9 § 3.

[84] Cf. Suârez, *De religione* tr.4 1.3 c.4 n.3.9.

[85] S.Thomas, *In IV* dist,15 q.4 a.2, q."5, sic: "Attentio in oratione manere debet semper secundum virtutem... Manet autem secundum virtutem, quando aliquis ad orationem accedit cum intentione aliquid impetrandi, vel Deo debitum obsequium reddendi, etiam si in prosecutione orationis mens ad alia rapiatur;

Propositio non unanimi moralistarum assensu admittitur, sed ipsi S.Alfonso, multis recensitis opinionibus, verisimile visum fuit requiri auditionem verborum deprecationis

Ratio est quia, iuxta notionem, oratio vocalis est petitio bonorum facta Deo per locutionem externam, quae continet verba precationis rite formata. lam vero, talis oratio constituitur materiali ter ipsa pronuntiatione verborum precationis, formaliter, autem, intentione orandi, quae saltem in effectu verborum eorum pronuntiatorum virtualiter remaneat. Ergo in verbis precationis cum intentione saltem virtuali pronuntiatis, habetur actus humanus exterior petitionis Deo factae, qui est oratio vocalis. Et quaestio de auditione non pertinet ad rem, praesertim cum oratio ad Deum dirigatur.

Ad difficultatem proferri solitam, quod nisi oraliter deprecans per se possit suam orationem percipere, non poterit certus esse de vocibus a se prolatis, respondetur intimo conscientiae sensu hanc certitudinem sine auditione posse obtineri, ut in surdis accidit. Ceterum, etiamsi ad. certitudinem capiendam audi tio requireretur, non ideo ad essentiam orationis ea pertineret.

Applicatio: Praeceptum devote Officium divinum recitandi, ab Ecclesia latum, in quantum excludit actiones quae internam attentionem impediunt, praecipit aliquid ulterius quam quod orationi vocali est essentiale; in quantum vero decenti, ut videtur, recitatione exteriore satisfit, minus postulat quam quod praeceptum divinum decenter orandi exigit.

29. IV. Inculpabilitas distractionum. *Voluntaria mentit evagatio, in quantum, inter orandum exerceatur opus externum internam attentionem disturbans, inculpabilis esse potest.*

Nimirum, ubi iusta causa intercedat ut aliquid aggrediamur, habetur excusatio quae irreverentiam tollit ab oratione, cui interca, qua possimus attentione, incumbamus; non enim prohibemur alia facere inter orandum, ut valeamus orare, sed ut in orando maiestatem divinam revereamur. Ubi ergo aliquis operi pj-ocurat adiungere orationem. in hoc ipso manifestat intentionem se cum Deo coniungendi, alias occupationes vanas excludendo. Similiter, qui capite fatigatus quaerit requiem in contemplanda natura, et interea aliquali attentione precibus recitandis occupatur, honestam omnino habet voluntatem, propter quam meliore attentione caret nullumque habet culpae reatum[67].

30. V. Utilitas. *Oratio vocalis, quamquam praestantia cedit mentali orationi, suam propriam iitilitatem habet, minime spernendam.*

Ea enim magis congruit orationi publicae, cum homines per signa exteriora inter se communicent; per eam populo christiano innotescit quid Ecclesia petit a Deo; viris minus spiritualibus efficacius

nisi tamen fiat evagatio, quod omnino depereat vis primae intentionis, et ideo oportet, quod frequenter homo cor suum revocet ad seipsum."

M Cf. 1.4 n.163; 1.6 n.414.

" Cf. Suârez, *De religione* tr.4 1.3 c.4 n.12-13.

iuvat quam mentalis ad internam devotionem fovendam; maius denique exhibet corporis obsequium Deo, et naturali propensioni respondet qua homines inclinantur ut verbis exterioribus interiorem animi affectum exprimant. Unde Christus Dominus, praeter mentalem, orationem quoque vocalem nos docuit.

Applicatio: Oratio vocalis exercenda est a fidelibus. Ea praesertim quae in oratione dominica continetur, "cum propter auctoris eminentiam, tum etiam quia summa brevitate et mirabili dispositione ac ordine omnes partes orationis et universam orandi materiam complectitur"[79]; quibus accedunt ordinata expressio in eadem contenta omnium quae a Deo legitime petere possumus orando[80], et exercitium sublimium affectuum fidei, humilitatis, caritatis, qui in eadem continentur[81]. Specialem etiam commendationem merentur orationes adhiberi solitae in cultu publico Ecclesiae, sci. in sancto missae sacrificio, in Officio divino, in litaniis a Summis Pontificibus approbatis[82]. Item plurimae preces indulgentiis ditatae, et origine vel usu speciatim commendatae[83].

De oratione mentali ordinaria

S.Bonaventura, *In II·' Sent,* d.15 p.2 a.2 q.3; Suarez. *De religione* tr.4 1.2; S.Franciscus de Sales, *Tratado del amor dc Dios* 1.6 c.2-6; Alvarez de Paz, *De inquisitione pacis, sive studio orationis* 1.1 p.3 (Lyon. 1623); Maumigny, *La prdctica de la oraciôn mental* (Madrid 1934); V.I/EiiodEY, *Los caminos de la oraciôn mental* (Valladolid s. a.); VermeEkscii. *Quaestiones de virtutibus religionis et pietatis* η.64-72.

31. Oratio mentalis, quae sit, superius (n.17.18) dictum est, *easel, quae internis actibus peragitur,* sine ulla ex professo prolatione verborum vel signorum.

32. Dividitur: 1. *Ratione formae* in: *a)* MEDITATIONEM, quae est discursiva oratio, inquirens veritates supernaturalcs per ratiocinia et mentis investigationes, ut inde ad affectus et exercitium voluntatis transeat;

b) contemplationem, quae est simplicior et affectuosa veritatis consideratio et quasi intuitio, ita ut ratiocinationes meditationis discursivae magis cedant affectuum frequentiae in meditatione affectuosa, et denique perveniatur ad orationem simplicitatis seu contem-

[80] Suarez, *De religione* tr.4 1.3 c.8 n.2.

[81] "Si per omnia precationum sanctarum verba discurras, quantum existimo, nihil invenies quod in ista dominica non contineatur et concludatur oratione. Unde liberum est aliis aiwue aliis verbis, eadem tamen in orando dicere; sed non debet esse liberum alia dicere" (S.Augustinus, *Epist.* 130 c.12 n.22: ML 33 503).

[82] Ci. S.Thomas, 2-2 q.82 a,9, et *Expositio orationis dominicae;* Nicole, *Instructions thôologiqucs et morales sur l'oraison dominicale, la salutation angélujue...* (La Maya 1710).

[83] Pro Litaniis laurctanis iam a XII saeculo receptis et a.1587 a Syxto V approbatis, cf. De Santi, *Le litanie laurctane* (Rocna 1897). Sunt praeterea in usu publico Litaniae omnium sanctorum, SSrni.Nominis Icsu, SSmi.Cordis, in bonorem Sti.Joseph, agonizantium (cf. PrümmEr, 11,381).

® Cf. *Enchiridion indulgentiarum:* Preccs et pia opera (Rouna 1950); E.M. Otaduy, *Dcvocionario. Tesoro de indulgencias* (Mdjico 1944).

piationem naturalem, i.e. non infusam, in qua paucis ideis ei paucis piis affectibus animus diu occupetur.

2. *Ratione obiecti* circa quod versatur, in: a) purgativam, quae "amaros in compunctione gemitus et non composita verba" resonat"; *b)* iiluminativam, quae est inquisitio supernorum, terendo positivam viam salutis et perfectionis ex Christo exemplari et ex virtutum consideratione; r) unitivam, quae actibus caritatis exercetur, Deum admirando et amando, coniunctionem que cum Ipso instantius appetendo, dum familiari affectione magis ac magis Ei adhaeremus Pro triplici isto obiecto triplex orationis via, nominibus hic positis, inde a Pseudo-Dionysio Areopagita designatur.

33. Assertum 1. *Ad essentiam orationis mentalis requiritur attentio interna, quin sufficiat externa;* unde mentis evagatio, etiam involuntaria, ei repugnat.

Ratio est quia oratio mentalis, tota quanta perficitur potentiis interioribus, idcoque essentialis est ei actus mentis. Ergo nequit esse sine attentione interna, nam qui durante meditatione distrahitur, eo momento iam non meditatur. Tamen, dici potest attentionem virtualem sufficere ad non interrumpendam orationem quoad meritum, quia in recollectione corporis et mentis, et in ipso interiore affectu involuntarie interrupto, aliquis continuatur cultus, imo et oratio aliqualis, etsi non proprie mentalis.

34. Assertum 2. *Orationi vocali praeferenda est per se mentalis.*

Cum communissima sententia, cui M. de Azpilcueta videtur contradixisse[04], primas partes tribuimus orationi mentali in relatione cum vocali, id tamen per se, nam per accidens oratio vocalis interdum potior est, et sola Deo accepta, v.gr. in Officio divino ab ordinatis in sacris persolvendo.

Argumentum intrinsecum [08] a Vermeersch " sic proponitur: "Potior et per se utilior est oratio quae mente dirigitur, quae nobilioribus facultatibus sinit esse copiam se explicandi, in qua voces inserviunt mentis affectibus et cum tantum usum habent qui praesenti animae voto vel indigentiae congruat", quin facultates superiores teneantur verbis tanquam pedisequae se adiungere, et attentione materiali vel litterali ad verba, cohiberi a recogitando et a ciendis affectibus, cum de Deo rebusque divinis occupantur. "Sancta, enim, veritatis recogitatio est fons et principium omnis virtutis; et ipsa vis impetrandi ex affectuum ardore augescit"*1. Accedit quod orationi mentali, utpote laboriosiori®§, additur meritum maioris afflictionis corporis, non semper compensatum iucunditate consolationum, nisi post superatas ariditates aliasque probationes bene multas.

" S.Gregorius, *Moralium* 1.33 c.23: ML 76,101.

M *Enchiridion seu manuale confessoriorum* c.18 n.104.

" Argumentum extrinsecum amplissime efformari posset auctoritate Sti.Bonaventurak (/« *IV Sent.* <1.15 p.2 a.2 q.63); SuÂRFfc, *De religione* tr.4 1.2 iliorumque multorum.

** *Quaestiones de virtutibus* 67.

n Vhrmeersch, *Quaestiones de virtutibus* 67.

*" Unde nec omnium captui accommodatur. Cf. S.Tekxsa, *Camino de perfeci ci6n* C.19,

Ad difficultatem quae obicit in oratione vocali contineri mentalem, et ulterius addi actum exteriorem, ex quo fiat perfectior, unde et a Christo Domino ei, tradatur nobis et praecipiatur, respondemus: Etiam in oratione mentali habetur aliquis cultus exterior in conservando silentio, recollectione, etc.; quod auter deficit actuation! potentiarum inferiorum, praestantiori partis superioris apph catione superatur. Icsus Christus, autem, non tam vocalem orationis dominicae recitationem nos docuit, quam materiam tradidit utrique orationi communem, nec praeceptum positivum orationis vocalis nobis imposuit, secundum commu niorem sententiam®0. Nec mirum quod Ecclesia non praecipiat nisi orationem vocalam cum probabilius non possit praescribere mentalem, nisi ut vocali mix· tam (cf. 1.420).

35. In praxi, *confessorii et directores animarum gradatim* 0)J- *pellant oportet fideles ad meditationem,* ex exercitio orationis vocalis, et ad contemplationem naturalem, cx meditatione discursiva Oratio enim vocalis sine meditatione facile causât rutinam, et progressui spirituali non favet. Meditatio autem nimis exercitata, taedium non raro generat cx repetitione earundem considerationum; tunc iuvat probare contemplationem naturalem, reducendo ratiocinia ct prosequendo spirituales affectus cum simplici intuitu rerum spiritualium et mysteriorum, quamvis initio contemplans sibi videatur in otiosa quadam passivitate tempus terere, quia actus plene (onscios habeat pauciores70. Revera lenta et ineunda gustatio veritatum in contemplatione naturali mirum in modum iuvat, ut sanctas cogitationes ct spirituales affectiones in vitam nostram practicam transferamus, sensim sine sensu nos contemplatis accommodando.

§ 3. *De oratione extraordinaria* ***mystica***

S.Bonaventura, *Itinerarium mentis ad Deum; Vitis mystica;* D.Alvarez de Paz, *Dc inquisitione pacis* 1.5 (Lyon 1623); S.Teresa, *Camino de pcrfccciôn, Las moradas;* Schram, *Theologia mystica* (Paris 1845); T.a Vallcornera, *Mystica theologa divi Thomae}* (Turin 1911); Scaramelli, *Directorio mistici* (Madrid 1857); Poulain, *Des grâces d'oraisonll* (Paris 1931; Vermeersch, *Quaestiones dc virtutibus religionis ct pietatis* η.73-107.

Summa rerum dicendarum: Traditis *notione* mysticae et summaria *descrif ttone status* mystici, *graduum* orationis extraordinariae, *I>hacnomenorum* saepi comitari solitorum, quatuor assertis sustinemus *rationabilitatem* mysticae catholicae, *ambitum* orationis mysticae ex parte Dei, *modum* se habendi content plativorum dum patiuntur divina, *exoptabilitatem,* denique, istius status quoad effectus endeicos, seu aniunam cum Deo coniungentes.

36. I. Mystica multiplici significatione adhibetur: a) *historice* designat id quod pertinet ad deorum cultum arcanum, seu secretum vel reconditum, ut ex etymologia habetur; /3) *apud ethnicos* significat contemplationem absoluti immediatam ipsis divinitatis oculis, quae obtineatur per graduaient mortificationem sensuum et per silentium facultatum superiorum, cum adiungitur extatica recollectio in qua, propter divina elementa quae in se gerit, homo Deum immediate intuetur et in Deo omnem percipit veritatem; t) *modernis* negantibus Dei demonstrabilitatem, mystica visa est latiori sensu omnis religio omnisque religiosa inclinatio, nccnon indefinita de vita

Λ Cf. Suarez, *De religione* tr.4 l.3, c.6 n.S. Circa *praestantiam* et *expositw nem* orationis dominicae, cf. l.C.Vives, *Expositio in orationem dominicam* (Roma 1903).

70 Cf. S.F. de Sales, *Tratado dei amor de Dios* 1.6 c.8.

futura sollicitudo, ct in genere quaelibet propensio ad quaerendas rerum abditas explicationes ultramaterialcs; δ) *pro haereticis* sub diverso nomine (Euchitarum, Begardorum, Hisychastarum, Illumi natorum) quietismum insanum profitentibus71;* mystica erat contemplatio perpetua et passiva, ad quam perveniebant perfecti, et in qua, per conversionem propriae substantiae in divinam, fiebant impeccabiles, cessantibus tum oratione tum lucta contra tentationes, de quibus sicut de propria salute homo perfecte fiebat indifferens; e) tn *Ecclesia catholica* respicit communicationes cum Deo quae non solum sunt indebitae, sicut universim omnes communicationes supernaturales, sed etiam consuetas huius ordinis leges aliqua ratione transcendunt; unde nec humano conatu stricte eas assequi possumus, nec stricte mereri.

37. II. Status mysticus dicitur *genus orationis superius*'12, *in quo communicationes Dei extraordinariae, sive intellectum sive voluntatem spectantes, sublimiore quadam et ineffabili experientia ab anima degustantur,* in contemplatione Dei non discursiva sed affectu imbuta 7a, ineffabili et extraordinaria, quatenus verbis explicari nequeunt quae Deus operatur in anima 74, cum sensu quodam intimae praesentiae Dei75*; servatur tamen plerumque modus operandi homini consuetus, nam cognitio et manet abstractiva et regulariter per species habetur acquisitas.

38. III. Gradus orationis mysticae communiter admittuntur ab scriptoribus theologiae mysticae70. Nam,' licet in quolibet statu vere mystico habeatur "talis animae rccollectio qua, suppresso discursu rationis, anima ita Deo fruitur ut nec actus proprii quo Deo inhaeret eoque fruitur sit (saltem clare) sibi

71 Etiam mystici catholici frequenter inculcant resignationem totalem in manu Dei, sed in hoc significant ductilitatem animae, minime vero excludunt propriam de virtute et salute curam. Cf. Poulain, *Des grâces d'oraison* c.27.

n Status in hac re non significat stabilitatem et firmitatem, sed condicionem transitoriam in qua versatur persona dum gratia mysticae unionis fruitur; neque enim ea habitualiter solet conferri. Quia gratiae istae in ascensu cnentis ad Deum consistunt vel locum habent, iure dicere videmur status mysticos esse genus *orationis,* neque enim extra eam iure explicari possunt.

11 Critérium specificae distinctionis inter orationem mysticam et ordinariam maxime reponitur in hoc quod oratio mystica sit "sine discursu, per simplicem intuitum ad quein consueta hominis inquisitio perducere nequit", quodque "voluntatem potissimum elevet ad arctam cum Deo coniunctionem" (Vermeersch *Quaest. de rclig.* 73).

74 Quanquaip in statibus mysticis, ut dicemus, anima activitatem non -amittit, aliud tamen ' distinctivum eorum hoc est, quod anima magis a Deo attrahitur, quam ad Deum ipsa se movet.

75 Hunc sensum divinae praesentiae pauci non censent essentialem ad discernendam mysticam unionem ab aliis; sed maximae in hac re auctoritates eum memorant. "En comenzando a tener algo de oraciôn sobrenatural, digo de quietud, procuraba desviar toda cosa corpôrea... pareciame sentir la prcsencia de Dios, como es ansi, y procuraba estarme rccogida con El" (S.Teresa, *Autobiografia* c.22 n.2). Nec aliter S.F. de Sales, *Tralado del amor de Dios* VI,8; .VPoulain, *Les desiderata de la mystique:* Et 74 (1898) 777-806.

74 Cum sublimiorem notitiam de Deo mystici simul in oratione experiantur et discant, theologia mystica, seu humana de rebus mysticis disciplina, proprie non habetur; nihilominus imperfecta harum communicationum descriptio, et regulae prudentis actionis proponi solitae ad moderatorum spiritualium ustim, latiori sensu haud immerito theologia mystica vocantur.

conscia"[77], tamen in ipsa quietis ct silentii[78][79]i et extensione, quae est in oratione mystica, graduum distinctio huiusmodi assignatur: a) *oratio quietis,* dicitur ea in qua sola voluntas quiescit in Deo, dum mentis attentio, et speciatim phantasia ad alia divertere potest; *β) oratio unionis plende,* est gradus superior in quo omnes facultates cum voluntatis fruitione conspirant, servata tamen earum possessione a contemplante, ita ut ipsi integrum sit orationem abrumpere; γ) *oratio cxtatica* est illa in qua sensus ipsi, in aliis gradibus plus minus expediti, plene vinciuntur et activitate privantur durante extasi[70], seu excessu hominis extra vitam sensibilem exteriorem, dum intime coniunctus est cum Deo; 5) *oratio spiritualis connubii,* est supremus contemplationis gradus, medius inter suboscuritatem graduum praecedentium et claritatem divinae manifestationis intuitivae per lumen gloriae, cuius est proxima praeparatio, in quo immittitur in animam "quaedam perfectissima, et supra omnem captum nostrum pulcherrima notitia, et veluti imago Dei, non quidem ab ipsa considerationibus ct discursibus elaborata, sed subito, Dei ipsius virtute et miseratione infusa... et quasi videt... Deum ut Unum, et ut Trinum... et quomodo omnia creata ab illis [tribus Personis] tanquam ab uno Creatore procedant..."[M]

39. IV. Phaenomena status mysticos interdum comitantia, potissimum recensentur, praeter extases; «) *revelationes,* quibus vel mens illuminatur ad recte diiudicandum dc iis quae ab aliis visa sunt (cf. v.gr. Gcn 41,25-32) aut naturali cursu rerum apprehenduntur (cf. v.gr. Dan 3,16-23), vel instinctus divinus ad operationes movet; *β) visiones,* quae sunt rerum repraesentationes novae ct praeternaturales, sive mediantibus sensibus exterioribus formas sensibiles apprehendentibus, sive per formas imaginarias tam in somno quam in vigilia, sive perfectius per species intelligibilcs immediate menti impressas, quas tamen ordinarie videns intelliget cum connatural! concursu phantasiae[81]; 7) *levitationes,* in quibus corpus in altum attollitur, et super vacuum suspensum manet; δ) *stigmata,* seu vulnera in manibus, pectore etc., quae transeunter apparent io persona magnopere affecta Christi passione, vel permanenter conservantur.

Huiusmodi phaenomena, utpote magis mira quam utilia, *potius fugienda sunt quam cupienda,* propter periculum deceptionis, vana-

77 Vermeersch, *Quacst. de virt. rcl g. 79.*

78 Ex fruitione Dei oratio mystica dicitur *quietis;* ex suppresso autem discursu ct clarae conscientiae defectu, oratio *silentii;* quiescit nempe anima in Deo et quasi silent facultates.

79 Si abalienatio a sensibus fiat subito, per quandam quasi violentiam, dicitur *raptus;* cf. 2-2 q.175 a.1 ct 2. In extasi, quamquam sensus externi sint inactivi, sensus internus non impeditur, contra atque in somno accidit, ct obiectum contemplationis obiectivaim indifferentiam conservat respectu contemplantis; unde libertas in amando Deo, adeoque meritum, haberi videtur: sant minus conveniens apparet quod anima viatoris ex ipsa gratia Dei ponatur in statu in quo frustra tempus terat.

D.Alvarez de Paîz, *De inquisitione pacis* 1.5 p.3 c.14. Hac autem notitia, quae in apice mentis existit, ignis ardentissimi amori» accenditur. Exinde habetur quaedam permanens et tranquillissima coniunctio visionis lucidissimae et amoris ferventissimi, quibus anima quasi unum se sentit esse cum Deo. Unde tres proponuntur notae connubii spiritualis: perpetuitas sci., intellectualis visio tranquillissima sine extasi nec raptu, unio denique transformans. Cf. Poulain, *L)cs grâces d'oraison* c.19 n.2.

81 Cf. S.Thomas, 2-2 cj.173 a.2; q.174 a.2.3. Ratione obiecti visiones possunt esse Divinitatis, Humanitatis Christi, B.M.Virginis, Sanctorum, aliarum rerum creatarum. Apparitiones ipsius Dei, si quae fuerint certe rarissimae habendae sunt (fortasse quae narrantur in Ex 33,11; Num 12,8; Gal 3,19); Christus Dominus et B.Virgo in se ipsis manifestari possunt, etiam ut videtur per multilocationem, sed praeter apparitionem narratam in Act 9,5, alias potius iimpersonales fuisse censendum est, fere sicut cum angeli apparent sumpto corpore aereo (cf. S.Thom., 1 q.51 a.2). Apparitiones in SS.Sacramento, alias explicari poterunt per subiectivam sensuum immutationem, alias per speciem quandam exteriorem obiectivam.

gloriae ct levitatis spiritualis; de cis Alvarez de Paz breviter "desiderare non licet, nec postulare, ct multo minus ad ea conari" r*

Accedit quod talia phaenomena, si quaedam prophetiae excipiantur, secundum se spectata, nullum supernaturalis facti critérium certum prae se feruntM, licet temere non sint neganda neque ad naturalem ordinem prmciptahter detrudenda, cum circumstantiae phaenomenorum saepe praetcrnaturalem causam vehementer suadeant.

40. V. Assertum 1. *Mystica catholicorum theologia, ex principiis quibus innititur et ex factis quibus illustratur, apparet tum philosophice rationabilis, tum moraliter et socialiter commendabilis, tum historice prudenter admittenda ut vera.*

Propositio est hinc contra eos qui negant humano intellectui possibilitatem attingendi Deum sine conversione ad phantasmata ct sine ulla imagine, inde contra incredulos, qui mysticos habent ut personas otiosas vel subiective deceptas, victimas cuiusdam erotomaniac evectae in ideam fixam ct hallucinante». Ostenditur autem sic:

i?) Philosophia ostendit esse in intellectu humano radicalcm habitudinem ad Deum ita cognoscendum, ut in eo quiescat. Ergo intuitio mystica, in qua Deus obscure quidem, sed tamen sine imagine, immediate et proprie attingatur, intellectui humano impervia non apparet ct in statu termini de facto habebitur (cf. D 530). Quod etiam in statu viae possit accidere, ut in altissima contemplatione intellectus vinculo phantasmatis solvatur, id quidem aliquis naturali conatu obtineri posse forte putabit M; omnes autem rationabiliter et sine praeiudiciis cogitantes, saltem ex divina omnipotentia fieri posse, et in re ex gratia Dei accidere, admittunt, examinatis his quae, absque studiosa praeparatione et praeter omnem expcctationem, multi sancti experti sunt cum magno spirituali fructu.

b) Moralia principia et sociale intéresse nihil patiuntur status mysticos admittendo; etenim gratiae sanctificanti intacta servatur dignitas ct functio divinam similitudinem animabus conferendi, caritati vero sinitur summa meriti excellentia; status autem mysticus minime exhibetur ut formalem hominis perfectionem continens, sed mere inter gratias actuales, quibus homo iuvatur ad merita augenda, si tamen cis cooperetur; quidquid autem luminis intellectualis mysticus in communicatione divina sibi percipere videbitur, omnino debet cum fidei documentis concordare cisdcmquc attemperari. Unde status mysticus, non quidem necessarius, sed utilis demonstratur, ut homo sub Deo humilis ct in Deo confidens, altissimas foveat intentiones et, nedum pigritiam ct desidiam vitae foveat, ad intensam caritatem erga Deum ct homines exercendam prorumpat, sicut

éî De inquis:tione pacis 1.5 p.3 c.14.

M Hoc valet speciatim de extasi; nam vehementior sive intentio mentis sive affectus voluntatis, sensus exteriores naturaliter privare posse videtur non tantum actuali sua operatione, sed etiam proxima aptitudine ad agendum, praesertim si specialis phantasiae d spositio in subiecto habeatur. Quod auctoritate multorum praeclarorum suadetur, v.gr. S.ThomaK, 2-2 q.175 a.2; Suârez, *De religione* tr.4 1.2 c.15 n.5-6; c.19 n.30; Stak.Tkrf.siaK, *Fundaciones* c.6 n.1; S.F. de Salks, *Tratado del amor de Dias* 1.7 c.4-7. Benedictus XIV negat extases, qua tales haberi posse pro miraculosis in causis beatificationis *(De bcatificationc et canonieatione SS.* 1.3 c.49 n.14).

* Cf. H.Thurston, *The physical Phenomena of mysticisme* (Londres 1952).

Sto.Paulo, Sto.Francisco Xaverio aliisque bene multis accidisse compertissimum est ".

c) Facta quibus status mystici in Ecclesia, decursu temporum comprobati sunt, his principiis plane consonant, ct personae his gratiis donatae exhibentur humiles, sui diffidentes, erga auctoritatem dociles, cum mystica elevatione intensam operositatem pro humana societate coniungentes.

Historice, denique, licet nullum cogens argumentum habeamus de realitate statuum mysticorum, auctoritas multorum testium qui sinceri, veraces, iudicio excellentes, humilesque in se manifestantur et in operibus suis summe probantur, vix sinit in multis casibus locum prudenti dubio vel animi suspensioni, et vehementer suadet veritatem talium statuum ; coque magis quod supernaturales Dei communicationes olim certo habitas, ut ex SS. Scripturis constat, rationabiliter supponimus non cessasse definitive, quodque status mystici non videntur nisi proxima praeparatio ad visionem intuitivam futuram in caelo, ideoque non ita absoni, ut evidentia requiratur ad eorum rationabilitatem admittendam.

41. Assertum 2. *Status mystici probabiliter non sunt privilegium prorsus gratuitum paucorum, sed ex gratia Dei omnibus communiter praeparatum.*

Quaestio est de separatione inter contemplationem ordinariam et extraordinariam, utrum sci. anima praeparari possit per mortificationem activam et noctem passivam sensuum et mentis ad gratias mysticas et ad superiores gradus earum80, adeoque status mystici non sint referendi ad gratias pure gratis datas, an frustraneus sit quilibet conatus humanus, etiam sub gratiis supernaturalibus, ad se disponendum tali statui, ita ut connaturalis non possit dici cum debita praeparatione animae, gratiis divinis respondentis.

Pro neganda praeparatione, cui correspondent concessio divina gratiarum mysticarum, et ipsa *indoles contemplationis extraordinariae,* quae videatur superare quoad modum quamlibet praeparationem facultatum hominis viatoris, etiam ad ordinem supernaturalem elevatarum et gratia divina confortatarum.

Pro affirmanda, autem, praeparatione, invocatur consideratione haud, inanes, sci. : a) *gratiae gratis datae ad sanctitatem personalem non conferunt,* sed potius spectant ad utilitatem Ecclesiae, dum gratiae mysticae admodum conferunt ad excitandum amorem divinum in anima quae eis donatur, ct ad virtutes perfectas exercendas; *β) saepius vitam mysticam habent personae in- claustro* vel

M lam S.Io. Chrysostomus scripserat dc monachis, quod nisi omni ope opitularentur iis qui ministeriis sacris vacant, "et caput ipsis peribit, et tota destruetur sapientia" *{De Bto. Philogonio:* MG 48,752).

w Nox animae dici consuevit ingens animae purificatio per mortificationem tum activam, seu ultronee quaesitam, tum passivam, seu a Deo in poenis et tribulationibus susceptam. Post S.Io. a Cruce communiter loquuntur: a) de *nocte sensuum,* qua praeparatur iransitus a contemplatione ordinaria ad extraordinariam, quando anima lumine fidei quasi orbata, ariditates et desolationes patitur ingentes, impotens ad meditandum et molestis tentationibus agitata; *β)* de *nocte mentis,* quod est ineffabile tormentum animae, gratiis mysticis graduum inferiorum donatae, eo quod seipsam reperit tam imperfectam, dum divino lumine repletur ct ad spirituale connubium praeparatur.

in silentio vitae privatissimae abditae, ita ut ex carum gratiis vix communi utilitati locus esse videatur, nisi mediante earum sanctitate personali ; 7) *in statibus mysticis dona Spiritus Sancti* (intellectus, scientiae et potissimum sapientiae) *connaturalitcr cum facultatibus hominis cooperari dicuntur;* cum autem haec dona omnibus iustis dentur, omnes videntur habituali facultate instructi ad huiusmodi orationem.

42. Assertum 3. *Etiam in contemplatione extraordinaria et in quovis eius gradu* a) *habentur actus contemplantis,* b) *qui regulariter Udem numero diu non manent.*

Ad a): Primum constat: tum *traditione Patrum,* qui semper describunt orationem tanquam petitionem, ascensum mentis ad Deum, colloquium in quo mens discit, voluntas amat; tum *ratione,* quia sine actu personali contemplativus nequit transire ex non orante ad orationem, neque in ipsa oratione perseverare, nisi in aliquo saltem actuali effectu oratio virtualiter continuetur".

Ad b): Alterum testantur insignes contemplativi, contemplationem sci. ordinaria lege pluribus variisque mentis et voluntatis actibus constare, quamquam ipse status contemplativus diu permanere potest nec mirum, nam experientia teste, mens humana nequit diu immorari in eadem veritate consideranda, quin novis considerationibus et affectibus indigeat ad sustinendam attentionem; et licet altior contemplatio ex una parte diuturnioris intuitus copiam faciat, ipsa violentia qua talis contemplatio excludit operationes sensuum et discursus intellectus, causa est maioris instabilitatis.

43. Assertum 4. *Contemplatio extraordinaria, quatenus arctius coniungit animam cum Deo:* a) *exoptabilis est*™, *nec* b) *morbidum statum psychologicum vel eroticum ullo modo arguit.*

Ad a): Primum dicimus circumscribendo assertum ad effectus qui dicuntur *endeici,* seu efficientes mysteriosum contactum cum Deo, per contrapositionem ad facta *exdeica* visionum etc., de quibus supra diximus caute esse suscipiendaProbatur, autem tum *testimonio* eximiorum theologorum et sanctorum in Ecclesia probatorum, tum ipsa *ratione;* nam talis cum Deo coniunctio valde utilis est ad sanctitatem, siquidem intellectum illuminat ut magis cognoscat

ST Ad rem S.Teresia, *Autobiografia* c.10 n.1.

M Cf. S.Thomas, 2-2 q.180 a.8 ad 2; q.181 a.4 ad 3; S.Teresia, *Autobiografia* c.10 n.18.

ω S.Albertus Mic., *Opnsc. Dc adhaerendo Deo c.7:* "Nunquam desistas, nunquam quiescas, donec futurae illius plenitudinis aliquas, ut ita dicam, arrhas scu experientias degustes, et donec divinae suavitatis dulcedinem per quantulascumque primitias obtineas". Cf. similiter S.Bonaventura, *In II Sent.* d.23 a.2 q.3, aliique apud Poulain, *O.C.,* c.25 n.17.

" D.Alvarez db Paz, *Dc inquisitione pacis* 1.5 p.2 c.13 haec habet postquam facta cxdeica prudenter et humiliter fugienda esse dixit: "Ad hanc autem animae ad perfectionem vocatae, et non mediocri usu mortificationis, et studio virtutis et communis orationis ornatae, deberent sc per maiorem puritatem et per ea quae supra sunt scripta disponere; possunt item ipsam ardenter desiderare et humiliter postulare, si sibi expedit, cur non? Haec est instrumentum efficacissimum assequendae perfectionis. Huius vero possumus esse cupidi quae finis est, cur non illius quae medium est ad finem?"

Deum verum et quem Ipse misit Icsum Christum, et voluntatem inflammat ad purissimam caritatem, in qua est vinculum omnis perfectionis. Unde humiliter postulari potest.

Ad b): Alterum quoque satis constat, cum plurcs mystici prodantur insigni aequanimitate et dexteritate in rebus communibus gerendis et difficultatibus haud communibus superandis; cogitetur de Sta..Teresia, Sto.Io. de Cruce, S.B'.Xaverio aut de Sales, etc.

Ad crotisinum quod attinet, si hoc nomine significare vellent intensum affectum mysticorum erga Deum et res divinas, negandus quidem non esset; sed si cogitant de appetitu inferiori et potius sexuali, longissime aberrant a veritate, cum talia obtrudunt personis quae saepe ne involuntariam quidem carnis excitationem patiebantur, et concupiscentiam per iugem mortificationem coercebant. Quodsi eroticas illi comparationes usurpent, hoc fit alias ex imitatione allegoriarum quae sunt in libro inspirato Cantica canticorum, alias quia, deficientibus aliis expressionibus, coguntur adhibere eas quibus affectus humani vehementissimi ubique inter homines exprimi solent.

44. In praxi prudens animarum moderator haec observare suadetur: a) *tiemini obtrudat meditationem discursivam,* qui tendat in contemplationem, sic enim progressus multorum in oratione non semel impeditus est; *β) in audiendis mirabilibus factis* paenitentium, caveat curiositatem quae vanam gloriam et interdum etiam deceptionem narrantis causare potest; parcus sit in quaestionibus proponendis, nec suggerat ideam aliorum factorum quae deceptionem subjectivam interrogati fovere posset; sobrius sit in personali iudicio, nec facilem credulitatem, nec nimiam severitatem, nec ullam irrisionem factorum manifestando; virtutum exercitium asccticum omnino pergat exigere et de earum incremento magis quam de phaenomenis mysticis sollicitus appareat; 7) *ad indicium ferendum* prudenter experiri et probare studeat, tum indolem et naturales dotes paenitentis, tum virtutes eiusdem, humilitatem praesertim et simplicem voracitatem, tum dispositionem animi quam habet circa facta cxdeica, si quae sunt, utrum cuiusdam repugnantiae et timoris, ut oportet, an cupiditatis et satisfactionis; tum denique aditincta, quam interiorem pacem procurent, in quem finem tendere videantur, etc., et ex his omnibus, invocata enixe assistentia Spiritus Sancti, indicium prudenter efformabit.

De NECESSITAT# ORATIONIS

Summa rerum dicendarum: Praemissa brevi indicatione de convenientia, duo consideranda veniunt in hoc articulo: primum, ipsa orationis *necessitas,* sive praecepti, sive medii; alterum, tempus obligationis, seu *frequentia* orandi.

S.Alfonsus, *Del gran ntedio de la. oraciôn* p.1 c.1; Suarelz, *De religione* tr.4 l.1 c.28-30; Valencia, *In 2-2* disp.6 q.2 punct.3; Merkelbach-, 11,676-680.

De ipsa necessitate orationis

45. Circa necessitatem orationis erraverunt: *(i)* PER EXCESSUM, *euchitae* et *messaliani,* damnati in Concilio Ephcsino '[91], iuxta quos

91 Cf. MG 94,728.730; 82,1141.1 144.

sola oratio est necessaria et sufficiens ad salutem, quin requirantur baptismus, eucharistia etc.; ft) per defectum, α) *qm negant detnam providentiam,* ut deistae, vel asserunt omnia cx necessitate rigida evenire, ut fatalistae; *β) pelagiani,* qui utilitatem orationis agnoscentes, ipsam necessitatem infitiabantur propter falsam opinionem de sufficientia naturae, ex qua vel ipsam necessitatem gratiae negabant®; 7) *ÏVicleff* tradidit sufficientem esse orationem *vitalem,* quae in bonis operibus consistit.

Inter ipsos catholicos necessitas, quidem, non ambigitur; sed *disputatur* utrum sit medii etiam, an solum praecepti divino-ecclesiastici ; sententia communior et probabilior[l] sustinet *necessitatem medii late dictam,* sci. quatenus non omnibus, sed picrisque e lege ordinaria oratio necessaria sit ad salutem. In hac re statuimus sequentia :

46. **Principia:** 1. *Oratio utilissima est et convenieutlissima ad salutem.*

Assertio evidens est, tum quia in orando *exercetur actus religionis* excellentissimus, in seipso sanctificativus et meritorius, satisfactorius et impetratorius; tum quia per orationem *insignia Dei beneficia nobis procuramus,* propter specialem vim impetratoriam quam habet in quantum est petitio; tum quia in oratione *mens ad divina elevatur* et animus ad bonum agendum praeparatur, fides alitur, spes confirmatur, caritas inflammatur, humilitas fovetur, devotio nutritur, multae virtutes exercentur, spirituales consolationes communicantur.

47. 2. *Oratio necessaria est necessitate praecepti.*

Ecclesia cotidie hanc necessitatem agnoscit in liturgia missae, cum ait: praeceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audemus dicere: Pater noster, etc.

S.Scriptura, tam A. quam N. praesertim T., orationem saepe praescribit ut medium ad superandas difficultates a quibus debemus expediri: Eccl 18,22 et 38,9: "Non impediaris orare semper: ora Deum et ipse curabit te." Iesus Christus monet: "Vigilate et orate ut non intretis in tentationem" (Mt 26,41); "oportet semper orare et non deficere" (Lc 18,1); "petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis" (Mt 7,7). Apostoli similiter orationem praescribunt: "Sine intermissione orate" (1 Thes 5,17); "orationi instate, vigilantes in ea" (Coi 4,2) ; "vigilate in orationibus" (1 Petr 4,7). Cf. infra n.49.

Patres unanimiter necessitatem orationis extollunt, arguentes ex Christi exemplo et ex nostra debilitate, quae fulcimine indiget orationis. Sic v.gr. S.Ambrosius : "Ipse Dominus pernoctavit in oratione, ut te proprio ad deprecandum invitaret exemplo"M. S.Augustinus : "Poterat Dominus... orare silentio, sed ita se Patri

K Cf. S.Augustinus. *JDc hacrcsibus* 88: ML 42,47-50.

M Merkelbach, 11,676 asserit necessitatem medii esse theologice certam; sed quatenus hoc intelligatur de stricta necessitate non de morali, sine qua valde difficulter salus obtineatur, videtur cum exaggeratione dici.

M Expositio in ps. 118 s.8 n.45: MI, 15,1313.

exhiberi voluit precatorem, ut meminisset nostrum se esse doctorem" c. S.Cyprianus: "Quod si ille orabat qui sine peccato erat, quanto magis peccatores oportet orare. Et si ille per totam noctem jugiter vigilans continuis precibus orabat, quanto nos magis in frequentanda oratione debemus nocte vigilare"[*'].

Ratio multiplici consideratione indirecte probat praeceptum orandi, etenim: a) *existit obligatio adipiscendi* bona supcrnaturalia. ct ad hoc indicatur nobis unum medium orationis; *β) tot sunt instantiae divinae,* talesquc praerogativae orationi attributae, ut sine despectu Dei ct incuria propriae salutis orationem omittere non possimus[w]; 7) *debitum religionis exercendae* et caritatis erga nosmetipsos observandae, pariter ostendunt obligationem orationis.

48. 3. *Oratio est communiter hominibus stricte necessaria, etiam necessitate medii.* Dicitur:

Communiter et de lege ordinaria, quia nec infantibus est necessaria directe [°8], nec omnibus omnino adultis, si quidem paulo post adeptum usum rationis et nullis agitati difficultatibus moralibus occumbant.

Stricte necessaria, sci. non tantum *moralitcr,* quatenus sine ea valde difficulter obtineatur salus, obtineatur, tamen, vel in casibus non exceptionalibus; sed *physice,* quatenus sine oratione non habetur perseverantia in gratia diuturna, et animae salus finalis. *Admittitur,* autem, plures gratias conferri a Deo sine praevia oratione nostra.

Ecclesia ita agit dc possibilitate obtinendi salutem cum oratione. non obstantibus difficultatibus, ut simul videatur asserere eam sine orationis influxu non obtineri. *Innocentius I* ad Concilium Carthaginense scripsit: "Nisi magnis precibus gratia in nos implorata descendat, nequaquam terrenae labis et mundani corporis vincere conemur errores". In *Arausicano II* (D 183): "Adiutorium Dei etiam renatis ac sanatis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare". In *Tridentino* (D 804): "Nemo temeraria illa... voce uti [debet], Dei praecepta homini justificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet, et facere quod possis et petere quod non possis, ct adiuvat ut possis". Donum castitatis Deus id recte petentibus non denegat, testante eodem Concilio (D 979). Damnata est in Concilio *Viennensi* (D 472) propositio beguardorum "quod ieiunarc non oportet hominem, nec orare, postquam gradum perfectionis huiusmodi fuerit assecutus". *Catechismus romanus* ait: "Cum nihil cuiquam debeat Deus, reliquum profecto est ut, quibus nobis est opus, ab eo precibus expetamus; quas preces tanquam instru-

[w] *In lokan.* tr.104 n.2: ML 35,1902.
[M] *De 'oratione dominica* 29: ML 4,538.
[91] Cf. S.Thomas, 2-2 q.83 a.3 ad 2.
[M] Sentiunt tamen theologi dari alios infantes qui baptismo regenerati moriuntur propter orationes parentum, et alios gratia baptismi orbatos mori deficiente oratione parentum.

mentum necessarium nobis dedit ad id quod optaremus consequendum, praesertim cum quaedam esse constet quae, nisi eius adiumento, non liceat impetrare"[w].

S.Scriptura nullibi expresse exhibet propositionem nostram, eam tamen valde commendat: «) *cum ad orandum vehementer adhortatur,* nexum statuens inter orationem et bonorum consecutionem: 'Ora Dominum et ipse curabit te" (Eccl 38,9); "ne nos inducas in tentationem" (Mt 6,13); *β) cum orationem inducit ut medium evitandi ruinam spiritualem* "... ut possitis resistere in die malo et in omnibus perfecti stare... per omnem orationem et obsecrationem orantes..." (Eph 6,13.18); 7) *cum insinuat, non tantum dari gratias petentibus sed etiam non dari non petentibus,* qui videtur sensus parabolarum de vidua et indice (I,c 18,1-8), dc amico importuno (Lc 11,8-13), etc.

Traditio Patrum uberrima est ct eloquens sensu eodem In libro *De ecclesiasticis dogmatibus* incerti auctoris legimus: "Nullum credimus ad salutem nisi Deo invitante venire; nullum invitatum salutem suam, nisi Deo auxiliante operari; nullum nisi orantem auxilium promereri"[100]. S.Augustinus docet: "Cum constet alia Deum danda etiam non orantibus, sicut initium fidei, alia non nisi orantibus praeparasse, sicut usque in finem perseverantiam"[101]* eiusdem sunt verba quae Tridentinum (D 80-1) fecit sua et supra relata sunt: "Non igitur Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet, ct facere quod possis, et petere quod non possis"[102]. Pulchre S.Benedicti Regula commentata: "Sicut nobis necessarius est semper halitus ad vitam carnis, sic omnino necessaria est continua oratio ad sanitatem mentis... Facilius... crederem hominem sine anima, quam religionem perfectam sine oratione consistere"[103].

Theologi ex his documentis communiter deduxerunt, gratiam immediate sufficientem ad plene credendum et ad vincendas graves tentationes pluribus non suppetere aliam, nisi orationis. Ad rem S.Thomas: "Indeterminate, ad orationem quilibet [adultus] tenetur cx hoc ipso quod tenetur ad bona spiritualia sibi procuranda, quae non nisi divinitus dantur; unde alio modo procurari non possunt, nisi ut ab ipso petantur" [104].

Ratio theologica petitur cx actibus fidei ct caritatis, qui sunt necessarii necessitate medii adultis ad salutem, quique implicite secum ferunt actus orationis; item ex facto quod nulla sit gens sine religione, cuius actus principalis est oratio, unde eruitur orationem

« P.4.» c.1 q.3.4.

[100] *{Inter opera S.Augustini)* c.26: MI/ 42,1218. Fortasse auctor est Gennadius.

[101] *De dono perseverantiae* c.16: ML 45 1017; cf. 996.1021.1024,

[lca] *De natura et grata* c.43: ML 44,271.

[103] C.4; apud ML 66,329.

[KM] *In IV Sent,* 15 q.4 a.1 q."3 sol.3. S.Alfonsus, praeter sobriarn expositionem doctrinae communis in 1.3, prooemium, haec habet in opusculo *Del gran medio de la oraciôn* p.1 c.1 § 1. "Pues si tenemos que. por una parte, nada podemos sin el socorro dc Dios, y por otra parte ese socorro no lo da ordi nariamente el Serior sino al que reza, ^quién no ve que de ahl Euye natu ralmente la consecuencia de que la oraciôn es absolutamente necesaria para la salvaciôn? Cf. etiam G.Tiix mann, *Das Gebct nach der Lchre der Heiligcn* 136ss.

ce. ipsa condicione humanae naturae, prout nunc est[ke], oriri, ideoque in ordinariis rerum adiunctis adultis esse absolute necessariam.

De exercitio obligatorio orationis

Tempus orandi respicit tum ipsum officium generale *perseverandi* in *oratione,* quatenus haec est necessaria necessitate medii, tum *oblationem praecepti,* urgentis sive per se sive per accidens.

49. Principia, *Existit obligatio moralis perseverantiae in oratione.* Dicitur:

Obligatio perseverantiae, quatenus el in singulis petitionibus insistendum est, de quo inferius dicemus, ct in omni occasione et necessitate recurrendum ad orationem, ita ut post nullam orationis frequentationem putare cuique liceat se iam satis orasse. Probatur:

Oratio nobis necessaria est ea, quae secundum Dei voluntatem funditur. Atqui ex fontibus dogmaticis constat Deum exigere a nobis orationem per totam vitam moralitcr perseverantem.

Minor sic ostenditur: *Exemplum Christi,* cuius vim ostenderunt nobis supra SS.Patres, docet nos constanter et in ipso momento tentationum esse orandum. *Doctrina,* autem, cius expresse inculcavit "quoniam oportet semper orare et non deficere", proposita ad hoc parabola, et educta conclusione quod Deus non potest non attendere clamantes ad se "die ac nocte" [w]. *S.Cautus* similiter admonet: "Sine intermissione orate"[107]; "per omnem orationem ct obsecrationem orantes omni tempore in spiritu" [?]

50. 2. *Praeceptum orandi obligat:* a) *per se saepius in vita; b) per accidens urgentibus necessitatibus moralibus.*

Ad a): *Per se saepius in vita,* ita tamen ut frequentia nullibi determinetur nec sit eadem pro omnibus. Communiter tradunt theologi adesse obligationem: a) *initio vitae moralis,* quando adepto usu orationis homo convertitur ad Deum (cf. 1,862); *β) in periculo mortis,* urgente caritate erga seipsum, ut auxilium divinum imploretur ad felicem exitum; γ) *alias etiam in vita longiori,* sive quolibet mense, ut tradit S.Alfonsus [10]V, sive quolibet bimestri aut etiam rarius, ut aliis videtur.

Certo non requiritur oratio *materialiter continuata,* nisi confundatur cum recta intentione in agendo; sufficit autem ad implendam obligationem, sanctificatio festorum.

[%] Etiain in ordine naturae purae obtinuisset oratio, fuissctque omnino consentanea homini agnoscenti Deum benefactorem et providum.
Lc 11,1-8.
W 1 Thcs 5,17.
[a] Eph 6,18.
[10] *Del gran medio de la oraciôn* p.1." c.3 §3.

Ad b): *Per accidens urget praeceptum orandi,* quoties existit aliqua obligatio cui sine oratione nequit satisfieri, v.gr. missa dominicalis; aut gravis insurgit sollicitatio ad peccatum, quam sine oratione probabiliter non superabimus; aut calamitas premit, praesertim publica, pro cuius remedio caritas urget ut oremus; aut titulus specialis imponit determinatas preces fundendas, v.gr. Officium divinum (cf. c.135), rosarium (cf. c.125), varia exercitia pietatis (cf. c.595.1367), et cetera.

51. In praxi, quamquam nulla lex communis praescribit preces matutinas et vespertinas, ante ct post prandium etc, fundendas, coniessarins et moderator animarum ad eas incitet fideles; ct licet per se non sit peccatum, nec consequenter materia sufficiens ad confessionem, facile earum omissio in concreto implicat aliquam culpam pigritiae, dissipationis pcccaminosae etc. Paenitcntes autem a longo tempore non accedentes ad tribunal paenitcnliac, interrogare oportet num oraverint isto tempore; etenim et peccatum grave committere potuerunt, saltem materialiter, ct recte instruendi sunt circa obligationem frequenter orandi.

ARTICULUS r

De efficacia okationis infallibili

Tria consideranda sunt in hoc articulo in totidem propositionibus, sci.: o) efficacia generalis orationis quoad multiplices effectus salutares, quos summarie enumerabimus; *b)* efficacia infallibilis impetrandi debite postulata; ‹▮) condiciones ad debitam postulationem requisitae.

52. Principia: 1. *Oratio efficaciter causal:* a) *meritum, satisfactionem, impetrationem tanquam effectus primarios;* b) *multosque alios effectus secundarios.*

Ad a): *Dc merito constat,* quia oratio est opus bonum, quod, si a viatore iusto efficiatur, obtinet dc condigno meritum gratiae et gloriae[110]; si autem a viatore irretito peccatis mortalibus, adhuc meretur de congruo dispositionem ad justificationem ct bona temporalia, dum ad bona opera elicienda assuefacit.

Satisfactio habetur ex opere bono, arduo, ex gratia proveniente, talis autem est oratio. Unde recte a Cone. Tridcntino ponitur inter opera satisfactoria (D 923), ct confcssarii passim praescribunt orationes in salutarem pacnitcntiam.

Impetrationis vini· habet oratio, aliam communem cuilibet operi bono, aliam propriam et formalem m quantum est oratio. Hanc significamus in praesenti, ct de cius infallibili efficacia plura inferius dicemus.

[1,0] "Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum... ct Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi" (Mt 6,6).

Ad b): *Effectus secundarii* recensentur praecipue: α) *illuminatio intellectus,* cx communicatis donis intellectualibus Sti.Spiritus; *β) augmentum virtutum theologicarum*: fidei sci., quae continuo exercetur inter orandum, dum ipsa impellit vicissim ad orationem; spei, quae confirmatur ex effectibus per orationem obtentis; caritatis quae connaturaliter nutritur in orando1"; 7) *humilitas animi,* eo magis de sua indigentia conscii, quo frequentius in oratione excr-eetur; 5) *solatium mentis et cordis,* connaturaliter causatum ex col-loquio amicabili et dulci cum amico fideli et Patre amantissime; e) *plura alia,* quae sensim sine sensu acquiruntur in contactu cum Deo, inspiratore et auctore elevationis ad superna, purificationis e terrestribus, stimulorum ad virtutes, refrenationis passionum, etc.lu

53. 2. *Ex divina promissione oratio, debito modo facta:* a) *infallibilem habet efficaciam impetrandi postulata, tam pro ipso orante quam* b) *pro alio idoneo.*

Sensus, condiciones et ambitus istius propositionis recte perspi-ciendi sunt, ne filiali in Deum fiduciae, ut saepe fit, quidquam ex errore detrahatur. Profecto, efficacia orationis exhibet unam ex le-gibus oeconomiae salutis et providentiae divinae, sed haec lex con-siderari debet in connexione cum aliis huius ordinis legibus et cum toto ordine salutis nunc vigente. Dicitur:

Ex divina promissione, sci. praeter meritum de condigno vel dc congruo, etiam impetratorium, quod est in oratione quatenus opus bonum, existit alius titulus proprius efficaciae peculiaris quae inest orationi, ipsa nimirum promissio divina.

Debito modo facta, i.e. sub condicionibus quae in sentienti pro-positione describuntur, quaeque necessariae sunt ut oratio Deo placere possit et exaudiri mereatur ab eo.

Infallibilis efficacia est semper specialis effectus orationis, in quantum petitio; sed non semper illud immediate procurat, quod fuit obiectum petitionis, sed aliud praevium, ex cuius usu vel applicatione attingatur postulatum.

Tam pro se quam pro alio; in quaestione, igitur, controversa, universalitatem efficaciae defendimus, dummodo subicctum impetra-tionis sit idoneum, i.e. gratiae capax, et eidem resistentiam et im-pedimentum non opponens.

Opiniones inter catholicos de ipsa efficacia orationis infallibili sub

,u Nam “ut amantes colloquio ct congressu imagis ad amorem incenduntur sic pii homines, quo saepius Deo facientes preces... quasi cum ipso colloquun-tur, eo maiori in singulas precationes affecti laetitia, ad eum amandum ct co-lendum incitantur ardentius” *(Catcchismus rom.* p.4." c.2 q.8).

112 Profecto, si quidam homines, egregii virtute, videntur insigniti ad conci-liandam sibi devotionem suorum similium usque ad contemptum vitae, quanto magis hoc obtinebit ille qui, "speciosus forma prae filiis hominum” est simul via, veritas et vita, pastor bonus, fons aquae salientis in vitam aeternam, pax, vita et resurrectio hominum? Et revera, post viginti saecula, unus Christus regnare pergit super mentes ct corda tot millium confessorum fidelium, mar-tyrum invictorum, virginum intemeratarum, dum alii conductores hominuo illusi transiere. Christus autem dum ad se allicit, sibi configurat, ct Deo Patn subicit animos credentium. Cf. V.Vangh KLUWE, *Dc efficacia orationis deprecato riae:* CollatBrug 41 (1945) 84-97.166-180.

debitis condicionibus non habentur, cum ea ex clarissimis S.Scripturae verbis fide teneatur ab omnibus. Sed de condicionibus non una est sententia: plures cum Sto.Thoma[113] censent infallibilitatcm non esse promissam nisi orationi quam quilibet pro semetipso, non pro aliis, effundat; nos sequimur, ut probabilem, opinionem contrariam a Suarez sustentatam[114], quae verbis potius quam re differt a priore.

Ad a): *Factum efficaciae infallibilis effertur* in clarissimis documentis dogmaticis, quorum paucos recensemus:

S.Scriptura, inter alia, haec habet: Eccli 35,21: 'Oratio humiliantis se nubes penetrabit; et donec propinquet, non consolabitur; et non discedet, donec Altissimus aspiciat". In N.T. Christus Dominus universalem cum petitione effectum impetrationis magna et insistente verborum vi coniungit: Mt 7,7-8: "Petite, et dabitur vobis; quaerite, et invenietis; pulsate, et aperitur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quaerit, invenit; et pulsanti aperietur" (cf. Lc 11,9). Quod et argumento a fortiori in sequentibus confirmatur (Mt 7,9-11). Unde S.Ioannes concludit 1 Io 5,15: "Scimus quia audit nos quidquid petierimus, scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo".

Traditio abundat testimoniis in quibus ista efficacia vel supponitur vel asseritur: Tertullianus: "Sola est oratio quae Deum vincit" S.Hilarius: Spei nostrae doctrina est, ut Deus "oratus, et misereatur et salvet"[115]; antiquus auctor: "Vere novit recte vivere, qui recte novit orare"

Obiciunt textum 1 Io 5,14: "quodeumque petierimus secundum voluntatem eius, audiet nos", quasi Deus significasset condicionem potestativam, "si voluero concedere"; at vere contextus clare indicat verba ista, "secundum voluntatem eius", posita esse ad indicandum fontem efficaciae orationis, et aequivalere expressioni "in nomine Christi"[116].

Ad b): *Oratio fro aliis idoneis facta fari efficacia infallibili donari dicenda videtur.* Nam verba S.Scripturae hinc universalibus verbis dicunt orationem efficacem, inde autem orationem etiam pro aliis commendant; nec solum pro non orantibus, ut eis aliquod auxilium praestetur, sed etiam pro orantibus, qui sibi possent soli consulere. Sic *S.Pomius* saepius hortatur (Eph 6,18.19; 1 Tim 2,1-4, etc.) ad preces fun-

1,1 2-2 q.83 a.7 ad 2.

IM Dc religione tr.4 1.1 c.27. TanquErky, 11.876 dissensum componit dicendo orationem pro aliis factam esse infallibiliter efficacem *in se,* quatenus aliquem effectum gratiae consequitur, sed non *quoad applicationem.*

lU De oratione c.29: ML 1,1195. Plures Patres scripserunt tractatus de oratione ct in eis extulerunt eiusdem efficaciam; cf. ML 220,959-960 (indices).

«· *Tract. in ps. 118:* ML 9 544.

,n Inter *sermones* S.Augustini, 55: ML 39,1849.

1U Cf. Vermeersch, *Quaestiones de virtutibus* 24.

dendas pro aliis, imo, pro omnibus hominibus. / *Io 5,* postquam v.15 enuntiat infallibilem orationis efficaciam, v.16 refert vitam fratri peccanti per orationem fratris obtentam, quasi in confirmationem enuntiati.

54. 3. *Condiciones orationis infallibiliter efficacis necessariae ct sufficientes sunt:* a) *ex parte* **obiecli,** *ut sil ad salutem;* b) *ex parte* **subiecti** *pro quo petitur, ut sit idoneum ad gratiam imploratam;* c) *ex parte* **ipsius orationis,** *ut cum humilitate, fiducia et perseverantia effundatur.* Dicitur:

Condiciones necessarias et sufficientes, sine quibtlS sci. efficacia non promittitur, ct ctnn quibus inest orationi. Ut patet ex propositione praecedenti, aliqui exigunt praeter indicatas, ut gratia petatur pro ipso orante; sed ratio quae ipsos movet, refundi videtur in aliqua ex condicionibus quas nos exigimus in subiecto pro quo petitur, vel in ipsa oratione.

Adversatur propositioni nostrae, quatenus exclusiva aliarum condicionum, Bellatmino,lp, qui ad infallibilem efficaciam requirit, ut orans in statu gratiae versetur; sed communiori sententiae, a S.Thoma190 et Suarez sustentatae, adhaerendum videtur.

Praesupponimus, igitur, aliquas condiciones requiri; id quod *constat ex natura rei,* siquidem repugnat divinae 'Sapientiae, arbitriam hominibus concedere facultatem perturbandi ordinem naturalem, qualem haberent si, absque ulla condicione, petitionibus illorum efficacia fuisset concessa ; ct *confirmatur ex S.Scriptura et Traditione,* in quibus saepe aliquae condiciones apponuntur, aut incfficacia quarundam orationum detegitur in defectu condicionum, ut infra magis patebit. Ad rem S.Basiijijs, pro mullis; "At ‡aepe.. petivi ct tamen non accepi. Prorsus quia male petivisti, aut dubitanter, aut vaga mente, aut ea quae tibi non conducunt"

Ad a): Bonitas infinita nequit velle homini quidquani eiusdem saluti contrarium, ideoque non potest exaudire orationem illius qui propriae saluti noxia petat, ipse orans, si quidem vera humilitati; et fiducia oret, non potest non petere contraria saluti aeternae nisi ex errore, ct sub condicione; implicita quod illi non obstent. Unde patet cur nostrae petitiones de bonis temporalibus saepe non exaudiuntur. In S.Scriptura Deus inducitur dando "bona" (Mt 7,11), vel "spiritum bonum" (Lx 11,13) orantibus; et S.Paulus, ex salvifica voluntatc divina, urget obsecrationes, orationes, postulationes (1 Tim 2,1-4).

Adb): Ipsa sinceritas petitionis, factae in ordine ad sa-

'W *CoHtrov< / datum* t.4 controv.3 l.1 c.9. Iulei- nccntiores sic v gr. Pr 0M· 11,353.
* 2-2 q.83 a.16.
tJe religivHc tr.4 1.1 c,25.
,a *Constitutiones monasticae;* MG 31,1335.

lutem, exigit, ut in eo pro quo oratur sit initialis saltem quaedam. voluntas conversionis ad Deum. Nam, si oratio fiat pro se ipso, nequit habere debitam humilitatem ct ordinatam fiduciam, si iuugatur cum pertinacia peccati ; si autem pro alio fiat, sed debito modo, latet condicio implicita, quod ille gratiis divinis non resistat J23, nam "omnis qui se exaltat humiliabitur" (Ia' 18,14).

Adc): Tres condiciones ex parte ipsius orationis denun liatas, breviter describimus et probamus:

a) *Humilitas* requiritur ex ipsa indole orationis, quippe quae est actus religionis, agnoscens humanam imbecillitatem, et divinam cui Sltbicimur excellentiam; unde iurc "Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam" (ïae 4,6), sicut a Christo declaratum est in parabola pharisaei et publicani (l.c IS,9 ⁞ I). cum dispositio orantis ca sola admittatur quam descripsit Abraham: "loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis" (Gcn 18,27). Sane, vel ipse Christus Dominus "exauditus est pro sua reverentia" (Jlebr 5,7).

Haec humilitas secum fert tum fidelitatem gratiae, ideoque cooperationem cum ca usque dum bonum imploratum attingamus, tum debitam aestimationem meritorum Christi, ita ut tota spes nostra fundetur in eis, turn denique debitam submissionem legibus Providentiae unde in qualibet oratione virtualiter saltem attemperet petitionem ad subiectivam condicionem, indolem finis ct appotitionem mediorum congruentium.

β) Fiducia omnimoda reponenda est in fidelitate ct misericordia Dei providentis et in promissionibus Icsu Christi, sine ulla haesitatione vel limitatione, quae ex natura rei postulatae vel ex defectu aliarum condicionum non exigatur; aliter oratio non est actus religionis. Hinc est quod ipse *Christus,* propter fidem petentium plura miracula patraverit r", ct necessitatem fiduciae pro oratione efficaci extulerit: "Si habueritis fîdcm, et non haesitaveritis, non solum dc ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis, tolle ct iacta te in mare, fiet Et omnia quaccumque petieritis in oratione credentes, accipietis" (Mi 21,21 22). Et *S.lacobus* (1,6-7): "Postulet in fide nihil haesitans. Qui enim haesitat... non... aestimet... quod accipiat a Domino".

Absoluta persuasio dc petitione obtinenda, quae excludat omnem dubii rationem, minime exigtur, neque co senili intelligcndi sunt quidam textus (Mc 11,22; lac 1,6). Imo cum same ignoremus utrum petamus ca quae nobis expediunt, dubitare possumus dc effectu petitionis; textus ergo excludunt solam haesitationem in fide et confidentia.

7) *Perseverantia* in orando, non solum utilis, sed etiam necessaria ostenditur in oeconomia salutis; etenim ipsa csl probatio nostrae fidei spei, humilitatis, continetque exercitium plurium virtutum ad salutem valde proficuum ; praeterea ex (Mata concessione gratiarum ct consequenti necessitate orandi purificatur dispositio animi,

Unde nobis rectius videntur sentire qui non limitant efficaciam orationis ad petitionem factam pro se ipso; quamvis in re idem sentiunt cum iis qui vrrootemis contrarium asset uni. Cf. Pu Ommhr, 11,352,2 referentem modum loquendi Sti.Thomae.

u‹ Cf. Mt 15,21-28; 17,14-17 etc.

crescit affectus in petendo, magis aestimantur beneficia tandem obtenta, ct fidelius cum gratiarum actione custodiuntur; insuper, instantiis nostris aliqua ratione supplemus vel corrigimus negligentias ct defectus singularum petitionum, et ponimus aliquam proportionem inter supplicationem ct bonum quaesitum. Unde patet cur Christus, in parabolis, tradit necessitatem perseverantiae in petendo (cf. Lc 11,5-9); quam suo exemplo confirmavit (cf. Lc 6,12; 22,43), et eidem perseverantiae concedit quod primae petitioni negaverat, v.gr. in casu mulieris syrophoeniciae (cf. Ait 15,22-28), iuxta illud Sti.Augustini: "Quaedam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore differuntur" [119].

Textus Mt 6,7, "orantes nolite inultum loqui", reprobat superflua verba et sermonem multum; minime vero piam cordis excitationem et diuturnum affectum, iuxta egregiam Sti.Augustini distinctionem[120].

Sententiam S.Bcllarmini, requirentis statum gratiae in orante ad efficaciam orationis infallibilem, supra non probavimus. Sane, plurcs quidem sunt textus S.Scripturae in quibus orationi iustorum (Ps 33,16), manentium in Christo (Io 15,7). etc., promittitur obtemperatio; sed hoc non infirmat textus alios universales, ct recte intelligitur de speciali benevolentia et promptitudine qua Deus exaudit preces iustorum, et de maiore aptitudine quam habet eorum oratio, ut a Deo exaudiatur. Ceterum, plurcs huiusmodi textus aliquo modo valent etiam pro orationibus peccatorum, a quo momento detestantur peccata et incipiunt ad Deum converti. Nec infirmatur, sed potius confirmatur doctrina ex 1 To 5,16; nam iuxta eundem apostolum, "qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem". Accedit quod in parabola publicani et in sexta petitione orationis dominicalis. aperte ostendit lesus Christus orationem peccatoris non esse sterilem, dummodo pia sit[121].

Obicitur Mt 17-20 "hoc genus (daemoniorum) non eicitur nisi per orationem ct ieiunium", ad demonstrandum praeter condiciones expositas, alias requiri saltem interdum. Quod verum est, si intelligatur de iis quae praeter orationem saepe requiruntur ad definitas gratias obtinendas. Sed nihil inde contra doctrinam de efficacia orationis; neque enim intelligenda est ut *immediate* sufficiens ad omnem gratiam, aliis praetermissis condicionibus.

III. DE ADORATIONE

Summa rerum dicendarum. Expositis *notiane* et *divisionibus* adorationis, quatuor propositionibus comprehendimus doctrinam moralem de adoratione, nimirum: a) *Deo* debetur adoratio stricta; b) *soli Deo* debetur cultus latriae, sive absolutus sive relativus; c) *angelis et sanctis,* eorumque imaginibus et reliquiis, debetur cultus duitae (vel hyperduliae, si agitur de B.Virgine Maria); d) *cultus internus praecellit* externo, sed etiam hic est interdum obligatorius vel conveniens.

Ferrekes-Mondrîa 1.352-357; Aertnys-Damen, 1,409-413; Bouquilt.ox. *De virtutile religionis* n.46-50.

55. Adoratio est *species cultus, latriae nimirum.*

Etymologice aliter ab aliis explicatur; vel enim significat actionem applicandi *ad os* manum vel pedem personae adorandae, in signum reverentiae[122]; vel derivatur ab *ador,* quod est species frumenti in sacrificiis adhiberi solitum: vel desumitur a verbo *orare,* cui apponitur particula *ad,* ut significetur formam istam cultus aut comitari aut subsequi frequentissime orationem [123].

185 *In loanncm* tr.102 n.1: MΓ, 35.1806.
120 *Epist.* 130 *ad Probam* c.10 n.20: ML 33,501-502.
,2T Cf. VermEErsch. *Quaestiones de virtutibus* n.24.
328 Cf. lob 31,27; 3 Reg 19,18; Wirth Müller, *Die moralische Tugend der Religion* (Friburgo 1881) § 49.
138 Cf. Billauart, *Tr. de religione* diss.3 a.1.

Realiter definitur: *a)* sensu latiore, honor alicui exhibitus propter eius excellentiam, in significationem nostrae erga eundem submissionis; b) stricte, *honor Deo exhibitus propter infinitam eiusdem excellentiam, in signum nostrae sublectionis.* Dicitur:

Honor exhibitus, sci. significatio externa excellentiae alterius, non quidem simpliciter, sed in signum submissionis alicui tanquam superiori, in quo discrepat a mero honore, qui potest manifestari etiam inter aequales et erga inferiores.

56. Dividitur: 1. *Ratione tituli,* in: a) NATURALEM, si fundatur in excellentia creata naturali, quae determinat cultum civilem, et in S.Scriptura saepius designatur nomine adorationis[130]; *b)* supernaturalem, si fundatur in excellentia creata supernatural!, quae determinat cultum religiosum duliae.

2. *Ratione obiecti,* adoratio religiosa est: *a)* latriae, si tribuitur excellentiae divinae; *b)* duliae, si dirigitur in sanctos et angelos, propter eorum excellentiam supernaturalem per gratiam acceptam; c) HYPERDULIAE, si exercetur erga B.V.Mariam propter singularem eiusdem excellentiam, qua longe reliquos sanctos et angelos excellit propter divinam maternitatem aliosque singularissimos titulos quibus congruentes virtutes specialissimae respondent (cf. c.1255).

3. *Ratione termini immediati* adorationis, cultus religiosus est: o) absolutus seu directus, quando exhibetur personae propter perfectionem ipsi intrinsecam ct propriam, sive vi identitatis cum persona, ut si Deus colatur propter infinitam perfectionem re indistinctam ab essentia; sive vi unionis substantialis, ut si corpori aut parti eius exhibeatur honor propter animam vel suppositum ; sive vi unionis accidentalis inter subiectum inhaesionis et propriam formam inhaerentem, ut si quis honoretur propter suam scientiam; *b)* relativus seu indirectus, quando res aliqua colitur propter excellentiam personae quam repraesentat, vel ad quam defertur. Sic, exempli causa, sacris reliquiis et imaginibus tribuimus cultum relativum (c.1255 § 2), dum e contra personas adoramus solo cultu absoluto, nisi agatur de cultu civili, propter periculum erroris vel scandali quod esset in cultu relativo; sic v.gr. si B.V.Mariam adoraremus cultu relativo latriae, propter suam coniunctioncm cum Verbo incarnato, intimiorem utique quam unio crucis, periculum adesset credendi cultum istum sistere in ipsa persona B. M. Virginis, et aliqua ansa praeberetur calumniae protestantium, quod honoremus Matrem Dei tanquam Deum.

4. *Ratione modi* quo exercetur est: *a)* internus, si absolvitur actibus intellectus et voluntatis; b) externus (rectius mixtus), si praeterea accedunt actus exteriores gcnuflexionis, prosternationis etc,

[130] Sic v.gr. Abraham adoravit angelos et filios Heth (Gen 23,7); Bcthsabee adoravit David (3 Reg 1,16); Cornelius adoravit S.Petrum (Act 10,25), etc.

quibus interna humiliatio et subiectio significetur, sive ex hominum consuetudine sive ex mente adorantis.

5. *Ratione significationis: a)* publicus si "deferatur nomine Ecclesiae a personis ad hoc legitime deputatis" (c.1256); ά) privatus, si non deferatur nomine Ecclesiae, vel non ex Ecclesiae institutione. *Sensu vulgari* publicus saepe dicitur cultus coram multitudine peractus, v.gr. rosarium a fidelibus in templo communiter recitatus.

57. Principia. 1. *Deo debetur adoratio stricta, seu cultus latriae internus et externus, ex iure tum naturali tum positivo.* Sane:

a) Ius naturale stricte exigit ut agnoscamus infinitam Dei excellentiam, eique reverenter subiciamur, in quo est latria. Haec non exigit, quidem, secundum se actus externos, ut patet in angelis; utique vero quatenus ab hominibus praestatur, tum quia singuli homines agnoscere debent supremum dominium Dei, etiam quoad corpus, ideoque etiam secundum corpus illi subici, tum quia communitas, ut talis, est obligata ad Deum publice et socialiter colendum, id quod non potest fieri sine cultu publico, tum, denique quia est maxima convenientia et quaedam necessitas moralis late dicta perficiendi actus latriae externos, tanquam manifestationem redundantem ex cultu interno, et tanquam stimulum ad hunc sustinendum. Hinc iure damnata est propositio quietistica: "Totum sensibile quod experimtir in vita spirituali est abominabile, spurcum et immundum" (D 1250).

b) lus positivum: a) *divinum,* saepissime praescripsit latriam in V.T. et invocatum est a Christo Domino: "Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies" (Mt 4,10); insuper lesus Christus praescripsit orationem ad Deum Patrem, et sacrificium, in quibus latet cultus latreuticus; *β) Ecclesia* determinat tempus et modum quibus huic praecepto satisfacere debemus, statuendo sanctificationem festorum. actus liturgicos diversos in honorem singularum personarum divinarum totiusque Trinitatis indivisae, etc. Cultus ab Ecclesia praescriptus saltem de facto est externus etiam, quatenus a singulis fidelibus exigitur, nec potest esse mere internus quatenus socialis.

58. 2. *Adoratio stricta, seu cultus latriae'.* a) *debetur soli Deo;* b) *et quidem',* a) ***absolutus,*** *toti Trinitati singulisque personis divinis et lesu Christo Deo et homini; β) relativus, cruci ceterisque instrumentis redemptionis, et imaginibus Dei et Christi.*

Ad a): Adorationem strictam deberi soli Deo patet ex idololatriae peccato quod est in adoratione creaturarum, itiri naturali et positivo sive divino humano repugnans (cf. n.67).

Ad b, a): Cultum latriae absolutum deberi sive toti Trinitati, sive singulis personis, sive Verbo incarnato, patet ex ipsis notionibus; nam cultus absolutus est is qui exhibetur personis, et cultus latriae is qui debetur Deo. lam vero, in

Trinitate adorantur personae divinae participantes eadem natura, et in Iesu Christo, ipsa humanitas Redemptoris pertinet ad unam eandemque personam divinam Verbi incarnati. Ergo potest adorari Iesus Christus etiam secundum corpus, v.gr. in suo sacratissimo Corde, prout substat speciebus sacramentalibus, etc., quia adoratio tandem sistit in persona divina Verbi (cf. c.1255).

Ad b, *β)*: Cultum latriae relativum deberi cruci Christi, instrumentis passionis, imaginibus Dei, etc., non est sententia unanimis. Nam S.Bellarminus fuit auctor sententiae secundum quam his rebus non debetur vera latria, licet relativa, sed cultus alius inferior [131], eumque aliqui secuti sunt. Sententia tamen ante eum unanimis, et postea communior, docet contrarium. Nam:

Tfidentinum (D 986) asseruit doctrinam inde a Nicaeno II expressam in Ecclesia, et per S.Thomam [132] confirmatam: "Honos qui cis (imaginibus) exhibetur, refertur ad prototypa, quae illae repraesentant, ita ut per imagines quas osculamur et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus". *Lex credendi,* similiter, nedum proscribat cultum vere latreuticum imaginum relativum, eidem favet cundcmque promovet. Nam feria VI in Parasceve habetur in liturgia adoratio crucis; et eiusdem particulae, quae separatim[133] ab aliis reliquiis asservari debent (cf. c.1287 § 2), venerationi fidelium sicut Ssma.Eucharistia exponuntur; publice expositae genuflexionc simplici salutantur, secus vero capitis inclinatione; incensantur, et denique ad dandam benedictionem populo adhibentur[134].

59. 3. *Adoratio late dicta debetur B.Mariae Virgini, angelis et sanctis, et quidem',* a) *cultus* ***absolutus hyperduliae*** *B. Mariae Virgini,* ***duliae*** *autem angelis et sanctis;* b) *cultus* ***relativus*** *hyperduliae vel duliae eorundem imaginibus atque reliquiis.*

Ad a): Cultum hyperduliae absolutum deberi B.Mariae Virgini [135], duliae vero angelis et sanctis, proclamavit universalis doctrina catholica contra impugnationes protestantium in Conc.Tridcntino, honorem et memoriam sanctorum laudans, et supplicem corun-

[131] "Non est dicendum imagines ullas adorari debere latria, sed contrario, non debere sic adorari" *(De imaginibus sanctorum* II c.24).

[133] Cf. 2-2 q.25 a.4.

[134] Praecise propter cultum latriae quem merentur, distinctum a culto quo reliquiae aliorum sanctorum sunt honorandae.

Decreta S.R.Congr. circa cultum particularum sanctae Crucis plura prodierunt. Cf. DA n.2854, in quo resumuntur dispositiones prius latae, et n.2324.2390.2647.2722.2769.4186.4243; item c.1287 § 2.

[135] Cultus B.Mariae Virgini tributus, cum specialissimas eiusdem praerogativas et singularem excellentiam peculiari ratione honoret ac revereatur, iure accipit nomen speciale hyperduliae, quod ex usu Ecclesiae in ipso iure canonico (c.1255 § 1; cf. 1276) sancitum est; aliqui voluerunt cultum *protoduliac* erga S.Ioseph extollere, sed hic approbationem et consecrationem Ecclesiae non obtinuit. Cf. F.Hormaeciie, *Derecho de S.José a la protodulia* (Burgos 1928).

deni invocationem bonam atque utilem declarans (D 941.952.984). Alexander VIII damnavit propositionem iansenistarum (D 1316): "Laus quae defertur Mariae, ut Mariae, vana est". In iure canonico statuitur c.1256: "Beatae Mariae Virgini (debetur) cultus hyperduliac; aliis cum Christo in caelo regnantibus, cultus duliae"; et c.1277 § 2: "In album sanctorum canonice relatis cultus duliae debetur". Profecto, invocationem alibi (n.22) probavimus esse salutarem; honor quoque ipsis exhibitus propter singulares praerogativas plane commendatur; ct quia in praerogativis honorandis Deus, auctor carum, honoratur, cultus sanctorum iure dicitur actus religionis, qui sistit etiam in persona sanctorum et angelorum, quin totus referatur ad aliquod prototypon, ideoque est absolutus. Doctrina Concilii Tridcntini plane cohaeret cum lege credendi ct lege agendi universalis Ecclesiae, breviter nunc exponenda.

Lex credendi docet: a) negative, cultum latriae nemini competere praeter Deum, ne quidem Ssmae.Virgini, utpotc quod continet agnitionem primi principii ct finis ultimi rerum (cf. D 941.952; c.1255 § 1); b) positive vero, "bonum atque utile esse suppliciter eos (sanctos) invocare, ct ob beneficia impetranda a Deo... ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere" (D 984), id quod implicat agnitionem excellentiae et potentiae interccssoriac qua gaudent apud Deum, ideoque cultum, exclusa tamen quavis idololatria, nec diminuto honore "unius Mediatoris Dei et hominum Icsu Christi" (D 984; cf. c.1276).

Lex agendi, in quantum negativa, vetat ne quid fiat quod reverentiae sanctis debitae contrarium sit, ne cultus sanctorum deferatur iis qui sancti non sunt, erigendo templa vel altaria in eorum honorem, reliquias vel imagines *publicae* venerationi exponendo[1], aureolas vel radia circum ipsorum caput apponendo etc.[131]; haec enim solis sanctis canonizatis reservantur in Ecclesia universa, et beatis in locis a R.Pontifice designatis, secundum c.1277 § 2 (cf. c.1287 § 3; c.2136); in quantum positiva, laudat electionem et constitutionem sanctorum in patronos nationum, dioecesium, etc. (cf. c.1278); ministris Ecclesiae praecipit ut eum cultum sanctis exhibeant, quem Ecclesia exhibere iubet (c.1256); personas vero privatas non videtur stricte obligare ut sanctos positivo cultu honorent eosve invocent (cf. D 984; c.1276).

Ad b): Cultum hyperduliae relativum deberi imaginibus ct reliquis sanctorum, comprobatur iterum lege credendi et agendi, quae est in universali Ecclesia. Sane:

Lex credendi tradit corpora et reliquias sanctorum a fidelibus veneranda ct honoranda esse, utpotc quae viva fuerunt membra Christi ad aeternam vitam ab ipso suscitanda (D 985), ipsorumque imagines, in templis praesertim, debito honore et veneratione habendas, "quoniam honos qui eis exhibetur, refertur ad prototypa quae illae repraesentant" (D 986; cf. c.1255 § 2; 1276).

Specialem devotionem fidelium erga aliquas imagines miraculosas, prorsus licitam et rationi consentaneam declaravit Pius VI, reiciens doctrinam contrariam Synodi Pistoriensis (cf. D 1570).

[33T] Praetergressio harum normarum difficultatem crearet canonization! servorum Dei fama sanctitatis insignium (cf. tamen c.2000 § 2), ct praevio examini subicitur ad normam c.2057-2060.2085; licet tamen servos Dei privatim venerari, cl eorum imagines in parietibus vel in vitris fenestrarum templi depingere (cf. DA n.3835).

Lex agendi, in quantum negativa, vetat omnem irreverentiam erga sanctos eorumque reliquias, et cavet omnem inhonorationem et derisum, per opportunas leges'"; in quantum est positiva, obligat ministros Ecclesiae ad certos actus cultus ponendos circa imagines et reliquias; quae obligatio quoad privatos, non constat.

60. 4. *Cultus internus praecellit externo; sed etiam cx ternus est obligatorius in adoratione publica, et saltem summe conveniens in adoratione privata.*

Praecellentiam cultus interni testatus est Christus Dominus, quando dixit: "veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate" (Io 4,23); et re quidem vera, sine interno cultu externa adoratio inanis est ac vana, cum totam vim ex interiore actu accipiat.

Cultus externus non fuit nihilominus a Iesu Christo interdictus, cum ipse praescripserit sacrificium missae tanquam potissimum cultus latreutici actum. Insuper rationes supra (n.11) allatae, eum et summe utilem et necessarium ostendunt; nam licet genuflexiones, prostrationes, oscula etc. in se sint indifferentia, sunt signa externa fere necessaria internae adorationis, eiusque simul et effectus et causa.

Applicatio: Regula de cultu absoluto et relativo haec est servanda: Si prototypon adoratur latria absoluta, imago eius et reliquiae adorandae sunt latria re friva; si prototypon adoratur cultu hyperduliae vel duliae, imago eius et reliquiae adorandae sunt hyperdulia vel dulia relativa.

CAPUT III

De peccatis contra primum praeceptum per excessum

6 Thomas, 2-2 q.92-96; S.Aj.foxsus, 1.3,1-28; Suârhz, *Dc virtute et statu religionis* tr.3 1.1-2; Bim.uart, *Tr. dc religione et vitiis oppositis* diss.7-8; Balijîiini-PalmiERI, tr.6 sect.1 n.40-107; Lehmkuhl 1,488-504.

61. Contra praeceptum exhibendi Deo cultum per actus virtutis religionis, quod est praecipuum obiectum primi mandati, peccari potest: n) per omissionem, negligendo praecepta religionis ut adoratio et oratio; *b)* per commissionem, positivis actibus irreligiositatis *rcalibus,* sive a) *per excessum,* non quod Deo maior cultus tri-

'· Hinc est quod imagines Beatorum et Sanctorum non debent imprimi et divulgari s>nc approbatione Ordinarii loci (c.1385 § 2), cuius est imagines reprobare quae cum probato Ecclesiae usu non congruunt aut aliquod dogma falsum efferunt (cf. c.1279 $ 1-3; 1385 § 1 3.°; 1399,12.°). Similiter providetur ne reliquiae, de quarum genuinitate non constat per documentum authenticum, datum a competenti auctoritate (Cardinali, Episcopo residential! abave persona privilegiata 1, publico cultui exponantur (cf. c.1287 ? 3) prudenterque amoveantur si fuerint expositae (c.1283-1284; cf. CIC 25 [1933] 345; c.1285); ne reliquiae insignes (cf. c.1281 § 2) in aedibus vel oratoriis privatis asserventur sine expressa Ordinarii loci licentia (c.1282), ne alienentur vel in alium locum transferantur contra praescripta c.1281 § 1; 1289.

bui possit quam ipse meretur, sed quatenus cultus divinus vitiose excreetur in diversis superstitionibus quae recedunt a recta norma, alias ratione *modi,* alias ratione *rei,* alias ratione *termini* cui dir gitur; sive *β) per defectum,* Deo rebusque divinis cultum debitum non exhibendo, aut aliquid cultui contrarium peragendo.

Irreligiositatis peccata rcalia per excessum commissa, nomine communi vocantur superstitiones. In particulari autem continent irreverentiam aut erga ipsum Deum (idololatria), aut erga cognitionem rerum Deo propriam (divinatio, cui nostris temporibus *spiritismus* successit), aut erga directionem actuum ct eventuum praeter cursum ordinarium providentiae *(vana observantia, magia* ct *maleficium,* quibus sacculo XIX *magnetismus animalis* ct *hypnotismus* successerunt). Irreligiositatis peccata rcalia per DEVECTUM bene reducuntur ad *tentationem Dei, sacrilegium* ct *simoniam.*

Summa rerum dicendarum. Unde, cum in praecedenti capite sufficienter indicatum sit de irreligiositate lato sensu, quae est in negligentia adorationis et orationis, nunc ex ordine agendum restat de irreligiositate stricta, tarn per excessum (cap.3) quam per defectum (cap.4); ideoûue in praesenti capite, secundum conspectum datum, primum de *superstitione* in genere (art.1), deinde de *idololatria* (a.2), tertio de *divinatione et spiritismo* (a.3), quarto de *vana observantia* ct *magia* (art.4).

ARTICULUS I

De superstitione

S.Thomas, 2-2 q.92-93; S.Aj.eonsus, 1.3 n.1-4; Suarez, *Dc religione* tr.3 1.2 c.1-2; WïRTHMÜLLER, *Die moralischc tutjcnd der Religion* (Friburgo de Br. 1881) § 87.

62. I. Superstitio est *cultus religiosus vitiosus sive veri sive falsi numinis,*

Veri Numinis cultus vitiosus esse potest RATIONE modi, quando verus quidem Deus colitur sed modo indebito; et quidem vitium esse potest: “) *ex ipsa sua substantia,* et tunc habetur cultus falsus, in quo Deus aut res sacra colitur falsa significatione vel modo a se reprobato v.gr. cultu iudaico, actionibus inhonestis, sacrificiis humanis, per ministros laicos potestate orbatos, ficti miraculi celebratione, falsarum reliquiarum cultu (cf. c.1285) etc.; *β) ex aliqua rd circumstantia,* et tunc habetur cultus religiosus superfluus propter aliquod adiunctum vanum et stultum fini religionis incongrutim, v.gr. si misceantur caerimoniae profanae, praesertim ridiculae, cum sacris, aut orationes novae inserantur inter liturgicas. aut novae devotiones, non probatae ab Ecclesia, introducantur, etsi vanae non sint (cf. c.1261), etc.[1]

Falsi numinis cultus vitiosus est ratione REI, quando falso numini vel creaturae cultus latriac utcumque exhibetur, imprimis in

[1] Cf. Conc.Trident inum, *Decretum de observandis ct evitandis in celebra tionc missarum,* alin.4; Leo XIII, *Officiorum ac munerum)* Decreta generalia n.13: ASS 29 (1896-7) 393-394.

idololatria, quae corresponds adorationi ct in creatura reveretur aliquid divinum, sed etiam in *divinatione* ct *vana observantia* aliisque formis similibus, quae respondent orationi, et quaerunt a daemone instructionem rerum ignotarum vel favorem in actionibus.

63. II. Principia: 1. *Cultus falsus veri Dei est peccatum ex genere suo grave.* Ratio est quia gravem iniuriam ct irreverentiam irrogat Deo, et religioni praeiudicat eam reddendo suspectam de errore.

Admittit tamen parvitatem materiae, praesertim in cultu privato quia aliquando falsitates adhibitae non multum praeiudicant verae religioni ct non adhibentur immediate ut motivum fundans ipsum cultum. Sic v.gr. si historia pia fingatur ad augendam devotionem fidelium erga B.Virginem sub hac vel illa advocatione, vel si miraculum falsum describatur ad movendos fideles ad paenitentiam, peccatum erit leve, nisi per accidens oriatur scandalum. Attamen huiusmodi pia mendacia sedulo *vitanda sunt,* ct veris argumentis, ex oratione ct studio haustis, utilius supplenda ad mentem Ecclesiae'.

2. *Cultus superfluus veri Dei est peccatum ex genere suo leve,* quia actio non est in se mala, neque irreverentiam continet magnam erga Deum; imo, bona fides et simplicitas saepe excusat *ab omni labe* peccati.

Sic, v.gr., qui nimiam fidem tribuit orationi, tali situ vel tempore recitata, aut toties repetita, etc., ad summum leve peccatum committit. Poterit, tamen, aliquando superstitio cultus superflui grave peccatum fieri propter scandalum vel gravem despectum ordinationis Ecclesiae, v.gr. si quis diem paschalis ieiunio ct paenitentiae dicandum praesumat.

humun.'s sunt autem ab omni superstitione illae circumstantiae cultus quae Dei vel Ecclesiae institutione vel communi consuetudine fidelium sunt sancitae, v.gr. preces novendiales, missae gregorianae etc.

3. *Cultus falsi numinis specie differt a cultu falso veri Dei,* quia ad peccatum contra religionem accedunt in eo alia peccata, praesertim contra *fidem.*

Est autem peccatum grave ex toto genere suo, ut patebit ex dicendis in particulari circa singulas formas talis cultus; idololatriae, divinationis, vanae observantiae.

64. III. Poenae contra superstitiones ab Ordinariis ferendae praescribuntur (c.2325).

3 Cf. c.1261.1264.1269 circa vigilantiam episcoporum ad puntatcm cultus illibatam conservandam; item decretum S.C.Concilii, de gratiarum et oblationum' iu piis ephemeridibus evulgatione (AAS 24 11932) 240-241).

ARTICULUS II

De idololatria

65. I. **Idololatria** accipitur: *d)* lato sensu pro quolibet peccato mortali (cf. Phil 3,18-19); *b')* stricte est *adoratio creaturis exhibita.*

Creaturae adorantur alias *inanimatae,* ut astra; alias *animatae humanae,* ut spiritus maiorum ; alias *spiritus puri,* vix non semper mali, in diversis idolis seu imaginibus repraesentati.

66. II. **Dividitur** in: «) SIMULATAM seu MATERIALEM, quae tribuit exterius honorem divinum creaturis, sed sine interna voluntate adorandi, ut fecerunt v. gr. *lapsi* temporibus persecutionum ad fugiendam mortem; dicitur *mere materialis,* si procedit ex errore invincibili, expers ab omni peccato, v.gr. si quis falso putat hostiam esse consecratam eamque adorat;

b) propriam seu Formalem, quae honores divinos tribuit creaturis cum interna voluntate adorandi, sive sit a) *perfecta,* in qua creatura reputatur Deus, abiecta vera fide; sive sit 0) *imperfecta,* in qua creatura ut talis agnoscitur, et nihilominus adoratur propter cupiditatem aliquid obtinendi, ex odio Dei etc.

67. **III. Principia:** 1. *Quaevis idololatria, materialis vel formalis, sive perfecta sive imperfecta, est peccatum grave ex toto genere suo.* Probatur:

Doctrina et praxis Ecclesiae sic clare exhibet: iam in *disciplina paemtentiaria* priorum saeculorum idololatria considerabatur ut unum ex tribus maximis peccatis; et *concilia,* inde a Nicaeno (c.12), graves poenas tulerunt in lapsos et libellaticos.

S.Scriptura severissime prohibet idololatriam iam in primo legis mandato (Ex 20,3-4; cf. Sap 13,10-19), eamque punit (Ex 32,8-35; cf. Rom 1,18-32).

Ratio ostendit malitiam idololatriae, detegendo in ea gravissimam irreverentiam, quae est in acquiparanda creatura cum Creatore, et apertam rebellionem erga Deum; imo. ex parte obiecti est gravissimum omnium peccatorum, licet enim in abstracto peccata directe opposita virtutibus theologicis sint maiora, tamen in concreto irreligiositas idololatriae supponit et includit malitiam saltem externam infidelitatis et odii divini, quorum est protestatio, eisque addit cultum falsorum deorum.

Haec valent etiam de idololatria simulata et materiali; nam etiam haec spernit gravissime religionem, exhibendo exterius idolis cum honorem qui ab hominibus aestimari debet divinus, et negligendo obligationem profitendi externe fidem,

et mendacium perniciosum in cultu committendo, non raro cum magno scandalo aliorum hominum.

2. *Idololatria perfecta et imperfecta differunt specie morali:*

Ratio est quia perfecta includit peccatum contra fidem, quod non est in imperfecta. Tamen in ratione idololatriae et subjective, gravior est imperfecta quam perfecta, utpote magis voluntaria ct procedens ex mera malitia.

ARTICULUS III

De divinatione ET SP1RITISMO

§ 1. *De divinatione*

68. I. **Divinatio** est *superstitio qua intenditur rerum occultarum, vel futurarum inquisitio per media a Deo non instituta,* ope aliquo modo daemonis.

Profecto, cum Deus non permittat angelis et sanctis auxiliatricem operam praestare inquisitionibus rerum occultarum vel futurarum modo non debito factis, sequitur eas peragi cum recursu formali vel virtuali ad daemonem.

69. II. **Differt** ab *idololatria,* quia formaliter non versatur circa agnitionem alicuius divini in creaturis, sed in inquirenda cognitione indebita per earum auxilium.

70. **HI. Distinguitur:** a) EXPRESSA, quae fit per formalem invocationem daemonis3, et cum pacto expresso attentato; *b)* tacita, quae fit per invocationem virtualem, in quantum serio adhibentur media improportionata quibus efficacia debet aliunde accedere, sci. a daemone, cum adiuncta excludant interventum divinum.

Utraque perficitur multiplici forma, et applicatis diversis mediis; unde et diversa nomina habent. Nimirum, ut praecipua indicemus:

Astrologia, praesumit cognoscere futura ex motu et situ· siderum, praesertim tempore nativitatis alicuius personae4;* haec est astrologia *iudiciaria* quae inquirit futura vel ignota ab astris independentia, diversa ab astrologia *naturali,* omnino licita ad coniciendam tempestatem, corporis affectiones, etc.

Augurium ct auspicium, "ntendunt cognoscere arcana ex garritu avium et respective ex earum volatu.

Haruspicium, investigat secreta per viscera animalium, in aris daemoniis immolatorum.

3 *Daemones* nequeunt cum certitudine cognoscere futura contingentia, ncc res prorsus occultas, inter quas potissimum secreta cordiurn; nihilominus multo plura cognoscunt de futuris et occultis quam homines, sive propter superiorem vim intellectivam puri spiritus, sive propter experientiam diuturnam, multo tempore et in multis hominibus et eventibus haustam, sive propter influxum quem. Deo permittente, possunt habere ad quosdam effectus praeparandos ideoque praedicendos.

4 Cf. 1er 10,2; A.Seitz, *Astrologie und Offcnbarungsrcligion:* ThPraktQSchr 89 (1936) 29-17. In., *Astrologie, Wissenschaft und Kultur:* ibid 537-548; 733-749.

Chiro-, hydro-, geo-, acro-, pyro-, christalloinantia, aliacque id genus divinationes, recurrunt ad signa realia vel ficta quae detegant in lineamentis manuum, in aqua, terra, athmosphera, igne, vase, etc., ut ex eorum observatione perscrutent arcana[8].

Radiaesthesia, quae adhibetur ad quaedam obiccta materialia occulta vel amissa detegenda, vel etiam ad eventus determinandos.

Necro-, oniromantia, sunt formae divinationis, praesertim expressae, in quibus, ex invocatione mortuorum et interpretatione arbitraria somniorum, coniciuntur secreta.

Oracula et vaticinia, sunt consultationes occultorum, factae per idola et per vates seu divinatores.

Sortilegia, seu usus sortium, quaerunt cognitionem futurorum ex signis arbitrarie electis, ut chartis, figuris, iactu taxillorum, etc.

Phythonismus, est modus obtinendi manifestationes daemonis, per homines ab eo possessos.

Omen, intendit cognoscere futura arguendo ex casu fortuito, cui superstitiosam significationem attribuit, v.gr. ex occursu funeris, ex conventu tredecim personarum, etc.

Telepathia, in qua manifestantur res occultae vel in loco disito evenientes.

Gnosis, vult obtinere notitias rerum superioris ordinis, adhibita meditatione et concentratione, ut praedicant diversi theosophi, anthroposophi, etc.

71. IV. Principia: 1. *Circa phaenomena nondum sufficienter explorata, et una vel alia ratione obscutae et incertae originis,* sive ad divinationem vel spiritismum, sive ad quamlibet formam vanae observantiae aut magnetismi aut hypnotismi pertineant, *haec videntur statuenda:* a) *quamdiu* non *certo constat rem, quoad substantiam vel quoad modum, non posse naturaliter explicari, naturaliter explicanda est,* nec ratione sui prohibenda praesertim ubi intentio vanae observantiae clare excluditur; nemo enim malus nisi probetur, et experientia teste multi sunt peritissimi in patrandis naturaliter rebus omnino miris pro vulgo, et saepe nos latet quousque se extendant vires naturae;

b) *quando certo constat effectum aliauem superare causas naturales, a) in dubio utrum phaenomenon debeatur infhuxtti daemonis, an interventui divino, tribuendum est daemoni:* nam Deus neque immediate, neque per angelos aut sanctos, mutat cursum naturalem rerum, nisi in adiunctis specialissimis, ex quibus interventus cius praeternaturalis sat clare dignoscitur, ct exerceri solet per determinatas personas specialibus donis, v.gr. sanctitatis (cf. 1 Cor 12.9), ornatas.

2. *Quamdiu inefficacia virium naturalium non est certo comperta, licet intendere explorationem harum virium, etiam pro obtinendis effectibus propter novitatem miris,* exclusa tamen qualibet intentione, etiam indirecta, provocandi ad influxum praeternaturalem. et remoto scandalo per expressam protestationem genuinae intentionis, quando ea opus erit. Ubi primum autem personae sani iudicii et timoratae conscientiae constiterit dc insufficientia cena virium naturalium ad determinatos effectus[0], attentatio seria eorum obtinendorum habet rationem illiciti experimenti de interventu virium supernaturalium, ct divinationis vel vanae observantiae saltem tacitae.

[8] St considerantur lineamenta vultus aut confornnatio generalis corporis, dicitur *physioynotnia.*

[0] Hoc constare poterit etiam quando ignoratur quid positive valeant huiusmodi vires, si cognoscatur negative quid non possint sive absolute sive in talibus adiunctis.

3. *Divinatio est peccatum grave superstitionis, ct quidem*: a) *expressa, ex toto genere suo;* b) *tacita, saltem ex genere suo, sed non toto.*

S.Scriptura reprobat severe quamlibet divinationem: "Nec inveniatur in te... qui ariolos sciscitetur et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, ncc divinos, aut quaerat a mortuis veritatem. Omnia enim haec abominatur Dominus" (Dcut 18,10-12; cf. Lc 20,6.27).

Ratio ostendit: n) divinationem expressam *esse semper supersti-tionem graviter peccaminosam,* quia per societatem et pactum initum cum daemone, gravissima iniuria infertur Deo propter honorem tributum diabolo, in quo detrahitur summae excellentiae divinae, ct propter commercium initum cum infensissimo hoste maiestatis divinae, cui cooperatio praestatur ad usurpanda attributa solius Dei, et propter recursum ad daemonem ad imploranda ea quae exclusive exspectanda sunt a Deo (cf. S.Thomas, *In II* d.7 q.3 a.2);

b) divinationem tacitam *esse pariter peccatum grave superstitionis ex toto genere suo;* quia, licet fortasse praemittatur protestatio contra omnem diaboli interventum, rcipsa habetur aliquod commercium cum eo, cum magna Dei dehonoratione. Sunt tamen auctores qui videntur opinari illud esse grave ex genere suo non toto7; quod ut minimum sustinendum est, tam propter rationem indicatam, quam propter inobedientiam gravem erga Deum prohibentem quamlibet societatem cum diabolo, propter periculum fidei etc. *Per accidens,* tamen, divinatio tacita saepe est peccatum leve, propter simplicitatem et ignorantiam agentis, aut propter defectum veri consensus in eo qui ex ioco vel levitate, et sine firma fide, attentat cognitionem futurorum et occultorum per media improportionata.

4. *Omnes formae divinationis, expressae vel tacitae, hoc vel illo modo adhibitae, sunt eiusdem speciei moralis.* Nam ad eundem falsi numinis cultum eande-mque societatem cum daemone, plus minus apertam, ineundam reducuntur, et taciti ac expressi eadem est ratio Attamen, quia divinationi expressae saepe iunguntur alia peccata blasphemiae, sacrilegii, infidelitatis etc., ct quia ex ea adhibita vel secus colligitur in dubio malitia theologica divinationis, in praxi plerumque declarandum erit utra fuerit adhibita.

72. V. Formae concretae divinationis quae magis sunt in usum, brevem declarationem requirunt:

A. Sortilegia, seu usus sortium, sic iudic'ânda: o) divisoria, ad determinandum quid cuique tribuendum sit in rebus dividendis, litibus dirimendis, honoribus concedendis, etc., *licite adhibentur ex conventione* qua, communi consensu, decernitur rem ei tradendam cui sors contigerit (cf. Io 19,24; Prov 16,33). Propter periculum abusus, superstitiosae divinationis, etc., olim prohibitae fuerunt in Ecclesia (cf. c.3X,5,21); sed iura moderna saepe eas admittunt explicite;

b) consultoria, ad indagandam divinam voluntatem, quid agendum quid ve vitandum: *constituunt peccatum superstitionis grave,* si responsum exspectetur a daemone; *peccatum, autem, tentationis Dei, ex genere suo grave* si responsum explicite et firmiter exspectetur a Deo, salva inspiratione divina speciali, aut gravi necessitate vel convenientia in qua, deficientibus aliis arbitriis recurratur ad hoc medium tanquam ad aliquale indicium divini beneplaciti, prae-

' Sic v.gr. PrümmMR, II 512; Akrtnys-Damkx. 1,419,2." Nobiscum Merkelbacii, 11,778.

missa oratione ut velit Deus sortes in sinum missas temperare (Prov 16,33);

c) divinatoria, ad obtinendam occultae rei cognitionem, ordinarie sunt *grave peccatunt superstitiosae d.vinationis;* sortes, enim, neque ex se, neque ex institutione divina, habent vim manifestandi rem occultam, ideoque huius revelatio tacite speratur a daemone. Saepe, tamen, sunt leve peccatum propter animum iocosum, sine intentione seria, vel quia mens dirigitur ad Deum, Eum plerumque leviter tentando. Aliquando sortes adhiberi possunt ex mandato vel inspiratione divina (cf. los 7,13-21), ct tunc licitae sunt omnino.

B. Somnia, corumquc interpretatio in oniromantia: 1. *Quoad originem* sic existimanda: a) a causis naturalibus *ordinarie causantur,* influentibus occupationibus diurnis, temperie, constitutione somatica, statu psychico, concursu phantasmatum, affectionibus in vigilia acceptis, etc. (cf. S.Tn., 2-2 q.95 a.6), ideoque per se naturalia praesumuntur;

b) a Deo *aliquando excitari patet,* ex testimonio ipsius Dei et multis exemplis Scripturae (Gen 28,12; Num 12,6; Act 2,17), praesertim in vitis sanctorum (lud 7,13; l Reg 3,10; Dan 2,19; Mt 1,20; 2,12.19, etc.); adeo ut regula superius tradita circa phaenomena praeternaturalia dubiae originis, quod daemoni et non Deo sint per se tribuenda, in hac re sit hoc modo mitiganda; si somnium aliquod videatur extraordinarium et praeternaturali influxu suscitatum, a Deo praesumitur immissum: a) *si res somno percepta, est Deo haud indigna,* et ad virtutem notabiliter aut exclusive impellens; /3) « *anima, a somnio excitata, invenitur serena et ad opera bona promptior;* praestabit tamen, etiam in casu qui videatur clarus, totam rem iudicio prudentis sacerdotis submittere;

c) a daemone *quoque possunt provenire somnia,* quatenus hic agat in phantasiam excitetque phantasmata somnium determinantia (cf. Deut 18.10); sed interventus praeternaturalis diaboli, sicut et Dei, sine gravi motivo non est supponendus.

2. *Quoad fidem* somniis praestandam, haec valent: a) *si somnium rationabiliter non possit praesumi praeternaturale,* nequit ei fides adhiberi sine implicita divinationis superstitione, ipso Deo positive interdicente in V.T. somniorum observationem (cf. Deut 18,10; 1er 19,8); attamen attentio somniis praestita, generatim non excedit peccatum leve, propter simplicitatem animi et fidem infirmam;

/3) *somnium! quod sufficienter in casui raro constet a Deo immissum,* debet attendi, eiusque directionibus diligenter est obtemperandum;

y) somnium a daemone certo vel probabil ter causatum, qua tale nunquam est attendendum, eique fidem praestare involvit peccatum expressae divinationis; unde graviter peccat qui cupit in somno edoceri a daemone vel, a fortiori, qui aliqua ratione molitur subire inspirationem diaboli in somnio.

C. Virga divinatoria, ex corylo vel salice aliave materia diversis formis praeparatur\ et ab hominibus radiaesthesica facultate praeditis adhibetur ad detegenda obiecta quae ope normalis sensationis percipi nequeunt, v.gr. venas metalli, carbonis, aquae, petrolei, etc., in profunda terra occultas; imo, arte ,vel potius abusu artis et superstitione progrediente, aliquando adhibetur etiam ad perse narum circumstantias vel eventus divinandos, num aliquis sit fur vel homicida, utrum vivat an mortuus iam fuerit etc.v.

1. *Circa eius usum* haec sunt statuenda: *a)* licite adhibetur, *ad quaerendam aquam,* ad detegenda metalla, ad explorandas occultas concavitates terrae etc., praesertim si experimenta fiant sub expressa protestatione contra quemlibet influxum diabolicum quaesitum. Nam istis casibus, motus probabiliter determinatur viribus naturalibus magneticis, electricis etc., quae in certis corporibus organicis vel anorganicis copiosius contineantur, et per quandam hyperaesthesiam ab aliquibus hominibus percipiantur;

b Adhibetur etiam pendulus sidereus, filum sci. metallicum, cui leve pondus appenditur.

* Cf. Decretum S.Officii 26-3-1942: AAS 34 (1942) 148; Willwou Creusen, */Innotalioncs* in laudatum decretum: PerMorCanTJt 31 (1042) 2M 290.

6) illicite adhibetur *ad detegendos eventus futuros* α *causa libera futura dependentes,* cum nihil sint actu, nihilquc possint influere ad motus virgae vel penduli producendos; pariter illicita est inquisitio radiaesthesica in qua virga vel pendulus moveatur ad nutum et voluntatem radiaesthetae, vel pro affectione eius mere psychologica, nam in priore casu non applicatur medium obicctivum, ct in secundo certum est res materiales externas non exercere influxum directum in anima. Sic v.gr. nequit adhiberi ad discernendum lapidem terminalem inter duos agros, vel ad determinandum utrum aliquis sit homicida; nam proportio non adest inter illam significationem lapidis vel hanc condicionem hominis et determinatam reactionem virgae, ideoque talis reactio tribuenda erit subiectivae affectioni radiaesthetae; illicitam putamus similiter investigationem radiaesthesicam applicatam ad detegendas quidem res materiales, sed usurpato signo vel symbolo earum, v.gr. ad detegendam aquam vel personam quae inveniatur in determinato loco, amovendo virgam divinatoriam ad chartam geographicam in qua talis locus est descriptus; nam status concentrationis et attentionis excitatio quae sic induci dicitur ad percipiendam actionem radiorum, non videtur sufficere ad naturalem reactionem virgae sub stimulo obiectivo, ideoGtic in hoc casu, sicut in praecedentibus, haberi videtur divinatio saltem tacita.

2. *Ex dispositione S.Officii* (AAS 34 [1942] 148), ad dignitatem et auctoritatem status clericalis ct religiosi tuendam, locorum Ordinariis et Superioribus religiosis praescriptum est, ut suis clcicis ct religiosis districta ratione prohibeant quominus ad illas radiaesthesiae scrutationes unquam procedant, quae respiciunt consultationes circa personarum circumstantias ct eventus divinandos, additis etiam huic prohibitioni, ubi opus erit, sanctionum poenalium minis. Quo tamen decreto quaestiones scientificae de radiaesthesia non attinguntur.

D. Tclcpathiac facta, non solum in somniis, sed ctiajn in statu vigiliae occurrunt10.

Ea, quamvis mira, saepe naturaliter11, ex quadam hyperaesthesia, vel speciali providentia Dei interveniente, explicanda sunt; nam modus repentinus ct inopinatus quo personis piissimis et a commercio cum daemone alienis phaenomena telepathica interdum occurrunt, coniecturam interventus diabolici non permittit. Sed potest quis sub praetextu telepathiae excolendae, divinationem expressam vel tacitam adhibere.

73. I. Spiritismus est *ars evocandi spiritus, maxime defunctorum notorum,* eo praesertim fine, ut eorum interventu occulta revelentur et mira patrentur 12.

10 Ci. Gurney-Mvers-Podaîore, *Phantasms of the living* (Londres 1886); J.Maxvell, *Les phénomènes psychiques*2 (Paris 1904); R.Tisckner, *über Telepathy und Hcllsehcn* (Munich 1920); R.Warcollier, *La télépathie* (Paris 1921).

11 Alicubi videntur esse quaedam personae, v.gr. Kiekers in Westphalia, praeditae mira dote res praesentiendi. Cf. Zur BonsEn, *Ncucre Vorgcsichte* (Friburgo de Br. 1923).

12 Cf. L.Roure, *Le merveilleux spirite*6 (Paris 1922); Id., *Le spiritisme*

Ortus medio saeculo XIX in 'Statibus Foederatis, post tentamina iam pridem facta a quodam Swedenborg (1688-1772), maxime nostris diebus ubique grassatur, non obstante comprobatione multarum fraudum et confessione alterius ex sororibus Fox inventricibus, quae anno 1S88 palam manifestavit omnia phaenomena fuisse ab ipsis artificio et fictionibus causata. Nunc est praecipua forma divinationis

Exercetur ab spiritista, alias *immediate* evocante per scipsuin spiritus alterius mundi, alias adhibito *Medio,* scu persona interposita, quae habet specialem aptitudinem ad conversandum cum spiritibus H. sive praevie constituatur in somno artificiali, quod *trance* vocant, sive non.

74. **II.** Phaenomena praecipua in spiritismo causata sunt: α) αι,ια physica, ut strepitus, mensarum rotationes, flammae suscitatae, sonitus instrumentorum musicorum nulla manu pulsatorum, aliaequc telekineses obiectorum procul collocatorum, materiales apparitiones spirituum (materialisationcs totales, vel capitis, manus, etc.) aliquando photographica imagine comprehensae, levitatioues quibus personae vel res in aerem certa distantia a pavimento levantur, etc.; *b)* alia PHYSICO-1NTELLECTUALIA, ut responsa per determinatum numerum ictorum, aut viva voce, aut etiam scripto transmissa, colloquia inter medium et spiritus; *c)* ALIA INTELLECTUALIA, in quibus notitiae de defunct's, de altera vita, de rebus abditis, de diversis dogmatibus etc. communicari dicuntur[1B].

75. **III. Principia:** 1. *Plurima phaenomena spiritistica certo fraudibus debentur spiritistarum et mediorum* quantumvis mira videantur, v.gr. telekineses, materialisationcs, levitationes, etc., ut constat tum ex examine et indicio peritorum in aliquibus casibus, tum ex confessione plurium mediorum (Slade, Cook, Rothe, Palladino, Home, Guzik) qui, postquam magnam famam adepti fuerant, declaraverunt se in omnibus fuisse deceptores et impostores mirosque effectus naturali dexteritate produxisse, coopérante mirum in modum toto apparatu sessionis spiritisticae, sub luce tenuissima, excitatis mentibus spectatorum et ad suggestionem praeparatis, impedita observatione accurata rerum per convenientem distantiam, studium illuminationis etc.[19] *Ad rem Concilium Baltimorense //* t.1 c.7 n.36: "Bene videtur esse exploratum plura quae in circulis[1*]

d'aujourd'hui ci d'hier (Paria 1923); Gearon, *Le spiritisme, sa faillite* (Paris 1932); F.Palmés, *Mctapsiquica y espiritismo* - (Barcelona 1950); C.M. or Heredia, *Spiritualism and common sense* (Nueva York 1922); C.Richet, *Traité de métapsychiquc** (Paris 1923).

" lam anno 1900 aderant in America Septentrionali 10.000 medium, 350 contionatores propagationi addicti, 82 templa (nam spiritismus in sectam religiosam excrevit); cathedrae quoque speciales pro studio spiritism! in aliquibus universitatibus erectae dicuntur. Cf. Vermeersch, 11,232; Merkelbach, 11,780,3.°

14 1 Reg 28,6-19 refert Saulem consulentem quandani pythonisam de futuro eventu et instructionem accipientem a Samuele per illam suscitato. Picrique Patres opinati fuerunt daemonem in figura Samtielis apparuisse (cf. S.Augustinum, *De d versis quaestionibus* 1.2 q.3 n.2; MI, 40,142-143); plures scriptores catholici existimant Samuclem ex permissione Dei revera apparuisse; nedesunt qui totam rem fraudibus pythonisae adseribant.

18 Cf. Merkelbach, 11,779.

18 Heredia, *Spiritualism and common sense* (Nueva York 1922); B.Latoub, *Spiritisme et mctapsychisme: Documentation catholiquell* (1924) 495-511.877-896; Vermeersch, II,232,IV. Auctores antiquiores, ut Gury-Ballerini, 1,27? et Ballerini-PalmiERI, tr.6 s.1 c.1 n.99-101 nimis facile interventum diabolicum supponunt, ubi pleraque fraudibus debentur.

spiritism! exhiberi phaenomena miranda dicuntur, esse vel omnino ementita et operatorum inter se collatione fraudulenta producta, vel personarum quae d'cuntur media (i.c. mediatores) imaginationi et spectatorum credulitati esse *praesertim* adseribenda, vel demum manuali cuidam dexteritati, qualis apud prestigiatores usu venit, esse tribuenda".

2. *Quidam effectus spiritistici, fauci numero, si quidem certi sint, erunt omnino praeternaturales,* v.gr. cognitio plus quam humana futurorum contingentium vel secretorum cordis, acquisitio instantanca scientiae vel linguae ignotae, etc.^fcf. *Rit. Rom* t.10 c.l). Tunc autem certo communicationi cum spiritibus malis et interventui diabolico tribuenda sunt ; nam Deus neque per se neque per suos sanctos unquam cooperatur spiritisticis vanitatibus, quae tot periculis moralibus et peccatis sunt implexae. Ad rem laudatum *Concilium Baltimorense:* "vix dubitandum tamen videtur, quaedam saltem ex iis a satanico interventu esse repetenda, cum vix alio modo explicari possint".

3. *Spiritismus proprie dictus, in quo conversatio cum spiritibus habetur, vel intenditur, vel intendi fingitur, est prorsus illicitus, et graviter ex natura rei prohibetur, sive privatim peragatur sive publice,* Nam:

a) quoad SPIRITISMUM expresum, constat: u) *ex pluribus prohibitionibus Ecclesiae,* quae per S.Officium declaravit "animos mortuorum evocare, responsa accipere, ignota ac longinqua detegere, aliaque id genus", talia esse in quibus "reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis, cl scandalum contra honestatem morum"17; *β) ex proscriptione generali S.Scripturae* (Deut 18,10-12; cf. Lev 19,31) supra relata, fundata in rei natura, et vetito particulari de evocatione mortuorum ad res discendas (Deut 18,11; Lev 20,6.27); 7) *ex ratione,* nam in communicatione obtenta vel attentata cum daemone habetur malitia superstitionis divinatoriae expressae, quam ostendimus superius (n.71,3) esse ex toto genere suo gravem, propter inhonorationem Dei, commercium cum diabolo, cooperationem ad usurpanda attributa divina;

b) quoad SPIRITISMUM tacitum, in quo artibus de facto spiritiscis attentantur effectus certo aut probabiliter praeternaturalcs, constat: u) *si effectus intenti sunt certo praeternaturales,* quod rarius eveniet, in eis attentandis haberi implicitam superstitionem divinatoriam, graviter peccaminosam ; neque enim potest quis rationabiliter sperare in illis adiunctis interventum divinum, sive per se, sive per angelos, sive per animas defunctorum; ad inania, nimirum, et multis peccatis permixta, et naturalem providentiae cursum sine ratione mutantia, Deus nullatenus concurrit18; /3) *si effectus intenti practice vix habentur ut naturaliter explicabiles* nisi ex mera hypothesi cui non tribuitur serium fundamentum, non licet eos attentare, quia im-

" ASS 1 (1865-6) 178.

u Huc facit resolutio S.Officii anni 1898 (CPF II, 1994), iuxta quam non est licita ratio agendi Titii, qui "exclusa omni conventione cum spiritu maligno, evocare solet animas defunctorum...; dum solus reperitur... [praemissis precibus] ad ducem militiae caelestis, ut ab ipso obtineat facultatem communicandi cum spiritu talis determinatae personae... [et responsiones accipiens quae] quadrant omnes cum catholica fide et doctrina Ecclesiae...". Cf. H.Thurston, *La Chiesa c Io spiritismo*3 (Mïïàη 1949).

prudenter ageretur in re magni momenti, cui inest periculum superstitionis et scandali sub gravi in casu evitandi; 7) *Si effectus intenti probabilius vel etiam probabiliter reputantur praeternaturales, practice saepe erit peccaniinoswn eos attentare* per experimenta iis similia quae in sessionibus spiritisticis peraguntur, sive quia participantes in experimentis de facto credent ea phaenomena obtineri practcrnaturalitcr, sive quia facile in his inutilibus et periculosis inquisitionibus daemones se ingerunt, non obstante protestatione voluntatis contrariae cx parte investigatorum; attamen, quando vere probabilis apparet scienti fica explicatio quorundam phaenomenorum mirabilium, tanqiuyn viribus et artibus naturalibus debita, cos effectus quaerere non videtur peccatum, dummodo omnino excludatur intentatio communicandi cum spiritibus, removeatur scandalum et periculum superstitionis in adstantibus, vitetur quaelibet deviatio inquisitionis ad res malas vel divinae providentiae naturali contrarias, et sincere, denique, intendatur scientifica investigatio propter rationes proportionatas cum periculis enumeratis. Cum tot sint attendenda et cavenda, iure merito statuit concilium *Baltimorense 11* n,41; "Hortamur eos in Christo, ut nulla, vel indirecta ratione, spiritismo faveant, et ne quidem ex curiositate cius circulis unquam assistant"

4. *Assistentia sessioni spiritisticae, sive activa sive passiva, plerumque graviter illicita est,* et ab Ecclesia positive prohibita in responso S.Officii (D 2182): "An liceat per *Medium,* ut vocant, vel sint Medio, adhibito vel non hypnotismo, locutionibus aut manifestationibus spiritisticis quibuscumque assistere, etiam speciem honestatis vel pietatis prae se ferentibus, sive interrogando animas aut spiritus. sive audiendo responsa, sive tantum aspiciendo, etiam cum protestatione tacita vel expressa nullam cum malignis spiritibus partem se habere velle. Resp. Negative in omnibus".

In particulari: n) ASSISTENTIA ACTIVA, in qua aliquis Medium agit vel aliter spiritismo expresso vel tacito cooperatur, semper graviter illicita est, iuxta dicta in principio 3; fr) assistentia passiva cum animo SPiRiTisTico, seu cum intentione communicandi cum spiritibus eosque consulendi, pariter semper illicita est. etiamsi assistens explicite protestetur contra omnem influxum daemonis, et intentionem manifestet se communicandi dumtaxat cum bonis spiritibus; nam et moraliter cooperatur cum iis qui forte influxum diabolicum quaerunt, et protestatione subiectiva non mutat naturam obiectivam actus, qui cx fine operis pactum cum daemone implicat; c) assistenti? passiva sine animo spiritistico: a) *ex dispositione positiva Ecclesiae,* in responso S. Officii anni 1917 modo relato, videtur absolute esse prohibita, et quidem sub gravi10;

β) ex natura rei, plerumque erit graviter illicita propter materialem cooperationem ad rem illicitam sine ratione sufficienti, propter scandalum aliorum, propter gravia pericula propriae fidei et moribus creata in huiusmodi scss.onibus·^.19

19 Cum gravi ratione eam permittunt aliqui AA., ut Merkelbach, 11,780,4.' Genicot-Salsmans, *Casus conscientiae* 69; Prümmer, 11,525; Noldin, 11,17? ceteri; idque nobis probatur quatenus dispositio S.Officii cesset contrar.: (cf. 1,601,4), adeo ut assistens passive intendat experimentorum fallacias ex; minare et fraudes spiritistarum detegere, sine proprio periculo nec alioni: scandalo.

30 Cf. P.Charles, *A profrus de spiritisme:* NouvRevTh 48 (1921) 113-123 circa damna quae ex spiritismo timenda sunt.

5. *Experimenta it's similia quae in sessionibus spiritisticis per aguntur, licet ex gravi causa et cum debitis cautelis jacere,* ad indagandum quousque vires naturales se extendant, dummodo phaenomena attentata cum vera probabilitate possint naturaliter explicari; nam in tali casu praesumendum est pro causa naturali, ideoque pro liccitate talis phaenomeni procurandi, et ratio sufficiens haberi potest in promovenda scientia, defendenda religione etc., salva propria securitate morali, sicut egregie fecit v.gr. C.M. de Heredia, optime de fide et Ecclesia meritus.

ARTICULUS IV

De vana observantia et magia

S.Th., 2-2 q.96; S.Alfonsus, 1.3 n.5-11; Suarez, *Dc religione* tr.3 1.3; Billuart, *Tr. dc religione et vitiis oppositis* diss.7; P.Séjourné, *Superstition:* DTC 14,11,2763-2824; *Sorcellerie,* ibid. 2394-2417; M;Del, Rio, *Disquisitionum magicarum libri sex* (Lovaina 1599); L-Gardette, *Magic:* DTC 9,11,1510-1550.

§ 1. *De vana observantia*

76. I. Vana observantia est *usus mediorum improporionatorum, ad aliquem effectum in se naturalem obtinendum.* Dicitur:

Mediorum improportionatorum, ideoque in se ineptorum, neque a Deo vel Ecclesia institutorum ad talem effectum; unde nequeunt serio adhiberi cum spe successus, sine implicita superstitione in qua concursus daemonis speratur.

Effectum in se naturalem, ideoque vana observantia est species superstitionis, minus a vera fide aberrans quam divinatio, quia causae positae et effectus sperati sunt in eodem ordine, etsi proportionem non servent.

77. II. Differt a *divinatione,* quia non intendit inquisitionem rerum futurarum aut occultarum, sed ordinationem actuum ad effectus externos; ideoque non est discrimen in indole mediorum, quae in utraque attentant diabolicum interventum, sed in effectibus ad quos diriguntur.

78. III. Dividitur in: a) artem notoriam, scu rationem obtinendi repentinam scientiam sine labore et per media inepta; hanc exercent quaedam sectae falso mysticismo deditae, quarum membra, sub ementito Spiritus Sancti infuxu, in rebus moralibus et religiosis quaccumque ignorant, blasphemant[2];
b) artem sanitatum, seu rationem curandi morbos, vulnera, etc., per remedia prorsus inania, ut signa vel res quae aegrotis applicantur. Duplex est[1]

[1] Huc facit occultismus, seu ars acquirendi notitiam rerum *quantitative vel qualitative extraordinariam,* quae a solis praeclarissimis ingeniis ea proportione obtinetur (occultismus sensu lato), vel ars communicandi cognitionem rerum et doctrinarum quae *nullis facultatibus naturalibus obtineri potest* (occultismus strictus), graviter illicita et cum theosophia, pariter condemnata (cf. AAS II [19191 317), intime cohaerens.

genus remediorum: a) *alia pure physica* (contrectationes, inhalationes, unguenta incertae originis superstitiosae, amuleta, etc.); β) *alia praesertim nfo-ralia* (adjurationes, insalmi, preces incantatoriae, vis arcana sympathiae); 7) observantiam eventuum, seu coniecturacn faustae vel infaustae sortis ex aliquo eventu fortuito.

79. IV. Critérium ad dignoscendam vanam observantiam in casu dubio, potissimum ex his tribus considerationibus habetur: a) *ex insufficientia manifesta mediorum* ad effectus producendos, sive naturali sive supernatural!, a Deo vel Ecclesia ad id non instituta; *β) ex consideratione vanae circumstantiae,* tanquam necessario requisitae ad effectum obtinendum; 7) *ex infall bil tate* quae mediis vanis attribuitur contra ordinem naturalem providentiae, quasi efficaciam haberent ex opere operato (cf. 2-2 q.96 a.4 ad 1).

80. V. Principia: 1. *Aestimatio phaenomenorum nondum sufficienter exploratorum* quoad relationem inter certas causas et certos effectus, et liceitas vel illiccitas experimentorum in istis casibus, *facienda sunt secundum principia n.71,1-2 tradita.*

2. *Vana observantia est peccatum superstitionis eiusdem speciei theologicae et moralis atque peccatum divinationis* (cf. n.71,3.4); quod probatur ex iisdem argumentis supra relatis. Et quidem:

a) QUOAD SPECIEM t iie o l o g ic a m, patet gravis irreverentia ct iniuria quae habetur contra Deum, in arrogandis sibi attributis divinis, vel in commercio cum daemone instaurando, vel in requirenda providentia divina ut gubernationem rerum inanibus circumstantiis attemperet. *Tamen,* per accidens saepe vana observantia est leve peccatum contra religionem, propter imperfectionem actus, id est, propter simplicitatem et ignorantiam, vel propter levitatem, inconsideratum timorem et defectum firmae adhaesionis; praecisis quidem gravi scandalo et cooperatione cum aliis graviter peccantibus;

b) quoad speciem moralem, non solum diversae formae vanae observantiae pertinent ad eandem speciem, sed vana observantia ct divinatio habent eandem malitiam specificam, utpote quae vitiantur ex societate attentata vel inita cum daemone.

In praxi, quando fideles, praesertim ncurasthenici, accusant hoc peccatum, saepe immunes sunt a malitia; quia egerunt ducti timore quodam caeco et suggestione pathologica involuntaria, a qua nequibant se liberare nisi observatis vel vitatis circumstantiis inanibus, quibus fidem sinceram non praebebant; sic v.gr. quando nolebam in cubiculo 13 habitare, vel cum aliis 12 mensae assidere, etc.

§ 2. *De magia*

81. I. Magia est *ars operandi mira per causas occultas,* praesertim circa immutationem corporum, quam exercent m'agi, incantatores, praestigiatores, sortiarii, sagae, etc.

Tabulae rotantes, quae in gyrum versantur nulla vi ma teriali apparenter motae, quaeque, secundum pactam signorum conventionem, quaesitis spiritistarum obtemperant perde

terminatum numerum ictorum, probabilius rotant et respondent per callidas fraudes naturales spiritistarum, abutentium simplicitatem spectantium, quin recurrendum sit ad magnetismum, vel impulsum acceptum a nervis aut musculis aut fluido mysterioso assidentium; unde nostra opinione, ad magiam albam essent referenda ista phaenomena 2223Tamen, facile in his experimentis superstitiones et pericula contra fidem vel mores miscentur, quatenus, praeter rotationem, responsa quaeruntur de rebus plane occultis, etc.; ideoque, non modo periculosa, sed plerumque illicita sunt experimenta, sicut ipse spiritismus ad quem accedunt.

82. II. Distinguitur: 1. *Ratione mediorum: a)* alba, scu *naturalis,* quae est ars operandi mira per media naturalia dexteritatis humanae (prestidigitaciôn); *b) nigra,* seu superstitiosa, quae est ars operandi mira per interventum diaboli.

2. *Ratione Unis intenti:* a) magia simplex, quae mere ad ostentationem aut ad commodum adhibetur; b) maleficium, quod est ad nocumentum aliis inferendum, sive sit a) *philtrum* (a φιλέω) seu maleficium amatorium, ordinatum ad excitandum vehementem amorem vel odium erga aliquem, sive sit β) *veneficium* (a veneno) seu maleficium veneficum, ad causandum damnum alicui in bonis personalibus vel realibus.

Alchimia, ad transformanda metalla, pertinet ad magiam albam.

83. III. Principia: 1. *Magia alba per se licita est vitato scandalo,* utpote quae sagacitate et dexteritate naturali exercetur; *periculosa tamen,* quia daemon, etiam non invocatus, se immiscere potest.

2. *Magia nigra, si quidem realis sit, quod non erit facile supponendum iuxta superius exposita*[22], *est grave peccatum eiusdem speciei theologicae et moralis atque divinatio et superstitiosa observantia* (cf. n.71,3.4; 80,2); attentat enim vel init commercium cum daemone.

3. *Maleficium addit ad malitiam superstitionis, quae est contra religionem, novam speciem peccati contra caritatem vel iustitiam.* Maleficio amatorio affectus, non amittit *directe* libertatem, siquidem diaboli nequeunt agere in animas nisi per actiones corporales et phantasmata; nihilominus possunt disturbare usum facultatum superiorum quae dependent a corpore, et sic indirecte tollere libertatem in quibusdam casibus, frequentius autem eam imminuere et responsabilitatem levem dumtaxat relinquere.

4. *Maleficium revera causatum:* a) *removeri potest per quaelibet niedia honesta,* sive supernaturalia, ut sacramenta, orationem fidelem ad Deum, exorcismos, etc., sive naturalia, ut medicamenta, de-

22 Auctores generatim carum phaenomena spiritismo vel magnetismo adscribunt (cf. Prümmer, 11,521); sed fortasse nimia credulitate ducti, quam in antiquioribus scriptoribus ipsi carpunt.

23 *Luctuosa sayartitn historia* demonstrat, quot quantaque atrocia iniustissime commissa fuerint propter superstitiosam credulitatem et endemicam suggestibilitatem plebis temporibus medii aevi. Cf. F. von Spee, *Cautio criminalis,* seu de processibus *contra sagas liber* (1631).

Regula supra indicata, etiam hoc loco valet: quotiescumque dubium rationabile existit, utrum aliquis effectus mirus tribuendus sit humanae sagacitati an diabolicis artibus, scrnper tribuendus est viribus naturalibus, quarum plurimae nobis adhuc ignotae manent, quaeque ab hominibus speciali sagacitate praeditis adhibitae, stupendos effectus passim producunt.

structionem signorum etc., etiam invocato in adiutorium mago vel saga, ct implorato cius interventu quatenus ad sola media licita circumscribatur ex intentione sic manifestata implorantis, ct dummodo vere probabile sit maleficium posse naturaliter solvi ; b) *removeri non potest alio maleficio,* quia non sunt facienda mala ut eveniant bona.

84. Scholion 1. Magnetismus animalis est *ars curandi morbos,* aliosque effectus psychicophysicos producendi, *per fluidum vitale quasimagneticum.*

Hoc supponebatur adesse in corporibus viventibus, simile vi magnetis mineralis, aptumque ad plures effectus, curandi morbos convulsionis et paralysis provocandae, soporis inducendi, etc.

Ortus est sacculo XVIII ad finem vergente ex investigationibus plus minus fortuitis Fr.A. Mesmer (f 1815), a quo et Mesmerismus dicitur. Is quaerebat media curationis nova et tandem, in applicanda *olla salutis* suis clientibus, sibi persuasit de existentia fluidi illius subtilissimi et salutaris quod dictum est.

Exercetur a quibusdam magnetopathis ad curandos morbos praesertim psychicos. adhibitis mediis sive pure physicis ut attrectationibus, sive physicis ct psychicis. Sed etiam media physica eo potissimum tendunt, tacite vel expresse, ut suggestibilitatem aegroti excitent ad effectus psychicos salutares provocandos in eo.

Adhibitus ut rnediuim naturale, quantumvis mirum, naturaliter curandi morbos, *sub debitis cautelis est licitus,* sicut in suo ordine licita est hydrotherapia, homoeopathia, psychiatria etc. Sic patet ex principio generali, quod licet probare excluso animo superstitioso vires naturales, quandiu vere probabile est eas valere ad effectus quaesitos obtinendos. Et confirmatur responso S.Officii anni 1S47, ex quo (D 1653) “remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moralitcr vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum aut quomodolibct pravum".

Cautelae tamen sunt adhibendae, ne magnetismus sdentificus degeneret sive in magnetismum superstitiosum, in quo media physica applicentur ad res vel effectus supernaturales quaerendos, sive in vitiosam artem ariolandi vel divinandi, ad fines saepe inhonestos, vel per media superstitiosa ct diabolica obtinendos. Unde determinati usus magnetismi simplicis vel cum somnambulismo coniuncti, iure merito damnati fuerunt a S.Officio annis 1841 et 1856 (cf D 1653-1654).

85. Scholion 2. Hypnotismus est *ars producendi somnum artificiale in homine hypnotizato,* adeo ut suggestionibus hypnotizantis plus minus subiectus maneat.

Somnum artificiale diversis modis producitur, sci. vivida impressione in sensibus excitata, fixo oculorum obtutu, gestibus et attrectationibus corporalibus in regionibus *hypnoyenis* Corporis, etc.; sed in iis omnibus maxima cx parte intevenire videtur suggestio hypnotizati psychastenici, vel propositis hypnotizantis traditi.

Suggestiones hypnotizantis dominium fere despoticum habent in *hypnotizato durante somno,* ita ut is, quoad aliquas functiones sopitus, quoad alias sit maxime excitatus et sensibilis, qtque voluntati imperioque hypnotizantis subiectus; cx quo fit ut ad nutum hypno-

tizantis videat, vel audiat, vel sibi res repraesentet, vel affectiones patiatur etc., cessante activitate deliberata proprii intellectus ct voluntatis, fortasse quia captivata attentione ad rem propositam ab hypnotizante, ab aliis considerationibus anima impeditur.

Subieclio hypnotisait ad voluntatem hypnotizatoris in momento ipso somni satis completa videtur, ut in eo statu non habeat imputabilitatcm actualem suorum actuum; num vero possit hypnotizator suggerere in hypnosi res et mandata, quae hypnotizatus deinde, in statu vigiliae *necessario* ct sine dominio propriorum actuum sit perfecturus, inscius tamen istius necessitatis, responsio non est clara: certum videtur hypnotizatum, praesertim in somno profundo, vehementer remanere sub potestate hypnotizatoris. "Nihilominus, ait Priimmer'4, nequit dici personam hypnotizatam omnino perdidisse libertatem, cum non solum valeat resistere, sed etiam de facto aliquando resistat imperio hypnotizatoris". Facilius tamen admittendum videtur quosdam actus in hypnosi imperatos, ct in statu posthypnotico execution! mandatos, carere perfecta illa voluntarictate quae ad responsabilitatcm in se gravem requiritur.

Phaenomena *hypnotismi plura numerantur,* saepe inter se permixta: a) e/ta *jomahea,* seu corporalia, inter quae potissuna sunt somnambulismus, katalepsis et lethargia; ft) *alia intellectualia,* quorum praecipuum est mentalis suggestio iam descripta, quae fit praesertim in statu somnii, cuiusque effectus perdurare possunt aliqualiter etiam post hebdomadam et mensem, ut supra indicatum est; *y) aha-mixta,* quae producuntur in corpore mediante imaginatione ct affectionibus animae artificiose provocatis, ut sudor, sensatio caloris aut frigoris, vehemens commotio usque ad lacrimas, etc.

Ortus est hypnotismus casu fortuito, in exercitio magnetismi animalis, quando Puysegur, discipulus Mesmer, magna admiratione propria reperit se pastorem quendam hypnotizasse, dum eum intendebat magnétisme subicere. Deinde saepe, ex intentione, experimentum comprobavit et evulgavit25.

Adhibetur hypnotismus ad diversos fines, nimirum: *a medicis,* ad sopiendos sensus pro operationibus, provocata ex suggestione anaesthesia vel anclgcsia, itemque ad morbos praesertim nerveos curandos; *ab artificibus,* ad comparanda sibi exemplaria, quae diu in statu catalcptico eundem situm retineant candcmve expressionem oculorum, vultus totiusvc corporis compositionem conservent, vel animi affectionem revelent; *a indicibus,* ad obtinendas accusationes vel confessiones reorum aut testium; *ab educatoribus,* ad iuvandam educationem, suggerendo in hypnosi amorem bonorum habituum ct detestationem pravorum, ut propulsioncs vel repulsiones sic inditae, in statu posthypnotico execution! mandentur; nec desunt homines leves et curiosi, qui hypnosim exercent ad recreationem.

Normae quaedam. 1. *Hypnotismus proprie dictus naturaliter explicatur,* saltem in picrisque casibus, ideoque per se non in primo sed in quinto mandato examinandus est. Nimirum, phaenomena hypnotismi, quatenus cum arte sanitatum et occultism© aliisve superstitionibus supra descriptis non commiscentur, legibus naturae et dexteritati hypnotizantis sunt tribuenda sive universaliter sive in

54 11,523. Is tamen admittit suggestionem in statu vigilantiae talem esse in qua "homo necessario perficit mandata hypnotizatoris seu suggestoris" (11,522). Alii quoque AA., ut Merkelrach, 11,348 referens auctoritatem P.Vermeersch, supponunt hypnotizatum *invincibiliter ferri* posse ad exequendas suggestiones hypnotizantis.

55 Cf. S.ZwEic, *Franz Anton Mesmer. La curaciôn por cl espiritu* (Barcc-

plerisque casibus. Unde errare videntur auctores illi, in dies pauciores, qui pleraque phaenomena huiusmodi diabolo adseribunt, ut patet responso iam a S.Officio anno 1899 dato ct infra referendo. Nihilominus quando attentantur experimenta quae naturae vires certo superant, indubium est misceri aliam vel aliam formam superstitionis illicitam.

2. *Praxis hypnotismi scientific!:* a) ***per se non est illicita;*** b) ***per accidens*** *saepe fit illicita,* sive propter intentionem superstitiosam, sive propter finem inhonestum, sive propter diversa periculosa spiritualia vel corporalia, sine sufficienti motivo vel sine debitis cautelis suscepta.

Ad a): *Hypnotismum peractum recta intentione, morbos medendi vel vires naturales explorandi causa sub certis condicionibus licitum esse constat·,* a) *ex responso S.Officii,* approbante naturalia "experimenta... modo absit periculum superstitionis ct scandali, et insuper orator paratus sit stare mandatis S.Sedis" [26]; *β) ex sententia plerorum moralistarum recentiorum*[27], qui hypnotismum sub quibusdam condicionibus licitum habent, et interdum quorundam antiquiorum[28] opinionem severam reprobant; y) *ex ratione quae motivum illiceitatis per se hypnotismo adnexum nullum detegit;* etenim media adhibita ad suggestionem et hypnosim inducendam nihil habent inhonesti; fines curandi morbos, comprobandi vires naturae, promovendi scientiam et artem, aliique huiusmodi, pariter normae moralitatis cohaerent ct proportionem servant cum incommodis quae imminent ex hypnotismo: cautelae ad praecavenda pericula quae in praxi hypnotismi latere possunt, efficaciter applicari valent; privatio temporalis usus rationis artificialiter causata non est intrinsece mala, ut patet ex usu narcoticorum ad operationes chirurgicas etc., et existente rationabili causa provocari licet.

Condiciones pro licito usu hypnotismi scienti fici potissimum recensentur: a(*causa licita proporlionata,* qualis potest esse ex supra recensitis medicatio morbi physici, temperatio propensionis pathologicae, progressus scientiae vel artis, non vero mera curiositas satisfacienda, nec expiscatio confessionis, quantumvis utilis, a reo contra dispositiones legis; /3) *consensus hypnotisait,* ne fiat ipsi iniuria in privatione usus rationis et libertatis contra propriam voluntatem saltem rationabi-

M CPF 11,2061.

« Sic v.gr. Lehmkuhl, 1,502; D'Annibale, 11,43; Aertnys-DamEn. 1,432; oENtcoT-Salsmans, 1,273; Prümmer, II,523; Noldin, 11,749; Merkelbach, II 348; Ferrer ES-Mondrla, 1,376.

28 Sic v.gr. Ballkrini-Palmieri qui, sicut in aliis similibus, nimis facile interventum diabolicum supponit II tr.6 n.101; Bucceroni, 1,458.

liter praesumptam; γ) *hypnotizatoris honestas,* quae protegat hypnotizatum contra quaelibet pericula moralia ex abusu potestatis super ipsum ab hypnotizatorc adquirendae durante hypnosi[29]; δ) *peritia in arte exercenda,* ad cavenda pericula physiologica et psychica hypnotizati, ne sci. contrahat perturbationem systematis nervei permanentem, aut neurastheniae vel abuliae disponatur; e) *proportio* inter bona quae sperantur ex hypnotizatione et mala quae cum eadem facile coniuugunlur ut statim dicemus.

Ad b); *Hypnotismi praxim, etiam praesupposito recto fine et adhibitis mediis dumtaxat honestis, saepe evadere posse illicitam patet,* ex pluribus periculis quibus est exposita, et ex defectu condicionum et cautionum quae requiruntur ad licitum usum; hinc: a) *ratione periculi superstitionis,* S.Officium prohibuit "nova experimenta, si agatur de factis quae certo naturae vires praetergrediuntur", et mere toleravit alia experimenta in quibus "de hoc dubitetur, praemissa protestatione nullam partem haberi velle in factis praeternaturalibus... modo absit periculum scandali"[30]; *β) ratione periculorum moralium,* minus frequenter prohibetur praxis hypnotismi extra publicam exhibitionem, quia facile possunt adhiberi cautelae efficaces; γ) *ratione periculorum physiologicorum et psychologicorum* ipsius hypnotizati, in dies cautius loquuntur medici, nam boni effectus immediati in medendis morbis et compellendis pravis propensionibus saepe brevis sunt durationis, et morbus apparenter curatus vehementiore impetu reddit in aegrotum cuius systema nerveum, et inde voluntas, propter hypnosim fortasse infirmata et debilitata sunt[31].

CAPUT IV

De peccatis contra primum praeceptum per defectum

Irreligiositatis peccata realia per defectum, quae *immediate* et directe in Deum committuntur, reduci possunt ad *tentationem Dei; mediata* vero et indirecta in personis vel rebus sacris Deo ultimatim irrogata, sunt *simonia* et */acrileffium.* Unde, amandatis secundo mandato peccatis irreligiositatis per defectum quae in abusu verborum et fidelitatis constant, in sequentibus agimus de *tentatione Dei* (art.1), *sacrilegio* (art.2) et *simonia* (art.3).

[29] Hinc practice suadendum est, etiam in utilitatem et tutelam hypnotizatoris, ut durante hypnotizatione testis aliquis familiaris hypnotizati continuo adsit. » CPF 11,2061.

[1] Cf. Brühl, *Nachdcnklichcs Uber den Hypnotismus;* J.Bessmer, *Der spiritismus von HciUe:* Stimm 104 (1923) 414-429.

S.Thomas, 2-2 q.07.90.100; S.Ai.fossus, 1.3 n.29-120; SVÂrEz, *De rcligiont* tr.3 1.1 c.2-3; 1.3-4; Billuart, *Tr. de rclitnonc ct vitiis oppositis* diss.8.10-11; BallEkini-Palmieri, tr,6 sect.1 n.lOS-361; Lehmkuhl, 1,517-551.

ARTICUL US I

De tentatione Dei

86. I. Tentatio Dei est *dictum vel factum quo experimentum intenditur de Deo, num aliquam proprietatem habeat vel exerceat contra ordinem providentiae.*

Experimentum intenditur: a) verbis, arroganter vel temere aliquid petendo in quo omniscientia, bonitas infinita, omnipotentia etcetera, comprobetur; *b)* factis aliquid agendo cum intentione explorandi aliquod attributum divinum, v gr., se proicicndo e turri ad experiendum utrum Deus ipsum salvare velit necne; c) omissione alicuius rei contra prudentiae exigentias, temeraria spe adiutorii divini praeternaturalis, v.gr. praetermittendo curam morbi gravis.

Contra ordinem providentiae, quia fidenter sperare a Deo quae Ipse promisit, etiam extraordinaria, quando ex parte nostra non datur ulla temeritas vel imprudentia, non tentatio Dei sed spes theologica est ; similiter non adest tentatio Dei quando, adhibitis mediis[1] ad voluntatem Dei cognoscendam, et dubio manente, signum aliquod ab Eo humiliter petitur (cf. 2 Par 20,12), vel quando ex rationabili causa miraculum condicionaliter postulatur aut speratur, vel quando aliquis rationabiliter se exponit periculo, fretus divino adiutorio

87. II. Distinguitur: 1. *Ratione intentionis*: a) EXPRESSA sci: *formalis,* quae procedit ex formali intentione Deum tentandi, ut v.gr. apud Mt 27,40, non quidem ut seducatur ad malum, quod est impossibile, sed ut *capiatur experimentum,* de aliqua perfectione divina (cf. Ex 17.7); *b)* interpretativA seu *virludiis,* qua aliquis, non quidem intendit Deum tentare, sed tamen aliquid facit quod *ex st praesumptuosam* Dei provocationem ad miraculum continet, cum cius agendi ratio non possit ad alium finem rationabiliter referri, sed si aliquis periculum temere petit ct media ordinaria ncgligit, se *propriae fortunae* committens, in hoc Deum non tentât, etsi ex alio motivo peccet, v.gr. si sacerdos de mysterio religionis contionaturus suggestum imparatus conscendit, fidens suo ingenio et praeparation remotae, quin a Deo speret speciale adiutorium.

2. *Ratione significationis: a)* HAERETICALIS, si intendit explorare utrum revera Deus habeat determinatam aliquam perfectionem, el oritur ex infidelitate; *b)* MERE praesumptuosa, si de proprietatibus divinis non dubitans, temere attentat explorare utrum velit Deus eas erga creaturas manifestare an non.

88. III. Principia: 1. *Tentatio Dei est peccatum* cor *Ira religionem, et quidem',* a) *formulis ex toto genere* suo

1 Cf. S.Thomas, 2-2 q.97 a.1 et 2 ad 3.

grave; b) ***virtualis*** *autem, grave ex genere suo, quod per accidens facile evadit veniale.*

Ad a): Patet tum *ex modo loquendi S.Scripturae* (cf. Deut 6,16; Ps 77,18.19.56, etc.), turn *ex gravi irreverentia* quae est contra Deum, sive in dubitando de Eius attributis, in quo offenditur graviter fidelitas et religio, sive in experimento temere et praêsumptuose attentando de eorum applicatione ad vanos effectus obtinendos, in quo laeditur graviter religio2; unde Christus Dominus indignabundus repulit hanc tentationem: "Non tentabis Dominum Deum tuum !" (Mt 4,7).

Ad b); Patet ex eo quod etiam tentatio virtualis, est contra religionem, ita tamen ut in ea non intendatur ipsum experimentum de divinis attributis, sed aliud in quo magis vel minus temere includitur attentatio manifestationis divinorum attributorum ; unde pro maiore vel minore temeritate experimenti implicite attentati, peccatum erit maius vel minus. Plerumque tentatio Dei virtualis est peccatum leve, utpote quod procedit ex quadam curiositate cum levi praesumptione aut ex nimia confidentia, vel versatur circa parvum periculum exiguo Dei auxilio superabile, v.gr. circa levem morbum in quo respuitur medicina obtentu facilis, sperando sanationem a solo Deo.

2. *Species moralis·,* a) *tentationis formalis et virtualis, eadem est;* b) *tentationis haereticalis et mere praesumptuo~sae, diversa.*

Ad a) : Patet, quia in ratione tentationis utraque offendit religioni eodem modo, propter irreverentiam quam infert Deo; nam taciti et expressi eadem est ratio.

Ad b); Tentatio Dei haereticalis, praeter religionem, offendit etiam fidem, novamque hanc speciem addit ad mere praesumptuosam tentationem. Sed huic etiam possunt accedere aliae malitiae, v.gr. contra caritatem erga scipsum, si quis remedia convenientia negligat in morbo, etc.

3. Ordalia, potissimum per indicium ferri candentis et aquae ferventis medio aevo adhiberi solita: a) *objective erant illicita tentahn Dei et peccammosa superstitio* (similis sortilegio), nisi forte aliquis casus excipiendus sit specialis inspirationis divinae; b) *stibiective,*

1 Irreligiositatem quae est in tentatione Dei minorem esse quam irreligiositas quae est in formis superstitionis supra relatis, ostendit S.Thomas, 2-2 q.97 a.4.

ex errore saepe agebantur sine peccato; c) *ab ecclesiastica auctoritate* et a Theologis[3] pluries iam eo tempore *damnata fuerunt.*

ARTICULUS II

De sacrilegio

S. Thomas, 2-2 q.99; S. Alfonsus, l.3 n.33-48; Suarez, *De religione* tr.3 l.3; Pilluart, *Tr. de religione et vitiis oppositis* diss.10; Ballerini-Palmieri, tr.6 sect.1 n.131-218.

89. I. **Sacrilegium**, a sacrum legere, seu iurari, est a) lato sensu, quodlibet peccatum contra virtutem religionis, irreverentiam aliquam involvens, v.gr. magia, periurium, blasphemia; *b)* stricto sensu, *violatio rei sacrae ut talis,* quae specialem irreverentiam involvit propter indolem sacram violatam. Agimus de sacrilegio stricto. Dicitur:

Violatio latius hic accipitur, pro qualibet indigna tractatione, physica vel morali, per actionem vel omissionem, quasi inferendo irreverentiam rei sanctitati specialiter repugnantem; adeo ut mera omissio actionis debitae circa rem sacram aliquando rationem indignae tractationis induat, v.gr. si vasa sacra vel paramenta missae valde immunda esse sinantur[5].

Res intelligitur quodlibet obiectum a Deo distinctum, ad divinum cultum *publica auctoritate destinatum,* interdum etiam sine consecratione vel benedictione constitutiva, sive persona sit, sive res, sive locus; *non* autem, ut videtur, *ex mere privata deputatione aut institutione* etenim difficulter intelligitur posse aliquem privatum, pro suo lubitu, segregare aliquid e numero rerum profanarum et sacrum facere; id quod'historia etiam populorum confirmatur, cum fere universim pro sacrilegio habeantur actiones dumtaxat quibus sanctitas publice protecta et ab omnibus agnoscenda violatur.

Sacra, seu cultui divino ex officio consecrata, publico ritu sivt ab ipso Deo sive ab auctoritate ecclesiastica; unde "efficitur quoddam divinum, et sic ei quaedam reverentia debetur, quae refertur in Deum" (2-2 q.99 a.1).

Ut talis, i.e. ut est sacra formaliter, seu violando rem in eo in quo est sacra, vel sub respectu quo Deo consecrata fuit. Nimirum sacrilegium supponit violationem specialis sanctitatis quae est in obiecto ex sacratione sive divina sive ecclesiastica, per irreverentem actionem, vel directe oppositam qualitatibus rei inditis in ordine ad divinum cultum, vel contradicentem id quod ratione illius consecrationis positive vel negative praescribitur. Unde plura pendent a de-

3 Cf. c.7 C.26 q.5; c.9 X,3,5O; c.3 X,S,35, etc. Nec taimen asserimus uu gistcrium ecclesiasticum particulare in aliquibus dioecesibus nunquam erras» circa moralitatem ordalium.

4 Cf. v.gr. S. Thomas, 2-2 q.95 a.8 ad 3.

6 Cf. Lbhmkvml, 1,522,3.

terminatione Ecclesiae, quae fortasse rem vel personam vel locum sub uno aspectu vult sacram, sub alio vero non, idcoquc minime a priori licet hac de re concludere, sed considerare oportet, ad quid sit res consecrata, vel ex quo capite sit sacra; utrum peccetur contra id ad quod est consecrata. Sic v.gr. sacerdos latinus committit sacrilegium per propriam fornicationem, non vero propter inductionem alterius ad fornicandum, quia consecratus est Deo ad caelibatum personaliter servandum ; similiter non committit sacrilegium, si superbit, blasphemat, inebriatur, quia hae actiones non opponuntur directe eius characteri sacro.

90. II. Dividitur in: *a)* Personale, *quod est violatio personae sacrae,* seu per auctoritatem publicam a laicis segregatae, et sive ad cultum divinum *deputatae,* sive ad castitatem perfectam *destinatae.*

Deputatio ad cultum divinum fit tum per receptionem in statum *clericalem,* inde a prima tonsura (c.108 § 1), tum per receptionem in statum *religiosum* inde a noviciatu (c.614 ; cf. c.553) aut in societatem in communi ad modum religiosorum viventium (c.680) sub quibusdam privilegiis (c.119-123). *Destinatio, vero, ad perfectam castitatem habetur* tum ex ordine *sacro* suscepto, inde a subdiaconatu, tum ex voto castitatis in religione *publice* emisso, etiam simplici et temporali (c.132.119.214 § 1; 592) °, siquidem hoc quoque ab Ecclesia acceptatur (c.1308 § 1); *noti* vero, ut videtur, ex voto castitatis *privato,* cum in eo deficiat deputatio Ecclesiae ad cultum divinum7. Tamen, qui voto castitatis privato ligatus contra castitatem peccaverit, certo certius duplex peccatum haberet, aliud contra castitatem aliud contra religionem, propter violatam fidem Deo datam, etsi non fuerit sacrilegium

Unde hacc sanctitas, maps quidem intrinseca quam in sequentibus divisionibus. potest esse *satis partialis;* sic v.gr., sacerdos sacrilegium committit turpi peccato, non autem ebrietate, blasphemia, homicidio, quia sacer est per votum consecratus ad caste vivendum, non ad alia. Qui percutiat clericum, reus fit sacrilegii, non vero qui illum conviciis afficiat; quia deputatio ad cultum divinum sacrat illum ex dispositione Ecclesiae quoad iniurias reales, non vero quoad verbales.

Applicationes: 1. *Religiosus qui violaret votum paupertatis vel obedientiae non committeret sacrilegium,* quia nulla persona per votum Deo dicata sic violaretur; sed peccaret contra virtutem religionis violando votum.

0 Aliter Haine, *Elentcnta th. ni.* I, *Dc peccatis* q.30; Tanquerey, 11,918, iuxta doctrinam Sporer, pro quibus votum simplex non sacraret personam voventem. Nec multum discrepat ab eis Ballerini-Palmif.ri, *Dc praeceptis decalogi* tr.6 scct.1 n.140.

' Utrum violatio cuiuslibet voti castitatis rationem sacrilegii habeat, controvertitur. Affirmavit hoc Caietanus, *In 2-2* q.99 in fine, et Billuart, diss.10; idque probabilius habuit S.Alfonsus, 1.3,47 post Salmanticenses, tr.21 c.12 n.22, quia per votucn etiam privatum homo Deo consecratur, siquidem voluntas privata sufficit ad proprios actus consecrandos. Sed sententia probabilior negat, quia ad aliquam personam consecrandam requiratur publica deputatio Ecclesiae. Sic post Eluel, 1,584, pleriquc reccntiores, quibus adstipulamur, contra Noldjn-Schmitt, 11,177; Arrecui, 194; Aertnys-Damen, 1,441; Marc-Gestermann, 1,581. Huic opinioni consonat responsio S.C. de Relig. 19-5-1949; Cf. ComRel 28 (1949) 293,5.

1 Cf. Lacroix, 1.3 p.1 n.55.

2. Ligatus voto privato castitatis qui fornicaret, probabilius non committeret stricte dictum sacrilegium; attamen contra religionem peccaret late dicto sacrilegio, violando fidem Deo datam; id quod similiter valeret de cius complice.

b) Locale, *quod est violatio loci stricte sacri,* seu ab auctoritate publica Ecclesiae ad cultum divinum vel ad fidelium sepulturam deputati, ut videtur *per consecrationem vel benedictionem in liturgicis libris ad hoc praescriptam,* cuique debetur sanctitas ct immunitas. Huiusmodi sunt ecclesia et publicum oratorium ac caemcterium ; potest esse etiam oratorium semipublicum ; non vero privatum, cui non habetur nisi benedictio communis loci.

Haec deputatio fit per consecrationem vel benedictionem constitutivam publicam (cf. c.1154). non vero per benedictionem invocativam, quam possunt capere etiam oratoria privata (cf. c.1196)".

Applicationes: 1. *Differt, igitur, locus sacer* a loco: n) religioso, seu ab auctoritate ecclesiastica destinaro ad usum religiosum ct pium, ut est v.gr. seminarium, domus paroccialis, monasterium, hospitale ab Ecclesia erectum cum oratorio, etc., quibus sola debetur immunitas ct ius asyli ; *b)* pio, seu sine interventu Ecclesiae ab auctoritate laicali ad pia opera exercenda erecto, v.gr. oratorio privato, hospitali civili etc.

2. *Haec sanctitas est magis ab extrinscco* ct ex hire positivo quam praecedens et subseqticns, idcoquc ct minus cum natura rerum cohaerens; sed etiam magis *universalis,* in quantum character sacer extenditur toti aedificio vel loco principali stricte sacro, licet non accessoriis (sacristiae, portico turri) nisi agatur dc asylo obtinendo.

c) Reale, *quod est violatio rei sacrae* aliquo modo materialis et sensibilis, seu rei quae, sive ex essentia sua et ordinatione divina, sive propter deputationem ecclesiasticam, ad cultum divinum ordinatur cum speciali ritu publico sacro (ci. C.Î150) vel etiam sine eo.

Sacra solet fieri res plerumque totaliter, ita ut omnis usus profanus excludatur, ct quidem : a) *alias quasi ab intrinseco et ex essentia sua,* ob institutionem divinam, ut sacramenta, S.Scriptura, reliquiae sanctorum ; *β) alias ex consecratione aut benedictione constitutiva* (c.l 150) vel mere invocativa Ecclesiae, imo, interdum ex applicatione ad cultum ab Ecclesia facta, propter quam merentur obiecta revoientiam, ut privata oratoria non benedicta, candelabra, etc. in ornandis templis aut in perficiendo sacrificio adhibenda; 7) *ûliûi ex destinatione,* qua remotius divinum cultum respiciunt, ct idet merentur specialem attentionem, ut bona ecclesiastica sive mobil·: sive immobilia quae fabricae ecclesiae vel sustentationi ministronH deputantur; 5) *alias denique ex repraesentatione,* ut imagines sacrat

Temporale sacrilegium, seu *violatio temporis sacri,* non videte'

p Cf. *Rituale romwuni* (Roma 1952) tit.O c.6 n.2; c.9 n.17; DA 4025.

admittendum tanquam quarta species sacrilegii, quia nullum tempus est Deo hoc speciali modo consecratum, idcoquc nec violatur formaliter ut tale [10]. Sacrum dicitur ratione mysterii tunc celebrati, et eius violatio est circumstantia mere aggravans, v.gr. si quis dic festo inebrietur. Imo, ratione scandali vel intentionis contumeliosae, et quia irreverentia irrogetur cultui divino, sacrilegii nota inesse potest in aliquibus actionibus peccaminosis, v.gr. si luctus Feriae sextae in Parasccvc ludis publicis profanetur.

91. III. Principia: 1. *Sacrilegium est peccatum ex genere suo grave,* propter irreverentiam contra virtutem inter morales primariam, quae est religio. Nam propter consecrationem ad divinum cultum, debetur obiecto (rei, loco, personae) specialis reverentia, et quidem per se sub gravi; et cum sit sacrum intuitu Dei, cuius cultui fuit destinatum, irreverentia redundat in ipsum Deum. Tamen, *potest esse leve peccatum,* non solum ex imperfectione actus, sed etiam ratione ipsius materiae; nam irreverentia non afficit immediate ipsum Deum, sed creaturam sacratam, ideoque minuitur pro minore sanctitate ipsius obiecti violati ct pro ipsa ratione violationis. Unde, ceteris paribus, gravius est sacrilegium personale quam rcale, et gcncratim gravius hoc quam locale, nisi res sit sacra quasi ex sua essentia. Ratio est quia in personis sanctitas invenitur formaliter ct simpliciter, in locis et rebus vero solum secundum quid, et quidem ita ut sanctitas loci ad sanctitatem rei ordinetur regulariter, sicut utraque ordinatur ad sanctitatem personarum [11].

In iure canonico sanciuntur poenis plura sacrilegia, sive in genere sive in specie, ut infra in particulari declaratur; hoc autem supponit peccata gravia.

In S.Scriptura graviter puniuntur sacrilegia filiorum Aaron (Lev 10,1) et Heli (1 Reg 2,17; 4,11). regis Balthasaris (Dan o,2ss), et cetera.

Ratio discernit tum rationem sacrilegii per sc gravis in violatione rei sacrae, tum gradus accidentales in violatione diversarum rerum sacrarum, ita ut eo gravius aestimandum sit sacrilegium, quo magis sit sacrum obiectum violatum. Inter ipsa quoque sacrilegia eiusdem speciei, v.gr. rcalia, gradus admittendi sunt secundum gravitatem profanationis ct secundum differentias rcrum sacrarum, puta sacramentorum in quibus praeeminet Eucharistia, ct vasorum sacrorum, altarium atque ornamentorum, etc."

[10] Sunt aliqui tamen, ut Cenicot-Salsmans, 1,232,4.° c; Vermeersch, 11,253, et cetera, qui levem malitiam sacrilegii isti circumstantiae assignant. Praeierat Ussius, *De iust. ct iure* 1.2 c.45 n.1S, imperfectam forte quandam rationem sacrilegii detegens in ea circumstantia.

[11] Cf. S.Thomas, 2-2 q.99 a.3 c.

[11] Cf. S.Thomas, 2-2 q.99 a.3c; 3 q.80 a.5.

In casu concreto ad gravitatem irreverentiae mensurandam attendi debet: *sanctitas* obiecti violati, ipsa *violatio,* violantis *intentio* peccaminosa.

2. *Sacrilegia personalia, localia, realia·*. a) *differunt inter se formaliter: sed* b) *probabilius* ***specie infima.***

Ad a): Cum ratio sanctitatis, ct proinde reverentiae, in diversis istis obicctorum generibus sit formaliter diversa *(formalis* et absoluta, in personis; *deno.minativa* et cxtrinseca, in locis, ut contentivis personarum; *relativa* et quasi effectiva vel destinativa vel significativa, in rebus ad sanctos aut ad sanctificationem destinatis) ", ratio quoque sacrilegii specifice diversificetur oportet; ct sic fert sententia communis. Est tamen cui non appareat "cur loci sanctitas a rerum sanctitate tali respectu formalitcr diversa demonstretur... ac tuto negari posse videtur, ita ut triplex genus ad duplex redigatur"u; quod non sine verisimilitudine dici videtur.

Ad b): S.Alfonsus (1.3 n.34), ut videtur post ipsum S.Thomam (2-2 q.99 a.3 ad 2), probabiliorem habet sententiam iuxta quam *tres illae species stint infimae* seu ultimae, unde malitia sacrilegii eiusdem speciei inveniatur in violatione religiosae eam verberando vel cum ea fornicando; nam diversi *modi* unam eandemque sanctitatem personae, loci vel rei violant, ideoque conveniunt secundum rationem formalem sacrilegii. *Discrepat quodam modo Snaresn,* iuxta quem distinguendae sunt species subalternae, continentes sub se alias species infimas. *Ratio* distinctionis formalis esset repetenda, iuxta eum, cx modo quo res constituitur sacra vel quo sanctitas eius violatur, ideoque specie distingueretur sacrilegium fornicationis cum sacerdote, consecrato per castitatem quoad caelibatum, a sacrilegio percussionis eiusdem, subtracti a plebe ct deputati cultui divino per receptionem inter clericos. Quod non sine specie veritatis dicitur. Videtur, tamen, probanda sententia communior, quia diversitas profanationis sat magna, quae est v.gr. in confessione sacrilegal' et in abusu vasis sacri, potius est in actione materiali quam in formali sanctitatis violatione.

In praxi haec controversia nullam difficultatem creat gcncratim confessario, quia paenitentes solent sacrilegia in concreto manifestare.

3. *Sacrilegium personale committitur',* a) ***circa quaslibet personas sacras*** (cf. n.90 a) : *certo, violando privilegium canonis et fori; probabilius, etiam violando privilegium diversarum immunitatum, quatenus Ecclesia suis iuribus in his non renuntiaverit;* b) *circa personas ordine sacro vel vo·*

13 Cf. Salmanticenses, tr.21 c.12 n.16.

14 Vermeersch, 11,249.

u De reliffionc tr.3 1.3 c.1 n.6-8. Sic speculative; nam practice, ipse Suasi *(l.c.,* c.5) adhaeret sententiae communi propter ius ecclesiasticum, et nemo fert aperte adversatur nisi in quantum probabilitatem contrariae opinionis innuit ut v.gr. Noldin-Schmitt, 11,176.

18 Quoad communionem sacrilegam, opinatur Vermeersch, *l.c.,* violationem sanctitatis absolutae cum relativa concurrere; sed rectius fortasse dicitur sacr legium *personale* nullatenus committi, quia *Christus* non se exhibet in sw persona, sed sub speciebus inanimatis, quae solae connotantur in recto. Cf. bt-l sio, *De iustitia et iure* 1.2 c.45 dub.3 n.16.

lis religiosis ligatas, per quodlibet peccatum, contra castitatem ab eisdem et cum eisdem vel circa easdem commissum, etiamsi incompletum sit quoad actum externum.

Ad a): Talia privilegia sunt concessa personis dictis ex motivo religionis, ut aliquid sacrum personae annexum, ideoque ea conculcando fit sacrilegium; non vero, ut videtur, violando privilegium competentiae quod non exhibet nisi normam rectae administrationis ab Ecclesia sustentata (cf. c.122), et ab Statu vix non ubique recepta. *Privilegium canonis violatur* per quamlibet iniuriam *realem,* non pure verbalem, quae feratur in clericum vel religiosum, etiam mere novitium, sive acquiparatum, quibuslibet factis attentando contra eius integritatem, libertatem vel dignitatem, verberando, conspuendo, sordibus inquinando etc.[ia]

Privilegium fori violatur quatenus contra ius ab Ecclesia adhuc sustentatum, iidem vel trahuntur ad tribunalia saecularia *ut rei,* vel saltem conveniuntur coram indice laico, quamvis ab hoc non citentur, violata jurisdictione cxclusiva tribunalium ecclesrasticorum [lB]. *Privilegium, vero, diversarum immunitatum,* si clerici, eisque aequiparati, coguntur ad servitium militare praestandum, vectigalia solvenda et huiusmodi [w].

Ad b): Tum persona ordine sacro vel votis religiosis obstricta, quae libidini, etiam mere internae, personaliter indulget[31], tum complex eius in luxuria, reus fit sacrilegii ; ideoque duplex utrimque committitur sacrilegium, si uterque complex in peccato turpi fuerit persona sacra. Qui vero fovet desideria vel morosas delectationes erga personam sacram, proprie non violat sanctitatem personae, sed peccatum eius internum induit malitiam sacrilegii propter circumstantiam obiecti turpiter quaesiti, non aliter atque qui desiderat adulterium, reus fit adulterii, quamvis re non adulteret.

Applicationes: 1. *Sacerdos qui, ex fine non venereo,* laicum induceret ad peccatum carnale solitarie vel cum tertia persona committendum, non esset reus sacrilegii, quia sacer caelibatus eum tenet[‡9]

[lT] De omnibus privilegiis indiscriminatim loquitur Aertnvs-Damen, 1,441; privilegium *competentiae* excludunt Bali.Erini-Palmieri, tr.6 sect.l n.134; Ferreres-Mondrîa, 1,385; Marc, 1,581; Noldin-Schmitt, 11.177; Prümmer, 11,570; Gesicot-Salsmans, 1,280; Ubach, 1,636. Vermeersch, 11,251 de solis privilegiis *canonis ct fori* intelligunt.

[u] Cf. c.l 19.614.680.2343 ; AAS 3 (1911) 555-556. Ex primo canone citato liquido constat has iniurias induere rationem sacrilegii.

[19] Cf. c.120.2341; CIC 40 (1948) 301. Ex his canonibus non eruitur violationem fori etiam nunc esse sacrilegam; sed plures hoc ex antiquo iure recte sentire videntur, v.gr. Arregui, 194; Ferreres-Mondrîa, 1,385; Genicot-Salsmans, I.2S0; Noldin, 11,177,1 b); tamen Vermeersch, 11,251, et Iorio, 11,45, iam fere negant rationem sacrilegii.

[M] Privilegium immunitatis personalis importat exemptionem a servitio militari et a muneribus et oneribus publicis exercendis. *In praxi* raro inobservantia talis privilegii implicabit sacrilegium personale, praesertim grave (cf. c.121.141.614.680.2334 §1; D 1730-1732). Codex nullibi loquitur de immunitate fiscali; proinde *tributa* personis sacris imposita, vix possunt habere rationem sacrilegii, etiam ubi Ecclesia non declaraverit contrarium, aliter atque Prümmer opinatur (11,540,3).

[ll] Sacrilegium non adesse in peccatis mere internis clericorum in sacris minus probabiliter aliquis sustinere potest, quatenus sacrum caelibatum derivet a sola lege ecclesiastica et non a publico castitatis voto, implicito in subdiaconatu.

quoad se ipsum, ct tantum propriam personam sacrat. Aliter Prummer, 11,544; sed perperam, ut videtur, nisi laesio voti reponatur in effectu libidinoso ex quo suasio procedat". *Ii converso* sacrilega erit suasio violandi personam sacram, facta a persona non sacra.

?.. *'Religiosus professus, dignitate sacerdotali auctus,* qui peccatum carnale committeret, unico gravaretur sacrilegio, quia eadem formaliter sanctitas duplici titulo, codcmque motivo religionis, esset inducta et duo praecepta non sunt nisi materialiter diversa.

3. Propter probabditatem sententiae eorum qui dicunt votum privatum castitatis inducere rationem sacrilegii personalis, non est necessarium declarare in confessione utrum votum violatum fuerit privatum an publicum.

4. *Sacrilegium locale committitur*: a) *actionibus speciaཀliter repugnantibus loci sanctitati, quibus locus sacer, ut talis*[23]*, polluitur*[24]*, secundum c.1172, ita ut per se indigeat reconciliatione* (cf. c.H73ss), sci.): a) *homicidio, β)* iniuriosa et gravi *sanguinis effusione,* γ) impiis et sordidis *usibus,* δ) *sepultura infidelis aut excommunicari* post sententiam declaratoriam vel condcmnatoriam, etiamsi actus violatorii notorii non fuerint, ideoque locum canonice non violaverint, dummodo in ipsa ecclesia, non in accessoriis, positi sint (c.1172.

In ordine ad pollutionem ecclesiae aut coemeterii, quae independenter ab invicem per se occurrunt, etsi loca sint contigua (c.1172 § 2):

a) *Homicidio,* non in iustam defensionem causato, acquiparatur *suicidium* ex antiquo iure: sufficit quod causa proxima mortis intra locum sacrum ponatur, etsi effectus extra illum sequatur, non vero viceversa.

β) *Iniuriosa et gravis effusio sanguinis* intelbgitur, quae in ecclesia vel saltem ex ecclesia perficitur extra legitimam defensionem per vulnus notabile, graviter culpabile; non v.gr. inflicta alapa propter quam sanguis e naribus abunde effluat.

7) *Impii et sordidi usus* ii sunt qui sanctitatem loci dedecent, sive in se pcccaminosi, sive mere profani et absoni, v.gr. cultus haereticorum, choreae, stabulatio equorum, nundinae, ludi theatrales (cf. c.1178) proiectioncs **luminosaeactiones** iudicialcs, aliae absonae exercitationes publicae litterariae, musicales vel scicntificacM. Usus

Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.457.

[23] Nimirum quatenus in eo vel intra eum fit aliquid dedecens locum sacrum. Cf. Suârez, *De religione* 1.3 c.S n.7. Unde si ecclesia explosivis destruatur, non locus sacer, sed res sacra violatur.

Effectus huius pollutionis est quod locus ind'geat *reconciliatione,* ut denuo ad officia sacra adhiberi possit. Violatio non est confundenda cum simplici *irreverentia,* quae est in qualibet actione offendente sanctitatem loci ad cultum destinati; neque cum *exeeratione,* seu totali amissione consecrationis aut benedictionis, ita ut locus exeeratus dentio consecrari aut benedici debeat. Cf. c.lI74ss.

** Pius X, per S.C.Consistorialem, prohibuit in ecclesiis quaslibet proeictiones et cinematographies exhibitiones (AAS 4 [1912] 724).

M Cf. c.2,3 in VI,23, e Concilio Lugdunensi II (a.1274) huiusmodi actus recensens,

non implicat frequentem actuum repetitionem, sed interdum umeo actu longioris tractus haberi potest violatio sacrilega.

δ) *Sepultura infidelis* intelligitur, illius qui voluntarie vivit sine baptismo, etiam inculpabiliter; quare, sepultura catechumenorum et infantium, saltem a fidelibus natorum, quamquam non licet in ecclesia (sicut communiter neque sepultura fidelium cf. c.1205 § 2), tamen ecclesiam non violaret secundum communiorem opinionem; sicut non violat caemetcrium sepultura catechumenorum (cf. c.1239 § 2) et infantium sine baptismo decedentium a parentibus catholicis

b) *Aliis actionibus, nominatim actibus externis luxuriae, saltem consummatis, probabiliter committitur sacrilegium,* etsi pollutio aut violatio canonica loci sacri per se non habeatur, ut fert sententia longe communior etiam post Codicem contra Vermeersch, 11,252; IV,100, aliosque paucos qui hoc in dubium revocant quatenus hi actus non refundantur in impios vel sordidos usus c.1172 § 1,3.° Et iurc quidem merito; nam tales actiones implicant moralem quandam profanationem, et aliud est ecclesiam pollui vel violari, quod taxative occurrit per actus c.1172 § 1 memoratos, aliud in ea admitti sacrilegium propter profanationem moralem. Unde quaelibet peccata externa luxuriae in ecclesia consummata, praesertim quae fuerint publica et completa, sunt gravia sacrilegia, iuxta communem fere sententiamÎT. Si vero non fuerint publica, et praesertim si non fuerint completa, non haberent probabiliter rationem sacrilegii, vel non nisi levem iuxta aliquos ex AA. memoratis *

c) *Actionibus violentis contra immunitatem loci sacri vel religiosi,* in tota sua amplitudine intclligcndi, seu cum accessoriis, cum per tales actiones jurisdictio ecclesiastica vel ius asyli adhuc vigentis violatur. Cf. c.1178.1179.

Immunitati locorum sacrorum, ex qua soli auctoritati ecclesiasticae subiciuntur haec loca (c.1160), *per concordata* in pluribus regionibus *deropatum' est cx parte,* v.gr. quoad exactionem tributorum. Sed quibusdam actionibus, ut vastatione, spoliatione altarium, eversione murorum, violatione cadaveris in loco sacro repositi20, etc., indubie contra immunitatem ab Ecclesia vindicatam peccatur, violando specialem protectionem quae est c loco sacro.

Ius asyli est privilegium locis sacris concessum, quo rei ad illa confugientes, a potestate laicali inde non possunt extrahi sine assensu auctoritatis ecclesiasticae. Ecclesia pergit tale ius sibi mitigate vindicare pro ecclesiis et publicis oratoriis (c.1179; cf. c.1191 §1). Etsi communius violatio huius iuris habeatur pro sacrilegio, est qui de hoc dubitet, collatis ad invicem c.1172 et 1179. Pro iure asyli locus sacer intelligitur sensu *ampliori,* non tantum spatium parietibus, lacunari ct pavimento inclusum, sed etiam loca accessoria, ut sacristia, turris, porticus30.

d) *Quoad furta rerum sacrarum vel e loco sacro,* habetur antiquum principium (c.21 C.17 q.4): "Sacrilegium committitur auferen-

" Ferreres-Mondria, I,3S5,IV; Gexicot-Sat.smans, 1,281; Aertnys-Damem, 1,442,11,4.»

a Iuxta Prümmer, 11,547; A®rtxys-Damen, *l.c.,* et alios pollutio, *etiam secrctai* est sacrilegium. Peccata *incompleta* externa sunt probabilius sacrilegia secundum opinionem Stt.Alfoxsi (1.3 n.459); sed admittit probabilitatem contrariae opinionis, quam inter recentiores sequitur v.gr. Noldin-Schmitt, 11,178 post multos veteres.

• Sed ratio sacrilegii personalis aut realis non habetur, quia cadaver neque est persona, neque ad cultum destinatur.

* Cf. Prümmer, 11,549.

do sacrum dc sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro". Prima forma implicat semper sacrilegium reale simul et locale; terna sacrilegium reale; quoad alteram, secundum plures auctores sacrilegium non habetur, aut non constat haberi, nisi quando res ablata *speciali vinculo* cum loco sacro connectitur, ita ut ad locum sacrum pertineat vel eius usibus sit commodata aut custodiae concredita; secus habetur quidem aliqua levis irreverentia, sed non proprie sacrilegium. Sententiam contrariam probabiliorem habet S.Alfonsus cum aliis °, estque magis conformis Corpori iuris canonici.

Applicationes: 1. Levis profanatio, sed non stricte dictum sacrilegium, esset homicidium in oratorio privato, vel in semipublico non publice benedicto; vel aliquid privatim occulte edere in loco sacro ct similia.

2. Licet permittantur in ecclesiis, remoto si casus ferat Sanctissimo Sacramento, congressus catholici, coadunationes religiosae, concentus musicae sacrae, concertationes catechisticac, aliaque huiusmodi, tamen proiectiones luminosae ct cincmatographicae repraesentationes omnino in ea prohibentur decreto Pii X 10 dec. 1912 (cf. nota 25). Neque in parte subterranea ecclesiae licet instituere spectacula, quia per modum unius cum ecclesia consecrantur (DA 3546).

3. Ubi mos ferat sine scandalo, ct dummodo fiat sine perturbatione divinorum officiorum, licitum est, vel potius toleratur, vendere pia obiecta ad cultum vel devotionem adhibenda, v.gr. cereos, devotionaria, rosaria, sed praestat ut haec in aditu ad templum fiant

5. *Sacrilegium reale committitur:* a) ***indigna tractatione rerum quasi ab intrinseco sacrarum,*** a) *sacramentorum, β) S.Scripturae, γ) reliquiarum sanctarum, sacramentalium,* etc.

Sacramenta profanantur per indignam confectionem, administrationem, susceptionem; per simulationem, irreverentem tractationem quoad modum ea custodiendi, finem intentum, etc., dc quibus in tractatu de sacramentis. *In profanatione Eucharistiae* adest peccatum contra officium latriae, praeter sacrilegium reale; sed non ut videtur, sacrilegium personale, ut supra, nota 16, dictum est. Similiter grave peccatum luxuriae commissum statim post communionem, vel dum sacerdos adhuc vestibus sacris est indutus, pluribus videtur habere rationem sacrilegii rcalis .**

β) S.Scriptui a, utpote verbum divinum continens, ad fines inhonestos, v.gr ad stabiliendam hacresim vel ad res turpes, non adhibetur sine sacrilegio; levi tamen si agitur dc meris facetiis aut

*x Lugo, *De pacnitcntia* d.16 n.470; Tamdurini, *Methodus confessionis* 1.2 c.8 n.5; Lessio, *Dc iustitia et ittre* 1.2 c.45 n.14; Noldin-Schmitt, 11,178,3 b. Pro Ballerini-Palmieri, lr.6 sect.1 n.205 esset sacrilegium leve.

w L.3, n.39. Cf. Vâzquez, *Opusculum de restitutione* c.5 § 1 dub.1 n.5; Billuart, *Dc religione* diss.10 a.un., etc. Cf. c.2328.

33 Cf. tamen c.1178. Sic Laymann, 1.4 tr.10 c.7 n.9; Noldin-Schmitt, 11,178,2 b.

91 Sic v.gr. Vermeersch, 11,253; Cappello, *De Sacramentis* I4,361 ; Gaspar· Rf, *Dc Eucharistia* η.1196; Contradicunt alii, ut Iorio, 11,52. Cf. Luco, *Dc pacnitcntia* disp.16 n.524; S.Alfonsus, 1.3 n.463.

iocis honestis, absque notabili scandalo vel periculo maioris irreverentiae. Imo, interdum per verba S.Scripturae proprii sensus inopportune quidem sed sine ullo peccato manifestantur, vel facetiae finguntur occasione versionis Vulgatae, v.gr. si quis tanquam antiquissimam efferat "congregationem taurorum in vaccis populorum", alludens ad versionem minus felicem.*

y) Reliquiae sanctorum, sive corpora, sive partes corporum, sive res quae aliqua relatione ad eas referuntur, profanantur eas male tractando, confringendo, usibus sordidis applicando. Cf. c.1289 § 2.

Applicatio: Duplex sacrilegium committit qui, voto publico simplici castitatis ligatus, matrimonium contrahit; quia violandi voti saltem periculum proximum incurrit, et quia sacramentum indigne suscipit. Sacrilegium grave committit, qui in statu peccati celebrat aut communicat; qui sacras species per diuturnum tempus in tabernaculo sibi commisso non renovat, aut lampadenl Sanctissimi ultra diem extinctam habet; qui sacras species tangit irreverenter, etc.

b) Profanatione obiectorum sacrorum, benedictione constitutiva vel consecratione ad cultum proxime destinatorum, qualia sunt: a) *vasa sacra, β) ornamenta ecclesiae vel ministrorum,* γ) *imagines,* olea sacra, rosaria etc. Cf. c.1150.1296.

Vasa sacra: a) *si ad sacrum ministerium immediate deserviunt,* v.gr. ciborium, praesertim si sunt consecrata, ut calices ct patenae, non adhibentur ad usus profanos sine gravi peccato (cf. Dan 5,3), etiam si in dominium privatorum transierint (cf. c.1150). Imo, ipse tactus non mere levis ct perfunctorius istorum vasorum, *quantdiu species continent,* sub gravi est vetitus extra casum necessitatis (incend'i, viatici deferendi, profanationis vitandae) omnibus qui ad diaconatum non sunt promoti; *quando sacras species non continent,* adhuc vasa consecrata nequeunt tangi nisi a clericis et sacristis (c.1306 § 1)", itemque ab iis quos insta causa excusat, v.gr. ab artificibus quibus deauranda committuntur, sine praevia neque consequenti exsecratione (DA 2620); *β) si ad sacrum ministerium remotius et mediale inserviunt,* possunt ex rationabili motivo ad usus profanos sine peccato adhiberi, v.gr. ampullae aquae et vini, pelvis, tapetes, etc. Similiter si, secluso contemptu, adhibentur quaedam recepta consuetudine ad usus profanos, v.gr. incensum, candelae, rami, aqua benedicta.

β) Ornamenta ecclesiae vel ministrorum pleraque debent esse benedicta; omnia, vero, postquam benedicta fuerunt vel usibus sacris applicata, ad usus profanos nequeunt adhiberi (c.1296 § 1), nisi quoad supellectilem non benedictam iusta causa habeatur, remoto scandalo et contemptu, v.gr. si cinguli, tapetes, candelabra, adhibeantur ad ornandam scaenam aliquam, praesertim piam (cf. c.1296 § 2; 1537). Neque omnia benedicta cum eodem rigore segregantur a profanis

u Usus profanus foliorum Scripturae dilaceratorum, qui sine contemptu fiat, non est profanatio, sicut neque imaginum sanctarum non benedictarum. Attamen, usus *sordidus* vitandus est, ct sine sacrilegio non haberetur, si liber sacer integer manserat.

M Tangere sine necessitate pallas vel corporalia in missis adhibita, pariter non licet, sub peccato veniali, nisi clericis et sacristis, donec primo lota non fuerint a clerico ad normam c.1306 § 1-2.

usibus; sic non peccat qui, secluso contemptu, ad usus profanos adhibet candelas, incensum, aquam, ramos benedictos. Ceterum, non sola indigna eorum tractatio est sacrilega, sed etiam negligentia habita in cis decore conservandis, mundandis, reficiendis, etc.; adeo ut notabilis incuria ct sordes, praesertim circa vasa consecrata ct supellectilem proximius ad sanctum sacrificium inservientem, v.gr corporalia, debeant argui de gravi sacrilegio.

7) *Imagines sive sculptae sive pictae,* post benedictionem sunt sacrae, ct ad finem religiosum et cultum exclusive destinandae; ideo fini profano non applicantur sine sacrilegio, levi tamen nisi accedat magna irreverentia vel scandalum. */Iliae imagines,* quae quidem ratione artis, historiae, propagandae etc. conficiuntur, quodeumque demum sit obicctum repraesentatum, profanationem non patiuntur, nisi quis specialem carum contemptum intentione vel re ostendat.

Quoad excerationem[B] rerum' consecratarum vel profanationem rerum benedictarum et subsequentem earum usum ad fines communes, haec videntur dicenda: mitigata severitate antiquae disciplinae, quae res semel benedictas vel consecratas comburendas praecipiebat, cum finibus sibi propriis applicari amplius non poterant (cf. e.38,39; D 1 de consecr.), licitum videtur ex iusta causa, et secluso contemptu, considio exeerare et profanare sacram suppellectiletn, v.gr. deformando totaliter ornamenta sacerdotalia, vel calicem aut ciborium ad informem massam metalli igne vel ferro reducendow. Amissa autem benedictione vel consecratione, aliqui censent liuiusmodi res semper posse in posterum adhiberi ad usus profanos non sordidos®; alii non pauci permittunt istam destinationem quando, praeterea, forma obiecti sacri totaliter mutata est.

c) *Qualibet violatione bonorum ecclesiasticorum,* sive mobilium sive immobilium. Bona ecclesiastica distinguenda sunt a bonis ecclesiasticorum, quatenus haec pertinent ad privatum patrimonium ecclesiasticorum, etsi proveniant a prioribus; illa vero sunt ipsius Ecclesiae, ct quidem non per meram destinationem, sed cum iam dc facto tradita ct acceptata fuerunt, destinanda cultui divino sustentando, ministris religiosis alendis, fabricae ecclesiae nutriendae ct cetera; circa quae ecclesiastici non habent dominium absolutum sed ea nomine Ecclesiae possident.

Talia sunt bona quae constituunt beneficium ecclesiasticum, stipendia missarum in collcctiiriis dioecesanis detenta et nondum distributa, bona domorum religiosarum qua tabum, etc.; ipsa loca sacra, quorum effractio, spoliatio, incendium, implicat consequenter sacrilegium rea.le, nisi legitima sit causa expugnandi hostes in bello, illo loco pro arce utentes[30].

Applicatio: Non facit sacrilegium realc testamentarius qui non tradit Ecclcsiac legatum illi relictum, vel qui decimas debitas non solvit, vel qui a sacerdote summam pecuniae arripit, quam ille pro missarum stipendiis perceperat, etiam si missae nondum fuerint celebratae. Severius tamen Lehmkuhl, 1,523.

92. Scholium. *Ex iure poenali Ecclesiae* "qui sacrilegium perpetraverit, pro gravitate culpae ab Ordinario puniatur, salvis poenis iure statutis contra aliqua sacrilegia" (c.2325). Iam vero:

«) Adversus sacriieg a personalia, continent poenas speciales canones: 2341, contra violatores privilegii canonis; 2343, contra ini-

[31] Cf. *De voluntaria utensilium sacrorum exeeratione:* PerMorCanLit U (1926) 80-83.

[30] Cf. C.Gennari, *Consullasioni canonichc* cons.33.

[B] Licet, igitur, in bello expugnare ecclesiam, in quam, velut in arcem, hostd se receperint ad resistendum (Vermeerscm, 11,252).

cientes violentas mantis in personas clericorum; 2388 (cf. 2358 2359), contra violantes votum castitatis religiosum, corumque complices.

p) *Adversus sacrilegia localia:* 2329, contra violatores ecclesiae aut coemeterii; 2339, contra tradentes sepulturae ecclesiasticae cadavera excludenda ; 2328, contra violantes cadavera vel sepulcra mortuorum.

7) *Adversus sacrilegia realia:* 2320, contra profanatores Sanctissimae Eucharistiae; *2322* (cf. 2366.2367), contra simulantes missae celebrationem aut paenitentiae administrationem ; 2321, contra sacerdotes indebite celebrantes; 2345.2346, contra usurpatores bonorum ecclesiasticorum; 2347.3.° contra alienantes illegitime bona ecclesiastica.

ζ¡ A' 7 *1 C U L U S /II*

De simonia

Summa rerum dicendarum: Acturi de simonia, exponemus primum eius *conceptum* et *divisiones;* deinde, principia de *natura* et *f/rav tate vtriusque* formae simoniae, iuris sci. divini et ecclesiastici; tertio de *effectibus* naturalibus, iuridicis et poenalibus.

S.Thomas. *2-2* q.100; S.Ai.fonsus, 1.3 n.49-120; SuXrez, *Dc rel:gione* tr.3 1.4; Billuart, *Tr. de religione ct vitiis oppositis* diss.ll; Reuter, 11,452-498; A.Leinz, *Dic Simonie* (Friburgo de Br. 1902).

93. I. **Simonia,** dicta a Simone Mago, qui pecunia conatus est emere potestatem dandi Spiritum Sanctum (Act 8,18-24) est *studiosa voluntas paciscendi de re spirituali, vel eidem essentialiter adnexa, vel etiam pure temporali, quae propter periculum irreverentiae erga res spirituales a lege naturali vel ecclesiastica prohibetur.* Reducitur, proinde, ad sacrilegium reale 1°, a quo tamen specie infima videtur distingui; et propter momentum ct amplitudinem materiae solet separatim tractari. Dicitur:

Studiosa voluntas, non modo deliberata, quae pro omni peccato formali requiritur, sed etiam aliquo modo electrix mediorum, ct saltem interius viam inchoans ad pactum simoniacum. Indicari etiam potest hac expressione, simoniae existentiam in quibusdam pactionibus a voluntate pendere.

Paciscendi, ponitur sensu lato, pro qualibet conventione de rebus in definitione indicatis ex qua exurgat aliqua obligatio, licet ad effectum non deducta, *etiam tacita et virtualis,*

Sic Suârez. *De rcliff'onc* 1.3 c.1 n.2-4, quem multi sequuntur. Contrarium tinnit Caietaxus, *ht 2-2* q.100 a.1, cui consentit Merkelbach, II.810, quia sacrilegium sit per commutationem involuntariam rei sacrae, rem irreverenter tractando; simonia, autem, per commutationem voluntariam, rem sacram profanis aequiparaudo.

in qua scl. animus simoniacus expresse non manifestetur, sed cx circumstantiis colligatur (c.728). Merum autem officium naturalis gratitudinis, sive antidorale, in pactum nullatenus deductum, quo beneficiarius impellatur *sua sponte* ad compensationem, non infert simoniam, quamvis sub eius spe factum fuerit obsequium; nam voluntas donatoris non intendebat creare obligationem, sed titulum ex quo donatarius a seipso adduceretur ad compensationem.

Spirituale intelligitur quidquid cx Dei vel Ecclesiae institutione ad salutem animarum immediate, ratione sui ipsius et ab intrinseco, ordinatur.

Potest autem aliquid esse spirituale: a) *fornialitcr,* seu quoad ipsam substantiam, ut gratia sanctificans, donum Spiritus Sancti; *β) causaliter,* seu ratione effectus ab eo producti, ut sacramenta concio, benedictiones; 7) *effective,* seu participative, tanquam usus potestatis supernaturalis, vel actus proxime procedens a rebus formaliter vel causaliter spiritualibus, ut dispensatio a voto, absolutio a peccatis, praesentatio ad officium ecclesiasticum, et in genere exercitium potestatis ecclesiasticae.

Spirituali essentialiter adnexum est quodlibct temporale, quod ratione alicuius spiritualis, cum quo nectitur, ita ad salutem animarum ordinatur, ut sine spirituali nullo modo esse possit. Nimirum temporale connecti potest cum spirituali:

a) antecedEnter, si res temporalis praecessit rei spirituali supervenienti, v.gr. calix aureus consecrationi cius factae, vel praedium iuri patronatus ei inhaerenti; tunc temporalis habet et retinet suam aestimabilitatem et valorem intrinsecum, independenter a re spirituali; b) consequenter, si res temporalis consequitur rem spiritualem praeexistentem, ab eaque dependet tanquam a causa, v.gr. beneficium ecclesiasticum accedens ad officium susceptum, ut accessorium eius sorti alligatum; tunc res temporalis non est in se aestimabilis separatim a re spirituali, quia secundum moralem hominum aestimationem unum cum ea efficit; c) concomitanter, si res temporalis nec praecessit nec consequitur rem spiritualem, sed simul est cum ea, v.gr. labor impensus in sacris functionibus. Haec concomitantia *dupliciter* haberi potest scl.: a) *ab intrinseco,* quando per se necessario el inseparabiliter coniungitur temporale cum spirituali, quasi in unum morale, ideoque aestimabilitatem ab eo contradistinctam nullam habet, v.gr. labor celebrationi missae cx natura rei coniunctus, qui est quasi intrinsecum constitutivum illius functionis spiritualis; *β) ab extrinseco,* quando per accidens, non necessario et separabiliter coniungitur temporale cum spirituali, tanquam aliquid distinctum ideoque retinet suam aestimabilitatem propriam et separabilem a re spirituali, v. gr. iciunium sex horarum ct iter longum ad celebranda® missam hora duodecima et in loco dissito.

Temporale, est quaelibet res pretio aestimabilis, commo·

dum profanum et terrenum afferens, quae nec ratione sui nec ratione alterius cum quo sit coniuncta ordinatur immediate ad salutem animarum, ut pecunia, famulatus, intercessio in favorem alicuius, etc.

Unde res latissimo sensu accipitur, iuxta modum loquendi maiorum, inde a S.Gregorio Magno (cf. c.l 14 C.l q.l ; c.l C.l q:3) pro quolibet: a) *munere a manu,* seu pecunia ct alia quae ad eam reducuntur pretio aestimabilia, quasi ad manum ab uno in potestatem alterius transmissa, v.gr. praedia, libri, remissio debitorum, concessio alicuius iuris vel pensionis etc. ; *β) munere a lingua,* seu quolibet emolumento pretio aestimabili, quod unus alteri locutione procurat, v.gr. pro eo intercedendo, eum laudando, etc.; 7) *munere ab obsequio,* seu famulatu above servitio temporali alteri praestito, cius v. gr. negotia gerendo, eidem consiliis assistendo etc.

Prohibitio naturalis vel ecclesiastica dicitur, quia si datur aequiparatio rei temporalis ac spiritualis, et altera in compensationem alterius traditur, eiusmodi pactio ipso iure naturali vetatur; sed etiam deficiente tali aequiparatione, quaedam pactiones vetantur ab Ecclesia ex motivo religionis ad arcendum periculum irreverentiae vel propter speciem simoniae, et in tali casu lex ecclesiastica non violatur sine vera simonia 41.*

94. Applicationes: 1. *Non habetur simonia* cum temporale datur non pro re spirituali [per modum sci. commutationis cum ca], sed cius occasione ex iusto titulo a sacris canonibus vel a legitima consuetudine recognito (c.730).

Ratio est, quia sic non fit aequiparatio et compensatio rei spiritualis et temporalis, neque commutatur una pro alia, sed urgetur titulus aliunde existens, sive solus, sive nova ratione corroboratus. Tituli autem recogniti sunt potissimum: debita sustentatio, labor extrinsecus; imo etiam intrinsecus indebitus, quatenus refundatur in dammum emergens vel lucrum cessans 43, liberatio ab iniusta vexatione, pura gratitudo non compensatoria, legitima consuetudo in casu simoniae iuris ecclesiastici. De aliis titulis infra tractabimus. Nunc exponemus ampliori calamo titulum honestae sustentationis, applicatum ad functiones sacras, praesertim ad missae sacrificium.

2. *Non est simonia exigere a fidelibus oblationes* legitime approbatas43, nec *taxas* in dispensationibus vel gratiis concedendis imponi solitas, nec *stipendia* pro missis applicandis vel sacramentis administrandis aut aliis functionibus sacris peragendis secundum canones determinata.

Ratio est, quia in omnibus his casibus non exercentur functiones sacrae pro pecunia, sed stipendia accipiuntur propter functiones impletas—accedente interdum novo titulo contractus innominati *do ut facias* (cf. c.1544 §2) sicut de missa alibi dicetur—quia existunt tituli legitime approbati, sive sustentatio-

41 Cf. Reiffenstukl, *Ius canonicum* 1.5 tit.3 n.26s; Bii.luart, *Dc religione* diss.ll a.2. *Vetantur,* autem ab Ecclesia, cum hoc expresse dicit legislator, sive formaliter ut in c.1441, sive xirtualiter, v.gr. prohibendo sub poenis simoniae (Ferreres-Mondrîa, 1,386,7.°).

43 Cf. Laymann, 1.4 tr.10 c.S n.41-42.

° Cf. C.831.1234-1235 et CIC 19 (1927) 161; c.1303.1507-1909.

nis onerum pontificatus, sive commutationis quando vota dispensantur commutando illa ex parte in eleemosynam, sive mulctae in dispensationibus subeundae, etc., quoad taxas in cunis impositas; quoad stipendia vero missarum aliarumquc sacrarum functionum, adest universaliter titulus sustentationis ministiorum cultus, sicut quorumlibet qui in gratiam aliorum occupantur, ordinante Domino eos "qui evangeLum annuntiant de evangelio vivere" (cf. 1 Cor 9,7-14; Lc 10,7).

Potestas ecclesiastica, sicut facit civilis quoad aliquos suos ministros, determinavit iuxta ordinationem Domini, modos quibus congruae ministrorum sacrorum sustentationi provideatur per reditus beneficiorum, stipendia missarum, oblationes fiddium. Stante hac determinatione, nulla ex tribus malitiis simoniae subsistit in stipendiis exigendis. Nam: *iustitia salvatur,* quia ex divina dispositione "qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt edunt" (1 Cor 9,13); *gratuitas* non violatur, quia ipse Deus correlativam ministeriorum et stipendiorum obligationem permittit "; *aequiparatio,* denique, rei spiritualis et temporalis non habetur, quia pecunia datur ratione subiecti, non ratione rei, commensurata non labori ministri, sed condicioni personae requirentis congruam sustentationem sibi ex iustitia debitam a beneficiariis sui ministerii, ideoque exigibilem, etiam si secus habeat unde vivat 4δ.

95. I. Dividitur: *Ratione materiae* in simoniam: a) Iuris divini, et quidem naturalis, ex ipsa rerum natura derivans, quae est "studiosa voluntas emendi vel vendendi pro pretio temporali rem intrinsece spiritualem, ex. gr., sacramenta, ecclesiasticam iurisdictionem, consecrationem, indulgentias, etc., vel rem temporalem rei spirituali adnexam ita ut res temporalis sine spirituali nullo modo esse possit, ex. gr., beneficium ecclesiasticum, etc., aut res spiritualis sit obiectum, etsi partiale, contractus, ex. gr., consecratio in calicis consecrati venditione" (c.727 § 1).

Applicationes: 1. *In simonia iuris divini* semper infertur de facto iniuria rei spirituali, conventionem ineundo saltem inchoative pro pretio temporali uno ex tribus modis: aut de re pure *spirituali;* aut de re temporali *spirilualisata,* ut infra explicabitur; aut de re *mixta,* sed assumendo pro commutatione utrumque elementum spirituale et temporale.

44 *Gratuitas* missae alionnnqiic ministeriorum vero quodam sensu subsistit, etiam percepto stipendio. Nam, sicut pictor d'cîtur gratis pingere, si solos colores aliosque sumptus ad pingendum necessarios accipiat cum cibi sustentatione, sic sacerdos gratis cekbrat vel functiones sacras peragit, si sola necessaria ad sanctum Sacrificium vel ad ministeria exigit, inter quae est ipsius corporalis sustentatio. Cf. Luco, *De eucharistia* disp.21 sect.1 n.13.

48 Cf. c.1473; Suarez, *De rclifiione* tr.3 1.4 c.46; Boxacina, *De sacramentis* d.4 q.8 punct.8 n.2; Vermeersch, 11,263-266, in quo aliae sententiae minus probatae referuntur ex Laymiann et De la Taille,

2. *Non est simonia turis divini* dare rem spiritualem pro spirituali, v.gr. missam auditam pro rosario recitato, vel mixtam pro mixta, v.gr. calicem pro ciborio.

b) Iuris ecclesiastici, quae adest in contractibus onerosis per se licitis, sed ab Ecclesia propter periculum vel speciem simoniae vetitis, in quibus spiritualia, temporalia vel mixta dantur respective pro aliis spiritualibus, temporalibus, mixtis.

Applicatio: *In simonia iuris ecclesiastici* non necessario infertur irreverentia, praesertim gravis, rebus spiritualibus, quia non adest comparatio spiritualis cum temporali, sed commutatur res *spiritualis pro spirituali,* v.gr. rosarium pro missa; aut *mixta pro mixta,* v.gr. calix consecratus pro ciborio benedicto; aut *temporalis pro temporali,* v.gr. officium sacristae pro pecunia, cum periculo proximo irreverentiae. In lure sic describitur: "Dare res temporales spirituali adnexas pro temporalibus spirituali adnexis, vel res spirituales pro spiritualibus, vel etiam temporales pro temporalibus *si* id ob periculum irreverentiae erga res spirituales ab Ecclesia prohibeatur" (c.727 § 2).

2. *Ratione actus* in simoniam: *a)* mentalem, si mere interno actu concipitur et in eo sistit *{pure mentalis),* vel etiam si, interne concepta, ad opus externum cum intentione simoniaca proceditur, sed sine ulla externa manifestatione, sive expresse et formaliter sive tacite et acquivalcntcr, ita ut neque ex adiunctis colligatur animus alium obligandi *(intentionalis),* v.gr., si clericus praestet servitia episcopo cum animo mere subiectivo eum obligandi ad conferendum sibi beneficium 4C.

b) conventionalem, si expresse vel tacite intercedit pactum commutationis, sive ex neutra parte sit adhuc ullatenus execution! mandatum *{pure conventionalis),* v.gr. si pactum est de beneficio conferendo sub condicione onerosa, sive ex alterutra sit saltem inchoata exeeutio *(conventionalis mixta* seu *semirealis),* v.gr. si beneficium est iam collatum et condicio manet implenda a beneficiato;

c) realem, si pactum initum, ex utraque parte saltem inchoative mandatum est iam execution!, v.gr. si unus solvit pecuniam et alius ei canonicatum vel saltem chirographum collationis contulit[47];

4' Veteres AA. apprime distinguebant utramque hanc formam, pure mentalem ct intentionalem, sed d stinctio non habet momentum practicum; utraque est *peccatum* simoniae, sed neutra *dcl.ctiim,* deficiente nota e.xtenontatis.

47 Etiam quando permutatio rei pure spiritualis fit pro temporali, simonia rcalis nondum adest tradita re spirituali, quamdiu stipulatum pretium nondum fuerit solutum. Aliter Caietanus, *Dc simonia* q.2; D.Soro, *De iustitia et ture* 1.9 q.8 a.!; Saluanticenses, tr.19 c.1 n.18.

d) confidentialem, quae, a Pio IV inducta, est casus specialis simoniae conventionalis vel realis in materia dumtaxat beneficiaria, quando sci. non existunt elementa pro actione in iudicio ad exigendam execulionem pacti, utpotc illiciti, sed condiciones onerosae fundantur in confidcntiali reservatione, seu in fide data a beneficiario quod tempore statuto resignabit beneficium sine legitima auctoritate in favorem alterius, vel partem fructuum in certum finem reservavit, etc. *

96. III. Principia: 1. *Malitia specifica: Utraque simonia, iuris divini et ecclesiastici, ad eandem speciem moralem pertinet,* quia utraque offendit eidem virtuti religionis, et prohibetur, vel natura rei vel lege ecclesiastica, ex eodem motivo formali religionis, propter reverentiam spiritualibus debitam. Et quamvis in simonia iuris ecclesiastici non fit comparatio rei spiritualis cum temporali, adest periculum proximum, vel etiam species simoniae iuris divini[40].

2. *Malitia theologica: Simonia est:* a) *peccatum grave ex genere suo;* b) *et quidem:* a) *simonia iuris divini, ex genere suo toto; β) simonia iuris ecclesiastici, ex genere suo non toto.*

Ad a): Constat tum ex natura rei, quia violat virtutem inter morales maximam ; tum ex *expressionibus* quibus in antiquo iure designatur ut pestis, vulnus canccrosum, lepra[50]; tum ex *poenis* canonicis quae praesupponunt gravem culpam moralem et attingunt, ut videtur, etiam simoniam iuris ecclesiastici.

Ad b,a) : Simonia iuris divini non potest esse peccatum leve nisi ex imperfectione actus, quia quaelibet res spiritualis, vel infima, longe superat excellentia qualibet res temporales vel pretiosissimas, ideoque gravis irreverentia habetur in qualibet aequiparatione rei spiritualis cum temporali[81].

S.Scriptura (zXct 8,20): "Pecunia tua tccum sit *in perditionem,* quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri."

Tertullianus : "Praesident probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti ; neque enim pretio ulla res Dei constat. Etiam si auod arcae genus est. non de honoraria summa quasi redemptae religionis congregatur" ".

4A Cf. Lehmkuhl, 1,545 nota; Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici 11,712;* Ferreres-Mondria, 1,392 N.B.

* S.Thomas, 2-2 q.100 a.1 c et ad 7 refert, praeter malitiam irreligionis, etiam iniustitiam in venditione materiae cuius venditor non est dominus sed dispensator (cf. 1 Cor 4,1), et contemptum gratuitae originis requirentis ut spiritualia gratis accepta gratis dentur iuxta praeceptum Domini (cf. Mt 10,8).

«° Cf. *c.6* X,3,5; c.7 C.1 q.1j c.14 C.1 q.1.

61 Cf. S.Thomas, 2-2 q.100 a.1; S.Alfonsus, 1.3 n.49.

a Apologeticum c.39: ML 1,469-470.

Ad b,/?): Simonia iuris ecclesiastici, quamquam offendit virtuti religionis, hoc habet non ex natura sua et ab intrinseco, sed a prohibitione Ecclesiae ; iam vero prohibitiones ecclesiasticae attemperantur gravitati materiae, et in casu, pro minore periculo irreverentiae vel pro levitate materiae, quaedam urgentur sub levi iuxta omnium sententiam.

3. ***Requisita ad simoniam iuris divini:*** *Ad simoniam iuris divini non requiritur ut explicite et formaliter fiat aequiperatio inter spirituale aut spiritualizatum et temporale, sed sufficit ut implicite et virtualiter unum aestimetur aut detur vel accipiatur tanquam debita compensatio pro altero.* Explicatur :

Comparatio debet fieri ex motivo *primario et proximo* unum pro alio tanquam compensatione obtinendi, ita ut aliud motivum, saltem principale, conventionis non habeatur praeter novam obligationem temporalem quamcumque creandam in donatario rei spiritualis, sive iustitiae sit, sive fidelitatis, sive etiam merae benevolentiae et gratitudinis.

Aequiparaho explicita et formalis haberetur, si actus expressae intentionis tenderet directe et immediate ad permutandam rem pro re, etsi alia motiva secundaria et impulsiva accederent; unde altera consideraretur subjective et iuxta manifestationem mentis, tanquam compensatio alterius, deficiente alio titulo apto ad permutationem, v.gr. si confessarius absolveret criminalem indispositum, volentem vitare infamiam, quia accepturus esset pecuniam.

Aequiparatio tacita et virtualis haberetur, si voluntas non tenderet directe et immediate ad permutationem, sed ad alium actum in quo exercite et implicite contineretur intentio permutandi, quia nullum aliud motivum magis proximum et immediatum intercederet ad unam rem dandam, quam intentio obtinendi aliam rem ; unde in voluntate dandi in talibus adiunctis includeretur intentio commutandi rem pro re; verbi gratia si aliquis praestaret servitium collatori alicuius beneficii in adiunctis obligantibus collatorem ut beneficium conferret servitori.

Si vero habetur *aliud motivum immediatum honestum,* propter quod detur res sine permutatione (debita sustentatio labor extrinsecus, privatio lucri secus percipiendi, liberatio ab

iniusta vexatione, pura gratitudo non compensatoria, etc.) M, non existit simonia, etiam si intentio obtinendi aliam rem sit motivum remotum et impulsivum actionis, v.gr. si clives dat eleemosynam pauperi ex immediato et principali motive incli-gentiarp levandi, sed simul ut pauper preces effundat pro eo 54.

Applicationes: 1. *Simonin iuris divini est:* a) *Tenipnralia dare,* sive formalitcr sive virtualiter, sive cxplicito sive implicito pacto quomodocumque alterum obligante, etiam ex mera fidelitate *pro re formalitcr, causaliter vel effective spirituali,* tum sola tum aliae tem-porali antecedenter vel concomitanter intrinsece adnexa, in eius ni-mirum commutationem, seu ex primario motivo unum pro alio ha-bendi. Etenim non solum res pure spiritualis, vel pars spiritualis rei mixtae, sed etiam res temporalis consequenter vel concomitanter intrinsece adnexa spiritualibus est spiritualizata, ct non retinet aesti-mabilitatem temporalem, ut supra dictum est, quia vel unum efficit cum spiritualibus si consequenter, vel amittit proprium valorem si concomitanter intrinsece illis adnectitur 33; unde simonia iuris divini esset, si quis venderet ius ad reditus beneficii, quod totum quantum coniungitur cum officio, vel si quis pecuniam exigeret pro labore celebrandi missam.

b) */lugere pretium temporalium antecedenter spiritualibus ad-nexarum,* propter accedentem consecrationem, benedictionem, indul-gentias (cf. c.730.1539 § 1), quia sic venderentur spiritualia.

c) *Pretio temporali obtinere sibi beneficium,* vel pro collatione beneficii compensationem exigere; *non* vero, licet sit summe pericu-losum, *compensare* expensas intercessionis spontaneae, scripturae praesentationis, etc., nisi forte hac via praecludatur praesentatio aliorum qui haec non faciant33, quia sic retribuitur servitium tempo-rale factum praesentato. Similiter nulla est simonia *meris precibus* implorare ut quis det beneficium vel intercedat, vel cesset a concur-63

63 Nihilominus, "pro administratione sacramentorum minister nihil, quavis de causa vel occasione, sive directe sive indirecte exigat, aut petat, praeter oblationes" legitime statutas ct a S.Sede approbatas (c.736.1507).

M Innocentius XI damnavit duas propositiones sequentes (D 1195-1196): "Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium sed dumtaxat tanquam *motivum* conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita *compensatio* pro spi-rituali, aut e contra".

"Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit *principale motivant* dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris aesti-metur quam res spiritualis".

Ad rectum sensum damnationis capiendum notare iuvat: *motivum* intelligi in casu quod non sit iustus titulus occasione rei spiritualis exigibilis; *compen-sationem* gratuitam, non significare meram spem accipiendi remunerationem ex liberalitate alterius, sed sub specte gratitudinis creari titulum requirendi rcinu-nerationem a donatario.

" Laymann, 1.4 tr.10 c.8 n.42 conatus est salvare aestimabilitatem tempo-ralem laboris intrinsece concomitantis opus spirituale, in ordine sci. ad *ope-rantem* ipsum, non ad *opus* spirituale, secundum genericam rationem servitii in gratiam alterius praestiti. Sed frustra; nam, ut aliquid sit pretio aestimabile, debet fieri ut quod uni est laboriosum, alteri sit utile, lam vero, temporale spiritualibus intrinsece adnexum, v.gr. opus externum celebrandae missae, qua tale, non conducitur, nihilque interest petenti celebrationem, ideoque ex solo valore operis aestimatur. Cf. F.Maurer, *rbbeitslohn and Honorar fiir siindhaftt Handlungen:* «katliTh 33 (1909) 480-4S3.

M Cf. ASS 40 (1907) 9J-92.

rendo, quia in his nulla adest conventio neque tacita, *dummodo,* nullum emolumentum temporale simul ei offeratur quod ex circumstantiis accipiendum sit ut titulus obligans ad collationem, intercessionem, cessationem a concursu per quam via paretur ad beneficium alteri concurrenti.

d) *Dare vel arridere temporale principaliter ad obtinendum vel procurandum spirituale,* sci. tanquam titulus primarius obtentionis; quia motivum secundarium non destruit malitiam primarii.

2. *Simonia iuris divini non esi:* a) *Emere vel vendere pro pure temporalibus spiritualia temporalibus consequenter vel concomitanter extrinsece adnexa,* "dummodo pretium non augeatur propter adnexam rem spiritualem" (e.730). Nam res temporales antecedenter vel concomitanter extrinsece adnexae spiritualibus, utpote separabiles, suam retinent aestimabilitatem independentem a re spirituali; unde licet, ex natura rei, pro calice, qui est consecratus, pretium exquirereSI; pro cantatione missae, imo pro speciali affectione erga reliquias ab alio postulatas, pecuniam exigere.

b) *Pro pretio temporali tradere instructionem de rebus sacris* quae non solum ad bonum spirituale ordinantur, sed etiam utilitatem temporalem praestant, augendo culturam, excolendo ingenium et cetera. *Accedit titulus debitae sustentationis,* qui potest applicari etiam cum instructio ordinatur ad solam utilitatem spiritualem, v.gr. instructio pro prima communione suscipienda, nisi aliunde huic titulo ïam sit satisfactum, v.gr. mediante beneficio.

e) *Ex pura hberalifate,* consanguinitate, benevolentia, above affectu stricte personali, in pactum nullatenus deducto, *dare spiritualia vel temporalia mere ad captandam benevolentiam aut sub spe, imo ex fine subiectivo principali, accipiendi correlative aliquid temporale vel spirituale ex pura gratitudine a donatario;* idque, etiam si talis spes vel finis sit manifestus, dummodo nulla conventio, neque implicita, nullaque palliata renumerationis obligatio sub ementita gratitudine exurgat in donatario; v.gr., si pauper offerat rosarium pro divite a quo multa beneficia accepit, fretus quod dives, hoc obsequio commotus pro sua caritate, novas clcemossj-nas ipsi impertietur. Nam dare aliquid ex gratitudine, quia donator hoc sibi debeat, non est illud vendere; neque intentio obtinendi aliquid ex tali gratitudine est intentio pretii.

d) *Ex motivo subiectivo et fine operantis praecipuo obtinendi preces pauperis ct stipendium divitis, dare eleemosynam priori* ut oret pro donatore, et *celebrare missam ad intentionem posterioris,* quia obtulit pingiie stipendium, etiam aliter non celebraturus. Nam si ipsae preces ct missae sacrificium non aestimentur vili pretio, sed eleemosyna detur pauperi quia talis est, ac missa habeatur ut occasio stipendium, aliunde debitum, exigendi, non potest esse quaestio simnniae iuris divini ", quamquam adest turpis deordinatio et avaritia.

" Idem valet dc thecis in quibus sacrae reliquiae includuntur; sed quia "Sacras reliqu as vendere nefas est" (c.12$9 §1), ad thecam vendendam oportet prius extrahere reliquiam. Olim prohibebat similiter Ecclesia ne res benedictae vel consecratae venderentur; sed talis prohibitio non iam sustinetur (cf. c.1539 §1), licet indulgentiae adnexae rebus vendendis cessent, si tales res vendantur (c.921 §2).

u Contrarium tenuerunt quidam AA. rigidi, ut Concina. Modeste, illo ipso

e) *Vendere vel emere ius sepulturae in loco honoratiore;* venditur enim non ipsa sepultura ecclesiastica ut pars coemeterii, in quo esset simonia, sed res temporalis, seu ius excludendi alios ab illo loco praestantiore[89].

f) *Sese liberare a vexatione, calumnia* etc., quibus aliquis, in necessitate constitutus, privatur arbitrarie sacramentis [90], vel calumniatur apud collatorem beneficii, etc. Nam vexationis liberatio non modo est aliquid temporale, verum etiam tale temporale quod, ex se, solum removet impedimentum iuris vel condicionis acquisitae, sed nihil novum indebitum creat. Unde ulterior distinctio redemptionis a vexatione, secundum quod habeatur ius *in re* vel *ad rem,* aut influatur apud eum qui mere *obesse* potest, vel apud cum qui et obesse et *prodesse* potest, vel etiam apud eum qui prodesse quidem potest, sed intendit corrumpere alios simul suffragaturos, ut in prima et tertia hypothesi admittatur liceitas redemptionis, in altera vero negetur, videtur per se non esse consideranda. Nam redemptio vexationis, qua talis, semper est aliquid temporale, utique cum periculo perveniendi ad simoniam, si res agitur apud eum qui prodesse potest [91].

g) *Dare pecuniam ad recuperandas reliquias vel Eucharistiam a profanatore et facineroso,* quia non datur pecunia pro re sacra, sed ut redimatur a vexatione et profanatione. In praxi, tamen, moneatur Ordinarius quando agitur de recuperandis reliquiis sub talibus adiunctis, ut ipse provideat [92].

h) *Spondere in ludo missam, quando alius spondet pecuniam;* nam reapse exponitur missae stipendium, quo privabitur sacerdos si sors ei fuerit adversa [93].

Similiter non est simoniacum offerre decem missas creditori cui debentur 150 pesetae; nam absque ulla comparatione rerum inter se, offertur *exeeutio* rei spiritualis loco temporalis.

4. *Requisita ad simoniam iuris ecclesiastici:* Ad simoniam iuris ecclesiastici requiritur et sufficit implicita et virtualis conventio de rebus lege ecclesiastica commutari prohibitis praecise ob periculum irreverentiae erga res spirituales, ideoque quando deficit una ex tribus condicionibus : studiosa *voluntas* commutandi, *res ex se commutabilis pro re* similiter commutabili, Ecclesiae *prohibitio ex motivo religionis* data, non habetur simonia.

Applicationes: 1. *Simonia iuris ecclesiastici est: a)* In materia beneficiaria: exigere deductiones ex fructibus beneficii con-

tempore, proposuit S.Alfonsus contra cos sententiam suam, ut probabiliorem (1.3 n.SS). Cf. etiam S.Thomas, 2-2 q.100 a.3 ad 2.

[90] Cf. c.1209 § 1; S.Alfonsus, 1.3 n.71.

[90] Dico *arbitrarie,* quia potest evenire ut aliquis, ex officio non obligatus, licite possit propter incommoda renuere administrationem sacramentorum, nisi ei aequa compensatio pro labore *indebito* detur.

[91] S.Alfonsus, 1.3 n.98-104 ample refert istas distinctiones et singularum patronos. Cf. etiam Aertnys-Damen, 1,450.

[93] S.Congr. de Indulgentiis, 21 dec. 1878.

[93] Alii iudicant missam in casu exponi non tanquam pretium, sed tanquam *praemium* pro victoria vel poenam pro clade; haec tamen ratio infirmior videtur.

terendi, aut solutiones a beneficiario in actu provisionis faciendas (cl441 ; cf. CIC 11 [19191 279 ad 16); imponere condiciones quae ipsum beneficium vel eius fructus gravent in commodum aliorum (c.1486) ; permutare beneficia extra condiciones lege canonica determinatas (c.1487.1488).

b) Vendere ius patronatus, non praedium cui iungitur (cf. c.1470 § 1,6.°)·

c) Vendere reliquias (c. 1281.1289), non vero thecas in quibus collocentur vel maneant collocatae.

d) Pro administratione sacramentorum exigere oblationes lege non admissas (cf, c.736) ; similiter, luxta plurcs pro utensiliis aliisque necessariis ad missae sacrificium, stipem nullatenus determinatam exigere (cf. c.1303 § 2) Quid valeat si taxa designata excedatur, infra dicemus.

r) Dare vel accipere munera occasione alicuius functionis sacrae gratis exercendae, ut examinis ad paroeciam (Trid. sess.24 c.18 de ref.), concessionis dimissorialium litterarum (c.545 § 1) aut jurisdictionis sacramcntalis (c.879 § 2), collationis ordinum (Trid. scss.21 c.l), explorationis mulierum pro vita religiosa (c.552 § 2; CIC 14 [1922] 352), receptionis sodalium in associatione pia (c.695) ct aggregationis Archiconfraternitati (c.723, 5.°).

/) Pacisci de officiis ad rerum Ecclesiae temporalium administrationem (oeconomi, sacristac, procuratoris, etc.), ordinatis; quia quamquam ad res sacras cxtrinsece solum pertinent, et non sunt stricte officia ecclesiastica (cf. c.145), ex antiquo iure gratis conferenda sunt.

g) Tradere merces loco stipendiorum collectorum sacerdoti cui missae celebrandae committuntur, saltem si cum lucro tradantur"; vel stipendia recepta aliis transmittere retenta aliqua parte ex pinguioribus, ultra id quod expensis administrationis vel transmissionis debetur (c.840 ; cf. 2324).

Λ) Exigere pecuniam pro ingressu in Ecclesia (c.l 181), pro executione rescriptorum Sedis Apostolicae (c.1507), pro dispensatione matrimoniali (c.1056), etc.M.

2. *Simonia iuris ecclesiastici non iarn. est,* *vendere coronas* aliaque obiecta benedicta et indulgentiis ditata, quia vetus prohibitio * non amplius sustinetur; similiter dicendum de aliis rebus sacris, consecratis aut benedictis (cf. c.1539 § 1). Sed indulgentiae cessant si obiectum venditur (c.924 § 2)), et sacra suppellex amittit benedictionem vel consecrationem, si publicae venditioni exponatur (c.l305 § 1)ω. Neque reus est simoniae, sed iniustitiae, qui *occa·*

w Quia prohibetur quaelibet *etiam species* negotiationis a stipe missarum in c.827. existimat FERRERES (1,375,9.°) simoniacam esse ipsam traditionem mercium pro stipendiis; quod alii non approbant, v.gr. Vf.rmeerscji, *11,261,4;* Uiach, 1,384.

45 Sic v.gr. Vermeerscii, 11,261; Aertnys-Damkn, 1,446; FerrErEs, 1,375,9.°; *contradicunt* alii, ut Ubach, 1,382; FerrEres-MonDria, 1,395 10.°, quia probabiliter Ecclesiae prohibitio data est dedecoris aut avaritiae vitandae causa.

“ Usus curiarum ecclesiasticarum exigendi pecuniam in concessione dispensationum a simoniae labe imimunis esse solet; exigitur enim, non per modum pretii pro dispensatione, sed per modum compensationis pro vulnere legi inflicto, vel per modum commutationis dispensationi annexae in eleemosynam, iuxta legitimas taxas.

"S.C. de Indtilg. 10-7-1896; 12-7-1897, Decr. 344.

c Severius PrOalmer, 11,564,8, sustinet simoniam. Ambigue scribit Genicot-Salsmans, 1,289.

sionc rei spiritualis exigit stipendium iusto maius pro labore extrinseco.

3. *Disputatur num. ct quae simonia sit:* a) *Occasione ret spiritualis praestitae vel praestandae convenire de stipendio* vel emolumento temporali, neque lege neque consuetudine instituto. Pauci indicant, saltem dubitative, haberi simoniam *iuris divini;* sed hoc difficile videtur quia, cum cment'tus titulus sustentat'onis invocari possit, quare putabimus rem spiritualem comparari cum temporali et pro ea dari? Plerique, non sine bona ratione prohibitionis existentis ex parte Ecclesiae (cf. c.463.1507), asserunt cxistcre simoniam *iuris ecclesiastici.* Pauci negant omnem simoniam, quia titulus sustentationis objective adsit, et solum contra iustitiam peccari dicunt®.

b) *Pro stipendio legitime determinato aliud maius exigere.* Opiniones manifestantur fere ut in casu praecedenti. Sed sententiam negantem quamlibet simoniam plurcs iure tenent, quia cum existât titulus ab Ecclesia agnitus ad stipendium percipiendum, simonia iuris divini non potest esse nisi propter mentem simoniacam ; simonia quoque ecclesiastica abesse videtur, quia non datur conventio dc rc pro re, sed id quod exigi potest, ultra modum exigitur, laedendo quidem iustitiam sed non religionem (cf. c.463 § 2) '°.

c) *Comparare sibi praesentationem vel commendationem privatam apud collatorem beneficii,* vel pro tali praesentatione vel commendatione pecuniam exigere. In hac rc secundum Noldin-Sciimitt (11,186,2 b) ; "emere intercessionem solum *remotam,* v.gr. ab amico, qui Vicarium Generalem moveat ad loquendum cum episcopo collatore beneficii, non esse simoniam, communis tenet sententia". Plurcs alii, praetereuntes distinctionem inter intercessionem remotam et proximam, opinantur dari in utraque simoniam iuris divini, vel saltem ecclesiastici, quia per pecuniam paratur via ad beneficium, quamquam collator ex propria demum voluntate determinetur ad illud conferendum; ct haec praeparatio unice sit aestimabilis propter rem spiritualem, quae sic pecunia emi censeatur[11]. Sed aliqui negant etiam in intercessione proxima omnem simoniam, saltem ut certam, quia rationes communiter allatae rem non evincunt, ct quia intercessio est aliquid temporale

d) *Dare pecuniam pro exercitio virtutis ab ipso donatar.o in propriam utilitatem peragendo,* v.gr. pauperi ut assistat missae vel preces effundat. In praxi plurcs dicunt negandam esse quamlibet simoniam, quia istae donationes fieri soleant sine animo imponendi alteri strictam obligationem[13]. Certe simonia excusari non poterit ex e; quod condicio donationi addita utilitatem affert ipsi donatario; nam si in eo producat veram obligationem, talis obligatio intrinsece conjungitur cum rc spirituali ct aestimabilitatem non habet nisi ex ea. unde in tali casu revera adesset simonia iuris divini, quia alius daret

• Similiter dicendum dc sacerdote binante, qui pro utraque missa stipendium accipit (cf. c.fl24 §2).

î0 Cf. Kerreres-Mondrîa. 1,305,10.®

" Sic v.gr. Urach, 1,131,2.°; Wouters, 1,624,2; Bai.ler ιν ι-Γλεμ iEri, tr' sect.1 n.290 (qui tamen sibi non est constans; cf. n.236) ; Lehmkuhl, I 530,3. 533.

11 Cf. Ballerini-PalmiEri, tr.6 scct.1 n.235-239; Reiffenstuel, *Itis canescunt* 1.5 t.3 n.63; Gxnnari, *Consultacioni morali* 93.

" Sic v.gr. Laurentius, *Institutiones iuris ecclesiastici* 590; Aertnys-DaUXN, 1,451 q.4.

pecuniam alius susciperet in se obligationem rei spiritualis, quam donator hire posset urgere ex conventione inita'.*

e) *Dare pecifniam ut alter reni spiritualem omittat.* In hac quaestione ita distinguendum videtur: a) si ipsa omissio actus spiritualis *implicat exercitium potestatis spiritualis,* v.gr. si confessorius non absolvit pacnitcntcm rite dispositum, cuius confessionem excepit, habetur simonia, quia pecunia emitur potestas retinendi peccata, retinet enim qui non absolvit; *β)* si omissio actus spiritualis *non implicat exercitium potestatis spiritualis,* v.gr. si sacerdoti detur pecunia ne celebret, non habetur simonia, saltem si actus omissus non erat debitus, quia sic emitur usus liberi arbitrii non exercendi in rc spirituali, quod temporale est; 7) si actus spiritualis omissus debebatur alicui, v.gr. si parochus pretio conveniat de non administrandis sacramentis suis paroecianis, aliquibus videtur simonia, sed verius etiam in hoc casu ea negatur, quia habetur iterum merus non usus liber potestatis spiritualis, qui non implicat rem spiritualem ",

f) *Exigere aliquid pro sustentatione religiosorum in religione.* In haere: «) *certum est* sine simonia accipi quaslibet oblationes spontaneas, itemque coactas legitime reclamatas pro dotibus monialium alianimque religiosarum ad normam c.547 ; pariter exigi potest sine ulla simonia pecunia pro impensis postulatus ct noviciatus quae in Constitutionibus vel expressa conventione solvenda caveatur (c.570 § 1); P) *probabiliter* ad titulum sustentationis exigi potest etiam pro tempore professioni subséquente, si domus religiosa sit egens, ex tuente auctorum antiquorum70; 7) ultra haec alia exigere, pluribus videtur simonia iuris divini ", quia ius vivendi de bonis monasterii necessario coniunctum sit cum professione religiosa; sed rectius ncgabir *talis simonia,* nam etsi admissio in religionem sit praestatio rei spiritualis, quae pretium excludit, in casu non agitur de ea, sed de iure sustentationis in religione, quod nec spirituale est neque cum spirituali necessario connectitur; simonia autem *iuris ecclesiastici affirmanda videtur,* nam Ecclesia cum aliqua in hac re concessit, alia negasse videtur, et quidem ob periculum irreverentiae erga professionem religiosam.

97. IV. Effectus simoniae. Considerandi sunt effectus tum quoad ipsum *contractum,* tum quoad *sequelas non poenales,* tum quoad *poenas* canonicas.

1. *Contractus simoniacus,* sive iuris divini sive iuris ecclesiastici fuerit simonia, nam lex nullam facit distinctionem, ex c.729 :

0) semper caret vi, ideoque res sinit in eodem statu

Cf. Suarez, *De religione* tr.3 l.4 c.16 n.17-20; S.Ai.roxsuS, l.3 n.59. Benignius alii liberant a simonia etiam in hoc casu quia conventio non sit de pretio sed de praemio, quod accipere vel negligere potest donatarius pro suo lubitu. Cf. Lessius, *De iustitia ct iure* l.2 c.35 n.66; Noi.din, 11.190,1.

n Cf. Slmhez, *Dc religione* l.4 c.22 n.9-14, quem plures approbant, ut Lacroix l.3 pr.l n.175; Leiimki'hl. 1,536; Noldin-Schmitt, 11,191 etc.

Cf. S.Thomas, 2-2 q.100 a 3 ad 4; S.Alvonsus, l.3 n.91.

n Cf. v.gr. S.Thomas, *In 11'* d.3 a.2 q.2 ad 7; Marc, 1,589,5.°; Noudin-SCHMITT, 11,184 l a.

iuridico in quo erant ante contractum, cum obligationibus naturalibus huic statui inhaerentibus;

b) provisio caret pariter omni vi, si subsequatur simoniae commissae circa beneficia, officia, dignitates, licet a tertia persona, etiam inscio proviso; *excipitur,* tamen, casus in quo provisus contradixerit, vel simonia fuerit adhibita in fraudem illius, ne sci. valide provideretur 78.

2. *Sequelae non poenales* contractus simoniaci et subsequentis provisionis invalidae, iuxta modo expositam legem Ecclesiae, hae recensentur potiores:

a) "*Ante quamlibet iudicis sententiam* res simoniace data ct accepta, si restitutionis sit capax nec obstet reverentia rei spirituali debita, restitui" debet, et beneficium, officium, dignitas dimitti (c.729,1.0).

Restituenda est igitur tam res spiritualis quam temporalis, contractu simoniaco non pure mentali aut intentionali data vel accepta; et quamvis res spiritualis restitui non possit, v.gr. sacramentum confectum, adhuc urget restitutio rei temporalis pro pretio acceptae propter nullitatem iuridicam contractus, ideoque tituli ad eam retinendam ".

b) "*Simoniace provisus non jacit fructus sitos*; quod si eos bona fide perceperit, prudentiae iudicis vel Ordinarii permittitur fructus perceptos ex toto vel ex parte eidem condonare" (c.729,2.°).

Igitur in materia bencficiali, praeter pretium beneficii, quod restituendum erit danti, fructus quoque tradendi erunt, ct quidem cx iustitia propter nullitatem provisionis in qua fundaretur eorum perceptio, sive fabricae ecclesiae in qua est beneficium, dummodo nihil ex cis percipiat simoniacus, sive successori in beneficio, sive causis piis"0. Datur tamen locus *compositioni* apud S.Sedem et vi Bullae Cruciatae. Cf. inter facultates Nuntiorum n.7.84

" Electio Summi Pontificis non obstante simonia valeret, sublata a Pio X vetere Iulii II nullitatis poena. Cf. c.160 et *Vacantis Sedis Afiostolicac* n.95 (AAS 38 [1946] 95). Sed rei simoniae in electione Summi Pontificis incurrunt excommunicationem specialissime reservatam (cf. ibid, n.61 ct 95; AAS 38 [1946] 84 et 95).

" Tamen aliqui ut Vermeersch, 11,268,1 censent etiam nunc non constart obligationem restituendi pretium acceptum pro re spirituali peracta et non restituibili, nisi contractus simoniacus simul cx iure naturali fuerit iniustus, v.gr, si parochus pro Viatico quod ex officio debuit administrare, pecuniam exegit. Et haec sententia ex Codice confirmari videtur cum c.729 sancit nullitate qunjddffl provisiones subséquentes contractui simoniaco, quasi reliquae non essent irritat. Sic opinati sunt etiam Salmanticens&S, tr.19 c.4 n.28; D'Annibale, 111,119; S.Aufonsus, 1.3 n.113.

w Sic ferebat maiorum interpretatio (S.Thomas, 2-2 q.lOO a.6 ad 4; cf. q.62 a.5 ad 2; SalmantiCEN'CES tr.19 c.4 n.3,2; S.Alfonsus, 1.3 n.U6, etc.) quae in novo iure retineri potest (cf. c.6,2.°).

c) *Renuntiatio officii ecclesiastici* simoniace facta, *irrita est* ipso iure (c.185).

d) *Beneficia iiwalide collâta profler simoniam réservant* Mr Sedi Apostolicae, etiam vacanti (c.1435 § 1,3?); nec obtineri possunt praescriptione (c.1446).

e) *Praesentatio simonia infecta, est ifso iure irrita,* irritamque reddit etiam institutionem forte subsecutam (c.1465 12).

f) *Ius patronatus e.rtinguitur pro ipso patrono personaliter,* non pro eius heredibus, si patronus illud in alium simoniace transferre attentaverit, ut videtur etiam per solam simoniam conventionalem ex quo intercesserit sententia declaratoria (c.1470 § 1,6.°, § 2-3).

Quaedam cx iis certo urerent cx insa lege naturali, ea sci. in quibus iustilia comminativa laesa fuerit, vendendo quae pretio non sunt aestimabilia vel quae ex officio iam debebantur. Alia probabiliter urgent ex iustilia cominutativa, secundum doctrinam dc contractu circa rem turpem, quando unus cx paciscentibus suam partem exccutus est. Reliqua ex dispositione Ecclesiae.

98. *Poenae in simoniacos* statutae, explicantur in iure poenali. Circa eas breviter haec indicamus:

a) *Non attingunt simoniam fure mentalem et intentionalan* (cf. c.2195), sed utique simoniam iuris *ecclesiastici,* ut videtur asserendum (ei. c.2324.2408) cum communiore sententia81; latae in *perpetrantes* simoniam circa officia, beneficia, dignitates ecclesiasticas, iuxta probabilem sententiam non attingunt simoniam conventionalem, nisi forte mixtam rcali in qua res spiritualis fuerit tradita, sed solam realem 82 ; nani haec sola proprie dicitur perpetrata.

b)*Poenae determinatae in Codice* recensentur adversus simoniacos :

a) in *officiis, beneficiis, dignitatibus* ecclesiasticis, c.2392; /J) simoniacos *in sacramentis,* recipiendis vel conferendis, c.2371 ; y) *quaestum facientes* dc indulgentiis, c.2327; 8) *delinquentes circa stipendia* missarum, c.2324; c) percipientes *inustas taxas,* c.2408.

*' Contrarium putaverunt Cerato, *Censurae* c.87,2.°c; Piem, *De praecepti}* 540; Gexicot-Salsmass, **II**,t.°45.

" Severius tamen iud eant Chelodi, *Ius poenale* 104; Cappello, *Dc censuris* 359; Noldin-Schonecger, *De censuris* 84 a, et alii.

De secundo praecepto

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum" (Ex 20,7).

Secundum decalogi praeceptum, quatenus affirmativum, praecipi *honorem* verbis exhibendum: *primario* Nomini divino, *secundario* nomini sanctorum rerumque sacrarum; quatenus negativum, prohibet quamlibet *irreverentiam* erga istud sacrum nomen.

Iam vero, sicut honoratur reverenti pronuntiatione, invocatione, laude, voto, iuramento et honesta adiuratione, sic inhonoratur vana assumptione, blasphemiis, violatione voti, periurio atque illicita adiuratione.

Summa rerum dicendarum: Et quia de reverenti pronuntiatione, invocatione et laude implicite actum est in primo praecepto, cum dicebamus de orat.one, « ordine exponemus: principium generale de *invocatione Nominis* divini ct peccati contraria vanae usurpationis et blasphcmiae (cap.l); honorem Dei, qui est in *voto,* quo profitemur Eum omni servitio dignissimum, et iniuriam quae est in violandis votis (cap.2); honorationem Dei quae est in turnnrcnto *ct honeste adiuratione* quibus confitemur ipsum primam veritatem, et inhonorationem qu« est in periurio et illicita adiuratione (cap.3).

De invocatione nominis Dei et de vana aut blasphema usurpatione

De invocatione nominis Dei

99. Invocatio nominis Dei est *eiusdem pronuntiatio V rationabili causa et cum debita reverentia.*

100. *Invocatio nominis Dei, debitis adiunctis, est honesta et obligatoria.*

Patet: a) EX Magisterio ecclesiastico, tam thcorico quam practice, in invocationibus privatis magna indulgentiarum copia ditatis, in usibus liturgicis (hymnis, litaniis, etc.); *b)* ex S.Scripturae locis innumeris in quibus invitamur ct compellimur ad laudes d vino Nomini efferendas (cf. v.gr. Dan 3,57-90; Tob 12,19; 13,2; Ps. pass'm, etc.); *c) Ex* consensu unanimi theologorum (cf. *STh.* 2-2 q. 91); d) ex ratione naturali, quae dictat Deum non solum corde, sed etiam ore, esse laudibus cumulandum; hoc enim pertinet ad cultum externum religiosum hominibus praescriptum, ct ex eo movemur ad maiorem reverentiam erga Deum eandemque proximis communicamus.

2. *Haec invocatio apte et valde convenienter exprimitur cantu pio et decenti.*

Sic'constat: a) ex doctrina et praxi Ecclesiae, quae ad promovendam divini cultus sanctitatem Musicae sacrae iam pridem insigniter favit, et usum organorum inde a medio aevo acceptavit[1]; nec mirum "nam musicam sacram non parum conferre arbitramur, ut iam exactis Ecclesiae temporibus, etiam nunc ad Christianam plebem Christo Domino reducendam; sacrorum concentuum dulcedine et suavitate allectus, populus fidelis "hymnis ct canticis spiritualibus" domum Dei resultantem libentius celebrabit, avidius ad dominica sacramenta accedet, abundantiusque inde vitam hauriet"1; b) ipsa S.Scriptura commendat laudes Domini "in sono tubae... in tympano d choro... in chordis ct organo... in cymbalis benesonantibus" (Ps. 150,3 6); nec mirum, suppositis salutaribus effectibus modo relatis, quos S.Augustinus de se ipso testatur his verbis: "Flevi in hymnis ct canticis tuis, suave sonantis Ecclesiae tuae vocibus commotus acriter"3.

De vana assumptione nominis DEI

101. Vana assumptio nominis Dei est *usurpatio eiusdtm sine rationabili causa aut sine debita reverentia,* v.gr. ex impatientia aut indignatione, ut in expressione: "¡ Dios mio, que pesados sois!"; vel ex admiratione exclamativa, ut: "¡ Jesus, Maria! ^qué has' hechor"; vel ex mera consuetudine, quasi interiectio: "¡ Dios santo !"

[1] Ut recentiora quaedam test monia proferamus, Pius X edidit statutum de untu ecclesiastico (ASS 36 (1903-1904] 329-345); Pius XI ad liturgiam, canto gregorianum et musicam sacram provehendam constitutionem apostolicam dedit (AAS 21 [1 320] 33-41); S.C.de Seminariis rea *er* studium muscae sacrae in strntnarits vehementer promovit, et aliis disciplinis in seminario tradings illud annumerav t (AAS 41 [1949] 618-61). Cf. T.Garcîa Barberena, *Le Santa Sede y la mûsica sagrada:* RcvEspDcrCan 4 (1949) 837-850; F.Roxita, *Cedes turis musicae sacrae:* MonEccl 13 (1952) 457-482.

[1] S.C.de Seminariis: AAS 41 (1949) 619.

[3] *Confessiones* L9 c.6: ME 32,769.

Vana usurpatio nominis Dei: a) *est peccatum* per *se tantum veniale contra religionem, imo saepe propter inadvertcnliam ab omni culpa excusatur; sed* b) *potest evadere mortale propter formalem contemptum, iram gravem in Deum vel aliorum scandalum.*

Ad a): Vana usurpatio sine contumelia, neque ex significatione verborum, neque ex intentione ea proferentis, graviter impugnat nomen Dei; potius quam positiva irreverentia, est defectus reverentiae in proferendo nomine divino sine rationabili causa, contra praescriptum Scripturae supra relatum. (Ex 20,7).

Ad b): Si huiusmodi prolatio sit quasi in protestationem contra Deum, continet gravem irreverentiam; pariter si ex ea praevideatur grave scandalum pro aliis, periculum blasphemiarum, etc.

2. *frequens usus nominis Dei ex interno sensu invocantis indicandus est attento simul periculo scandali.*

In S.Scriptura quidem videtur absolute reprobari: "Nominatio Dei non sit assidue in ore tuo, ct nominibus sanctorum non admiscearis" (F.ccli 23,10), sed reprobabo fertur ad frequentem nominationem leviter et sine animo religioso faciam; unde si quis ex reverentia ct devotione multolics Deum invocat aut sanctos, per se opus bonum facit.

Scholion. *Nomen daemonis* frequenter ct inutiliter usurpare quamquam peccatum non est, tamen dedecet, praesertim sacerdotes. Aliquando poterit esse remedium contra vanam usurpationem nominis Dei aut sanctorum.

De blasphemia

S.Thomas, 2-2 q.13 et 72; S.Alfonsus, l.3 n.121-132; SuArKz, *Dc religioni* tr.3 l.l e.4-7; SAnchez, *In dccalofimn* l.2 e.32; Lehmkuhl, 1,506-516; L.Masisi *Étude de quelques locut ens frauraises prctcndiümcnt blasphématoires* (Tournai 190S); Vekmeersch, *Quaestiones dc virtutibus rcti'i/ionis ct pietatis* 159-165

103. I. Blasphemîa, ut videtur a βλάπτω ct φήμη, intelligitur: a) latiore sensu quaelibet contumelia alteri illata (cf. Is 51,7; Tit 3,2); *b)* stricte solet definiri *locutio contumeliosa in Deum.* Dicitur:

Locutio, quia gencratim profertur verbis vel scriptis, sed potest aliis quoque *signis* proferri, quae rationem blasphemiae minus proprie habent.

Contumeliosa, sci. Deus, omnipraesens, laedi nequit per detractionem ct calumniam, sed solum per contumeliam seu iniustam dehonorationem personae praesentis, quae in Deum committitur cius maiestatem ct excellentiam inhonorando: sive quia aliquid Ei tribuitur quod divinitati repugnat; sive quia aliquid Ipsi denegatur quod convenit; sive quia creaturis tribuitur quod est Creatoris proprium; sive quia de Deo aliquid verum dicitur, sed ironice, cum indignatione, irrisorie; sive quia contumeliosa dicuntur de sanctis, rebus sacris, aliis creaturis, cum speciali relatione ad Deum consideratis.

In Deum, sive, immediate sive mediate, quatenus vel in se vel in suis creaturis conviciis afficitur, ita tamen ut creaturis offensio fiat propter earum relationem cum Deo; nam si sancti, v.gr., in se ipsis considerentur et irreverenter tractentur, non erit blasphcmia sed peccatum contra *duliam,* ut si quis SS.Crispinum ct Crispinianum dicat despcctive viles sutores, vel si montes Gclboe imprecatus fuit David propter mortem Saulis regis, non blasphcmavit de Deo creatore.

104. II. Distinguitur: 1. *Ratione intentionis:* a) FORMALIS seu *adressa,* si profertur cum directa intentione irrogandi contumeliam Deo quem in hoc implicite agnoscit, ct vocatur *diabolica;* b) virTUAUS seu *tacita,* quae non habet propositum expressum inhonorandi Deum, sed tamen profertur cum advertentia ad inhonorationem quae in locutione vel in re adest.

2. *Ratione obiecti:* a) immediata, si Deum in se ipsum contumelia afficit; b) mediata, si Deum inhonorat in sanctis ct rebus sacris, vel etiam in aliis creaturis excellentioribus in quibus attributa divina specialiter excellunt; imo in quibuslibet creaturis, si conviciis exprobantur in quantum connexionem habent cum Deo, unde inhonoratio in Eum redundet; secus exprobatio creaturarum caritati, iastitiac, aliisvc virtutibus offendit.

3. *Ratione significationis:* a) haereticalis, si revelatam de Deo veritatem negat vel in dubium vertit: b) non haereticalis, si Deum ut est agnoscit mente, sed aliter inhonorat, sive sit a) *iniprecatoria,* seu malum Deo exoptans, sive sit *β) mere contumeliosa,* seu simplicem inhonorationem continens, ad modum potissimum despectus vel indignationis.

4. *Ratione modi:* a) cordis, quae interne, sola mente ct corde concipitur, quin ad extra manifestetur; b) operis, quae in aliqua actione Deo contumeliosa consistit, v.gr. si quis in caelum spuat vel signum crucis conculcet; e) oris, quae verbis vel etiam scriptis profertur.

105. III. Principia: 1. *Quaelibet blasphcmia est* a) *peccatum ex toto suo genere grave, ct quidem* b) *omnium gravis*^

simum inter percuta contra virtutem religionis: tamen c) *saepe in re nullum peccatum est aut solum leve.*

Ad a): Ecclesia iampridem graves poenas decrevit infligendas blasphemantibus, quas etiam nunc sustinet 4;* quod supponit semper in blasphemia gravem reatum. *Etiam iura civitatum,* ut Codex germanicus, italiens, etc., continent poenas contra blasphcmos. Ius Hispanum poenale eam tum ut delictum (a.239) tum ut transgressionem ordinis publici (a.567) damnat

S. Scriptura quoque blasphemiam, saltem immediatam ct formalem, habet ut semper gravem : "Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum ; et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur" (Lev 24,15-16). S.Paulus quoque eam inter peccata mortalia enumerat (Coi 3,8).

Ratio quoque ostendit in qualibet blasphemia, etiam mediata et virtuali, inferri contumeliam infinitae maiestati et sanctitati divinae, in quo est gravissima irreverentia, et haberi hostilem oppositionem "tum ad caritatem Dei, tum ad virtutem religionis, tum saepe ad fidem theologicam" °.

Ad b); *Ratio* cur blasphemia sit gravissimum omnium peccatorum contra religionem est, quia immediate et maxime contraria est Dei honori, et quia ex ea facile transitur, non solum ad peccata contra fidem et spem, sed etiam ad odium Dei, quod est maximum absolute peccatum. "Nihil, ait S.Hieronymus, horribilius blasphemia, quae ponit in excelsum os meum... omne quippe peccatum comparatum blasphemiae, levius est" 78

S.Thomas considerat blasphemiam inter peccata quae opponuntur confessioni debitae fidei, quasi etiam mere contumeliosa adversaretur indirecte huic virtuti in quantum blasphcmus virtualiter intenderet attribuere Deo imperfectionem'. Attamen blasphemia potissimum opponitur cultui ct honori Deo debito, sicque

4 Pius V statuit ut blasphemis posset perforari lingua (Const. *Cum pridem* a. 1566); c. 2323 continet poenas ferendae sententiae.

8 A.239: "EI que blasfemarc por escrito y con public'dad o con palabrai o actos que produzcan grave escândalo pubkeo, sera castigado con arresto mayor y multa de 1.000 a 5.000 pesetas".

A.567: "Scran cast'gados con las penas de uno a. dicz dias dc arresto menor y multa superior a 250 pesetas e inferior a 1.000: 1.® los que profieran bias· femias por medio de palabras que no produzcan grave escândalo pùblico..."

8 Pr L'MME'i, IT,531.

l In Isaiam 1.7 c.19: ML 24,247.

8 Cf. 2-2 q.13 a.1; Bim.uaRT *Dc fide* diss.5 a.5 et alii interpretantur hunt locum Sti.Thomae quasi limitaretur ad blasphemia») haercticalem. Cf. quoque Merkelrach, 1,784.

virtuti religioni. Unde recte in iure canonico resensetur c.2323 inter delicta contra religionem.

Ad c): Saepe profertur in aestu passionis modo tam mechanico ex repetitione, et cum tam parva aestimatione morali cx continuo abusu, ut certe leve aut etiam nullum peccatum sit in se propter defectum advertentiae et consensus. In causa autem erit vel non erit, prout sincere et efficaciter retractata fuerit adhibitis opportunis remediis quantum erat in potestate blasphemantis, ad eradicandam pravam consuetudinem.

2. *Blasphemiae formales ct virtualcs:* a) *immediatae et mediatae, oris, cordis et operis ad eandem speciem moralem pertinent;* b) *sed blasphemiae distinctae significationis Ufferunt specie inter se.*

Ad a): Ratio prioris est quia omnes eidem virtuti religionis et eodem essentialiter modo offendunt, etsi differant gradu; nimirum Deo denegant laudem debitam, Eundemque conviciis prosequuntur, etiam blasphemiae mediatae, quae tandem in Dei contumeliam redundant si creaturae exprobantur propter suam relationem cum Deo.

Ad b): Ratio posterioris est quia, etsi blasphemiae ut blasphemiae eandem speciem irreverentiae continent in Deum, sed blasphemia haereticalis in se importat praeterea peccatum contra *fidem,* propter non confessa vel denegata dogmata; blasphemia autem imprccativa, peccatum contra *caritatem,* propter odium Dei ; dum blasphemia mere contumeliosa, in se soli offendit *religioni.*

3. *Ad malitiam blasphemiae sufficit intentio proferendi contumeliam in Deum; ad biasphemiam autem obiectivam requiruntur et sufficiunt:* a) *verba blasphema, sive in se, sive ex communi acceptione, sive ex modo quo proferuntur, et* b) *advertentia sufficiens sive in se sive in causa.*

Primum patet cx doctrina generali de actu humano eiusque moralitate et imputabilitate.

Alterum longius explicandum est: a) *Requiruntur verba blasphema non mere narrative prolata,* quia in hoc irreverentia fortasse sed non contumelia committeretur in Deum, *sed assertive irrogando Deo iniuriam;* non tamen requiritur intentio Ipsum dehonorandi, iuxta principium generale imputabilitatis, ex quo sufficit indirecta et virtualis volitio obiecti

mali ad contrahendam eius malitiam, sine formali intentione; neque obstat quod imprecationes prolatae in homines fiunt leves ex defectu seriae voluntatis, nam imprecationis malitia est in desiderio rei imprecatae, dum blasphemiae malitia est in contumelia quam ipsa expressio blasphemiae in se continet, independenter ab intentione dehonorandi Deum.

Haec verba possunt esse blasphema: ct) *in se,* scu cx propria ipsarum s'gnificationc, quando sci. per ea aliquid Deo tribuitur vel exoptatur contumeliosum, vel creaturae exprobantur prout relationem habent ad Deum, v.gr. si vilibus actionibus maculanda dicuntur sacra, vel odiosae qualitates affiguntur sanctis vel res sacrae in salutem hominum unice destinatae contumeliose in perniciem alicuius dirigantur, ut si quis dicat perdat tc sanguis Christi ciusve sacramentum ; *β) ex communi acceptione* qua fieri potest ut expressiones in se non blasphemae, eveniant alicubi vel aliquo tempore blasphcmae ct viccvcrsa; unde potest etiam accidere ut expressiones olim in eo loco blasphematoriac nunc non sint tales, ct viccvcrsa; sic accidit potissimum circa quasdam sententias incompletas veterum formularum iuramenti, in quibus suppressa parte invocatoria Dei testis aut vindicis, remansit quaedam ratio imprecationis in diversis linguis, ut, *sacré noni de Dieu, God damn me* aut *you, God verdom me,* ct circa verba ct locutiones quae non habent sensum completum ut *Hostia, Madonna, M.lle noms de Dieu, tansend llerrgott. tausend Sakramcnt,* ctc. 7) *ex modo* quo proferuntur, denique, fieri potest ut eadem expressio, praesertim si in se est dubiae significationis, fiat blasphema vel secus, v. gr. si quis ironice vel cum odio proferat lias expressiones: j sangre de Cristo!, i Por que me crcaria Dios?, Dios no cs justo con nosotros, ctc.

b) *Requiritur etiam advertentia,* sicut in quolibet peccato, sed hic speciatim memoranda, quia frequenter sunt homines qui, cx consuetudine, vel cx subito irae impetu, vel pravo exemplo aliorum inducti, prorumpunt in verba blasphcmatoria, sine ulla intentione actuali Deum vel creaturas contumeliis afficiendi ; quo in casu malitia potest esse in causa, non serio retractata postquam praevisi sunt effectus futuri, qui sic imputabuntur in illa, quamquam ad malitiam singulorum in ipso momento non attendatur (cf. 1,1 SS).

106. IV. Remedia in blasphcmias huiusmodi proponuntur: o) si deliberate proferuntur verae blasphemiae, *serio moneantur blasphcmi de gravi ct stultissimo peccato* quod committunt (cf. Ps 2,1-4), cum speciali periculo indurandi animum adversus gratiam Spiritus Sancti, ct *de obligatione serio retractandi* pravam consuetudinem, ne peccent in causa circa blasphcmias in posterum vi consuetudinis proferendas;

b) si indeliberate proferuntur cx habitu detestato sed

nondum eradicato, ponderetur blasphcmis praesertim *scandalum,* et inducantur *ad poenitentias conventionales* sibi ipsis imponendas, v.gr., tot parvas eleemosynas, tot privationes in tabaco, vino, ctc., quod blasphcmias etiam inviti proferant;

c) SI EXPRESSIONES NON SUNT PROPRIE BLASPHEMA!·, Sed potius imprecationes in creaturas sine respectu ad Deum, vehementer hortandi sunt ut, *praesertim imprecationes contra fcrsoiias,* saltem per alias contra creaturas irrationales vel daemones *substituant,* vel optabilius per alias expressiones sonoras, quibus subitaneos irae aut odii accessus evacuent; ipsam quoque iram aliasque passiones moderari paulatim debent, opportunis remediis applicatis.

In praxi confcssarlus ct concionator sedulo cavere debent, ne in condemnandis foedis expressionibus ullo modo affirment blasphemas esse locutiones quas non constat esse tales; tum quia in dubio (cncndum est contrarium, tum quia procurandum est ut expressiones in sc non blasphcmae, vel etiam ambiguae, quae cx acceptione quorundani sunt blasphcmae, quoad fieri possit istam acceptionem amittant; ad quod praesertim instructiones Ordinariorum loci conterre debebunt, ut opinio communiter mutetur.

107. Unde concludes: 1. *Blasphemum est* serio dicere Deum fuisse in aliqua re mendacem, vel non habuisse providentiam; rncgarc de cruce vel dc sacramentis; attribuere diabolo maiorem fidelitatem vel curam quam Deo; ironicc invocare divina attributa, v.gr. en Deus habet occasionem ostendendi suam omnipotentiam; imprecari in Deum vel res sacras, ut in expressionibus *maledictus Deus, fcrcanl animae iustorum;* exoptare malum cx rebus sacris unice ad salutem destinatis, ut si quis dicat: damnet te sanguis Christi, perdant tc sacramenta.

2. *Non csl blas/dicmum* cx indignatione proferre verba sacra quae non habent sensum completum, modo fiat sine contemptu ct sine scandalo, v.gr. si quis iratus exclamet in bestias: sanguis Christi, mille sacramenta!; neque aliquam rem vehementer affirmare per expressionem irreverentem, v.gr. renego I)cum si tc non percussero. quando sensus est : tam certum est Deum esse, quam me propositum habere te percutiendi; neque gcncratim imprecari alias personas vel mortuos!', et a fortiori entia irrationalia, quia decst animus, cl non attenditur neque intenditur relatio ad Deum v.gr. quando quis in aestu irae dicit ferant te mille daemonia.

3. *Expressiones in se dubiae* in linguis communioribus usitatiores sic ab hodiernis auctoribus aestimantur: locutiones *hispunae* incompletae ut: "jSangre dc Cristo!", "i Host ;ıi", non habendae sunt ex se ut blasphcmae, poterunt autem cwc ex intentione proferentis, qui eas proferat indignabundus contra Deum, volens tamen vitare sanctiones legales; exprestones *yallicae:* "sacré nom dc Dieu!", "sacré Dieu!", etc., hodie communius dicuntur non esse bl.i-phematoriae, quia licet verbum *sacrer* in ea lingua significet etiam execrabile, formulae istae sunt

• In mortuis consideratur vel persona vita functa vel eius corpus, vix autem anima immortalis. Unde maledicere mortuis non est magis blasphenua quam maledicere vivis, siquidem uon considerantur in intimiore relatione cum Deo.

reliquiae antiquarum formilJnrnm juramenti, quibus sensus sacer non est cur denegetur'0, ct laudabiliter ista persuasio inter fideles divulgatur; sim hier dicendum est dc (urmulis *gnmanicis;* "Tausend llergott!", "Tausend Sakramcntl", etc. 1105imo, etiam formulae *atigliae:* "God damn your soul!", "God damn me!" |S, et formula *ncerlandica:* "God verdom me!", a plerisque recentior bus habentur ut non blasphematoriac in se, sed imprecatoriac ,a; nam quamvis referantur ad animam, creaturam Dei excellentiorem, ct quondam sensum contumeliosum contiencre v'deanttir in Deum imbernatorem qui animas creavit ad gloriam caeli, tamen iuxta doctrinam S.Alfonsi imprecatio contra hocivnem tunc solum continet contumeliam contra Deum quando anima ut talis exprimitur vel directe intend tur, nam in ea sola splendet Eius imago speciali modo '·; accedit quod ad institiam divinam pertinet damnare homines perversos, ideoque non est contumelia in imprecanda d.-rnnat one eorum qui perversi habentur, praesertim quando imprecatio non cst seria n; denique, nemo dicit esse blasphe nuam juramentum exeeratorium: Deus me damnet si mentior, etiam si falsum iuretur; ergo neque si eadem maledictio proferatur sine iuramento '°.

4. *Maledictiones prolatae in Deum vel res sacras ex se sunt blaspltemae;* e contra, si proferantur *in homines,* Dossunt esse peccatum, plerumque veniale, contra caritatem vel etiam contra iustitiatn ct pietatem in parentibus, magistris, etc., sed non sunt blasphemiae quia tunc non considerantur in sua relatione ad Deum, v.gr. si alicui dicatur: utinam fulmen in te cadat vel utinam cerv'ccm frangas; a fortiori non est blasphcmia imprecari *irrationalibus* creaturis, in quibus minus solet cons'dcrari relatio ad Deum, v.gr. quando David maledixit montibus Gclboe propter mortem Saulis, vel Dominus ficulneae, propter sterilitatem; *diabolo* maledicere propter hostiütatcm ct insidias erga homines, nullum est peccatum.

De voto

S.Thomas. 2-2 q.88 a.1-12; S.Alfonsus. 1.3 n 194-262; F.SuArez, *Dc rcligtcne* tr.6 1.1-6; Salmanticenses, *Cursus· th. ni.* tr.17; Tn.BnuQUiLl.ON, *Dc virtuti religionis* (Brugis 1889) p.II I.Wirthmüll ER, *Dic nioralischc Tugend der Rel'gion* (Fnburgo de Br. 1881); C.Kirchberg, *Dc voti natura., obligatione, hc nestate* (Miinster 1922); Ballerini-Palmieri, tr.6 sect.2 c.3; Λ.Vermeersch. *Quaestiones dc v rtutibus religionis et pietat s* (Drujas 1912); C.A.Damen. Pe *irr.talione ct suspensione votorum* (Roma 1930).

Inter actus religionis alii primario et fere exclusive ordinantur ad Maiestatem divinam venerandam ct excolendam, v.gr. cultus lilurgicus vel exercitium virtutum theologicarum; alii vero, quamquam essentialiter aliquam reverentiam ct cultum divinae excellen-

10 Cf. Aertnys-Damen, 1,460 q.3.
11 Cf. Lehmkuhl, 1,512.
M Cf. Braiim, citatus et approbatus a ManisE, *Casus conscicnt'ac de blu phenva,* iuxta quem neque apud clerum neque apud populum prma exprèsd pro blasphema habetur; Prümmer, 11,532, minus log'ce in dubitxn revocat, etenim formulam similem ncer)and:cam excn<nt a malina blasphcnrae.
" Sic v.gr. Prümmer, 11.532; Wouters, 1,637 q.4; Fortmann *Theol. mor. spec.* 1,99; Aertnys-Damen, I 460; Konings, 1,363; I,Ehmkuiil. 1,513. De formula neerland ea, cf. E.Brahm, *Dissertatio dc formula G.v.m. Deus damnet* t (Bruxelas 1904).
Th. mor. 1.3 n.130: *Homo apostolicus* tr.5 c.1 n.4-7.
15 Cf. Tanner *Theologia scholastica* III. disp.5 q.8 n.135.
,e Cf. SuÂtui, *De religione* tr.5 1.1 c.13 n.2°.

tiac saltem connotant, tamen ex propria natura non tendunt in hoc exclusive, v.gr. iuramentum quo infinitam Dei veracitatcm honoramus, et votum, quo immobilem Dei sanctitatem imitamur.

Summa rerum dicendarum: De his formis religionis agendum est in sequentibus. Et primum quidem de *voto,* exponendo ex ordine *naturam* et *d visio*- Wfj(art.l), deinde, in art.2, *siibicctum (£* 1), *obicetum* (§ 2) *effectus·* et *tmplctidicin* (§3), denique, in art.3, *cessationem* multiplicem sive ab *intrinseco* (§ 1), sive ab *cxtrinseco* per *rritationem* (§ 2), *suspensionem* (§ 3), *dispensationem* (§4), *commutationem* (§5).

ARTICULUS 1

De natura et divisionibus

108. I. Votum est *promissio deliberata ac Ubera Deo facta de bono possibili et meliore* (c.1307 § 1; cf. Délit 23,22; Num 30,3s). Dicitur:

Promissio, seu voluntas se obligandi ad aliquid faciendum vel omittendum, alteri manifestata ab eoque acceptata, ut obligationem, per se fidelitatis, generet (cf. Eccl 5,3-4). Talis promissio potest esse *implicita-* in alia re, quae necessariam connexionem habeat cum voto; sic v.gr. in Ecclesia latina, voluntas suscipiendi subdiaconatum implicat votum castitatis, secundum communiorem sententiam.

Deliberata, ea saltem quae sufficeret ratione subiecti agentis ad graviter peccandum, ut postea, exponendo condiciones subiecti voventis, explicabimus.

Libera, etenim saltem "votum metu gravi ct iniusto emissum, ipso iure nullum est" (c.1307 § 3), ut infra latius explicabitur.

Deo facta, bis verbis duo indicantur, sci.: a) inter actus religionis votum proprie dictum pertinere ad cultum *lalriae,* ideoque saltem aeque principaliter emitti in honorem Dei, tanquam promissarii; /?) *promissionem fieri Deo* ad hoc ut, ab Eo acceptata, obligatio promittentis perficiatur; porro Deus semper et ubique acceptare censetur promissiones debitis qualitatibus ornatas, iuxta verba Deut 23,21, in quibus non lex caercmonialis, iam abrogata, sed postulatum legis naturalis semper subsistens videtur efferri, nam rectus ordo exigit ut promissiones deliberatae adimpleantur: "Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus" [1].

1 Cf. etiam Eccl 5,3.4; Num 30,3-10.

In praxi caule indicandum ext dc promissionibus quae *sauciis* fieri dicuntur; nam aliquando causa voti est honor quem sanctis sic reddimus, sed promissarius proprie dictus, vel saltem compromissarius aeque principalis vel primus est in eis ipse Deus*; qued accidit quando idem materialiter obicctum promittitur Deo et sanctis, quando sancti invocantur testes promissionis vel ad utores cxcculionis, quando desiderium honorandi sanctos nos impellit ad religionem erga Deum fovendam ut illi magis agnoscantur, fere sicut cum altaria dedicamus sanctis, ut ii magis honorentur, et ipse Deus honorem capiat in cultu sanctorum.

De bono, siquidem res mala nec honorat Deum, nec ab ipso acceptari potest.

Possibili, nam res undequaque impossibilis serio et efficaciter intendi et promitti non potest; imo, etiam ea quae moraliter sunt impossibilia nequeunt promitti, utpote noxia animae, et Deo haud grata.

Meliore quam cius voluntaria praetermissio; nam, quamquam omnia bona placent Deo, cum alia aliis praecellant bonitate, maiorem Ei complacentiam procurant. Ideo non potest emitti votum de re bona quae sit *impeditiva* boni melioris, sive absolute, sive relative et in adiunctis concretis. De his qualitatibus ulteriora tradentur inferius, quando agemus de condicionibus obiecti.

Applicationes: 1. *Γv.'πηι renuntiandi Satanae,* quod dicitur emitti in baptismo, non est votum strictum, siquidem nova obligatio non suscipitur.

2. *Si promissio fieret directe sanctis,* in cis unice vel principaliter sistendo, v. gr. si quis voveret castitatem exclusive in honorem B.λι. Virginis, eliceretur actus *liyperdul.ae* vel *de.iliae,* non vero votum proprie dictum.

109. II. Differt a *proposito,* quod, ut tale, rationem obligationis neque habet neque creat, nisi forte indirecte, quatenus recedere a rationabili electione sine motivo levem inordinationem includit3. *Iu praxi* saepe difficile discernitur, utrum votum emissum an simplex propositum conceptum fuerit. Confessarius indicium laturus pro paenitente, minus tunc attendat ad verba materialiter adhibita quam ad animum *novae* obligationis assumendae vel secus, aut ad conscientiam quam habuerit peccandi, si resolutioni conceptae non staret.

2 Cf. S.Alfoxsüs, 1.3 n.194.
2 Cf. Luco, *De iustitia* <1.23 n.1; Vermeersch, *Quaestiones dc virt. reh.* n.141.

110. **III. Principium.** *J7otn quaelibet prudenter et ex honesto motivo emissa, praesertim reTgiosa, nedum nociva et ;cccaminosa, sunt opus eximium virtutis,* et obiectum per ea promissum reddunt magis meritorium 4.

Ecclesia et tota *Traditio patristica* extollit statum religiosum, in quo vota constituunt partem essentialem, et in particulari approbat emissionem votorum °.

S. Scriptura disserte laudat emissa vota, v.gr. Ps 75,12; vel commendatorie enarrat exempla votorum emissorum, v.gr. Gen 28,20; Act 18,18; 21,23ss. *Christus et apostoli* saepe invitaverunt ad consilia evangclica amplectenda (Mt 19,21 ; I Cor 7,25, etc.), quae sine votis non solent observari.

Ex ratione triplici a S.Thoma (2-2 q.88 a.6) indicata: opus bonum ex voto factum est *nobilius et magis meritorium,* propter oblationem Deo factam, nam fit actus latrcuticus religionis, quae est praecipua inter virtutes morales; qui obligatur ex voto *plus se Deo subicit,* non solum quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem, ipsam voluntatem simul cum re per obligationem offerendo, quasi non fructus solos, sed eos simul cum ipsa arbore offerat; per votum immobiliter *firmatur voluntas* in bonum, coque perfectior redditur quo magis et arctius virtuti alligatur, novaque occasione creata, maiorem fidelitatem et amorem Deo ostendit. Neque obstat quod in casu voti laesi maius habeatur peccatum, nam hoc valet dc qualibet lege vel praecepto morali, et peccatum nullatenus debetur ipsi voto.

Obiciunt protestantes por vola perii»· libertatem. Sed vovens non implet votum nisi nuta libera sua voluntate remut illud imnlcre. Acced't quod vera libertas humana, ut apprime observat Leo XIII, redamat legem "nostrae ut vo'untatcs a recta ratione ne discrepent"'. Et revera nunnuam magis liber est homo viator quam cum. imitatus condicionem beatorum et ips'us Dei, versatur in felici necessitate boni agendi, debilitatem naturae lapsae roborans per vota medicinalia, et seminarium bonorum operum sibi parans per vota†

‘ Propositio est contra protestantes phires. qui cum \V:deff. T.uthrro et Calvno putant vota bapt'zatontm esse imninrnl:a (cf. D 865) utpote laes:va Ubertat s, vel st; turn **rrI'r**'osum cum suis vofîs st'bstai»t:iU:btiç nvnus ae«t:mant.

1 Cf c.487; I) 1'23 12R5 cnntra qu:«»l!<tns: 15RO.I5HJ contra P'Storienses; 1073 contra arnerîcnnUmum : cf. 856. **I'tiPter** legitur impugnafo G. a Saint Amour farta a S.Thoma *(Oluscula* I el III) et S.Bonaventura, in vindicationem Ordinum incnd'canlhim.

* Encycl. *Libellas:* ASS 20 (|SR7) 5°7. Recenter Pius XTI admonebat eos etiam catliol cos qui "neque verbum ullum approbation's vel laudis habent oro virgimtate Deo per votum consecrata...; qui ita loquuntur ct scribunt, «psi sihi con«C'fiit'am capiant de responsabilitate quam habent coram Deo et Ecclesia" (AAS 44 L1952J 824).

religiosa et similia. Ceterum, si obicctio valeret, reiciendi essent quilibet contractus onerosi, matrimonium, leges; nam his omnibus libertas sensu obicctionis mutilatur.

Applicatio: Falsum est, et a mente Ecclesiae alienum, commentum eorum qui dicunt melius esse abstinere a votis saltem nostris temporibus et pro hominibus hodiernis, ac libere semper intimoque ex sensu religioso Dei voluntatem exsequi et ordini recto consulere, sive quoad obligatoria sive quoad supererogatoria[7].

111. IV. Divisio: Votum est: *Ratione formae:* a) EXPRESSUM, si conceptis verbis ct propriis terminis votum emittatur, v.gr. voveo paupertatem, castitatem et obedientiam perpetuam ; b) TACITUM, si votum non exprimatur in se, sed includatur in actione libere facta cum cognitione voti eidem adnexi, v.gr. votum castitatis inclusum in subdiaconatu Eccles;ac latinae[8]. Huic simile est votum *implicitum,* quod continetur in alio quod explicite promittitur, v.gr. vota paupertatis et castitatis quae includuntur in voto cxplicito obedientiae et conversionis morum emisso in quibusdam Ordinibus religiosis antiquis.

2. *Ratione durationis:* a) temporale, si creat obligationem circumscriptam tempori ad finiendam obligationem determinato; b) perpetuum, si nulla limitatio ponitur obligationi, ideoque promissio totum tempus futurum respicit.

3. *Ratione modi:* a) ABSOLUTUM, si voti existentia ct obligatio non dependent ab ullo eventu incerto; b) condicionatum, si aut existentia aut perduratio voti vinculatur alicui eventui incerto, quod vel nondum evenit, ideoque interca suspendit votum, vel forte disparebit, ideoque resolvet votum iam emissum; v.gr. si quis voveat ingredi religionem si soror nubet, vel dare eleemosynam cotidie nisi in morbum incidat. *Poenale* dicitur votum, quando aliquis vovet sibi poenam infligere sub condicione culpae committendae; v.gr. si proferam blasphemiam, voveo abstinere vino et tabaco per integrum diem.

4. *Ratione obiecti:* a) PERSONALE, si promittitur actio voventis, v.gr. peregrinatio; b) reale, si principaliter res aliqua suscipitur praestanda, v. gr. eleemosyna tradenda sanctuario; mixtum, seu personale-rcale, quod utriusque praecedentis naturam participat si aeque principaliter obligat ad actionem personalem ct ad pracstationem rei, v.gr. si quis vovet peregrinari ad sanctuarium, în coque eleemosynam deponere (e.1308 § 4).

5. *Ratione acceptationis:* a) PRIVATUM, si a vovente emittitur sine ullo interventu Ecclesiae, v. gr. si soda'cs mariani etiam coram magno coetu fidelium, vovent castitatem temporalem; b) publicum. "si nomine Ecclesiae a legitimo superiore ecclesiastico acceptetur" (c.1308 § 1), v.gr. vota, sive perpetua sive temporalia, emissa in Religionibus etiam iuris dioeccsani.

1 Cf. CrEusen, *Erreurs sur la vie religieuse:* RcrComPcl 19 (1947) 179-181.

• Cf. NJubaxy, *El voto de castidad en la ordcnaciôn sagrada* (Barcelona 1952); W.Bertrams, *De fonte obligationis caelibatus clericorum* in *sacris:* PerMorCanLit 41 (1952) 107-129.

6. *Ratione sollemnitatis:* a) sollemnia, si ab Ecclesia uti tabi fuerint agnita (c.1308 § 2), quod accidit gcncratim in solis votis substantialibus perpetuis, quae regulariter emittuntur post triennium votorum temporalium in Ordinibus religiosis, ct in voto castitatis in susceptione subdiaconatus implicito; b) simplicia, si ab Ecclesia non agnoscuntur ut sollemnia, quod accidit in reliquis omnibus votis publicis perpetuis vel temporalibus, quae emittuntur in Institutis religiosis, v.gr. in voti: temporariis statim post noviciatum emissis in Ordinibus.

Multum disputatum est quid illud sit quo votum fit *sollemne* et differt a simplici. Critérium *externum* discriminativum ex canone clarissimum est. Quoad constitutiva *intrinseca,* haec videntur asserenda: tota ratio sollemnitatis est a determinatione Ecclesiae0, ut plures Constitutiones pontificiae suadent; ex voluntate autem Ecclesiae sollemnitas addit voto aliquid quo id intrinsece differt a voto simplici; illud vero specificum, quod votum sollemne accipit, recte dicitur consistere non in sola invaliditate actuum contrariorum, si revocabiles sint (cf. c.579), sed simul in reciproca traditione voventis et acceptantis, quae ex utraque parte sit per se perpetua et irrevocabilis, ct a solo R.Pontifice dispensari possit[10].

7. *Ratione dispensabilitatis:* a) reservata, si eorum dispensationem ct commutationem sola Sedes Apostolica concedere potest, quod accidit: *quasi ex natura sua,* in omnibus votis *publicis* acceptatis ab Ecclesia, ct in votis privatis quibuslibet factis principalius vel aeque principaliter *in utilitatem tertiae personae* physicae vel moralis ab caque acceptatis, quatenus dispensatio laedat ius illis quaesitum (cf. n.142); *β) ex dispositione Ecclesiae,* in duobus aliis votis privatis "perfectae ac perpetuae castitatis et ingrediendi in religionem votorum sollemnium", si quidem ca "emissa fuerint absolute et post completum decimum octavum aetatis annum" (c.1309); b) non reservata, illa quorum dispensatio concedi potest ab auctoritate infra pontificia.

Applicationes. 1. *Votum emissum in favorem alterius* non est reservatum: si emissum quidem fuit *etiam* in utilitatem alterius, *sed principalius* in honorem divinum; si emissum fuit primario in utilitatem alterius, sed ab eo *'nond.um* fuerit acceptatum; si voto firmata

' Contra Prümmer, 11,391, difficultatem facientem ex definitione tridentina circa dissolutionem matrimonii rati per sollemnem professionem religiosam (Î) 976). Quam difficultatem suo loco dissolvemus, concedendo quod Prümmer reputat impossibile.

10 Unde nec sententia quae apud Prümmer, 11,391 tribuitur Sudrez (cf. *Dc religione* tr.7 1.1 c.2 n.6-14), Schmalzgrüber, Wernz aliisque, specificantibus vota sollemnia ex *effectibus iuridicis,* nec alia quae secundum eundem sit plurium thomistarum cum S.Thoma, docentium in voto sollemni addi ad traditionem vovents *consecrationem* eiusdem internrrn, videtur *quatenus exclusive,* posse sustineri. Sane effectus iuridici qui votorum sollemnium dicuntur specifici, occurrunt in quibusdam votis simplicibus, v.gr. in Societate lesu, et consecratio interna voventis habetur in quolibet voto publico. Numquid professus benedictmus, qui transiret ad Redemptoristas et apud cos profiteretur (cf. c.634) momento professionis exccraretur? Cf. Bai.lerini-Pai.mieri, tr.6 s.2 c.3 n.2-4. Ferreres, *Las religiosas** comen.4 c.1 n.1-2 (Madrid 1914); P.Lumbreras, *Religiosi voti sollemnitas:* Ang 13 (1936) 161-191. A.Santamaria, in opere *Qttaem sit sollemnitas votorum* (Manila 1949) non solum eam reponit in consecratione scu benedictione, sed etiam negat vota simplicia constituere veros religiosos et professos in Congregationibus religiosis.

Secundum Pium XII vota sollemnia "arctiorem ac pleniorem quam alia publica vota Deo consecrationem secum ferunt" (Const. *Sponsa Christi: AAS* 43 [1951] 11).

est promissio aliqua *onerosa cl mutua,* ita ut cx utraque parte ius ad rem promissam obtineatur.

2. *Cum reservatio sit odiosa,* idcoquc strictae interpretationis, vota non habenda sunt reservata nisi sint undequaque perfecta: a) *quoad materiam,* ita ut ea praecise fuerit promissa quae reservatur; idcoque non est reservatum votum *non nubendi,* non petendi debitum conjugale, non violandi fidem coniugalcm, susc p cudi ord nes sacros, amplectendi vitam religiosam; nec votum *virginitatis,* quod intclligatur pro vita caclibataria vel pro integritate carnis non violanda; nec votum *castitatis perfectae ante 18 annum emissum,* et postea mere renovatum; nec circumstantia voti reservati, v. gr. tempus ingrediendi ordinem religiosum, vel electio Ordinis strictioris etc.; *β) quoad modum obligationis,* ita ut certo ct absolute comprehendatur in reservatione illud quod promissum est, ct quidem sub gravi, ad hoc ut sit materia apta, quae efficaciter possit reservari; idcoquc non est reservatum votum *vere condicionatuni* sub condicione de futuro non necessario [”] etsi condicio postea impicatur; ncc votum *disiunetivunt* de materia reservata ct non reservata, etiam postquam materia reservata electa est (cf. n.140,3). nisi altera deinde facta sit impossibilis; ncc votum *poenale,* ncc *dubium,* nec *substitutivum* a'.icuius voti reservati commutati (cf. n.145,3); 7) *quoad indobm obligationis,* ita ut emissum fuerit ex amore virtutis ct non cx aliquo timore, etiam levi, vel desiderio commodi temporalis.

De subiecto et obiecto voti

§ 1. *De subiecto voti*

112. I. **Subiectum voti** in universum est *persona quae Deo aliquid, interposita virtute religionis, per votum promittit.*

Cum igitur votum sit actus religionis, in genere valent quae de subiecto religionis dicta sunt. Sed quia vota emittuntur ad fulciendam voluntatem in bonis propositis, patet: a) *non posse fieri* vota non modo a damnatis, utpotc incapacibus exercendae religionis; sed neque ab angelis ut beatis, quorum voluntas fixa est in amando Deo, ncc meritum iam augere potest ; *β) nunquam emissa fuisse a Christo homine,* quia, non obstante natura humana assumpta, erat simul Deus absolute impeccabilis, ct comprchensor simul ac viator, maxime in bono firmatus et ab initio incarnationis virtutis ct me-

” Sed vota de futuro necessario, vel de praeterito vel de praesenti, non sunt nisi apparenter condicionata. et de facto absoluta vel nulla, quamvis per particulam *si* exprimamur; tunc enim particula *si* aequivalet particulae *quando,* vel indicat statum rerum actualem ignorari.

ritorum plenus 12 ; γ) *posse vero fieri* ab omnibus viatoribus congruenti rationis usu pollentibus, nisi iure prohibeantur (c.1307 § 2).

Applicatio: Vota emissa contra praescripta iuris vel sine debitis condicionibus: a) semper saltem *ill c.te* emittuntur; *β)* aliquando etiam *invalide,* si sci. praescripta iuris attingunt valorem votorum, ut v. gr. condiciones assignatae in c.572 pro professione religiosa, vel si debitae condiciones non observatae deturpant non modo ipsum actum vovendi, sed ipsum ob.cctum voti, quod sic nequeat a Deo acceptari (cf. n.119).

113. II. Condiciones voventis in particulari ex iure naturali requisitae sunt : *a)* usus rationis, *b)* intentio vovendi, *c)* deliberatio, *d)* libertas. De singulis pauca.

a) *Usus rationis* ideo requiritur quia vovens sibi imponit onus aliquod, ct obligationem moralem per votum emissum instar legis particularis ; et sicut nemo condit legem obligantem sine usu rationis, ut patet cx ipso conceptu legis, sic neque imponere sibi potest similem obligationem per votum, sine usu rationis. Ilie praesumitur expicto septennio.

b) *Inlcrilio vovendi* requiritur *vera* ct *interna,* quae communiter exigitur pro actu humano, ea sci. in qua habeatur voluntas saltem virtualis implicita ct serio concepta promittendi, ct consequenter in se suscipiendi novam obligationem, quae pertinet ad essentiam voti, ipsumque discriminat a proposito; manifestatio vero *externa* in hac promissione non exigitur, quia fit Deo cui omne cor patet.

Applicationes: 1. *Non valet votum ficlum,* scu emissum sine voluntate vere promittendi, non obstante formula apta adhibita. Similiter votum quo (piis promittere velit, sed *cum praevalenti voluntate* jc *non obligandi,* quae est destructiva prioris a qua non nisi ratione distingiMur. In utroque autem casu peccat per irreverentiam erga Deum, levem, tamen, ut verior sententia tenet u, nisi accedat contemptus grave scandalum, deceptio aliorum in rc magni momenti, v. gr. in professione religiosa, reparanda modo efficaci. Nullum etiam est votum illius qui *obligationem volo adnexam' ignorat,* quia voluntas non fertur in incognitum; nisi forte implicite suscipiat obligationem, intendens vovere ut alii solent.

2. *l'alct votum emissum eum animo promittendi* ct se obligandi, sed non adimplendi prom ssum. Sed in tali casti habetur peccatum contra religionem, grave vel leve H, prout sit obligatio ex voto susccpta.

*' S.Tjiomas, 2-2 q.SS a.4 ad 3.
u Cf. S.Alfossvs, 1.3 n.20t.
ll Prümmek It,394b memorat solum peccatum grave; sed videtur posse esse leve in congruenti materia.

114. c) *Deliberatio requiritur plena ct perfecta,* nemo enim censetur velle sibi imponere obligationem, etiam circa materiam levem, nisi agat ex deliberatione necessaria ad actum perfecte humanum ct moralem, in qua sci. et cognitio obligationis suscipiendae sit per se perfecta quoad substantiam, ct actus voluntatis sit perfecte humanus, intendens saltem implicite illud ipsum quod voto promittitur.

Saepe minus accurate dicitur requiri illam deliberationem circa obligationem, quae sufficit ad graviter peccandum: "qui potest se diabolo devovere per peccatum mortale, potest etiam se Deo obligare per verum votum". Quod verum est quatenus sufficiens dicitur ad vovendum usus rationis requisitus ad graviter peccandum ; at non semper sufficit ad vovendum eadem deliberatio, etiam confusa, quae ad grave peccatum satis est, sed requiritur specialis illa consideratio circumstantiarum, sine qua onus sponte assumi non dicitur". Nam qui facit rem cuius malitiam confuse apprehendit, actu perfecte humano tendit in eam prout sit; at vero is qui confuso ct vago modo apprehendit rem aliquam, non potest dici sponte tendere in eam prout est in sc, excepto casu in quo, aut habitualiter rem noverit, quamvis eo momento ad plenam obligationem non attendat, aut implicite consentiat in obicctum, proptcrca quod disserte intendat vovere illud quod alii vovent [10].

Attamen, ad validitatem voti non exigitur *nec matura ac diuturna* deliberatio, ex qua emissio voti sit semper prudens subiectivc, nec consideratio rei promissae *quoad ômnes circumstantias* distincta, modo cognita sit quoad substantiam et quoad illas circumstantias quarum notitia est determinativa in concretis adiunctis ad votum emittendum vel non emittendum". Similiter non requiritur cogitatio actualis et explicita obligationis in subiccto qui illam habitualiter cognoscit, ct multo minus cognitio cxpcrimcntalis eiusdem.

115. Opponi possunt multiplicia obstacula voluntarii perfectae isti deliberationi ; de cis in tractatu de actu humano dictum est, et magis in particulari dicetur quando agemus de contractibus; in praesentiarum pauca proponimus circa ignorantiam, cui error et inadvertentia aequiparantur in hoc sicut in aliis casibus:

1. *Ignorantia (error, inadvertentia), sive antecedens sive concomitans, etiam crassa, opponitur deliberationi ct ex ipsa rei natura votum reddit nullum,* utpote quod voluntate reapse non admittitur propter diversitatem moralem inter rem cogitatam et rem promissam [15], *quando versatur:*

[15] Cf. Ballerini-Palmieri, tr.6 sect.2 c.3 n.9.

[10] "Atque hoc est discrimen inter peccatum ct votum. Qui melius nosset peccatam, non fecisset peccatum; nunc tamen peccavit. Si autem melius novisset rem, non vovisset; tunc (seclusis votis quibus status initur) non vovit (Vermeersch, 11,195 nota).

" Cf. Ballerini-Palmieri, tr.6 sect, c.3 n.7-10.

" Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.198.

a) *circa essentiam voti,* seu circa substantiam ipsius actus vovendi, v.gr., quia vovens ignorabat in voto contineri promissionem, aut contrahi veram obligationem, etc.; *nisi tamen* vovendo cum expressa determinatione faciendi quod alii laciunt in simili casu, implicite susceperit obligationem voti ;

β) circa substantiam obiccti promissi, v.gr., si quis voverit donare calicem ecclesiae, existimans illud esse ex argento deaurato, ct postea compcriat esse ex auro purissimo ; vel si voverit castitatem perfectam, reputans eam consistere in renuntiando delectationibus illicitis sive intra sive extra matrimonium ;

y) *circa condicionem seu circumstantiam voti substantialem,* talem sci. quae, si cognita fuisset, votum impedivisset, salva exceptione inferius exponenda circa vota publica; v.gr. si quis voveret peregrinationem existimans expensas non superare 100 pesetas, cum requirantur 500, vel locum peregrinationis distare 20 kilométra cum distet 40 ;

S) *circa causam finalem seu motivant voti,* v.gr. si quis voveret missam pro salute patris, qui iam mortuus est vel salutem recuperavit.

2. *Ignorantia circa circumstantiam accidentalem vel circa causam mere impulsivam non invalidât votum cum tali circumstantia emissum;* nam in utroque casu voluntas aliunde est complete determinata ad illud; v.gr. si quis voverit peregrinationem ad determinatum sanctuarium, sperans simul recreari amoenitate loci vel visitare amicum quem supponit ibi commorari, obligatur ad votum implendum, etiamsi locus sit horridus vel amicus a loco discesserit.

3. *Ignorantia quae non sit circa essentiam voti vel substantiam obiccti promissi non invalidai vota publica, etsi cautam dederit eis emittendis;* nam bonum publicum firmitatis status religiosi vel decoris Ecclesiae exigit in his casibus, ut vovens implicite velit admittere subsistentiam suorum votorum publicorum in essentialibus deliberate emissorum, non obstante ignorantia circa condiciones vel circumstantias secus invalidantes 10. Imo etiam in casu ignorantiae circa substantiam voti vel obiccti, nisi ipsa praecise causam dederit voto, non raro votum emissum erit validum, propter voluntatem

'* Wouters, 1,642,2 thcoricc non ponit hanc exceptionem sed practice cohaeret cum doctrina communi; nam fatetur vix unquam applicari limitationem principii generalis, nisi error sit circa substantiam proprie dictam. Cf. SuArez, *Ot Uatu rcliyioso* 1.6 c.5 n.3-4.

voventis suscipiendi obligationem prout alii suscipiunt, sine implicita restrictione, et independenter a qualibet condicione quae non pertineat ad substantiam contractus intercedentis inter subdiaconum ct Ecclesiam vel professum ct religionem.

Applicationes: 1. *Valet votum casitatis* emissum ab adolescente qui scit eo voto renuntiari delectationibus carnalibus qubuslihct licet nondum expertus sit vim tentationum; imo, etiamsi adhuc ignoret in quo illae delectationes consistant.

2. *Non valet votum emissum a semidormiente* aut semiebrio, vel ab eo qui ex repentino animi motu, in aestu passionis vel fervoris", votum absque perfecta deliberatione emittit.

3. Si dubium est num habita fuerit plena deliberatio, votum non obligat, siquidem obligatio dubia obligatio in praxi nulla; sed defectus plenae deliberationis post votum emissum non facile admittendus est.

116. d) *Libertas voluntatis requiritur pariter perfecta,* qualis solet esse in actu directe et in se voluntario; nova enim obligatio quae est ex voto, utpote quae solum dependet a vovente, non suscipitur sine voluntate libera quoad substantiam, neque a Deo admitteretur promissio coacta. Ea, igitur, quae substantiam libertatis impediunt, ex ipsa rei natura votum reddunt nullum.

117. *Opponitur* perfectae isti libertati, praeter alia obstacula communia, *metus,* de quo aliquid in particulari dicendum est:

1. *Metus quilibet, si adeo perturbat animum in casu exceptional'!, ut tollat deliberationem, votum ex eo emissum reddit nullum,* utpote quod non est a libera voluntate sub indicio indifferenti.

2. *Metus iniuste incusus,* ideoque a causa extrinseca libera: σ) i*/ est aravis, et causatus ad votum cxtoraucndum,* boc irritum reddit saltem ex iurc ecclesiastico (c.1307 § 3; cf. 214 § 1 ; 572 § 1.4.°) : imo. videtur quod etiam ex iure naturae, non quidem propter defectum consensus, nam invitus tamen voluit, sed quia Deus non approbare censetur promissionem vi iniusta obtentam, ct ouia lex naturalis exigere videtur quod ius in integrum restituatur. Tniuste autem obtenta est promissio: *certo,* quando metus incutitur directe ad votum obtinendum ; *probabiliter* iuxta quosdam, etiam quando**

** Pμμμ» vel fervor an·mi vehemens ρMπιτηηησ non perturbat airmiim ut tollat Miff'cirntem del brraf'oncin et I'bertnlrm ad vovendum: unde pene* rnt'Oi votum ·η h:s adiunefs einissuai erit validum, sed facilius habebit ratio nem pro dispensatione vel commutatione.

metuens determinatur ad votum in favorem aggressoris ut se liberet a metu ; hinc si duo iuvenes cupiunt eandem puellam tanquam. sponsam, et alter eorum alterum minis gravissimis inducit ad renuntiandum puellae emisso voto, hoc votum certo nullum est ; si autem vovens ipse se ad votum determinavit, ut fugeret vindictam alterius, probabilius votum est validum ;

β) si est levis quidem, sed talis qui fuerit sola causa vovendi, id quod in foro externo non praesumitur, ex eodem motivo supra indicato adhuc pluribus videtur votum privatum ex eo extortum invalidare, nam de facto non habetur plena consentiendi libertas, ct Deus non admittere censetur talem invitam promissionem 21.

Assertum limitatur ad vota privata, quia vota publica, propter exigentiam boni communis ct firmitatem status, non invalidantur nisi ex metu gravi (cf. c.214 § 1; 572 § 1,4.p).

3. *Alius qiiilibet metus, etiam gravis, tum ab intrinseco,* verbi gratia ex angustia pereundi in tempestate, *tum ab e.vtrinseco sed iusle,* v.gr. ex imminenti poena capitali subeunda propter crimina, *tum ab extrinseco etiam iniuste, sed non ad extorquendum votum,* v.gr. si quis captus a latronibus vovet Deo ut liberetur, *non Invalidât votum;* nam in his omnibus casibus nulla existit iniuria in ordine ad votum quod libere emittitur occasione metus, quamvis metu non stante non emitteretur. Sic fert sententia communior et probabilior a S.Alfonso plane approbata (1.3 n.197).

118. c) *lure non prohibitus,* Ius intelligitur tam *naturale* quam *positivum.* Sane :

a) IURE naturali nemo sui compos, cuiuscumque aetatis aut religionis, incapax est ad vovendum ; ideoque etiam in iuniore aetate aut apud paganos ct haereticos vota valida emitti possunt22 ;

b) ius positivum ecclesiasticum (nam civile non est competens pro baptizatis, in rebus religiosis) potest ponere *condiciones* sive valons sive liccitatis votis externis, etiam privatis (cf. c.1307 § 2). De facto: a) *plures reddit incapaces*

ll Sententia contraria est communior, ct disserte evolvitur a Soto, *De iustitia et hire* 1.7 q.2 a 1; sed haec habetur probables a Seu indier. itemque a Merkelbach, II.713; Noldin-Schmitt, 11,210 l·; Vkrmeersch. 11,195,3; Kerres-Mondrîa. 1,418. Cf. etiam S.Alfonsus 1.3 n.l(>7, apud quem citantur pro ea Ihiscnbaivn et Navarro, quibus addi potuissent Sdnchez, Castropalao, etc.

a Cf. CPF n.050, ubi declarat S.Paemtentiaria vota a protestante emissa coram ministro anglicano valida fuisse, si vera intentio vovendi non aberat,

emittendi vota publica, determinando condiciones non solum ad licite sed etiam ad valide vovendum in Institutis religiosis[23]; *β) aliquando votis publicis emittendis praescribit similiter condiciones liceilatis,* quae afficiunt non actum ipsum, sed cius circumstantias, v.gr. loci in c.574 § 1; tunc votum est validum praetermissis «condicionibus, sed illicite emittitur. Praescriptio aliqua generalis quae prohibeat religiosis emittere vota privata sine licentia Superioris non est; et vota sic emissa, licet generatim non expediant, videntur esse valida[24] quamdiu non contradicunt regulae vel voluntati Superioris, quamquam plerumque saltem obnoxia sunt irritationi Superioris [or.

De obiecto voli

119. Obiectum voti est *id quod voto promittitur.* Secundum notionem voti supra adumbratam, tribus condicionibus a) *honestatis,* b) *possibilitatis,* c) *melioritatis* ornatum esse debet, ut aptum evadat; sci. sit:

a) *Honestum,* quia actus religionis, quo Deo cultus latriae exhibetur, non potest esse de materia Ipsi non acceptabili, quae habeat malitiam sibi intrinsecam, non mere extrinsecam. Unde sacrificium Iephte factum a patre (Iud 11,34-40), quamquam dc eius interpretatione controvertitur[20], obiective non erat obligatorium.

Applicationes: 1. A'oh *valet votum quando materia est inhonesta,* tum in se tum cx suis adiunctis, v. gr. (piando res honesta vel indifferens, exclusive ordinatur ad malum finem, ita ut causa motiva totalis vovendi sit mala, puta gratiarum actio propter peccatum, vel impetratio rei illicitae; sic enim res, prout intenditur, mala est. Similiter non valeret quando res esset undequaque vana vel indifferens, talis quae neque cx circumstantiis, acciperet bonitatem; nam Deus non capit complacentiam de rebus stultis, etiamsi modo honnesto possint perfici, siquidem non modus sed res vovetur.

2. Valet votum emissum dc rc in sc bona vel indifferenti, quando subjective *ordinatur ad finem partim bonum partim malum,* v.gr. eleemosyna promissa ad honorem Dei ct cx vanagloria; potest enim tale votum execution! mandari sine ullo peccato, omissa causa motiva partiali mala.

a Cf. c.572.574, etc., et canonistas exponentes ius relig'osorum.

34 Ita sententia communior post Caietanum, *bi 2-2* q.88 a.8; SuÂRfô, *Dc* n *hfjionc* tr.6 1.3 c.5 n.3; Salmanticenses, *Cursus th. ut.* tr.17 c.1 punct.18 n.183 Nec quidquam probatur in contrarium ex c.1315.

a Cf. Prümmer, 11.398 et infra n.130.

24 Utrum sci. ageretur de mactatione physica, an solum de spirituali virginitatis perpetuae.

3. Similiter valet, probabiliter, votum emissum *sub condicione mala quae non sit finis,* quando obicctum ipsum plane bonum est, v.gr. cum quis vovet missam si inimicum in duello occiderit, ex affectu sci. ad propriam vitam ct in quantum occisio inimici ordinatur ad hunc finem bonum". A fortiori valet votum sub condicione quae *non est mala, sed actionem malam supponit,* v. gr. audiendi missam, si vovens e duello incolumis evaserit.

4. Valet vel non valet votum emissum contra praeceptum superioris, prout ille *mere vetuerit emittere votum vel talem rem voto offerre;* in primo enim casu res est bona ct sola actio vovendi mala, in secundo vero res prohibita non est honesta.

Peccatum quod habetur in emittendo voto invalido propter materiamita indicandum est: a) GRAVE est, iuxta omnes, quando vovetur materia *in se vel e.r fine principali intento graviter illicita,* v.gr. si quis vovet 10 missas si occident inimicum in duello, i.e. ut occidat illum, cx sola hac causa finali ; b) grave videtur attentare tale votum, quando materia est in se vel ex fine intento leviter illicita quia supponitur Deo placere talem rem, quod sine gravi iniuria divinae sanctitatis dilficu'tcr fictIJ; c) leve EST peccatum, quando vovetur res vana aut indifferens, vel res bona cum fine secundario leviter peccaminoso, v.gr. si quis vovet eleemosynam principaliter ad sublevandum pauperem, sed etiam ut laudetur; d) LEVE EST similiter peccatum in emittendo voto cum condicione bona, quae supponit actionem malam, v.gr. si quis vovet 10 missas si c duello incolumis evaserit *

120. b) *Possibile,* tam physice quam moralitcr, propter rationem supra expositam; res nempe quae sine magna difficultate perfici non possit, nequit esse obiectum prudentis promissionis spontaneae et acceptationis, utpote in detrimentum spirituale cessura. Attamen distinguendum nobis videtur inter promissionem omnino spontaneam, ex qua nova obligatio creatur et promissionem rei aliunde debitae et per votum nova obligatione confirmatae: illa non fit rationabiliter ct valide nisi de materia moralitcr possibili ; haec videtur posse utiliter fieri de re indeterminate impossibili, sed quoad singulos actus determinatos possibili ct obligatoria, si votum ita intelligatur ut obligatio nova suscipiatur adhibendi omnem diligentiam ad omne peccatum fugiendum, ita ut post lapsum et infractionem votum pergat urgere ; quamvis saepe huiusmodi vota erunt imprudentia. Plcrique, tamen, simpliciter dicunt

21 Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.206.

* Si votum est invalidum quia deficit animus promittendi aut se obligandi, semper habetur peccatum saltem veniale, propter irreverentiam erga Deum; quodsi iuramentum fictum adhibetur quando boQuen commune vel ius alterius exigit veritatem, peccatum est certo grave, v.gr. si quis emittit fitam professionem religiosam.

s Cf. S.Alfonsus, 1.3 n,205.

10 Cf. Noldin. *11,212;* Mebkelbach, 11,717.721.

non valere votum dc vitandis omnibus peccatis venialibus, vel de vitandis omnibus deliberatis quod emittat persona non probatae virtutis[31].

Applicationes: 1. *Non valet volunt itandi omnia peccata venialia,* etiam semideiiberata, *ita intellectum ut,* commisso uno vcniali cesset, quia hoc modo est impossibile sinc speciali privilegio (D 833); vel etiam eodem sensu, deliberata in subiecto qui perfectioni non serio studet.

2. *Valet votum vitandi deliberata,* saltem in subiecto qui perfectioni studet; vel *deliberata* ex determinata materia etiam in subiecto remissiori, vel omnia gravia in quolibet subiecto; item votum faciendi *quud perfectius est,* m subiecto magnae virtutis, licet non semper erit prudens hoc vovere·[32].

121. e) *Melius bonum* intelligitur non absolute et obiccti-vc, ita ut comparative ad alia bona sit in se omnium perfectissimum, sed relative ad voventem ct secundum concretas eiusdem circumstantias; exigitur ergo ut votum *maius bonum non impediat in subiecto vovente,* quia Deo non potest esse gratum, quod aliquis se obliget ad omittendum quod Illi est magis placitum.

Applicationes: 1. *Valet votum de rebus quae pertinent ad consilium,* siquidem ex excellentia sunt meliora suis contrariis; item de rebus *praeceptis,* quia melius est eas praestare ex praecepto et ex voto, exercendo novam virtutem religionis; item de rebus quae nen in se, sed *in suis adametis, sunt me.iores* pro vovente quam carum omissio vel contradictio, v. gr. votum nubendi emissum a violatore, ut consulat puellae violatae; imo etiam ab eo qui frequenter incidit ii. peccata carnis, quatenus aliis mediis non utatur efficaciter, etenim "melius est nubere quam uri" (1 Cor 7,9) a, ita ut sensus sit aut aliis mediis uti aut nubere[31].

2. *Non valet votum non vovendi absolute,* quin melius est aliqua vovere; sed quilibet potest emittere votum non vovendi nisi de consdio vonfessarii; quodsi nihilominus voveat illo inconsulto, peccat sed valide vovet 3.

§ 3. *iie effectibus et impletione voti*

122. Effectus voti est *obligatio, per se gravis, quam vovens sibi ipsi ex virtute religionis, tanquam ex lege particula-*

" Cf. Vf.mmef.rsch, 11,195,6.
" Cf. J.Creusen, *Le voeu du plus parfait:* NouvRcvThcol 60 (1030) 621-643.
u S.A1.FONSUS (I 3 n.209) hoc habet ut probabilius; contrarium tenet Soto, *De iure ct iiistitia* 1.7 q.1 a.3; Io. a S.Thoma, *In 2-2* q.88 d 23 a.7 concl.4-5; Concisa, *In dcialoyum* 1.3 diss.9 c.2 n.3, qui arguunt ex hoc quod matrimonium .non est un cum remedium»
w Cf. Lehmkuhl. 1.589,2.
" Cf. S.Axfonsus, 1.3 d.210.

n *imponit,* secundum modum, tempus aliasque circumstantias quas in vovendo intenderit. Singula evolutius ex ordine dedaranda sunt.

123. 1. ***Facium obligationis constat*** tam ex revelatione quam ex ratione :

S.Scriptura saepe inculcat : "Si quid voveris Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis et stulta promissio: sed quodeumque voveris, redde; multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere" (Eccl 5,3-4; cf. Deut 23,21; 1 Tim 5,12).

Ratio intrinseca, autem, est, quia votum est promissio Deo facta; iam vero, ex natura rei et propter reverentiam tanto promissario debitam, promissio rationabilis, semel Ei facta, specialiter obligat, quia acceptata fuit ab Eo.

124. II. ***Qualitas obligationis est fidelitatis erga Deum,*** quae pertinet ad virtutem religionis, tanquam actus latriae, quin tamen rem voto promissam sacram facere videatur. *Constat* tum ex Magisterio ecclesiastico tum ex ratione :

C.1307 § 1: "Votum ex virtute religionis impleri debet".

Ratio ostendit promissionem alteri factam, per se ex fidelitate esse observandam ; iam vero, fidelitas erga Deum pertinet ad virtutem religionis; siquidem Ei non debetur, sicut hominibus, ne decipiatur, sed ut reverentia exhibeatur retinendo fidem datam in oblatione ad Eum honorandum ct colendum facta, in quo est actus latriae.

Disputant utrum violatio cuiuslibet voti habeat rationem veri *sacrilegii,* an per sc tantum infidelitatis ct perfidiae, a sacrilegio specie distinctam. *Aliqui* cum Caietano *(l ii 2-2* q.99) censent res quaslibet per votum promissas fieri sacras, ideoque in qualibet violatione voti haberi sacrilegium. *Alii* dicunt esse res quasdam quae minime fiunt sacrae propterea quod voto promittantur, v.gr. cocna a qua voverit quis abstinere, ct rationem sacrilegii reservant ad quamcumque violationem voti castitatis. Rectius videntur nobis sentire qui solam violationem voti publici castitatis putant implicare sacrilegium (cf. n.91,3), eamque non propter violationem voti qua talem cum dc sc nec voventem nec rem votam reddat sacram, sed quia cx publica auctoritate sic voventes deputantur ad cultum divinum et fiunt sacri. Lis non habet momentum piacticum, quia certo violatur rc'-igio per peccatum eo gravius quod est magis directe contra Deum.

Applicatio: *Infima species moralis eadem est* in qualibet viola-

tione votorum[39]; nam semper consistit in violatione fidelitatis et reverentiae Deo debitae. Ideo, per se sufficeret scorsim declarare in confessione materiam peccati et laesionem voti, cum haec sit circumstantia separabilis a substantia peccati. In praxi vero hoc minime commendatur, ratione directionis pastoralis.

125. III. *Quantitas obligationis est gr&uis ex genere suo,* non tamen toto. Nam virtus religionis, ex qua votum urgetur, praecipua inter morales, urget graviter in proportionate, materia; admittit tamen parvitatem, quia eius transgressio ex modicitate rei defraudatae, non ex dignitate promissarii defraudati consideratur. Aliunde cum votum sit ad modum legis privatae, quam vovens sibi libere imponit, patet obligationis mensuram, supposita aptitudine materiae, radicaliter pendere ab intentione voventis[37], qui vim naturalem voti j n. lubitu extenuare potest sumendo levem obligationem in re gravi, nisi ex motivo superiore prohibeatur; *prohibetur* autem in votis publicis, quae potest quidem non emittere, sed si emittat sub gravi emittit, propter exigentiam Ecclesiae intervenientis ratione disciplinae servandae, ita ut a Deo per Ecclesiam non acceptentur nisi obligatio gravis suscipiatur.

Ad indicium ergo ferenduni de gravitate obligationis per votum susceptae, attendendum est imprimis ad intentionem voventis, sed etiam ad materiam voti:

a) Ab intentione voventis pendet, quod materia *gravis obliget sub levi;* quodsi vovens nihil dc hoc cogitaverit, praesumitur se obligasse secundum materiae quantitatem; item quod *materiae coalescant vel non,* prout sci. vovens intenderit totalitatem rerum vovere *ut union aliquid,* implendum per partiales praestationes vel determinatis temporum intervallis ad urgendam impletioncm definitis, ut plerumque eveniet in votis *realibus,* aut singulas praestationes intenderit separatim vovere, *ut res singulares satisfaciendas qua tales* vel determinatis temporum intervallis ad finiendam obligationis partem definitis, ut plerumque eveniet in votis *personalibus* Patet hanc coalescendam non dari nisi in rebus aliqua ratione ad invicem relatis seu non disparatis, quae insuper ad eundem finem ordinentur et eodem voto promittantur. Praeterea coalescentia efficere potest, non solum ut plures res parvae in unam gravem coa'cseant, sed etiam ut plures res in se graves, quae ad invicem coalcscentes promissae fuerint, singulatim sumptae desinant esse gravis

30 Sîc tradit S.Ai.fonsus, 1.3 n.224 post Caietanum, 7k 2-2 q.88 a.5 et Sai.wanticenses, *Cursus th. m.* tr.17 c.1 n.JO1, cum communi opinione.

x Abqui auctores, ut SoTO, *De Utre ct iust tia* 1.7 q 2 a.1; Wigand *Tribunal confessoriorum* tr.10 exam.3 n.32; Concina. *In decalogum* 1.3 diss.9 c.4 n.2, censent quad bet *vota in re gravi urgere sub gravi,* qu a vovens non possit materiam voti mutare. Sed potuit nullam obligationem suscipere; cur non potuerit solam levem suscipere? E contra, certum est circa materiam *undequaqut levem* non posse emitti vota sub gravi obligantia, siquidem Deus improportionatum vinculum non haberet ratum. Cf. S.Alfunsus, 1.3 n.211-212.

pars illius voti, v.gr missa singularis intra seriem mille missarum per modum unius promissarum

b) A materia voti pendet, praecisa speciali intentione voventis, quod obligatio iud eanda sit gravis vel levis, prout sci. votum conferat notabiliter ad cultum divinum vel secus. Id autem digne scitur: sive directe, in quantum voto promittatur gravis vel levis a'tus religionis; sive indirecte, in quantum res in alio ordine graves vel leves per votum ad cultum divinum referantur. lam vero, *in actionibus singularibus* gravem materiam indicabimus eam, quae lege divina vel humana per se sub gravi urgeretur", quia notabiliter conducat ad servitium divinum, vel ad bonum commune, vel ad utilitatem ipsius voventis, ut v.gr. novendiales preces longiores, iciunium. longa peregrinatio40; *in serie vero actionum vel rerum,* videndum est num actiones vel res singulares, etiam in se graves, efficiant partem levem seriei qua talis promissae, v. gr. sextam decimam partem, quia tunc earum omissio potest esse levis, ut si quis voverit centum missas celebrare ct unam omittat41.

Applicationes: 1. *Graviter peccat,* seclusa contraria intentione in vovendo, qui non implet votum amplectendi statum religiosum, construendi sacellum, imo recitandi rosarium, audiendi missam, etc.; nisi in postremis exemplis non unum solum rosarium aut missam voverit, sed seriem integram ut talem, cx qua unum altcrumve huitismodi actum detrahat qui relate ad seriem est parvi momenti, "adeo ut solum tertia vel quarta totius pars censeri debeat res notabilis, quae sine gravi culpa omitti nequeat" iuxta opinionem satis benignam Noldin-Schmitt, 11,215.

2. *Leviter peccat,* qui orationem *Pater noster,* voto promissam, non recitat; idque per se etiam si cotidie eam recitare promiserit, nam censetur non summam orationum per modum unius recitandarum sic vovisse, sed pro quabbet dic levem obligationem independentem promisisse. Similiter ubi quis, primario fine honorandi B. Virginem, quolibet sabbato eleemosynam dare promiserit omissiones singulares non coalescere censentur. Sed si promiserit eleemosynam parvam cotidianam vel hebdomadariam per quinquennium in auxilium pauperum, omissiones non adeo separatae coalescunt per

a Sic etiam Lehmkuhl, I.50fa Noldin-Schmitt, 11,215; Vermeersch 11,201. Quod non omnino probat Prümmer, 11,405,2.

" Aliquando speciali attentione considerandum est obiectura voti, ne fallamur in appretiatione transgress onis. Sic, si in voto faciendi quod perfectius est, non tam res voventur, quam gradus perfectionis qui in eis faciendus est, qui v.gr. sacro quod perfectius potuisset audire subrogat aliud opus minus perfectum nedum graviter peccaverit necessario, vix graviter peccabit in casu singulari. Cf. Vermeersch, *Quaestiones de virtutibus religionis ct pietatis* n.120.

40 In votis realihus circa ea quae sunt pretio aestimabil a nonnulli dicunt eam materiam esse gravem, quae gravis esset si intercederet ratio iustitiae commutativae; quod non caret difficultate, et potius nobis solvendum videtur ex intentione voventis, si est pauper, et cx quantitate absolute gravi, si vovens est dives. Cf. tamen Prümmer, 11,405,2.

*' Aliquando dicitur regulas religiosorum quae de se non obligent sub culpa non esse materiam aptam voto graviter obliganti. Hoc saltem aequivocum est. Si regula versatur circa rem sub levi tantum praeccptibilein, v.gr. verritionem cub'culi, non praebet materiam pro voto sub gravi obligante. Sed si regula versatur circa rem ratione sui sub gravi praeceptibilem, v.gr. circa missam audiendam, potest votum graviter obligans elici circa illam rem. Similiter potest sub gravi voveri totalitas multarum regularum, quarum singulae materiam levem continent.

quia vovens censetur vovisse unum aliquid» ad maiorem facilitatem pluribus donationibus partialibus distributum.

3. *Qui vovet paupertatem in religione,* non potest se obligarc tantum sub levi in materia gravi; qui vovit rcc't'TC semel precem jaculatoriam, non potuit se obligare sub gravi in adiunctis ord nari s. Qui vovet vitare peccatum, per se obligationem suscepisse censetur iuxta illius gravitatem[41].

126. IV. *Subiectum obligationis cx voto qua tali proveni entis, est solus vovens,* seu "votum non obligat, ratione sui, nisi voventem" (c.1310 § 1); est enim obligatio libere suscipienda a persona physica vel morali, quam nemo potest suscipere pro altero, obligando cx religione ct immediate rem aut actionem illius, etiamsi maxime sit sibi coniunctus.

Applicationes: 1. *Vota personalia non possunt impleri nisi per voventem,* quia habent pro obiecto actionem ipsius; vota vero *rcalia* possunt impleri etiam per alios, siquidem per ea res quolibet modo honesto satisfaciendae promittuntur. Hinc, si quis voverit eleemosyna 100 pcsctarum sublevare pauperem, potest implere votum movendo amicum ut eam quantitatem tradat pauperi illi.

2. "*Voti realis obligatio transii ad heredes;* item obligatio voti *mixti* pro parte qua rcale est" (c.1310 § 2). Nam in acceptanda hereditate, gravata obligatione aliqua per votum testatoris, heres implicite admittit obligationem hereditati inhaerentem.

Species moralis istius obligationis certo non est religionis, immediate a voto testatoris transeunto in heredem; *pro aliquibus* obligatio est nihilominus fidelitatis ct religionis; *f dolitatis,* quia obligationes reales testatoris videantur afficere indirecte ipsa bona cius, ideoque urgere officium iustitiac, fidc.italis religionis etc., cis quasi inhaerens ubicumque ct apud qucmcumquc inveniantur; *religionis.* quia per canoncm 1310 § 2 Ecclesia observantiam istius obligationis evehat ad virtutem religionis; *pro aliis,* ut videtur non sine ratione, est obligatio *tum religionis* cx sola lege ecclesiastica modo commemorata, *tum iustitiac* erga testatorem in testamentis officiosis (quibus sci. legitimae nihil detrahitur) ct in aliis obligationibus rcalibus, cx quibus tertia persona ius proprie dictum acquisierit[43].

3. *Vota pro aliis emissa,* a parentibus pre filiis, a superiore pro communitate, a municipio, etc., *ita inlelligenda sunt: parentes,* qui vovebant tradere filios Ecclesiae vel Instituto religioso, *ex religione obligabantur* fovere honesto modo vocationem ecclesiasticam vel religiosam filiorum "oblatorum"; sed hi non tenebantur voto parentum ct liberi erant ad alium statum amplectendum. *Superior* aliquid vovens implendum per communitatum sibi subditam, cx rcl gione obligatur ad illud exigendum; sed subditi non tenentur illud exequi nisi ratione subtectionis erga superiorem. Quando *municipium* aliavc communitas vovet observare festum, iciunium, etc., determinatis diebus, obligatio voti non afficit nisi ipsos voventes et cos qui

[43] S.Alfonsus, 1.3 n.211.
[41] Cf. Vermeersch, 11,204; Uback. 1,152.

voto per personalem acceptationem adhaeserint; ceteros, praesci tim posteriores, non urget nisi obi gatio uria cx sublectione ad legitimam auctoritatem, ergo obcdicnlia ct fortasse etiam religio, si cx motivo religionis lex festi vel iciunii lata luerit[41][44]

127. V. *Interpretatio obligationis in voto susceptae,* quoad eius nimirum existentiam ut extensionem, itemque quoad circumstantias temporis, modi, etc., observandas in adimpletione, non aliter ac in legibus *facienda est imprimis secundum intentionem voventis* sive expressam sive rationabiliter praesumptam, eaque dificientc, cx rationabili et communi acceptatione in tali re, pro eiusdem natura et voventium consuetudine; huic enim vovens se accommodare censetur, benigniores in dubio partes sectando, quia quaevis obligatio est odiosa.

Notare iuvat in quolibet voto quasdam condiciones, sive cx natura ici sive cx iure positivo *inc udi,* ut : salvo iure superiorum, si potero si res non mutetur notabiliter, si sit talis qualem suppono, etcetera: quibus tamen condicionibus votum non fit condicionatum.

128. VI. *Circa ipsam adimpletionem* censendum est cum qui rem voto promissam praestiterit, immemor tamen voti, obligationi satisfecisse; nam praesumendum est quemlibet prius strictis obligationibus velle satisfacere, quam opera supcrcrogatoria cx pura devotione praestare. Si tamen opus praestiterit expressa intentione non satisfaciendi, non satisfecit; nam ab cius voluntate pendet num obligatio maneat.

Applicationes: 1. *Quoad existentiam voti:* a) in votis DE RE PARTIM impossibili, qui vovil rem partim possibilem parlim impossibilem, ad nihil tenetur *si* utramque partem per modum unius ct inseparabiliter intendebat vovere, obiectum enim complexivum fuit impossibile"; cum dc intentione voventis non constat, ct tamen cx ea conicctural itcr interpretata solvenda est quaestio, distinguendum est: a) *si materia est ind.visibilis,* vel divisibilis quidem, sed ita ut in parte possibili ratio voti non salvetur, obligatio cxislit nulla, v.gr. si quis voverit peregrinationem lapurdcnscm, sed non possit iter facere nisi ad terminos Galliae; *β) si materia est d vis.b lis,* et in parte possibili non accessoria servatur ratio ct finis voti, haec pars praestanda erit, v.gr. si quis voverit peregrinationem facere ct ea occasione eleemosynam dare sanctuario, etsi non possit dare eleemosynam, adhuc tenetur peregrinationem facere, non vero viccvcrsa

[41] Cf. DA 834.932.2113. *Izx vigenti disciplina* (c.1244 § 2) episcopi non iam possunt dies festos vel abstinentiae et iciunii per modum hali tus indicere. Obligatio ergo habanalis, si quae remaneat, erit vel ex consuetudine leg time praescripta, vel cx lege praecedenti, quae vix existe!; nam episcopi iam diu non solebant tali iure uti iuxta auctores.

[w] Si post votum res promissa ex parte fit impossibilis, obligatio exequendi partem possib lem perseverat, si res commode dividi potest et solet, modo part remanens non sit accessoria.

[44] Cf. S.Akfonsus, 1.3 n.202.

b) in dubio SUBiECTivo, qui dubitat utrum verum votum emiserit *an merum propositum* conceperit, liber praesumitur; qui certo emiserit, sed dubitat *num sufficienti deliberatione* gauderet, post septennium praesumitur emisisse votum valide (cf. c.88 § 3); pariter qui certus est de emissione, sed non de *impletione,* praesumitur non implexisse. In utroque tamen isto **casusi** ratio positiva vere probabilem reddat sive defectum deliberationis sufficientis sive implctionem emissi voti, iuxta sententiam probabilem ct doctrinam alibi traditam potest votum negligi ; praestat vero dispensationem petere ad cautelam.

c) in votis coNDicioNATis, condicione suspensiva, votum non obligat nisi verificata condicione; ct quidem per se proprio sensu et non acquivalcntcr, quia condicio suspensiva voti obligationem suspendit quamdiu impleta non est, ct vinculum non obligat ultra terminos definitos, nisi aliud constet, etsi motivo vovendi satisfiat per imp'et'onem condicionis acquivalcntcm ; hinc ergo, si quis vovit ingredi Institutum religiosum post matrimonium sororis, quia debeat illam interca sustentare, non tenetur per se votum implere si soror ante matrimonium pinguem hereditatem accipiat aut moriatur. Si tamen vovens inediis fraudulentis et iniquis impediat verificationem condicionis, peccat contra votum;** sed neque in hoc casu urget votum condicione non verificata.

d) in votis Ar.TF.RNATivis seu disiunetivis, v.gr. aut iciunabo aut eleemosynam dabo, hoc pacto distinguendum est : a) *si disiunctio est circa rem bonam et malam,* votum est nullum; quia posset eligi res mala quae non est materia apta; *β) si disiunctio est inter res bonas,* vovens potest libere eligere alterutram ; sed : *si ante electionem alterutrius* altera pereat vel impossibilis evadat, tenetur ad aliam ex voto praestandam, si hoc *sua culpa* evenit, sive quia non potest commodum cx culpa reportare, sive praesertim quia censetur aliam partem implicite elegisse; si vero sit *immunis a culpa,* verius ad nihil tenetur cx voto, sive quia sibi liberam optionem servavit, quae nunc impossibilis evasit, sive saltem quia alterutro obiccto dispa rente materia voti disiunctivi substantialiter mutatur49; *si post elec tionem* alterutrius altera pereat, votum in re semel iam electa impleri debet; si vero ipsa res electa pereat, non est obligatio neque alteram neque aliam acquivalcntcm ei substituendi, nisi forte res electa in aliam fuerit transmutata, ct obiectum voti fuerit non res individua sed res ipsa vel eius utilitas, quae perinde inserviat ad finem voti.

2. *Quoad extensionem voti,* iuxta principium interpretationis indicatum, non debet obiectum strictius vel severius sumi quam in eadem re, deficiente voto, sumitur. Hinc: *qui vovit rosarium,* potest altcrnatim cum socio recitare; *qui toto mense maio iciunium* obscr-

*T Supponitur dubium positivum; quia si esset mere negativum, obligatio urgeret.

** Stricte loquendo ab intentione voventis pendet quod, stante voto, possit impedire verificationem condicionis vel secus; sed praesumitur se obligare in em-ttendo voto conlicionato ad non adhibenda media in qua ad impediendam condicionis exeeutionem. Pariter dicendum est in voto poenali, relate ad obligationem omittendi rem cuius perpetrationi vinculatur poena voto suscepta. Cf S.Alfonsus, 1.3 n.218.

♦ Cf. S.Alfoxsus, 1.3 n.224; Molina, *De iustiiia et iure* tr.2 disp.270 n.6; I Sanchez, *In decalogum* 1.4 c.13 n.25.

vare vel missam audire, non tenetur iciunarc vel duabus missis ass:st. - re die dominica; qui vovit iciunium in vigilia sui natalis, potest anticipare, si ea incidat in diem dominicam, imo ct omittere, si voti obligatio sit ad plurcs annos (cf. c.1252 § 4); *qui vov t votum poenale.* debebit illud implere prima vice in qua poenam incurrat non vero reliquis, nisi alia intentio satis clare constet, v. gr. qui vovit 10 pesetas dare pauperibus si iterum blasphemet, debet eas sola prima vice persolvere, nisi mens eius fuerit sibi imponere poenam efficacem ad extirpandum hoc vitium; *qui voti alicuius immemor,* aliud emittit cum priore incompatible, per se obligatur ad primum; sed si alterum aequalis vel maioris perfectionis est, potest istud eligere[5]'.

3. *Quoad circumstantias temporis et modi* consulatur potissimum intentio voventis ct suppleatur per regulas pro interpretatione legis datas. Hinc: a) *votum negativum absolutum* urget illico, semper et pro semper; *β) votum positivum* Cipus implctioni nullum tempus praefixum est, urget ubi primum commode impleri possit, quia est ad instar debiti cuius exeeutionem repetit obligatarius, adeo ut notabilis dilatio sine insta causa gravis sit in re gravi, si propter dilationem rei promissae valor notabiliter minuatur", vel si proximum periculum oriatur non implendi votum tempore futuro; secus di'ationem notabilem non censemus esse per se grave peccatum"; 7) *votum pro tempore determinato* emissum, si tempus fuerit praefixum ad *finiendam* obligationem, ut praesumitur in votis personalibus ct in aliis in quibus ratio ipsius temporis considerabatur, v.gr. eleemosyna danda in die natali, votum non amplius urget elapso illo tempore, etsi peccatum fuerit in non implendo tempestive; si vero tempus fuerit praefixum ad *urgendam* obligationem, ut praesumitur in votis realibus ct in aliis in quibus ratio ipsius voti asscurandi consideratur, obligatio perseverat etiam post tempus illud elapsum.

ARTICULUS III

De cessatione voti

129. Cessatio voti est *resolutio obligationis ex voto ortae,* sive improprie per eiusdem impletionem ; sive proprie quia desinit urgere.

Distinguitur cessatio: *a)* ab intrinseco, sive simpliciter dicta, cx multiplici causa petita *ex ipso vovente,* vel *ex materia* promissa, vel *ex adiunctis* eiusdem, nulla interveniente auctoritate ;H

[30] Severius Laymann, 1.4 tr.4 c.2 n.4, quem citat et sequitur Nolihn-Schmitt. II 222,2.

[,l] S.Alfoxsus (1.3 n.221) cum aliis censet dilationem ingressus ;n rePgionem, per sex menses sine causa protractam, implicare iam grave peccatum; haud temere alii hoc spatium ad tres vel quatuor annos extendere videntur, saltem in iunioribus. Cf. Noi.din-Schmitt, 11,221 c.

[°] *In decalogum* 1.3 c.12 §3 n.11. Cf. Ferrer ES-Mondria, 1,422; (Jbach, 1,152.

b) ab extrinseco sou per interventum *auctoritatis* competentis quadrupliciter, nempe: sive ad *irritandum directe* ipsum votum, per influxum in voventem; sive ad *suspendendam obligationem,* per influxum in materiam voti; sive ad *dispensandam obligationem,* ex facultate accepta a promissario ; sive ad *commutandam eandem* et ex eadem facultate, substituendo aliud obiectum.

De cessatione ab intrinseco

130. *Cessat ab intrinseco,* seu ex ipsa rerum natura, votum, ex variis rationibus ipsi internis, quae tantam afferant mutationem sive ex parte voventis, sive ex parte materiae vel circumstantiarum, ut votum impediissent si ab initio ad fuissent^; siquidem votum non obligat ultra intentionem voventis, et intentio non sustinetur per se quando res moralitcr diversa facta est.

Zj.r *canone 1311 causae simplicis cessationis ita enumerantur:* cessat votum *lapsu temporis* ad finiendum obligationem appositi ; *mutatione substantiali vel saltem notabili* materiae promissae; *deficiente condicione* a qua votum pendet aut contra ; *adimpleta condicione rcsolutoria,* quae ex voluntate voventis posita fuerat ad votum resolvendum ; denique, *cessante causa finali,* non mere impulsiva, quae proprie extitit ratio vovendi.

Prima ratio valet et applicatur in votis *tam publicis quam privatis,* ideoque etiam vota religiosa temporalia post noviciatum emissa cessant elapso tempore statuto, nisi renoventur. */Iliae rationes* cessationis de facto applicationem non habent nisi *in votis privatis,* quia in publicis intentio voventis saltem implicite conformari debet menti Ecclesiae acceptantis ad vitanda gravia incommoda ; iam vero Ecclesia, propter exigentias boni communis, non acceptat vota condicionata, neque admittit cessationem votorum publicorum propter notabilem mutationem causarum intrinsecarum ex parte voventis vel materiae vel finis subiectivi, quae ceterum vix occurrere possunt, quibusque occurrentibus sufficienter per dispensationem providetur °3.

Applicationes: 1. *F.xaclo tenippre professionis temporariae* religiosus. nisi emittat perpetuam professionem vel renovet temporalem, liber manet a volis,

ω Cf. Billuart, *De rcliuionc* d;ss.4 a.8 §1; MarC-GestERMann. 1,635.

2. *Cessat votum:* si matera *substantialiter imitata* est sensu morali quatenus vel in se ipsa reddita sit aut impossibi'is pbvs:cc vel moralitcr aut illicita, aut plane inutilis, aut maioris boni impe-d'tlva; cum enim materia voti tab's facta est qualis ad valde vo-vendum assumi nequisset, ipso facto obligatio extinguitur; simili-ter, si propter modificationem circumstantiarum voventis materia facta est notab'l ter impletu d'fficilior Hinc· cessat votum commu-nicandi determinata dic, si vovens, etiam sciens volens inveniatur in loco a qualibet ecclesia vel oratorio remotissimo, vel frangat iciu-nium cucharisticum ; pariter votum dandi eleemosynam determina-to pauperi, si ille repente dives fiat, vel vishandi cot'die determi-natam ecclesiam, si propter votum observandum impeditur vovens ab ingressu in religionem; non sustinetur smiiliter votum dandi elee-mosynam quod quis fecerit dives, si incidat in magnam pauperta-tem, nec votum ingrediendi monasterium magnae austeritatis, si ex morho supcrvctrcntc notabiliter vovens debilitetur. Sed obligatio mere suspenditur quando materia solummodo ad tempus impossibilis vel difficilis evadit. Si ex parte tantum facta est impossibilis, applica-tur principium n.128.

3. *Sustinetur votum privatum castitatis* non obstantibus magnis tentationibus super\ cnicntibns. quae voventem ad matrimonium im-pellant; nam qui vovet castitatem, omnes difficultates contra eam insurgentes et in confuso praevisas superare promittit, et materia voti minime mutatur ex hac circumstantia. A fortiori sustinetur in tali casu votum castitatis religiosum. Similiter valet votum obedien-tiac emissum in religione cum pater divitiis abundabat; etsi postea in penuriam incidat; nam propter bonum commune comprehendi censentur in istis votis quaelibet circumstantiae supervenientes, quas materia voti vel adiuncta voventis inducere possint[1].

4. *Cessat votum peregrinandi ad salutem patris impetrandam,* si ante susceptam peregrinationem pater moriatur, quia existentia voti huic tini obtinendo erat vinculata ; e centra *pergit urgere* votum dan-di eleemosynam quolibet festo si pauper cui eam dare solebas moria-tur; vel peregrinandi ad sanctuarium, etsi non possis iter facere ci-licio indutus, ut simul promisseras secundario.

§ 2. *De irritatione*

131. **Irritatio voti** est *eiusdem invalidalio facia proprio numine ab illo qui potestatem dominalivam in voluntatem vo-ventis legitime exercet.*

In casu ergo potestati irritantis subditur *ipsa actio vo-vendi,* utpote procedens a voluntate quae sui iuris non est quoad regimen propriae personae, ita ut non possit absolute suscipere aliquam obligationem, sed in ea suscipienda semper

---

[1] Cf. S.Alfonsus, l.4 n.50.

lateat condicio: nisi is qui meam voluntatem regit contradicat, secundum extensionem suae potestatis 55.

Applicationes: 1. *Talis subditus potest auidem valide, sed non absolute se obligare* absque consensu superioris. Quodsi is non consentiat, ipsum votum solvitur ct penitus cessat, ita ut sine novo actu vovendi non reviviscat.

2. *Materv·. quae subicitur irritationi* est quaelibet intra limites subiectionis, tum quoad vota interna tum quoad externa, tum quoad tempus praesens aut praeteritum tum quoad futurum, modo votum fuerit elicitum tempore dependentiae a voluntate voventis; imo, in antecessu possunt quaelibet vota subditi intra limites subiectionis invalidari.

132. Principia: 1. *Existentia talis facultatis irritandi vota· constat ex traditione et praxi Ecclesiae* (cf. c.1312 § 1). Utrum haec potestas pro magna parte in potestate dominativa fundetur, an ex ea valde suadeatur propter diversas rationes et ex iure positivo confirmetur, controvertitur inter doctores; probabilius nobis videtur fundari in ipsa potestate dominativa seu esse iuris naturalis, posito facto subiectionis per actum qui potest esse iuris positivi, v.gr. professio religiosa 5e.

2. *Subiecturn quod gaudet facultate irritandi vota, est omnis et solus superior* qui legitime exercet potestatem dominativam in ipsam voluntatem voventis, sive ex facto constitutae societatis familiaris, sive ex professione religiosa, sive mitigate ex contractu matrimoniali. Nam ex ea potestate quae posito fundamento naturalis aut positivi iuris acquiritur, Superiores obtinent ius regendi sibi subditos.

133. *Habent talem potestatem dominativam,* cum consequenti iure irritandi vota, ut nobis videtur, ex iure naturae:

a) Erga religioso-· qui per professionem se legitimis superioribus ad rectam vitae directionem subiccerunt, ita ut nullum actum possint ponere intra limites Constitutionum sine illorum consensu:

a) *R. Pontifex,* quatenus est supremus omnium religiosorum Superior (cf. c.499 § 1), pro omnibus religiosis professis67, exclusis ergo novitiis; *β) Ordinarius loci* pro religiosis professis iuris *dioccesani* sibi subditis, non autem pro non exemptis iuris pontificii"

ω Contradictio autem debet esse ex intentione effectiva impediendi vel relaxandi votum, ita ut superior saltein implicite velit relaxationem. Unde si im puber, tacito voto, manifestat patri voluntatem peregrinandi, et pater contradicit, votum non fit irritum sed mere suspenditur.

M Cf. Damen, *De irritatione et suspensione votorum:* Apol 1 (1928) 57.59.310. Tamen non negamus ex iure positivo limites eiusdem amplificari. Cf. Vermeersch, *De virtute rclejionis et pietat s* n.135; Leiimkuhl, 1,607.

47 Cr EUSE.v, *Bpitome iuris canonici* I',612 cum panes renuit agnoscere in R.Pontifice potestatem douninativam proprie dictam, sed tribuit ei eminentem potestatem in omnes Religiones.

" Cf. c.492 §2; 512, etc., contra assertionem quorundam ut Ferreres· Mondrîa, 1,425; Noldin-Schmitt, Π.225.

7) *Superiores religiosi,* sive maiores sive minores, sive viri sive feminae, sive iuris pontificii sive iuris dioecesani, pro omnibus religiosis sibi subditis *per professionem religiosam* in rcspectiva religione (sed cf. c.633 § 1), quatenus praelatus ipsis maior non permiserit illa vota.

b) Erga filios sibi subjectos, etiam illegitimos[5]', pater ct tutor cui competat paterna potestas (cf. CH 154.211.263) [°]0, patreque non contradicente, etiam mater[01].

Haec potestas pro magna parte fluit ex fundamento iuris naturalis saepius in iure ecclesiastico ℭomprobato [5], ad dirigendam ct subsanandam minorum immaturitatem indicii et inconstantiam voluntatis; congruum est enim ut eorum actus sint *rescindibiles* at auctoritate paterna, intra limites ambitus et durationis iure positivo civili[43] et canonico determinatos.

c) Maritus vota uxoris durante matrimonio emissa, quatenus cxpectent officia matrimonialia et familiaria in quibus vir est caput

134. 3. ***Ambitus** istius potestatis est is quem titulus in quo potestas fundatur exigit vel permittit.* Verificata hac condicione valet irritatio voti, cui emittendo licentiam vel cui emisso approbationem superior dederit ; etenim, non obstante licentia aut approbatione vel etiam promissione contrarii, superior retinet dominium in voluntatem subditi, ac proinde valet istud dominium exercere. Successor eius in munere non habebit ampliorem potestatem, et nihilominus indubium est eum posse votum illud irritare. Nimirum :

a) quoad religiosos non applicatur facultas ad *novitios,* nisi ex alia religione professi venerint (cf. c.633 § 1), quia nondum potestati dominativac superiorum per votum obedientiae mancipati sunt[44], sed ad eos dumtaxat qui professionem, saltem temporalem ct simplicem, emiserunt[05], hoc quippe modo, per personalem mancipationem in voto obedientiae peractam, potestati dominativae superiorum sese plane subiccerunt ad normam constitutionum [°]0. Ad eos autem *non quoad ipsa vota substantialia* religionis, cum ea praecise constituant fundamentum potestatis irritandi, neque quoad alia *publica* quae forte cum cis accessorie emittantur, sed quoad vota *privata* post professionem emissa; neque quoad *omnia privata non pure interna,* ut videtur, sed per se ct directe quoad illa tantum in quibus

ω Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.229,5.°

® Cf. Ubach, 1,156,1.° p.122 nota 6 pro aliis codicibus.

“ Sic non immerito: SXnchez, *In decalogum* 1.4 c.35 n.75; S.Alfonsus, 1.3 n.230; Wouters, 1,662,2; Ubach, 1,156,2 etc. Non autem *avus* in eorum defectu nisi sit tutor, ut videtur dicendum contra Fkrrer ES, 1,415, 111,4.°; Arregui, 213.

c C.15 C.22 q.5; c.14 C.32 q.2; c.2 X 3,33.

° Cf. Ubach, 1,150 p.122 nota 4.

M Etiamsi vota dicta devotionis emiserint, quia haec non creant in Superioribus illam potestatem dominativam voluntatis subditorum quae requiritur ad irritanda vota. Cf. Suârez, *Dc religione* tr.6 1.6 c.7 n.11; c.11 n.8.

“ Sic concluditur cx c.501 contra opinionem erroneam quorundam, ut Ojetti, *Synopses rerum moralium* II n.2533.

M Cf. G.Kindt, *Dc potestate dominativa in religione* p.84.119-20.260.354 (Brugis 1945). Idem RevComRel 18 (1946) 21-23.

religiosus stibicitiir superioribus secundum constitutiones”; licet in praxi iere non habeat momentum haec limitatio siquidem indirecte, quatenus Superior potest occupare subditum quolibet momento, vix aliqua poterunt excipi saltem in mult s Institutis. In omnibus adhuc cxc piendum pluribus videtur votum *transeundi in rei (jionem strictiorem,* quia sic ferat statutum Ecclesiae (ei. e.18 X 3,21) pluries confirmatum, ct quia nemini idoneo liceat impedire quominus tendat in statum perfectiorem, licet exeeutio talis propositi non fiat sine interventu S Sedis (cf. c.632)w; quae ratio nobis satis dubia videtur ;

b) quoad Ftijos vel PUPii.Los, parentes vel tutores possunt, iuxta omnes, irritare quaelibet vota *ante /'.ubertatem* (12 annos in feminis 14 in masculis, e i. c.88 § 2) ab illis emissa, etsi postea fuerint mere renovata. Utrum possint praeterea irritare vola *omnia ante adeptam maiorem aetatem vel emancipationem* emissa, an non, *disputatur* inter auctores post Codccm. Phires facu tatcm limitant ad tempus antepubcralc, iuxta antiquam disciplinam quae non sit mutata per canonem 1312 collatum cum 89 cum is non agat de potestate dominativa aut saltem non dc perfecta quae requiritur ad irritanda vota[9]; ct qu a sunt quaedam vota post 18 annum emissa specialiter firma ct dispensationi S.Sedis reservata, quibus non videtur extendi potestas paterna irritandi, ct quia textus dubii novi iuris ex antiquo interpretandi sint ad normam c.6,4.°, denique quia Ecclesia impugnat exaggeratam potestatem patriam ct puberes supponit in rebus spiritualibus iam plene educatos capaccsque ad ingressum in novitiatum, professionem temporalem matrimonium (cf. c.555 § 1 ; 573.1067) ct quia sufficienter providet iuribus parentum, concedendo ipsis facultatem suspendendi vota filiorum sccum commorantium, quatenus regimini familiari noceant [10]. Alii rem dubiam esse censent et valde inclinantur ad sententiam negativam modo recensitam ”, vel dicunt facu talem extendi ad totum tempus minoremutatis sed pro solis votis quae domus gubernationi vel prudenti educationi praciudicent ”, *Non pauci'l,* tamen, opinantur tanquam doctrinam moralitcr certam vel paulo minus, potestatem paternam irritandi vota filiorum *extendi ad omnia vola emissa ante obtentam maiorem aetatem,* nam c.89 non dat locum limitationi prioris sententiae, ct e.1312 pariter sine

eT Cairtanus, *in 2-2* q.88 a.8 ct q.104 a.5; S.Phieirias, *Summa sylvestrina* ad v. votum, e 3 q 3; Prümmer, 11,116. Aliter tamen alii qui etiam ad vota interna extendunt facultatem, v.gr. Noi.ihn-Sciimitt, 11,225.

Sic v.gr. Damen, *Dc inttalionc ct suspensione votorum:* Apol 2 (1929) 40.499; PkCmmer, 11,416; imo iuxta Salmanticrxsrs, tr.17 e.3 n.38, et Noldim· Schmitt, 11,225 ne Summus Pontifex potest tale votum irritare. Quod nobu non probandum videtur.

® C 2 C-20 q.2; e.14 C.22 q.2; e.15 C.22 q.5; Prümmer, 11,417; Noldin· Schmitt, 11,224,3; Marc-Gestermann, 1,63o; Aertnys-Damrn, 1,490, etc.; Dames, *le.,* 2 (1929) 506-507; Noi.pin, 11,224,3.

Cf. praesertim Nm.i>ix-Scηmiγτ, 11.224; DamEx, *Dc irritat one et suspens:cnc votorum:* Apol 2 (1929) 495-509; 3 (1930) 109.110; Schmitt, *P'atcrlulu Giiealt unit Geliibde Mhidci jiihrif/cr:* ZkTh 60 (1936) 244-248.

” Merkei.iiacji 11,735; Wouters, 1,662; Arrecui, 213; Tasquerey, 11,959; Wjttwaxt, 532.

” Sic Orach, 1,156.1.°; similiter Salsmans, qui excludit a potestate paterna erga nnnorennes puberes vota quae elect onem status vitae rcspicimt: NouvRevTh 55 (1928) 429-436. Sed linee theoria, aut cont net petitionem principii, aut impingit difficultates postremae nunc iccensitae. Cf. V.Vancji§-i.uwe, *Dc dubia potestate irritandi vota* CollâtBrtig 42 (1946) 330.

” Genicqt-Sai.smans, 1,325; Vermeersch, 11,224.

distinctione loquiturn; unde, nisi exceptio probetur, non est asserenda. Inio aliquicani potestatem concedunt parentibus erga omnes filios qui ipsis suhiciimtur. tempore subtectionis; unde, ut videtur, etiam post adeptam maiorem aetatem, si in tecto paterno permaneant. i-f».

In hac varietate opinionum adhaerendum nobis videtur in praxi tertiae sententiae; nam argument s allatis a prima limitatio non satis probatur; sane antiqua disciplina simpliciter mutata satis clare apparet vi c.89, ideoque ex se ipsa interpretanda; vota reservata ante maiorennitatem emissa, quoad dispensationem similiter reservata manent in hac sententia; potestas paterna non exaggeratur ex bac facultate, nam irritando vota non afficit ipsam voluntatem ct propositum voventis, sed tantum vinculum morale quo Igatur circa determinatam rem. Hinc, stante dubio probabili, sive ope principiorum reflexorum, sive ex suppletione Ecclesiae, in praxi tutam ceu semus doctrinam dc potestate parentum irritandi vola filiorum nondum emancipatorum M.

Applicatio: *Parentes et tutores:* a) *certo possunt* irritare vota filiorum vel pupillorum impuberum, qui promiserint perpetuam castitatem aut caritatis actus etiam mere internos, ut fert communior sententiall; vel vota in favorem tertiae personae facta ct ali eadem acceptata; vel vota implenda post pubertatem, imo post maiorcnnitatein; vel vota ante pubertatem emissa ct postea mere renovata; 0) *probabiliter saltem possunt* haec omnia irritare, si emissa fuerint post pubertatem, sed ante maiorennitatem vel emancipationem, etiam si quoad dispensationem sint Sanctae Sedi reservata; nam haec omnia ex natura rei videntur condicionata, quae non possunt firmiter obligare filios adhuc imbecilliores sine consensu parentum; *y) certo non possunt* irritare vota quae post maiorennitatem ct emancipationem a filiis novo actu ratificante novaque obligatione et non simplici renovatione, confirmantur;

e) quoad uxores, multi quidem, praesertim antiquiores[7"], attribuunt marito facultatem irritandi *omnia vota* quae uxor in matrimonio emiserit Sed argumenta invocata parum probant. Sane: *S Scriptura* in Num 30,7-16 exhibet praeceptum et obscurum ct probabiliter caerimoniale, ac proinde abrogatum, nec Eph 5,24 magis probat quam quod nos concedimus; *doctrina Ecclesiae* praesertim in allocutionibus Pii XII, sed etiam in documentis sollemnioribus, potius testatur sublectionem mulieris ex matrimonio ortam limitari ad sola officia matrimonialia[7l']; *argumenta rationis* afferri solita ex infir-21

mant sub antiquo jure D'Anxijiai.K, IIP,206 et Buccerоni, 1,603 docuerunt patrem posse irritare omnia vota fil orum non emancipatorum, quia in ture en h nulla fieret distinctio inter subiret onem puberum et impuberum.

[7"] I'ehreres, 1.416 <i·2 N.B. 1.°; l·' Regati 1.1.0, *Irrtlacidn de votos* SalTcr 21 (P35) 930.032.

[7l'] «Cf. V.Vam.iieluwc, *l.c,,* 333 331. Cf. CIC 44 (1952) 497, II.

[7l"] Cf. S..Al.Fussus, 1.3 n.227 et terminos absolutos e.1312 £ 1.

[7l"'] « Cf. S.Ai.poxsus. 1.3 n.234, cf τρικ! cum phires maiores, ex quorum auctoril.ite etiam ipse S Alfonstis facultatis cxi.stentuun habet saltem extrinsece probabiliorem, Aliqui rcccntmres eandem opiii'oiicm ut certam, vel saltem probabilem adhuc tradunt, v.gr. Meuki:i iiAi ii, 11,736; Arrkgui, 213: I'krrerks-Monorîa. 1,426; Woutiks, 1,662,3; Uoach 1,156,2.", qui cum S.Alfonso patronum citat S.Tiiomam, 2-2 q.88 a.8 ad 3; quem tamen locum alii interpretantur dc facultate suspendendi, collutis ibid, ad 2 ct *Qnodtib.* III a.18 e.

[7l"'] «Cf. AAS 22 (19J0) 549-550; 1) 2247-2248.

mitatc indicii et defectu experientiae mulierum, hodie vix aliquis admittet; neque pax familiae conservanda ct administratio rei familiaris talem facultatem reclamat, cum plene istis exigentiis satisfiat per potestatem mariti infra statuendam, suspendendi vota uxoris quae iuribus maritalibus aliquid derogant; *nec ius canonicum",* denique, *ncc ius civile,* ncc obiectum contractus matrimonialis praebent fundamentum ad talem potestatem mariti vindicandam, cum aliunde cx solo iure naturae non oriatur. Unde rectius talis potestas ex motives intrinsecis neganda videtur, sed probabilitas cxtrinseca perseverat

Applicatio: Si comugcs mutuo consensu emiserint votum perfectae castitatis, ct deinde sint in periculo incontinentiae, probabiliter sibi ita consulere possunt: vir irritat votum uxoris; uxor, utens suo iure petit debitum ct sic suspendit votum mariti, ct uterque licite utitur matrimonio. Haec opinio a S.Alfonso probabilis habita est (1.3 n.239) ct ad praxim deduci tuto posse videtur, quamvis aliqui contradicunt ®.

135. 4. ***Effectus*** irritationis est quod obligatio voti semper prorsus extinguitur, ita ut in nullo casu reviviscat. Sic constat ex *doctrina Ecclesiae* in c.1312 § 1 expressa, itemque *cx natura rei,* nam irritatio attingit ipsum actum voventis, cumque solvit auferendo condicionem in qua nitebaturs3, sci., quod superior habens potestatem dominativam non contradicat; et quia contradicit, reddit actum infectum, ita ut nunquam ex se ipso renascatur.

136. 5. ***Quoad usum*** *potestatis, irritatio a competenti superiore facta:* a) *semper valida est;* b) *ut vero licita sit, requiritur causa sufficiens.*

Ad a): Valet, igitur, irritatio sine ca'usa sufficienti intimata vel concessa, quia irritans iure suo utitur, et quia emittendo voto tacita condicio apposita fuit, quae in irritatione dt lacto removetur, nam superior potestatem sibi competentem valide semper exercet.

Ad b): Altera pars assertionis ante codicem controvertebatur. Plures non ignobiles auctores tradebant neque ad licitam irritationem requiri iustam causam, siquidem in omni voto subditorum habeatur tacita condicio consen-

In contrarium afferri posset c.16 C.33 q.5, sed non includitur inter iotes novi iuris.

81 Cf. Kirchberg, n.!23s; II.Schaufele, *Maritus valetne drectc irrttn uxoris vota matrimonio durante cnissaf:* PcrMorCanI.it 23 (1934) 175-185.

8î Cf. PrüMMER, 11,415; Ballerini-Paimieri, tr.6 sect.2 c.3 n.137-147.

M Vel niti potuit; nam qui potest votum factum irritare, potest similiter i' antecessu votum faciendum invalidate.

M Sic v.gr. S.Antoninus, *Summa theologiae* p.2.* t.11 c.2; Caietanus 5«· *mula,* ad v. votum; Salmanticesses, *Cursus th. m.* tr.17 c.3 n.31.

sus superioris, et is nullo iure cogatur ad hunc consensum praebendum. Adversabantur alii non minoris nominis[85], quia superior abuteretur sua potestate agens sine ratione sufficiente, et quia vituperabile sit impedire promptam voluntatem erga cultum Dei sine sufficienti ratione. His nunc certo assentiendum est, ex c.1312 -§ 1. Ceterum, peccatum commissum in irritatione (similiter in petitione irritationis voti) non rationabili, vix potest esse grave nisi ratione contemptus religionis vel damni causandi aliis.

§ 3. *De suspensione*

137. Suspensio voti, quae aliquando dicitur etiam irritatio indirecta, est *obligationis ab eo causatae temporalis ablatio ab illo qui potestatem habet non in voluntatem voventis, sed in materiam voti,* tamdiu duratura quamdiu voti observantia sibi praeiudicium afferat (c.1312 § 2)[86]. In casu, ergo, obligatio non tollitur penitus, sed ad tempus tantum, donec materia promissa non subtrahatur potestati suspendendis. Nimirum, iure naturae fieri non potest absoluta promissio quae cedat in praeiudicium alterius, sed in ea facienda semper latet condicio: quatenus is qui facultatem habet circa materiam non contradicat. Haec contradictio superioris non debet esse ex voluntate directa suspendendi votum, sed ad suspendendum votum tali iuri repugnans, sufficit ut, etiam ignarus voti emissi, ius suum prosequatur; nam suspensio non respicit in casu, sicut in irritatione, ipsum votum.

138. Differt ab *irritatione* quia non attingit ipsum actum vovendi, deficiente potestate dominativa in voluntatem voventis; nec votum prorsus invalidât, sed attingit solam rem promissam, quae est sub eius potestate sive dominii sive iurisdictionis, et suspendit obligationem circa ipsam donec a potestate sua non subtrahatur.

Applicatio: Potestas suspendendi vota latius patet quam potes-

[85] Sic v.gr. D.Soto, *De iure et iust't'a* 1.7 q.3 a.1; Lessius, *Dc iustitia ct ture 1.2* c.40 dub.17 n.U9; Sanchez, *In decalogum* 1.4 tr.4 c.7 n.17; Lay·Mann, *Theologia tnoralis* 1.4 tr.4 c.7 n.18.

[86] Hvrt-Auei.i_In *Dc Principis de praereptis* 1,693 distinguit irritationem indirectam quam nos vocamus hoc loco suspensionem, a suspensone quae ab ipso definitur: "deobligatio temporaria voti, impletu possibilis et per se actu urgentis, a legitima auctoritate facta, manente vinculo voti". Sic intellecta differt a nostro conceptu, quia materia non subtrahitur et impletio ratione materiae manet possibilis; differt etiam a simplici dispensatione, quia obligatio non tollitur penitus. Sed iste concentus vix habet practicam applicationem.

tas irritandi, relate ad personas; minus vero quoad ambitum rerum quae voto oblatae sunt.

139. Principia: 1. *Existentiel potestatis constat ex traditione ct praxi Ecclesiae* (e. 1312 § 2). *Ratione* quoque explicatur, ex ipsa rerum natura confirmante iure positivo.

2. *Subtectum facultatis est omnis et solus is qui et quatenus, et quamdiu disponere potest,* ex dominativa vel iurisdictionali potestate, de *materia* quae voto oblata est, vel de *actione* ad eam exequendam requisita.

Habent talem potestatem: a) R. Pontifex et episcopi rEsidentiai.ES erga quoslibet fideles sibi subditos respectu votorum quae officiunt *gubernationi et administrationi* ecclesiasticae sibi competenti;

b) Superior religiosus erga vota suorum subditorum[81], etiam novitiorum, imo et famulorum, quae *impediunt disciplinam domesticam,* exercitia probationis vel iura religionis".

Mutata in hac re disciplina, vota privata ante primam professionem religiosam emissa (non vero, ut videtur, quae eam subsequuntur) ipso iure *suspenduntur* donec vovens in religione permanserit (c 1315) quasi commutata vel eminenter contenta in votis religiosis w.

c) Uterque parens corumquc vices gerentes intra limites competentiae cuique propriae in administratione rei familiaris, vota filiorum vel pupillorum etiam puberum, nondum emancipatorum, imo et serum commorantium maiorennium, tum rcalia quae liberae *adtninistralioni familiae,* tum personalia quae *regimini domestico* praejudicent.

d) Maritus vota uxoris, etiam ante matrimonium emissa, non omnimode sed quatenus damnum afferant *iuribus matrimonialibus,* gubernationi familiae, educationi filiorum, administrationi domesticae. *Similiter uxor* vota mariti, quae iuribus suis matrimonialibus noceant.

e) Herus vota subditorum sive rcalia sive personalia, quae *obstant debito famulatui* ct obsequio ex contractu sibi praestando.

f) Quilibet denique homines, *quandoq.ue* possunt vota aliorum suspendere, sive publici ut gubernatores, quatenus illa vota legibus iustis obstent, sive privati, quatenus ratione contractus vel iuris naturalis, sibi per talia vota praciudicium sequatur.

3. *Ambitus potestatis se extendit ad omnia vota quae* ct

87 Non autem erga propria vota privata, quia in vovendo valedixit facultati obiciendi eis votis iura sua aut respectum privatarum rerum. Cf. Iumbarî: RevComRel 16 (1045) 1S5 1S6.

43 Meni dicendum de Superioribus collegiorum relate ad vota alumnorum quae obstant disciplinae collegii. Cf. Bai.lf.kixi-I'almiF.ki, tr.6 sect.2 c.3 n.133

85 Reviviscunt vota ita suspensa si quis religionem deserit vel dimittitur expleto votorum temporalium tempore (c.637), aut si indultum saeculanzatoiù> obtinet (c.638.640); fortasse etiam in religioso apostata (c.644 §1) aut fugitivo (c.644 §3·. ne commodum ex delicto habeat; sed non in exclaustrato (c.639). Cf. C.A.DamEN, *Dc irritatione ct suspensione votorum:* Λροi 3 (1930) 274-28!

•° Wouters, 1,667, ius matris non tutricis limitat ad vota *personalia;* sed censemus etiam quoad vota *realia* aliquid posse ex munere clavium.

quatenus potestati seu iuri suspendentis praciudicant; proinde etiam ad ea quae emissa sunt ante tempus sublectionis, vel quibus emittendis licentia, aut quibus emissis approbatio data fuerit a suspendente, propter rationem supra expositam. *Plurcs,* quidem, auctores censent suspensionem non posse vim obtinere postquam data est licentia vel approbatio ad votum emittendum vel emissum, quia cum dispensans de sola materia voti disponeret, eam tradi Deo permisit per votum, idcoque eiusdem dominium amisit; sed dicendum videtur suspensionem, saltem quatenus suspendens in approbatione voti suo iuri irrevocabiliter non renuntiaverit, valide applicari °1.

4. *Effectus suspensionis est relaxatio non voti sed obligationis ex eo ortae,* non definitive sed ad tempus, ita ut cessante iure suspendentis reviviscat, nisi interca ex aliquo titulo ipsum votum cessaverit. Sic constat *ex doctrina pcclcsiac* in c.1312 § 2, itemque *ex natura rei,* nam suspensio non attingit actum voventis sed materiam voti; unde si haec materia subtrahatur deinde a potestate suspendentis, votum pergit urgere.

5. *Quoad usum potestatis, suspensio a competente sudiore facta semper valida est si procedit a potestate dominii in res aut actiones voto alterius promissas;* nam sic, suspendens semper exigit valide ius suum. Si vero procedit a potestate *jurisdictionis,* invalida est sine iusta causa (cf. c.84 § 1; 203); sed cum iusta causa licita est, idcoque suspensio ex potestate iurisdictionis quae sit valida, semper est etiam licita °2.

§ 4. *De dispensatione*

140. Dispensatio est *absoluta obligationis ex voto ortae relaxatio,* nomine Dei facta ab eo qui competentem auctoritatem habeat. Non dispensatur stricte in lege divina, sed condonatur debitum ex voto contractum, quo fundabatur applicatio legis divinae implctioncm voti urgentis, vel potius tollitur condicio tacita, "nisi Deus, per legitimum eiusdem repraesentantem dispensaverit".

141. Distinguitur *ab irritatione,* similiterque a *suspensio-*

M Cf. S.At.fonsus, 13 n.242,7.°; Bim.uart, *De religione* diss.4 a.S § 3.
v Cf. Leumkuiil, 1,610,7; 613-614; Daaien, *De irritatione ct suspensione voterunt:* Apol 1 (1928) 473.

ne, maxime quia ilia fit nomine proprio a persona physice distincta a vovente, vi potestatis dominativae, et attingit immediate actum vovendi aut materiam voti, et valida est etiam sine iusta causa; haec, vero, ex facultate vicaria Dei, a persona saltem iuridice distincta a vovente, modo existât iusta causa, attingendo effectum voti in subiecto quod subest potestati iurisdictionis dispensantis, ex qua sola neque irritari neque dispensari possunt vota, sed tantum indirecte invalidari, quatenus condiciones ad eorum validitatem ponantur (cf. c.573-

142. Principia. 1. *Existentia potestatis suadetur ex S.Scriptura* (cf. Mt 16,19); nam in facultate solvendi *quaecumque* videntur ingredi etiam vincula legis divinae vel naturalis quorum existentia ct applicatio fundatur in aliquo facto humano, et quia conveniebat ut Christus tam utili facultate muniret Ecclesiam; *certo, autem, constat ex traditione et praxi* Ecclesiae, quam iam SS.Patres testificant.

2. *Subiectuni potestatis directum et primarium esi R.Pontifex; secundarii vero ii quibus a· iure* ut potestatem ordinariam, vel *cx delegatione particulari* S.Sedes hanc facultatem communicaverit, iuxta limitationes ipsis factas in concessione.

Habent de facto habitualiter huiusmodi potestatem, acceptam a Romano Pontifice: a) ordinariam, «) *Ordinarii loci,* quod attinet ad suos *subditos,* etiam novitios religiosos, ubique commorantes, itemque erga peregrinos ct vagos actu in eorum territorio degentes (c.1313,1.0; cf. c.94 § 2; 201 § 3); *β) Superiores religionis clericalis exemptae* quoad professos, novitios aliosque in domo religiosa diu noctuque commorantes causa famulatus, educationis, hospitii aut infirmae valitudinis, etiam si ipsi versentur extra septa domus, vel subditi sint absentes (cf. c.197 § 1; 201 § 3);

b) delegatam, a): *Confessorii regulares,* secundum communissimam sententiam °3, vi privilegii quod saltem probabiliter ipsis in iure antiquo competebat, nec videtur revocatum; unde, in praxi eo uti possunt, quia si forte defecerit, certo supplet Ecclesia (c.209) 9:; *β) alii quibus S.Sedes,* vel ii qui dependenter ab ea habent potestatem ordinariam, participaverint hanc facultatem.

M D.Concina contendebat Regulares gaudere facultate ad *commutandum.* non vero ad d sponsandum (cf. *Theologia Christiana* 1.3. *In decal,* diss.9 c.S n.22).
w Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.256: *De facultate confessar orum regularium dupensandi in saccularium votis:* PerMorCanI.it 5 (1913) 56-59; G.Oster1E, *Du Dispcnsgcwalt der Regularen bei Einfachcn Gehibdeti der li'eltletitc:* ThGl 3 (1911) 389-402.

3. *Ambitus facullatis diversum est* in diversis subiectis. Nimirum :

fl) Romanus Pontifex potest dispensare *quaelibet vota fidelium* etiam publica et sollemnia, ut constat contra aliquos antiquos magni nominis05 *ex praxi dispensandi* interdum, etiam nunc, *regulares* per indultum saecularizationis ad normam c.640 § 1, 2.°, fima tamen obligatione castitatis ordinibus sacris forte adnexa, vel olim *sacerdotes* ad convalidandum matrimonium attentatum v.gr. tempore schismatis anglicani et revolutionis gallicae, vel *diaconos ct subdiaconos* adhuc ad contrahendum matrimonium sub condicione abstinendi a quolibet ordinis exercitio. *Excipiuntur* tamen vota quae aeque vel magis principaliter continent promissionem sive gratuitam sive onerosam in favorem tertii, ab eoque acceptatam et coram Deo confirmatam, ex quibus tertia persona ius acquisierit, nisi tamen promissio facta fuerit in favorem causae piae, ideoque subsit supremae administration! R. Pontificis, vel nisi propter bonum commune cx alto dominio possit idem R.Pontifex cogere particulares ut cedant iuri acquisito.

Applicationes: 1. *Videtur R.Pontificem non fosse dispensare votum* quo aliquis obligatur erga tertiam personam promissione onerosa reciproca, vel gratuita quidem sed principaliter in eius utilitatem facta ct ab ea iam acceptata, nisi bonum commune Ecclesiae aliter exigat; imo, etsi bono Ecclesiae hoc quidem conveniret, sed donatarius non sit baptizatus.

2. *Potest R.Pontifex dispensare vota:* facta in favorem *animarum purgatorii,* quia a solo Deo acceptantur; aut in favorem *tertiae personae, si* ab hac vel nondum acceptata, vel post acceptationem fuerint renuntiata, vel acceptata fuerint ct non renuntiata sed dependenter a R.Pontifice cuius potestati dominativae sit subiecta earum voluntas; aut si principaliter intendebant honorem divinum, et solum *accessorie utilitatem tertiae personae;* aut si obicctum voti sit res quae subicitur *supremae administrationi Ecclesiae,* v.gr. bona religiosa, ct in genere causae piae.

b) Loci ordinarius *vota non reservata,* sci. quaelibet privata quae non habeant condiciones canonis 1309 (cf. supra n.111.7) nec laedant ius tertiae personae quaesitum (cf. c. 1313). Si autem sint reservata, vel publica, vel laedant ius tertiae personae, poterunt quidem dispensare ab cis intra limites c.1043. 1045 vel si forte cessaverit reservatio in casibus gravis periculi, in quibus Sedes Apostolica adiri nequit; sed non ulte-

B S.Tiiomas, 2-2 q.88 a.11: S.Bonaventura, *In IV* dist.38 a.2 q.3; S.Ai,-Kites, *tn IV* (list 38 a.17; cf. Phümmer, 11.423. Circa votorum sollemnitatem eorumque dispensahilitatem et S.Thomnm cf. RevThom 5 (1922) 308-403; 6 (1923) 179-193.311-328; 7 (1924) 150-173.548-578; 8 (1925) 375-391.474-485.

rius, neque invocata facultate c.Sl, utpote quae est concessa pro solis legibus Ecclesiae generalibus oc.

Applicatio: Episcopus non potest unquam dispensare: «) *a lege sacri caelibatus* praeter quam subdiacpnos ct diaconos in ordine ad matrimonium contrahendum in periculo mortis, aut cum iam omnia parata sunt ad nuptias, vel ad idem convalidandum sub adiunctis c.1043.1045 §§ 1-2"; *β) a votis privatis laedent I us ius tertiae personae* quaesitum in adiunctis quibus facultatem hanc modo reservabamus Sanctae Sedi; 7) *a votis privatis reservatis,* si quidem sint undequaque ct perfecte talia quoad rem et modum, ac proprio sensu intellecta, iuxta ea quae dicta sunt n.111,7, nisi ad normam c 81 vel cessante reservatione ; 5) *a votis religiosis;* idcoquc indultum saccularizationis in religionibus iuris diocccsani (cf. c.638 640) et decretum dimissionis quibusdam religiosis ab episcopo datum (cf. c.647 § 1; 648650 § 2,2.°) non sunt nisi *titulus, quo posito,* vota ipso iure communi dispensantur; neque enim in potestate episcopi tunc est dispensare ab aliquibus votis religiosis, et non ab aliis.

c) Superiores religionis clericalis exemptae, etiam locales, habent easdem facultates circa vota non reservata atque Ordinarii locorum, pro respectivis subditis etiam absentibus (c.201 § 3).

d) Confessarii regulares potiuntur facultate eiusdem amplitudinis atque Ordinarii locorum et superiores religiosi praedicti, etiam extra confessionem (cf. c.202), erga cos quos in confessione audire possunt; ideoque non erga semetipsos, etsi agatur de actu jurisdictionis voluntariae (cf. c.201 § 3).

e) Reliqui confessarii, sicut et parochi, in voto castitatis aliisque impedimentis matrimoniorum in periculo mortis et in casu perplexo, iuxta condiciones c.1044.1045, vel cx induito speciali °8.

4. *Quoad usum potestatis, ut dispensatio sit valida* requiritur, praeter legitimam facultatem, etiam iusta causa

* Si sunt *dubie reservata,* quia lex reservations est ecclesiastica, applicatur c.15, et votum a quo vi istius canonis dispensent, praevie sublata reservatione dubia, manet dispensatum, etiamsi postea comperiatur certo ftusse reservatum Plures AA. ut D'Anmhaie. IIIe,196; Noj.ihn-Schmitt, 11,235; Aertnvs*l) men. 1.499, censent reservationein votorum, saltem privatorum, posse cessare in urgenti necessitate spirituali vel temporali, cum omnis potestas in aedi Catonem non in destructionem data sit. Et nulla ratio constringit ad negandae probab htatem huic sententiae post responsum C1C relatum in AAS 41 (194<. 158. Cf. \V.Bertrams, *De faute obligationis caelibatus clericorum in JOCHJ* PerMorCanLit 41 (1952) 116-119.

°' S c nunc certo constat ex responso CIC 41 (1940) 158 contra opinionr antea communiorem; sive quia in hac dispensatione concedenda non agitur dt relaxatione legis generalis Ecclesiae, sive quia dispensatio non est actus strier: turisdictionis, sed usus potestatis tributae R.Pontifici ut Vicario Christi. Ct A.Abao Gômez, *La dispensa dc lr>s votos resci vados y cl ccl.bato eclesiijtici en rclaciôit con cl canon 81:* RcvEspDerCan 4 (1°4Q) 565-580.

94 Occasione lubilaci, convocationis ad arma in bello etc., interdum induta generalia conceduntur Cf. AAS 31 (1939) 710-713; 41 (1949) 340-345.

(c.1313 ; cf. c.84 § 1); nam dispensatio fit ab inferiore non condonando ius proprium, sed ius Dei cx potestate vicaria, quam Deus non concedit irrationabiliter applicandam.

Insta causa est mediocriter gravis, etiam privati ordinis, proportionata ad excellentiam voti, ut bonum Ecclesiae, civitatis, familiae: maior profectus ipsius voventis; periculum transgressionis, vel magna difficultas in eo adimplendo; inconsideratio vel defectus maturitatis in eo emittendo, scrupuli, etc.

Applicationes: 1. *Qui dubitat num adsit causa insta* pro dispensatione nequit ad d'spcnsandum procedere; si tamen procedat, bona vel mala fide, dispensatio valet vel non, prout causa adfuerit objective vel secus .

2. *Oui dubitat num causa sufficiat,* valide ct licite dispensare censetur; similiter qui postquam d:spcnsatus est, dubitat num causa adfuerit sufficiens, se dispensatum habeat; nam iure credimus Deum, ad vitandos nobis scrupulos, facultatem in talibus casibus dare.

3. *Si quis bona fide dispensavit. putans adesse causam,* invalide dispensavit si causa objective non aderat; si vero bona fide dispensavit, putans causam fuisse sufficientem, ct postea detegit non fuisse talem, censetur valide dispensasse, quia Deus ad vitanda incommoda retractationis, etc., facultatem sub talibus adiunctis concedere iure censetur.

4. *Dispensatio invito vovente concessa,* per se valida est.

§ 5. *De commutatione*

143. **Commutatio voti** est *substitutio alterius materiae honestae loco eius quae voto promissa fuerat,* sub eadem voti obligatione. *Fieri potest* commutatio: in *maius,* in *aequale,* in *minus* bonum.

144. **Differt** a *dispensatione,* quia obligatio non tollitur, sed in aliam materiam transfertur; praeterea non semper requirit iurisdictionem in commutante, sed aliquando fieri potest cx propria auctoritate.

145. **Principia:** 1. *Existentiel potestatis constat ex traditione ct praxi* Ecclesiae fc.1314). *Ratione* quoque probatur, statuta facultate dispensandi.

2. *Potestas requisita:* Sic definitur c.1314: a) *qui potest dispensare* ***generatim*** *potest etiam commutare in minus bonum,* id est, in rem quae hic ct nunc, spectatis adiunctis ob-

iectivis ct subiectivis, apparet Deo minus grata vel animae minus conveniens; cui enim licet plus, licet et minus (cf. Rl 33 in VI) [9].

b) *Qui sola commutandi facultate gaudet, non potest vota commutare in opus notabiliter minus;* nam in hac commutatione aliqua dispensatio continetur.

c) Semper tamen requiritur iusta causa.

Applicationes: 1. *Distinguendum est inter facultatem mere commutandi,* sci. in opus moraliter aequale; *commutandi,* sci. in opus aliquantulum minus; *dispensandi commutando,* sci. in opus moraliter minus; *dispensandi simpliciter.* Binae posteriores facultates requirunt potestatem ecclesiasticam, quia remittunt, saltem partialiter, debitum divinum.

2. *A facultate commutandi ordinaria,* utpote quae exerceri debet ad normam c.1313, *excluduntur* vota publica, privata reservata, privata in favorem tertiae personae ab hac iam acceptata, votum transeundi in religionem strictiorem.

3. *Subieclutn potestatis sunt; a)* omnes *qui et quatenus habent potestatem dispensandi,* propter rationem indicatam; *b)* ipse quoque vovens, si agatur dc commutatione votorum non reservatorum, in opus melius vel saltem aequale; nam cum votum intendat cultum Dei et bonum spirituale voventis, credendum est Deum talem facultatem ipsi voventi in vovendo reservare. *Saltem ex concessione Ecclesiae* (c.1314) eam habet; ut quidem in nova disciplina etiam ad commutationem in opus *aequale,* sublata vetere auctorum discordia. Nimis severe videtur sentire Prümmer, 11,430, cum opinatur in praxi vix unquam licere commutationem voti propria auctoritate, propter difficultatem indicandi num opus substitutum sit melius vel aequale.

Applicationes; 1. *Votum personate potest commutari in reale; perpetuum in temporale.* In utroque casu opus substitutum debet esse non praeceptum, si commutatio fit ab eo qüi non potest dispensare.

2. *Effectus commutationis* sunt sequentes: a) *Semper licitum est redire ad primum opus,* vel ad quodlibet ex prioribus quando plures commutationes factae sunt, etiam si commutatio facta est in rem meliorem; nam commutatio est favor cui semper renuntiare licet, modo nova obligatione non confirmetur; 3) *si opus substitutum fiat impossibile* etiam culpa voventis, is non tenetur redire ad priorem materiam, *saltem si* commutatio facta est auctoritate ccclc-

w In commutatione relaxatur simul et imponitur aliqua obligatio; quatenus habetur impositio novae obligationis, facultas commutandi recte dicitur non includi in facultate dispensandi: sed in commutatione votorum id non accidit sine libera acceptatione illius cuius votum commutatur, ct accedit facultas facta ab Ecclesia c.1314.

siastica; plurcs, etiam recentiores [99], censent ad priorem materiam esse redeundum quatenus materia substituta non fuerit impleta, cum commutatio facta est *propria voveatis auctoritate,* sed haec sententia nobis non probatur, quia etiam in posteriore casu prior obligatio aeque exstincta videtur atque in priore, ct ipse vovens pro commutatione habuit concessionem Ecclesiae[100].

3. *Si volo reservato aliud fuerit substitutum,* hoc non est reservatum ; nam reservatio solam respicit materiam in lege expressam.

4. ***Quoad usum*** *potestatis commutandi,* haec valent : *a)* commutatio in melius *semper fit valide ct licite,* nam causa rationabilis habetur in ipsa indole operis substituti. Sane quid arcebit a perfectioribus?; *b)* commutatio in aequale, *facta sine aliqua causa, saltem levi, illicita est, sed ut videtur valida.* Primum patet, quia inconstantia aut inotivum deordinatum Deo non probatur. Alterum communius affirmatur, quia non apparet ratio convincens cur Deus reiciat opus in similem sui gloriam redundans, alio remisso, cum homines hanc substitutionem approbarent[102] ; *c)* commutatio in minus *illicita est sine iusta causa,* minore tamen quam ea quae ad dispensationem requiritur; *num sit praeterea invalida,* controvertitur. Sententia affirmans praeferenda videtur.

Applicatio·. *In re practica haec exempla commutationis proponimus,* a Reuter ct Lchmkuhl (1,632) desumpta cx probatis auctoribus: peregrinatio pedestris unius diei, in ieiunium et eleemosynam aequivalentcm expensis peregrinationis; ieiunium unius diei pane et aqua, in confessionem et communionem; simplex ieiunium, in confessionem; votum vitandi externa peccata luxuriae, in confessionem menstruam per vitam, vel in quaelibet remedia efficacia ad coercendam luxuriam; votum non nubendi, in confessionem et communionem menstruam per vitam, vel saltem tempore matrimonii ; ieiunium hebdomadarium, in confessionem et communionem bis in mense; recitatio cotidiana rosarii, in confessionem hebdomadariam vel tres quatuorve missas in hebdomada.

146. In praxi: a) *Interdum, nec valde raro,* existunt individua, quae *pathologica coactione impelluntur* ad vota facienda et statim laedenda. Talia vota gencratim sunt invalida ex defectu libertatis et sincerae voluntatis se obligandi ; saepe etiam irrita sunt ex ipsa materia voti inani et ridicula. *In dubio* praesumptio est contra votum pro libertate et neganda est existentia voti ; quia talia individua in materia suae coactionis sunt anormalia, ct non agunt cx plena deliberatione.

b) *Confessorius hortetur fideles ne vota emittant inconsulto con-*

[100] Ut Noldin-Schmitt, 11,238,3; Prümmer, II 435; Genicot-Salsmans, 1,331; Wouters, 1,677,2; Jone, 184.

[101] Cf. Bii.luaht, *Dc religione* diss.4 a.8 § 6, petes 4.°. Sic etiam Wernz-Vidal, IV, 568; Vermeersch-Creusen, 11,645; Ferreres-Mondria, 1,430 ctc.

[102] S.Alfonsus contrariam etiam sententiam habet probabilem (1.3 n.245), et S.Thomas eam fortasse sustentaverit, cf. 2-2 q.88 a.12 ad 2.

fessario. Cautus sit, autem, ipse in concedenda pacnitcntibus facultate vota emittendi, praesertim cx repentina commotione interna, quae facile potest disparere. *In concreto tiitoad vvlum castitatis* emittendum, ita procedat ut gcneratim non permittat, praesertim limioribus, illud emittere nisi ad tempus, ct quidem satis breve primis vicibus, nerumque. si placeat, renovandum, v. gr. a testo ad testum B. Alariae Virg.nis.

c) *Ad coni mutationem faciendam, semper oportet consulere confessorium.* Quando fit in opus *minus,* praxis S. Pacnitentiariac est substituere frcqucntiorcm usum sacramentorum.

d) *Potestas dispensandi in volis reservatis generatim non conced.tur simpliciter,* sed sub condicione *commutandi* rem reservatam in opus aliquod pacnitcntiae vel pietatis, quod non iam erit reservatum.

De iuramento, penurio, adiuratione

Invocatio nominis Dei non fit tantum in oratione ct ad Deum laudandum sed etiam in iurciurando ad verba loquenus conLrmauda, et in adiuratione ad inducendos alios ut aliquid agant vel omittant.

Summa rerum dicendarum: Poet *notionem* ct *divisionem* exponimus *honestalem* mraineiiti eiusque *cun l cioncs* (art.1); deinde agilius de obligatione quae consequitur iiirameniuin *fromisso>ium* (ai t.2); postea de *nitei pretatione* (art.3) ct *cessatione* eiusdem (art.4); denique de *adiuratione* (art.5).

S.TitOMAS, 2-2 q.89-90; S.Alfonsus, 1.3 η. 133-193; SuArez, *De religione* tr.5 1.1-4; Salmaxtkf.xses, *Cursus th. m.* tr.17; Bυυυυιυ.η.χ, *De vitule retirions* (Brujas 1889); Bauler ini-Palmieri, tr.6 sect.2 c.2 n.1-121; Lehmkuhl, 1,552-; 1'r.A. Goffert, *Der Did* (1883).

De iuramento in se ipso

147. I. lusiurandum est *invocatio nominis divini in testem veritatis* (c.1316 § 1). Dicitur:

invocatio, idcoquc actus rationis sese ad Deum dirigentis, sive immediate in se ipso, sive mediate in rebus sacris ad Eum relationem habentibus, sive expresse sive tacite per signa; sed hic actus rationis praesupponit actum voluntatis, seu intentionem saltem implicitam iurandi.

Nominis divini, in quantum homo conscius dc defectu propriae voracitatis et cognitionis, nec valens rem probare cx

causis intrinsecis vel cx testibus humanis sufficientibus, adducit in adiutorium primam veritatem in cognoscendo ct in dicendo, ut ipsa testelur voracitatem dicti aut confirmet facta contingentia, vel periurantem puniat, non praecise signo actuali, hic ct nunc, quod plerumque esset tentatio Dei, sed quando ct quomodo Ei placuerit l, quin ideo effectus iuramenti desinat esse immediatus, quia audientes putant iuranlem non asserturum fuisse rem sine veritate, ponendo testem falsitatis Deum quem reveretur.

In testem veritatis, sci. in iuramento habetur *invocatio Dei* veracis et omniscientis, non autem simplex assertio omniscientiae divinae, ut in locutionibus narrative prolatis: coram Deo loquor, testis est mihi Deus etc.; neque habetur *simplex comparatio* veritatis assertae cum alia veritate'evidenti, ut si quis dicat, tam verum quam sol lucet, quam Deus existit, ct cetera; neque *simplex affirmatio* in forma vehementiore, ut: per meam fidem, per conscientiam meam, ita est; neque *sponsio tandem simplex,* aut obligatio poenae, in qua Deus non invocatur ut testis veritatis vel ut falsitatis vindex, v.gr. in expressionibus: spondeo caput meum, si non est verum moriar, diabolus me rapiat, etc.

148. II. Differt a *contractu,* quia obligat cx religione, non cx fidelitate vel iustilia; non confert alteri ius ad rem vel in re; est stricte personale, et non transit ad heredes.

Periurium proprio et *stricto* sensu intclligitur juramentum falsum seu carens veritate, illud sci. quo mendacium vel restrictio pure mentalis iuramento firmatur; *late* sumptum, designat quodlibet iuramentum illicitum, carens sive iustilia sive indicio (cf. n. 150,4). Si quis iuramentum promissorium emittit sine intentione adimplendi promissum, erit periurus ulpote iurans sine veritate; si vero promissionem prius sincere iuratam deinde, mutato consilio, non adimplet, non est proprie periurus, sed simpliciter frangit iuramentum.

Applicatio: Aon *iurat:* a) *qui nescit quid sit iuramentum;* qui ignorat sensum verberum, cl intentione interna non sanat istam ignorantiam; qui mere materialiter usurpat verba iuratoria m adjunctis quae omnem intentionem invocatoriam excludunt, caque adhibet ad modum intcriectionis vel assertionis vehementioris v. gr.

l Unde in hoc ipso iurans agnoscit Dei existentiam, nec potest ea denegata rerum iuramentum emittere; ideo lex hispana 10-XI-lvlO dat facultatem iis Qui a iuramento religioso emittendo abhorrent, ut illud per promissionem proprio honore iunixxm substituant.

i» formula: per Deum quod sic se res habent; b) *mere externe invocat Deum testem,* deliberate quidem, sed animo ficto, sine intentione interna, v. gr. atheus vel materialists qui non credit in existentiam Dei, nam actus humanus m conscientia non operatur ultra intentionem agentis; c) *qui non dicit quem invocat,* nisi ex circumstantiis colligatur intentio invocandi Deum, ut evenire potest in formula iuro hoc ita esse; qui invocat falsos deos, aut homines appellat testes; imo qui sanctos invocat, ita tamen ut in ipsorum testimonio sistat, sic enim elicit actum quidem duliae sed non luramenlum, quia sanctos non interpellat in quantum repraesentant summam Dei veritatem, sed propter ipsorum excellentiam participatam; d) qui *emittit illud quod iuramentum civile vocant,* per contrapositionem ad religiosum, illud sci, in quo veritas a laico demandatur per proprium honorem, a sacerdote per propriam conscientiam vel characterem sacrum, etc.; nam in his non habetur invocatio Dei ne quidem implicita, neque actus religionis qui essentialis est in iuramento; c) qui *sollemnius aliquid asserit,* etiam comparato suo asserto cum dogmate fidei, sed Deo proprie non invocato in testem, v. gr. qui irreverenter et fortasse blasphematoric dicit aliquid tam verum quam cvangelium vel qui imprecatur sine intentione advocandi Deum, "diabolus me rapiat si mentior" etc.

149, III. Distinguitur: 1. *Ratione obiecti:* a) ASSERTORIUM, quod Deunx invocat simpliciter in testimonium veritatis praesentis vel praeteritae, v.gr. iuro me non patrasse crimen, vel esse solvendi imparem; *b)* promissorium, quod Deum invocat, non simpliciter in testimonium veritatis, sed etiam in testem intentionis actualis et quasi-fideiiussorem 2 relate ad promissionem modo iuratam in futuro exequendam, seu in testem tam praesentis sincere intentionis aliquid faciendi vel omittendi, quam futurae exeeutionis, quatenus, facto iuramento, iam ipsa facientis intentio et promissionis exeeutio sine irreverentia mutari nequitv.gr. iuro me impleturum omnia officia mei novi muneris ; unde in iuramento promissorio invocatur Deus tum ad testandam praesentem iurantis intentioncr faciendi quod proponit, et sic est assertorium, tum ad significandam veritatem futurae exeeutionis ex sincero propositi et sic est exclusive promissorium ; *Deus tamen non invocati' testis futurae exeeutionis,* cum testimonium inter homines no:, sit nisi de praesenti aut praeterito4, sed adducitur tanqur patronus et quasifideiiussor, qui promissioni vim concilii maiorem ne mutetur, et futuram obligationem interposita religione novo titulo urgeat.

lutamentum promissorium est: a) *stricte promissorium* seu accessorium, quando actio quae iuratur vere promissa est sive *Deo* per votum, v.gr. iuro me servaturum votum ohedientiac (vc.tnm iuratum), sive *homini* per promissionem aut pactum, v. gr. iuro me observaturum sponsalia contracta (pactum juratum), sive *utrique* (votum simul cum promissione vel pacto iuramento firmatum, quod creat,ius tertiae personae quaesitum); *β) late promissorium,* seu per se stans, quando actio non promittitur alicui, sed more proponitur sive in poenam, sive in alterius favorem (propositum iuratum, cx quo non oritur ius alteri quaesitum).

2. *Ratione modi:* a) SOTXEMXE, quod fit cum sollemnitate exteriore, determinata formula graviore, certis caerimoniis a iure praescriptis, v.gr. coram crucifixo, accensis candelis, tacta SScrip'ŭra (cf. c 1622 § 1); b) simplex quod nullis specialibus caerimoniis decoratur; c) verbale, reale, mixtum, prout invocatio fiat verbis actione extrinseca v. gr. signo crucis, utroque simul modo; d) publicum vel niVATUM, prout emittatur coram auctoritate publica, praesertim iudidali. vel privatim.

3. *Ratione invocationis:* a) immediatum, si Deus in se ipso invocatur; b) mediatum, si invocatur alinua creatura, res sacra vel sancti Dei, in quantum relucet in ea Summa Dei Veritas quam repraesentat aliquomodo, v. gr. si iuratur per caelos, crucem, templum, sanctos caelicolas; non autem si iuratur per barbam Aaron, etc.

4. *Ratione formae:* a) INVOCATORIUM, seu *contestatorium,* quod Deum simpliciter in testem adducit; b) imprecatorium. seu *exeera-!>hum,* quod Deum adducit vindicem sive mendacii prolati sive fidei tractae, tum directe imprecando vindictam Dei immediatam vel mediatam, ut in formulis: Sic me Deus adiuvet ct haec sancta Dei ĕvangelia fulmine tangar si non est verum, etc., tum interponendo aliquod bonum cum iurante coniunctum, ut: per vitam meam, per salutem matris, etc.7

Iuramentum in se sumptum a ή est illicitum, sed verus actus religionis Haec est doctrina mnium moralistaruin cui contradixerunt diversis temporibus inter alios: Pelagiani et Massilienses8, AValdcnses, Wicleff et Husitae, Anabaptistac, Mennonitae, Ouakeriani et nonnulli philosophi, ut Kant et Fichte. Probatur:

Ecclesia, sicut societas civilis, *iuramentum requirit* in occasio-

3 Quasi-fulciiussor, quia Deum non possumus obligare ut in se suscp: onus solvendi promissum in defectu alterius, quod est proprium fideiiusor.» Cf. Merkelbach, 11,746; Wouters, 1,686.

3 Cf. SuAicbz, *De religione* tr.S 1.2 c.2 n.3.

4 Deo quidem futura sunt praesentia; at per iuramentum non postulatur Eo testimonium de futuro ut sibi est praesens, sed ut est in verbo promitti tis; porro sic non datur testimonium de re nondum facta, ideoque Deus c testificat iuramentum promissorium nisi'quatenus est capax veritatis cum dia: ' non vero respectu facti futuri. Cf. Suarez, *De religione* 1.1 c.9 n.25.

' Si Status exigat tactum Sacrae Bibliae, catholicis debet permittere usum editions ab Ecclesia catholica receptae. Quod si obtmeri non possit, pastores arrurum poterunt prudenter dissimulare: CPF 1346.13 °

4 In S.Scriptura formula iuramenti exeeratorii frequens erat: "Haec faciat rhi Deus et haec addat" (cf. 1 Reg 14,44; 2 Reg 3,35). Formula hodie usualis m Ecclesia significat: Deus me non amplius adiuvet si haec fahe profero.

' Cf. Suarcz, *De religione* tr.5 1.1 c.12 n.8-9.

' Cf. S.Aucustinus *Sermo ISO* c.8-11; ML 38,977-978.

nihus sollemnioribus, iudicüs ct sîrruTbus. ut cx religione iuraturus inducatur ad veritatem penitus manifestandam, vel ad factum confirmandum. etc. (cf. Hebr 6.1')). Item cx repetita *condemnatione* doctrinae contrariae ut apparet in professione fidei Waldcnsil us proposita: "non condemnamus iuramentum; imo crcd mus puro corde quod cum veritate et iud cio ct iustitia licitum sit iurarc" (D 425; cf. 487); in propositione *condemnata* Wiclcffii: "iuramenta illidla sunt quae fiunt ad corroborandos contractus ct commercia civilia" (Γ) 623; cf. 652-663) ct in *reprobatione erroris* Paschasii Qucsnd (D 1451) ct synodi Pistoriensis (D 1575).

S. Scriptura saepe honestatem iuramenti agnoscit. tam theories illud praescribens, v. gr. Deut 6,13; los 9,15; ludie 21,5, ctc., quam practice in ore sanctissimorum virorum positum referens, v. gr. Rom 1,9; 2 Cor 123; Phil 1,8 etc.'. Quodsi Christus Dominus apud Mt 5.33-37 ct lac 5,12 videtur reprobasse iuramenta. lire non intelfigendum est dc quolibet iuramento, ut fecerunt hacrct'ci supra relati, sed dc abusu iuramenti leviter cnvssi vel alias illiciti, quia non sit vestitum debitis cond cionibus 10, vel quia minus congruens statui perfectionis Christianae evadit.

SS. Patres quando infensi videntur iuramento. ut interdum accidit praesertim apud S.Io. Chrisostomum et S Hieronymum, non reiciunt iuramenta qua talia, sed eorum usum ultra mensuram, neglectis commendatione Dom'ni ct verbis Eccli 23,9 12: "lurationi no· assuescat os tuum, multi enim casus in illa... Vir multum iuraas implebitur iniquitate et non discedet a domo illius plaga"

Ratio probat iuramentum esse: a) *bonum in se if>so,* siquiden neque in origine, neque in cxccutionc, neque in fine exhibet quidquam deordinatum; ct inservit bono communi, nam qui iurat inducitur ad verum dicendum cx reverentia Dei, et sic alii homines obtinent maiorem certitudinem ct securitatem dc veritate testimonii iurati ; b) *actum religionis* (cf. c.1317 § 1). etenim cum nihil confirmetur nisi per hoc quod in se est ccrt'us et pot'US qui invoca! testimonium divinum eo ipso profitetur Dei superiorem auctoritatem et de facto agnoscit ipsius infallibilem omniscicntiam, veracitatem ct omnipotentiam, quarum professione Deo honorem ct reverentiam exhibet. Aliunde abusus iuramenti inutilis ct superflui nor sohim reverentiae erga Deum aliquid detrahit, verum etiam dcfcclur voracitatis ct credulitatis, cuius debet esse medicina, cum detriment boni communis auget; unde iurc reprobatur in S.Scriptura.

2. *"Omnia iuramenta, in ratione iuramenti, sunt ehisdtt speciei;* quia cum iuramenti ratio essentialiter consistat in Dt invocatione, omnes differentiae supra al'atae aut diversi invocationis modi materialiter et per accidens se habent ad Γ-

9 Profecto S.Paulus non agebat ill;c'te nec contra proh bitioncin lesu Chtir Cf. S Avwim s. P' *ntrndacio* c.15 n.28: ML 40,507.

Jo Notandum est fhnstum non dixisse: "quod autem Ids abundantius ἐ *viahtm rsC*\ sed *wclo esi*" (Mt 5 37); et sane, iuramentum non est propf s. appet Idle, sed urpon'tur interdum propter ἤeces tatem obt uendi fïdrr fact's pnrtîc'ἄar-hi· et contingent ἦit quae non probantur nisi rv testin'.:: ἔuἐnti. Cf II.Müller. *Zinn /·' drsverbot der ncrufredyit* (IQI3).

" Cf. Dilluart, *Dc rcliyione* diss.S a.3; Gopfekt, *Dor Did* 61s.

testificationem, ac proinde huius essentiam et speciem non mutant" 12. Hoc valet tum pro iuramento *imprecatorio,* quod elicitur per quandam exaggerationem veritatis, sine ulla intentione malum arcessendi et potius animum ab illo aversum ostendendo, tum pro iuramento *promissorio,* in quo etiam Deus invocatur testans praesentem intentionem, et exccutio futura urgetur consequenter, quia iuramentum firmat promissionem rei futurae; quod ad materialem differentiam reducitur. Tamen ad speciem infimam fundamentalem religionis accedere possunt aliae species duliae, fidelitatis, iustitiae, etc., aut blasphemiae, scandali, etc.

3. *Ad valorem iuramenti in utroque foro requiritur* : a) *ex parte subiecti:* a) *persona capax iurandi, β) intentio saltem virtualis implicita iusiurandum emittendi, seque ex religione obligandi,* γ) *huius intentionis manifestatio aliquo signo apto;* b) *cx parte obiecti: ut sit possibile, licitum, non plane inutile.*

Quaedam cx his condicionibus requiruntur ad valorem iuramenti tum coram Deo tum coram hominibus ; aliae ad solum valorem coram hominibus, firmo manente iuramento coram Deo etiam sine talibus condicionibus, ut statim declaratur.

Ad a): *Subiectum eniiltens iurnrnentuni* debet esse: a) *persona capax iurandi;* talis est: cx iure *naturali* quodlibet ens rationale gaudens usu rationis, praeter ipsum Deum 13, ergo etiam Christus Dominus in quantum homo ; cx iure *positivo* ecclesiastico: "iusiurandum quod canones exigunt vel admittunt, per procuratorem praestari valide nequit" (c. 1316 § 2); plures personae indirecte declarantur incapaces iuramenti praestandi in iudicio (cf. c.1757 § 3 in relatione cum 1767); clerici quoque illegitime conventi apud iudiccm laicum contra c.120 illicite compelluntur ad iuramentum emittendum, et possunt illud mere externe et invalide pronuntiare; ex iure *civili* passim excluduntur a iurciurando iudiciali qui nondum 16 annum expleverunt, eorumque iuramentum· in foro externo semper est invalidum, in interno autem pendet ab eorum intentione et a voluntate ipsius legislatoris, cui fas est imponere condiciones essentiales ad valorem, exigente bono communi.

β) Intentio iurandi saltem virtualis implicita, quae nc-

" Merkelbach, 11.747.

u Si heus aliquando in S.Scripturis adhibet formulas iurhiurandi, hoc facit propter nos, ad clarius significandam suam immobilitatem. Cf. S. Thomas, 2-2 q.8Q a.10 ad 4.

ccssaria est pro quolibet actu humano; idcoque requiritur ut iurans sufficienter cognoscat quid est Juramentum quaeque materia concreti illius iuramenti, et sufficienti deliberatione procedat in actu iurandi, cum illa sci. sufficientia quae requiritur ad actum perfecte humanum vel ad contractum onerosum; insuper, ut verba juratoria in sensu usitato adhibere velit, ideoque implicite saltem intendat iuramentum, etsi in eis adhibendis non cogitet expresse de invocando divino testimonio; quodsi formulam prorsus ineptam adhibeat, adhuc iuramentum in foro interno et subjective eum tenebit, si eius intentio praevalenter ferebatur ad interponendum divinum testimonium, etsi in foro externo iuramentum sit invalidum. Cum iuramentum essentialiter pertineat ad religionem, si quis praevalenti voluntate exclusam voluerit obligationem religionis (non \rero exeeutionem huius obligationis), ipsum iuramentum velleitate, non vera voluntate, intendit, et nullum emisit.

y) *Intentionis internae iurandi manifestatio externa* per aliquod signum aptum, normaliter per formulam explicite juratoriam et immediate vel mediate invocantem nomen Dei, non requiritur ad valorem iuramenti apud Deum et in foro conscientiae; utique vero ad valorem apud homines et in foro externo, cum isti non nisi per externa signa ad invicem possint communicare.

Ad b): *Obiectum iuramenti proniissorii* (nam dc assertorio nulla est quaestio sub hoc respectu) debet esse *possibile,* saltem in mente promittentis, nam secus non potest serio promitti ; insuper *licitum,* quia de illicitis faciendis nequit suscipi obligatio, iuxta effatum: “non est obligatorium contra bonos mores praestitum iuramentum” 11 ; non plane *inutile,* quia undequaque inutilia Deus auctoritate sua non confirmat, nec potest in eis esse cultus Dei ; denique melius quam eius contraria eiusve negatione, ut explicatum est de votis, si promissio fit Deo15, quia iuramentum est cultus Dei, qui non potest esse in confirmatione operis impedientis aliud opus melius.

Applicatio: Plura iuramenta, propter materiam ineptam, sunt invalida, v.gr. a francomurariis emissa de exequendis activitatibus propriis huius societatis; a parentibus de verberando filio; ab iracundo dc capienda vindicta, etc.

u RI 58 in VI: cf. ibid. RI 69 et c.1.II 11 in VI: c.1318 § 2; 1317 § 3: 13192.·

n Si iuramentum emittitur in favorem tertiae personae, non requiritur ut sit de bono meliore, sed sufficit ut sit de bono utili proximo, etiam minori, in cuius veritatem confirmandam potest emitti iuramentum.

4. z/rf *lieeitaient iuramenti requiritur ut iuxta 1er 4,2 emittatur* :‘å) *in veritate,* et b) *in indicio* et c) *in iustitia”* (c.1316 § 1). Triplex haec condicio explicanda:

Ad a): *In veritate,* i.e. excludendo in iurante, non praecise errorem mentis ct falsitatem obiectivam, sed mendacium et fallaciam subiectivam adhibitam contra mentem; unde in iuramento *assertorio* respicitur existentia facti quod intenditur iuramento confirmari secundum veritatem ; in iuraniento autem *promissorio,* respicitur existentia intentionis in iurante, qui habeat sci. seriam voluntatem postea cxcqucndi quod promittit, cum ea certitudine quam sollemnitas rei prodit. Haec veritas requirit ut iurans habeat moralem certitudinem dc re iurata, ita ut contraria sit saltem vere improbabilis, si non aperte exclusa10.

Applicatio: *Non licet in rare:* a) *neque eum dubia, neque cum sola probabili veritate,* quae solet excludi c iuramentis; /3) *neque cum restrictione pure mentali,* quia haec esset simpliciter contra veritatem, ct constat cx propositione 26 damnata ab Innocentio XI (D 1176) cuius contextus indicat restrictionem pure mentalem esse eam quae declaratur mendacium ct periurium.

Ad b): *In iustitia,* i.e. nihil confirmando quod non liceat asserere vel promittere ; ideoque in iuramento *assertorio* ea sola manifestantur in iustitia, quae sine violatione secreti nec vana iactantia possunt iuste et licite revelari vel declarari ; in iuramento autem *promissorio,* nihil potest confirmari invocato nomine Dei, quod sit in se inhonestum aut qualibet ratione nequeat execution! mandari.

Iustitia non servatur in iuramento si quis grave crimen occultum alterius iureiurando confirmat, vel propriam intentionem pravam aut peccatum commissum iactantcr sustinet, invocato nomine Dei ; pariter, si quis iuramento promittit rem utcumque pcccaminosam, faciendo ipsum Deum testem resolutionis offendendi sanctitati divinae.

Ad c); *In iudicio,* i.e. cum debita consideratione, prudentia et discretione (cf. Eccli 23,9-14), ne sit vana usurpatio nominis divini. Tale indicium exigit iustam iurandi causam, quae in iuramento *assertorio* est vera utilitas ad finem honestum componendi pacem familiarem, dissipandi suspiciones, etc.; in

11 Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.148. Et quidem in iudicio requiritur ea certitudo moralis strictior de qua quaerit index, talis sci. quae immediata et propria scientia testis fuerit acquisita, nisi tamen testis faciat constare se iurare ex auditis a fidedignis personis, et quae excludant quamlibet prudentem formidinem errandi etiam minimam. Cf. Ekhmkuhl, 1,558; Mahc-Gestermann, 1,608.

proniissorio, autem, praeter similem utilitatem, requiritur ut res sit in potestate promittentis; insuper in ipso actu iurandi debet observari reverentia divinis attributis debita.

Hoc indicium non servat, qui Jurat cum restrictione late mentali sine iusta causa protegendi secretum aliudve bonum procurandi vel malum vitandi, praesertim quando restrictio adhibetur coram iis qui pro suo oficio vel obligatione inquirunt; ct ratio est quia in restrictione iurata Deus invocatur testis affirmationis spccictcnus distortae, ct reverentia erga cius simplicissimam veritatem exigit ut restrictio late mentalis non iurctur nisi ad avertendum damnum vel obtinendum bonum maius quam in restrictione non iurata. Id confirmatur cx propositionibus 27 ct 28 ab Innoccntio XI damnatis (D 1177.1178), in quibus reprobantur quaedam motiva ut insufficientia ad restrictionem late mentalem iuralam.

5. *Juramentum emissum sine debitis condicionibus*: a) *si caret* ***veritate,*** *est peccatum* ***grave ex toto genere*** *suo;* b) *si caret sola* ***iustitia,*** *est peccatum* ***leve, probabiliter*** *etiam si obiectum iuramenti sit res graviter prohibita;* c) *si caret solo* ***iudicio,*** *semper est peccatum* ***leve.***

Ad a); Pcriurium stricte dictum, scu iuramentum aperte falsum vel cum restrictione pure mentali emissum, est semper peccatum mortale ratione materiae.

Ecclesia inter interrogationes Wicleffitis et TTussitis proponendas, hanc inseruit (D 664) : "utrum credat quod pcriurium scienter commissum, ex quacumque causa vel occasione, pro conservatione vitae propriae vel alterius, etiam in favorem fidei, sit mortale peccatum". Et Innocentius XI hanc propositionem (D 1174) damnavit: "Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem". Praeterea Ecclesia excludit periuros a testimonio ferendo (c.1757 § 2,1.°) et ab officio peritorum (c.l795 § 2), ct pcriurium ipsum poenis f.s. sancit (c. 2323).

S.Scriptura condemnat pcriurium ut gravem iniuriam Deo factam (Lev 19,12) et a regno caelorum excludentem (Zach 5,3-4).

Ratio idem demonstrat, quia etiam in re levi ct iocosa graviter repugnat summae voracitati divinae quod invocetur in testem falsitatis, cum nec fallere nec falli ullo modo possit.

Ad b): Pcriurium late dictum, in quantum iustitia deficit in iuramcnlo, quia per illud aut asseritur aliquid verum quod est contra caritatem vel iustitiam, aut promittitur aliquid

quod sine peccato perfici non potest, diversimode indicatur a diversis auctoribus: α) *Plures,* invocando S.Alfonsum, 3. n.146, *censent laesionem iustitiae in iuramento assertorio pendere a gravitate iniustitiae vel caritatis commissae* et ab intentione iurantis 17, *sed alii iure merito existimant* in tali casu peccatum *contra religionem per se nunquam excedere veniale,* quia non cadit in assertionem ut malam, sed ut veram 18, fieri autem mortale per accidens si iuramentum assumatur ut stimulus vel ut medium peccandi, aut in signum iactantiae de illicita assertione; β) *Udem et alii plures,* ut probabilius vel saltem probabile concedunt, laesionem *iustitiae* in iuramento quo promittitur res plane indifferens vel leviter inhonesta non excedere peccatum veniale, quia videatur continere levem irreverentiam in firmanda voluntate leviter peccaminosa per interpositionem divinae auctoritatis19; y) *sententia communis* tenet iuramentum *promissorium de re graviter mala facienda esse peccatum mortale,* quia gravis iniuria inferatur Deo, eum testem ct quasi-fideiiussorem faciendo gravis iniquitatis conceptae, v.gr. quando aliquis, auctoritate divina interposita, se obligat ad duelum, graviter offendit tum secundo tum quinto Dei praecepto.

Ad c): *Pcriurium late dictum,* in quantum deficit indicium, sive assertorium sit sive promissorium, *per se non excedit veniale,* quia irreverentia in Deum commissa nulli divino attributo directe adversatur, sed est sola inanis usurpatio nominis divini, in qua finis iuramenti, veritatis sci. confirmandae, non evacuatur; tamen, per accidens defectus indicii potest implicare grave peccatum, propter violationem iuris aliorum, vel propter scandalum, etc.; ita ad mentem Sti. Alfonsi20 peccat mortaliter, qui sine motivo iurat cum restrictione mentali coram iis qui ius habent cognoscendi integram veritatem, veniaiter vero is qui, sine insta causa, utitur restrictione mentali cum iuramento apud cos qui non habent tale ius ad integram veritatem (cf. D 1177.1178).

” Sic v.gr. Tanquerey, II.OSO; Ferreres-Mondrla 1,404; Prümmer, 11,445, qui tamen in explicatione ulteriori sat s accedit ad nostram opinionem ben g-niorem.

“‘Scv.gr. Aertnys-Damen, 1,465, 11.3«; Noldin-Schmitt, 11,251.

D.Soto, *He iust lia ct hire* 1.8 q.2 a 3 conci.5; Caietanus. *I*ii *2-2* q.89 a.7; Dusencaum 13 tr.2 c.2 dul>3.5; Noldin-Sc »· mitt, 11,255; Ferreres-Mondria, 1,404 etc censent saltem probabibus iusiurandum dc re levter mala facienda tssc peccatum^ leve; S.Ai.fonsus, 13 n.116; Bii.i.uart, *Pc rrlig one* diss.5 a.4.°; Goi-fert, 1,355; Prümmer, l 1.445; Genicot-Saesmaxs, 1.303 etc. censent in eodem casu peccatum probabilius esse grave quia videatur gravis iniuria Beo •iderri, ipsum invocando in testem ct velut patronum iniquitatis etiam venialis.

* Cf. 1.3 n.151; Noedin-Sciimitt, 11,244; Prümmer, 11,444

6. *Iuramenlurn fictum, in se ipso consideratum',* a) *probabilius est leve peccatum quando confirmat veritatem;* b) *est autem graviter peccaminosum quando emittitur in confirmationem falsi;* c) *sed ex se nullam obligationem inducit*

Juramentum fictum intelligimus illud *in quo deficit animus internus iurandi,* vel etiam, ut videtur, sese obligandi ex religione, ct solam habet speciem externam iurisiurandi. Si quis iniuste adigeretur ad iurandum, non esset quaestio de juramento ficto, sed de restrictione late mentali.

Ad a): Est quidem peccatum quia, nisi rationabiliter considerari possit ut restrictio late mentalis cx iusta, causa adhibita, semper est illusio quaedam divini testimonii ; unde, ut minimum, scandalosa est propositio (I) 1175): "Cum causa licitum est iurare sine animo iurandi, sive res sit levis sive gravis." Sed peccatum non videtur excedere per se veniale, quia Deus non vocatur in testem falsitatis, et fictio reducitur ad vanam assumptionem nominis divini, quamvis per accidens possit evadere mortale, praesertim quia graviter defraudet ius alterius ad obtinendam assertionem iuratam in indicio, in aliquo contractu, etc. 21, vel alio modo grave nocumentum inducat bono sive privato sive publico22.

Ad b): luramentum fictum, emissum in confirmationem assertionis falsae vel promissionis in qua deest animus implendi promissum, est semper grave peccatum, quia gravem iniuriam continet invocare Deum, etiam mere externe, in testem falsi vel in fideiiussorem eorum quae non perficientur.

Ad c): Cum juramentum fictum proprie tale sit in se nullum, nullam obligationem inducit ex religione ; potest autem aliunde oriri obligatio indemnem servandi cum qui ficto iuramento deceptus est. Si quis vero praevalentem et efficacem intentionem iurandi habuerit, etsi inefficaciter noluerit promittere quidquam, et a fortiori si voluerit serio iurare, etsi cum animo non exequendi iurata, iusiurandum non fuit fictum et urget ex virtute religionis.

7. *luramentum fidelitatis, debitis limitibus circumserif*

*' Aliqui auctores, ut Prummer, 11,441, putant iusiurandum fictum esse semper peccatum grave "cum sit gravis iniuria illata Deo, qui invocatione fallaci dehonoratur, ct qui inducitur ad decipiendum audientes iusiurandum". Sed iusiurandum fictum de re vera resolvitur in mendacium per se leve et in vanam divini nominis invocationem, paritt r per se levem. Cur, igitur erit semper grave? Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.172; *Homo apostolicus* n.17.
M (' f. Lkssius, *De iustiiia et iure* 1.2 c.42 n.42,

tum, licite exigere potest auctoritas politica: a) *sive propria auctoritate a civibus laids;* b) *sive cx conventione cum S.Scde a personis ecclesiasticis.*

luramentum fidelitatis intelligitur *promissio iurata fidelitatis et obcdicntiae quae praestatur auctoritati politicae* supremae alicuius Status. Per se praestari posset fidelitas iurata etiam principibus illegitimis, dc facto regimen pacifice tenentibus, quoad ea in quibus eisdem propter bonum commune parendum est, salva facultate non exequendi leges iniquas neque resistendi aut impediendi iuribus legitimae auctoritatis; sed iusiurandum fidelitatis intelligitur illud dumtaxat in quo servitium et subiectio fidelis promittitur ipsi auctoritati legitimae, abiurata qualibet machinatione in eam.

Limites huius iuramenti, etsi nihil expresse declaretur, cx natura rei circumscribuntur ad res et actiones honestas, quae licite possunt promitti in servitium Status ct auctoritatis publicae, cum nemo possit se obligare coram Deo ad aliquid peccaminosum; praestat tamen, ad cavendum scandalum et falsas interpretationes, explicita declaratione circumscribere iuratam fidelitatem ad ea quae "salvis legibus divinis ct ecclesiasticis" poterunt praestarii. c. ad ea quae vere et realiter bono communi sunt collatura.

Ad a): luramentum fidelitatis, quod nihil contineat contra iura Dei aut Ecclesiae, *licite potest exigere* auctoritas politica a suis subditis, et quidem proprio nomine; cum enim ea sit suprema in suo ordine et habeat facultatem ordinandi quae sunt apta ad bonum commune, sine dubio potest requirere iuramentum quo securitas publica et cooperatio subditorum ad prosperitatem et tranquillitatem Status confirmatur, et cives habent obligationem emittendi tale iuramentum si ab eis exigatur.

De facto solet exigi a solis officialibus primariis rcipublicac, a *magistratibus* ct *militibus.* Sensus istius iuramenti non est alius, nisi ut novo titulo religionis confirmetur obligatio praestandi obedientiam legibus vigentibuset fidelitatem auctoritatibus quae rempublicam moderantur, in quantum iuribus Dei ct Ecclesiae non sint contrariae3; sed ubi nonnullae leges istis iuribus contrariae vigeant, enitendum est, vel ut ipsa auctoritas civilis declaret iuramentum hoc sensu esse accipiendum, vel ut formula adhibita istum sensum explicite aut implicite exhibeat, ad nonnam illius quae a Pio VII approbata fuit;0.

»Cf. ASS 2 (1866) 675.

* Unde si leges iniustae desuetudine sepultac sunt, licebit praestare iuramentum quod ex usu ad vigentes sufficienter circumscribitur (Lehmkuhl, I 568).

x Cf. Pius XI, Encycl. *Non abbiatno bisogno:* AAS 23 (1931) 306.

* Cf. ASS 1 (1865) 562. Quodsi hoc obtineri nequeat per ipsam formulam

Officiales publici ex iuramento nova obligatione religionis obligantur ad munera suscepta secundum normas sibi traditas fideliter cxcqucnda, salva semper honestate mandatorum. *Milites* vero legitime conscripti, vel valide quomodocumque iura nento oblgiti, ad militiam proprio nomine non deserendam ; si tamen eam deseruerint, in praxi non debent obl gari ad redeundum propter gravissimas poenas ips's imminentes, et quia damnum reipublicae causatum non est tam magnum quod dei.eat reparari cum tam gravi incommodo; unde ipsum juramentum fidelitatis tunc cessat, propter moralem impossibilitatem impictionis.

Ad b): A temporibus revolutionis gallicae permitti coeperunt in conventionibus inter S.Sedem ct Status civiles, iuramenta fidelitatis ab auctoritate politica personis ecclesiasticis imponenda. Supposita hac conventione, vel saltem legitima consuetudine, licite postulari ct praestari potest juramentum, facta tamen, si opus erit, opportuna declaratione ad vitandum scandalum, et si casus ferat ad verum sensum iuramenti manifestandum, quod gravius apud ecclesiasticas personas urget quam apud civiles. Si aliquando leges reipublicae in aliquibus particularibus approbari non possint, sed complexive sint honestae, iuramentum poterit emitti super fatalitatem legum ex iusta causa, cautius determinato cius ambitu ad scandalum et conflictus cavendos.

Sensus huius Juramenti non est alius, nisi quod ministri Ecclesiae positivam fidelitatem habebunt erga Statum ; quod nihil molientur contra legitimas auctoritates civiles, ct quod securitatem atque integritatem reipublicae ct ordinem publicum sua auctoritate promovebunt in munere gerendo.

In Hispania viget hoc iuramentum fidelitatis, quod in praesentiarum emittitur iuxta formulam in Concordatu italico anni 1929 a.20 expressam : "Ante Dios y los santos Evangelios, juro y prometo, como conviene a un Obispo, respeto y fidelidad al Estado espanol. Juro y prometo respetar y hacer que mi pueblo rcspetc al Jefe del Estado espanol y al Gobierno establecido segun las leyes espanolas. Juro y prometo, ademâs, no tomar parte en ningun acucrdo ni asistir a ninguna reunion que pueda perjudicar al Estado espanol y al orden publico y que hare observai- a mi clcro igual con-

adhibitam, "hodie non ita raro fit, ut communis interpretatio iuramenti quale datur a catholicis, nullam cont neat approbationem quarundam legum quibus ipsi adversantur, sed mere earum legum tolerantiam, donec, legitima v.a, opportune mutari possint, sicut ipsi acatliolici minime probare intendunt puncta quae cum suis partibus politicis non congruant" (Vekmeehsch-Creusen, *Epitome* 1. G 11,652).

ducta. Preocupândome del bien e interes del Estado espanol, procurare evitar todo mal que pudiera amenazark·."

8. *Declarationes iuralae quas frequentius hodierni States exigunt, tum· a civibus* circa reditus quos percipiunt ex bonis, circa quantitatem comestibilium quam collegerunt vel emerunt, circa mercaturam vel industriam quam exercent, et cetera, *tum ab alienigenis* quos admittunt in suo territorio sub multiplicibus declarationibus huiusmodi, *sic videntur indicandae27* :

a) *In universum vere dubium est num iis declarationibus verum iuramentum exigatur,* an potius protestatio dicendi veritatem; praesumptio stat pro non existentia iuramenti. et plerumque haec existentia tuto negari potest, quia protestatio petitur pro honorabititate vel pro conscientia declarantis, absque ulla Dei invocatione, solo honore personae intercedente. Accedit ipsa multiplicatio nimia talium declarationum, quae vim ct indolem sacram cis abstulit et fere ad meram formalitatem easdem reduxit.

b) *Etiamsi alicubi essent verum iuramentum,* quoad valorem et ambitum ipsarum distinguendum est: a) xi *declaratio versatur circa onera fiscalia,* praesertim ubi ea habentur ut poenalia, omittere in declaratione aliquam partem notabilem, tertiam circiter, caque interdum ampliorem, non continet periurium, sed restrictionem late mentalem ex usu fere constanti28; β) *si vero circa alia quae plene obligant in conscientia* propter exigentias boni communis, v.gr. quod declarans non sit adseriptus sectae massonicae, communismo, et cetera, ipsa quoque declaratio fideliter esset praestanda 20, nisi propter iniustum modum eam in praxim redigendi ab exactoribus civilibus, iam ut mere poenalis sit habenda, vel quia opus sit se defendere ab iniusta vexatione, rationem habeat restrictionis late mentalis.

In Hispania *declarationes iuralae non videntur habere rationem iuramenti.* Sic concluditur: a) *ex ipso titulo* foliorum, qui inscribitur "Dcclaracion jurada", sed nullam formulam iuratoriam exhibet, neque ullam personam designat

r Ci. Ferreres-Mox-prîa, T.406-407.

9 Marc-GestErmann. 1,967; I.ehmkuhl, 1,1173; Noldin-Schmitt, 11,316; Cimcot-Salsmaxs, 1.575.

" In hac lyvpotliesi: "Non liceret subscribere declarafonem iuratam, ct s»mul intentione excludere iurandi; esset enim iuramentum fictum cum assert one falsitat's. quod ex se graviter illic tum est; quodsi verum diceretur, et tamen quis excluderet intentionem iurand·, adhuc esset leviter illicitum ob vanam nominis Dei usurpationem (Ferrerks-MondrIa, 1,406).

apud quam iuramentum emittatur; *β) ex jacto* quod huiusmodi declarationes exiguntur a quibuslibet, sive hispanis sive exteris, non attenta eorum religione, ideoque etiam ab illis qui iuxta legem nostram non obligantur ad iuramentum saerum (cf. n.147 nota 1), sed ad promissionem in proprio honore innixam ; γ) *ex CII 1260,* qui recto critcrio excludit iuramenta in contractibus, caque posita non agnoscit propter periculum periurii ; unde *a pari* arguimus declarationes iuratas, praesertim tam frequentes[30], iuxta mentem legislatoris non habere rationem iuramenti, et confirmamur quia poenae in falsificatores declarationum nullum habent respectum ad periurium, sed ad delictum occultationis mercium commissum[31] ; δ) *in executions dispositionum iuris,* etiamsi in ratione boni communis nitantur, ita frequenter violatur iustitia distributiva, saltem ab officialibus publicis sin minus ab ipso legislatore, ut occultatio rerum intra certos limites habeat rationem iustae defensionis et restrictionis mentalis legitimae[32]; e) *cum in praxi ita fere semper se res habeant,* legislator tot poenas iniungit, et tot entitates fiscales creat ad veritatem indagandam, ct tot satellites spargit ad res pressius inquirendas, ut in eo ipso manifestet se non imposuisse iuramentum, sed obligationem legalem et exccutionem praescriptorum severius ursisse.

ARTICULUS II

De obligatione orta ex promissorio iuramento

In sequentibus agimus dc *obligatione, interpretatione, cessation* solius iuramenti *promissorii;* quia assertorium ad nihil aliud obligat praeter quam ad veritatem in asserendo, nisi per accidens, v.gr ex eventuali damnificatione, ad reparandas sequelas periurii.

151. Principia: 1. *Iuramentum promissarium, debiti condicionibus emissum;* a) ***addit novam obligationem*** *religionis ad eam quae est ex promissione rei iuratae* ; b) *ct sfr* ***larn personam iurantem afficit.***

Notio iuramenti promissorii eiusque *condiciones,* sive ex parte subiccti sive ex parte obiecti, supra expositae sunt (n.149).

[10] Cf. OC 1 sept. 1939; BOE 2 sept. 1939.
[11] Cf. BOE 1 mai. 1939; 12 tun. 1939; 3 oct. 1940; 24 iun. 1941 etc.
[®] Cf. Lugo *De iustitia ct Cure* (lisp.26 sect.5 n.55; Molina, *Dc iustitii< turc* tr.2 disp.364-365.

Ada): Ex promissione valida acceptata surgit obligatio *fidelitatis* vel *iustitiae* iuxta intentionem promittentis. Huic promissioni, si iuramento confirmetur, accedit nova obligatio, eaque *religionis,* ut in sequentibus probatur:

Factum obligationis constat: ex pluribus testimoniis › *Scripturae:* "Reddes Domino iuramenta tua" (Mt 5,33): "Si quis virorum votum Domino voverit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit implebit" (Num 30,3) etc. Item ex *ratione,* nam in iuramento promissorio Deus invocatur testis obligationis susceptae, et quasi fidciiussor futurae exeeutionis ; unde patet in omissione voluntaria talis promissionis contineri irreverentiam erga Deum et contemptum divini testimonii.

Indoles obligationis simul cum facto asseritur in c.1317 D: "Qui libere Jurat se aliquid facturum, peculiari religionis obligatione tenetur implendi quod iurciurando firmaverit"; ratio quoque idem ostendit, nam in iuramento emittendo ct sustinendo reveremur voracitatem et fidelitatem divinam, eandemque contemnimus in iuramento non observando, id quod ad virtutem religionis revocatur.

Modus, autem, quo virtus religionis exercetur in iuramento, *specie differt* a modo quo eadem virtus colitur in voto; siquidem voti obligatio respicit Deum ut creditorem, obligatio autem iuramenti Eundem ut testem et fideiiussorem[33]. Inde qui violat votum iuratum, tria specie diversa peccata committit ; unum contra fidelitatem aut iustitiam, alterum contra religionem propter laesionem iuramenti, tertium pariter contra religionem, modo tamen diverso, propter infidelitatem erga votum.

Ad b): Cum iuramentum sit actus personalis, obligationem religionis non causai nisi *personalem,* etsi aliquis nomine etiam heredum voluerit iurare.

2. *Obligatio iuramenti promissorii est cx genere suo gra*:ij; nam propter reverentiam quam Deo debemus, gravi obligatione tenemur fidelitatem servandi, et propositum invocatione nominis divini firmatum non violandi in re gravi, in ea sci. circa quam posset assumi obligatio voti gravis, vel quae in praeceptis Ecclesiae esset gravis pro fine, circumstantiis,

[B] Obligatio voti strictior videtur quam obligatio iuramenti ut promissorii, atpote quae ex fidelitate, non ex mera reverentia erga Deum, ut iurainertum, obligat. Cf. STimMAS, 2-2 q.89 a.S.

significatione, etc. Cum autem infidelitas in promissis admittat parvitatem materiae, imo cx se levis sit, quando non intercedit confirmatio per invocationem nominis divini, obligationis violatio non est ex loto suo genere gravis, attento quod in omissione iurati non est mendacium, scd sola infidelitas aut inconstantia in sustinendo proposito invocatione Dei firmato, siquidem Deus adductus est in iuramento ut testis, non excculionis futurae, sed actualis promissionis; insuper gravior videtur obligatio fidelitatis cx voto quam obligatio merae reverentiae cx iuramento, ut dictum est[34], ct tamen in violatione voti admittitur parvitas materiae. Haec est doctrina probabilior ct hodie vix non communis post maximos doctores antiquitatis[3'], contra paucos, praesertim antiquos[80], qui censebant gravem irreverentiam contineri erga divinam auctoritatem in violatione promissionis iuratae, quasi irreverentia esset directa et formalis, cum dc facto nulli attributo divino directe adversetur [3T].

3. *luramcntum per vim aut metum gravem extortum:* a) *valet* scd b) *a superiore ceclesiaslieo relaxari potest*

Ad a): Plures sunt actus per vim an.it metum extorti qui, quamvis naturaliter validi quia voluntarii ct liberi, cx iurc ecclesiastico invalidantur, non obstante norma generali contraria c.103 § 2. Sic, v.gr., invalidus est ingressus in noviciatum et invalida professio illius, qui ad ingrediendum vel profitendum adducitur vi vel metu gravi (c.542,1.°; 572 § 1,4.°); ct in re iuramento simili, vota gravi metu iniusto emissa sunt nulla saltem ex lege positiva Ecclesiae, nisi forte iure naturali ipso invalidentur proptcrca quod Deus non acceptet promissionem non spontaneam (cf. n.116).

Scd iuramenti, per vim aut metum gravem extorti, valorem naturalem declarat ct sustinet Ecclesia, fortasse quia cum rebus humanis

3‘ Cf. Prümmer. 11.449; Mkrkki.bach, 11,755.

x S.Thomas, 2-2 q.89 a.8; 2-2 q.110 a.3 ad 5; Su\rEz, *Dc rcliffonc* tr.5 13 c.16 11.9; S.Antoninus, *S.thcol.* p.2." t2 c.-l § 1; D.Soto, *Dc iurc ct iustitia* 18 q.l a.7 dub.l; S Ai.fonsvs, 1.3 n!73; Aertnys-Damen, I.46S: Genicot-Saus·mans, 1,305; Noldin-Schmitt, 11,246,2; 250 etc. Cf. Goi-fert, 1.357.

Je Summa, v. iuramentum prom ssorium (cf. *In 2-2* q.S9 a.7); I.F.ssius, *De iustitia ct) iurc* 1.2 c 42 dub.5 n.73 25: Vai.enTia, *In 2-2* disp.6 q.7 punct.3 conci.3; Concina, *In Decalogum* 1.5 diss.2 c.l.

31 Inde tamen non sequitur quod abqins po>s t se iuramento obligari sub levi in materia gravi, s cut accidit in voto; nam in voto directe habetur promissio, quae tota quanta pendet immediate a voluntate promittent s et potest ad plus vel minus se obligare; dum iuramentum non est directe ad obligandum sed ad veritatem divino testmiomo confirmandam, et consequenter ad eam sustinendam pioptcr reverentiam Dei.

frequentius inseratur quam vota, vitanda erat causa saepius periurandi ex allegata metus excusatione[a]* Sic c.1317 § 2 sustulit veterem auctorum controversiam et resolvit contra pauciores illos auctores qui, non contenti facultate repetendi in indicio quae vi talis iuramenti data fuerint, neque eiusdem rescindibilitate, affirmabant, ipsum iuramentum per metum gravem extortum esse nullum. utpote quod contineret obsequium Deo violenter factum, idcoque ab Eo non acceptandum. Legislator ecclesiasticus approbavit et sequitur sententiam contrariam communiorem[3]', et iure quidem; nam. quidquid sit de valore naturali voti per metum extorti, in iuramento nullus intercedit contractus cum Deo, sed mera testimonii divini invocatio, ex qua invocans semetipsum obligat propter reverentiam erga Deum, absque ulla Dei acceptatione.

Non tamen omnia iuramenta ex metu gravi elicita sunt valida, sed disponente iure positivo quaedam probabiliter invalidantur, praesertim quando respiciunt promissionen alicuius condicionis vitae immutabiliter suscipiendae, v. gr. sponsalitium vel matrimonium ineundum (cf. c.1087 § 1); sed etiam extra hos casus, vel per ipsam legem civilem propter bonum commune, v. gr. promissiones iuratas de pecunia furi tradenda.

4. *Iusiurandum nec vi nec dolo praestitum, quo quis privato bono aut favori renuntiat lege ipsi concesso, servandum est quoties non vergit in dispendium salutis aeternae* (c.1317 § 3), i.e. quoties id sine peccato servari potest (cf. C.1318 § 2); attamen si ipsa renuntiatio iure civili invalidatin' propter bonum commune, v.gr. in favorem minorennium, et cetera, iuramentum ipsum corruit, nedum firmet renuntiationem, ut olim accidebat; sic v.gr. si minorennis proprio nomine ineat contractum ex CH 1261.1263 invalidum, utcumque iuramentum emittat non procurandi rescissionem, in foro *externo* non consideratur ipsum iuramentum; in *interno* nobis videtur validum ante sententiam, sed tale quod non concesserit alteri contrahenti ius quaesitum, nec proinde sit indispensabile.

5. *Error aut dolus substantialis irritat iuramentum, etiamsi sit concomitans,* quia deest verus consensus; *non* vero error aut dolus *accidentalis,* nisi quando versatur circa notabilem circumstantiam quae dat causam iuramento, quo in casu istud videtur irritari; nam si mutatio subsequens notabilis tollit iuramentum existons, ut statim dicemus n.153, mutatio notabilis praeexistens impedire videtur obligationem, sicut impedivisset emissionem iuramenti, si nota fuisset.

a Cf. Reiffenstuel, l.1 tit.40 n.58.59.

* Eam defenderunt optimi quique fere auctores ut S.Thomas, 2-2 q.89 a.7 «I 3; q.98 a.3 ad 1; Suarez, *De religione* tr.S l.2 c.10 n.S; Lugo, *De iustitia* disp.22 n.195; Billuart, *De religione* diss.5 a.6 § 3; S.Alfonsus, l.3 n.174.

ARTICULUS III

De interpretatione juramenti

152. *Interpretatio iuramenti promissorii facienda est secundum tres regidas sequentes.'*

a) *lusiurandum stricte est interpretandum,'* a) *secundum ius et secundum intentionem iurantis, aut; β) si hic dolo agat, secundum intentionem illius cui iuratur* (c.1321). Igitur: a) *verba iurantis in obvio et naturali sensu accipienda sunt,* sed dubio oborto circa ambitum obligationis, pro minima standum est, quando voluntarie suscepta fuit, ita suadente etiam periculo violationis, si interpretatio lata adhibenda esset; attamen, quia fraus nemini prodesse debet; β) *in casu doli interpretatio facienda est in foro externo secundum intentionem illius cui iuratur;* in interno, autem, obligatio iuramenti non videtur excedere limites intentionis iurantis, quamvis legislator potuisset definire obligationem conscientiae ex itistitia legali iisdem limitibus atque obligationem fori exterioris.

b) *lusiurandum* a) *non confirmat contractum quovis iure invalidum; β) stat autem per se ipsum et suam inducit obligationem.*

Ad a) : Ratio prioris est quia iuramenti vis est in gignenda dumtaxat obligatione religionis circa rem iuratani.

Ad β) : Ratio posterioris, autem, quia iuramentum validum obligat semper ex religione, et valide emitti potest sive independenter a contractu vel cius occasione, sive dependenter a contractu valido; unde si iuramentum valide emissum fuerit, obligationem religionis creat ct ex ea obligatione potest urgere iurantem ad faciendam rem simplici resolutione vel occasione alicuius contractus validi vel invalidi conceptam; sic, v.gr., si quis conscius nullitatis vel rescindibilitatis alicuius venditionis iuraverit mercem invalide vel rcscindibilitcr venditam non reclamaturum, cx iuramento tenetur ad cam non reclamandam, etsi sit sua, vel cx contractu ipso intrinsece revocabilis maneat.

c) *lusiurandum promissoriuni sequitur naturam ct conditiones actus cui adicitur* (c.1318 § 1), siquidem non mutat naturam ncc auget obligationem intrinsecam actus quem constitutum supponit, sed emittitur ad firmandum actum per

obligationem religionis superadditam, quae, ut accessoria sequitur principali (RI 42 in VI). Unde, si actus iuramento firmatus erat *nullus,* ipsum iuramentum accessorium erit nullum; si actus erat *rcscindibilis,* iuramentum non facit illum intrinsece irrescindibilem, etsi indirecte confirmet propter obligationem iuramenti observandi nisi dispensetur; si actus erat *validus,* ad obligationem ex co obortam accedit alia, novo titulo religionis; si actus *partim erat validus partim invalidus,* examinandum erit num in parte valida ratio iuramenti subsistat, ideoque quoad cam stet iuramentum ; si iusiurandum fuit *ab initio invalidum* propter condicionem obiccti turpis, etc., mutato obiccto "non firmatur tractu temporis quod de iure ab initio non subsistit" secundum RI 18 in VI.

Applicatio. "Si actui directe vergenti in damnum aliorum aut in praeiudicium boni publici vel salutis aeternae iusiurandum adiciatur, nullam exinde actus consequitur firmitatem" (c.1318 § 2); nam iuramentum, ut a:tus religionis, nequit esse vinculum iniquitatis aut rei inutilis; ct praeterea, ut accessorium, deficiente actu principali invalido, ipsum quoque deficiat oportet.

d) *In quovis iuramento, etiam absolute prolata, subintclliguntur sive ex natura rei, sive ex iure, sive ex consuetudine, multiplices condiciones et limitationes obviae,* ut: si potero sive physice sive moraliter, nam ad impossibilia nemo obligari potest; salvo iure superioris, cui nequit subditus jurisdictionem minuere ; nisi alter, in cuius favorem iuravi, cedat iuri suo et mihi remittat obligationem principalem, quo facto corruet obligatio iuramenti accessoria (cf. c.1319,1.°); si res vel circumstantiae non fuerint notabiliter mutatae, excedentes intentionem iurantis ; si alter suis promissis steterit, nam iuxta RI 75 in VI frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se praestitam servare recusat.

ARTICULUS IV

De cessatione obligationis ex iuramento ortae

153. *Obligatio ex iuramento cessat:* a) *alias ab* ***intrinseco^*** b) *alias ab* ***exlrinseco.***

Ad a): Ab intrinseco cessare potest iisdem fere modis ac votum, secundum c.1319,1.°.3.°, sci.: a) *si obligatio remittetur* ab eo in cuius commodum iuramentum emissum est ;

nam cum iuramentum sequatur naturam actus cui adicitur, si obligatio promissionis remittatur a promissario, cessante promissione quae est principalis, cessat et iuramentum quod est accessorium; in quo notandum est etiam promissionem iuratam factam principaliter Deo, sed in utilitatem hominis, posse ab homine probabiliter remitti, quia hominis acceptatio includitur in illo iuramento tanquam condicio pro subsistentia eiusdem.

β) Si res iurata substantialiter mutetur, aut, mutatis adiunctis, fiat sive mala sive omnino indifferens, aut, denique, maius bonum impediat; nam si mutatur substantialiter, non remanet eadem quam intentio iurantis comprehendebat; si fit mala vel omnino indifferens, ideoque vinculum iniquitatis aut vanitatis, nequit virtutem religionis circa ipsam actuare; si, denique, fiat maioris boni impeditiva, non potest Dei invocatione sanciri, in quo tamen notandum est promissiones de re honesta factas in favorem tertiae personae, cui ius ex acceptatione iam sit quaesitum, sustinendas esse ex dictamine legis naturalis sic exigentis propter bonum commune, et ex ipso divino honore hoc postulante, nisi forte subaudita fuerit in iuramento emittendo condicio: nisi aliud fecero vel assumpsero 40.

γ) *Si deficiat causa finalis aut condicio* sub qua forte iusiurandum datum sit; nam his deficientibus, deficit ipsa intentio quae est essentialis ad existentiam et subsistentiam iuramenti; sic, v.gr., si quis iuraverit dare eleemosynam pauperi determinato, qui fortuito dives evadit, iuramenti obligatio non sustinetur.

6) Ab extrinseco cessare potest pariter iuramentum, sicut votum, ad normam c. 1319,4.°; 1320, si persona competens illud legitime relaxaverit: a) *sive irritatione,* tam directa quam indirecta 2X potestate dominativa in voluntatem iurantis, qui nequit firmiter obligari neque in favorem tertii sine consensu superioris, £) *sive commutatione* in aliud, similiter ex religione obligante, facta ex potestate jurisdictionis, vel ex propria iurantis voluntate si commutatio fiat in melius vel in aequale bonum; γ) *sive. dispensatione* ex potestate iurisdictionis, et quidem ita ut qui valeat dispensare vota non reservata, valeat dispensare omnia iuramenta, ut videtur etiam cum

40 Cf. Luco, *De iustitia et iurc* <1.21 Tamen c.542 universim invalidam declarat admissionem in noviciatum candidati ligati iureiurando, quo per certum tempus missioni aut dioecesi alicui cx institutu 5.Sedis servire tenetur

adnexa sunt votis reservatis 41, nisi dispensatio iuramenti vergat in praeiudiciuni aliorum qui obligationem remittere recusent; nam in eo casu, una Apostolica Sedes potest iusiurandum dispensare propter necessitatem aut utilitatem Ecclesiae, cui iura particularia cedere debent.

ARTICULUS V

De adiuratione

154. I. **Adiuratio** est *actus quo, sub invocatione Dei vel sanctorum vel rerum sacrarum, aliquem compellimus ad aliquid faciendum vel omittendum.* Dicitur:

Sub invocatione Dei, immediata sci., vel mediantibus iis in quibus ipse Deus respicitur, quia adiuratio stricte sumitur pro actu religionis per Deum facto ; unde si quis adiuret per sanctos in se consideratos, ponit actum duliae, si vero per propriam vitam, per salutem matris, etc., non ponit actum adiurationis religiosae.

Aliquem, suppositum sci. rationale deliberate agens, nam creaturas irrationales in se ipsas ct directe adiurarc, inane esset et vanum.

155. II. **Differt;** *u)* λ iuramento, quia Deum invocat non propter suam veijcitaum ut testem aut fideiiussorem ad confirmandam assertum vel promissionem, sed propter suam maiestatem, ad obtinendam efficacius aliquam rem, interposito nomine divino, ide««que ad confirmandam petitionem aut imperium;

b) ab ORATIONE, quia non a Deo, sed per Deum aliquid ab aliis petimus.

156. III. **Distinguitur:** 1. ***Ratione foivnae:*** a) SOLLEMNIS, si fiat auctoritate Ecclesiae, ritu ab ea statuto, per ministrum deputatum ab eadem; b) privata, si fiat nomine proprio, a persona privata, quolibet ritu.

2. ***Ratione auctoi itatis :*** a) DEPRECATIva, quae dicitur obsecratio (cf. Rom 12,1), si fiat per modum benevolae inductionis, interponendo dignitatem alicuius personae vel rei sacrae apud Deum, angelos, sanctos, superiores et aequales; ea usus fuit vel ipse daemon

41 Noldin-Schmitt, 11,249,2 admittit dispensationem iuramenti qui versatur circa materiam votorum reservatam; sed opinatur non posse dispensari iuramentum voto reservato adnexum, nisi ab eo qui potest a votis reservatis dispensare, fortasse quia accessorium sequatur condicionem principalis, vel quia inutilis sit dispensatio iuramenti manente voto; tamen c.1320 unum tantum videtur reservare iuramentum a facultate communi dispensandi, illud sci. in quo ius diis quaesitum.

cum Christo (Me 5,7), et passim utitur Ecclesia, obsecrans Deum Patrem per D. N. Icsum Christum;

b) imperativa, si fiat per modum mandati, sive imperando subditos (cf. 1 Thcs 5,27), sive increpando daemones [42] per divinam virtutem a Christo communicatam nc nobis spiritualiter vel corporaliter noceant (cf. Aie 16,17; Lc 9,1; 10,19), id quod designatur speciali nomine *exorcismi,*

157. IV. Exorcismus est *forma specialis adiurationis imperativae, in daemones adhibita,* et intelligitur: a) late, annullatio influxus diabolici in aliquam creaturam, et adhibetur multipliciter in caerimoniis baptismi, contra nubes, mures, etc., ne diabolus per cos noceat; b) stricte, eicctio daemonis cx hominibus ab eo, pcrmittente Deo, possessis.

V. Distinguitur: *sollemnis* et *privatus* pari ratione atque adiuratio.

158. VI. Principia: *Adiuratio* est: a) *actus religionis;* b) *debitis condicionibus iustitiae et indicii, plane licitus.*

Ad a): Per adiurationem profitemur tantam esse Dei auctoritatem, tamque venerabile ipsius nomen, ut ad cius invocationem, et propter eius reverentiam, amorem sci. aut timorem, alii inducantur efficaciter ad adimplendum quod ab eis petitur vel iisdem imperatur; simul etiam exprimitur submissio adiurantis ad Deum, cuius auctoritas imploratur.

Ad b): Licitudo adiurationis *quoad substantiam* constat tum ex usu in S.Scriptura et Liturgia frequenti, tum ex cius notione, qua describitur ut actus virtutis religionis quoad rem ipsam. Ut sit etiam *quoad modum* licita requiritur: a) *iustitia,* i.e. ut licita sit tum res per imperium vel obsecrationem obtinenda, tum ipsa iursio vel obsecratio; *β) indicium discretionis,* seu causa sufficiens ad adiurandum, ne "abutamur nomine Dei leviter et vane usurpato. Praeterea ad adiurationem sollemnem requiritur legitima deputatio vel licentia Ecclesiae (c.1151), et observatio praescriptionum eiusdem (cf. *Rit. rom.* tit.12 c.1).

Plerique auctores tertiam condicionem veritatis inducunt, et tradunt adiurationem esse faciendam per verum Deum, vere intendendo rem obtinendam, et veram causam adiurationis efferendo ne adiuratus decipiatur. Sed veritas minus recte videtur assignari ut condicio distincta a iudicio et iustitia, cum in hoc praecise differat adiuratio a iuramento, quod Deus non invocetur testis veritatis.

42 Non licet daemones adiurarc *deprecative,* per quandann benevolentiam vel submissionem, neque *imperative* ad aliquid ab eis addiscendum vel per eos obtinendum per quandam conversationem vel societatem; sed tantum per exorcismos, quibus ea agamus vel imperemus, quae sunt ad eorum expulsionem, opprobrium, contemptum, vel ad Dei gloriam.

Sane, quod verus Deus invocetur ad ipsam essentiam adiurationis pertinet; quod vere intendatur res adiurata, requiritur ne adiuratio sit ficta et vana, idcoque sine indicio; quod intercedat vera causa adiurationis exigit iustitia, ne adiuratio sit inhonesta, utpote adiecta petitioni dolosae et dcceptivae

2. *Adiuratio:* a) *si in ea deficit iustilia, esi peccatum ex genere suo grave;* b) *si deficit indicium est peccatum ex genere suo leve.*

Ad a): Gravis irreverentia est inducere aliquem per divinam auctoritatem ad faciendam rem graviter malam ; imo, S.Alfonsus 44 probabiliorem habet opinionem iuxta quam esset peccatum grave adiuratio adhibita ad obtinendam rem leviter illicitam propter gravem irreverentiam in Deum quam videatur includere; si vero adiuratio usurparetur ad obtinendam rem in se non illicitam, sed dolose petitam, v.gr., si dives fingeret se pauperem et mendicaret invocato nomine Dei, adiuratio non excederet peccatum veniale quia adhiberetur ad rem substantialiter licitam.

Ad b): Ratio est, sicut in iuramento, quia abusus *non est in re* sed solum in *modo,* per vanam assumptionem nominis divini sine debita reverentia.

3. *Sola rationalia possunt directe adiurari,* utpote quae sola induci possunt affectibus reverentiae, timoris vel amoris ad aliquid faciendum vel omittendum; quodsi aliquando tempestates, locustas, domum novam, etc., adiuramus hoc facimus indirecte, in quantum moventur ab aliquo ente intelligente, i. e., adiuramus vel Deum, ut carum usus nos adiuvet secundum providentiam ordinariam aut extraordinariam, vel daemonem, ne intentet per eas nobis nocere, vel cesset a nocendo (cf. n.154).

4. *Adiuratio non inducit obligatienem religionis ad praestandum id quod petitur a persona adiurata,* quia adhibetur tantum ad excitandum in ea timorem vel amorem divini nominis, ut patet ex ipsa notione, vel etiam ad movendum Deum per quem adiuratur, ut res vel actiones creaturarum ordinet ad effectum intentum.

5. *Exorcismi proferri possunt in quaslibet personas:* a) *privati a quibuslibet imperative, ad solum finem coercendi influxum daemonis;* b) ***sollemnes*** *«) a solis* ***quali/icatis,*** 0) *in* ***determinatis*** *ab Ecclesia adiunctis;* c) ***neutri,*** *vero, habent effectum* ***infallibilem*** *completum.*

Cum Ecclesia acceperit potestatem in daemones a Christo, sine limitatione ad subditos (cf. Lc 9,1 ; Mc 16,17), optimo spiritu 'caritatis eam applicat non solum in fideles ct catechumenos, sed etiam in acatholicos vel excommunicates (c.l 152).

Ad a)t Prohibitiones Ecclesiae de non adhibendis exorcismis

u Cf. MtRKKLBACn, 11,762.
“ L-3 n.193, Appendix, 2.·

nisi a personis qualificatis referuntur, iuxta auctores ;* ad solos exorcismos sollemnes in possessos, vel in ritibus cultus publici et sacramentorum sollemniter collatorum adhibitos; imo, ut nobis probabile videtur, in priori casu ad illos qui publice adhibentur, nam pro eis solis videntur valere rationes restrictionum Ecclesiae l. *Sic constat ex praxi Ecclesiae,* quae multas formulas ipsis laicis non initiatis ordine cxorcistatus adhibendas vel proponit vel saltem permittit, in quibus huiusmodi exorcismi continentur: ipse exorcismus dictus a Leone XIII, qui in *Rit.rom.* tit.12 c.3 continetur (cf. CPF n.2306) indulgentiis ditatus in gratiam episcoporum et sacerdotum ab iisdem ad eum publice pronuntiandum facultatem habentibus, per modum piae orationis a quibuslibet sive sacerdotibus sive fidelibus recitari potest, sicut exorcismi qui occurrunt in ritu baptismi, in quibusdam consecrationibus vel benedictionibus, etc.

Semper autem vitandum est in exorcismis quodlibet signum submissionis vel societatis erga daemones, ideoque imperative proferendi sunt, et ex solo fine fugandi diabolos eorumve influxum compescendi.

Ad b): Ad exorcismos sollemnes *in administrationc sacramentorum* sollemni vel in aliis ritibus cultus publici ecclesiastici occurrentibus, soli ministri respective sacramenti vel ritus sacri licite administrandi sunt apti, iuxta canoncm 1153; ad exorcismos, autem, sollemnes *in possessos,* requiritur peculiaris et expressa licentia sive Episcopi, sive etiam Superioris si agatur de propriis subditis in religione clericali exempta (c. 1151 § 1; 198.514) solis sacerdotibus concedenda, ct inter cos illis tantummodo qui pietate, prudentia ac vitae integritate sunt praediti (c. 1151 § 2); hi autem exorcismos peragent iuxta ritum ab Ecclesia determinatum in *Rit.rom.* tit.12 c.2.

Sacerdotes legitime deputati ad pronuntiandos sollemniter exorcismos in possessos, non ad eos procedant nisi postquam diligenti prudentique investigatione compercrint exorcizandum esse revera a daemone obsessum secundtyn signa quae in ipso *Rituali romano* describuntur[46], hoc quoque prae oculis habito, quod verae possessiones nostris temporibus rarae sunt[40].

Ad exorcismos stricte dictos adhibendos, per se sufficeret probabilitas possessionis; sed propter scandalum, periculum irrisionis, damnum ipsius exorcizandi, si forte morbo naturali laborat ct nullam allevationem ex exorcismo experitur, etc., Ecclesia exigit in c.1151 § 2 ut moralis certitudo de possessione habeatur.

A<1 c): Ut patet cx Mt 17,18-19 ct ex experientia diuturna, Christus non dedit Ecclesiae potestatem saltem completam quasi cx

43 Cf. v.gr. Prümmer, 11,463; Vermeersch-Creusen, *Epitome I.C.* 11,469. Sic etiam Prümmer, 11,463.

47 Sunt qui distinguant *possessos* ab *obsessis,* prout a daemone vexentur inhabitante vel secus. Codex adhibet terminum obsessi, et videtur significare solum vexatum ab inhabitante daemone.

4S "Ignota lingua loqui pluribus verbis, vel loquentem intelligerc; distantia et occulta patefacere; vires supra aetatis seu condicionis naturam ostendere ct id genus alia" (tit.12 c.1 n.3). Quae, tamen, non sunt signa certa, sed quaedam *indicia,* eo graviora quo plura simul concurrant. In dubio praestat psychiatram consulere; nam sunt morbi, praesertim hysteria, in quibus signa similia cernuntur.

Cf. I.DE TonquedEC, *Acciôn diabôlica o enfermedad* (Madrid 1948); Hευv'E, *t)b(r PffCffftihcitnrahn* (Paderborn 19Q4),

opere operato in daemones; proinde, etiamsi proferantur ab episcopis vel sacerdotibus legitime deputatis non infallibilitcr obtinent id quod intendunt; attamen aliquis effectus attenuandi actionem diabolicam tunc obtinetur quasi ex opere operato, ut in reliquis sacramentalibus ex dignitate Ecclesiae intercedentis; quodsi exorcismus proferatur privatim, effectum quasi ex opere operato non habet, sed aliquem influxum beneficum semper habere videtur, si proferatur ab iis qui saltem ordine exorcistatus insigniti sunt60; sed etiam exorcismi a laicis reverenter prolati cx virtute nominis Dei et lesu Christi aliquam virtutem habent, "daemones enim naturaliter horrent mysteria fidei, quibus se victos esse sciunt; ideo viso signo crucis et audito nomine lesu aliisque similibus, torquentur ct fugiunt"6'.

159. In praxi "valde suadendum est Ecclesiae ministris, ut *exorcismum privatum* saepius peragant, memores verbi Domini: *in nomine meo daemonia eicient;* praesertim vero super cos, qui vehementi tentatione vexantur, et super paenitentes, quos advertunt difficultates experiri in eliciendo dolore et proposito de peccatis, vel in peccatis suis sincere manifestandis. Uti possunt hac vel simili formula: *In nomine lesu praecipio libi, spiritus immunde, ut recedas ab hac creatura Dei*6'. Eis commendatur in particulari usus formulae Leonis XIII supra memoratae, privatim tamen, nisi facultatem acceperint ab episcopo ad recitationem publicam. "Experientia constat, in confessionali aliquando cum bono fructu adhiberi exorcismum, dummodo Id fiat prorsus secreto modo, ita ut nec pacnitens id advertat"03.51

K Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.193 Appendix.
51 Ch.Pesch, *Praelectiones dogmaticae* V,342.
c Noi.din-Schmitt, 111,54 nota 3.
" Prümmer, 11,463.

De tertio praecepto

"Memento ut diem sabbati sanctifices" (Ex 20,8).

160. Tertium decalogi mandatum partim est naturale, partim divino-positivum, partim vero ecclesiasticum. In quantum praecipit ut aliquod tempus ad cultum divinum individualiter ct socialiter dedicetur, est *naturale,* nam scimus virtutem religionis exigere ab hominibus ut cultum Deo exhibeat, non tantum internum ct privatum, sed etiam externum et publicum atque sociale (cf. n.11); in quantum praecipit sanctificationem unius dici in hebdomada, certo fuit iuris *divini* in A. T., quod insuper determinabat diem sabbati ad hanc sanctificationem, et *probabiliter* manet *eiusdem divini* iuris in N. T., ut infra explicatur; in quantum determinantur nunc dies dominici aliique pauci pro hac speciali sanctificatione, est iuris dumtaxat *ecclesiastici.*

Hoc mandatum est affirmativum simul et negativum: tanquam *affirmativum* praecipit auditionem missae diebus dominicis aliisque festis ab Ecclesia determinatis ad recolenda beneficia redemptionis et celebranda exempla sanctorum insigniorum; tanquam *negativum* iubet abstinere a quibusdam operibus.

Duobus, igitur, capitibus exponemus materiam, agentes de obligatione audiendi missam (cap.l) ct abstinendi ab operibus ab Ecclesia vetitis (cap.2).

S.Thomas, 2-2 q.122 a.4; S.Alfonsus, 1.3 n.263-332; *Homo apostolicus* tr.6; SuArEz, *De virtute religions* tr.2 1.2; Bii.luart, *De religione* diss.6; Sporer-Bierbaum, I tr.3 n.482-541; Ballerini-Palmieri. tr.6 sect.3; Prümmer, 11,465-499; FerreRES-MondrIa, 1,431-453.

De obligatione audiendi missam

Summa rerum dicendarum: Ex ordine exponemus: *substantiam* praecepti (art.1); *circumstantias* eiusdem, sci. requisita *praesentia,* assistentia *religiosa* in *loco* debito (arL2); *causas* liberantes a praecepto (art.3).

ARTI CU LUS 1

De praecepto audiendi missam

161. Lex vigens sic enuntiari potest: *Omnes fideles usum rationis habiiiiàliier habentes, qui septimum aetatis annum expleverint, tenentur sub gravi audire missam festis de praecepto diebus ab Ecclesia legitime determinatis* (cf. c.1248 et 12).

Fideles, igitur per se omnes baptizati qui habituali usu rationis gaudeant, post septennium expletum ut infra latius exponitur.

Tenentur audire missam, i.e. assistendi cum animo colendi Deum illi actui liturgico in quo Christus mystice immolatur ministerio- sacerdotis, et vocatur sanctum missae sacrificium.

Festis ab Ecclesia legitime determinatis, quia non ipse Deus determinavit in N.T., sicut fecerat in V.T., quinam dies sint specialiter sanctificandi; sed lata, ut videtur, a Deo lege ut aliqui per annum sanctificentur, determinatio concreta commissa fuit Ecclesiae, ct quidem non semel pro semper facienda, sed pro varietate temporum modificanda.

Auctoritas legitima ad hanc determinationem cultus divini obligatorii in actuali oeconomia salutis non potest esse nisi *ecclesiastica;* nam Status nihil potest iam hire proprio intervenire in moderando cultu publico religioso, postquam Christus Dominus instituit Ecclesiam tanquam unicam societatem religiosam perfectam sibi probatam ad conducendos homines ad Deum.

Intra ipsam Ecclesiam, auctoritate propria determinat dies festos *solus R. Pontifex.* Auctoritate ab eo derivata potuerunt olim Ordinarii, pro suo quisque territorio, festa particularia determinare; sed nunc iam non possunt dies festos indicere nisi per modum actus (c.1244).

Post brevem hanc expositionem terminorum explanandae iam sunt quaestiones dc *subccto, obiecto, fonte* obligationis et *gravitate* legis enuntiatae.

162. I. Subiectum obligationis sunt per se omnes baptizati qui septimum aetatis annum expleverunt, siquidem baptismate constituti sunt in Ecclesia personae, cum omnibus Christianorum iuribus ct officiis (c.87) ; et officia ecclesiastica, inter quae est auditio missae in festis de praecepto (c.1248), baptizatos urgent cum iam sufficienti usu rationis gaudent et septimum aetatis annum expleverunt (c.12).

Quatenus admittatur existcrc legem divinam obligantem ad missam audiendam aliquoties in anno (cf. n.164), *etiam pueri infraseptennes,* qui habituali usu rationis potiantur, itemque aetate *adulti habilualiler amentes* qui interdum habeant lucida intervalla, debebunt audire missam aliquoties in anno, sed non praecise diebus dominicis.

Sed acatholici vix non semper sunt deobligati *subieclive* ab hac obligatione propter ignorantiam praecepti, fortasse culpabilem in causa; imo iuxta plurcs auctores deobligantur *etiam obicctive,* propter pietatem Matris Ecclesiae quae nolit sustinere erga cos cum detrimento ipsorum spirituali legem datam ad sanctificationem (cf. I, 496). *Per accidens deobligabunlur pariter exeammunieati vitandi,* quibus praesentibus officia divina peragi nequeunt, itemque alii excommunicat! notorii qui iure timeant ne expellantur c templo si comparcant; sed hi omnes tenentur quamprimum removere ipsum motivum propter quod expelli debent vel possunt ab officiis divinis, ideoque radicaliter semper manent subicctum obligationis.

Applicatio, *hifraseptennes* qui usum rationis iam habent ct ad sacram communionem admissi sunt, *nondum ad missam* diebus festis audiendam obligantur; *praestat,* tamen, ut parentes christiani eos secum adducant in templum ubi primum reverentiam externam bene observant, ut tempestive initientur in pietate.

163. II. Obiectum obligationis est: a) *missa audienda;* b) *diebus festis de praecepto.*

Ad a): Missa audiri potest *quocumque ritu catholico* celebretur (c.1249). lam in A.T. Deus praescripserat specialia sacrificia victimarum immaculatarum pro sabbatis (cf. Ez 46,4), in quibus pariter panes propositionis erant renovandi (Lev 24,8). In N.T. unicus actus positivus per se obligatorius ad sanctificationem dierum festorum, est *sanctum missae sacrificium,* quod iam a primis saeculis prae omnibus aliis urgebatur1.*

.Ilii actus religiosi lege ecclesiastica communi in diebus festis fidelibus non praescribuntur. Proinde, assistentia ad concionem vel horniliam, ad catecbcsim, ad vesperas vel rosarium et benedictionem cucharisticam, non est stricto iure ecclesiastico praescripta3.*

1 *Didachc,* c.14: "Die autem dominica convenientes frangite panem ct gratias agite postquam delicta vestra confessi estis ut sit mundum sacrificium vestrum". Inter canones nomine apostolorum traditos, c.10 ait: "Omnes fideles qui conveniunt in sollemnitatibus sacris ad ecclesiam, et Scripturas apostolorum ct Evangelium audiant. Qui autem t on perseverant in oratione usquedum missa peragatur, nec sanctam communionem percipiunt, vellit inquietudines Ecclesiae commoventes convenit communione privari". Cf. c.62 I) 1 de consecr.

Concilium Agathense (a.506) praecipiebat c.47: "missas die dominico a saccularibus totas trntri... ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non praesumat9'. *Cf.* Mansi Omi/m VI 11.322.

3 Quidam AA. voluerunt probare obligationem assistendi concioni in ecclesia parocciali <x eo quod Concilium Trideptinum (sess.24 c.4 de rcf.) iusscrit parochos diebus festis praedicare: quod, correlativum officium fidelium audiendi praedicationem .supponeret» Sed rectius Ecclesia voluit assecurare fidelibus occasionem

•Of

Nihilominus, desiderium ct mens Ecclesiae satis manifestatur in c.1332 1344 § 1 praescribentibus catcchesim adultorum et homilîam diebus festis habendam. Et profecto multi fideles possunt esse *obligati ex iure naturali* praesertim ad eas audiendas, sive ut aliorum scandalum evitent, sive ut sufficientem cognitionem rerum fidei ct morum acquirant vel conservent. Ideo "monendi ct adhortandi diligenter fideles sunt ut sacris concionibus [divinisque officiis] frequenter intersint" (c.l348; cf. 467 § 2). ut interiorem devotionis spiritum foveant, ct minores exemplo propriae religiositatis doceant atque stimulent, ct diem Domini vere sanctificent, iuxta traditiones maiorum inde a primis saeculis1.

Applicatio. *Excusati a missa,* non tenentur persolvere domi ex lege ecclesiastica preces aliquas sitpplctivas, ncc legere librum ascclicuni, aut evangclium, aut missam ipsam, aut officium vesperarum privatim; sed hoc eis summopere commendatur, ut diem Domini sanctificent.

Ad b): Dies festi de praecepto in universa Ecclesia sunt taxative : 'Omnes et singuli dies dominici, festa Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis et sanctissimi Corporis Christi, Immaculatae Conceptionis et Assumptionis Almae Genitricis Dei Mariae, sancti loseph eius Sponsi, Beatorum Petri et Pauli Apostolorum,, Omnium denique Sanctorum."

Alia quaelibet festa, quae olim praescripta fuerint4, quamvis cx jarticulari lege vel consuetudine etiam centenaria loci, aut cx speciali concessione S. Sedis, nullibi sunt amplius de praecepto, nisi ipsa S.Sedes ea confirmaverit vel restituerit8. *In particulari,* propter frequentem fidelium errorem, in memoriam revocandum quod "ecclesiastico praecepto dies festi Patronorum non subiacent" (c.1247 §2).

"Sicubi aliquod festum ex enumeratis legitime sit abolitum vel translatum, nihil inconsulta S. Sede innovetur" (c.1247 § 3); ideo-

excipiendi verbum Domini absque praecepto, ut communius sentiebant ΑΛ. et valet similiter in actuali disciplina c.1332.1344. Cf. Sucrez, *Dc virtute religionis* tr.2 1.2 c.16 n.4; Elrei., *Dc tertio praecepto* n.385-386.

1 Praeter testimonium ex canonibus apostolorum in nota 1 relatum, ct aliud nota 9 referendum, audiatur v.gr. S.Caesarius Arei.atensis (saec.VI): "Veniat ergo cuicumquc possibile sit ad vespertinam atque nocturnam celebrationem, et oret ibi in conventu Ecclesiae pro peccatis suis Deum" *(Sermo 280:* MI, 39,2275 inter opera S.Augustini). Et alibi: "Si toto die dominico lectioni insistere ct Deo supplicare negligiimus, non leviter in Deum peccamus" *(Sermo 281:* ML 39.2278).

Sic factum est etiam in V.T.: "Moyses enim, a temporibus antiquis, habet in singulis civitatibus qui cum praedicent in synagogis, ubi per omne sabbatum egitur (Act 15,21; cf. 13.27).

4 Ex quadraginta quinque festis quae praeter dominicas prius recensita fuerunt, Urbaxus VIII in Const. *Universa* (13-9-1642) statuit 36 colendos, cosquc Clemens XI auxit festo Immaculatae Conceptionis. Ptus X (Motu proprio *Suprem: disciplinae* 2-7-1911; AAS 3 [1911] 305) octo tantum reliquit, eadem quae hodie vigent, demptis festis Sanctissimi Corporis Christi et S.loseph quae ab eo usque ad promulgationem Codicis suppressa fuere.

' CIC 17-2-1918; AAS 10 (1918) 170,111.

que manent quatuor dumtaxat festa, praeter dominicas, pro Gallia; sex pro zXmcrica Septentrionali; septem pro Anglia, etc.®

In Hispania restitutum est festum *S.Jacobi* pro toto regno a S.Scde 7; praeterea cx particularibus concessionibus festum S.Francisci Xaverii est de praecepto in Navarra; festum S.Ignatii in Guipiizcoa ct Vizcaya; festum B.M.Virginis de Columna in provincia Cacsaraugustana, ctc.

Dies dominici tempore apostolorum celebrari coeperunt in Ecclesia8, et sacculo iam II haec videtur fuisse praxis universdlis' propter specialem relationem quam hic dies habet ad nostram redemptionem et salutem '°. Fuerunt quidem paucill qui ccnsucrint diem dominicam esse iure divino determinatam et statutam; sed communiter reliqui opinantur designationem factam fuisse ab Ecclesia, id quod satis innuit vel ipse usus primorum temporum christianismi, quando fideles nondum dic dominica conveniebant, ut supra indicatum est,a.

Obligatio circumscripta ad dies festos ponitur non ad urgendam, sed *ad finiendam· obligationem;* unde si quis in ipso die praescripto non interfuerit missae, etiam culpabiliter, non tenetur defectum hunc assistentiae supplere.

164. **III.** Fons obligationis, prout nunc est, audiendi sci. missam praecise in diebus dominicis, et abstinendi ab operibus servilibus, videtur esse *ex iure ecclesiastico,* cum fundamento in iure divino. Nimirum:

6 Cf. TanquerEy. IT,997 Ex concessione recenti S.Sedis (a.1952) in Lusitania quatuor festa de praecepto suppressa sunt. sci. Ephiphanm, S loser.h(Ascensio Donvni et SS.Petrus et Paulus. Cf. Ecclesia 12,1 (1952) 175-177.

I Ex audientia Sanctissimi 14-7-1918.

8 Apostoli et primi christiani *simul cum iudacis* per aliquod tempus conveniebant die sabbati ad laudes Domini (Act 2,46; 3,1; 5.12; 21.26); sed obligationem servandi sabbatum disparuisse iam pridem monebat S.Paulus (Coi 2,16; cf. Gal 4,10). Mox habuerunt *speciales conventus* in quibus Coenatn eucharisticam celebrabant (Act 2,42); et paulatim consuetudo invaluit ut dies conveniendi esset *una sabbati* (cf. Act 20.7), i.e. die "quem diem dominicum dicimus" (S.Augustinus, *Epistola 55:* ML 33,212).

9 S.Ignatius martyr monet simpliciter: "Non amplius sabbatizemus iudaico more... At post sabbatum omnis Christi amator dominicum celebret diem" *(Epistola ad Magnesios:* MG 5,768-769). *Constitutiones af>ostol!cae* (sacc.IV) iubent: "Die resurrectionis Donvni, quam dominicum dicimus, cavete sine ulla conventus intermissione ad agendum gratias Deo, ad profitendum beneficia quibus nos Deus per Christum affecit..." (1.7 c 31; apud Mansi. *Concilia* 1,506; cf. pro famulis et'.am 1.8 c 33. ibid. 579). Cf. A.Vii.i.ien, *Histoire des commandements de l'Eglise:* RevClerFr 41 (1905) 565-566.

'° "In hac |die) mundus sumpsit exordium. In hac per resurrectionem Christi. et mors interitum et vita accepit initium. In hac apostoli praedicandi omnibus gentibus evangelii tubam sumunt, et inferendum universo mundo sacramentum regenerationis accipiunt... In hac, denique promissus a Domino apostolis Spiritus sanctus advenit" (S.Lf.o I. *Epist. ad Diosc.:* ML 54.626).

II Potissimus forte est SporEr-Bierbaum, I tr.3 n.484-485.

12 Cf. D.DOMAINE, *Le dimanche chrétien, scs origines, ses princ'pau.y caractè·res* (Bruselas 1922); T.Zahn, *Ccschiehte des Sonntags vo> nchmlich in der ah ten Kirche* (1894) 196-240.

Praeceptum V.T. sanctificandi sabbatum (Ex 20,11; 31,13; Deut 5,15) quatenus erat *caerimoniale* et ad sabbatum concrctabatu:, certo abrogatum fuit per N.T., et sic iam non est iuris divini; quatenus autem dici potuit *morale,* praecipiens sanctificationem unius diei in hebdomada, "quia signum est inter me et vos... ut sciatis quia ego Dominus qui sanctifico vos" (Ex 31,13), secundum plures A \. " non fuit abolitum, sed manet in N. T. Similiter, quod sanctificandus esset *dies Domini per requiem* praescriptam in Ex 20,8-10; Deut 5,14-15, ctc., certe iam non viget ; sed quod aliquis cultus specialis Deo sit tribuendus per hebdomadam, cum abstentione aliqua ab actibus qui hunc cultum impediant, potest dici dc iure divino Nullus tamen determinatus actus aut modus colendi Deum in festis est determinatus iurew divino N. T., ut videtur, ne quidem assistentia ad sacrificium missae, nam verba "hoc facite in meam commemoratio nem" (Lc 22,19) arbitrarie ad hunc sensum adducerentur; aliunde, tamen, ex hoc textu, non sine iure, aliqui concludunt obligationem iuris divini assistendi interdum (ter-quinquies in anno) sancto missae sacrificio, quae independenter a praecepto Ecclesiae urget omnes fideles usu rationis gaudentes, etiam infraseptennes

Urget ergo praeceptum Ecclesiae, determinans et complens legem divinam, sive quoad *diem* speciali sanctificationi dedicandam in hebdomada, sive quoad *modum concretum sanctificationis. Ex natura rei,* autem, habetur quod his praesertim diebus speciali cura et obligatione abstinendum est ab *opere maxime servili,* quod est peccatum, quia hoc maxime opponitur sanctificationi festorum[36].

165. IV. **Quantitas obligationis** est *cx genere suo gravis,* ut habetur ex constanti sensu et praxi *Ecclesiae.* Si obligatio audiendi missam ct abstinendi a laboribus servilibus complexive summantur, constat ex condemnatione propositionis (D 1202): "Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus." Concilium Eliberitanum (saec.1V) etiam poenam canonicam imposuit inobservantiae non adeo diuturnae huius legis: "Si quis in civitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineat [a communione] ut correptus esse videatur" [17].

Ratio idem ostendit ex natura ipsa rei ; etenim agitur de

u Cf. S.Thomas, *2-2* η.122 a.4 ad 1; Noldin-Schsiitt, 11,256; Takquer.ey, 11,998 C; Prümmer, 11,465; Coffert, 1.338.

M Cf. F.Sciimio, *IPorin yründct dtc Pflicht der Sonntagsruhe:* ThPraktQschr 53 (1900) 12-26.

u Cf. Lfiimkchl, 1,724; Tanquerey 11,1023. Similiter tradunt multi AA. Mcerdotes teneri ex iure divino, vi praesertim citati textus, celebrare missam aliquando (tcr-quater saltem in anno).

M Cf. Io 8,34; S.Thomas, 2-2 q.122 a.4 ad 3.

n C.21. Apud Mansi, *Concilia* 11,9.

fine gravi et de medio maxime conducente ad eius assecutionem, quod est pariter excellentissima forma cultus divini.

Admittit tamen parvitatem, de qua in art.2, puncto 1 latius erit agendum.

De circumstantiis praecepti

Tres potissimum circumstantiae veniunt in hoc articulo considerandae: primia refertur ad *assistcntiam materialem* ipsam; altera, ad *spiritum* quo quis assistere debet; tertia ad *locum.* De eis totidem punctis agemus.

166. I. Ad audiendam missam secundum praeceptum Ecclesiae requiritur: a) *vera praesentia corporalis;* b) *moralis;* c) *per totum tempus sacrificii continuata.*

Ad a): Vera corporalis praesentia excludit praesentiam *mere intcntionalem* vel *spiritualem,* aliamque improprie dictam qua, ope novarum inventionum, potest quis sequi partes, imo et caerimonias missae, *radio* praesertim et *televisione* transmissas; sane haec non sufficiunt ad satisfaciendum praecepto requirenti actum religionis *socialem* et socialiter positum. Frustra quis argueret a pari ex possibilitate lucrandi indulgentiam plenariam propter benedictionem papalem ope radio acceptam 18.

Ad b): Praesentia moralis, per contrapositionem ad physicam, et requiritur et sufficit qua aliquis *moraliter unitus cum sacerdote,* eiusque actionem sequens, dici possit secundum aestimationem communem.

Moraliler unitus cum sacerdote non consideratur aliquis ex mera proximitate materiali tot vel tot metrorum; fieri enim potest ut distantia sat brevis per murum ita sit interrupta, ut, secundum rationabilem aestimationem, personae hinc inde stantes minime dicantur praesentes ad invicem; dum e contra accidere potest ut, sive propter dispositionem loci sive propter coniunctionem cum ipsa turba assistentium in unum morale, distantia multo maior non tollat unionem moralem cum sacerdote secundum appretiationem prudentum. Quis dubitet v. gr. quod, si missa celebratur sub dio a sacerdote posito in loco eminentiorc coram pluribus millibus personarum, illi qui postremi sunt ad distantiam 80 vel 100 metrorum intersunt sancto sacrificio? Unde nostra opinione laudabiliter omittuntur mensurae mathematicae, praesertim incertae significationis, in re mo-

« Cf. AAS 31 (1939) 277. Parcius ait Prümmer, 1,477: "Certa non videtur adesse sufficiens praesentia corporalis, si quis audii missam ope novae inventionis quae vocatur Radio."

rali ", ct traditur norma prudentialis largae accommodations, ut malunt plures recentiores "ζ insistendo in necessitate verae praesentiae moralis qua assistens sit *saltem in societate* cum aliis assistentibus et per hanc associatus celebranti.

Sufficit, ergo, ut aliquis dicatur moraliter praesens sacrificio, quod situs sit in loco unde missam sequi possit, sive videndo aut audiendo immediate sacerdotem, sive attendendo ad signa aliorum secum assistentium.

Applicationes: 1. *Audit missam ratione praesentiae:* qui, licet impeditus a visione celebrantis propter columnam, parietem, ianuam, et cetera, potest sequi partes praecipuas missae, audiendo vocem sacerdotis vel responsa fidelium ; item qui manens in sacristia, vel in aliquo sacqllo laterali, vel extra ecclesiam, ex sonitu campanulae, ex motibus aliisque signis aliorum assistentium cum quibus associatur, percipit quid a sacerdote agatur; item qui ad satis magnam distantiam positus, vel ad vestibulum aut ad fenestram alicuius domus manens, cum aliis assistentibus secundum aestimationem moralem est iunctus, si videat altare aut percipiat celebrantem, vel saltem per motus aliorum assistentium sequatur partes praecipuas sancti sacrificii.

2. *Non audit missam ratione praesentiae* qui adeo separatus est obstaculo interposito, aut ipsa distantia vel situ materiali, ^a sacerdote celebrante et ab assistentibus cum eo coniunctis, ut non censeatur unum morale efficere cum illis, licet ceteroqum videat vel audiat sacerdotem ipsum ; sic v. gr., qui manet in profunda parte domus, etsi trans fenestram apertam videat altare et sacerdotem vel fideles, hoc solo quod non accedat ad fenestram vel ianuam, dissociatus manet secundum humanam appretiationem ab iis quae ad distantiam eius non ita magnam aguntur.

Ad c); Praesentia continuata exigit ut per se *una eademque missa, ex integro audiatur.*

Per se una eademque missa audienda est; idcoque non relinquitur voluntati audientium quod aliam partem cx una et aliam ex altera missa audire possint. Hoc certe non sufficit ad substantiam praecepti quoad valorem observandam, si duae vel plures partes complcmentares cx diversis missis *simul* celebratis audiantur, ut constat ex propositione damnata (D 1203): "Satisfacit praecepto Ecclesiae dc audiendo sa-

u Luco, *Dc Eucharistia* disp.22 n.21 assignabat triginta passus tanquam distantiam fere maximam inter sacerdotem et assistentem; Tanquerey, 11,1008 censet tolli praesentiam si distantia sit ultra 40 passus; iuxta Sporer-Bierbaum, *Dc Poenitentia* n.610, et Etbel, *Dc poenitentia* n.29. absolutio sacramentalis, danda inter praesentes periclitatur fere ad distantiam viginti passuum. Sed haec, qua ratione sic definiuntur? Ceterum passus est mensura satis incerta. Iuxta FerrFres, 1,426, triginta passus aequivalerent circiter 44 metris; idem 11,536, viginti passus aequat 29 metris.

• Cf. Io. M.Restrepo, *Annotationes ad responsum S.Paenitentiariae* (AA$ 32 (1940] 571): PerMorCanLit 30 (1941) 135-141.

cro qui duas eius partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit." Sufficit vero secundum opinionem fere communem 21 ad praeceptum substantialiter implendum, si partes complementares *successive* ex pluribus missis audiantur, etiam ordine inverso; sed, iuxta communiorem sententiam, *solum si* consecratio et communio ad idem sacrificium pertinent, quia secus ex nulla missa essentialia sacrificii habebuntur 22. Sed non ideo negari potest adesse per se obligationem eidem missae ab initio ad finem assistendi; aliud est enim adimplere praeceptum quoad substantiam, et hoc habetur in complenda missa cum missa, et aliud est servare modum perfectum, qui respicit unum idemque sacrificium totaliter audiendum.

Ex hac sententia AA., quod satisfit praecepto si diversae partes complementares ex diversis missis audiantur, modo tamen consecratio ct communio ad idem sacrificium pertineant, ct ex doctrina hodie certa quod essentia missae est in sola et utraque consecratione, exurgit quaestio super obligatione assistendi aliis partibus missae cum consecratio et communio non possunt audiri ex eodem sacrificio, vel cum quis in nulla missa potest intéresse consecrationi. In qua re, supposito quod una cadcmque missa non possit ex integro ^udiri, censemus rectius negandam esse obligationem assistendi aliis partibus missae etiam principalibus pro eo qui non potest intéressé utrique consecrationi, non enim constat Ecclcs'am voluisse obligare in hoc praecepto, quod frequentius occurrit, ad non essentialia cum qui essentialia nequivit implere, contra normam generalem de irnplctione legis alibi datam (cf. 1,557)" E contra si quis consecrationem, vel saltem consecrationem ct communionem ex una missa audivit, et potest alias partes non auditas supplere cx aliis missis, debebit ita facere secundum opinionem communiorem", ad perficiendam observantiam praecepti; nisi forte agatur de supplenda parte minima, a qua facile erit excusatus, si debeat ad hoc redire ad ecclesiam, vel diutius cxpcctare, etc.

Missa ex integro audienda exigit ut auditurus assistat ci ab initio, i.e. ab orationibus quae ad pedem altaris recitantur usque ad finem, i.e. usque ad *fte missa est* ct benedictionem sacerdotis subsequentem 25, adeo ut qui culpabiliter post inceptam missam accedat vel ea nondum finita discedat semper peccet. Peccatum erit grave, si omittatur pars notabilis, è. circiter tertia, secundum plcrosque AA.2G, si non agitur de actionibus magis principalibus, sed etiam multo minor in essentialibus vel cum iis intimius coniunctis.

Applicationes: 1. *Ratione quantitatis* peccant: a) LEVITER, qui omittunt omnia usque ad epistolam imo usque ad evangelium inclusive; vel quae communionem sequuntur, imo haec, et praeterea quae praecedunt epistolae; nam quae praeparant ct subsequuntur sacrificium minoris sunt dignitatis; vel offertorium, vel praefationem, vel communionem; b) graviter, qui omittunt omnia usque ad offertorinm *inc\usive;* vel propter coalescendam, ab initio usque ad evangelium, *ct* a communione usque ad finem.

2. *Ratione qualitatis* peccant *graviter,* qui utramque consecrationem omittunt", imo etiam unam, quia cssentia sacrificii est in utraque; a fortiori qui praeter consecrationem omittunt communionem, quae pertinet ad integritatem sacrificii28.

3. *Ratione qualitatis et quantitatis simul* peccant *graviter,* qui omittunt a consecratione usque ad *Pater noster* exclusive20, ve! a praefatione ad consecrationem.

4. *Qui accessit ad missam*: a) *in'to evangelio,* tenetur sub levi partem praetermissam supplere ex alia missa, si possit sine magno incommodo nisi laudabiliter aliam missam integram velit audire; *β) post offertorium,* tenetur similiter agere, ct quidem sub gravi; 7) *paulo ante consecrationem,* tenetur, vel aliam missam ex integro audire, vel huic assistere usque ad finem ct partem praetermissam sub gravi supplere, si possit sine nimio incommodo; δ) *post consecrationem, non tenetur* permanere usque ad finem, etsi aliam missam nequeat audire.

" Adversantur pauci, ut Concina, *Dc praeceptis Ecclesiae* 1.1 diss.3 c.2 n.6, allegans pro sua sententia Sufirez et Azor.

a Ratio ista, saltem ad apicem sumpta non iam amplius sustineri potest, quia essentia sacrificii, quam dicunt sumendam ex eodem sacrificio, est in sol.i et utraque consecratione, dum communio pertinet ad integritatem. Cf. Pius XII. Litt, encycl. *Mediator Dei:* AAS 39 (1947) 563. Fortasse tamen AA. qui tenent hanc sententiam loquuntur de essentia sacrificii sensu largiori, abstrahentes i quaestione ohm disputata, utrum communio esset de essentia an de integritate. Ceterum plures alii AA. apud Luco, *De Eucharistia* d-.sp.22 n.7 et apud S.ALFONSUM. 1.3 n.311 negant requiri ut consecratio et cocnmunio pertineant ad unum idemque sacrificium,

23 Aliqui tamen AA. censent cohaerenter cum S.Alfonso, *Homo apostoliau* tr.6 n.33 (cf. *Theol. mor.* 1.3 n.310) partes principales, etiam non essentiales si quidem audiri possint, audiendas esse, etsi deficiat pars essentialis. Cf. Prummf.r, 11,478.479.

24 Sunt tamen AA. qui negent obligationem, quia ipsis videtur ex illis partibus complementanis non efformari unum morale a lege intentum, quod sufficiat ad nnpletionem praecepti. Cf. Suâr&z, *De Eucharistia* disp.88 sect.2 n.8-9.

a In antiquis liturgiis post benedictionem sacerdotis nullum evangelium legebatur. Cf. Tahliiofer, *Handfyuch der katholischcn Liturgie* II § 40. Sic in tclliguntur verba Concilii Agathensis supra (nota 1) relata. Nunc autem aliquod evangelium semper legitur ad finem missae, et reverentia postulat ut fideles non exeant sine iusta causa ante eum finitum, etsi stricte loquendo non peccent quia tam vere "missa est".

3 WoUTERS, 1,703 et abis, praesertim Redemptoristis "materia gravis videtur neqlectus *quartae fere partis* missae"; sed in casibus practicis opinantur ut reliqui, quia quartam partem considerant "v.gr. eorum quae fiunt ab initio usque ad offertorium exclusive". Ceterum per se, etiam in part bus minus principalibus, eae quae non occurrunt cotidie in missa. ut symbolum apostolotum, minus deberent computari.

31 Nihilocninus si quis per solam consecrationem abesset a templo, vix fieri posset ut moralem coniunctionem cum aliis amitteret ct reassumeret in tam brevi tempore; quare si sacrista, v.gr., illis momentis discedit ad sacristiam vel atrium ct statim revertitur, non censendus est amisisse partem essentialem. Cf. Süârez. *De Eucharistia* disp.88 sect.2 n.6; Lemmkuhl. 1.718 nota 1.

3 Cf. Pius XII, Litt. Encycl. *Mediator Dei:* AAS 39 (1947) 562.563.

3 Sic v.gr. Fekreres-Monur Ia, 1.434; Tanqukrey, 11,1010. Prummxr, 11,478 dicit "a consecratione usque ad Agnus Dei".

In praxi pastorali, ad indicandum dc peccato eorum qui partem missae praetermittunt, non solum consideranda est pars omissa, verum etiam, et saepe hoc magis, negligentia habita, sive in accessu serotino vel recessu praematuro, sive in non supplenda parte praetermissa.

167. II. Ad satisfaciendum praecepto missae requiritur *assistentia religiosa, cum debita sci.* a) *intentione* et b) *attentione.* P'Ofccto non sufficit mera corporalis praesentia, quia exerceri debet actus religiosus, cx virtute religionis praescriptus ideoque aliquam intentionem et attentionem requirens; secus etiam profunde dormiens per totam missam satisfaceret praecepto, quod sane nemo audebit sustinere.

Ad a); Requiritur intentio saltem implicita colendi Deum, hoc est enim obiectum praecepti ; ea autem sufficienter haberi potest simul cum alia etiam principali vel pcccaminosa, v.gr. se simul recreandi musica, vel concupiscenter contemplandi aliquem ex assistentibus, etc. Non vero requiritur intentio *satisfaciendi* praecepto.

Adb): Attentio mentis externa a) *requiritur,* et /3) *probabiliter sufficit* ad substantiam praecepti ; sed γ) *ad liceitatein,* requiritur aliqua forma attentionis *internae.*

a) *Attentio mentis externa,* ut scimus, consistit in omissione cuiuslibet actionis externae incompatibilis cum attentione interna (cf. n.27). *Eam saltem requiri* ad audiendam missam. constat ex communi consensu AA., et cx manifesta ratione, "quia nullo modo dici potest sacro intéressé, qui ponit actiones quae attentionem internam excludunt, imo ille impudenter Deo et Ecclesiae illudit" 30.

Applicatio: Non satisfacit praecepto qui toto tempore missae legit attente librum profanum, vel admiratur artem templi, vel pingit vel confabulatur, vel scribit, vel dormit. Generatin'! haec non fient sine ulla interruptione neque tanta mentis applicatione, quae non permittat simultaneam aliquam considerationem missae; unde in praxi vix fieri potest ut aliquis, qui nolit expresse esse totaliter distractus, deficiat quoad attentionem ad substantiam praecepti requisitam.

β) Attentio externa .sufficit iuxta Lugo 31, quem plures sequuntur, quia actus divini cultus, qui solus exigitur ab Ecclesia, perfici potest etiam a mente distractis, qui intentionem conceperint colendi Deum, camquc practice non destruant

30 Ferkeres-Mondria, 1,436. Cf. Bileuart, *De rel'fiione* diss.6 a.5,4."
" *De Eucharistia* disp.22 n 27-31.

per actus incompatibiles cum cultu divino32. Iuxta S.Aj.fox-sum cum inultis aliis 33 probabilius requiritur aliqua attentio interna, saltem remissa, ad partes praecipuas missae, quia Ec-clesia praecipit actum quo Deus colatur, Deus autem non co-litur mera attentione externa, voluntarie omissa attentione interna.

"In praxi non ita magnum discrimen existit inter utramque sen-tentiam; nam vix possibile est ut aliquis velit audire missam, et nihilominus etiam esse distractus per totam missam. Ergo vi initia-lis intentionis iam aliqua intentio interna adesse videtur. lamvcro, secunda sententia docet quamcumque vel minimam attentionem in-ternam sufficere ad satisfaciendum praecepto" ". Theorice nobis ve-rior videtur sententia a Lugo sustentata, nisi probetur Ecclesiam praescribere determinatam formam cultus; nam aliquis cultus exhi-betur etiam a voluntarie distracto, in praesentia ct compositione corporis, et in omissione actuum incompatibilium cum attentione in-terna. Tota autem controversia momento practico caret, quia certo curanda est attentio interna, ut statim dicemus.

y) *Intentio interna* sub levi ad liceitatcm ex virtute religionis exigitur eo saltem gradu habeatur quem postulat reverentia erga Deum in cultu exhibendo. Ea autem suffi-cienter habetur sive materialis seu verbalis sit. sive formalis seu spiritualis, sive mystica (cf. n.27), et nulla earum est prae aliis indiscriminatim commendanda, nam aliae prae aliis sunt utiles diversis individuis, imo eidem diversis temporibus.

Applicationes: 1. *Qui durante missa legit librum pium,* examinat conscientiam, canit in choro, recitat rosarium vel officium divinum etc., non solum satisfacit praecepto, sed etiam licite omnino agit; quia his omnibus modis religiose as-sistitur ac reverenter colitur Deus, iam vero nihil aliud est praescriptum 35.

2. *Qui pulsat organum,* qui colligit eleemosynas, qui ex-plicat homiliam durante missa, satisfaciunt praecepto, et recto quidem modo, quia eorum actus ad cultum aliqua ratione re-feruntur, ct non impediunt sufficientem attentionem 3e.

s Cf. Suarez, *De Eucharistia* disp.88 sect.3 n.1-11; Noldix-Schmitt, 11,259.
n L.3 n.313. Concedit tamen sufficere attentionem virtualein, quae non fa-cile inteliigitur qualis esse possit (cf. 1.61 5).
M Sic Prümmer. 11,480. Si hoc ultimum verum sit, non est cur impugnet sententiam Lugonis, qui certo certius in concipienda intentione saltem virtuali audiendi missam, aliquam attentionem internam absque dubio admittit.
B Ncc ab omnibus fidelibus indistincte exquirendum est ut ope missalis vel aliter intimius participent cum sacerdote in ipsitf ritibus et sacrificio; neque enim capacitas et praeparatio omnium eadei-n est. Ct. Pius XI!. Litt Encycl *Mediator Dei: AAS* 39 (1947) 560-561.
* Cf. Ferrer ES-Mondrîa. 1.438.1.0

3. *Confessio* peracta durante missa probabilius videtur tollere attentionem externam, sicut confabulatio; exigit enim notabilem applicationem mentis et sic censent multi AA.57; nihilominus, plures alii existimant requisitam ad missam audiendam attentionem sufficienter componi cum ca 38. *In praxi permittenda est,* etenim confessiones saepe protrahuntur per modicam partem missae, ct facilis excusatio habetur ab integritate missae in tam utili praxi facilitanda; quodsi longius protrahantur, adhuc tales fideles saepe non habent aliam commoditatem instituendi confessionem, sive propter proprias occupationes sive propter penuriam confcssariorum, ideoque pia Mater Ecclesia iure censetur mitigare suum praeceptum in istis casibus 30, nec inquietandi sunt praesertim si ad partes principaliores attenti reddantur.

168. **III. Missae praecepto satisfacit** qui eam audit celebratam : a) *sub dio,* b) *in quacumque ecclesia vel oratorio publico aut semipublico,* c) *in privatis coemeteriorum aediculis,* if) *in oratoriis Cardinalium et episcoporum,* e) *ubivis missa celebretur a Cardinali vel episcopo cisve praesentibus,* f) *in altare portatili concesso alicui per privilegium non mere personale,* g) *ex licentia Ordinarii loci per modum actus concessa,* h) *in cappella fixa navis,* denique i) *in oratoriis privatis, si audiant missam personae in ipsa concessione indidti expressae.*

Ad a): *Sub dio,* ac proinde etiam "in transtris seu in navis constrato"40.

Ad b): *Ecclesia* est "aedes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem, ut omnibus christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum".

Oratorium est locus cultui divino destinatus, non tamen ut universo fidelium coetui usui sit, sed fine plus minus restricto, sci.: a) *publicum,* est praecipue erectum "in commodum alicuius collegii aut etiam privatorum, ita tamen ut omnibus fidelibus, tempore saltem divinorum officiorum, *ius* sit le-‡7

17 S.Alfoxsus, 1.3 n.314 ait se non audere amplius dicere contrariam sententiam esse probabilem, etsi "non videtur omnino proliab litate destituta", quia observavit "eam a pluribus gravibus doctoribus reici". Cf. Uilluart, *Dc rchyione* diss.6 a.5 inferes 3."

Λ Sic v.gr. Ballerini-Paimieri, tr.6 sect.2 n.90-96; Noldin-Schmitt, 11,259; Vermeersch, 111,791; COpfert, 1.345.

Ita etiam Prümmer. 11,481; Tanquerey, 11,1014; et fere Wouters, 1,702; Ferreres-Mondria. 1.437.

w Sic Wouters, 1,702, qui addit haec verba non ab omnibus absque dubio probanda: "idem dicendum videtur de omni missa in mari celebrata".

gitime comprobatum41, illud adeundi”; /3) *semipublicum,* est erectum “in commodum alicuius communitatis vel coctus fidelium”, quin “liberum cuique sit illud adire”; y) *privatum* seu domesticum, est erectum “in privatis aedibus in commodum alicuius tantum familiae vel personae privatae” (c.1188).

Ecclesiae debent consecrari vel saltem benedici, antequam cultui divino dedicentur (c.1165 § 1); *oratorium publicum debet saltem benedici* (c.1191) benedictione in probatis liturgicis libris praescripta, ut locus fiat sacer (c.1154); *oratorium semipublicum potest “ad hoc" benedici,* ct ut videtur pluribus etiam consecrari (cf. 1196 § 1); *privatum non admittit nisi benedictionem locorum comnutnem,* qua non fit locus sacer. Sed neque hoc neque semipublicum, licet benedictione careant, possunt ullis domesticis usibus simul servire (c.1196 § 2).

His positis norma est clara: *satisfit legi de audiendo sacro in qualibet ecclesia vel oratorio sive publico sive semipublico.* llludquc notandum quod oratoria *secundaria et minora in domibus religiosis,* convictibus, etc., erecta ad utilitatem communitatis vel convictorum, etc., habenda sunt ut semipublica in quibus satisfit praecepto missae 42.

Ad c); *Aedicula* in coemeterio a familiis seu personis privatis erecta, sunt quidem oratoria privata (c.1190); sed ex expressa determinatione legislatoris, in eis satisfit legi de audiendo sacro.

Ad d): *Oratoria Cardinalium ct episcoporum* sive residentialium sive titularium, licet in se privata, semipublicis acquiparata sunt in iure (c.1189), ideoque impletur in eis praeceptum audiendi missam diebus festis.

Ad e); *Cardinales ct episcopi,* etiam titulares, habent privilegium celebrandi super *aram porlatilem,* et permittendi ut alia missa ipsis adstantibus celebretur (c.239 § 1,7.°; 349 § 1,1.°); iam vero Leo XIII concessit “ut fideles omnes alterutram ex eisdem missis audientes, quoties opus fuerit praeceptum Ecclesiae adimpleant” 43.

Ad f): *Privilegium altaris portatilis* sccum fert facultatem ubique celebrandi, honesto tamen ac decenti loco, non autem in mari (c.822 § 3). Concedi potest vel ut privilegium *mere personale,* vel ut privilegium quo provideri possit fide-

41 Cf. ComRel *6* (1025) 22-23, ubi explicatur quomodo comprobari possit ius fidelium de quo in c.1188 § 2.1° *Dc oratoriis scmipublicis, ci.* opus sub hoc titulo a J.F.Giacio (Palermo 1950).

42 Cf. c.1192 § 4 in relatione cum c.1188 §2,2.°, et DA n.3906.

43 SRC, 8-6-1896; DA 3906.

libus, ubi desunt ecclesiae vel oratoria. Iam vero, in altero casu, non in primo, satisfit praecepto audiendo missam celebratam vi huius privilegii extra loca per se apta ad satisfaciendum praecepto [**]

Ad g): Ordinarii possunt in casibus extraordinariis, et per modum actus, dare licentiam ut missa celebretur *in quolibet loco decenti,* excluso semper cubiculo (c.822 § 4); et tunc praecepto missae audiendae satisfaciunt non solum illi pro quibus concessio facta est, sed quilibet assistentes, ut nunc ex responso CIC authentice constat [45].

Ad h): *Cappella fixa navis* iure censetur a pluribus ut oratorium publicum, iuxta quoddam responsum S.R.Congregationis [4°], ideoque in ea satisfieri praecepto dicendum est[47].

Ad i): *In oratoriis privatis* potest obtineri ab Apostolica Sede facultas celebrandi unicam, missam, eamque lectam, in qua sacra communio generatim administrari licet singulis diebus, exceptis festis sollemnioribus[48]; et Ordinarius potest permittere iusta et rationabili causa diversa ab eis ob quas indultum concessum fuerit, missae celebrationem per modum actus etiam sollemnioribus festis iuxta facultatem sibi in Codice datam, sed restrictive interpretandam (c.1 195), et in tali casu satisfit praecepto [49].

Privilegium pontificium non solet concedi iuxta hodiernam disciplinam, quae vult plura incommoda subintroducta compescere et ne in posterum subolescant praecavere[00], *nisi sub commendatione precum* ad S. Apostolicam mittendarum ab ipso Praelato dioeccsano facta, et propter causas vere singularis benemerentiae oratoris erga

[u] Ferrer ES-Mondr Ia, 1,443. Ratio generalis cur loca et oratoria *privata* non habeantur apta ad satisfaciendum praecepto est quia Ecclesia in praecepto audiendi sacrum diebus festis maxime cultum *publicum* religionis intendit. Cf. AAS 16 (1924) 370-371.

[45] CIC 44 (1952) 497. Cf. 11 (1919) 478, ad 12 circa interpretationem restrictivam, et Prümmer, 11,482.

SRC, 4-3-1901; DA 4069 ad V; cf. Verreres apud RazFe 1 (1901) 124. Hoc responsum confirmatum est recentius (13-6-1950) nova resolutione, de qua cf. EphemLit 64 (1950) 292.358.361.

[4T] Sic intelligunt v.gr. Prümmer, 11,483 nota 674; Ferr Eres-Mondrîa, 1,443; cf. U.Lôpez. *Dc missae celebratione in itinere maritimo:* PerMorCanLit 34 (1945) 42-44; F.Lodos, *Misa en el oratorio de los buqucsl:* SalTer 34 (1947) 532-533.

[45] Oratorium debet erigi iuxta clausulas apostolico induito adiectas, et licentia celebrandi non conceditur nisi postquam loci Ordinarius, vel alius ecclesiasticus ab eo designatus, locum inviserit atque decentem bonestumque reperuerit. Vetitus est usus *armarii clausi,* continentis altare quod pro missae celebratione collocetur in conclavi, bibliotheca aliove loco promiscue inserviente usibus profanis et domesticis (0".C. *dc Sacramentis:* AAS 41 (1949) 500 n.lS).

[48] Cf. c.822.1249; CIC 11 (1919) 478 ad 12; 44 (1952) 497.

Cf. *S.C. de Sacramentis:* AAS 41 (1949) 494-501.

Ecclesiam vel religionem, aliasquc corporalis infirmitatis, gravis incommodi in itinere ad ecclesiam nimis distantem, utilitatis colonorum fundis addictorum atque fidelium vicinias incolentium", etc , ita tamen, ut causae utilitatis personalis plerumque perficiendae sint cum aliquo praecellenti beneficio in quoddam pium opus.

Concessio fit ad tempus indultariorum, i. e. patris et matrisfamilias dumtaxat, concessa tamen haud difficulter facultate satisfaciendi praecepto festivo in eodem oratorio praeter quam ipsis indultariis sed dummodo ii sint praesentes[52], cohabitantibus tum filiis indultariorum, tum consanguineis et affinibus intra lineam et gradus quibus consanguinitas et affinitas constituunt impedimentum matrimoniale (c.1076 §§ 1-2; 1077 § 1), tum etiam famulis domui addictis et hospitibus qui unam saltem noctem in domo transigunt; rarius, et cx causa omnino gravissima ct extraordinaria, concedetur extensio facultatis ad omnes adstantes". Sacerdos celebrans, itemque minister, satisfacit pariter praecepto cum celebrat in oratorio privato pro indultariis.

Excipi solent generatim in concessione oratorii privati dies sollemniores, sci. Nativitatis, Epiphaniae, Resurrectionis, SS. Petri et Pauli, Omnium Sanctorum[64], vel saltem Nativitatis, Resurrectionis. Assumptionis; ct etiam in largissimis concessionibus, Pascha Resurrectionis semper excipitur.

In concessionibus antiquioribus frequenter habentur adhuc ampliora privilegia quoad numerum indultariorum vel beneficiatoruni, dies et numerum missarum permissarum, etc. Quare, in singulis casibus accurate inspiciendum erit ipsum diploma concessionis.

Applicatio: Nulla existit obligatio audiendi missam in *ecclesia paroeciali propria vel aliena,* abrogata antiqua lege saltem particulari contraria, tum per privilegia mendicantium tum per contrariam consuetudinem[65]. Nec ullus episcopus potest hoc praescribere pro sua dioecesi, restringens libertatem a S.Scde factam[66]. Nihilominus "monendi sunt fideles ut frequenter, ubi commode id fieri possit, ad suas paroeciales ecclesias accedant, ibique divinis officiis intersint et verbum Dei audiant" (c.467 § 2).

Ip Hispania Summarium de oratoriis privatis simul cum Summario Cruciatae dat: *sacerdotibus* facultatem "celebrandi in quovis privato oratorio, canonice erecto atque approbato ab ecclesiastica auctoritate, et quolibet die, excepto maioris hebdomadae ultimo triduo, quamvis aliae vel plures

[11] In hoc tamen casu instandi oratores ab Episcopo, ut publicum potius oratorium in suis praediis erigant.

[«] Cf. DA n.2745 ad 7.

[a] MErkElbach, 11,701, et Prümmer, 11,476, affirmant generaliter sacerdotem celebrantem, etiam in oratorio privato eo ipso satisfacere praecepto; quod haud scimus an in tanta generalitate approbari possit.

[M] In Gallia non sunt nisi quatuor sollemniores dies: Nativitatis, Resurrectionis, Pentecostes, Assumptionis.

[“] Lex continebatur v.gr. c.1 et 2 Concilii Nainnetensis, apud Mansi, *Concilia* 18,166.167. Cf. A.Vili.ien, *Histoire des commandements de l'Efjlisc* RevClcrFr 41 (1905) 575.578. Privilegia Ordinibus mendicantibus concesserunt, v.gr. Leo X, Paulus III, Pius V. Cf. Pr.0mmer, 11,482 nota 669.

[**] Sic iam Benedictus XIV, *Dc synodo diocccsana* 1.11 c.14 n.10, provocans [ac)] consuetudinem suo tempore vigentem,

missae ibidem ex induito celebrari queant, et sine praeiudicio eiusdem indulti”; *laids* vero “dummodo Ordinarii locorum id necessarium vel vere utile censeant, ut in quovis privato oratorio ut supra, missam in sui praesentia celebrandam curare possint per quemcumque rite probatum sacerdotem, eidemque SS.Sacrificio assistendo praecepto sacrum audiendi satisfacere queant” 57.

169. IV. Qui potest satisfacere praecepto *per usum privilegii vel per recursum· ad illud, probabilius tenetur sic*

Fieri potest ut sacerdos, gaudens privilegio personali altaris portatilis, sit in loco ubi non est ecclesia vel oratorium publicum aut semipublicum ; vel ut fideles inveniantur in loco simili, in quo tamen cx induito possit celebrari nussa ad satisfaciendum praecepto. Tunc proponitur quaestio, num in die festo teneatur sacerdos uti suo privilegio, vel fideles debeant assistere missae in loco privilegiato celebratae; seu utrum indultarii oratorii privati obligentur ad utendum induito, quando aliter nequeunt satisfacere praecepto.

Ratio dubitandi petitur ex c.69, iuxta quem “nemo cogitur uti privilegio in sui dumtaxat favorem concesso” ; et haec ratio tanta est, ut plures AA. ” negent existentiam obligationis, sive propter eam solam, sive propterca etiam quod remedium esset extraordinarium. Nihilominus multi affirmant contrarium”, et iure ut nobis videtur; nam privilegio quidem nemo cogitur uti, sed “nisi alio ex capite exurgat obligatio”; porro exurgit die festo praeceptum audiendi missam, ergo etiam adhibendi media proportionata, idcoquc utendi privilegio quatenus usus non importet magnum *incommodum Unde sacerdos, qui aliis diebus utitur suo privilegio, et indultarius qui passim facit celebrare missam suo oratorio, videntur obligati dic festo ad idem faciendum ; omnes autem qui possunt satisfacere praecepto in loco privilegiato, videntur pariter obligati ad satisfaciendum, si alibi nequeant.

170. In praxi pastores animarum et confessarii debent enixe commendare fidelibus assistentiam sancto sacrificio etiam diebus non festis, eosdemque docere modum capiendi fructum uberiorem, sesc uniendo sacerdoti et potissimum ipsi V'Ctimae quae immolatur, preces cum illo fundendo et missam auxilio missalis sequendo, mysterium passionis ct ultimae Cocnac meditando, alias preces pro capacitate ct devotione cuiusque recitando. Exstat utilissima Instructio S.C.Concilii, in qua Ordinarii vehementer hortantur ut christifidelcs per se ct per sacerdotes edoceant: a) <le sacrificii missae natura, excellentia, finibus, effectibus, ritibus; /3) dc gravi obliga-

67 Cf. AAS 21 (1929) 20; privilegium ad decennium concessum, ab anno 193S quotannis renovatur.

M Sic v.gr. Ferrf.res-Mondrîa, 1,443 ex parte; Not.pin-Schmitt, 11,262,3.

® Sic v.gr. S.Al Fonsus, 1.3 n.319.324, et AA. ab eo citati; Tanquerey 11,1017; PrümmER, Il 48S etc. Cf. EphUt 24 (1924) 132; Ferrf.res, apud RazFe 1 (1901) 124; 4 (1902) 239; 14 (1906) 370.

* Utique si missa nequeat haberi per privilegium nisi magno incommodo, obligatio non existit.

none missam audiendi ; 7) de sacrificii missae vi impetratoria et propitiatoria; δ) de. caelestis convivii saluberrima participatione quoties sacro intersunt ; e) de dogmate Sanctorum communionis, cuius vi Sacrificium missae uberrime applicatur ei.

ARTICULUS III

De causis liberantibus a praecepto

Causae liberantes a praecepto audiendi missam sunt duae, altera *dispensatio* a legitima auctoritate, altera *excusatio* ex diversis motivis. Eae breviter exponuntur.

171.1. Legitima dispensatio obtenta, tollit obligationem audiendi missam.

Eam concedere valent, praeter S.Sedem, ex legitima causa: *Ordinarii locortim* et *parochi* pro respectivis subditis, ad nonnam c.1245 § 1-2; *superiores religionum clericalium* exemptarum, ad normam eiusdem c.1245 § 3 °2.

172. II. 1. Causae excusantes *a praecepto missae sunt: in genere quaevis incommoda mediocriter gravia* sive animae sive corporis, tam propria quam aliena.

Sic fert opinio communis AA., et populi consuetudo, quae est optima legum interpres (c.29), suadente etiam ipsa ratione ; nam agitur de praecepto non adeo gravi, quod praeterea frequenter iteratur °3.

2. *In specie, causae excusantes praecipuae recensentur* : a) *impossibilitas moralis;* b) *caritas;* c) *officium;* d) *consuetudo.*

Ad a): *Impossibilitas moralis,* non solum absoluta et physica, petitur potissimum ex defectu virium, nimia distantia, periculo diffamationis, coactione morali.

Applicationes: 1. *Aegroti, convalescentes,* valde senes, aliique qui ob debilitatem, inclementiam temporis, viae asperitatem, etc. prudenter timent ne ex assistentia missae *notabile sanitatis detrimentum* patiantur, excusati sunt a praecepto, sive ex proprio iudicio sive

“ Cf. S.Congr.Concilii: ASS 33 (1941) 389-391 ; 44 (1952) 232-233. Cf. etiam I.Bosa, *Dc sacrificio missae* (Ratisbona 1913); P.Desplanques, *Vive tu misa* (Barcelona 1942); P.ParsCu, *Sigamos la Santa Misa** (Barcelona 1943); B.Saxtos Olivera, *Carta pastoral sobre la Santa Misa* (Malaga 1942).

® Ibi quidem agitur de facultate quam habent superiores ad modum parochi, scd non videtur dubitandum quod Superiores maiores habent pro respectifs subditis facultates similes Ordinariis locorum.

a Sic communiter AA. cum S.Alfonso, 1.3 n.324.

ex medici, confessarii aliusve prudentis personae testimonio [4]. His *aequiperantur* hysterici, praegnantes, aliaeque personae, quibus magnus concursus vel aer ecclesiae nocivum evadat ex experientia non semel facta.

2. *Qui longius distant* ab Ecclesia, ita ut sine notabili molestia vel expensis ad eam accedere nequeant; qua in re attendendum est ad condicionem personae, loci, itineris, stationis annuae etc., iudicio prudentis personae. Hinc facilius excusantur aetate provectiores quam iuniores; omnes in hieme quam in aestate, si iter sit asperum quam si planum, etc. Distantia materialis excusans nec potest nec debet proinde mathematice determinari: iter pedestre unius horae cum quadrante excusat quoscumque ab obligatione assistendi quolibet dic festo;* etiam si tempestas est bona et via plana, nisi forte equo vel curru possit quis facile accedere, et quolibet motivo levi utatur eo medio ad accedendum ad locum in quo est ecclesia.

3. *Qui custodiunt domum* vel gregem, qui cibos praeparare debent nec possunt ad aliud tempus differre, qui iter faciunt et non possunt illud anticipare, retardare neque interrumpere sine notabili incommodo[60], qui laborant in officina aliave occupatione quae non potest interrumpi, qui privarentur opportunitate lucri pro sua condiYione notabilis transitorie sibi oblati, v.gr. aequantis salarium duorum dierum [67], matres et nutrices non habentes cui parvulos infantes committant, etc., versantur in *impossibilitate morali* accedendi ad sacrum. Attamen curare debent, si hae sint frequenter eorum circumstantiae, ut, quoad fieri possit, interdum ab aliis suppleantur in sua occupatione, ut ipsi quoque identidem accedant ad missam.

4. *Qui merito timet iacturam honoris* vel famae, est similiter excusatus, v.gr. qui caret vestibus congruis, mulier ex delicto praegnans et non notata, etc. nisi tamen facile primo mane inobservati adire possint.

5. *Qui non sunt sui iuris* et timent indignationem, rixas, iurgia gravia vel diuturna ex parte patris, mariti, heri, ducis, etc., non tenentur audire missam; sed, ut reliqui de quibus dictum est, serio conari debent ut removeant impedimentum existens.

Ad b): *Caritas excusat* ad subveniendum proximo in necessitate notabili, cui nequeat consuli nisi missa omittatur, verbi gratia ad assistendum infirmo qui non potest solus relinqui; ad protegendam pudicitiam alicuius, qui secus periclitaretur; ad accurrendum in casu incendii aliusve calamitatis, et cetera.

e‘ Non desunt christiani tepidi qui praetextum sanitatis sine fundamento allegant. Confcssarius id suspicatus, interroget ab cis num ad spectacula, caponam etc. exierint eadem die qua missam omiserunt.

w S.Alfonsus, 1.3 n.239, et communiter AA.

K Qui ad venandum, piscandum, aerem in montannis respirandum, primo mane exeunt missam praetereuntes, indicandi sunt secundum principia dc liccitate impedimentorum ponendorum. Non negaverimus hoc *aliquotfts,* ab *aliqutbuJ* personis, fieri posse licite.

87 Sic S.Alfonsus, 1.3 n.301 332; Noldin-Schmitt, 11,263,1 d; Vermeersch, 111,794,9, alii.

Ad c): *Officium implendum* excusat quidem a missa, nisi anticipari vel differri possit, ut accidit custodibus, militibus excubias agentibus, pastoribus, matribus, quae parvulos habent attendendos et carent famulis, etc. ; imo, interdum tonsoribus in parvis oppidis, pistoribus in maioribus, etc. Sed quantum fieri poterit, occupationes impedientes missam omittantur diebus festis, vel successive aut alternatim ab aliis ct aliis exerceantur, ita ut singuli officiales possint vel quolibet festo, si plures celebrentur missae, vel frequenter intéressé sancto sacrificio.

Ad d) : *Alicubi mos,* parum quidem rationabilis sed tamen admissus, excusat a missa audienda, eos quorum *proclamationes* annuntiantur ad matrimonium ; item ex consuetudine excusantur in aliquibus regionibus, per tempus plus minus longum, viduae ratione luctus, puerperae per mensem vel sex hebdomadas, etc.

CAPUT II

De obligatione abstinendi ab operibus servilibus

173. Sub A.T. prohibuerat Deus *omne opus* in sabbato, insinuans duo principalia motiva; alterum *religiosum,* sanctificandi sci sabbatum, idemque custodiendi in reverentiam et iuxta exemplum ipsius Domini[*]; alterum *sociale,* consulendi sci. convenienti requiei et reparationi virium, etiam pro servis ct ancillis[35] Hae rationes non pertinent ad meram ordinationem caerimoniarum, sed habent indolem *moralem;* idcoque quod in genere alibi dictum est (n.160) de sanctificatione festorum, in particulari affirmari potest de cessatione ab occupationibus: eam posse dici iuris divini, quatenus Deus praeceperit uno dic in unaquaque hebdomada ipsam observari ; determinationem vero diei et operum a quibus abstinendum est, pertinere ad ius ecclesiasticum '.

Summa rerum dicendarum: Tradito principio generali quo continetur lex ecclesiastica, cani exponimus quoad singula puncta *laboris servilis, operum forensium* ct *publici mercatus,* statimque exponimus *gravitatem praecepti* (a.1); deinde addimus causas liberantes ab observatione praecepti (a.2).

1 "Memento ut diem sabbati sanctifices... Non facies omne opus in eo..." (ξχ 20,8-10). "Sex enim diebus fecit Dominus caelum, et terram... et requievit in die septimo, idcirco benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum" (Ex 20,11). "Videte ut sabbatum meum custodiatis... ut sciatis quia ego Dominus qui sanctifico vos" (Ex 31,13).

5 "Non facies in eo (sabbato) quidquam operis... ut requiescat servus tuus et ancilla tua, sicut tu. Memento quod et ipse servieris in Aegypto... Idcirco praecepit tibi ut observes diem sabbati" (Deut 5,14.15).

' Cf. S.Thomas, 2-2 q.122 a.4 ad 4; F.Schmid, *IVorin tjründet dic Pflicht dtr Sonntagsruhe:* ThPrakQsclir 53 (1900) 12-26.

De praecepto abstinendi ab operibus vetitis

174. Principium generale: *Pestis de praecepto diebus... abstinendum ab operibus servilibus, actibus forensibus, itemque, nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut particularia indulta, publico mercatu, nundinis aliisque publicis emptionibus et venditionibus.* Sic c.1248, cuius tria puncta principalia facile patent et explanantur ex ordine, postquam indicemus quomodo intelligendi sint festi dies.

Festi dies, quoad requiem observandam, *supputandi sunt a media nocte ad mediam noctem* (c.1246); et quidem horis ipsis supputatis, ut videtur, secundum communem loci usum prout, eruitur ex c.33 § 1, et omnino commendatur ad uniformitatem et ad scandala evitanda.*

175. I. Opera servilia communiter dicuntur illa *quae potissimum labore corporali exercentur, immediate ad utilitatem corporis ordinantur, ct antiquitus a servis fieri solebant.* Talia sunt opera ruralia, ut arare, fodere, metere, etc.; manualia et mechanica, ut muros struere, calceos conficere, suere, opera fabri ferrarii aut lignarii peragere, etc.

Distinguuntur ab operibus: a) Liberalibus, quae potissimum *facultatibus animae* exercentur, immediate *ad animam excolendam* ordinantur, ct antiquitus *liberis* erant reservata; talia sunt v.gr. docere, studere, scribere, organum pulsare, etc.; o) communibus, quae sunt condicionis *intermediae,* quasi magis naturalia ct corporis cultui cotidiano inservientia, quae ab omnibus aliquo gradu exerceri debent, qualia sunt iter agere, venari aut piscari, ludere, etc.; haec quandoque ad liberalia quandoque ad servilia cx usu trahuntur.

Conceptus operis servilis nunquam determinatus est generaliter ab Ecclesia definitione aliqua auctoritativa, sed cx particularibus decretis, locorum consuetudinibus, theologorum communi sententia colligendus est. lam vero:

Primis saeculis Christiani, fortasse tamen ad non iudaizandum, non loquebantur de operis *servilibus* in A T. prohibitis (Lev 23,7), sed simpliciter abstinebant quantum fieri poterat ab *occupationibus*

* Sic etiam Woutehs, 1,701 III. Aliter 1'".Ri:gatiu.o

quae cullinn Dei impedirent Sacculo VI quodam rigorismo praedicabatur quies dominica ad modum sabbatismi iudaici, cuius gloria translata fuerit in diem Domini; idcoquc a vespera diei sabbati ad vesperam diei Domini, ab omni negotio ct rurali opere abstinendum fuisse[18]. Quae tendentia cito in concilio Aurcliancnsi III prudenter mitigabatur', sed distincto inter opera servilia et non servilia ubique in dies inva'cscebat, et nunc in Codice confirmata est.

Si theologos consideramus: S. Thomas rationem abstinendi ab opere *servili,* ut expresse praecipiebat V.T. (Lev 23,7) repetebat ex impedimento vacandi rebus divinis, nec omnino alienus erat a conceptu laboris servilis dependentis a *mcrccde;* expresse, autem, admisit quod "opera secundum se considerata immutari possunt pro loco et tempore'"[19]. S.Bonaventura clarius ea opera habuit maxime *servilia,* quibus homo detinebatur terrenis *lucris,* quae impediunt cultum Dei. *ductores Summarum et canonislac* usnue ad sàec.XVI discernebant opera *communia,* dc quibus aderat dubium utrum ad liberalia an ad servilia essent trahenda applicato criterio *finis* propter quem exercerentur, lucri sci. vel non0; et Caictanus venationem non lucri causa sed recreationis esse permissam, sicut de piscatione postea erat Benedictus XIV declaraturus. Sed ipse Caietanus firmiter sustinuit finem operantis non mutare condicionem operis, idcoquc nihil interesse quod aliquid lucri causa fiat vel secus, ut iudicctur num dic festo prohibeatur necne'[20]. Quae sententia generalis evasit, et usque nunc in vigore est apud plerosque ΛA.[11]

Consuetudo et aestimatio hominum saepius determinat in operibus indolis dubiae, utrum inter liberaba an inter servilia recensenda sint, idcoquc diversis locis vel temporibus diverso modo aestimari possunt. Sic v. gr. remigare vel equos aut currum conducere, ex se

[17] Tertullianus saec.IT testatur fideles quieti vacare die dominica; cf. *Apologeticum* n.16; *Ad notiones* I n.13: ML 1,371.579. Constantinus, sacc.IV, prohibuit opera *forensa* et artes *mechanicas;* sed agricolis permittebat *agrorunt culturam,* propter saepe vigentem intemperiem *(Cod. Justin.* 1.2 tit.12 1.3). Concilium Laodicense c.29 statuebat: "dominicam vero diem specialiter colant et. si fieri potest in ea non laborent" (cf. Mansi, *Concila* 11,569). Cf. F.Pettirsch, *Das verbot der opera servit a in der hl.Schrift und in der allkirchlichcn Exegese:* ZkathTh 69 (1947) 257-327.417-444.

[18] Cf. S.Caesarius Arelatensis, *Sermo 265* et *Sermo 280:* ML 39,2238.2274-2275.

[19] Cf. Mansi, *Concilia* 9,19; A Villtfn, *Le premier Commandement de l'Ef/lise:* RevCIcrFr 43 (1^05) 342-344; McReavy, *The Sunday Repose from Labour:* EpliLov 12 (1935) 291-323; Sanders, *Opera servilia:* Clergy Monthly 10 (1046-7) 145-160.

[1] S.Tn., 2-2 q.122 a.4 ad 3: "Sed alia opera servilia... contrariantur observant ae sahbati in quantum impediunt applicationem hominis ad divina... Opera servilia secundum hoc dicuntur opera corporalia, in quibus unus homo alteri servit...", ct ibid, ad 4.

[•] Cf. SuXrez, *Dc rclig:onc* tr.2 1.2 c.19 n.2; P.BertE, *A propos des oeuvres terviles. La recherche du gain influe-t-elle sur leur determinationf:* NouvRcvTh 63 (1936) 32-56.

[" *In* 2 2 q.122 a.4 dub.21; cf. Navarro, *Manuale confessoriorum* c.13 η.14; SuArez, *Dc religione* 1.2 c.19 n.I7 etc.

[" Sic v.gr. Prümmer, 11,488: "Valde notandum est pro praxi, opera servilia diiud'canda esse ex fine operis... Ergo opus quod potissimum labore corporali perficitur ct immediate inservit commodo corporali, non desinit esse servile si fiat recreationis causa, vel s ne renumeratione..." Et inferius: "Talia opera remanent liberalia et si cum magna defat gatione perficiuntur et pro mercede olit nenda suscipiuntur". Similiter FerrEres-MonurIa, 1,446; Tanquerey. II.1025; Wouters, 1.705 etc. *Lex quaedam hispana* (cf. BOE, 18-7-1940) prohibet laborem intellectualem diebus festis, si fiat propter mercedem.

potius inter opera servilia essent recensenda, sed si fiant recreationis causa in diebus festis, communiter aestimantur ut licita; similiter quaedam opera manualia parum defatigantia, ut rosaria facere, scapularia sucre etc., facile habentur alicubi ut permissa in diebus festis, si fiunt devotionis vel caritatis causa.

Haec consuetudo ct aestimatio non est quid fixum, sed mutatis condicionibus rerum et temporum mutari potest. Iam vero, nostris temporibus, quando cx una parte perfectio machinarum laborem servilem saepe maxime reducit in fabricis, ex alia vero, invadentia spectacula adeo tan magnam difficultatem creat cultui divino ct vitae familiari, facile admittenda ct optanda videtur aliqua evolutio in aestimatione laboris servilis, ita ut potissimum consideretur circa occupationem controversam *num impediat cultum Dei, bonum animae ct vitam familiarem* ”; minus autem attendatur ad indolem laboris, quae nihil in se continet indecori coram Deo. etsi servilem habeat condicionem. Unde tandem deveniatur ad suprimendam diebus festis occupationem qua homines, more antiquorum servorum, inducantur ab aliis hominibus vel a propria cupiditate continuare laborem professionalem hebdomadarium in die Domini, etiam illum qui sit materialiter liberalis sed in re non perficiatur sine iactura libertatis pro cultu Dei ct bono personali ac familiari; e contra vero, paulatim permittantur quaedam leves occupationes, materialiter quidem utiles et in se potius serviles, sed simul a curis cotidianis distractivae, vitae familiaris fautrices et animi sedativae, quibus ct fastidium honeste vitetur, et communicatio familiae foveatur, et cauponae, theatri, cynematis etc. sumptus ct pericula tollantur ”. Unde in casu dubii faciles omnino erimus in confirmanda et promovenda liceitatc quarundam occupationum distractivarum, ut v. gr. cura parvi hortus a tota familia visitati et exculti vel irrigati vespere festo, et cum habitu fere festivo, labores acu perfecti ad tempus pie terendum in re utili pro operibus misericordiae, etc.,4. E contra severiores erimus ad permittendas occupationes de quarum indole suscitetur dubium, v.gr. de arte dactylographic!, typographica vel photographia propter lucrum exercita, quae cultum Dei et convenientem relaxationem vitamque familiarem impediat; imo et libenter approbabimus tendentiam interrumpendi diebus festis occupationes liberales quae diem Domini vix separant a profanis, quia continuatur labor professionalis hebdomadarius.

13 "Quibus S.Scripturae verbis ad id primiun instituimur, ut quaccumqut divinum cultum impedire possunt, omnino vitemus. Facile enim perspici potest omne servilis operis genus prohiberi, non quidem ea re quod sua natura atn turpe aut malum sit, sert quoniam mentem nostram a divino cultu qui finis praecepti est. abstrahit *(Catcchismus Trid.* p.3.· c.4 n.21).

u Cf. Laxenaire, *Les jardins ouvriers ct la sanctificat'on du dimanche* RcvClerFr 37 (1904) 83-89. lain S.Augustinus observabat: "Melius faceret iudaeus in agro suo aliquid utile quam si in theatro seditiosus existeret; ct melius feminae eorum die sabbati lanam facerent, quam quod tota die in neomeniis suis impudice saltarent.” Cf. S.Thomas, 2-2 q.122 a.4 ad 3. Unde saltem bona ratio excusationis frequentius haberi potest in occupatione ad vitandum peccatum. Cf. TaNQUEREY, 11,1033.1034; Prümmer, 11,496 f; Aertnys-DaMEN, 1,516.

u Cf. Laxenaire, *o.c.:* RevClerl'r 37 (1904) 83-89; cf. etiain ibid. 38 (1904) 311-317; 39. (1904) 104-208; 436-437; 40 (1904) 103-105; H.Michaud, *La ouvres serviles interdites le dimanche:* RevApol 62 (1936) 290-303; 436-473; P.üerte *A propos des oeuvres serviles* 63 (1936) 32-56; Sanders, *Opera strpilia:* Clergy Monthly 10 (1946-7) 181-19?,

176. Norma. *Festis de praecepto diebus... abstinendum ab operibus servilibus.* Sic lex ecclesiastica universalis c.12-18. in traditione saeculari fundata, sed quoad ipsum conceptum laboris servilis consuetudini et aestimationi hominum relicta, ut ex praecedentibus satis constat. *Ratio naturalis* huic legi omnino suffragatur; etenim, posita obligatione colendi Deum speciali modo certis diebus, obvie praescribitur abstentio ab illis praesertim operibus quae absorbent attentionem circa corporalia, et impediunt specialiter quominus animus ad Deum dirigatur; accedit consideratio petita ex ipso homine, qui et vires corporales limitatas plenius interdum reficere ultra quietem nocturnam alacritatemque ad laborandum augere, et differentiam inter divites ac pauperes emollitam cernere, et culturae intellectuali ac morali consulere, et vitam conservationemque familiarem, in mutuo amore ac consuetudine occupationibus urgentibus non perturbatam, sustentare debet[13]

Applicationes: 1. *Prohibentur diebus festis* opera *ruralia* et artium *mechanicarum* atone *inducfrialium,* quae maena defatigatione virium et magna absortione facultatum perficiuntur; sed libenter viderimus introduci usum *levium occuhationum distractivarum* simul et utilium, ut medium retinendi familiam coniunctam et a recreationibus dispendiosis et periculosis separatam”.

2_ *Dubiae sunt indnlis,* et ex circumstantiis vel cx consuetudine inter servilia vel l'beral'a onera reponuntur, ouaedam artes in hunc fere modum: *sculpere* habetur ut opus liberale et licitum, si agitur de ultima operis perfectione artificiosa, non vero si de praeparatione remotinre; *pinaere,* prout fit ab ordinariis artificibus picturae muralis et htiiusmodi, est opus servile non autem si agitur de pictura vere artistica”; *acu texere* ad conficiendas vel reficiendas vestes aliaque domestica sine speciali arte vel attentione, iure censetur onus servile, si vero sit opus artificiosum specialem attentionem ct habilitatem exigens, merito habetur ut liberale”; *scribere, transcribere*

u Cf. J.Gilfillan, *The Sabath viewed in the Litç/th of Reason Revelation and History* (Edimburgo 1867); A.Morel, *Le repos dominical* (Paris); TanQVErey, IT.1000-1006.

“ Leo XIII approbavit opus *L'oeuvre du coin de terre ct du foyer,* ideoque non infensus fuit *occupationi leviori o-perariorum* diebus festis, prout a nobis proponitur. Cf. H.Michaud, *Les oeuvres serviles interdites le dimanche:* RevApol 62 (1036) 298-209. Cf. V.J.Kelly, *Forbidden Sunday and Feast-day occupations* (Washington 1943).

,T Nihilominus pictor qui lucri causa arte sua decorativa ornaret in die festo v.gr. murum alicuius palatii vel templi, et similiter mulieres quae acu opus artificiosum peragerent propter salarium, scandalum gigneret in nostris regionibus. Id quod potest confirmare opinionem illorum qui rationem lucri non hahent omnino alienam a conceptu laboris servilis ct liberalis.

” Prümmer 11,490,2 innuit hanc regulam: “Illa opera manualia mulierum, quae ope quoque machinae... perfici possunt, habentur tanquam opera mechanica et servilia ut nere, suere, texere, etc.; sin autem requiritur specialis attentio et ars, tale opus censetur esse liberale, ut v.gr. acu pingere artificiose)”. Cf. J.GarcIa Bayôn, *Descanso dominical:* IlCler 41 (1948) 145-147; Tanquerey, 11,1026 distinctionem petit ex eo quod lucri vel recreationis causa exer-

characteres componere, sive manu sive machina (amanuense, rncca-nôgrafo, cajista, linotipista), si in seipsum et in aestimatione AA. antiquiorum inspiciatur, potius recensendum esset inter opera liberalia [0]: tamen AA. rccentiores istas occupationes, praesertim transcribendi ct componendi, maximeque si fiant mechanice et propter pecuniam, in dies considerant magis ut serviles[19] *photographiae, phototypiae* ars, aliacque reproductioncs ope luminis faciendae, potius considerantur ut servilia quoad eas partes laboris quae minorem mentis attentionem et maiorem corporis activitatem requirunt; ut liberalia autem quoad partes reliquas.

3. *Ex consuetudine alicubi ut liberalia,* alicubi ut servilia habentur opera: *moliendi,* influente pro diversa aestimatione ipsa perfectione methodi, quae exiguum aut maiorem hominis laborem et sollicitudinem requirat[21]; *venandi* et *piscandi,* influente iterum maiore vel minore strepitu et apparatu mediorum adhibitorum; *iter curru agendi,* in qua re praxis universalis permittit conducere currum automovilem itinerandum etiam pro merccdc, difficilius vero fert usum ducendi currus vel iumenta onusta, et a fortiori ipsum laborem ea onerandi, quin tamen ubique et universaliter haec interdicere videatur[22]; *exiguae guident artis* sed nec magni laboris manualis, ut scapularia, imagines cereae, flores artificiales, etc., facile reputantur ut opera liberalia, nisi forte permitti dicantur ex iusta causa excusante.

4. *Licent diebus festis opera liberalia et communia;* et hacc quidem ultima per se quatenus non coniungantur cum servilibus, v.gr. ducere currum automovilcm tractionis qui ante diem festum fuerit onustus, vitato scandalo; nisi forte consuetudo vel utilitas publica permittat alicubi etiam onerare currus v. gr. primis horis matutinis diei festi".

177. II. Actus forenses hoc loco intclliguntur *illi actus iudicialcs qui cum aliquo apparatu fieri solent,* ut sunt "citationes intimare, audientias habere, partes et testes excutere, probationes assumere, decreta et sententias ferre, denuntiare et exequi" (c.1639). *Non,* autem, alii actus qui sine ullo strepitu

ceatur. Benedictus XIV, *Dc synodo diocccsana* 1.13 c.18 n.2 declaravit piscationem computandam esse inter opera servilia *"quotiescumque ad lucrum* exercetur".

19 Cf. v.gr. Laymann, 77:. *nwr.* 1.4 tr.7 c.2 n.3; SuArez, *Dc religione* tr.2 l.2 c.25 n.2; S.Alfonsus, l.3 n.279; Elhel *De tert o praecepto* ii.401.

20 Cf. v.gr. TanquerEY, 11,1026 quoad artem typographical»; Prummek. 11,490 quoad utramque. Ncc vacat notare quod ipse Caietanus *(In* 2-2 q.122 a.4 dub.12), approbante Billuart *(De religione* diss.6 a.3), censebat laborem transcribendi difficulter reponi inter opera liberalia.

21 Cf. FerrerES-Mondrîa, 1,449 q.6, qui sapienter notat "generatim non licere molere die festo in magnis fabricis farinariis", propter magnum et fere continuum laborem operariorum. Cf. J.Garcîa Bayôn, *Descanso dominical.* IlCler 41 (1948) 145-147.

22 Cf. Ferreres-Mondrîa, 1,449 q.S.

a S.Alfonsus, l.3 n.276 revelat praxim sui temporis mitiorem, sed ex circumstantiis temporum maxima ex parte explicandam. Currus onusti iter non raro per plures dies agere debebant, et incommodum notabile habebatur in interruptione itineris; inde, quasi ex analogia, maior facilitas permittendi etiam onerationem ipsaxn in dic festo.

fiunt, ut advocatum consulere, praeparare defensionem, annuntiare vel interponere appellationem apud indicem, etc.

178. Norma. *Festis de praecepto diebus... abstinendum ab actibus forensibus* (c.1248), "nisi necessitas, Christiana caritas, aut bonum publicum aliud postulent" (c.1639). Sic lex communis, cum restrictione c.1639 expresse posita pro actibus forensibus ecclesiasticis, sed similiter applicanda in profanis, petitur enim cx principio altiori universalis valons. In tribunalibus ecclesiasticis festis diebus accensentur tres dies ultimi hebdomadae sanctae. Cf. c.1639.

In Hispania consonat ius civile in *Ley de enjuiciamiento civil* a.256-259.304-305.1812, et *Ley de enjuiciamiento criminal* a.201, etc.

179. III. Publicus mercatus, nundinae, publicae emptiones et venditiones intelliguntur *actus commerciales qui cum strepitu et magno concursu* cotidie (mercatus) vel statis diebus recurrunt (nundinae), vel cum sollemnitatibus iuridicis (subhastationes, contractus cum instrumento notariali, etc.) peraguntur in officinis mercatoriis, in platea, in domo municipali, ceteris.

180. Norma. *Festis de praecepto diebus... abstinendum... nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta, publico mercatu, nundinis aliisque publicis emptionibus et venditionibus* (c.1248). Lex, igitur, non est absoluta, sed expresse salvat exceptiones petitas sive ex consuetudine legitima sive ex induitis peculiaribus. *Consuetudines* legitimae multoties permittunt nundinas, subhastationes etc. in diebus festis, propter maiorem facilitatem congregandi emptores, licitatores, ceteros; imo, et contractus cum interventione notariali, sine magno tamen apparatu. *Indulta* quoque sape permittunt nundinas his diebus; quodsi dies ad nundinas statuti non sint per se festi, sed per accidens festum incidat in eos, consuetudo recepta fert ut sine induito celebrentur [24].

Applicatio: Licent in die festo contractus privati emptionis-venditionis pecudum, etc., conductionis operariorum, locationis domorum, etc.; item, plerumque, cx recepta consuetudine, saltem per horas matutinas, exclusis laudabiliter horis divinorum officiorum, mercatus rerum ad cotidianum usum necessariarum, ut butyri, panis, carnis, calceorum etc.; imo ruri ubi non solent esse magna commercia, vel ruricolis accedentibus in dic festo ad civitatem, facilius per-

94 Sic etiam declaravit Benedictus XIV, Const. *Ab eo tempore.* Cf. S.Alfonsus. l.3 n.286.

mittuntur emptiones etiam vestium et similium, propter minorem opportunitatem ca acquirendi per hebdomadam. Mercatoribus quoque ambulantibus, qui res parvi momenti per vicos vendunt, ex consuetudine alicubi licet in dic festo merces exponere ct vendere.

181. IV. Praeceptum abstinendi diebus festis *ab operibus servilibus, forensibus, mercatoriis, est ex genere suo grave; admittit, tamen, parvitatem materiae.*

Est doctrina communis, et ex traditione ecclesiastica certa. Quatenus complexive cum alia obligatione audiendi missam sumatur, constat etiam ex condemnatione sententiae contrariae (D 1202): Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus. In V.T. violatio requiei sabbaticae poena mortis punita fuit (Num 15,32-36).

Sed AA. minus conveniunt in determinanda violatione ad gravitatem peccati **requisita 3. Satis communiter tamen in hoc consentiunt, quod labor *servilis* notabiliter *ultra duas horas* protractus (i. e. duas cum dimidio pro aliis, tres etiam pro aliis), constituat peccatum grave; quod vero occupationes *forenses* et actus *mercatorii,* potius ex qualitate operis, et praesertim ex scandalo, gravitatem desumunt' Imo, aliqui addunt, pace S. Alfonsi, in laboribus suavioribus vel aliqualiter liberalibus, iure ampliari spatium usque ad tres horas notabiliter superatas, ut peccatum sit grave.

Quaestio particularis frequenter proponi solita est haec: num graviter peccet dominus qui *decem operariis* mandet, ut *per horam singuli* laborent. Responsum communiter datur negativum " attento ipso labore servili singulorum, quia non coniungatur in unum. Quod quidem verum est; sed precatum mortale facile committet dominus propter scandalum[23], simul cum decem peccatis venialibus propter mandatum laborandi.

De causis liberantibus a requie festiva

Causae liberantes ab operibus servilibus diebus festis non faciendis reduci solent ad: a) *pietatem erga Deum;* b) *caritatem erga proximum;* c) *'necessitatem vel maximam utilitatem;* d) *legitimam consuetudinem.* His adiungitur titulus legitimae *dispensationis* ob-

23 Salmanticenses, *Cursus th. nior.* tr.23 c.1 n.319 retulerunt septem diversas opiniones, quarum extrema excusabat a gravi eum qui octo horas non insumeret ad laborem, prima vero gravabat peccato mortali laborantem per unam horam.

M Sic plerique cum S.Alfonso, 1.3 n.305-307.

v Vehementer opponitur huic solutioni Concina, *De praeceptis Ecclesiae* 1.1 diss.2 c.8.

-s Patet ratione praecepti expositi non vctan dominum quominus famulos non baptizatos iubeat laborare in dic festo. Sed attendere debet ad scandalum tt ad obligationem concedendi suis famulis convenientem requiem.

tentae. Sed nullatenus propterea quis liberatur etiam a lege de audiendo sacro.

182. I. Dispensatio ex iusta causa potest concedi ab iisdem infra S.Sedem auctoritate pollentibus, et erga easdem personas, quas diximus agendo de dispensatione ab audienda missa (cf. n.171).

183. II. Causae excusantes recensitae, unanimi AA. sententia in hunc fere modum explicantur:

Ad a): *Pietas erga Deum* permittit ea opera facere quae *proxime* ad cultum inserviunt, praesertim si fiant sine mercede materiali, v.gr. transferre imagines, ornare altaria, praeparare paramenta, lavare purificatoria, alicubi etiam verrere ipsam ecclesiam etc.; sed ad opera *remotius* ad cultum inservientia, v.gr. ad conficienda paramenta, reparandum pavimentum, etc., per se non datur causa excusans.

Ad b): *Caritas erga proximum* facit ut, urgente lege graviori caritatis exercendae in necessitate proximorum, cedat lex *inferior;* unde licet diebus festis aegrotis inservire, causas pauperum agere, laborare pro pauperibus quibus ratione necessitatis laborare licet, vestes conficere in hieme pro personis determinatis quae frigore multum patiuntur; imo, hic titulus saepe iungitur cum consuetudine, ut liceat occupari per aliquod tempus in laboribus servilibus ad opera misericordiae erga pauperes indeterminatos destinandis: et quidem valde rationabiliter, ut nobis videtur, si vitetur scandalum, ita enim et fovetur pietas, et recreationes minus sanctae vitantur.

Ad c): *Necessitas vel maxima utilitas* permittit: *pauperibus,* ut laborent ad sibi providendam necessariam sustentationem secus non habendam; *operariis* qui per totam hebdomadam in fabrica occupantur, ut die dominica propriam domum accommodent, hortum colant, etc., vitato tamen scandalo[29]: *chirurgis* et *pharmacopolis,* ut servitia praestent necessitatibus etiam communibus clientium; *pistoribus* et *lanionibus* in magnis civitatibus, necnon per modum exceptionis *sartoribus, sutoribus* aliisque officialibus, ut panem recentem, carnem, vestes vel calceos, etc., ad diem determinatam necessarios, servire possint; *agricolis,* ut propter praeteritam vel imminentem pluviam, tempestatem insecuram, accumulationem nimii laboris aestivo tempore, etc., serant, metant, fructus colligant, machi-

, * Cf. Nolthn-Schmitt. IT,272; Vermekrsch, III,802; Aertnys-Damen, 1516; Takqverey, 11,1034.

nas aci sequentem diem necessarias reparent etc.[30]
bus, ut opera incepta prosequantur quando interrumpi nequeunt sine damno notabili, qualia sunt conflare vitrum, coquere lateres, calceare equos itinerantium, instaurare pontes et vias publicas valde necessarias, etc.; *matribusfamilias et ancillis,* ut peragant opera quae cotidie fiunt in domo, coquere cibos, lectos sternere, habitationes verrere etc.; *quibuscumque,* lucrum pro suis adiunctis notabile ct extraordinarium ex labore habituris, dummodo labor non petatur vel praestetur in despectum religionis et legis ecclesiasticae, etc. 31.

Ad d): *Consuetudo* excusat saltem ex parte in pluribus sub *c)* recensitis, etiam non stante sufficienti necessitate vel utilitate; praeterea, vi eiusdem, *tonsores,* praesertim in parvioribus oppidis, possunt barbas radere et capillos tondere eorum qui inter hebdomadam minus propitiam occasionem habent; *ductores curruum* publicorum, difficilius autem curruum mercibus onustorum permittuntur suo officio vacare; *venditores* rerum parvi momenti, florum, ephemeridum, imaginum etc. a suo parvo negotio non prohibentur, ut supra indicatum est.

In Hispania Status agnoscit ct urget sanctificationem festorum Ecclesiae, quibus in Fuero dei Trabajo adiungit Feriam V in Cocna Domini, Feriam VI in Parasccvc ct quaedam festa nationalia. Lex inserta in periodico officiali (BOE 18-7-1940) prohibet diebus festis labores *serviles,* itemque laborem *intellectualem [>ro merccde* praestitum; additque exceptiones in consonantia cum his quae tradit moralis scientia circa causas excusantes. Leges posteriores tradunt normas magis particulares circa determinatas industrias et actus commerciales a.

184. In praxi omnino convenit bono communi, paci et prosperitati sociali, ut auctoritas publica in suo foro attemperetur legibus ecclesiasticis de diebus festis, casque foveat et urgeat, v.gr. regulando clausuram centrorum recreationis, cauponarum ct huiusmodi, tempore divinorum officiorum, etc.

30 In Hispania Episcopi cx iurisdictione vi consuetudinis acquisita solent dispensationem concedere integris suis dioecesibus, ct per parochos promulgare; praxis optima est ut vitetur scandalum et periculum deceptionis, sed debet concedi tempestive ne secus scandalo maiori det locum, si agricolae laborare incipiant invocantes titulum excusationis.

** Necessitas laborandi ad non peccandum vix potest haberi, quia plerumque sunt alia remedia contra pericula et tentationes peccati. Nihilominus approbandi videntur ΛΛ. qui ut PrOmmER 11,496 f; TanqvEREv, 11,1033.1034 ad hunc titulum etiam confugiunt ut approbent leviores ct distractivos labores corpori non nocivos et animae vitaeque familiari proficuos, quos cx aliis titulis approbandos censemus. Cf. n.175.

B Cf. M.MartInez Pereiro, *Legislaciôn sobre dcscanso dominical* (Madrid 1944).

TRACTATUS IV

De quarto praecepto

"Honora patrem tuum et matrem tuam' (Ex 20,12).

185. Hucusque consideravimus moralem hominis *praesertim* in-*dividualem,* motum sci. cius ad Deum, fere abstrahendo a societate in qua vivit ct cum qua communicat. Quodsi agendo praesertim de caritate, plura dicta sunt dc officiis hominis erga proximos hoc ideo factum est quia proximi suppeditabant ei materiam vel occasionem obligationum ct virtutum exercendarum, et quia considerabantur coniuncti cum eo in tinum morale.

Sed homo *ex indole et natura socialis,* nascitur in societate, adolescit in societate, destinatur societati cum aliis cfformandae; siquidem solum in societate ct per societatem aliorum potest assequi eam personae humanae evolutionem, complementum ct perfectionem, quas secundum intentionem auctoris naturae obtinere debet.

Porro duae sunt societates naturai.es, quibus homo destinatur a Deo; altera *familiaris,* quae est imperfecta seu incapax satisfaciendi ex se sola omnes exigentias naturales suorum membrorum, ideoque et ipsa ordinata ad societatem superiorem; altera *civilis,* quae est perfecta seu sibi suoque fini cx propriis mediis plene sufficiens, quin in suo ordine alteri societati sit subordinata. Sed ex pos'tiva institutione Dei existit in ordine supernatural! tertia societas, *Ecclesia,* indolis religiosae, ea quoque perfecta, imo et inter omnes societates humanas suprema, cui secundum divinum propositum omnes homines sunt destinati.

Theologia moralis nequit ignorare istam hominum indolem socialem ct destinationem ad diversas has societates, siquidem homini, ut membro societatis, speciales incumbunt obligationes, conferendi sci sua cooperatione cum aliis ad fines ct bonum societatis, id enim omnino necessarium est ut ipsa societas finem suum secundum divinam voluntatem assequatur.

Nihilominus relationes hominum ad societatem *non sunt exorbitandae,* urgendo ultra limites parallclismum inter organismum physicum ct morale. In illo quidem partes non habent rationem essendi independentem, sed secundum suum *esse et operari ordinantur exclusive et submittuntur totaliter bono totius.* E contra, ad organismum moralem homo accedit inserendus, postquam iam plene est constitutus in suo esse ct dignitate ct valore, ct cum destinatione ad Deum personali et intangibili, ita ut eius *subordinatio ad societatem non sit secundum esse sed secundum operari,* imo secundum

aliquas dumtaxat operationes, adeo ut non sit ipse propter societatem. sed societas sit propter sua membra.

186. Ha°c breviter indicanda erant in limine quarti mandati ad aliquam orientationem circa officia ct virtutes sociales iustitiae, observantiae, pietatis etc., quae in sequentibus tractatibus sunt exponenda Plura autem ex his quae summarie tradita sunt, ct nominating punctum ultimum, gravidum consequentiarum magni momenti praesertim ad quintum mandatum, ampliorem expositionem accipient locis opportunioribus.

Quartum mandatum: in quantum affirmativum, *directe* praecipit ut debitus cultus (pictas, reverentia, obedientia) exhibeatur omnibus illis superioribus, qui paternae dignitatis et auctoritatis participant; primario ipsis parentibus secundario aliis superioribus; *indirecte* praescribit etiam ea ad quae parentes ct superiores tenentur erga filios ct subditos: in quantum negativum, ne parentes ct superiores irreverenter tractentur a filiis vel subditis, et vicissim hi ab illis.

Summa rerum dicendarum: Ordo expositionis is erit, ut primum breviter describamus virtutes pietatis, observantiae et obedicntiae quae potissimum occurrunt in quarto mandato exercendae (c.1); deinde agamus de officiis in societate familiari, ampliori modo intellecta (c.2); tertio dc officiis in societatibus perfectis, Ecclesia et Statu (c.3).

De pietate, observantia, obedientia

Summa rerum dicendarum: Ex ordine exponuntur *notio* et *obiectum* pietatis (§ 1), *observantiae* (§ 2) et *obedicntiac* (§ 3).

S.Thomas, 2-2 q.101-102.104-105; Billuart, *De virtutibus iustitiae annexis* diss.1.2; Noldin-Schmitt, 11,276-278; Prümmer, 11,569-579.

De pietate

187. Pietas tripliciter intelligitur: a) UT cultus exhibitus Deo, non ut Creatori et Domino, quod est munus religionis, sed tanquam *patri,* et sic est forma pietatis excellentissima, quam fovet Spiritus Sanctus in nobis ‡ei donum illius pietatis dc qua scriptum est: “Pictas ad omnia utilis est, promissionem habens vitae, quae nunc est, et futurae” (1 Tini 4,8); *b)* pro benignitate seu misericordia, quo sensu non raro ipse Deus ct caelicolae, pii erga nos proclamantur et invocantur, fortasse quia “opera misericordiae similia sunt operibus quae ex pietate exhibemus sanguine innetis ac patriae civibus ct amicis”1; c) ut virtus particularis est *virtus moralis*

1 Caietaxus, *In 2-2* q.101 a.I ad 1,

spéciales qua parentibus et patriae obsequium et cultus tribuitur. Dicitur:

I ***irtus moralis,*** quia operatur bonum reddendi debitum, non tamen ad aequalitatem neque personis plane a nobis distinctis, ideoque non est ipsa iustitia, sed pars potentials iustitiae; et quidem est *una* virtus, quia habet unum obiectum, sci. principium secundarium nostri esse, quod competit parentibus et patriae, licet diverso gradu.

Specialis, quia speciale obiectum habet, rationem sci. singularis debiti, quod quisque habet erga parentes et patriam, in quantum sunt sui esse, educationis et gubernationis principium secundarium, non valde dissimile a debito religionis quod habemus erga Deum, quia Creator noster est et Dominus.

Parentibus et patriae, principalius quidem parentibus quia per nativitatem a parentibus obtinemus patriam; sed etiam patriae per se ipsam, quia et ipsa est nobis quoddam essendi principium remotius 2. Sed cum parentibus includuntur *consanguinei,* quia ex eisdem parentibus processerunt; *coniux* quoque, in unam carnem iunctus, et *filii,* qui consanguinitatem susceptam a parentibus conservant; imo, quodam modo etiam *famuli* in familiae unitatem admissi. Cum patria autem includuntur *concives* et patriae *amici,* quia in eis favorem et auxilia patriae conspicimus.

188. II. **Differt:** a) a caritate erga proximos, quia fundatur in *arda et speciali communitate* sanguinis, stirpis, vitae civilis; non sicut caritas in *unione* generis humani; *b)* a misericordia, quia "pietas id quod impendit, impendit sub ratione *debiti;* misericordia autem sub ratione *sublevationis; c)* a iustitia, quia, quamquam attendit debitum, fundatur non in *distinctione personali* sicut iustitia, sed in *coniunctione speciali* inter patrem et filium, civem et patriam, qui, ut tales, sunt aliquo modo unum; et praeterea, quia ordinarie nequit reddere *totum* debitum, vel saltem non in *eodem ordine* rerum3; *d)* \ iustitia legali, in particulari, distinguitur pietas erga patriam, quia haec respicit patriam in quantum est *principium nostri eTit' et educationis,* duratque in perpetuum, illa vero in quantum est *bonum communitatis* cuius et quamdiu aliquis est membrum.

189. **III. Obiectum pietatis:** *a)* MATERIALE, sunt actus cultus, obsequii et reverentiae, quibus exhibemus parentibus ac patriae debitum honorem, et protestamur eorum excellentiam

2 A fortiori Ecclesiae prae patria, utpote societati altioris finis et condicionis, specialis debetur pictas. Cf. D 1881.1936 a b.

1 Cf. Prümmer, IT,570; Mxrkelback, 11,818,1.°. Cf. L.Gherardi, *II patrwt s*w nel pcnsicro dt S.Tommaso:* Sap 4 (1^51) 203-209.

nostramque subtectionem; *b)* formale, est specialis honestas existons in stabilienda aequalitate inter itis parentum ct patriae ad honorem, et illos actus honorationis ex parte filiorum exhibitos.

Quaeritur, autem, utrum inter parentes et filios (fratres quoque et sorores) intercedant sola officia pietatis, an possint esse praeterea officia strictae iustitiae. Ratio dubitandi est arctiss ma et quodammodo substantialis unio inter cos, quae videatur tollere illam *alteritatem* quae requiritur ad iustitiam. *Distinguendum videtur·,* si relatio intercedens inter parentes et filios, ct inde resultantes obligationes, considerentur *reduplicative,* neganda est relatio ct obligatio iustitiae commutativac, quia filius, ut filius, est aliqu d patris, ideoque virtutes et vitia quae ab aliis feruntur in personam ct bona personalia aliorum, colunt vel laedunt pietatem sed non iustitiam; si vero considerentur *ut individua* cum propria natura ct iuribus ab ea acceptis, independenter a ratione originis vel generationis, parentes et filii sunt ad invicem distincti, ideoque inter eos possunt intercedere relationes strictae iustitiae realis, v.gr. quoad bona rcalia, ideoque furta filiorum laedent vere iustitiam, diffamationes in parentes offendent simul pietati et iustitiae etc.[5]*

Applicationes: 1. Si quis gravi iniuria verberaret vel odio haberet patrem vel matrem, duplex peccatum grave committeret, alterum contra iustitiam, alterum contra pietatem, deberetque utramque malitiae speciem accusare. Sed peccata quae immediate laedunt bona *realia* parentum ex parte filiorum, vel viccvcrsa, non induunt malitiam laesae pietatis.

2. "Peccata contra fratres vel sorores commissa, etsi eorum bona *personalia* laedant, gravem malitiam laesae pietatis non induunt, nisi malum gravissimum, ut vulneris valde gravis, occisionis, castitatis laesae, notabilis diffamationis eis inferatur. Coniunctio enim cum fratribus non est tanta, quanta cum parentibus, ideo malum, quod parentibus irrogatum sufficit ad constituendam aliam speciem peccati, fratribus irrogatum non sufficit, sed maius requiritu"[6].

3. Si quis laeserit patrem in solis bonis *reatibus,* v.gr. aliquid clam auferendo, probabiliter non peccavit contra pietatem; imo illud peccatum, ceteris paribus, minus est quam si commissum fuerit in extraneos, quia tandem ablatum est aliquid ad ipsum auferentem aliquatenus pertinens.

4. Pietas erga patriam laeditur per excessum a nationalistes exaggeratis, qui verbo ct operibus agunt iniuste contra abas nationes et Status; per defectum, autem, ab illis qui se proclamant cosmopolitas ct cives mundi.

4 Cf. S. Thomas, 2-2 q.57 a.4; q.58 a.7 qui tradit inter parentes et filios non intercedere strictaim iustitiam, utpote qui constituunt aliquam communitatem bonorum, sine alteritate. Non est mera *quaestio vocis,* quia si non est stricta iustitia, consequentiae, v.gr. quoad restitutionem, non sunt leves. Cf. Hürth-Adei.lân, *Dc principiis* 11,49; F. Blanco-NAjERA. *jT cnc cl niiio verdadero derecho a ser cducadot:* RevEspPed. 2 (1943) 205-223.

4 Noldin-Schmitt, 11,276,2 b.

§ 2. *Observantia*

190. I. Observantia *est virtus specialis qua hominibus dignitate antecellentibus obsequium et honorem exhibemus* e. Dicitur :

Virtus, reddit enim debitum cultum, non tamen ad aequalitatem in ordine gubernationis in quo versatur, ideoque pars est potentialis iustitiae.

Specialis, quia habet speciale obiectum, cultum sci. stricte debitum alicui personae ut principio gubernationis sive in facto esse sive in aptitudine et ordinatione remota ad gubernandum nos.

Dignitate antecellentibus, ideoque duo considerantur in superioribus: *excellentia status* cum potestate in subditos, propter quam exhibemus cis cultum *honoris* in testimonium excellentiae, et *ipsum gubernationis officium,* propter quod exhibemus eis specialem cultum *obsequii,* obtemperando eorum imperio.

191. II. Distinguitur: *a)* CIVILIS, erga dignitatem ordinis civilis, regis, magistri, heri etc.7; *b)* religiosa, erga dignitates Ecclesiae, R.Pontificem, episcopos, sacerdotes etc.; *c)* supernaturalis, erga personas virtutibus heroicis insignitas.

192. III. Differt a pietate, quia tribuit debitum alicui, non ut principio nostri *esse,* sed nostrae *gubernationis;* ideoque in se est inferior pietati, utpote quae colit personas minus substantialiter nobis coniunctasfl.

193. IV. Obiectum observantiae: *a)* materiale, est honor ct obsequium erga superiores, sci. actus quibus debitum cultum eis reddimus nostramque protestamur sublectionem erga eorum excellentiam ; *b)* formale, est specialis honestas quae est in aequando iurc superiorum ad honorem subditorum, et in exhibitione istius honoris debiti ex parte subditorum.

Applicatio: *Parentibus* debentur, ut patet, pietas et observantia,

• Nomen depromptum v detur ab attenta consideratione qua huiusmodi personas in d:gnitate constitutas prosequimur. Cf. Billvart, *De virtutibus iustitiae annexis* diss.1 a 3. In litteris adhuc retinetur expressio ista, cum valedicimus personae honorabili profitendo nos cius *observantissimos.*

T Bene animadvertit S.Thomas, 2-2 q.102 a.1 ad 2 hac virtute non coli solos superiores, sed etiam alios virtute, scientia, aliisque dotibus excellentes licet actu non gubernent; quia apti sunt ad gubernandum, et sic eis honor debetur, qui ad observantiam reducitur.

1 Cf. S.Thomas, 2-2 q.102 a.1 ad 1 et a.3 ad 3; Noldin-Schmitt, 11,277,3.

utpote principio nostri esse et nostrae gubernationis; *patriae* debetur pictas, non observantia; *principi,* qua tali et personaliter considerato, debetur observantia, quia non est principium ortus nostri, sed tantum gubernator[9].

Obedientia

194. I. Obedientia dupliciter intelligitur: d) ut virtus generalis est exeeutio cuiuslibet actus virtuosi praescripti, et sic non est specialis virtus sed invenitur in quolibet actu ex quacumque virtute praecepto[10], sicut inobedientia quaedam generalis invenitur in quolibet actu peccaminoso, quae non est speciale peccatum ; *b)* ut virtus particularis est *virtus specialis inclinans ad implendum praeceptum superioris in quantum est a superiore praescriptum*[11]. Dicitur:

Virtus, quia reddit debitum volens aequare ius superioris ad praecipiendum et satisfactionem eius per actus subditorum praecepta exequentium ; ct quidem est *una virtus,* quia respicit auctoritatem praecipientis, quicumque ille sit.

Specialis, habet enim obiectum speciale, sci. praeceptum superioris, etsi exercitium a pluribus virtutibus imperari potest.

Superioris, Dei imprimis, qui in omnibus et quoad omnia est Dominus noster, sed etiam hominum qui et in quantum ab eo habent auctoritatem erga nos; nam ex una parte “non est potestas nisi a Deo", ex alia vero, “qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit” (Rom 13,1-2).

In quantum est praescriptum, nimirum controvertitur utrum virtus obedientiae exigat verum praeceptum superioris, saltem tacitum vel interpretativum, an sufficiat ad eam ut superior suam voluntatem vel desiderium manifestaverit citra praeceptum. Et alii.quidem opinantur sufficere meram voluntatis manifestationem[12] : alii vero, rectius ut nobis videtur, asserunt spiritum quidem obedientiae manifestari et exerceri in exeeutione *desiderii* a Superiore manifestati, sed ipsam

9 Cf. S.Thomas. 2 2 η.102 a.3: Caietanus, *In 2-2* q.102 a.l.

10 Non tn quolibet actu v rtutis, quia non omnes praecepti sunt, sed in omni actu virtutis *quatenus est praescriptui* v.gr. in restitutione debiti, in observa tione festorum etc., quae tunc pert nent ad iustitiam vel religionem simul et ad obedientiam.

11 Sic v.gr. Caietanus, *In 2-2* q.104 a.2; Lehmkuhl, 1,924.

12 Cf. Lehmkithl, *l.c.;'* B.Raus, *Dc sacrae obedientiae virtute et voto* p.l.· C.l (Lyon 1923).

virtutem stricte dictam non haberi nisi in executione *praecepti* qua talis 1S.

Applicatio: Cum obedientia limitetur cx auctoritate superioris, patet: a) *Deo* in omnibus ct quoad omina esse obediendum. habet enim auctoritatem illimitatam, et non praecipit nisi sanctissima; b) *superioribus humanis,* in quantum habent auctoritatem ct intra limites eiusdem, ideoque nunquam si praecipiant aliquid contrarium legibus divinis (cf. Act 5,29) vel ordinationi alius superioris maioris; *potest* quidem, sed non debet obediri (imo, neque erit stricte dicta obedientia iuxta indicata), si competentiam suam praetergrediatur, v. gr. praecipiens actus mere internos (cf. I n.431); *debet* obediri generatim existente dubio de *liceitate* actus praescripti vel dc *competentia* Superioris ad praecipiendum actum certo honestum, quia obligatio tuendi principium auctoritatis praevalet bono libertatis privatorum.

195. II. Obiectum obedientiae: n) materiale, sunt actus praecepti; *b)* formale est specialis honestas in obtinenda aequalitate inter actus praeceptum exequentes et ius superioris ad illos.

196. III. Perfectio obedientiae non est quidem maxima inter virtutes morales cx parte *obiecli.* quia religio v.gr. pronius accedit ad Deum; est autem ex parte *illius quod contemnit* ut Deo per superiores inhaereat, sci. non bona animae minora vel bona corporaVa aut materialia, ut reliquae virtutes morales, sed *propriam voluntatem,* quia "nihil maius potest homo Deo dare"14; unde dicitur in S.Scriptura: "Melior est obedientia quam victimae" (1 Reg 15,22), sci. "obedientia victimis iure praeponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria mactatur"'®.

197. IV. Gradus obedientiae 1res solent distingui: a) executions, per quem opus praeceptum, tempore et modo determinato execution! mandatur, et in eo potest adesse materialis obedientia sine merito formali, propter rebellionem inefficacem voluntatis, vel actus alius virtutis sufficiens ad implendum praeceptum, sed sine merito specialis obedientiae, quatenus opus praeceptum exerceatur ex fine honesto, sed non cx motivo obedientiae; 7?) voluntatis, per quem non tantum impletur opus externum, verum etiam voluntas interius submittitur, unum velle et unum nolle cum superiore attin-

u Sic v.gr., ut videtur, S.Thomas, 2-2 q.104 a.2 ad 1 et 3 (cf. tamen ibid. a.2); I.Kssius, *Dc iustitia et iure* 1.2 c.46 n.22; Suarez, *Dc incarnatione* disp.43 *>rct.3 n.2; Bit.luart, *Dc virtutbus iustitiac annexis* diss.2 a.1: Merkelbach, 11,839. Cf. B.Pasciak, *Obedientia religiosorum perfecta, cstn< obedientia stricte dictat:* Ang 27 (1950) 105-128.

M S.Thomas, 2-2 q.186 a.5 ad 5.

u S.Gregorius Mg., *Moralium* l.ult. c.14· ML 76,765. De obedientia sapientissimam et celebratissimam epistolam scripsit S.Ignatius de Loiola in qua hae et aliae laudes obedientiae colliguntur

gendo10; *c)* iudicii, per quem in simplicitate cordis quis obtemperat superiori quantum potest, enitendo suum critérium cum criterio superioris conformare et refrenando sensus contrarios per influxum voluntatis inclinantis ad acceptandum critérium superioris prae proprio, vel ad reprimendum ct annihilandum proprium, cum intercedit manifestatio superioris.

/\d quod valde iuvat quae dicitur *obedientia caeca,* non quatenus irrationabiliter vel temerarie ac sine discretione omnia exequatur quae a' Superiore manifestentur, quasi is gauderet aliqua infallibilitate in praecipiendo, qua non gaudet neque in iure neque in factis, sed quatenus non indicat de motivis et valore rei praeceptae, sed, his relictis superioris discretioni, ipsa attenta est unice ad voluntatem Dei sibi per Superiorem manifestatam, et ad eam hac via detegendam observat oculatissima. Qua ratione scripsit S.Gregorius Mg.: "Vera namque obedientia, nec praepositorum intentionem discutit, nec praecepta discernit... nescit enim indicare quisquis' perfecte didicerit obedire"".

Si obedientia caeca cum obedientia iudicii comparetur: piares praeferant obed'entiain caecam, tanquam fideliorem et firmiorem; in ea, enim, subditus valedicit motivis quaerendis, quia a limine cognoscit se nihil Deo gratius posse in illis adiunctis peragere quam exeeutionem mandati; insuper, si quaerat rationes minuit spiritum fidei et fortasse inveniet difficultates quae avertant a fideli executions, fovetque quandam animi inquietudinem et crisim iudicii, propter quam superior debebit rationes mandati saepe exponere, ad praeveniendas falsas interpretationes; accedit quod obedientia caeca frequenter requiritur in rebus naturalibus apud operarios, milites etc., id quod illam suadet etiam in rebus supernaturalibus. *Alii,* tamen, obiciunt rationabilitatem non opponi supernaturalitati obsequii; ideoque nihil obstare quominus in rationes obedientiae inquiratur, dummodo inquirens paratus sit semper obedire; addunt ita magis participare totam animam in obedientia et maiore activitate sic praeparari futuros superiores et evitari obedientiain mechanicam, quae saepe non attendit veram mentem praecipientis. *Dicendum videtur* non alterutram, sed utramque esse colendam, latiorem locum concedendum esse spiritui fidei, sed partes rationis non esse omnino praetereundas in rebus alicuius momenti, in quibus mens subditi, absque spiritu contradictionis, valide confirmare possit voluntatem in exeeutione fideli mandatorumw.

198. V. Obligatio obedientiae ex genere suo est *gravis,* ut tenet communis sententia; et iure quidem, est enim omnino necessaria ad bonum societatis.

199. VI. Vitia obedientiae opposita sunt: *a)* PER excessum, *servilitas* seu obedientia indiscreta, quae vult per submissionem sibi conciliatum habere superiorem, cui proinde obtemperat etiam in illicitis, si necessarium est: *b)* PER defectum, *inobedientia,* quae, iuxta dicta, duplex esse potest:

10 Quoniam opus redditur virtuostvm et meritorium praecipue secundum quod procedit a voluntate libera, non minuitur meritum propterea quod voluntas promptissime erat praedisposita ad obediendum; imo saepe maius adest meritum in actibus ex *spiritu obedientiae* sine praecepto procedentibus, quam in actibus strictae obedientiae ex praecepto.

« *Jn l Reg* 1.2 c.4 n.11: ML 79,131.

" Cf. E-Jomdart, *L'obéissance de jugement:* RcvComRcl 9 (1933) 81-103.114-121.

a) *materialis,* quae invenitur in transgressione cuiuslibet praescripti, et sic non est speciale peccatum, sed circumstantia generalis cuiuslibet peccati ; β) *formalis,* quae oritur ex formali contemptu sive praecepti sive praecipientis qua talis, in quantum subditus renuit subici ordinationi datae vel auctoritati dantis, et ex hoc motivo detrectat obedientiam; et haec est *speciale* peccatum contra virtutem obedientiae.

Principium. *Inobedientia est peccatum mortale ex genere suo,* quia directe repugnat gravi ordinationi Dei, praecipientis subiectionem erga superiores vel legem, eoque maius, quanto excellentior est mandans vel gravius quod praecipitur ; imo, est grave *ex genere suo toto,* si provenit ex contemptu ipsius auctoritatis, quia est gravis iniuria contemnere superiorem ut talem, et ex hoc contemptu transgredi praeceptum eius, etsi in se sit leve 10 ; sed *admittit parvitatem materiae,* si est contemptus praeceptorum particularium, quia potest esse imperfectus, renuens sci. subiectionem superiori humano in re levi, sed paratus obedire in maioribus, ct reverentia servata erga superiorem qua talem.

Applicatio: Qui non obedit ex *indignatione* contra superiorem, vel cx contemptu eius qualitatum *naturalium,* doctrinae, prudentiae, humanitatis etc., non committit peccatum cx toto genere grave, quia non contemnit formalitcr ipsam auctoritatem. Levem autem committit inobedientiam cx genere suo, qui contemnit rem praeceptam, quia sibi videatur parvi momenti.

CAPUT II

De officiis in societate familiari

Summa rerum dicendarum: Incipimus a societate domestica, quae, etsi imperfecta, est prima et aliarum societatum, civilis et ecclesiasticae, fundamentum et condicio essentialis. Componitur autem ex quatuor consociationibus, quarum officia totidem articulis exponemus: societate *con-ugali* (a.1); societate *parentali* (a.2), in qua officia filiorum erga parentes (§ 1) et viceversa *(§ 2)* consideranda sunt; societate *herili* (a.3), cum officiis reciprocis famulorum erga herum (§ 1) et heri erga famulos (§ 2); societate, denique, *scholari* (a.4) in quam familiae prolongantur, quia finis educationis liodie practice in scholis subsidiarie perficiendus est, cum officiis discipulorum erga magistros et viceversa.

S.Thomas, 2-2 q.26 a.8-11; q.31 a.3; q.32 a.9; q.57 a.4; S.Alfonsus, 1.3 n.333-362; Billuart, *De virtutibus iustitiac annexis* diss.2; Hürth-Abell^n, *Dc praeceptis* 11,47-84; Fanfani, 111,258-270; Merjcelbach, II 816-845; Ferreres-Mondria, 1,454-480.

" Cf. Billuart, *De virtutibus iustitiac annexis* diss.2 de obed. a.4.

De societate coniugau

Praeter officia *iustitiae* circa administrationem bonorum, debitum et fidelitatem coniugalem, quae aliis locis amandantur, officia *pietatis* coniugum, unam carnem effectorum (cf. Mt 19,5), huc pertinentia, alia sunt *mutua;* alia specialia *viri,* quae referuntur ad providentiam circa bona spiritualia ct materialia uxoris; alia specialia *uxoris,* respicientia per se sublectionem et reverentiam erga maritum, per accidens alimentationcm eiusdem necessariam. De his ordinate in sequentibus.

200. Officia mutua coniugum: Tria sunt quae coniuges cx pietate sibi invicem debent, sci.: a) *mutuus amor;* b) *mutuum adiutorium et solamen;* c) *cohabitatio.*

Ad a): *Mutui amoris* obligatio facile patet: Cum facti sint una caro (Mt 19,5), planum est quod debent animari uno corde, iuxta praeceptum apostoli: "Viri, diligite uxores vestras sicut Christus dilexit Ecclesiam" (Eph 5,25), ct uxores "viros suos ament" (Tit 2,4) \

Qui amor debet esse *affectivus* simul et *effectivus;* ideoque, *qua affectivus,* non fundatus in qualitatibus corporalibus, quae marcescunt vel amittuntur, sed in dotibus animae permanentibus, ad quas potissimum attendi debet in relationibus pracmatrimonialibus; *qua effectivus,* vero debet praestare reciprocum adiutorium in necessitatibus praesertim, facere ut alter alterius onera portet, tollere egoismum, iurgia, asperitatem, zelotypias, mutuam inconsidcrationem. Cum hi defectus viro praesertim immineant, ei peculiariter officium amoris inculcatur (cf. Eph 5,25-33).

Ad b): *Mutuum adiutorium et solamen* est unus ex finibus societatis coniugalis, determinante ipso Creatore: "Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sibi" (Gen 2,18). Et licet falsissimum sit singulos sexus esse quid in se incompletum, quod denique perficiatur in societate coniugali, verum est non solum ut principium generationis, sed etiam aliqua ratione in ordine psychologico virum ct feminam ad invicem compleri in societate coniugali, mutuante viro intelligcntiam ct fortitudinem ct accipiente ex reciproco affectum et providam temperantiam [2].

[1] Cf. etiam Coi 3,18; [1] Tim 2,15; Pius XI, Encycl. *Casti connubii:* AAS 21 (1930) 547-549.568-569.

[2] Pulchra sub hoc aspectu, etsi periculosa et falsa et cum erroribus permiiti sub alio, habentur in opere H.Doms, *Vont Sinn und Zwcck der Ehc* (Breslau 1936). Similiter B.Krf.mpel, *Die Zwcckfragc der Ehc in neuer Bclcuchtung;* N.Rochold, *Ehc ais gewcihtcs Lebcn* (Diilmen 1936). Cf etiam A.del Hocar, *Matrimonio, camino dc santidad* (Bilbao 1951).

Ad c): *Cohabitatio* hic intelligitur communitas vitae coniugalis sub eodem tecto, ut postulant mutuum adiutorium praestandum et congrua filiorum educatio procuranda. Quare, iuxta verba Domini (Mt 19,5; cf. Gen 2,24; Eph 5,31); "Dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una". Consonant tum ius canonicum c.1128: "Coniuges servare debent vitae coniugalis communionem, nisi iusta causa eos excuset", tum iura civilia quae solent imponere uxori obligationem sequendi virum, ubicumque hic domicilium constituat (cf. CJ1 a.58), admissis tamen legitimis exceptionibus.

Applicatio: *Peccant coniuges* qui sine sufficienti inotivo alterum coniugem solum relinquunt per notabile tempus, et a fortiori si communionem vitae interrumpunt definitive sine gravissimo incommodo, generatim per auctoritatem ecclesiasticam comprobando; item si ita se gerunt in moribus suspectis, crapulis, societatibus amicorum sine vita familiari, aliisque inordinatis passionibus, ut alteram partem notabiliter affligant.

201. II. Officia specialia viri erga uxorem fundantur in facto quod caput est eius sicut totius familiae, ideoque potest ct debet eam quoque gubernare, secundum veram tamen condicionem sociae, non ancillae. Unde tenetur:

a) *praebere uxori convenientem sustentationem* secundum statum suum, *praeter adiutorium et protectionem,* per se ex bonis communibus, per accidens etiam cx propriis, si uxor non habeat unde secus sustentetur;

b) *curam illius habere,* ut munia Christianae professionis'; officia domestica et vitae socialis exigentias fideliter impleat;

c) *studiose gerere rem familiarem,* praesertim quoad administrationem patrimonii communis et bonorum uxoris forte sibi commissorum pro impensis familiaribus;

d) *corrigere eam delinquentem,* si casus ferat, ad emendationem curandam vel scandalum praecavendum [3]; moderate, tamen, et prudenter, nam agitur de socia cum qua pax omnino conservanda est, quaeque iure succenset marito si hic intemperanter et asperis expressionibus non ex zelo bonae gubernationis moveatur.

[3] Hae correctiones vix non semper consistant in *admonitione verbali;* facta, et praesertim verbera, nisi in aestu indignationis propter gravem delinquentiam bene probatam, generatim erunt nociva potius quam proficua. Cf. Pios XI, Encycl. *Casti connubii:* AAS 22 (1930) 549.

Applicatio: *Peccat maritus,* si dure tractat uxorem quasi ancillam, cani obligans ad labores qui cius condicionem dedecent; si conviciis ct verbis infamantibus eam offendit, vocando sagam, meretricem etc.; si impedit ipsam ab implendis praeceptis divinis vel ab actibus pietatis ct religionis non immoderatis pro sua vitae ratione, si ei alimenta denegat, vel dum potest non procurat, nisi propria culpa ipsa discesserit, etc.

202. **III.** Officia specialia uxoris reducuntur: *per se,* ad reverentiam ct obedientiam exhibendam marito, tanquam capiti suo ac rectori familiae, ct ad curam domus gerendam in re familiari iuxta potestatem clavium sibi commissam, sive per se ipsam sive, pro condicione sua, per famulas sub eius vigilantia ct gubernio, obeundo officia domestica parandi cibos, verrendi domum, lavandi ct resarciendi vestes, etc.; *per accidens* ad mariti sustentationem. Priora patent ex ordinatione naturali rerum, confirmata iure divino; sic enim ordinavit Dominus iam primae uxori (Gcn 3,16): "Sub viri potestate eris ct ipse dominabitur tui", et S.Paulus admonet universaliter (1 Cor 11,9): "Non est creatus vir propter mulierem, scd mulier propter virum"; itemque (Coi 3,18): "Mulieres, subditae estote viris, sicut oportet in Domino". Ultimum dc obligatione accidentali valet pro illis adiunctis in quibus maritus, incapax ad laborandum ct carens mediis propriis unde sustentetur, iure opem sperare et exigere potest ab ea cum qua factus est una caro, "nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam" (Eph 5,29).

Applicatio: *Peccant uxores,* si negligunt rem domesticam, nimis indulgentes oblectamentis vel vitae sociali; si nimia morositate vel desidia maritos ad iracundiam ct rixas provocant; si vanitati et cxcessivis sumptibus pro suo ornatu, invito marito, se dedant; si administrandae rei familiari nimis vel auctoritativo modo sc ingerant, nisi sit causa impediendi dilapidationes mariti prodigi, vel supplendi eiusdem ineptitudinem.

203. Scholion. *Emancipatio feminarum* intelligitur *omnimoda aequalitas iurium inter viros ct mulieres* "sive in domestica societate regenda, sive in re familiari administranda, sive in prolis vita arcenda vel perimenda" ', ut audacter praedicant fautores *feminisini*[5].

Nimirum multi, Christiano sensu destituti ct condicionis

* Cf. Pius XI, Encycl. *Casti connubii:* AAS 22 (1930) 547.567-568; Pius XII, zMlocutio *Questa grande:* ASS 37 (1945) 288-295.

J Cf. II.Lance-G.Baümek *Handbuch der Fraucnbcwcgung* (1901); A.Ros·1.ER, *Die Fraucnfragc* (Friburgo 1907); J.Alar CÔn, *Un fcminisnio aceptable* (Madrid 1908); Gnauck-Kühne, *Dic sociate Lage der Frau* (Berlin 1907); V.Catur Ein, *Die Fraucnfragc* (Friburgo de Br. 1909).

feminarum ignari, plenam vel immoderatam emancipationem faciendam esse sustinent: *a)* socialem et *politicam,* "quatenus ab uxore curas domesticas sive liberorum sive familiae removent, ut iis neglectis, suo ingenio indulgcre valeant, et negotiis officiisque etiam publicis addicantur"; *b)* oeconomicam, "qua volunt mulierem, etiam inscio et repugnante viro, libere posse sua sibi negotia habere, gerere, administrare, liberis, marito, familiaque tota posthabitis"; *c)* physiologic \m, "quatenus mulieres ab oneribus uxoris, sive maternis, pro sua libera voluntate solutas aut solvendas volunt"0; *d)* domesticam, quatenus uxoris erga maritum subordinationem tanquam indignam subicctioncm reputantes, aequalia iura illi atque marito in gerenda re familiari vindicanda autumant.

\reram in hac re doctrinam ea Ecclesia ctiamnunc defendit contra falsos aestimatores valoris feminei, quae olim mulierem ab iniqua servitute paganismi liberavit et ad suam dignitatem restituit, atque in regiam sedem intra domesticos parietes invexit.

Nimirum: a) */leqiialitas iurium viri et mulieris in iis quae ad substantiam humanae naturae spectant,* ad corpus et animam, ad gratiam ct gloriam obtinendam, omnino defendenda est, nam in Christo "non est masculus neque femina, omnes enim vos unum estis" (Gal 3,28); ideo Ecclesia aperte proclamat aequalitatem iurium "in iis... quae propria sunt personae ac dignitatis humanae, quae nuptialem pactionem consequuntur ct coniugio sunt insita"; /?) *in ceteris vero,* exclusa a limine qualibet emancipatione subvertente Dei praecepta, "*inaequalitas quaedam et temperatio adesse debet,* quam familiae bonum ac debita domesticae societatis et ordinis unitas firmitasque postulant" 7, ut innuitur in ipsa S.Scriptura, iuxta quam mulier creatur post virum et in adiutoriuni viri (Gen 2,18), cxcluditurque, ut videtur, a potestate religiosa sive ordinis sive iurisdictionis (cf. 1 Cor 14,34); quod confirmatur ratione quae detegit totam psychologiam femeninam principaliter ordinatam ad procurandum ct custodiendum bonum familiae domesticae sub tutela et directione mariti.

Applicationes: I. Improbanda est absolute emancipatio quam vocant *physiologicam,* utpote quae est "nequam facinus" contra legem naturalem, divinam et ecclesiasticam, effrenans libidinem et mulierem praeterea reducens ad servitutem, ut instrumentum passionum viri.

" Pius XL *lx.*, *Sf>7,*
' Pius XI, I.c., 568.

2. Prudenter temperanda est emancipatio *socialis et oeconomica,* quae prout praedicatur a féminisme, "non est vera mulieris emancipatio, neque illa rationi congruens et dignissima libertas, quae christianae nobilisque mulieris ct uxoris muneri debetur [sedi potius muliebris ingenii et maternae dignitatis corruptio et totius familiae perversio, (pia maritus privatur uxore, proles matre, domus familiaque tota vigili semper custode. Quinimmo in ipsius mulieris perniciem vertitur... nam si mulier ab regia illa descendit sede, ad quam per evangclium intra domesticos parietes evecta est, brevi in veterem servitutem (sin minus specie, re tamen vera) redigetur, fietque ut apud ethnicos erat, merum viri instrumentum" *.

3. Salva ordinatione divina, quae mulierem imprimis obligationibus domesticis erga maritum et filios destinavit, et dummodo retineatur illud regiminis familiaris bonum a natura inditum, quod vetat ne cor a capite, i. e. uxor a viro separetur, "cum maximo totius corporis detrimento et proximo ruinae periculo" °, nihil obstat quominus mulieres: a) in ordine *oeconomico* moderatam acquirant emancipationem ad quaedam negotia gerenda, neque enim acquiparandac sunt minorennibus; *β) in ordine sociali,* suscipiant munia cum suis obligationibus primariis componibilia, vehit medici, magistri, computatoris oeconomici in aliqua societate advocati, etc.; imo, Ecclesia laudat quod mulieres ad quaedam officia pro mulieribus maiore decore exercenda praeparentur, et diplomata officialia infirmari!, medici, etc. ad hunc finem acquirant ; 7) *in ordine politico* obtineant ius suffragii, tam activi quam passivi, eoque obtento ad activum exercendum sint diligentes quando bonum commune postulabit, passivumque moderate studeant, quando, salvo familiae bono, societal possint afferre utilitatem in munere v. gr. deputati, sive apud praefecturam civitatis sive in ipsis comitiis nationalibus.

4. "Sicubi (ergo) sociales et oeconomicae condiciones mulieris nuptae ob mutatos conversationum humanarum modos ct usus, aliquo pacto mutari debent, auctoritatis publicae est, civilia uxoris iura ad huius temporis necessitates ct indigentias aptare, habita quidem ratione eorum quae exigunt diversa sexus feminei indoles naturalis, morum honestas, commune familiae bonum, modo etiam essent'a'is ordo societatis domesticae incolumis maneat" ,0.

204. **In praxi pastorali** confcssarius cautus sit in credendo coniugi contra coniugem dicenti, sive propter exaggerationes sive propter falsificationem voluntariam vel involuntariam rerum. Quare, nisi certissimus sit de contrario, dissimulet ct commendet orationem, patientiam, sollicitudinem maiorem in obsequiis ct servitiis erga compartcm, tam propter Deum quam propter conciliandam sibi illius voluntatem.

Commendet cum supcrnaturalibus media naturalia, quae sana psychologia comprobata habet ; satagat ut benigne compartcm interpretetur, suspicaciam compescat, occasionem admonendi cum fructu patienter speret, modum in animadversionibus faciendis servet, etc.

* Pius XI, *l.c.,* 567-568.
u Pius XI, *l.c.,* 549.
'° Pius XI, *l.c.,* 568. Cf. Noton. Schmitt, 11,284; I'rümmer, II 594; Ferre kes-Mondrîa. 1,474

Quae si debito modo fiant, generatim sat brevi tempore discordiae componentur.

ARTICULUS II

De societate parentali

Summa rerun. -licendarum: In societate parentali considerare oportet, hinc officia pietatis a *filiis* parentibus exhibenda (§ 1), inde correspondentes obligationes parentum erga filios, item ex titulo pietatis (§ 2).

§ 1. *Officia filiorum erga parentes*

205. Principium generale: *Ex iure naturali et divina, obligatione ex genere suo gravi, filii tenentur exhibere parentibus, ex titulo pietatis, per se:* a) *amorem;* b) *reverentiam* et c) *obedientiam; per accidens,* d) *subsidium spirituale vel corporale* 11.

Ratio generalis est quia parentes habent triplicem respectum ad filios: ratione *causae,* ut illorum existentiae auctores; ratione *praeeminentia^,* tanquam superiores; ratione *gubernii,* ex deputatione a Deo ad illos dirigendos. Et sic gaudent "patria potestate", seu iure quod primario patri, et subordinate matri, competit in suam prolem et in prolis bona ex ipso iure naturae orto, sed legibus positivis ulterius determinato. Ergo filii eos *amare* debent ut genitores et maximos post Deum benefactores ; *revereri,* ut praepositos ; *obedire,* ut rectores. Id quod pluribus S.Scripturae testimoniis confirmari posset12. Huic autem obligationi, quae est per se, in specialibus adiunctis accedere potest alia, *providendi* sci. parentibus in necessitate constitutis. De singulis in particulari aliquid infra dicendum erit.

Applicationes: 1. *Filii qui parentes odio habent* vel iniuria afficiunt, praeter commune peccatum contra *caritatem* vel iustitiam, aliud committunt contra *pietatem, ex genere suo grave,* propter momentum rei; *saepe autem leve,* ratione materiae exiguae.

2. Odium, malevolentia, contemptus etc qui respectu aliarum personarum, etiam consaguincarum, generatim sunt levia respectu

11 Etiam filii *illegitimi* debent suis parentibus eadem atque legitimi; et quod ad obedientiam spectat, eam praestare obligantur saltem parenti qui eorum educationem curat.

" V.gr. quoad *amorem·* Eccli 7,29-30; quoad *reverentiam,* Ex 20,12; Deut 27,16: Eccli 3,1-18; Tob 4,3; Eph. 6.2-3; quoad *obed entiam,* Prov 1,8; Eph 6,1; Coi 3.20.

parentum facile evadunt gravia, sive quia strictius eis debentur actus contrarii, sive quia causam gravem offensionem, tristitiam etc

206. Ad a); *Amor filiorum erga parentes debet esse internus simul ct externus, affectivus et effectivus.*

Internus et externus, sci. benevolentiam interne conceptam signis exterioribus manifestantes, sine erubescentia vel dissimulatione.

Affectivus et effectivus, sci. qui eos pio et benevolo affectu prosequatur, ipsis maxima bona volendo, et verbis atque operibus sinceritatem istius affectus per allocutionem reverentem, orationes, obsequia, visitationes, defensionem contra detractores, etc., manifestando.

Constat ex iure naturali, praecipiente speciale obsequium amoris erga nobis coniunctiores et benefactores ; iam vero, nemo post Deum filiis tam coniunctus et benefactor, quam eorum parentes a quibus ortum acceperunt. Consonat S.Scriptura (Eccli 7.29-30): "Honora patrem tuum, et gemitus matris tuae ne obliviscaris. Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses; et retribue illis, quomodo et illi tibi" (cf. ibid. 3,14.18; Prov 19,26.

Applicatio: *Peccant per se graviter* filii contra parentes: n) DEFECTU amoris interni et affectivi, si eos odio habent vel aspernantur in corde suo; si gaudent dc ipsorum adversitate, vel dolent dc prosperitate; si mortem eis exoptant cx mala voluntate vel insufficienti ac inordinato motivo, v. gr. ut liberius vivant, ut maturius capiant hereditatem (cf. D 1163-1165), etc.; *b)* defectu amoris externi, si illis graviter detrahunt, vel in gravi nccess'tate spirituali vel corporali constitutis, non assistunt; si testamenta ct legata eorum pro viribus hereditatis acceptatae non exequuntur; si aspere cos tractant, ad lacrimas contristant, praesertim propter malam rationem positivam sese gerendi, etc., decernente S.Scriptura (Eccli 318): "Est maledictus a Deo qui exasperat matrem", ct (Prov 1926): "Qui affligit patrem ct fugat matrem, ignominiosus est et infelix".

207. Ad b): *Reverentia,* quam *filii exhibere debent ergo parentes, sit oportet tam interna quam externa,* agnoscendo sci. cos tanquam superiores, dignitate et excellentia a Deo participata, eamque agnitionem in timore rcvercntiali et consideratione verbis et factis demonstrantes, iuxta praeceptum in V.T. (Eccli 3,9): "In opere ct sermone ct omni patientia honora patrem tuum" ; quodsi irreverenter erga cos se gerant, committunt peccatum ex genere suo grave, testante S.Scriptura (Ex 21,15.17): "Qui percusserit patrem suum aut matrem, morte moriatur; qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur." Prov 30,17: "Oculum qui subsannat patrem... effodiant eum corvi de torrentibus, ct comedant .cum filii aquilae" (cf. Deut 27,16).

Applicatio: *Peccant per se graviter* contra reverentiam parentibus debitam: qui cos interne contemnunt; qui externe: a) *verbis* asperis vel contumeliosis eos alloquuntur, vel de cis cum aliis agunt, ita ut videatur illos despectu vel odio prosequi ; sed rationem habere oportet de condicione sociali ct educatione ac moribus; nam verba apud alios valde iniuriosa, apud alios vix leviter offendunt; *β) signis,* gestibus, risu, eos subsannant ct derident, torvis cculis aspiciunt, pauperes vel male vestitos vel senescentes erubescunt, despiciunt, agnoscere recusant ; non autem si, secluso contemptu, fingunt non cognoscere illos propter gravem causam, dc qua nequeant parentes esse rationabiliter inviti; 7) *factis* iniuriosc eos tractant, percutiendo etsi leviter, vel manum levando in signum percussionis, etiam sine animo exeeutionis, vel a societate sua cos repellendo vel tanquam parentes non agnoscendo, vel habitualiter omittendo s:gna reverentiae, ut assurgere ipsis accedentibus cosque salutare et similia, vel eos de crimine accusando in foro externo, quando hoc non est necessarium ad vitandum malum commune; quodsi severitas erit aliquando exterius servanda ad cos compescendos in provecta senectute, etc., nullum erit peccatum, secluso semper despectu ct odio.

208. Ad c) : *Obedientia praestanda est filiis erga parentes in omnibus licitis ad ipsorum curam perlinentibus,* quamdiu manent sub eorum potestate; idcoque *minorennes* debent parentibus obtemperare in his quae ad eorum educationem spectant; *omnesque,* dum domi manent, illa servitia praestare obligantur quae condicioni familiae congruunt et ad rectam domus gubernationem spectant.

Obligatio est ex genere suo gravis, ut patet tum cx momento ipsius virtutis, tum ex S.Scriptura, in qua S.Paulus recenset inobedientiam erga parentes inter peccata mortalia, v.gr. 2 Tim 3,2; Rom 1,30. Ideo graviter peccare dicendi sunt filii qui, parentibus serio praecipientibus, non obtemperant in re gravi 13, in his sci. quae magnum momentum habent pro educatione ipsorum filiorum vel pro bono familiae, v.gr. si inobedientia notabiliter influit ad contrahendos pravos inores, vel ad magnum detrimentum in bonis materialibus, in nomine familiae, etc.

u "Gravis autem censetur ea materia, quae notabiliter confert ad bonum sive familiae sive ipsius filii, aut ex cuius neglectu grave nocumentum alterutri exurgit. Accidere tamen potest ut, quae in se sint gravia peccata, c.gr. unica omissio missae dominicalis, non sint peccata gravia etiam contra obedientiam, etsi aliquod fuit circa ipsa strictum praeceptum... quia talis inobedientia non semper est gravis laesio respectu finis specialis, i.c. boni educationis aut familiae, propter quem obedientia exigitur et a Deo statuta est" (Hür TH-Abkix An. *Dc praecepta* 11,70).

209. *Quoad obiectum obedientiae: a)* in rebus pravis, planum est filios non medo non teneri ad obedientiam, sed eam denegare debere, si forte a parentibus exigantur; quia nullam hi circa eas habent potestatem, et obedirc oportet Deo magis quam hominibus (Act 5,29), affirmante Divino Redemptore (Mt 10 37): "Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus"; b) IN rebus ad curam PARENTUM pertinentibus, sci. in iis quae ad rectam educationem filiorum et gubernationem domus spectant, filii omnino subiecti sunt parentibus, v. gr. circa res ad vitam religiosam pertinentes, ut orationes, missa, catechesis, susceptio sacramentorum etc, salva tamen salutari libertate quam vult Ecclesia, v. gr. circa frequentem confessionem et communionem ; a fortiori subiciuntur in iis quae bonis moribus filiorum consulunt, v. gr. in praescriptis circa ludos, spectacula, cauponas, theatra, societatem amicorum, etc., itemque in rebus ad administrationem domesticam pertinentibus, v. gr. circa laborem praestandum, studia suscipienda[14] pro condicione familiae, etc.; *c)* circa ipsam electionem status, cum sit negotium personale, intime iunctum cum fine personalissimo tendendi ad Deum independenter ab aliis hominibus, filii ex ipso iure naturali liberi sunt, ct parentes peccant graviter, si serio et tenaciter cogunt filios invitos ad amplectendum statum clericalem vel religiosum vel matrimonialem; aut, e contra, eos ab amplectendo quem volunt ex huiusmodi statibus fraude vel minis deterrent.

Filii quidem, pro reverentia quam debent parentibus, /enentur *eorum consilium exquirere* (cf. c.542,2.°) attenteque *considerarea;* imo et iuxta illud, si videatur undequaque prudens et rectum, *agere,* nam electionem debent facere rationabilem ; sed resolutio ad eos personaliter spectat. Si autem consilium parentum sit arbitrarium et bono filiorum nocivum, praesertim si periculosum videatur pro salute animae, omnino obediendum est Deo prae parentibus renitentibus, nam "qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus" (Mt 10,37).

Si non agitur de eligendo uno ex tribus statibus principalibus antea dictis, sed potius de *professione vel officio, v,* gr. advocati, medici etc., partes parentum in determinatione filiorum ampliores sunt; tum quia assecutio professionis vel officii multum pendet a subsidio oeconomico ipsorum parentum, tum quia pericula moralia filio minorenni in determinatis centris imminentia ad parentes spectat praecavere. Item si agitur de electione talis personae prae alia in ordine ad matrimonium, consilium parentum speciali ratione attendendum est, potissimum a filio minorenni, tum propter maius periculum errandi ex obcaccato amore, tum quia bonum et pax familiarum attendenda est.

Filiis minorennibus, statum vitae suscipere volentibus *insciis Vel invitis* parentibus, generatim dissuadendum est. Id constat pro statu matrimoniali expresse ex c.1034; pro aliis quoque suadetur in casibus ordinariis, in quibus determinatio non urget, tum ad vitanda

[14] *Quoad neglectum studiorum,* minus saepe quam par esset attenditur id responsabilitatcm quam habent filii, praesertim familiarum modestarum, qu. dum tempus terunt grave damnum oeconomicum parentibus causant, praeter damnum proprium spirituale ct temporale; ex quo graviter peccare possunt « Sunt qui dicant non adesse obligationem petendi consilium ad vitam religiosam vel statum clericalem, v.gr. Wovters, 1.711: ratio excusationis adesit potest; sed ea deficiente, parentes sunt consiliarii nati filiorum in tanto negotio

odia et maiora mala, tum propter loties civiles quae dant parentibus facultatem revocandi ad se filios minorennes auxilio brachii saecularis, cum sine debita venia discesserunt ".

Applicationes: 1. *Peccant Flii:* a) *in iis auae spectant aubernalionem domesticam,* si dum manent cum parentibus, etiam maiorennes, impositam sibi pro condicione sua congruam operam pertinaciter praestare renuunt: si officio, arti, disciplinae litterarum ncgligenter incumbunt cum iactura temporis ct expensarum ; si. insciis vel invitis parentibus, domum paternam minorennes deserunt propter quodcumquc motivum, nisi in adiunctis omnino extraordinariis cura propriae animae vel bonum commune hoc permittat" ; si coniugcm se indignum cun dedecore familiae, contra consilium parentum, eligant, etc.; b) *in iis quae spectant disciplinam vitae et salutem animae,* si in rebus ad mores spectantibus animadversiones parentum non attendunt, ct contra eorum seriam voluntatem choreas aliave loca periculosa adeunt ; si ludos, spectacula, consortia suspecta, contra vitetum frequentant; si religionis officia, missam, orationes. homiliam, sacramenta etc. in notabili proportione omittunt, neglectis parentum admonitionibus; c) *in iis quae spectant electionem status,* si consilium non petunt a parentibus in adiunctis ordinariis. quando sci. non constat eis certo de mala dispositione parentum; si huic consilio non obtemperant, quando est omnino rationale propter bonum ipsorum, honorem familiae attendendum, etc.

2. *Non peccant filii maiorennes* domum paternam deserentes, et victum vitamque sibi proprio cursu procurantes; nec tunc obligantur amplius obedire parentibus circa gubernationem domus paternae, nisi in ea pergant laborare. Unde reverentiam et amorem perpetuo debent parentibus exhibere; obedientiam. vero, dum non sunt emancipati vel, in iis quae spectant ad gubernationem domesticam, dum emancipati manent in domo paterna.

210. Ad d): *Circa subsidia praestanda: Quamvis per se institutio familiaris est ut parentes procreationi et educarltoni prolis provideant,* donec ea possit sibi sufficere, "nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis" (2 Cor 12,14), *per accidens* evenire potest ut proles adulta et sibi valens, teneatur succurrere parentibus indigentibus. Si casus, igitur, occurrat necessitatis parentum, spiritualis vel temporalis, filii habent, praeter communem obligationem cari-

,e Sic v.gr. CH 156.321 (in nova redactionc secundum decretum 20-12-1953; cf. IICler 46 [1953] 112-117) et CHA; similiter gall. a.375-379; ital. 221 etc.

[17] Rarissimi possunt occurrjre casus in quibus etiam filius minorennis debeat discedere a domo paterna insciis parentibus v.gr. ad consulendum suae animae, servandam pudicitiam, etc.; valde rari erunt et am casus in quibus minorenni possit consuli discessus contra voluntatem parentum ad amplectendum statum sacerdotalem vel religiosum; generatim praestat cxpectare maiorennitatem vel obtinere veniam parentum, nisi cavendum sit malum grave ex permanentia imminens.

Ad capiendam nfilitiam, sicut ad alios fines, minorennes nequeunt generatim relinquere domum paternam invitis parentibus. *Sed in Hispania* adolescentes 13 annos nati tempore belli possunt nomen dare militiae, et eo ipso emancipa(iQnetu obtinent cx ççnçessione Patriae (BOÇ 7-3-1937),

tatis, speciale et grave officium pietatis eis subveniendi propter intimam conjunctionem.

Haec obligatio tam stricta est ut, secundum doctrinam communem, filii teneantur differre *ingressum in religionem* vel susceptionem status matrimonii, si parentibus in gravi necessitate constitutis alia via subvenire non possint ; quodsi vitam religiosam prius amplexi fuerint, et parentes in extremam necessitatem incidant, a qua nequeant liberari nisi per filium religionem deserentem, filius poterit eam deserere[18]; qui tamen casus vix occurret, quia generatim ipsa religio directe vel indirecte efficacius poterit providere quam filius egressus e religione. Consonat huic doctrinae ius canonicum quatenus c.542,2.0 decernit illicite ad noviciatum admitti filios :'qui parentibus, idest patri vel matri, avo vel aviae in gravi necessitate constitutis opitulari debent".

Applicatio: *Peccant filii* defectu subsidii: a) CORPORALIS, si parentibus graviter indigent'bus non provident, etiamsi isti possint per viam suo statui et condicioni impropriam sufficientia media cum dedecore obtinere[l*]; si cos infirmos vel senio confectos non visitant, vel afflictos non consolantur; si iniuste vexatos non defendunt; 5) spir it u a l is, si parentibus in gravi necessitate non subveniunt, potissimum admonendo de mortis periculo et providendo ut sacramenta tempestive recipere possint, cxcquias aliaque pietatis officia iuxta illorum voluntatem vel condicionem celebrari ncgl'gendo, etc.

CH a.142-152 agit de mutua obligatione sibi invicem praebendi alimenta™ intdr familiares, et dc ordine obligationis inter eos. Similter CHA et alii Codices latini, ut gall. 203-211.374; ital. 132-146.186-187.193, etc.

211. Scholion. *Relationes:* a) *cum aliis ascendentibus,* servata proportione similes sunt, quia ratione generationis aliorum ab aliis, vinculum pietatis inter omnes intercedit ; praesertim si, deficientibus parentibus, curam nepotum ascendentes suscipiunt (cf. c.1372 § 2; 8) *cum fratribus aliisque* consanguineis collateralibus debent pari motive specialis dilectionis et adiutorii relationes reciprocae vigere, propter arctum communis sanguinis vinculum; unde fratres debent sue-

[18] Si parentum necessitas *tempore ingressus* fuerit gravis, filius tenetur petere licentiam egrediendi; si vero necessitas gravis parentibus *post tngresnm* filii eveniat, hic potest quidem sed non tenetur petere licentiam egrediendi. Ratio distinctionis est, quia in priori casu obligatio naturalis auxilium ferendi anterior et praeferenda est obligationi voti; in altero autem supervenit post susceptionem legit ni·»™ status, cui non tenetur renuntiare propter eam. Ci. Noi.din-Schmitt, 11,286.

[19] *Dcb'ta parentum* tilii non tenentur *per sc* sublevare, quia ex eis nnn augetur eorum necessitas; teneri possunt *per accdcns,* quatenus accipiant boni paterna in hereditatem illo onere uist tiae gravata, vel quatenus ex non solutione illorum debitorum honor parentum valde laedatur, nec ipsi propter magnum incommodum sint excusati.

[3.] Nomine alimentorum veniunt necessaria ad victum, vest tuin, habitationem, assistentiam medicorum iuxta familiae condicionem. Cf. Ferreres-Mondrla. 1,470.

currere fratribus in gravi necessitate, ex titulo pietatis simul et caritatis; 7) *cum tutoribus,* locum parentum in iuribus et officiis tenentibus eadem sunt quoad reverentiam et quoad obedientiam officia, in his quae ad finem educationis attinent.

§ 2. *Officia parentum erga filios*

212. Principium generale: *Ex iure naturali et divino, obligatione ex genere suo gravi, parentes tenentur exhibere filiis, ex titulo pietatis:* a) *amorem;* b) *educationem tam corporalem quam* c) *spiritualem;* d) *patentaient providentiam ad institutionem vitae 21.*

Ratio generalis in promptu est consideranti titulum generationis, quo coniunguntur cum filiis; nam ipsis brutis animalibus natura dictat foetus suos diligendos esse et alendos, donec ipsi sibi providere possint. Cum autem homo praeter corpus habeat animam rationalem, et sit elevatus ad ordinem supernaturalem, patet parentibus a natura committi, praeter curam corporis, imprimis educationem *spiritualem* filiorum, eos imbuendo scientia et virtutibus necessariis ad finem supernaturalem, usque ad plenam evolutionem, quando ipsi sibi valebunt providere.

Consonat lex, tum divina, iubente erudire filios "a pueritia illorum" (Eccii 7,25) eosdemque docere verba Domini "ut illa meditentur" (Dcut 11,19), tum ecclesiastica, c.1113: "Parentes gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam et moralem tum physicam et civilem pro viribus curandi, et etiam temporali eorum bono providendi". Porro *educatio* est progressiva et harmonica evolutio facultatum, qua infantes in viros perfectos gradatim transformantur, superatis difficultatibus et impedimentis; *harmonia* autem educationis exigit ut singulae facultates, corporales sci., spirituales et morales, proportionaliter ad singularum momentum excolantur, ut filius adolescat mente sana in corpore sano; unde educatione *physica* et *civili* minime spreta, praecipuas partes sibi vindicare debet institutio *moralis* et *religiosa,* quae doceat indomitas passiones refrenare, et per exercitium virtutum praeparet ad finem supernatura-

[1] Cf. P.Foulquié, *Les droits et la liberti dc l'enfant* (Paris 1946); Sde Lestaspis, *Les droits de l'enfant:* Travaux Actl'op (1947) 280-288; J. Baver, *Le rôle dc la famille dans la formation- dc l'enfant au regard de la doctrine de l'Eglisc:* DocCat 35 (1953) 645-656; F.Schneider, *L'éducation familiale'.* ibid 654-670.

lem. Sic c.1372 § 1: "Fideles omnes ita sunt a pueritia instituendi ut... praecipuum institutio religiosa ac moralis locum obtineat".

Titulus istius obligationis est potissimum *pietatis,* at potest esse etiam *iustiliae* strictae, in iis sci. in quibus parentes et liberi se habent ad invicem ut personae coexistentes, cum iuribus individualibus ad vitam, famam, etc.n. Etiam ius ad proprietatem independentein inest eis, saltem concessione iuris positivi intercedente M.

Applicationes: 1. *Peccant graviter* contra pietatem parentes qui, postquam filium genuerunt legitimo vel illegitimo modo, eius naturalem evolutionem non procurant, vel impediunt; item illi qui natum derelinquunt, nisi ex gravi ratione infamiae subeundae, penuriae etc., eum commendent institutioni caritatis (brephotrophio)[14] quae, attentis adiunctis. melius quam ipsi educationi infantis provideat, non obstante opprobrio et damno haud merito quod per totam vitam habebit persona in brephotrophio nutrita et parentibus carens.

2. *Obligatio parentum extenditur ad quoslibet filios,* etiam illegitimos, cum quibus aeque communicant sanguinem. Per accidens aliquando excusantur ab officiis per seipsos erga non legitimos exercendis, propter infamiam, damnum grave familiae, etc.; sed tunc tenentur providere ut in brephotrophio vel alibi optimo quo fieri possit modo attendantur et educentur. Mater quae oppressa fuerit, habet ius exigendi a viro oppressore reparationem omnium damnorum quae passa sit propter maternitatem. Iura civilia solent accurate determinare has obligationes[23].

213. Ad a); *Amor parentum erga filios debet esse internus et affectivus quoad complacentiam et benevolentiam, simul atque externus et effectivus quoad benefidentiam,* ita ut omne odium vel malevolentiam propter onus deponentes, eos ex corde diligant, et quantum possint ipsorum bono in omnibus prospiciant; sed ultra amorem naturalem fundatum in generatione, propter quam filii sunt aliquid patris et matris, debent fovere erga eos amorem *supernaturalem,* quia sunt cooperatores Dei in sanctificandis filiis pro gloria caelesti, sicut in procreandis.

[22] Cf. Lessius, *De iustitia et iure* l.2 c.1 dub.1 n.6; Vermeersch, Quoejhonij *de iustitia*2 n.38-39.

[23] Meyer, *Institutiones iuris naturalis* 11,103.

** Quando infans expositus alitur in brephotrophio ad hunc pium finem instituto, probabilius parentes ad expensas compensandas non tenentur, etiamsi divites sint: nam tales domus videntur institutae et dotatae ad alendos non tantum pauperum, sed et divitum infantes illegitimos, cum etiam isti, sine tali subsidio saepe magno periculo mortis aeternae vel temporalis obicerentur. Idem dicendum in nostra regione ubi infans a privatis civibus alitur: siquidem hi libere hoc onus assumunt. Si vero (ut crebro fit) a communitate civili alitur e bonis quae aliis pauperum necessitatibus per se destinantur vel e tributis, compensatio probabilius facienda est ab ipsis divitibus parentibus. Attamen opinio excusans non est improbabilis. Cf. I,αυμλνν, *Th. m.* 1.3 tr. 3 p.3 c.14 nA

* Cf. CH 1114-1115; Noldin-Schmitt, 11,297, fuse de filiis illegitimis agente.

Applicationes: 1. *Peccant per defectum* in amore, parentes qui filios pravo affectu et deliberato odio prosequuntur, eosve suo aspectu dedignantur aut contumeliosis expressionibus appellant, ad scandalum et ad iracundiam eosdem provocantes (cf. Epii 6.4); item qui male eos tractant, sine iusta causa severius reprehendunt, verberant, e domo ciciunt, vel qui occultos filiorum defectus manifestant aliis sine causa, non vero si sibi invicem eos communicant, ad consilium capiendum vel efficacius providendum correctioni. Saepe periculum istorum peccatorum latet erga filios prioris matrimonii, in secundis nuptiis ineundis.

2. *Peccant per excessum* in amore, parentes qui filios caeco et idololatrico fere affectu insipienter prosequuntur, omnia ipsis concedentes, vitia non corrigentes, seriis admonitionibus et praeceptis a periculis et malis non avertentes, et sic *crudeli benignitate* eorum perniciei pro hac vita et pro futura non raro coopérantes; item, qui partiales sunt in amore, alios prae aliis sine iusta ratione vel tali modo praeferentes, ut rixas, invidias, contentiones perturbationemque pacis domesticae ipsi promoveant, id quod praesertim attendendum est ne accidat, quando alter parentum ad secundas nuptias accedit cum filiis ex priore coniugio habitis.

214. Ad b): *Educatio corporalis importat duo a parentibus praestanda filiis, sci.* a) *vitam* et *β) alimentum.*

a) *Quoad vitam,* parentes tenentur sedulam prolis curam gerere ab ipsa conceptione cognita; imo quodammodo iam in ordine ad ipsam conceptionum, ita ut avertant, quoad fieri possit, omnia quae proli essent probabiliter nocitura morbis diversis, etc., et invigilent ne imprudentibus periculis exponatur 20.

Applicatio: Peccant per se graviter: a) *parentes* qui sine gravi ratione prolem generant tempore quo probabilissime gravi tara affecta nascetur, nisi tamen bonum spirituale ipsorum parentum faciat, ut hoc damnum materiale rationabiliter permittatur, sicut facile accidet postquam matrimonium iam contractum est;

β) matres praegnantes quae non cavent ne fetus graviter patiatur vel perimatur, saltationibus, oneribus gravioribus, motibus violentis, inordinato usu matrimonii, vehementibus passionibus irae, moeroris, etc.

7) *mariti* qui uxores gravidas aspere tractant, percutiunt, duris laboribus obruunt, impetuose vel ninra frequentia in usu vitae coniungalis exercent, etc.'

ô) *puerperae* quae sine gravi ratione filios lactant *artificial modo,* vel tradunt alendos a nutrice extranea cum periculo pro vita

[24] Cf. I'.Deinincer, *Perantwortuny fiir das kommende Gcschlccnt* (Padeiborn 1938).

Quoad dolores partus leniendos vçl tollendos, non sine nocumento prolis, cf. S.Di Francesco, *Maternità sensa dolore* (Milan 1950); A.Lenard, *Partorire sensa dolore* (Roma 1950). Pius XII laudat medicum qui "s'efforce d'atténuer les douleurs dc l'enfantement, sans toutefois mettre en péril la santé de la mère ou de l'enfant, sans risquer d'altérer les sentiments de tendresse maternelle pour le nouveau né (Allocutio ad medicos: AAS 41 (1949)).

infantuli, notabiliter maiore quam si lacte matris aetati infantis proportionate aleretur". Dc hoc in sequenti puncto etiam erit aliquid addendum. Nec omittenda sunt alia pericula quae vitae infantis imminere possunt ex nutricibus, phthisi, syphilide aliovc morbo affectis.

Quo tenerior sit adhuc vita infantis, eo specialiori cura tenentur parentes ab eo arcere pericula suffocationis in lecto, alimenti non proportionali ad cius organorum resistentiam, aquae, ignis, animalium, instrumentorum ferreorum, etc.

β) Quoad alimenta aliaque ad sustentationem necessaria, victum sci. vestitum et habitationem, parentes tenentur gravi obligatione ea filiis procurandi iuxta suam condicionem, donec ipsi provideri valeant, ex munere eis imposito a natura quae non deficit in necessariis.

Applicationes: 1. *In prima infantia mater tenetur vera obligatione alendi filium proprio lacte,* tum quia ipsa natura hoc *indicat* ct postulare videtur; tum quia lac maternum est alimentum *maxime accommodatum* capacitati digestivae infantis, modificans gradatim compositionem iuxta resistentiam infantis ct necessitates nutritionis ipsius a; tum quia vitae infantis *notabiliter securius* consulitur per lactationem maternam, ut dictum est supra. *Accedunt* rationes aliunde petitae, sci. *utilitas pro ipsis matribus,* quae per lactationem a periculo diversorum morborum magis liberantur iuxta medicorum testimonium[27]; *beneficium spirituale pro ipsis infantibus,* sive quia matres lactantes firmiori affectione feruntur ad filios a se lactatos, sive quia a nutricibus cum lacte sugunt quodammodo etiam temperamentum ct mores[28]; sive quia securius arcentur pericula moralia quae ex nutricibus impudicis non raro imminent[29]; *occasio immoralitatis vitanda ipsis nutricibus,* quae desiderio lucri interdum feruntur ad fornicationem[30] vel proprios filios non sufficienter attendunt, etc.

lix iis patet hanc obligationem matrum, etsi non gravem plerumque w, *posse fieri gravem,* quando sine ratione proportionata infantes exponuntur gravi periculo mortis vel mali moralis cum traduntur nutricibus minus aptis vel non probatis.

Excusat debilitas, insufficientia lactis, necessitas laborandi ad

27 "Generatim statui potest mortalitatem inter infantes esse duplo maiorem primo anno, si lactentur a nutrice, quam si lactentur a matre; sextuplo vel maiorem, si lactentur artificiali modo" (Ferr Eres-Mondr Ia 1,466 ex Dre. Coro-minas, *De la mortalitat i de la protecciô a la prônera infanda a Barcelona* [Barcelona 1917] 12-13). Cf. Capellmann-Bergmann, *Medicina pastoral* (Barcelona 1913) p.127-130.

23 Cf. Muckermann, *Dcr biologische IVcrt der muterlichen Stillpflicht* (Friburgo 1924); W.Grosam, *Die Stillpflicht der Mutter in moral- und pastoralthcologischer Bcdcutung* (Düsseldor 1924).

23 Cf. Antonelli, *Medicina pastoralis* 11,142-143; Ferreres-Monorîa, 1,465-466.

20 Cf. Descuret, *La nied cma dc las pasioncs* p 1." c.4 (Barcelona 1857) p.43; Eschbach, *Disputationes physiologico-thcologicac* 3 dsp.1 c.6 a.3 (Rcrna 1901) p.98-103; Antonelli, *Mcdcina pastoralis* 11,147.

31 Cf. Eschbach, *Disputationes physiol.-thcol.* disp.1 c.6 a.3 p.103 ct testimonium ab eo allatum Dris.Descuret; Ferreres-Mondrîa, 1,467.

33 Cf. Capellmann-Bergmann, *Medicina pastoral* (Barcelona 1913) p.127.

" Cf. S.Aj.fonsus, 1.3 n.336; W.Grosam, *Die Stillpflicht dcr Mutter;* Wouters, 1,713.

victum lucrandum, etc., dummodo bonam quoad mores ct valetudinem sibi nutricem substituant.

Urgere potest matri obligatio *non alendi* filium proprio lacte, si periculum existit ut cum infiemt proprio morbo svphiVdis, phthisis, etc., vel si sibi, propter debilitatem vel aegritudinem, periculosum sit hoc onus sustinereM.

2. *Post primam infantiam frater imprimis tenetur procurare necessaria ad sustentationem;* sed uterque, pater ct mater, debent providere filiis, tam bene valentibus quam infirmis, usque ad tempus quo ipsi sibi providere poterunt per laborem vel industriam ipsorum condicioni non alienam. Quodsi filii bona propria vel subsidia a parentibus accepta dissipaverint, vel a'ia ratione in gravi necessitate sint constituti, patres tenentur cis subministrare necessaria ad vitam non autem alia.

3. *Peccant contra pietatem parentes* qui pigritia, potu, Indis, spectaculis aliisque vitiis vel negligentiis, *rem familiarem dissipant,* ita ut hereditas filiorum notabiliter minuatur. Item qui absque causa legitima *denegant dotem* convenientem ct lege assignatam filiae nupturienti vel rebgionem 'ngressurac. Ouodst propositis cius rationabiliter obsistant, solum obligantur ad illam sustentandam, si in gravi necessitate versetur.

4. *"Abicere prolem per se est grave peccatum,* tum propter defectum amoris ct pietatis, tum propter summum periculum debitae educationis. Si vero constat de convenienti educatione corporali ct spirituali, ct si insuper gravis ratio cohonestans accedit *(v.* gr. gravissima diffamatio) licitum esse potest prolem illegitimam ad orphanotrophium mittere; idem valet, item cx gravissima causa, quoad prolem legitimam" B.

215. Ad c) : *Educatio spiritualis filiorum·, a parentibus eo magis quam corporalis procuranda, quo anima rationalis ct immortalis praecellit corpori terreno, haec comprehendit* : a) *curam et disciplinam virtutis; β) instructionem humanam ct religiosam;* γ) *bonum exemplum;* δ) *vigilantiam et* e) *correctionem.* Dc singulis pauca indicanda sunt.

a) *Cura et disciplina virtutis* exigit, ut recenter natos, etiam abortivos (c.747), quamprimum *baptismo* a peccato originali liberandos fc.770), et virtutibus infusis ad vitam supernaturalcm exornandos curent; ut, exeuntes cx infantia, ad amorem Dei ct praxim virtutis *informent* per metodum ab Ecclesia sanctisque viris hactenus adhibitam, excitando nimirum in eis amorem virtutum, inculcando orationem, curando ut tempestive ad primam communionem praeparentur (c.854.859-860), influendo in eis estimationem frequentiamque sacramentorum, inducendo eos ad amorem per

* Cf. Ferreres-Mondrîa, 1,468.
M HüRTH-AbELiAn, *Dc praeceptis* 11,57.

sonalem erga divinum Redemptorem plenamque consecrationem Maternitati B.M.Virginis, docendo cos theorice ct practice exercitium virtutum resistentiamque pravorum naturae motuum 3e, ct praecavendo ab illecebris ac periculis quae sive cx mundo sive cx daemone insidiabunt.

β) Instructio spectat praeparationem tum humanam ad vitam naturalem, tum praesertim religiosam ad vitam Christianam ct supernaturalem, obligatque parentes: a) : IN ordine profano, ut sive per se sive per alios erudiant filios saltem in cultura scholae *dementaris,* quae hodie, pro facilitate existente et summa convenientia, per se omnibus pueris in nationibus excultis debetur37: imo, etiam in cultura *scholae mediae et superioris,* si condicioni familiae id congruat : *IA* in ordine religioso, ut sive per se solos sive partim etiam per alios a teneris annis gradatim *veritates* fidei filios edoceant ; ut *orationibus* matutinis et vespertinis, aliisoue precibus et piis exercitiis vitae Christianae, *cultui* servitiisque Ecclesiae religiosis eosdem assuescere faciant ; ut ad *catechesim* (cf. c.1335), *homiliam* aliosque actus instructionis religiosae eos mittant vel adducant: ut pro gradu possibilitatis ulteriorem formationem in litteris tam humanis quam religiosis per aptos magistros, doctrina et virtute conspicuos, eisdem procurent. sive privatim sive in scholis quantum fieri possit catholicis, iuxta inferius declaranda.

effatum populare, specialem vim habent si a parentibus praebeantur, adeo ut regulariter *parum valeant optima consilia* parentum circa vitam moralem et religiosam gerendam, *si ipsi non praecedant exemplo,* ct quae verbis tradunt, opere non confirment; a fortiori, autem, si sapiens alicuius pagani (Juvenalis) effatum obliti, “maxima debetur puero reverentia”, non abstineant ab bis quae *scandalizare possint* filios, irreligiositate, imprecationibus et blasphemiis, conversationibus impudicis, etc. Huc facit dignissima quae integre legatur epistola S.Hieronymi ad Laetam, de educatione filiae,

M Ad rem c.1372 § 1: “Fideles omnes ita stint a pueritia instituendi, ut non solum nihil cis tradatur quod catholicae religioni morumque honestati adversetur, sed praecipuum institutio religiosa ac moralis locum obtineat". Cf. Ptus XII Allocutio: /VAS 43 (1951) 738-744.

r Ad rem Pius XI, Litt. encycl. *Divini illius Magistri:* AAS 22 (1930) 63-64; “Praecipere civitas potest ac proinde curare ut cives omnes... a scientia doctrinaque morum... instructi sint quantum decet atque hisce nostris temporibus bonum commune reapse postulat”. Cf. V.Iervasi, *I.a perfcciom· scientific^ figli:* Sap 5 (1953) 79-9Q,

cuius haec sunt verba: "Te habeat magistram, te rudis imitetur infantia; nihil in te et in patre suo videat, quod si fecerit, peccet. Mementote vos parentes... magis exemplis docere posse quam voce" 3S.

δ) *Vigilantiam* eam erga filios exercere debent parentes, qua et *procurent* ut illi officia sua rite impleant, et omnia ab eis damnosa *removeant,* socios, libros, magistros, spectacula; ad quod iuvabit ut plenam filiorum fiduciam sibi conciliatam habeant. Patet hanc vigilantiam specialiter esse applicandam erga filios pubescentes, cum pericula ab extra et ab intra augentur.

c) *Correctionem* applicandam in filios delinquentes, praesertim contumaces, vetus sapientia popularis commendat, iuxta ipsam S.Scripturam (Prov 13,24): "qui parcit virgae, odit filium suum"; et ibid. 23,13-14: "Noli subtrahere a puero disciplinam... tu virga percuties cum, ct animam eius de inferno liberabis". Haec tamen correctio, ut sit utilis, re ct modo debet esse *rationabilis et prudens,* non cx inordinata passione corrigentis vel verbis asperis ct contumeliosis, sed ex vera necessitate corrigendi, et cum benigna discretione; imo pro hodiernis moribus, *in dies moderatior,* ne filii reddantur morosi, tepidi in affectu erga parentes, pusillanimes, diffidentes et a parentibus alienati. Meminerimus verba S.Pauli (Eph 6,4): "Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini"; et Coi 3,21: "Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant"30.

Applicationes: 1. *Graviter peccant parentes* qui omnem curam ad temporalia convertentes, *instructionem ct educationem religiosam* filiorum negligunt; qui eos mittunt ad *scholas neutras, haereticas, impias,* vel institutori moribus non sufficienter probato imprudenter committunt; (pii coram filiis blasphemant, turpia loquuntur, impudica agunt etc.; qui *nimia ct impia benignitate* ducti, correctionem necessariam notabiliter negligunt, occasionem passionum effrenatarum futurarum non eradicantes, vel e converso intemperantia ct excessu in correctionibus et poenis infligendis animos filiorum a se avertunt corumquc indoli vel sanitati corporis notabiliter nocent.

2. .4 *aravi culpa non excusantur* (pii liberos suos socialistarum, comniunistarum, atheistarum associationibus aliisvc similibus "ad iuvandos adolescentes" (!) institutis, tradunt; imo, parentes vel eorum locum tenentes qui, contra praescriptum c.1372 § 2 liberos

' *Epistola* 107: MI, 22,875.

J Cf. etiam Prov 22,6; Eccli 7,25; l'ius XI, Encycl. *Divini illius Magistri:* AAS 22 (1930) 74-75.

instituendos tradiderint associationibus impulsu ct ductu communismi materialistic! constitutis, ad sacramenta recipienda admitti nequeunt; ipsique pueri ac puellae, quamdiu huiusmodi associationum participes sunt, ad sacramenta admitti nequeunt«.

216. Ad d): *Parentes debent praeparare filiis statum suae condicioni convenientem,* curando imprimis ut, *quoad corpus,* exercitatione et labore aetati proportionate vires physicas convenienter evolvant, aptumque instrumentum animae praeparent; *quoad· animam,* vero, per disciplinam alicuius artis vel officii manualis, vel per studia liberalia, sibi praeparent modum vivendi decorum et ad exercitium virtutum favorabilem. Deinde, ut consiliarii filiorum nati, eos adiuvare tenentur in eligendo statu vitae, non propriis placitis vel utilitati, sed filiorum bono consulentes, et nulla fraude, vi, metu illorum liberam determinationem in negotio stricte personali impedientes, sive irrationabiliter quoque modo contrariantes. Post electionem factam, eis opem praestare debent, ut statum quem elegerunt assequi valeant.

Applicatio: Parentes ditiores debent admvare filios ut *artem, officium, disciplinam liberalem* pro sua condicione assequi possint, sicque modum vivendi futurum praeparare; ubi mos vel lex viget *dotandi filias* pro matrimonio vel vita religiosa ad hoc tenentur omnes pro suis circumstantiis familiaribus; diligentiam mediocrem adhibere debent ut *hereditatem convenientem* filiis rclinnuant. "nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis" (2 Cor 12,14), et graviter peccant si, bona dilapidantes, filios in egestate vel in condicione vitae eis indigna relinquunt.

217. Scholion 1. *Circa scholas catholicas et acatholicas:* Regulariter parentes, ad tradendam filiis convenientem instructionem et educationem, uti coguntur *adiutorio magistrorum in scholis publice docentium.* In hac re sequentia puncta proponuntur:

a) *Extra casum necessitatis parentes catholici filios suos ad scholas catholicas mittere debent,* in quibus et vigeant boni mores inter discipulos et magistros, et sana doctrina tradatur in qualibet disciplina, ct institutio religiosa elementaris pleniorve religionis doctrina pro gradu scholae et capacitate alumnorum tradatur ad normam c.1374. *Sic constat* tum ex periculis imminentibus in scholis acatholicis et neutris [1], tum

« S.Officium, 42 (1950) 553.

[1] *Etiam' tu neutris,* quia bene animadvertit Plus XT "per scholas quas neutras vocant omne fundamentum Christianae educat'onis disici atque everti, utpote a quibus religio omnino removeatur: quae ceterum scholae nullo modo nisi specie neutrae erunt, cum religioni plene infensae reapse aut sint aut futurae sint" (Pius XI, Encycl. *Divini illius Magistri* [D 2219]).

cx lege ecclesiastica c.1374, iubente ut “pueri catholici scholas acatholicas, neutras, mixtas, quae nempe etiam acatholicis patent, ne frequentent”.

b) *Nunquam licet eas scholas acatholicas frequentare, in quibus proximum periculum fidei removeri non possit.* “Id vel ipsa clamat lex naturalis ct divina” 42 Hic erit casus potissimum in scholis confessionalibus acatholicis seu positive acatholicis, quia in eis data opera haeresis propugnatur, et discipuli obligantur intéressé falsis ritibus et precibus contrariis conscientiae catholicae. Ideo vix unquam aderunt adiuncta in quibus, etiam exclusa cooperatione formali ad falsos ritus, licebit assistere talibus scholis, ne quidem adhibitis opportunis cautelis.

c) *Per se sub gravi cavendum est etiam a frequentandis scholis neutris,* iis nimirum quae in instructione ab omni positiva religione praescindunt, et solam instructionem profanam praebent ; et nonnisi in casu verae necessitatis, et adhibitis cautelis, diminutoque quantum fieri possit periculo indifferentismi religiosi, mittere possunt parentes suos filios in huiusmodi scholas, praesertim inferiores (cf. D 2219).

Ecclesia, praeter legem c.1374 iam relatam, hanc propositionem condemnavit (D 1748): “Catholicis viris probari potest ea iuventutis instituendae ratio, quae sit a catholica fide et ab Ecclesiae potestate seiuncta, quaeque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae fines tantummodo, vel saltem primario, spectat”.

Accedunt rationes ex natura rei petitae, in quibus ecclesiastica prohibitio fundatur, nempe: fovetur sensim sine sensu in his scholis saltem *indifferentismus* religiosus; minuitur *dignitas religionis* in mentibus adolescentium, qui eam vident relegatam ad templum et utinam adhuc ad domesticos parietes; facile, in rebus historicis et moralibus explicandis, *contraria religioni catholicae* irrepunt haud raro etiam *boni mores* sunt in magno discrimine, tum propter societatem magistrorum et condiscipulorum indifferentium, tum quia sine adiutorio religionis frequenter renovato, ipsis adolescentibus catholicis difficile est dominari passiones Λ Hinc patresfamilias sibi persuadeant “se nihil peius de prole sua, de patria, de re catholica uni-

42 *Instructio S.C. dc Propaganda Fide,* ad episcopos St.Foederatorum Amer. Septentr. (24-11-1875): ASS 11 (1878) 44-48; cf. Aehinys-Damen, 1,329; 11,511.

° Cf. V.Minteguiaca, *La nctdralidad de la escudo laica:* RazFe 27 (1910) 292-310.

44 “Quid enim, Deo sublato, adolescentes poterit, aut in officio retinere, aut iam a recta virtutis semita devios et in praerupta vitiorum praecipites, revocare?" (Leo XIII, *Dc memoria sacculari B.Petri Canisii:* ASS 30 11897-8J 7). CL *Instr. S.C. de Prop.Fide* ad episcopos Amer. septentr, (24-9-1875): ASS 11 (1878) 44-48; *Instructio S.Officii* ad episcopos Helvetiae (21-3-1866): CPF 1236; *Concilium Plenarium Amcricae latinae* (1899) n.134-141.

versa mereri posse, quam ut natos suos in extremam hanc aleam immittant"[44].

Nihilominus, si 'nulla vel valde difficilis ad scholas catholicas adeundi pateat via, v.gr. quia filii mittendi essent cum magnis dispendiis ad exteram nationem, poterunt frequentari scholae mixtae, dummodo: et *adhibeantur debitae cautelae* ad arcenda pericula ex libris, magistris ct condiscipulis, per opportunam vigilantiam et intensiorem culturam ct praxim religiosam extra scholam fovendam; et, quantum fieri possit, *nitantur parentes catholici obtinere* ut scholae neurae vere sint tales, naturali honestate praestantes, quae libros textus non adhibeant conscientiae et religioni catholicae contrarios, liberaeque professioni religionis catholicae nullatenus sint infensae; et, denique, *defectus positivae instructionis religiosae* in schola omissae, a sacerdote vel perspectae religionis laico *supplea-tur* 0. "Solius autem Ordinarii loci est decernere... in quibus adiunctis ct quibus adhibitis cautelis ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut eae scholae celebrentur" (c.1374).

d) *Scholae catholicae mixtae,* etiam dementares, in quibus sci. adolescentes utriusque sexus permixtim educantur, *quoad· fieri possit evitari debent,* propter pericula quae tam corpori quam animae afferunt[45].

Applicationes: 1. *Peccant parentes catholici* qui filios suos *mittunt ad neutras,* ubi adsunt scholae catholicae[46]; item qui mittit ad scholas neutras, quae solae existunt in regione, *sola ratione maioris commoditatis,* sine causa propter grave incommodum excusante ab eis mittendis ad aliam regionem, ubi scholam catholicam frequentare possintitem qui filios scholas neutras cx necessitate frequentantes *non muniunt specialibus cautelis* contra pericula, et qui *non supplent* opportunis providentiis institutionem religiosam quam in schola filii non accipiuntw.

2. *Si scholae catholicae non sint* in regione, curandum ut *condantur;* operamque adiutricem pro viribus conferant fideles, sive ad scholas catholicas condendas et sustentandas (c.l379), sive ad obtinen-

45 Cf. *Instr. S.Off.* ad episc. Helvetiae; cf. *Concilium plenarium Amcricac latinac* (1899) n.136.

,e Cf. *Instr. S.Officii* ad episcopos Helvetiae: CPF n.1286. Circa participationem magistrorum catholicorum in scholis neutris cf. Prümmer, 1.529.

47 Cf. Pius XI, Encycl. *Divini illius Magistri* (D 2219); Blanco NAjf.ra, *La cscucla unica a la lus de la pcdagoyia y del derecho* (Madrid 1932).

*· Interdum casus erunt in quibus, vitato scandalo et adhibitis cautelis, liceat filios mittere ad scholas neutras, relictis catholicis, si instructio professionalis notabiliter excellentior in eis tradatur.

4V Neque excusantur propterea quod ipsa schola neutra permittit alumnis, ut in horis extraofficialibus, intra ipsa septa scholae vel alibi, instructionem religiosam pro sua quisque confessione a persona competenti accipiant. Cf. CPF n.1286.

00 Acri satyra carpit S.Io. Chrisostomus parentes desides in electione honestorum magistrorum pro suis filiis: "Liberos minus quam pecudes curamus, de asinis et equis magis solliciti sumus, quam de filiis. Mulum si quis habeat, multum curat ut agasonem illi optimum provideat, non improbum, non furacem, non temulentum, non artis suae imperitum: si autem filio paedagogum dare opus sit, casu et sine delectu obviimn quemque excipimus; etsi hac arte nulla sit maior" (*Homilia* 50 in *Matthaeum:* MG 58 584).

dum ab auctoritate ut institutio in quibuslibet scholis tradita, *nihil contineat aversum* a sensu catholico[01].

218. Scholion 2. *De statutis leguni civilium.* Circa obligationem parentum erga liberos Codices civitatum multa solent tradere quae sacerdotes omnino decet cognoscere, et cx parte necessarium est.

In quaestione particulari circa ius et officium educandi prolem, firmiter teneri debet sana doctrina ethicae christianae a Pio XI in encyclica *Divini illius Magistri* proclamata, iuxta quam: a) *parentibus inest nativum ius ct officiunt* educandi prolem, ab ipso Deo immediate acceptum, antiquius, sanctius ct firmius iure civitatis, minimeque ab huius potestate derivatum ; b) *Ecclesia habet nativum ct proprium ius condendi scholas cuiusvis disciplinae,* non solum elementarias, sed etiam medias et superiores (cf. c.1375), sumineque convenit ut proprias universitates habeat52; religiosa autem iuventutis institutio in scholis quibuslibet auctoritati et inspectioni Ecclesiae subicitur (c.1381 § 1) ; c) *Status ius directum, immediatum et per se in educationem puerorum non habet,* sed munus sibi proprium habet promovendi, protegendi ct supplendi educationem a parentibus aliisque institutionibus traditam, cx titulo boni communis procurandi, iuris sci. tuendi et boni socialis provehendi 53.

ARTICULUS 111

De societate herili

219. Societas herilis valde infirmata est nostris temporibus. Antiquitus famuli ct ancillae in domibus revera ut *domestici* recipiebantur; et strictius jungebantur cum familia, parentibus famulorum communicantibus suam auctoritatem dominis, adeo ut vincula pietatis satis intima intercederent inter famulos ct suos heros. Xunc autem, refrigescente spiritu Christiano, relationes inter dominos ct

[01] Cf. V.Mixteguiaga, *Por los derechos de la paternidad y de la tnfancia. La cducaciôn cristiana en la ctscuela:* RazFe 28 (1910) 195-211.

[02] Cf. Pius XII, *Allocutio ad docentes ct alumnos Universitatum:* AAS 42 (1950) 735-738; E.Guerrero, *El Sumo Pontifice promueve la creaciân dc Uniretsidades libres catolicas:* RazFe 144 (1951) 230-245.

[03] Pius XI, Encycl. *Divini illius May stri:* AAS 22 (1930) 17-86; Pius \11, Allocutio in AAS 43 (1951) 271-272; I.Mériim, *La restaurat ion cristiana de la citseûansa* (Astorga 1947); Guerrero, *Derecho de la Iglesia a cnseûor materias profanas aun en Universidades propius* (Madrid 1944); MoXTl, *La Ubertad de ensenansa* (Madrid 1930); G.Marquez, *Doctrina de la lyicsia sobre cl derecho de enscüar* (Madrid 1951); P.FouLQüiE *L'éylisc et l'ccoh* (Paris 1947); F.Beax·co NajEBA *Derecho docente de la Lyicsia, la familia* y *cl Estado* (ï.inari* 1934); P.Gûrpide, *La ctiscüanca* (Madrid 1952).

icrvitores magis externae et superficiales evaserunt, ideoque ipsae etiam obligationes pietatis diminutae sunt. Tamen adhuc viget aliquo modo famulatus qui non est mera locatio operis, ideoque aliqua proponemus circa obligationes famulorum erga heros (§ 1) et vicissim herorum erga famulos (§ 2). In § 3 addemus pauca de relationibus inter patronos et operarios.

Obligationes strictae *iustitiac* in condicionibus contractus integre fidelitcrque servandis considerantur alibi, cum agitur de contractibus.

§ 1. *Ojjicia famulorum erga heros*

220. 1. *Famuli debent heris suis:* a) *reverentiam,* b) *obedientiam ct* c) *fidelitatem;* idque tum ex natura rei, quia admittuntur in familiam subordinati dominis eius, tum cx obligationibus implicite vel explicite susceptis in servitio ineundo. Unde in accusandis peccatis a se commissis contra herum respectivum, famuli circumstantiam famulatus accusare debent, quando officium pietatis graviter laesum est.

Ad a): *Obligatio reverentiae* sequitur ex indole virtutis observantiae supra descriptae, cuius est honorem exhibere superiori ab inferioribus. Hinc 1 Tim 6,1: "Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur".

Applicatio: *Peccant famuli* qui irrident aut aspernantur dominos; qui eis *illudunt* vel de cis male loquuntur; qui *insolenter se gerunt* contra illos, vel verbis contumeliosis eisdem respondent.

Ad b); *Obedientiae officium* non est quidem in famulis tam universale quam in liliis, quia circumscribitur ad limites famulatus; sed exsurgit *tum ex pietate tum cx iustitia stricta,* quia famulus suscipitur in familiam cum compromissu sublectionis in rebus servitii. Hinc monet Eph 6,5: "Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo"; et 1 Petr 2,18: "Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis".

Applicatio: *Peccant famuli qui murmurant* dc praeceptis sibi datis intra limites contractus; qui *tempus inutiliter terunt;* qui ncgligenter, vel imperfecte, vel *morose mandata excquuntur*; ‹»ni ante tempus convenio statutum sine legitima ratione *servitium dominorum derelinquunt.*

Ad c): *Fidelitatem,* sin minus expressis verbis, saltem implicite promittunt famuli in ineundo servitio, se obligantes ad ipsum famulatum iuxta condiciones contractus, et ad

bonum familiae generaliter curandum malumque arcendum. Hinc hortatur Tit 2,9-10: "Servos dominis suis subditos esse in omnibus placentes... non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes" (cf. Eph 6,5). Haec obligatio fidelitatis speciali ratione saepius urgebit in custodia *secretorum,* ct in *detractionibus* vitandis.

Controvertitur circa titulum obligationis, quando famuli non custodiunt fideliter bona heri vel non arcent ab eo mahim cum possunt. *Distinguendum videtur:* peccant contra *isistitiam,* propter cooperationem negativam vi contractus tollendam, quando omittunt custodiam vel non impediunt damnum circa bona quae ipsis ratione famulatus commissa erant, ideoque tenentur ad reparationem damnorum sua culpa dominis effective causatorum; peccare videntur contra *solam fidelitatem et caritatem,* ut nunc fert sententia communis, quando, non excusati ex proportionate incommodo, patiuntur muti detrimentum domini in rebus quae non fuerant ipsis ex contractu vel officio commissae84; idque sive damnum proveniat a domesticis sive ab extraneis ".

Applicationes: 1. *Peccant famuli,* si res sibi concreditas negligunt et détériores fieri sinunt; si victualia pretiosa, aliave eis non tradi solita, surripiunt; si secreta familiae extraneis manifestant; si malum domino imminens non cavent cum facile possunt, etsi ad hoc non sint ex officio suscepto vi iustitiae obligati.

2. *Damna quae in exercendo famulatu heris causaverint,* verbi gratia vasa pretiosa confringendo, etc., tenentur reparare quoties negligentia *culpabili* egerint; non autem si ex negligentia vix culpabili, propter deficientiam humanam, vel casu sine ulla negligentia damnum causaverint, salvo contractu expresso obligante ad reparationem quorumcumque damnorum.

§ 2. *Officia herorum erga famulos*

221. Heri *tenentur famulos:* a) *benigne tractare;* b) *instruere et corrigere;* c) *iusta mereede tempestive recompensare.* Sic eruitur ex ipso iure naturali, et consonat Eph 6,9: "Et vos, domini, eadem facite illis (senus) remittentes minas; scientes quia et illorum et vester Dominus est in caelis, et personarum acceptio non est apud eum".

Ad a): *Benigna tractatio* excludit *despotismum* et tn-

w Cf. Lkssius, *De iustitia et iure* 1.2 c.13 n.75; Luco, *De iustitia et iure* disp.19 n.105; Noldin, 11,300.302; Bjlluart, *De iustitia* diss.8 a.13 5 7 cen-
!d famulum teneri semper ad reparandum damnum domini ab eo non impeditum; S.Alfonsus, 1.3 n.3 12, teneri si damnum causatur ab extranei· non vero si a domesticis, quia circa illos tacite ex famulatu se obligaverit, circa ho· vero now ait nisi officio caritatis devinctus.
3 Cf. Prümmkr, 11,596.

humanitaleni, ideoquc dominus debet alloqui famulos verbis decentibus, cis convenientem alimentationem dare, nimiis laboribus non gravare, “neque plus eisdem imponere operis quam vires ferre queant, neque id genus quod cum aetate sexuque dissideat” (e.1524), eorundem infirmorum curam convenientem habere. “Si sit tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua; quasi fratrem sic eum tracta” (Eccli 33,31).

Ad b); *Instructio et correctio* urget praesertim erga *minorennes,* quos eorum parentes saltem tacite committunt dominis ad complendam educationem eis debitam ; sed minore proportione urget etiam erga maiorennes, nam omnes recipiuntur in familiam domini, ct is est caput etiam famulorum sicut reliquae familiae, ad cumque spectat omnes dirigere ubi opus est.

Hinc c 1335: “heri quoque... obligatione adstringuntur curandi ut omnes sibi subiccti vel commendati catcchctica institutione crudanlur” ; ct c.1524 iubet vel ipsos patronos erga operarios “curare ut... pietati idoneo temporis spatio vacent; nullo pacto cos abducere a... parsimoniae studio". *Et in SScriptura* 1 Tim 5,8: “Si quis autem suorum, ct maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, ct est infideli deterior”. Iam vero famuli inter domesticos computandi sunt.

Ad c) : *lustae mercedis obligatio* non ex pietate sed c.r *aequitate naturali et iustitia· derivat,* neque est circa illam speciale problema thcoricum nostris temporibus et regionibus, quia leges civiles solent satis definire salaria solvenda ct assecurationcs diversas praestandas. *In praxi,* autem, abusus ct oppressiones ab lieris inhumanis committuntur, sive exigendo labores in stipulatione non contentos, sive praesertim solutionem salarii indebite differendo cum detrimento interdum haud parvo pro famulis. *Defraudatio salarii* merito inter peccata in caelum clamantia ponitur in S.Scriptura (lac 5,4; cf. Deut 24,14-15): “Ecce merces operariorum... (piae fraudata est a vobis, clamat: ct clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit”.

Applicatio: *Peccant heri* qui non concedunt famulis *tempus sufficiens ad officia religiosa* ct ad catcchesim vel horni liam audiendam; si non curant, quantum est in ipsis, ut debito tempore *confiteantur,* et a peccatis abstineant; si *nern corrigunt* eos turpia loquentrs, blasphemantes, pravum exemplum dantes; si ipsis *occasionem peccandi permittunt,* et a fortiori, si *pravo exemplo* vel sollicitatione eos ad peccatum inducere conantur.

222. In praxi pastorali, sacerdos ct confcssarius attentos red-

dant parentes circa obligationem considerandi *in quam domum mittant filias pro famulatu,* maxime si e rure proficiscantur in civitatem; nam pericula contra fidem ct bonos mores facile latent contra incautos. Ipsae autem puellae moneantur m *ulla munuscula* praeter salarium accipiant ab hero vel a filiis, nisi certae omnino sint quod nullum latet periculum corruptionis ad malos fines; insuper ut *cautelas pudori servando* omnino adhibeant, nunquam permittendo ingressum ad suum cubiculum, ex quovis praetextu,, antequam sint decenter vestitae, etc.

§ 3. *Officia patronorum et operariorum*

223. Quamvis praecipua officia inter patronos ct operarios vigentia pertineam ad virtutem strictae iustitiae, ct opportunius remittantur ad tractatum de contractibus, agnoscendum est etiam in societate hodierna vigere inter illos quaedam pietatis officia, laxiora quidem quam sacculis praeteritis, propter minorem coniunctioncm in qua vi contractus, legum civilium et morum existentium sunt ad invicem constituti. Haec officia, prout habentur ex parte patronorum, indicantur in c.1524 his verbis: "Omnes, ct praesertim clerici, religiosi ac rerum ecclesiasticarum administratores, in operum locatione debent assignare operariis honestam iustamque merccdcrn; curare ut iidem pietati, idoneo temporis spatio, vacent ; nullo pacto cos abducere a domestica cura parsimoniaeque studio, neque plus eisdem imponere operis quam vires ferre queant neque id genus quod cum aetate sextuple dissideat"[36]. Praecipua huiusmodi pietatis officia, saepe cum iustitia admixta ct utrique parti incumbentia, in sequentibus breviter indicamus.

224. I. *Inter patronos et operarios non exsurgunt officia strictae pietatis, sed solae existant obligationes iustitiae ex locatione operum.*

Etsi summe optabile sit ut relationes patronorum ct operariorum intimius iungantur[37], ct utrique communi studio ct proventu in communi negotio laborent, contractus laboris prout nunc regulariter viget, ct ex stricta iustitia vigere potest, non importat illam specialem coniunctioncm quae ad officia pietatis requeritur.

Attamen, etiam operarii tenentur exhibere suis patronis, etsi remissiore gradu (piam famuli heris, *cesercnliam* tanquam capiti officinae, et *obsequium* in observando fideliter contractu secundum leges vel legitimas consuetudines.

225. !!. *Operarii tenentur exldbere patronis:* a) *reverentiam;* b) *obsequium;* c) *fidelitatem.*

Ad a): *Reverentiae officium* derivatur ex relatione quae inter cos ct patronos existit inferioris ad superiorem;

M Cf. AAS 44 (1952) 137 *c.272* pro Ecclesia Orientali.
w Cf. J.Azpiazu, *De dôndc nacc la irreligfasidad dc las masas trabajadoros cn Espaiia:* FomSoc 4 (1949) 282-284.

nam patronus est caput in officina, "et sicut principium gubernationis" participans dignitatem "quae universaliter invenitur in Deo"58; unde valent principia generalia ei applicanda, quorum expressio habetur apud 1 Tim 6,1 : "Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur". Servatis servandis patronus est apud operarios verus superior et vices Dei gerens, ideoque debet reverenter tractari.

Ad b): *Obsequium, subiectio et obedientia,* quae ab apostolis inculcantur servis et famulis (cf. 1 Petr 2,18; Eph 6,5), aequa proportione applicantur ad operarios erga patronos in omnibus quae vi contractus stricte obligant, vel ex contractu congruenter derivant. Ideo, speciali pietatis officio tenentur nullam *iniuriam* patronis inferre, nullis *conviciis* aliisque violentis modis eos afficere in iis quae spectant ad obligationes contractus et ad bonos mores in loco laboris conservandos.

Ad c): *Fidelitas exigit* operario ex titulo pietatis ut in favorem patroni, et nullatenus in eius detrimentum agat, dum contractu locationis-conductionis est cum eo coniunctus. Hinc speciali titulo curare debet ne ei *ullum malum* voluntarie inferat, sive secreta fabricationis prodendo, sive murmurationes et querelas infundatas fovendo, sive materiis primis prodige utendo, sive machinis non parcendo, sive merces adulteratas vel male elaboratas producendo, sive laborem abbreviando per accessum retardatum, recessum anticipatum, interruptiones excessivas, etc. In quibus omnibus, praeter rationem laesae pietatis, saepe intercedit stricta iniustitia adversus condiciones expresse vel tacite susceptas in contractu, ut suo loco explicandum erit.

Leo XIII officia operarii sic comprehendit: "Quod libere et cum aequitate factum operae sit, id integre et fideliter reddere; nen rei ullo modo nocere, non personam violare dominorum; in ipsis tuendis rationibus suis abstinere a vi, nec seditionem inducere unquam; nec commisceri cum hominibus flagitiosis, immodicas spes et promissa ingentia artificiose iactantibus, quod fere habet pacnitentiam inutilem et fortunarum ruinas consequentes" M.*

226. III *Patroni cx officio pietatis habent circa operarios obligationem:* a) *cos benigne tractandi;* b) *in bonis* animi *et corporis providendi;* c) *correctionem fraternam ubi opus*

" Cf. S.Thomas, 2-2 q.102 a.1 c.
Encycl. *Rerum Mvarum:* ASS 23 (1890-91) 649,

est exercendi; d) *in necessitate constitutis speciali titulo succurrendi.*

Ad a); Praeter officia caritatis communia, quae hanc benignam tractationem erga omnes proximos imponunt, habent patroni singularem obligationem erga proprios operarios, propter specialem conjunctionem ; ideo, nedum "plus imponere operis quam vires ferre queant, nec id genus quod cum aetate sexuque dissideat" 89, revereantur in eis oportet dignitatem humanam, charactere Christiano nobilitatam, et consequenter eos tractent et quasi fratres et quasi propriam animam (cf. Eccli 33,31) scientes quia et illorum et vester Dominus est in caelis" (Eph 6,9).

Ad b); Licet contractus operarum potissimum referatur ad servitium virium humanarum requirendum et retribuendum, inhumanum esset cos non pluris facere quam quantum viribus polleant et servitia materialia praestent ; potius patroni, gubernantis non machinas humanas scd membra eiusdem mystici corporis, est non mancipiorum loco opifices habere, "non hominem dare obvium lenociniis corruptelarum illecebrisque peccandi, neque ullo pacto a cura domestica parsimoniaeque studio abducere" c0, "curare ut (operarii) pietati idoneo temporis spatio, vacent" 61, vel ut minimum eis hanc opportunitatem praestare, ita ut officia familiaria et religiosa facile adimplere possint.

Ad c): Verum est, quidem, operarios nullatenus intendere in contractu operarum se subdere curae spirituali patronorum ; nihilominus strictior coniunctio inter eos et patronos ex contractu habetur, quam inter alios proximos nullo speciali vinculo ad invicem ligatos. Si, igitur, caritas obligat ad correctionem fraternam in certis adiunctis erga quemlibet proximum, multo magis urgebit patronum, auctoritate constitutum, erga operarium sibi per magnam partem diei subiectum, potissimum quando correctio versatur circa actus qui in ipsa officina patroni committuntur, quorum repressio, cum plus minus publica evadunt, omnino incumbit patrono. Et plus quam correctio urget praeventio scandalorum, praesertim apud operarios iuniores et feminas, si ex conversatione cum aliis pati possunt detrimentum. A fortiori

89 Leo XTII, Encycl. *Rcruni novarum:* ASS 23 (18°0-91) 649.
® Leo XIII, Encycl. *Rcrumt novarum:* ASS 23 (1890-9Î) 649.
ll Id. ibid.; cf. c.1335 in quo *"heri...* obligatione adstringuntur curandi wt omnes sibi subiecti vel commendati catechetica institutione erudiantur", *i4* quod diminuta ratione extenditur etiam ad patronos.

speciali motivo urgetur patronus, ne sua auctoritate abutatur ut operarios adducat ad peccandum, vel in periculum peccandi coniciat.

*d d) : Praeceptum eleemosynae eo strictius aliqveffi urget, quo arctius est coniunctus cum indigente, et quo melius constat de necessitate sublevanda, lain vero, haec in casu evenire possunt ; ergo patronus speciali titulo, in quo intervenit pietas, circa necessitates suorum operariorum sublevandas obligatur.

Ad rem iterum Leo XIIT : "Non habendos mancipiorum loco opificos: vereri in eis aequum esse dignitatem personae, utique nobilitatam ab eo, character christianus qui dicitur. Quaestuosas artes, si naturae ratio, si Christiana philosophia audiatur, non pudori homini esse sed decori, quia vitae sustentandae nraebent honestam potestatem. illud vero turpe ct inhumanum, abuti hominibus pro rebus ad quaestum, nec facere cos pluris, quam quantum nervis polleant viribusque" ®.

Applicationes: 1. *Peccant operarii* qui ex neglig'ntia tempus inutiliter terunt, instrumentis laboris non narcunt, materiis elaborandis prodige utuntur etc.; unde praeter damnum patrono causatum, eidem rationabilem tristitiae ct offensionis occasionem sua incuria parant.

2. *Peccant patroni* qui opifices tanquam instrumenta productionis considerant, ipsorum dignitate personali non attenta; qui, auctoritate abutentes, cos despoticc tractant minisque immeritis deterrent; qui eorum legitimas querelas non attendunt et officiales subalternos nimis asperos non compescunt; qui lucri maioris causa cos cogunt ad genus laborum diutius continuandum, sine interruptione quam vires recte administrandae requirunt ; qui operarios impios, corruptores, aut aliter scandalosos non removent ; qui talibus opifices obruunt condicionibus laboris, ut ii non possint facile satisfacere exigentiis vitae religiosae, familiaris et socialis, rcquici convenienti, sanctificationi festorum, etc.

Di·: societate scholari

Societas scholaris catenas hic adducitur quatenus magistri, etsi ad familiam nullatenus pertineant, tamen parentum sunt mandatarii et ad finem familiae cooperantur. Igitur, breviter agendum est dc mutuis *officiis* discipulorum ct magistrorum.

227. *Discipuli debent magistris amorem, reverentiam ct obedientiam in his quae ad studia ct ad bonos mores sfec-*

Encycl. *nnvartnn:* ASS 23 (1890-91) 649.

tant. Ratio.est quia magistri tenent pro eis auctoritatem et locum parentum, et quia frustra obligarentur magistri ad erudiendos discipulos cosdemque in bonis moribus instituendos, nisi discipuli pariter et reciproce essent obligati ad sectandam instructionem et monita magistrorum.

Applicatio: *Peccant discipuli* qui magistris illudunt, insolenter sc erga cos gerunt, alios *ad derisum provocant,* etc.; qui tempore lectionis *non attendunt,* aut tempus terunt in otio loco studendi ; qui admonitionibus ct consiliis magistri *aures non praestant,* etc. *hi praxi* haec peccata raro erunt *gravia,* propter inconsiderationem peccantium.

228. II. *Magistri, praeter amorem ct bonum exemplum, debent discipulis sanam doctrinam, rectam in moribus institutionem, et, ubi opus fuerit, opportunam correctionem.* Ratio generalis est quia vices parentum gerunt quantum ad educationem spiritualem spectat, ac proinde similes obligationes cum munere suscipiunt ; nec solum ex pietate, quatenus substituunt parentibus, sed etiam ex *iustitia* propter contractum. Obligatio instituendi in bonis moribus tanto est gravior, quanto magis supplent parentibus, ut accidit in convictibus, ubi pueri suscipiuntur aeque vel magis educandi quam erudiendi.

Applicatio: *Peccant graviter* pro subiccta materia magistri qui pravas *doctrinas aut perniciosum exemplum* tradunt[83]; qui négligentes sunt in *praeparandis lectionibus,* vel in instructione danda, vel in opportunis *correctionibus* faciendis; a fortiori qui discipulis praebent *occasionem peccandi,* vel qui sua auctoritate abutuntur ad eos adducendos ad peccatum. Cf. c.2230.2357.2359 § 2.

CAPUT TII

De officiis in societatibus perfectis

229. Duae sunt societates perfectae in quas inseritur homo intima coniunctione, fundante relationes pietatis membrorum ad societatem ct vicevcrsa. .Alia est *Ecclesia,* in qua singuli homines constituuntur personae per baptisma regenerationis, cum omnibus iuribus et officiis Christianorum (c.87) ; alia vero *societas civilis,* quae integratur ex pluribus familiis organice constitutis, sub potestate suprema quae populum gubernet ad finem socialem aptis mediis

"Qui contra fidem vel Christianas mores pueros ac puellas docuerint, incurrunt in excommunicationem Apostolicac Sedi speciali modo reservatam" *(S.Or. ficium* 42 [1950] 553).

obtinendum, ad hoc sci. ut singuli totaque communitas suis iuribus secure possint frui et prosperitatem temporalem assequi.

Summa rerum dicendarum: Dicendum est ip'tur primum hrev'ss me de *societate cedes astica* (a.1). deinde de *societate civili* (a.2) et quidem de obligationibus tum *civium* erga auctoritatem (§ 1), tum *auctoritatum* erga cives (§ 2).

S.Thomas, *Dc regimine principum;* Aertnys-Damen, 1,561-564; Noldin-Sciimitt, 11,308-312.322-324; Genicot-Salsmans, 1,357-359; Ferreres-Mondrîa, 1,481-483.

ARTICULUS l

De OFFICIIS in SOCIETATE ECCLESIASTICA

230. I. *Fideles debent Ecclesiae eiusque Superioribus, amorem, reverentiam et obedientiam.*

De his obligationibus agitur in tractatu theologiae fundamentalis de Ecclesia et in iure canonico. Sufficiat hic recordari *amorem externum et effectivum* extendi ad obligationem contribuendi "ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines" Ecclesiae proprios, quatenus ab Ecclesia sub forma decimarum et primitiarum solvendarum vel sub alia quavis ratione exigantur (cf. D 427; c.1496.1502; 1 Cor 9,13-14). Ad *obedientiam.* quod attinet, ea comprehendit omnia quae ad fidem, mores et ecclesiasticam disciplinam spectant.

231. II. *Superiores ecclesiastici tenentur ex titulo pietatis providere bono Ecclesiae,* tum communi tum privato singulorum, salvis aliis titulis religionis et iustitiae sive legalis sive etiam commutativac simul urgentibus.

Quid in particulari haec officia importent in regimine, doctrina et sanctificatione, consideratur in tractatu dogmatico de Ecclesia, in iure canonico ct in quaestionibus singularibus theologiae moralis.

ARTICULUS II

De OFFICIIS IN SOCIETATE CIVILI

232. Hoc loco consideranda sunt officia c.r *titulo pietatis* potissimum vigentia *inter rives et principes,* sive supremos, sive legislatores, sive publicos officiales; nam alia quae principaliter intercedunt ex iustitia legali (circa tributa, servitium militare, etc) aliis locis considerantur,

homine, auleni, principum hic appellantur omnes illi, quibus et quatenus incumbit regimen reipublicae; nimirum, non solum reges, duces supremi, ministri, gubernatores, magistrali, sed etiam deputati qui ad res publicas gerendas in Statu, provincia vel municipio concurrunt.

Summa rerum dicendarum: Dicemus primo loco de obligationibus *subditorum* (§ 1), deinde de obligationibus *principum* in *genere,* et *deputatorum* ac *publicorum officiaLum* in particulari (5 *2).*

§ 1. *Officia generalia subditorum*

233. Principia: 1. *Subditi debent legitimis principibus:* a) *reverentiam;* b) *obedientiam* ct c) *fidelitatsm3.* Id constat in genere tum ex locis S.Scripturae postea afferendis, tum ex natura rei, nam principes sunt personae in dignitate et auctoritate constitutae ad bonum commune societatis procurandum. Hoc autem non obtinebunt, nisi reverenter considerentur et iidcli obedientia in iustis dispositionibus attendantur.

Vacat, autem, notare, quod 'nec potest nec debet praestari obedientia cum dispositiones *iniquas* ferunt, legi naturali vel divinae contrarias; nam in eis ferendis nullam auctoritatem, exercent, et casus tunc est obediendi Deo magis quam hominibus. “Neque tamen est cur abiecisse obedientiam, qui ita se gerant, arguantur; etenim si principum voluntas cum Dei pugnat voluntate et legibus, ipsi potestatis suae modum excedunt iustitiamque pervertunt: neque eorum tunc valere potest auctoritas, quae, ubi iustitia non est, nulla est” .*

Ad a): *Reverentia principibus debita est interna simul et externa,* quae sci. cos animo aestimet tanquam auctoritatem ct excellentiam Dei aliqua ratione participantes, et opere cis cultum tribuat propter hunc excellentem dignitatis gradum, “quia divinae potestatis est instar, in quo etiam Dei providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit, eisque utitur tanquam potestatis suae ministris’’3. Hinc Rom 13,1-5: “Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Dei enim minister est (princeps) vindex in iram ei qui malum agit... Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam”.

1 Cf. D.La11Kmïnt, *Principes catholiques d’action civique* (Paris 1935).
’Leo xtti, Encycl. *Diuturnum illud:* ASS 14 (1881) 8.
l Catcchismus Concilii Tridcntini p.3 c.5 de IV mandato n.15.

Applicatio: *Peccant cives* qui personae aut imagini principis *contumeliam inferunt;* qui scriptis, signis, picturis *ei illudunt;* qui consueta reverentiae signa sine insta causa ipsi denegant, aut contemptum exhibent.

Ad b): *Obedientia principi legitimo debetur in omnibus licitis* quae ad eius gubernationem pertinent, sive legibus, sive administrativis decretis, sive judicialibus sententiis. *Iliis vero,* qùae quidem sine peccato possint execution! mandari, sed pro quibus deest principi competentia, *semper potest, ct saepe debet* obedientia praestari ad maiora mala vitanda '.

Ecclesia damnavit in *Syllabo* (D 1763): "Legitimis principibus obedientiam detrectare, imo rebellare licet". Sensus propositionis contradictoriae is ut minimum est : principi legitimo, legitime praecipienti, obediendum est; et adversus cum sic praecipientem, rebellare non licet. *Ratio est,* quia talis inobedientia et rebellio redundaret in ipsum Deum, nam intra limites indicatos valent verba Prov 8,15: "Per me reges regnant... et per me principes imperant, et potentes decernunt lustitiam".

In S.Scriptura, inter alia nvulta : 1 Petr 2,13-14: "Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi quasi praecellenti, sive ducibus tanquam a Deo missis ad vindictam malefactorum laudem vero bonorum, quia sic est voluntas Dei".

In praxi considerandum est in casibus concretis, an et quaenam sit obedientia requisita; sunt enim dispositiones principis *iniquae.* quibus obtemperare non licet; sunt dispositiones quae *excedunt* competentiam. sed decernunt rem honestam, quibus semper licet ct saepe oportet obedire; sunt dispositiones *undequaque legitimae,* moraliter obligantes vel mere poenales, quarum urgentia diversa est, ut constat ex alibi dictis (cf. 1,449-470).

Ad c) : *Fidelitas principibus debita obligat* : a) *ad agnitionem auctoritatis et subtectionem ei exhibendam dum insta mandat; sed β) non prohibet resistentiam passivam legibus iniquis; imo,* y) *neque activam contra ipsam aggressionem· iuris civium ex parte tyranni regiminis*[5]*, modo concurrant debilac circumstantiae.*

a) Sive princeps habeat auctoritatem a Deo mediante po-

4 Cf. I.Aranco Uribe, *Dc catholicorum civium officiis secundum doctrinam Lcons* Pp.XIII: PerMorCanLit 26 (1937) 138-144; Cn.Journet, *Exigences chrétiennes en politique* (Paris 1945).

5 *Tyrannus regiminis* vocatur, per contrapositionem ad *tyrannum usurpationis,* qui legitime obtento regimirie abutitur, subditos opprimendo.

pulo, sive immediate post designationem populi, cives nihil iniusti agere possunt ut se subducant ab vius iurisdictione, nec quidquam possunt moliri ad eum de potestate legitime detenta detrudendum. Bonum, enim, commune exigit, ut potestate sua princeps non gaudeat ad nutum plebis.

β) Quodsi princeps, abutens auctoritate, leges ferat iniquas et per se non obligantes, *resistentia passiva* non prohibetur nisi ratione maioris mali vitandi ; imo talis passiva resistentia, seu denegatio practica obedientiae, exigitur quando mandata non possunt satisfieri *sine peccato.* In hoc nulla violatio fidelitatis habetur; aut enim princeps expresse iuraverat initio regiminis se gubernaturum iuxta constitutionem legitimam nationis, et eam violans "frustra sibi fidem... servare recusat" °, aut saltem implicitam hanc condicionem in omnibus admittere debet ad fidelitatem exigendam, quia ea non servata iam non participat auctoritatem et excellentiam a Deo.

y) "In extremis casibus, ubi abusus potestatis est excessivus et habitualis, ita ut ipsa existentia ordinis publici ct iurium civium periclitetur, exhaustis aliis inediis, licita esse poterit, nisi iterum ex ea maiora mala communia sequerentur", *resistentia activa,* "qua populus, si nulla alia media suppetant, bonum commune tuetur contra iniustas aggressiones cx parte tyranni" 7.

Nimirum, quamvis non admittatur quod "legitimis principibus... rebellare licet" (D 1763; cf. 690.1868) eo sensu quod *personae* eorum violentia inferatur ad eosdem deponendos ;* "consequens... est ut, cum nativae libertates ordinis religiosi civilisque impugnentur, cives catholici id perferre patique non possint"9, et ad ea iura libertatesque vindicandas transeant, pro maiore vel minore opportunitate, cum maiore vel minore vehementia pro diversis rurum adiunctis

Ideo, admittendum est resistentiam activam, *non modo legalem,* per quam mediis legalibus impugnentur leges iniquae, *sed etiam armatam,* per quam subditi \i opponantur exceutioni talium legum quando alia media non sunt efficacia, posse evenire licitam sub debitis condicionibus. *Non in vindictam,* vel quia princeps abutens auctoritate eam amittat, sive iura-

• RI 75 in IT.
' Noldin-Scilmitt, 11,312.
' Cf. S.Alfonsus, *Homo apostolictts* tr.S n.13: "Nimis perniciosum in hac re fuit principium loannis Gersonis, qui ausus est asserere quod monarcha potest a tota natione iudicari, si regnum iniuste regat...: principium, inquio, non tantum falsum, sed perniciosissimum..."
* Ptus XI. Encycl. *Firmissimam constantiam:* AAS 29 (1937) 196.
10 Pius XI, ibid. Cf. I.Gonzalez, *Ethica* (BAC) 1126 1128.

verit regere secundum leges iustas sive secus, sed quia, servato moderamine inculpatae tutelae, licet societati, magis quam individuis, vim vi repellere, salva ipsa persona principalis" 11.

Pius XI retulit, quin reprobaret, sed potius implicite approbando, quod apud episcopos mexicanos affirmatum fuerat: "si quando potestates ipsae iustitiam ac veritatem manifeste impugnent, ita ut vel fundamenta auctoritatis evertant, non videri cur improbari debeant cives illi, qui in unum coalescant ad tuendos semetipsos nationemque servandam, licita atque idonea auxilia adhibentes contra eos qui imperio abutantur ad rempublicam labefactandam" 12.

Teologi constanter, longe maiori ex parte13 tradiderunt liccitatem activae resistentiae adversus leges iniquas principis, in quibus ferendis ille non est princeps ; ct illis oppugnantes non seditionem faciunt iuxta ipsos, sed potius contra seditiosum se defendunt, quia salus populi suprema lex est, et quia unusquisque iure gaudet innato vim vi repellendi. M. S. Thomas: "Ad tertium dicendum quod regimen tyrannicum non est iustum, quia non ordinatur ad bonum commune, sed ad bonum privatum regentis... Et ideo perturbatio huius regiminis non habet rationem seditionis ; nisi forte quando sic inordinate perturbatur tyranni regimen, quod multitudo subiecta maius detrimentum patietur ex perturbatione consequenti, quam ex tyranni regimine. Magis autem tyrannus seditiosus est, qui in populo sibi subiecto discordias et seditiones nutrit"15. Suarez: "At vero si sermo sit de ipsius reipublicae defensione, haec non habent locum, nisi supponatur rex actu aggrediens civitatem, ut illam iniuste perdat et cives interficiat, vel quid simile. Et tunc certe licebit principi resistere, etiam occidendo illum, si aliter fieri non possit defensio"16.

Condiciones in hac resistentia activa "ad propria iura recte exer-

11 Tanquam haeretica reprobata fuit in Concilio Constantiensi doctrina (D 690): "Quilibet tyrannus potest et debet licite et meritorie occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum, etiam per clanculares insidias... non obstante quocumque praestito iuramento..."

12 Cf. Adversarius praecipuus est Bossuet, *Politique tirâc dc l'Ecritiire sainte* VI a.2 prop.6; cf. etiam S.P.Damianus, *Epist. nd üldericutn:* ML 144,311-317; Carrière, *De iustitia et iure* 11.773 (Paris 1839).

13 Cf. M. de la Taille, *Insurrection:* 1) ctApl'oiCath 11,1061, ubi plures AA. citantur; Nell-Breuning, Zur *christlichcn Staatslchrc* art. *Widcrstandsrccht, Devolution* (Fribtirgo de Br. 194S); Castro Albarran, *El derecho a la rebeldio* (Madrid 1934); Pla y Deniel, *Las dos ciudadcs* (Salamanca 1936); cf. eiusdem Carta pastoral 28-8-1945 (Ecclesia 2 [1945] 221-222).

14 2-2 q.42 a.2 ad 3; cf. *Dc regimine principum* 1.1 c.6.

15 *Defensio fidei* 1.6 c.4 n.6; ci. *De caritate* disp.13 sect.8 n.2.

ccnda eadcmquc cx communis boni necessitate iustis modis vindicanda" declarata sunt: α) vindicationes eiusmodi rationem *medii seu finis relativi* habent, non finis ultimi atque absoluti; *β)* eadem, tanquam media, debent esse *actiones licitae,* neque intrinsece malae; 7) cum ipsas ad finem *adaequatas* esse oporteat, catcnus adbibendae sunt quatenus ad propositum finem ex integro vel ex parte conducant, ita tamen ut maiora damna communitati et iustitiae non afferant, quam ipsa damna resarcienda" n.

234. 2. *Tyranno usurpationis, qui illegitime regimen usurpavit, non quidem in ipso actu usurpationis, sed dum illud detinet in quieta possessione, cives debent obedientiam erga leges iustas, cooperationem ad onera publica, collaborationem ad omnia socialia incepta quae bono communi sint necessaria;* etenim, attestante Leone XIII, "in rebus non iniustis parendum esse iis qui praesunt, conservandi causa ordinis, in quo est publicae fundamentum incolumitatis, nemo dubitat; ncc tamen est consequens obtemperando approbari, si quidquam est aut in constitutione aut in administratione civitatis non iustum"18. Et alibi : "Cum nova regimina... rcipsa constituta sunt, eadem cives sponte subire non modo haud vetantur, verum etiam ob communis boni necessitatem, cuius causa exorta sunt et perstant, omnino Libentur... Hoc autem magnum observantiae et submissionis officium eatenus perseverabit, quatenus id communis boni necessitas exiget" 10.

Hac, tamen, aqendi ratione non tribuitur usurpatori ullum ius, nec praeiud'catur iuribus legitimi principis, nec inducuntur cives ad obsecundandum tyranno ; sed mere providetur boni communis exigentiis, salvis manentibus tum iure principis legitimi, tum facultate cum eo cooperandi ad restaurationem omnibus mediis licitis, nisi mala maiora ex tentamine sint timenda20.

Sane Ecclesia nunquam ius ct auctoritatem materiali facto et summae virium materialium attribuit (cf. D 1759-1760); nec admittit quod "fortunata facti iniustitia nullum iuris sanctitati detrimentum affert" (D 1760). Gregorius XVI ct Leo XIII qui hanc submissionem in facto praestandam esse tyranno dc regimine dixerunt, quaestionem iuris ct viam ad restaurationem ordinis legitimi omnino et expresse intactam relinquere voluerunt21.

Quoad iuramentum fidelitatis Constitutioni praestandum, alibi dictum est Ecclesiam illud permittere, ubi approbationem rei malae vel

" Encycl. *Firmissimam constantiam:* AAS 29 (1037) 106-197; cf. PerMorCanLit 26 (1037) 338-340; Castel EIN, *Institutiones philosophiae moralis et socialis* (Bruselas 1800) p.487.

" Leo XIII, Epist. *Praelectae a Nobis:* ASS 13 (1880) 196; cf. Pius X, Encycl. *Il fermo proposto:* ASS 37 (10Q4-5) 758.

#' Epist. *Inter firaviss;mas:* ASS 24 (1891-92) 536.

* Cf. SuArez, *Dc caritate* disp.13 sect.8 n.2; Billuart, *De iustitia* diss.10 a.2; Cathrein *Moralphilosoph e* 11,692-702; Pla y Daniel, in litt. pastoralibus finito bello mundiali 28-8-1945 (cf. supra, nota 13).

"Gregorius XVI, Const. *Sollicitudo* (7-8-1831); Leo XIII, *l.c.*

iniustac nullam continet, limitando sensum ad approbationem mere civilem, non thcoreticam, et salvo semper iure superiore Dei et Ecelcsiac.

235. 3. *Cives debent patriae et communitati, cum suis membris, amorem affectivum et effectivum,* nominatin'! per participationem in electione deputatorum dignorum ; *patriae* quidem tanquam principio remotiori sui ortus ; *concivibus,* autem, tanquam secum coniunctis communi fine temporali. Qui amor nihil habet inordinati, si intensius feratur ad eum locum ct ad eos concives qui intimius sunt coniuncti, non exclusa tamen universalitate necessaria.

Nimirum, quia "post Deum est homo maxime debitor parentibus et patriae; unde sicut ad religionem pertinet cultum Deo exhibere, ita secundario gradu ad pietatem pertinet exhibere cultum parentibus et patriae", largo sensu intellectae, siquidem "in cultu patriae intelligitur cultus omnium concivium et omnium patriae amicorum" 22. Patriae tamen *originis sed non commorationis,* non debetur obedientia, si quis aliam patriam adoptaverit, cui in rebus politicis et oeconomicis subiciatur.

Nihil autem prohibet quominus aliquis propriam regionem vel gentem seu nationem, intra ampliorem unitatem politicam status inclusam, *speciali amore prosequatur;* eo magis quod nationum, populorum et minotiarum ethnicarum consideratio habenda est ad meliorem ordinationem societatis humanae cx parte potestatum supremarum 23.

Circa electionem dignorum deputatorum: Amor effectivus manifestari debet in cooperatione efficaci ad bonum commune, iuxta exigentias iustitiae socialis alibi declarandas. Hic Speciatim commemoranda est obligatio contribuendi bono regimini *per electionem aptorum deputatorum.* Cum bonum totius reipublicae magna ex parte a suffragiis deputatorum dependeat. obligatio inest, ex genere suo gravis, omnibus hire eligendi gaudentibus, curandi inscriptionem in albo electorum et participandi in electione eorum deputatorum qui recto criterio, dexteritate in rebus gerendis, competentia in quaestionibus politicis, eloquentia et animi fortitudine causam iustitiae et bonum commune strenue tuebuntur24.

3 S.Thomas 2.2 q.101 a.l; cf. H.Schwarz, *Ethic nnd l'aterlandshcbe* (Langensalza 1026); L.Gh Erardi, *II patriotisnto nel pensicro di iS.Tonnnaso:* Sapienza 4 (1951) 203-229; 5 (1952) 141-165.

3 Cf. Pius XII, Sermo *In questo giorno:* AAS 32 (1940) 11.

« Cf. T,W> XIII, Encycl. *InOnortalc Dei:* ASS 18 (1885) 161-162.

Ad rem Pius XII :

actus gravis responsabilitatis moralis, saltem (piando agitur de eligendis illis qui vocantur ad donandam patriam sua Constitutione et suis legibus, iis praesertim quae spectant exempli gratia sanctificationem festorum, matrimonium, familiam, scholas, ordinationem multiplicium condicionum socialium secundum iustitiam et aequitatem"25.

Suffragium ferendum est per se in favorem personae *saltem vere dignae,* etsi ratio aliqua excusare potest ab eligenda praecise digniore, quae muneri utiliter gerendo apta sit. "Favendum viris est spectatae probitatis, iisdemque dc christiano nomine merituris; neque causa ulla esse potest cur male erga religionem animatos liceat anteponere"M. Hinc, non modo semper vetatur cooperatio formalis ad electionem candidati qui finibus pravis operam navabit, sed etiam cooperatio materialis per sc est illicita, ct quidem sub gravi, si probabiliter timetur ne tale suffragium efficacem influxum habeat in electionem determinandam. Per accidens, tamen, licere potest suffragari candidato indigno, non solum ad electionem indignioris impediendam, verum etiam ex motivo proportionate, eo graviore quo maior sit influxus cooperationis materialis ct periculum damni communis imminentis cx triumpho talis candidati.

Ab obligatione contribuendi ad electionem bonorum deputatorum *non excusat* in adiunctis ordinariis regiminis dcmocratici, neque inutilitas suffragii, nam expedit manifestare voluntatem bonorum civium etsi non attendatur, neque incommodum leve. Excusare potest incommodum vere grave in bonis fortunae, in amissione officii, etcetera, nisi in casu exceptional!, propter momentum decisivum electionum quae celebrantur vel propter significationem peculiarem abstentionis talis personae apud multos influentis, adhuc bonum privatum postponendum sit communi.

Obligatio eligendi digniorem deputatum prae vere digno non constat, licet consultius sit ita facere. Indignus autem non eligitur licite, propter mediatam participationem in malis quae causare poterit, nisi forte aliquando casus erit cooperationis materialis27 rationabiliter praestitae, sive ad vitandum maiorem malum quod haberetur ex abstentione vel ex electione secus certa alterius peioris, sive ad avertendum a seipso vel ab aliis magnum detrimentum secus impendens et proportionatum favori qui deputato indigno praestatur Λ

Applicationes: 1. *Peccat per se:* qui ex futili motivo *abstinet*

21 Hortatio pastoralis ad parochos Urbis: AAS 38 (1946) 187. Consequenter ad hanc doctrinam declaravit in sim:li occasione strictam obligationem participandi in electionibus italicis anni 194S iuxta dictamen propriae conscientiae. Cf. AAS 40 (1948) 119. Hanc autem obligationem gravem fuisse etiam pro feminis et religiosis, declaravit S.C. Consistorialis. Cf. MonitEccIe 9 (1947) 114-115. Cf. T.Craxny, *The inorat obligation of Voting* (Washington 1952).

24 Leo XIII, Encycl. *Sapientiae Christianae*ASS 22 (1889-90) 397-398.

r 'Omnes fere moderni concedunt electionem mali deputati non esse quid intrinsecus malum, ac proinde aliquando per accidens licere ad avertenda maiora mala". (Prümmer, 11,604 nota 58).

3 Cf. Villada, *Casus conscientiae* I2 p.139-167; Waffei.aERT, *Etude de théologie morale sur la coopération* (Brujas 1883) p.52-65; VermeERSCH. *Quaestiones dc iustitia* q.3 c.l.

in electionibus sive municipalibus, sive provincialibus sive generalibus a suffragio ferendo; item, qui ex pravo fine vel sine gravi, imo interdum gravissima causa extremae necessitatis incurrendae, dat suffragium deputatis *indignis,* qui legibus iniquis suffragabuntur. Sed in adiunctis ordinariis licet vulgo, vitato quidem scandalo, votum dare indigno, si secus amittetur officium vel timendae erunt graves vindictae, persecutiones, calumniae, etc.

2. *Si agitur de eligendis* deputatis ad conventum constituendum legislatorum postquam potestas suprema illegitime usurpata fuerit, per se abstinendum est in casu ab electione, quatenus usurpatio per eam confirmetur; sed participare licebit sive ad legitimum gubernium hac via restaurandum, sive ex supremo societatis bono sic exigente [29].

236. In praxi difficile erit definire peccatum grave in abstentione a suffragio ferendo, quia gravitas damni causati vix constabit. Pastores animarum non desinent conscientiam civium circa hanc obligationem, nostris praesertim temporibus, *expcrgiscere,* et laicos competentes impulsare ut plebem concitent ad cooperandum electioni bonorum deputatorum candemque doceant officium et modum eligendi optimos candidatos.

§ 2. *Officia principurn, deputatorum, officialium*

237. 1. ***In genere principes ipsi*** *habent erga subditos primarium officium pietatis, ex genere suo grave, providendi bono communi:* a) *promovendo publicam prosperitatem temporalem;* b) *avertendo mala;* c) *tuendo iustitiam;* d) *fovendo honestatem morum atque religionem.*

Nimirum, superiores civiles legitimi, quorum auctoritas fundamentum et limitationes habet in iure naturali, participant potestatem Dei in gubernatione subditorum ; nam "per me reges regnant..., et per me principes imperant et potentes decernunt iustitiam" (Prov 8,15), ideoque "debent summum mundi gubernatorem intueri, cumque sibimetipsis in administranda civitate tanquam exemplum legemque proponere...; debet igitur imperium iustum esse, neque herile, sed quasi paternum, quia Dei iustissima in homines potestas est et cum paterna bonitate coniuncta" [30].

Unde auctoritatem suam exercere debent, iuxta legem naturalem et divinam, ad procurandam prosperitatem temporalem subditorum, in subordinatione ad finem supremum sive singulorum individuorum sive totius societatis, i.e. ad gloriam divinam.

28 Cf. Waffïlaert, *De iustitia* 11,442; FERRKRF.s-MoxDRfA, 1,858.
* Uo XIII. Encycl. *Immortal* Dei:* ASS 18 (1885) 162

Ad a): *Prosperitas publica temporalis consistit fundamentaliter in eo quod tum singuli tum societates privatae suorum iurium secure frui possint suamque felicitatem temporalem privatam efficere* per usum mediorum communium ab Statu oblatorum, vitatis hinc anarchia, perturbatione aequilibrii oeconomico-socialis, penuria mediorum aliisque causis infelicitatis 31, inde nimia centralizatione vel nationalizatione vel absorptione initiativarum particularium ab Statu, qui activitates individuorum et societatum particularium ultra necessitatem transitoriam coarctet vel impediat32.

Applicatio: *Principum est in genere:* examinare *in quo* bonum commune civium materiale ct spirituale consistat; diligenter investigare ct applicare *media* quibus promoveri possit sub rationabili libertate; procurare sufficientem *coniam bonorum* temporalium; attendere ad *prosperitatem culturalem et oeconomicam* atque ad communem felicitatem necessariam; *stimulare* ct adiuvarc activitatem subditorum in explotatione et amplificatione istius prosperitatis; denique, *supplere* ea quae initiativas privatas excedunt.

Ad b): *Principibus incumbit, vi muneris, avertere pro viribus mala temporalia,* ut bella, seditiones, fames, insufficientiam laboris, morbos contagiosos, penuriam mediorum ad industriam, agriculturam, etc. Ad rem Leo XIII: "Gerendum vero est (imperium) ad utilitatem civium, quia, qui praesunt ceteris, hac una de causa praesunt, ut civitatis utilitates tueantur" 83.

Ad c): *Iustitia sedulo promovenda est ab auctoritate;* tum *legalis,* in ferendis legibus quae mensuram habeant a vero bono communi, et nullum favorem concedant directe nisi finibus bonis; tum *commutativa,* protegendo iura civium, societatum particularium ipsiusque civitatis; tum *distributiva,* in muneribus et oneribus sine acceptione personarum aut factio-

ll N.Zammit resumit hoc pacto, cx documentis pontificiis et Codice sociali Mechliniensi, interventionem negativam Status in re oeconomica: *'1.° Lo Stato deve colla sua autorità moderatrice prevenire i perturbainenti d: equilibno economico, provenienti dalla plural tà e dii contrast! degli egoismi concurrenti individual! e collettivi. 2.° Lo Stato deve reprimere la speculazione. 3.° Lo Stato deve evitare I'inilazione monetaria per quanto è possibile. 4.° Lo Stato deve prevenire o impedire lo sciopero riguardo le funzioni pubbliche e quelle private die riguardano il bene pubblico o di prima nécessita. 5.° Lo Stato deve sorvegliare le imprese private di servizio pubblico. 6.° Lo Stato, in caso di necessity (guerra) o di grave abuso, deve instituire il razionamento razionale dei beni indispensabili. 7.° Lo Stato deve intervenire ove sovrasti danno alia société o a qualche sua parte, che non possa impedirse o ripararsi dai privati": Ang 27 (1950) 281-282.

B Cf. J.Todolî, *El bien comiin* (Madrid 1951). C.de Konninck, *De la primacia del bien comiin contra los pcrsonalistas* (Madrid 1952). Circa *absortionem* personarum ab Statu cf. Pius XII: AAS 45 (1953) 36-39.

U £.c.

nis determinatae distribuendis, attento solum bono meliore communitatis; tum *vindicative,* in reprimendis abusibus quantum possibile sit sine maiori malo, et in infligendis poenis malefactoribus.

Severis verbis hanc obligationem memorat Leo XIII, imitatus ipsam S.Scripturam (cf. Sap 6,4-9) : "Quodsi qui praesunt delabantur in dominatum iniustum, si importunitate superbiaque peccaverint, si male populo consuluerint, sciant sibi rationem Deo esse reddendam ; idque tanto severius, quanto vel sanctiore in munere versati fuerint, vel gradum dignitatis altiorem obtinuerint. Potentes potenter tormenta patientur" .**

Applicationes: 1. *Mimis malum tolerari potest ad impediendum maius,* secundum regulas ordinarias caritatis. Imo, nec tenetur omnia mala impedire quae absolute coercere posset, si nimium onus ac diligentiam ad hoc applicare deberet cum mediocri tantum utilitate pro bono communi.

2. *Circa tolerantiam domorum prostitutionis* in particulari, disputatur inter moralistes num ea liceat Statui, aliis affirmantibus, praesertim inter antiquiores cum S.Augustino et S.Thoma, propter maiora mala impedienda; aliis negantibus, maxime cx recentioribus plerique, quia non iam sint motiva quae antiquitus tolerantiam suadebant vel permittebant.

In hac re opinamur sententiam severiorem esse sustinendam nostris temporibus; etenim, auctoritas publica, constituta ad defendendum et promovendum in quantum possit bonum commune, *nequit illud nisi invita tolerare,* ideoque in solo casu in quo moraliter sibi evadat impossibile remedium, vitata qualibet specie *protectionis.* Iam vero, circumstantiae temporum superiorum in quibus multi existimabant tolerantiam fuisse minus malum quam abolitionismus, quia inducto abolitionismo incocrcibiliter in publicum proderetur vitium quod per tolerantiam recluderetur in prostibulis, secundum indicium plurium peritorum, quibus assehtimur, mutatae sunt.

Non licet invocare argumentum auctoritatis, v. gr. S. Augustini vel S.Thomae in contrarium, quia adiuncta quae fundabant opinionem eis attributam, diversa fuerunt; ceterum, argumentum auctoritatis a duobus fere saeculis potius stat pro abolitionismo. Et iure, ut videtur; nam Status habet media *vigilantiae el repressions* sufficientia ut tollat, si velit, scandalum translatum a prostibulis clausis ad plateas. Accedit quod *numerus* prostitutarum mulierum fortasse non attingit quintam partem carum quae accedentibus ultro copiam sui corporis faciunt in locis secretis. *Perversiones sexuales* saepe satisfiunt in prostibulis, unde neque periculum earum existet maius ob prostibula clausa. Maior quoque *protectio contra morbos Venereos* saepe invocata, caret solido fundamento, nam vigilantia publica circa mulieres "adnotatas" vix exercetur efficaciter ad impediendum contagium.

Hinc censemus regimen abolitionismi imponendum esse ubique, sublata tolerantia, dummodo simul augeatur vigilantia publica prat-

14 Leo XIII, Encycl. *Immortale Dei:* ASS IS (1885) 163.

sertim in locis suspectis, ct scandala patentia severe reprimantur, adhibita quadam conniventia passiva erga prostitutionem vere clandestinam, etsi servitio vigilantiae fortasse perspectam Imo, etiam si vigilantia non augeretur dum applicaretur regimen abolitionisticum, non immerito quaereretur num in societate, prout hodie est constituta cum tot scandalis publicis, non optandum esset pro abolitionismo; sane damnum tot iuvenuru ruricolarum sexus masculini, qui occasione servitii militaris, studiorum, visitationis civitatum, etc., experiuntur vitium, solum quia habentur prostibuta consituta, praevalere videtur damno imminenti cx clausura prostibulorum, quamvis eorum incolae relinquantur sine speciali vigilantia °.

Ad d): *Morum honestatem,* quae adeo confert ad bonum commune promovendum et conservandum, fovere debet Status, itemque *religiositatem* civium procurare, utpote quae ad finem eorum) integrum et ad ipsam utilitatem temporalem reipublicae maxime spectat. Huic autem religiositati cooperari debet; *per se* protegendo veram religionem, sci. catholicam quam ipsemet Status profiteri debet, excluso quolibet favore religionibus falsis et impedita earum externa propagatione vel manifestatione; *per accidens* vero, ubi id obtineri nequeat saltem sine maiori incommodo, tolerando cultus acatholicos intrinsece non offendentes legi naturali vel, ubi amplius pro tempore obtineri nequeat, protegendo libertatem conscientiae et professionem religionis honestae cuiuslibet a civibus libere eligendae.

Applicatio: Status nequit quidem coercere ad acceptandam fidem catholicam, utique vero ad impediendam oppositionem contra cius praedicationem vel acceptationem, ct ipse debet per se religionem catholicam profiteri, quamvis per accidens ad maiora mala vitanda possit aliquando a tali professione explicita abstinere, dummodo nihil Ecclesiae oppressivum vel legi naturali contrarium decernat.

238. 2. ***In particulari*** *providere, inter alia, debent: a) in ordine oeconomico,* ne operarii careant convenienti labore ad assecuranda media vitae; ne divitiae nationis inconvenienter sint distributae; ne ipse Status dives abutatur tributis collectis a civibus depauperatis, magnam ve catervam officialium publicorum sustineat sine utilitate, et potius cum detrimento civium30; /?) *in ordine sociali,* ne centralizatione nimia acti-38

35 Cf. M.Zalba, *La prOstituciôn ante la moral y cl derecho* (Madrid 1942); J.Carnot, *Au service dc l'amour* p.183-210; Vermeersch, *De castitate* (Roma 1919) 212-213; Noedjn-Schmitt, *Dc sexto ct natif) praecepto* 18; L.Schemin', *Considerasioni morali sulla tollcransa del m'cretricio:* Miscell Vermeersch Il (Roma 1935) Appendice 7-42. N.M.Boiron, *La prostitution dans l'histoire, devant le droit, devant l'op'nion* (Paris 1926).

38 Cf. A.Pildain, *'1res deberes fundamentales. Ante cl gravisimo problema: de la carcstia de la vida* (Las Palmas 1947); RevIntSoc 5 (1947) 215-219. P.N.Zammit, *Realismo sociale. 1ntervento délia Stato ncl camp? économieo*

vitatum, vel inneccssaria nationalizatione magnorum negotiorum, convenientem libertatem civium singulorum et societatum inferiorum restringat, abutens sua auctoritate et nocens prosperitati publicae, quae sufficientem libertatem et initiativam privatam opportune normatam omnino requirit37; γ) *in ordine iuridico,* ut itira personarum inviolabilia sancte tueatur, ct nativam libertatem non plus coarctct quam quod bonum commune exigit38; S) *in ordine religioso,* ut veram religionem profiteatur, et falsis nullum favorem directe concedat ; vel libertatem conscientiae publicam tueatur, ubi vera religio officialiter nequit unice sustineri30.

239. 3. *Tolerantia politica seu tolerantia cultus in thesi ab Statu catholico probari non potest; in hypothesi hodiernorum adiunctorum vix non semper aliquo gradu permittenda est, quanta fieri possit moderatione.* Explicatur:

Tolerantia politica seu cultus dicitur ea agendi ratio auctoritatis publicae qua exercitium religionis falsae permittitur in Statu catholico, propter necessitatem impediendi alia mala maiora, quin approbetur in se nec foveatur nec ullo modo aequiparetur religioni verae seu catholicae ; dum religio catholica agnoscitur, et in iure habetur, et exercetur ab ipso Statu, prout sibi est obligatorium. Non est confundcn-37

(Ang 27 [1950] 267-284) resumit hoc modo (p.282-284) interventionem positivam Status in re oeconomica: "1.° Lo Stato deve rispettare e tutelare i diritti della Persona umana e rendere agevole il compimento dei suoi doveri. Λ ciô occorre allo Stato il potere per prevenire gli abusi, costringcre i recalcitranti e punire i delinquenti. 2.° Lo Stato deve promuovere le associazioni professionali, ed incoraggiare la collaborazione ddle diverse classi sociali. 3.° Lo Stato deve creare quelle condizioni materiali di vita, senza le quali una ordinata società non puo sussistere, fornendo lavoro ai soci. 4.° Lo Stato deve procnuovere una equa ripart'zione dei béni fra le singole clasi, perché si servi integro il bene commune dell'intera società. 5.° Lo Stato deve indurre i possidenti di maggiori capitali, the vanno continuamente aumentandosi con danno altrui, ad assumersi quelle responsabilità necessarie al bene commune e provenienti dall'aspetto sociale della proprietà, specificando con cura all'occorrenza die cosa sia lecito e che cosa illecito nell'uso dei propri béni".

37 Cf. Pius XII, *Allocutio* ad UNIAPAC: AAS 41 (1949) 284-285; Azpiazu. in *Commentario ad Allocutionem:* FomSoc 4 (1949) 454-460; A.Brucculeri, *L'illuswnc délie nasionaliscasioni:* CivCat 3 (1949) 152-157.

" Plures elaboratae sunt declarationes *iurium hominis:* In Organizatione nationum unitarum (cf. Ilechos y Dichos 24 [1949] 133-139.185-188.245-249); in Conversationibus catholicis ad San Sebastien (cf. RazFe 140 [1949] 398-418. 440-443), ab Actione catholica in St.Foederatis (cf. Ecclesia 7 [1947] 1,201-202), etc. *Quoad sanam libertatem preli* in particulari, cf. Pius XII, Allocut. participantibus Conventui international! scriptorum ephemeridum catholicarum: AAS 42 (1950) 251-257; E.Pla v DERIEl, *L tt. pastor, de die preli catholici* (Toledo 1950); E.Guerrero, *La Ibertad de prensa:* RazFe 141 (1950) 341-358.

» Cf. E-GuKrrero, *EI Estado laico como ideal de regimen politico cristiano:* RazFe 142 (1950) 341-354; 143 (1951) 29-44.140-156; A.MessinEo, *Liberta religiosa e libertà de coscicnsa:* CivCatt 3 (1950) 236-247; Id., *Tolleransa t intollcransa:* ibid. 4 (1950) 562-573; F.Gonzàiz Coujdero, *Estado catôlico* UCler 44 (1951) 154-161,

da neque cum tolerantia *dogmatica,* seu indif ferentismo reh gioso absoluto, omnino reiciendo et ab Ecclesia damnato40, quae omnes religiones existimat aeque bonas, ideoque aequo favore prosequendas ; neque cum tolerantia *civili* seu privata, omnino probanda, qua homines errantes diligimus, dum eorum errores excutere conamur.

In thesi ab Statu catholico probari non potest; "publica enim potestas propter eorum qui reguntur utilitatem constituta est; et quamquam hoc proxime spectat, deducere cives ad huius, quae in terris degitur, vitae prosperitatem, tamen non minuere sed augere homini debet facultatem adipiscendi summum illud atque extremum bonorum, in quo felicitas hominum sempiterna consistit ; quo perveniri non potest religione neglecta" 41. E contra religionibus falsis, utpote quae obiective sunt verum malum pro societate, nullus favor praestari potest ab Statu catholico.

In hypothesi hodiernorum adiunctorum vix non semper toleranda aliquo gradu; etenim, quamvis relate ad aliquem Statum vel nationem in particulari maius bonum esset plane reprimere omnes religiones falsas et non permittere nisi unicam veram, quam omnes fere exerceant, posita interdependentia in dies maiore Statuum ad invicem, bonum magis commune Ecclesiae universalis suadere videtur, ut mala magis particularia verae religionis in quibusdam nationibus toleranda sint, quanta fieri possit quidem moderatione, ludicium, autem, istius h)rpothesis verificatac, in singulis casibus S.Scdi remittendum est.

Ecclesia, sine ulla inconsequentia: a) *optat libertatem* cultus in quibusdam *regionibus* ubi vera religio non admittitur, quia veritas habet ius sese exhibendi et imponendi ubique ; ideo dicebat recenter Pius XII :

/3) *condemnat thesim Status aconfessionalis,* et tradit (D 1777) etiam "aetate hac nostra [expedire] religionem catholicam haberi tanquam unicam Status religionem, ceteris quibuscumque cultibus exclusis"; nam veritatis et erroris non potest esse eadem condicio, ct bonum universale nullatenus exigit aconfessionalismum in illis Statibus quorum cives plerique profitentur veram religionem catholicam42; y) *non ad-*

40 I) 1751 1716; cf* Leo XTT, Encycl. *Libertas:* ASS 20 (1S87) 604.
41 Leo XIII, Encycl. *Libertas:* ASS 20 (1S87) 605.
12 Fautores huius aconfessionalismi falsi et funesti iure arguit de inconsequentia Leo XIII; dum enim Ecclesiam, veritatis fundamentum et incorruptam

mittit hypothesim condicionum, etiam in omnibus catholici nominis regionibus hodie valentium, propter quas laudabiliter lege caveatur "ut hominibus illuc immigrantibus liceat publicum proprii cuiusque cultus exercitium habere' (D 1778), utpote quod in se malum est, et nocet supremo bono spirituali civium cui mediate consulere debet Status, ct ipsam pacem et bonum temporale perturbat sine ullo titulo iuridico vero; δ) aliunde, licet nunquam explicite manifestaverit adiuncta hodierna talia esse, quae ubique suadeant hypothesim tolerantiae cultus saltem Christiani, practice hoc critérium admisit vel in pluribus regionibus maxima ex parte catholicis, et principium generale minoris mali tolerandi propter maius vitandum ad hanc rem applicavit: "Materno indicio Ecclesia aestimat grave pondus infirmitatis humanae; et qualis hic sit, quo nostra vehitur aetas, animorum rerumque cursus non ignorat. Ilis dc causis nihil quidem impertiens iuris nisi his quae vera quaeque honesta sint, non recusat quominus quidpiam a veritate iustitiaque alienum ferat tamen publica potestas, scilicet maius aliquod vel vitandi causa malum vel adipiscendi aut conservandi bonum" [43]. Et quamquam "divini cultus varia genera eodem iure esse, quo veram religionem, Ecclesia iudicat non licere, non ideo tamen eos damnat rerum publicarum moderatores, qui, magni alicuius aut adipiscendi boni, aut prohibendi causa mali, moribus atque usu patienter ferunt, ut ea habeant singula in civitate locum"

Ratio utriusque asserti cx supradictis satis patet: sane tolerantiam cultus in thesi probare acquivalct indifferentismo religioso theorico, qui est gravissimum peccatum contra fidem ; eam vero in hypothesi hodierna patienter ferre, adhibitis quidem cautelis ad limitandum malum quantum fieri possit, plerumque suadet non tam condicio hominum nostri temporis, quae manifestationes vitae religiosae foro intimo personali relegari exigat, quam *interdependentia nationum,* propter quam bonum maius ct universale Ecclesiae requirit ut damnum minus et particulare patiamur, ad vitandas suspiciones, timores licet in fundatos, persecutiones quae gravius

morum magistram dc impatientia arguunt, propterea quod flagitiosum tolerantiae genus repudiat, ut debet, ipsi liberam sinere Ecclesiam passim recusant. Encycl. *LibrtW* ASS 20 (1887) 610-611.

41 Leo XIII, Encycl. *Libertas* : ASS 20 (1887) 609; cf. S.Thomas, 1 q.19 u 3

44 Leo XIII, Encycl. *Immortale Dei:* ASS 18 (1885) 174,

nocumentum afferrent bono generali. Indicium autem authenticum de vcrificatione hypothesis in casibus singularibus spectat ad S.Sedem.

Applicationes: 1. *Falsum est* ct rciciendum principium *libertalis cultus* et *aconfessionalismi* officiatis Statuum, quod formalittr vel aequivalenter fundatur in atheismo, et omnes religiones in eodem plano collocat; Status, ut tales, debent per se profiteri religionem catholicam, non aliter atque cives; *tolerantia* autem cultus falsi, quin ipse cultus probetur vel intendatur, ad vitandum maius malum vel conservandum bonum proportionatum permitti potest ubi condiciones temporum ita requirant; et in eo lex humana "neque vult mala fieri neque vult mala non fieri, sed vult permittere mala fieri, ct hoc est bonum".*

2. *Illicitum est perturbare exercitium cultus falsi* ab auctoritate legitime tolerati; nam licet nemo habeat ius obiectivum ad malum, habet ius ut non perturbetur dum dictamini conscientiae invincibiliter erroneae obtemperat sine ulla aggressione, ne materialiter quidem iniusta, erga alios privatos. Inde fluit quod damna quoque, tali indiscreta aggressione causata, reparanda sint[c].

240. 3. *Deputati nationales, in particulari, similibus obligationibus, servata proportione, tenentur atque ipsi supremi rectores;* quia iuxta hodiernam constitutionem omnium fere Statuum, ipsis potestas legislativa demandatur, ct per eam omnibus praedictis modis influere possunt.

Applicatio: Deputati: 1. *Quoad ipsum munus:* a) \B Eo Si SCI PIENDO abstinere debent qui se sciunt *impares officio,* propter defectum scientiae, prudentiae, probitatis, dexteritatis forensis etc.· 7; *β)* ad IPSUM GERENDUM debent se diligenter *praeparare,* considerando necessitates et utilitates publicas, *studendo diligenter et tempestive* legibus et propositionibus quae eorum voto submittentur, etc.; 7) IN ir.LO EXERCENDO tenentur: diligenter sessionibus *intéressé,* nisi ex ipsorum absentia malum timendum non sit, aut praesentia certo nihil proderit, aut grave incommodum damno absentiae proportionatum excuset; legibus iniquis ferendis *obstare,* abrogationemque iniuste latarum procurare; in discussionibus *intervenire* sive propria auctoritate et nomine, sive sub ductu praesidis alicuius factionis sano programmate organizatae, ct attenti ad bonum commune, non ad aliquam factionem, vel ministrum, vel gubernium.

2. *In ferendo voto non obligantur ex iustitia ad attendendam voluntatem electorum* prae sua conscientia, quia nullus dc tali ra-[d]

[c] Leo XIII ex S.Thoma, in Encycl. *Libertas:* ASS *20* (1887) 610.

[4'] Cf. Vekmeekscii, *La toleranda* (Eriburgo de Br. 1014) praesertim p.25-45.200-210; A.Messineo, *Toleransa politica c dcmocrada:* CivCat (1952), 111,365-376.

[*'] Ad suscipiendum vel procurandum munus vix tenentur (ligni ct apti in individuo, quia ipsis non praesentatis regulariter alii digni comparebunt, qui eligi possint; attamen aliquando, reclamante bono publico, existere potest obligatio ab huiusmodi muneribus sese non subtrahendi. *Quoad clericos et rclujiotos* candidatos horum inunertwn, cf. c.139 § 4.

tionc agendi contractus tacitus intercedit. “Electio enim deputatorum regitur lege fundamentali civitatis, qua ordinarie statuitur, cligendo'S esse deputatos tanquam repraesentantes *lotius populi, qui pro suo* scire ct posse bono *totius* civitatis provideant; minime vero mandatis vel pactis electorum teneantur” [48]. Quodsi aliquando lex iniqua votis deputatorum subiciatur, debent per se suffragium contrarium ferre, eoque magis quo maior est spes fructus; propter motivum proportionatum, salvo scandalo, poterunt interdum a suffragio ferendo abstinere, praesertim si cius efficacia nulla erit, ct cx eo lato damnum grave imminet sibi vel aliis; imo, interdum possunt legi iniustae vel pecuniae illicitis finibus concedendae materialiter et indirecte cooperari, ad maius malum vitandum vel bonum assecurandum aut obtinendum, vitato scandalo ubi opus erit per opportunam declarationem intentionis habitae; secus vero tenentur damna reparare quae suffragio suo efficaciter causaverint, proportionate ad efficaciam.

241. 4. ***Publici officiales,*** ut praefecti provinciarum, syndici oppidorum, aliique qui potestate administrativa vel exeeutiva gaudent aliqua proportione, *debent diligenter intendere et procurare bonum commune* ad quod promovendum et servandum fuerunt constituti, vitata qualibet *acceptione personarum* in distribuendis muneribus et imponendis oneribus; auctoritati superiori *sincere ac fideliter manifestare* tenentur veras rerum publicarum circumstantias; a mandatis intrinsece malis execution! mandandis *omnino abstinere* debent, iura Ecclesiae ct civium sancte tuendo, nisi forte agatur de exequendis praescriptis quibus privati propter bonum commune subici teneantur, quamvis auctoritas superior in praescriptione iniungenda peccaverit” [49].

[48] Hürth-Abellan, *De praeceptis* p.2.· 83.
[49] Cf. Fanvani, 111,276.

De quinto praecepto

Non occides (Ex 20,13).

242. In expositione officiorum vitae Christianae secundum ordinationem virtutum, materia quinti praecepti includi solet in virtute justitiae. Et revera, virtus quae frequentius vel maxime laeditur in violando quinto mandato est iustitia; non tamen semper, nam suicidium potius offendere videtur caritati, et parricidium aeque saltem principal ter trahitur ad peccata contra pietatem.

Nobis ordinantibus doctrinam secundum mandata, materia sic distribuenda videtur: Quintum praeceptum, quatenus formalitcr negativum, prohibet primario loco iniustam *occisionem* sive propriam sive alienam, secundario autem quamlibet iniustam laesionem per *vulnerationem* aut *mutilalionem* corporis tam proprii quam alieni; quatenus virtualiter positivum, praescribit vitae prudentem *conservationem,* per debitam curam et usum mediorum convenientium.

Utrumque aspectum, positivum ct negativum, huneque primarium vel secundarium, successivis propositionibus considerabimus in singulis capitulis, addita ubi opus erit observatione circa malitias specificas quae potissimum contra religionem, observantiam et pietatem concurrere solent in homicidio cum iniustitia.

Summa rerum dicendarum: Ordo tractationis is erit, ut praemissis principiis fundamentalibus pro toto tractatu, agamus dc *suicidio* (c.l), *homicidio* (c.2), *duello* (c.3), *bello* (c.4).

S.Thomas, 2-2 q.64-65; S.Alfonsus, l.3 n.363-411; Ballerint-Palmieri, tr.6 sect.5; Lehmkuhl, 1,992-1024; Prümmer, 11,111-146; Ferrer ES-Mondrîa, 1,484-511; Vermeersch, 11,563-595.

De dominio vitae et de suicidio

Non rigore logico, sed utilitate practica, coniungimus duo puncta quorum primum pervadit limites huius capitis ct inservit ad totum tractatum. Primo, igitur, loco exponimus *tria principia fundamentalia* pro quinto mandato, circa dominium vitae humanae (a.l); dein-

dc, agimus dc *suicidio,* tam directo quam indirecto, dc *autolaesionc,* de *abbreviatione* vitae ct *incuria* eiusdem conservandae ac dc *excitatione* mortis (a.2).

De dominio in VITAM

Sunirna rerum dicendarum: Tria sunt principia fundamentalia circa dominium in vitam humanam, nimirum quid *Deo,* quid *unicuique,* quid *aliis hominibus* vel *societati* competat. Sint ergo totidem propositiones.

243. 1. *Deo, eique soli, competit* ***dominium perfectum*** *in vitam humanam.*

Deo competere dominium est manifestum, quia ipse est auctor tam corporis quam animae, et quia vita humana est totaliter ad gloriam Dei ordinata, et quidem dum est in terra per fidele servitium ei praestitum iuxta divinum beneplacitum[1]. Consonat S.Scriptura, Deut 32,39: "Ego occidam et ego vivere faciam"; Sap 16,13: "Tu es enim, Domine, qui vitae et mortis habes potestatem".

Hoc dominium perfectum, attingens ipsam hominis substantiam, *esse Dei cxclusivum,* similiter patet ex eo quod homo non ordinatur in ullam creaturam, sed in solum Deum tanquam in unicum finem suum immediatum.

Applicatio: Nullus homo, nullaque potestas humana potest directe disponere de substantia hominis, ideoque de vita cius, nisi cx auctoritate sibi facta a Deo.

e

244. 2. ***Quilibet homo*** habet dominium ***utile*** et ***administrationem*** *propriae vitae.*

Tn hac propositione *negative* innuitur hominem non habere dominium sui directum, quod patet ex praecedenti propositione. quia nimirum totum esse a Deo accepit et Deo reddere tenetur, quando et prout velit illud repetere. Quod autem *positive* asseritur, patet ex destinatione hominis personali et inviolabili ad merendam vitam aeternam per exercitium suarum virium et facultatum, ad modum villicantis cui commissa sunt plura vel paucior^ talenta, ut negotietur ad finem supernaturalem donec venerit Dominus rationem repetiturus (cf. Lc 16,2), quin possit in hoc proposito ulla humana potestate directe perturbari. Ex eo autem quod homo habeat administrationem suae vitae sequitur, eundem obligatum esse

[1] Cf, Bamcrini-Paimikhi, tr.6 sect.5 n.20f

ad vitam conservandam convenienti diligentia per remedia *ordinaria,* quin sit obligatus ad extraordinaria. Cf. n.254.

Ad rem Pius XI (D 2246): "Ceterum quod ipsi privati homines in sui corporis membra dominatum alium non habeant, quam qui ad eorum naturales fines pertineat... id Christiana doctrina statuit, atque ex ipso humanae rationis lumine omnino *constat".*

Applicatio: Ad conscn'andam vitam bonaque ad eam principalia homo potest vim adhibere contra iniustos aggressores; secus enim dominium eius saepe esset illusorium. Cf. infra, n.262.

245. 3. ***Auctoritas publica*** *habet ius cruentae punitionis contra insignes malefactores,* quorum crimina mitius punita in discrimen conicercnt publicum ordinem et securitatem. Sive igitur Deus dominium suum communicet in his adiunctis auctoritati publicae cui boni communis custodia commissa est, sive in vindicanda iustitia ipsa ponat actionem duplicis effectus legitimam, certum est quod, exigente bono communi, auctoritas suprema habet ius gladii in insignes malefactores (cf. n.259).

De *suicidio,* mutilatione, CURA VITAE

Positivistae et inatcrialistae moderni, vel generalius quotquot lumen fidei extinguunt et supernae retributionis spem aspernantur vel derident libenter et leviter philosophos stoicos et cpicureos imitantur, et suicidium legitimare volunt tanquam medium vitae molestias fugiendi vel dedecus intolerabile vitandi, quasi homines ad felicitatem vel gloriam terrenam essemus destinati, et non ad felicitatem ct lucem obtinendam per crucem ad imitationem divini Redemptoris. Nec vprentur *a[>ologiani suicidii* in fabulis romanensibus, in theatro, in cincmatographo audacter proponere. Contra hos aliosque pusillanimes, qui existentia onerosa ct inutili obruti vitam fastidiunt et supprimere volunt, vim orationis, consilii, boni exempli et occulti sacrificii ignorantes, stat irrefragabile principium: suicidium est illicitum[1]

246. I. Suicidium est *actio vel omissio quae ad mortem propriam causandam natura sua ordinatur.* Dicitur:

Actio vel omissio, siquidem potest haberi suicidium sive positive aliquid moliendo ad vitam destruendam, sive nc-

[1] Cf. A.Bayet, *Le suicide et la trtorale* (Paris 1922); G.Rutten, *Le suicide* (Paris 1932).

gative subtrahendo media et providentiam necessariam ad eam conservandam.

Ad mortem causandam ordinatur natura sua seu in re ipsa, ita ut mors sit effectus per se huiusmodi actus, et non solum in intentione agentis, quae sic malitiam quidem suicidii contraheret, sed suicidium non causaret.

247. II. Dividitur in: a) directum, quod in se intenditur et ex actione libere posita sequitur; unde mors est *volita* sive ut finis sive ut medium, et actio ponitur *cum intentione mortis;* haec autem intentio potest esse tantum *implicita,* i.e. explicite non intendens nisi actionem ex sua natura immediate et exclusive ordinatam ad mortem et ut talem cognitam, in qua tunc intentio mortis implicite continetur;

b) indirectum, quod in se non intenditur neque ut finis neque ut medium, sed praevidetur verisimiliter aut certo secuturum ex aliqua actione vel omissione in se *non immediate,* vel saltem *non exclusive,* ordinata ad suicidium.

248. III. Principia. 1. *Suicidium directum* a) *est grave peccatum contra iustitiam erga Dieum et societatem, caritatemque erga seipsum,* b) *si causetur privata auctoritate.* Dicitur:

Si causetur privata auctoritate; ut abstrahamus ab illis casibus in quibus, ex mandato Dei vel alius auctoritatis legitimae, quis se occideret, ut dicemus in secundo principio.

Ad a): *Esse peccatum palet.,* quia offendit legi tum naturali, tum divinae tum ecclesiasticae. *Naturali,* quia destructio alicuius rei est actus dominii, et suicida, cui sola competit utilitas, sibi arrogat ipsam substantiam vitae, eam subtrahens a dominio divino. *Divinae,* quia iteratis vicibus Deus sibi vindicat supremum et exclusivum hoc dominium, non solum in V.T., incipiendo a praeceptis decalogi3: "Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Deo vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus sive morimur, Domini sumus" (Rom 14,7-8). *Ecclesiastica* prohibitio indirecte manifestatur in privatione sepulturae ecclesiasticae et suffragiorum lata contra suicidas (c.1240,3.°), in reprobatione librorum qui suicidium licitum statuunt (c.1399,8.°), etc.

• "Restat ut de homine intclligamus quod dictura est: *twn occides.* Nec alterum, ergo, nec te. Neque enim qui se occidit aliud quam hominem, occidit" (S.Augustinus, *De civitate Dei* l.1 c.20: MI, 41,35).

Esse peccatum grave patet similiter ex consideratione virtutum quas laedit; nimirum, *iustitiam commutativam* respectu Dei, auctoris et domini vitae humanae; *iustitiam legalem* respectu societatis cui insertus est homo tanquam membrum, subiectumque quoad aliquas operationes et servitia eidem praestanda; *caritatem* erga seipsum, agens contra inclinationem naturalem a Deo inditam ad sui conservationem, violenterque tollens permagnum beneficium Creatoris et condicionem omnium aliorum bonorum, tam in ordine naturali quam in supernatural!, sine quo non est progressus in vita morali et spirituali, in paenitentia, in caritate, in meritis pro vita aeterna.

Accedunt sanctiones Ecclesiae, quae praesupponunt grave peccatum (c.986.2218 § 2), irregularitas sci. cx *delicto,* quam incurrunt qui "sibi vitam adimere tentaverunt" (c.985,5.0), privatio *sepulturae* nisi signa paenitentiae aliaeve circumstantiae excusantes ab hac poena vindicativa concurrerint (c.2291,5.0), *remotio ab actibus legitimis* ecclesiasticis (c.2350 §2).

Ad b): Cum Deus sit Dominus absolutus vitae humanae, potest, iuxta suum beneplacitum, de ea disponere, ideoque iubere alicui suicidium; tunc non solum posset, sed etiam deberet quis seipsum occidere. Sunt qui ita interpretantur actus quorumdam martyrum, qui seipsos in ignem aliave tormenta lethalia proiecerunt, ut SS.Apolloniae, Pelagiae, etc.; sed verius, fortasse, haec facta explicantur ex erronea conscientia, sanctissima intentione animata 4.

Num liceat criminali seipsum occidere cx imperio et in exeeutionem sententiae auctoritatis publicae, controvertitur. Plerique 8 censent hoc esse vetitum propter crudelitatem et odiositatem actionis, quae suicidii quoque fert similitudinem, et hanc sententiam S. Alfonsus* communiorem vocat; sunt, tamen, multi qui non audent certo damnare ut illicitum suicidium commissum in exeeutionem sententiae iustae auctoritatis publicae \ *Certe licitum* est ponere quasdam actiones *in se indifferentes* ct ad mortem subeundam *praeparatorias,* verbi gratia aperire os quando venenum in illud est infusurus carnifex, conscendere sine reluctatione tabulatum supplicii, etc.; sed inde nondum concluditur, quasi a pari, ipsa illatio mortis tanquam licita; erronea conscientia, sanctissima intentione animata 4.

4 Cf. Lessius, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.9 n.23.

s Luco, *Dc iustitia ct iure* d.10 n.11; Lessius, *De iustitia et iure* 1.2 c.9 ' n.26.

* *Th. mor.* 1.3 η.369.

1 Sic v.gr. post Vazquez, *In 1-2* d.I73 c.3, qui eam admisit ad fugiendam mortem minus crudelem, et S.Alfonsus qui probabilitatem admisit (1.3 n.369), etiam ex recentioribus Mexkelbach, II.350; Prümmer, 11,112; Genicot-Salsmass, 1,361; Tanquerey, 111,271.

certe ex eo quod sententia mortis iustc feratur, nondum sequitur quamlibet actionem per quam execution! mandetur esse licitam.

Applicatio: *Nulla unquam est causa rationabilis suicidii: non vitae praesentis miseria,* quae est optima occasio ad purificationem, pacnitentiam, imitationem Christi, praeparationem ad regnum Dei, ad quod per multas tribulationes introeundum est; *non dedecus ct inhonoratio* maxima, quae tollitur per mortem, sed maiori poena ct dedecore gravatur, addendo ad infamiam plus minus imaginariam vitae tempora.is, infelicitatem mortis aeternae; *non virtus vel status gratiae* conservandus, quia suppetunt alia media certissimae efficaciae si quis faciat quod est in se, et non sunt facienda mala ut eveniant bona; ceterum status gratiae in suicidio non conservatur nisi propter erroneam conscientiam; *non assecuratio boni communis,* propter quam capti v. gr. ab hoste scipsos perimant, prae timore revelandi in tormentis secreta bellica summi momenti, idque ne de mandato quidem auctoritatis suae nationis, quae non habet potestatem in vitam innocentium. Ista aliaque motiva adduci solita ad iustificandum suicidium, arguunt fidem aut male fundatam (in ultimo casu), aut plerumque valde debilem vel nullam; idcoque nihil mirum quod, decrescente religiositate ct christianismo, augeantur suicidia ct interdum laudibus celebrentur.

249. In praxi *frequentia suicidiorum* notabiliter aucta est inde a saeculo XVIII, progrediente irreligiositate populorum et faventibus commotionibus socialibus et politicis[8]. Pastor animarum multum insistere debet in *spiritu fidei et fortitudinis christianae* fovendo, animumque simul apertum habere ad causas particulares singulorum temporum percipiendas, ct ad indicata a sociologis remedia simul applicanda[9].

250. 2. ***Suicidium indirectum,*** *eiusve periculum proximum libere susceptum, ex causa proportionata* a) *non est illicitum, et* b) *potest esse obligatorium.*

Causa proportionata est: si agitur *de ipsa morte subeunda,* bonum aliquod vitae comparabile vel excedens, sci. vel bonum publicum quod praestat privato, vel bonum spirituale virtutis, scientiae, progressus culturalis, etc., vel ipsum bonum minuendi crudelitatem mortis, praesertim si aliqualis spes adiungatur eam evadendi. Si vero agitur *de solo periculo mortis,* quo minus certum sit hoc et magis remotum, eo minor causa requiritur, idcoque potest interdum sufficere ratio maioris salarii percipiendi, minor defatigatio corporalis, etc.

8 Dum medio aevo suicidium rarissime locum habebat, sacculo XIX plus quam 45.000 hominum quotannis in Europa seipsos occidebant; ex his olim fere 85 % erant viri, deinde tantum 60 %. Anno 1930 suicidio peribant ex 100.000 civium: 39 in Austria, 30 in Checuslovachia, 29 in Germania, 26 in Helvetia, 19 in Gallia, 16 in Anglia, 15 in Statibus Foederatis, 10 in Italia et Canada, 8 in Necrlandia, 4 in Hispania et Irlanda.

9 Cf. A.Odonxe, *II suicidio, cause c runedi* (1947) 512-522; M.Hauwachs, *Les causes du suicide* (Paris 1930).

Vacat notare bonum effectum solum esse intendendum, eumdemque saltem aeque immediate ac mors vel mortis pericu lum debere ex actione bona vel indifferenti sequi.

Ad a): Principium istud non est nisi applicatio ad casum particularem doctrinae generalis de *voluntario in causa* (cf. 1 n.67,8.9). Recurrunt ergo omnes considerationes ibi factae circa indolem causae, intentionem agentis, connexionem actionis cum malo effectu praeviso, etc.

In S. Scriptura referuntur casus suicidii indirecti, v. gr. de Sainsone (lud 16,30) et Eleazaro (1 Mach 6,43-47); vel pericula mortis voluntarie suscepta (1 Par 11,17-19), sine ulla reprobationis specie, d potius laudibus cumulatis.

Ad b): *Obligatio adeundi certam mortem* uni determinatae personae occurret rarius; occurrere tamen potest v.gr. in bello, si agitur de aliqua actione in qua primi viam aperientes certo perituri sint. Racilius autem habetur obligatio adeundi *certum ct proximum periculum mortis,* v.gr. in sacerdote vel medico qui ex officio debent ministerium suum praestare personis sibi commendatis, in eo qui sic potest liberare a periculo personam maxime necessariam reipublicae vel propriae familiae, etc., et generatim in quovis qui ex caritate tenetur praestare auxilium spirituale certo efficax et necessarium, etiam cum periculo certo propriae vitae corporalis, proximo in necessitate extrema versanti, si non est alius qui possit et velit talem proximum a tali necessitate liberare. Recurrunt ergo principia de caritate tradita in I, n.873s.

Applicationes: I. *Licet indirecte adire mortem certam:* a) propter bonum publicum, v. gr. *resistendo· in positione* sibi assignata vel impetendo aciem hostium in bello, etsi certo certius primi ex resistentibus vel impetentibus morituri sint; similiter *dirigendo machinam bellicam* in navem hostium ad securiorem effectum, vel incendendo aut submergendo navem quae iam iam manus inimicorum incidit, vel explodendo arcem proxime occupandam ab hoste, etsi in istis actionibus actum sit de vita dirigentis, et incendentis aut submergentis ct explodentis; b) propter bonum spirituale praestantius, praesertim virtutis, ut in virgine quae ad vitandum periculum consensus in peccato, imo ad solam carnis integritatem illibatam servandam 10, se praecipitem dat c turri cum certitudine mortis11, vel

50 Merkelbach asserit (11,352) ncc virginem ad tuendam suam castitatem, nec quèinlibet ad fugiendam mortem terribilissimam per ignem, posse se praecipitem dare e fenestra cum certa morte, sed solum cum periculo mortis, dum aliqua adsit spes evadendi, quia secus eligeretur directa occisio ut medium ad malum vitandum. Potius vero in illis adiunctis habentur aeque immediate liberatio ab oppressione vel morte terribilissima et periculum certum mortis; hoc aditur *dum* ab alio disceditur, non *per* discessum, ideoque mors est indirecta.

11 Utrum debeat potius permittere se occidi quam violari, complures AA.

in sacerdote qui se proicit in mare cum certa spe perveniendi ad puerum cumque baptizandi, sed cum securitate morali dc propria morte, quia impetus aquarum vd defectus virium impediet regressum c) propter genus mortis mitius quaerendum, dummodo actio ad hoc posita vere habeat duplicem effectum simultancum, i.e. dummodo mors mitior eveniat *dum* crudelior vitatur; sic v.gr. licitum nobis videtur sc praecipitem dare cx alta turri ad fugiendam mortem terribilissimam in flammis vel sub vesania crudelissima malefactoris iam aggredientis, quia praecipitatio habet aeque immediatum utrumque effectum sese liberandi a duriore ct incurrendi in mitiorem, causa autem in illis adiunctis existit rationabilis ad suicidium indirectum; ceterum ipse naturalis instinctus hoc indicare videtur; facilius id licebit, ct in co consentimus Merkelbach (11,352) si aliqua spes affulgeat evadendi hac fuga ipsam mortem.

2. *Licet adire periculum mortis:* a) certum ET proximum: semper propter *bonum publicum,* v. gr. cum sacerdos vel religiosa infirmaria vel medicus ultro assistit aegrotis hic contagiosa infectis; saepissime propter *bonum spirituale* quod sit vere praestans ct proportionatum, v.gr. missionarii ad praedicandum evangclium inter gentes infensas, personae caritate insignitae ad liberandum alium secus periclitantem de vita, aëronautac ct exploratores ad detegenda nova itinera vel explorandas cum utilitate sociali regiones ignotas, etc., per actum tamen qui certo sit in sc indifferens; imo, etiam pro *bono temporali* proportionate, praesertim ad ipsam mortem aliter certam minus certam reddendam ; sic v. gr. damnati de capite quibus imminet mors inevitabilis, imo probabiliter etiam qui subeunt carcerem certo perpetuum ct durum n, possunt c fenestra alfssima prosilire, dummodo sit vera, licet exigua, spes successus felicisu.

E

3. *Debet adiri periculum mortis* a *parocho* ct *medico* cx officio designato, quibus petitur auxilium ab aegrotis morbo gravi ct graviter contagioso infectis; similiter *ab aliis sacerdotibus et medicis* in casu necessitatis communis gravis, cui alii non possint occurrere; item ab eo qui proprio periculo temporali potest liberare alium qui est in periculo non libere suscepto corporalis mortis simul ct spiritualis damnationis aeternae.

4. *Licet medico, infirmariae, sacerdoti,* servitium praestare, vel etiam mere visitare ad consolationem, aegrotis contagiosis; *missionario,* praedicare ct sponte profiteri evangclium etiam cum periculo mortis, imo ct permanere in regione in 'qua auctoritas publica quaerit missionaries ad mortem, ac etiam sc sistere tyranno, subeundo occasionem moriendi, si hoc utile indicetur v. gr. ad conlirma-

(Lugo, Azor, Bonacina, Salmanticenses) affirmant apud S.Alfonsum (1.3 n.368); sed, secluso consensu in peccatum oppressoris, merum passive se habere sine resistentia inefficaci propter tantum motivum omissa, non videtur illicitum, ut plures pariter AA. sentiunt. Cf. Prümmer, 11,115.

13 S.Alfonsus, *l.c., ii.366* contrarium iudicat, "quia nemo potest positive se occidere"; similiter opinatus fuit Bucceroni, 1,713 ct olitn Noldin, et opinatur adhuc Merkelbach, 11,352,2; sed fundamentum argumentationis videtur deficere.

u Sic plures AA.; cf. S.Alfonsus, 1.3 n.367.

14 Genicot - Salsmans, 1,362; Merkklbach, 11,352,3; Ferreres · MondbU, 1,487,9.°

tionem aliorum in fide vel ad maius malum impediendum; *naufrago,* balteum aereum vel tabulam iam arreptam cedere socio accedenti, quando uterque simul non potest in ea consistere, etsi praevideat certam mortem suam ; *aëronautae* cum periculo vitael facerc explorationes in castris hostium, vel navem suam aliud vc tormentum bellicum cxplosivis onustam dirigere in obicctivum bellicum hostium cr.m certae mortis propriae praevisione; *militi,* in dccimationc liberato a morte, substituere alium super quem sors moriendi ceciderit, quia non ideo ipse fit causa suae mortis, sed qui decimat exercitum; *criminali,* se sistere indici ad vitandam persecutionem vel diffamationem aliorum, etsi praevideat mortem, quae ipsi eveniet non cx omissione fugae, sed cx sententia indicis; *operario.* periculosam artem vel laborem exercere in fodinis, fabricis cxplosivorum. lectibus domorum, etc., sive propter necessitatem societatis, sive propter necessitatem vitae, sive propter notabiliter maiorem mercedem; *agitatori taurorum,* apte praeparato, suam artem prudenter exercere; *ieiunanti* ex causa publica, v. gr. obtinendi cessationem a vexatione iniusta concivium vel recuperandi itira suae civitati debita, inediam protrahere usque ad magnum mortis periculum, ideoque servata intentione sumendi alimentum quando stomachus adhuc illud admittet ".

5. TVon *licet virgini* seipsam occ'dere, ne opprimatur ab impudico viro eam iam iam arripiente, vel etiam ne consentiat in peccatum, quia sic vellet directe ct in se·. etsi non propter se, suicidium ; nec *aegroto,* qui potest alio modo sibi melius providere, sumere medicinam incertam, quae potest cum occidere vel sanare, ut per hoc reddat servitium humanitati, quia sic intendit periculum vitae in se ipso; nec *acrobatae,* funambulario, etc., propter futile motivum vanae gloriae, vitae facilioris gerendae, etc., exercitia valde periculosa volutationis, saltus mortalis, deambulationis super funem, excitationis ferarum in circo, ctc., peragere, nisi longa experientia ct apta praeparatione certi sint de sua dexteritate, quia secus non existit ratio proportionata ad tale periculum subeundum. Idem valet de his qui *sumunt venena,* si non sunt certi dc efficacia contravcneni praesto habiti; dc *protrahentibus ieiunium* sponsionis ct lucri causa; de his qui *arti pugilari* (boxeo) vacant siquidem est ludus inhumanus nulla ratione cohonestatus, et in se notabiliter periculosus, ut patet cx statisticis, ct in eo quaeritur periculum adversario causandum'4;* quod a fortiori valet de sic dicta *pugna liberall.*

251. 3. ***Mutilatio suiipsius:*** a) *si fiat ex necessitate vel convenientia totius individui, ad servandam vitam vel sani-*

u Imo sunt plures quibus non est perspicuum utrum mors hoc modo suscepta dicenda sit directe an tantum indirecte voluntaria. Cf. R.Brouillard, *Suicide et f'âril de mort:* Et 193 (1927) 697 nota; *Il caso dal sindaco di Cork:* CivCat (1020) 521-531.

14 Cf. J.Pereda, *El boxeo:* Hechos y Dichos 16 (1944) 41-44; 26 (1051) 186-187; B.Arroyo, *El boxeo ante la moral:* HCIer 37 (1944) 346-351; 373-378; E.Hillman, *The morality ob Boxing:* TheolStud 12 (1951) 301-319; GC.Brenârd, *The Morality of Prizefighting* (Wash ngton 1952).

" De ea sic Excmus. Santos Olivera: "Dcclaramos que la lucha libre americana es un espectâculo inmoral, anticr stiano y escandaloso, y viene a constituir un verdadero duelo a tnuerte. salvaje y brutal" (Boletin diocesano de Malaga 3-5-1941).

tatem, est licita; sectes, b) *mutilatio directa est peccatum, ex genere suo grave,* c) *indirecta, eiusve periculum proximum libere susceptum, ex causa proportionata non est illicita.*

Mutilatio intelligitur *destructio alicuius membri vel suppressio alicuius functionis corporis,* v.gr. per abscisionem manus, extirpationem oculi, resectionem canalium deferentium vel tubarum fallopii ad sterilizationem, etc.; ita ut dempta illa parte organica corporis, vel sublata functione, corpus iam non sit radicaliter integrum. Consideratur ut mutilatio etiam *destructio vel suppressio* unius ex membris *geminatis* eorumve activitatis, ut patet in exemplis positis.

Specialem et concretum usum, haud infrequentem, habet nostri temporibus in *castratione* per ablationem glandularum sexualium (testiculorum vel ovariorum), et praesertim in *sterilizations* sive viri sive mulieris (per sectionem vel ligaturam canalium deferentium viri vel tubarum feminae) propter motivum eugenicum[18] vel medicum vel socialem"; item, progrediente chirurgia, in *transplantatione* membrorum ab uno in alium.

Differt ab aliis operationibus in quibus integritas corporis non destruitur, nisi forte transitoria, v. gr. per ablationem partis cutis vel donationem partis sanguinis, quia cutis regeneratur et sanguis reproducitur, ideoque corpus manet radicaliter integrum.

Ex necessitate totius individui; proinde praescindimus a casu in quo mutilatio peragatur propter bonum caritatis erga proximum, v.gr. ad caeco oculum offerendum, vel etiam propter utilitatem propriam, sed obtinendam mediante mutilatione, v.gr. ad sublevandam miseriam per oculum alteri venditum. De quibus casibus infra.

Ad a): In composito physico partes physicae sunt propter totum, eique subordinantur et in beneficium cius secundum rectam ordinationem sacrificantur. Ideo licet partes vel functiones corporis sacrificare ad salvandum vel notabiliter allevandum totum corpus, et in hoc habetur actus prudentis administrationis.

Pius XI ad rem (D 2246): "Ceterum, quod ipsi privati homines in sui corporis membra dominatum alium non habeant, quam qui ad eorum naturales fines pertineat, ncc possint ea destruere aut mutilare aut alia via ad naturales funcIS In Statibus Foederatis primo inducta, praesertim in Germania viguit paucis annis ex lege (14-7-1933) regulata, et in pluribus aliis nationibus permittitur. Cf. Vallejo-Nâjera, *La ascxualizaciôn de los psicôpatas* (Madrid 1934) c.I p.13-41.

* Çf. Pn;s XI, Encycl. *Casti connuhii:* AAS 22 (1930) $62-565,

tiones se ineptos reddere, id Christiana doctrina statuit atque ex ipso humanae rationis lumine omnino constat".

Applicationes: I. *Licet manum catena ligatam secare,* ad mortem vel longam et difficilem captivitatem fugiendam; *uterum* cancro affectum extirpare; *testiculos* tuberculosi aliove morbo laborantes resecare vel radiis Rontgen aliave curandi ratione tractare etsi sequatur sterilitas, in quantum hoc sit necessarium vel vere utile ad bonum totius corporis, aut etiam ad curandas psychoses aliasve tendentias morbidas animi sub influxu corporis sustentatas. *Appendicem* extirpare non solum cum sub inflammatione cius actuali vita periclitatur, sed etiam cum rationabiliter timetur periculum notabile ex eius subsistentia, nam quo minus apparet eius necessitas in organismo, eo facilius legitimatur extirpatio ex motivo non adeo gravi et urgenti.

2. /Von *licet vascctomiam duplicem subire* ad vitandum periculum generandi prolem taris gravibus affectam, et sic parcendum organismo familiari '0, quia talis mutilatio neque est necessaria ad hunc finem, neque, si esset, adhuc liceret, siquidem non extenditur ad organismum moralem quod valet dc organismo physico, quia in morali partes non subiciuntur totalitati secundum suam substantiam.

3. *Probabilius non licet extirpare uterum* male affectum ex conceptionibus praecedentibus, etsi sit periculum certum mortis si mulier denuo concipiat, nisi affectio morbosa creet matri molestias vel periculum independenter a praegnatione eventura. Benignius aestimat G. Kelly extirpationem licere, quia causa futurae disturbationis iam adsit in ipso utero male affecto[11].

Ad b): Cum homo non sit dominus sui corporis sed merus administrator, et mutilatio directa disponat de membris vel functionibus, patet in ea attentari ab homine arrogationem dominii exclusivi Dei. Quae attentatio, utpote laesiva iuris divini, est per se gravis, quamquam admittit parvitatem materiae, v.gr. si quis sine causa partem auriculae vel articulum digiti abscindat.

Pius XI tradidit quae supra, ad a) relata sunt, et applicantur ad sterilizationem directam in propria persona.

Et Pius XII: "Aegrotus subicitur teleologiae immanenti a natura determinata. Ipse habet ius *usus,* limitatum a finalitate naturali facultatum et virium suae naturae humanae. Quia est usufructuarius et non proprietarius, non habet

* Fuerunt qui dicerent in Encycl. *Casti connubii* reprobari castrationem, non vero sterilizationem eugenicam; at nullo fundamento obiectivo ducti, id quod posterius confirmatum est pluribus responsis S. Officii. Cf. AAS 23 (1931) 118; 32 (1940) 73; Pastor Bonus 4 (1940) 323-324; Hürth, *Ehc-Ensyklyka und eiiffentschc sterilisation:* Schol 7 (1932) 564-567. Cf. etiam M.Riqvet. *Castraciôn* (Madrid 1951).

" Cf. TheolStud 8 (1947) 103.

illimitatam facultatem ponendi actus destructionis aut mutilationis, indolis sive anatomicae sive functionalis. Sed in virtute principii totalitatis, sui iuris ad adhibenda servitia organismi sui in quantum est totum aliquod, potest disponere dc partibus individualibus ad destructionem vel mutilationem, dum ct in quantum hoc est necessarium ad bonum totius" 22.

Ex iure canonico fiunt irregulares ex delicto "qui seipsos vel alios mutilaverunt" (c.9S5,5.e), idcoquc agitur de peccato per se gravi (cf. c.986).

Applicationes: 1. /Vnn *licet iuveni mutilare digitum* ad fugiendum servitium militare, nam est destructio directa alicuius membri, et praeterea sine ullo rationabili motivo; neque pauperi *brachium secare* ad excitandam compassionem ct uberiores eleemosynas colligendas; neque adolescenti qui vehementibus tentationibus contra castitatem agitatur, *subire evirationem* seu castrationem ad remedium, quia neque id est necessarium, neque obtinetur nisi per actionem laesivam iuris divini; neque coniugi, pondus filiorum ferre non valenti, extirpare vel *sterilisare organa* generationis ad impediendam prolem futuram, propter easdem rationes modo datas.

2. *Castratio euphonica* quae dicitur, ad conservandam vocem infantilem peracta, invito vel consentiente ipso evirato, est illicita, quidquid aliquando fuerit dubitatum", ct Ecclesia nunquam eam approbavit, licet eviratos ad canendum admiserit cum in eo iam non aderat nisi opus misericordiae".

Ad c): Concluditur argumento a fortiori; si enim licet mortem subire indirecte ex motivo proportionate, multo magis mutilationem.

Applicatio: *Licet probabilius se mutilare ad evitandam mortem iniuste intentatam* ab alio, vitato tamen scandalo ct despectu dominii Dei in totum corpus. Nam in talibus adiunctis actio mutilativa est vere duplicis effectus, fugiendi sci., mortem dum mutilatur, ct subeundi mutilationem; cooperatio vero cum iniusto aggressore aut nulla est, aut non nisi materialis[28].

252. *Quaeritur utrum liceant transfussio sanguinis, transplantationes cutis, oculi, glandulae genitalis, renalis,* et cetera, ab uno in alium, sive ex motivo caritatis in bene-

22 Allocutio: AAS 44 (1952) 782.

33 Cf. S.Alfoxsus, 13 U.374; Benedictus XIV, *Dc synodo d'occcsana* l.11 c.7 n.3. Contraria sententia fuit magnorum theologorum ut Luco, *Dc* iiutilia *et iure* d.10 n.23 et omnium fere modernorum.

34 Cf. P.Browe, *Zur Gcschichtc der Enhnannung* (Breslau 1936); M.Riqum, *La castraciôn* sec.2.* (Madrid 1951).

24 Sic plurcd AA. recte, apud I'rümmer (11,116 nota 96) citati, quamquam ipse ait: "non valeo capere quomodo ista sententia sit probabilis quoniam talu mutilatio est manifesta et proxima cooperatio ad peccatum alterius".

licium alterius, sive ad obtinendum commodum sibi per retributionem utilem, sive ad ipsum corpus sive ad necessitatem vitae, v.gr. si quis plane surdus, sed optimo visu gaudens, det oculum caeco ut ab eo accipiat tympanum, si forte scientia medica istas transplantationes feliciter peragere poterit, vel si pauperrimus vitam miseram degens vendat oculum caeco ditissimo, ad facilius vivendum.

Respondetur: a) *certo licitam esse transfussionem sanguinis ct transplantationem cutis,* factas in tali proportione quae non creet periculum grave sanitati donantis; nam in hoc non habetur ulla mutilatio, sed insigne opus caritatis, cum functio systematis sanguinei aeque pergat exerceri, et reliqua cutis corporis finalitati substantiali huius texturae sufficienter provideat; *β) quoad mutilationes peractas ad percipiendam pecuniam* et alle\randam vitam nimis difficilem, habent quidem aspectum rectae administrationis, in qua pars pro toto sacrificetur, sed probabilius videtur non esse actum administrationis vel actionem duplicis effectus, sed actum dominii ct actionem unici effectus in se iniusti, etsi non propter se sed propter alium finem bonum quaesiti; γ) *quoad mutilationcs peractas ad compensandum membrum datum per aliud acceptum,* ita ut in ipso corpore tandem utilitas et quodammodo melior integritas functionum habeatur, potior ratio favere videtur primo aspectu liceitati, nam magis participant dc actibus rectae administrationis ipsius corporis; nihilominus quia organum minus necessarium quod abscinditur est sanum, et non nocet corpori, eius ablatio vix potest dici immediate subordinata ad bonum totius, potius ipsa est nociva in se, etsi ad bonum ordinatur per aliam subsequentem; nec fortasse efficaciter urgeri potest coniunctio moralis utriusque actus ablationis oculi et insertionis tympani, v.gr., quia revera coniunctio non est ex natura rei ulla, sed tota cx intentione agentium; δ) *quoad mutilationes peractas ex caritate,* v.gr. donando oculum caeco patri familias cui est maxime necessarius ad subveniendum proli, invocatur in justificationem coniunctio moralis, imo supramoralis et mystica, quae intercedit inter membra societatis humanae ct Corporis Christi mystici, sed nescio an iure id possit fieri, nam revera tali societati coniungimur non quoad nostram substantiam ct in essendo, sed quoad aliquos tantum actus et in operando; iam vero in talibus donationibus disponitur de parte substantiae cum actu dominativo. Unde has omnes operatio-

nes habemus ut *illicitas,* et in Encyclica *Casti Connubii* (D 2246) damnatas2C.

253. 4. *Abbreviatio vitae indirecta:* a) *si notabilis non est, licet ex qualibet insta causa;* b) *si est notabilior, requirit proportionatam causam gravem,* v.gr. necessitatem maioris salarii aliter non obtinendi ad alendos filios, vel convenientiam animarum quarum cura libere vel ex officio geritur, etc.

Ratio est quia in his nulla habetur abusiva vel imprudens consumptio virium, sed recta administratio. Quodsi quis sine iusta causa abbreviaret vitam notabiliter, v.gr. propter potum excessivum, etc., adhuc peccatum contra quintum mandatum vix esset grave; sed aliunde facile peccaret propter neglectas obligationes, scandalum, afflictionem familiae, etc.

Applicationes: 1. *Licet religiosis vacare poenitentiis,* interrumpere somnum, etc., ad augmentum devotionis, dominium passionum, reparationem peccatorum, etc., etsi inde notabiliter vires corporis patiantur; *operariis,* propter necessitatem familiae vel servitium societatis, vitrum conflare, metalla inaurare, fodinas mercurii exercere. substandas toxicas elaborare aliaquc opera vitam abbreviantia perficere; sed auctoritati curandum est, ut praeiudicium horum laborum pro vita humana quantum fieri possit minuatur.

2. /Von *liert per immoderata inania vel flagella,:ones vitam notabiliter abbreviare;* nec media ordinaria conservandi vel fortifeandi salutem infirmam negligere, utique extraordinaria sive propter sumptus, sive propter dolores, consequentias remanentes, etc., quamquam plura quae saeculis transactis fuerunt extraordinaria nunc facilia et communia evaserunt,

3. *Peccant graviter contra obligationem conservandi vitam* qui per crapulas, ebrietatem, valde immoderatam incontinentiam, abusum morphii, opii et similium, imo et per admodum cxccssivas flagellationes, ieiunia, etc., vitam notabiliter abbreviant.

254. 5. *Cura vitae conservandae et administrandae imponit obligationem, ex genere suo gravem, positive procurandi et applicandi media congrua;* sed per se solum *communia,* non valde difficilia, et per ordinariam diligentiam, hoc enim est munus administrationis a Deo singulis commissum iuxta communem sententiam, nec vita temporalis per se cum maximo sacrificio protrahenda est. licet hoc possit fieri laudabiliter; per accidens tamen potest aliquis teneri ad mc-

20 Sic censemus dicendum contra benigniores sententias insinuatas v.gr. i B.J.Cunninghan, *The Morality of organic Transplantation* (Washington 1944); (.McCarthy, sub eodem titulo: Irish Ecclesiastfcal Record 67 (1946) 192-1°?. Cf. Pius XII, Allocutio ad Conventum Histopathologiac: AAS 44 (1952) 781-784.786-787. Plura de his et de interventibus *psychochirurgicis* in tractatu de obligationibus medicorum.

dia *extraordinaria* applicanda, vel ad extraordinariam diligentiam adhibendam, v.gr. quia est maxime necessarius familiae vel societati 2T.

Applicationes: 1. *Peccat graviter qui profiter incuriam mannam* amittit vel non quaerit media ad *vitam* propriam vel filiorum decore sustentandam; qui non procurat sibi *statum vel officium* congruum aut negligit laborem, cum non habeat unde secus vivant ipse ct alii suae curae commissi.

2. *Cultura corporis, apte instituta ct per exercitia sportistica sustentata, natura sita est bona,* et ad optimos effectos vigoris producendi et virium ad novos labores in servitio Dei reficiendarum apta. Eius autem *moralitas* in concreto dependet a fine ct circumstantiis in quibus exercetur; in quolibet casu sport debet cum ea moderatione exerceri, quae bene prodat cum non haberi finem sui ipsius, nec corpus pluris aestimari quam animam, ideoque inserviat oportet perfectioni integrals hominis, non impediat vel coarctet infimitatem vitae familiaris, nec sanctificationi dierum festorum ullatenus obsistat; insuper ita moderari debet, ut dum corpus perfecte evolvitur quin detrimentum patiatur propter excessus quosvis, anima nihil detrimenti patiatur propter pericula sive physica sive moralia, sed potius exercitio virtutum ditetur, spiritualizato ipso exercitio sportistico in lumine fidei et puritate intentionis ".

3. /Venio *per se tenetur patriam deserere ut Consulat saluti,* quaerendo clima benignius vel salubrius; neque *operationi valde periculosae* vel convalescentiae molestissimae se submittere; neque *dolores extraordinarios* in operatione non periculosa tolerare, si tamen casus iste eveniat unquam suppositis mediis hodiernis; neque verecundiam maximam superare vel *pudorem sacrificare,* ad se committendum medico pro determinatis operationibus, etc. *Per accidens* aliquis teneri potest, propter specialia adiuncta personalia.

255. 6. *Exoptatio mortis, servata debita submissione voluntati divinae, est licita,* si fovetur ex motivo rationabili obtinendi bonum vel fugiendi malum quod cum terminatione vitae habeat proportionem; imo, si oriatur ex motivo boni melioris est laudabilis et meritoria. **Ratio** est quia bonum vitae temporalis non est absolutum, sed aliis bonis sive materialibus sive praesertim spiritualibus cedit: ideoque, retenta subiectione ad beneplacitum divinum ne ius Dei laedatur,

" Cf. C.Kelly, *The Duty of using artificial means of preserving life:* TheolStud 11 (1950) 203-220.

B Cf. L.Fodor, *Christiana cultura corporis cum speciali respect · ad modernuM sport* (Claudiopoli 1947); B.J.Bickel, *Rcl'giôn y déporte* (Madrid s.a.): H.Carrksco, *Cultura fisica* (Burpos 1^47); E.Orriols. *El déporte a la lue de ln v^rdad moral* (Barcelona 1951). Cf. efatn Pïus XII Allocutio: AAS 44 (1952) 868-876. R.Carpentier, *Mens Sana in corpore sano. Sport et gymnastique:* NotivRevTh 75 (1953) 68-86. Phis aequo oblivisci videtur condicionem naturae lapsae T.Rody, *Dcr Leib in dcr Herrlichkeit des Claubens* (Munich 1947). Alii aperte aberrant a recta doctrina, v.gr. J.Bernard. *Das Evangelium des Lfibes* (Leipzig 1927): F.Hartung, *Mensch und Sonne* (Leipzig 1929); A Koch, *Nacktl'ulturparodies* (Berlin 1933).

secundum ordinem perfectae caritatis potest quis exoptare substitutionem boni pro bono aequali vel superiore.

Applicatio: *Licitum est desiderare mortem ad fugiendum grave ac diuturnum malum* terrenum, v. gr. molestas vexationes continuas, vitam miseram, durum carcerem multorum annorum, etc., quia "melior est mors quam vita amara" (Eccli 30,17); est tamen imperfectum, et praestat haec patienter tolerare intirtu mercedis aeternae vel propter imitationem Iesu Christi. *Laudabile est* cupere mortem ex motivo vivendi cum Christo (cf. Phil 1,23), non peccandi amplius, non periclitandi de vita aeterna, etc. *Non licet* exoptatio mortis ex rebellione erga divinam dispositionem et taedio vivendi, ex commoditate fugiendi ordinarias vitae molestias et praeoccupationes, etc.

De homicidio

Homicidium potest committi tum in *malefactorem* mortis reum, tum in *iniustum aggressorem,* tum in *innocentem.* Sed praeter ipsum homicidium sunt aliae formae laedendi gravius vel levius sanitatem corporalem proximi, quae, servata proportione, eisdem principiis moralibus reguntur.

Summa rerum dicendarum: Tribus, igitur, articulis exponimus doctrinam circa occisionem vel aliam laesionem corporalem *malefactoris* (a.1), *aggressoris* (a.2), *innocentis* (a.3).

ARTICULUS I

De occisione malefactoris

256. I. Homicidium intelligitur *occisio hominis,* i.e. destructio vitae humanae ab extrinseco per agentem humanum causata1. Quando ab auctoritate publica exercetur in malefactores, dicitur *punitio cruenta.*

257. II. Differt in iure positivo quoad terniinologiam et quoad rem a *destructione vitae humanae,* nam homicidium est destructio vitae humanae quoad evolutionem intrauterinam iam perfectae et extra claustrum maternum positae; dum destructio vitae humanae est terminus generalior quod valet pro abortu, craniotomia aliisque formis destruendi vitam humanam intra claustrum maternum ante vel post plenam evolutionem intrauterinam. Sed in scientia morali

1 Cf. LBf.ndeb, *Occisio directa et indirecta:* Ang 28 (1951) 224-253, qui **forma** peculiari exponit **et** applicat conceptum occisionis.

principia indistincte applicantur cuilibet suppressioni violentae vitae humanae deliberate causatae, ideoque in occisione innocentis consideratur etiam craniotomia et abortus.

258. III. Dividitur in: a) directum et indirectum, sicut suicidium, prout actio occisiva sive ex natura rei, ut tali cognita, sive ex intentione explicita agentis, sive ex utraque simul ratione fertur in occisionem causandam, vel secus, ita ut mors praeter intentionem sequatur ex actione posita;

b) simplex et qualificatum, prout nullam specificam malitiam specialem habeat, vel ad malitiam communem homicidii iniusti addat aliam novam, potissimum *sacrilegii,* occidendo sacerdotem aliamve pr,sonam publice sacram, et *impietatis,* v. gr. occidendo regem, consortem, patrem vel fratrem. Quaedam circumstantiae, nominatim homicidium *proditorium* et *assassinium* quod fit ex condicto, sunt mere aggravantes.

259. IV. Principia. *Auctoritati publicae licet directe occidere malefactores propter crimen proportionate grave, debito modo certo comprobatum.* Dicitur:

Auctoritati publicae, i.e. principi supremo alicuius societatis perfectae, eiusve legitimis mandatants quibus ius punitionis cruentae commissum fuerit.

Licet; est, igitur, quaestio de ipso *iure* potestatis publicae; nam quaestio *facti,* seu usus huius potestatis utrum adhibeatur vel adhiberi debeat in casibus concretis, multum pendet a diversitate temporum, educationis civicae, etc., et diversitas satis magna haberi potest in variis nationibus vel in eadem temporibus diversis.

Crimen proportionate grave erit quaelibet ratio agendi quae vehementer perturbat pacem vel securitatem publicam, nec potest sufficienter cohiberi nisi metu cruentae punitionis; *in modernis iuribiis* pauca sunt huiusmodi crimina; homicidium (cf. Gcn 9,6), attentatio immediata contra securitatem publicam, quidam abusus in bello, etc.2

Debito modo comprobatum, et quidem certo in circumstantiis *ordinariis* non habetur nisi secundum formam *iudicialem* consuetam; in adiunctis *extraordinariis* servari

1 Cf. H.Küntt, *Staat und Todcsstrafc* (Münster 1934); O.ScniLLtxG, *Die /tbschaffung des Todcsstrafcs:* ThQschr 130 (1950) 21-27; S.Greiswald, *Die Tudcsstrafe* (Westheim 1948) qui bene extollit necessitatem criminis gravioris, ut poena capitis utiliter applicetur; sed dum reparationem iuris violati ponderat, aequo minus fortasse considerat rationem securitatis communis et ulteriorum criminum vitandorum.

poterit indicium *summarium* vel *summarissimum,* sed semper sententia mortis debet emanare a indice competenti, cui certo constet criminalitas rei, postquam ipsi reo data fuerit libera facultas sese defendendi.

Ecclesia Waldensibus 3, istud ius negantibus vel indebite ad crimen seditionis restringentibus, in formula fidei hanc clausulam profitendam proposuit (D 425) : "De potestate saeculari asserimus quod sine peccato mortali potest indicium sanguinis exercere" (cf. D 773.2245-2246).

Ibus XII, dum explicat vel in ipsa condemnatione dc capite Statum "non disponere de iure individui ad vitam", asserit, tamen, reservari "tunc potestati publicae facultatem privandi condemnatum *bono* vitae, in expiationem sui delicti, postquam suo crimine ipse se expoliavit suo *iure* ad vitam"[4].

Ipsa Ecclesia olim tradidit haereticos aliosque facincrosos brachio sacculari morte puniendos; quod non fecisset nisi Status haberet hanc facultatem.

S.Scriptura, agendo de principe supremo ait : "Si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est; vindex in iram ei qui malum agit", Cf, Ex 22.18; Lev 24.17: *Consonatque* traditio theologorum unanimis \ et *confirmat praxis* cuiusvis fere legislationis civilis.

Ratio est quia auctoritati publicae commissa est a Deo administratio ct tutela boni communis, ideoque etiam facultas punitionis cruentae et occisivac in malefactores insignes; sine ea enim bonum commune publicum non potest consistere, spectata malitia ct audacia malefactorum, ut experientia non semel docuit. Imo, ipsa *iustitia vindicative* postulat in certis condicionibus, ut crimen morte dignum occisione criminalis luatur. "Aliter saepe ordo socialis laesus,

' Fuerunt ahi quoque adversarii, ut Anabaptistae, Bentham, Beccaria, Spedalicri, quorum argumenta colligit ct refutat Cathrein, *Moralphilosophit* JI,677m.

* Allocutio ad assistentes Conventui Histopathologiac: AAS 44 (1952) 787.

§ En S.Thomae testimonium (2-2 q.64 a.3): Occidere malefactorem licitum est in quantum ordinatur id salutem totius communitatis, et ideo ad illum solum pertinet cui committitur cura communitatis conservandae; sicut ad medicum pertinet praecidere membrum putridum, quando ei commissa fuerit cura totius corporis. Cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem; ct ideo eis solis licet malefactores occidere non autem privatis personis." Cf. ib. a.2.7; q.6S a.1 et ad 2; q.108 a.3 ad 1; *Contra fjenht* 1.3 n.146, etc.; cf. etiam M.Thiéi'ry, *La justice doit-elle cesitr dt juger et de ptiiiirf:* NouvRevTh 73 (1952) 466-482; I.Sicarp, *l La pena capital ce un d<rc(ho o* «tt *abusof:* Universitas 3 (1952) 25-35.

el reverentia ordini recto debita, sufficienter vindicari et in tuto collocari non possunt" e.

Auctoritas semper debet praebere malefactori occasionem sesc *reconciliandi cum Deo;* si tamen ille renuerit, sententia potest exc-ππ·ηη· mandari, cura habita ut sacerdos praesto sit, si forte resipiscat T.

Uptimo consilio plura iura criminalia decernunt ut *mulier praegnans* morte non puniatur antequam fetum edat. Etiam deficiente tali dispositione, sperandum est per se usque ad partum.

260. 2. *Verberatio punitiva, itemque punitio cruenta non occisiva, licitae sunt pariter auctoritati civili contra criminales, debita proportione servata, et quatenus sint apta poena repressiva vel punitiva.* Explicatur:

Punitio cruenta non occisiva erit per vulnerationem vel mutilationem'.

Licitae sunt; iterum est quaestio *iuris;* nam in usu punitio cruenta non occisiva saepe habet aliquid repugnans sensui morali, et facile evadit parum efficax ad scopum propositum.

Quatenus sint apta poena, aptitudo potest esse duplex; alia ad *servandum bonum commune,* quod secus periclitatur vel disturbationibus exponitur; alia in *iustam vindicationem,* ut reverentia ordini recto in tuto collocetur.

Pius XI, postquam condemnavit sterilizationem ad fines eugenicos interventu publicae auctoritatis peractam, hanc limitationem, vel potius reservationem, addidit (D 2245): "Neque id ad cruentam sceleris commissi poenam publica auctoritate repetendam, vel ad futura reorum crimina praecavenda, sed contra omne ius et fas ea magistratibus civilis arrogata facultate..." Et paulo inferius loquendo generaliter: "Publici vero magistratus in subditorum membra directam potestatem habent nullam ; ipsam igitur corporis integritatem, ubi nulla intercesserit culpa nullaque adsit cruentae poenae causa, directe laedere et attingere nec ctigenicis nec ullis aliis de causis possunt unquam" 8.

Ratio cx eisdem motivis supra indicatis, et a fortiori, concludit hanc potestatem, quae olim, etiam, in V.T. °, fre-

l Hürth Ajih.i.An, *Dc praeceptis* p.2. 95; similiter Merkelbach, 11.356.

' Cf. S.Thomas, *Contra ymtes* 1.3 c.146; 1-2 q 87 a.3 ad 2; q.05 a.l.

• Encycl. *Casti ronHub'i:* AAS 22 (1930) 604. Cf. AAS 44 (1952) 786-787.

* Cf. Ex 21,24; l.cv 24,19; Deut 19 21, etc., et historicos medii aevi, narrante punitiones adhiberi solitas: abscisionem manus, effossionem oculorum, etc.

qucntius fuit in usu; dummodo tamen vere sit in poenam, sci. tum cx natura rei propter necessitatem boni publici conservandi, tum ex exigentia iustitiae vindicativac, quando citra mortem crimina puniri oporteat ad reverentiam recto ordini debitam restaurandam 10, non vero ut generatio prolis a malefactoribus procuranda impediatur, quia auctoritas publica nequit directe impedire bonum speciei n.

Verberatio propter crimina non ita gravia applicari poterit ab auctoritate publica, sicut moderate potest a quolibet legitimo superiore cui ius est puniendi, v.gr. a parentibus vel mag'stris, ad opporturam correctionem. *Punitio cruenta* supponit maiora crimina, ct in ea inferenda attendi debet ut vere sit efficax ad finem, ct non occasio ad peiora mala, v. gr. si mera sternizatio punitiva applicetur viro publice libidinoso u.

261. 3. *Privati nullam unquam habent potestatem occidendi vel cruente puniendi malefactores propria auctoritate.* Dicitur:

Propria auctoritate; nam cx mandate vel permissione auctoritatis publicae possent occidere vel cruente punire, verbi gratia si ageretur de criminali proscripto a publica auctoritate et morti condemnato. Sed etiam in hoc casu privati, quantum possent, deberent vitae proscripti parcere, ut haberet occasionem resipiscendi, cumque vivum tradere auctoritati.

Ratio est quia malefactores solum ex necessitate boni communis possunt his poenis mulctari, idcoque ab iis solis quorum curae concreditum est bonum commune. Accedit motivuni vitandi excessus, temeritates, errores, etc., qui passim acciderent cum maiore perturbatione boni communis, si talis potestas esset penes privatos.

Applicationes: 1. *Illicita* est *iustitia popularis,* in agitatione publica exercita adversus criminalem per "Ivnchiustitiam", etsi saepe ab omni culpa subiectiva vacat propter irreflexionem ct bonam fidem.

2. *Milites et satellites iustitiae* quibus cura detentorum vel vigilantia ordinis publici commissa est, *nequeunt per se occidere reos detentus* qui fugam capiunt, vel personas suspectas quae voci attentionis et admonitioni subsequent! non cbediunt; scd quantum possunt niti debent ut, explodendo in eorum crura vcl alia ratione, cos vivos detineant et tradant auctoritati neque enim sunt mandatarii iust liac ad cxcqucndam poenam capitalem, neque in illa fuga vcl inobedientia adest crimen proportionalum morti infligendae. Ceterum instructiones officiales determinant ipsis in his occasionibus quid agendum sit, nec sunt inquietandi quod secundum cas procedant.

3. /Von *licet patri mutilare filium correctionis causa,* quia hoc excedit suam potestatem imperfectam, et non est medium necessarium cum sufficiat moderata verberatio aut alia punitio non irreparabilis. Neque licet marito occidere adulterum vcl uxorem, cum eos in flagranti delicto capit; nec leges civiles possunt hanc potestatem concedere, scd solum a poena homicidis imposita hos casus excipereDamnata fuit sententia (D 1119): "Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam".

4. *Non licet occidere tyrannum regiminis,* qui non amittit auctoritatem propter abusum, ideoque reverentiam meretur, etsi ea coniungi possit cum resistentia, etiam activa, cius dispositionibus abusivis (cf. n.233); imo neque tyrannum *usurpationis,* iuxta principium positum dc illiccitate absoluta occidendi hominem privata auctoritate; potius ei retinenti usurpatam potestatem cooperari oportet in iis quae requirit bonum commune (cf. n.234), salva fidelitate erga legitimum principem et reprobatione usurpationis; licet vero sese defendere contra illius aggressionemct sub debitis condicionibus cooperari principi legitimo in gerendo bello ad illum evertendum, ct legitimam sententiam principis illum ad mortem condemnantem execution! mandare.

10 Dene Noldin-Schmitt, 11.328 asserit vasectomiani ab auctoritate publica in poenam criminis non posse imponi, utpotc quae inepta esset. Contrarium valert potest de castratione. Cf. II.van Roov, *Itet onvruchtbaar tnakcn van den Mens o',... middel tot bestrijding van scxucle criminalitcit* (Ambcrcs l*)3'î).

11 Cf. R. Broviii.i.akd, *Eugénique et eugénisme:* Et 207 (1931) 440-454.578-600; Garcîa Bayôn, *Medicina y moral* (Madrid 1941) 94-120; Λ.ик Sobradillo. *Lo Procréai.on et la stérilisation* (Paris 1932) p.75-177.

13 Cf. F.Hürth, *Zum Eingriffsrechl in das keintende Lcben:* StimZcit 116 (1929) 33-47; Id., *Giiterabwagungsthcoric. Zum Emgriffsrcclit in das irtmendi Lcbcn:* ibid. 128-140.

De occisione iniusti aggressoris

262. Principium. *Cruenta defensio, saltem indirecta, contra iniustum aggressorem actualem, cuilibet licita est ad vitam, integritatem membrorum aliaque bona materialia magni valoris, propria vel aliena, servanda, cum debito moderamine.* Dicitur:

Cruenta defensio, per modum sive occisionis, sive mutilationis, sive vulnerationis, quantum necessarium sit et permittatur secundum debitum moderamen. Unde in hypothesi quod alia media minus nociva non suppetant.

Saltem indirecta, quae sci. intendat propriam defensionem, ct solum permittat occisionem alterius quae eveniat dum quis sc defendit adversus illum; sunt, tamen, auctores qui

u Cf. S,Thomas, *Th TV Sent.* 1.37 q.2 a-1.
M Cf. Ferrzres-MoxdbIa, 1,490.

censent licitam esse intentione vulnerandi vel occidendi aggresorem, in quantum vulneratio vel occisio sit medium necessarium ad defensionem, ut dicemus infra.

Contra iniustum aggressorem, i.e. contra personam quae impetat in aliam, saltem materialiter iniustc, seu sine culpa theologica propter amentiam, ebrietatem, etc.; non autem contra ministros et satellites iustitiae, iustam actionem exercentes.

Actualem, seu actu vim inferentem, vel saltem ita iam incedentem, ut impetus seu aggressio sit moraliter instans, verbi gratia si iam ensem stringit, si sclopetum praeparat vel dirigit in scopum, etc.; non, si est in praeparatione plus minus remota, quando suppetunt alia media fugiendi aggressionem, nec a fortiori cum finita est aggressio, quando non est locus defensioni sed vindictae. Damnata est propositio (D 1180): "Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat".

Cuilibet licita est, ergo etiam *privatis,* non solum coram *lege,* seu in ordine iuridico non puniente, sed etiam coram *conscientia,* seu in ordine morali liberante a peccato; sed gcncratim non est obligatoria, quia cx motivo caritatis potest quis plerumque parcere aggressori a tanto malo, nisi tamen de suo statu gratiae diffidat, vel ex officio debeat alios tueri qui secus periclitantur, vel bonum commune, necessitas familiae aliave causa exigat ut ipse propriam vitam quantum possit conservet.

Ad vitam... aliaque bona...', cum agatur de damno gravi vel definitivo aggressoris, semper requiritur motivum proportionatum. Hoc motivum certo habetur in *vita vel integritate corporali* propria vel aliena defendenda; nam aequalis saltem valoris et potioris iuris sunt, quam vita et corrclativa integritas corporalis aggressoris iniusti. Similiter certo haberetur in *bonis spiritualibus* maioris valoris quam vita vel integritas materialis, v.gr. usu rationis, conservatione reputationis in rebus maximi momenti, etc.; sed in cis deficit saepe ratio tum efficacitatis, tum imminentiae, tum necessitatis[15].

[15] Damnatae sunt sequentes propositiones (D 1117.1118): "Est licitum religioso vel clerico calumniatorem gravia crimina de se vel de sua religione spaigere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit; uti suppetere non videtur, si calumniator s:t paratus vel ipsi religioso vel eius religioni publice et coram gravissimis viris praedicta impingere nisi occidatur. Licet interficere faIstam accusatorem, falsqs testes ac etiam iudicem a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare."

'· Contrad'cunt pauci ut Buluart, *Dc institua* diss.10 a.6 § 1, sed ejs adversatur etiam S.Scriptura (Ex 22,2).

ll D'AnnibalE, 11,283: "Verum quae modica, quae non modica [bona periclitantiaj? Duo certa videntur: satis haud esse valorem quatuor aut quinque: contra sufficere valorem 40 aureorum; idest hodie illinc 40 aut 50, hinc 400 libellarum circiter. Res igitur varie inter haec, ex person's aesfmari debet" Cf. T PrpniA, *I.a* légitima *defensa cn caso· dc ataque a los bienes:* EstDeusto 1 (1953) 143-177

Habetur etiam, iuxta fere communem[16] et veram sententiam in *bonis materialibus magni valoris,* non solum in illis quae non existit obligatio impendendi ad conservandam vitam, quia sunt extraordinaria, sed etiam in aliis quae homines inagni aestimant, praesertim si irreparabiliter amittuntur, adeo ut multi theologi antiquiores proposuerint summam 1.000, imo etiam 500 pcsctarum [17] aliamve similem (nunc pluries multiplicandam), non vero multo minorem. Sacculo XVIII damnata fuit propositio (D 1181): "Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius auri".

Bcfna quae defenduntur ab aggressore debent esse iam possessa ideoque bona in se, vel ipsum ius in ca; non autem bona futura vel spes eorum, vel nondum accepta proprietas. Damnata est propositio (D 1182): "Non solum licitum est defendere defensione occisiva quae actu possidemus sed etiam, ad quae ius inchoatum habemus ct quae nos possessuros speramus."

Propria vel aliena; nam licet proximo in necessitate constituto opem ferre, ct saepe in casu eiusmodi aderit obligatio ex debito pietatis, caritatis, ctc.; neque enim est oblivioni mandanda dispar condicio aggressoris cui damnum causatur, et victimae quae ab aggressione liberatur, cui accedunt fortasse adhuc tituli indicati.

Cum debito moderamine, ideoque omittendo defensionem cruentam, quando innecessaria est vel excessiva, vel eam adhibendo quantum necessarium sit et non amplius ad vim repellendam, quoad fieri poterit, v.gr. non occidendo sed tantum vulnerando, vél non vulnerando sed verberando, si hoc satis sit. In praxi, suppositis mediis aggressionis modernis, generatim defensio poterit adhiberi cruenta et occisiva, quando per fugam vel alia ratione aggressio evitari non poterit.

Sunt AA qui notent moderamen non servari cx defectu proportionis inter damnum illatum et bonum propugnatum, si mnrs inferatur aggressori sui non compoti, ct certo in statu peccati versanti,[1]

ab eo qui certo sit in statu gratiae"; sed animadversio vix habet applicationem practicam, quia neutrum gencratim certo constabit, ct praeterea ad obligationem parcendi vitae aggressoris requireretur ut spes certa affulgeret illum, si ei parceretur, salutem consecuturum.

Ecclesia iam pridem tradidit: "Vim vi repellere omnes leges omniaque iura permittunt"10. C.2205 § 4 decernit: "Causa legitimae tutelae contra iniustum aggressorem, si debitum servetur moderamen, delictum omnino aufert, secus imputabilitatem tantummodo minuit..."; ct licet ratio auferendi delictum posset esse diversa ab imputabilitate morali, manente culpa theologica, ex adiunctis patet hanc ct non aliam esse causam.

S.Scriptura in Ex 22,2 ait: "Si effringens fur domum sive suffodiens fuerit inventus, ct accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis".

Theologi fere unanimiter20 id tradunt, notantes simul concordiam iuris positivi21. Sic v.gr. S.Thomas (2-2 q.64 a.c) : "Secundum iura vim vi repellere licet cum moderamine inculpatae tutelae. Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatae tutelae praetermittat ad devitandam occisionem alterius, quia plus tenetur homo vitae suae providere quam vitae alienae".

Ratio petitur tum cx necessitate securitatis *socialis* conservandae 22, de qua actum esset sine iure legitimae defensionis, tum, ut indicat Doctor communis (2-2 q.64 a.7), ex *iiire naturali* sc suaque defendendi contra iniustam aggressionem cum debita moderatione, ideoque adhibendi media cx seipsis tendentia ad hanc defensionem, inter quae invenitur cruenta defensio, nam actus repellendi aggressionem· ex se tendit ad conservandam vitam repellentis. Et quidem tunc cruenta defensio, ideoque vulneratio vel occisio aggressoris, videtur pluribus licite posse intendi, utpotc medium legitimum et honestum a Deo institutum ad ius prosequendum, ut tc-

18 Sic v.gr. MERKXr.nACTT, IT.361 : Ferrtres-Monpr Ia 1.402 q.1 Si aratur de aggressore sui compote, hic respectus non erit considerandus. Ipse sibi imputet extremam necessitatem spiritualem in quam incidit.

" C 3 X 1.5 t.39; cf. c.3.18 X 1.5 t.12.

30 Adversantur pauci ut Ccrson, Noris, II. a S.Tgnatio, quos citat Prüm-MEw, 11,120.

" Cf. CIIP a.8.4.°-6.°; gall. a.328; hclg.416: germ.53.

23 Cf. A.VAX IΓovκ, *Circn quncsl'oncm dc defensione occisiva centra iniustum aggressorem:* EphTheolI.ov 6 (1929) 660-662. Sed circa argumentum istius auctoris in re, iure quaeritur utrum sit *constitutivum* an solum *man.fcstativum.*

nent plures theologi contra alios 23 ; imo, obscurior est quibusdam explicatio defensionis cruentae petita cx titulo actionis duplicis effectus, nam conservatio propriae vitae potius habetur per vulnerationem alienae quam dum haec vulneratur M.

Applicationes: 1. *Licet cruente defendere fudicitiam et vir ginitatcm,* etiamsi non immineat alia aggressio personae, nam est bonum dignissimum quod defendatur usque ad mortem, etsi non immineat periculum peccandi23 ; non vero famam ct honorem, verbis vel signis personam ipsam non attingentibus violandos, quia defensio non est neque efficax neque necessaria ".

2. *Non licet occidere furem auferentem rem minoris momenti,* quia non est proportio; nec licet occidere, si sufficiat vulnerare: nec vulnerare, si satis sit auxilium invocare vel fugere sine dedecore; secus enim non servatur debitum moderamen. Pariter non licet mulieri iam oppressae vulnerare oppressorem, quia haec esset non defensio sed vindicta, cui inferendae non est ipsa competens; sed licet vulnerare furem rem magni momenti asportantem, quia furtum continuatur in asportatione.

Occisio innocentis sub aspectu morali perinde habetur circa personam positam extra claustrum maternum post evolutionem intrauterinam, atque circa fetus inclusos in utero matris; ct principia moralia communia sunt pro omnibus. Nihilominus quia in vita sociali speciales abusus habentur circa abortum ct craniotomiam, materiam in duas sectiones dividimus, ita ut primum agamus de *occisione innocentis* in genere (§ 1), deinde de *abortu et craniolomia* in particulari (§ 2).

De occisione vel mutilalione innocentis

263. Principia. 1. *Occisio vel rnulilalio innocentis directa, est semper grave peccatum.* Dicitur:

23 Sic Lugo, *Dc iustitia ct iure* d.10 n.149, allegans Navarro, Valentia. Torres, Molina, Lesio, Vitoria, VAzqucz quibus adiu.iguntur multi posteriores inter quos Waffelaert: NouvRevTh 14 (I8S2) 262-264; Wouters, 1,746, etc. Imo, ipse Lugo, *o.c.,* d.10 n.50 cum Soto, *Dc iustitia et turc* 1.5 q.l a.8 censet S.Thoinam non contradicere hanc hypothesim, sed agere de illiceitate praeveniendi vel vind candi aggressionem. Nihilominus S.Thomas in 2-2 q.64 a.7 solet saepe citari ut adversarius istius theoriae, ct cixn eo Caietaxus in h.L, etc. Cf. etiam S.Thomas, 1-2 q.94 a.2.

* Cf. A.vas Bove. /.r.. 659-660.662-663 ; M.Aloxso *Exfdicaciôn del derecho de defensa segtin Santo Tomâs dc Aquino:* Sociologia y Olosofia social (Buenos Aires 1938) 213-246.

25 Sine motive, ut existimamus, dubitat Merkeldach, 11,362,2, post Billuart, *Dc iustitia* diss. 10 a.6 £2; neque est necessarium recurrere ad considerationes a Prümmer quaesitas, 11,122.

18 Cf. Ferjlerxs-AIoxdr Ia, 1,494.

Innocens, hoc loco, qui ex sua parte nullam causam posuit, neque aggressione saltem materialiter iniusta, neque ullo alio crimine, ut mors ei inferretur.

Occisio vel mulilatio directa, per actionem sci. quae immediate dirigitur ad destruendam vitam vel membrum vel functionem naturalem, sive ex ipsa natura actionis bene perspecta, quae nullum alium effectum immediatum habet, sive ex intentione agentis quae in occisionem vel mutilationem fertur, tanquam in finem (in se et propter se) vel in medium ad aliud (in se non propter se), nam actio in quantum est motus determinatur ex termino suo immediato27, sive ex utraque ratione simul. Pius XII expresse definivit eam esse quae "destructionem spectet, sive ut finem in se, sive ut medium ad alium finem, per se forte nullo modo illicitum"23.

Semper, ergo non solum si privata, sed etiam si publica auctoritate causetur; ct quodeumque sit motivum allegatum, etiam bonum publicum promovendum per exonerationem societatis a membris gravosis, ut, materialismo pervadente, non semel prolatum est.

Ecclesia circa directam *occisionem* innocentium manifestavit, et quidem attendens casum graviorem in quo interveniat mandatum auctoritatis publicae circa vitam inutilem supprimendam: "Num licitum sit, ex mandato auctoritatis publicae, *directe* occidere eos qui, quamvis nullum crimen morte dignum commiserint, tamen ob defectus psychicos vel physicos nationi prodesse non valent, eamque potius gravare eiusque vigori ac robori obstare censentur. R. Negative, cum sit iuri naturali ac divino-positivo contrarium" 20. Pius XII nuper reaffirmabat: "Omnis homo... ius ad vitam immediate a Deo habet, non a parentibus aut a qualibet hominum societate vel auctoritate. Nullus ergo datur homo, nulla humana auctoritas, quae exhibere conferrequc possit validum titulum iuridicum ad *directe* deliberateque pro arbitrio decernendum de insonte homine... Directa igitur occisio illius *vitae sine valore* quam vocitant, sive natae, sive necdum na-

" Si terminus immediatus sit unicus "univoce determinat et designat directionem quam motus habet. Si autem alicuius motus sunt termini aeque immediati *plurcs* hi ex sesc action's tendendam et directionem *univoce* determinare nequeunt respectu *unius* ex illis pluribus. Talis univoca determinatio in tali cayu aliunde peti debet", sci. ex intentione agentis. Hürth: PcrMorCanL/it 40 (1951) 405-406.

=* AAS 43 (1951) 838. Cf. L.Bender, *Occisio directa ct indirecta:* Ang 28 (1951) 224-253.

** S.Officium: AAS 32 (1940) 553-554.

tae, magno numero ante paucos annos adhibita, nequit ullo modo defendi"30. Exinde colligit ibidem: "Insontis vita inviolabilis est, eamque quomodocumque aggrediendo appetendoque, violatur una ex primariis legibus, sine quibus tuta hominum consuetudo dari nequit". Et circa *mutilationem,* cui accedit vulneratio et quaelibet alia iniusta laesio, tradidit in particulari Pius XI, loquens de auctoritate publica, quia de ea aliqui specialiter dubitabant (D 2246): "Publici vero magistratus in subditorum membra directam potestatem habent nullam; ipsam igitur corporis integritatem, ubi nulla intercesserit culpa... directo laedere et attingere [nullis] de causis possunt unquam". Et posterius in concreto circa *sterilizationem* directam, quae ope radiorum Rontgcn vel vasectomia aliove processu fiebat, invocata teoria eugenica, ad fines personales vel ad bonum meliorandae stirpis, minuendi aegrotos vel debiles mentales, etc., similiter declaratum est: "Quid sentiendum de theoria sic dicta *eugenica,* sive positiva sive negativa, deque indicatis ab ea mediis ad humanam progeniem in melius provehendam..." R. "Eam esse omnino improbandam et habendam pro falsa et damnata, ut in Encycl. Litt. *Casii connubii..."* 31 Novum decretum de eadem re latum fuit a S.Officio, declarans "directam sterilizationem sive perpetuam sive temporaneam, sive viri sive mulieris", illicitam esse et "prohiberi lege naturae"32.

S.Scriptura praescriptum, generalius expressum, legis naturalis: "Non occides" (Ex 20,13), accuratius exprimit inferius (Ex 23,7): "Insontem ct iustum non occides". *Gravitatem* autem homicidii significat esse tantam, ut sanguinem humanum dicat Deus fore repetendum non solum a viro sed etiam a bclluis (Gen 9,5; cf. Ex 21,28); ct homicidium reponitur inter peccata ad caelum clamantia (cf. Gcn 4,10; D 2244). Iam vero hoc quintum decalogi mandatum non est norma V.T. quae cessaverit in N.T., etenim a Christo Domino urgetur inter necessario observanda a quocumque qui velit ad vitam ingredi (Mt 15,19; 19,18), ct ab Apostolo inter gravia crimina enumeratur homicidium, adeo ut explicite homicidae a Regno caelorum excludi dicantur (cf. Rom 1,29-32; Gal 5,21; Apoc 21,8).

Ratio naturalis consensum universalem Patrum et

» AAS 43 (1951) 833: c. 32 (1040) 553-554.
n S.Officium: AAS 23 (1031) 118; cf. NouvRevTh 58 (1931) 524-529,
a S.OmciVM:' AAS 32 (1940) 73.

theologorum confirmat ex eo quod occisio vel vulneratio directa sit *arrogatio* summi ct exclusive dominii divini ; ct gravissima *iniuria* in proximum, qui laeditur in bono stricte personali, inviolabili, inter reliqua temporalia fundamentali, penes auctoritatem socialem nullatenus renuntiato, sed ei potius commendato ad meliorem tutelam; et magnum *damnum societatis* ct boni publici, quia actum est dc securitate ct pace consortii hurnani, si directa occisio innocentium habeatur licita.

264. *Nominalim quoad rnulilalionem vel vulnerationem directam mandante auctoritate publica* sacrificium partis gravo-.ac in servitium totius socialis, sicut fieri potest in organismo physico, dicendum est : Indi vidua *secundum suam substantiam* non sunt propter Statum sed Status est propter individua, ei anteriora ct ad cum accedentia ut protêt tionem ct favorem in exercitio suorum iurium personalium inveniant; subiciuntur quidem auctoritati *ad procurationem boni commit nis,* quod vere talis sit in totalitate respectuum, at non secundum ipsorum *substantiam* sed >olurn secundum *alignas opera tiones,* neque enim communitas constituit unum physicum in essendo, ₰ unum morale in operando; denique principium totalitatis, praedicans subicctionem partium respectu totius, invocari non potest in casu, quia organismus physicus in quo parte nullam habent separatam finalitatcm, sed secundum totum esse subiciuntur toti, magnum discrimen habet ab organismo morali iuridico, in quem membra moralia inseruntur secundum operationes dumtaxat determinatas, idcoque solum circa eas habet is plenam subiectionem, et sacrificari debet communitati. Nec ulla moderna theoria Status nationalis, coniuncti per unionem sanguinis eiusdem stirpis ad modum corporis physici, mutare potest hanc rerum condicionem; neque in eo exurgit unquam auctoritas nisi ad defendendas et urgendas relationes iuridico morales civiurn nomine Dei, idcoque secundum ordinationem legis naturalis ‹-t divinae

Pius XI ad rem: "...ac discerni item potest [Corpus Christi Mysticum], quod ob hodiernos errores maioris momenti est, a naturali quovis corpore sive physico, sive, ut aiunt, morali, bum enim in naturali corpore unitatis princi-

" (f Gt ■rt.'ilirhr Slrrilisnlion StimZ/ t 116 (1920) *JC.Q VT.* Jr>, Tg *ItiUt&tifordrrung und Totalildtsgrsetr.* Srliol 10 (|93>) 321-339;
Sterilisation nuf Grnild privatrr /littonlrit and ouf Grnnd r/foOl'chrr màchtiffung: TJteolPraklQSdirift «3 *(1930)* 59 79.285 306 497 523.701-722

pium ita partes iungit, ut propria, quam vocant, subsistentia singulae prorsus canant; contra in mystico Corpore mutuae coniunctionis vis, etiamsi intima, membra ita inter st copulat, ut singula omnino fruantur persona propria Accedit quod, si totius ct singulorum membrorum mutuam inter ‹ ratio nt-m consideramus, in physico quolibet viventi corpore totius concretionis emolumento membra singula universa postremo unice destinantur, dum socialis quaelibet hominum compages, si modo ultimum utilitatis finem inspicimus, ad omnium et uniuscuiusque membri profectum ut pole personae sunt, postremum ordinantur"

Applicationes 1. *Non licet occidere senes, aegrotos,* morbis hrrcd tariis insanabilibus affectos, mente captos, qui nullam utilitatem materialem, magnum vero gravamen communitati afferunt; haec conceptio materialism a offendit iuribus inviolabilibus iJci et proximi, vcroqtic bono societatis, quod minime ‹ st in sola prosperitate materiali. Similiter non licet necare Icthaliter vulneratos vel quoslibet moribundos, nc diutius sine remedio patiantur, neque eorum mortem directe a‹ celerare, sed tantum suaviorem ct minus dolorosam reddere (cf. infra appl.7).

2.*Non licet matri»* *in ertremis positae ct certo periturae utor lent directe praecipitare,* ut fetus in cius utero inclusus possit baptizari; ncc alios socios naufragii c navi in inarc proiccre ut alii salventur in scapha vel tabula nimis onerata x; ncc civem innocentem tradere hosti reclamanti illum ad mortem, vel minis illius acqiiriccrc ct civem sacrificare Ut civitas salvetur ab eversione; licebit, autem, illum cogere ut se tradat, ct renuentem, tradere cum praevisione vel certa scientia mortis ipsi inferendae, quando haec erit cooperatio materialis proximior ad illius mortem ex molivo salvandi civitatem.

3. *Non licet obtddett vel legato·, hostium personaliter innocente) terrificare* etiamsi hostes qui cos miserint fidem non servent, vel obsides contrarios occidi rint ; nam obsides ct legati innocentes nec possunt dari vel retineri, ncc dantur vel retinentur sine iure ad vitam, fed ad validiorem defensionem recti ordinis. Non licet *infantem proiccre hgri* aggredienti, ct secus patrem cum infante devoraturo; licebit vero cum relinquere in via ad fugam celerius capiendam.

4. *Non licet petere nec peragere punctionem cordis, ne* is qui apparet mortuus fortasse vivus sepeliatur, sic enim habetur intentio ncciuonis directae si casus ferat ; licebit, si tamen vere scandalum «itetur, si mors est plane- certa punctionem istam peragere, ut angustia vel sollicitudo involuntaria ct infundata, ut talis cognita, pcnilui tollatur.

« Eixycl, *Mystici Corpora;* AAS 35 (1943) 221222; cf. Pıvβ XI, Encycl. *Divini Redemptori»;* AAS 29 *(1937) 79-130; ci.* trnditcr l'iu» XII: AAS 44 (1952) 786-787.

* I,ıoτM volentem .iiMcendrr/· *in* raw impedio in iitdrm adiunclif, lanquam *if 'iMurn aiwrcwrrin. (f I xuin.ui ·. Mo su u la,* 1,497,6."; Nq u iin I *uum,* 11,338

5. *Non licet sterilizare neque privata neque publica auctoritate* quemquam taris hereditariis vel morbis perniciosis pro vita sociali affectum, ne prolem mancam, aut amentem, aut criminalem, aut alias onerosam pro societate generet; hoc enim, praeter quam quod legi naturali et divinae offendit, privaret ipsi societati membris interdum aptissimis et inter egregia egregiis; licet vero eum ad curam in sanatorio recludere, etsi hac via indirecte impediatur a matrimonio et generatione".

6. *Non licet medico experimenta quae possint esse lethalia* sivi medicinarum sive operationum chirurgicarum facere, sive in seipso sive in clientibus, sive volentibus sive invitis, etiamsi experimentum in utilitatem socialem maximam redundare possit; sic enim directe intenditur periculum mortis, etiamsi ad optimum finem ordinetur, nisi forte alia subsidia meliora nequeant applicari aegroto de cuius vita vel integritate actum erit sine isto experimento[31].

7. **Euthanasia**, seu procuratio mortis tranquillae et suavis morienti inter molestias:

a) occisiva, seu talis quae directe eripit vitam dum lenit dolores, est semper illicita, quia disponit de vita humana innocenti, cum iniuria proinde erga Deum et societatem, et peccato contra caritatem vel iustitiam erga ipsum moribundum;

b) lenitiva dolorum, in qua medicamenta applicata tollunt vel minuunt sensibilitatem, cum vel sine abbreviatione simultanea vitae, non est quidem absolute vetita, sed sequentibus normis subicienda est:

α) *si non tollit usum rationis,* facile licet applicare remedia lenitiva etiam pro doloribus non ita magnis, nisi sit notabilis vel abbreviate vitae causata, vel periculum creandi necessitatem maiorem narcoticorum cum periculo gravioris mali pro aegroto; *β)* si *ad breve tempus tollit usum rationis,* qui postea recuperabitur, licet ex molestia notabiliore vel ex spe notabilis commodi obtinendi; 7) ji *tollit usum rationis definitive,* eam *nunquam* licet applicare moribundis nondum sacramentis Ecclesiae munitis; aliis autem, petentibus vel consentientibus, licet applicare cum agitur de leniendis doloribus valde intensis, saltem quando aliter versantur in periculo peccandi prae molestiis, incidendi in desperationem, etc.; imo, secundum phircs, etiam si non versentur in tali periculo, quia videtur adesse proportio inter malum quod est in privatione usus rationis m his adiunctis et lenimentum tantorum dolorum®; quodsi molestiae agoniac sunt communiter tolerabiles, licet quidem remedia adhibere quae mitigent dolores cum debilitatione mentis, sed citra amissionem rationis, quia moriens non privaretur rationabiliter opportu-

** Cf. Merkelbach, *Quacst. de embryotomia* p.64-84, ubi etiam argumenta in contrarium allata a Donovan, J.Mayer, etc. bene solvuntur; Michel, *Mutilutio:* DTC 10,11,2569-2581.

n Mitius alti ut G.Kelly apud ThStud 9 (1948) 90. Cf. J.Payer, *Dcontoloyia médica* n.192-199 (Barcelona 1944).

38 Benigniorem sententiam tenent v.gr. Aertnys-Damen, 1,260; Noldix-Schmitt, 1,340; Busquet-Bayôn, *Thesaurus confessorii* 182, etc.; soporem definitivum moribundi, etsi parati iam ad mortem et magnis doloribus vexati, illicitum censet alit ut Ubach, 1,69; Gf.nicot-Sairmans, 1,185. Cf. G.F.Bayôn, Afcd.cinu y *moral* 7-8.

nitate merendi et jmmediate se praeparandi ad mortem gloriamque augendi caelestem

265. *Occisio vel mutilatio innocentis indirecta est licita vel illicita secundum recepta principia voluntarii in causa.*

Ratio est quia multa bona notabilia et necessaria, sive publica sive privata obtineri vel defendi non possunt nisi per actus qui simul, etsi indirecte, vitam humanam vel destruunt, vel mutilant, vel summo destructionis aut mutilationis periculo exponunt, lam vero, quanquam maximum homini beneficium temporale sit vita, aliquando is potest, vel etiam tenetur, eam exponere pro bono superiore necessario praesertim publico, quod aliter obtineri non potest; et a fortiori potest vel tenetur exponere integritatem corporalem propter bonum maius commune vel proprium 40.

Applicationes: *Licet explodere* in bello tormenta bellica contra *arcem hostium,* quamvis sciatur multos innocentes perituros. Licet imponere militibus actionem bellicam necessariam in bello iusto, etsi multi eorum certo morituri sint in ea. Licet propinare pharmacum vel peragere incisionem ad medendum in gravi morbo matri praegnanti, etsi praevideatur haec fetui fore lethalia. Licet tradere innocentem cuius vitam tyrannus quaerit, si haec traditio, in se indifferens, habet simul effectum civitatem liberandi a calamitate publica. Licet transfodere puerum vel mulierem quam iniustus aggressor ante se posuit ne ipse vulneraretur, quia transfossio prius ratione temporis sed simul ratione causalitatis est defensio contra iniustum aggressorem. Licet infantem baptizatum 41 positum in via conculcare, si nullum aliud iter praesto est ad salvandam fuga vitam propriam, unicuique magis aestimabilem quam alienam; idque non solum si fuga capitur ab aggressore saltem materialiter iniusto, ut nobis videtur, sed etiam ex alia quavis necessitate, nam ponitur actio duplicis effectus sub debitis conditionibus 2.

2. *Probabilius licet evirare hominem abnormiter et pathologice eroticum,* cui alia remedia evaserint inefficacia, quia eviratio videtur

s Cf. Royo-Vitanova, *El derecho a ntorir sin dolor. El problema de la cutanasia* (Madrid 1929)) C.Salicrû, *Suicidio y cutanasia* (Barcelona 1936); F.Walter, *Dic Euthanasie und dic Heiliykeit des Lcbcns* (Munich 1935); Portes,· Derobert, *Eutanasia* (Madrid 1951); A.Oddone, *L'uccisionc pictosa:* CivCat 101 (1950) 1,245-257; A.Boschi, *L'cutanasia* (Turin 1952).

40 Cf. Pius XII, *Allocutio ad Fronte dolia Famiglia:* AAS 43 (1951) 589; infra n.274.

41 Si infans non sit baptizatus cius salus spiritualis non impedienda praestat propriae vitae corporali; sed etiam tunc, is qui habet conscientiam peccati mortalis sine facultate facile conterendi, posset conculcare infantem cuius limbum multo tolerabilius est quam infernum.

42 PrümMER, II 132 (et similiter MerkelbaCH, 11,360), referens doctrinam Busenbauni a S.Alfonso acceptatam (1.3 n.393) inducit istajn distinctionem, ut permittat conculcationem in prima hypothesi, interdicat vero in altera. "Secus enim licita quoque essent abortus et craniotomia infantis, si aliter servari nequit vita matris!" Sunt casus omnino dissimiles.

immediate redundare in bonum totius corporis ct systematis nervei.

3. *Occisio vel mutilatio psychica,* vi cuius, per lobotomiam aliave ratione, homo definitive reddatur incapax activitatis humanae, est illicita, quia non redundat in bonum totius organismi; si vero lobotomia vel aha interventio chirurgica debilitet quidem psychismum superiorem, sed anomaliis medeatur quae peiores effectus causabant patienti, operatio erit licita.

266. 3. /Von *est reus homicidii qui ponit actionem per accidens et remote coniunctam ctim homicidio non praeviso, dummodo consuetae cautelae adhibeantur, etsi talis actio sit illicita.* Nam superat facultatem humanam praevisio et cautio effectuum sic coniunctorum cum positione causae, nec possent homines multa ad vitam necessaria peragere, si huiusmodi effectus possibiles sed vix probabiles attendendi essent. Nec responsabilitas in eo ordine mutatur propterea quod auctor homicidii materialis versabatur in actione illicita; ea enim minime erat vetita propter obligationem vitandi hoc malum[41]

Applicatio: *Non est reus homicidii* qui fornicatur cum muliere quae inde fit gravida et in partu moritur; neque qui pulsat Campanas dum gentes transeunt per plateam, si casu tintinnabulum cadit et occidit aliquem.

§ 2. *De craniotomia et abortu*

Praxis craniotomiae propter magis externam inhumanitatem minus in usu est quam abortus, qui vicissim eo frequentior est, quo spiritus christianus procul rcicitur a laribus familiaribus ct ab honestate publica[44]. Utrumque tamen est aequale crimen contra vitam innocentem, tanto maiori reverentia servandam quanto infirmiorem.

267. I. Craniotomia est *interventio chirurgica qua infans in utero matris conciditur,* ut concisus in partes possit extrahi, qui integer non poterat edi ob arctitudinem pelvis aliamve rationem.

Pro diversa actione chirurgica, interventiones, sub aspectu morali indistinctae. accipiunt nomen *ccphalotripsiac* quae craneum infantis terebrat; *entbryotomine,* cui melius quam craniotomiae applicatur -ecundum etymologiam definitio supra pos:ta, licet usus craniotomiae vocem praeferat; *cmbryolhlasia,* quae est eontus;o et discerptio fetus, ut poss t extrahi; occurrunt similiter *dccollatio, txenleratio,* etc,

268. Abortus intelligitur *eicctio fetus*[45] *immaturi ex utero materno.*

Immaturus est fetus non viabilis, seu qui extra claustrum maternum non potest vivere, id quod saltem sine curis incubationis specialis[46] accidit, si ante inceptum circiter octavum mensem in lucem edatur. Distinctio inter fetum animatum et inanimatum vix interest theologiae morali, quia etiam de fetu nondum animato, si forte sit, valent eadem quae dicuntur de animato, sive ut homicidium anticipatum, sive potius ut actio nociva bono speciei, similiter atque abusus seminis humani, et a fortiori, quia fetus nondum animatus proprius accedit ad hominem.

Multi SS.Patres et plerique physiologi moderni, usque ad recentiss'ma tempora, docuerunt fetum animari a primo momento conceptionis cum cehda masculina coniugitur cum ovulo in tubis fallopianis (cf. Tob 3 3; Ps 50.7). Aristoteles, vero, ct post eum S Thomas ct multi theologi mcd'aevalcs [47], quibus accedunt aliqui hodierni, tam phys:ologi et psycho'ogi quam moralistae Λ censent fetum, ab in'tio coniugatioms celularis viventem cum vita inferiore vegetativa vel animali, tum demum informari ab anima rationali cum antum fit ad eam suscipiendam in unionem substantialem. Iuxta antiquos id eveniebat circa quadragesimum d»em pro viris, circa octogesimum pro feminis (cf. Lev 12,2-6). Haec differentia reicicnda videtur, sed rchnua opinio reprispnari nntest non s'ne verisimilitudine (cf. Ex 21,22) dummodo retineatur fetum informari anima rationali ante nativitatem (cf. D 1184.1185).

269. II. Differt ab acceleratione partus, quae est *eicctio praematura fetus viabilis* nondum plene maturi, sed extra claustrum maternum vivere valentis. Unde immaturus dicitur fetus ante septimum, prematurus a septimo ad nonum mensem gestationis; maturus deinceps.

270. III. Dividitur abortus in: o) casualem vel sponta-

41 Cf. J.Pereda, *El versari in re illicta en la doctrina y en cl Código penal* (Madrid 1948); G.Kisei.stein, *La causalité accidentelle en théologie morale:* EphThLov 3 (1026) 403-502.

44 Déplorant homines, et iure quidem quod dcccna vel centena millium juvenum, qui essent spes societatis humanae, pereant in bello: similiter ct magis deploranda essent crimina quibus vita in ipso flore multis millibus millium perimitur quolibet anno in regionibus civilizatis: sic plus quingenta millia infantium conceptorum non attingunt primam lucem in populosis nat onibus europeis singulis annis. Cf. J.Pujiu.a, *Los derechos del no nacido* (Barcelona 1044); *i Es licito cl abortoP* (Barcelona 1932); C.FerxAndez-Ruiz, *El aborto criminal* (Madrid 1940) 32-34. Parisiis decima pars intervent omina chirurgicarum est pro matribus abortantibus. In Hispania 12.500 circiter humani fetus pereunt quotannis propter abortus criminales, secundum C.FernAndez-Rui.:, *o.c.,* 15.34-42.

[3] Ovnlum fecundatum medici et physiologi solent vocare ovum vel frequentius *embryonem* prim's hebdomadis dum nondum habet aspectum humanum; a secundo mense et deincens d'citur *fetus.*

44 Cum inciibat'onc artificiali a sexto mense 30 % infantium v:vunt in maternante narisiensi. H de Parvti.t.e a Ferrfres-Movp"(a. T.40R citatus.

4' Cf. diversas op"n:nnes amid Salmaxticex-ses, tr.13 c.2 n 59.

w V.gr. inter mornlistas Prümmer, TI.I3R; inter pevcholoros M Barrado, *{Cuéndo sc une* **rl** *alma al cnerpof:* RevFil *2* (1943) 7-60. Catalogum recentionim redeuntium nd sententiam medoevalem cf. anud H.M Herivc,. *Pc tent fore animation:s fetus humani:* Ang 28 (1951) 18-29. Cf. etiam M Hudeczek, *De tempore animationis foetus humani secundum cmbrvologiam hodiernam:* Ang 29 (1952) 152-181.

neum, si casu accidit, sine ulla intentione vel interventu hominum ; *b)* artificialem seu provocatum, si de industria procuratur. Haec vero procuratio potest esse :

a) *directa,* si media deliberate adhibita sunt per se et immediate ordinata ad expulsionem fetus, sine ullo alio effectu simultaneo saltem in intentione ; *β) indirecta,* si media adhibita per se et saltem aeque immediate ordinata sunt ad alium effectum, qui unice intenditur, dum expulsio fetus praevisa mere permittitur.

Applicatio: Si craniotomia vel abortus est unicus effectus, tota actio cx natura rei determinatur hoc termino, quin intentio explicita et inefficax agentis possit hanc internam actionis specificationem mutare; nam intentio efficax, etsi fortasse implicita tantum, necessario fertur primo ct per sc in hunc effectum. Si vero actio abortiva habet plures effectus immediatos, in quantum est actus humanus non specificatur alterutro effectu mere in se sumpto, sed specificatio pendet ab obiecto primo ct per se (sive propter, sive non propter se) intento ab agente cx pluribus qui ex actione ponenda immediate sequuntur.

271. Principia: 1. *Craniotomia et alia quaevis operatio fetum in utero materno incidens vel conterens',* a) *est grave peccatum;* b) *quod nullo unquam praetextu iustificari potest.*

Ad a): Ecclesia respondit quaerenti utrum tuta esset doctrina de liceitate craniotomiae (D 1889): “Tuto doceri non posse... in scholis catholicis licitam esse operationem chirurgicam, quam craniotomiam appellant, quando sci. ea omissa mater et infans perituri sint, ea e contra admissa, salvanda sit mater, pereunte infante”. Et generalius non multo post (D 1890) praecedenti responso addidit: "... et quametimque operationem directe occisivam fetus vel matris gestantis”[4*] cum interrogaretur circa liceitatem procurandi abortum, matre et fetu secus pereuntibus.

Omnes hodierni moralistae catholici, cum plerisque prioribus[50] consentientes, habent craniotomiam ut prorsus illicitam, et iuri naturali, divino et ecclesiastico graviter oppositam.

** Alia documenta, in quibus rationi agendi practicae secundum prudentiam pastoralem interdum magis quam theoriae doctrinali consulebatur, cf. ASS 7 (1872) 285-288.460-464.516-528: 17 (1884) 556, circa craniotomiae l ceitatem, quae tuto doceri non potest. Cf. Portes-Tiberghien, *EI aborto* (Madrid 1051).

80 Pauci fuerunt in Italia sacculo XIX ad finem vergente (Avanzini, Ballerini, Constantini, Apicella), qui fcticidium in adiunctis extremis ne mater et infans certo pereant, non clare illicitum existimaverint ante responsa S.Offiçnt ducti speciosis argumentis quae infra refutabimus.

Ratio interna petitur ex eo quod craniotomia et quae libet aliae actiones attentantes contra fetum in utero matris clausum, sunt directa occisio personae innocentis[51].

Adb); Argumentum absolutae illiceitatis est hoc: Non licet unquam facere mala ut eveniant bona. Atqui in craniotomia aliisque similibus operationibus fit malum quod est mors innocentis, ut eveniat bonum. Ergo.

Tota difficultas versatur in probanda minori, cuius perspicuitas multiplicibus considerationibus speciosis obscuratur. Eis, igitur, breviter satisfaciendum est.

a) *Inter duo mala minus est eligendum.* Atqui minus malum est ut infans solus, quam ut infans simul et mater certo pereant. R. Si agitur de electione inter duo mala physica quorum alterutrum necessario subeundum est, et electio fieri potest per actum inoraliter honestum, concedo: sed si electio non potest fieri nisi per actum inhonestum, nego (cf. D 2244). Si agitur dc malis moralibus, hypothesis in ordine obiectivo non verificatur, quia nunquam datur necessitas peccandi, sed solum conflictus subiectivus in quo licet facere quod minus malum videatur, si aliquid faciendum est. In casu agitur de duobus malis physicis, quorum minus posset provocari por actum illicitum ad vitandum alterum maius; sed hoc praecise est vetitum; et profecto maius malum est facere per actum inhonestum ut solus infans pereat, quam permittere ut mater cum ipso simul moriatur. Unde concessa maiore, distingui posset minor: minus malum est ut infans solus moriatur, si haec mors accidat sine actu peccaminoso, concedo ; secus vero nego, nam malum peccati longe superat mortem matris permissam“.

β) *Craniotomia in adiunctis extremis in quibus peragitur non est proprie dicta occisio, sed mera mortis acceleratio.* Atqui licet cx rationabili motivo abbreviare vitam. R.Neganda est omnino maior; actio quae perageretur circa infantem in se et cx natura sua esset directa occisio, quae in illis adiunctis extremis anticiparet per breve tempus mortem infantis. Sed haec anticipatio mortis directe causata per occisionem est intrinsece mala et nunquam licita.

7) *Infans, dum ponit matrem in periculo certo mortis et in extrema necessitate, est iniustus eiusdem aggressor.* Atqui licet sesc cruente defendere contra iniustum aggressorem, et iure extremae necessitatis uti. R. Pius XI his verbis auctoritative occurrit obiectioni (D 2243) ; “neque ullum viget hic cruentae defensionis ius contra iniustum aggressorem (nam qui innocentem parvulum iniustum aggressorem vocet?); neque ullum adest "extremae necessitatis ius” quod vocant, quodque usque ad innocentis directam occisionem pervenire possit”. Et sane, non habetur aggressio sine usu facultatum qui per seipsum attingat et laedat subiectum ab agente distinctum, ideoque sola praesentia alicuius subiecti humani cum con-

“ Cf. Hürth, *Zur Fragc des Tdtungsrechies 'aus Notstand:* Schol 4 (1929) 534-560.

° Cf. L.Bendbr, *Dc duobus malis minus esi eligendum:* PerMbrCanLit 40 (1951) 256-264.

sequentiis necessariis, nequit dici aggressio". Accedit quod infans "non tam in matrem agit quam ipse a matre aghur; nec est inirstus etiam materialiter qui iurs tramites, prout in casu non praetergreditur" Potius mater diceretur aggredi iuri quod habet infans exeundi in 'lirem". Ius quoque extremae necessitatis, praeterouamquod non habetur ad illicita, in casu aeque praevalens est in infante atnuc i'i "iarrc. ct potius revereri debet mater ius infantis, utpote qui dehilior est.

5) *Licet cedere ius ad vitam frofriam, ut vita alterius salvetur.* Atqui in his adiunctis merito praesumitur infans cedere iuri suo, ut mater salvetur R. Maior simpliciter negari posset ; sed acceptabimus sub distinctione fundamentali: Vcet sub debitis condoonibus cedere iuri *indirecte,* faciendo aVquid in se indifferens quod habeat duplicem effectum alium bonum intentum, alium malum permissum, conceditur; licet ad'rc non summum periculum mortis vel etiam mortem *dum alius* liberatur a morte, sed mortem ipsam per miam alius liberetur ab interitu, negatur. Acccd't quod ius infantis ad vitam est irrenuntiabile, quia pertinet ad Deum idcoquc non potest praesumi renuntiatio, quae nedum commendetur expresse vetatur; et si aliquis quantum est dc sc renuntiaret, posset d:sparere ratio iniustitiac contra ipsum, sed occisio adhuc esset stricte inuista contra Deum (cf. D 1200). Nec illud praetermittendum, quod cum necessitas spiritual's infantis sit extrema si non est baptizatus, huic imprimis subven:endum est.

e) *Matri competit ius necessitatis,* quod in eo est ut in extremis posita, iura fetus possit invadere ad iura propria meliora defendenda; vita autem matris regulariter est bonum praevalens, ct infanti non competit aequale ius in vitam atque matri. R. Nullum esse ius extremae necessitatis quod usque ad innocentis d:rectam occisionem pervenire possit, praetergrediendo divinum mandatum: non occides! Ceterum iura ma'ris quoad vitam non suni potiora neque inferiora, sed aequalia iuribus infantis; neque inviolabilitas alicuius vitae pendet ab cius maiore vel minore valore, ct iam pridem Ecclesia condemnavit occisionem illorum quorum vita sine valore aestimabatur. Insuper ecquis potest certo indicare utra vita, matris an infantis, sit reipsa pretiosior, cum ignoret sortem reservatam proli?[14].

I) *Dcais iure censetur dare facultatem directae occisionis innocentis in casu conflictus aliter insolubilis.* R. Huiusmodi delegatio facta a Deo nullibi constat, ct manifestationes S.Scripturae ct Magisterii eccies'astici contrarium omnino tradunt, ut cx dictis patet. "St no;i obelantibus progressibus scientiae, remanent... in quibus de vita matris actum erit, si ea velit conducere usque ad nativ.'-;icm vitam quam in sc portat, quin eam destruat violando mandatum divinum: non occides, nihil restat homini qui usque ad ultimum momentum

M Eschbach, *r):sf>utationes f>liysioloyicotheolo(iicac*3 di<p.4 p.2." prop.6; I.Pλlazzim *tus fetus nd vitum* (Uib.mia 19431; J Crf.usen, *Lc foetus, injuste agyressenrf;* Miscellanea Vermeersch (Roma 1935) 56.

w Ferreres-MoxokIa, 1,499,1.0. (2f, Payes, *Deonloloyta médira* (Barcek> na 1944) n.397; J.(reuse.', *Le foetus, injuste ayyresscuré* 49-61.

ω Sic v.gr. Moureau-Laukanu, *Le médecin cluéticn* (Paris 1901) p.203.

'I* Has considerationes evolvit Pius XII in Allocutione ad *Fronte dclla Famiglia:* AAS 43 (1951) 858-859.

enitetur ad.'uvare ct salvare, nisi sese reverenter subiccre legi naturae et d.spositioni divinae Providentiae".

Ad reni Pius XI: "Quod vero attinet ad indicationem medicam et therapeuticam... iam diximus... quantopere nos misereat matris, cui ex naturae officio gravia imminent sanitatis, immo ipsius vitae pericula. At quae possit unquam causa valere ad ullo modo excusandam directam innocentis necem? Dc hac enim hoc loco agitur... Res enim aeque sacra utriusque vita, cuius opprimendae nulla esse unquam poterit ne publicae quidem auctoritati facultas"[58]. Et Pius XII, in loco supra memorato: "Omnis homo, idcoquc etiam infans in utero matris, ius ad vitam *immediate* a Deo habet, non a parentibus... Nullus crgro datur homo... nulla medica, eugenctica, socialis, oeconomica, moralis "indicatio', quam vocant, quae exhibere confcrrcque possit validum titulum iuridicum ad *directe* delibcrateque pro arbitrio decernendum de insonte homine... Itaque v.gr. servare matrem ex periculo vitae, res est nobilissima; sed directe prolem occidere ad matris vitam servandam, minime licet" [60].

Hniusmodi difficultates nostris temporibus feliciter laborant plerumque falso supposito discriminis certi pro matre ct pro infante, nisi is occidatur. Nam progressus scientiarum facit ut plerumque utrique possit auxilium efficax ferri per accelerationem partus, per operationem cacsarcam, per symphysiotomiam. Profecto hac duae operationes molestae sunt pro matre, sed non iam graviter periculosae Ecclesia hos aliosquc progressus artis medicae laetissima celebrat ct promovet, nam ipsam magnopere miseret "matris cui cx naturae officio gravia imminent sanitatis, imo ipsius vitae pericula" (Ü 22-13), ct omnia media licita superandi haec pericula omni sollicitudine prosequitur [61].

272. In praxi pastorali: 1. *Confessorius* cautus sit in non per-

« Pius XII: ibid. 43 (1951) 857.

a Encycl. *Casti connubii:* AAS *22* (1930) *562-5C3.* In sequentibus breviter occurrit difficultatibus ob cetis.

M Allocutio ad obstetrices: AAS J3 (1951) 838. Similiter in allocutione ad *Fronte dolia Famiglia:* "La vita humana innocente, in qualsiasi condizioné si trovi, è sottratta, dal pruno instante della sua existenza a qualimque diretto attaco voluntario. E questo un fondamentale diritto della persona humana, di valore generale nella concczionc enst ana della vita..." (AAS 43 [1951] 857).

® Priina consistit in caesione ventris usque ad uterum, ut infans per incisionem extrahatur; peragi iam solet a peritis medicis, quin pereant n si duae vel tres matres et quinque ad decem infantes ex centum. Altera fit separando un-onem ossium pubis, ut ductus pelvianus duobus vel tribus centimetris amplificetur.

« "In utraque igitur, ct mate s et prolis vita tuenda ac servanda probi expert que med ci cum laude enituntur; contra nobili medicorum nomme et laude indigniss mos se ii probarent quotquot alterutri, per speciem medicandi vel falsa misericordia moti ad mortem insidiarentur" (Pius XI. Encycl. *Casti cotillubi: AAS 22* [1'30] 563). Similiter I'ius XII, alloquens ad *Fronte dclla Famiylia:* AAS 43 (1951) 857.

turbanda cum maiore damno bona fide medicorum, qui non raro argumentis supra refutatis ducuntur et bona conscientia ad craniotomiam procedunt, eam non omissuri propter admonitionem sacerdotis, eo magis quod etiam dispositionibus civilis legis ad eam constringuntur interdum. Ideo, confessarius urgeat quidem semper ut baptismus intrauterinus meliori qua fieri possit ratione assecuretur, et ad operationem caesaream vel symphysiotomiam attentum reddat medicum consulentem. De liccitatc vel illiccitatc quoque craniotomiae aperte interrogatus, veritatem respondeat; non ita quaesitus, iuxta normas generales prudentiae pastoralis, non semel opportune dissimulabit®.

2. *Sacerdos* vix unquam erit in tam extremis et sibi simul favorabilibus adiunctis, in quibus possit personaliter peragere operationem caesaream cum peritia debita, sine scandalo, sine indecentia, sine mala ulla oblocutione sine reitate coram lege civili. Vel ipsis missionariis "expresse... cavet Sanctitas sua, ne... in casibus particularibus sc ingerant in demandanda sectione, multoque minus in ea peragenda", quamvis ceteroquin extractio fetus persuadenda sit°

273. 2. *Abortus directe causatus:* a) *semper est graviter illicitus;* b) *nec ullo unquam praetextu iusti/icari potest*

Ad a): Ecclesia damnavit propositionem (D 1184): "Licet procurare abortum ante animationem fetus, ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur". S.Officium respondit (D 1S90 a; cf. 1890), non posse tuto instaurari operationes tendentes ad salvandam "matrem a certa atque imminenti morte" in quibus provocabatur eiectio fetus si fierit posset vivi, quamvis proxime morituri, utpote qui immaturus esset. Pius XI altam vocem elevavit (D 2242) adversus "aliud... gravissimum... facinus, quo vitae prolis, in sinu materno reconditae, attentatur.....quae possit unquam causa valere ad ullo modo excusandam directam innocentis necem?... Sive ea matri infertur sive proli, contra Dei praeceptum est vocemque naturae: Non occides! (Ex 20,13). Res enim aeque sacra utriusque vita, cuius opprimendae nulla esse unquam poterit ne publicae quidem auctoritati facultas"

In iure canonico abortus cum effectu causatus (non craniotomia cf. c.2219 § 1.3) plectitur poena excommunicationis Ordinario reservata, et eum causantes clerici, deponendi sunt (c.2350 § 1); praeterea cx abortu cum effectu causato ct cx craniotomia contrahitur irregularitas cx delicto (c.985,4.* ; id quod clare demonstrat utrumque peccatum esse grave (cf. c.986.2218 § 2).

In turibus civilibus sat magna varietas extitit diversis temporibus Adhuc recentius abortus permittebatur in Rusia (a.1920) et in Germania ad fines eugenicos et therapeuticos (a.1935).* Sed plura iura poenalia nationum poenis mulctant abortum ".

Theologi omnium temporum communiter negaverunt liceitatem abortus directi, etsi aliqui in casibus particularibus erraverunt circa indolem quarumdam operationum, num sci. essent directe abortivae an duplicis potius effectus aeque immediate, ct de aliquibus adhuc disputant; unde diversitas non est in principio quod ab omnibus admittitur, sed in applicatione.

Ratio semper eadem est: directa procuratio abortus est directum homicidium, quod ex dictis absolute vetitum est.

Applicatio: Graviter peccant iam propter intentionem, sed etiam propter ipsum periculum abortus quando medium adhibitum est vere periculosum, mulieres quae, dum timent ne sint gravidae, menstruationem provocare student pedibus nudis super nudum pavimentum gradiendo, eosve aqua sale aut sinape saturata lavando, potiones expulsivas embryonis sumendo, ventrem comprimendo eive saltibus violentiam faciendo.

Adb): Ad rationes allatas pro craniotomia legitimanda, quae huc quoque magna ex parte faciunt, aliae quaedam adduntur magis specificae pro abortu, sci.: a) *Mater per abortum mere cessat ab infante in utero diutius conservando;* id autem propter gravissimam rationem propriae vitae conservandae non est illicitum. R. Et haec cessatio fit per actionem positivam, directe occisivam fetus ex quo ponitur in medio ambiente sibi lethale.

β) Medicus vocatur ut medeatur quantum possibile sit. Atqui potest mederi salvando vitam unius ex duobus. R. Si argumentum valeret salvanda esset vita infantis, qui est simul in discrimine spirituali ct temporali, ita ut caritas magis urgeat erga eum; sed neganda minor, medicus neutrum salvare potest per directam occisionem alterius; debet mederi corporibus non absolute sed per remedia non immoralia quantum ei permissum sit.

Cum nostris diebus progressus scientiae fecerit ut, etiam independenter a motivis moralibus, abortus therapeuticus sit infundatus et

Quarcnti circa liccitatcm craniotomiac aliquando responsum fuit: "Consulat probatos auctores, sive veteres sive recentes, et prudenter agat" (28-11-18'2' « S.Officium (13-12-1899).

'A Aliae resolutiones cf. apud A.dE Soiiradilio, /fiu/Hirn/io» *dc dccntolyi: médira* (Madrid 1950), v. Aborto.

Λ Cf L.A.Munoyerro, *Moral médita en los sacramento^* (Madrid 1950) 125; CJ-ERNANDEz-Ruit?, *El aborto criminal* 81-87.

* Cf. CHP 411-417; C.Ferxandez-Ruilz, *o.c.,* 65-70.77-87.90-94. Quoad Hispaniam cf. A.Pelas# de eas Heras, *El delito dc aborto en la leyislaciôn* rjr-*fanola:* RevEspDerCan 4 (1949) 953-970.

innecessarius optandum esset ut auctoritates publicae poenas au* gerent in abortantes matres, obstetrices, gynccolugos, aliosque quoslibet.

274. 3. *Licet interdum indirecte abortum causare secundum ordinaria principia voluntarii in causa.* Ratio est quia vita matris conservanda, idemque valet dc aliis bonis proportionalis, est molivum sufficiens ad hoc ut, alio recursu deficiente, operationibus vel medicinis ei, in discrimine urgenti positae, provideatur, cum periculo praeviso ct non intento vitae infantis. Nec obstat quod vita spiritualis fetus ponitur in discrimine; nam ei quidem quantum fieri potest succurrendum est, sed plerumque provideri poterit in casu abortus aliquorum mensium dc quo generatim erit quaestio, et remedio non suscepto vel operatione non peracta simile vel maius periculum aderit fetui.

Ad rem Pius XII: "De proposito usi sumus semper expressionem "attentatio *directa* in vitam innocentis", "occisionem *directam*". Nam si vitae salvatio futurae matris, v.gr., independenter ab statu pregnationis, reclamaret urgentem interventionem chirurgicam aliamve applicationem therapeuticam, quae haberet fetus mortem tanquam necessariam consequentiam, nullatenus volitam vel intentam, sed inevitabilem, talis actus non posset dici attentatio *directa* in vitam innocentem. In his condicionibus operatio potest esse licita, sicut et aliae interventiones medicae, dummodo agatur de bono magni valoris, quale est vita, ct non sit possibile procrastinare interventionem usque ad nativitatem infantis, nec recurrere ad aliud efficax remedium"[03].

Applicationes: 1. /Von *licet praevenire molestias lelhalcs matri* vel confortare cor eius debile, vel removere periculum nephritis vel eclampsiae, etc., cx praesentia fetus imminens, per medicinam vel incisionem quae istos effectus obtineat *quia* abortus causatur; in tali enim casu actio medicalis non habet simul duos effectus, sed directe attingit solum fetum, et per eius remotionem obtinet salutem matris. Non licet provocare abortum ad vitandam mortem a marito iam iam causandam cum deprehendet adulterium (cf. D 1184).

2. *Licet matri laboranti mori", vere periculoso,* cuius medicatio retardari non possit usque ad partum, applicare miectioncs, praescribere balnea, dare medicinam ordinatam ad morbum ipsum depellendum, quamvis certo praevideatur simul mors ictus eventura, quia

" Cf. C.FernXxokz-Ruiz, *El aborto criminal* (Madrid 1940) 76-77, referens testimonium Dris. Horno Alcorta.

• Allocutio ad *Fronle della Famiglia:* AAS 43 (1951) 859.

sumptio medicinae non adhibetur ut medium salvandi matrem in quantum fetus occisivum est.

3. *Licet ipsum uterum gravi morbo affectum excidere* si operatio urgeat, quamvis fetus certo periturus sit; nec obstat quod in operatione facienda fetus prius tempore attingatur ct pereat quam ipse tumor v.gr. qui extirpandus est, nam operatio illa tota quanta ah initio est curativa matris, et eodem prorsus modo fieret in non praegnante

4. *Dubium est, autem, num liceat uterum gestantis remonere in suo loco,* quando secus imminet pericu'um vitae, si ad repositionem requiritur punctio membranarum quae involvunt ictum ct expulsio liquidi amniotici necessarii pro vita infantis.

Multi rectius, ut putamus, negant liceitatcm[T0], nisi punctio peragatur ita ut pars liquidi conservetur, ct sic fetus possit vitam continuare, quia "actus scindendi vel pungendi assumitur ut medium, prout occisivus, i.e. prout liquoris sine quo foetus vivere nequit, quin etiam foetus expulsivus est"[71], vel nisi punctio peragatur ut possit baptizari infans per actionem quae in his adiunctis erit duplicis effectus Alii vero mitius indicant et fortasse non sine aliqua vcrisunilitudinc dubitari licet num ea non sit actio duplicis effectus, in qua adest ratio proportionata ad bonum quaerendum[7'].

5. *Disputatum est num liceret extirpare tumescendam matris* de qua dubitaretur utrum esset tumor lethab's matri, an contineret fetum. Nunc quidem scientia medica certo detegit praesentiam fetus in matre etiam primis mensibus, sed quaestio potest remanere practica quoad fetum probabiliter iam mortuum in claustro materno. Si retineatur quaestio sub his terminis, num ius certum matris ad vitam praevaleat iun incerto infant's, ideoque num liceat extirpatio tumoris qui probabiliter continet fetum vivum, potius respondendum est negative, quia, si fetus existit. ius eius ad vitam certissimum est ct contra hoc ius directe attentatur in operatione, ct admittitur actio quae probabiliter est d'recte occisiva innocentis[74]. Si tamen tumor matri Icthalis evadat, licebit probabiliter in cum agere, etiamsi dubium fetum contineat, sicut probabiliter licet extirpare totum saccum

• Celebrata fuit controversia habta inter Gemelli negantem liceitatem et Vermeersch (cui praeceserat Ferreres, *De vasectontia duplici* (Barcelona 1913] 133-134) acrmantem. cui alii quoque participarunt deinde, plerumnue. bono consilio P.Vermeersch adhaerentes. Totam controversiam in NouvRevTh et PerMorCanLit ag'tatam et in al.is ephemeridibus etiam relatam, resumit EpliTlil.ov II (l°31) 525-561, et posteriora referuntur ih;d. 12 (1935) 335-349.582-585. Cf. etiam Carcîa-Bayôn, *Medicina y Moral* (Madrid 1941) p.207-21S.

" Sic v gr. LEhmkuht., 1,1006; IX.Muxoyerro. *Moral tnâd'ca2* 136,2.° cum Payer *Dcontalofiia medica* (Barcelona 1944) 408: Merxelbacji, *Quaestiones de ruibryolot/ia* (IJeja 1937) p.40-44; Wouters, 1,735.

n Wouters, 1,735,2.

l5 Sic expresse MerkEt.pach, *Quacst. de cmbryolof/ia* p.44-45

n Cf. Vermeersch, II.585; Genicot-Salsmans 1.377 bis.

"* Sc eliam post S.Alfonsvm. 13 n.394, alii ut Wouters, I 735; Vermeersch, 11.586; benignius Ferreres-Mondrîa, 1,500,11; Pr Cmmer, 11,136; A.Munoyerro, *Moral mâdica3* 137 B. Sed fundaenentum ab eis plus mmus desumptum cx Besson (NouvRevTh 45 (1913] 157) quod ius certum matris in casu conflictus praevalet iuri incerto infantis, minus probandum est, ut bene observavit 1.Salsmans (NouvRevTh 46 (1914] 226); nam et fetus probabihs, si existit, ius certissimum habet ad vitam.

fetalem in conceptione ectopica, liberando aeque inmediate matrem ab organo pathologico cuius praesentia et invasione periclitatur.

275. 4. *Acceleratio partus propter gravia motiva licita est;* nam etsi vitae normali infantis aliqua difficultas creatur, haec sufficientissime iustificari potest ex necessitate matris, vel ipsius infantis, secus magis periclitaturi. Unde S.Officium (D 1890 b ad I) respondit: "Partus accelerationem per se illicitam non esse, dummodo perficiatur iustis de causis et eo tempore ac modis quibus cx ordinarie contingentibus matris et fetus vitae consulatur". Requiritur ut solida probabilitate constet fetum iam esse viabilem ; imo non urgente nimis necessitate certitudo moralis haberi debet.

276. 5. *fetus ectopici seu extrauterini*^ illi sci. qui in tubis fallopianis haerent, vel his qualibet causa perforatis, in alia parte corporis viciniore sistunt[75], *eadem sacra iura habent atque uterini,* "neque *nudum* factum conceptus extrauterini iura sive matris sive fetus ipsius mutat. Textus enim vivi qui evolvuntur in loco insertionis et circum fetum, *anormales* quidem quodammodo dici possunt ratione *situs,* minime vero ratione sui" [76]. Sic igitur, non quaelibet actio peracta ad liberandam matrem a periculo imminente ex conceptione ectopica est actio duplicis effectus, sed potest esse directe occisiva fetus, ideoque prorsus illicita.

Ecclesia per S.Officium duo responsa dedit de hac re (D 1890 b) : "Necessitate cogente, licitam esse laparotomiam ad extrahendos e sinu matris ectopicos conceptus, dummodo et fetus et matris vitae, quantum fieri potest, serio ct opportune provideatur". Haec responsio ansam praebuit nimis amplae interpretationi, quasi liceret semper, adhibita possibili cura, huiusmodi fetus extrahere. Ideo, ad novum dubium (D 1890 c) : "Utrum aliquando liceat e sinu matris extrahere fetus ectopicos adhuc immaturos, nondum exacto sexto mense post conceptionem", responsum fuit "Negative", siquidem "fetus ct matris vitae, quantum fieri potest, serio et

[75] Tales conceptiones ectopicas non esse raras asserunt medici; possunt esse *tubariae, ovaricae* vel *abdominales* prout eveniant in tuba Fallopii seu oviductu, quae sunt frequentiores, vel in ipso ovario, vel, fracto pariete tubarum, in regione proxima abdominis. Tres circiter conceptiones ectopicae evenire dicunt in centum praegnationibus; octoginta autem fere ex centum desinunt in abortum, 20 vero in rupturam ovaricam; paucae persistunt usque ad maturationem fetus. Cf. G.Clement, *Derechos del niüo antes dc tiaccr* (Madrid 1932) 77; T.L.Bouscaren, *Ethics of ectopic operations* (Milwaukee 1944); Connell, *Does Catholic Doctrine changcf:* TlieAmcrEcdRcv 117 (1947) 321-333.

[76] Ferreres-Mondrîa, 1,500.

cpportune providendum est; quoad vero tempus... orator meminerit, nullam partus accelerationem licitam esse, nisi perficiatur tempore ac modis, quibus ex ordinarie contingentibus matris ac fetus vitae consulatur" [77].

Ratio naturalis facile haec confirmat, ct docet in ordine theorico fetum ectopicum eodem modo tractandum esse atque uterinum, ct certe nullam operationem eius directe occisivam unquam licere, siquidem agitur de iure inviolabili ad vitam reverendo.

Scd in ordine practico, donec "operatio Wallace" in usu generali non eritr quaeri forte possit, num interventus chirurgicus ad salvandam matrem periclitantem propter conceptinn ectopicum cum praevisione mortis pro fctu, non habebit fere semper rationem operationis duplicis effectus licitae. Nimirum, si mater haberet cystim vel tumorem sibi lethalem, in quo fetus ectopicus esset inclusus, nobis videtur licitam fore aperitionem et extirpationem talis cystis vcl tumoris, etsi vita fetus simul periret [78]. "Sed praecise ob anomaliam situs facilius quam alias aut haemorrhagia fetui matrique nociva aut vera *neoplasia* (textus *morbosi)* efformari poterit. Praesente, igitur, hoc periculo, aeque ac si de fetu uterino ageretur, licebit iuxta principium duplicis effectus, actione tantum indirecte occisiva illum extrahere" [79]. Itaque, si non possit exspectari tempus in quo, per operationem caesaream vcl aliter provideatur ct matri et fetui praematuro sed iam viabili, considerandum erit utrum laparotomia directe tendat ad actionem circa organum aut elementum ipsius matris directe exercendam v.gr. non circa ipsum ovum scd circa involutiones anormales eiusdem, seu circa cystim matri lethalem vel partem oviductus quae excidatur etsi contineat letum qui simul auferetur, ad impediendam disruptionem organorum matris quae per vellositates corialcs invaduntur et roduntur cum discrimine vitae, an unice exerceatur immediate circa fetum aut elementum ad fetum pertinens, puta

[77] Huic decreto auctoritatem aliquam nonnulli ut Iehmkuhl, 1,1010.1011 detrahunt, quod publicatum fuerit sine approbatione pontificia.

Consistit haec operatio in transferendo fetu ectopico e loco anormali, in quo nidaverat, ad situm normalem in utero. Recenter bono successu fieri cepit, et per eam recte consulitur proli et matri. Cf. *L'ami du Clergé* (1948) 486.

[78] Sic plures alii etiam, ut Lehmkuhl, 1,1011; Antonelli, *Medicina pastoralis* (1905) 224; Prümmer, 11,146.

[79] Ferreres-Mondrîa. 1,501,2.°, qui allegat pro hac sententia praeter Lehmkuhl et Prümmer iam citatos, Genicot-Salsmans 1,377,111; Aertnys-Damen, 1,583; Seeastiani, 233.II; Piscetta-Gennaro. 223-224; Ubacii, 1,182. Dr.Cr.EMENT describit conceptionem extrauterinam modo qui valde favet solutioni benignae, considerandi sci. interventionem chirurgicam ut actum aeque immediate sanativum textuum matris. Dicit enim: "La unica intervencion admitida cn nuestros dias no tiene por fin, propiamente hablando, sacrificar de intento la vida del feto para salvar a la madré, sino que cn rigor se ordena a extraer dei organismo las cnvolturas *anormales* del huevo, que por ser tan fragiles y por lo râpido de su rotura, que casi sieimpre sobreviene, constituycn una constante amenaza tanto para el niüo como para la madré" *(Los derechos del nino* p.75-76). Omnino huic opinioni subscribit Pvjiula, *Los derechos del no nacido* (Barcelona 1944) 54-57; mitius adhaerent A.Munoyerro, *Moral medica*3 137; G.Payen, *Dcontologia medica n.706,6;* Vermeersch, 11,586; Wouters, 1,738,2. etc. Contrariam sententiam sustinet, non sine verisimilitudine, Merkxlbach, *Quaestiones de embryologia* p.49-63.

placentam vel liquidum amnioticum, ut exinde mater liberata sit a periculo. Si primum operatio licita videtur, si alterum illicita, utpote in se directe occtsiva propter salutem matris; sed etiam in primo casu ad interventionem chirurgicam videtur exspectandum quantum prudenter fieri possit, sive ut baptismo fetus melius provideatur, sive etiam ut vitae eiusdem pro viribus consulatur[81].

Applicationes: 1. *Certo non licet directe occidere fetum ectopicum* per actionem quae tendat ad extrahendum cum ex oviductu, tanquam iniustum aggressorem, et hic videtur sensus resolutionis datae a Sto.Officio anno 1902, supra citatae (D 1890 c); nam adhaerens visceribus matris, fetus sequitur processum evolutionis naturalis in qua nihil est neque formaliter neque materialiter iniustum

2. *Certo licet exspectatio armata,* ut medicus nimirum interveniat statim ac ruptura sacci fetalis eveniat cum discrimine pro matre, nam infans separatur eo tempore a suis connexionibus vitalibus[82]; item *laparotomia* postquam fetus diagnosticatus est viabilis, iam antequam perveniat ad plenam maturitatem, propter periculum imminens generatim matri si gestatio protrahatur, inio, ratione huius periculi itemque salutis spiritualis in lautis assccurandae laparotomia tunc erit saepe obligatoria ad subveniendum infanti et ipsi matri; licet similiter *operatio ad extirpandum fetum* ectopicum, quando morali certitudine constat cum occubuisse, vel a sua cum utero coniunctione separatum fuisse, quia hac separatione abortus iam causatus est, et expulsio naturaliter sequetur.

3. *In casu haemorrhagiae vel hydrorrhocae amnialis,* quae secum ferat separationem fetus ab organismo materno et consequenter abortum inchoatum, licitum videtur purificare statim uterum qui aim non possit continere fetum usque dum sit viabilis; id quod non accidit, saltem adeo facile, cum hydrorrhoca est *dicidualis* 3.

277. 6. ***Seminis virilis expulsio:*** a) *nunquam licet mulieri quae in actum carnalem consenserit, siquidem in hoc haberetur malitia onanismi;* b) *pariter non licet uxori quae invita passa fuerit maritum,* in adiunctis in quibus licite actui coniugali ponendo obsistebat, nam maritus retinebat ius radicale ad actum; c) *probabilius licet mulieri quae vi vel dolo oppressa est;* quia sic impeditur continuatio iniustae aggressionis, quae haberetur ex praesentia illegitima seminis in organismo, dummodo caveatur expulsio cellulae coniugatae seu ovuli iam fecundati, cui sive iam anima rationali informato, sive secus, nunquam licet directe attentare (cf. D 1184).

Applicatio: *Lotiones* pcnctac cum intentione expellendi scnrn intrusum licent feminae violatae: a) vaginales, quovis tempore, non enim perficitur unquam fccundatio in vagina; b) uterinae, non nisi

bl Cf. A.MuSoyerro, *Moral médira*3 n.137 p.233.
w Cf. Clement, *Derechos det niiïo* (Madrid 1934) p.79.
M Cf. MerkjexbaCH, *Quaestiones de embryologie* p.47-48.

immediate post oppressionem per hnram circiter cum dimidio dum nondum conhigatio cellularum germinativarum evenit ex communiter contingentibus.

CAPUT III

De duello

278. Λmid antiquos in nsu fuerunt *pufjnae singulares ct sollemnes* inter duces duorum exercituum vel sc'ectos milites (cf. 1 Reg 178-9) ad finem bello imponendum. Medio aevo fuerunt similia certamma inter privates apud gentes gcrma-'icas, ad ‹l terminandum itis vel vmdicandam sibi possessionem alicuius rei. Ex'nde fortasse ortus fint abusus *ordalium* seu indiciorum Dei. etiam inter chrisUanos ad f niendas lites; nimirum quando probatio iudic alis insufficiens erat sub auctoritate indicis suscipiebatur duellum inter litigantes el iustitiae Dei relinquebatur htis resolutio. *Torneamenta* inter equites mcdiaevalcs non hostilitatis sed exercitationis causa celebrabantur, quamvis non semel in vera duella degenerabant. His ct ordaiis feliciter suppressis, in Gallia, Itaha aliisque nationibus paulatim invaluit peior abusus *ducllaudi,* honoris vindicandi causa, primum inter milites ct nobiles, deinde etiam inter politicos ct forenses '.

279. Duellum est *certamen singulare ex condicto lethalibns armis susceptum.* Dicitur:

Certamen singulare, generatim inter *duos* tantum, sed aliquando inter *plurcs* utrimque pares numero, quacumque ex intentione, lavandi honoris secundum aestimationem mundanam, vindictae capiendae, fortitudinis demonstrandae, etc.

Ex condicio, i.e., tempus, locum et arma praevie determinando; unde, si ira repentina excandescente duo inopinate congrediantur, non est casus duelli proprie dicti, licet determinatum locum petant pugnandi causa 2.

Armis Icthalibus, i.e. ad occidendum vel graviter vulnerandum 3 per se aptis, ut sclopetis, gladiis, pugionibus, etc., licet duellum ineatur cum intentione vel pacto vulnerandi tantum; unde non est duellum pugna suscepta cum virga, fuste,†

* Cf. M.Gierens *Ehre, Duell und Mcnsur* (Paderborn 1928); Estève, *Le duel devant les idées modernes* (Paris 1908).
1 Cf. Eerreres-Mondría 1,508,7.°
' Codices civitatum determinare solent quae sint vulnera iuridice gravia, iuxta numerum dierum necessariorum ad convalescendum. Cf. CUP 418-427.

parvo cultello, etc., utique vero *Mensurae* in quibus arma per se lethalia adhibentur4.*

280. Dividitur in: a) privatum vel publicum, prout suscipiatur privato nomine, etsi cum sollemnitatibus adhiberi solitis, vel auctoritate publica, generatim propter causam publicam;

b) sollemne vel simplex, prout celebretur cum testibus aliisque sollemnitatibus, vel sine cis;

c) fatale vel non fatale, prout causet vel saltem intendat mortem alterutrius, vel sit usque ad primum sanguinem.

281. Principia: 1. *Duellum publica auctoritate susceptum est licitum, si fiat ad bonum commune quod sine sanguinis effusione obtineri nequit,* v.gr. ad bellum impediendum vel finiendum.

Ratio est quia, si licet ex publica auctoritate integrum cum integro exercitu decertare, a fortiori potest permitti ut unus vel pauci pugnent contra alium vel paucos alios propter bonum commune, ut sanguini multorum, excessibus multiplicibus bellorum et ruinae civitatum parcatur.

Sic probatur saltem liccitas admittendi duellum publicum *ab una ex partibus,* ab ea sci. societate quae se defendit contra aliam societatem, a qua se existimat iniuste violatam. Num etiam alia pars licite conveniat dc solvenda lite per duellum publicum, pendet ab alia quaestione praevia, num sci. credat se ius habere aggressionis, si pacifice reclamationibus suis a parte contraria non satisfiat'.

282. 2. *Duellum privatum:* a) *est semper graviter illicitum;* b) *nec tiliam iustificationcm habet legitimam.* Intelligitur duellum proprie dictum, non quae cx parte alterutrius sit legitima defensio contra iniustum aggressorem actualem, iuxta superius dicta n.262.

Ad a): Ecclesia, quae iam pridem duelbum in Concilio Tridentino condemnaverat et poenis sanciverat (sess.25 c.19 de rcf.), hanc prohibitionem denuo confirmavit et amplificavit per Benedictum XIV (D 1491-1495), qui proscripsit duellum etiam pro casibus extremis proponi solitis, in quibus sive civis communis sive dux militaris constringuntur ad offerendum vel acceptandum duellum ne priventur fortuna, honore, promotione, officio, ideoque mediis se suosque sustentandi. Prius ab Alexandro VII damnata fuerat propositio (D 1102): "Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat". Leo XIII (D 1939): "Utraque divina lex, tum ea quae naturalis rationis lumine, tum quae Litteris divino afflatu perscriptis promulgata est, districte vetant, ne quis extra causam publicam hominem interimat aut vulneret, nisi salutis suae defendendae causa, necessitate coactus. At qui ad privatum certamen provocant vel oblatum suscipiunt, hoc agunt, huc animum viresque intendunt, nulla necessitate adstricti, ut vitam eripiant aut saltem vulnus inferant adversario. Utraque porro divina lex interdicit, ne quis vitam temere proiciat suam, gravi et manifesto obiciens discrimini..."

C.984,5.°, decernit *irregulares ex defectu* (cf. c.2351 § 2); c.985,4.e.5.® facit *irregulares ex delicto,* ideoque cum culpa gravi (cf. c.986); c.1240 § 1,4.° (cf. 1241,1399,8.°) *privat sepultura ecclesiastica;* c.2351 § 1, denique, plectit excommunicatione Sedi Apostolicae simpliciter reservata, quoslibet duellantes stricte tales; imo plures ex istis poenis vel irregularitatibus extenduntur etiam ad cooperatores, ut explicatur in iurc canonico, ct cx dispositionibus S.Sedis applicantur similiter ad *mensuras acadcmicorum* in Germania cum vel sine protectione contra gravia vulnera adhiberi solitas4; imo, ct ad eos qui provocant vel acceptant duellum, *reservando ultimam resolutionem tribunali honoris,* nisi certo constet cos non habuisse intentionem duellandi Ex quibus omnibus theorice et practice constat mens Ecclesiae circa duellum.

Ratio interna est quia duellum continet *temerariam dispositionem de vita* vel integritate corporali propria vel aliena, cum malitia in Deum, societatem, seipsum; cui accedit saepe *grave scandalum aliorum.* Quare, testante Leone XIII (D 1939), obscurum nemini aut dubium esse potest, in eos qui privatim bellum conserunt singulare, utrumque cadere, ct scelus alienae cladis et vitae propriae discrimen voluntarium. Demum vix ulla pestis est, quae a civilis vitae disciplina magis abhorreat ct iustum civitatis ordinem pervertat..."

Ad b): Fuerunt theologi 8 qui censuerunt licitum esse duellum quod acceptetur tanquam unicum medium vitandi gravissima mala, perperam reducentes hunc casum ad defensionem legitimam contra iniustum aggressorem. At vero in casu duelli acceptationi propositi nunquam adest actualis ag-

4 Duella amcncetta dicta, in quibus ambo sc exponunt morti vel gravi damno, ita tamen ut unus tantum illud patiatur, quia debent sumere v.gr. duas potiones quarum una sit veneno infecta ct alia innoxia, non pertinent ad duellum, siquidem deficit pugna. Cf. Vermeersch, 11,572. Sunt tamen graviter illicita.

' Cf I.B.Umbeug, *Dc liccitatc ct obligatione committendi duellum publicum.* PerMorCanLit" 36 '(1947> 161-168;

« *Cf.* S.C.CONCILII: /VAS 15 (1923) 154; 18 (1926) 132-138. Revera *Mensurae* istae ex se essent graviter vulnerativae, ct magnum semper generant scandalum: ideoque iure aequiparantur duello, etiam quoad poenas.

♦ CIC 39 (1947) 374.

• Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.400.

gressio, ct praeterea ipsum duellum acceptatum non est medium neque necessarium neque efficax ad salvandum honorem vel demonstrandam fortitudinem: imo est argumentum minoris honestatis ct fortitudinis, ut bene ostendit Leo XIIi (cf. D 1940). Sane cx duello non restituitur honor, sed posito duello, insani homines eum pro restituto habent : et adhuc ista insana restitutio habetur mediante duello, non in actione duplicis effectus aeque immediati.

A η-dim fî ps : 1, ***Precat*** *"v'r mil:laris,* qui, nisi offerat vel acceptet duellum tanquam formidolosus... ct ad officia militaria ineptus haberetur indemie officio, quo sc suosque sustentat privaretur", idnuc etiamsi sciat "pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis imnod cudam" (D M91 1402) nam ñredui adhibitum est s'mul et inefficax, ct innccessarium, ct improportionatum, et intrinsece malum.

2. /Von ***lir^t wwww*** *diidlum.* nt'am arouipseente iud'ce abave auctoritate publica, ad demonstrandam veritatem, vel probandam innocentiam vel fmendam l'tcm rv'vatam. quia non est medium neque necessarium neque efficax ad hos fines.

3. ***Licft sesp*** *<h'fprulf're adversus eum mii provocat duellum,* et mortem illico causaturus est si non acceptetur, etiam acceptando arma ab illo; similiter l'ccbit cum eo pugnare, si secus invasurus sit statim bona adversarii quae sint magni valoris. Sed non licebit convenire de duello alibi celebrando, qtua s:c non habetur actualis aggressio in vitam vel bona valde aestimabilia, quae per pugnam apte defendi possint; nec propter eandem rationem erit licitum se conferre in alium locum ad certamen nisi forte mors intentetur ei qui renuat statim in locum sibi propositum pergere °.

4. /Von ***sunt duollant^s,*** nec noenas ecclesiasticas incurrunt, *qui offerunt et acceptant duellum fide,* ad vitandam apud mundanos notam timiditatis, sed sine animo pugnandi; hi tamen grave peccatum scandali committunt.

283. In praxi "si vir nobifis (vel militaris) provocatur ad duellum, licite respondere potest: Ego ut Christianus non possum acceptare duellum, tamen paratus sum ad me defendendum contra iniustos aggressores" ,0.

De bello

Summa rerum dicendarum: Expos'tis *notione* et *divisionibus,* proponimus *princip'um (icnerplc* de moral'fate hell· in se considerati; demde agmus *<le condicion bus concretis* belli iusti, de bello *aggressionis,* de bello *totali.*

° D'AxxinAi.E, IT 3'0 nota; Leumkuiil, 1.1017; Genicot-Salsmans, 1,380; Ferreres-MonurIa. 1,508.6.®.

10 S.Alfonsus, 1.3 n.400.

S.Thomas, 2-2 q.40; S.Alfonsus, 1.3 n.402-411; Suarez, *De caritate* disp.13; Vitoria, *Rclectioncs morales* 1.4, ue jure belli; Grotius *De .ure belli ac pacts* (Amsterdam 1702); Molina, *De belio.* ArchTG 2 (1937) 155-231; A.Vanderpol, *Le droit dc guerre d'après les tuéologuns et les canonistes du* »iuji»i *âge* (Pans 1911); *La guerre devant le christianismt* (Pans 1912); *La doctrine icholastiquc du droit de guêtre* (Paris 1919); P.Recout, *La doctrine dc la guerre juste de Saint August n à nos· jouis, d après les théologiens ct les canonstes cathol.ques* (Pans 1^35); Y.de la Urilre, *Eglise ct paix* (Paris 1'31); B.de Solaces, *La théologie de la guerre juste* (Pans 194C); P.Gorlüx *i ne consultation de théologiens sur le problème dc la moral.te dc la guerre:* NouvKvvTh 59 (1932) 892-905; G.Visiani, *Pio XII y la guetta*2 (Latccioua 1943); Lkvie-Bekch, *t'ie λ 11 cl la guerre* (Tournai 1945).

284. 2. **Bellum** est *pugna exercitus cum exercitu,* vi ct annis adhibitis.

285. **Differt** a: a) DUELLO, quod geritur inter duos vel paucos cx condicto; L) rixa, quae est inter paucos privata auctoritate, gcncratim sine armis Icthalibus; c) seditione, scu tumultu multitudinis contra politicam societatem ad quam pertinet.

286. **Dividitur** in: *a)* defensivum ct OFFENSIVUM, prout sustineatur ad repellendam aggressionem actualem alterius partis, vel incatur sitle tali aggressione, v.gr. ad satisfactionem vel vindictam praetentorum. Gencratim, sed non semper, bellum offensivum ab eo geritur qui *primus* incipit ipsas hostilitates bellicas ; sed potest accidere ut quae est aggressio secundum externam speciem, quoad rem sit *necessaria defensio* contra certam, plene paratam, immediate instantem ct inevitabilem alterius aggressionem ; in tali casu praeventiva aggressio non est nisi necessaria defensio;

b) legitimum et illegitimum, prout ab auctoritate publica cx iusta causa suscipitur, vel sine ca l ;

c) civile vel internationale, prout geratur inter exercitus eiusdem Status politici, propter dissensum quorundam civium cum aliis et cum detentorc auctoritatis, vel contra exercitus extraneos, rcipublicae defendendae aut vindicandae causa ;

d) totale et non totale, prout geratur ut bellum *tolius* rcipublicae contra *totam* rcmpublicam hostilem, *omni medio* efficaci ct sine *distinctione* inter cives belligerantes ct non belligerantes, vel observentur normae legis naturalis ct conventiones internationales circa arma aliaque media bellica licita aut prohibita, circa cives pacificos, senes, mulieres, pueros humane tractandos, etc.

287. Principia. 1. ***Bellum, etiam offensivum,*** *ab auc-*

l Alii legitimum ct illegitimum referunt ad suscipientem helium, prout sit sci. euctor tas leg tirna vel secus; et tunc contradistinguunt bellum *tustum* ct *initis.* tum, prout motivum cius sit conforme iustitiac vel disconformc.

toritate publica suprema susceptum, potest esse licitum. Dicitur :

Eliam offensivum, nam in eo specialis intercedit difficultas propter insufficientiam motivorum frequenter exsistentem ad permittenda ea mala gravissima quae hodie ex bellis derivantur.

Ab auctoritate publica suprema, non ab auctoritate inferiore nec ab ipsa communitate generatim 2, tum quia privati et auctoritates publicae inferiores possunt iura respectiva prosequi apud superiores competentes, et ideo non egent bello ad tuenda sua iura, tum quia bonum commune generale, quod dat causam belli, spectat ad supremam auctoritatem, sive sit unica persona, sive coetus legislativus, sive princeps simul cum coetu.

Potest esse licitum, sci. per se quidem est licitum sub debitis condicionibus; sed hac condiciones in dies rarius et difficilius omnes simul conveniunt, ideoque bella per se licita, per accidens evadunt frequenter illicita, sive quia non sunt medium necessarium, sive quia non adest proportio inter bona quae vindicantur et mala quae praevidentur secutura.

Ecclesia semper admisit bella posse esse busta; imo ipsa non semel ad bellum gerendum invitavit, v.gr. contra tureas, ad recuperationem Palestinae, etc.

In S.Scriptura Deus ipse praescribit non semel bellum iudaeis (cf. Num 21,33-35: 25,16-18, etc.), quamquam verum est eundem simul concedere iudaeis speciales attributiones, tanquam Dominum vitae et mortis ; sed alias simpliciter bellum in sacris Litteris approbatur (cf. Ex 17,9-16; los 6,20; Hebr 11,30, etc.)3.

Traditio universalis, tam SS.Patrum quam theologorum omnium temporum, admisit liceitatem belli sub determinatis adiunctis4;* eamque interdum expresse defendit, v.gr. contra manichaeos et quakeros omne bellum

2 *Bellum civile adversus tyrannum de regimine,* si quidem licite suscipiatur, erit vel in legitimam defensionem activam (cf. n.233), vel quia populus committens auctoritatem principi facultatem sibi reservaverit cum deponendi, si quando auctoritatem converterit in bonum commune.

3 Cf. H.Kruse, *Die Ethik des Kricgcs in den Schriften des A. T.* (Roma); J.M.Granero, *Sobre la moralidad de las guerras modernas:* RazFc 145 (1952) 341-360.

4 Cf. B.de Soi.ages, *La théologie dc la guerre juste* c.2; Merkeuach. 11,273.

condemnantes, et contra Wikleffitas illud reprobantes in Christianis.

Ratio intrinseca est quod auctoritati supremae reipublicae, independenti ab aliis societatibus, non possunt deficere media ad bonum commune necessaria, quia defectus imputandus esset Deo. Atqui bellum est aliquando unicum medium conservandi bonum commune vel recuperandi aut vindicandi quae ad illud requiruntur, deficiente auctoritate superiore quae lites inter nationes dirimat. Ergo sicut licet individuis vim vi repellere propter bona proportionata damno inferendo, sic licet rebus publicis aggressionem defensione armata arcere, servata proportione inter bonum quod defenditur et malum quod causatur.

Applicatio: Cum ius belli sit penes auctoritatem *supremam* in societate civili *independenti* et *perfecta,* si aliqua respublica cesset esse talis propter incorporationem ad aliam, ut pars novae unitatis moralis constituendae desinit habere in postcrum ius belli.

288. 2. ***Ad bellum iustum et licitum,*** *praeter auctoritatem legitimam illud indicens, requiruntur* : a) *recta intentio;* b) *causa iusta,* a) *proportionate gravis, β) moraliter certa* γ) *necessaria,* δ) *non nisi per bellum assequibilis;* c) *cautio malorum improportionate maiorum cx bello timendorum;* d) *debitus bellandi modus et moderamen;* e) *observantia condicionum sive iure naturali sive statutis internationalibus impositarum* '. Probatur :

Ad a): ***Reda intentio,*** quae in omni actione personali requiritur, pari modo ad actionem collectivam est necessaria; ideoque bellum non suscipitur licite nisi ad promovendum bonum periclitans, vitandum malum imminens, vindicandam iniuriam cuius impunitio novis oppressionibus peioribus aperiret viam.

"Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus et implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si quae sunt similia, haec sunt quae in bellis iure culpantur" 6. "Bellum geritur ut pax acquiratur. Esto ergo bellando pacificus, ut eos quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas" 7.

* P.Villada, *Sobre la caridad en la guerra:* RazFe 44 (1916) 19-34.

4 S.Aucustinus, *Contra Faustum* 1.22 c.74: ML 42,447; cf. c.4 C.23 q.1.

7 S.Augustinus, *Epist.* 189 *ad Bonifacium:* ML 33 856.

Ad b): *Causant iustam requiri* nimis clarum est; non enim potest esse quaestio de bello *defensivo* gerendo, ubi adversarius quod suum est reclamat, sed hoc ei volenter restituendum est; ncc bellum *offensivuni* indicere licet ad requirendum per vim armorum quod via pacifica recuperari potuisset, vel ad conquirendum quod iusto titulo alius retinet.

Causae per se iustae, si ab aliis condcionibus abstrahamus: a) ad bellum DEFENsrvuM facile habentur si ab aliis circumstantiis praescindamus; "sufficit ut princeps offerat sat.sfactioncm convenientem querelarum alterius principis; quae si satisfactio spernitur, be llum di-fcnsivuni lotum est'·* ratione causae in se inspectae; sed saepissime, et in dies magis, alia requisita finis vere necessarii, proportionis damnorum imminentium, etc., deficient, idcoquc via transactionis vel arbitrii intcrnationalis abave apta ad reconciliationem ineunda ĕrit b) ad bellum offexsîvum non esset iusta causa desiderium convertendi infideles vel procurandi communionem fidei eiusdem, nec cupiditas amp.iandi proprium tirr toriun vel τη nu n li potestatem reipublicae vicinae, nec recuperatio pristini nominis ct gloriae nationalis, ncc superior cultura aliis communicanda, ncc ampliatio influxus intcrnationalis, ncc defectus spatii v talis qui habet alias solutiones". "Unica est et sola causa iuste inferendi bellum, *tmttria accepta" u* sel. non cupiditas dominandi vel vindicta, sed iusta vindicatio, idcnqtic v gr. iniusta occupatio vel retentio p-ovinciae propriae ab hostibus, graves iniuriae reipublicae vel eius legatis factae ct pertinaciter retentae, recuperatio magm debiti, necessaria punitio gravis iniuriae ab hoste susceptae necessitas opem conferendi alteri populo confoederato (cf. D 1762), vel iniuste oppresso, defensio fidei vel praeconum evangelii ab infideli natione persecutioni subiectorum, etc

a) *Proporlionale gravis.;* nam cum ex bello, maxime nostris temporibus, tot tantaque mala sive materialia sive moralia, sive in rebus, sive in cultura, sive in personis innocentibus oriantur, causae gravissimae diu consideratae ac ponderatae, ct iudicio prudentum virorum confirmatae, requiruntur ;

β) Moraliler ceria, quatenus: α) *in bello offensivo,* ad

• Pr OMMER. ILI 30 b.

* Cf. B de Solaces, *La théolofj'e dc la guerre juste* 94-124.

10 "Si tamen territorio ampliore gens omnino indigeat· ut si phircs habet cives quam nutrire valeat, et adsint regiones parum excultae ob incolarum paucitatem, ignorantiam aut pigritiam, non miustum videtur medi s pacificis occupare territoria pene vacua indigenis tributa aequa compensat one, quia terra ad subsistent am omnium destinatur ex iure naturae primano; quod tus, etam moderata vi st necesue fuerit. l citum est tueri" (Mf.rkfj.dach. 11.2/3 Π 2.ah Cf Y.de la Briere. *Église et paix* (Paris 1°3I) 223-225: Delos. *L'exptliwfin coloniale est-elle légiiiime?:* Sema nés sociales dc France 1930 109-126; M.Kvb tens, *Les or ijincs (te la doctrine cathol que du droit à la coton satxn:* SyllogLovan 16 (1948) 405-448. Cf. PiVS XII, Allocutio 45 (1953) 41-42.

u F,de Vitoria, *Relcctio de turc belli* n.13.

vindicandam *iniuriam,* omnino constare debet eam fuisse illatam; ad obtinendum vel recuperandum *territorium* quod est in possessione alterius, iuxta aliquos auctores, quorum sententiam S.Alfonsus dicit probabilem12, sufficit ius probabilius aggredientis, quia agit ad modum indicis supremi, qui potest rem ei adiudicare cui maior probabilitas favet; sed alii requiruntt titulum moraliter certum, quia possidens nequit re possessa expoliari, nisi constet quod illam iniuste retineat; in bello *defensivo* sufficit quod non constet iniuria causata aggressori.

De certludine, sicut dc l'ccitate et gcncratim de rcl'qirs condicionibus belli itisti, vix possunt competenter nostris temperbus indicium ferre m l tes et officiales inferiores, cum processus d p'omatiae sunt tam complicati ct obscuri ", Idcoquc, posha lege dc conscriptione militari obligatoria, quae fere ubique existit saltem tcmpnre belli, vix erit locus serio confl etui et *obiec/ioui conscient ac* sed miles semper poterit bello parfc pare, et generatim debcb:t *p* opter damna grnv'ss'ma secus inm:ncnt'a, cfformando sibi conscientiam reflexam de ficeitatc, si forte directam habeat dubiam. Mil tes autem ultro se nd bellum offerentes, moralem certitudinem positivam de justifia belli possidere debent, nam principium inconcussum manet . non licet bello iniusto ulla ratione cooperari.

y) *Necessaria,* nam positis incommodfs gravissimis quae bella hodierna implicant pro ipso tempore belli et pro subsequent!, consultius valedicuntur bona minoris momenti cisque per media pacifica, diplomatica vel iudicialia, lento processu consulitur. Finis necessarius facile et fere semper habetur in bello defensivo iusto, quia tunc solent versari in discrimine ipsa existentia aut integritas reipublicae, vel bona cum eiusdem prosperitate coniuncta. Sed tunc etiam aliae condiciones deficere possunt, praesertim necessitas, nam adest, vel adesse debet, arbitrium supremum organismi intcrnationalis cuius determinationi standum est 14.

δ) *Non nisi per bellum assequibilis,* si enim alia suppetit via ad conservandam pacem, eliminatis causis belli, ea eligi debet ad vitanda mala gravissima cuiusvis belli, non

« 1,3 n 404.

n "Bellum ex utraque rl«fn;cant;"m narte ob;ect:ve hirtum. non cxîsHt: nam iu< hin contrncFcere neqirt: at subiect've nerstmsR n belli iusti in utraque parte «<e potest" (HCr t h-Abeluxn. *Dc praereptis* II.100).

n Cf. Taparfl l l *Saggio tcorerico di D ritto naturale* n.1209.1364 1366. etc.; T.nt la Bmiêre. *La communauté d~s puissances* (Paris 1932); L.St ü RiZ0, *La conimndoute internat onale et le droit de guerre* (Pans 1931): A Trvyol S» *Fosof ;n moral c juridica da guerra:* RevPnrtF l 7 (1951) 2^0-2%: I ViRas Pi.axas *Ll arbitraje intcrnacionol en los cscolâsticos cspaûoks:* CicncToin 62 (1942) 259-273; 63 (1942) 44-66.278-293.

omissa ipsa incertitudine felicis successus vel efficacia eiusdem pro tempore futuro. Unde exorto aliquo conflictu, parti adversae pacifice requirenda est adaequata satisfactio vel compositio, quae si offeratur, acceptari debet. Profecto, si semper "bellare non est voluntatis sed necessitatis" 15;* hoc imprimis nostris diebus valet, ideoque prius tentanda sunt media pacificae compositionis per transactionem, interventionem diplomaticam, recursum ad arbitrium internationale 10, etc.; et oblata debita satisfactione, utraque pars tenetur cessare a discordia, ne bellum iniustum evadat.

Ad c): *Cautio maiorum malorum;* nam tota ratio ineundi bellum stat in prosecutione boni communis necessarii; si ergo iste finis deficit, eo ipso bello renuntiandum est, ncc auctoritas suprema habet ius mittendi in periculum certum mortis subditos innocentes nisi in verum bonum communitatis, prudentia, caritate, imo ipsa iustitia erga subditos sic urgente.

Ad d); *Debitus bellandi modus* imponit moderamen servatae tutelae; ideoque non maius malum inferatur quam ad finem obtinendum est necessarium, neve media adhibeantur nisi legitima, aec bellum protrahatur ultra necessitatem, nam ubi desinit esse necessarium fit iniustum17.

Ad e): *Ius naturale* in bello iusto et undequaque licito facit legitima omnia media quae necessaria vel apta sunt ad finem obtinendum, si non sint intrinsecus mala; idcoque licet arces munitas obsidere, tormenta bellica in eas explodere, etiam cum certitudine sed sine intentione occidendi multos innocentes, diruendi ecclesias et domos privatas, etc.

Ius internationale, in ipso iure naturali magna ex parte fundatum, ulteriores determinationes dictat, rationi consenta-

15 C.1 C.23 q.2.

10 Idea antiquae *Societatis nationum,* et hodiernae *Organisations unitarum nationum* in se optima est et digna quae ab omnibus bonae voluntatis hominibus acceptetur ct pro viribus perficiatur. Inefficacia vel iniustitia non erit ex institutione sed ex arbitraria agendi ratione, cui non medetur per detractionem contra ipsam institutionem, in se et fundamentaliter omni laude dignam. Ad rem iam Bf.xepictus XV (1-8-1917): "puis en substitution des armées, l'institution dc l'arbitrage, avec sa haute fonction pacificatrice, selon des normes à concerter et des sanctions à déterminer contre l'État qui refuserait soit de soumettre les questions internationales à l'arbitrage, soit d'en accepter les décisions". Cf. AAS 9 (1917) 416; 12 (1920) 217. Cf. etiam diversae allocutiones Pii XII in pervigiliis Natalis Domini durante ultimo bello; in particulari, ex allocutione anni 1939, quae habentur ad rem in AAS 32 (1940) 10; 34 (1942) 10-21; Levie-Bergh 5.5'. *Pic XII eti la guerre:* NouvRevTh 67 (1945) 138-159; K.Descamps, *Le droit international nouveau. L'influence dc la condamnation di la guerre sur l'évolution 'urid'quc internationale* (Paris 1931).

« Cf. Pius XII, *Alloc.:* AAS 35 (1943) 277-279.

neas et fideliter observandas 18: a) *belhim non potest inchoari ante formalem denuntiationem,* cui praecedat monitum ultimatum seu intimatio de bello instante et ineundo, nisi talis condicio intra tale tempus impicatur;

β) Bellum unice gerendum est contra personam juridicam publicam civitatis, seu contra rempublicam, non contra personas physicas quae sunt cives privati qua tales; idcoque, sicut ipsi cives privati sub gravissimis poenis abstinere debent a qualibet activitate bellica, sic hostes cos parcere debent, eorum proprietatem privatam revereri et non nisi congrua compensatione in casu necessitatis expropriare, ncc aliter cos gravare quam per taxas et contributiones eorum fortunae proportionatas; *media proeliandi* debent esse iure international! approbata, vitata qualibet inhumanitate extraordinaria ct non necessaria, quae haberetur v.gr. in armis speciali crudelitate vulnerantibus et in quolibet recursu vetito v.gr. veneno inficiendi aquas, substantias gaseosas veneficas spargendi, microbia infectiosa seminandi, sint etc., et quibuslibet insidiis ct artificiis supressis quae non consueta stratagemata, sed vere proditiones, v.gr. abusu fidei datae, corruptione sicarii qui ducem contrarium interficeret, violatione promissorum etc.; *re-l'ressaliae* in bona hostium vel in personas morti legitime condemnatas in se non essent illicitae de mandato principis, ct ubi de illa iniustitia certo constat, sed merito dubitari potest de earum efficacia ad impedienda ulteriora mala, idcoque cautissime adhibendae essent; *vita hostium* in bello expugnatorum, sicut etiam civium privatorum a bello alienorum, legatorum, obsidum innocentium, sacra habetur, nisi personaliter criminales et rei mortis ostendantur, nam participatio in bello, saepe coacta, non est motivum occidendi.

γ) *Hosti profligato et pacem roganti,* aeque et moderate sanctiones imponendae sunt a victore, non tanquam ab hoste vindicative sed tanquam a indice decernente secundum merita causae. Exigatur satisfactio iuris propter quod bellum fuerit initum et reparatio damnorum iniuste causatorum pro facultatibus adversariorum, ct imponantur moderatae cautiones pro securitate futura, si necesse sit; sed maxime attendatur etiam ad *restitutionem ordinis internationalis* in iustitia ct cooperatione populorum, cxtinctis odiis et stabilita amicablli relatione inter victorem humanum et victum non exacerba-

U Cf. P.Villada, *Sobre la caridad en la guerra:* RazFe 44 (1916) 29-32.

tum 10. Pactum vero pacis, quod non sit manifesto iniustum, ab utraque parte paciscente fideliter servari debet.

289. Anrdirnti^nes: 1 *Ut bellum honesto erratur* "servanda est prudcnfn. iustitia, aequitas, caritas, tum ante bellum, tum in bello, tum post bellum..."

a) ad bellum "competit... ius *auctoritati publicae supremae,* omni al:a vh interclusa ?d ius certum notabile laesum, necessario illaesum reddendum, si bellum fit cum spe successus positivi sufficienter certi et S'ne abis mabs improportionate gravibus timendis";

b) in BELLO "ius licitum dicit *usum mediorum* quae non sunt in sc inhonesta; quae sunt proportionata fini necessario obt'nendo quae nunquam directe laedunt vitam innocentium; quae non graviora damna inferunt quam quae ad vincendum hostem iniuste bellum gerentem requirantur...; ut bello finis imponatur hoste iniusto v'eto";

c) EX nr.i.i.o insto ct iustc gesto ad victoriam, victori ius est: σ) *"ad indcmnificalioncm* damnorum, quae victor passus est; quae indcmnificatio, ut s:t bcita. debet manere intra limites iustit'ae, aconitatis. caritatis obligatorio"; *β) "ad pmdpmieiv* in>usti aggressoris. servata proportione culpae quam contraxit. Cruenta punitio civium insontium in bonis stricte persona'ibus, punitio in bon:s eorum materialibus ad vitam necessariis, immo, omnis punitio proprie dicta, quae est inflictio mali physici propter malum morale patratum, offendit contra rectum ordinem"; 7) *"ad necessariam securiatem* pro tempore futuro, ut novum bellum iniustum iniuste aggredientis praecaveatur At tabs praecautio iustos limites excedere non debet; victor concentus debet esse morali securitate, quae in rebus humanis exigi et sufficere solet"[20].

2. Obiectores nni dicuntur. i «». ii qui servitium militare in universum, vel participationem in bello gerendo renuunt ex motivis religiosis vel moralibus:

a) QUVTFNUS PRINCIPIAT.TTFR ET ABSOLUTE ADVERSANTUR Cuilibet legi de conscriptione militari obligatoria, vel cuilibet bello sive defensive sive offensive gerendo, rcfutnuntnup senrtium militare tanquam optimum medium ad impedienda bella futura, omnino reprobantur. Etenim: conscriptio militaris universalis ct obligatoria in adiunctis determinatis, potest esse necessaria ad bonum commune publicamque securitatem, eo magis quo moralitas populorum ct fides reciproca nationum decrescat; bellum, saltem defensivum, remanet etiam nostris temporibus licitum in determinatis adiunctis, dum recursus ad organizationem iuridicam nationum plane efficax non demonstratur; simplicius cogitant negato servitio militari eo ipso tolli possibilitatem belli futuri, nam potitis praeparatur eversio securitatis ct pacis in natione ubi obicctio conscientiae fiat frequens, stante ambitione et aggressivitate aliorum populorum. Hinc Ecclesia catholica limus· modi obicctoribus conscientiae non favet, ct potius agnoscit Statui facultatem reprimendi manifestationem externam obiectionis tanquam laesivam sani patriotism! et securitatis procurandae; aliunde aequum est ut obiectorcs conscientiae vere sinceros Status mitius iudi-

» Cf. Pius XII, *Alloc.:* AAS 32 (1040) 5-13; 36 (1944) 11-24.
• Hübth-AbeujÀn, *De praeceptis* 11,102.

cct ct puniat quam deserentes militiam ex ignavia, impietate erga patriam, trad tione, etc.

b) quatenus renuunt PARTICIPATIONEM in determinato bello, ita indicandi sunt: a) *si certi sint de iniustitia* causae propriae quamvis certitudo sit subiectiva ct in errore invuic bili fundata", nequeunt militiam sponte adire ct patriam armis vindicare, ideoque, si possint, debent arma deponere vel explodere in vacuum; *β) si dubitant de iustitia* suae causae, nequeunt sponte arma capere, sed possunt fidere auctoritati bellum indicenti, imo, debent rationabiliter obtemperare, formato indicio ultimo praclico certo dc liceitatc suae cooperationis, quia in negotiis publicis tot sunt complicationes rerum, tot quaestiones politicae in tenebris agitatae, ut vix possint particulares indicium ferre dc 'ustitia vel iniustitia belli oborti; 7) .r *ignorunt causas belli,* debent supponere eas fuisse legitimas, ct iubente auctoritate accurrere ad arma, debent cx bono pubi co obedire, ct auctoritas potest cos, etiam dubitantes de iustitia causae, ad proeliandum constringere.

Practice, excepto fortasse casu rarissimo in quo dc iniustitia propriae causae ipsis certo constet, omnino debent bellum gerere, sive cx caritate ergo scipsos ad gravissimas repressiones vitandas, sive cx pietate erga patriam, reclamantem legitime pro bono communi servitium quod non apparet iniustum[23].

3. *Culpa collectiva,* quae ad modum peccati originalis gravet omnes ct singulos cives rcipublicac bellum gerentis, licet nullo modo fuerint causa belli incepti vel prosecuti, nullatenus admitti potest in ordine ethico. *Poena* autem reis imposita potest esse iusta, sicut ipsae actiones bell eae vastandi agros, tollendi aquam, explodendi arma in arces civitatum, etc., quamvis redundet in cives insontes. *Siil'sfactii)* a persona iuridica praestanda, similiter gravare potest personis physicis quae eam personam iuridicam integrant, nam ct culpa fuit personae iuridicac.

4. *Bellum frigidum,* quod vocant, similiter indicandum est atque ipsum bellum armorum, testante Pio XII: "indicium morale quod illud meretur, ipsum est, analogia servata quod applicatur bello, secundum ius naturale et internationale. Offensivum, quando agitur dc bello frigido, debet condemnari sine condicione iuxta principia moralia. Si producatur, existit non solum ius sed etiam obligatio sese defendendi cx parte illius vel illorum qui, pacifici, aggressionem patiantur. Nullus Status ct nulla Statuum aggregatio potest tranquile acceptare servitutem politicam ct ruinam oeconomicam. Bono communi populorum debent ii assccurationcm propriae defensionis" [23].

31 Si ohiector laborat errore vel ignorantia vincibili circa iustitiam belli, debet excutere illum; secus peccat sive accedens nd pugnam sive reftig ens ab ea.
r Cf. R.Drouillard, *L'objection de conscience:* Études 215 (1933) 580-600; M S.FÂdr cr.as, *De sic diets obicctoribus conscientiae:* PerMorCanl.it 39 (1950) 34-51: P.Lorsov *Un chrétien peut· / être objecteur dc conscience/* (Pans 1950): C.Emmanuel, *The morality of conscientious objection to uar* (Nueva York 1941).
Ω *Alloc.:* AAS 44 (1952) 822.

290. 3. ***Bellum offensivum*** *nostris temporibus illicitum evasit, saltem plerumque.*

Ratio est duplex potissima: *a)* alia petitur *ex ingentibus malis* quae bella moderna provocant, quibus vix proportionari potest bonum per bellum vindicandum, praesertim cum interdependentia nationum miro modo conflictus dc natione ad nationem extendat, usque ad conflagrationem fere universalem; *b)* alia consistit *in possibilitate vindicandi iura sine armis,* per recursum ad arbitrium personae vel personarum omni exceptione maiorum 2', vel ad organum, internationale supremum omni ope promovendum, quod dictet sententiam auctoritativam.

Pius XII, utraque hac ratione ductus, bellum *aggressionis* proscribendum esse docuit tanquam legitimam solutionem controversiarum intcrnationalium: "Ceterum omnibus urget officium quod nullam patitur moram, vel dilationem, vel vacillationem, vel tergiversationem: officium, inquam, colaborandi quantum possibile sit ad proscribendum et expellendum semel pro semper bellum aggressionis 2527 tanquam solutionem legitimam controversiarum intcrnationalium" 2C.

Et in sequentibus lamentatur frustrationem tentaminum temporis transacti ad proscriptionem bellorum, et incitat saniorem partem societatis humanae ad reassumenda ct complenda talia tentamina. Hoc fiet, ut nobis videtur, quando Status convenient in aliquam societatem superiorem, secundum postulata iuris naturalis pro hodiernis condicionibus, cum iure ct obligatione providendi bono communi

291. 4. ***Bellum totale illicitum est***283 **Ratio** est quia, utcumque iustum sit ratione originis, nunquam legitimare potest media in se inhonesta, qualia sunt directa occisio tot innocentium quaesita, totque alia crimina iuri naturali, divino et humano contraria, quae horrorem generalem suscitant cum cognoscuntur, et a Pio XII multoties exprobata sunt tempore ultimi belli mundialis.

Sic factum est a.l8S5 a duabus nationibus, Hispania et Germania, super Insulis Carolinis, felici successu, per interventum Eeonis XIII.

25 "Quae verba non videntur applicanda ad bellum aggressivum, quod tale solummodo est quoad externam speciem iuridicam, at quoad rem nihil est n" necessaria defensio contra certam omni cx parte iam praeparatam et inevitabilem iniustam alterius gentis aggressionem immediate instantem" (HOrth-AU* i.eân *De praeceptis* 11,98).

K Nuntius radiophonicus (24-12-1944): AAS 37 (1945) 18-19.

27 Cf. Taparelli, *Saggio tcorctico di Diritto naturale* diss.6; Pius XII, Nuntii *radiophonici,* in syntehesi a B.de Solaces, *Les messages du Pape Pu XII,* o.c., 127-154.

3 Cf. Pius XII, *Alloc.:* AAS 41 (1949) 553-559.

Quoad usum armorum atomicorum, ad quod bellum totale facile trahet, videtur hac ratione haud imprudenter fortasse distinguendum: a) si PENES ALTERUM tantum c contendentibus sint arma atomica, cui ius bellandi assistat, videtur licitum ea explodere in objectiva *militaria momenti fere decisivi* pro cessatione belli, etsi plurimi cives sint perituri, dummodo effectus devastationis producendae sint sufficienter praevisi; intercedet enim finis intentus immediatus bonus, et simul aderit ratio proportionata ad permittendum malum; non licebit vero ea explodere in urbes a civibus potissimum habitatas, etsi praevideatur effectus deterrendi hostem eumque perducendi ad petendam pacem, nam bonus effectus obtinebitur mediante malo;

b) si penes utrumque contendentem sint arma atomica, sed neuter eorum eis usus fuerit, vix poterit intercedere ratio sufficiens ad ea adhibenda ab alterutro ad efficaciorem defensionem vel repulsionem hostium, nam periculum repressaliae esset imminens, et damna adeo multiplicarentur cx usu talium armorum, ut utilitas proporlionata non existât ad tot mala permittenda. Thcorice videntur intercedere posse circumstantiae in quibus liceat usus eorum armarim, etiam in hac hypothesi: v.gr. si apparens aggressio atomica in re esset defensio propria quia adversarius iam iam est applicaturus talia arma, quin possit a proposito deviari; similiter licitum nobis videtur armis atomicis aggredi arces vel loca in quibus hostis praeparat vel congesta servat huiusmodi tormenta bellica, iam antequam de eis proxime adhibendis cogitaverit, si bellum geratur contra adversarium qui nulla lege morali, sed convenientiis politico-militaribus moveri sit perspicuum; unde certum periculum immineat ea arma quae non destruantur versa iri in hostes, cum tempus faverit;

c) si unus EX contendentibus armis atomicis impeteret in alium, qui eis similiter potitur, liceret aequalibus tormentis aggressioni respondere; et quamvis per se urbibus esset parcendum in quibus obiecctiva militaria exigui essent valoris, posset intercedere motivum ad cas quoque debellandas praevia ct tempestiva monitione, si alia via non posset deterreri hostis a civilibus obicctivis propriis non expugnandis".

3 Cf. M.Zaijja, *Guerra atômica y moral:* Ecclesia 10 (1950) 239-241; item ThStud 10 (1949) 77-80 ubi plurcs articuli recensentur; Mc.Reavy, *An anglicom Veredict on the atomic Bom:* Clergy Review 30 (1948) 1-10; C.Ford, *The morality of obliteration Bom'b'nrj:* ThStud 5 (1944) 261-309; A.Walsh, *Total Empire* c.II; Ione-Adelman. n.219.

TRACTATUS

De sexto ct nono praecepto

Non moechaberis,·· Non ðeâ derabis uxorem proximi tui (Ex 20,14.17).

Sextum decalogi praeceptum quatenus *negativum, explicite* solum adultcriufn (moechiam), *implicite* vero quamlibet luxuriam externam prohibet; nonum autem correlative vetat omnem luxuriam internam prav s delectationibus, desideriis, gaudiis commissam; utrumque quatenus *affirmativum,* praecipit castitatem cuiusque statui convenientem, appetitum venereum secundum rectam rationem ordinando per exercitium castitatis, omnemque luxuriae significationem ct periculum per pudicitiam devitando.

Summa rerum dicendarum. Agendum est primum de *notionibus* continentiae, castitatis, virg:nitatis, pud'C'tiae, luxuriae (c.I); deinde de *moraltatc* castitatis et luxuriae in diversis gradibus (c.2); tertio dc *peccatis* contra cast tatem (c.3), denique dc *quaeslion bus pastoral.bus* circa custod am castitatis (c.4).

S.Thomas, *22* η.151-156; S.Alfonsus, 1.3 n.412-485; Sporer-BierbaUM lit tr.4 n.467 697; Bh.luart, *Dc temperantia* diss.4-6; Antonei.i.i, *Medic na pastoralis* (Roma 1°32); Notius, *Dc sexto praecepto ct dc usu matrimonii* (Barcelona 1945); Vr.RMKKRSCH, *Dc castitate ct de vtiis contrariis* (Roma 1919; terta edit, abbreviata, Rnnia 10331; B.H.Merkei.baci‹ *QuacSt ones de castitate et luxuria* (l.ieja 1936; ed t:.7. a 1950); WoUTERS, *Dc virtute castitatis ct de vitiis oppost's* (Drujas 1928); Eschbach, *Disputationes physiologicothroluilicacl* (Roma 1013); I.axza l'ai.a/zini, *Dc cast tate ct luxuria* (Turin 1953); O.Schwarz, *Psycholoffie sexuelle* (Pars 10.52. Trad.).

Insuper: Pius XI, Encycl. *Casti connubii·* AAS 22 (1930) 539-592; Pius XII. *Allocutio ad obstetrices:* AAS 43 (1951) 835-854.

CAPUT I

De conceptu castitatis, virginitatis, pudicitiae, delectationis venereae, luxuriae

Noi.utx *Dc sexto praecepto* 1-10; Merkelbach, *Quaestiones dc castitate* rl *luxuria* p.17-24; Eαvlζα Pαι.αζζιχι, *Dc castitate ct luxuria* scct.l c.2; s«t J c.un. a.l.

De casiilate

292. I. Castitas: *a)* etymoj.oc.ice a *castigando* derivatur. quia respicit concupiscentiae operationes, quae maxime iuxta dictamen rationis reprimi ac refrenari debent1; *b)* secundum rem est *virtus, moralis specialis, fars subicctiva temferantiae, quae inclinat ad moderandum usum facultatis gcnerativae secundum rectam rationem fide illustratam.* Dicitur:

I irtus moralis specialis, quia habet obicctum speciale, moderationem sci. actuum quibus species humana propagatur ct appetitus delectationis venereae maxime homines allicientis, qui exercitio illorum actuum normaliter adiungitur.

Fars subicctiva temperantiae, nam temperantia moderatur actus qui spectant ad conservationem individuorum (abstinentia, sobrietas) ct speciei ; unde castitas, cuius obiectuni respicit aduationem facultatis generativae, iure dicitur pars subicctiva seu species temperantiae. Utraque inest appetitui concupiscibili tanquam subiecto proximo.

Moderandum usum seu exercitium, seu rectius *acinadonem facullatis generativae,* habet castitas tanquam munus proprium, potius quam moderationem appetitus in *delectatioilibus* tactus circa venerea. Nimirum: praecipuum bonum quod castitas defendendum assumit adversus luxui iam non est referendum *ad delectationes,* quae in se sunt indifferentes, sed ad *actus* qui circa propagationem speciei ordinatam versantur, et a quorum moralitatc dependet moralitas delectationis ipsorum exercitio adnexae, ut cx professo infra probamus; insuper delectationes venereae secundum physiologos rccentiores, meliore ratione quam sensationes gustus et potus, sunt sui gcqeris omnino, a sensationibus tactus distinctae, quanquam eis affines.

Porro moderatio istius actuationis importat; hinc *tolalem exclusionem vel rationabilem usum* facultatis generativae, prout quis inveniatur in statu caclibatario, cui absolute prohibitus est usus directus venereorum, vcl in matrimonio; inde *stimulationem appetitus* quacumque ratione indebite refugientis ab actibus rationabiliter exercendis, ila ut medium servetur inter defectum propter insensibilitatem ct excessum propter intemperantiam'.

Facultatis generativae actual io hic intelligitur totus processus, tum inchoative tum completive; in quo ingrediuntur, proinde, actus tam *interni,* qui in re venerea specialis sunt

1 Cf. S.Thomas, 2-2 q.151 1.

' "Caveae ne in ea tantummodo frenum agnoscas, neve eam totam colloces in sensu ubi sedem principalem habet, dum castitatis virtus inclinat etiam aciamandum ct colendum quidquid amabile ct saiutum est in finibus facultatiquae homines amore con.ungit et multiplicat" (Vermeersch, IV, 5)

momenti et significationis, qüam *externi* sive consummati sive non consummati, qui de se ad propagationem speciei ordinantur.

Secundum rectam rationem, ita sci. ut rectus ordo servetur, quatenus homo aptitudinem et relationem finalem quam illae actuationes et adnexae delectationes habent ex voluntate Creatoris et ex interna natura nunquam industria sua tollat aut pervertat; quod *tunc obtinet,* cum finis operis primarius, seu debita prolis procreatio et educatio, neque explicita intentione neque ipsa operis carnalis exeeutione excluditur; ct *tunc violatur,* cum actuationes facultatis generativae subordinantur delectationi quae obiective est propter actionem, et hac aliave causa subtrahuntur ab earum destinatione essentiali, quae immediate est propter bonum speciei propagandae et educandae.

Fide illustratam, siquidem versamur in theologia, ideoque firmissima argumenta haurimus ex fontibus dogmaticis, praesertim quando inquisitiones mere naturales doctrinam minus claram vel firmam relinquunt, ut in diversis punctis particularibus accidit in hac materia.

293. II. Differt a continentia, quae ab aliis definitur *perseverans voluntas servandi castitatem,* signanter perfectam, non obstantibus difficultatibus, ct sic praecedit et praeparat habitum acquisitum castitatis3; ab aliis intelligitur *mera abstinentia materialis ab actibus venereis,* ct hoc sensu contraponitur castitati, quae importat dispositionem internam omnino diversam et perfectiorem4.

294. III. Distinguitur: 1. *Ratione modi* quo servatur in: a) IMPERFECTAM. quae abstinet ab actibus vcncreis illicitis; b) PERFECTAM, quae abstinet ab omni actuatione facultatis generativae, etiam licitae in matrimonio;

2. *Ratione status* cui convenire debet a) matrimonialis, quam coniugcs colunt in matrimonio, abstinendo ab actibus illicitis ct moderate utendo voluptate sibi licita; b) vidualis, quae post usum Venereorum in matrimonio praeterito exercetur tempore viduitatis in perfecta abstentione a vencrcis, licita manente sola spirituali delectatione ct gaudio circa actus conjugales olim positos; c) iuvenius, qua inupti usque ad matrimonium ab usu facultatis generativae omnino abhorrent; d) virginalis, castitas perfectissima qua, subiectum nunquam corruptum, omni usui venereorum et voluptati carnis ex pio motive in perpetuum valedicit.

3 Sic v.gr. Vermeersch, *Dc castitate* 9; Noluin. *Dc sexto praecepto* 2.

4 Cf. Bekmejillo, in Appendice ad A.Mvnoyerro, *Moral médica en los cramentos3* 346-347 (Madrid 1951); quae distinctio veritatem quae est in obicctionibus contra impossibilitatem ct nocivitatcm castitatis opportune illustrat

295, IV. Obiectum castitatis: a) materiale, sunt actus qui ad speciem, propagandam ex natura sua ordinantur, quorum actuationem et delectationem eisdem adnexam moderandam habet castitas secundum rationem et fidem; *b)* formale, est specialis honestas quae relucet in moderandis hisce actibus sexualibus.

§ 2. *De virginitate*

296. I. Virginitas: *a)* etymologice a virore derivatur secundum S.Thomam5; *b)* in re ipsa dupliciter intelligitur, prout referatur ad sensum materialem vel moralem, nimirum: a) *sensu materiali* et physico, virginitas consistit in immunitate ab usu consummato, seu a *completa actuatione* apparatus generativi sive actione ipsius subiecti voluntaria vel involuntaria, sive interventu alterius erga subiectum volens vel renitens6; *β) sensu morali* apte definitur "pia firmaque *voluntas perpetuo abstinendi ab omni voluntario actu venereo in subiecto nunquam moralitcr corrupto,* seu immuni a voluntario actu venereo completo''7; ideoque elementum *materiale* habet immunitatem ab usu completo ct voluntario facultatis generativae, seu ab experientia voluntaria actus veneris completi, sive solitarii sive per commixtionem carnalem, elementum

5 "Sicut illud dicitur virens, et in suo virore persistere, quod non est ex superabundantia caloris adustionem expertum: ita etiam virginitas hoc importat, quod persona, cui inest, immunis sit a concupiscentiae adustione, quae esse videtur in consummatione maximae delectationis corporalis, qualis est Venereorum delectatio *(.S.Th. 2-2* q.152 a.1 c.).

• Cf. V.Vangheluwe, *Dc virginitate physica ct morali:* CollatBrug 47 (1951) 342. Alii tamen aliter intclligunt. Nimirum: a) *sunt qui* integritatem physicam virginitatis materialis intclligunt strictissime, pro *apparatu genitali materialiter intacto,* quatenus vir nullam prorsus seminationem, nequidem involuntariam subierit, et mulier claustrum virginale seu hymen integrum conservaverit nullamquc delectationem venereamcompletam experta fuerit; *β) sunt qui* sensu minus stricto virginitatem physicaim reponunt in immunitate ab omni actu Venereo consummato *voluntario* (cf. Merkelbach, 11,999,3.°; Genicot-Salsmans, 1,252), ideoque virginem considerant virum qui pollutionem ex morbo vel in somnis patitur, mulieremque cui hymen violatum fuerit per actum carnalem oppresoris cum plena delectatione, sed sine consensu ex parte virginis; *y) sunt qui* de ratione virginitatis censent immunitatem a quolibet actu venereo completo *sive voluntario· sive involuntario,* unde non habent ut virgines eos qui passi sunt pollutionem vel oppressionem cum delectatione satiativa, quamvis eidem restiterint, utique vero eos qui per actus internos ve! etiam externos sed incompletos graviter peccaverint; δ) *sunt, denique, qui,* sensu lato, virginitatem physicam intclligunt statum illorum qui nunquam congressum carnalem habuerint, quamvis contra castitatem peccaverint per actus solitarios consummatos vel per reciprocam masturbationem, etc. Haec ultima videtur sufficere coram foro externo Ecclesiae ad velationem virginum, admissionem in quibusdam Institutis religiosis, etc. Cf. Genicot-Salsmans, 1,252; Lanza-Palazzini, *Dc castitate ct luxuria* sect.1 c.2 a.3.

' V.VANCHELtnvE, *De virginitate physica ct morali:* CollatBrug 47 (1951) 343-344.

vero *formale* consistit in proposito [8] abstinendi perpetuo ab omni actu venereo, etiam licito in legitimo matrimonio [9], et quidem ex motivo virtutis seu ex fine supernaturali vacandi plenius Deo et rebus divinis; nam mera abstinentia a venereis, secundum se, non importat honestatem.

297. II. Differt virginitas moralis a castitate perfecta, quatenus integritati carnis voluntarie non laesae coniungitur, dum castitas perfecta servari potest etiam ab iis qui antea actu aliquo venereo conip'cto corrupti fuerint insuper castitas perfecta in subiecto nondum voluntarie corrupto, sed cum intentione perveniendi ad matrimonium, non constituit specialem virtutem virginitatis, nec habet accidentale illud praemium aureolae virginibus reservatae" [10].

Applicationes: 1. *Virginitas physica,* secundum sententiam nobis probatam: a) amittitur per actus vencrcos quibus, culpabiliter vel secus, voluntarie vel contra voluntatem, naturae eripitur sexualis integritas his modis: «) *in viro,* per congressum carnalem *consuminatum* cum alia persona; per pollutionem non quidem naturaliter obortam,· sed voluntarie in se vel in causa *excitatam;* per pollutionem *provocatam,* sve involuntaria actione ipsius subiccti, sive ab alio ipso renitente; *β) in femina,* per actum venereum *solitarium* completum cum plena commotione venerea; per *congressum carnalem* perfectum, etiam absque satiativa delectatione, etiam si forte hymen integrum maneat;

b) servatur, autem: a) *in viro,* non obstantibus: *spermatorih;a,* seu perditione lenta liquidi spermatici, quae solet evenire absque actuatione perceptibili apparatus genitalis et absque delectatione; *pollutione mere naturali* in somnis habita; *complacentia interna* in pollutionem naturaliter obortam, quae tamen infringit virginitatem moralem; *β) in femina,* non obstante violatione claustri virginais, in qua hymen accidcntaliter perditum fuerit v.gr. per operationem chirurgicam, saltationem, etc., modo apparatus genitalis nunquam plenam actuationcm specificam habuerit; 7) *in utroque,* non obstantibus actibus venereis incompletis solitariis vel secus, etiam frustra procurantibus actuationcm completam, licet in his omnibus virginitas moralis certo amittatur.

2. *Virginitas moralis:* a) non amittitur per meram *laesionem hymenis* extra conmixtionem carnalem; neque per pollutionem involuntariam; neque per conmixtionem carnalem *violetilcr extortam* absque consensu; b) amittitur irreparabiliter. per actum venereum completum sive soitarium sive per concub tum, voluntarium in se vel in causa, non autem per actum libidinosum per se quidem aptum ad actuationcm completam facultatis gencrativac, sed per accidens ah hoc effectu impeditum; c) amittitur refarabii.iter, ptr *propositum* ineundi matrmonium illudque consummandi; per qnodlihct *peccahim mortale luxuriae non consummatae,* sve more internum sive externum, sed dc se incompletum, etsi pollutio per accidens et praeter intentionem secuta fuerit; per *complacentiam de pollutione* vel concubitu praeter voluntatem habito[11]; *reparatur* autem per renovationem propositi abstinendi ab omnibus venereis in priore casu, et per pacnitcntiam cum dicto proposito, quando amissa est per peccatum luxuriae internum vel externum non consummatum"

3. *Virginitas physica et materialis* corporis per accidens se habet ad virginitatem *moralem;* nam haec notionem voluntarii ut notam essentialem et primaram requirit, moralcmqiie corporis et animae integritatem supponit

De pudicitia, n.296-298

298. Pudicitia est *virtus moralis inclinans volutalent ad moderandum secundum rectam rationem exercitium illorum actuum qui, licet non sint venerei, apti sunt ad actuar tioncm et voluptatem venereamexcitandam.* Dicitur:

Virtus moralis, cum castitate intime coniuncta, imo secundum S.Thomam ab ea indistincta, quae moderatur actus minus principales ad concupiscentiam carnis pertinentes, qui actum principalem antecedunt vel comitantur, suadens ut omnem luxuriae significationem devitemus, utque in aspectibus, osculis, sermonibus, etc., quamlibet suspectam virtualitatem actuations venereae concitandae refugiamus; unde merito dicta est "castitas studiosa sinceritatis et securitatis" [12].

Aclus qui apti sunt..., huiusmodi actus dicuntur impudici, et pro maiore vel minore influxu quem habent in commotionem venereamexcitandam, habentur graviter vel levi-

8 Num ad virginitatem, ut statum requiratur, praeter *propositum* perpetuo eam servandi, etiam *votum* vel saltum *iuramentum* aut *prom ssio,* minus constat. Caietanus requirebat votum, allegans *S.Th.* 2-2 q.152 a.3; sed communior sententia dicit sufficere propositum. Ipse S.Thomas, non solum *In II' Sent,* d33 q3 a.2 et ad 4; d.49 q.5 a.3, sed et ?.-ηι in *S.Th.* 2-2 q 152 a.1 et 3 d cit formait et completivum in virginitate esse propositum perpetuo abst.nendi a venereis.

9 Intentio ineundi matrimonium virginale, et contractus ipse talis matrimonii cum intentione abstinendi ab usu eiusdem, non nocet virgin tati; et potest iniri verum matrimonium in quo, ex mutuo consensu, habeatur propos-tum vel votum *non utend* iure in corpus acqu s to, ut constat de B.V.Maria et S.Joseph, necnon de quibusdam sanctis ut S Henrico imperatore. Cf. Pius XII *dllocutu ad obstetrices:* AAS 43 (1951) 8-15.

10 Circa virginitatem in Ecclesia primitiva cf. egregium opus F.de D.Vizmanos, *Las virycncs crislianas de la lylcsia primitiva* (Madrid 1949).

11 Xum virgirftas anrttatiir irreparahiliter per consensum in actum venereum ccnipletiin» praeter voluntatem exortum, ci sputant auctores.

12 I) sputant utrum inductio ad peccatum luxuriae destruat virginitatem in inducente, an non; et plures negant, quia propositum abstinendi a venereis ad Virgin tatem requisitum, non sese extendat nisi ad actus directe proprios.

u Cf. V.VanchelυwE, *De viry nitalc physica et moral.:* CollatBrug 47 (1951) 344-345.

'* Cf. *S.Th.* 2-2 q.152 a.1 ad 3; G.WaffelaErt, *Tractatus de prudentia, fortitudine :t temperantia* (Brujas 1899) p.299.

u Vej-mEEbsch, IV,126,

ter influentes[10], prout sel. ad veneream commotionem completam eiusve proximum periculum perducant, vel non nisi levem (aut mediocrem) actuationem sexualem provocent. Patet vim excitatricem dependere, non tantum ab indole *stimuli,* sed etiam a *condicione personarum,* imo a *circumstantiis* quoque transitoriis eiusdem personae : ideoque quandam rclativitatem esse admittentam in actibus impudicis, etiam prout considerantur per ordinem ad personas sexualiter normales.

Dicitur a pudore, qui consistit in naturali timore turpitudinis niiae adest in exhibitione earum partium cnrnnris et actionum, quae vitam sexualem respiciunt, non ex assuetudine et propter praeiudiria falsae educationis, ut fert naturalismus et nudismus, peccati originalis oblitus et fucato titulo melioris aërationis et radiatmnb solaris aut pulchritudinis structurae humanae, lasciviae indulgens[1]': sed ex instinctu naturae, qui a Deo datus est hominibus, et recta educatione colitur, ut sit custos innocentiae contra insid'as et itivct naturam lapsam in refrenando appetitu carnali immoderato.

299. **II. Differt** ah indecentia quae latius s»emifient aHiis minus decorosos qui offendunt contra modum sese gerendi probatum inter personas cultas; strictius, vero, denotat operationes quae versantur circa viliores corporis functiones vegetativas et circa organa iis functionibus servientia.

Possunt actifs minus decentes versari circa organa sexualia, sed tunc non versantur circa typicas functiones generativas; saepius tamen actus, minus docentes coniunguntur cum impudicis et venereis. Sed per se non sunt coniimcti, ct distinctio prae oculis habenda est ad indicandum dc actionibus, praesertim puerorum, res foedas in confessione accusantium.

a

300. **III. Opponitur** impudicitiae, quae est in ponendis inordinate, seu sine causa perfecte excusante, actus qui in motus carnales influere nati sunt, quales sunt tactus, amplexus, aspectus, oscula, etc. ; perperam autem impudicitia aliquando definitur "luxuria imperfecta, quae externe inchoat luxuriam perfectam" [18], nam reapse distinguitur a luxuria.

Je Plures post S.Al VONSUM (1.3 n.484), qui secutus fuit Sahnanticenses (tr.26 n.37), praeter actiones graviter vel leviter influentes distinguunt alias *mediocriter* influentes. At vero praestat materiam satis complicatam, quantum fien possit simplificarc sine detrimento doctrinae. Porro, causae mediocriter influentes vel mediae, facile trahuntur ad causas leves si obiter adhibeantur, ad graves autam, si morose vel in adiunctis specialiter periculosis.

" Cf. Litt. circulares episcoporum germanorum ad Fulda a. 1925 congregatorum: *Katholische Leitsatsc und IVeisungen eu verschicdcncn modernen Sittlichkcitsfragcn;* Sckrotei.kh, *Um Sitte und Sittlichkcit* (Düsseldorf 1926); J.R:-Maud *Le naturisme et scs raisons:* Et 215 (1933) 257-275; 427-447.

" ALerkelbach, *Dc castitate ct luxuria-* (Lieja 1936) p.68.

De delectatione venerea

301. ***Delectatio*** **venerea** est *quies seu complacentia appetitus sexualis in possessione sui obiecti.* Dicitur:

Quies seu complacentia, ea enim est lex humanae naturae, ut quoties aliqua potentia obiectum proprium agendo attingit et possidet, oritur in appetitu delectatio quietans tendentiam in obiectum iam praesens.

Appetitus sexualis, seu tendentiae quam divina Providentia posuit in hominibus ad capiendam typicam quandam delectationem sui generis, quae normaliter coniungitur cum usu Venereorum ut talium, seu cum actuatione specifica apparatus generative, inquantum hic actibus generativis destinatur et inservit, quaeque ex organis genitalibus, in quibus primario localizatur. in totum nerveum svstema plus minus diffunditur. non sine influxu dispositionis psychologicae circa eam 19.

Nimirum: Deus qui libère hominem creaverat, non ex indigentia sed ex infinita bonitate voluit eundem associare suo operi creative), ei tribuendo participationem in generatione aliorum hominum simul ad beatitudinem supernaturalem destinandorum. In hanc vero generationem decrevit ut duo sexus concurrerent, *coopérantes in intima coniunctione per actuationem apparatus generafivi* tum internis tum externis organis ita compositi, ut eiusdem primaria et essentialis destinatio ad novam vitam per actum et in actu generative procreandam manifesto appareat. Hic actus generativus ultimatim in eo enns'stit quod cellulae germinativae viri, peracta naturali corporum copulatione, transferantur in organismum feminae, debito modo cooperantem ad seminis transmittendi passivam receptionem.

Ad mutuum hunc viri ct feminae actum exercendum, utriusque organismus diversas *immutationes physiologico-psychologicas experitur.* maxime circa organa genitalia, quae typicas sensationes voluptuosas adnexas habere solent. Hae mutationes, quas motus carnales vocant[30], influentibus stimulis a minoribus incipiunt, et paulatim crescunt usque ad commotionem completam quae orgasmus et

Cf. A.Vkrm EERSCH *Dc pleniore delectationis ratione:* PerMorCanIJt *22* (1°33) 165*-I68·, cum observat:onc F.Hûrth: Schol 9 (1934) 314-315.

* Praeter immutationes nroprtr venereas, apparatus penerativus, sicut cetera organa corporis, potest subire *alias mutationes physiologicas,* quae natura sua non destinantur praecise functioni generativae praeparandae vel perficiendae. Illae non debentur stimulis sexualibus sed aliis causis; et delectatio ab eis fortasse proveniens non est venerea, sed sensualis: sic, v.gr., in sic dicta rexatione matutina, quaedam moderata erectio membri masculini ex affluentia sanguinis tribuenda dicitur vel calori spinae dorsalis qui influit in activitatem nervorum huius regionis, vel repletioni vesiculae urinariae quae premit prostatam et mechanice provocat illam erectionem. Interdum difficile erit iudtcare atrum aliqua immutatio sit venerea an non, propter incertitudinem causae illam provocantis.

pollutio designatur, ct sccum fert secretionem liquidi seminalis c membro masculino confluentia sanguinis erecto, et erectionem clitoridis feminini ac vaginae contractionem ct distillationem, quae ad extra potest effluere vel ad parietes ipsius vagmae retineri.

Providcntissimus Deus, ut hominem non sola ratione, sed etiam delectatione sensibili *suaviter alliceret ad eas operationes quibus speciei conservationi consulere debebat,* maximam delectationem et voluptatem coniunxit cum cis, ut illius desiderio homines ad actus procreativos moverentur, et quandam compensationem haberent pro laboribus ct curis procreationis. Non aliter disposuit circa actus prospicientes conservationem individuorum, delectationem gustus adnectendo manducationi, ut ex desiderio et necessitate eiusdem ultro legi laboris subicerentur.

302. II. Differt delectatio venerea a delectatione: *a)* spir it u a l i, quae consequitur rationem et oritur vel ex cognitione intellectuali alicuius rei, v.gr. cx veritate diu quaesita ct tandem detecta, vel cx ipsa re intellectualiter cognita, verbi gratia cx virtute cuius pulchritudinem quis consideraverit, ideoque tota continetur in facultatibus superioribus nec ullum effectum in sensibilitatem exercet; *b)* spir it u a l i-sen-sibil i, quae oritur ex repraesentatione vel praesentia obiecti spiritualiter amati praesertim propter qualitates spirituales, ita tamen ut, praeter delectationem spiritualem, ex quadam redundantia affectus superioris etiam facultates inferiores aliquam gratam commotionem sensibilem experiantur; c) sensibil i, quae excitatur ex proportione alicuius obiecti sensibilis ad aliquem sensum v.gr. pulchrae rosae bene olentis, et sic grato modo afficientis visum et olfactum, sine aptitudine tamen ad voluptatem venercam procurandam ; *d)* sensual i, quae capitur ex re mere quidem sensibili sed, pro condicione humanae naturae, apta ad delectationem veneream suscitandam, qualis est potissimum delectatio percepta cx tactu rei suavis, sed etiam cx visu aliisque sensibus 21 ; haec, magis quam sensibilis et spiritualis-sensibilis, manifestatur in commotione cordis et sanguinis, calore quodam grato ex perceptione obiecti delectabilis, etc.

Quidam auctores (Alberti, Antonelli, etc.) subdistinguebant in specifica genitalium commotione, quam venercam diximus, motus *sensuales* qui, utpote simplicem erectionem causantes, *remote* se habent ad pollutionem, ct motus *venereos* scu carnales qui utpote graviores commotiones, pollutioni vel d stillationi sunt *proxime* praevii. In his directe excitatis vel voluntarie admissis non admittebant parvitatem materiae, in prioribus autem, etiam directe procuratis, nor.

21 Plures AA. delectationem *sensuali m* explicant per relationem ad tactum; *sensibilem,* per relationem ad alios sensus.

agnoscebant nisi peccatum veniale. At vero haec distinctio ignota est in traditione catholica, quae motus non ita proximos pollutioni ex actibus impudicis obortos semper reputavit carnales ct venereos, cum affectibus libidinosis immediate respondebant[33].

In impuberibus dari possunt similes commotiones usque ad orgdsiiium, in quo tamen liquidum a masculis emissum non continet spermatozoïdes, sed segregatur cx glandulis apparatus gencrativi diversis a sexualibus.

303. II. Dividitur: 1. ***Ratione delectationis*** ipsius, in : o) compl e t a m, quae usque ad ultimum terminum naturalem actus procedit, ct naturam quietat ac satiat; *b)* in compl e t a m, quae illum terminum non attingit ex diversis causis, ideoque dum ex una parte delectat, ex alia est in quodam statu violentiae propter tendentiam non expletam.

2. ***Ratione voluntarietatis*** in : *a)* VOLUNTARIAM, quae ex voluntatis participatione habetur, sive a) *procurata,* ex delibelata intentione eam habendi, sive *β) admissa,* seu deliberate degustata postquam sine interventu voluntatis exorta est ; *b* in v o l u n t a r i a m, quae absque ullo voluntatis interventu habetur.

De luxuria

304. I. ***Luxuria*** est appetitus venereorum, vel *usus facultatis generativae inordinatus.* Dicitur:

Appetitus venereorum, scu amor et tendentia interna ad actuationem apparatus gencrativi, indulgendo pravis desideriis, delectationibus *vel gaudiis interioribus, in quibus est* luxuria imperfecta.

Usus facultatis generativae, seu actuatio organorum generationi inservientium, uti talium, cos suscitando ex statu quietis et latentiae, in quo ordinario versantur in personis normalibus, ad statum actuation is imcompletac vel completae, ope stimulorum internorum (imaginationes, etc.) vel externorum (tactus, etc.).

Inordinatus, nempe excludens ex se vel cx intentione finem operis primarium, scu debitam prolis procreationem et educationem, propter quam unice datus est, ut inferius probatur ex argumentis dogmaticis et ipsa ratione petita ex biologia, anatomia et psychologia sexuali.

c Cf. Ver meersch, *De damnosa in materia castitatis praeteritione principii S.Tkomac de delectatione :* PerMorCanUt *22* (1933) 122*-129*.

305. II. Dividitur in: α) completam vel incompletam, prout includat usum *consummatum* facultatis generativae, cui comitatur normaliter delectatio completa satiativa aestus carnalis, vel consistat aut in actu exteriore *ad terminum perfectum non perducto* (luxuria imperfecta externa), aut in mero desiderio, etiam inefficaci, aut in approbatione sive voluptatis vcncreae, etiam completae, sive actus cuiusvis vere luxuriosi.

Luxuria completa potest esse: *secundum* vel *contra* finem naturalem M, prout actus ex se apti sint ad finem naturalem generationis, ut adulterium, fornicatio, incestus, vel, spectata actuum qui ponuntur ratione, generatio non possit sequi, ut in masturbatione, sodomia, onanismo, etc.;

b) directam vel indirectam, prout sit in sc volita, seu *voluntarie quaesita vel admissa,* tam perfecta quam imperfecta, tam propter se quam propter aliud, vel sit solum *in causa voluntaria,* seu non intenta quidem, sed permissa indebite tanquam effectus actionis quae evitari debuisset propter luxuriam.

9

De moralitate castitatis et luxuriae

Summa rerum dicendarum. Statuto principio generali de *obiecto praecipuo* circa quod operatur castitas, seu de bono quod tuetur adversus luxuriam, exponimus ex ordine: primum, *bonitatem moralem* quae est in castitate coniugali. castitate perfecta, virgin'tate; deinde, *malitiam* quae est generaliter in omni luxuria, ct particulariter in luxuria directa et indirecta; tandem agimus de *specificationi malitiae* in diversis peccatis contra castitatem.

Noldin-Schmitt, *De sexto praecepto* 11-14; Merkelbach. *De castitate it luxuria* p.24-37; M.LÂzaro Bayo, *La castidad viryinal* (Madrid 1925); J.Rits, *La castità e la Chiesa* (Milin 1939).

306. 1. *In materia circa quam operatur castitas, moralitas repetenda est non cx delectatione venerea, sed ex actibus qui propagationi speciei per se ordinantur.*

In materia circa quam, seu in bono quod assumit tuendum adversus impugnationes luxuriae.

Non ex delectatione sed ex actibus, quorum moralitas vicissim iudicatur ex ordine ad finem ipsis proprium servato vel violato; ideoque minus probamus ilium modum, frequentissimum. apud AA.[1]; definiendi sive *temperantiam* per relationem ad *delectationes tactus,* sive *castitatem et luxuriam* per ordinem ad *delectationes typicas tactus* vel ad *voluptatem veneream,* quasi delectatio esset praecipua m re quam castitas tuetur et luxuria violat.

Pius XII, ad obstetrices alloquens, postquam asseruit liceitatem usus naturalis facultatis generativae in matrimonio, exinde concludebat liceitatem vo.uptatis ac delectationis tali usui a Creatore adnexam, "oblectatio enim legi agendi paret, ex qua oritur, non vero actio paret legi fruendae voluptatis... Si natura unice vel saltem praecipue spectasset mutuam comugum donationem possessionemque cum gaudio ct oblectatione coniunctarn... tunc Creator alio usus esset consilio in actus naturalis forma atque constitutione. At, contra, actus obedit ac servit unicae illi magnae legi generationis ct educauoins prolii"[2]

Ratia: moralitas obicctiva et fundamentalis cuiuslibet actus pendet ab obiccto primo et per se seu natura sua intento m lali actu. Atqui obtectum actus venerei est ipsum agere delectans conforme vel difforme suo fini intrinseco. JErgo moralitas actuum vencreorum primario et fundamentaliter repetenda est ex ordinatione vel non ordinatione ipsius actuationis tacultatis generativae ad finem sibi intrinsecum seu operis.

Ad maiorem: Operatio naturalis dc sc, seu natura sua, ordinatur a Deo ad aliquem finem sibi intrinsecum, qui est finis operis independens a line extnnseco operantis; dum igitur talis operatio procedat secundum rectum ordinem, erit ex hac parte obiective bona in ordine [illegible]morali ct c contra erit ex hac parte obiective mala, ex quo discedat ab ordine recto seu a fine naturali cui destinata est a Deo.

Ad minorem: Materia circa quam versantur castitas et luxuria

23 Usu plurium saeculorum confirmata est distinctio peccatorum carnaliur secundum et contra naturam; sed talis denominatio minus felix est, siquideo nullum est peccatum quod non sit contra naturam. Kom 1,27 loquitur de rci> taro usu naturali m *usum* contra naturam.

1 S.c v.gr. pro Merkelbach, 11,934, temperantia est "virtus appetitum mu·<ku»u> cuca piaecipuas concupiscentias et delectationes tactus conforimtcr ad noun debitum"; pio Aoloin, *De scaîo* 1, "castitas est virtus moralis quae cxciucht vel moderatur appetitum delectationis Venereae"; ipse S.Ihomas, in *à-iniiiu inculuyiLd* saepe devint castitatem et luxuriam per respectum ad *vo·lupuitcin;* at in tractatu *Dc malo agit* plus minus expresse de *usu* in-OiuinalO vel ordinato Venereorum vel genitalium, itemque pluries in *Summa tMtduyœa* v.gr. 2-2 q.151 a.1 c; q.153 a.1 c; q.154 a.1 et 4 c.

JAAS 4ò (1701) ò52.

1 Aon requiritur ut iste finis operis obiectivus explicite intendatur, nam finis legis non caun sub lege; sullicit ut actio ita peragatur, ut iincm operis non nemdat, neque explicite secundum intentionem, neque implicite ipsa agendi rai.unc; si emm obiective non excludatur, lines subiectivi operantis nequeunt eiiiccrc ut opeiat.o naturalis non ordmetur ad finem sibi intrinsecum, etiamsi per acciucnb me non obtineatur impedientibus alus causis; et delectatio quae ooiccuve est propter operationem tanquam quid accidentale, potest subiective expretus intendi quam bonum speciei sine deordinatione, dummodo voluntas illectum rebellem non habeat erga ordinem obiectivuin.

non est delectatio venerea tanquam effectus alicuius actionis praeviae. sed est *ipsum agere quod delectat,* in quo actio ct delectatio sunt unum idemque sub diverso respectu; in eo autem moralitas fundamentalis non est diiud'canda cx grata *affectione* quae dispositione divinae Sapientiae comitatur actum ipsum, sed cx *coiiformitate vel difformilate* quam actio naturaliter delectans habet ad rectum ordinem. Iam vero, consideranti structuram physiologicam, leges biologicas ct tendendam psychologicam hominum, manifeste patet actus vcnercos per se ordinari ad debitam propagationem speciei tanquam ad finem operis, adeo ut delectatio in cis sit accidens, providenter quidem coniunctum a Deo cum actione ut homines ad eam exercendam suaviter alliciantur, sed indicandum secundum moralitatem cx actu cui adiungitur, ut fert tritum inter moralistas adagium Delectatio in ratione moris sequitur condicionem operationis cx qua resultat[4]. Igitur dum actus veneretis retineat suam obicctivani ad finem operis ordinationem cx hac parte exercetur secundum rectam rationem cum illa delectatione subicctiva providentialiter a Deo ipsi adiuncta, estque obicctive bonus ct capax maioris bonitatis ex fine subicctivo vel cx circumstantiis; e contra, quaecumque sint adiuncta honesta finesque subicctivi probatiss:mi in delectatione venerea quaerenda, intrinseca ct specifica moralitas actus ex quo illa quaeritur est necessario mala, si finis operis secundum ordinationem divinam non servatur; sicut est ma us in concreto actus veneretis in quo finis operis quidem servatur, sed circumstantiae operantis vel rei offendunt rectae rationi, nam malum cx quocumque defectu.

Accedit quod definitio complecti debet omnes casus qui in propria materia occurrere possunt, id quod in definitione castitatis ct luxuriae expressa per ordinem ad delectationem non obtinet. Fit enim non raro, ut delectatio venerea non sit in intentione utentis facultate gcncrativa, sed lucrum, investigatio biologica, proles quae actu naturali non obtinetur, aliave causa; fit quoque frequenter m mulieribus, ct non semel in viris, ut delectatio nulla capiatur cx usu Venereorum. Et nihilominus in utroque casu existit peccatum luxuriae sine appetitu inordinato delectationis venereae, ut constat cx communi consensu moralistarum[5], confirmante ipso authentico magisterio pontificio®.

307. 2. *Castitas est:* a) *virtus specialis,* b) *non quidem omnium maxima,* c) *at singulari prae reliquis decorata pulchritudine.*

[4] S.Thumas, 1-2 q.34 a.lc utitur hoc principio: Qualis est operatio, talis est eam consequens delectatio, ideoque bona vel mala prout capiatur in actu vel sit de obiecto bono vel tmalo, et non viceversa. SimiLter *Supplement*™ q.49 a.6c: "Idem indicium est de delectatione et operatione, quia operation's benae est delectatio bona, et malae mala." Cf. etiam *Dc malo* q.15 a.2 ad 17.

[5] Sic v.gr. iam Laymann: "Directe et efficaciter intendere vel procurare pollutionem... semper est mortale peccatum contra naturam; idque non tantum si *vencrcae voluptatis causa* fiat, sed etsi sanitatis recuperandae, vitae conscr vandae, vel *alta quacumque causa" (Theol. mor.* 1.3 s.4 n.15).

[6] V.gr. quoad blenorragiam detegendam in analyst spermatis procurati ope masturbatioms "non voluptuosae" (S.Officium 21 [1929] 290); quoad fecundationem procurandam artificialiter ex semine mariti extra actum coniugalem Venereorum usum exercentis, etiam diminuta naturali delectatione (cf. Pius XII: AAS 41 [1949] SS9-S60).

Ad a): Esse virtutem *specialem* constat cx notione, nam intra rationem genericam temperantiae moderantis actus quibus individua conservantur et species propagatur, habet particulare obiectum in refraenanda vel stimulanda actuatione facultatis generativae in solum servitium speciei secundum rectam rationem fide illustratam. In qua re hoc etiam notandum est, quod actuatio facultatis generativae, ct delectatio ei normaliter adnexa, ordinata est non ad bonum ipsius individui iis *fruentis, ut accidit in manducatione et* potu, sed tota quanta ad bonum speciei; ideoque haec est nota peculiaris castitatis, quod per imperium *ad quod iuvat rationis in actus vcncreos et in delectationes* carnis, bono speciei quasi ex primo naturae *consilio consulitur.*

Ad b): Primatum inter virtutes retinet, ratione *excellentiae,* inter omnes caritas [7], eique immediate accedunt *fides ct spes,* nam carum obiectum est ipse Deus; etiam inter virtutes morales sunt aliae excellentiores castitate ratione *obiecti.*

Ad c): Nihilominus, ratione *significationis et effectuum* in subiectis castitatem exercentibus, castitas iure meritoque praedicatur *pulchra virtus,* quia in re valde difficili recuperat libertatem moralem agendi secundum rectam rationem, superando vehementem concupiscentiam naturae lapsae, modumque et proportionem tuetur praeservando a tendentia in homine infima et communi cum brutis, et restituendo illam dispositionem qua anima possit vacare Deo rebusque divinis, cogitans "quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu"

308. 3. *Castitas coniugalis est proprie dicta virtus, et positis ponendis medium sanctificationis et fons meritorum pro coniugibus.* Explicatur:

Castitas co-niugalis, ea sci. qua cqniuges non solum reprimunt usum intemperatum vencrcorum, sed etiam secundum rationem exercent actus facultatis generativae.

Positis ponendis, imprimis ipsa naturali ordinatione activitatis sexualis ad finem operis, sed praeterea recta intentione operantium, quae feratur vel explicite in ipsum finem

[7] A.Adam *Der Primat der Licbc. E^ne Untcrsuchung uber d c Einordnung dtr Scxualmorat in das S'ttcngcsets* (Straub;ng 1932)· Tamen castitas in doctrina Christiana intime Coniungitur cum caritate ad quam praeparat viam, a qua robur accipt et pulchritudinem: "Beati mundo corde, quoniam ipsi Deurn videbunt" (Mt 5,8).

operis vel in alios fines subiectivos honestos, et fideli observatione omnium circumstantiarum quae ex parte personarum, temporis, loci, etc. requiruntur ut actus sint undequaque honesti.

Medium sanctificationis, utpote quod a Deo institutum est, et in oeconomia Novi Testamenti gratia sacramentali donatum, ut Providentiae consilia rite perficiantur.

Ecclesia, in edocendis et dirigendis fidelibus contra falsam doctrinam gnosticorum. manichaeorum, etc. hacc vel sunnonit vel expresse asserit. En aliqua testimonia: D 36 (cf. 241): "Si qirs dixerit vel crediderit coniugia hominum, quae secundum legem divinam l:c:ta habentur, exeerabilia esse A. S." D 424. inter alia hacc proponit Waldensibus profitenda: "Coniugia carnalia esse contrahenda secundum Apostolum non negamus... hominem quoque cum sua coniuge salvari credimus et fatemur..." Contra Albigenses declaratur in Concilio Lateranense IV (D 430): "Non solum autem virgines et continentes, verum etiam coniugati, per rectam fidem et onerafonem bonam placentes Deo, ad aeternam merentur bcatitudinem pervenire". Inter errores Armcnorum hoc recensetur (D 537)· "In tantum dicunt quod concupiscentia carnis est peccatum et malum quod parentes etiam christiani, quando matrimonialiter concumbunt committunt peccatum... quia actum matrimonialem dicunt esse peccatum et etiam matrimonium".

In S.Scriptura Deus, protoparetitibus benedicens, inbet eos eorumque successores (Gen 1.28): "Crescite et multiplicamini et replete terram". Christus Dominus ipsum contractum matrimonialem in quo ius traditur et acceptatur in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, i e. ad actuationcm facultatis renerativae inter coniugcs, evexit ad dignitatem sacramenti (cf. c.1012), et inssiim protoevangelii memorans, illud confirmavit et sancivit (Mt 19.4-6): "Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? Et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itamie iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit homo non separet", S.Paulus loquitur dc "debito", quod uxor viro et vir uxori reddendum habet, significans actus conjugales, ct in eo significat inveniri remedium legitimum concupiscentiae pro iis qui non se continent, et reciprocam sanctificationem coniugum faciendam statuit (1 Cor 7,3-15).

Traditio ecclesiastica, dum magis aestimabilem tradit virginitatem, nuptias honestas esse frequenter declarat: sic v.gr. Sio. Chrysostomus (R 1115): "Legitima res est coniugium; id ego confiteor"; S.Hieronymus (R 1361): "Nec hoc ideo dicimus [Christum natum esse ex virgine] quod nuptias condemnemus ipsa otimpe virginitas fructus est nuptiarum"; Th EODORETUS (R 155; cf. 2374): "Si autem mahim esset matrimonium, minime illud a principio constituisset Dominus Deus, nec liberorum susceptionem benedictionem vocasset..."

Ratio ostendit honestatem actuationis venereae in legitimo matrimonio in servitium speciei debito modo exercitae, tum quia instituta fuit a Deo, tum quia Christus pro ea speciales gratias destinavit, tum quia finis operis ubicctumque principale istius actuationis nihil inhonestum continet, idcoque neque delectatio quae huic actuationi naturaliter coniungitur. Ad rem Pius XII: "Creator, qui bonitate et sapientia sua voluit, ad humanum genus conservandum propagandumque, viro et muliere uti, eos iungens in matrimonium, constituit idem ut coniugcs in cius usu voluptatem et gaudium corporis et animi perciperent. Coniugcs igitur hanc voluptatem quaerentes hauricntcsquc, nihil peccant, cum id sumant quod Creator eis destinavit" *

309. 4. *Virginitas:* a) *est honesta, et ut status* b) *constituit virtutem specialem atque* c) *superiorem castitati, non solum imperfectae coniugum, sed etiam perfectae caclibum matrimonii intentionem non excludentium.*

Ad a): Honestas virginitatis evidenter probatur ex his quae in tertia parte propositionis afferuntur; sed illis praemittere libet sequentia ex magisterio ecclesiastico et sacris libris:

Ecclesia damnavit librum F.G. Vigil, inter alias causas quia "legem caelibatus impudenter aggreditur"'; statuto c.132, in praxi multisaeculari fundato, nam "prima sacri caelibatus lineamenta in tricesimo tertio Eliberitani Concilii canone describuntur, saeculo videlicet ineunt^ quarto habiti"l', "clerici [latinij in maioribus ordinibus constituti a nuptiis arcentur, et servandae castitatis [perfectae] obligatione ita tenentur, ut contra eandem peccantes sacrilegii quoque rei sint"; ex c.487 "Status religiosus... ab omnibus in honore habendus, essentialiter includit cvangclica consilia per vota obedientiae, castitatis ct paupertatis servanda"; Pius XI in Encyclica *Ad catholici sacerdotii* sic loquitur: "Praeclarissimum aliud... catholici sacerdotii ornamentum est ea morum castimonia... Cum sacerdotali ministerio hanc virtutem congruere vel humanae tantummodo rationis ope evincitur; quandoquidem enim "spiritus est Deus", consentaneum prorsus videtur qui divino famulatui addicatur, eum quodammomo "corpore se exuere"... Hacc omnia, Venerabiles Fratres, non efficere non poterant, iit novi Foederis administri et caeleste lectiss'mae virtutis huius invitamentum experirentur, et eorum numero eniterentur adscisci "quibus datum est capere verbum istud... Ceterum, ipsa christiani sacerdotii excelsitas... summum evincit caelibatus decus, illiusque legis opportunitatem, quae ciusmodi institutum sacris altaris administris praecipitur" ". Pius XII, postquam excellentiam virginitatis prae matrimonio extulit, sic de virginitate perpetua tradidit: "Est praesertim perpetua virginitas hostia Dei munda, victima sancta, Ecclesiae autem flos honoris et gaudii, mag-

• *Allocutio* ad Unionem catholicam Italicam *Obstetricum: AAS 43 (1951) 851.*
* *Pii IX Pontificis Maximi Acta* I *p.281.*
" Pius XI, Encycl. *Ait catholici sacerdotii:* AAS *28 (1936) 25.*
«AAS *28 (1936) 24-27.*

num receptaculum virium, quod nequit ipsa Ecclesia missum facere ac neglegere"

Scriptura exemplo Icsu Christi honestatem virginitatis apertissime ostendit; Sa'vator enim, qui per totum vitae cursum virgo permanere voluit sibi genitricem virginem elegit, multiplicatis miraculis ad illius virginitatem intemerate conservandam, ct morions ipse virgo matrem virginem discipulo virgini commendavit. "Quod divinus Magister, quem "florem Matris Virginis" canimus, castitatis donum tanta aestimatione prosecutus est, ut id supra communem hominum virtutem efferret; quod inde a teneris unguiculis in Nazarethana domo cum Maria ct loscpho, virginibus utrisouc, educari voluit; quod integros castosque animos loannis nempe Baptistae et Evangelistac peculiari caritate dilexit" ", manifestum est argumentum charismatum meliorum quae latent in virginitate.

Ad b): Ex mente S.Thomac. ubi est specialis materia, boni habens specialem excellentiam, ibi invenitur specialis ratio virtutis. Atqui immunitas ab omni experimento voluntario delectationis vencreac, cui adiungitur propositum perpetuo servandi hanc immunitatem, ut accidit in virginitate, habet excellentiam specialem, distinctam ab ea quae inest tum immunitati ab usu inordinato Venereorum, tum etiam statui castitatis virginalis temporalis usque ad tempus nuptiarum. Ergo virginitas est quaedam specialis virtus, distincta a castitate[14].

Ad c); Siriciu s, Papa, ad finem saec.IV tradebat: "Nos sane nuptiarum vota non aspernanter accipimus, quibus velamine intersumus; sed virgines, quas nuptiae creant, Deo devotas maiore honorificentia honoramus" [15]. Tridentinum sollemniter definivit (D 980): "Si quis dixerit statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis vel caelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut caelibatu, quam iungi in matrimonio A.S.". Leo XIII in Litteris ad episcopos venetos: "Virginitas quidem nuptiis per se praestantior est, ac summopere laude digni sunt qui illud vitae institutum divinitus inspirati amplectuntur; sed hoc perfectae continentiae munus haud omnibus conceditur; tunc vero iuxta apostoli effatum melius est nubere quam uri" [16]. Pius XII: "Neve qui virginitatem servandam sibi delegit, parvipendat

° *Allocut'o ad Docentes ex Ordtnc Carm. Discale.:* AAS 43 (1951) 736.

'* Pius XI, ÈncyËl. *Ad catholici sacerdotii:* 28 (1935) 25-26. Cf. I.Dillwjberger, *De Junyfraulichkcit in dcr Lehre Icsu:* An ma 7 (1952) 201-207.

11 Cf. *S.th.* 2-2 q.152 a.3. Plurcs tamen censent "eam esse magis *nem* castitatis. Nam quoad elementum materiale integritatem sci. carnis, t est nisi effectus servatae castitatis; elementum autem formale, i.e. voltow servandi integritatem, eligitur aut cx motivo castitatis aut ex motivo reliponJ vel caritatis, quo in casu exercitium virtutis cast:tat:s ordinatur ad ait orer virtutem" (Noldin-Schmitt, *De sexto* 3,2). Cf. L-M.Weber, *JungfrSitlkhio und Theoloyic:* Anima 7 (1952) 220-227.

u Ad ecclesiam mcdiolancnscm: ML 16,1123.

« ASS 25 (1892-3) 464.

spernatque coniugium. Bonum est matrimonium, melior autem virginitas; honorabilis est causa connubii, celsior, ipso Evangelic» teste, est causa virginitatis quam quis ob Christi amorem amplectitur, et caritatis fructu fecundat"[17].

Scriptura aperte hoc ostendit, non solum *factis* supra relatis, sed etiam *verbis exflicitis* praesertim ipsius divini Magistri ct Sti.Pauli, quorum praecipua haec sunt: Mt 19.10-12, discipulis obicientibus de difficultate matrimonii, proponit caelibatum ct virginitatem attentionem excitans ad eunuchos "qui sc ipsos castraverunt propter tegnum caelorum", i.e. intuitu mercedis aeternae, non castratione physica, reprobata in toto complexu doctrinae revelatae, sed quatenus aemulantes charismata meliora quae non patent captui omnium, abstinuerunt ab usu carnis cx motivo supernatural!, libere respondentes divinae invitationi: "Qui potest capere, capiat" ", 1 Cor 7,25-40 est locus classicus in quo dat S.Paulus ut *honestum* i.e. perfectius *tonsilium* virginitatis citra obligationem, ad liberationem a sollicitudinibus tempora'ibus ct consecrationem totalem attentionis ad Deum; "igitur ct qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, et qui non iungit me ius facit" ", Apoc 14,4 ostendit speciale praemium in caelis haberi pro iis qui piam virginitatem custodierint: "hi sunt qui aim mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt; hi sequuntur Agnum quocumque ierit". Revera, quamquam incertum est hic agi dc stricta virginitate, et potius videtur s'gnificari generalius immunitas a peccato, ipsa denominatio metaphorica continet exaltationem implicitam proprie dictae virginitatis, ct occasione huius textus solidata est doctrina communis theologorum circa *aureolam* specialem quae virginibus servatur in caclo, sicut doctoribus ct martyribus.

Traditio patristica amplissimum ct cumulatissimum exhibet florilcgium tum integrorum tractatuum [18], tum sententiarum occasione excgescos vel catechesis dc matrimonio prolatarum, non solum in laudem ct apologiam virginitatis, sed etiam in demonstrationem praecellentiae eiusdem supra matrimonium. Ex his postremis unum altcrumve referimus: *S.To Chr*vsostomps: "Bonum est virginitas, et ego consentio; ac matrimonio etiam melior, et hoc confiteor; ct si placet, quanto etiam sit melior addam; quanto caelum terra quanto hominibus angeli, imo, ut fortius aliquid addam, etiam amplius" SAmbrosius: "lure laudatur bona uxor, sed melius pia virgo praefertur"[13]. S Hieronimus[1] "Christus virgo, virgo Maria, utrique «xui virginitatis dedicavere principia. /Xpnstoli vel virgines, vel post nuptias continentes; episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in aeternum pudici" S Augustinus; "lure divino continentia connubio, ct nuptiis pia

"Allocutio ad Carmclifas Discalceatos: AAS 43 (1951) 736.

"Cf etiam Mt 22.29-30; Mc 12.15 Le 20.35-36.

" Cf. I.Sacüés, *¡Qué es mejor, cl nfatrhnonio o la v'rainidad '*: Hechos y DiM 25 (1050) 646-648; C.Talone, *Castità perfetta* (Alba 1952); J.M.Perrin, *Le v:niin té* (Paris 1952).

* Cf. F.Vizmanos *Las vtryencs cristianas* (Madrid 1949) 34-36 et passim.

n *De virginitate* X: MG 48,540.

° *Epistola ad Siricinm* n.3: ML 16,1124.

■ *Epistola* 48 n.21: ML 22,510.

virginitas anteponitur”.* S.Io.Damascf.nus: "Virginitas angeVeum est vitae genus, incorporeae omnis naturae peculians nota. Neque id dicimus ut matrimonium detrahamus, absit... sed qtra nuptiis, quamvis alioquin bonis, praestare virginitatem agnoscimus”e.

Ratio arguit ex debita ordinatione mediorum ad finem et subordinatione aliorum bonorum ad alia ratione finis, in hunc modum: Ad rectam rationem pertinet ut quis utatur bonis exterioribus secundum mensuram convenientem corpori, et bonis corporis secundum mensuram convenientem bonis animae. Atqui pia virginitas abstinet a delectationibus veneris propter bonum animae, praesertim ad liberius vacandum servitio et contemplationi divinorum, sublata divisione inter Deum et consortem, ac suppressa sollicitudine eorum quae sunt mundi. Ergo in cius cultu nullum est vitium, sed aliquid omnino laudabile 2e.

Applicatio: Praecellentia virginitatis er castitatis perfectae super matrimonium non implicat ullam istius inhonestatem vel depretiatinnem. ut manifeste constat ex documentis Magisterii ecclesiastici et SS.Patrum, sed rectam ponderationem valorum utriusnue. Ceterum. periculum erroris hodie non tam venit ex minori aestimatione matrimonii quam cx eiusdem exaltatione, sive quia sacramcnln initiatur, id quod non evenit statui virginitatis, sive quia d'gniss'mtrn habeat officium cooperationis cum Deo ad propagationem generis humani. Sed dicendum est quoad primum, cx sacramento communicari quidem gratiam ex opero operato coniugibus, minime vero constitui vitam ipsam conitigalcm perfectiorem quam cael'batar'am s'cut per susceptionem sacramenti pacnitentiae peccator non redditur in meliore dispositione coram Deo quam iustus nui non usus est ct sacramento; quoad alterum vero audiatur, cx plurimis, recens testimonium pontificium: “Magnum plane ac nobile munus [prolis generandae ct educandae]. Quod tamen hominem non ita perficit ut s' usus naturalis facultatis generandi non habeatur, persona huma'| aliquo modo et gradu quasi minuatur. Missum enim facere coniugi usum, praesertim si hoc altioribus de caus's fiat, non est persnnarc sua dignitate animique bonis mutilare... Quare, plus nimio iactar ut fit hodie frequenter, generandi functionem etiam in insto t' licito ordine vitae coniugalis, non solum error deliratioque est, se' periculum quoque sccum ferr errandi mente et voluntate, ita ut ree: altioresque animi sensus prohibeantur in iuvenibus, praecipue inexpertis atque fallacis vitae ignaris””.

l4 *De sancta virginitate* c.1: ML 40 307.

l0 *De ƒide orthodoxa* 1.4 c.24: MG 94,1210. Alta testimonia cf. anud Vumanos, *o.c.;* F.Bourassa, *La virginité chrétienne* (Montreal 1952' At^nrfict Sacüés, *jDné es mejor, cl matrimonio o lci virginidadf:* TTecbos v Diclios *l'* (1050) 648-652.71 5-717.

M Cf. 1 Cor 7,32-34; S.Thomas. 2-2 q.152 a.2 c: Suive?. *Dr religione* p.' 1.0 c.1: F.Bourassa. *La virginité chéficnnr* (Montreal 10521 p.2.3.

r Allocutio ad obstetrices: AAS 43 (1051) 851. Cf. F.Bourassa. *La W ‹ té chrétienne* (Montreal 1952) p.3.

310. 5. *Sensus virginitatis non est negativus sed positivus.* Dicitur:

Non est negativus, quasi virgines renuntiarent obiecto temperantiae, per quandam quasi mutilationem appetitus naturalis a Deo inditi.

Sed positivus, quatenus ex sublimioribus motivis laudem perfectioris temperantiae nanciscuntur quotquot, ex speciali donatione capientes verbum istud, “seipsos castraverunt propter regnum caelorum” (Mt 19,11.12)28.

Ecclesia saepissime in Magisterio ordinario hanc significationem et valorem positivum virginitatis et castitatis perfectae manifestavit. Ut unum altêrumve exemplum ex reccntioribus documentis afferamus: Pius XI: “Ipsa christiani sacerdotii excelsitas... summum evincit caelibatus decus...: qui officio fungitur, quod muneri quodammodo praestat supernorum spirituum nui astant ante Dominum, nonne omnino consentaneum est eum caelestem pro viribus vitam agere? Qui in iis quae Domini sunt lotus esse debet, nonne cum a terren's rebus ahborrerc, eiusoiic conversationem in caelis esse addecet? Qui ad aeternam hominum salutem ita sedulo continentcrque contendat oportet, ut divinam Redemptoris operam pro sua parte persequatur, nonne eum opportunum est a propriae familiae curis animum vacuum solutumque habere, quae non mediocrem navitatis suae partem abstraherent ac d:st'nerent?” îe *Pius* XII: "Castitas '•irginifas, quae importat etiam internam abnegationem emusvis affectionis sensualis, non facit animas mundo extraneas. Ea potius energias excitat et explicat ad ampliora ct altiora officia, quae excedunt *limites smgularum familiarum. Existunt hodie* religiosae educatrices et infirmariae non paucae, quae in optima verbi acceptione sunt vitae proximiores quam personae ordinariae in mundo”K.

Traditio Christiana semper vidit in statu virginitatis libere suscepto "propter Regnum caelorum”, propter sollicitudinem reservan-

” "Sic ergo virginitas et paupertas et ieiunium, extremum tenent secundum qualitatem absolutam, qua tamen tenent medium secundum proportionem ad rationem rectam, a qua si quis deficiat etiam per superfluam abstinentiam est peccatum" (S.Thomas *Dc malo* q.14 a.1 ad 2). Cf. Bourassa, *o.c.,* p.2; *Mystique et continence:* EtCarmel (Paris 1952) 17-26.

3 Encycl. *Ad catholici sacerdotii:* AAS 28 (1036) 27-28.

* Allocutio ad Religiosas puellis educandis addictas: AAS 43 (1951) 741. Prius de caelibatu voluntario sic cFxerat: "Ma ecco cbe da quasi venti secoli. in ogni generazione, migliaia e migliaia di uomini e di donne, tra i migliori. rin mziano liberamente, per seguire il consiglio di Cristo a una propria famifclia, ai santi doveri e ai sacri diritti della vita matrimoniale. II bene comnne dei popoli e della Ch-esa ne rimane forse esporto a perirolo? Tutt'altro! Quaesti spiriti generosi riconoscono Fassociaz'one dei due sessi nel matrimonio come un alto bene. Ma se si discostano della via ordinaria, dal sentiero battuto, «s», Iungi dal disertarlo. si consacrano al servizio della umanità col completo distncco da se stessi e dai loro proprio interessi, in un'az-one incomparabilmente pin ampia. totale, universale. Guardate qnegli uomini e quelle donne: redeteli dedicati alla pretrhiera e alia penitenza: applicati alla istritzione e alia educazione della gioventù e degli ignoranti, cliini al capezzale dei malati e degli aeonizzanti; dal cuore aperto a tutte le miserie e a tutte le debolezze, per riabilitarle, per confortarle, per sollcvarle, per santificarle” (AAS 37 [1945] 286-287.

(lam ad ea "quae Dei sunt, quomodo placeat Deo", non meram continentiam corporalem et renunciationem eorum quae in matrimonio bona sunt, sed condicionem incolumitatis spiritus ct concentrationis amoris unici versus unicum necessarium[33] optatamque vitae condicionem, ut animus sub dominio concupiscentiae et in dispersione energiarum non sit divisus; ut amorem carnalem, quem ab hominibus retrahit ad Deum, ct per Deum ad animas purius et intensius revolvat; ut pro fecunditate naturali cui renuntiat sublimiorem acquirat fecunditatem spiritualem, qua gloriari possit de his quos in Christo lesu per cvangclium gignat (cf. 1 Cor 4,15); ut affectum humanum erga homines sibi similes, ab egoismo ct concupiscentia et limitatione expurgatum ac divino humanismo sublimatum, ardentius ct largius convertat in Christo ad universos homines, membra Corporis eius mystici ®.

Ad rem SalmanïicensES[33]: 'Omnimoda abstinentia a vcncrcis, spectata secundum se ct sistendo in illa, nullam importat honestatem, quia nec secundum se ratione, ut sic dicamus, solius sterilitatis naturae proficit, vel commodum affert; honestatur autem ex fine cui deservit, qui est vacare Deo ct rebus divinis, pro quo ncccsse est a terrenis ct temporalibus feriari".

311. 6. ***Pudicitia*** a) *re uvu differt a castitate; sed* b) *est eiusdem praesidium,* c) *fideliter colendum et conservandum.*

Ad a): Pudicitia moderatur actus qui ad venerea ordinari possunt, et in quibus aliqua luxuriae suspicio et significatio latet; unde patet eam a castitate reipsa non distingui, siquidem "attenditur proprie circa venerea ct praecipue circa signa venereorum... et ideo... ad castitatem ordinatur, non quasi virtus ab ipsa distincta, sed sicut exprimens castitatis circumstantiam quandam" 34.

Ad b): Pudicitiam esse castitatis praesidium exinde patet.

11 "Celui qui la pratique, en effect, en supprimant ce qui aurait divisé ou encombré le mouvement de son âme, rend son vouloir plus un, plus simpb et ainsi plus énergique. Aimant d'un amour unique l'unique nécessaire, il doit en arriver, par l'attitude qu'il prend, non seulement à atténuer de plus en plus la concupiscence, mais encore â mortifier en lui les appétits inférieurs, on plutôt à les spiritualiser, en les absorbant progressivement dans une tendance surnaturelle" (E.Mersch, *Amour. mariage, chltstcté:* NouvRevTh 55 {1928] 23). Cf. W.ScholgEn, Z»»i *Problem' der Jwtgfraulichkcit heiitc:* Anima 7 (1952) 194-201.

" "Qui voue la chasteté n'éteint pas en lui la tendresse humaine. Il aitnen, mais autrement, d'un amour dégagé au maximum de convoitise, débarrassé de recherche personnelle et de calculs jouisseurs. Il aimera, mais d'un amour ardent et large, et qui, pour être toujours prêt à servit tous les hommes renonce aux liens même les plus doux et les plus sacrés, du moment qu'ils empêchent de vivre pour tous, en un dévouement catholique" (E.Mersch, 1.c, 261. Cf. etiam C.VaCa *La vocaciôn y la crisis de la pubertad:* RevEspu 4 (1945] 135-148; M.GattERER, *Peusamicutos cristiauos sobre la vida sexual* (Barcelona 1935) 117-136).

n Tr.12, *Dc virtutibus, Arbor [>racdicamentalis* n.119; cf. S.Thomas, 2-2 q.152 a.3.

M S.Thomas, 2-2 q.1S1 a.4.

quod et verecundatur de signis ad luxuriam ordinatis, ut osculis, amplexibus, tactibus et huiusmodi, ab eisque refugit instintive et tendentiam animalem in hominibus dissimulat, ut attentio convertatur ad vultum in quo rationalis anima potissimum quasi in speculo manifestatur, et sic spiritus super materiam elevatus conservetur.

Ad c): Falsissime ossores modestiae Christianae et pudicitiae, fundatae in exemplo Domini et sanctorum, impetunt pudorem ex motivis sive curae corporis sanioris sive cultus elegantiae et pulchritudinis formarum corporalium tegumentis non occultandarum, quasi anima non praevaleret corpori, ct nobili verecundia ad sublimiorem cultum spiritualium valorem non alliceret, ct prudentia non urgeret hominem, peccato originali infectum, ut refugiat stimulos concupiscentiae quae ipsum intemperantiorem facit quam bruta irrationalia.

Recta e contra disciplina omnium paedagogorum pudorem et pudicitiam colit et promovet; nam ea "arcet multa pericula castitatis, firmat voluntatem contra incitamenta carnis, creat mentis claritatem, animi serenitatem et pacem, toto agendi modo puritatis internae et externae characterem et signaturam imprimit", licet ex altera parte "falsus pudor ct timor stimulorum sexualium non fundatus vel exaggeratus evitari et rcici debet, quia non minuit, sed auget pericula, non tuetur castitatem, sed cius plenum et perfectum exercitium difficile, imo etiam intolerabile reddere potest"[35].

312. 7. ***Luxuria in genere est semper intrinsece mala.***

Ecclesia non multa de hac re definivit; plura tamen declaravit sive directa doctrinae propositione, sive praescriptionibus aut damnationibus disciplinaribus. En praecipua documenta: D 477 damnat ut erroneam propositionem Beguardorum: "Quod mulieris osculum, cum ad hoc natura non inclinet, est mortale peccatum; actus autem carnalis, cum ad hoc natura inclinet, peccatum non est, maxime cum tentatur exercens". D 717g reicit propositionem Zanini de Solcia tanquam perniciosissimam, polluto ore et ausu sacrilego assertam contra sanctorum Patrum dogmata: "Extra matrimonium luxuriam non esse peccatum, nisi legum positivarum prohibitione, easque propterea minus bene disposuisse, et sola prohibitione ecclesiastica se fraenari quominus epicuri opinionem

25 F.HCrth Pc *statibus* 663; cf. La VaissièrE, *El puder instintwo* (Madrid 1940); M.Scheixer, *La pudeur* (Paris 1952).

ut veram sectaretur". D 1198.1199 ut minimum tanquam scandalosas et in praxi perniciosas damnat propositiones: "Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur; Mollities [masturbatio] iure naturae prohibita non est; unde si Deus non interdixisset, saepe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali". Ex pluribus propositionibus contra quietismum damnatas (1) 1261 1262 1267 1268 1272, etc.) patet actus carnales sine mentis offuscatione commissos, vel quibus aliquis conniveat, esse confitendos.

Huc faciunt quoque verba Pπ XI (D 2230): "Facultatis a Deo ad novam vitam procreandam datae, honestus quilibet usus, ipso Creatore ipsaque naturae lege iubentibus, solius matrimonii ius est ac privilegium, et intra sacros connubii limites est omnino continendus". Consonat S.Officium (D 2201) illicitam declarans masturbationem directe procuratam, etiam non propter venerem sed ad detegendum morbum contagiosum. Pius XII, loquendo de inseminatione artificiali, supervacaneum putavit "animadvertere elementum activum non posse unquam licite procurari per actus contra naturam" 36.

Scriptura pluribus locis quae adducuntur in propositione sequenti asserit opera carnis esse peccata, et quidem gravia, sic v.gr. Gal 5,19-21: "manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria... quae praedico vobis... quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequcntur". Generalius quoque admonet S.Paulus Christianos contra luxuriam, "quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est" (1 Cor 6,19) ct contra incontinentiam urentem commendat matrimonium (ib. 7,9). Regenerati per baptismum abstinere debent ab operibus carnis concupiscentis, ex sua indole adversantibus spiritui. Christus Dominus non tantum moechiam externam, sed etiam desideria interne concepta circa mulierem condemnat (Mt 5,27-28).

Ratio ostendit intrinsecam malitiam luxuriae in hunc fere modum: Actus humanus contradicens naturali fini operis a Deo indito, quando iste finis non est a Deo constitutus sub altiore fine hominis, est intrinsece malus. Atqui luxuria

* AAS 41 (1949) 560.

est actus humanus contradicens fini naturali operis, qui nullatenus sub alio altiore fine hominis est a Deo constitutus. Ergo luxuria est intrinsece mala.

Maior syllogismi patet, etenim "peccatum in humanis actibus est, quod est contra ordinem rationis; habet autem hoc rationis ordo, ut quaelibet convenienter ordinet in suum finem" Porro quaelibet actio naturalis ex sua natura ordinatur a Beo ad aliquem finem, v.gr. manducatio ad sustentationem corporis, et haec ordinatio, quae est finis opens, non pendet ab intentione agentis, neque ab ipsa obtentions sui obiecti, quae fortasse per accidens impeditur; sed actus manet ex se objective bonus, si ita fiat ut finis naturalis dc se attingi possit. E contra, si naturalis finis operis vel actionis ab homine libere impediatur, ent peccatum, nisi illa naturalis ordinatio subiciatur homini utpote ad eius utilitatem creata, ideoque propter altiorcm finem utilitatis hominis possit finis immediatus rei vel actionis practeriri ad altiorcm finem obtinendum.

Minor patet, quia luxuria adversatur bono speciei seu debitae eiusdem propagationi; sive excludendo possibilitatem procreationis, si est luxuria contra naturam, sive incertam ct insccuram per sc reddendo eius congruam educationem si est luxuria secundum naturam, cum tamen istud speciei bonum sit a Deo inditum actuation! facultatis generativae tanquam naturalis finis operis, nulli altiori fini hominis subordinatum.

Huc faciunt verba Pu XII qui, dum agit dc coniugibus, considerationem adhibet ad nostrum casum applicabilem: "Si natura unice, vel saltem praecipue, spectasset mutuam coniugum donationem possessionemque cum gaudio et oblectatione coniunctam, et si actum illum instituisset hac una ratione, ut ipsorum experientiam quam maxime redderet felicem, non vero ut eos ad vitae ministerium stimularet, tunc Creator alio usus esset consilio in actus naturalis forma atque constitutione. At contra, actus oboedit ac servit unicae illi magnae legi generationis et educationis prolis, spectat nempe ad assequendum primanum ·comugii finem, vitae originem ac fontem""; consideratio biologiae, anatomiae physiologiae ct psichologiae sexualis, quales existunt in genere humano", clare ostendit generafonem et propagationem prolis assignatam et impressam esse a Deo actuation) facultatis generativae tanquam finem naturalem primanum et essentialem operis, eo magis quod requireretur vera mutilatio corporis vel inversio actus sexualis naturalis, ne is esset per se generativus; et quia debita propagatio praeter generationem requirit convenientem educationem prolis generatae, ex se omnino imbecillis, iure naturae provideri debuit isti educationi, et de facto prov.sutn est per sc in consortio intimo individuo et stabili viri ct mulieris, quale habetur in matrimonio monogamico et indissolubili, non autem in alia quavis coniunctione. Cf. D 2230.

" S.Thomas, 2-2 q.153 a.2c; cf. 1-2 q.21 a.1c ct 2 ad 2; q.71 a.6c; q.72 a.1 ad 2.

Λ Allocutio ad obstetrices: AAS 43 (1951) 852.

u Sci. *biolo(jia* docet novam vitajn apud homines oriri ex coniunctione ovuli femin ni cum spermatozoïde masculino, quae separatim in organismo feminae et viri respective elaborantur; *aiiatomia* et *physiologia* apparatus sexualis humani ostendit organa ista esse ad generationem destinata, siquidem in viro ordinantur ad productionem et aptam riaculafonem seminis, in femina similiter vagina habet imenutationes quae semini suscipiendo et fetui edendo aptantur, simulque est canalis conducetis ad uterum unice destinatum ad evolvendum ovillum in ovarii.· elaboratum et per spermatozoïdes fecundatum; proinde haec organa, tam complicato et miro ordine actuantia, nequeunt habere finem primanum delectationis capiendae sed essentialiter ordinantur ad propagationem generis humani; *psycholot/ia* denique sexualis manifestat duobus praecipue fipibus excitari homines ad actum conjugalem, amore sci, mutuo, ex quo ten-

Huic porro ordini homo nullatenus derogare potest activitate sua libera, quia, ut ostensum est, finis naturalis ct essentialis facultatis gcncrativac in homine ordinatur de se ad procreandum novum hominem speciemque propagandam, ct homo qua talis nulli homini nullique humanae auctoritati subordinatur; bonumque speciei transcendit hominem individuum atque immediate ad Deum finem ultimum ordinatur. Unde ipsa actuatio facultatis gencrativae, quae essentia iter ordinatur ad bonum spec'ci, exerceri nequit contra hunc finem primarium propter bonum individui, id quod facit luxuria *.

313. 8. ***Luxuria completa,*** *directe ct in sc voluntaria, est peccatum* ***ex toto genere suo*** *grave.* Dicitur:

Luxuria completa, ea sci. quae consistit in usu consummato facultatis gencrativae extra matrimonium, per actus sive naturales sive innaturales, cum plena eius actuatione usque ad orgasmum, cui comitatur per se haec delectatio satiativa quae completa dicitur. Rectius quam de *delectatione,* principium ponitur de *luxuria* quae est in actuatione inordinata apparatus gencrativi, quia moralitas delectationis aestimari debet cx servato vel non servato ordine recto in ea capienda, ut dictum est.

Directe et in se voluntaria, talis scilicet quae deliberate quaesita fuerit sive propter se sive propter aliud, propterca quod motus veneretis voluntarie excitatus fuerit quocumque adhibito medio; insuper ea quae oborta sine malitia, deliberate fuerit *admissa* a voluntate, quatenus assensu suo acceptaverit motum venereum aliunde ortum et approbaverit sine ordine ad speciem.

Ex toto genere suo grave, ita sci. ut ratione obiecti non admittat parvitatem materiae, et peccatum non possit esse leve nisi propter circumstantias subiecti, cui deficiat completa advertentia vel consensus vel utrumque. Probatur:

Ecclesia. Attendendae sunt propositiones D 453: "De fornicatione autem, quam solutus cum soluta committit, quin sit mortale peccatum, non est aliquatenus ambigendum, cum tam fornicarios quam adulteros a Regno Dei Apostolus asserat alienos". D 1124.1125.1200: "mollities, sodomia, bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimae, ideoque sufficit dicere in confessione sc procurasse pollutionem"; "Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis praecepto dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam"; "copula cum coniugata, non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum".

dunt ad efficiendam unam carnem unumque principium novae vitae, et appetitu, ex quo iterum generatio sequi potest. Ex his patet fructum naturalem activitatis sexualis normalis esse novam personam humanam tanquam effectum permanentem, dum delectatio concomitans est accidens transitorium; iam vero absurdum esset d cero organa sexualia a Deo ordinata fuisse tam complexa ad transitoriam delectationem excitandam, cui ut accidens adnectcretur praegnatio molesta, partus dolorosus, educatio prolis lahorios ssima; ergo manifestum est delectationem transitoriam, quae est bonum individui, ordinatam esse a Deo propter operationem quae habet effectum pcnmanentem providendi speciei humanae.

40 Cf. V.VangjiKluwE, *De intrinseca ct gravi malitia luxuriae perfectae:* CollatBrug 47 (1951) 420-424.

Ex his patet tum peccata completa contra finem naturalem (pollutio. sodomia, bestialitas) tum peccata secundum naturalem finem inter non coniuges (fornicatio, adulterium) esse peccata gravia, si; quidem accusanda sunt in confessione, addita ulteriore determinatione infimae speciei.

Circa peccata contra finem naturalem per ananismum commissa intra matrimonium habentur sollemnia verba Pit XI, in quibus nonnulli sollemnem definitionem dignoscebant, ct certe denuo proclamant doctrinam a magisterio ordinario firmiter propositam (D 2240): "Ecclesia catholica... denuo promulgat quemlibet matrimonii usum, in quo exercendo, actus, dc industria hominum naturali sua vitae procreandae vi destituatur, Dei et naturae legem infringere, et eos, qui tali quid commiserint, gravis noxae labe commaculari". Id ipsum constat cx pluribus responsis S.Officii et S.Pacnitcntiariae circa abusum matrimonii per onanismum naturalem vel artificialem.

Hacc confirmantur poenis ecclesiasticis latis c.2357.2359 contra huiusmodi delicta.

S.Scriptiira, praesertim per S.Paulum, saepius hanc veritatem testatur, v.gr.: Ephes 5,5: "Omnis fornicator, aut inmundus... non habet hereditatem in regno Christi et Dei"; 1 Cor 6,9: "Nolite errare, neque fornicarii. neque adulteri, neque molles [masturbatores], neque masculorum concubitores..., regnum Dei possidebunt". In specie tanquam exerranda scelera referuntur sodomia (Gen 13.13: Lev 18,22; Rom 1,26-27); bestialitas (Lev 20,15-16; Ex 22,19); incestus (1 Cor 5,1-5).

Ratio: "Luxuria perfecta involvit actuationem facultatis gencrativae privatam ordinatione essentiali ac necessaria ad bonum speciei; i.e. sive ad generationem sive saltem ad educationem prolis. Sed utraque privatio atque inordinatio vere gravis dicenda est, quia luxuriosus ad bonum individuate substantialiter evertit bonum speciei, quod ad humanam societatem maxime necessarium est, quodque ita horni-

nem individuum transcendit, ut arbitrio eius nunquam subiaccre possit'

314. 9. *Luxuria incompleta, sive externa sive interna. directe ct in se voluntaria, est peccatum cx toto genere suo grave.* Dicitur:

Luxuria *incompleta,* ea sci. quae consistit in usu non consummato extra matrimonium facultatis generativae, cui comitatur per se aliqua delectatio, sed non satiativa et sine orgasmo.

Sive externa sive interna, prout sci. sit aut motus Venereus non pertingens ad actum completum plene satiativum, aut actus internus voluntatis ab actibus externis independens, ct consistens in desiderio, gaudio, delectatione morosa circa voluptatem vcncream etiam incompletam directe quaesitam vel admissam, aut circa actum quemlibet vere luxuriosum, non mere sensibilem vel sensualem vel impudicum. Probatur:

Ecclesia nullam propositionem de hac re indicio definitivo approbavit vel condemnavit, sed cx pluribus stntim afferendis clare manifestavit eam improbare benigniorem sententiam admittentem in hac re parvitatem materiae, utpote quae, saltem in praxi, sit animabus perniciosa. Nimirum: a) S.Officium (11-2-1661) ad quaesitum "An confessarius sollicitando propter parvitatem materiae sit denuntiandus?" Sic respondit, negando suppositum: "Cum in rebus venereis non detur parvitas, ct si daretur, censucrunt esse denuntiandum, ct opinionem contrariam non esse probabilem", β) Clemens VIII et Paulus iusserunt illos apud fidei inquisitores denuntiare, qui assererent osculum, amplexus, tactus ob delectationem carnalem [vcncream] habita non esse mortalia 421 γ) Damnata est, ut minimum tanquam scandalosa ct in praxi perniciosa, propositio (D 1140): "Est probabilis opinio quae'dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae cx osculo oritur, seclu-so periculo consensus ulterioris ct pollutionis"[°]: cuius sensus obvius is videtur esse, ut quaelibet conmotio venerea et adnexa delectatio cx osculo capta, quando' intenditur, est ratione sui gravis; quod assertum, inspectis praecedentibus proba-

41 Cf. V.VANCnriuwe. *Dc intrinseca ct gravi malitia luxuriae perfectae:* CollatBnig 47 (1051) 425.

° Cf Wouters, *De virtute castitatis ct dc vit:is ŏppositis* (Bruins 1032) 49; G WaffelaErt, *Dc prudentia, fortitudine et temperantia* (Brujas 1809) 187.

biliter applicatur ad omnem delectationem directe quaesitam, ut de facto applicaverunt plerique AA.: fuerunt tamen aliqui qui putaverint propositionem damnatam fuisse, vel propter falsum suppositum possibilitatis excludendi consensum aut pollutionem, vel propter nimiam gcneralitatein, quae non distinguebat inter osculum leve vel protractum, inter delectationem modicam ct notabilem, etsi nnn attingentem pollutionem 43. δ) Decretum S Officii (1-5-1929) e commercio retrahendum iussit quoddam opusculum, in cuius tertia parte statuebatur haec thesis: "Delectatio incompleta in genere luxuriae admissa vel etiam directe quaesita, per sc ct in sua specie non est peccatum mortale", nam, attestante Suprema illa Congregatione quae tutatur doctrinam fidei ct morum, "ea quae in opusculi tertia dissertatione de peccato sexuali asseruntur, saltem practice sunt periculosa" 44.

S.Scriptura memorat generice "opera carnis" tanquam excludentia a Regno Dei (Gal 5.19.21), et in specificatione particulari peccatorum gravium includit etiam immunditiam et impudicitiam (ibici. 20).

Theologi hodie communiter docent luxuriam directam, etiam incompletam, ratione materiae semper esse gravem, adeo ut sine temeritatis nota non nossit iam teneri, ut videtur, parvitas materiae in hac re. Olim nuidem fuerunt nonnulli qui dixerint motus venereos longe distantes ab actuatione completa facultatis generativae posse haberi ut leves, sed etiam externa probabilitas qua tunc temporis apud quosdam gaudere potuit ea sententia contra aliam fere universalem 45, nisi forte intercederet aliqua confusio actus stricte venerei et actus impudici 40. postea plane evanuit, eo magis quod plures ex AA. qui admiserunt parvitatem materiae in luxuria, modo dicendi sed non re a communi sententia recedebant, quatenus

41 Cf. Bht.uart, *Dc tempcront'a* diss 5 a.2: G Wa^^ftaErt. *o.c.* et *l.c.;* Wouteps *Dr castitate* 63: VermEEwsch. *Dc castitate* (Roma 1°1°) n 352.

41 Av'tnr dc opusculo *Ouicdn›n' mornha qimr ex doctr na D Thomae /Ignina·lis selegit* P.A.Laarakkers (Ctiyk- a-Mnas 1028). in <nio inter delectationem *sensualem* et *vcncream sat-at'vam* introductur *sexualis* i.e. venerea non satiativa. tanquam natnra et non solo gradu d sFncta a venerea complet?. et de en d'citnr esse venialem cx ·›* et snlum per acc'dens mrtrtalem. propter affectum, aut periculum ant scandalum. Cf. MerkélbâCH, *Quaestiones de castitate et lux·ria* (L'eja 1936) p.28-31

° In Societate lesu v pr. nullus fuit aiictor nui sahrm ah anno 1612 non modo veram aut probalvlcm, sed neque tolerah'lem hshuerit sententiam quae a««ent extra matr:morjiiun delectationem venerram deliberate quaesitam vel admistam propter parvitatem materiae excusat posse a mortali.

44 Cf SAnchez, *Dc matrimonio* 1.9 disp.dZ n.6-9: *In decalogum* 1.5 c.6 n.12* S.Alfonsus, 1.3 n 415-416.

affirmationem intelligebant de luxuria voluntaria in causa vel de delectatione sensuali.

Ratio plura argumenta protulit ad fundandam argumentis naturalibus hanc concordem catholicorum sententiam, sed fatendum est unitatem argumentationis non haberi, ct quasdam ratiocinationes minus convincentes apparere.

Nimirum, alii arguunt c.r *periculo proximo* prosequendi affective et effective usque ad delectationem completam, cui se exponat caelebs deliberate quaerendo vel admittendo delectationem venereamquantumvis exiguam[47]; alii ex eo quod complacentia voluntaria in delectationem incompletam sit *complacentia saltem implicita in delectationem completam,* vel implicct consensum voluntatis in acUim completum, "quia cuique impossibile est quaerere delectationem veneream incompletam, quin implicite quaerat et velit completam et eius deordinationem incurrat, vel affectum ad completam luxuriam habeat"[48]; alii, meliori ut censemus ratione, *ex obiectiva inordinatione* essentiali actus venerei secundum se, quando non exercetur ad bonum speciei.

At vero haec argumenta minus fortasse convincentia apparent, etenim: Primum non est quidem falsum, ct potius veritatem practicam quoad multos homines continet, sed ipsum solum insufficiens videtur ad solidam doctrinae probationem. Revera nequit sine manifesta exaggeratione affirmari quemlibet vel levissimum actum luxuriae imperfectum implicare periculum proximum progred:cndi usque ad actum completum. Nec licet arguere ex effato communiter admisso pro vigentia legis positivae: "Lex fundata in praesumptione periculi universalis obligat semper, etiamsi in casu particulari periculum non adsit", illud intelligcndo similiter de lege naturali ; etenim cx iure naturali non videtur cuiquam interdici actio quae sibi non constituat periculum peccandi, propterea quod aliis supponat communiter tale periculum. Accedit quod, si haec esset ratio intima malitiae in luxura. ea peteretur non ab intrinseco sed ab cxtrinscco, sicut in actibus impudicis. Alterum argumentum, in quantum respicit intentionem agentis, obliviscitur hanc diversam esse apud diversas personas, in quantum proficiscitur a consideratione delectationis, non attendit huius moralitatcm dependere a bonitate aut mal tia actus cui normaliter coniungitur: in quantum denique supponit consensum voluntatis in actum completum non posse separari a voluntaria excitatione vel admissione actus incompleti, videtur iterum non cohaerere cum experientia factorum, in quo pluries admittitur explicite actus incompletus ct simul explicite rcicitur actus completus propter diversas rationes[48].

Argumentum, ut nobis videtur plane efficax, ex natura rei sic formulari potest: Quilibet usus deliberatus facultatis

47 Cf. v.gr. Gex icor-Salsmans. 1.399; Noldin-Schmitt, *Dc sexto praecepto* n.ll; Prî'mmer, II 682; Marc-Gestermann, 1.768.

w Merkelrach, *Quaest. do east, et luxuria* p.24. Cf. Lan2a-Pala4zini, *Dt castitate et luxuria* (Turin 1953) p.186-191.

**. Arguebant etiam interdum nonnulli cx inani perditione seminis. Sed hoc argumentum, quam sit inane, cf. n.357.

generativac est intrinsece ct graviter peccaminosus, si privatur essentiali ordinatione ad primarium finem suum naturalem non subiacentem hominis voluntati. Atqui quaelibet luxuria imperfecta directa et in se voluntaria, quae est in usu deliberato facultatis generativac extra matrimonium, est privata sua ordinatione essentiali ad primarium finem naturalem non subiacentem hominis voluntati. Ergo quaelibet luxuria imperfecta directa et in se voluntaria est intrinsece et graviter mala.

Maior patet attentis his quae supra probata sunt circa luxuriam perfectam ex eo quod subversio ordinationis essentialis et societati humanae maxime necessariae, quam usus facultatis generativac habet ad bonum speciei, non solum est intrinsece mala utpote arbitrio singularis hominis penitus subtracta, sed etiam graviter pcccaxninosa propter gravem deordinationem existentem in eversione ordinationis tanti momenti, quodeumque sit bonum individui cui sub'citur bonum speciei. *Minor* ostenditur cx eo quod actus luxuriae imperfectae in se considerati, in quocumque actuationis gradu, inficiuntur specifica privatione ordinis naturalis ad speciem, ideoque obiective nequeunr admittere parvitatem materiae

Profecto ut optimi qu'que AA. rcccntiores arguunt: "Activitas sexualis constituit aliquod totum, ad cuius primariam rationum pertinet ordinatio essentialis ad bonum speciei; quae ordinatio humanae societati maxime necessaria est. Porro totus iste "processus" actuationis facultatis generativac complectitur tum actus internos, qui praecipue in venereis excitandis faciunt (v.gr. desideria libidinosa, intentiones luxuriosae, adsensus voluntatis in delectationem vencream) tum actus externos sive incompletos, qui sunt naturalis inchoatio actus completi seu partialis actuatio facultatis generativac per commotionem venereamnon extremam, tum completos seu consummatos, qui sunt naturalis terminus huius actuationis...

lamvero, extra matrimonium, quovis usu deliberato facultafs generativac seu omni quaesita aut voluntarie admissa delectatione venerea ordo iste essentialis ac necessarius tollitur, quatenus ad bonum individuate contra relationem ad speciem adhibetur id quod de se bono speciei primarie et immediate destinatur; a.v. in qualibet, etiam levi, huiusmodi actuatione facultatis generativac continetur essentialis ista ordinis naturalis inversio quatenus tunc homo actum speciei, quem ut pars speciei peragere debet, exercet tanquam opus personae singularis.

Revera, quivis actus incompletus, qui de se saltem natus est efformare unum totum cum actu completo, in casu ordinari nequit, mediante actu completo legitimo (utpote extra coniugium) ad finem naturalem omnis activitatis sexualis.

Unde stat m ab initio, statim ac facultas gencrativa quantolibet gradu deliberate actuata consistat, specifica malitia luxuriae substantialiter adest, quia ordinatio naturalis ad bonum speciei totaliter deficit, atque ne partim quidem adesse potest extra matrimonium. Quae privatio in re maximi momenti gravts est"[Sl]. Vel aliis verbis: "in qualibet delectatione venerea, deliberate quaesita deprehenditur substantialis violatio ordinis essentialis, quae peccatum mortale efficit. In quavis enim huiusmodi delectatione fit in bonum individuale et contra relationem ad speciem, usus facultatis quae tota est immediate propter

M Haec consideratio non restringitur ad materiam rei venereac, sed applicatur ommbus pcccat;s quorum ob ectum aut indivisum consistit aut quocumque gradu substantialem ordinis rat onalis violationem continet, ut v.gr. odium Dei. infidelitas, simonia, per urium, blasphemia, quae sunt alia exempla ab AA. afferri solita. Id non obtinet in re iustitiae, pietat s, patientiae, caritatis, etc. in quibus leves violationes ordinem virtutis rcspcctivae substantialiter non laedunt.

81 V.VancueliavE. *Dc intrinseca ct gravi malit.a luxuriae imperfectae:* CollatBrug 48 (1952) 43.

npeclcin, Ad ππMιηuιηώι ‹ιιIιπ precatu gruvift vrl Irvin ‹|iuin11ιnIi» coiiMldtrillo tune utilm ml, ψιιππιιΰu proph r iiludiianl qininf I.ii< in λ» u mt· iiminh in, i|im nCtiOlih ιμι.ιΰιΰη» il.i iiinhnn, til nun mm (hit *cmiilmhi Qiiliiilh viulaha iubslun hull.* Su mod ‹ nr officii viol.il ioihm urdllirni peldlii, num iti.ir, Mihi>lantuilil· r mint mm ciw timinl, in quidihi t .mlrm Uftti Vin<n'u> uni ‹ xtia nu»trimonunn plena InvfrilO OidiulM rae«:nlialiA diptdirndilui" r<

Quamquam argumentum expositum immediate respicit luxuriam imperfectam *c.\ Icriuim,* eadem norma similiter applicatur luxuriae m *teniae;* nam dc wi<l« i min, etiam in< fin ax, vel deliberata approbatio mali morali» c0ml1iu.lt peccatum ciuedcm gravitati» atque malum desideratum vcl approbatum: "Quia appetitu» interior accipit bonitatem vcl ma.mam ex eo quod appetitui, inde est quod chain appetitus liumi.morh actus inordinati « u peccatum ‡mortale" ‘’delectatio autem fornicationi» cogitatae. e»i peccatum mortale ex genere suo, sicut et ipsa ‡fornicatio" 4.

315. 10. *Luxuria externa, sive completa sive incompicta, indirecte lanium ct in causa voluntaria, admittit parvi talem materiae et potest ab omni peccato esse immunis,* Dicitur :

Luxuria externa, i.c, effectus Venerei qui praeviden tur secuturi ex aliqua actione quae diicctc in alium finem ordinatur ab agente; non etiam luxui ia intenta, seu affectus ad effet tum Venereum, quae, utpole peccatum grave, semper est vitanda quatenus ex causa concreta secutura praevideatur.

Indirecte et in canna voluntaria, idcoque procedens tanquam ei tec tus non magis immediatus quam alius qui in se in tenditur, quin ipsa sit in intentione sed lanium in praevisionc permissiva agentis, Notandum est, autem, non requiri ut causa luxuriae indirecte volitar sit bona vcl indifferens in se; nam hoc ner« arium est quidem ut luxuria indirecta *nullum* sit pecc atum, non autem ut non sit peccatum moi tale, id quod primario statuimus in principio,

Alhmdr· non conlhh ralui hic cimis illius qui: a) vcl ponit caueam cx *intentione* ipsius effeçjn» venerci mag;s vcl mimi» rerunte, per »c vc l per accidens comnneti cum poeitione cannae nani lime effectu» est voluntarius in hc ct semper peccatum salicm internum; ulterius poterit · »»e quaestio in tali bypotlicsi qtiandcmam hoc peccatum »it insupe r imputandum tanquam externum, si de facto nçtiu venerem sequatur, *β)* vcl aliquid agit uncle *praevidet se perventu rum* ad actu» vini'os provocandos, v gr se imbriat cum praevi»ionc pollutionis a »r ipso in ebrietate causandae; nam in tali caiu pollutio imputatur ipsi m causa qua prceaiimi intrnmm, «µι d coit· lummabitur in ratione peccati externi »i de facto pollutio sequetur

M VKMMXXNSCir, IVJ12. *(f,* I,ΛH/Λ Pa i,a//ih i, *fi t.,* p.JH6 191.
* S.Tkoma·, *Df malo* q 15 a.2c,
Jbiet. ad 16; ‹ *i. ii.th,* 12 q.20 ·,1ε| u.Jc

in ebrict.'itc, licet in ic non erit peccatum deficiente tarie atlvertcn tia cl coniciisu.

Adrnilhl parvitatem materiae, idcoqur diam.i quis sciens volens plcnaqiic lilx jlal·· ponat actionem, cuius effec lus permissus sil veneretis, poterit nihilominus esse immunis a quolibet reatu,

Probatur ratione: Cum ponit in causa luxuriae indirec lac, voluntas agentis non vult illam in quantum provocat In xiiriani, sed fertur in alium effet tum, et non est responsabi lis effectus venerci nisi quantum actio po ita influit in eum sine propoil ionalo molivo Atqui sunt actiones quae vcl levi ter influunt in aditat ionem Veneream, vcl graviter quidem, sed positae absque periculo proximo consensus in delet la tiniicm et vero molivo, cx maxima parte· vcl cx toto legiti mante permissionem talis adiiatioms, Ki go luxuria sic indi recte causata vel milium peccatum est, quando effectus in tentus omnino serval proooi lionem cum permissione acina tionis venereae, et alirmalis for lasse sed remoti periculi consentiendi in eam, vcl est peccatum tantum leve quando non adest ratio plane sufficiens ad permittendum illum ef- fectum illudve periculum.

A<l t"nlnrvm:]'o<:la notione voI|·ı·I:ı·'i ;n ‹ 'ir a jiviifum rit (l.ifinn Palet nutem luxuriam semer immtfari a'miin mo»|n, quando icniiiliir ex aelinne illidia. rui nullum mnlivttm inrssc notet ad per- mittendam ncliintmncm vencream per sr semper impediendam Ifoc ah pmn'bus admittitur quando ntincslin esi dr canna ner se vrrvrca, dqiiitlrm homo Icndnr quamlibet Iniuuunndi a»Inationem evitare <Ktr;i I'·»o|ıŋıπη conuicrum munitum moralitcr no««dl ⁋dronm omit tere debet, diam ratione castitatis, prtionem malam quae influit in vou-r'ata commotionem; altamrm oldicatio ratione r;»s»»»nlis lanium erit, non solum si rausa *remote* tantum vel *leviter* influit in venerem. v ut ⁋U»s vel asnrrhts oletet ı-·' |o·» in partes exci lanies corporis, praesertim prnprii sexus, colbquium vanum cum femina, OBcnhim non morosum cx bonestp entra de sed rt'nm si raiina per se et notabiliter influat in rffi'-Inni venereum incnmple tum mere phvrcc causandum, nam severitas qua prnliihdttr artio ratione pericu'i quod indttrii unit pntest esse maior quam ipsum pe- riculum inductum, ct effertus venerci incompleti solum in cama vo- luntarii non videntur Iam mapni momenti, qui ex'cant snl» trrari iiipprcmlonem rausae a qua praevidentur secuturi sed praeter intro lioncm ǎǧentis

ᴜ(I *I,ıĸiı* OT k A) ·,MANH. MOI: A,VAN nri» Ilir'd'N, *Dr hirurie vclnntntui* in *<jufn* ‹ oil il Brin» II (I'lO'H 67l<>7ᵬ M ri<i n ha‹ n <)ı‹λζ·»//,›oγ r Jr *cnttltatf ft lujtirfa* i· II iwMqusm nrgiih dr prcr/ito inortsli f»n»itlnnrni <nn«nr per «r lıoıiıŋ» ⁋nnirnti lu molui (ririiolrn linrc mbi t: "I'nulhr tmnm nd premium ttioifnlr rr»|iilriiiiliit <ltio: I,"'" nt iniimi InPunt In mnhi-i uriv»^ I> vrtiemen tn vel Mtlti proxime »|I»poticiHr» ml potlutlonom,.* WoVTtiu·, />»· *x>iriulc C04-*

Quando quaestio est de causa per accidens influente in actuationem vcnercani praesertim non vchcmcntiorcm aut completam, sunt quidam auctores qui liberent a quolibet reatu luxuriae cum qui ponat causas per accidens, quia is proprie non ponat nisi occasionem aut condicionem effectus vencrci, cuius verae causae sunt aliae; nihilominus rectius illi sentire videntur qui etiam causam per accidens luxuriae sine motivo honesto positam censeant esse vetitam ratione castitatis servandae, quia tandem aliquando ab cius praesentia ct aliquali concursuM pendet effectus vcncrcus qui sine ra tionabili motivo permitti non debet, licet verum est causam per accidens facilius legitimari quam causam per sc ct. secluso periculo proximo consensus, nunquam sub gravi prohibere ratione castitatis, quia, quamvis pollutio ipsa sequatur, hacc remote coniungitur cum tali causa ct aliis potissimum motivis debetur.

Ad minorem: Ex experientia sive generali sive particulari potest cognosci quacnam actiones influant graviter vel leviter in actuationem vcnercam, ita ut cis positis plerumque et quasi connaturaliter, vel raro et quasi per exceptionem, motus carnales sequantur. Ratio autem fide illustrata indicabit num adsit proportio inter bonum effectum alicuius actionis bonae vel indifferentis intentum ct motum carnalem, qui praevideatur ct permittatur secuturus cx tali actione.

316. Applicationes: 1. *Graviter peccat* contra castitatem, qui ex vana curiositate87 aliovc levi vel utcumque pcccaminoso motivo ponit actionem per sc graviter influentem in excitandam luxuriam, adeo ut cius positio sit quasi inchoatio actuationis vcncreae, v.gr lac tum morosum partium excitantium alterius, aspectus continuato, verendorum personae adultae praesertim diversi sexus, etc., nisi forte qifs sciat se talibus stimulis generatim non excitari ; ct hoc va et, sicut etiam in conclusionibus sequentibus, etiam si excitatio non sequatur.

2. *Leviter peccat* contra castitatem, qui cx vero motivo, sed non omnino proportionatoM, ponit actionem graviter influentem in ac-

titatis 67,2, sic scribit: "Commotio venerea levis mitius quam pollutio ct commotio vehemens diiudicanda est... Hinc satis probabiliter in culpam levem tantum imputatur, etiamsi quis ponat actonem quae et natura sua et graviter in cam innuat..." Hi AA. in co nituntur quod motus leves sint frequentissimi, ct quod nimis molestum esset vitare omnes causas in eos influentes.

M In causa per accidens considerandum est utrum in ordine physico exerceatur influxus causalis in effectus venereos a tali causa an non, v.gr. utrum causa per accidens concurrat cum aliis qui ad eius praesentiam moveantur ad producendum effectum simul cum ea, ut accidit quando aliquis equitando et *cx* equitatione con uncta cum tali temperamento patitur pollutionem, an maneat in condicione pur ic occasionis ad cuius praesentiam alia causa producat effectum venereum, ut accidit in eo qui pravo exemplo tantum inducit alium ad pollutionem. In hoc altero casu pollutio non imputatur in peccatum externum praebenti malum exemplum; in priore utique, ut nobis videtur.

l,l Si tamen causa aliqua non mala proxime quidem influat, sed in motus leves, fac le excusatur agens a peccato quando causa est talis cuius suppressio frequens implicat notabilem attentionem vel sacrificium.

" "Quodsi ratio insistendi alicui causae e qua (praeter intentionem pravam et sine proximo periculo consensus) provenit pollut o, non quidam fucata est, sed non proportionata seu insufficiens, quale est studium non necessarium artis medicae vel anatomicae, probabile est peccari non mortal'ter: quia tunc neque interpretative videris in pollutionem consentire cum aliunde causam habeas cuius affectu operi incumbas." Sic GENicot-Salsmans, 1,401, allegans Noldin, Uçrardi et alios pro hac sententia.

luationcm yencream, v.gr. qui cx magna convenientia legit librum vel aspicit imagines quibus carnaliter excitatur, ut de cis possit in examine rationem reddere; item qui cx levi vel nullo motivo rationabili ponit causam leviter et remote influentem in motus carnales suscitandos, adeo ut hi facile impediri possint non obstante praesentia illius causae, v.gr. si quis obiter aspicit vel tangit impudica, vel ex sensualitate proprie dicta utatur balneo in quo experientia cognoscit sc leviter excitari ; item qui sine motivo rationabili ponit actionem per accidens influentem in excitationem venerean, adeo ut haec non debeatur illi actioni tanquam causae saltem principali, sed concurrendae aliorum factorum quae ad praesentiam talis causae producunt motus carnales; idque valet etiamsi causa per accidens sit graviter pcccaminosa in alio ordine, v.gr. ebrietas sine iusto motivo procurata cum praevisionc pollutionis secuturae nam in mera ebrietate voluntaria ct pcccaminosa non habetur influxus proximus ct inchoatio pollutionis praevisae, ideoque ebrietas non prohibetur sub gravi ratione castitatis conservandae6'.

3. *Nullatenus peccat* qui ex rationabili et vere proportionate motivo ponit sub debitis cautelis causam graviter influentem in excitationem venereametiam completam, v.gr. medicus qui apparatum genitalem clientis attente examinare debet; item qui cx levi motivo honesto ponit causam leviter vel per accidens influentem in actus vcncrcos, v.gr. si quis balneo utitur etiam sine vera necessitate, cx quadam commoditate non pcccaminosa, idque etiamsi ultra levem excitationem, frequentius haberi solitam, etiam pollutionem interdum experiatur, excluso semper periculo proximo consensus.

4. *Ponere respectu pollutionis* secuturae, ct ratione praecise istius effectus praevisi et non intenti : a) causam per se, ubi adest ratio magni momenti sufficiens, medicationis, liberationis a morte, etc., *nullum* peccatum est ; ubi non adest ratio tam magni momenti et sufficiens, est peccatum grave vel leve, pro disproportione magna vel parva inter motivum permittendi ct ipsam pollutionem permissam ; b) causam per accidens, etiam sine ulla causa, *nunquam est peccatum mortale,* quia cx una parte ponens talem causam nequit d ei vere procurasse in ea pollutionem, ex altera vero non probatur obligatio cx virtute castitatis gravis, vitandi similem causam ideo ut vitetur talis effectus60; *est veniale peccatum* ubi non habetur motivum honestum, saltem leve, ad ponendam actionem cum praevisione pollutionis.

" Sunt auctores qui censent causas per accidens influentes ex speciali condicione alicuius subiecti particularis ei sub gravi esse vitandas, *si* raro occurrant *et* facile caveri possint; v.gr. si quis ex aspectu jugulationis animalium vehementer excitetur, debebit iuxta hos AA. sub gravi evitare talem aspectum, si commode evitare possit; si vero similem excitationem experiatur ex aspectu calceorum feminae, non tenebitur fugere hunc aspectum nisi sub levi. Sed haec distinctio minus probanda videtur in se ipsa quia malitia actionis indicanda est ex influxu quem causa natura sua exercet. Obligatio gravis aliunde oriri potest quando aliquis saepe vehementer excitatur cx aliqua causa per accidens quae facile evitari possit, nempe ex obligatione vitandi periculum proximum consensus, qui aderit in frequenti commotione carnali vehementiore.

M Caveatur tamen ea quam Vermeersch, *De castitate* 374.388, etc. dicit luxuriam *larvatam,* in qua sci. actus qui luxuriam excitant *sine ulla vera ratione* exercentur; tunc enim in plena sinceritate fatendum erit, *sub fucatis praetext.bus* directe intendi commotionem venereamen, ideoque graviter peccari.

5. *Ponere respectu actuum Venereorum imperfectorum* vel distillationis, ct ratione istorum effectuum praevisorum ct non intentorum: a) causam PER se, ubi adest ratio non ita gravis, sed proportionaia istis effectibus physicis minoris momenti, *nullum* est peccatum; ubi non adest ratio omnino proportionata, peccatum est leve, quia rationabiliter, etsi sub levi, abstinendum fuit a tali actione propter castitatem, ut statim patebit; ubi nulla adest ratio proportionata, sed tamen effectus venerei nullatenus directe intenduntur, adhuc ex regula saltem generali non videtur peccatum esse giave, secluso semper periculo delectationis completae et consensus in istos effectus imperfectos; sic v.gr. qui sine ulla ratione, ex levitate vel ioco veniahter malo osculatur personam a.terius sexus vel curiose aspicit eius partes, non videtur eo ipso graviter peccare contra castitatem, etsi praevideat aliquam parvam commotionem per se secuturam; *b)* causam per accidens lacilc excusatur a quovis peccato contra castitatem, nisi motivum agendi sit plane inhonestum vel habeatur periculum consensus in effectum venereum quando fiet.

317. 11. *In luxuria:* a) *specie morali distinguuntur:* a) *peccata dicta* **contra** *naturam, a peccatis* **secundum** *naturam; β) actus* **imperfecti,** *ab actibus* **perfectis;** b) *non autem, ut videtur, a) actus perfecti* **puberum virorum,** *ab actibus perfectis impuberum vel feminarum, neque β) sermones obsceni et aspectus, a lactibus, osculis vel amplexibus.* Explicatur:

Ad a); Consensu omnium theologorum constat differentia hacc specifica in utroque casu ex eo quod actualio facultatis generativae *contra* ordinem naturae vel usque ad *perseciam* satietatem specialem repugnantiam habet ad ordinem rationalem ct morum, comparata cum actuatione quae est *secundum* naturam vel respective *inconipicta,* ideoque sine totali eversione ordinis a Deo statuti, quae est in prioribus.

Ad b, a) : Cum malitia pollutionis non sit in frustratione seminis ut talis, quod neque habetur in femina neque in viro parce producitur et administratur, sed copiosissima abundantia (cf. 357 cl nota 35), sed in usu completo functionis generalivae contra ordinem naturae, mediis physicis vel psychicis quaerendo plenam actuationcm facultatis, excluso fine ad quem unice destinata est, satis patet quamlibet pollutionem sive in viro sive in femina, sive in adulto sive in impubère qui excitatur usque ad satietatem appetitus cum effusione humoris improiifiti glandularum, perlinere ad unam candemque speciem moralem, in qua modus causandi vel persona causans,

ratione ipsius pollutionis nihil addit specifice peculiare, sed ad suminum est circumstantia aggravans °1.

Ad b, *fi)* : Cum specifica malitia horum omnium actuum in genere luxuriae consistat in aptitudine quam habent ex natura sua ad excitandam commotionem carnalem et actus in eadem specie completos, v.gr. fornicationis vel sodomiae, quamquam ratione actus essentialiter differant sermones, aspectus, tactus et alia ns similia, ratione malitiae moralis omnes isti actus in idem recidunt, eandemque habent per se speciem muralem ; quamvis ad malitiam hanc communem facile accedit aha specie diversa, praesertim in tactibus, petita ex *circumstantiis personae* erga quam tactus exercentur, propterea quod ai tectus ferri solet m lactibus ad ubiectum cum suis circumstantiis, dum in sermonibus ct aspectibus facilius abstrahit a circumstantiis particularibus obiectorum, et solam attendit in eis apLitudinem ad commotionem venerea m02 et ad actum in specie suprema completum.

CAPUT 111

De peccatis contra castitatem

Summa rerum dicendarum: In hoc capite agimus: articulo I, dc peccatis *completu* contra castitatem, et quidem £ 1 de peccatis *secundum finem naturalem;* §2 de pecatis *contra finem naturalem;* aiticulo 11, de peccatis *incompletis,* sive externis sive internis, ct qu.dem 1 de actibus *m se luxuriosis* incompletis; § 2 de actibus *impudicis;* articulu 111, brevem notitiam tradimus de *anomaliis* sexualibus. Quaestiones pari.culares de peccans contra castitatem *coHiuyalenï,* amandamus tractatui de matrimonio.

Lufello, *Tr. dc castitate* II p.7-334 (Paris 1858); Noldin-Schmitt, *De sexto praecepto* n.14-03; Merkelbach, *Dc castitate et luxuria* p.37-82; VebiUîERSCH, IV,91-141; IerkEres-AIuxuria, 1,519-540; Wouters, *De virtute castitatis* n.31-76; Daxza-Paeazzini, *De castitate et luxur.a* sect.2 c.3-5; sect.3.

ll Vermeersch, IV 103,3 scribit: “Ab illis pollutionibus (personarum cuiuslibet sexus copulae capacium) specie differunt pollutiones imantium, et eorum quibus deficit erectio.” h,t Wouters, *De virtute castilal.s* 12: “Impuberes, puta saltem 13 annorum, actus incompleti sunt capaces. Dubitari potest, utrum sensatio in pudendis puerorum, puta 8-12 annoium, sit venerea an mere sensibilis carnalis..." Quidquid de his sit, factis videtur constare impubcics esse capaces excitationis Venereae cum sanatione appetitus completa, sive possint praeterea copulari sive non, et si ad eam satiat.unem perveniant, putaverimus eos peccatum specie idem committere atque puberes se polluentes, quodeumque sit liquidum emissum.

° Sic etiam Noldin-Schmitt, *De sexto* n.51; Prümmer, 11,692; Mejlkxlbach, 11,1026; Wouters, *Dc virtute castitatis* n.71.

ARTICULUS I

De peccatis luxuriae completis

318. Peccata luxuriae completa sunt *ea in quibus actualia apparatus gcnerativi producitur usque ad consummationem, cui comitatur satietas et quietatio naturae.*

Cum facultas gcnerativa eiusque actuatio unice data sint hominibus in bonum prolis, ct proli debito modo provideri non possit nisi in matrimonio, sequitur nullum usum deliberatum illius facultatis permitti solutis, ideoque sex modis peccare posse in luxuria consummanda secundum finem naturae.

Nimirum: si usus completus naturalis habeatur inter solutos diversi sexus ex mutuo consensu, est *fornicatio,* cui accedunt concubinatus ct meretricium ; si talis usus vi extorquetur ab alterutro, dicitur *stuprum:* si complex transfertur vi cx uno in alium locum, libidinis explendae gratia appellatur *raptus;* si saltem alterutra pars est coniugata, fit *adulterium;* si peccatum consummatur inter consanguineos, affines, spiritualiter vel legalitcr cognatos, committ tur *incestus;* si saltem alterutra pars est quoad castitatem Deo dicata per votum publicum, intercedit *sacrilegium.* Peccata contra finem naturalem consummata sunt quatuor: *pollutio, sodomia, bestialités, onanismus.* Dc singulis speciebus hisce dicendum est.

§ 1. *De luxuria consummata secundum finem naturalem*

Summa rerum dicendarum: Ex ordine agendum est de fornicatione, stupro, raptu, adulterio, incestu, sacrilegio.

I. De fornicatione

319. I. Fornicatio simplex est *usus naturalis completus facultatis generativae inter virum et feminam, solo matrimonii defectu vitiatus.* Dicitur:

Usus naturalis .completus, hac expressione significamus in toto tractatu quod brevius appellatur coitus vel copula naturalis, consistens in congressu corporum mediantibus organis gcncrativis cum seminatione ex parte viri in vase naturali feminae, sive femina quoque seminet humorem vulvovaginalem sive non.

Inter virum et feminam, non addimus corruptam, ut volunt aliqui, quia non constat malitiam specialem haberi in

fornicatione qua amittitur *virginitas* corporalis, virgine consentiente.

Solo matrimonii defectu vitiatus, quia si ex parte utriusque vel alterutrius fornicantis accedat specialis circumstantia cognationis, matrimonii, voti, violentiae adhibitae, non iam est simplex fornicatio, sed vitiatur alia quoque malitia novam speciem addente.

320. II. Differt accidentaliter a: a) concubinatu, in quo exercetur diuturnum commercium carnale secundum naturam inter easdem personas, cum conventione saltem tacita de tali relatione habituali, vitiata defectu solius matrimonii.

b) meretricio, quod designat feminae condicionem quae copiam sui corporis cuilibet accedenti facere solet. Haec prostitutio abas est *publica,* cum meretrix ab auctoritate publica ut talis habetur (prostituta registrada), alias *clandestina,* si exercetur occulte, generatim sub specie alicuius servitii honesti, v.gr. famulae in aliquo loco concursus publici.

321. III. Principia: 1. *Quaelibet fornicatio est peccatum mortale, iure tum naturali tum positivo.* Dicitur:

Iure tum naturali tum positivo, contra aliquos moralistas antiquiores, qui malitiam fornicationis non ex natura rei, sed ex damno prolis repetebant, ideoque censuerunt ex iure naturae non prohiberi absolute.

Ecclesia (D 1198) damnavit contra Caramnel propositionem: "Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur" (cf. D 1125). Pius XI (D 2230): "Neque id denique silendum, quod cum tantae dignitatis tantique momenti sit utrumque hoc munus parentibus in bonum prolis commissum, facultatis a Deo ad novam vitam procreandam datae honestus quilibet usus, ipso Creatore ipsaque naturae lege iubentibus, solius matrimonii ius est ac privilegium, et intra sacros connubii limites est omnino continendus". Cf. c.133 § 3; 2176-2181; 2357 § 2; 2359 § 1.

Scriptura saepius fornicarios exclusos a Regno caelorum declarat, v.gr. Eph 5,5-6: "omnis fornicator aut immundus... non habet hereditatem in Regno Christi". 1 Cor 6,9-10: "neque fornicarii... Regnum Dei possidebunt"; actus eorum constituunt veluti adulterium sacrilegum, propter insertionem peccantium in Corpus Christi mysticum et inhabitationem Spi

ritus Sancti (1 Cor 6.15-20) : “Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis?... An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti... et non estis vestri? Unde “qui fornicatur in corpus suum peccat” (ibid. 18). Cf. Gal 5,19-21.

Ratio validissime probat hoc mndo: Fornicatio est intrinsice et graviter mala, quia per se. id est natura sua, privat commercium carnale ordine substantiali quem exigit bonum magnum speciei humanae debito modo non solum Fenerandae sed etiam educandae, id ciuod exigit diuturnam societatem inter virum et feminam et de facto et dc iure 1.

Nec refert ad tollendam malidam intrinsecam. qtmd aliquis in determinato casu, fornicando paratus sit sufficienter providere proli fortasse nasciturae. etsi ad hoc ex pacto vel iuramento ob'icre'ur, vel etiam nnod concub'tus erit certo sterilis; nam “id quod cad't sub legis determinatione, indicatur secundum id quod communiter accidit, ct non secundum id quod in aliquo casu accidere potest”, nam lex communis datur n°n snrnndnm nartîciilnrîa aec'drntia. sed secundum communem considerationem In 1rs quidem casibus sanarentur vel non haberentur effectus pravi actuum positorum sed natura ipsa actuum non mutaretur eiusque effectus non sanarentur, sicut defectus intrinsecus pollutionis mariti non sanatur prnpterea quod semen emissum adhibeatur ad fccundationcm artificialem uxoris.

Accedit in confirmationem quod si fornicatio esset licita, homines refugerent vinculum matrimoniale et quod prolem ex fornicatione susceptam cum detrimento ordinis socialis sine debita educatione passim derelinquerent.

322. 2. *Fornicatio onanistica per se differt specie a fornicatione naturali.*

Fornicatio onanistica, ea sci. in qua actus veneretis inchoatur ad modum fornicationis, sed consummatur secundum modum contra naturam.

Ratio est quia ad malitiam fornicationis inchoative admissae, addit pollutionem contra naturam. Tamen in praxi saepe fornicatio onanistica minorem subjective malitiam habet, quia solet apprehendi ut culpam minuens, quatenus farcit mulieri et societati, renuntiando pleniori satisfactioni venereae; aliud esset si ita ageretur ad quaerendam voluptatem sine onere’.

1 Cf. S.Thomas, *2-2* q.154 a.2; *Contra gentes* 1.3 c.122.
* S.Thomas, 2-2 q.154 a.2; *De malo* 15 a.2 ad 14.
’ Cf. P.Castjilon, *Peccata secundum naturam:* NouvRevTh 47 (1920) 429-437. Si quis paenitentia ductus actum abrumperet et effusionem seminis iam

323. 3. *Meretricium et concubinatus* **non mutant speciem moralem** *simplicis fornicationis, sed accidentalitcr eam aggravaitt.*

Nam consuetudo commercii fornicarii auget quidem malitiam, propter propositum virtuale permanendi in peccato, sed per se non mutat speciem ; tamen meretrix saepe rea erit adulterii, sacrilegii, etc., propter voluntatem admittendi quoslibet accedentes. Per accidens istae circumstantiae indicandae erunt, ad statum et genus occasionum manifestandum, et ad quaestionem dc eventuali conceptione omittendam ; propter bas rationes, in quibusdam adiunctis, prudenter dc cis confessarius interrogabit.

Alibi dictum est cur status hodierni suppressa *reglamentatione* prostitutionis, *abolitionismum* profiteri debeant. Cf. n 237 ad c. appl.

324. In praxi pastorali: a) *vir practice non tenetur accusare circumstantiam seductionis,* sive quia, ubi adest, generatim praesumitur, sive quia altera pars, consentiendo, causa fuit \icissim peccati seductoris. b) *In confessione horum pacnitentium,* confessarius saepe habere debet prae oculis quae de *occasionariis, consuetudinariis, recidivis,* tradentur in tractatu dc paenitentia. c) *Fornicatores per st interrogandi* sunt discrete dc eventuali generatione, num generationem impedierint, abortum consuluerint vel provocaverint, prolem forte natam neglexerint vel expensas cius soli matri reliquerint, sed si agitur de fornicatione cum meretricibus haec omittantur, quia meretrices per multiplicatum abusum steriles fiunt, d) In excipienda confessione concubinorum aut meretricium vel ad eas accedentium, *cavendum est* ne ad nimis particularia descendatur; sufficit scire tempus per quod concubinatui vel prostitutioni vacaverunt; quot personas admiserint meretrices, phis minus quolibet dic vel hebdomada, etc.; quoties generaliter per actus mnaturales peccaverint ct alia huiusmodi per summa capita, c) *Quia concubinarius versatur in occasione proxima,* absolvendus non est priusquam concubinam c domo eiciat, si eam domi retinebat. Et hoc etiam in periculo mortis, nisi mors imminens dilationem absolutionis non ꝑatiatur

11. De stupro

325. I. **Stuprum:** *a)* latiore sensu est *oppressio mulieris invitae; b)* STRICTE intelligitur *virginis defloratio, ipsa* non evitare posset, imputatur solum actus imperfectus cum desidero copulae, non autem effectus, unde habetur vera diminutio mali, quae omnino licet fornicario in eo momento paenitenti.

4 *Si in at qua paroecia duo v'vant in concubinatu,* parochus eos *privatim moneat* sive per se sive per alium; si admonitio non habeat effectum rem *deferat ad Ordinarium,* qui, pro officio suo eos monebt, et renuentes, ab actibus legitimis ecclesiasticis excludet (cf. c.2357 §2); adhuc in concubinatu perseverantes excommunicabit, et quidem publice, si necessarium sit ad tollendum scandalum; morientes sine paenitentia, privandi sunt sepultura ecclesiastica.

invita. Hoc solum attingitur quando sine ulteriore declaratione stuprum afficitur poena vel reservatione ecclesiastica. Cf. c.2228. Dicitur:

Oppressio mulieris, sive adhuc virgo sit sensu physico, seu signaculum virginitatis conservet, sive iam fuerit deflorata.

Invitae, seu ius in proprium corpus defendentis contra oppressionem non solum physicam, sed etiam moralem, eam sci. in qua adhibentur media iniusta minarum, fraudis, metus iniusti, ebrietatis causatae, etc.; si autem preces, suasiones, blanditiae, dona, aliaque huiusmodi adhibeantur sine violentia, non erit casus stupri.

Defloratio virginis invitae, in qua nimirum est duplex iniuria, alia in personam quae opprimitur renitens, alia in eius corpus quod privatur sigillo virginitatis. Imo, apud S.Thomam aliosque scholasticos antiquos, quaelibet illicita defloratio virginis etiam consentientis, dum manet sub potestate parentum, dicitur stuprum, quia habetur violentia illata corpori delusa sollicitudine paterna de virginis custodia, et sublato impedimento notabili fornicationis et meretricii ulterioris.

326. II. Principia: 1. ***Stuprum latius sumptum*** *est peccatum cum duplici malitia specifica pravi, altera contra castitatem, altera contra iustiliam in bona personae, quibus accedere potest tertia, gravis vel levis, contra caritatem.* Ratio est quia praeter fornicationem importat violationem gravem iuris quod habet mulier in proprium corpus, cui non raro accedit malitia contra caritatem propter damnum causatum ipsi stupratae eiusque familiae, ratione dedecoris, moeroris, difficultatis ad nuptias futuras, etc.

327. 2. ***Stuprum stricte intellectum*** *in ratione intustitiae continet duplicatam iniuriam* in ipsam sci. personam cui vis infertur et in corpus specialiter cui signaculum aufertur. Num vero iniuria in corpus illata sit gravis, quatenus contradistincta ab iniuria in personam, non constat; ideoque circumstantiae virginitatis physicae stupratae non est necessario accusanda 5. A fortiori virgo consentiens in fornicationem non6

6 Plures, praesertim dominteani, tradunt integritatem corporis violenter ablatam constituere peccatum speciale iniustae damnificationis. Sic v.gr. Merkelbach, 11,1008. Sed notio stupri circumscripta devorationi virginis invitae applicationem specialem non habet, nisi in ordine ad reservationem peccati et poenas ecclesiasticas. Cf. c.2357 §1; 2359 §2.

tenetur accusare circumstantiam virginitatis, quia in amittenda virginitate qua tali non videtur gravari nisi prodigalitate levi.

328. 3. ***Mulier oppressa*** *non potest passive se habere, sed praeter resistentiam internam, regulariter opponere debet etiam externam;* non tamen obligatur ad resistendum exterius eo modo qui eam exponat maximae infamiae, periculo mortis etc., praesertim si omnino inutilis erit ad superandam violentiam, vitato semper periculo consensus interni.

329. 4. ***Mulieri stupratae licet expellere semen*** *violenter exceptum, dummodo periculum abortus caveatur.* Sic effert sententia vere probabilis et in praxi tuta, quia semen se habeat ad modum iniusti aggressoris, quem liceat vi repellere.

Contradicunt aliqui, invocata auctoritate Sti.Alfonsi quia homo non gaudeat dominio seminis ct quia gravior videatur iniuria contra generationem humanam expellere semen a sede finali naturali quam a sede instrumental!, ut accidit in pollutione. Respondendum est his stupratam habere strictum ius vitandi maternitatem quae non est secundum Dei beneplacitum, dum in ea vitanda nullius ius violet, nullius rei alienae dominium exerceat, sed propriam independentiam rationabiliter vindicet; quod accidit in casu, nam semen intrusum, utcumque dici possit homo in potentia propinqua, nullum acquisivit ius personale inviolabile, quod reverendum sit ab stuprata ante coniugationem cum ovulo, ct sua praesentia intrusa continuat aggressionem inceptam in momento stuprationis'.

Applicatio: *Circa lotiones vaginales et uterinas,* quae liceant stupratae, cf. n.277.

III. De raptu

330. I. **Raptus, ut** peccatum, est *iniuriosa privatio libertatis personae cuilibet ad luxuriam exercendam inflicta.* Dicitur:

Iniuriosa privatio libertatis; ea fit abductione personae ab uno loco in alium, sive per vim sive per dolum; et quidem inferri potest sive in ipsam personam raptam, virum vel mulierem, sive in aliam cuius potestati illa subest.

Ad luxuriam exercendam, ideoque malitia luxuriae semper habetur in raptu, saltem ex fine et intentione.

• Merkelbach, *Quaestiones de castitate et luxuria** (Lieja 1936) p.44-45. Quoad S.Alfonsum, cf. 1.3 n.394. Cf. Lehmkuhl, I 1013.

' Sic plures, ut Lehmkuhl, 1,1013; Genicot-Salsmans, 1,378 bis; Noldin-Schmitt, *Dc sexta* 69 d; Vermeersch, IV,79, etc.

331. II. Differt a matrimoniali *impedimento raptus,* in quo persona, quae non solum raptari sed etiam violenter retineri potest, est praecise mulier, intuitu matrimonii ineundi cum ea, ipsa personaliter non consentiente in raptum vel in finem matrimonialem intentum Cf, c.1074.

332. III. Principia: 1. *Raptus est peccatum cum duplici malitia specifica gravi, altera contra castitatem altera contra iustitiam in libertatem personae.* Ratio est quia ex fine et intentione raptoris semper adest peccatum luxuriae in affectu, ad quod accedit iniuria specialis in ipsam personam raptam vel in eius parentes aut tutores invitos.

333. 2. *Si post raptum expletur luxuria, quatenus executio moraliter coniungatur cum raptu ipso non constituit novum peccatum,* sed in confessione accusanda est duplex malitia memorata, cui accedere possunt aliae stupri, adulterii, sacrilegii, etc.

IV. DE -J3ULTERIO

334. I. Adulterium est *actus carnalis inter virum et mulierem, quorum saltem alteruter est matrimonio cum alia persona ligatus;* unde breviter describi solet tanquam "violatio tori alieni". Sed malitia adulterii est etiam in actibus incompletis mutuis inter personas quarum altera saltem est conjugata, itemque in actibus solitariis coniugati, exercitis cum mente et animo adulterino; imo quoddam adulterium mentale committeret coniux qui in usu matrimonii affectum et desiderium personae extraneae foveret.

II. Est *simplex* vel *duplex,* prout exerceatur inter solutum et coniugem vel inter coniuges diversorum matrimoniorum.

III. Committitur tripliciter: ǂ *a coniugata cum soluta,* quod est omnium minus grave; *β) a soluto cum coniugata,* quod est per se gravius, quia magis naturae repugnat commixtio unius feminae cum pluribus viris propter inccrtitudinem paternitatis quoad eventualem prolem, et quia adultera se exponit periculo subintroducendi in familiam prolem illegitimam cum pessimis consectariis pro pace familiari, hereditate filiorum legitimorum, etc.; 7) *a coniugato cum coniugata,* quod est omnium gravissimum, quia ad supradicta addit duplicem malitiam contra fidelitatem et duplicem contra iustitiam.

335. IV. Principia: 1. *Adulterium est peccatum cum duplici malitia specifica gravi, altera contra castitatem altera contra iustitiam* in ius coniugis innocentis et in sanctitatem matrimonii violati; in bis includitur malitia contra pie-

tatcm, fidelitatem ct religionem, praesertim quando matrimonium est sacramentum.

Ius, tam canonicum (cf. v.gr. c.2356.2357 § 2) quam civile, poenis afficit adulterium, id quod gravius delictum, et in iure ecclesiastico mortale peccatum (cf. c.2218 § 2), supponit.

Scriptura severissime prohibet in pluribus locis adulterium, v.gr. Prov 6,29: "Si quis ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam"; Eccli 23, 25.30: "Omnis homo qui transgreditur lectum suum... in plateis civitatis vindicabitur" ; et cum poena capitis in A.T. mulctanduni decernit, v.gr. Lev 20,10 (cf. 18,20): "Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriantur et moechus et adultera". Similiter Deut 22,22.

Ratio facile gravitatem duplicatae malitiae specie distinctae ostendit, propter luxuriam directam quae est in adulterio et propter iniuriam in re magni momenti ct significationis.

336. 2. *Adulterium inter duos coniugatos duplicem habet malitiam adulterii in confessione declarandam.* Nam unusquisque, praeter gravem malitiam proprii adulterii, contrahit aliam similem ex cooperatione ad adulterium alterius, quam si non manifestaret, deciperet confessarium in re substantiali ad integritatem accusationis.

337. 3. *Adulterium consentiente coniuge et adulterium invito coniuge commissum, differunt quidem specie; sed etiam prius retinet specialem malitiam violatae sanctitatis coniugalis, in confessione declarandam.*

Ecclesia damnavit hanc propositionem (D 1200) : "Copula cum coniugata, consentiente marito, non est adulterium ; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum". Hinc, quanquam consentienti non fit iniuria, et hoc valet etiam de coniuge non opponente ius suum quoad rationem personalem, remanet in adulterio cum uxore mariti consentientis violatio iuris sacramenti et contractus lege divina indissolubilis.

338. 4. *Matrimonium attentatum a coniuge cum altera persona, graviter laedit sanctitatem coniugii existentis,*

et in ea pietatem et iustitiam erga alterum consortem. Unde et infamia notantur ipso facto bigami in iure poenali Ecclesiae. Cf. c.2356.

339. 5. *Actus carnalis cum persona* ***alteri desponsata*** *implicat circumstantiam notabiliter aggravantem, sed non addentem novam speciem peccato.*

In S.Scriptura (Deut 22,23-24 collato cum 28) haec aggravatio significatur; et ratio est manifesta, propter aestimabilitatem quam amittit persona corrupta, praesertim femina. Sed species malitiae gravis nova -non ostenditur, quia sponsalia non conferunt sponsis ius strictum in corpus ad invicem [8].

De incestu

340. I. **Incestus** est *a)* stricte: *actus luxuriosus inter personas cognatione carnali ad invicem coniunctas; b)* late, *etiam inter alias legali vel spirituali cognatione ligatas intra gradus pro matrimonio prohibitos.*

Cognatio carnalis duplex est, alia quae derivatur *ex consanguinitate,* seu communicatione eiusdem sanguinis propter descendendam ab eodem stipite, alia quae derivatur *ex affinitate,* seu coniunctione alterius ad alterum propter consanguinitatem alterius cum tertia persona quae facta est una caro in coniugio cum altero. Cf. c.2359 § 2. Cum aliqua cognatio carnalis necessario sit inter omnes homines ab unico stipite protoparentum provenientes, in ordine ad incestum, iure naturali indeterminate vetitum pro cognatis, determinatio et ulterior completio graduum intra quos pro bono communi sustinetur prohibitio in plerisque fit a iure positivo, civili pro non baptizatis, ecclesiastico pro baptizatis [e]. Unde cognatio carnalis quae consideratur relate ad incestum (et similia valent de legali et spirituali) limitatur ad gradus iure positivo

[*] Discrepant *AA.* dum alii simpliciter negant, alii simpliciter affirmant circumstantiam sponsalium mutare spectem, et alia sententia intermedia hoc affirmat de fornicatione sponsae, non vero sponsi. Cf. Noldin-Schmitt, *De sexto* 20,2.

[e] Sunt qui memorant solos gradus ab Ecclesia pro matrimonio prohibitos. Sic v.gr. Vermeersch, IV,93; Noldin-Schmitt, *De sexto* 21; Ferreres-Mondria 1,521. Sed cum ratio determinationis prohibitionis positivae sit ex eodem motivo pietatis seu reverentiae protegendae etiam in lege civili, ratio incestus adesse videtur similiter inter gradus iure civili prohibitos pro illis qui eo attinguntur. Quodsi ex dispensatione tollatur prohibitio nuptiarum inter cognatos, tolletur ipso facto etiam ratio incestus in actibus carnalibus eorum, sublato speciali motivo pietatis quod inerat vi legis. Cf. S.Alfonsus, l.3 n.452.

determinatos (cf. c.1076.1077) et per legitimam dispensationem non stiblatos, salva etiam prohibitione quae ex iure naturali adest pro consanguineis in primo saltem gradu lineae rectae.

Cognatio legalis adest cx *adoptione* iuxta determinationes legis positivae civilis, quam Ecclesia pro iure suo matrimoniali canonizat (cf. c.1080), inter personas et in gradibus ibi determinatis.

Cognatio spiritualis exurgit ex relatione paternitatis-filiationis spiritualis, quae contrahitur in regeneratione baptismal! inter baptizatum et baptizantem ac patrinos (cf. c.1079. 768).

341. II. Principia: 1. *Incestus stricte sumptus est peccatum cum duplici malitia specifica gravi*[10] *altera contra castitatem, altera contra pietatem propinquis debitam.*

S.Scriptura saepius et singulas fere formas incestus prohibet, praesertim in Lev 18,6-18; 20,11.12.14.17, etc., et nota est excommunicatio a S.Paulo inflicta in incestuosum Corinthiacum (cf. 1 Cor 5,1-5).

Ratio probat ad mentem Sti.Thomae specialem repugnantiam quae inest usui venereorum inter consanguineos et affines ex violata honorificentia speciali inter ipsos manifestanda. ex speciali motivo arcendi commixtionem venercam inter eos qui simul conversari debent, denique ex convenientia multiplicandi sibi coniunctos, ut fit per affinitatem contractam cum consanguineis consortis [11].

342. 2. *Incestus ex violatione cognationis:* a) *non differt specie inter consanguineos et affines;* b) *differt inter cognatos carnales et inter spirituales vel legales;* c) *pariter differt incestus ex cognatione spirituali ab incestu ex cognatione legali, et in specie theologica postremus non demonstratur graviter peccaminosus.*

Ad a); "Persona affinis coniungitur alicui propter personam consanguineam coniunctam ; ct ideo, quia unum est propter alterum, eiusdem rationis inconvenientiam facit con-

[10] Incestus ex violatione cognationis *legahs,* nec argumentis intrinsecis ncc auctoritate extrinseca probatur continere gravem malitiam in ratione violatae pietatis.

[11] Cf. S.Thomas, 2-2 q.154 a.9c.

Sanguinitas et affinitas”12, nam utrobique laeditur eadem reverentia sanguini debita, 'l'amen “aliud officium pietatis simul violari potest, et tunc certo adest diversa species; ita v.gr. incestus parentum cum filiis sub eorum potestate constitutis, quia rectae institutionis officio derogant” 13.

Ad b): Incestum late sumptum inter cognatos spirituales specie differre ab incestu stricto inter cognatos carnales patet, quia ratio reverentiae violatae in utroque diversa est, sci. religionis in priori casu, pietatis in altero. Sed intra cognationem spiritualem dirimentem matrimonium, malitia incestus, gravis quidem, non mutatur specie sive intercedat inter patrinum et filium spiritualem sive inter baptizantem et baptizatum,

Ad c) : Diversa est etiam ratio irreverentiae in utroque incestu late sumpto cx violata cognatione spirituali et legali, ideoque etiam diversa species infima peccati contra pietatem in utroque. Gravitas autem malitiae quae sit in violatione reverentiae lege humana inter legaliter cognatos inductae, merito ab auctoribus in dubium vocatur 14.

343. 3. *Species moralis peccati eadem esse videtur in quolibet incestu stricto inter cognatos carnales, quaecumque sit linea et quicumque gradus consanguinitatis vel affinitatis* Nam in omnibus una specifice pietas violatur. Sunt quidem pauci 15 qui excipere velint primum gradum lineae rectae, quia ratio pietatis inveniatur per se in parentibus, in aliis vero per participationem ; sed modo retulimus considerationem Sti.Thomae, quod quando unum est propter aliud, ambo eiusdem sunt specieiie.

344. 4. *Ab incestu difieri peccatum carnale commissum inter personas quarum altera ex officio alteram a vitio retrahere debet, quamvis hoc etiam continet specialem mali-*

12 S.Thomas, 2-2 q.154 a.9 ad 2. Contradicunt aliqui, ut VAzquez, *In 3* q.91 a.1 dub.4 n.11,12; Lessius, *Dc iustitia ct' iurc* 1.4 c.3 n.79.

n Merkelbach, *Quaestiones dc castitate ct luxuria* p.49. Cf. etiam Vei·mEErsch, *Dc castitate* 315,4c, ubi, cx Lugo et Lclmkuhl, admittit peculiarem impietatis speciem adesse etiam in incestu adulterino filii cum noverca vivente patre, propter iniuriam huic causatam. Cf. Ferreres-Mondrîa, 11.548.

M Cf. Noldin-Schmitt, *De sexto ct nono praecepto* n.22. Quoad *honestatem publicant,* a lege inductam tanquam impedimentum quorundain matrimoniorum, notetur nulla specialia pietatis officia per eam induci, ideoque non esse circumstantiam fornicationis accusandam; LaNZa-Palazzini, *Dc castitate ct hixuri* (Turin 1953) p.153-154.

13 Sic v.gr. Lehmkuhl, 1,1050, et Wouters, *Dc virtute castitatis* 39,3, post S.Alfonsum, 1.3 n.448.

,e Cf. Lugo, *Dc poenitentia* d.16 n.31S; SuârEz, *Dc poenitentia* d.22 s.3 n.12 asseruit: "De gradibus consaguinitatis, quatenus sunt circumstantiae incestus probabilius [est] non mutare speciem peccati”.

liant, violatae sel. iustitiae. Ratio *palet ex ipsa propositione;* profecto, parochus, rector collegii, ludimagister, confessarius in actu excipiendi confessiones, etc., cx officio debent consulere saluti spirituali et rectae educationi sibi commendatorum 1T. Hoc non extenditur ad cooperatorem parochi, auxiliares rectoris in collegio etc., quamvis hi quoque facile peccabunt gravi scandalo contra caritatem. Moderator spiritualis iibere electus obligationem iustitiae non contrahit, "mutuo enim consensu tollitur vel interrumpitur relatio specialis directionis"; severius vero dicendum est de illo qui ad munus patris spiritualis exercendum deputetur, v.gr. in monasterio18.

VI. De sacrilegio

345. L Sacrilegium carnale: *a)* stricto sensu est *actus carnalis inter personas quarum alterutra saltem est per ordinem sacrum aut per votum, ut videtur publicum, castitatis Deo dicata;* b) latiore sensu est *actus carnalis ita peractus, ut locum vel obiectum sacrum polluat.* In solo sacrilegio carnali stricto habetur ratio sacrilegii ex ipso suo obiecto; in alio, violatio luxuriosa est potius circumstantia obiecto accedens et speciem mutans. Dicitur:

Alterutra dicata per ordinent sacrum aut per votum, ut videtur publicum, nimirum: a) *ordines sacri,* a subdiaconatu, obligationem servandae castitatis ita imponunt libere ordinatis, ut contra eandem peccantes sacrilegii rei sint (cf. c.132 § 1) sive ex voto publico implicito in subdiaconatus susceptione, ut plcrique iure censent, sive saltem ex voluntate Ecclesiae sacrandi clericos maiores quoad castitatis officia; *β) votum castitatis publicum,* nomine sci. Ecclesiae a legitimo superiore ecclesiastico acceptatum (cf. c.1308 § 1) consecrat similiter Deo voventem, ita ut peccatum ab eo et cum eo commissum habeat rationem sacrilegii personalis 10.

Quodsi votum castitatis fuerit *privatum,* peccatum luxuriae habebit quidem specificam malitiam contra religionem sed diversam a sacrilegio, nemo enim privatus se potest sacram personam efficere, etsi gravem ideoque in confessione declarandam, ut fert sententia verior et probabilior.

u Cf. Ferreres-Mondrîa. II.548.549 q.5.°
w Vermeersch, IV 98; cf. In., *Dc cast tatc* 320.
" Sed peccatum contra castitatem, ad quod persona sacra alium induxerit solitarie vel cum tertia persona patrandum, non habet rationem sacrilegii, dummodo inducens expers maneat libidinis. E contra sacrilegium existit in desiderio carrali circa personam sacram.

Locum vel obiectum sacrum polluat\$ nimirum, *locus sacer* is dicitur, qui saltem sollemni benedictione divino cultui est dicatum (cf. c.1154), ideoque sive ecclesia sive oratorium publicum quod illam benedictionem receperit, imo probabiliter etiam semipublicum similiter benedictum20; *obiectum sacrum* est illud quod consecrationem (ut calix) vel benedictionem sollemnem (v.gr. ciborium) suscepit. Polluuntur in genere *loca sacra* actionibus c.1172 expressis 21 ; *oblecta,* vero, usibus impiis actionibusque sordidis exercitis circa ea ; *utraque,* autem, in ordine ad sacrilegium carnale actibus luxuriosis in loco sacro completis, ideoque non internis vel externis imperfectis, aut usu luxurioso rerum sacrarum in quibus est specialis repugnantia ad locum vel obiectum sacrum.

346. II. Dividitur in *personale, locale, reale,* prout sacrum quod violatur per actum venereum sit persona, locus vel res. Solum sacrilegium carnale stricto sensu sumptum est species luxuriae; quia, ut dictum est, in eo solo adest ratio sacrilegii ex persona carnaliter violata, dum in aliis luxuria se habet ad modum circumstantiae sacrilegii.

347. III. Principia: 1. *Sacrilegium est peccatum cum duplici malitia specifica gravi, altera contra castitatem altera contra religionem.* Ratio patet, quia praeter malitiam luxuriae, adest irreverentia Deo in personis, rebus, locis sacris debita, quae offendit religioni.

348. 2. *Sacrilegium inter duas personas sacras duplicem habet malitiam contra religionem huic violationi propriam, in confessione declarandam.* Nam, praeter violationem propriae personae, unusquisque cooperatur ad violationem alterius, et sic duplicatam malitiam sacrilegii contrahit ex duplici persona sacra violata actu personali et cooperativo.

349. 3. *Qui duplici titulo publico ad castitatem tenetur, unicum nihilominus committit sacrilegium si luxuriose agat.* Ratio est quia duplex ille titulus, v.gr. sacerdotii et voti religiosi, unum idemque motivum formale constituunt, gravius quidem obligans, sed intra eandem speciem moralem.

350. 4. *Sacrilegium carnale late sumptum differt specie morali a sacrilegio carnali strido; imo diversae speciei*

30 Vermeersch, *De castitate* 314 excipit semper oratoria semipublica.

J1 Cf. n.91,4 et quae ibi dicta sunt de actibus luxuriae coonplctis semel aut rarius commissis in templo, num constituant sacrilegium locale post promulgatum Codicem canonicum. Cf. Noldin-Schmitt, *De- sexto praecepto* 26,3.

sunt violatio luxuriosa loci ct obiccti sacri. Omnia patent ex dictis in tractatu de religione n.91,2.

351. 5. *Sacrilegii realis speciem maxime induit abusus rei essentialiter sacrae ad turpia,* v.gr. sacrificii missae quod alicui promitteretur ad obtinendum consensum in actum turpem, sacramenti paenitentiae quo confessarius abuteretur ad sollicitandum ; imo sacrilegium reale adesse censent plures in peccato carnali quod aliquis commissent post comunionem, quo tempore species sacrae nondum corruptae praesumuntur, sci. intra semihoram circiter 22.

Applicationes: 1. *Unicum sacrilegium carnale* personale committit: *sacerdos religiosus* qui peccat contra castitatem, sed perinde est per se quod peccet etiam externe vel mere interne23; similiter *Persona non sacra* quae peccat cum eo, vel pravis desideriis consentit circa eum vel ipsum ad turpia trahere tentât.

2. *Duplicis sacrilegii carnalis* fit rea *persona sacra cum persona sacra* luxuriose agens, eamque circumstantiam manifestare debet in confessione.

3. *Non committit,* ut videtur, proprie dictum sacrilegium qui peccat contra continentiam ligatus voto privato castitatis, tamen certo peccat contra religionem propter violationem votiM, cuius proinde existentiam manifestare tenetur in confessione. Probabilius debet manifestari etiam *circumstantia loci* in accusanda pollutione procurata in ecclesia, quia iuxta communiorem sententiam habetur gravis irreverentia erga locum sacrum, etsi forte sacrilegium locale cum effectibus canonicis non existâta.

§ 2. *De luxuria consummata contra finem naturalem*

Summa rerum dicendarum: In peccatis contra finem naturalem actus carnalis exercetur ineptus ad prolis generationem, sive quia non servatur concubitus deorum (pollutio), diversi sexus (sodomia), eiusdem speciei (bestialitas), sive quia concubitus naturalis vitio pervertitur (onanismus artificialis) aut extemporanee interrumpitur (onanismus naturalis). Amandata ad tractatum de matrimonio quaestione de onanismo, nunc agimus dc aliis tribus formis peccati contra naturam, specifice inter se distinctis ut constat v.gr. ex propositione damnata (D 1124): "Mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimae." Addemus scholion dc sic dicto *crimine pessimo* quod ad diversas species peccatorum carnalium trahi potest.

2 Sic v.gr. cum multis antiquis Aertnys-Damen, 1,614; Vermeersch, IV,92; Noldin-Schmitt, *Dc sexto- praecepto* 26,4. PkOmmer, tamen, merito ut putamus, animadvertit (11,702) hoc non sibi videri "solide probatum, nisi tamen talia peccata fiant cum volita relatione ad communionem".

2 Tamen qui ordines sacros extra Institutum religiosum susceperit cum intentione sc non obligandi cx voto, quoad actus mere internos non contraheret reatum religionis violatae.

54 Hoc peccatum contra religionem specie differt secundum plerosque a peccato quod est ex violatione personae sacrae qua talis; tamen, quia sunt auctores qui censent quamlibet voti etiam privati violationem esse sacrilegam, in praxi sufficit semper dicere in confessione: laesi votum castitatis, quin explicetur utrum fuerit publicum an privatum.

s Sic sententia fere communis contra aliquos, ut Vermeersch, IV,92,2.

352. Luxuria contra finem naturalem, *SCCWnduvi se et ceteris* /'d-*ribus, est gravissima in suo genere luxuriae,* quia transgreditur naturalem ordinationem quae in usu genitalium est ad finem primarium. prolem sci. generandi. *Tamen,* in adiunctis concretis aliquod peccatum secundum naturam potest esse gravius propter concursum plurium specierum, vel propter circumstantias accedentes aut speciem alius generis adiungentes, propter sequelas futuras, etc.; sic verbi gratia minus malum est abrumpere copulam fornicariam cum periculo vel etiam securitate effundendi semen extra vas naturale, quam fornicationem perficere

T. De pollutione

353. I. Pollutio quae ex debilitate animi quam revelat dicitur *mollities,* et ex modo frequentiori quo peragitur, *masturbatio,* quasi manu-stupratio, ct vulgo saepe *vitium solitarium* (apud medicos, non raro, *onanismus),* definiri potest: *usus separatus completus facultatis venereae,* seu separata actuatio completa facultatis gcncrativae, ideoque cum seminis virilis vel humoris vulvovaginalis effusione absque concubitu. sive solitarie actus huiusmodi exerceatur sive cum complice. Et quia subiectum quasi maculatur illa secretione,, inde nomen pollutionis [27]. Dicitur :

Usus completus, ideoque differt specifice non solum ab actibus *impudicis,* in se non luxuriosis, sed etiam ab actibus luxuriae *incompletis,* qui non sunt nisi inchoatio ct praeparatio luxuriae completae: solet provocari diversis causis nervos genitales excitantibus, sive mere physicis (tactibus, pressione, frictionibus), sive mere psychicis (lectionibus obscenis, vividis phantasmatibus lubricis), sive mixtis.

Separatus, i.e. sine concubitu, quia si fiat in concubiti) naturali referendus est ad unum vel plura simul peccata luxuriae consummata secundum naturam ; si autem in concubitu innaturali. erit alia species contra naturam. In hoc usu completo separato, non in *perfecta delectatione venerea* solitaria vel in *frustranea effusione* seminis, habetur principalis ct

[36] Cf. Castjllon, *Peccata contra naturam:* NouvRevTh 47 (192(0 42°-437.

[27] Pollutio feminea, seu eiaculatio humoris abundantioris e glandulis Bartholini, secundum recentiores physiologos non per se requiritur ad orgasmum seu summam experientiam carnalem actus venerei completi; imo. apud quasdam feminas nunquam evenit, quamquam plenam satietatem in activitate sexuali experiantur. Igitur mulieres censebuntur pollutae quae plenam passionis satisfactionem seu satietatem solitarie experiantur, licet humorum secretionem, dc qua ceteroquin non interrogandae sunt, haud persenserint. Cf. V.VANGKEWWt, *De intrinseca ct gravi malitia pollutionis:* CollatBrug 4S (1952) 114, et citatos ab eo auctores; L.ScuKMiN, *II visio- solitario* (Milân 1946).

specifica malitia pollutionis, quamvis delectatio completa et effusio seminis extra matrimonii usum certe sunt graviter peccaminosa, quia comitantur actus venereos in quibus organa generationis culmen excitationis attingunt.

354. II. Differt a DISTILLATIONE, in qua e glandulis prostatae et urethrae emittitur humor subtilior, viscosus, incolorus quantitate exiguus et fere guttatim, non prolificus, cum levi aut nulla commotione; dum in pollutione liquidum effunditur segregatum praesertim a glandulis prostaticis, cooperianis, littreanis; admixtis per se zoospermatibus; densius, flavescens, copiosius, per se in viris puberibus fecundum. cum magna commotione.

Distillatio accidit: a) *ex causa naturali* (debilitate, catarrho urethrali, etc.), et tunc est morbus a medico sanandus in se amoralis; β) *ex libidine,* cum commotione venerea, tanquam inchoata pollut'o, de qua indicandum est secundum doctrinam de actibus venereis. *Locum habere potest* etiam in impuberibus et castratis, ct accidit sive provocata tactibus, etc., sive sponte; et potest esse coniuncta cum voluptate vel ea carere.

355. III. Dividitur: 1. *Ratione voluntarietatis* in: o) VOLUNTARIAM si libere excitatur, vel saltem, naturaliter excitata, libere admittitur; et voluntaria potest esse: a) *in se* si provocatur directe, aliquid faciendo cum intentione eam propter se vel propter aliud procurandi; *β) in causa,* si provocatur indirecte, aliquid faciendo cum praevisione pollutionis eventurae, sed sine eius intentione;

b) involuntariam, si cx causis naturalibus sequitur sine interventu voluntatis eam provocantis vel admittentis; et potest esse a) *morbosa,* quae etiam in statu vigiliae facile occurrit (spermatorrhea), ex levissimis quoque causis (motu, tactu superficiali, evacuatione, etc.), et saepe sine delectatione, sive propter extraordinariam excitabilitatem nervorum, praesertim sexualium, sive propter magnam debilitatem generalem; quae utraque affectio non raro excessibus venereis praecedentibus debetur; in se versatur extra rationem peccati, et medico subicicnda est, quia non curata valde nociva evadere potest; /9) *nocturna,* quae generatim nonnisi in somnis accidit, cx causis naturalibus, praesertim ex concitata phantasia, cum delectatione, sed sine advertentia et consensu, saltem actuali; haec accidit viris (rarius feminis) periodicitatc magis vel minus regulari et frequenti, quae inter extrema unius fere hebdomadae et unius altcriusve mensis pro diversitate personarum, vivendi genere, etc., continetur potest; Deo sic providente ut semen superfluum hac ratione expellatur. Quamvis saepe hoc phaenomenon provocatur phantasmatibus plus minus inhonestis, non necessario denotat hominem libidinosum; imo aliquando apud personas castissimas frequentius occurrit in iuventutel". Frequentia, nisi'sit nimia, pluries v gr. repetita intra hebdomadam per longius tempus, non est attendenda, si autem nimia sit, medicationi subicietur.

2. *Ratione sexus* in: u) masculinam, quae occurrit in viro cum

a "Cum humor seminalis superabundat in corpore vel cum facta est seminis resolutio..., somniat dormiens ea quae pertinent ad expulsionem huiusmodi humoris abundantis vel resoluti" (S.Thomas, *S.th.* 2-2 q.154 a.5).

summa excitatione sexuali, cui comitatur normaliter summa quoque delectatio, ct manifestatur extrinsecus per secretionem supra definitam ; sive *firolificatn.* quia contineat spermatozoïdes in testiculis elaboratos ct in liquido illo eiaculatos, qualis est per se pollutio viri potentis ad matrimonium, sive *itnprolificam,* quia non contineat spermatozoïdes (vel cos habeat *sine vitalitate sufficienti* in senibus potentibus), qualis est pollutio vasectomiati, impuberis capacis orgasmi satiativi, eunuchi post pubertatem castrati sed adhuc retinentis capacitatem copulationis cum seminatione;

b) FEMININAM, quae perficitur in feminis cx motu et contractione vaginae, cum delectatione satiativa, quam solet saepe comitari secretio humoris vulvovaginalis ad generationem non necessarii, sed tamen utilis, qui aliquando exterius effluit, aliquando in plicaturis parietum vaginalium retinetur[39].

356. IV. Principia: 1. *Pollutio directe et perfecte voluntaria est semper ct intrinsece grave peccatum.*

Ecclesia damnavit propositionem (D 1199): "Mollities iure naturae prohibita non est". Unde si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali". In qua propositione admittitur concessa prohibitio positiva divina, et vindicatur prohibitio naturalis. Gravitas peccati pollutionis eruitur ex condemnata alia propositione (D 1124): "Mollities, sodomia ct bestialitas sunt peccata eiusdejn speciei infimae, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem". Intrinseca malitia manifesto concluditur etiam ex responso *Sti.Officii* circa pollutionem *non libidinosam* dictam (D 2201): "Utrum licita sit masturbatio directe procurata, ut obtineatur sperma quo contagiosus morbus blenorragia detegatur et, quantum fieri potest, curetur? Resp. Negative", invocari possunt etiam alia documenta Magisterii ecclesiastici quae immediate agunt de onanismo, sed vim probativam habent circa pollutionem, est enim onanismus pollutio in effectu, etsi in affectu sit adulterium, fornicatio aliudve peccatum.

S.Scriptura satis innuit gravem malitiam intrinsecam pollutionis, praesertim Rom 1,24: "Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis" ; 1 Cor 6,9.10: "An nescitis quia inicui regnum Dei non possidebunt ? Nolite errare... neque molles... regnum Dei possidebunt".

Theologi unanimes tenent pollutionem directe voluntariam esse, etiam iure naturae, graviter prohibitam, licet *in*

[39] Cf. San Román, *¿Continendaf /Sensualismef* c.6; Scremin, *JI visig so·* (Milân 1946)»

rationali demonstratione construenda non omnes afferant probationes constringentes, inepta definitione generali luxuriae et particulari pollutionis decepti.

Ratio formalis intrinseca atque specifica gravis malitiae quae est in pollutione, apud utrumque pariter sexum, sive intra sive extra matrimonium, repetenda est ex deordinatione actus venerei extra concubitum completi. Nimirum, actuatio completa facultatis generativae, cum habeat *bonum speciei* tanquam finem naturalem et necessarium a natura intentum, hominemque *individuum* transcendentem, debet referri semper ex parte ipsius *actus* ad *debitam propagationem speciei,* quae est *finis operis* a Deo activitati sexuali inditus *et* nullatenus sub altiore fine hominis constitutus. Quare intrinsece malum est separata et completa actuatione facultatis generativae hunc finem naturalem ac necessarium pervertere, ut accidit in pollutione, in qua "separatin'!, et unice propter bonum individui, vir ct mulier, sese polluentes, qua singuli fruuntur naturali operatione quae solum propter speciem, obiective saltem, communi opera intra coniugium exerceri atque amari potest. Ista autem privatio ordinis atque boni maximi momenti deprehenditur obiective gravis" 30.

Confirmari potest hoc argumentum, tum quia si pollutio liceret vel non prohiberetur sub gravi, multi hac voluptate contenti onera matrimonii refugerent cum gravi detrimento societatis et frustratione divinae ordinationis, tum quia si fornicatio est graviter illicita, utpote educationi prolis contraria, a fortiori debet esse pollutio ipsam prolis propagationem frustrans.

Argumentum valet etiam de pollutione deliberate admissa, etsi non procurata, in qua "homo disponeret de sc in ordine ad degustandam delectationem venereaм extra servitium boni speciei" ", Hoc quidam recenter negaverunt, quia delectatio in se non mala adiungatur in casu operationi quae non est ne materiale quidem peccatum, utpote involutaria ®. 'Sed haec opinio minime potest approbari; sane delectatio venerea tunc solum est ordinata, quando comitatur actum debito modo servientem speciei, ideoque extra hunc casum non potest in se approbari ; accedit quod huiusmodi degustatio plerumque non est mere intellectualis approbatio facti physiologici, sed affert concursum ad commotionem augendam vel resuscitandam ; praeterea

" V.Vancheluwe, *De intrinseca ct gravi malitia pollutionis:* CollatBrug 48 (1952) 112. Cf. Vermeersch, IV,100; Lanza-Palazzini, *De castitate ct luxuria* (Turin 1953) p.168-170.

" Hürth, *De statibus* 744.

" Sic fere Alberti, *De sexto et nono decalogi praecepto* (Roma 1914) 111; Antoneu.1, *Medie.na pastoralis* (Roma 1933) II c.13 (opus ideo, ut videtur, e bibliothecis in seminanis, universitatibus aliisque studiorum domibus removendum); Gennaro, VII3,199, quae prius innuerat, correxit.

in casu approbatur ad bonum privati hominis, id quod essentialiter est ad bonum speciei ordinatum a natura w.

3S7. *Alia argumenta* afferri solita, minus probant, sci.: a) *Frustranea seminis effusio* directe voluntaria semper quidem est grave peccatum, sed formalis ratio malitiae non est in effusione qua tali, nam ipsa natura haud raro illud semen prodigit extra ordinem ad servitium speciei M, et cx sententia unanimi moralistarum licet coniugibus activitas sexualis in adiunctis in quibus semen certissime inutiliter ad bonum speciei profunditur, v.gr. tempore senectutis, praegnationis, etc.3®; insuper in hac sententia non explicatur cur pollutio feminea, in qua non effunditur semen sed humores vulvovaginales, sit graviter illicita ct specifice distincta ab imperfecta, vel quam ob causam pollutionis plenam malitiam contineant iuxta plurimos auctores actus luxuriae completi etiam in impuberibus, senibus, vasectomiatis, in aetate adulta castratis modo et quandiu sunt capaces usus completi satiativi et cum orgasmo apparatus genitalis, quamvis verum semen non emittant sed humorem prostatico-urethralem

b) *Delectatio venerea completa* est similiter semper grave peccatum, sed prima ratio malitiae pollutionis nequit in ea reperiri, quia delectatio non est mala secundum se sed solum propter finem agentis, dc quo hic non quaeritur, vel propter finem operis cui delectatio coniungitur, ideoque indicium dc moralitate delectationis sumendum est cx operatione cui annectitur. Accedit quod "delectatio est immediatum bonum individui, quod mediate tantum ad speciem referri potest. Ratio, igitur, malitiae foret individualis, dum omnes sentiunt contra bonum speciei immediate hoc peccato peccari" r'.

c) *Pericula abusus quae bono speciei adversarentur,* si pollutio in certis adiunctis esset licita aut non prohiberetur sub gravi, pariter rationem malitiae formalem non attingunt. Arguunt enim quod, spectata vehementi pollutionis delectatione, homines matrimonium refugerent si possent pervenire aliquando ad satisfactionem veneream completam solitariam sine ullo vel sine gravi peccato; ideoque, propter periculum commune frustrandi finem legis, dicunt eam efficaciter urgendam esse rationem quae nullam patiatur exceptionem. Sed principium de praesumptione periculi universalis, praeterquam quod

JJ Cf. Vermeersch, IV,101; Io., *Dc damnosa iu materia castitatis praeteri, tionc principii Sti. Thomae de delectatione:* PerMorCanLit 22 (1033) 1229

34 Notuin est etiam ex physiologia qua superabundantia plurium centenarum millium etiam in actu matrimoniali spermatozoïdes prodiguntur, ut intra unam alteranwe 'horam totidem sint ab organismo reproducti, et quomodo puellae ante aetatem nubilem ex instituto ipsius naturae ovulum periodice frustra praeparatum eliminant.

33 Tamen non omnino approbamus consequentiam a Merkelbach, *Dc castitate* (Lieja 1-36) p.60 deductam, et testimonio aliorum moralistarum Bilhiart, Sporer, Lcssius) comprobatam, quod sci. "samen ad speciem pertinet, unde homo individuus in illud non habet dominium". Unde nec potest illud "quadam punctione extrahere e testiculis, sive ad analysim chemicam instituendam, sive etiam ad propriam uxorem fecundandam" (ibid. 61). Esto hoc ultimum verum, quamquam aliqui AA. aliter adhuc sentiunt; primum vero nobis minus probatur, et censemus cx motivo non adeo gravi licitam extractionem alicuius seminis, vitato semper usu facultatis generativae ad cius obtentionem. Nec physiologice verum est semen nullam habere utilitatem individualem.

Cf. Vermeersch, IV,100 a; 103; Merkelbach, *Dc castitate* (Lieja 1950) p.71-72; Lanza-Palazzini, *Dc castitate ct luxuria* (Turin 1953) p.162-164.

31 Vermeersch, IV,100 b; Lanza-Palazzini, *l.c.,* 164-166.

applicatur dumtaxat legi positivae, infert rationem extrinsccam prohibendae pollutionis, quae proinde non esset dc se mala; accedit quod periculum istud vitari posset, sicut vitatur in usu veneni, si pollutio licita arcte limitaretur, v.gr. ad solos fines propagationis speciei per fccundationeni artificialem inter coniuges, quando naturalis praecluditur, et ad sanitatem procurandam ex indicatione medica per pollutionem “physiologicam". Ceterum istam considerationem extrinsecam tanquam confirmationem argumenti intrinseci nos ipsi adhibuimus.

358. Applicationes. 1. *Non differt specifice* pollutio viri ct feminae, pollutio viri potentis semen per se prolificum eiaculantis et semen impuberis vasectomiati, castrati, senis, sterilis; etenim ratio malitiae non est in frustratione seminis proprie dicti aut fecundi, sed in separato usu completo facultatis generativae contra finem primarium istius actuationis, cum gravi sci. deordinationc quoad debitam spccici propagationem. Quod autem essentialis frustratio finis operis naturalis tam magni momenti "a viro vel femina efficiatur modo cuique proprio, physica quidem differentia est, sed non videtur sufficere ad speciem moralem distinguendam” *

2. *Qui usum completum facultatis generativae frustra lentaverit,* non est effective reus luxuriae consummatae, sed affective peccatum pollutionis commisit, ct ita indicare debet in confessione. Similiter qui in pollutionem indeliberate obortam consentit, quin eam ulterius promoveat vel conservet, reus fit luxuriae completae, quia licet pollutio ipsa non fuit ip«i voluntaria, volita est per consensum ei praestitum.

3. *Quia pollutio est mala ex natura rei,* nunquam licet eam *directe* provocare ne ad vitandam quidem mortem vel ad reddendum servitium toti speciei humanae, v.gr. detegendo hac ratione morbum contagiosum, ut declaratum est a S.Officio in responso supra allato. Cf. D 2201.

359. 2. *Malitia pollutionis specifice differt a malitia actus solitarii incompleti, tum in coniugatis tum in solutis utriusque sexus,* ideoque in confessione distincte declaranda est.

Ecclesia, quoad pollutionem femineam, de cuius differentia specifica cum actibus incompletis aliqui disceptabant, declaravit “actus huiusmodi (sese sci. polluendi coniugatam, etsi eos referat ad virum, sed extra debitum conjugale) esse graviter illicitos, et confessarium eos probantem esse dentin-

* V.Vangiieluwe, *Dc intrinseca ct gravi malitia pollutionis:* CollatBrug 48 (1952) 115. Similiter Vermeersch, IV,103,2; Merkelbach 11,1016; Noldin-Schmitt, *De sexto* 18; Genicot-Salsmans, 1,397; Lanza-Palazzini, *o.c.*, p.171-172. Cf. etiam G.Waffelaert. *Dc prudentia, fortitudine et temperantia* (Brujas 1889) p.279. Discrepant, taimen, alii, quorum opinionem sic refert Hürth: "Secundum communiorem sententiam seminis frustratio in viro addit ad voluptatem veneream illicite quaesitam novam malitiam specificam; quoad quasi-seminationem feminae hoc a pluribus auctoribus negatur” *(Dc Statibus* 744).

liandum”[39]. Iam vero, si admittatur doctrina communis moralistarum, actus solitarios imperfectos coniugum per se non interdici sub peccato, saltem gravi, concluditur etiam pollutionem femineam specie differre a luxuria imperfecta.

Ratio est quia in utroque sexu acbus inconsummatus dicit secundum se praeparationem actus consummati, et indicatur ex ordine quem mediante actu consummato haberet ad finem naturalem activitatis sexualis ; actus vero consummatus bonus vel malus indicatur immediate ex ordine ad procreationem, quem obiectivc habet aut quo voluntarie privatur. Iam vero actus inconsummati secundum se ordinem ad generationem habere possunt, nimirum in coniugio, dum pollutio quaelibet, dum separatim completur, nunquam ad generationem ordinari valet. Quare in venereis specifice differunt actus incompleti et completi, sicut initium et terminum, sicut medium ct finis [40].

Applicationes. 1. *Infantes ct pueri in teneriore aetate,* puta septem ad novem annos, *non contrahunt in actibus solitariis malitiam pollutionis,* "etsi forsan aliquem liquorem, emittant in actu solitario, quia non sunt capaces erectionis perfectae et copu'ationis, unde actus corum semper est imperfectus et inchoatus organi genitalis" id quod similiter valet de “illis eunuchis qui perfectam erectionem non habent” [41].

2. *Pollutiones omnes, secundum se consideratae, sunt eiusdem speciei,* quia diversi modi eas procurandi solum materialiter ct per accidens se habent ad pollutionem quatenus est usus completus solitarius activitatis vencreac. Unde in confessione, iam ex hac ratione, nunquam interrogandum est de modo quo procurata fuerit pollutio (imaginatione an aspectu turpi, tactibus propriis an alienis, usu instrumenti, animalis, etc.). Saepe tamen *accedunt aliae malitiae* specifice diversae ex circumstantiis *agentis* (religiosi, coniugati, etc.) sive *affectus* quo ducitur (adulterini, incestuosi, sodomitici, etc.) sive

30 En integrum documentum: "Tibullus excipiens confessiones mulierum, quarum viri saepe abesse solent et quae non facile se continent, docet et suadet easdem mulieres non peccare in sequentibus casibus:

1.° Si desiderando proprium virum absentem, patiantur commotionem sensualem, seu pollutionem. 2.° Si desiderent hanc eaimdem pollutionem in se experiri ex ardenti amore viri absentis. 3.° Si pollutionem in se excitent tactibus sccum habitis dummodo hos actus referant ad virum absentem.

Sacra Paenitentiaria dilecto in Christo... scribenti subiungit: iam bis hac super re ab hoc sacro Tribunali responsum fuisse, et actus huiusmodi esse graviter illicitos ct confessarium eos probantem esse denunciandum (S.Paenit. 2 sept. 1904).

40 Cf. V.Vanchelitwe, *l.c.,* 112-113; Vermeersch, IV,102; Lanza-Palusini, *o.c.,* p.171-172.

41 Merkei.bach, *Dc castitate ct luxuria* (Licja 1936) p.SS; similiter Vn-MF.ERSCH. IV,103,3; Noldin-Schmitt, *Dc sexto* 31,2 a, qui sic habet: "in pueris censenda est completa, si saltem erectio et effusio humoris glandularis, etsi absque spermatozois, locum habet; secus habebitur ad summum delectatio incompleta”.

modi quo peragitur (violentiam adhibendo erga invitum, cooperando cum alio, etc.); ideoque species additur potissimum vel contra *caritatem.* v.gr. si quis alium polluit consentientem vel ab alio se pollui permittit, imo facile potest in casu accedere malitia affectus fornicarii, adulterini, sodomitici pro condicione cooperantis, vel contra *itultfiani, v.gr.* si quis alium renitentem polluat, vel seipsum cum sit coniugatus, vel contra *religionem,* v.gr. si sit ligatus voto castitatis, etcetera.

3. *Distillatio libidinosa specifice differt a pollutione,* nam in ea non est usus solitarius apparatus genitalis nisi incompletus, et proinde de eius moralitate specifica eadem valent quae dicuntur de actibus luxuriae incompletis.

4. *Specie diversa sunt: ex subiecto,* pollutio personae solutae, personae coniugatae, personae voto ligatae; *ex voiuntarietatc:* pollutio quaesita ct pollutio simpliciter admissa; pollutio generali tantum delectationis vencrcac appetitu, vel etiam sine formali huiusmodi appetitu producta, et pollutio cum affectu fornicario, vel sodomitico aut bcstiali aut aliter perverso peracta vel admissa; pollutio sine alio desiderio effecta, et pollutio cum desiderio inefficaci copulae vel alterius peccati. Specialis affectus in comitante imagine phantastica prodi consuevit.

5. ZVon *autem pollutio specie variat* propter simplicem *modum* quo perficitur; nec propter *locum corporis* cuius excitatio pollutionem induxerit. Declaranda tamen erit pollutio tactibus *alienis* procurata, non autem ea quae contactu personae nesciae, v.gr. dormientis vel in multitudine, producitur; et. propter scandalum, complicitas alterius. Nec taceri potest facile comitans affectus fornicationis, sodomiae, etc. e.

360. 3. *Pollutio indirecte tantum voluntaria est peccatum: d)* grave, *si effectus bonus intentus sit notabiliter imfroportionatus ad permittendam pollutionem vel periculum consensus in turpem delectationem propter eum; b)* leve, *si effectus bonus non habet proportionem sufficientem ad permittendam pollutionem et periculum consensus, vel etiam si, absque proximo consentiendi periculo, pollutio sequatur per accidens ex illa causa, sine ulla ratione posita; c)* nullum, *si habetur ratio omnino proportionata ad permittendam pollutionem ex tali causa venturam.*

Periculum consensus magis attendendum est quam periculum pollutionis passivae, tanquam effectus mere physici, subeundae; et maior ratio exigitur ad admittendum prius quam posterius periculum; ideo aliquando sub gravi prohibentur actiones per se nullatenus vel leviter influentes in pollutionem, vel ratione pollutionis etiam certo eventurae non nisi leviter

a Vermeersch, IV,1Q6,

prohibitae, quia in eis ponendis existit proximum periculum consensus in venerem quod omnino caveri debet; sic v.gr. graviter peccat qui solius recreationis causa equo deambulat cum periculo proximo consentiendi in pollutionem inde sibi obventuram, dum propter ineram pollutionem sine periculo consensus nunquam teneretur sub gravi omittere equitationem, et facile excusaretur etiam a levi.

Si pollutio sequatur per accidens ex causa duplicis effectus, nunquam imputabitur in peccatum grave, nisi forte propter periculum proximum consentiendi, quia si causa ex natura sua non producit pollutionem, nequit esse graviter prohibita propter eam; attamen si, posita illa causa aliisque concurrentibus agentibus, de facto pollutio secutura praevideatur, quoniam per se vitari debet vel ipsa commotio carnalis tanquam factum physiologicum in natura lapsa ex concupiscentia deordinatum, levis culpa nobis videtur adesse in permissione talis pollutionis sine ullo motivo rationabili. Ideo minus probamus formulam saepe adhiberi solitam, pollutionem in causa volitam fore graviter vel leviter culpabilem, prout eius causa natura sua gravis vel levis sit *in genere luxuriae.*

Rationes singularum partium patent ex dictis in tractatu de actu humano, agendo de voluntario in causa (1,67,8-9). Profecto, abstrahendo a periculo consensus quod severioribus regulis cavendum praescribitur, et attendendo ad ipsum phaenomenon pollutionis:

Ad a): Si periculum pollutionis ex natura actionis proximum est, gravis ratio requiritur ad illud admittendum, ideoque effectus bonus intentus debet esse aut necessarius aut vere utilis sive pro ipso agente sive pro aliis; si autem ratio non sit gravis, sit tamen vera et non fucata, peccatum quidem aderit contra castitatem, sed non grave.

Ad b): Si periculum pollutionis ex natura actionis est remotum, vel etiam si nullum existit ex natura actionis, habetur autem ex adiunctis agentis ad praesentiam illius actionis, sub levi vitandum est, si nulla existit ratio ad illud subeundum, vel si ratio existons non est omnino proportionata.

Ad c): Causa rationabilis vere gravis necessitatis vel notabilis utilitatis plane iustificat periculum proximum pollutionis, et causa verae convenientiae vel etiam commoditatis sufficit, ut nullum sit peccatum in subeundo periculo remoto pollutionis.

Applicationes: 1. *Licet medicis et chirurgis* peragere anseul lationes assistere parientibus, etc., licet exinde pollutiones patiantur, applicatis tamen remediis naturalibus et supernaturabbus ad periculum consensus avertendum. Similia va'ent dc ancillis, puellis vel sororibus infirmariis. Licet pariter sacerdoti audire confcss'oncs vel vacare studio theologiae, sub debitis cautelis, etiamsi talia phaenomena aliquando invitus patiatur.

2. *Licent oscula, manus comprehensiones iuxta morem patrium.* choreae honestae ex convenienti recreatione aliter non habenda situs commodiores in decumbendo, balnei in aqua calida, certi cibi vel potus, equitatio, usus bisrotarum ct alia dc sc leviter influentia in pollutionem dummodo sincere exerceantur cx ratione verae convenientiae vel commoditatis.

3. *Si causa ponendae actionis,* sive graviter sive leviter influentis in pollutionem voluntariam in causa non sit sufficienter proportionata ad periculum, aderit in actione leve peccatum contra castitatem propter actum periculosum imprudenter peractum ; sic verbi gratia si quis cum periculo gravis commotionis vencreae studio anatomiae, litteraturae, artis pictoricae incumbat absone necessitate, ex solo eruditionis desiderio, peccati quidem mortalis non fiet reus, vitato semper proximo consentiendi periculo, si genuino et non fucato eruditionis motivo ducatur; sed a veniali peccato vix liberabitur, nisi periculum sit remotius vel desiderium eruditionis valde urgens; imo saepe latet sub huiusmodi praetextibus larvata luxuria graviter peccaminosa.

4. *Si causa ponendae actionis leviter influentis* in pollutionem voluntariam in causa sit peccaminosa. v.gr. vana curiositas in cognoscendo argumento fabulae romanensis liberioris, semper aderit peccatum contra castitatem, leve tamen ratione periculi pollutionis, nam lectio fabulae nequit cx temperantia vetari sub gravi, cum obiectum prohibitionis, periculum sci. remotum, sit leve.

5. *Pruritus,* si quis experiatur illum in verendis, et non possit abigere nisi tactu vel fricatione cum periculo pollutionis: a) non potest removeri sine peccato cum periculo pollutionis proximo, si facile tolerari valet; potest cum periculo proximo commotionis venercae remissioris; quodsi ir n obstante periculo proximo pollutionis (non consensus in eam) fricationem applicet, nobis videtur non constare de peccato gravi, si nullatenus intendatur ipsa pollutio, nam talem effectum "mere permittere sine ratione sufficienti est solum peccatum veniale"43; caveatur tamen larvata intentio;

b) potest removeri sine ullo peccato, etiam cum periculo proximo subeundae pollutionis sine consensu, si notabiliter molestus vel diuturnus sit; nis: tamen pruritus debeatur ardori libidinis, nam in eo casu fricatio habet unicum effectum immediatum graviter malum provocandi resolutionem libidinis in pollutione, *ex qua* sequetur extinctio pruritus :*

u Merkf.i.bach, *De castitate* (Lieja 1936) p.57; cf. etiam Genicot-Salsmans, 1,407.

° Utrum pruritus debeatur libidini an aliis causis patet ex eventu: "Si dolores non cessant nisi motus carnales vel pollutio secuta sit, liacc censeri debent medium ad sedandum dolorem... Quodsi tactibus vel fricatione peractis

361. 4. *Pollutio passiva:* a) *si omnino involuntaria sit, nullum est peccatum;* b) *si voluntaria sit in causa, indicanda erit secundum principia istius voluntarii;* c) *si naturaliter oborta voluntarie sustineatur vel promoveatur, est graviter nuda;* d) *si per positivam resistentiam non coerceatur, potest adesse leve peccatum etiam citra pericidum consensus.*

rollutio passiva est illa quae involuntarie accidit in subiecto, sive ex causis externis, quas vitare non potest aut non debet, sive cx morbo interno, sive ex ipsa natura sese exonerante secundum dispositionem providentiae, praesertim et plerumque unice in pollutionibus nocturnis periodice occurrentibus.

Ad a) : Ratio est evidens, quia ad peccatum requiritur voluntarietas sive in se sive in causa.

Ad b): Patet similiter. Nostra opinione nimis insistunt AA. in significanda responsabilitate pollutionis nocturnae voluntariae in causa, quatenus agitur de causis psychicis. Esto aliquis ante somnium lubricis cogitationibus vel phantasmatibus vacaverit, haec saepissime non influunt nisi valde remote in pollutiones nocturnas; unde vix potest dici aliqua pollutio graviter responsabilis in causa propter eas. Facilius erit grave peccatum propter intentionem pollutionis experiendae quam quis foverit in illis actibus mentis ; sed tunc pollutio imputatur in solo affectu, non in effectu neque ut in causa voluntaria.

Ad c): Qui pollutionem naturaliter obortam suo modo agendi (motibus, situ, tactibus, etc.) sustentat vel promovet[45], quoad istam sustentationem [46] vel ulteriorem promotionem iam est voluntarius, cum eam et approbet interne et vere ab eo instanti procuret, ideoque graviter culpandus erit secundum dicta de malitia pollutionis voluntariae, idque etiamsi natura, cx seipsa, pollutionem sustentaret vel protraheret sine illo concursu.

Ad d): Obligatio positive coercendi pollutiones involuntarie obortas, si periculum proximum consentiendi non ha·

dolores cessant, etsi motus carnales vel pollutio aut nullatenus aut non semper sequatur, signum est haec non esse medium sedandi dolorem" (Noldin-Schmitt. *De sexto* 38). Cf. Vermeersch, IV,124.

43 Sed a motibus deliberatis distinguendi sunt motus ct impulsus qui, *vi* w-*lurae se* exonerantis, oriuntur sponte ct sine deliberatione.

44 Ab approbatione seu acquiescentia voluntatis apprime distinguendus est *sensus complacentiae ct delectationis nattiralis,* qui nequit voluntate impediri directe, sed tantum per abstractionem attentionis non animadverti.

beatur, gravis nunquam existit, etsi repressio, organismo ex semine retento nullatenus nociva47, omnino sit laudanda; obligatio positive resistendi per actionem directam ipsis motibus pollutionem proxime praeparantibus neque habetur neque commendatur, sed per actionem indirectam sive *externam*, v.gr. mutando locum, causando sibi dolorem, surgendo, etc., sive praesertim *internam* per recursum ad orationem, distractionem mentis ad alia, etc. saepe urgetur sub gravi, ad avertendum proximum consentiendi periculum; *obligationem levem indirecte resistendi* haberi posse censemus, etiam citra quodlibet consensus periculum, v.gr. quando aliquis animadvertit instantem pollutionem, eamque non reprimit cum id facile et sine ullo incommodo possit; tunc enim sciens volens permittit rebellionem concupiscentiae deordinatae, cui adiungitur praeterea aliquod consentiendi periculum, per se cavendum. Insuper sincera voluntas foveatur, nam si quis v.gr. "fere instante pollutione situm assumit quo, propter contactum, adducetur pollutio, nonne, si aliam causam rationabilem allegare nequeat, dicetur moraliter pollutionem quaesivisse?" 48.

Applicationes. 1. *Graviter peccaminosa est pollutio* in se volita et directe quaesita, licet effective non causetur, v.gr. si quis inultum bibat vel cibos calidos et valde conditos edat ut pollutionem vigil vel in somnis experiatur; sic enim agens determinatam pollutionem intendit, et affective saltem procurat, contra ordinem naturae. Licet vero *simplici ajfectu inefficaci* desiderare pollutionem mere naturalem, a sola sci. natura sese exonerante procedentem, eam exoptando et de ea subsecuta gaudendo, non ut de commotione et delectatione venerea, sed propter commoda quae eam sequantur in sedatione tentationum, dummodo caveatur quaelibet praesens libidinis excitatio vel approbatio; ratio est quia talis pollutio in se nulla ratione est mala et reprehensione digna.

2. *Graviter peccaminosa est pollutio nocturna si* debeatur cogitationibus, desideriis impuris, substantiis excitantibus, positioni adoptatae ante somnium, etc., quatenus illae causae fuerint per se et proxime influentes in pollutionem, ac sine vero motivo honesto positae; attamen de influxu gravi et proximo causarum ordinis psychologici in pollutiones nocturnas difficilius constabit, et certe consensus instantaneus vel cogitatio lubrica non diuturna immediate ante somnium habita vel phantasmata inhonesta per diem retenta, vix possunt haberi ut causa per se pollutionis sub gravi prohibita ratione istius effectus; facilius adesse poterit in eis evolvendis intentio se polluendi.

*' Ratio quam olim invocabant ad excusandam permissionem pollutionis sponte inceptae, quod *semen decision,* nisi effundatur, *corrutripitur et sanitati nocet,* nihil valet, ut nunc certo constat, quia non respondet veritati.

α Vermeersch, IV, 123.

3. *Leviter peccaminosa est pollutio nocturna* quae praevidetur secutura ex causa remote vel per accidens influente sine sufficiente motivo posita, v.gr. ex abundantiori cibo excitante, ex potu excessive, ex lecto nimis blando, etc.; tamen, quando causa remotius influit et periculum turpis intentionis vel consensus abest, licet ponere illam etiam ex pura commoditate vel gustu non peccaminoso, verbi gratia utendo molli lecto, cibis conditioribus, etc.

4. *Quanupiam non licet iuvare pollutionem* naturaliter ortam, vel aliquid facere ut eveniat, vetitum non est sumere medicinam quae hunc effectum habeat ut organismus reguletur, et *consequenter* emissiones nocturnas faciliores vel frequentiores habeat. Sed minime permittitur sumere medicinam quae pollutionem in somnis causet, ut exinde bona dispositio corporis proveniat, sic enim intenditur pollutio in se, etsi non propter se.

362. In praxi pastorali, ad debellandum hoc vitium masturbationis, late inter adolescentes et solutos viros diffusum, confessarius paenitentem: a) transitorium, urgeat ut pravam suggestionem ab initio repellat, nihil paciscens cum tentatione in his quae sibi tunc videantur sine peccato, saltem gravi, peragi posse; utque nunquam noctem, vel saltem diem festum, transigat in statu peccati, sed quantocius recuperet gratiam per paenitentiam; b) HABITUALEM, accuratius interroget cum debito decore, investigando prudenter *occasionem tentationis* ad causas relapsus efficacius removendas, sitne dissipatio sensuum, an otium, melancholia, permanentia in lecto ultra tempus dormiendi, mora in necessitatibus vitae vegetativae expediendis, etc.; ut ea delecta, consilia practica magis concreta innuere possit ad perseverantiam firmandam. Exigat omnino ut ab initio firmiter repellat ea quae, etsi forte in se nondum sint inhonesta, *ex experientia cognoscuntur trahere ipsum ad peccatum,* adhibendo ad effectum resistentiam indirectam per orationem, vividam repraesentationem alicuius rei quae attentionem absorbeat, considerationem supernaturalem vel naturalem quae animum vehementer percellat, et cetera. Inspiret et confirmet in eo *robur voluntatis et spem curationis* cum gratia divina; ad quam obtinendam foveat *devotionem erga B.Virginem Mariam,* orationem, fidelem sensuum custodiam, spiritum christianae austeritatis, sincerum desiderium castitatis colendae, maximam aestimationem gratiae sanctificantis, *frequentem confessionem* apud eundem confessarium, cui consequatur *fervida communio,* quoad fieri possit cotidiana, persuasio absolutae necessitatis fovendi voluntatem generosam, quae resistat *stimulis remotis maiori resolutione* quam ipsis causis immediatis peccati.

In ordine physico commendet exercitationem corporalem defatigantem, munditiem, vestes non nimis comprimentes, tegumenta non nimis calefacientia, lectum durius, abstinentia a potu et cibo nimio vel excitante. Attendantur etiam ea quae inferius dicimus de cura castitatis in genere.

Cf. Vermeersch IV, 104; Merkelbach, De *castitate,* p.87.

II. De sodomia

363. I. Sodomia: a) stricte est *libidinosus concubitus duarum personarum eiusdem sexus;* late intclligitur *concubitus personarum diversi sexus sed in vase indebito* (ano).

Libidinosus concubitus requirit applicationem, saltem ex una parte, organi genitalis ad corpus alterius per aliquam corporum coniunctioncm, v.gr. inter crura vel brachia etc., quin sufficiat merus tactus alterius vel utriusque circa organa genitalia manu, pede, lingua etc. peractus, etiam cum pollutione. Non tamen requiritur penetratio in aliquod vas corporis, neque applicatio genitalium praecise ad ea vasa[60].

Personarum eiusdem sexus, quin referat quaenam carum sit agens, quaenam patiens, nec circumstantiae aetatis [61] et huiusmodi, nam haec non mutant speciem.

Vas indebitum intclligitur, ut dictum est, sive sensu proprio sive improprio; sufficit applicatio membri genitalis ad partem corporis quae aliquatenus imitetur congressum carnalem, quin habeat rationem meri tactus; ct diversi concubitus modi, ad unam vel aliam corporis partem, *non differunt specie* neque ullatenus inquirendi sunt. Abusus oris habet nomen speciale *irrumationis.*

364. II. Dividitur in : a) PERFECTAM et IMPERFECTAM, prout sit stricta inter eiusdem, vel lata inter diversi sexus personas, et quidem in secundo casu in podice peracta, secus enim est fornicatio in affectu ct pollutio in effectu;

b) CONSUMMATAM Ct NON CONSUMMATAM, prout Clim cffllsione seminis aut quasi-seminis fiat, vel sine ea; notandum est quod etiam inter feminas haberi potest sodomia consummata, potissimum cum pars activa concumbit munita instrumento (phalo) imitante membrum virile.

365. III. Principia: 1. *Sodomia est semper grave peccatum.*

[19] Sic plurcs ut Vermeersch, IV,107; Noluin-Schmitt, *Dc texto* 42; alii, ut Merkelbach, *Dc castitate* (Licja 1936) p.63-64.65; Wouters, *De virtute costilati, 52,3* exigunt applicationem membri genitalis saltem ab alterutro praecise ad vas aliquod: a viro, ad podicem vel ad os cum incubatione; a femina, ad vulvam vel podicem, quia mabtia specifica sodomiae consistat in speciali usu perverso organi genitalis circa organum indebitum. Tamen nobis nou patet cur exigant praecise differentiam sexuum, n.-um vas indebitum est pro viro similiter podex feminae.

" Sodomia peracta cum pueris, ut saepe fit, habet nomen proprium *(>acdc· rottiac;* est etiam *perontofthilia* in qua actus sodomitici exercentur cum scnibil

S.Scriptura sodomiam prohibet (Lev 18,22), graves poenas huic crimini a Deo publice inflictas describit (Gen 19,1-29; cf. 13,13), poenam mortis sodomiticis decernit (Lev 20,13), ct hanc turpitudinem tanquam "passiones ignominiae" definit (Rom 1,26-28) 82.

Ratio demonstrat graviorem huius vitii turpiùudinem prae ipsa pollutione, ex eo quod in sodomia duplici ratione agitur contra naturam ; nam ad prolis generationem ct sexus et vas debitum observandum est, ct in hoc crimine utrumque gravius quam in vitio solitario offenditur, per usum speciali-ter perversum organorum genitalium cum affectu aut ad se-xum aut ad vas indebitum ; unde speciali modo graviter re-pugnat ordini naturae, et huic malitiae specificae addit aliam contra caritatem, propter cooperationem reciprocam ad pec-catum ; patet utrique huic malitiae alias accedere posse ex cir-cumstantiis consanguinitatis, matrimonii, voti, etc. ; nec raro abest malitia fornicationis praesertim in feminis, quia actus sodomiticus peragitur affectu fornicario in substitutionem actus normalis.

366. 2. *Differunt specie morali:* a) *Sodomia perfec-ta et imperfecta,* b) *consummata et non consummata.*

Ad a): Ratio prioris est, quia affectus ad sexum inde-bitum speciali modo repugnat ordini naturae, magis quam af-fectus ad vas indebitum 53.

Adb): Ratio posterioris est, quia sodomia non consum-mata, licet refertur ad consummatam, specifice tamen differt, sicut inchoatum et completum, medium et finis 54.

367. In praxi pastorali, quando de iis agendum erit in confes-sione, caste ct breviter expediri debent: in ordine *theorico* compe-riendum est utrum sodomia fuerit perfecta an imperfecta, consum-mata an inconsummata, cum affectu fornicario an vere sodomitico (qui praesertim in patiente facilius abest), et eventualiter inquiren-dum erit in circumstantias personarum speciem mutantes; sed in ordine *practico,* sive ex scandalo, sive ex decore, sive ex alia ratione, aliqua huiustnodi practcriri plerumque debebunt.

Sciat canfessarius in magnis urbibus haberi *lupanaria virorum,* et hoc vitium non esse adeo rarum in exercitu, praesertim apud equi-tes, in navibus apud nautas, in carccribus apud reclusos.

Si quando reservetur hoc peccatum sine ulteriore declaratione,

62 In iure poenali Ecclesiae cf. c.2357-2359.

M Genicot-Salsmans, 1,395 opinatur non ponendam esse hanc distinctionem specificam.

M Cf. S.Thomas, 1-2 q.72 a.7 c et ad 3.

intelligitur reservari in sua maxima aberratione, sci. in concubitu virorum consummato ab uno in podice alterius. Similia valent pro applicatione poenarum ecclesiasticarum (cf. c.2357-2359).

III. De bestialitate

368. I. **Bestialitas** est *concubitus cum bestia.* Dicitur: *Cum bestia* cuiuslibet sexus et in quolibet organo, ita tamen ut peccans voluerit bestia frui in concubitu, et non mere ea tactibus uti ad procurandam sibi pollutionem, ut saepius accidit in abusu brutorum minorum.

369. II. **Principia:** 1. ***Bestialitas*** *est gravissimum omnium luxuriae peccatorum.*

In S.Scriptura occidendi decernuntur et ipsi homines et bestiae quibus usi fuerint ad peccatum (Lev 20,15-16; cf. Ex 22,19).

Ratio est quia in hoc peccato maxime perturbatur ordo naturae, et degradatur homo dum fit una caro cum brutis

370. 2. ***Differt specie*** *bestialitas consummata ab inconsummata,* sicut de sodomia dictum est, et propter eandem rationem; sed nihil refert modus, sexus, vas adhibitum, ideoque de his non agendum est in confessione.

371. In praxi pastorali sciat confessarius *bestialitatem* praesertim locum habere in ruriculis incultis, speciatim pastoribus, et aliquando inter feminas non ita socialiter incultas, quae canibus utuntur ad libidinem. Bestialitas in solo affectu vix habetur; cum adest, existit etiam in effectu attentato vel consummato. Ab ea autem distinguenda est, et solent distinguere ipsi paenitentes, pollutio procurata per usum bestiae, absque concubitu bestialitati necessario.

Si quando reservetur hoc peccatum, intelligitur in summa sua gravitate, sci. concubitus cum penetratione alicuius vasis naturalis bestiae cuiuslibet, cum seminatione in eodem.

372. Scholion. ***Crimen pessimum*** comprehendit in iure ecclesiastico plures formas peccatorum luxuriae completae vel incompletae, secundum vel contra naturam. Nimirum eo nomine significatur *quodcumque obscenum factum externum graviter peccaminosum, quomodocumque a clerico patratum vel attentatum* a) *cum persona proprii sexus, aut β) cum impuberibus cuiusque sexus vel cum brutis animantibus.*

Intelligitur haec definitio *late,* ita ut comprehendat etiam quoslibet actus imperfectos, uti amplexus, oscula, tactus, as-

pectus, etc., qui ex libidine peraguntur. *In foro externo,* autem, posito actu externo, voluntas libidinosa seu dolus *praesumitur.*

Applicatio, \ctus mere impudici, nisi ex intentione libidinosa ponantur, non pertinent ad crimen pessimum; quamvis fortasse cx periculo excitationis venereae sine causa permissae, vel ex periculo consensus in eam, habeatur peccatum contra castitatem. Tamen in foro externo considerantur pertinere ad crimen pessimum, propter praesumptam intentionem libidinosam.

A A' TICULUS 11

De peccatis luxuriae incompletis

373. In peccatis luxuriae incompletis non habetur actuatio apparatus generativi usque ad consummationem producta; sed, aut solum incompleta in actibus luxuriae non consummatis; aut etiam in re non existons quamvis malitia eiusdem existât, si quaestio est de actibus luxuriae pure internae, vel de actibus impudicis illicite positis sine effectu luxurioso.

Consideramus eos solos actus impudicos vel incompletos castitati oppositos, qui *separati sunt* ab actibus completis; nam si cum his coniungantur, unum specie et numero peccatum constituunt cum actu completo, et nihil de eis separatim dicendum est.

Summa rerum dicendarum: Peccata luxuriae incompleta possunt esse actus *in scipsis luxuriosi,* interni vel externi, aut actus impudici *in se indifferentes,* qui tamen propter periculum luxuriae per se prohibentur. Hinc triplici paragraphe absolvitur ista materia, agendo primum de actibus luxuriae incompletis sive internis (§ 1) sive externis 2); deinde de actibus impudicis (§ 3).

374. Peccata luxuriae incompleta sunt ea in quibus habetur vel *actuatio apparatus genitalis incompleta extra matrimonium,* vel *approbatio interna obiecti luxuriosi.* Dicitur:

Actuatio incompleta, sci. voluptuosa commotio genitalium quae non attingit ad sacietatem appetitus venerei, cui comitari solet, praesertim in viris, resolutio seminis ad extra.

Extra matrimonium; quia in matrimonio actus venerei incompleti, cum relatione ad compartem, etiam separati ab actibus completis, vel non sunt peccatum vel saltem non grave.

Approbatio obiecti luxuriosi habetur in peccatis internis delectationis morosae, desiderii, gaudii, dc quibus actum est in tractatu de peccatis.

§ 1. *De actibus incompletis luxuriae externis*

375. Motus carnales (turpes, venerei) intelliguntur *commotiones organorum sexualium potissimum manifestatae*

in erectione voluptuosa membri virilis et clitoridis femineae atque in contractione vaginae, quios saepe levissima distillatio consequitur propter commotionem humorum.

Causa eorum *proxima* est sanguis ad illa membra confluens; *remota externa* potest esse multiplex, ut tactus, modus cubandi, sedendi, etc.; *remota interna* solent esse imagines phantasiae ex applicatione sensuum ad obiecta vel ultro susc itata.

376. **Differunt** motus carnales *ab erectionibus naturalibus* quae ix causis physicis vel mechanicis, non vcncrcis, absque sensu voluptatis immutant organa generationis. Aliquando potest quis dubitare utrum de motu venereo an de naturali agatur; pro solutione dubii investigandum erit num agentia impudica interna vel externa excitationis venereae inter fuerint; quodsi affirmative, commotio erit censenda venerea.

377. **Dividuntur** motus venerei 1. *Ratione intentionis* in *a)* VOLUNTARIOS, si sint obiectum voluntatis deliberatae sive in sc sive in causa; b) involuntarios, si sponte et naturaliter oriantur, vel etiam ex influxu indelibcrato patientis.

2. *Ratione influxus in pollutionem* in: *a)* LEVES, qui parum et remote influunt ad actum completum provocandum, ac generatim c to extinguuntur; b) graves, qui multum et proxime influunt in actum completum ac solent esse diuturni. Haec distinctio nihil confert ad iudicandam malitiam motus venerei *directe* quaesiti vel admissi, sed applicationem habet quando agitur dc luxuria indirecta

378. **Principia:** 1. ***Motus carnales,*** *quantumvis leves,* ***directe voluntarii,*** *sive deliberate excitentur sive eis naturaliter obortis consensus praebeatur, sunt grave peccatum.*

Quaestio est de motibus carnalibus; non de qualibet sensatione vel etiam immutatione physiologica apparatus genitalis, quae causis vel stimulis vcnercis non debeatur. Aliunde motus carnales vel venercos reputamus quoslibet, etiam leves et remotos a pollutione, dummodo originem veneream habeant. Cf. dicta in n 301-302.

Ratio patet: quoad motus deliberate quaesitos *ex his* quae dicta sunt de gravitate luxuriae, quae non liberatur a peccato mortali propter parvitatem materiae (n.314); quoad motus autem admissos, simili ratiocinio quo pollutionem admissam culpabilem ostendimus, habetur enim etiam in casu praesenti approbatio actus qui ordine ad speciem privatur55.

Argumenta hic etiam afferri solita *er insolentia concupiscentiae,*

“ Nec ulla ratio vel probabilitas habetur ad limitationem faciendam erga *sponses,* quasi eis licerent actus venerei incompleti, propterea quod sponsalia sint quasi inchoatio matrimonii, ut antiquiores pauci (Caietanus, Sanchez) opinati sunt. Cf. Wouters, *De castitate* 64.

cuius gradum definire non possumus, unde omnis luxuria directa sccum ferat permissionem gravis motus sine ulla causa, vel *cx debilitate nostrae voluntatis* quae, si admittat luxuriosam delectationem in minori gradu, ipso facto constituatur in proximo periculo appetendi completam voluptatem, nec rei veritati nec ipsi fundamento de *intrinseca* malitia satisfaciunt.

379. 2. ***Motus carnales*** *tum in se tum in causa* ***involuntarii,*** *quantumvis graves, milium sunt peccatum, nisi accedat complacentia vel consensus voluntatis, unde fiant voluntarie admissi.* Ratio est manifesta, nam sine interventu voluntatis libere consentientis non est peccatum.

380. 3. ***Motus carnales voluntarii in causa*** *sunt peccatum: a)* grave, *si sine ratione vera ponatur causa graviter influens in eos concitandos etiam citra periculum proximum consensus; b)* leve, *si causa ponitur sine ratione omnino proportionata periculo excitationis carnalis vel consensus ei praestandi; c)* nullum, *existil causa plane proportionata periculo actuationis venereae et consensus,* dummodo de consensu vitando per media apta simul curetur.

Ratio patet ex dictis in tractatu de actibus humanis, et ex applicatione facta ad pollutionem voluntariam in causa. Cum pluribus AA.[56] censemus motus venereos leviores qui sint vere voluntarii in causa, i.e. orti ex causa quae sincere ponitur propter alium effectum immediatum, nunquam imputari in grave peccatum, nisi existât ct non removeatur grave periculum consentiendi in venerem.

381. 4. ***Modus causandi motus*** *venereos:* a) *secundum se non mutat speciem moralem;* b) *mutat propter circumstantias intentionis internae vel rationis specialis qua provocantur motus.*

Ad a); Ratio est quia motus reprehenduntur solum in quantum sunt libidinosi extra ordinem rectum, ct ad hoc nihil confert modus eosdem procurandi.

Ad b); Si in motibus causandis intercedit affectus fornicarius, incestuosus, sodomiticus, etc., vel si ad cos adhibetur cooperatio alterius, sive materialis in qua erit iniustitia, sive formalis in qua habetur peccatum contra caritatem propter scandalum et cooperationem, patet cx iis adiunctis novam malitiam specificam ad luxuriam incompletam accedere.

[56] Sic v.gr. Vermeersch, IV 122; Wouters, *De castitate* 67,2. Severius Noldin-Schmitt, *De sexto* 49,3 cum rationem *sufficientem* exigit ad causam natura sua graviter influentem in motus excitandos.

Applicationes. 1. *Qui solus* sive aspectu, sive tactu, sive picturis sive lectionibus se excitat luxuriose, sistens in propria excitatione sine ulteriore affectu peccaminoso, satis se accusat, dicens: toties motus venereos incompletos procuravi; toties eos, sponte obortos, admisi. Condicionem specialem subiectivam, v.gr. quod ligatus sit voto castitatis, tenetur manifestare.

2. *Qui peccaverit aspectu libidinoso alterius* personae, generatim non tenetur manifestare circumstantias illius subjectivas, quia tendit regulariter ad eam ut ad obiectum excitans, abstrahendo a desiderio vel delectatione *tais* personae; potest tamen contrahi malitia specialis ex circumstantiis illius, si affectus feratur ad eam ut talem. Si autem peccaverit tactu, osculis, amplexibus alterius personae, inii care debet per se sexum et speciales notas illius quia libido ad eam regulariter terminatur.

3. *Qui peccaverit cum eompiice*, debet hanc circumstantiam et simul condicionem specialem complicis manifestare.

382. 5. *Resistentia motibus concupiscentiae opponenda* urget obligatione: a) gravi, *quoties necessaria appareat ad avertendum, proximum consentiendi periculum; b)* levi, *quando periculum consensus est remotius erga motus remissos vel non valde vehementes, et resistentia positiva implicat aliquod incommodum; c)* nulla, *quando secluso periculo consensus, habetur iusta causa permittendi motus, eo maior quo vehementior sit commotio passive tolerata; sed etiam in hoc casu plerumque commendatur resistentia.*

Resistentia est: *a)* alia passiva et improprie dicta, quae neque approbat neque adhibitis mediis reprimit motus, sive involuntarie ortos sive deliberate provocatos, sed permissive se habet quatenus motus non compescit, sed sinit ut ipsi per se evanescant; *b)* alia activa seu positiva, quae ultra simplicem displicentiam aliquid agit ad motus reprimendos, sive a) *directe,* ipsam commotionem violentia compescendo, sive *β) indirecte,* inedia applicando quibus commotio remittatur, deficiente medio psycho-physiologico apto ad persistentium: vel *externa,* ut mutatio loci vel situs, procuratio doloris, interruptio operis excitantis, occupatio absorbens vires corporis, etc., vel *interna,* divinum auxilium implorando, mentem ad alia divertendo, proposita continentiae renovando, etc.

Ad a): Quicumque sit gradus commotionis, si periculum consentiendi in motus carnales est proximum, arcendum est serio nisu; ideoque quando motus sunt vehementes, practice non mere passive se habendo, vel non sola resistentia positiva indirecta interna quae consistat in auxilio divino impio

rando, sed etiam per ca media quae motus vehementes compescant, nam cos pollutioni proximos non licet passive permittere sine gravi causa, etiam suppresso proximo periculo consensus, quod vix aberit in eo qui facilem resistentiam positivam non ponit. Etiam in hoc casu, et magis in hoc quam in aliis, resistentia directa dissuadetur, quia nervos irritando, pollutioni magis favet.

Ad b): Etiamsi motus sint vehementiores, modo periculum proximum consensus absit, omissio resistentiae positivae indirectae non est gravis; manet autem levis, quoties sine ratione proportionata mere passive se habet erga motus non plane leves, qui semper aliquod periculum complacentiae creant praeter ipsam inordinatam commotionem naturae, quae per se compescenda est.

Ad c) : Quamvis motus sint vehementes, potest adesse ratio sufficiens eos permittendi, opposita sola resistentia indirecta interna recursus ad Deum pro arcendo periculo consensus ; hoc autem periculum si sit exclusum, licet passive se habere erga quoslibet motus propter iustam causam, in qua sincere intenta, habetur defensio contra larvatum vel virtualem consensum in commotionem ; imo, motus leviores, praesertim si sunt frequentes vel occurrunt personae scrupulosae quae valde angitur ad eorum praesentiam, melius negliguntur ct contemnuntur, retenta firma voluntate non consentiendi; quia haec efficacior est via illos superandi quam ipsa resistentia indirecta interna, cuius applicatio non fit in talibus adiunctis sine anxietate, et ex anxietate augentur motus. Extra hunc casum resistentia positiva indirecta semper laudabiliter commendatur.

Applicationes: 1. *Graviter peccat* qui obortam vehementem excitationem venercam pollutioni proximam, non quidem ulterius promovet, sed neque ulla ratione compescere studet cum facile possit, per distractionem, elevationem mentis ad Deum, interruptionem operis. etc.; sic enim manet in proximo periculo superabili peccandi, imo indirectum et virtualem consensum in illos motus et in proximam pollutionem praestare fere arguitur.

2. */ eviter peccat* qui sine ulla rabone manet passivus coram commotione venerea etsi non vehementi ; nam per se vitari debet rebellio naturae concupiscentis, et in permittenda sine motivo eius excitatione semper latet aliquod consensus periculum.

3 *j\ultaterui;. pereat* qm, adhibitis cautelis ad consensum avertendum, contemnit motus carnales quos ex experientia novit augen si positive resistat, vel quibus opponere resistentiam nimis Uborio-

sum esset; similiter, qui negligit quoslibet etiam graviores quos patitur dum operibus necessariis vel utilibus (ministerio sacro, exercitiis piis, curis hvgicnids. etc.) incumbit, licet cos certo vitare posset interrumpendo occupationem.

§ 2. *De actibus incompletis luxuriae internis*

Artus luxuriae pure internae necessario sunt *incompleti,* quia perficiuntur in sola mente et voluntate, sine commotione venerea, licet possunt habere malitiam luxuriae completae vel incompletae. Reducuntur ad *delectat'onem* morosam, *desideria* prava, *gaudium* de luxuriosis. Improprie dicuntur actus incompleti, quia non minus excludunt actuationem completam quam incompletam apparatus genitalis; tamen *hoc sensu sunt incompleti,* quod perfici possent actu externo in unam actionem luxuriae interne simul ct externe consummatam.

Doctrina eadem est hoc loco quae tradita fuit in tractatu dc peccatis, applicatis quae ibi in abstracto d;cebantur dc obiectis peccaminosis ad materiam concn tam luxuriae. Sufficiat, igitur, hanc applicationem innuere.

I. De cogitationibus pravis

383. I. Cogitationes pravae (impurae, luxuriosae, turpes), vel potius *imaginationes et phantasmata obscena,* quae vulgo per illas expressiones significantur, sunt *repraesentationes rerum turpium in mente.*

384. II. Dividuntur in: *a)* pure notionales, seu repraesentationes mere idéales et theoricae, v.gr. quando aliquis studet conceptui, speciei, malitiae istarum rerum;

b) practical, quando consideratur relatio rerum repraesentatarum ad praxim luxuriosam.

385. III. Principia: 1. *Imaginationes et cogitationes mere nationales de rebus libidinosis in sc non sunt malae,* saepe tamen prohibentur sub gravi vel sub levi, habita ratione subiectorum, pro duplici periculo quod involvunt, venerem sci. excitandi, quae nequit permitti sine ratione proportionata, vel consensum veneri praestandi, quem semper vitare oportet.

2. *Quaerere vel admittere cogitationes vel phantasmata ex affectu libidinoso, grave peccatum est* extra matrimonium, etiamsi libido de facto non excitetur. Ratio sufficienter patet ex dictis.

3. *Cogitationes vel phantasmata lubrica mere notionalia admittere, in eisve immorari sine necessitate vel convenientia cum periculo* ***levis excitationis*** *venereae, vel cum discrimine* ***remoto*** *consensum praestandi libidini, est leve peccatum,* quamvis cogitatio foveatur omnino otiosa, vel ex curiositate peccaminosa, etc. Vetantur enim ratione periculi, et periculum sub duplici aspectu est, ex hypothesi, leve.

4. *Cogitationes vel phantasmata notionalia admittere vel retinere cum periculo* ***gravis excitationis*** *venereae, vel* ***imminentis*** *consensus in quamlibet huiusmodi excitationem, est grave peccatum nisi existât ratio vera ad eas habendas seclu-so periculo consensus.* Ratio patet ex dictis. Periculum consensus semper opportunis mediis *arcendum est;* periculum excitationis etiam usque ad pollutionem, ex sufficienti motivo permittere vel non interrumpere, potest esse plane licitum secundum exposita principia.

5. *Malitia specifica in cogitationibus et phantasmatibus pravis ut talibus semper eadem est, sci. libidinis excitandae vel approbandae.* Ratio est quia cogitationes vel repraesentationes exhibent aliquid in se indifferens, quod vetatur ratione periculi in qualibet repraesentatione eiusdem existentis.

Applicationes: 1. *Qui mente volutaverit obscena phantasmata,* quaesita vel admissa solum in quantum carnis commotionem excitant, vel sine ratione sufficienti excitationi exponunt, *nec obiectum nec motum turpem declarare debet,* nisi motus ad pollutionem pervenerit ; non *obiectum,* quia affectus non ferebatur ad eum sed ad subiectivam delectationem; non *motum* turpem, quia is, si fuerit incompletus, satis significatus est in ipsa cogitatione indicata.

2. *Non peccat qui ex motivo rationabili* proportionate admittit cogitationes de rebus turpibus, quibus praevidet se excitationem carnalem passurum; neque is qui excitatione oborta, protrahit huiusmodi cogitationes ex simili motivo, dummodo periculum consensus arceatur saltem per actum displicentiae circa delectationem.

3. *Si quis sine ullo motivo rationabili* admittat pravas cogitationes cum periculo *levis* commotionis carnalis absque consensu, leviter peccat; si vero periculum sit aut *gravis commotionis* usque ad pollutionem in continuandis huiusmodi cogitationibus, aut *imminentis consensus* in quamlibet delectationem nisi interrumpat attentionem, graviter peccat si non interrumpit.

II. De delectatione morosa

386. I. **Delectatio morosa** venerea est *simplex complacentia circa opus venereum cogitatione ut praesens exhi-*

bitiim, sine intentione illud exequendi. Qui enim delectatur de aliqua re, v.gr. de tactu turpi, fornicatione, etc., fingit sibi cam praesentem et de ea complacentiam habet, tanquam si actualiter ipsam exequeretur, sine desiderio tamen exeeutionis.

387. II. Principia: 1. *Delectatio morosa de cogitatione aut cognitione rei venereae, in se nullum peccatum est, sed facile evadit veniale.*

Delectatio morosa, sci. non mera mentis cogitatio, sed voluntatis complacentia, propterea quod obiectum videt sibi bonum et naturae conforme; talis autem delectatio quae sit *deliberata,* id enim significatur per vocem "morosa", etsi brevissimo temporis spatio protrahatur.

Ratio principii est, quia obiectum delectationis est in se ipso plane honestum, idea sci. vel cognitio obiecti, quae ut talis ditescit patrimonium intellectuale hominis. Tamen, quia delectatio huiusmodi vane vel inutiliter continuata aliquod periculum affectus luxuriosi supponit, facile incidit in peccatum veniale.

2. *Delectatio morosa venerea inordinata est peccatum grave vel leve, prout sit ipsa res luxuriosa delectabiliter repraesentata.*

Delectatio inordinata, nam inter coniuges huiusmodi repraesentationes delectabiles plane honestae esse possunt.

Ratio principii est quia luxuria quaevis deliberate quaesita vel admissa est semper gravis ratione materiae, ideoque delectatio morosa circa eam debet esse simili modo graviter mala propter affectum voluntatis in eam; si vero luxuria sit *indirecta* vel solum existât periculum luxuriae in aliqua re vel actione ex vero motivo honesto, etsi non omnino proportionate, suscepta, delectatio de tali re vel actione, aliquatenus adhuc vetita propter luxuriam, non excedit peccatum veniale.

3. *Species moralis peccati quod est in delectatione venerea regulariter eadem est atque in re repraesentata ratione obiecti, abstractive a circumstantiis quae in eo continentur.*

Ratio est quia voluntas in huiusmodi delectationibus, cum praescindat ab exeeutione rei, solet abstrahere a circumstantiis obiecti et dc solo obiecto delectatur; sic v.gr. si quis sibi complacet de repraesentato actu carnali cum persona consanguinea vel coniugata, eius affectus et intentio fertur gene-

ratiin ad personam nude sumptam, abstrahendo a condicione consanguinitatis et matrimonii, ideoque malitia incestus et adulterii, cum non sit obiectum voluntatis, non imputatur; non sunt autem obiectum voluntatis generatim in mera delectatione, quia non sunt aptae ad delectandum. Si tamen voluntas explicite feratur in eas quoque circumstantias, patet malitiam ipsarum contrahi.

Applicationes: 1. *Differunt specie* delectationes morosae de peccato solitario, fornicatione, adulterio, etc., quarum obiectum est specifice distinctum; similiter delectationes dc simplici fornicatione et de actu carnali peractu cum persona in quantum habet spec.alem circumstantiam, v. gr. consecrationis ad Deum quoad castitatem.

2. *Non differunt specie* delectatio morosa dc actu carnali cum persona coniugata, consanguinea vel sacra, quae repraesentantur mere ut pulchrae, quod solet fieri in mera delectatione, abstrahendo ab illis circumstantiis non delectabilibus.

In praxi saepe cum simplici delectatione coniungitur *desiderium inefficax.* Fideles generatim nesciunt distinguere inter utrumque. Pariter vix distinguere valent inter delectationem de cogitatione rei venereae ct delectationem de re venerea. Ceterum delectatio dc cogitatione rei venereae facile implicat peccatum aliquod contra castitatem, propter periculum.

III. De desideriis impuris

388. I. Desideria impura sunt *actus voluntatis rem turpem facere intendentis.* Respiciunt, igitur, *futurum.*

389. II. Dividuntur in: a) absoluta, quando voluntas exoptat rem independenter ab omni condicione; *b)* condicionata, quando tendentia voluntatis in obiectum dependet ab aliqua condicione, ideoque habetur in re vel non habetur, prout ipsa condicio existât vel secus.

390. III. Principia: 1. *Desiderium absolutum rei turpis est peccatum eiusdem gravitatis atque ipsa res vel opus quod exoptatur.* Cf. Mt 5,28.

Ratio est quia actus interni malitiam mutuant ab obicc-to in quod tendunt; igitur si in luxuriam *directe voluntariam* vel in rem propter luxuriam graviter vetitam tendunt, sunt peccatum mortale; si in luxuriam incompletam *indirecte voluntariam* sine motivo sufficienti, vcl in rem non in se luxuriosam sed ratione luxuriae leviter prohibitam tendunt, erunt peccatum veniale.

2. *Desideria condicionata, in quibus condicio tollat ab obiecto totam malitiam luxuriae, nullum erunt peccatum,* sed tunc non iam sunt desideria turpia.

Nimirum, sunt condiciones quae tollunt totam malitiam luxuriae ab obiccto, v.gr. cum aliquis vellet actus maritales cum sponsa habere, *si* iam matrimonium contraxissent, et haec desinunt esse obiccta luxuriosa, quia sub tali condicione sunt plane honesta, et dc eis appetitu rationali per se delectari licet, quamvis sunt periculosa; aliae tollunt partialem malitiam verbi gratia adulterii, relinquentes aliam v.gr. fornicationis, ut si quis haberet actum carnalem cum tali muliere, nisi esset nupta; aliae denique sunt talis condicionis, quae non tollit malitiam obiecti, quia manifestat affectum actualem ad rem intrinsece malam, quasi dolendo quod talis sit, v.gr. si quis fornicaret nisi esset vetitum.

3, *Desideria impura, sive absoluta sive condicionate, accipiunt malitiam specificam non solum ab obiccto sed etiam a circumstantiis eius apprehensis.*

Ratio est quia voluntas fertur in obiectum concretum, illud approbans et intendens prout est a parte rei perficiendum; ideoque cum *omnibus* notis in eo detectis, quando est desiderium absolutum ; cum notis *sub quibus* illud admittit, quando est condicionatum.

Applicatio: Desiderium fornicandi cum consanguinea moniali est peccatum grave contra castitatem, pietatem et religionem. Desiderium habendi colloquium cum persona quae constituit desideranti periculum peccandi contra castitatem, implicat peccatum quod adest in periculo illo sine rationabili motivo admisso.

In praxi pastorali saepe praescindere debet confessarius ab indagandis circumstantiis in obiccto desideriorum turpium, quia paemtentes non attendunt ad malitiam earum, ct vix cum fructu eos attentos redderet ad illas pro tempore futuro.

IV. De gaudio impuro

391. I. **Gaudium impurum** est *complacentia libera de actu venereo praeterito.* Agitur dc actu *illicito,* quia actus venerei liciti olim in matrimonio habiti, non constituunt gaudium impurum.

392. II. **Principium:** *Gaudium impurum est peccatum*

eiusdem speciei theologicae et moralis atque ipsum obiectum lascivum circa quod versatur.

Ratio est quia approbat opus praeteritum prout fuit in concreto, in suo obiecto ct in circumstantiis obiecti.

Applicatione»: 1. *Graviter peccat* contra castitatem, iustitiamct religionem, qui gaudet dc stupro patrato contra monialem.

2. *Nullatenus peccat* adulter qui gaudet solum quia proles non genita est ex adulterio; adolescens qui laetus est de sedata concupiscentia post pollutionem provocatam ; viduus qui gaudio solius appetitus *rationalis* recreatur cogitatione vitae matrimonialis praeteritae, modo absit periculum excitationis vencreac actualis.

§ 3. *De actibus impudicis*

393. I. Actus impudici dicuntur illi *qui, quamquam in se venerei non sunt, natura sua apti sunt qui venerem excitent.* Dicitur:

in se venerei non su.nl, nec alias mali, sed in se indifferentes; secus nunquam essent liciti, neque ex fine utcumque bono exerceri possent, etiam seclusa intentione libidinosa, id quod communiter admittitur.

Natura apti sunt qui venerem excitent, ideoque cx se sunt periculosi et externa specie affines actibus luxuriosis, propter efficaciam quam habent ad excitandam luxuriam; quae efficacia componitur duplici elemento, "altero quod est in *obiecto,* et consistit in eius vi excitativa seu stimulante, altero quod est in *subiccto* agente vel patiente, et consistit in eius reagibilitate vel receptibilitate influxus ab obiecto et cius vi excitativa provenientis"[57]. Utraque efficacia potest augeri vel minui cx circumstantiis iterationis, diuturnitatis, etc.

Patet utrumque elementum efficacitatis esse maxime varium, pro varietate rerum et subiectorum, adeo ut obiecta communiter valde excitantia, nullam vim habeant pro determinatis subiectis, et viceversa, obiecta generatim innocua in ordine ad efficaciam veneream, alicui maximam excitationem provocent. Ut, igitur, in casibus particularibus recte indicetur, attendendum erit ad utrumque elementum, quemnam sci. influxum determinatus actus impudicus exerceat in determinatum subicctum, considerata etiam indole causalitatis, utrum sit per se an per accidens.

·' HOkth, *De statibus* 7S1.

394. II. *Recensentur actus impudici* aspectus, tactus, oscula, amplexus, sermones, cantus, lectiones, iique sive ut actus externe habiti, sive ut solum interne per phantasiam repraesentati. Sub aspectu, autem, impudicitiae reducuntur ad *aspectus, tactus et sermones;* nam oscula et amplexus iure revocantur ad tactus, cantiones autem et lectiones impudicae ad sermones.

395. *Partes corporis humani* respectu efficacitatis ad luxuriam concitandam distinguuntur in: a) non excitantes quae personis normalibus nullum periculum luxuriae creant, nisi forte mediatum per delectationem sensibilem provocatam, ideoque inoffenso pudore omnibus exhibentur, ut v.gr. apud nos facies, manus, pedes, quatnvis alibi fortasse aliter considerentur, v.gr. feminae facies vel pedes apud quosdam arabes et respective sinenses; b) leviter excitantes, quae usu recepto et iusta consuetudine communiter tegi consueverunt, propter maiorem relationem vel propinquitatem ad organa sexualia, v.gr. pectus, crura, ipsa brachia saltem ex parte; c) graviter EXCITANTES, quae ex naturali pudore communiter vestibus proteguntur, ut sunt fere universaliter genitalia et partes eis finitimae.*

396. III. Principia: 1. *Actus impudici sunt in se indifferentes et secundum suam speciem non luxuriosi, ideoque tum ex bono tum ex malo motivo aliquando exerceri possunt sine peccato luxuriae.*

Ratio est quia obiecta circa quae versantur huiusmodi actus, etiam ea quae dicuntur obscena, non sunt in se inhonesta, utpotc a Deo creata ct ordinata ; ideoque neque actus impudici quorum terminus sunt talia obiecta adversantur ex se seu natura sua castitati, nec luxuria necessario inficiuntur. In re quidem saepissime evadunt luxuriosi, sed malitiam capiunt ab intentione agentis, ab influxu quem ex se habent in luxuriam sine motivo excitandam, a condicione personae actum exercentis cum periculo communi vel particulari non iustificato libidinis, ab scandalo quod facile causant si coram aliis exerceantur.

Proinde, etiam cum actus impudicus ponitur propter motivum deordinatum, si nullum est periculum lib:dinis in agente, v.gr. propter suam condicionem specialem, et nulla intentio luxuriosa, actio quidem erit in alia ratione pcccaminosa propter motivum deordinatum, sed peccatum luxuriae, stante hypothesi ut in casibus rarioribus stare potest, nullum erit. Bene Vermeersch m ad luxuriam *larvatam* attentos facit fideles, nam concupiscentia carnis, perturbante iudicium intellectus, facile quis decipitur, et in re libidini indulget dum alios fines praetextat suorum actuum.

M Moralistae saepe egerunt de partibus corporis honestis, minus honestis, inhonestis, seu turpibus, seu obscenis. Quoniam nulla pars corporis est in se turpis melius fortasse nostra terminologia adhibetur.

* *De castitate* (Brujas 1919) 387 et alibi.

Ratione aclus in rc *ffiectati,* seclusa prava intentione ct vi îtixti rîam excitandi, nullatenus peccat contra castitatem qui aspic't nuditatem corporis etiam diversi sexus vel tangit organa genitalia quia obiectum istorum actuum est aliquid indifferens in ordine morali, quod <x bono Gue v.gr. med'rationis vel n-< «>miifiou·· incl-ra»· bonus esse poi< st ; ime si haec fiant ex inordmata e' ꝑcra« 'in ı curiositate alterius ordinis seclusa intentione sexuali et pericu'n commotionis venereae, peccratum aderit ex fine denrdmatrt, sed non luxuriar; si tamen, ut vix uou eveniet, periculum abcuhie exrta fionis carnalis aderit, sed non vehementis, adhuc in ea hypntheu precatum contra castitatem quod habebitur in actione ŭndcauaau mala ex fine, v, gr. ex vana curiositate, ex affectu dcord'nato «d mere sensuali non erit mortale; quaestio enim non est dc Iiio i directa sed de indirecta, quae admittit, ct in casu habet, parvitah materiae.

397. 2. *Actus impudici omnes, positi extra matrimonium ex intentione libidinosa, sunt graviter peccaminor* Dicitur :

Actus impudici omnes, proinde etiam illi qui de se et apud hoc subtectum sunt leviter excitantes, ct praevidentur leviter ad summum excitaturi; nam in luxuria directe quae sita non est parvitas materiae.

/s'x *intentione libidinosa* non ex levitate vel vana curiositate veniali ter deordinata citra periculum gravis libidinis neque ex intentione mere sensuali, quae eo difficilius separatur a libidinosa quo magis actus versantur circa obtecta ad genitalia propinquiora; tamen theorice intentio *mere sonnalis,* utcumque deordinata, per se est levis, cum duplici malilia veniali, altera quod non referatur ad finem rationalem altera quod sine motivo aliqtialc periculum creat contra castitatem. Caveatur tamen luxuria larvata facile latens in sensualitate, propter quam tradidit fortasse S.Ai.Fonsos "° in dolertalione sensibili circa impudica regulariter haberi peccatum grave.

Ratio asserti est, quia non coniugatis graviter vetita est libido vel minima directe quaesita, idcoque etiam stimuli qui adhibeantur *ex* intentione libidinis; cui enim sub gravi prohibetur finis, graviter prohibetur similiter electio et usus rei ex intentione perveniendi ad finem illicitum.

Applicatio: *Ratione intentioni»* gravit» r peccat contra castitatem, qui curiose aspicit vel tangit partes corporis proprii vel alieni kvitf r excitantes, ex secreto animo quaerendi aliquam vencream ex

n' I. 1 n 416.

dationem, quamvis levem. Imo, tale peccatum habetur ratione similis intentionis, si quis cum ammo luxurioso pomi actus ex se plane honestos, ut constringere manum alterius praetextu salutationis secundum morem patrium.

398. 3. */Ictus impudici positi sine intentione libidinosa sunt: a)* graviter *pcccaminosi, \i ponuntur vel con linuantur sine vero motive rationabili cum periculo proximo commotionis Venereae completae aliusve gravioris ex* ç(*ml pollutionem* ‹l *turn lis, vel consensus in ijiumdil·· l etiam levem commotionem; b)* leviter *pcc* (*aminosi, si ponuntur vel con linuantur ex vero motivo,* · *tsi non plane proportionata perii u lo delectationis Venereae vel consensus in eam remotius pre mentis; c)* lh jti, *cum habetur ratio proportionata ad subeun dum periculum etiam pravis commotionis vencreae, cauto per opportuna media periculo consensus.*

Ratio, praeterquam ‹ x communi theologorum consensu, petitur ex eo quoti castitas, sit ui quaelibet alia virtus obscr vanda, prohibet non solum actus sibi immediate contrarios, verum etiam alios quoslibet cum quibus comungitur pericli lum peccandi contra virtutem; nam qui tenctui ad rem tene lui similiter ad arcenda impedimenta exeeutionis. iam vero aclus impudici, etsi indi i ik i cules in se ipsis, tales sunt qui, specifice sumpti, periculum implicant peccati contra (astita hin; ergo pro certitudine et magnitudini periculi urgentior vel remissior existit obligatio (avendi a talibus actibus impu dicis ex titulo castitatis, nisi habeat tu ratio sufficiens eos pci 'mittendi, adhibita cura vitandi consensum in delectationem forte obventuram.

Applicatio: *contra castitatem,* see hi a éluda intintiom· luxuriosa: a) GRAVITER, (pii sine causa gravi ponit actus impudicos qui natura sua vel <x adiumtis morositatis, affectu·, singulari, erga personam circa quam excreentur etc, constituunt proximum pericu lum sive vehementis commotionis ad pollutionem ducentis, sive consensus in affectum turpem vel in ipsam delectationem etiam levem qua» excitanda praevideatur; neque excusatio valeret dims qui alie garct inexperientiam priorem dc tali stimulo, quod enim homines communiter graviter commovet, etiam hunc determinatum simihiei commovere praesumitur, et nl tale habendum est donec contrarium non constet; b) LEVITER, (pii ductus vero motivo, sed non sufficienter proportionato periculo sive gravis sive levis commotionis, ponit actionem impudicam, simul curans ut periculum consensus proxi »'uni removeatur per opportuna media; similiter qui ex motivo quidem alias percaminoso sed non luxurioso, ponit actum leviter influen tem m luxuriam, quamvis in hoc casu spéciale in» st periculum lu xtiriar larvatae, ex qua lota actio redderetur graviter vetita ratione

castitatis; c) nullatenus, qui ex motivo honesto plane proportionate, gravi pro actibus graviter per se excitantibus, non gravi pro actibus leviter per se excitantibus, ponit actum impudicum remoto semper per opportuna media consentiendi periculo.

399. 4. *Obligatio evitandi actus impudicos esi: a)* gravis vel levis pro *gravitate vel levitate periculi quod inferunt, si agitur de actibus per se impudicis, b)* levis *autem in actibus per accidens impudicis, dummodo caveatur periculum proximum consensus in delectationem.*

Ad a): Actus impudici in tantum sunt contra castitatem in quantum constituunt periculum luxuriae; iam vero, quamquam quaestio est de virtute sub mortali urgente, ideoque sub gravi custodienda, nihilominus periculum castitati proveniens ex determinato actu impudico potest esse adeo parvum, ut gravi prohibitioni non praebeat materiam.

Ad b): Cum actus sunt impudici per accidens, natura sua et in se non continent vim stimulativam veneris, sed excitatio potius causatur propter reagibilitatem singularem particularis subiecti; hinc actus huiusmodi in se non prohiberi possunt sub gravi, quia in se non sunt graviter excitativi, sed excitabilitas venit ex alio elemento per accidens coniuncto, ideoque, modo intentio libidinosa et periculum proximum consensus absit, non est peccatum mortale contra castitatem huiusmodi actus exercere sine vero motivo rationabili.

Applicatio: *Leviter peccat* qui sine gravi motivo ponit actus qui specifice sumpti homines communiter non solent excitare, quos tamen ipse propter indolem specialem non exercet sine vehementi excitatione, secluso tamen periculo proximo consensus; is, igitur, quamquam non tenetur unquam sub gravi evitare commotiones vehementes per accidens provocatas, dummodo caveat periculum consensus, sub levi debet nihilominus eas removere quatenus id possit sine notabili incommodo; quoad actiones vero honestas per accidens eum leviter excitantes, facile liberatur a quacumque malitia luxuriae ex ipso bono libertatis normalis sincere exercendae.

400. 5. *Actus impudici,* a) *ut tales, specie morali* nor. *indentur differre;* b) *differunt tamen regulariter ratione obiecti ab agente distincti circa quod versantur, ita ut* a) *aspectus habeant generatim malitiam obiecti eiusque solius,* non *circumstantiarum, β) tactus vero (itemque oscula ct amplexus) malitiam obiecti ct circumstantiarum.*

Ad a): Actus impudici, ut tales, sunt indifferentes, et in tantum habent rationem peccati contra castitatem in quan-

tum continent periculum luxuriae concitandae vel admittendae. Iam vero, ad rationem malitiae ex periculo provenientis perinde est quod periculum oriatur ex aspectu, tactu, lectione aliove actu impudico quolibet.

Sic tenet sententia verior multorum[61] contra aliam fortasse communiorem, specifice discriminantem aspectus a tactibus, tactus et aspectus circa virum a tactibus et aspectibus circa feminam, forte inde decepta quod malitiam *facile accedentem* adscribit ipsi peccato impudicitiae stricte tali et in se sumpto.

Ad b, a) : Aspectus impudicus *aliarum* personarum, propter affectum ad eas quem implicare solet, non habet generatim meram malitiam actus impudici quae est cx periculo excitandae propriae libidinis, sed ad hanc addit aliam malitiam specificam ex tendentia peccaminosa *in ipsam personam,* in qua ratio quidem *sexus* communiter attenditur, circumstantiae autem personales consanguinitatis, voti, coniugii, etc. plerumque non considerantur.

Ad b, *β)* : Tactus, oscula, amplexus erga *alias* personas exerciti, plerumque continent affectum ad tales personas, et quidem, non cantum prout ad unum vel alterum sexum pertinent, sed *prout ipsae sunt in concreto,* cum suis condicionibus personalibus consanguinitatis, characteris sacri, coniugii, etc. ; ideoque praeter fundamentalem malitiam cuilibet actui impudico communem, contrahunt alias accessorias ex *sexu* (sicut aspectus) et praeterea *ex circumstantiis subiecti* concreti cognitis, nam affectus fertur ad personam concretam.

Applicatio: */Id eandem speciem moralem* pertinent aspectus, tactus, lectiones aliaeque actiones impudicae temerarie exercitae cum periculo delectationis vencrcae sine motivo rationabili permissae; ideoque sufficit declarare in confessione actus impudicos graviter vel leviter influentes in luxuriam, quin determinetur indoles actuum positorum; sed actus completus, si secutus sit in actibus impudicis *erga seipsiim,* declarandus erit quia ad peccatum gravis impudicitiae pertinet et in declaratione illius non continetur implicite; similiter in actibus impudicis *erga alios* exercitis, si quaestio sit dc aspectibus, sexus personae aspectatae regulariter indicandus, sed non aliae circumstantiae individuales ; si autem quaestio sit de tactibus, amplexibus, osculis, significandae erunt generatim praeter sexum etiam circumstantiae individuales personae, utrum soluta, an coniugata etc. ; si tamen in casu concreto aliquis cohibuerit affectum ad personam aspectatam, amplexatam etc., et actus impudicos exercuerit circa eam

® S.Thomas, 2-2 q.154 a.4; Billuart, diss.6 a.15 § 3; Bucceoni, 1,783; Prümmer, 11,692; Noldin-Schmitt *Dc sexto* 51; Vermeersch, IV.114; Merkelbach, *Dc castitate* (Lieja 1936) p.70-71; Hürth, *Dc statibus* 750; Ubach, 1,212; Ferreres-Mondrîa, I 537.

solum in ordinc ad propriam voluptatem intentam vel temerarie permissam, non deberet declarare nisi impudicitiam gravem vel levem, temere et indirecte vel ex intentione libidinosa exercitam, et even· tualiter scandalum alteri datum.

Auctores passim applicationes magis practicas ad facilitatem confessariorum hoc loco proferre solent. Eos imitantes nos quoque in particulari actus impudicos frequentiores circa tactum, oscula, amplexus, aspectus, sermones et lectiones indicamus.

401. I. *Tangere:* a) QUAMLIBET partem corporis, etiam non excitantem, sive proprii sive alieni, sive hominis sive brutorum: a) *ex intentione libidinosa,* est semper peccatum grave; *β) ex affectu sensuali* deordinato, est peccatum veniale contra castitatem propter aliquale periculum luxuriae quod implicat nisi fiat obiter; seclusa hac intentione explicita vel implicita;

b) PARTES VALDE EXCITANTES PROPRII CORPORIS: a) C.V *ilista COUSU* necessitatis aut veraef utilitatis, v.gr ad sanandum morbum vel curandam convenientem hygienem, nullum peccatum est, et'am si pollutio in casibus particularibus sequatur, dummodo periculum consensus in delectationem per opportuna remedia arceatur; sed in iis peragendis summe commendatur ut mens ad Deum elevetur vel ad alia convertatur, utque tactus interrumpantur si commotio velicmentior fiat; quodsi utilitas non est sufficienter proportionata cum veherrmtia commotionis ct periculo consensus, peccatum venale erit; 5) *sine iusta causa,* cx levitate, curiositate ctc gcncratim nnn excedet veniaid, nisi sci. tactus sint morosi vel in adjunct's specialis excitabilitatis positi, ..am periculum commotionis notabilis ct consensus tunc non est magnum; imo, potest quodlibet peccatum contra castitatem abesse, si quis sciat sc nihil commoveri perfunctoriis huiusmodi tactibus; sed etiam in tali casu ab iis aostincrc debent praesertim iuvenes, ut pttdnr ct castitas illibata conservetur;

C) PARTES VALDE EXCITANTES ALIENI CORPORIS: n) *CX lUsta COUSU,* verbi gratia inspectionis medicae, curationis applicandae, etc., ctnn debitis cautelis, nullum peccatum est; /3) *sine iusta causa,* tactus puberum praesertim diversi sexus02, vix potest excusari a mortali propter pravum affectum cui proxime exponitur, nisi eiusdem sit argumentum, propter scandalum et propter periculum vehementis commotionis nisi tactus valde obiter supra vestes exerceantur ex manifesto animo iocandi; tactus *inipuberum ad invicem,* facilius excusari poterunt a mortali, si cx levitate et impulsu non plane conscio instinctus perficiantur non valde morose, quia non solent causare vehementem excitationem; tactus *inipuberum a pubere,* aliquantulum mitius quam tactus inter puberes iudicari possunt, nisi intentio libidinosa larvata reveletur, ut non raro everret;

d) genitalia brutorum, nisi fiat morose, cum periculo gravioris commotionis sive animi libidinosi in morositate imminentis, non excedet regulariter vernale. quamvis neragatur tactus ex sensualitate;

e) partes minus excitantes: a) *proprii, corporis,* per se nullum peccatum est. quia id nullum periculum veneris implicare solet; *β) aliirni corporis* ex curiositate vel amore sensibili breviter tamen et excluso affectu libidinoso, leve peccatum per se non excedit; sed

c In hoc casu fere cadam dicenda sunt de *mamillis feminarum,* quibus in est magus excitabilius voluptuosa.

si morose fiat, vel non valde obiter circa personam diversi sexus affectu sensim li prosecutam, facile evadet men tale nropter periculum sive intentionis vencrcac, sive commotionis notabilis, sive cooperationis et scandali.

402. II. *Osculari:* a) quaelibet, ex affectu venereo vel cum proximo periculo vehementis commotionis absque gravi necessitate inito, est peccatum mortale; *ex affectu sensuali* deordinato, sine magna morositate, est veniale.

b) PARTES magis EXCITANTES, inter quae recensentur ubera, ct os. saltem cum contactu linguarum, practice nequit excusari a mortali. quia non exist it motivum rational·· cur permittatur excitatio venerea ex tali actione imminens, ideoque luxuria quoque larvata prod'tur unde saltem activa pars semper per se graviter peccare censenda est.

c) partes leviter excitantes, si valde obiter fiat ex solo affectu sensuali conscio impellente tamen instinctu sexu-di non excedet vernale si contra intrnt'onem venercam et periculum" gravioris commotionis cautelae adhibeantur.

d) partes non excitantes, sed : a) *morose* aut saepius cum affectu sensuali : *inter persanas sexus feminei,* facilius non excedit veniale, quia mulieres pro sua indole non adeo tendunt ad affectum sexualem, sed in sensuali detinentur: *inter personas diversi sexus* et generat'm etiam sexus masculini, plerumque erunt mortale propter periculum et commotionis gravis, et affectus venerei, et scandali, nisi motivum rationabile habeatur v.gr. valedicendi personam caram quae definitive disced:t: 3) *Irriter* ex ioco. pbsnue ut'litate. est per se peccatum veniale, si cum aliqua mora perficiatur inter puberes, propter periculum commotionis ct eventualiter etiam scandali : 7) *ratione urbanitatis,* cognationis etc. iuxta morem patriae ad honestos affectus significandos, etiam inter personas puberes ct diversi sexus, per se nullum peccatum imp'icat. licet aVquod commotionis periculum secum ferat; sed caveri semper debet periculum consensus, et laudabiliter hninsmodi manifestationes inter personas diversi sexus quantum possibile est limitantur.

403. III. Amplexari aliouen' oχ affectu 'cnereo vel sensuali, morose vel obiter cx ioco et levitate vel ex consuetudine patria etc., facile indicatur secundum dicta de tactibus et osculis.

404. IV. Admittere tartus, oscula., amplexus ab al'O: u) *si sunt honesta ct cx rationabili* motivo exhibeantur, nullo affectu peccaminoso revelato, per se non est peccatum ; /3) *si sunt honesta, sed ex sensuali* motivo inordmato aut cx venere exhibita satis manifestentur. per se repellenda sunt, quia sine gravi causa illicitum est cooperari alterius peccato praeserUm mortali : per accidens tolerari poterunt ad vitandam diffamationem propriam vel compartis si intentio huius peccaminosa ceteris praesentibus non est manifesta, sec'uso tamen periculo consensus proprii et vitato scandalo per opportunam manifestationem displicentiae et reprobationis apud al'um ; 7) *si sunt inhonesta* evitari debent in adiunctis ordinariis activa resistentia, etiam aliis praesentibus et quodammodo a fortiori coram eia, ratione boni exempli et scandali vitandi.

405. V. Aspicere: a) quaelibet cx affectu venereo vel sensuali, est peccatum grave vel respective leve, iuxta ea quae de tactibus dicta sunt.

b) PARTES VALDE excitantes: ɣ) *proprii corporis,* ex iusta causa vel sine ea, simile indicium morale meretur atque illud quod de tactibus datum est; mitius tamen, quia aspectus minus commovet et minus inducit ad turpia quam tactus; /3) *corporis alieni: sextis proprii* ex mera curiositate et non morose, v.gr. quando plures simul in plena nuditate natant, non excedit per se veniale; *alterius sexus,* regulariter erit mortale, si fiat deliberata morositate, nisi valde obiter aut e longinquo peragatur, et id valet etiam diminuta ratione de contemplatione morosa uberum et femorum feminae a viris, quia haec quoque solent vehementer excitare vel turpes affectus provocare M.

c) actus FECUNDATIONIS animalium maiorum, et a fortiori hominum, nisi ex inopinato, valde celeriter aut e longinquo perficiatur, vix poterit excusari communiter a mortali, saltem in solutis, propter proximum periculum sive gravis excitationis sive turpis affectus.

d) partes minus EXCITANTES: «) *proprii corporis,* etiam morose sed sine affectu sexuali, plerumque non videtur neque veniale peccatum contra castitatem, quia periculum veneris vix adest; /3) *corporis alieni sexus proprii,* aliquantulum severius indicatur, sed adhuc peccatum vel leve facile non habetur; *alterius sexus,* nisi valde morose aut cum notabili affectu sensuali non omnino obiter fiat, non excedit peccatum veniale, et hoc etiam abesse potest praesertim in personis quae pudore non excellunt. Attendendum est etiam ad diversas circumstantias, quae periculum removere possunt omnino; sic, qui aspiciat matrem lactantem suum filium, facile nullos alios nisi pietatis affectus experitur.

e) picturas ET statuas: «) *plane 'nudas, sed non affectate* i.e quin turpis animus manifestetur in nuditate, sed potius intentio artistica, repraesentatio historica et alia non obscena, quae mentem contemplantis alliciant et propter modestiam ct pios affectus in vultu et in tota compositione corporis nudi a vcnercis fere avertant, non accusandum est de mortali, saltem apud eos qui recta intentione ea contemplantur vel arte facile capiuntur, vel huiusmodi impressionibus assuefacti sunt; tales sunl casus plurium statuarum vel imaginum antiquitatis in musaeis conservatarum, quae propter historiam scaenae repraesentatae, vel propter eximium pudorem vel artem manifestatum, vel quia ab infantia conspiciuntur in loco publico, etc., a multis sine periculo etiam morose contemplari possunt; β) *plene nudas et affectate,* ita sci. ut turpis animus manifestetur in nuditate, quae nedum dissipetur in arte, expressione vultus, etc., potius lasciviam exhibere censenda sit, est gcncratim peccatum mortale, nisi

03 Studiosi artis qui ad acadcmias sculpturae vel picturae accedunt, ubi nedum figurae inanimatae sed etiam personae plane nudae tanquam exemplaria exhibentur, quia studium nudi corporis ad perfectionem artis necessarium videatur, non tenentur valedicere suae professioni propter hanc circumstantiam, modo sibi talis professio non evadat graviter peccaminosa et cautelas adhibeant ad arcendum periculum sive affectus libidinosi, sive excitationis turpis, eive scandali, procurata recta intentione, coram testibus, excitato desiderio aesthetico et artistico ut libido remittatur, contemplatione et nuditate non protracta ultra veram convenientiam. Cf. Genicot-Salsmans, 1,407 bis.

64 Cf. VejüîEErsciî, *Dc castitate* (Brujas 19J9) 181.

obiter omnino inspiciantnr sine affectu venereo, vol nisi agatur de repraesentatione impuberum non specialiter libidinosa, aut etiam personarum eiusdem sexus quarum aspectus minus commovet praesertim mulieres; 7) *non plane nudas* sed quoad partes magis excitantes obtectas, si protectio nuditatis ita fiat *imperfecte per velum translucidum,* ut potius sit incentivum curiositatis lascivae, similiter supponunt grave periculum commotionis vel affectus venerci, et sub gravi generatim prohibentur; si protectio genitalium praesertim, sed etiam uberum aliqualiter apud feminas, est *sufficiens ad fines honestatis,* facile excusatur a quolibet peccato luxuriae contemplatio etiam morosa talium imaginum, praesertim in personis quae ex studio artis vel ex sensu aesthctico moventur; attamen peccatum leve non vitatur si quis tali contemplationi curiositate sensuali indulget, id quod in invisendis musaeis facile occurrit vulgo, nisi maiora quoque pericula immineant, sub gravi cavenda saltem per firmum propositum non aspiciendi obscena aliave graviter affectantia, quae forte occurrant.*

"Quae de aspectibus turpibus dicta sunt valent quoque pro *balneis* publicis ad mare, flumina, piscinas. Haec quidem de se licita sunt, ut patet, dummodo semper vitentur quae periculum proximum peccandi creant, sive ex parcitate vestium in balneis mixtis, vel cx commixtione extra aquam, vel ex choreis sic institutis. Idem dicas de *exercitiis gymnasticis* corpore nudo vel fere coram aliis diversi sexus"

406. **VI. Sermones et cantus:** a)QUILIBET, inducti vel prosecuti *ex affectu libidinoso* vel cum periculo consensus proximo, semper sunt grave peccatum; ct huiusmodi quidem affectus facile habetur quando verba permiscentur de vita coniugali, de abusu matrimonii, de modis procurandi pollutionem, de adolescentibus nubilibus, etc.;

* Ncc refert artem invocare sive ad conficiendas sive ad contemplandas imagines obscenas aliasve liberius expressas; ars enim non est immunis ab exigentiis legis naturalis ct divinae, sed normis moralibus omnino subicitur. Iam vero oblivioni non est mandandum quod corpus humanum, in sc honestum, aptum est ad sensus venereos excitandos in natura lapsa.

Hinc: a) Artifices qui lege caritatis erga proximos ct scandali vitandi tenentur: a) *imagines plane nudas* adultorum conficere nequeunt etiam cauto periculo proprio, nisi quae aut usui honesto scientifico anatomiae, obstetritiae, et cetera, sub debitis cautelis destinantur, aut propter gravissimam causam, ut metum mortis aut extremae necessitatis, conficere coguntur ad fines suspectos, secundum normas statutas pro cooperatione materiali proxima ad grave peccatum; *β) alias imagines satis nudas,* sponte non facient, rogati autem poterunt aliquando licite facere secundum normas generales, quando pro condicione petentis, damno proprio ex denegatione, loco exhibitionis, scandalo, inefficacia denegationis ad malum impediendum, etc., ratio sufficiens existet cooperationis materialis non necessariae.

b) Omnes, sive artifices sive spectatores, evitare debent semper sub gravi periculum proximum consensus, nulla ratione aestheticae contemplationis fucati; insuper, *spectatores* operum artis vix unquam habebunt rationem sufficientem invisendi sine peccato gravi partes musaeorum in quibus exhibentur opera quae cos vehementer excitant; *artifices* facilius possunt habere motivum ad huiusmodi visitationes culturae et studii gratia, adhibitis remediis convenientibus ad arcendum periculum consensus vel luxuriae larvatae; sed si experientia teste saepe in gravia peccata incidunt, arti mortiferae omnino valedicere debent. Cf. Vermeersch, IV,133-134; Lehmkuhl, 1,827; Genicot-Salsmans, 1,407 bis; Prümmer, 11,695; Noldin-Scjimitt, *De sexto* 60; Ferreres-Mondrla, 1,543 5.·; 544,8."

* Ferreres-Mondrîa, 1,544,10; cf. Noldin-Schmitt, *De sexto* 57 nota 2; Mausbach, *Sittlichkeit und Badrtvesen* (Colonia); Marc-Gestermann, 1,814.

c.r *affectu sensuali,* sunt generatim peccatum leve, nisi sint valde turpcS0;. *Seclusa hac intentione:*,

/>) obsceni v.gr. de rebus modo indicatis, vel dc partibus corporis verendis etc., *ex levitate, curiositate, so ius recreat.onis causa,* saepe sunt mortale propter periculum commotionis, affectus, scandali ğravis sed, nisi in talibus valde immorentur, personae minus pudicae aut matrimonio coniunctae iis rebus minus afficiuntur, ideoque, salvo scandalo gravi, non raro excusantur a mortali ; sed si quis iactantia vel ad capiendam experientiam reactionis adstantium impudice narrat propria vel aliena peccata luxuriae, graviter peccat ratione gaudii, et scandali, et periculi commotionis; similiter qui libens obtemperat narrationi * et a fortiori qui eam promovet.

c) turpes, eo facilius liberantur a peccat〉 mortali quo minus morose protrahuntur, ct quo magis mens aliis distrahitur, ut v.gr. melodia in cantu, attentione ad opera manualia vel ad ludum inter conversandum, etc.; et patet nullum haberi peccatum in referendis turpibus ad informationem necessariam, ad monitionem prudentem et huiusmodi, dummodo decenter ct adhibitis cautelis sic fiat.

d) "verba tenera: «) *graviter* culpanda sunt inter personas quae se libidinose amant; *β) periculosa* ct reprehendenda sunt inter extraneos vel non sponsos, quando amorem futilem vel sensualem reddunt" W.

407. VII. Lectiones: a) Quaelibet, etiam leviter turpes, *ex intentione libidinosa* vel cum proximo consentiendi periculo, sunt peccatum mortale; *ex animo sensuali,* facile sunt peccatum leve.

b) turpes, diu protractae, nisi ex iusta causa et excluso per remedia opportuna periculo consensus in delectationem suscipiantur, facile e\radunt peccatum mortale, praesertim in adolescentibus; iusta causa non est mera curiositas vel recreatio, et saepe sub praetextu ipsius utilitatis luxuria larvata graviter peccaminosa latere solet; benignius, ut nobis videtur, aliqui AA. liberant a mortali adolescentes in lexicis quaerentes notitiam dc his rebus, etenim, experientia teste, et dispositio psychologica mentis excitatae nec plane tranquillae de sua actione, et inadaptatio explicationum in lexicis contentarum fnam notitia hausta rei quaesitae curiositatem circa rem forte hucusque insuspicatam excitare solet) facile exponit periculo vehementioris excitationis vel consensus, ideoque huiusmodi lectiones plus minus furtivae severius Judicandae videntur.

c) obscenae solum ex necessitate, adh bitis cautelis et convenienti interruptione permitti possunt, praesertim non coniugatis, cum

eT Cf. Noldin-Schmitt, *Dc sexto* 58.

"*Cantilenas* graviter obscenas corain aliis canere, erit saltem ex oblecto grave. Ad breve tamen tempus, propter gravem penuriam, censent excusari posse qui actione vel cantu cooperentur comoediis non absolute graviter turpibus .sed notabiliter inhonestis, nisi tamen, quod addendum putamus, turpia canere debeant quae, qua talia, plausu excipiantur. Qui talia cantaverit solus s ne teste, a gravi excusari poterit si magis ad melodiam attendat" (VERMEERSCH, IV,129,3).

® Qui autem ex respectu humano subridet cojam aliqua procacitate ipso invito narrata, in ipsa parsimonia ct violentia risus involvit reprobationem, nullumque peccatum committit, si vere passive se habet in iis quae umpedire nequit.

Vermeersch, IV,129,2.

ex se sint inductivae gravis commotionis, cui proximius accedet consensus in eo qui sine vera utilitate tali lectioni indulget.

d) levioris ARGUMENTI, amorosi, mundani, etc. ut evenit in fabulis romanensibus, adolescentibus omnino dissuaderi debent, utpote sensui christiano alienae et nocivae; *talione castitatis*, tamen, saepe non prohibentur neque sub levi, praesertim personis magis adultis, quae huiusmodi descriptiones fictitias vitae facile legunt ex mera pulchritudine stili, curiositate cognoscendi argumentum, etc. absque periculo veneris.

ARTICULUS III

De anomaliis sexualibus

Existant diversae psychopathiae sexuales, quarum brevis notitia pro ministerio animarum utilis et interdum necessaria est. Ideo summariam descriptionem tradimus, considerando anomalias quae sunt in *intensitate* excitationis sexualis in *tendentia* ad terminos speciales, in *modo* excitationis capiendae

408. I. Anomaliae sexuales sunt *varia vitia appetitus venerei, qui sive in vi reactionis, sive in modo quo excitatur, sive in obiecto ad quod fertur non est naturae humanae attemperatus.* Anomalia, igitur, non est semper in *obiecto,* sed in *modo* quo quis se gerat ex impulsu instinctivo circa respectivum obiectum vel actum; sic v.gr. ferri instinctive ad inspiciendas res excitantes, nihil habet anomali; sed homini normali hoc habet rationem *medii* ad finem ulteriorem, dum instinctus sexualis visionistae in iis conspiciendis *quiescit,* et eis complete delectatur, quin ulteriora appetat.

409. II. Recensentur potissimum: 1. *Ratione vis intensitatis* abnormis commotionum venerearum:

a) Anaesthesia, cum appetitus sexualis nullus demonstratur, id quod in *viris* rarissime occurrit; in *feminis,* autem, non est omnino insolitum.

b) Hypoesthesia, si appetitus sexualis languidus et debilis manifestatur, ut frequenter accidit in feminis pudicis et vitae familiari deditis, nec adeo raro in viris typ: sexualis *peripherici*[2], qui vitam[11]

[11] Cf. A.Forel. *La question sexuelle* (Paris 1906); R.Krafft-Ebinc, *Psychopathia sexualis* (Paris 1950). V.M.Palmieri, *Medicina legale canonistica* (Città di Castello-Bari 1946).

[2] Ex diverso influxu vitae sexualis in diversis personis secundum modum *spontaneum* quo tendentiae sexuales in eis indeliberate agunt, distingui solent typi sexuales: a) periphericus in quo sexualitas *parum* sentitur, et consequenter persona parum stimulis sexualibus agitatur; *b)* centralis, in quo sexualitas quasi in *centrum vitae* constituitur ad quod omnia ordinantur, et consequenter cogitationes et affectus sexuales ita animum agitant, ut difficilius ab eo distrahatur; c) radialis, in quo sexualitas interdum vivide sentitur, ita

Christianam et convenientem occupationem sibi procurant. *Anaesthesia* totalis in viris qui characteribus sexualibus etiam secundariis gaudent, non habetur; in feminis aliquando adest. Donum supernaturalc integritatis, cx quo non oriantur neque motus spontanei praevenientes dictamen rationis, nihil commune habet cum anaesthesia sexuali.

c) Hyperaesthesia, signat *nimiam excitabilitatem* et vim appetitus sexualis, qualis esse solet in utroque sexu, sed acutius in feminis praesertim typi sexualis *centralis,* coniuncta proinde non raro cum anormali ad venerea propensione. Huius formae concretae sunt potissimum: a) *satyriasis,* seu insatiabilis aestus carnalis in viris[71], qui ducit etiam ad adulteria ct incestus; *β) nymphomania,* seu effrenata libido in feminis, quae ducit ad polyandriam.

d) Paradoxismus quoque sexualis huc facit, *intempestiva* sci appetitus actuatio, insolita aetate praematura vel provecta; existit enim paradoxia: a) *infantilis,* in qua iam ante evoluta organa generationis et ante pubertatem libido prccox manifestatur; *β) senilis,* in qua, cum appetitus normaliter quiescere deberet, vehementius furet quam in plena virilitate, et non raro quaerit impuberes, praesertim diversi sexus, ad eos morose contrectandos, nisi ulterius progrediatur. Rarius habetur alia forma paradoxiae contraria, sci. *pubertas retardata* vel etiam perpetuo impedita (infantilismus sexualis), in qua characteres sexuales secundarii non evolvuntur.

Cum nimio appetitu non tempestive refrenato saepe coniungitur *vitium solitarium* masturbationis; rarius quidem in feminis, sed quando adest, multo intemperantius quam in viris[74].

tamen ut animus ab ea distractus, plene aliis rebus det operam eisque absorbeatur.

Ab ista divisione differt alia in qua secundum modum *deliberatum sta* habendi circa sphaeram sexualem distinguuntur typi sexuales: n) libidinosus, qui habitualiter sese inclinat ad sexualia et iis deliberate occupatur; *b)* asciTICUS, qui deliberata voluntate a sexualibus abstinet; *c)* intermedius, qui sexualia interdum quaerit, sed secundum habitualem dispositionem eis totus non absorbetur. Hi typi sexuales deliberati non coincidunt respective cum typis spontaneis centrali, peripherico, radiali; sed bene potest accidere ut v.gr. typus spontaneus *centralis,* ex deliberata voluntate sit *asceticus.*

Secundum *totam vitam psychicam* hominum, typum dividunt in: *a)* INTEUJKTUalem.'in quo ideae prae affectibus occupant animum; b) emotionalem, in quo affectus dominantur; c) mixtum, in. quo alias affectus, alias ideae primun locum occupant in vita psychica. Neque in hoc casu typus psychologice intellectualis coincidit cum typo sexuali peripherico, et emotionalis cum centrali; aliquando typus emotionalis est periphericus, frequentius autem typus intellectualis quoad sexualitatem est centralis, quasi in vindictam naturae.

” Non confundenda est cum *priapism'o,* quo designatur permanens et molesta membri virilis erectio sine libidinosa commotione, quae est neuropathia medico submittenda.

74 Sciat moderator animarum generatim esse differentiam inter virum et feminam quoad conscientiam sui sexualem. Nimirum: a) vir, ex instinctu est *egoista,* non curat de coimparte, magis se dat *delectationi vencrcac* praesenti maxime in momento orgasmi; non haeret in actibus *praeparatoriis,* sed ea adbbet ut medium ad actum coniugalem; sentit impulsum *aggressivum* et habet partes *activas'* finita activitate sexuali, facilius *abstrahit,* et applicat attentionem ad alia; b) femina habet modum cogitandi et sentiendi magis *altruistic^* non tradit se totaliter voluptati capiendae, sed simul tradit se *personae* nn; actibus *praeparatoriis haeret* et saepe iis spontanee detineretur; *passivas* part» agit et experientiam *affectus* sibi manifestati imprimis amat; licet voluptit carnali minus se tradat, experientiis sexualibus *magis detinetur* ac profundius haeret, natura sic provide ordinante pro munere diuturno maternitatis. Cf. A.tux Hogar, *La intimidad conyugal. EI libro dei esposo** p.1.“ c.4 ct 5 (Bilbao 1951).

Ad praxim pastoralem quod spectat, duo notanda: *alterum,* quod responsabilitas multipliciter diminuitur in hypersexualibus, sive propter pravum habitum postquam contrahitur, sive propter alterationes cerebri plexusque nervosi a quibus dependent functiones superiores; *alterum,* quod specialis illa excitabilitas, qua aliquis ob leviores quoque et triviales causas excitatur, ratio esse potest cur huiusmodi hypersexuales facilius permittere possint commotiones venereas etiam completas sine peccato gravi, cauto semper periculo consensus, in vacando actionibus per se leviter aut nullatenus influentibus in libidinem ; sane laudabiliter agent si sine incommodo abstineant ab actionibus quibus anormaliter excitantur, sed gravis abstinendi obligatio non constat, quando causa est solum per accidens excitativa; imo, nec commendatur abstentio, quando cum recta intentione patiens intendit superare nimiam suam anxietatem, et serenus peragere ea quae aliae castae personae peragunt.

410. 2. *Ratione modi insoliti* excitationis experiendae, aut etiam non experiendae, vel mediorum anormalium appetitum excitandi, recensentur diversae paraesthesiae, quarum praecipuae fere sunt :

a) Symbolismus, qui quasi symbolis personarum utitur pro ipsis personis ad libidinem explendam, v.gr. vestibus interioribus; sed et symbolos quidem aliquando sat miros adhibet, in quibus relatio ad venerea minus apparet, ut statim ex dicendis concretius de fetichismo apparebit.

b) Fetichismus, qui libidinem excitat imaginationibus vel actionibus in se non venereis, v.gr. imaginando actionem secandi crines feminarum, vel contrectando pedes, calceos, claves et claustra portarum, capillos, chirothccas, etc., quae generatim, sed non semper, ad personas concretas inordinato affectu dilectas referuntur, et in quibus repraesentandis vel adhibendis appetitus plene quiescit, nihil ulterius desiderans.

c) Exhibitionismus, qui impellit ad verenda alteri sexui exhibenda, exspectando incredibili patientia, si necessc sit, occasionem hoc consequendi, tanquam summam tendentiam appetitus. Saepe provenit ex evolutione instinctus impedita, licet mechanismus physiologicus plene fuerit evolutus, et frequentius invenitur in viris quam in feminis.

c) 'Sadismus, dictus a Marchione De Sade qui huic vitio induisit et proprias turpitudines descripsit, est anomalia qua libido excitatur repraesentationibus vel actionibus quae crudelitatem psychicam vel physicam continent, v.gr. strangulatione, punctione, flagellatione, trucidatione, irrisione, humiliatione, mortificatione per res putridas vel foetidas, etc. Huic vitio debentur plures casus historici criminalium, qui personas adultas vel non adultas occiderunt et morose recreabantur in cis pugione transfodiendis, dilaniandis, etc.; ex eis enim capiebant propriam libidinem et per eas ipsam sedabant, in hoc quiescentes sine ulteriori tendentia ad fornicationem. Haec anomalia rarius invenitur in feminis quam in viris, correspondenter ad munus passivum quod gerunt in concubitu.

d) Masochismus, nomen habet a Sacher-Masoch, cui primae

descriptiones huius aberrationis debentur, estque sadisme oppos'tus, consistens in excitatione venerea per repraesentationem vel passionem effectivam cruciatuum aliarumve violentiarum etiam ordinis moralis, v gr. imaginando reprehensiones, sputa, spurcationcs in se susceptas, Vel subeundo verbera, contusiones, conculcationes, etc, quibus obtinent commotionem libidinosam, propter quam ultro patiuntur dolores ct humiliationes tanquam media abunde compensata Hoc vitium rarius in viris quam in feminis invenitur.

c) Mysticismus eroticus est anomalia late dicta quae coniungit actus ct affectus typice sexuales cum cultu religioso, aut viccvcrsa actus vel res typice religiosas cum activitate sexua'i. sive actus sexuales assumendo tanquam actus cultus rclgiosi. ut olim aliquando inter paganos, sive actus religiosos transformando quoad imaginationes et affectus concomitantes in actus symbolice sexuales, vel eosdem iungendo cum affectu et commotione sexuali in quodam complexu psychico rcligioso-sextiali. Non est confundendus cum simplici *redundantia* affectus religiosi vehementioris in sphaeram inferiorem, etiam sexualem, per modum involuntariae commotionis sympathicae, sine ullo affectu sexuali, neque *cum modo loquendi* mysfeorum qui adhibent terminos mutuatos a vita sexuali ad exprimendos affectus ct sensus quos aliter exprimere nequeunt.

Applicationes: 1. "Qui ob peculiarem sensibilitatem sempvr aut fere semper patitur pollutionem cx causis quae sunt extra genus luxuriae vel tantum remote in eam influunt, regulariter (seclusa semper prava intentione et proximo consensus periculo) non tenetur sub gravi ab iis ponendis abstinere. *Ratio est* quod talis dispositio subiectiva nequit mutare intrinsecam illius actionis naturam Igitur, si actio ista est simpb'c'ter licita, poterit agens effectum malum permittere; si leviter illicita est. non apparet gravis obligatio eam vitandi propter hunc effectum. Attamen in prax» cavendum ah illusione: quia si quis non scrupulosus, expertus se frequenter pollui cx causa quae remote influat, nihilominus eam voluntarie et s:ne necessitate rursus ponit ct praesertim protrahit, facilius adesse potest prava intentio vel proximum consensus periculum.

2. Qui ob aetatem senilem, frigidam complexionem, consuetudinem, etc., expertus est se nec pollutionem, nec motus veneo s nati cx iis causis quae communiter recensentur inter proxime influentes, per se non graviter peccat dum eas sine prava intentione ct sine necessitate ponit, ex. gr. aspiciendo pudenda personae divers- sexus Attamen is casus rarissimus erit, eo quod fere semper manebit proximum periculum complacentiae in obiectum venereum cogitatum, vel accedet malitia scandali, cooperationis, ctc."[76]

In praxi pastorali speciales quaçst'oncs thcoricac istis anomaliis non creantur. Soluti qui nullum ius habent ad actuationcm appetitus venerei, eo severitis s'bi interdicere debent Ims stimulos Vbidinis, quo facilius quam normales vitari possunt in vita cotidiana, vel quo strictius interdicti sunt etiam ex aliis motivis praéter castitatem,verbi gratia ex caritate ct iustûia qiuhus abstinere debemus a malo proximis causando. Quodsi aliquando fetichistae nimis difficilem habeant cautionem ab obiectis usus cotidiani, excusabuntur quidem ab[78]

[78] Genicot-Salsmans, 1,405,2.°

eis evitandis cum nimio incommodo, sed eo diligentius arcere dehaunt nericultim consentiendi in commotiones·; neouc illudi nossnnt ducti opinione qua censeant causas per acc'dcns non esse sub gravi arcendas, latet cmm periculum sive affectus venerei sive consensus in delectationem quod semper caveri debet.

Confessarius sciat dari casus pathologicos in quibus indicium dc responsabi'itate gravi caute omnino efforma'ulum est S:c v gr ex;stcre possunt "paenitentes. etiam pii ct virtute praediti, dc quibus dubitari potest num in repetitis pollutionibus necessariam libertatem habeant ad peccandum, saltem graviter; impulsu enim quasi i - voluntario et irres'stibil' ad masturbationem ducuntur"". Conies sarins non sit qu'dem facilis in decernenda absentia imputabilitatis, sed neque praecipitanter cos damnet dc peccato gravi, cum periculo pro cis desperation's et maiorum malorum. Alii talem irritationem intolerabilem interdum patiuntur in partibus gcn'tal'bus. quae non sedetur nisi cum pollutione. In his casibus "confessarius hac generali indicatione contentus sit. ut abstineant a tactibus qiu pollutionem directe procurent nec subortae voluptati consentiant, cosquc de cetero in bona fide relinquat quod ad agitationem nervosam cui cedunt. Sunt [quoqueI qui magnas partes noctis >mo integras noctes insomnes ducunt donec pollutio producta S't. Ipsis tamen non ideo licita fit d'rccta pollutionis effectio. Nec stiubosa electio situs nui pollutionem per contactum adducat videtur honesta esse, nisi alia causa vel ratio situm explicet atque excuset" n.

411. 3. **Ratione obiecti** innaturalis ad quod fertur appetitus sexualis, non in substitutionem obiecti normalis quod attingi non potest sive absolute sive sine superatis difficultatibus, sed quasi cx proprio pondere ct tendentia, dantur pariter plurcs paraesthesiae sexuales, inter quas notandae sunt :

a) Narcisismus seu *autismus,* qui proprio corpore delectatur et d alia indifferenter se habet; frequentius in feminis quam in viris invenitur, et prodit defectum normalis evolutionis ac debitae fixationis; saepe fert ad actiones objective ridiculas, v.gr. ad osculandam propriam imaginem in speculo, moroso affectu.

b) Homo-sexualismus. in quo tendentia *invert:tur* et fertur ad proprium sexum, cum aversione instinctiva a personis alterius sexus: viri in viros adultos (uranistac) vel infantes (paederastae) amore *uraeco;* feminae in feminas (tribades) amore *lesbeo* seu saphico. In homosexualismo virorum elementum activum nomen audit *pygisla;* passivum seu quod subit turpitudinem alterius, dicitur *moil's.* In utroque homosexuales perveniunt per tactus et concubitum sodomiticum ad completam delectationem capiendam, et inter viros inter-

λ'ïΓ'l

Ferreres-Mondrîa, 1,530,12 ex Hürth, *De statibus* 744.

π Vermeersch, IV, 125. Idem auctor lios casus latius tractat agendo de actibus humanis 1,93. Cf. sunditer Noldin-Schmttt, *Dc sexta* 40. Caveat confessarius ne specie act'onis duplicis effectus illudatur ad legit mandos tactus vel motus quibus molesta irritatio vel intranquillitas physiologica in descriptis casbus removeatur; nam affective quidem potest quaeri sola quies sine delectatione, »ed effective sedationis effectus *per* procuratam pollutionem obtinetui

dum ad verum congressum carnalem in vase praepostero (pcdicatio) vel per abusum oris (irrumatio)

c) TransFORMISMUS est inclinatio ad transformationem passivam in personam alterius sexus, ut sci. velit tractari vir tanquam femina et vicevcrsa, accommodando ad hanc tendentiam suos sensus et actus. Aliquando quaerunt immutationes corporis, ut evolutionem uberum si agatur de viris, per interventum medicinae, vestes alterius sexus adhibere student, etc.

d) Bestiautas, vix existit ut anomalia sexualis, ita ut tendentia spontanea sit ad libidinem cum irrationali satisfaciendam; quando actus huiusmodi peraguntur, cxulat gcncratim affectus bcstialis, et bestia est substitutivum aut medium excitationis capiendae.

e) Necrohilia, similiter rarius existit cum affectu ad cadavera; quando habetur accessus ad ea, potius agitur de pollutione affectu fornicario vel adulterino, etc., pro condicione apprehensa personae quam cadaver repraesentat et ex parte substituit".

In praxi pastorali confessarius: a) *anomaliam ne statim habeat pro defectu morali;* et sciat paenitentis falsum indicium, ubi opus sit, corrigere; aliunde sciat dispositionem anomalam actualem deberi in pluribus casibus iteratione actuum perversorum in tempore praecedenti. ideoque quaestionem de voluntario in causa non esse exclusam; facile, autem, motus et affectus actu provenientes ex habituali dispositione anomala aliquid libertati subtrahunt, sive ex parte advertentiae sive ex parte consensus, licet plenam excusationem a peccato gcncratim non habent.

b) *Doceat paenitentes spernere moins et affectus carnales involuntarios,* moveatque ut sincere et effective velint ab cis liberari per repressionem quietam sed firmam eorundem, ct per occupationem sensuum, mentis ct cordis, in rebus quae anomalas tendentias suffocare valeant; cavendo ex una parte ne paenitentes deprimat sed sublevet, ex alia vero eos compellendo, ut operibus demonstrent sinceritatem voluntatis, id quod non raro detrectant.

CAPUT IV

De cura castitatis

Summa rerum dicendarum: Hoc capite colligimus diversas quaestiones morales et pastorales circa sic d ctarn *initiationem sexualem,* circa *possibilitatem castitatis, media* ad eam fovendam, *am'cities, particulares,* nupturientium *relations* denique circa allegatam *nocivitatcm* castitatis.

VermEErsch. *De castitate* 170-201.290-290; EscniiACn, *Disputationes physiolo·gico-thcolog'cac* disp.5 c.3; H.SchilgEH, *Normas morales de rducacMn semai* (Madrid 1035); I.vïEï.ı.o, *Tractatus dc castitate* (Paris 185R) T p.355-379; Fas·fani, **III**,250-257; J.SchrôtelEr, *Die f/eschlektliche Ɛrcichung* (Düsseldorf 1929); L.Honoré, *L'Eglise ct l'éducation sexuelle* (Paris 1929).

'· Cf. *The invert* 2 (London 1948).

■W Malitiam *solius* pollutionis, quam accusat Ai.berti, *Dc sexto et nono* n.58, non probamus; sed aliunde malitiam *bcstialitatis,* quam addit Merkelbach, *Vt castitate* p.66 **III**,2.°, non perspicimus. Neque *statnophilia,* si existât talis tua affectu ad statuam, erit simplex pollutio.

412. I. **Initiatio sexualis et educatio voluntatis** ad castitatem.

Castitas non est quidem quoad excellentiam maxima virtutum ad quas excitandi sunt adolescentes; ideo *errant* educatores et moderatores spirituales adolescentium qui ad eam promovendam nimis vel fere unice attenti videntur. Imo, haec agendi ratio vere *nociva* est, non solum propter imprudentias quibus exponit critérium huiusmodi, sed etiam propter deviationem criterii et inefficaciam educationis circa virtutes et rectam ascesim; etenim educatio sexualis est *pars educationis* puritatis, et haec vicissim pars educationis integralis et quidem ita ut solida castitatis educatio non possit consistere nisi intra ambitum educationis totalis.

Aliunde verum est exitum laboris cducativi revera *manifestari plerumque* in influxu felici vel infelici exercito erga adolescentem, ut passionibus et stimulis iuvenilibus in societate corrupta et impudica intemeratus resistat. Insuper concedendum est adolescenti bene morato, normali, a taris hereditariis immuni, *palaestram praecipuam* virtutum exercendarum in adolescentia fore sextum mandatum et exigentias castitatis aliasque virtutes regulariter sortem istius secuturas.

Ideo, etsi sextum est unum et non praecipuum e decem mandatis observandis, et castitas una et non praestantissima inter virtutes exercendas, negari nequit hoc mandatum et hanc virtutem reclamare *specialem curam* ex parte educatoris et confessarii, hodie vel maxime, cum ex una parte incentiva passionum carnalium et insidiae paratae innocentiae adeo multiplicantur in spectaculis, ephemeridibus, sermonibus, pravis exemplis, ex alia vero adeo decreverunt timor Dei virtusque religionis et caritatis, sine quibus nequit observari castitas. Inde non omnino mirandum quod nobis referunt statisticac observationes circa numerum adolescentium vitio carnali corruptorum \

Iam vero, quod omnibus praescribitur observandum, utcumque difficile existât in se vel arduum evadat cx adiunctis, semper manet *moraliter possibile,* nam “Deus impossibilia non iubet” 2. Qui ergo fit ut, si statisticac verae sunt, tot adolescentes misere labantur quasi ageretur dc scopulo moralitatis

1 Statisticac in diversis nationibus confectae revelant plurimos adolescentes vitio solitario circa pubertatem vel etiam antea indulgcre, imo etiam relationibus carnalibus cum aliis personis maculari Cf. SCREMiN, *L'cducaeione della castitè* (Turin 1930) p. 19-42.

1 S.Aucustinüs, *De natura ct gratta* c.43 n.'50: ML 44,271; cf. D 804,

insuperabili. Quid vero agere oportebit, ut tantae ruinae occurramus ?

Schola naturalistîça impetit in Ecclesiam, quod in hac re observet *occultismum* quondam nocivum, per systcmaticum silentium circa castitatem ct vitia contraria, dum ipsi naturalisai! asseclae extollunt vim educatricem *initiationis* sexualis, proplerca quod, iuxta eorum placitum, removet mysterium, res exponit in sua realitatc plena et sic avertit adolescentes a morbosa curiositate quae ducit ad pravos habitus, et confirmat eorum voluntatem in adhaesione ad rectum ordinem accurate cognitum cx initiatione sexuali.

In hac tendentia naturalisai! eo progressum est alicubi, pro gradu materialism! quo imbuuntur fautores initiationis, ut proponant revelationem omnium mysteriorum vitae, *iam ante p.ubertatem,* adolescentibus ct puellis *indiscriminatim, publica* et *generali explicatione, illustrationibus,* imo *experimentis* ad vivum declarata! Nituntur in rectitudine hominis innata, in candore nativo puerorum pucllaruinque qui, dum commixti assistunt scholis ct ludis, adolescunt in medio ambiente favorabili ut mysteria vitae sexualis, artificialiter confictâ dispareant, ct sic castitas naturaliter observetur. Quae quam sit erronea methodus ipsa experientia cotidiana ostendit'.

Schola catholica nequit huiusmodi directionem admittere, utpote quae oblivioni ct neglectui mandat *dogma dc natura lapsa* et ad malum inclinata post lapsum, nec reparata a Christo Domino quoad donum integritatis, scd talis relicta in qua "sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ah adolescentia" (Gcn 8,21). Non possumus adeo fidere *initiationi* sexuali, ut in ea videamus remedium eficacissimum ad fovendam castitatem iuvenilcm, siquidem agitur de virtute cuius subiectum est *voluntas,* cuius exercitium non pendet a notitia intellectus, sed a *resolutione animi supernaturaliter confortati,* ut evidenter ostenditur in perditis viris mulieribusque, qui non solam cognitionem sed etiam experientiam venereorum usque ad satietatem habuerunt, et nihilominus coram ipsis terribilissimis morbis vencreis, passione impellente, non deterrentur ct in peccatis perseverant. Ceterum, quis ex adoles-

l "Yo cstoy conyencido, por mi experienda de inuchos anos que acaso baya rectificado parte de mis conv cciones antiguas, que la explicaciôn cicntifica de los msterios sexuales al muchacho, es, teôricamente, perjudicial, cuando esti aun en estado de ignorancia". Subscribo estas palabras de un fraile francos y de magnifico espintu, el P. Verd er: "La higiene cicntifica, api cada a gentes puras provoca en nosotros legitimas inquietudes. En las cosas de moral, el cientif.cismo, lo sabemos por propia experiencia, es casi siempre funesto". SI, anado yo: es prefcrible correr el albur de una in ciaciôn errônea, que someter al alma del niûo a la amputaciôn dc su inoetneia, con palabras asepticas, pedantescas y, por lo comun, poco adecuadas. Y hay, ademâs, que tener en cucnta que cl numéro de ninos y, sobre todo, de ninas que conservai! el candor sexual hasta battante entrada la juventud, aun en la sociedad •actual, tan tachada de corrompida, es mucho mayor de lo que crccn los calaveras de café y, a vcccs, los mismos medxos" (G.MaranôN, *Vocation y ética*2 [Madrid 1936] p.170.171).

centibus baud perditis poterit satis'de bis rebus cognoscere, cui non possit socius perditus nova manifestare?

Abunde historia teste, *F.'clcda rectam ct prudentem init:ationem tcrtialcm netn rcircii* ct in decursu temn^rum plus m;nns scrimdum exi^ent'as adiunctorum histricorum adlrbiut mtinnabilem initiationem* S:rrml nunniic agnoscit cnrios'tatrm instmetivam puerorum, periculum inopnnrtunae initiationis imminentis a pravis snei's, confir^nrq vitae h^d'ernac unae »n nhinbus nraosentant offendiculum candori innocenti et rcauirere videntur sp'ritum praemature illustratum. insarn tot adolescentium tortuosam condicionem, qui quoad castitatem misere naufragare solent.

Sed lus adnrss's. non potest ignorare: *condicionem naturae hPsae* ad peccatum inchoatae ct mnxime in re venerea, cui cognitio harum rerum erodit per:ridosa ct fons n^catnnim, non minus nuam ignorantia dituis protracta incautos reddit periculo seductionis obnoxins: *educat:nnem mentis, aun Purior fuerit* atque a lubricis imag'nation:bus remotior, eo magis alienam conservari ab ormi lasc'via. ennue felicius protrahere rerum sexualium ignorantiam, ipsamqne corporis pubertatem retardare cum bcncfmio tam phvsico quam morali pro pubescente' : *periculum PraebmPerae revnlat'o^s* ex parte soc'orum eorriintorum quod noss't ex'stere in ignorantia, abundanter compensari ner v:m prntectricem *Pudicitiae,* miae instmetive rengat coram ins'düs s'cut palnabrae oculorum rcagunt coram pulvere'; *indnlem cur:ositot;^ sexualis,* miae non est sicut scentifica, cui congrua illustratio sat'sfacit ct quietem affert, scd tab's quae, ultra cognitionem theoricam, quaerit experimentationem praebeam; pi'c^r-Hin *c'rea Phaenomena sexualia.* nnamvis aliquando possit curiositatem periculosam st'mulare imnrudentemque agendi rationem causare, saepius esse praeservativum innocentiae, si parentes ct educatores suo muneri incumbunt, partesnuc piidnris *rnl'd'nres* esse ad nmtegcnd"m innocentem rentra ner'cula non hnne definita, nuam notitia imnudica ad ipsum liberandum ab insid'is bene nnt;sT; *castitatis, deniauc, exercitium pendere a vnlurfate'* sub auxilio gratiae recte agente ideooue praecipuam educatoris curam eo esse apnlicandam. ut *timor* Dei *amnrauc* v'rtutis *dnniinium* passionum, *pudor* instinctivus circa nuael'bet impud'ca diligenter excolantur in animo adolescentium. Summat'm. exnerienba omnium temporum teste, utpote miae in ipsa natura fundatur, "in educatione morali neque ini-

‹ Cf. *I.'rd^rar'ove delln castih}* ρ,*3-°0· Vervfersch, *De castitate* (Bniias 1017*) 187: A.Chava^se. *His*":rc d^ Γ ivt'ation chrétienne des enfants, dc VenCqvté à n^s jours:* Mnîson D;eu 28 Π051) 26·44. Cf ;b;d 45·51.

6 Cf. Vanner. *Gu>a del prrhf-^ia s^r^al* (Da^e^nna 1033) 183: GwntT. *La Pricolwa della rtà evol^Urn* HlfilAn 1045) c.9; C.Vaca *Evoluciôn fisico-psiquica v cast:dad* RevEsd'f 12 fl°^3) 13-23.

4 Ad rem n«dchre Forstfr: "El aima santîfieada por la presmc'a de D»os acquière un hâb'to inconsciente de defensa. semejante al nue los parnados tienen con relaciôn ni polvo de la calle. Esta f»'**rza de la reHjpAn respecto a la vida sexual es tan fundamental e irreemnlazaMe. que es imnos hle. al menos en temperamentos vigorosos. pnardar una v^rdadera contînene:a y mantenerse lejos y veneer grandes tcntac'onps s»n **dncac'ôn y fervor religiosos."

7 L'b^t praeclari paedagogi Forster lud'chim recolere: "Nec m»n:mum dubiutn mihi existit, quod sensus pudoris alte evolutus longe maiorem protectionem pro iuventute suppon»t quam optima initiatio, maiorem quoouc protectionem contra pravorum sociorum conversationes" *(Sexualethik* (1900] 201)· Cf. M.Schrller, *La pudeur* (Paris 1952)·

tiationem neque instructiones exhibere in se ipsis ullum praesidium, sed e contrario esse graviter perniciosa et nociva, si non coniungantur intime cum constanti quadam disciplina et vigoroso dominio sui ipsius, et imprimis cum recursu ad vires supernaturalcs orationis et sacramentorum”.*

413. His praemissis, *doctrinam Ecclesiae circa initiationem sexualem et educationem adolescentium circa castitatem* sic fortasse breviter complecti possumus: a) Mens Ecclesiae circa reverentiam sive pudorosam verecundiam qua tractari debent ea quae pertinent ad castitatem, *"non ita accipienda* est ut hac super causa *perpetuo aequiparetur silentio,* utque in impertienda disciplina morum ne sobrius castusque sermo dc iis unquam fiat”. Utique *candor adolescentium quatenus fieri possit conservetur* et protrahatur illibatus, tanquam optimum praesidium contra excitationem vitae sexualis, quae eo serius expergisccntur in iisdem adiunctis, quo iuvenis castius educabitur, vigilante in ea aetate pudore contra pericula pravorum sociorum efficacius quam mente edocta. “His super rebus adolescentes *idoneis consiliis instruantur, eisq.ue liceat aperire animum,* sine haesitatione quaerere, responsum accipere quod securum, perspicuum. satis explicatum ipsis lumen et fiduciam iniciat” B.

b) Sed ubi de iis rebus, omnibus perpensis, reverenti ratione sermo occurret faciendus, adolesccntcmquc aliquem *individuatim et gradatim tempestive monere oportebit;* adhibendae erunt illae cautiones ct artes Christianis institutoribus non ignoratae, servato *discrimine sexuum* ct *habita ratione* tum dignitatis humanae in universum, tum sexuum, tum circumstantiarum personalium uniuscuiusque adolescentis instituendi ; *accommodare* oportebit explicationem, *simplicem et veracem,* ad necessitatem, gradum evolutionis et capacitatem initiandorum singulorum, ideoque *progrediendo* a maternitate. phaenomenis personalibus, influxu pernicioso amicorum, usque ad paternitatem, pro necessitate uniuscuiusque, *praescindendo* a quibuslibet explicationibus superfluis circa anomalias sexuales et morbos venereos, nisi in casu particulari carum descriptio conveniens videatur, a declarationibus technicis et particularitatibus physiologicis quae attentionem morosam ad sexualia adducant10; omnia *includendo.* quantum fieri possit, in animi pace ct serenitate in ordinatione divinae providentiae, ita ut minimam admirationem excitent, ulteriorem curiositatem impediant fiduciamque plenam pro quaestionibus reliquis sibi conciliando, et *praecipuam vim et momentum* semper tribuendo recte dispositioni *voluntatis* creandae ad inclinationes naturales, sensus ct actus normae moralitatis conformandos et supernaturali vitae aptandos; insuper initiatio cum ea moderatione et mensura facien-

* Pius XII, *Allocutio ad patresfamilias c Gallia Romam peregrinantes:* AAS 43 (1951) 733;

* Pius XII, *Allocutio ad docentes ex Ord, FP. Carm. Discalceatorum:* Ibid. 736. Cf. *Allocutio ad matres:* AAS 33 (1941) 455.

10 Cf. etiam gravem querelam **Pu XII** circa diffusionem litteraturae sexualis, etiam ex parte catholicorum, cum impudenti audacia in descriptione intimitatis coniugalis, ita ut lumites publicationum eroticarum aliquando attingere videatur, cum evidenti exaggeratione elementi sexualis in vita humana, et oblivione rectae ordinationis in cultu castitatis, qui fundari debet non in instructione intellectus, sed in educatione voluntatis fulcitae mediis supernatural!·bus *(Allocutio ad patresfamilias gallos:* AAS 43 [1951] 732-733. Cf. etiam Monitum S.Officii: AAS 44 (1952) 546.

da est, quae non exaggeret momentum sexualitatis in vita humana.

c) *Ex adverso reprobat aliam educandi rationem, quae sexualis f>utide dicitur,* qua naturalismus matcrialisticus, nativam hominis fragilitatem oblitus, et legem illam membris nostris insitam praeteriens, quasi mentis legi non repugnaret, perperam sentit "posse se. per artes mere naturales ct quovis amoto religionis pietatisque praesidio, adolescentibus a voluptate ct luxuria praecavere, scilicet hos omnes, nullo sexus discrimine, vel publice, lubricis initiando instruendoque doctrinis, imo, quod, peius est, mature occasionibus ubicicndo, ut eorum animus ciusmodi rebus, quemadmodum ipsi aiunt, assuetus, quasi ad pubertatis pericula obdurescat" (D 2214); quin possint ullo modo probari "quae ad novi methodi propugnationem, postremis hisce praesertim temporibus, etiam a nonnullis catholicis auctoribus, scripta sunt et in lucem edita" (D 2251).

d) Intime persuasa Ecclesia "castitatem universe acceptam, conjugalem quoque, *sine Dei gratiae auxilio constanter servari non posse",* eiusque exercitium rem potissimum esse voluntatis in virtute fundatae, praecipuam attentionem convertit ad curandam imprimis "plenam, firmam nunquam intermissam inventae utriusque sexus religiosam institutionem ; excitandam in ea angelicae virtutis aestimationem, desiderium, amorem; eique summopere inculcandum, ut instet orationi, sacramentis paenitentiae ct SSmae.Eucharistiae sit assidua. Beatam Virginem, sanctae puritatis matrem, filiali devotione prosequatur, eiusque protectioni se totam committat", personalem Christi amorem et mortificationis Christianae praxim excolat. His autem omnibus accedat oportet fidelis iuvenum cooperatio per assiduam sensuum custodiam et phantasiae mentisque disciplinam, in removendis imaginibus ideisque minus pudicis, insuper sedulo devitando "periculosas lectiones, obscena spectacula, improbam conversationem et quaslibet peccandi occasiones" (D 2251).

e) His mediis supcrnaturalibus alia addere naturalia non dedignatur Ecclesia, ct relativam utilitatem et convenientiam agnoscit educationis physicae, in qua sanae *defatigationi et resistentiae* corporali consulatur per ludos, gymnasiam, excursiones ct huiusmodi ; *somno* concedatur tempus sufficiens, sed non nimium quod superficiali sopori faveat, profunditatem auferens; *nutritio* procuretur non nimis conquisita, dulciariis condita, potu excitante sociata ; *mollia* in sedendo et accumbendo vitentur ; proprium et alienum corpus *reverenter tractetur,* ut templum Spiritus Sancti, cuius etiam materiali munditiei naturaliter, sed modeste et non morose, attendendum

Summatim, igitur, “nec naturalis ignorantia per se destruenda est, nec artificians procuranda est. Rerum sexualium explicaiiunem probamus, non eam quae auget sed quae minuit sollicitudinem de his rebus' *uiuaus* autem uatiuidi minationem, sive a genitoribus, sive his deficientibus a directore spirituali erga pueros, sive ab educatoribus m collegiis, sil *non publicus sed privatus, nuii cullechviis sed singularis, non tutus simul sed graduahs, brevis et simplex,* vitato quovis sollemni apparatu et mysterio, adhibendo expressiones castas et cuiusque indoli et capacitati accommodatas, quae phantasiam non percellant nec ullam curiositatem excitent. Nec expos.lio sit mere naturalis, sed insistendo *ordinationi divinae,* sine exaltatione neque depressione vitae coniugalis '", extollendo sanctitatem et nobilitatem cooperationis a parentibus praesutae divino cons.ho propagandi genens humani, attrahendo attentionem ad creationem animae, ut imaginatio non nimis haereat considerationi mater.ac, memorando corporis sanctitatem iuxta doctrinam paulinam, praecise m ordine ad castitatem colendam (cf. 1 Cor 6,13-19), illustrationes non adhibendo msi forte cx regno vcgetali cum parsimonia.

414. II. Possibilitas castitatis, adversus quam nonnulli necessitatem physiologicam irresistibilem invocaverunt, sive a priori sive a posteriori certissime agnoscenda est.

A priori, quidem, quia, ut universim tradit Concilium tridentinum ex S.Augustmo, “Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere quod possis, ct petere quod non possis, et adiuval ut possis (D 804), simul memorans *relativam facilitatem servilu divini,* cuius mandata gravia non sunt (1 lo 5,3) cuius lugum suave est et onus leve (Alt il,3U). Ideo, non soitim coniugatus, cuius continentia saepe difficilior redditur quam continentia in caelibatu, sed etiam cadets, potest suam quisque propriam castitatem fideliter observare, modo id faciat quod in se est, ut infra declaratur. Blasphemiam redolet assertum iuxta quod nequit cohiberi inst.netus sexualis quando in plena pubertate expanditur ct erumpit, cum tamen adhuc non possit normalem satisfactionem in vita comugali habere; sic enim Deus accusatur de mandato impletu impossib.lv, nam mandatum certe tenet,

A posteriori autem, tum *ex vita caehbalaria* in perfecta castitate fideliter acia tot sacerdotum Ecclesiae catholicae latinae et ingentis numeri religiosorum ulrnisque sexus qui maxima ex parte, non obstantibus exceptionibus quas ultro agnoscimus et vitari nequeunt inter homines fragiles, alacriter retinent inviolatam fidelitatem oblationis quam sui corporis Deo fecerunt, ne d.visi essent inter curas fam.hae et cultus divini, tum ex testimonio medicorum, qui in exercitio professionis multa noverunt ex quibus deciarare possunt castitatem cor-

11 Ver meer sch, *Dc castitate* (Brujas 1919) 191.

12 Ad rem Fius XII alioquens ad docentes Carmelitas, cf. n.309 nota 17. In alia allocutione: AAS 44 (1952) 824 severam hanc admonitionem expressi: "Aujourd hui Xous vouions umqueineut Nous adresser a ceux qu , prêtres ou laïcs, prcd.cateui s, orateuis ou écrivains, n'ont plus un mot d’approbation ou de louange pour la virg.mté vouée au Christ; qui depuis des annees malgrc les avertissements de Γhgl.se et à l'encontre de sa pensée, accordent au mariage une preference de principe sur la virg.mté; ... qu’ils prennent conscience dc leur responsabilité devant Dieu et devant l’Eghse."

poris exerceri, et quidem cum relativa facilitate, ab his qui puritalem mentis et cordis pudice custodiunt.

Pius XII, "conscius iuris et obligationis quae Sedi Apostolicae incumbunt interveniendi in quaestionibus moralibus" declaravit educatoribus et ipsi inventuti, "mandatum divinum puritatis corporis ct animae valet sine diminutions etiam pro hodierna inventutc. Etiam ea habet moralem obligationem, et cum auxilio gratiae, possibilitatem remanendi puram. Reicimus, igitur, ut erroneam affirmationem eorum qui considerant inevitabiles lapsus in pubertate" eosque habent ut non graves, quia passiones tollant libertatem ".

Certe eius exercitium requirit ut singuli id faciant quod in se est, imprimis ut ad Deum recurrant intime persuasi quod aliter non possunt esse continentes nisi Deus det (Sap 8,21) ct "castitatem universe acceptam, coniugalcm quoque, sine Dei gratiae auxilio constanter servari non posse; idque caeleste adiutorium multo magis necessarium esse, cum de castimonia agitur usque ad extremum vitae halitum retinenda; ct hanc ob causam cum qui filialem integritatem Deo devovit, precibus et paenitentiac studio, quamadmodum lacob cum Angelo colluctari debere, ut se supernum victorem efficiat"

Cui adiutorio supernatural! accedat oportet *conveniens disciplina sensuum externorum e/ potentiarum internarum,* aliorumquc factorum sive ordinis physici sive moralis, quae in secretiones hormonales et in tendentiam sexualem excitandam influere solent (dispos.lio animi depressi, praeoccupationibus agitati, labore exhausti, imaginationibus pravisque moribus turbati; temperies, alimenta, potus, etc.) ".

Hoc si fiat, castitatis exercitium, superatis firmiter per breve tempus impulsibus sexualibus, fit relative facilis; *st autem non fiat,* si castitas corporis exerceatur sine castimonia sensuum, neque est facilis, neque lelici exitu coronatur, neque sine defatigatione et damno systematis nervei exercetur

415. *In particulari stimuli* seu incitamenta naturalis propensionis ad activitatem sexualem, quae castitatem in pcricu-

a AAS 44 (1952) 275. Apprime Df.BermEjillo in notis ad *Morat incdica tr. tos sacramentos*3 Exccni.D.A.MuNOYERRO (Madrid 1951) 346-347: "Es fundamental para una buena conducta, y posteriormente para su fâcil mantenimiento, no tan solo rcchazar las tendencias, s.no dominarlas totalmente. Mantener la castidad dei cuerpo, sin practicar la castidad de los sentidos de mâs amplia capacidad captante—vista y oido—, cs cosa incompleta y seguramente fâcil al fracaso. Quercr castidad de cuerpo y haber imaginaciôn Injuriante, es torpeza de conducta y vision estrecha e incompleta del problema.

"El cncauzamiento de energias hacia un ideal noble", como bien dice el autor de este libro cncierra toda una formula, que en su anâlisis aparece mtegrada por dos componentes: el primero, ideal noble o inotivaciôn; el sepindo, cncauzamiento de energias, voliciôn firme y consecuente, una vez mot.vada. Pero nunca hay que olvidar lo indicado antes; debe llegarse, como en tantas otras cucstiones, a la verdadera unidad de intcnciôn, sin divisiones ni polivalencias con pureza integra! y precavida; en otra forma mâs frecuente, pero mâs imperfecta y claudicante, de querer y no poder, como afirma la filosofia matcrialista, la castidad es muy dified, y del rechazannento y no desplazamiento total dc los deseos y tendencias, si brotan procesos psiconeurôticos, jiempre que la fôrmula constitucional de cada organismo disponga hacia la neurosis."

" Pius XII, *Allocutio ad docentes Carmelitas:* AAS 43 (1951) 736-737.

u Cf. L.Alonso Muxoyxrro, *Moral medica en los sacrantcntos* s (Madrid 1951) n.96.

" Recolatur testimonium Dris.Bermcjillo, supra nota 13 citati; cf. A.Münotuio, *l.c.*

lum coniciunt et moderari oportet, alia directe influunt in ipsum corpus, alia in sensus, alia in animam. Nimirum:

a) In corpus influunt, ad inflammandam concupiscentiam apta, tum *gula* in genere quae a SS.Patribus habita est ut genitrix luxuriae, castitatis carnifex et libidinis seminarium17; tum constans quorundam *pharmacorum* (drogas) usus; potus *alcoholici,* caffeum. chocolate; *quidam cibi* excitantes, praesertim si calidi sunt et bene conditi; *potiones medicales* ad appetitum generativum excitandum praeparatae; *calor* nimius, praesertim ex lecto suavi, vestibus sericis, maxime si genitalibus et cruribus nimis haereant; *defectus hygienis* convenientis, ex quo genitalia irritentur, etc.

b) In sensus influunt, *educatio mollis, fastus, otiositas,* quae ad desidiam ducit, mala aliorum *exempla; tactus,* quos saepe infantes addiscunt a famula vel nutrice eos quietante per contrectationem genitalium; nonnunquam equitatio, usus bisrotarum vel rhedae automovilis, praesertim pro feminis, etc. Sunt etiam dispositiones organismi particulariter influentes, eacque sive generales, ut complexio sanguinea vel nervea, sive particulares, ut affectio pulmonaris, hysteria, etc.

c) In animam influunt, *amor sensualis* et vanus, nedum illicitus, in sola sympathia organica fundatus, lectionibus, spectaculis, choreis, consortio alterius sexus nutritus, utcumque amore platonico contineri dicatur, et, a fortiori, si in flirts incidat *consilium* quoque impiorum medicorum, qui pollutionem vel fornicationem identidem excendam commendant ad sedationem tensionis vencreae.

416. **III. Media ad fovendam castitatem.** Ad castitatem protegendam et ad stimulos concupiscentiae oppugnandos, remedia proponuntur hygienica seu naturalia, psychologica, moralia, religiosa18.

a) Ad media naturalia pertinet, inter alia, *usus cibi et potus sobrius,* carnibus, crustaceis, dulciariis, alcoholo, caffe, aliisque nimis nutritivis vel excitativis elementis non abundans, *lectus durus,* calo' conveniens sed non nimius, cubitus potius lateralis quam supinus in quo nervi genitales facilius excitantur; *partitio temporis ita ordinata,* ut somno non nimis concedatur et lecto non plus temporis quam quod impenditur in dormiendo, praesertim mane; *labor corporalis et intel· lectualis intensus; mundities* corporis, et in concreto genitalium (glandis et respective vaginae), ne prae sordibus pellis excitetur et tactibus impudicis det occasionem; *exercitium sportisticum* quo corpus exerceatur usque ad defatigationem et imaginatio liberetur a vanis phantasiis. pharmaca ex lupulino, bromuruni potasii, camphora, etc., quae opportune adhibentur contra frequentes, vehementes et anormales excitationes".

b) Ad media psychologica spectant *mentis distractio* ab sphaera

17 Cf. S.Hieronymus apud Eschbach, *Disputationes physiologico-theologicul* (Roma) disp.5 c.3 a.l, ubi multa alia congeruntur testimonia p.38-41.

11 Cf. Payot, *L'éducation dc la volonté* p.2.· c.1 et 2 (Paris); J.Lindwossîi. *El poder dc la ₹oluntad* (Bilbao 1950); Evmieu, *El gobierno dc* d ₥û (Barcelona 1937).

'· Cf. Antonelli, *Medicina pastoralis* (Roma 1932) 11,176-226.

sexuali et ad alias cogitationes honestas applicatio; *fuga occasionum tristitiae,* solitudinis, vitae imaginativae, mollis, commodae, sensualis; *sensuum mortificatio* in moderata subtractione cibi, somnii, etc,; *castigatio corporis* discreta, ct ad duriora applicatio; *mentis prudens serenitas,* quae bene discernat inter cognitionem harum rerum et attentionem morosam ad eas, quin angustia morbida afficiatur et agitetur coram repraesentatione rerum ad divinam ordinationem pertinentium, imo quae capax sit semel pacifice considerandi inanitatem repraesentationum quibus turbatur, ut in posterum possit eas sapienter despicere.

c) Ad media moralia referuntur: a) *remote, reverentia erga corbis* proprium et alienum, quod est pars compositi humani. Deo subtecti, et cum anima in templum inhabitantis Spiritus Sancti per gratiam, et in membrum Corporis Christi mystici elevatum; *procuratio animi non egocentrismo* sed generositate insigniti, sinceri, aperti et üducialis erga parentes ct moderatores; *cultus modestiae* et pudicitiae, humilitatis, pietatis sincerae et operosae; *horror coram luxuria* et amor puritatis; *devotio erga* S.Angelum custodem, Ssmam.Virginem Mariam, Christum Dominum, frequens communio ct immediata confessio post eventuales lapsus; *β) proxime* vero, *fuga occasionum* (lectionis frivolae, spectaculorum, colloquiorum, chorearum, generaliter familiaritatis ct consortii cum altero sexu); quibus accedat *freruns renovatio propositorum* et immediata *resistentia* passionibus oborientibus. Quae spectant ad sic dictam educationem seu initiationem sexualem, separatim tractata sunt.

d) Ad media religiosa pertinent plura ex iis quae diversis locis indicata sunt, signanter mortificatio sensuum, pacnitentia corporalis, oratio, amor personalis erga B.Virginem ct Dominum lesum Christum, frequens sacramentorum praxis.

417. IV. Amicitiae particulares, in quibus periculum latere potest pro castitate, triplicis speciei distinguuntur: a) 'Spirituales, in dotibus *intellectualibus, moralibus, supernaturalibus* fundatae, quae sdent esse tranquillae, placidae, sine zelotypia nec invidia in alios qui simul participant dc consuetudine amici, sine appetentia speciali demonstrationum corporalium, osculorum, amplexuum etc. Hae periculum immediatum contra castitatem creant *nullum,* sed in affectum sensibilem plerumque transeunt:o.

b) Sensibiles, fundatae praesertim in *qualitatibus sensibilibus,* saepe pure corporalibus, quae amicos alliciunt ad mutuam quandam traditionem, exclusis aliis competitoribus in possessione reciproca, tt adhibitis frequentibus manifestationibus affectuum sensibilium et sensualium, qui animum inquietum reddunt ct paulatim ad maiorem sensualitatem alliciunt. Hae periculum castitati creant *magnum,* in quantum appetitum sensitivum exercent, et paulatim trahunt etiam ad sphaeram sexualem in particulari, unde mutationem physiologicam in ipsis organis genitalibus frequenter inducunt. Igitur, si colloquia inter huiusmodi amicos protrahuntur cum frequenti commotione, si familiaritates adhibentur morosae in osculis, amplexibus, etc., Judicandae sunt ut graviter peccaminosae, ideoque omnino abrumpendae nisi forte inter personas diversi sexus in ordine ad futurum matri-

* Cf. J.de Guidert, *Les amitiés dans la vie religieuse:* Grcg *22* (1941) 171-190.

monium, applicatis debitis cautelis, parce retineri vel potius ex parte alterutrius non abrumpi possint.

c) Sexuales, fundantur in quaitatibus *typice sexualbus.* adeo ut in nersnna amica potissimum attendatur ad sexum et ad formas speciales. Hac *sentPer* sunt pcccaminosac, nisi foveantur inter coniugcs. vel cum debitis cautelis et cavendo ab effectibus vcncreis inter nupturientes, ut maxime inductivae peccatorum tam internorum quam externorum contra castitatem.

418. V. Relationes nupturientium: Amicitiae et familiaritate» inter iuvenes utriusque sexus semper aliquod periculum continent contra castitatem; quia cx affectu spirituali quem solum fortasse habeant initio, cito transeunt ad sensibilem, et inde degenerant in sensualem, a quo sexualis non iam longe abest. Quare huiusmodi familiaritates, nisi in ord'ne ad explorandum eventuale matrimonium, omnino interdicendae sunt iuvenibus; et si quidem sympathia corporali sint fundatae et per flirts manifestentur, transcendunt simplicem amteitiam et affectum imitantur quo coniuges se ad invicem amant, adeoque qui tali familiaritate ligantur tractari possunt "ut constituti in proxima et voluntaria occasione gravis peccati, nisi ex imposita moderatione vel adhibitis cautelis, eius vehementia minuatur"

Licita quidem est honesta conversatio inter duos iuvenes diversi sexus. reciprocam cognitionem in ordine ad eventuate matrimoniis intendentes; sed in hac re sequentia prae oculis habenda sunt:

a) Quoniam conversatio huiusmodi est *periculis plena,* non licet leviter eam instaurare, quasi ad tempus adolescendae gratius terendum, cum *mera possibilitate* in veris mot'vis non fundata ineundi nuptias opportuno tempore; imo. etiam cum haec snes affulget, manifestati quidem reciproca intentionis licita est sed *praematura conversa!:·: frequens* omnino interdicitur, tanquam occasio plus minus remota peccati, quae in dies proximior evaderet.

b) Relationes nupturientium propriae *unice iust'fieantur,* cum sint aliqua occasio peccandi, *proofs necessitatem* capiendi muttiam experientiam circa indolem, condicionem personarum, idearum, sensus familiaris et religiosi, etc., non diutius protrahendae quam quod haec necessitas reclamet, idcoquc spatio aliquorum mensium aut unius alteriusve ad summum anni, pro frequentia conventuum, concludendae sunt.

c) In his *cautelae eae adhibendae sunt,* quae impediant quominus amor castus et affectus sensibilis, omnino leg'timus et experiendus ad felicitatem matrimonii futuri, non defeneret in sensualem et venereum, ideoque per se interdicendae sunt nupturientibus quaelibet significationes amoris et affectus quae non contineantur intra morem patrium personarum famibar'iim, ut contrectatio manuum. vel honestum osculum in fronte vel ad gennas, non morosra nec sensualem.

d) *Delectatio sensibilis* ex istis significationibus proveniens est quidem honesta in se, utpote quae sequitur naturam operationis ordini recto conformis, sed periculum habet ne incidat in *venernt,*

21 Vermeersch. IV,127. Cf. Lanza-Palazzini, *Dc cujtitvtc ft luxum* «t:.' ç» 1

ideoque plane adhortandi sunt nupturientes ne expresse et deliberate eam quaerant in manifestationibus amoris.

Profecto nupturientibus castitas perfecta *eadem omnino regula et lege* imponitur quae viget pro ceteris matrimonio solutis, idcoquc quamlibet etiam levissimam delectationem venercam deliberatam sub gravi vetitam habent, et cuilibet motui carnali omnino resistere et positive renuntiare tenentur Nihil aliud differt eorum condicio respectu aliorum qu· ad castitatem perfectam obligantur, nisi quod habent *motivum proporfiona-um* ad permittendos illos motus carnales ct venereas delectationes quas, non, obstantibus cautelis, inviti patiantur in mutuis colloquiis et manifestationibus honestis naturalis affectus sensibilis, dum mutuam notitiam capiunt in ordine ad nuptias. Unde oscula nimis protracta vel in ore, amplexus intimi, relaxato affectu, tactus impudici et alia huiusmodi, nupturientibus prohibita sunt, et quidem plerumque sub gravi propter periculum non justificatum affectus et delectationis venereae; et quidem ita prohibita, ut licet facilius quam alii soluti in causa permittere possint in ordine physico delectationem veneream, propter necessitatem praeparandi futurum matrimonium, sub ratione affectus sensibilis quem ad invicem experiuntur, maiorem cautelam inter se quam circa alias personas minus amatas habere debeant.

Applicationes: 1. *Cum sponsi ad excessus* in manifestationibus amoris valde propensi sint: *ne relationes ineant praematurе;* et, cum opportuno tempore eas incipiunt, serio animo moveantur explorandi divina consilia circa ipsos; *temperate ct parce colloquia misceant,* manifestationes tenerioris affectus cohibeant, neque in mutuis demonstrationibus affectus patrium morem proborum Christianorum excedant. Laudabilissime quaelibet oscula ct amplexus sibi interdicent usque ad ipsas nuptias, ct saltem abstinebunt ab illis sive osculis in * labiis sive amplexibus amorosis. quae non legitimantur ex ulla vera necessitate vel convenientia in adiunctis ordinariis, et utpote incentiva veneris sub peccato eis sunt vetita.

2. *Sponsa in particulari,* ab initio sibi statuat *nihil petere vel praestare* quod coram parentibus petere vel praestare non posset; *nihil aperte impudicum* vel illicitum tolerare nullisque decipi protestationibus sponsi quod rectam intentionem habeat, nihil malum experiatur vel intendat, notitiam maiorem de sponsae condicione capere velit. Sciat suam debilitatem posse praeparare futuram infelicitatem coniugii, cum propterea minus aestimabitur a viro, et ipsa zelotypiis facile agitabitur in futuro. Nec decipiatur in iudicandis manifestationibus amorosis sponsi propria experientia; nam generatim ubi ipsa remanet in affectu sensibili, sponsus transit ad excitationem venercam.

3. *Sponsus christianus* meminerit *matrem castam,* quam vult pro filiis suis, saepissime pendere ab eius agendi ratione, durantibus relationibus sponsalitiis, idcoquc sibi statuat sponsam *sicut sororem* venerari et protegere, ac cum ea paciscat de tempestiva admonitione reciproca cum affectus alterutrius tenerior evadet in conversatione, ct de repellendo quocumque actu minus pudico, non obstante qualibet protestatione rectae intentionis vel etiam convenientiae sub qua larvari velit aestus passionis.

419. **In praxi pastorali** dirigendi nupturientes, confcssarius procuret eos, quatenus possibile sit, arcere a manifestationibus amorosis sicut dictum est; ad eos protegendos contra pericula, commendet frequentem communionem et confessionem; si nuptiae diutius differendae sint, hortetur ut visitationes et colloquia raricra tantum habeantur, quia secus non solum fiunt occasio peccati, sed etiam nocent mutuae cognitioni, sive obscurante passione veram personalitatem alterius, sive fastidiente conversatione cum nulla adhuc negotia communia gerenda habeantur.

Sponsam in particulari moneat de fortitudine et pudicitia manifestanda primis colloquiis, a quibus multum pendet pro tempore futuro, et semper atque sponsus audacior erga se evadere intendat; instruat eam circa responsabilitatem quam habere potest in peccatis sponsi, si sc nimis amorosam exhibeat, etsi ipsa nihil venereum exinde experiatur; indoles enim sponsi non ad sensibilia, ut sua, sed ad sensualia et venerea est inclinata.

Sponsum hortetur, ut sponsam, accipiat tanquam custos qui vult protegere castitatem matris suorum filiorum, et simul cum ea attrahere benedictionem divinam super futuram familiam; commendet etiam pactum ineundum dc absoluta oppositione adhibenda ab alterutro contra quamlibet debilitatem vel audaciam alterius, non obstantibus quibuslibet praetextibus quibus passio illam iustificare velit, sicut dictum est.

Si *nupturientes ddhibent oscula,* amplexus ct alias hoc genus manifestationes amorosas: *sponsam* omnino persuadeat ut in his partem activam nullam habeat, quatenus licri possit ; passivam in ea facilius excusabit a formali peccato cooperationis, quamvis suspicio sit de mala intentione et passione sponsi, modo ipsa non habeat periculum consentiendi ct aliunde manifestationes specie honestas cavere non possit ; *sponsum* qui ea admittat ab sponsa, omnino suadebit ut impediat, sive propter proprium periculum excitationis ct consensus, sive propter scandalum.

Si *labantur in peccata rariora,* urgendi quidem sunt ut remedia applicent, sed absolutionis non apparent indigni ; si peccata frequentiora evadunt, monendi sunt de obligatione sive commercium interea interrumpendi cum matrimonium non proxime instat, sive rarius saltem exercendi, adhibitis necessariis cautelis; quodsi peccata frequentiora et nuptiae proxime sint, tractandi erunt tanquam in necessaria occasione versantes, ideoque sedulo quidem urgenda media quibus peccati periculum serio arceatur, sed abruptio conversationis non impedienda3.

420. **VI. Nocivitas castitatis perfectae** sive pro mente sive pro corpore, quae olim a medicis non raro proterebatur, et adhuc ab impiis et ignorantibus quibusdam practice sustinetur, cum pollutionem vel fornicationem identidem juvenibus exercendam putide commendant, est fig-

■ Cf. ViruF.Mxscn, *De castitate* (Roma 1919) 290-299.

mentum quod nemo iam bene informatus serio et sincere in medium proferre potest 23.

Profecto, *semen superfluum,* cuius praesentia in organismo procliviorem interdum reddit naturam ad activitatem venercam exercendam secundum divinam ordinationem ex parte naturaliter eliminatur in pollutionibus spontaneis nocturnis absque ulla nervorum violentatione, cx parte reabsorbetur ab organismo, quod sic roboratur ct magis vigorosum redditur sive in ordine somatico sive in psychico, id quod experientia plurium millium religiosorum ct sacerdotum optime de scientiis et artibus in perfecta castitate meritorum satis superque demonstrat

Nec timenda est *atrophia organorum* propter non usum; neque enim desinunt secernere semen, neque unquam suam functionem hormonalem beneficam amittunt, ut experientia iterum ad evidentiam demonstrat.

Ex adverso continentiae ct castitatis pcrfcctac extra matrimonium momentum maximum ad bonum societatis humanae ex eo ducet, quod confert ad promovendum bonum individuale, familiare, sociale.

a) Individuum, ut totam vitam suam rcctc ordinare possit, debet domare passiones, inter quas maxime tyrannica est passio venerea, quae mentem cxcaccat et totam animam invadit atque absorbet, impediendo diligentem ct serenam applicationem facultatum superiorum ad sua obiccta. Hinc, quia "animalis homo non percipit ea quae sunt spiribus Dei" (I Cor 2,14) proveniunt in *monte* caecitas, inconsideratio valorum suprasensibilium, inconstantia ad nutum luxuriantis corporis; in *voluntate,* amor sui quatenus delectationibus concupiscentiae indulget, ct paulatim a Deo prohibente luxuriam alienatur, cui consequitur affectus ad terrena ct carnalia cum praetermissione et despectu supernorum.

b) Familia sine castitate caret pace et concordia; nam iuvenes, etiam corrupti, cum transeunt ad nuptias, volunt sibi sponsam virginem, ct puellae sponsum qui animalitatem sciat moderari ; qui nisi tales se invicem inveniant, non raro a prima die nuptiarum incipiunt germina reciprocae diffidentiae seminare, quae ad odium ct fortasse ad divortium deducent; saepe iuvenis incontinens lue venerea afficitur, eaque contaminat uxorem, quae filios deinde habet similiter infectos, cum conversione amoris in odium, laetitiae in taedium,

3 Cf. plura testimonia medicorum ct academiarum medicinae v.gr. apud A.Scremin, *La purità non e dannosa alla salute. Testimoniansa dei medici;* Id., *La continenca scssicale giovanile e Iiçicne* (Turin 1944); I.DK San RomAn, *iContinencia? jSensualismo*Λ c.7-10 (San Sebastien); A.L.Esquikk, *La continence est-elle nuisible*T (Burdeos 1911). Audiatur v.gr. G.MaraSôn: "Téngase en cucnta que esta misiôn iniciadora no siempre consiste en enseûar cosas al nifio, sino, a veccs, en desenscûarlas. Un cjemplo muy claro—y muy grave, por la cxtensiôn de esta desdicha—es la necesidad de dccir *n* los jôvenes, y de que scan los médicos y no los curas los que se lo digan, que la castidad no solo no es perjudicial a la salud, sino ahorro de la vitalidad futura; y que 1* condiciôn de hombre no se midc por cl garbo con que se ejecuta el acto sexual. Por el contrario, si hay una virtud especlfica de esa condiciôn de hombre, es la virtud dc la renunciaciôn" (G.Maranôn, *Kocaciôn y êtical* [Madrid 1936] p.173).

31 Cf. Fanfani, 111,253; W.Umbrich, *Die Jungfrâulichkeit im Lichte der Biologie und Median:* Anima 7 (1952) 227-235.

pacis in mutuas imprecationes propter infelicitatem domesticam insanabilem. Si insuper amores adulterini misceantur aliaeve turpitudines inter ipsos coniuges sanctitatem vitae matrimonialis maculent, uxori castae et timoratae martyrium occultum praeparatur, et maritale consortium in hostile discidium convertitur. His si accedat intemperantia filiorum, quos parentes non voluerunt caste generare et caste educare, intima gaudia familiaria definitive evanescunt.

c) Societas quae prosperitatem habet a propagatione sobolis humanae copiosae, sanae ct bene educatae, ex libidinis immoderantia patitur cives corpore debiles, taris hereditariis gravatos, animo corruptos.

421. In praxi pastorali confessarius ad curandam castitatem paenitentis caute et sobrie procedat, illud prae oculis habens quod est commune doctorum monitum: "hac in rc melius esse deficere quam rum ruinae periculo excedere". Itaque, iuxta instructionem S.Officii anno 1943 datam", haec praesertim attendat:

"Si paenitens sponte, seu prae inscitia seu prae scrupulis seu tandem prae malitia, in explicandis luxuriae peccatis vel tentationibus modum excedat aut pudicitiam verbis offendat, id confessarius prudenter, at prompte ac fortiter, cohibere ne omittat". Sic practicam lectionem pudoris dabit.

"Interrogando, cautissime semper procedat, propositis prius generalioribus quaestionibus, ac postea, si casus ferat, magis definitis interrogationibus. Hae tamen sint breves, discretae, honestae, devitatis prorsus locutionibus quae phantasiam vel sensum moveant, aut pias aures offendant."

"Omni vigilantia praecavere debet ne pietatis fuco affectus humani sui ipsius vel paemtentium animo paulatim irrepant atque foveantur; sed omni ope continenter eniti debet ut quidquid pro sacro munere agit, secundum Deum agat instinctu ductuque fidei."

Sic, igitur, minus confidat influxui suorum verborum apud paenitentem per aliquam explicationem psychologicam vel physiologicam phaenomenorum paenitenti datam ; potius supernaturalia remedia sobrie indicet et in cis insistat, breviter expediens responsum directum ad ea quae paenitens accuset vel quaerat vel proponat".

23 Eam affert Arr BCUI-Zai.ba, *Compendio de tcoloyia moral3* apéndice V (Bilbao 1951).

» Cf. Farfari, 111,255-257.

TRACTATUS VI

De septimo et decimo mandato

"Non furtum facies". "Non concupisces domum proximi tui" (Ex 20,15.17).

422. Homo ad ordinem supernaturalem elevatus et ad divinam gloriam destinatus, *aptissimis medi s a Deo provisus est,* quorum usu finem suum modo excelsae dignitati personae humanae congruenti obtinere possit.

Inter haec media, ratione non quidem nobilitatis sed necessitatis, haud infimum locum occupant *bona materialia externa seu fortunae,* quibus homo indiget ad vitam sustentandam eandemque conunienter evolvendam in ordine tum physico et intellectuali, tum morali et religioso.

Ideo habent homines ius seu *facultatem iis rebus utendi secundum ordinem* a Creatore statutum, cui corrcspondet in aliis correlativa obligatio tale ius n verendi et non violandi. *Rectus autem ordo exigit,* ut omnis homo fruatur bonis externis in ea quantitate quae requiritur ad vitam sustentandam et evolvendam, utque eis utatur tanquam instrumentis ad finem ultimum obtinendum. In eis vero bonis *acquirendis et fruendis* protegitur divina lege in septimo ct decimo mandato promulgata, quae, ut *negativa,* prohibet explicite omne furtum et omne desiderium rerum proximi, implicite vero omnem actum quo ius proximi in bona fortunae violetur; ut *affirmativa,* praecipit reddere proximo ius quod ei competit in huiusmodi bona externa.

Obiectum, igitur, horum praeceptorum idem est ex parte ac obiectum virtutis iustitiae maxime commutativae.

Age vero, de obligationibus iustitiae circa bona externa, seu de septimo et decimo mandato tractaturi, rem aggredimur specialis ct summae necessitatis, difficultatis, momenti.

Neccssiatis, quidem, quia quaestio est dc virtute cardinali inter morales principaliori, ad quam spectat ordinare mores ac iura privatorum, societatis gentium omnium inter se; a qua proinde pendet magna ex parte recta institutio moralis et socialis hominum; quae insuper, cum suis partibus potentialibus, etiam quintum ct octavum afficit immediate mandatum, imo, aliquo modo totum respicit decalogum, ut bene notat S.Thomas (2-2 q.122 a.l).

Difficultatis, tum propter indolem officiorum ct iurium quae aegre saepe definiuntur, praesertim cum inter se pugnare videntur,

tum propter quaestiones maxime arduas et nostris temporibus valde complicatas, pro maxime variis factis iuridicis quae inter homines habentur.

Momenti, nam aliae virtutes morales ipsum et solum subiectum agens afficiunt, iustitia vero voluntatem et eius operationes ordinat ad alios; ct quidem circa bona externa tam *negative,* prohibendo omnem actum internum vel externum quo proximus in bonis laedatur, quam *positive,* praecipiens ut cuique ius suum tribuatur. Unde nihil mirum si S.Scriptura et Traditio plurimis locis, theologi quoc|uc in amplissimis tractatibus de iustitia et iure, nccnon et ipsa ratio ostendunt momentum huius tractatus iustitiae, sine qua nec bono privato familiari providere posset, ac vita oeconomica ct socialis redderetur impossibilis.

Ordo dicendi is erit, ut in parte *priore* agamus de iustitia et ture tn genere. in *altera* de negotiis iuridicis, nominatim de iure hereditario et de contractibus; in *tertia,* denique, dc iniustitia eiusque reparatione.

bibliographia generalis

a) Auctores de re morali

S.Thomas, 2-2 q.57-79.122.
S.Alfonsus, 1.3 n.486-961.
Banez, D., *De ture ct iustitia decisiones* (Salamanca 1594).
Vitoria. F., *In* 2-2 q.57-66 **III** (Salamanca 1934).
Soto, D., *De iustitia et iure* (Salamanca 1556).
Molina, L., *De iustitia et iure* (Maguncia 1603). '
Dicastillo, lode, *De iustitia et ture cclertsque virtutibus cardinalibus* (Ambcres 1641).
Lessio, L.. *De iustitia et iure* (Lovaina 1605).
Lugo, I., *De iustitia et iure* (Venecia 1751).
BallERINi-Palmieri, *Opus theologicum morale* III tr. 8 (Prato 1890).
Carrière, I., *De iustitia ct iure* (Paris 1839); *De contractibus* (Paris 1844).
Chrétien, P., *De iustitia* (Metz 1947).
Crolly, G., *Disputationes theologicae dc iustitia et iure* (Dublin 1870-1877).
HeylEN, V., *Tractatus de iure et iustitia* 5 (Malinas 1950).
Lumbreras, P., *Dc iustitia* (Roma 1938).
Pottier, A., *De iure et iustitia* (Lieja 1900).
Sveens, A.F.M., *Institutiones theologicae de virtute cardinali institute* (Haarcn 1913).
Van Gestel, A., *De iustitia et lege civili* (Groninga 1896).
WaFFELAF.rt, G.J., *De iustitia* (Brtijas 1885).
Vecchio, G.del, *La giustizia* (Roma 1946).
Vermeersch, A., *Quaestiones de iustitia*7 (Brujas 1904).
Praeterea Manualia omnibus nota: Aertnys-Damen, 1,644-992; Fanfani, 11,147-526; Ferreres-Mondrîa, 1,636-1085; Genicot-Salsmans, 1,461-682; Hürth-Abellân, *De praeceptis,* 11,106-500; Merkelbach, 11,131-644; Noldin-Schmitt, 11,355-633; Prümmer, 11,1-322; Schilling. 11,352-355.407-479; Tanquerey, III,1-920; Vermeersch, 11,313-641 ; Wouters, 1,753-1061. Frequenter usi sumus, etiam, *Annotationes privatas dc iustitia et iure* (Zikawci 1951), ab E-Escanciano conscriptas.

b) Auctores de re oeconomico-politica et sociali

Antoine, Ch., *Cours d'économie sociale*9 (Paris 1921).
Azpiazu, J., *La moral del hombre de négocias* (Madrid 1944); segunda ediciôn (Madrid 1951).
Baudhuin, F., *Déontologie des affaires*4 (Lovaina 1950); *Code économique et financier*3 (Bruselas 1944).

Bicchieraï, G., *Il mando degli affari e la morale* (Brescia 1935).
CastELEIN, A., *Droit naturel* (Bruselas 1912).
Caïhrein, V., *Recht, Naturrecht und positives Recht* (Friburgo de Br. 1909).
Cavm.i.Era, F., *Précis de la doctrine sociale catholique* (Paris 1931).
Côdigo social de Malinas (Montevideo 1937).
Cronin, J., *Catholic social Principles* (Milwaukee 1950).
De SchеppEr, G., *Conspectus oeconomiae socialis*" (Roma 1947).
Fallon, V., *Principias de economta social* (Barcelona 1933).
Gonzalez, I., *Philosophia moralis* (Santander 1946).
Hubatka, C., *Sociale Pragen im Lichte der papstlichen Rundschreiben* (Zurich 1951).
Leclercq, J., *Leçons de droit ℵaturel* '3 (Lovaina 1946-1948).
Llovera, IM., *Tratado elemental de sociologia cristiana*l (Barcelona 1934).
Messner. J., *Das Naturrecht. Iiandbuch der Cesellschaftsethik, Slaatsethik und IPirtschaftsethik* (Viena 1950); *Die sosiale Trage* (Innsbruck 1938).
Müller, A., *Notes d'économie politique* (Paris 1938); 2.a edic. (Paris 1953); *La moral y la vida de los négocias* (Bilbao 1951).
Nell Breuning, O.von, *Zur IVirtschaftsordinung* (Friburgo de Br. 1949).
Rutten, G.C., *La doctrina social dc la Iglesia* (Barcelona 1936).
Schilling, O., *Katholische Wirtschaftsethik* (Munich 1933); *Christliche social- und Rechtsphilosophie* (Munich 1933).
Valensin, A., *Trait de droit naturel* (Paris 1925).
Van Gestel, C., *La doctrine sociale dc l'Eglise* (Paris 1952).
Vila Creus, P., *Orientaciones sociales*3 (Madrid 1947).
Weber-Fischleder, *Wirtschaftsethik* (Essen 1933).

c) Auctores de iure civili

Capitant, H,, *Introduction à l'étude du droit civil* (Paris 1933)
Carnelutti, F., *Teoria generate del diritto* (Roma 1941).
Castan.)., *Derecho civil espanol, coniun y forai*0 (Madrid 1943ss)
Colin y Capitant. *Citr<o elemental de derecho civil*3 (Madrid 194lss).
Dabin, J.. *Théorie générale du droit* (Bruselas 1944),
Enneccerus-Lehmann, *Tratado de derecho civil* (traducciôn y notas d B.Pérez y J.Alguer) (Barcelona 1933ss).
Gousset, Th., *Le code civil commenté dans ses rapports avec la théologie* (Tournai 1837).
Lôpez-Pei.Xez, A., *PJ derecho espanol en sus relaçiones con la Iglsia* (1909).
Planiol-Ripper t-Boulanger, *Traité élémentaire de droit ℭivil* (Paris 1947-1948).
RippeRT, G., *La règle morale dans les obligations civiles* (Paris 1925)
Salsmans-Zalba, *Déontologie juridica*3 (Bilbao 1953).

PARS I

De iure et iustitia in genere

In hac parte quinque capitibus totam expositionem comprehendimus, agendo ex ordine, primum de *notione* ac *divisionibus* iuris (c.l) ct iustitiac (c.2); deinde in specie dc *iure in re* (c.3) considerando eiusdem *obiectum* (c.4) et *subtectum* (c.5), nccnon ct *modum acquirendi* dominium (c.6).

CAPUT I

De iuris notione, divisionibus, causis

Summa rerum dicendarum: Tribus articulis exponimus totidem puncta in titulo indicata, *notionem* sci. (a.1), *divisiones* (a.2), *causas* constitutivas iuris (a.3).

S.Thomas, 2-2 q.57 a.1; 1-2 q.60 a.2; Lessio, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.1; Soio, *Dc iustitia et iure* 1.3 q.1; Waffi.i.aert, *De iustitia 22-37.*

ARTICULUS !

De notione iuris

423. I. Ius multipliciter intelligitur ct adhibetur:

o) Etymologice incertam habet originem, aliis vocem derivantibus per apocopcm a *insto,* quod est adaequatum rei materiali, vel regulae morali, cui adaequari debet; aliis olim terminum identificantibus cum *ieissu,* quod indicat legem; aliis, melius fortasse, a radice *yos yous,* quae sanctum ct iustum, vel a *yu yug,* quae ligamen significant, expressionem trahentibus[1].

b) Methaporice ct lato sensu sumitur: a) *pro lege,* seu regula iusti, sensu normativo vel, ut iuristac saepe loquuntur, obicctivo ct efficienti, tanquam causa iuris perfecti; imo, et pro universo quodam *legum systemate,* ct sic quaestio fit dc iure divino, cano-

[1] In linguis vernaculis exprimitur verbis quae fidelitatem ad regulam significant: *Recht. right,* quasi rectum; *derecho, droit, diritto, dereito,* quas: directum, a regula non recedens.

nico, scripto, consuetudinario, de corpore iuris, etc.a; *3) pro peritia legis* et iurisprudentia ; 7) *pro sententia iudicis,* quasi ius dicentis, vel etiam *pro loco* ubi dicitur, unde expressio 'comparere in iure'; δ) *pro re debita* quam adimplere est ius facere ; e) *pro titulo seu fundamento* rei debitae et iuris subicctivi ; et sic nativitas filii, v.gr, dicitur ius eius ad legitimam paternam percipiendam.

c) Proprio et stricto sensu ius sequitur *esse sui* personarum; sed minus constat quodnam elementum in *esse sui* ut ius formaliser sumptum habendum sit, seu utrum definiendum sit *ex iure obiectivo,* ut *obiectum iustitiae* quod unicuique tribuendum est, ideoque ut formaliter consistens in adacquatione rei ad finem personalem, an potius *ex iure subiectivo,* seu cx capacitate morali qua subiectum exigit quod est suum, ideoque *ut Jormali ler consistens ui facultate morali* rem exclusive ordinandi in finem. proprium. Prior opinio videtur esse Sti.Thomac ct aliorum scholasticorum'; altera, autem, est inter reccntiorcs fortasse communior, ex modo eorum loquendi.

Ius, proprie dictum, *in genere* definiri potest: *id q.iod alicui ut suum ab aliis integre debetur;* unde duplicem relationem exprimit, alteram obiectivam, alteram moralem, ut statim in explicatione patebit. Dicitur:

Ut suurn, ad exprimendam adaequationem rei ad finem personalem subiecti cui debetur, propter quam convenientiam persona potest habere rem ut suam ; sic, igitur, ius dicitur id quod est *iustum,* tanquam obiectum remotum iustitiae, et haec videtur iuris primaria acceptio :*

Ab aliis debetur, exprimit relationem moralem, quae consistit in praelatione personae cui aliquid ut suum debetur, relate ad alias omnes ; sic, igitur, ius apparet in possidente tanquam *facultas moralis* exigendi ab aliis quod suum est.

2 *Nimirum, fons ultimus cuiuslibet iuris est Deus,* qui lege aeterna dirigit universum in suum finem, et mentibus hominum naturaliter cognoscenda inseritur in lege naturali: sed lex naturalis, cutn non exhibeat nisi generaliora principia, eget *ulteriore determinatione per leges positivas,* quantum ad particulares directiones singularum operationum; unde lex positiva, sive divina sive humaiu, et haec in quantum legi naturali innixa, praescribit particulares dispositiones rebus contingentibus proportionatas, ct sic "norma moralitatis primaria seu remota est lex aeterna, secundaria seu proxima indi vidualis est lex naturalis, socialis vero lex pos-t va". Cf. Vax OverbF.ke, *De relatione inter ordinem iuridicv» et moralem:* F.phThLov 11 (1034) 296.

* *S.theol.* 2-2 q.57 a.l; Momma *De iustitia et iure* tr.2 disp.l; Less to, De nu*titia ct iure* 1.2 c.2 n.l. Cf P.Fourneret, *Droit:* DTC 4,1832; L.LacaxO, ü *concept de droit selon Aristote ct S.Thomas* (Paris 1033); P.M.Vah OvWtrt *De relatione inter ordinem iuridicum ct morale:* EphThLov 11 (1934) 298-3'V J.Gfmmel, *Rcchtscrneuerung und Rcchlspflcge des ht.Thomas von Aquin:* Sel 13 (1938) 544-558.

• Cf. V Ilr.Yr.E -, *Tractatur de iure ct iustitia.* p.9; Merkelbach, 11,149; et' trario modo Vr.RMEERSCH, *Dc iustitia* 11. Cf - tiarn J.ZaragÜETa. *El con'tftt it I lo suyo en la dcf.niciôn dc la justicia:* MiscellVcrmcersch 11,203-228 (Roma ld:

424. II. Accipitur, igitur, duplici sensu, accurate determinando, ut:

a) Ius obiectivum (passivum materialiter sumptum) est *quod alteri stricte* debetur tanquam suum. Dicitur:

Quod debetur, sive sit *res* aliqua, sive *actio* ab ipso subiecto iuris libere exercenda, sive aliorum *praestationes vel omissiones* huic personae debitae.

Debetur tanquam suum, i.e., ei competit secundum iura formalia quae habet ut persona, quae est quodammodo sibi ipsi et ad finem personalem ex divina ordinatione destinata, cui proinde aliqua ut sua debentur. Sic, ergo, ius significat iustum seu *adaequatum homini,* secundum relationem obiectivae aequalitatis inter ipsum et finem ipsius personalem, sive ultimum sive intermedium, ex quo adaequatio dimetienda est.

Nirimum. cum Deus non potuerit hominem aptis mediis ad finem ei impositum non providere, et de facto providerit, *homo habet facultatem exclusivam illis rebus utendi quae sibi ad suum finem personalem, ab aliis hominibus independentem, sunt praestita;* inde autem exurgit relatio quaedam inter hominem et rem, qua potest in proprium finem exclusive uti ; ideoque *ius obiectivum recte describitur,* tanquam "relatio obicctivae aequalitatis hominem inter et finem, seu id quod convenit homini secundum aequalitatem lege determinatam" 6.

b) Ius subiECTivum (activum, formaliter sumptum) est *potestas moralis inviolabilis personae aliquid faciendi, habendi, exigendi in proprium exclusive commodum.* Dicitur:

Potestas moralis, non merum factum, nec officium, nec mera possibilitas activa, sed facultas et vis habitualis ad modum potentiae quae subiecto competit ratione ordinis, et per voluntatem possidetur; et facultas quidem *non physica,* qua virium materialium obstaculum iure vel iniuria superatur (cf. Г) 1759.1761), *sed moralis,* recto ordini conformis et legi nitens, seu naturali seu positivae legitimae, ideoque conscientiam afficiens, quaeque exercetur in voluntatem per rationem, ac proinde a persona in personam ; unde nota essentialis iuris est in *praelatione morali* qua, ceteris exclusis, ius habens, praefertur in ordinatione rei ad finem, propter peculiare vinculum quod tanquam fundamentum praelationis existit inter rem et personam.

Inviolabilis, cui resistere non licet, quaeque ab aliis ob-

1 HtTU&r, *Tr. de iure et iustitia* p.10.

servanda imponitur et impediri legitime nequit ; nam *ius unius infert aliorum obligationem correlativam,* lege divina sancitam, cius exercitium non obstruendi, ct inviolabilem autonomiam personae reverendi G, sive in esse sive in operari circa finem sibi proprium et adaequatum ; contradictorium esset, quippe, concedi alicui a recto ordine potestatem ad aliquam rem, ct eiusdem potestatis exercitium posse ab aliis violari seu impediri ; igitur personae, ut *subiccta iurium* pro iuristis, vel ut *entia sibi exsistentia* pro theologis, inviolabilia sint oportet, in quantum tendunt ad finem suum personalem et exclusivum secundum divinam ordinationem, et in quantum media ad hoc necessaria usurpant.

Habendi, faciendi, exigendi, sunt termini quibus triplex iuris obiectum materiale designatur: *habendi* sci. res externas (quae sunt prorsus interna nequeunt ab aliis impediri); *faciendi* aliquid circa eas, exercendo proprias facultates per activitatem intra debitos limites aliis inviolabilem : *exigendi* ab aliis ut praestent aliquid vel ab aliquo abstineant; sic, igitur, obiectum iuris sunt, vel *possessio* rerum externarum, vel *exercitium* propriarum facultatum, vel *praestationes* aliorum.

In proprium exclusive commodum, ius enim essentialiter fundatur in ca connexione rei ad possessorem iuris, qua fit ut ea res utilitati istius exclusive inservire debeat; adeo ut, ipso dissentiente, nemini ineam rem aut actionem facultas ulla competat. Sic etiam *discriminatur* ius strictum a quocumque alio iure, latius et secundum quid dicto, ct nominatim a potestate iurisdictionis quae habetur in principe ad alios regendos, non in proprium commodum sed in subditorum utilitatem 7 ; unde hefus, quidem, ius habet strictum ad actiones ramuli servitium respicientes sed non princeps ad obedientiam civium, quae ner se non ad utilitatem illius, sed ad bonum ipsorum subditorum tendere debet.

425. Applicationes: 1. *Essentia iuris subiectivi,* scu active sumpti, *consistit in peculiari illo vinculo morali,* ct rectae rationi conformi, quod res scu ius obiectivum vel passivum habet cum perso» cui destinatur exclusive, constituitdiie fundamentum praelationis moralis. vi cuius ista persona praefertur ceteris in usu talis rei. ut eam , sci. adhibere possit in proprium commodum vel utilitatem cum a-

° Ver mEEr sc it , 11,31 › defm ‘rndum censet ius formale per înviolab’km auto· B nomiam personae in persequendo fine sibi proprio; sed ita potius fundxnr tum iuris. quam riusdeim constitutivum elementum exprimitur· Cf. SuAttz, D' I *li g* /mcv ’ î c.2 n l : LUGO, ‹l.1 SOCt/l n.6.

1 Cf. Luc.0, *Dc it/stit!a ct iure* disp.1 n.4-6.

clusione aliorum, qui talem facultatem revereri debent et perturbare nequeunt, propter officium relationem praevalentiae integrae servandi.

2. *Tria elementa includuntur in iure obiectivo:* a) *obiectum* circa nuod ius versatur, et titulus scu ratio vel factum cur ius existit; *β) subtectum* quod instruitur illa potestate morali erga ius suum, sibi vinculo morali coniunctum : 7) *terminus,* scu aliae personae reales vel possibiles, quae habent officium reverendi facultatem moralem subiccti, sive non nocendi illud ius quod est obiectum iustitiae.

3. *Fundamentum iuris absolute et in abstracto considerati,* in eo reponendum est quod, secundum divinam ordinationem, datur ens rationale quod est sibi quodammodo exclusive cum adacquatione personae ad finem personalem, cui conseouitur relatio inter obiccta iuris et personam ad suum finem exclusive ordinatam; unde in aliis creaturis rationalibus oxurgit ratio debiti erga illud, quod sic dicitur subiectum iuris. cui sci. ăliquid ut suum debetur. Duplex autem habetur fundamentum inviolabilis illius connexionis inter personas ct res, seu iuris:

a} Rfmotum ct primarium est ipse *Deus,* qui. cum sit Auctor totius ordinis moralis, Conditor creaturae rationalis ct Institutor finis, cui illa exclusive destinatur, non potest non tribuere ipsi media ad hoc necessaria ordinando ut facultate moraliter inviolabili possit per illa ad finem tendere. Insuper ius in uno et officium iustitiae in altero sunt correlativa; omnis autem obligatio et officium derivatur ultimatum a Deo; ergo Ipse est ultimus fons omnis iuris.*

b) Proximum et secundarium est ipsa *natura humana,* rt dignitas atque inviolabilitas personae incommunicabiliter sibi existentis. ideoque sui iuris in esse ct agere respectu aliarum creaturarum quibus nequit tanquam medium unquam subordinari ; iuxta quas par in dignitate existit cum anima spirituali et aeterna, cum fine personali et proprio, materiam et tempus transcendente, qui soli Deo, nulli autem alterius fini creato est subditus.

Fundamentum immediatum huius vel illius *iuris in concreto* praebent *diversi tituli* quibus peculiaris connexio et relatio praevalentiae, aliorum cxclusiva. oritur in singulis casibus inter subiectum ct obiectum iuris: alias cx ipsa natura rei in iuribus innatis seu congenitis, alias ex lege positiva» alias cx diversis factis hominum aut negotiis iuridicis legitimis, in iuribus acquisitis.

426. III. Elementa iuris essentialia *recensentur*: a) *subiectum,* quod est solus et omnis homo in creatione visibili, utpotc qui solus et omnis habet finem proprium solusque est rationis capax atque relationis quae est in ordine morali ; *β} obiectum,* scu materia circa quam ius versatur, quae est substantia corporalis vel incorporalis, actio vel omissio propria, praestatio vel abstentio aliena'; 7) *titsi-*

§ Errores circa *fundamentum* et *naturam iuris* plures fuerunt in materialismo, nos'tivismo iuridico, rationalism© transccndentali, schola historica, et:. Cf. M.Gîménkz Ffrnândez *EI ordm juridico crisEano:* Analecta de la Universidad de Sevilla 6 (1043) 1,23-70: 11.29-60; J.Dabin. *Théorie générale du Droit* (Bruscias 1044); J.Ruite GlMËXEz, *Tntroducciôn elemental a la filosofia iuridica cr'stiana* (Madrid 1945): T.Urbano/. *Relaciones entre el derecho- y la moral·*. CiencTom 70 (1046) 336-348.

• Obiectiva autem relatio inviolabilis subtecti iuris ad obiectum, quod leptlmo titulo suum habet, est *obiectum formale* iuris; et haec relatio est *fundamentum*

lus, seu factum vi cuius obiectum in utilitatem exclusivam subiicti iuris ordinari censendum est, sive in ipsa natura humana fundatus. sive in factis contingentibus et variabilibus; δ) *terminus,* seu persona quae iure alterius afficitur", et ex eo habet correlativum officium et obligationem saltem non turbandi alium in exercitio sui iuris. Ilis accedit lex tanquam fons ct norma iuris.

427. IV. Condiciones *ad ius requisitae,* sunt : a) *Res* quae utilitati subiecti inservire possit, exclusive appropriata; /3) *vinculum morale* quo obiectum cum iuris subiecto connectatur, ut hoc valeat illo'licita ratione uti ; *y) vinculum istud ad alios relatum,* ut cis insit officium non impediendi subiectum iuris ab usu rei suae.

428. V. Proprietates iuris *duae potissimum* recensentur. PASSIVA prior; altera activa: nimirum: a) *inviolabilitas,* qua omnes personae a subiecto. iuris distinctae prohibentur a dispositione obiecti absque consensu domini, propter autonomiam personae in tendentia ad finem et in usu rerum ad illum sibi, secundum Creatoris ordinem, reservatarum; *quodsi consensus subiecti intercedat,* nota iniuriae contra ipsum removebitur, quia "consentienti non fit iniuria" ; *β) coactivitas,* seu facultas moralis adhibendi vim physicam ad extorquendum ab aliis officium correspondons iuri proprio, sine qua finis iuris, sci. independentia cuiusque in suis, non obtineretur, spectata hominum cupiditate ⁋ ; *ipsa vero actualis coactio,* in societate bene ordinata ordinarie spectat ad auctoritaterii publicam, nam bonum sociale prohibet ne quis, pro lubitu suo, privata coactione utatur ad ius suum urgendum cum detrimento publicae tranquillitatis; in casibus tamen specialibus via patet ad coactionem privatam, ipsa utilitate publica sic postulante.

429. VI. Fontes iuris, seu *principia ex auibus itira hofiiùi'im procedunt cf fluunt, ptures* dist'nçtnintnr : a) Ultimus est inse Deus, sine quo nullus est ordo, et nulla relatio praevalentiae unius in rem quae ab aliis inviolata servari debeat.

b} Proximi sunt: a) *natura humana,* tum individual's, Ium sodalis; nam quae ex ipsius naturae institutione primario et exclusive

ob!i(jat'cnis moralis in aliis, lege divina sancita, utpote recto ordine reclamxU. Cf. P.Cîllet, *La personnalité iuridique en droit ecclésiastique* p.227s. (Malinas 1927).

,n Terminus iuris semper est *persona·*. etiam in iurihus reaFbus; nam ius est relatio moralis quae ad conscientiam, ideoque ad solas personas, terminatur: existit ergo inter personas et versatur circa res vel actiones tanquam materiam circa quam; haec quandoque vocatur trrnunus, srd *materialis.* Cf. Van lÏQVt» *Prolegomena in Codicewt iuris canonicil* p 23s (Malinas 1045).

ll Coactivitatem ad essentiam iuris pert;nere negant plures. ut V.Cathreix. *Recht, Naturrerht und positives Redit* p.94-108 (Friburgo de Br. L.Lvfur, *Les çrands problèmes du droit* p.80 (Paris 1037); affirmant alii, nt J Da*bin, *La philosophie de l'ordre juridique positif* p.54-63 (Paris 1929); ÏJ.Piçaî?» *Lf droit pur* p.31-32 (Paris 1908).

in utilitatem alicuius hominis ordinantur, v gr. membra corporis, vel quae immediate sunt ipsi necessaria tanquam media ad finem sibi a natura praestitum v gr. alimenta, haec omnia sunt lura homini a natura concessa; *β) libera voluntas* hominis, qui, pro convenientia vel exigentia vitae socialis et commercii humani, habet ab auctore naturae facultatem condendi ct immutandi iura luiisque relationes; 7) *auctoritas publica,* tum ecclesiastica tum civilis, quae, sive per actum iurisdictionis particularem, sive praesertim per legem, multipliciter tundat ius: alias illud de novo concedendo, v.gr. per praescriptionem; alias dubium ex alio fonte, certum reddendo, v.gr inventori circa rem amissam, vel indeterminatum ulterius determinando, v.gr. ius testandi; alias lites in collisione iurium dirimendo; ius aliunde maiore amplitudine haustum, coarctando.

430. VII. Normae iuris, seu criteria vel *regulae secundum quas ixistentia, comprehensio et extensio iuris eiusque usus diiudican possunt vel debent,* materialiter *coincidunt cum fontibus iuris* modo recensitis; sed ratio formalis, quae hic consideratur, est diversa.

Nimirum, norma: a) ultima, existit essentia divina; b) proximae, autem sunt: ⸸ *natura humana* prout est individualis et socialis, et quidem, maxime prout socialis est saepe norma coarctationis iurium, propter collisiones secus orituras in commercio humano; *3) libera voluntas,* in multis tamen iure naturali vel positivo coarctata; 7) *auctoritas publica,* ecclesiastica vel civilis, imprimis est norma omnium iurium quorum ipsa est fons unicus; sed etiam aliorum quae et quatenus ipsa una vel alia ratione modificat, salvo semper iure naturali, divino vel humano altiori, quibus nullatenus adversari potest. In modificatione autem illorum iurium, sensus et vis legis varius esse potest, ut in art.3 huius capitis, § 2 dicetur.

431. VIII. Finis iuris *diversus* est, prout correspondeat *diversis speciebus iustitiae*: *a)* sub respectu individuali!, et prout correspondet iustitiae *commutativae,* quae regit pertinendam rei ad aliquam personam, est *protegere et tueri libertatem* ct independentiam hominis in usu bonorum quibus indiget, et legitime uti potest secundum suam naturam tanquam media ad finem sibi proprium et independentem; hinc patet sensus axiomatum: volenti non fit iniuria, nemo suo iure uti cogitur: iuris enim finis non est coarctare, sed fulcire libertatem in subiecto 12;

b) sub respectu sociali, cum fundamentum iuris quod versatur circa bona quae habet homo mediate in communi cum aliis hominibus sit natura ipsius socialis, obligata ad cooperandum bono communi, quod est ad utilitatem ipsorum membrorum destinatum; a) finis iuris quod correspondet iustitiae *legali* est *salus communitatis* perfectae, quae sic possit

u Cf. L.Janssens, *Personne ct société* p.199-243 (Gembîoux 1939); E Rioleau, *La personne humaine., les résultats de réflexions récentes:* Et 235 (1938) 660·678·

membris suppeditare bonum ab ipsis ex ea speratum, quod extra ipsam obtineri nequit; *β)* finis iuris quod respondet iustitiae *dislributivae* est *protectio membrorum* communitatis contra ipsam communitatem, ut sci. munera et onera pro meritis distribuantur inter ipsa.

432. IX. Limites iuris humani *agnoscendi sunt;* nam ratio ipsius existendi petitur cx fine humano prosequendo, qui sane limites habet. Sic, igitur, ius limitatur: a) ab intrinseco, *ex cessatione finis moralis;* nemo enim unquam ius habere potest erga rem, quae ipsi est simpliciter mala, neque exigentiam moralem circa ea quae cum fine personae non congruunt, vel eidem opponuntur; sic, ergo, qui superflua detrectat indigenti, ius strictum non habet ad negandam eleemosynam, etsi in denegatione nullo pauperis iuri offendat, cui superflua non debentur ut sua; operatur, igitur, in casu, non quidem iniuste, sed utique non iuste; b) ab extrinseco, *aliquatenus restringitur* propter exigentias legitimas ceterarum personarum, protegente bono communi rationabilem mensuram mediorum quae unicuique homini debentur, secundum ordinem multorum ad finem tendentium.

ARTICULUS II

De divisionibus iuris

433. Dividitur ius: 1. *Ratione originis* in *a)* naturale, quod oritur ex ipsa natura rerum, v.gr. ad defensionem vitae contra iniustum aggressorem, vel ad possidenda bona; *b)* positivum, quod oritur ex libera voluntate positiva Dei aut hominum, sive publica sive privata, ct consequenter subdividitur in *divinum* et *humanum;* humanum autem est *ecclesiasticum,* seu canonicum, ct *civile.* Medium, autem, inter ius naturale ct positivum civile, stat *ius gentium* scholasticorum, complectens conclusiones necessario deductas ex iure naturali, apud omnes gentes agnitas et observatas.

Haec divisio primario competit iuri normativo, seu in sensu legis accepto; sed secundario applicatur etiam ad ius *obiectivwrt ct subicctivum,* quae originem habent a lege. Sequentes vero divisiones, quamquam aliquando magis ex uno aliove respectu procedunt, aequa fere ratione de iure obiectivo et subiectivo valent; licet duae priores potius applicantur iuri obiectivo, reliquae iuri subiectivo.

2. *Ratione obiecti* in ius: a) Spectans ad personas, v.gr. ius aliquid faciendi, puta testandi vel hereditatem accipiendi, ius matrimoniale mutuum mariti et uxoris, ius familiare personas in familia distinguens; *b)* Spectans ad bona corporalia, vel incorporalia, uti iura, quae habent valorem pretio aestimabilem; quod vocatur *ius patrimoniale,* et complectitur summam iurium et obligationum quae habent

valorem oeconomicum, et titulari procurant commodum pecunia aestimabile.

c) Strictum, quod tum in se ct quoad bona, tum quoad personas, est plane determinatum ct per coactionem exigi potest in proprium commodum, v.gr. ius in agrum vel aedificium legitime acquisitum; *d)* Non strictum, quod non est sufficienter determinatum quoad rem vel personam, unde nequit per coactionem exigi, v. gr. ius singulorum pauperum ad eleemosynas in testamento pauperibus in genere destinatas, vel ius quod cives digni habent ad munera et distinctiones honorificas in communitate.

3. *Ratione termini* in: *a)* simpliciter dictum, quod est ad alterum perfecte distinctum; b) secundum quid, quod est ad alterum non perfecte, sed aliqua tantum ratione, distinctum ", v.gr. quod intercedit inter membra societatis et societatem, inter patrem et filium, virum et uxorem, herum et famulum, qua tales.

Dicitur *qua tales,* quia inter oinnes recensitos possunt intercedere iura simpliciter dicta et stricta, in quantum sunt et agunt ut personae distinctae quoad certa bona individualia; sic v.gr. filius qui de bonis paternis non sibi debitis aliquid subtrahit vel patrem calutnniat, vel percutit, strictam iniunam committit; nam quoad haec genera bonorum non est aliquid patris.

4. *Ratione tituli* in: *a)* connaturalE, quod est vi existentiae ct ex ipsa nativitate congenitum, v.gr. ius ad vitam, ad laborem, ctc.; *b)* adventicium, quod est acquisitum vi alicuius facti ab ipsa existentia distincti, v.gr. ius quod acquiritur per emptionem in mercem aliquam.

Huic haud dissimilis est distinctio in ius absolutum, quod in sua origine nulli speciali personarum relationi ligatur, ac independenter ab interventu cuiuslibet personae exigi potest et contra quemlibet, ac helativum, quod in speciali personarum relatione fundatur.

5. *Ratione connexionis* cum subiccto, vel perfectione dominii, in: *d)* alienabilE, quod sci. abdicari potest: vel transferri ita ut ius extinguatur vel ad alium transeat, id quod non fit per merum non usum vel per non oppositionem iuris, sed positivam voluntatem requirit; *b)* inalienabilE, quod homo cx se abdicare non potest nec in alios transferre, propterea quod est necessarium ad dignitatem personae ct essentialia eiusdem officia.

In tali casu potest quidem per consensum notam iniuriae personalis contra ipsum tollere, sed iniustitia aliunde permanere potest (cf. D 1200); quodsi consensum revocet, nota iniuriae personalis necessario restituitur actui iniusto.

6. *Ralione subiecti* in: *a)* IUS REALE, quod immediate inhaeret rcr, ideoque competit personae quae et in quantum potitur re; unde et transit ad heredes, eo quod ius sequitur rem; b) ius PERSONALE, quod immediate inhaeret personae in quantum tali, ideoque sequitur vices istius personae, nec transit ad heredes.

u Exinde non concluditur peccata commissa contra *ius secundum quid,* esse minora quam peccata contra *ius simpliciter dictum;* sunt quidem talia sub ratione Iniustitiae, sed non sub ratione violatae unitatis. Cf. Caietanus, *In 2-2* q.57 a.3.

7. *Ratione obiecti et effectus* ius patrimoniale dividitur in: *a)* ius tn re, seu *rcalc,* quod immediate dat potestatem in rem aliquam in individuo determinatam, et describi potest tanquam *legitima potestas quam quis habet in re iam obtenta ut sua,* quam proinde ubique et a quocumque per actionem *realem* (vindicationem) exquirere potest, et libera dispositione adhibere; sic v.gr. dominus equi quem fur detinet vel alteri vendidit, habet ius in equum, ac potest illum reclamare a fure, et generatim etiam ab illo qui bona fide a fure emit; *b)* ius ad rem, quod dicitur etiam *personale* aut *crediti*14, quod non dat immediate potestatem in rem aliquam, utcumque in individuo determinatam, tanquam iam suam, sed solum *actionem in personam* debitoris (condictionem), ex legitimo titulo obligatam ad rem, adhuc suam, alteri tradendam, ut istius res fiat; sic v.gr. is cui promissa fuit res aliqua, ius habet exigendi, sed non arripiendi, illam a promittente.

Igitur si comparentur ius ad rem et ius in re ad invicem: a) fwx «n *rt* habet rem iam propriam, et immediate cadit in eam, ceteros omnes excludens; impomt omnibus obligationem, per se tantum, negativam, non laedendi hanc proprietatem; dat actionem rcalem s:mul ct personalem, qua is qui habet ius in re potest eam ubique et a quolibet immediate persequi ct in iudicio vindicare; /3) *ius ad rem* nondum habet rem propriam, sed immediate cadit in personam quae obligatur ad rem praestandam; imponit obligationem positivam determinatae personae, non aliis, aliquid praestandi vel omittendi in favorem subiecti iuris; dat solam actionem personalem, quae immediate personam, rem vero non nisi mediate attingit, et personam quidem tantum debitoris, adverse quem potest agere in iudicio ut rem faciat suam. Sic, ergo, ius ad rem est via ad ius in re 15.

Pro iure in re tres condiciones requiruntur: a) *e.vistentia rei,* ut possit subiecto iuris hic ct nunc esse devincta; *β) determinatio eiusdem* saltem in confuso, ut possit vinculum cum ea inst'tui; 7) *titulus* legitimus eam titulari iuris ita devinciens, ut is valeat dicere ipsam hic et nunc esse suam. *Traditio* ipsius rei in manus subiecti iuris non necessario requiritur, sed saepe haberi solet; sic v.gr. in iure hispano titulus emptionis ante traditionem mercis confert solum ius ad rem, dum in iure gallico cx mera emptione rei in individuo determinatae acmnritur ius in re; simil'ter in successione hereditaria ius in re per solam acceptationem hereditatis, iam ante traditionem

34 Sedulo notetur titulus unde petitur in diversis ensibus denominatio iuri' realis et personalis, utrum sci. ratione subtecti an ratione obiecti et effecta»; secus facile habentur confus'ones et falsae consequentiae. Sic v.gr. iura reaTu quae talia dicuntur ratione subiecti, semner sunt aliis transmissibilia. dum ex adverso iura quae rat'one obiecti et effectus designantur reaba, plenimqnt quidem sunt transmissibilia, sed non semper, v.gr. ius usus aut habitationis In iure nostro ad confusionem vitandam sermo fit interdum de iure *perser.:· lissinio* (cf. CH 460; S. 11 oct. 1043) etc. abstrahimus a quaestione num iw ad rem haberi debeat tanquam intermedium inter ius in re ct obligationer Cf. Castâx. *Derecho civil* IT®.

15 Cf. F.Kingmüt.eer, *lus ad rcmP:* Zeitschrift der Savigny-Stiftung fur Recht (Rom. Abtcil.) 44 (1024) 211-223: M.Szumillo. *lus ad rem. Investigatio iurid'ca huius inst'tuti* (Tokio 1052); F.Giilmann, *Zum Problem* rcr *Ursprung des ius ad rem:* ArchfürKirchenRccht 113 (1933) 463-485.

acquiri potest. I ro iure ad rem sufficit titulus legitimus, quo res ex iustitia debeatur et exigi possit, quin hic et nunc sit subiecto iuris adnexa; neque requiritur ut sit in particulari, sed tantum in genere determinata, v.gr. promissio tradendi centum kilogramos frumenti.

Ulteriores divisiones iuris in re tradentur in capite sequenti.

ARTICULUS III

De causis constitutivis iuris

Cum propter rationes practicas, et pro more scholasticorum, de ipso *subucto* et *obiecto* iuris agendum sit in capite sequenti, ubi sermo erit de dominio, nunc breviter causam proximam, seu *titulum,* describimus, quo nititur immediate connexio subiectum inter et obiectum iuris (§ 1), et *legem,* tanquam fontem et normam iuris (§ 2).

§ 1. *De factis et actibus iuridicis*

434. I. **Titulus iuris** immediatus in genere est *eventus voluntarius vel involuntarius, qui ex natura sua vel ex dispositione legis valet effectus iuridicos producere,* v.gr. ius acquirendo, transferendo, extinguendo.

435. II. **Distinguuntur:** *a)* facta iuridica stricte talia, seu *eventus naturales et non voluntarii, qui cx natura sua vel ex dispositione legis producunt effectus iuridicos,* v.gr. merum factum nativitatis, ex iure naturae ; acquisitio maioris aetatis, ex dispositione legis 16.

b) Actus iuridici sunt *actus voluntatis externe manifestati, qui ex natura sua vel ex dispositione legis effectus iuridicos producunt,* a) *Sensu lato* sunt actus voluntarii, positi sine intentione determinati effectus iuridici producendi, quem tamen producunt, v.gr. acquisitio domicilii, delictum seu actus deordinatus positus cum damno alieno ; /?) *sensu stricto* sunt actus voluntarii, positi ex intentione determinati effectus iuridici obtinendi, v.gr. contractus quibus iura acquiruntur, extinguuntur, transferuntur, etc.

436. III. **Dividitur** actus iuridicus: 1. *Ratione elementorum essentialium* in: a) validum, si constat elemen-

" Positivismus iuridicus non agnoscit *actus* iuridicos, sed tantum *jacta* iuridica, quae ex sola dispositione legis positivae, tanquam unico fonte iuris producunt effectus iuridicos. Est doctrina falsa et condemnata (D 1739), utpote iuri naturae contraria, ct dignitatis atque libertatis humanae laesiva.

lis essentialibus ad existcndum et ad effectus iuridicos producendos requisitis; *b)* invalidum, si non habet omnia elementa essentialia ut existât, vel ut vim suam exserat et effectus producat.

/Ictus invalidus subdividitur in: *a)* inextstentem. ct quidem «) *stricto sensu,* si caret aliquo ex clementis essentialibus internis. *subtecto* sci. capaci, aut *intentione* interna, aut externa eiusdem *manifestatione,* aut *obiecto;* v.gr si quis ineat matrimonium sine consensu, vel ad ineundam societatem pure oeconomicam, quam habeat pro obiccto contractus; *β) sensu improprio* a iuristis aliquando dicitur adus positus *absque forma seu solemnitate* lege prae scripta mna "forma dat esse actui", v.gr. si matrimonium sine forma legali celebretur; sed rectius hic actus nullus non inexistens dicendus est: b) nullum, si habet quidem elementa intrinseca essentialia sed effectus iuridicos cx natura sua vel cx dispositione legis non producit, ct nullitas distinguitur: *absoluta,* quae absque sententia indicis a qualibet persona, cuius interest, invocari potest, tanquam remedium legale ordinarium, quod in bonum commune propter ordinem publicum, vel sanos mores, vel reverentiam legis sive praeceptivae sive prohibitivac, decerni solet; /3) *relativa,* quae non sustinetur nisi post sententiam indicis ct nonnisi a determinatis personis postulari potest, tanquam remedium legale extraordinarium in favorem ipsarum, propter vitia in *manifestatione voluntatis,* generatim statuta, v.gr. propter violentiam, metum, dolum, etc."

2. *Ratione effectus* in: *d›* EFFICACEM, si est validus, et instiper effectus de facto producit; *b)* inefficacem, si est validus, sed effectus non causât.

3. *Ratione firmitatis* in: a) RESCINDIBILEM, qui est actus ab initio validus ct efficax, cuius efficacia potest nihilominus tolli per revocationem, generatim propter praeiudicium quod contractus affert contrahentibus aut tertiae personael': A) irr ESCIndtbil EM, qui est actus validus et efficax, cuius efficacia revocari nequit.

437. Confirmatio seu ratihabitio in co enns'^it *auod artus tutll:· aut inefficax efficitur validus in ordine ad effectus iuridicos fro-ducendos.*

Patet actum *inexistentem* proprie non posse confirmari; impro- i prie tamen convalidari dicitur, si novus actus validus ponatur. Quoai actus *nullos,* si tales sunt nullitatc *absoluta,* pariter confirmari nt- I queunt, quia nulla auctoritas potest ratihabere actus contra ordinem

17 Cf. O Rotu.eda *La nuh'dad det acto juridico* (Convllas 1947): I: i PerMorCanTJt 35 (1946) 29-31: Capitant, *Introduction, à l'étude du droite vil'* 228-230.272-2''l: ExneccerüS, *Derecho civil* (trad, y notas dc PiiC I Atcurw) 1,2 n.361-360; Borrkj.î. y Soter, *Nulidad de los actos juridical cl CAd:(jo civil rsfiaftol* (Barcelona 1047).

18 Cf. CH 1290.1291: Castân. *Dcrcclto civil* I7,829ss. De negotiis iurldids U tins agimus in parte II huius tractatus.

publicum vel bonos mores vel reverentiam legis attentantes; si vero tales sunt nullitate *relativa,* confirmari possunt, sive per sententiam iudicis sive per actum determinatae personae ad normam legis

§ 2. *De lege positiva humana, fonte iuris*

Cum circa effectum legis *naturalis* et *divinae positivae,* ut fontis iuris, in foro conscientiae nullum problema intercedat, considerationem limitamus ad legem *ecclesiasticam ct civilem,* eamque in materia *oeconomica ct sociali.*

438. I. ***Lex humana,*** *sive ecclesiastica sive civilis, potest in respectiva materia:* a) *nova iura propriis legibus constituere,* quae nulli altiori iuri. adversentur et bono communi inserviant; /?) *iura naturae indeterminata et incerta determinare et definire,* imo et intra certos limites amplificare vel restringere, ubi ratio boni communis ita, secundum ipsum ius naturae, ex superiori titulo postulaverit; y) *iura quaelibet,* ex quocumque sint fonte, *urgere et tueri*10.

Quid in concreta valeant ct dc facto statuant, ex studio iuris canonici et civilis emendum est. Summae quaedam considerationes hic apponuntur, tanquam applicationem ad casum concretum rei occonomico-socialis, eorum quae in tractatu de lege generaliter dicta sunt.

439. II. *Ecclesia:* 1. *Non est competens ad statuendum et tutandum suis legibus ordinem oeconomicum et socialem* in humana societate, multoque minus ad "definitam tecbnicarum rerum temperationem ordinationemque"20.

Patet cx fine Ecclesiae spirituali et supraterreno, et ultro agnoscitur a suprema eius auctoritate.

2. *Habet munus ct officium indicandi, utrum normae ordinationis socialis conformes sint ordini a Deo statuto,* ct dirigendi atque efformandi conscientias in quaestionibus occonomico-socialibus; cui iuri respondet in omnibus, etiam in ipsa civili potestate, officium agnoscendi doctrinam Ecclesiae socialem, eamque pro viribus ad praxim deducendi.

Ratio est, quia ordo oeconomicus ct socialis minime est ab ordine morali independens. cum fines tam individuates nuam sociales, rei oeconomicae ultimo fini subordinentur, vehit totidem media ad insum assequendum". Sic constat ex ipsa ratione naturali, plurimis declarationibus magisterii ecclesiastici confirmata".

" Cf. G.Ripebt *La réolc morale dans les obl:gations civiles* (Parie 1025) 346-303: J.Dabtx. *La notion du droit naturel ct la pensée juridique contemporamc:* RevNéoscolPh 30 (1028) J18-461.

M Cf. v.gr. Pius XT. Encvcl. *Divini Redemptoris,* culus sunt verba in textu annotata: AAS 29 (1037) 83.

51 Cf Pius XTT, Nuntius radiophonicus: AAS 33 (1941) 196-107.

= Cf. v.gr. Leo XTTT. 7?.N : ASS 23 (1890 01) 647-648; Pius XT. *QA.:* AAS 23 (1031) 100-101.200-210; Tn.. *D.R.:* AAS 29 (1937) 83; Pius XTT, Nuntius 1-6-1941: AAS 33 (1941) 106-197.

3. *Potest condere ius, normasque iuris statuere, in materia oeconomica et sociali, cum agitur dc bonis ecclesiasticis;* et leges ab ea, etiam in hac re, latae, per se obligant in conscientia.

Ratio est. quia ad finem suum caclcstcm, cum in terra sit, mediis quoque terrenis indiget; et cum perfecta sit et suprema, de eis sibi adseriptis disponere valet independenter a qualibet alia potestate humana, caque renitente; sic v.gr. valorem ultimarum voluntatum in favorem ipsius, etsi formalitatibus civilibus destitutae sint, ac proinde in foro civili non sustineantur, urget in conscientia ex iure suo, altiori quam civili".

luxta communem auctorum sententiam, nisi certo constet de alia mente, legislatoris, etiam in re oeconomica praesumptio stat semper pro valore legis ecclesiasticae in foro conscientiae, iam antecedenter ad iudicis sententiam.

440. III. *Auctoritas civilis:* 1. *Quoad quaestionem iuris:* a) *potest ferre etiam in re oeconomico-sociali leges immediate obligantes in conscientia, et* b) *'convenit ut aliquas moderata ratione ferat.*

Ad a): Avalent quae dicta stint in tractatu de legibus; et quaestio iuris extra controversiam esse debet, cum non quidem suum altum dominium, quod non est proprietatis, sed suam potestatem *iurisdictionis* applicare possit et debeat in quolibet campo vitae socialis, ab bonum commune convenienti modo procurandum, cum absque cius interventu id non obtinetur. Porro nec convincens nec vera multis videtur ratio illorum, qui dicunt ad bonum commune semper sufficere ut leges civiles effectum in foro conscientiae producant per et post sententiam iudicis.

Ecclesia, dum in c.1529 canonizat dispositiones iuris civilis quae in territorio sunt de contractibus et de solutionibus, satis indicat saltem quaestionem tam iuris quam facti affirmative esse solvendam.

Ad b); Multa sunt cx solo iure naturali obscura, incompleta, indeterminata, qiiae ad utilitatem omnium et ad protectionem imperitorum et infirmorum opportunissime declarantur, complentur, determinantur a competente auctoritate, ad vitandas lites, angustias conscientiae, oppressiones imperitorum et humilium.

2. *Quoad quaestionem facti,* utrum et quaenam leges civiles in materia iustitiae obligent in conscientia, difficile respondetur: a) *theorice obligatio in conscientia pro volun-*

* Cf. c.1SI3 § 2; CIC 22 (1930) 196.

fate legislatoris vel est immediate a lege, vel est solum post sententiam iudicis, vel non est neque post talem sententiam, b) *practice multum attendendae sunt consuetudines locorum et sententiae probatorum auctorum,* quorum tendentia ad mitigandam immediatam conscientiae obligationem non videtur carpenda.

Ad a): Verum quidem est posse legislatorem, ex laudata potestate iurisdictionis, immediate obligare in conscientia, sive cum inter cives *iura constituit,* sive cum actibus iuridicis regendis *formalitates multipliciter statuit.* Sed obligatio immediata in conscientia *potest non esse necessaria,* etiam lata lege, si ad finem legislatoris sufficere potest vel sanctio poenalis contra transgressores in lege statuta, vel nullitas iuridica actus, vel eiusdem annullabilitas per sententiam, etiam pro foro conscientiae valituram. Imo, multiplicatis immoderate legibus occonomico-socialibus, deficientibus saepe in carum enuntiationem verbis proprie praeceptivis vel prohibitivis. aucto numero civium qui obligationes conscientiae facile negligunt, quique sic de facto in peiore condicione bonos cives relinquerent si his conscientia gravati manerent, attento quoque indiferentismo religioso multorum legislatorum, qui solis fori exterioris recursibus contenti videntur, critérium immediate desumptum ex materia et verbis legis fere remanet theoricum, licet in verbis legis non tam ipsi terminii attendantur quam res a legislatore statuta, idcoque recurrendum est ad praxim et sententias moralistarum.

Ad b): Iniqua esset voluntas legislatoris urgendi in conscientia leges quarum observantia a plerisque, ut talis non consideratur; sic enim pauciores cives optimos iusto gravius afficeret, et insuper inefficaciter pro suo fine obtinendo; ideo, tuto attendi potest pro praxi sententia benignior probatorum auctorum, statim referenda.

Tamen, intra limites suae facultatis legislator quod vult statuit; ideo, si aliquando aliquid pro sua competentia manifesto urgeat vel prohibeat immediate in conscientia illud iniungendo, obligatio moralis sustinenda est dum finis legis perseveret.

De *valore,* autem, actus, aestimandum erit iuxta principia iuris naturae, vel secundum ea quae dicta sunt de legibus irritantibus et inhabilitantibus in tractatu de lege.

3. *In praxi hodierna* his nonnis regi videntur: a) *certo obligat lex civilis in conscientia ante sententiam iudicis, cum prohibet vel urget ea quae iure superiore in conscientia velantur vel praescribuntur, itemque cum iuris naturalis indeterminationem tollit per definitionem quae ad bonum commune sit necessaria;* b) *creat suis legibus titulum ad obligationem in conscientia certam alteri parti imponendam in favorem eorum, qui negotia iuridica inire nolint nisi secundum legem;* c) *leges quae iura constituunt:* a) *obligant in conscientia, iuxta communiorem sententiam, iam ante iudicis sententiam, si ius uni tribuunt titulo acquisitionis originario, quin*

iuri alterius derogent; β) probabilius, etiam, si determinant proprietatem rerum quae acquiruntur independcnlcr ab actu prioris proprietarii; y) *non obligant probabiliter nisi post sententiam iudicis, sed tunc certo, si ius uni tribuunt alterius iuri derogando;* d) *leges quae actus iuridicos regunt;* a) *si mere denegant actionem, in conscientia nullam vim habent; β) si actus faciunt rescindibiles, obligant in conscientia post sententiam rescissoriam;* y) *si actus nullos vel personam i›i' habilem declarant, obligant in conscientia ante vel post sententiam iudicis, prout exigentias iuris naturalis aut alius superioris moraliter ex se obligantis urgeant, vel fornialitates aut condiciones propria auctoritate negotiis iuridicis praescribant;* e) *nullatenus obligant, neque post sententiam, si iuri superiori adversentur* 24.

Ad a): Cum ius naturale vel positivum superius, certo in conscientia obligans, urget, *supervacanea est pro praxi discussio;* nam, sive cx duplici sive cx unico titulo immediato08 auctoritativc confirmato, obligatio moralis indubia est. Similiter, si praecepta vel prohibitiones in iure naturali confusius contenta, vel eidem valde congruentia urgeat, obligatio in conscientia *extra controversiam est,* sive cx ipso iure naturali confirmato, sive cx necessitate boni communis, quae vim moralem legis manifestat. *Difficultas erit in praxi* aestimandi quacnam sint determinationes ipsius iuris naturalis secus indeterminati, vel eidem valde consentaneae ct ad bonum commune necessariae; ea autem plerumque solvetur, saltem indirecte, cx experientia vitae socialis; sic v.gr. leges de praestandis alimentis consanguineis intra certos gradus proximos, vel legitimam partem bonorum heredibus necessariis relinquendam definientes, vel usumfructum bonorum minorennis filii parentibus concedentes, esto quis discuteret utrum cx sc obligent immediate ante sententiam, admittere deberet obligationem saltem cx debito morali vel pietatis, vel caritatis, quae lites ct discordias familiares vitare debet, vel aliarum virtutum.

Ad b): Planum est cives agere posse iuxta leges debitis condicionibus latas, et ex eis titulum legitimum saepe obtinere ad condicimus legales in negotiis iuridicis imponendas. Ideo, non solum in casu in quo *utraque pars* velit negotium iuridicum inire iuxta legum praescripta, quod perspicuum est, sed etiam cum *una ex partibus* invocat praescripta legis quorum favorem sibi reclamare potest, obligatio tenet alteram partem ad illa observanda; qui casus est, secundum nostram opinionem, ut suis locis dicetur, in pacis-cendo v.gi de salario vel pretio legali insto, nisi adiuncta specialia exceptionem a determinatione legis permittant.

Ad c,a); Rationem prioris (a) afferunt, quia tales leges sint

*♦ Cf S.Alfonsos, 1.3 n.711; T.rssto, 1.2 c.10 n.32-36; I.ugo, disp.22 secl.9; Saimanth i'nsis, tr 14 punct.6 n. ɟ 53; WaffelaKRT, *De iustitia,* 1,352 354; l'f.khfhKs MondkIa, 1,6-13 645.

u Cf. L.RoDkIGO, *Tr. de lepibus 247* (Santander 1940).

iuri naturae congruentes, ciusdemque convenienter dctcrminativac *Nihilominus* admittendum videtur has quoque leges non *urgeri nisi post sententiam* iudicis, cum earum observantia immediata non est necessaria pro bono communi, et alius titulus iuris naturalis favet libertati: sic v. gr. lex hispaua statuens ut dimidia pars thesauri tradatur domino fundi, vel totus thesaurus si ex intentione quaesitus est (CII 351), non videtur urgere in conscientia ante sententiam iudicis.

Ad Ratio alterius est, quia hnuismodi leges feruntur propter necessitatem vel convenientiam boni communis, et ius aliquod strictum *concedunt* uni contra alium; ideo, nisi in casu particulari prudenter existimetur bono communi vel iuri privatorum sufficienter provideri per favorem legis quae concedit recursum ad iudicem, rectius ante sententiam obligatio legis urgenda est.

Adc,7): Ratio ultimi membri est, quia stricta interpretati ı applicatur quando iura alterius sunt in quaestione, ct quia favor per sententiam obtinendus, sufficiens videtur ad finem legum quae sunt dc turibus ab uno in alium titulo derivativo transferendis.

Ad d,a): *(uni lex mere denegat actionem abud indicem* (a) nihil decernit de obiccto circa quod versatur, sed simpliciter *statuit non assistere actori;* hinc, si obicetum actionis denegatae in foro indicialt cx aliquo titulo *iure certo afficitur,* secundum illud ius procedendum est in conscientia; si autem *iure incerto vel mullo afficitur,* is cui libertas favet, ea potest gaudere; sic v.gr. si lex denegat actionem contra fraudes in ludo peractas, non ideo libellât defraudatorem ab exigentiis natural's iustitiac (cf CII 1798): cum vero denegat actionem circa itis legitime praescriptum, *positive quidem non favet illi* in cuius favorem praescripsit, sed is potest in conscientia praescriptionem invocare, quia titulus ex lege naturali alteri favens, per legem positivam sublatus fuit.

Ad d.P): Secundum punctum, dc actu *rescindîbili,* per sc patet; ct si verba legis clara sunt, de valore illius disputari nequit. Quod autem rescissioni legit'mc decretae in conscient:a standum sit, ambigi nequit, propter significationem ipsius sententiae ct exigentias boni communis.

Ad d,7): Leges *irritantes* actus iuridicos, vel *inhabililantes* personas ad eos ponendos ; si quidem sic *urgeant ipsum ius naturale* vel aliud positivum superius, manifesto obligant *ante sententiam,* verbi gratia cum invalidant, vel rectius invalidum declarant, contractum in quo defecerit consensus alterutrius, vel quod fuerit dc re fumi; si autem actus crea quos versantur sunt *naturaliter validi,* defectus sollemnitatum legalium, vel aliarum condicionum cx sola lege civili requisitarum, practice non tollunt valorem nisi *post sen ientiam* iudicis, nam dispositiones quae libertatem restringunt stricte interpretandae sunt.

Aliqui censent quidem actus ex iure civili non mere *nullos* vel *annullalnh s* led iurrij/rntej, irritos esse in foro interno etiam *ante sententiam nidicisw,* »et| eorum sententia non probatur, nisi quatenus inexistentia Juridica coincidat cum nullitatc naturali propter defectum alicuius elementi essentialis. "Hodie, enim dc nostris legibus civilibus, pro minima conscientiae obligatione politi»

* Sic v.gr. Wavfklaert, Dr *iustitia* T.353

respondendum esse videtur; id suadet ipsum bonum commune, ut cives magis aequali loco sint coram lege... Itaque non pauci scriptores quibus assentimur, hanc regulam statuunt: in enateria iustitiae, leges civiles conscientiam obligant, quantum satis est ut ordini publico et communi paci sit consultum''M.

Ad e): Ex principio generali cuiuslibet auctoritatis legitimae a Deo derivatae fluit, legem civilem, in iis quae statuere velit contra ius divinum vcl ecclesiasticum, *versari extra suam jurisdictionem et competentiam,* ac proinde nihil operari. Ergo neque sententia indicis eam urgens 'et imponens tenet in conscientia, utpote fundata in falsa praesumptione facti, et versans pariter extra conipetcntiam. Sic v gr. ultimae voluntates in favorem causae piae nequeunt decerni, sive a lege sive a indice civili, ut invalidae propter defectum formae, quia sic contradicitur iuri ecclesiastico superiori in materia quae non est de competentia civili (cf. c.1513 § 2).

441. Applicatiores: 1. *Obligant in conscientia: a)* IAM ANTE sententiam iudicis, leges quae determinant proprietatem rerum inventarum, bonorum praescriptionem, iura scriptorum; quae marito tribuunt usumfructum de bonis uxoris, vcl filiis legitimam partem ex bonis paternis, etc.; />) post sententiam iudicis, leges quae declarant annullabilcs aut nullas, vel etiam inexistentes, conventiones filiorum cUm parentibus de non dandis alimentis; quae statuunt formam testamentorum et contractuum ad valorem iuridicum requisitam, etc.

2. *Poenales habentur* leges limitantes *caesionem lignorum* et pastionem animalium in silvis et pascuis communalibus, vel *venationem et piscationem;* nisi per accidens in conscientia urgeant, in quantum lumo communi necessario provident, ves iura tertii statuunt: similiter leges de *solvendis portuoriis* cum merces evehuntur vel inferuntur in patriam, etc.

In praxi pastorali attendendum quidem est a confcssariis ad dispositiones respectivae nationis in materia iustitiae, quae sive ir Codice commerciali pro certis negotiis iuridicis, sive potissimum in Codice civili et decretis corriplementariis continebuntur; «cd "in theologia morali imprimis semper attendi, atque saepissime omni iuri praeferri debet, ius naturae, prout philosophia Christiana praesertim vero doctrina et praxis Ecclesiae illud intellexerunt"

CAPUT II

De iustitia

Summa rerum dicendarum: Quatuor articulis hoc caput evolvemus, agendo primum de iustitia *in genere* et exponendo *notionem, divisionem* in partes subiectivas, *obiectum* ct *subtectum* singularum (§ 1); deinde, similiter, de fastidi *socia/t* (§ 2); postea de *principiis general bus* iustitiae (§ 3); tandem de *relalwi* inter iustitiam et caritatem (§ 4).

S.Thomas, 2-2 q.57 a.1; q.58 a.1.2; Lkssio, *Dc iustitia et iure* 1.2 c.2; Wapff.laert, *Dc iustitia* 1,1-21; Schilling, 11,352-355; Ballerini-Paijiiwi 111,154.

27 Ver MEERSCH, 11,321.
* F.Hurth, *De VII mandato,* prolegomena (Valkemburg 1922).

ARTICULUS 1

De notione, divisione, obiecto et subiecto iustitiae

442. I. **Iustitia** multipliciter sumitur: *a)* **Improprio sensu**, pro *complexu omnium virtutum* et perfecta legis observantia, v.gr. cum Christus dicit (Mt 5,6): "Beati qui esuriunt ct sitiunt iustitiam"; alias ad significandos *actus vel habitus virtutum,* potissimum misericordiae, v.gr. cum Dominus monet (Mt. 6,1): "Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus"; alias ad denominandam ipsam *iustificationem el gratiam,* v.gr. Rom 4,3; "credidit /Xbraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam"; alias ad declarandum quod est *obligatorium* quocumque modo, per contrapositionem ad merum consilium.

ά) **Proprio sensu**, adhuc bifariam intelligitur: a) *late,* pro toto *complexu virtutum quae voluntatem inclinant ad reddendum aliis aliquod debitum secundum aliquam aequalitatem;* et sic complectitur, praeter proprie dictam iustitiam, plures alias virtutes quae sunt partes intégrales vel potentiates iustitiae; *β) stricte,* pro virtute cardinali iustitiae, quae, ut *habitus,* est animae dispositio ex qua constanti ac perpetua voluntate quemque tractamus secundum sua iura; ut *actus,* vero, communiter cum Ulpiano [1] definitur "constans ac perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi" ad aequalitatem. Dicitur:

Voluntas, nam subiectum proximum iustitiae non est *intellectus,* sicut in prudentia; nec *appetitus irascibilis aut concupiscibilis,* sicut in fortitudine aut temperantia, sed *appetitus rationalis,* utique praelucente ratione; quia nemo fit iustus quia ius suum cuique reddendum agnoscit, sed per affectum et effectum faciendi quod iustum est, sive active tribuendo quod alter exigere potest, sive saltem abstinendo a iuris laesione [2].

Constans et perpetua, talis sci. quae 'firma perseverat habitualiter in proposito servandi quod iustum est sine velleitate, et intendit semper et in omnibus ius suum cuique tribuere, quemque secundum iura sua tractare ac revereri.

[1] *Institutiones* l.1 tit.1, Tamen in iure romano latius accipiebatur pro quolibet debito, ex religione, pietate, vcracitate, etc., ex aequo ct bono reddendo. Cf. F.Senn, *De la justice et du droit* (Paris 1927).

[2] Cf. S.Thomas, 2-2 q.58 a.4c; Lottin, *Lc concept de justice ches les théologiens du moyen âge, avant l'introduction d'/lristotc:* RevThom 44 (193S) 511-521; L-Bkkdxr, *De moralitate actus iustitiae:* PerMorCanLit 41 (1952) 36-50.

Ius suum, *non active et formaliter,* nam sic est ipsa facultas alicuius in rem suam, *sed passive et objective,* prout est debitum iuridicum seu strictum cjuod alteri debetur, commensuratum fini cius personali, quodque homines in societate conviventes revereri ad invicem tenentur.

Cuique, nempe personae physicae vel morali, quae est subiectum iuris, alterum ab agente iustitiam. erga illud; alteritate, si non absolute necessario hypostatica, saltem naturarum, nam iustitia est *essentialiter ad alterum.*

Tribuendi, sive *positive,* procurando quod titulo iustitiae debetur, sive *negative* abstinendo a iuris laesione immediata vel mediata.

Ad aequalitatem additur verbis Ulpiani, ad significandum iustitiam *tantum reddere quantum debetur,* cominensurando debitum tribuentis cum iure percipientis, *non habita ratione condicionum personae,* sed debiti erga eam *secundum medium rei.*

443. Applicationes: 1. *Iustitia proprie et stricte dicta est virtus specialis,* propterea quod habet obiectum speciale, *debitum* sci. non morale sed *iuridicum,* seu iustum *alteri* formaliter propter exigentiam iuris, non propter meram honestatem morum, *tribuendum ad aequalitatem.*

2. *Tres sunt condiciones ad iustitiam* requisitae: a) *alteritas,* quia nihil est sibi aequale, sed aequalitas est circa alterum; porro alteritas debet esse tum *physica,* quia nemo habet iura erga seipsum, utpote quae a Deo statuta sunt quasi praesidium personae contra alios in prosecutione sui finis, tum *moralis,* ita ut distinctae personae physicae sint etiam distincta subiecta iurium relate ad bona de quibus agitur; quod non accidit v.gr. in patre ct filio circa bona in quibus mutua eorum relatio non est hominis ad hominem, sed praecise patris ad filium, et viccvcrsa, intra unitatem moralem3; P) *condicio debiti iuridici,* non simplicis honestatis moralis; nam iustitia respicit ius obiectivum, quod alteri debetur secundum aequalitatem lege statutam, et ab eo stricte exigi potest; id quod non valet in aliis virtutibus, quae regunt quidem operationes circa alios, sed ut agenti quodammodo coniunctos;* 7) *condicio aequalitatis,* seu quod alteri tribuatur suum, quantum sci. ei debetur; adeo ut si minus reddatur, perfectio iustitiae non attingatur, si autem plus tribuatur, excessus non habeat rationem iustitiae, sed libcralitatis aliusve virtutis

3. *A ratione strictae iustitiae deficiunt,* tam illae virtutes quae debitum nunquam adaequare possunt, quam aliae quae regulant relationes inter personas quae non habent plenam alteritatem physi-

3 Cf. S.Thomas, 2-2 q.57 a.4 ad 2; Lugo, *De iustitia et iure* d.1 sect.2 n.33, Laymans, *Thcol. moc.* 1.3 sect.5 tr.1 c.3 n.4.

* Cf. S.Thomas, 1-2 q.60 a.3c; 2-2 q.31 a.1 ad 3.

r*>n et moralem ad invicem, *ct recensentur inter partes eiusdem potentiates;* sic, religio erga Deum, quae nunquam aequare potest honorem et reverentiam Lu debitam, sic pictas filiorum erga parentes, nam filius in quantum filius est aliquid patris, ideoque in relatione quam habet ad patrem ut patrem, non ad personam a persona, pietatem, observantiam, obedientiam vel istarum vu tutum contraria vitia exercet, sed non iustitiam vel iniustitiam.

444. II. Dividitur virtus cardinalis iustitiae, secundum sententiam inter recentiores longe communiorem, *in tres species infimas,* secundum specificam obiecti diversitatem sub eadem ratione generica[4]; et quidem, ab aliis fit divisio immediate tripartita iuxta triplicem speciem *subiectorum* quae ordinantur ad iustitiam, sci. : *partium ad partes,* tanquam singularium personarum individuarum, per iustitiam *commutativam;* communitatis *totius,* tanquam personae iuridicac moraliter distinctae, *ad partes* seu membra eiusdem inadaequate distincta, per iustitiam *distributivam;* denique, *membrorum ad communitatem* per iustitiam *legalem;* alii autem cum S.Thoma0 divisionem faciunt immediate bipartitam in *generalem* seu legalem, quae ordinat partes ad totum, respicitque communitatem eiusque bonum commune a praesidibus et membris procurandum, et *particularem* quae respicit privatos coranique bonum privatum, ac subdividitur in commutativam, quae locum habet inter privatos ordinata ad bonum ipsorum particulare, et in distributivam, quae est communitatis vel cius praesidum erga privatos. Sic, igitur:

a) Iustitia commutativa, sic appellata quia praecipuum locum habet in commutationibus, est subspecies virtutis iustitiae particularis *quae constanter inclinat personas particulares, ut aliis aequalibus, adaequate distinctis, ad accuratam aequalitatem arithmeticam reddant strictissimum debitum.* Dicitur:

Personas particulares, ut aliis aequalibus, nimirum, iustitia commutativa praeest relationibus iuridicis individuorum ut talium inter se; potest quidem accidere ut relationes iustitiae commutativae intercedant inter aliquod individuum quod est membrum societatis et ipsam societatem, sed in tali casu membrum consideratur ut persona privata, et societas agit similiter personam moralem particularem

4 Sic v.gr. Gonet, Concina, Antoine, etc., quos abunde refert li.llERiNC, *De iustitia lc[/ali* (Friburgo de Suiza 1944) p.7-8.

'S.Thomas. 2-2 q.61 a.1; cf. ibid, q.58 a.Sc et a.7 cum Aristotele, *Ethicorum* 1.5 c.2; smuLter Vermeersch, *Dc iustitia* (Brujas 1901; p.25; Nouhn-Schmitt, 1,271, etc. Sunt nonnulli recentiores, qui iustitiam dividunt in *particularem,* seu commutativam, et *socialem,* seu legalem et distributivam, prout existât inter privatos aut inter societatem et eius membra; sic v.gr. P.S.Declebcq, *ycrdcclcndc rcchtvaardigheid* (Brujas 1945) p.40.79-80; U.L,0i*Ez, *Annotationes ad Divini Redemptoris:* PerMorCanL.it 26 (1937) 79sv

Adaequate distinctis, alteritas, ergo suppositorum quae requiritur ad iustitiam est plena in commutativa, propter distinctionem adaequatam *non solum tnorqliler.* oualis existit etiam inter personam juridicam eiusque membra, *sed etiam physice* ita ut subiectum iuris et obligationis sint undequaque diversi.

Ad aequalitatem arithmeticam, habet enim regulam acquivalcntiac strictae rei ad rem, ct non respicit condiciones personae nisi per accidens, quatenus per eas res ipsa diversificatur.

Strictissimum debitum, seu quod suum iam est, atque ad proprium commodum exclusive ordinatum, propter nexum moralem inter rem ct personalem finem ; unde respicit immediate bona particularia.

b) Iustitia distributiva est subspecies virtutis iustitiae particularis, *quae constanter inclinat societatem eiusdemve rectores ad communia bona et onera inter membra societatis distribuenda pro eorum meritis et facultatibus, iuxta proportionalitatis aequalitatem.* Dicitur:

Inclinat societatem einsdemve rectores, sci. societas qua talis non agit, sed agunt superiores eam repraesentantes; iique nomine societatis exercent hanc iustitiam, munera et onera inter membra distribuendo, tanquam supposita moralitcr ct physice inadaequate ab ipsa societate distincta; subditi, tamen, aliquatenus huius iustitiae laudes participant, in quantum contenti sunt iusta distributione, vel potius in postulando sibi debito ex iustitia distributiva, ct non plus exigendo, dicendi sunt actum facere a iustitia legali propter bonum commune imperatum

Communia bona et onera distribuenda, nimirum Deus ordinavit homines ad vitam socialem, ut per societatem inopiae ct imbecillitati eorum provideretur, et sic ad finem suum personalem mutua sociorum conspiratione expeditius singuli pervenirent; ideoque iustitiae distributivae est, vitae socialis condiciones generales creare membris communitatis, quibus aequaliter frui possint ad vitam homini dignam gerendam, quales sunt tutela libertatis et iurium, statutum iuridicum et sociale, rei oeconomicae, intellectualis et moralis condicio prospera, etc. Huic autem iuri, quod habent membra tanquam partes communitatis, ut pro suo cuiusque loco ac condicione ipsorum bonum procuretur a societate, corresponde! in eisdem obligatio ferendi onera et praestationes quae necessariae sunt, ut ipsa societas habeat unde distribuat civibus ea quae iure ab ipsa expcctantur.

Pro eorum meritis et facultatibus, non secundum perfectam aequalitatem, sed secundum proportionem rerum ad personas, iuxta praesentem statum reipublicae et iuxta principalitatem, necessitates ct locum quem membra ut talia in societate occupant; ita se habent res distributae et onera imposita per societatem ad membra, sicut ipsa membra se habent ad societatem, servata proportione geometrica quantum intricatae res societatis civilis hodie sinunt

† Cf. S.Thomas, 2-2 q.61 a.1 ad 3; J.Tn.Delos, Somnii *fhéologiqiie. La tier* I (Paris 1932) p.206 nota 33.

• Cf. S.Thomas. 2-2 q.61 a.2c.

c) Iustitia legalis, ita appellata propter analogiam cum lege, cuius est ad bonum commune ordinare, et quia saepe actus eius per legem ordinantur, —sicut *(feneratis* vocatur quia potest habere tanquam materiam quamlibet virtutem ad bonum commune necessariam 9—, est species virtutis cardinalis iustitiae *quae constanter inclinat membra societatis ut talia, ad reddendum eidem societati qua tali omnia illa quae et sunt debita propter exigentias boni communis.* Dicitur:

Inclinat membra ad reddendam communitati, moderatur ergo relationes subditorum erga communitatem eiusve rectores procurantes bonum commune, sine distinctione physice adaequata inter subiectum obligationis, quod sunt membra, et ipsam societatem, quae est subiectum iuris ut persona moralis.

Omnia ei debita, nimirum communitas perfecta ex hoc quod ius essendi a Deo habet, potitur iure exigendi a suis membris res et actiones quae necessariae sint ad omnium in procurandum bonum commune conspirationem, quaeque a membris praestari debent, alias vi legis positivae ipsis impositae, alias vi legis naturalis praescribentis omnes illos actus qui ex necessario nexu cum bono communi debiti sunt communitati, huiusque vero iuri respondent.

445. Applicationes: 1. *Tres istae partes subiectivae iustitiae rerae videntur eiusdem species, univoce referentes notionem generic*am, *specifica differentia variatam;* etenim omnes in hoc conveniunt, quod unum subiectum alteri a se diverso, alteritate saltem inadacquata suppositi et finis personalis, reddit debitum iuridicum in titulo eiusdem fundatum, oriundum a lege naturali vel positiva, secundum aequalitatem; specifica autem differentia est in diversa ratione debiti iuridici, *specificata a termino formaliter diverso* (communitas vel persona singularis, ut individuum vel pars totius, quae est subiectum iuris), quae simul importat quamdam diversitatem in alteritate et modo attingendi aequalitatem in debito satisfaciendo,0. Nimirum:

a) Iustitia commutativa est *strictissima* iustitia, in qua notio communis perfecte verificatur; nam una persona reddit *alteri* personae, physice ct moraliter *adaequate* distinctae, *debitum strictissimum,* aliquid sci. quod iam est suum et suo commodo exclusive ordinatum, ad *accuratam aequalitatem* arithmeticam, secundum strictam aequivalentiam.

b) Iustitia distributiva deficit a perfecta verificatione notionis communis iustitiae in tribus suis notis essentialibus, et secundum diversam debiti rationem specifice distin-†4

' Cf. S.Thomas, 2-2 q.58 a.5c, collato 1-2 q.96 a.3 ad 1 et a.2c; T.Bésiade, *La justice venerate d'après Saint Thomas d'Aquin:* MélangThom III (Paris 1923) 327-340.

" V.Vancheluwe, *Dc iustitiae partibus subicctivis:* CollatBrug 43 (1947) 13-14, quem presse sequimur in hac expositione.

guitur a iustitia commutativa. Nam in ea communitas, quae est suppositum iurium distinctum a membris 11, reddit istis, *moraliter inadaequate* distinctis, *debitum iuridicum* quidem, utpote fundatum in titulo membrorum ad participandum de bono communi, sed specifice diversum a iure quod servat iustitia commutativa12; tale sci. quod immediate pertinet ad communitatem, et non est ipsis membris proprium nisi *mediate et relative,* in quantum sci. cis destinari debet a communitate, ut approprictur a membris singularibus immediate, vel mediantibus societatibus inferioribus aut ordine sociali ; et quidem, non secundum strictam aequivalentiam, sed *per distributionem proportionalem,* ut sicut se habent socii inter se. ita se habeant res quae distribuuntur, "et ideo... tale medium [rei, in iustitia distributiva] est secundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur aequale non secundum quantitatem sed secundum proportionem"1S.

c) Iustitia legalis deficit pariter a verificatione perfecta notarum essentialium iustitiae : et secundum diversam rationem debiti, quae simul importat differentiam alteritatis et modi attingendi aequalitatem in redditione, specifice distinguitur a iustitia, tum commutativa tum distributiva. Etenim in legali, membra communitatis reddere debent communitati, tanquam supposito iuris moraliter distincto cum *alteritate inadaequata,* ea quae ex necessario nexu cum bono communi ipsi sunt *vero titulo iuris debita,* nropterea quod communitas perfecta, secundum divinam ordinationem existens. habet ius exigendi a subditis quae necessaria sunt ad conspirationem in bonum commune ab ipsa procurandam ; unde iustitia legalis non respicit directe membra societatis actusque membrorum, sed bonum commune ab illis perficiendum; et quidem ita, ut praestationes membrorum *non sint immediate devinctae communitati* tanquam sibi iam propria, sed tunc de-

51 "Profecto societas non existit independenter ab existentia suorum membrorum, ita ut. demptis personis quibus constat, et ipsa evanescat. Praetero, societas perfecta propter personas anibus componitur existit "immediate tamw propter eas *communiter non singulatim* inspectas. Sed a personis *communier* acceptis reapse non differt communitas. Sicut ergo dicitur esse propter personas communiter acceptas, aeque bene dicitur esse *propter sc:psam.* Si vero est propter seipsam, induit rationem personae... et sic iuxta *personas phyjiett* existit tanouam *persona moralis* communitas", miae proprium habet finem distinctum. sci. boni common's procurationem" (V.VaxghEi.uwe. *De iustit'u fatibus rubicclws:* CollatBrug 43 (1947) 15, referens verba A.Vermeersch, *Dt iustitia* n.7.23.38).

11 Cf S.Thomas. 2-2 q.61 a.l ad 5. collato 2-2 q.58 a.7 ad 2.

» S.Thomas. 2-2 q.61 a 2c. Cf. A.Ï.FatdherbE, *La justior distributive* (P› ri· 1934).

mum approprientur ab ea, quando praestita sunt, manente interea iure mediato.

2. *Notae specificae potiores* singularum specicrum iustitiae hae recenseri possunt :

0) Iustitia commutativa *repit relationes inter singulares personas privatas* (ipsa societas potest agere aliquando ut persona moralis privata, relate ad aliquod membrum ipsius, intercedente tunc iustitia commutativa) adaequate distinctas ; *fundatur in aequalitate* hominum; *respicit immediate bonum particulare,* quod est iam proprium creditoris a debitore absolute reddendum ; *regulam habet strictae aequivalentiae* rei ad rem.

b) Iustitia discributiva *regit relationes rectorum communitatis* erga membra eiusdem, sine distinctione adaequata, ordinans communitatem, qua talem, ad particulares qua membra illius; *fundatur in Scutalibus,* meritis, necessitatibus singulorum, uti talium iuris titulum exhibentium ad partem bonorum communitatis; *respicit primario bonum particulare,* non tamen sine consideratione condicionis praesentis ipsius communitatis et communis boni, sancte custodiendi; *regulam habet proportionalilatis* rerum ad personas, "in qua attenditur aequale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem" H.

c) Iustitia legalis *regit relationes membrorum* erga communitatem, sine distinctione adaequata, ordinans illa, tanquam partes, ad istam tanquam totum ; *fundatur in subordinatione* membrorum, tanquam subiectum obligationis circa ea quae exigit bonum commune, ad ipsam communitatem, tanquam subiectum iuris circa necessaria ad suum finem; *respicit immediate bonum commune totius,* ex quo redundat bonum ad partes seu membra in particulari ; *regulam habet cuiusdam proportionis relativae* ad facultates singulorum, pro contributione ad bonum commune necessaria vel convenienti.

3. *Iustitia vindicativa, qua indices congruas poenas sontibus imponunt propter bonum commune, non videtur constituere quartam speciem iustitiae, sed ad unam vel aliam ex tribus enumeratis reducitur* Sic fert sententia longe communior, contra Schmalzgr Übf.r u tt aliquos eius asseclas ; ct iure quidem, nam licet quosdam actus habeat proprios, non habet obiectum aut motivum a recensitis speciebus diversum. Utrum, autem, reducenda sit ad iustitiam *legalem,* quatenus superior in puniendis reis prospicere imprimis debeat bono communi, an ad *distributivam,* quatenus in infligendis poenis proportio debita culpis servanda sit, an potius ad *commulativam,* ut vult S.Thomas", quatenus iudex ex quasi-contractu teneatur vi strictissimae iustitiae ad bonum rcipublicae per congruam punitionem reorum tuendum, satis magna existit varietas opinionum, et plures partim ad unam partim ad aliam ex praedictis speciebus reducunt iustitiam vindicativam, pro diversis adiunctis et vindicationis actibus.

14 S.Thomas, 2-2 q.61 a.2c.
Itu ecclesiasticum! dissert, prooemialis 11.
11 2-2 q.80 a.un. ad 1; cf. Logo, *De iustitia et iure* disp.I n.69; Billuart, *De iiutitia* dis.5 ad 3; Merkelbach, 11,256.

Quaestio caret momento practice, et "in tanta opinionum varietat? unusquisque abundet in suo sensu",T.

4. *Iustitia intrrnationalis similiter reducitur ad tritdirem st>?nem iustitiae notam* Etenim ℭonventione inter nationes initae obérant cx iustitia *commutativa:* ct cum in d'cs maior sit interdepenHenfia nationum, quae mutua ope indigent ad pacem communem et felicitatem temnoralem assecurandam. deficiente societate nationum, oirne iura et oblitfationcs singularum ad invicem strict'us determinet, ingreditur iustitia *Icaalis* exigens a jdngum nationibus ea auae necessaria sunt ad bonum commune foederationis nat-onum et humanitatis: ipsa quoque iustitia *distributrva* munus babebit in distribuendi ionis communibus in societate superiori nationum, ab optimis quibusque optanda et promovenda.

Sententia a nobis ut verior proposita, dc una eademque rabone generica iustitiae quae diversa perfectione verificatur quoad tres cuas notas speciales in tribus snccîebus. tannuam partibus subiecti-"'s eiusdem virtutis cardinalis iustitiae, non ab omnibus admittitur. Nimirum :

a) *Plures auctoresM.* cum iustitiae prooric dictae inserant tres nronrietafM alteritatis, debiti iuridici, aequalis redditionis—ad summam perfectionem deductas. logice *concludunt solani comm'utativam esse iustitiam veri nominis,* aliasnue duas analogice appellari iustitiam. nec esse species eiusdem; *vel saltem* distributivam et legalem non referre univoce notioncim iustitiae proprie dictae, •deoque notionem gcnericam iustitiae verificari *non univoce, sed analogice,* in commutativa. distributiva et legal'.

b) *Alii censent iustitiam legalem non pcrt:ncre ad virtutem card:nalcm* tus-*ftiac,* sed versari extra species illius, ita ut iustitia proprie dicta dividenda sit in duas dumtaxat species univocas, commutativam sci. ct distributivam. Hanc opinionem recenter, cum Cathrein 10 alnsque erudite defend't TI.Heoîng *5, ean attribuens Sto.Thomae aliisque auctoribus usque ad saeculum XVT. et congruentiorem S.Scripturae doctrinaeque SS.Patrum reputans. Iuxta hunc auctorem, iustiti? legalis *convenit* cum d'stributiva ct commutativa in hoc dnmtar-'t, quod per eam quoque homo ordinatur ad aluid a seipso; sed *d'ffert* in aids et nominatim non reddit communitati ius suum, ut saepe dîc'tur, ?ed nrdinat ad bonum commune actus qui materialiter sunt aliarum virtutum, servato medio non rei sed rationis.

cl *Qu:d S.Thomas senserit, non est omnino perspicuum, nec* a controversiis immune. Hering 21 adducit plures textus ex quibus invicte nutat concivi "iiistit'am legalem a S.Thoma tanquam speciem virtutis cardinalis minime haberi", sed proprio sensu esse *virtutem specialem,* quae ordinat ad bomra commune actus omnium virtutum: improprie vero aliquando adh'bcri ad sin: beandum *complexum omnium virtutum,* seu nc--fectnm ohcdicntlnm letis8 Nihilominus sunt rationes cur Doctor communis ad sententiam a nobis susten-†8

1T Prümmxh, Π.71.

18 Sic v.gr. Lugo, *Dc iustitia ct iure* disp.l sect.3 n.SO; Lehmkuhl, 1.753: Pottier. *Dc iure ct iusttia* (Uria 1900) p.79; AVaffei.aert, *Dc* iwsfihe l (Bruias 1R85) p.19; Tanquerey, ITT.26.

'· Cf. *Philosophia moralis*™ 191: *Die Cardinaltuacnd der Gcrechtiokeit "fi ihr Pcrhaltnis sur legalen Gcrcchtigkcit:* ZkathTh 25 (1901) 635-648. A!>c' auctores sive antiquos sive recentes abunde refert Hering in monocraphi citanda in nota sequenti, p.lR-29. Addendus J.Tonneau, *La vertu cardinale iK justice:* RevScPhTh 28 (1939) 70-73.

Λ De iustitia legali (Friburgo de Suiza 1944). Fallitur cum existimat P.ît Aragôn fuisse primum qui distinxerit triplicem speciem in virtute cardtna'i iustitiae; nam multo ante, Vitoria et Caietanus, *In 2-2* q.61 a.l, eandffl doctrinam tradiderunt. Cf. O.T,οττιν. *Le concept de justice chee les thfolecw du moyen âge avant l'introduction d'Aristote:* RevThom 44 (1938) 511-521.

« *O.c.,* 18-20.

» Cf. *o.c.,* 43-50.56-61.

tatam trahatur, et multi sunt auctores qui ita intclhgunt illius .nentem 3. cam contra difficultates ab adversariis motas defendendo

446. III. Subiectum iustitiae: *a)* PROXIMUM, est pro tribus speciebus *voluntas,* ct non aliae potentiae prout voluntati subiacent, ut supra deciaratum est; unde virtus iustitiae quaelibet est in appetitu rationali hominis; *b)* remotum, diversum est in singulis speciebus, nimirum: a) i» *iustitia commutativa,* personae physicae vel morales, ut individuae et privatae, ad invicem aequales quoad iura ct obligationes suscipiendas; *β) in iustitia distributiva,* communitas ipsa, vel potius superiores nomine cius agentes in distributione bonorum vel onerum, quae participare vel sustinere debent membra, tanquam partes totius; *y) in iustitia legali,* membra communitatis, superiores aeque ac subditi, quibus officium incumbit reddendi societati perlectae ea quae necessaria sunt ad bonum commune; dicitur tamen iustitia legalis in rectoribus communitatis inesse principaliter et quasi *architectonice,* in quantum isti praecipue movent ct dirigunt subditos per leges in bonum commune; in subditis, vero secundario ct *nmitstralive,* quatenus leges a superioribus statutas obsecundant, aliaque ad bonum commune necessaria secundum exigentiam legis naturalis praestant.

Subiectum iuris: *a) in iustitia commutativa,* sunt personae privatae, relate ad correspondcntcm obligationem alterius personae individuae privatae; *β) in iustitia distributiva,* sunt membra communitatis, quae ut partes habent ius participandi dc bono totius, et obligationem sustinendi pro rata parte onera quae gravant totum ; *y) in iustitia legali,* societas perlecta ct necessaria, Ecclesia sci. et Status, non vero societates imperfectae et liberae constitutionis, quae non intendunt bonum commune, sed operam navant modo partiali et particulari ad procurandam vitae aeternae vel temporalis meliorem sufficientiam, obligatae ct ipsae ad contribuendum bono communi sicut cetera membra societatis perfectae.

Fieri potest in societate naturali, ut propter organizationein internationalem apte constitutam, ipsi Status perfecti eveniant subiectum iustitiae legalis erga tam societatem internationalem, quae sic erit subiectum iuris relate ad Status signatanos, tanquam partes sibi subordinatas.

447. IV. Obiectum iustitiae. *a)* Materiale est in genere *iustum aequale* quod debetur alteri ex titulo iuris, quem habet secundum aliquam aequalitatem, unde actus proprius virtutis cardinalis iustitiae est reddere unicuique ius suum, quod est iustum, servato medio rei ; et quidem : a) *in iustitia commutativa,* solet habere materiam determinatam, praesertim in commutationibus, debitum sci. privatorum erga priva-**

3 Cf. 2-2 q.58 a.5c. *In V Ethicorum* lcct.3 scribit: “Dicit ergo primo, quod iustitia particularis est *univoca,* i.e. conveniens in nomine cum *legali.* J£t hoc quidem, quia conveniunt in definitione *secundum idem* **genus.** J.Th.Delos, interpretando mentem S.Thomac dicit: “Chacune d’elles répond adéquatement à la définition de la relation juridique” *(Somme théologique. La justice* I [Paris 1932J 241).

** v·*»Γ· V.Vanghelüwe, *De iustitiae partibus subiectivis:* CollatBrug 43 (1947) 22-24; J.Gemmel„ *Die iustitia in der Lehre des hl.Thom'as:* Scholastik 12 (1937) 204-228.

tos, quod immediate est ordinatum ad subiectum iuris, cstque iam eidem proprium; *β) in iustitia distributiva,* habet materiam quae in rerum natura existit determinata, sed in praxi difficilius aestimatur, distributiones sci. a societate erga privatos, quae respondent quidem iuri membrorum participandi bona communia societatis, sed immediate pertinent ad communitatem, membris vero mediate ct relative, sci. destinatione ; quae distributiones sunt computandae, tum secundum statum praesentem reipublicae, tum secundum principalitatem et locum quem singula membra occupant in societate, non quantitate absoluta sed secundum proportionem rerum ad personas ; γ) *in iustitia legali,* habet materiam in se similiter determinatam, debitum sci. privatorum erga societatem, quod materialiter comprehendit actus quarumlibet virtutum, quatenus necessarii sunt et exiguntur ad bonum commune ; sed in praxi saepe difficilius aestimatur, quando exigentiae boni communis non sunt definitae legibus positivis, sed sola lege naturali urgentur.

b) Formale est *bonitas quae relucet in tribuendo alteri quod debetur ad aequalitatem* inter debitum et redditum ; porro debitum specie diversum est prout redditur in triplici iustitia, ut statim patebit, nam : a) *in iustitia commutativa,* consistit in honestate reddendi privatis, qua individuis iura personalia possidentibus, illa quae ipsis exclusive sunt ordinata propter nexum inter rem et finem eorum personalem; *β) in iustitia distributiva,* consistit in honestate reddendi membris communitatis, qua talibus, id quod immediate pertinet ad totum sociale, sed destinandum partibus, ut eo fruantur et per distributionem acquirant in completum dominium ; γ) *in iustitia legali* consistit in honestate reddendi omne illud, quod communitati qua tali debetur propter necessitatem boni communis; et per hoc praecise iustitia legalis est virtus specialis et veri nominis iustitia, quia quamquam est generalis secundum virtutem, et materialiter non habet actus proprios, sed ordinat actus aliarum virtutum, ex formali sua ratione est virtus specialis, et quidem iustitiae proprie dictae, propter obiectum formale proprium quod expositum est

* Igitur, cum S.Thomas (2-2 q.S8 a.Sc; cf. 1-2 q.96 a.3 et a.2c) scribit: "actus omnium virtutum possunt ad iustitiam pertinere, secundum quod ori l nat hominem ad bonum commune, et quantum ad hoc iustitia dicitur virtoi generalis", non intelligendus est significare nomine iustitiae complexum omnio: virtutum per praedicationem; naim, ipso fatente, "iustitia legalis est quiehs *specialis* virtus secundum suam *essentiam,* secundum quod respicit commu:.' bonum, ut proprium obiectum" (2-2 q.S8 a.6c; cf. ibid, a.Sc et ad 1 et 2). '

ARTICUL US II

Dii IUSTITIA SOCIALI

448. ***Iustitia socialis:*** *a)* quoad NOMEN a fine saeculi elapsi, propter exortam quaestionem socialem, frequentius adhibebatur a sociologis non sine animadversione quorundam moralistarum catholicorum ", timentium ne, sicut evenit de facto sectatoribus democratiae christianae in Gallia, sub exaltatione iustitiae conculcaretur vel deprimeretur caritas ultra modum; *in documentis pontificiis* rarius usurpabatur usque ad annum 1931 " ab eo autem tempore, postquam in Litteris encyclicis *Quadragesimo anno* octies ad eam provocavit Pius XI ad urgendum ordinem socialem, passim adhibetur, et in Litteris encyclicis *Divini Redemptoris,* explicato conceptu, exprofesso tractantur obligationes quas importat, et media quae urget applicanda.

b) Quoad rem non uno modo ab omnibus intelligitur: nimirum, omnes quidem aiunt hac iustitia praescribi officia ac iura socialis vitae, cum respectu ad commune bonum, sed quoad alia in diversas abeunt opiniones: a) *latissimo sensu,* complectitur *omnes virtutes sociales,* quibus societas humanum perficitur; et sic includit, praeter partes subicctivas virtutis cardinalis iustitiae, etiam partes potentiales et intégrales, veluti pietatem, beneficentiam, etc.[20], omnemque virtutem in quantum exigitur a bono communi; *β) lato sensu,* comprehendit *quamlibet iustitiam proprie dictam,* quae intra humanam societatem bene ordinatam servanda est, et sic supponit pro tribus speciebus iustitiae supra relatis [30]; γ) *stricto sensu,* intelligi debet ca *virtus quae respicit ut obiectum formale, id quod est debitum bono communi in societate hominum,* sive plene constituta, sive aliquatenus saltem ordinata;

---

54 Primus fortasse qui conceptum cius expressit inter catholicos fuit De la Tour du Pin, scribens a.1887 in Revue de la Association Catholique, citatus apud C.Rutten, *Manuel d'étude ct d'action sociales* I (Lieja 1946) p.94.

a Sic v.gr. A.van Gestel, *Dc iustitia ct lege c vili3* (Groninga 1896) p.223 cond.14; C.Antoine, *Cours d'économie sociale* (Paris 1896) p.127; Λ.Michel. *Question sociale ct les principes théologiques* (Paris 1921) p.214-222.

53 Per transennam dixerat Pius X, a.1904, S.Gregorium Magnum fuisse "publicum defensorem iustitiae socialis"; deinde Card.Gaspari:: ter eam nominavit in litteris datis e Secretaria Status annis 1922, 1928, 1929; et quidem a.1928 quandam quasi definitionem simul tradidit, dum eam appellavit "cette vertu qui ordonne vers le bien commun les actes extérieurs de toutes les autres", Cf. ScmSocFrance (1928) 11.

s Cf. A.Vermeersch, *De iustitia3* (Brujas 1904) 51; *La justice dans ia Rerum novarum* in 11 XI, anniversario della Encyclica "Rerum novarum" (Milin 1J93I) 549-582; V.Cathrein, *Moralph losophic* I5 (Friburgo de Br. 1911) 358-359; J.Leclercq, *Leçons de droit naturel* IVa (Lovaina 1948) p.224.386.405.

* Ita fere iustitiam intelligere videntur nonulli, ut F.CavallEra, *Précis dc la doctrine sociale catholique* (Paris 1931) p.55-58; C.Antoine, *Cours d'économie sociale9* (Paris 1921) p. 125-128.

etenim, docente Pio XI, "socialis iustitiae est, id omne ab singulis exigere, quod ad commune bonum necessarium sit"[31].

c) apud auctores dc re morali ct sociali, sensus strictus sat vario modo intelligitur, ut ex summaria recensione patebit[32]: a) *transcendit tres species iustitiae,* eisque est superior, nam "duplices ac reciprocas iuris ac officii relationes communitatem inter et individua membra qua talia determinat, ita ut simul iura societatis erga membra, et iura membrorum erga societatem tueatur"[33]; *β) ponitur pro complexu distributivae et legalis iustitiae,* nam tuetur iura a natura sociali hominum derivanda; ideoque opponitur iustitiae individual! seu commutativae, et complectitur fere officia iustitiae legalis et distributivae, ab ipsa natura in societatibus necessariis determinata, et a iure positivo pressius in multis definienda[34];* 7) *est infima species iustitiae identificata cum iustitia legali,* secundum opinionem longe communiorem auctorum ; sive intelligatur sensu *restricto,* pro virtute qua subditi obligantur reddere communitati illud solum debitum, quod ab auctoritate per iustas leges positivas statutum est a, vel quod per solam legem naturalem urgetur praecipue in vita oeconomico-sociali **; sive rectius sensu *latiori,* pro ca iustitia legali quae complectitur normas tam positivas quam negativas iuris, sive naturalis sive positivi, propter bonum commune, vel in quacumque provincia vitae socialis vigentes[3:], vel ad provinciam oeconomicam-socialcm in societate circumscriptas :Λ ; *6) est virtus specialis et 'nova species infima* iustitiae, praeter commutativam, distri-

31 Encycl. *Divini Redemptoris:* AAS 29 (1937) 92.

33 Cf. V.Vangheluwe, *Dc iustitia sociali:* CollatBrug 43 (1947) 309-321.383-398.436-448; 44 (1948) 306-319.388-395, cui, sapienter, ut nobis videtur, inter varias opiniones discernenti, in tot hoc articulo pedissequi inunediati erimus, item M.SÂnchez Borrego, *Justicia social* (Zaragoza 1945).

33 V.Vangueluwe, *l.c.,* 315, referens meritam G.Gundlach, cui accedunt O.v> Nell Breuning, B.Mathis, O.Renz, ibidem citati.

M Sic quoad rem H.Pesch, J.Grosam, U.LôpEz; G.Renard, O.Schilling in primis suis scriptis, aliique a VangheluwE *l.c.,* 317-321.383-387 relati, quibus addendi T.Urdanoz, *La justicia legal y cl nuevo orden sociat:* CiencTom 67 (1944) 200-233; N.Noguer, *La Enciclica Quadragesimo Anno* (Madrid 1934). Ex parte etiam P.A.RoCaries, *La notion dc justice sociale d'après les Enc, cliques de Pic XI:* DossActPop (1938) 7-22; E-Elorduy, *La justicia socials las ganancias extraordinarias:* RazFc 119 (1940) 329-344 ci tribuit munus distribuendi ex aequo productum laboris per patronos, id quod iani assimilât iustitiae distributivae in casu particulari. Etiam A.MenéndEZ Reigada, *Justi:* social:* CiencTom 59 (1940) 389-397 eam ad iustitiam distributivam refert.

" Sic A.Pottier, *De iure ct iustit a* I (Licja 1900) p.l 17.146.148, ac fere J.Th.Delos, *La justice* (Paris 1932) p.57 nota 1; A.Bai.termi, *ll concetto di giusticia sociale* (Friburgo 1939); M.S.GilleT, *Conscience chrétienne ct jnsliet sociale* (Paris 1922) 138-142, ubi opportunitatem novi nominis commendat. His accedere videntur Prümmer, 11,71; TanqüEREY, 111,26; Rutten, *La doctrix sociale dc l*Eglise* c.4; Ph.Hyland, *The field of social justice:* The Thotnist (1939) 295-330.

3a Sic fluctuanter Van Gestel, *Dc iustitia ct lege civili* (Groninga 1896) p.12. j imo H.Lange, *Gcrcchtigkcit:* Lexikthcol 4,412-413, et O.Schilling, *Kafhcli· sche Wirtschaftsethik* (Munich 1931) p.61ss iustitiam socialem intelligunt stiWt cicm iustitiae legalis, quae requisita iuris naturalis ad vitarn occonomico-swa· lem tuetur.

97 Sic Vermeersch, 11,320; Genicot-Salsmans, I 462; J.Hoffner, *Sociale Cx rechtigkeit und Sociale Licbc* (Saarbrucken 1936) p.74; A.Horvath, *Eψ* tumsrecht nach dem hl.Thomas von Aquin* (Graz 1929) p.13; J.Gemmel, *D* iustitia in dcr Lehrs des hl.Thomas von Aquin:* Schol 12 (1937) 204-228 Merkelbach, 11,256.

34 Stt O.von Nell Brel'ning, *Justitia socialis:* Schonere Zukunft 2 (1927, 177m.

butivam et legalem, quae latissimo sensu complectitur omnia officia inridica naturalia cuiusque iustitiae erga bonum commune; et sic differt a iustitia legali, quae urget obligationes iuris positivi erga idem commune bonum ; sensu autem stricto est virtus "qua diversae classes atque ordines sociales civium inter se, et individui homines qua membra eorundem, ita ordinantur intuitu boni communis, ut singuli ordines aliis tribuant partem boni oeconomico-socialis ad quam, ratione proportionatae cooperationis ad idem bonum efficiendum, ius adquirunt" 3940unde, subiectum iurium ct officiorum iustitiae socialis strictae sunt, immediate ordines sociales socictatesque ab eis formatae, mediate vero individua quae et quatenus membra horum ordinum existunt; non autem Status, cuius tamen interventus optatur, ct vi iustitiae distributivae requiritur quatenus exigentiae socialis iustitiae, in detrimentum boni communis, ab ordinibus socialibus non adimplentur *.

Inter tam varias opiniones circa locum assignandum iustitiae sociali stricte dictae, iuxta vel intra traditionales iustitiae species, quae ad usum quidem immediatum non multum referunt, sed ad particulares quaestiones illustrandas certe conferre possunt, eam veriorem ct omnino praeferendam censemus *quae iustitiam socialem aequiparat iustitiae legali,* prout haec complectitur normas sive negativas sive affirmativas iuris, non tantum positivi sed etiam naturalis, ad bonum commune necessarias in quacumque materia, quin limitandus videatur campus actionis ad res occonomico-socialcs. Quare:

449. **Iustitia socialis** definiri potest *virtus moralis specialis inclinans membra societatis perfectae ad reddendum societati, qua tali, quod ipsi, sive ex lege positiva, sive communi ac perspicua necessitate, propter bonum commune debetur*41. Dicitur:

Virtus moralis specialis, non enim expedit hanc expressionem improprio et metaphorico sensu adhibere pro complexu omnium virtutum quae usu veniunt in societate, quia stricta iustitia importat *necessitatem* reddendi debitum in titulo iuridico alterius fundatam.

" V.VanghEluwE: CollatBrug 43 (1947) 439, analyzando doctrinam J.Messmr, deductam potissimum ex *So&ialc Gcrechtiykcit:* Staatslcxikon 4 (1931) 1664-1669; *Dic sozialc Fragc dcr Gegcnzvart* (Innsbruck 1934).

40 Sic potissimum J.Messner et C.Hentzen, de quibus cf. V.VangmEluwe, *I.C.,* 436-439. Haud dissimiliter etiam A.Schmitt in posterioribus scriptis, variata priori sententia, locutus est (cf. ibid. 440-444), donec ultimo tempore ei attribuit tutelam iurium naturalium singulorum membrorum totius humanae societatis qua talium, quoad bona oeconomica terrae; nec discrepat J.KlEINHappl pro quo iustitia socialis est peculiaris species virtutis cardinalis iustitiae "qua tum singulares homines tum personae morales, quatenus superfluo gaudeant, indigentibus pariter personis physicis aut moralibus ob primarium opum terrestrium finem ca omnia praestare tenentur, unde eaedem personae necessariam atque proportionatam partem bonorum oeconomicorum-socialium sibi acquirere possint". Sic quoad rem secundum Vanghelvwe. *l.c.,* 444, in articulo *Dcr Begriff iustitia socialis und das Rundschrcibcn Quadragesimo anno:* ZkTh 58 (19341 371ss.

41 V.Vangheluwe. *Dc genuina iustitiae socialis indole:* CollatBrug 44 (1948) •113-3I4,

Inclinans membra societatis perfectae, cives sci. omnes, rectores reipnblicae principaliter, secundario autem subditos, sive singulos immediate sive coniunctos in communitate imperfecta (vel etiam perfecta si agitur dc iustitia international!), eaque mediante, adstringit ad illud efficiendum quod iure ad bonum commune exigitur.

Societati qua tali, sci. immediate imprimis societati perfectae ac necessariae, sed etiam universae humanae societati in ordine supranational! ; mediante vero societate perfecta, ipsae societates inferiores et membra singularia, in quantum sunt partes ordinatae ad bonum commune societatis perfectae participandum.

Quod debetur propter bonum commune, sci. officia sive negativa semper et pro semper, sive positiva semper non pro semper, ex manifesta necessitate boni communis reclamata.

Sive ex lege positiva, sive communi ac perspicua necessitate, unde secundum conceptum Sti.Thomae de iustitia legali, cum maiori insistentia ab aliquibus discipulis extensum ad iura naturalia officiaque coniuncta, iustitia socialis habet munus reddendi debitum communitati, non solum quod iustis legibus statuitur, sed etiam quod vi ipsius iuris naturalis urgetur.

Ratio istius definitionis, aequiparantis iustitiam socialem cum iustitia generali seu legali, haec est ; ex una parte, quia non sunt multiplicandae divisiones et species sine necessitate, et nulla necessitas multiplicationis in casu ostenditur; ex alia, quia novae speciei iustitiae iuxta commutativam, distributivam et legalem, non videtur esse locus.

Profecto, homo in societate perfecta secundum divinam ordinationem vivens, unum vehiti corpus constituit cum reliquis sociis, in quo triplici dumtaxat relatione iuridica ad alios referri potest, cui etiam triplex species iuris reddendi respondet: immediati, erga personas individuas; mediati erga societatem qua talem, vel erga personas ut partes *societatis 1. Nam *ex iustitia generali* sufficienter ordinantur personae singulares, tam iuridicae quam physicae tanquam membra communitatis ad ipsam communitatem, ut sci. reddant quae immediate propria communitatis fieri debent propter titulum iuris quo gaudet ipsa communitas, tanquam persona moralis et tanquam totum cui subiciuntur partes; *ex iustitia vero particulari* ordinantur omnes relationes quae possunt esse ad personas particulares tum eae quae intercedunt ab individua ad individuam personam

42 *Altae virtutes sodales* quibus homo ad societatem ordinatur, satisfaciant debito *morali,* et potius respiciunt *coniunctioncm vel rationem principii,* ut SMl pietas, caritas et aequitas socialis.

plane distinctam ac aequalem, quibus consulit iustitia *commutativa,* ruin aliae in quibus communitas reddit membris suis per iustitiam *distributivam* ea quae immediate quidem pertinent ad ipsam, sed appropriari debent a membris iusta proportione, utpote quae possidentur a communitate ratione membrorum, et sic mediate ad haec pertinent[43].

450. Subiectum officii iustitiae socialis sunt *omnia membra societatis perfectae,* pro sua unumquodque condicione, dignitate ac munere in organismo sociali; ideoque imprimis et quasi architectonice rcipublicac rectores, ut dictum est supra, secundario, autem, et quasi ministrative subditi.

Socialis iustitiac internationales subiectum sunt omnia ac singula membra societatis naturalis humanitatis, quae sive per se ipsa, sive potissimum per rectores rcspcctivae societatis civilis bono universali pacis, culturae, prosperitatis oeconomicae, conformationis moralis, provideant.

Quoniam autem beneficiarius cui tradenta sunt quae ex iustitia sociali debentur in multis non est Status, nec sunt societates publici iuris ab ipso creatae, sed membra vel classes particulares quibus ex sociali obligatione, corroborata vel determinata per leges, providendum est, patet quo pacto iustitia socialis, mediante boni communis necessitate, sancire possit relationes civium iam existantes et aliis virtutibus ordinatas, ut novo titulo iustitiae socialis urgeantur[44]. Et sic iterum duplices illae ac reciprocae relationes, quas quidam existimant per iustitiam socialem inferri, hinc inter Statum et subditos, inde inter ordines et classes sociales ad invicem, negandae nobis videntur secundum explicationem datam.

451. Subiectum iuris iustitiae socialis, in quo nimirum residet ius exigendi a civibus res vel actus ad bonum commune necessarios, cuique officia iustitiae socialis reddi debent, est multiplex:

a) *Imprimis societas perfecta ac necessaria,* quae, ex ordinatione divina naturali vel positiva exorta, debitis mediis providere debet ut integrum bonum commune, seu sufficientiam vitae perfectam, suis membris procuret; quod ipsa urget per leges huc spectantes (unde iustitia *legalis'),* et obligationem naturalem opportune in multis melius definientes.

b) *Universa quoque societas humana,* ab ipsa natura originem trahens et omnes homines ad Deum ordinans, habet bonum commune totius humanitatis prosequendum, cui bona singularum nationum subordinentur oportet: “ipsa vero po-

43 Cf. S.Thomas, 2-2 q.58 a.7 ad 1; q.61 a.lc; q.58 a.5c.

44 Id perperam iustitiac distributivae interdum tribuitur; haec enim respicit bona communia societatis, non bona privatorum, inter cives distribuenda. In quo, tamen, potest a iustitia sociali imperari.

pulorum publica instituta ad boni communis necessitates totam humanam consortionem conformare debent", tradidit Pius XI, cum circumstantiae temporum foedus nationum universale minus quam hisce temporibus premebant45.

c) *Diversae societates inferiores* intra societatem perfectam, non ipsae quidem sunt immediate subiectum iuris iustitiae socialis, sed sunt utique mediate, per ordinationem sci. ad bonum commune societatis perfectae, cuius sunt partes. Nimirum bonum commune postulat ut societates inferiores, familiae potissimum, municipia et corporationes, floreant intra ambitum societatis perfectae; idcoquc officium tum civium, tum praesertim rectorum societatis, est bonum illarum societatum inferiorum procurare propter bonum commune totius societatis perfectae; sic, autem, non ipsae societates inferiores constituuntur subiectum immediatum iustitiae socialis, sed ipsa societas perfecta quae a membris suis exigit praestationes, quarum beneficiarii proximi erunt illae societates inferiores, ut bonum commune melius promoveatur 40. In particulari autem:

") *Societas domestica,* ncc intendit bonum commune, a bono particulari membrorum specifice diversum, nec sufficienti alteritate membra distinguit, ncc potestate iurisdictionis sed dominativa regitur; unde membra societatis familiaris, qua talia, non tenentur erga familiam officiis iustitiae socialis, ct bonum familiare sufficienter obtinetur per virtutes quae sunt partes potcntialcs iustitiae per pietatem, observantiam, obedientiam.

P) *Municipia ac provinciae,* quae vere efficiunt unum morale ct iuridicum, possunt quidem cx iustitia sociali exigere cooperationem membrorum ad commune bonum municipale vel provinciale, sed non ideo sunt subiectum iuris iustitiae socialis cuiusdam, specie distinctae a iustitia sociali quae regit bonum commune societatis perfectae; nam et iurisdictionem qua exigunt actus subditorum communicatam habent a societate perfecta, quatenus communi bono istius interest, et bonum quod requirunt non est nisi pars boni communis totius societatis perfectae.

7) *Corporationes hominum ordinesque sociales,* si qui a societate perfecta laudabiliter constituti sunt iuris publici, cum participatione potestatis iurisdictionis, non aliter atque municipia exigere possunt cx iustitia sociali actus subditorum in commune bonum; sed de hoc bono idem dicendum, quod de bono municipiorum ct provinciarum dictum est.

/Iliae consociationes, artium et officiorum, opificum, communi-

40 Encycl. *Quadragesimo anno:* AAS 23 (1931) 212; cf. 207. Cf. etiam Pius XII, Nuntius radiophon. 24-12-1952: AAS 45 (1953) 39-42.

4fl Sic explicantur facta quae aliquos moverunt ut duplices relationes iosfr tiae socialis ponerent: hinc, *societatis perfectae ad membra,* ut bonum ipsius societatis et membrorum obtineatur; illinc, *ordinum socialium? inter se,* ut sibi invicem communicent communis rerum materialium prosperitatis partem.

tatis laboris inter patronos ct operarios, etc , quas, ex facultate iure naturali concessa, homine ad bonum particulare aptius procurandum ineant, manent societates privatae quae non cx iustitia sociali sed ex aliis virtutibus, fidelitate iustitia commutativa. etc., actus suorum membrorum exigere possunt. *Status utique habet officium* iustitiae, tum commutativae tum socialis, *agnascendi tales societates* debito ordine constitutas, casque ex iustitia sociali promovendi ct tuendi, quatenus exinde pacifica omnium atque sociata cooperatione commune societatis bonum melius provehatur; quodsi intercedente respectu ad bonum commune societatis, patroni v.gr. quaedam praestare debeant erga operarios suos, ut pax socialis ac prosperitas oeconomica obtineatur, interveniet iustitia socialis ad urgendas novo titulo obligationes cx titulo iuridico vel morali iam existentes, ut insuper ex debito propter bonum commune totius societatis classi operariorum reddantur.

3) *Communitates ethnicae* naturales, origine, lingua, cultura communi in unam nationem coniunctae, sed unam ct independentem societatem politicam non constituentes non iustitiae socialis, sed pietatis officiis ad invicem sc habent ; siquidem relatio inter nationales et nationem non distinctionem, sed conjunctionem naturalem attendit; cum autem bonum nationis pertineat ad bonum commune societatis perfectae, ex iustitia sociali quaedam a civibus et ab auctoritatibus praestanda erunt in favorem cuiusque nationis ad eundem Statum pertinentis.

Applicatio: *Subiectum officii iustitiae socialis nequit dici indeterminatum,* sed "quid, considerata boni communis veritate eis qui possident b'ccat, quid illicitum sit in suorum bonorum usu, publica auctoritas, lege naturali et divina semper praelucente, sciscere potest accuratius". Ideo, si propter necessitatem boni communis imponit verbi gratia auctoritas divitibus determinatum usum superfluorum pro rata emolumentorum, hi sine ulteriore determinatione vel requisitione obligati manent cx iustitia sociali ad definitam applicationem illorum bonorum ; pariter in adiunctis hodiernis, in quibus tot homines orbantur mediis subsistentiae, officium naturale iustitiae socialis gravat quoslibet divites applicandi sua superflua in usum socialem. ut dum sibi prosunt, usui quoque sociali inserviant.

452. Obiectum iustitiae socialis: *a)* Matertale distingui potest: a) *remotum,* sci. omne illud quod debetur societati qua tali propter bonum commune; /?) *proximum,* sci. actus omnium virtutum, in quantum sint necessarii sive cx lege positiva sive ex communi ac perspicua necessitate, quoad officia tum affirmativa, quae in agendo consistunt, tum negativa. quae sunt in abstinendo ab actibus nocivis boni communis 47.

‹T Isti artus, ratione materiae sunt indifferentes, vel ad diversas virtutes sociales pertinent maxime vero ad iustitiam commutativam et distribut'Vam. ad caritatem et aequitatem socialem, quae maxime conferunt ad pacem ct prosperitatem commun-tatis; imperante vero iustitia sociali redduntur necessarii propter bonum commune, aut tunc primo aut novo titulo, novam obligationem sed etiam novam honestatem ea iustitia addente: quae si intendatur, accedit meritum speciale huius virtutis

Applicationes: 1. *Officia negativa erga bonum commune* ex iustitia sociali, semper urgent vi iuris naturalis, etiam sine ulla lege positiva; *officia vero affirmativa,* saepe requirunt interventum legislatoris actiones privatorum ad bonum commune sua iurisdictione ordinantis; secus enim officia necessaria, naturali obligatione obiectivc praestanda, propter defectum evidentiae vel advertentiae subiectivac non praestabuntur, nisi intercedat declaratio doctrinalis Ecclesiae, ut v.gr. intercessit quoad obligationem suffragii in determinatis adiunctis emittendi.

2. *Casus quidam acriter disputati,* praesertim in re oeconomico-sociali, uti salarium familiare, pretium legale mercium, etc., non dirimuntur quoad obligationem reparationis per appellationem ad iustitiam socialem violatam vel non violatam; tum quia haec iustitia, ut talis, non imponit obligationem reparationis, tum quia ulterius definiri debet quacnam sit virtus quae ex iustitia sociali urgetur, utrum pietas, an caritas, an iustitia distributiva, an commutativa; in solo casu ultimo sustinetur obligatio reparationis.

3. *Quoad bonum commune totius humanitatis:* iustitia socialis exigit ut rectores, praesertim nationum, et moderatores opinionis publicae, sincero conatu tendant ad *societatem internalionalem* quam amplissimam constituendam, propria ac independent! iurisdictione instructam; interea eadem iustitia socialis imponit observantiam eorum officiorum, potissimum negativorum, sed etiam aliquando positivorum, quae ex necessitate naturali vel ex consuetudine universali clare apparent necessaria pro bono communi, v.gr. explotationem divitiarum naturalium quibus Immanitas indiget, si alicubi arbitrarie serventur inapplicatae ad necessitates sociales; societas autem illa nationum, quae secundo orta est post ultimum bellum, deficiente proprie auctoritate international!, ordinat relationes Statuum participantium vi iustitiae commutativae internationalis, et fortasse in pluribus clarius exprimit quae ex iure naturali vi iustitiae socialis internationalis ad bonum humanitatis praestanda sunt.

ὐ) Formale est specialis bonitas, quae relucet in reddendo societati qua tali bono quod ipsi iuridice debetur propter necessitatem boni communis; porro, bonum commune non est mera summa ex bonis particularibus membrorum, licet cum illis intime cohaereat, sed est quid praestantius atque extensius, ab eoque specifice distinctum. *Materialiter* sumptum est commune tantum logice, et consistit in perfectione cuiusque membri societatis, tanquam effectus boni communis realis et simul causa maioris boni perficiendi; *formaliter* sumptum est realiter commune, et consistit in communi felicitate societatis, per sapienter ordinatam conspirationem membrorum obtenta, et simul omnibus in communi patente, quae complectitur principaliter bona intellectualia et moralia, instmmentaliter sufficientiam bonorum materialium oeconomicorum, per ordinatam membrorum cooperationem acquisita, com-

muniter possessa, naturali indigentiae singularium membrorum opitulandae destinata, atque ad pleniorem usque maturitatem humanae perfectionis in terra ordinata 43.

Applicatio: Obiectum materiale iustitiae socialis minime circumscribendum videtur ad bona oeconomico-socialia, socialiter acquirenda ac distribuenda; condiciones quidem hodiernae specialia problemata huic virtuti in hac provincia creant, et Encyclicae sociales speciali insistentia de illis agunt, quia eis medendis imprimis conscripta sunt ; sed ordinatio oeconomico-socialis, nec sola nec praecipua exigentia boni communis existit.

ARTIC UL US III

De principiis generalibus iustitiae

453. Principia generalia: 1. *Obligationes iustitiae sunt ex genere suo graves.* Explicatur:

Obligationes iustitiae cuiuslibet speciei, legalis sci., distributivae et commutativae, quae consistunt in reddendo debito stricto seu iuridico, alteri, ad aequalitatem.

Ex genere suo graves, non tamen cx toto genere, ideoque admittunt parvitatem materiae.

Principium patet tum ex S.Scriptura et SS Patribus, in quibus violatio iustitiae frequentissime supponitur constituere grave peccatum, *tum cx consensu theologorum unanimi, tum ex ipsa ratione,* quae facile videt gravem inordinationem per se haberi contra bonum, sive commune sive particulare, in violatione iuris aliorum.

2. *Laesio iustitiae:* a) *conimutativae, adnexam habet obligationem reparationis;* b) *distributivae ac legalis:* a) *per se non habet annexam hanc obligationem, β) per accidens vero eam saepius habet.* Explicatur:

Obligatio reparationis aliter urget in casu damnificationis,. aliter in casu restitutionis rei alienae, ut infra exponendum erit; in utroque casu reparatio fit reponendo personam laesam in ea condicione quam habuisset, si ius inviolatum mansisset.

(,*Per se, per accidens,* sunt expressiones quarum prima significat quid ex natura rei et formaliter violationi iustitiae

Cf. V.VaNGHEluwE, *De iust'tia sociali:* CollatBrug 44 (1948) 391-302. a quo istum conceptum fere a.I verbum, sicut plures reliquas ideas huius articuli, mutuamur.

distributivae et legalis consequitur; altera, quid propter alios respectus qui in ea violatione concurrunt. Probatur:

Ad a): Laesio iustitiae commutativae implicat violationem iuris immediate spectantis ad aliquod subiectum, quod plene et integre vocat illud suum, babctque exclusive ordinatum in proprium commodum propter nexum moralem inviolabilem inter rem et finem personalem domini. Tam vero, laesio iuris minime cessat laesione facta, sed perdurat donec congrua reparatione tollatur, et interca reclamat redintegrationem ordinis iusti violati; ideo dicitur iustitia commutativa urgere semper et pro semper, quia positive expressa, in re continet praeceptum non nocendi iuri alterius.

Ad b, a): Laesio iustitiae, sive distributivae sive legalis, implicat quidem iuris violationem; at talis iuris, quod non est immediate debitum alteri, sed solum mediate et per destinationem, quodque semel laesum, redintegrari non iam valet.

Profecto:

Quando laeditur iustitia distributiva, fit ut aliquod membrum societatis frustretur a possessione boni, quod ipsi debuit destinari ratione suae condignitatis et ex iure quod, ut pars, habebat ad participandum aequa proportione dc bonis communibus; sed ante distributionem, res pertinebat ad communitatem, et haec in distributione iniqua disposuit de re sua; aliud autem membrum communitatis, quod illam portionem accepit, ius in eam acquisivit, utpote quae sibi valide fuit data, et nequit amplius ab ea contra suam voluntatem privari; in sequenti, denique, distributione, partitio bonorum existentium erit facienda pro variis membrorum titulis tunc existentibus, et sic nunquam est locus reparationi iustitiae distributivae.

Quando laeditur iustitia legalis, similiter membra denegant societati aliqua bona, quae cx officio membrorum reddere deberent societati propter titulum iuris in ea existentem, ut talia bona sibi faciat propria; sed antequam illa bona, res externae vel actiones membrorum, tradita sint societati, immediate pertinent ad ipsa membra singularia, ideoque eorum denegatio non implicat obligationem restitutionis, quia societas non privatur rc sua sibique immediate propria; accedit quod actus praeteritus reduci non potest ad bonum commune propter quod olim exigebatur; quod si etiam mine exigatur, erit propter necessitatem persistentem, ct actualem praestationem exigentem independenter a praeterita cooperatione data vel denegata:*

Adversantur huic doctrinae pauci ΛΛ. rcccntiores, ut Fa t d h Er be

49 Saepe invocatur etiam ratio *alteritatis inadacquatac* inter membra et sorirtatem, ad denegandam obligationem reparationis: sed haec ratio minus convincens ex dictis apparet; sane in officiis iustitiae distributivae et legali membra societatis et ipsa societas tanquam supposita distincta agunt.

50 *La justice distributive* (Pans 1934) 128.

et Hering", qui defendunt ut probabiliorem, obligationem reparandi laesionem iustitiae distributivae, non aliter ac commutativae.

Ad b, *β)*: Λ'οη *raro cum laesione iustitiae distributivae concurrit laesio iustitiae commutativae,* v.gr. quando auctoritas publica quosdam in oneribus imponendis ultra exigentias boni communis premit; nam illi *ius strictum habent,* ne suis rebus ultra quam debitum est priventur; similiter, si annuntientur condiciones et normae taxativae pro aliquo concursu, concurrentes *strictum ius acquirunt* ex contractu implicito, ut praemia sibi iuxta publicatas condiciones attribuantur. Notetur reparationem ab iniquo distributore ex propriis bonis factam, iniustam distributionem bonorum communium non reparare.

Iustitia legalis saepe habet pro materia actus iustitiae commuiativae, quos novo titulo urget; in tali casu, violatio praescriptionis iustitiae socialis est *simul violatio iustitiae commutativae,* reparationem exigens; similiter, si quis munus aut officium susceperit ad bonum commune procurandum, illudque negligenter gereret, non modo bono communi noceret, sed etiam *strictam iustitiam violaret* adversus Statum, cum quo contractum inierit tanquam persona privata cum privata; nam Status in tali contractu haberet rationem personae moralis particularis.

454. Applicationes: 1. *Index qui ex negligentia culpabili condemnat innocentem,* non solum laedit iustitiam *legalem* erga societatem sed etiam *commutativam,* tum erga Statum cum quo iniit quasi-contractum, tum erga ipsum damnatum, qui ius strictum habebat ad absolutionem.

2. *Auctoritas publica arbitrarie disponens expropriationes* non necessarias, aut necessarias sine compensatione exigens, aut tributa improportionata requirens, non solum distributivam iustitiam in duobus primis casibus, sed etiam commutativam in omnibus laedit, et ad reparationem tenetur. Similiter, si munera et officia conferat indignis, tenetur reparare omnia damna exinde futura quae praeviderit, ea enim ex quasi-contractu vitare tenebatur.

ARTICULUS IV

De relatione inter caritatem et iustitiam

455. **Relatio iustitiam inter et caritatem** specialem attentionem meretur, tum propter sparsos interdum *errores* circa independentiam utriusque huius virtutis ad invicem, tum propter *necessitatem ami-*

" *De acceptatione personarunt:* Ang 19 (1942) 132-137. is contendit S.Thomam, Caietanum, Molina, Vitoria, Vâzquez, hanc doctrinam tradidisse.

cabilis consortii et interactionis alterutrius in alteram, ad solutionem quaestionis socialis.

a) Conveniunt in hoc quod utraque est ad alterum, ideoque etiam caritas est virtus socialis, et maxima inter virtutes quae sunt ad alterum”; utraque, igitur, confert ad bonum commune et ad pacem societatis, et pax est opus iustitiae secundario et indirecte, primario enim dt directe debetur caritati.

b) Diiterunt, inter alia: a) *fundamento,* nam caritas fundatur in *connexione* hominum inter se, tanquam fratrum ct membrorum totius moralis naturalis vel supcrnaturalis, cum communitate originis, mediorum ac finis; dum iustitia habet pro fundamento *distinctionem* unius ab alio, quatenus singuli fruuntur iuribus propriis exclusivis aliorum ; Ô) *obiccto,* quod in exercenda caritate *non esi determinatum,* neque pro re danda, neque pro persona dante, neque saepe pro persona cui dandum est, *et semper pertinet ad donantem,* qui iure vocat illud suum ; dum in exercenda iustitia, est natura sua *omnino determinatum,* licet frequentius nobis non bene definitum appareat, et *semper pertinet ad donatarium,* qui habet titulum iuris contra donantem, qui sic reddit quod non est suum.

c) Comparatae ad invicem, praestat caritas iustitiae, tum ratione *obiecti formalis,* quod est bonitas non limitata ut in iustitia, sed infinita; tum ratione *efficaciae materialis,* nam adiuvat et dat ultra exigentias stricti debiti, etiam cum nullus titulus iuridicus urget, simulquc operatur ut ipsa debita iuridica convenienti ratione et tempestive reddantur, sicut oportet inter fratres; tum ratione *efficaciae psychologicae ef socialis,* nam caritas, fundata in connexione hominum in eadem natura humana, eodem corpore mystico, eadem destinatione supernatural!, praestat actionem personalem validiorem ad bonum commune, et aptissima evadit ad minuendas ct quoad fieri potest supprimendas differentias sociales, dum iustitia, fundata in distinctione subiectorum iuris ct correlativae obligationis, praestat actionem per se realem, impersonalem, minus aptam ad differentias tollendas.

Neque obstat quod iustitia importat obligationem strictiorem et sub onere restitutionis, id enim non valet nisi de iustitia commutativa, et nullam praestantiam affert iustitiae, sed mere indicat obiccto eius accurate definito nondum esse satisfactum; pariter non ofricit quod caritas non obligat cum proportionate! incommodo proprio, naim etiam iustitiae obligationes suspenduntur cum debitor nimium incommodum patitur ex solutione sui debiti; similiter nihil refert quod iustitia dicatur coactiva ct caritati haec proprietas negetur neque enim quaelibet iustitia vindicari potest saltem immediate, neque in hac proprietate est ulla praestantia, sed potius occasio insatisfactionis et perturbationis; ceterum, vel ipsa officia caritatis coactioni subiaccre possunt quando, exigente bono communi, per leges determinantur.

d} Relate ad ordinem socialem, quas partes caritas, quas habeat iustitia multi hodierni perperam sentiunt; nonnulli, quia invita sociali binas has virtutes separant, quae ad invicem se complere debent ; pleriquc, quia plus aequo caritatem negligunt, ct ultra modum extollunt partes iustitiae in prosecutione restaurationis socialis, nor. sine gravi detrimento ipsius boni communis cui intendunt consule-*re ’. Sane:

“ Cf. S.Thomas, 2-2 q.30 a.4c.

■ Cf. de hac re R.Carpentier, *Le sens du bien comwtun:* NouvRevTh (' (1945) 34-63; J.Tonneau, *Charité ct ordre social:* Vielntel 14 (1946) 20-3^;

a) *Inefficax et nociva evadit iustitia sine caritate* pro humana societate: *inefficax* quidem, quia obiectum cius, saepe satis vagum, facile ignoratur a debitore caritatis spiritu non insignito, neque incertitudo illius per leges sufficienter definitur pro iis qui de propriis iuribus sine caritate erga proximum sunt solliciti, etenim experientia teste facile effugia inveniunt; eventus cotidiani similiter ostendunt tam individua quam societates privatas, tam partes politicas quam nationes, si spiritu caritatis non sint praedita, in continuum discrimen coniccre bonum commune, dum sua se iura vindicare iactitant nulla moti passione inordinata; ipsa iura vera et rcalia, dum ex defectu caritatis exaggerantur vel immoderate repetuntur, concitant resistentiam et disturbant pacem publicam, nationalem et internationalem, sicut ostendit eloquenter historia nostrorum temporum; *nociva* quoque, quia deficiente caritate, exigentiae iustitiae non· solum obscurantur in mente, sed etiam saepissime repelluntur a voluntate, nisi haec ab cxtrinseco compellatur in regimine despotico sub lege potentioris; dissoluto nexu fraternitatis, evolvitur liberalismus oeconomico-socialis, in quo bonum commune reponitur in utilitatibus particularium quantum obtineri possit satisfaciendis, non sine separatione in dies maiore ct odio animorum; iustitia sine caritate extollit iura alterius contra alterum, sci. motiva non unionis sed differentiarum, adeo ut sub hoc aspectu non immerito appellari potuerit antisocialis M.

β) Caritas praecellit efficacia ad promovendum bonum commune; nam cum sit forma omnium virtutum, est etiam vis motrix et impulsiva iustitiae, ut haec efficaciter, temperate et sine detrimento operetur in reivindicandis iuribus, et ulterius extendit propriam actionem in servitium communitatis, usque illuc quo iustitiae non patet aditus; praeterea ius privatorum ct bonum commune exigit sacrificia nec levia nec facilia, quae, nisi caritas stimulet animos, non perficientur ab hominibus, individuis vel membris societatis[68].

7) *Mutuo complendae sunt* caritas et iustitia ad instaurationem ordinis humani, in solvendis quaestionibus consortii humani, etiam iuridicis. Leo XIII, postquam in Litt. encycl. *Rerum novarum* locutus fuerat de condicione sociali disturbata propter exigentias ordinis iuridici non satisfactas, in epilogo hortatus est ut homines "potissimum contendant et tueri in se et excitare in aliis... omnium dominam ac reginam virtutum, caritatem. Optata quippe salus exspectanda praecipue est ex magna effusione caritatis"[6"]. Pius X asseruit "in ea proportione qua caritas triumphat super egoismum augeri sensum socialem, et efficaciorcm reddi influxum iustitiae socialis, illius nempe virtutis quae ordinat in bonum commune actus exteriores ce-

V.IIeylen, *La justice ct son évolution:* CoIlectMechlin 31 (1946) 255-270; H.Marques *Ivstiça c caridade:* Brotéria 44 (1952) 682-698; I.AI.Hering, *Charité d'hier, justice d'aujourd'hui* (Rotna 1950); E-Bezzina, *De valorc sociali car tatis secundum principia Sti. Thomae* (NApolcs 1952).

M "A un certain point de vue la justice est anti-sociale, non pas certes qu'elle combatte l'ordre social, mais parce qu'elle implique une déficience de la charité, qui est pour le chrétien la seule vrai base de l'ordre social" (M.Cuche, *La charité ct l'évolution du droit:* SemSocFrance (1928] 181, referens conferentiam P.Sertillanges habitam a.1911 in hebdomada sociali ad Saint-Etienne).

w Cf. Danset, *La charité dans la vie économique:* SemSocFrance (1928) 331; Michel, *La question sociale et les principes théoloqiqucs: justice lelaqe ct charité.*

"ASS 23 (1890-91) 670.

terarum virtutum”[8]; et per Secretariam Status questus est de invasione iustitiae in campum caritatis, cum detrimento et dissipatione huius virtutis" Pius XI, postquam ostendit “germanam Christi pacem non posse ab iustitiae norma deflectere”, opportune add.dit: "verum nequit eadem tantummodo dura et quasi ferrea constare iustitia, sed temperari utique debet haud minore caritate, quae quidem virtus nata apta est ad homines cum hominibus placandos”[87]. Ideo etiam in recensendis remediis contra iniuslitiam socialem, ab ipso vivide revelatam, sapienter monuit: "in his omnibus praestandis potiores partes semper lex caritatis teneat oportet”, hoc tamen prae oculis habito, quod “profecto iustitiae ex officio debitae et inique denegatae, caritas vicaria succedere nequit”[']. At cum nonnulli hanc ultimam sententiam perperam intellexerint, quasi iustitia et caritas essent ab invicem disgregatae, et iustitia sine caritate sufficeret, expresse postea sic tradidit : “Maioris etiam momenti est, malis de quibus agimus medendis, praeceptum caritatis, quod quidem nominatim eo spectat, ut hoc propositum efficiatur... At vero caritas hoc nomine gloriari non potest, nisi iustitiae rationibus innitatur...Neque sane aequum est ut artifex voluti eleemosynam id accipiat quod sibi iustitiae titulo debeatur... Tum caritas, tum iustitia, sua imponunt officia, quae saepe, quamvis non iisdem rationibus, ad unam tamen eandemque rem pertinent”[M]. Pius denique XII, inter innumeras manifestationes quae huc spectant, has ab initio sui Pontificatus edidit: “nova hominum institutio ac reformatio, ut suos queat edere fructus, religionis praesertim spiritu imbuatur oportet... integra iustitia actuose temperetur, caritate denique consummetur ac perficiatur” [e].

Sic, igitur, in ipsa iustitia prosequenda exerceatur caritas oportet, ea nempe quae cogitat de proximo fratre in suis bonis non laedendo per exaggeratam vel saltem intempestivam reivindicationem propriorum iurium, ne dum ordo externus restituitur, dispositio animorum interna pessumdetur; insuper funestus error caveatur incautorum illorum reformatorum “qui solam iustitiam eamque commutativam, servandam curantes, caritatis auxilium superbe reiciunt. LNam] etsi omnia sibi debita quisque hominum supponatur tandem adepturus, amplissimus caritati semper patebit campus”[08]; et quamvis ad potentatum oeconomicum severe integreque gubernandum utraque virtus socialis, nimirum iustitia et caritas conferre debent, “caritas socialis quasi anima debet esse huius ordinis”[04]. Brevi: “Virtutes iustitiae ct caritatis, nedum sibi opponantur, tam intime cohaerent, ut neque per iustitiam solam, neque per caritatem solam,[48]

[8T] Citatus a Card.GASPARRi, in epistola ad Praesidem hebdomadarum socia· hum Galliae: SemSocFrance (1928) 11.

[48] Epistola Card.Merry del Vai. ad Comitem de Mun: AAS 5 (1913) 18-19.

[w] Encycl. *Ubi arcana:* AAS 14 (1922) 685. En ratio: "Sola enim iustitia, vel fidelissime exhibita, socialium certaminum causas quidem removere, nunquam tamen corda unire animosque copulare poterit” (Encycl. *Quadragctmc anno:* AAS 23 11931] 223).

[e] Encycl. *Quadragesimo anno:* AAS 23 (1931) 223.

[”] Encycl. *Divini Redemptoris:* AAS 29 (1937) 89.91.

[82] Encycl. *Summi Pontificatus:* AA.S 31 (1939) 441.

[“] Pius XI, Encycl. *Quadragesimo anno:* AAS 23 (1931) 223.

[«] Pius XI, ibid. 206.

sed per utramque inter se devinctam ct compositam pax socialis ac bonum commune attingi possit”

CAPUT III

De iure in re seu de dominio

Summa rerum dicendarum: Ius in re communiter vocatur dominium. De eo nunc tractaturi, caput dividimus in ites articulos quorum primum erit de notio*nibus* et *divisionibus;* alter in particulari de *dominio semipleno* eiusque formis principalibus (usufructu, usu et servitutibus, quibus accedunt emphyteusis, superficies, feudum); tertius de quibusdam ‘*principiis iuris* generalibus.

S.Alfonsus, 1.3 11.487.776.913-016; Molina. *De iustitia ct iure* tr.2 d.3-11; I.essio, *Dc iust't:a ct iure* 1.2 c.3 dub.1-8; c.20 dub.16; c.28 dub.5-6; Luco *Dc iustitia ct iure* d.2 sect.1-4; BallERINI-Palmieri, 111,55-64.228-258.945-951; Noldin-Schmitt, 11,357-362.

ARTICULUS I

De notione, divisione, principiis generalibus dominii

456. A. Dominium est *facultas moralis legitima disponendi dc re aliqua tanquam propria*[a]. Dicitur:

Facultas moralis, verum sci. ius, seu potestas inviolabilis, propter relationem praevalentiae seu quasidominii quod habet dominus in rem.

Legitima, iure nimirum sive naturali sive positivo secundum rectum ordinem obtenta, et iuxta eiusdem normam adhibenda. Nam dispositio *arbitraria* bonorum, utcumque propriorum ct abusus iuris legibus contrarius, quamquam ipsum ius non tollit, sed illaesum relinquit, semper offendit uni vel alteri virtuti, potissimum caritati vel iustitiae sociali.

Disponendi de re aliqua, dc substantia profecto et dc fructibus, emolumentis ct servitiis, vel saltem dc aliquo cx his, prout dominium sit plenum vel secus, ut infra dicetur. *Res* potest esse: corporalis, v.gr. ager, domus, vel incorporalis, verbi gratia beneficium, hypotheca; mobilis vel immobilis.

Tanquam propria, i.e., immediate et propria auctoritate,

a Theses facultatum theologiae ac iuris canonici lovaniensium 1945-1946. n.1472 th.14.

1 Cf C.SpîCQ *La notion analogique dc dom;n<um 'I le droit de propriété'* RevScPhTh 20 (1931) 52-76; F.GerbErt, *Das IVcscn des Eigentums* (Düsseldorf 1935).

non ex mandato vel nomine alterius, uti depositarius, procurator, etc.; unde est ct exercetur propter utilitatem habentis, saltem ad exercitium propriae libertatis, ut v.gr. in donatione, quamquam non exclusive propter commodum individuate sed ratione habita vitae socialis.

(?t<ii/«»i *auctores2 addunt* clausulam "nisi aliunde prohibeatur", aliamve similem. ad significandum hanc disponendi potestatem posse impediri diversis de causis signanter per legem humanam, ita *ut dsf>os>tio possit esse illicita* et aliquando invalida; quod quidem verum est, et evenit passim, v.gr., in dispositionibus minorennium, quibus leges civiles interdicunt exercitium dominii, agnito tamen ipso dominio; sed hoc sufficienter indicatum manet in calificativo *legitima,* quod positum est in notione.

In hire romano d'cebatur *ius utendi, frtiendi ct abutendi.* Abutendi, autem, idem valebat atque *consumendi;* sicut utendi dicebat usum rei, remanente substantia; nullatenus autem significabatur potestas *dilapidandi* rem pro lubitu non attentis ratione indolis socialis bonorum et exigentiis aliarum virtutum. Profecto *nullum ius e.vnltl ad abusum iuris:* et hoc apud romanos bene agnoscebatur, sicut apud nos agnoscitur ab illis auctoribus, qui in definitione dominii loquuntur de facultate disponendi *pro arbitrio* de re sua, ad significandum vel ipsam inordinatam destructionem rei propriae non offendere justitiae commutativae, minime negata deordinationc circa alias virtutes.

In turibus civitatum hodiernis conceptus dominii traditus, quoad rem communis est. Sic CII 348: "La pfcipiedad es cl dcrcclio de gozar y disponer dc una cosa. sin mas limitacioncs que las cstablecidas en las leyes". Similiter CHA belg. 544, etc.

Hac notione significatur dominium proprietatis, per contrapositionem ad dominium *altum iurisdictionis,* seu facultatem quam, vi potestatis regendi communitatem, habet auctoritas publica ad decernendum in cas bus specialibus de bonis subditorum, secundum exigentias boni communis. Hoc tamen dominium altum *non est verum ius in re,* quia auctoritas publica non potitur bonis subditorum, nec potest uti sua auctoritate in proprium commodum; sed tantum ad utilitatem communitatis in quantum exigit necessitas vel magna convenientia publica, et facta quantum possibile sit compensatione pro restrictionibus impositis libero exercitio iuris civium in gratiam societatis.

IV

457. E. Condominium *est plurium distinctarum personarum, physicarum vel moralium, dominium in renon divisa* (CH 392). Salva facultate ineundi conventiones particulares, ubi nihil circa dispositionem rei communis indivisae determinatum fuerit, valent leges,, civiles, in conscientia obligatoriae propter necessitatem boni communis (cf. CH 393-406).

Solet singulis ius agnosci divisionem condominii opportuno tempore petendi, salvis pactione temporali (non supra decem annos) contraria (CH 400-401), ti iuribus tertiae personae (CH 40S). S nguli dc sua quota parte actus iuridicos exercere possunt (CH 399); sed quilibet actus quo rei ipsius materialis condic o mutatur, omnium consensum exigit (CH 397).

458.-C. Possessio, quatenus differt a dominio, dupliciter sumitur: *a)* possesio facti est *detentio rei animo domini,*

» Sic, v.gr., Gfnicot-Salsmans, 1,465; MerkElhach, II.159; Marc-Rau» 1,842; Heylen, p.133.

i.e. rei apprehensio, lato sensu intellecta ut comprehendat etiam res incorporales, quae peragitur ex animo vel intentione habendi rem ut propriam, etiamsi propria non sit; unde ex se sola non tribuit ius disponendi de re possessa, nam potest esse sine dominio, v.gr. in possessore rei furatae:

b) possessio iuris dici solet *insistentia actualis vel quasi habitualis in re aliqua, ex apprehensione corpore et animo iurisque adminiculo proveniens,* i.e. continuata apprehensio vel continuatum exercitium dominationis circa rem, quae materialiter vel moraliter apprehensa fuit cum animo eam habendi tanquam propriam; et talis apprehensio, quae non impediatur a lege privatis propter indolem rei dominio privato forte subtracta [1].

Possessio, etiam iniusta seu sine titulo legitimo, *habet quendani favorem et protectionem iuris;* nam paci et ordini publico convenit, ut possessor nequeat turbari a possessione nisi ad normam iuris [4]. Hinc privilegia iuridica possessionis recensentur: a) *in pari causa vel dubio, melior* est condicio possidentis, qui re possessa privari non potest in favorem alterius, cuius ius certum vel probabile non probetur; *β) in casu litis,* non possessori, ut reo, sed alteri contendenti, ut actori, incumbit probare ius suum, ut liceat possessorem a possessione spoliare; y) *ope praescriptionis* potest possessor dominium rei possessae acquirere; δ) *possessionem licet tueri* contra aggressorem, servato moderamine, nisi agatur dc domino certo, et ut tali noto, rem suam vindicante; e) *possessione spoliatus,* vel in ea turbatus, nisi ius spoliantis vel turbantis constet, potest favore iuris uti, et ad possessionem redintegrari.

459. Dividitur dominium: 1. *Ratione titularis,* in:

o) divinum, quod plenissime competit Deo, titulo creationis et conservationis et ultimi finis: "Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrarum et universi qui habitant in eo" (Ps 23,1);

b) humanum, quod ex concessione Dei competit hominibus respectu aliorum hominum, relate ad quos dici possunt veri *domini* suarum rerum; licet relate ad Deum maneant

[1] *In iure civili* passim latius sumitur pro potestate in rem aliquam, quae exercetur per detentionem, usum et usurnfructum; s;c locatanus domus dicitur eam possidere, quamquam non detinet animo habendi eam ut suam.

[4] Cf. CH 430-466; praesertim 446ss; A.m: Poorteh, *Dc indole iuridica possessionis et detentiones* in *iure civili et praesertim canonico:* Miscellanssen (Gembloux 1948) p.515-540.

meri *administratores,* rationem villicationis reddituri ad normam divinae ordinationis ;

r) publicum, quod ad personam publicam pertinet, verbi gratia ad Statum, provinciam vel municipium ;

rf) privatum, quod ad personam privatam, physicam vel moralem pertinet, v.gr. ad civem vel societatem particularem;

c) individu.ALE, quod ad unam tantum personam pertinet;

/) collectivum, quod pertinet ad plurcs simul, qui habent *condominium* in rem non divisam, cuius dispositio et administratio requirit consensum omnium condominorum.

2. *Ratione extensionis,* in : *a)* plenum seu *perfectum,* quod disponit tum de re tum de omnibus utilitatibus et fructibus rei ; ac definiri potest tanquam *ius reale disponendi et fruendi de re ut sua; b)* semiplenum seu *imperfectum,* quod disponit vel dc sola re vel de solis utilitatibus5; ct hoc subdividitur in: a) *radicale* (directum), quod est ius in solani substantiam rei, eo quod aliis cessa fuerit utilitas, seu nuda proprietas sine fructibus ; *β) utile* (indirectum), quod est potissimum ius in usum vel fructus vel servitium rei, excluso dominio in ipsam rei substantiam, unde est dominium in re alienaб.

Praecipuae formae dominii semipleni describuntur ct considerantur in articulo sequenti.

ARTICULUS II

De praecipuis formis dominii semipleni

460. **Dominium radicale** est ius in re propria *nudum,* quod solam proinde rei proprietatem servat domino, integra cius utilitate alteri cedente. Sic, igitur, restringitur ius proprietatis per multiplicia onera quae inhaerere possunt alicui rei, ut personis vel rebus extraneis serviat. Unde huiusmodi

5 Dominus vel proprietarius stricte is dicitur, qui habet ius tn *substantiam rei* unde per se ontur ius in usumfructum eiusdem rei. Sed haec separari possunt, ct dc facto separantur quando proprietarius, retente iure in substantiam ac proinde dominio racVcali. cedit alteri ius in usum rd fructus substantiae. Ille cui cocnpetit ins in utilitatem substantiae stricte non habet dominium, sed tantum ius in re aliena, quod improprie dicitur dominius utile.

β *ïη iure romano,* ad cuius divisionem recedere conantur nonnullae kcf' civitatum modernae, nu:a dominium utile videatur carere elemento maxime essentiali, sci. substantia rei, divisio iuris erat: n) in ri? propria, a) vel *β) nudum;* et in rK atjfna. a) *servitutes* personales vel reales, et β) *iura quasiproprietaria.* Cf. F.Hürth, *De VJT mandato* SI

gravamina restringentia dominium plenum *servitutes* dicuntur.

Servitus in genere definiri potest, *onus alicui rei inhaerens, ut personae vel rei extraneae serviat;* v.gr. ager Petri est subiectum servitutis passivae in favorem loannis, qui habet ius per illum transeundi, et sic exercet servitutem activam.

Dividitur, in : n) personalem, si res unius praestat *servitium* personae alterius, ut accidit in usu ct usufructu[7]; *b)* REALEM, si res aliena quae *serviens* dicitur, onus sustinet directe in favorem rei dominantis alterius personae, et sic indirecte in ipsam personam.

Hodierni auctores hanc divisionam potius omittunt, et servitutes *personales* smgillatiin suis nominibus usus et usufructus recensentes, agunt de servitutibus sine addito, subintellectis servitutibus *reaiibus.*

Summa rerum dicendarum: Agemus ex ordine: dc *usufructu* ct iiju (§ 1), de *servitutibus* (§ 2).

I

§ 1. *De usujructu et usu*

(CH 467-529)

461. A. Ususfructus: I. Est *ius rcale temporale usufructuarii utendi et fruendi re aliena, salva eius substantia*[3]. Dicitur :

Ius reale, seu ipsi rei immediate adnexum, conferens usufructuario ius in re erga dominum, ut non impediatur; et sic differt a *locatione,* in qua locatarius non habet nisi ius personale et mediatum ad rem, quatenus non habet nisi recursum ad locatorem, ut sibi fruitionem rei locatae procuret; differt etiam a *licentia* percipiendi fructus, quae non est ius nisi relate ad extraneos, ut quis non impediatur, nam dominus potest eam ad nutum revocare.

Temporale, siquidem nuda proprietas domino inutilis evaderet, si usufructu perpetuo apud alium res detineretur (cf.

[7] Codices hodierni, tamen, usumfructum, usum et habitationem non amplius comprehendunt inter servitutes *personales* (cf. quoad ius hispanum Cast An, *Derecho civil* IF,431ss.497.512ss); si eas adhuc commemorant (v.gr. CH 531), ipsis significant servitium in favorem personarum *in individuo determinatarum*^ a domino actuali rei servientis contradistinctarum (cf. CH 603.604).

[8] In CH cum quo cohaerent in plerisque alii Codices, nommatim CHA. describitur a.467: "El usufructo da derecho a disfrutar los bienes ajenos con la obligation de conservar su forma y substancia, a no ser que el titulo de su constitua6n o la ley autoricen otra cosa".

CH 469); ideo non potest constitui ususfructus in favorem communitatis ultra triginta annos duraturus (CH 515).

Utendi et fruendi, sci. rem adhibendi et fructus eius percipiendi (cf. CH 471.499), perinde atque si esset dominus*.

Fructus hic significantur *naturales,* qui ex rei substantia absque ulla usufructuarii opera proveniunt; *mixti,* ex qua parte debentur, non industriae usufructuarii, sed substantiae rei cui industria applicatur; *civiles,* qui materialiter non sunt fructus rei, sed iuridice ut tales habentur, v.gr. reditus annui, pretium locationis, etc. Quod ius sit usufructuarii in fructus industriales et mixtos, ex qua parte debentur eius diligentiae circa substantiam rei applicatae, nimis clarum est.

Salva substantia, cuius retinet dominus intangibilem proprietatem, nisi aliud statuatur vel permittatur a lege (cf. CH 467).

462. II. Oritur triplici via: *a)* legali, seu per dispositiones legum, parum diversarum in diversis nationibus, verbi gratia cum parentibus tribuitur ususfructus in bona filiorum, marito in quaedam dotalia uxoris, beneficiato in res ecclesiasticas, etc.; *b)* conventionali, seu secundum voluntarias determinationes hominum, per donationem, emptionem-venditionem, etc.; in plerisque saltem iuribus, etiam, *c)* praescriptione, de qua infra agendum est (cf. CH 468).

Constituitur, autem, *pure* vel *sub condicione, a die* vel *ad diem,* super res *corporales* vel *incorporales.*

463. III. Iura usufructuarii: 1. *In foro conscientiae imprimis* consideranda sunt secundum liberam voluntatem paciscentium (CH 470), attentis simul natura contractus et dispositionibus iuris positivi, iuxta quas expresse vel tacite voluerint paciscentes procedere. Talis voluntas libere concepta, et condiciones vel limitationes appositae determinant generatim ius strictum, quod usufructuarius urgere potest in conscientia ante sententiam iudicis.

2. *Ex iure civili usufructuarius gcncratim* solet habere ius illimitatum percipiendi pro nutu suo fructus naturales | civiles, industriales (CH 471), tanquam proprietarius dominii utilis.

* Codices interdum dicunt in notione, *ius fruendi... tanquam iPit frofrv l tarius;* sic v.gr. C. belgicus a.578. Patet haec verba referri ad solam dispos l tionem fructuum; nam ipsam substantiam curare debet ex iustitia. ut borna paterfamilias et fideliter conservare.

Et civiles quidem per singulos dies acquiri censentur (CH 474), ideoque a die quo incipit ad diem quo extinguitur usufructus; *pendentes* autem, seu iam existentes sed nondum separati, momento usufructus concessi, v.gr. segetes vel poma nondum matura pertinent ad eum, qui fruitur re tempore rccollectionis, ideoque initio usufructus ad usufructuarium, in fine autem ad d minum (CH 4.72) Si usufructus versatur circa res *primo usu consumptib les* (quasi-usufructus), usufructuarius restituet acquivalens in specie vel in pecunia (CH 482); si autem versatur circa res quae lento usu consumuntur, sufficit eas reddere in quo statu reperiuntur finito usufructu, sine dolo vel culpa usufructuarii (CH 481).

Nomine fructuum non solent venire *thesauri* in fundo inventi (CH 471); ideoque pars eorum quae correspondent domino, non usufructuario sed proprietario tradenda est. Quoad *fodinas* exercendas, leges magis variae esse •olent (cf. CH 476-478).

Usufructuarius ius habet inducendi in rem cas *modificationes* quae, salva illius forma et substantia, sibi commodum afferant vel oblectamentum. Similiter potest ius usufructus alteri vendere, locare, donare, dummodo nihil immutetur in condicione domini sive quoad perceptionem fructuum sive quoad extinctionem usufructus (CH 480).

3. *In iure canonico beneficiarius* habet veluti usum fructum sui beneficii, eiusdemque fructus omnes, detractis oneribus, facit suos pro rata temporis quo beneficium obtineat.

464. IV. Officia generalia haec potissimum recensentur: a) usufructuarius habet obligationem *gerendi rem* tanquam bonus paterfamilias, ne pereat, in deterius mutetur, servitutibus gravetur, etc. (CII 497); faciendi suis expensis *reparationes* ordinarias ad conservationem rei necessarias (CH 500); solvendi *onera ct contributiones* annuas ipsi fruitioni rei incumbentes (CII 504), non autem eas quae directe gravent capitale (CII 505); *restituendi rem* statuto tempore, in eo statu in quo reperiri debet post bonam administrationem.

b) dominus "patitur frui", i.e. nequit *perturbare,* vel peioris condicionis reddere fruitionem usufructuarii; sed ea integra, potest inducere meliorationes in re usufructui concessa (CII 503); debet facere suis expensis *reparationes extraordinarias* ad conservationem rei necessarias (CII 501), secus vero "non praestat frui" usufructuario per meliorationem rei ut is magis illa perfruatur.

465. V. Cessat usufructus multipliciter (cf. CH 513), praesertim: *morte* usufructuarii, nisi constitutus fuerit

" *Sed* in *iure nostro* proprietarius debet solvere expensas quas fecerit pro cultura usufructuarius, cui ius usufructus expletum est.

donec tertia persona determinatam aetatem attigerit, quo in casu durat usque ad praefinitum tempus, etsi illa persona interca obierit (CH 516); *tempore statuto* seu expirante lapsu temporis vel resoluta condicione in concessione determinata; *consolidatione* qua dominium radicale et utile in eandem personam incidant; *renuntiatione* usufructuarii quae non sit in fraudem creditorum ; *interitu rei* totali ; *resoluto iure* concedentis; *praescriptione* seu non usu rei (cf. CH 1957). Praeterea potest cessare ususfructus *propter abusum* usufructuarii, interveniente sententia indicis (cf. CH 520).

466. B. Usus: I. Est *ius reale usuarii percipiendi utilitatem ex re aliena in substantia*™. Quodsi ius est occupandi in domo aliena cubicula necessaria sibi et familiae, nomen habet *habitationem.* Dicitur:

In proprium et familiae commodum; haec est differentia essentialis, quae facit ut usus dicatur ususfructus coarctatus necessitatibus usuarii eiusque familiae, quamquam historice ususfructus fuit extensio usus.

467. II. Oritur et cessat iisdem modis atque ususfructus (CH 529).

468. III. Iura et obligationes quoque similia sunt in usuario et usufructuario (CPI 528). *Differentia* praecipua stat in eo quod simplex usuarius rei vel domus *nequit eam alteri cedere vel locare,* nec de eius utilitatibus disponere nisi quantum propriae necessitatis satis est (CH 525) 12. Si non consumit omnes fructus rei, vel non occupat totam domum in qua habet ius habitationis, non tenetur subire onera quae rei incumbunt, si reliqui fructus vel reliqua pars domus sufficit ad ea totaliter ferenda.

§ 2. *De servitutibus*

(CH 530-604)

469. I. Servitus intelligitur : a) passive, *onus* alicui rei "servienti" impositum in favorem rei "dominantis" alterius;

n In CH, cum quo cohaerent generatim alit Codices, natninatim C1IA, sic describitur a.524: "EI uso da derecho a percibir de los frutos de la cosa ajena, los que hasten a las necesidades dei usuario y de su familia, atinque esta se aumente".

u Occasione paupertatis Franciscanorum strictioris observantiae, qui vel ipsarum rerum primo usu consumptibilium non habent dominium, nequidem in communi, disputatum fuit utrum possit haberi revera talis usus sine dominio. Et responsum est affirmative, quatenus usus concedatur ad nutum concedentis revocabilis. Cf. Clrmêns V. c.l 1.5 in Clem. 1.11, ct Nicolaus III, c.3 1.5 in VI t.12.

b) active, *ius reale,* quod dominus praedii dominantis habet occasione illius, ad percipiendum emolumentum ex praedio serviente 13. Dicitur :

Onus rei in favorem rei; igitur requiruntur duo praedia seu res immobiles, quorum unum ferat onus, v.gr. permittendi transitum, hauriendi aquam, etc., alterum autem, percipiat correspondentem utilitatem.

Ius reale habetur in casu simpliciter, sive quia servitus cadit *in rem servientem* (cf. CH 534), non in dominum eius, sive quia commodum directe cedit *in utilitatem rei dominantis,* et solum indirecte in utilitatem domini.

470. II. Dividitur: 1. *Ratione obiecti,* in a) urbanam, vel rusticani prout constituatur in beneficium *aedificii* (vel hortus recreationis) ad habitationem (etiam ruri) destinati, vel in beneficium *fundorum agriculturae,* stationi animalium et similibus destinatorum, etiam in media civitate;

b) positivam vel negativam, prout obliget ad aliquid praestandum, v.gr. ad derivandas aquas, quod sine servitute non deberetur, vel ad aliquid non faciendum, v.gr. ad non aedificandum, quod secus fieri posset (CH 533).

2. *Ratione modi,* in : tz) continuam vel discontinuam, prout perduret absque hominis interventu, v.gr. servitus aquaeducti et stillicidii, vel secus, v.gr. ius transeundi per agrum quod intermisse exercetur;

b) apparentem vel non apparentem, prout signo aliquo exteriore, v.gr. fenestra, manifestetur, vel nullo (CH 532).

471. III. Oritur triplici via: a) naturali, seu ex dispositione locorum, v.gr. derivatio aquarum cx agro superiore, accessus ad praedium undique conclusum inter alia aliena (cf. CH 564-570) ; ά) legali, quae statuitur a lege 14 propter publicam utilitatem (CH 549), potissimum circa muros et fo-\eas communes, distantiam pro nonnullis constructionibus, fenestras aperiendas, stillicidia tectorum, transitus per locum alterius; sed *notandum* est plures, quae in lege dicuntur servitutes, esse iura ct obligationes communes quibuslibet praediis contiguis, v.gr. circa murum communem, illuminationem,

u In CH 530 definitur: “La servidumbre es un gravamen impuesto sobre un inmucblc en beneficio de otro perteneciente a distinto dueno·”

M In CH servitutes *d scontmuac* quaelibet et *continuae non apparentes* nequeunt acquiri per praescriptionem, sed ex solo titulo legitimo; *continuae,* vero, modo sint apparentes, acquiri valent etiam praescriptione viginti annorum (a.537-539).

ct cetera (CII 571ss ; *c)* voluntaria, quae est cx conventione privatorum (cf. CH 536.594-604).

472. IV. lura et obligationes: 1. *In foro interno haec valent in genere*: *a)* dominus fundi servientis *tenetur abstinere ab omnibus quae ius dominantis impedirent* (CH 545) ; secus debet reparare ei damna, siquidem ius strictum laedit, alteri a legislatore sapienter concessum propter necessitatem boni communis; ά) dominus praedii dominantis *potest jacere in praedio serviente quod necessarium* sit ad usum sui iuris, cauto tamen ut damnum quam minimum causet; nequit vero servitutem aggravare aut substantialiter mutare (CH 543-545).

2. *hi foro externo disci debet ex respectivo Codice* quid valeat in concreto circa servitutes legales, quid eveniat si res dominans vel serviens dividatur, etc. *Principialiter,* in casu divisionis, suum cuique participanti onus vel ius tribuitur (CH 535).

473. V. Cessant servitutes potissimum (CH 546): *consolidatione,* qua eadem persona potiatur praedium dominans ct serviens; *praescriptione* liberativa per non usum viginti annorum, quae valet pro omni specie servitutis, unde legislator magis favet liberationi quam acquisitioni ; *elapso tempon* vel impleta condicione; *renuntiatione* illius ad quem pertinet res dominans; *redemptione* per pactum constituta.

In praxi pastorali, quoniam lites dc servitutibus valde intrincatae esse solent, et ad magna dispendia ferunt, et facilem causam odii inter familias vicinas praebent, confessarius, et maxime parochus, conctur eas *praecavere aut pacifica compositione persolvere;* quin tamen iura litigantium, quibus lex faverit, dolose laedat15.

474. Scholion. *In quibusdam legibus,* inter formas iuris in re aliena, quae vocantur quasi-proprietariae, quia dominium alienum fere exhauriunt, recensentur *emphyteusis, superficies, fcudunt;* imo, aliqui addunt etiam eo loco *oppignorationem, hypothecam* ct *antichresim.* Sed quia tres formae ultimae ordinarie ex contractibus oriuntur tanquam obligationes subsidiariae, a moralistis in illo tractatu considerari solent. Sic, igitur, sufficiat hoc loco notiones priorum formarum exponere.

u Cf. Waffei.aK>t, *De iu-stitia* 1,86.

I. **Emphyteusis** est *ius reale, hereditarium et alienabile, ad temporalem vel perpetuum usumfructum alieni fundi frugiferi, ea condicione ut domino annua pensio (canon) in recognitionem dominii solvatur* (cf. c.1542).

Emphyteuta habet plenam rei fruitionem, ct liberum usum rei frugiferae, quam potest etiam alienare et testamento transmittere; non licet, tamen, ei illius fertilitatem destruere, aut notabiliter peiorarc. Ipse *solvit tributa omnia,* rei imposita.

II. **Ius superficiei** est *ius reale, hereditarium el alicnabile, exstruendi et habitandi aedificia vel habendi opera et plantationes in fundo alieno.*

Superficiarius potest ius suum alienare, oppignorare, etc., sed fundum fini eius oeconomico subtrahere nequit ; ipse *fert onera* superficiei imposita, et annuatim vel aliter *solvit vectigal* (solarium) pro iure, quod generatim per contractum acquirit.

III. **Feudum** est *ius reale hereditarium in re aliena frugifera, cum obligatione exhibendi domino illius obsequium et fidelitatem.*

Eeudatarius (vassallus) *excludit* (potius excludebat medio aevo) *vel ipsum dominum a possessione,* administratione, onmique rei utilitate.

ARTICULUS III

De principiis iuris generalibus

475. **Principia generalia** iuris, quae regunt dominium et ex eius **natura** immediate fluunt, haec recenseri possunt:

1. ***Res clanuil ad dominum.*** Nimirum, res pertinens ad aliquem, ita cum eo connectitur ut, si fuerit ab eo reniten-te separata, ct ipse illam *vindicare* possit ubicumque illam deprehenderit, a quolibet etiam bonae fidei possessore, et res *quasi in statu violento* inveniatur apud straneum, nitens ad dominum redire.

2. ***Res fructificat domino.*** Profecto, si res pertinet ad dominum, fructus ipsius, in quantum sunt effective aliquid rei tanquam causae, ad dominum eius spectare dicendi sunt. Si autem res nullatenus sit causa fructuum, sed tantum eorundem *occasio,* vel sit causa solum partialis, fructus de-

bentur cx toto vel ex parte ad illum qui sua industria fructus obtinuit, occasione vel concursu partiali rei.

3. *Res perit domino.* Ea enim sublata disparet vinculum ad eam quod fundabat dominium, ac proinde tollitur ipsum dominium. Requiritur autem ut res pereat et *in se et in aequivalenti;* nam si subsistat virtualiter in aequivalenti, v.gr. quia aliquis rem alienam consumpserit parcendo propriae, non perit domino absolute, sed ei remanet in aequivalenti. Si autem culpa alterius perierit, periit quidem domino, sed is habet actionem dc damnis apud iudiccm, seu potestatem prosequendi reparationem in tribunali, cui correspondet in damnificatore obligatio moralis reparationis faciendae etiam absque sententia.

4. *Nemo ex re aliena ditescere potest.* Intelligitur cx re aliena tanquam *ex causa ct cum iniuria vel iactura domini,* cui res fructificare debet. Repugnat profecto iuri naturali, quod aliquis utilitatem capere valeat ex iniuria alteri illata. Sed fieri possit ut, dum iniuriam infert, cx propria industria utilitatem capiat, qua certe potest gaudere tanquam fructu proprii laboris ie.

CAPUT IV

De obiecto dominii

Summa rerum dicendarum: Expositis *notione* et *divisione* bonorum, quae possunt esse obtectum dominii (§ 1), explicamus *quodnam* dominium competere potest homini in ea (§ 2).

S.Thomas, 2-2 q.66 a.1; S.Alfonsus, 1.3 n.487; Molina, *Dc iustitia et iure* tr.2 d.3-11.20; Luco, *Dc iustitia et iure* d.3 n.i-2; d.6 n.10-19; Lehmkuhl, 1,905-908; Mekkei.bach, 11,166-169; Noldin-Schmitt, 1-13646.3 Leo XIII, Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 641-670; Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 177-228; *Divini Redemptoris:* AAS 29 (1937) 65-106; Pius XII, *Nuntius radiophonicus:* AAS 33 (1941) 195-206; J.Azpiazu, *La moral del hombre dc négocias* 111-126; I.GonzâlEz, *Philosophia moralis* 691-871; P.Vila Creus, *Oricntacioncs sociales*l 54-147; A.TorKTK, *El derecho de propiedad y la doctrina social de la lylesia* (Madrid 1933).

§ 1. *De notione et divisione bonorum*

476. I. Obiectum iuris et dominii, seu illud circa quod, tanquam terminum immediatum, ius versari potest,

'· Cf C.Spicq, *Dominium, possessio, proprietas cheg S.Thomas ct chcc In juristes romains:* RevScPhTh 18 (1929) 269-281.

sunt *quaelibet res aut bona quae possunt fieri* propria alicuius personae, sive quoad substantiam sive saltem quoad aliquam utilitatem, cum exclusione alterius personae.

477. II. Distinguuntur varia penora bonorum: 1. *Comparative ad hominem,* sunt · a) INTERNA, sci. intra ipsum hominem, sive ab eo indistincta utpofe quae ipsum constituunt sive partes eius sunt, ut anima ciusque potentiae, corpus et corporis membra ac sensus; *b)* externa, sci. extra hominem, v.gr. res materiales quibus ipse utitur; c) mixta, seu intermedia quae partim sunt intra, partim extra hominem, v.gr. fama ct honor, quae *radicaliter* sunt interna, in excellentia ct facultatibus hominis fundata, *formalitcr* vero externa in illis qui honorant ct nomen praedicant; rf) personalia, quae cx ipsa natura ad personam pertinent ita ut hunc characterem personalem nunquam amittant, quamvis habeant aliquam ordinationem socialem secundum exigentias boni communis, v.gr. ius vitae, laboris, matrimonii ineundi, etc.; *e)* non personalia, miae naturaliter sunt communia et socialia, et eam condicionem fundamentalem retinent etiam post legitimam appropriationem, sic v.gr. bona oeconomica, quae non amittunt suam functionem socialem, sed in extrema necessitate fiunt communia, ct cum supersunt inverti debent in finem utilem communitati eis indigenti.

2. *Bona externa. ratione assequibilitatis,* sunt: a) ExTra COMMERCIUM humanum posita, si vel ex *natura sita* extra hominis potestatem sunt, unde is non valet ea sibi subicerc ut v.gr. aer, lux solaris, vel propter *dispositionem legis* appropriari nequeunt a privatis, verbi gratia flumina, pontes, plateae publicae, ecclesiae (cf. cl298-1299 1509); *b)* in COMMERCIO posita, si ab homine acquiri possunt; dicuntur bona fortunae et oeconomica, dc quibus ad satisfaciendum necessitatibus homines disponere solent; haec decursu temporum aliquam varietatem experiuntur, sic v.gr. vis electrica vel atomica sunt pro nobis bona oeconomica, quae maiores nostros fugerunt.

3. *Bona oeconomica multipliciter distinguuntur,* in: *a)* corporalia vel incorporalia, prout natura sua sensibus externis percipi possint, certis limitibus circumscripta infra quos potestate domini possunt coerceri, ut domus, vel secus, v.gr. ius habitationis, proprietas litteraria, nomen sociale;

b) privata vel publica, prout ad privatas personas, physicas vel morales, pertineant, vel ad coetus publicos, ut municipia, provinciae, Status;

c) mobilia vel immobilia, prout salva rei substantia moveri possint de loco in locum vel secus; sed haec notio, ex vi nominis petita, accommodari debet ad conceptum respectivi Codicis civilis; nam plura ex natura sua mobilia, a legibus habentur ut immobilia propter destinationem vel obiectum cui applicantur (cf. CII 334); *distinctio ista* tribuitur etiam

rebus incorporeis, sic v.gr. iuribus quae versantur circa res mobiles, ut ius pensionis, quod non gravet rem immobilem (cf. CH 336);

if) Fungibilia vel non fungibilia, prout in commercio humano non determinentur in individuo, sed solum secundum numerum, pondus aut mensuram, vel secus; sic v.gr., ova, panes, legumina, considerantur et exiguntur per se secundum speciem, et aequalis quantitas fungitur vices alterius similis quantitatis; e contra equus non fungitur vicem cuiuslibet equi, sed individuus exquiritur;

e) consumptibilia vel non consumptibilia, prout primo usu congruenti consummantur, sive physice ut panis, sive moraliter ut pecunia, vel secus, v.gr. vestes, equi, etc.[3]

478. III. Capitale ab occonomistis dicitur *summa bonorum pretio aestimabilium·, quae ad finem lucrativum destinantur,* seu summa bonorum productivorum, ad nova bona producenda destinatorum, quae quis ut propria habet. *Socior Ustae* priores hoc nomine significaverunt complexum bonorum quibus aliquis utitur ad lucrum alieno labore percipiendum; hodierni vero theorici vix discrepant a communi notione.

479. IV. Patrimonium est *complexus omnium iurium et obligationum circa bona oeconomica, quae habet quis ut propria.* Sic consideratur tum *active,* pro summa iurium, tum *passive,* pro summa obligationum. Sunt qui solum elementum activum referunt ad patrimonium.

Inter utrumque datur distinctio inadaequata, in quantum omne capitale est patrimonium, sed non omne patrimonium est capitale, ne quoad elementum activum; sic, v.gr., domus quam quis propriae habitationi destinat, et bona quae ad proprium usum assumit, pertinent ad patrimonium, sed non ad capitale.

§ 2. *De dominio bonorum*

480. Principia: 1. Quoad bona sibi interna: a) *a se indistincta, homo habet solum dominium imperfectum utile seu indirectum;* b) *a se distincta, habet dominium plenum seu perfectum.* Probatur:

1 CH 337 aequiparat res *fungibilex* cum *consmnptibilibus,* et *non funffibila* cum *non ionsumptibilibüs,* cum unam notionem per aliam explicat; tamen dari possunt res fungibiles, v.gr. libri, quae non sint primo usu consumptibiles.

Ad a); Eo ipso quod est homo, existit vinculum inter-ipsum ct talia bona, quae sibi a Deo data sunt *tanquam media necessaria,* quibus utatur ad finem vitae suae secundum ordinationem divinae Providentiae obtinendum. Unde debet haec bona adhibere in propriam utilitatem, et potest de eis facere quemlibet usum non prohibitum. Et in cis legitime adhibendis non potest ulla potestate *creata directe perturbari,* siquidem sunt bona ad personam exclusive pertinentia et ci inviolabiliter a Deo concessa ad obtentionem finis sibi personalis, a quibuslibet creaturis independentis solique Deo subiecti.

Sed non habet nisi dominium utile el indirection, quia nemo potest in seipso ita dominari, ut sit suiipsius arbiter absolutus; siquidem dominium est aliquid essentialiter relativum 2* *Dominium perfectum hominis spectat ad Deum* tanquam primum principium ct ultimum finem: "Videte quod ego sim solus et non est alius praeter me: Ego occidam et ego vivere faciam" (Deut 32,39); "'fu es, Domine, qui vitae ct mortis habes potestatem" (Sap 16,13).

Ad b): Bona intrinseca ab homine distincta possunt ab eodem dominari ; ct dominantur de facto, cum propria industria vel cooperatione ad modum fructuum naturalium acquiruntur. Ipsum esse hominis perfectibile, ct destinatio quam habet a Deo, exigunt ut possit de his plene disponere, tanquam necessariis ad suum finem assequendum, utique sub dominatu Dei supremo, relate ad quem homo nunquam et in nulla rc est proprietarius, sed usufructuarius.

Applicatio: 1. *Neque ulla potestas creata, neque respccliva persona, potest directe disponere de vita,* membris, functionibus hominis, sine delegatione a Deo accepta. Ergo illicita est directa occisio innocentium, utcum.-.uc gravamen afferentium societati, etiam cx mandato auctoritatis publicae'; similiter directa stcrilizatio4*aliaque huiusmodi, quae strictam injustitiam inferunt Deo.

2. *Homo potest disponere, illaesa iustitia, de suis virtutibus naturalibus et supernaturalibus*6, de activitate spirituali et corporali,

' Membra abscissa a corpore alicuius, cadunt in proprietatem *subiecti cui* amputata sunt. Corpus defuncti ex multis codicibus non est obiectum successionis hereditariae; habetur ut *res nullius,* quae non potest, nihilominus, occupari tanquam propria. Alii tamen aliter sentiunt. Cf. Schilling 11,404-407.

* S.Ofliciurn: AAS 32 (1940) 73.

‹ S.Offtcium: AAS 32 (1940) 553-554.

4 *Etiam actus supernaturales* habentur partini ex humana industria; et ex concessione Dei dominantur in illos. Secus quodlibet peccatum mortale esset stricta iniustitia gravis in Deum, reparanda quamprimum per paenitentiam.

dc labore intellectuali et matcrali, de fructibus u‘riusquc. Attamen ius istud *non est illimitatum,* sed multiplicibus obligationibus individualibus ct socialibus, erga homines et erga Deum limitatur ex diversis virtutibus religionis, iustitiae socialis, caritatis, etc.

481. 2. Quoad bona mixta: a) *homo habet dominium plenum, quamvis* b) *aliunde multipliciter limitatum.*

Ad a): Fama et honor sunt bona quae comparamur propria industria, ideoque *ad modum fructuum,* quos sibi appropriât qui eos labore suo produxit ; insuper sunt aliquid homini necessarium ad virtutem colendam ct ad prosperitatem, etiam oeconomicam, ac pacem in humana societate convenienter conservandam. Ergo a Deo posita sunt sub hominis dominio, servata semper debita subordinatione ad supremam potestatem divinam. *Vel ad ipsam famam falsam nondum publice amissam existit ius,* sin minus in requisitis personae humanae constitutivis fundatus, utique propter exigentias communes generis humani, ut suo loco dicetur.

Ad b): Aliunde multiplicia officia sive erga seipsum, sive erga statum proprium, sive erga familiam aliosque proximos, *saepe coarctant liberam dispositionem famae ct honoris,* quae nunquam licet sine motivo rationabili dissipare, monente Eccli 41,15-16: “curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri pretiosi et magni”.

Applicatio: *Potest homo suant famam in iud'rio repetere;* sicut potest eius restitutionem per se sine iniustitia *condonare,* quando sci. restitutio non est sibi necessaria ad officia proximis stricte debita satisfacienda, vel ad eorum famam non laedendam. Ex ratione sufficienti, et ex motivo superiore, potest seipsum diffamare vel diffamationem permittere. Sed curare debet, ne propter diffamationem officia familiaria implere nequeat, ne statui suo, v.gr. sacerdotali, maculam afferat, etc.

482. 3. Quoad alias personas: a) *non potest honiv habere dominium perfectum et directum in personam qua talem;* b) *potest autem habere imperfectum et indirectum, sci. in eius activitatem quatenus id iuribus eius inviolabilibus non contradicat.* Dicitur:

Quatenus iuribus inviolabilibus non contradicat', nimirum sunt iura ad dignitatem humanam requisita, v.gr. ius ad vitam, ad matrimonium ineundum, ad religionem cum libertate conscientiae exercendam, ad ipsam libertatem rationabili modo conservandam vel recuperandam, quibus nequit

homo renuntiare, ideoque servitus stricta quae haec iura servorum violaret ipsi iuri naturali adversaretur. Probatur:

Ad a): *Omnes homines natura pares sunt,* et singuli eorum habent finem personalem, inviolabilem, soli Deo, nulli autem aliorum hominum subordinatum nec subordinabile. Ergo servitus stricta, in qua persona habetur vel habita fuit inter possessiones domini, quin ei iura inviolabilia agnoscerentur, prorsus iuri naturae repugnabat.

Ad b); Servitus quae consistit in subiectione, etiam perpetua, in qua quis pro alimentis teneatur *omnes suas operas alteri praestare,* iuri naturae non repugnat °, siquidem iura inviolabilia personae humanae cum ea componi possunt. Attamen dignitati humanae *minus convenit;* et vix non semper erit de facto illicita, sive quia in re iura illa inviolabilia non agnoscat, sive quia in conventione ineunda cum servo, qui suas vires et opera cedit, exigentias iustitiae vix attendet, sive quia titulos servitutis exigendae legitimos non habebit†.

Applicationes: 1. *Servitus,* etiam quae iuri naturali necessario non repugnat, quantum fieri possit per interventum principum *quamprimum abolenda est totaliter*‡, tanquam dignitati humanae et culturae hodiernae impropria, necnon abusibus valde facilis. In mitiganda ct praeparanda abolitione servitutis *Izcclesia magnas partes habuit;* ct licet temporum adiunctis diu invita connivcre debuerit, strictam siibicctioncm ad modum imperii romani semper condemnavit, ac in promovenda emancipatione servorum primas partes habuit ‡.

2. *Nigrorum commercium* omnino iuri naturali repugnat, quoties nigritae iniuste spoliantur libertate ct vehit merx in commercio aguntur. Dc eorum servitio perpetuo valent quae dicta sunt de servitute imperfecta.

3. *Mercatura mulierum* ftrata dc blancas), cui favor praestatur in regimine prostitutionis toleratae, similiter in praxi iuri naturae repugnat; quia infelices mulieres non tantum ad negotium illicitum acquiruntur, sed etiam vix non semper, deceptae ct coactae, huc illuc trahuntur ad nutum dominorum.

483. 4. Quoad bona externa: a) *homo potest habere dominium plenum,* b) *et quidem convenienter et moraliter*

De facto in S.Scriptura toleratur temperata (Ex 20.17; 21,2; Lev 25,45-46.54-55: cf. etiam I Cor 7.20-24; Eph 6.9; Coi 4,1; Phiiem).

† Scholastici, nimia in aliquibus ben gnitate, admiserunt t'tulos emptionis, belli, nens alieni, nativitatis serv lis. poenae ex delicto, tanquam legitimos ad servitutem constituendam (vel transferendam in venditione ab uno domino in alium). Cf. Billuart, *Dc iustitia* diss.3 a.2; Taxquerey, II1.133-I4J.

‡ Iura hoderna communiter etiam hanc servitutem condemnant. Sic v.gr. CH 1583 (et s militer CHA) *nullum* declarat contractum, quo quis alteri per totam vitam vires suas locare intendit.

° Cf. Leo XIII. *Cathol.ca Ecclesia:* ASS 23 (1890-91) 257-260. Pro poenis ecclesiasticis cf. c.2354.

necessario per ius proprietatis privatae permanentis, c) *non tamen absolutum, sed naturaliter ct iuridice multiplici ratione limitatum.* Dicitur:

Potest habere dominium, sci. quaelibet bona externa, abstrahendo interea ab aliis personis, sunt talia quae ab hominibus insto titulo acquiri possunt et haberi ut propria per relationem ad alios homines, etsi semper subiccta maneant supremo Dei dominatui.

Per ius proprietatis privatae permanentis, nimirum a) *non per appropriationem indivisam,* seu in communi factam ab omnibus hominibus, ita ut nullius sive privati sive societatis sint, sed cuilibet exsistat facultas cis utendi; quae sane hypothesis impossibilis est in praxi 10 ; *β) neque ita ut proprietas sit penes communitates minores* (collcctivismus, anarchismus) *vcl ipsam societatem perfectam* (communismus), quae curam habeat ut copia bor.orum sufficiens producatur, et inter membra communitatis aequa proportione distribuatur; quae hypothesis absurda non est, ct ad aliquod tempus vi imponi et retineri potest ab Statu dictatorial!, destructi tamen praecipuo stimulo hominis ad laborem, conculcata nativa eiusdem libertate et autonomia, servitute denique inducta erga Statum, inverso ordine rerum; γ) *scd per appropriationem bonorum a privatis,* sive personis physicis sive moralibus, ex legitimis titulis, et quidem talem quae permittat ea habere non solum ad immediatam consumptionem, sed etiam permanenter et ad aliorum bonorum productionem, animo domini, seu cum exclusione aliorum. I

Naturaliter et iuridice limitatum, sci. tum c.r *naturo fundamenti* proprietatis privatae, quae usui proprietatis limitationem ponit, tum *cx iuribus* aliorum, tum ex dispositionibus intuitu boni communis ab auctoritate publica cx alto dominio latis propter rationem socialem, quam habet privata pre- | prietas, saepe dominium privatorum plenum in sua bona, limitationes patitur. I

Doctrinae verae et catholicae de. proprietate privata, prout hic enuntiatur, *plures adversantur:* a) PER excessum: a) *oeconomia liberalis,* quae, praeteriens rationem socialem dominii proprietatis. I

30 Ad rem Luco, d.6 n.l : "Si omnia communia essent, cessaret magnae* parte diligentia in excolendis agris, in conservanti s fructibus, etc. Pauci essert qui ad communem solum utilitatem laborare vellent, nihil sibi proprium spec tantes; unde bella, iurgia et dissensiones frequenter nascerentur, omnibus η picntibtis quaecurmque invenirent, et vi usurpantibus potentioribus ad proprius usum."

nimis restringit indolem socialem et publicam proprietatis, et reicit interventionem Status in regimen proprietatis privatae, rei oeconomicae rectum ordinem permittens libero virium certamini; ei consonat in praxi, β) *capitalismus effrenatus,* accumulans bona in manibus paucorum nimis divitum, unde plurimi in extremum pauperismum et miseram condicionem oeconomicam incidunt, et dcspoticus penes paucos administratores potentatus oeconomicus retinetur, cum eversione ordinis a Deo voliti et a bono communi reclamati.

b) Per defectum omnes formae collectivism! quae indolem individualem proprietatis praetereunt, sci.: a) *socialisants,* qui Statui nimium favorem tribuit, diverso modo media productionis et agrorum a possessione privata retrahens'1; *β) collec^ivismus anarchista,* qui non agnoscit proprietatem, nisi penes minores communitates; 7) *comm.unismus,* qui variis formis communem bonorum possessionem proponit, et proprietatem privatam proprie dictam excludere conatur.

Media stat doctrina catholica, ius proprietatis privatae defendens non *tamen absolutum,* sed bono communi et necessitatibus urgentioribus aliorum hominum subordinatum.

Etiam circa fundamentum dominii privati plures prolatae sunt theoriae *falsae vel insufficientes,* quarum praecipuae sunt: theoria *legalis* (Spinoza, Hobbes, Montesquieu, Bentham), fundamentum reponens in lege positiva Status; theoria *laboris* (Locke, Ricardo, Marx), considerans laborem ut fontem proprietatis privatae; theoria *contractus* (Grotius, Pufendorf, Rousseau), quae dominium privatum primigenio contractui tribuit; theoria *historico-occonomica* (De Maistre, Bonald, Savigny, Lévi-Bruhl, Durkheim), pro qua regimen proprietatis nititur in ipsius systematis fortuna, etc.

Sed fundamentum verum consistit in ipsa hominis natura individuali et socialil', quae diversis modis potest acquirere bona oeconomica ad finem sibi praestitum adimplendum. *Modus praecipuus,* non exclusivus, quo originaria bonorum negativa communio (cf. Gen 1,28-29 ; 9,1-2), iam inter filios Adae (cf. Gen 4,4) dividi coepta est. videtur luisse simplex occupatio cui auctoritas paterna et civilis aliaque subsidia saepe accedere potuerunt in adiutorium (cf. Gen 13,5-12). Probatur.

484. Ad a): Homo indiget pluribus bonis externis, ut finem sibi a Deo praestitum secundum suam naturam attingere valeat. Nam est corruptibilis et continuo experitur necessitates quibus sine usu bonorum externorum providere nequit. Habet ergo facultatem disponendi *saltem de utilitate bo-*

ll Socialismus triplici phasi evolutus est: *utopica* (Saint Simon, Fourier, Blanc, Owen, Proudhon), *sc.entifica* (Rodbertus, Marx, Lasalle, Engels), *politica* reformistarum, quae multum declinavit a primitivo fanatismo.

" Haec doctrina vocatur aliquando *oeconomico-naturahs. Cf. V.Cathrein, Der Sosialisniùs* (Friburgo de Dr. 1923); J.MessnER, *Dic sociale Fraye* (Innsbruck 1938) 271-422; R.Lombardi, *La dottrina murxista* (Roma 1947); H.Pescm, *Der wisscnschaftliclie Socialismus* (Friburgo de Br. 1924); V.Vancheluwe, *De privato dominio proprietatis:* CollatBrug 43 (1947) 101-106.

u Cf. Ferreres-Mondrîa, 1,648.

riorum quae legitime apprehenderit, cum Deus non sit improvidus gubernator, qui necessitates ponat non oblato arbitrio eisdem subveniendi. Quin imo, habet facultatem disponendi *etiam de substantia bonorum materialium,* non exceptis ipsis animalibus [14],* seu potitur pleno in ea dominio, ut constat *tum ex S.Scriptura,* Gen 1,28: "Dominamini piscibus maris et volatilibus terrae...", Ps 8,8: "Omnia subiccisti sub pedibus eius", etc., *tum ex ratione,* nam omnia bona infra hominem, finis proprii incapacia, propter hominem sunt, ct huic subordinata manent tanquam media, quorum usu ipse, ut ens individuate ct sociate, corporaliter ct spiritualiter vivere possit.

Ius utendi est primarium unicuique homini a Deo concessum, ct antecedit quodlibet aliud ius et quodlibet regimen alteri iuri subsequens, v.gr. proprietatem privatam. In eo remanet ct demonstratur character primigenius communitatis negativae bonorum terrenorum, qui praevalet iuri proprietatis ubi necessitas occurrit extrema, sive communis sive etiam privata, reclamantibus iustitia sociali, caritate, magnificentia, etc., ut bona appropriata ita impendantur, ut carum functio socialis et primaria destinatio non impediatur.

"Deus quidem statuit ut, ad exercendas virtutes et probanda merita divites sint in mundo simulque et pauperes; at non vult alios nimiis affluere copiis, alios autem in extremas angustias adduci, ita ut vitae necessariis carcant." Ideo, ipsa iustitia postulat "ut innumerae opes atque divitiae, quas Deus per universum terrarum orbem profudit, in suorum omnium utilitatem filiorum consentanea ratione distribuantur", ita ut "bona quae pro hominibus universi» Deus creavit, aequa ratione ad omnes affluant, iustitia duce, caritate comite"u.

485. Ad b) : *Personae humanae deberi proprietatem privatam,* uno vel alio systemate assecuratam, pro eius condicione tum individual! tum sociali[10], probatur ex doctrina sociali Ecclesiae et ex ratione.

Ecclesia, per ultimos RR.Pontifices hoc ius indesinenter proclamat. Ut unum alterumve documentum, ex multis, citemus: Leo XIII (D 1938.1938 b; cf. 1851): "Possidere res privatim ut suas, ius est homini a natura datum...[17] Bona

[14] Animalia, cum ratione carcant, . nullum ius habere possunt, sed homini plane subiciuntur. Attamen ea absque rationabili causa, experiendi scientias biologicas, medicas, chirurgicas, procurandi alimenta, etc., vexare, torquere, sacrificare, non licet; quia cum sint sensibilia, rationi non congruit ea affligere sine causa propter quam homini subiecta fuerunt; et saepe defectus lenitatis erga animalia crudelitatem erga homines arguit vel praeparat. Cf. Noldix-Schmitt, 11.346; Fanfani, 11,241.

[n] Pius XII, Homilia in die Resurectionis 9-4-1930: AAS 31 (1939) 14°: Id,, Encycl. *Sertum laetitiae:* ibid. 642; In., *Nuntius radiophonicus:* ibid. 33 (1941) 199

[iβ] Uterque aspectus consideratur a RR.Pontificibus; sed ex magnis Encycl;·cis socialibus *R.N.* magis extollit rationem *indiv dualem; Q.A.,* autem praesertim insistit in ratione *sociali.*

[17] Scholast ci cum S.Thoma saepe derivant ius proprietatis privatae n *ivre gentium;* sed hoc nomine non intclligunt ius internationale, sed ius derivatus ex ipso iure naturali. Cf. *S.Thcol.* 1-2 q.95 a.4; 2-2 q.57 a.3. S.Leser, Π iw

privatim possidere, quod paulo ante vidimus, ius est homini naturale". Et argumenta rationis, quae suo loco apponuntur, tere omnes continentur in prima parte Litt. Encycl. *Rerum novarum.* Pius XI, réassumons doctrinam Leonis XIII, sic docuit: "Pro comperto et explorato habetur, neque Leonem neque eos qui, Ecclesia duce et magistra, docuere theologos, negasse unquam vel in dubium vocasse duplicem dominii rationem, quam individualem vocant et socialem, prout singulos respicit vel ad bonum spectat commune; semper uno ore affirmasse a natura seu a Creatore ipso ius dominii privati hominibus esse tributum, cum ut sibi familiaeque singuli provideri possint, tum ut, huius instituti ope, bona, quae Creator universae hominum familiae destinavit, huic fini vere inserviant, quae omnia obtineri nullo modo possunt, nisi certo et determinato ordine servato" 18. Pius XII saepius proclamavit similia, v.gr.: "absque dubio ordo naturalis a Deo derivans, exigit etiam privatam proprietatem"10; "conscientia Christiana nequit admittere tanquam iustum eum ordinem socialem, qui ex maxima parte negat vel reddit practice impossibile aut vanum ius naturale proprietatis tam circa bona consumptiva quam productiva"20; "Ecclesia tuetur ius ad privatam proprietatem, quod ipsa fundamentaliter intangibile habet" 21.

S.Scriptura, attestante Leone XIII, ius proprietatis proclamat; ipsum enim "divinarum legum sanxit auctoritas, quae vel appetere alienum gravissime vetant (Dont 5,21): Non concupisces uxorem proximi tui; non domum, non agrum, non ancillam, non bovem, non asinum, et universa quae illius sunt" ".

Ratio dupliciter probat: a) Ex natura individuali! hominis, hoc fere modo: *Homo habet naturalem exigentiam proprietatis privatae. Atqui quod a natura humana, sive con-*

gentium dei romani; CivCat (1948) 1,283-294; Id., *II ius gentium come diritto contune e il diritto naturale:* ibid. 491-504. Cf. tamen L-OE Sousberghe, *Propriété de droit naturel, thèse néo-scolastique ct tradition scolastique:* NouvRevTh 72 (1950) 580-607.

" Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 191s; cf. Leo XIII, Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1891-92) 641s. Cf. quoque: G.Renard. *Une thèse de philosoph e scolastique. Propriété privée ct propriété humaine* (Parts 1926); O.Sculling, *Dcr kirchlichc Eiyentumsbegriff* (Friburgo de Br. 1930); E.Tonneau, *Propriété:* DTC 13,757-■46; O.von Nell Breuning, *Die Eigentumslehre* (in Die soziale Frage und der Katholiztsmus. Paderlxirn 1931) p.140-160; T.Azpjazu. *El derecho de propiedad* (Madrid 1931).

» *Nuntius radiophon.:* AAS 33 (1941) 199.

• *Nuntius radophon.:* AAS 36 (1944) 252.

ll *Nuntius radiophon.:* AAS 43 (1951) 214.

° Encycl. *Rerum novarum:* ASS 23 (1891-92) 645

stitutive sive perfective, exigitur, per se ei ex divina ordinatione datum est. Ergo.

Maior facile demonstratur ex considerationibus individualibus et familiaribus, nimirum: a) requisita individuals naturae humanae exigunt ad vitam corporalem conservandam ct perficiendam multas res externas, ac proinde ius connatum cis utendi saltem ad praesentes necessitates sublevandas, exclusis aliis ab usu rerum sibi necessariarum ; sed, cum rationalis sit, praevideatque necessitates perpetua constantia periodice reddituras et casus extraordinarios probabiliter interdum eventuros, naturali ordinationi congruum est ut tempestive et in antecessu sibi consulat modo aptiore, etiam pro tempore penuriae, morborum, senectutis, quod non fit sine stabili proprietate bonorum. *Pro dignitate personali,* praeterea, homo, ut convenienter rationali sua natura ad finem tendat, profectui facultatum physicarum et psychicarum, intellectualium ac moralium, prospicere debet, id quod non fit sine copia bonorum in praesenti, et securitate eadem habendi in futuro per stabilem proprietatem bonorum consumptioni et productioni pro arbitrio destinandorum. *Px nativa libertate et autonomia personae humanae* idem sequitur; nam si consideretur naturalis hominum indoles, libertate ct provida mente donatorum, statim apparet spontanea incocrcibilis propensio ad seipsum gobernandum, libere et independenter disponendo ordinationem mediorum ad suum finem, recusatoque interventu extraneo, qui eum ad condicionem mancipii reduceret circa iura ct officia, quae natura ipsa et independenter a societate civili habet, quorumque implendorum independentem potestatem habere debet, disponendo de mediis necessariis, qualia sunt bona privatim possessa:a.

β) Requisita vitae domesticae, pariter, implicant, et nova vi amphorique extensione demonstrant, naturalem exigentiam proprietatis stabilis singulis hominibus inhaerentem. Etenim naturali inclinatione feruntur ad familiam constituendam, in qua propriam personam quodammodo reproducant et referant secundum divinam ordinationem. Iam vero "sanctissima naturae lex est, ut victu omnb que cultu paterfamilias tueatur, quos ipse procreavit... Id vero efficere non alia ratione potest, nisi fructuosarum possessione rerum, quas ad liberos hereditate transmittat"

Minor constat ex eo quod persona humana cum naturalibus suis indigentiis, iuribus et officiis est prior Statu, ideoque quae ei antecedenter ad suum characterem socialem conveniunt, per se tribuenda sunt sine mediatione societatis. "Neque est, cur providentia introducatur reipublicae: est enim homo quam lespublica senior; quocirca ius ille suum ad vitam corpusque tuendum habere natura ante debuit quam civitas ulla coisset'' "; similiter, "cum convictus dûmeslicus et cogitatione sit et re prior, quam civilis con unctio, priora quoque esse magisque naturalia iura eius officiaque consequitur"'

23 Cf. Pius XII: AAS 33 (1941) 202; 34 (1942) 17; 36 (1944) 252-253.

24 Leo XIII, Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 646; cf. Pius XI, Encycl *Divini illius Mayistri:* AAS 22 (1930) 49-86; Encycl. *Div.ni Rcdcmfloru:* AAS 29 (1937) 65-106.

24 Leo XIII, Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 644.

x Id., ibid. Saepe adducitur etiam argumentum ex iure percipiendi fructui proprii laboris. Et sane apologetice optime inservit contra socialistes et communistes. Sed logice refundi debet in considerationes a nobis expositas: non

b) Ex natura hominis sociali, *nedum destruantur vel infirmentur argumenta in favorem dominii privati, validiora efficiuntur inspectis concretis vitae socialis necessitatibus.* Etenim, homo, natura impellente, societatem civilem ingreditur, ut in ea et per eam facilius et efficacius perfectam vitae sufficientiam obtineat. Iam vero, ut homo lapsus, qualis est in concreto, pacifice vivat in societate et secundum gradum altioris culturae proficiat, omnino necessarium est permanens dominium privatum quarundam rerum, non solum ad consumptionem sed etiam ad productionem destinatarum; quod multiplici consideratione evincitur:

a) *Sola proprietas privata,* tribuens hominibus minimam quandam securitatem bonorum praesentium et futurorum, permittit in societate eas vitae condiciones "quae necessariae sunt ut homo, *providenti consilio suo liberaque industria ea munera explere possit,* quae ipsi ut personae individual! ac capiti familiae a natura imposita sunt"[21]. *β) Accedunt exigentiae perfectae evolutionis humanae ac liberae activitatis personalis,* quibus homo minime valedicit ingrediens societatem civilem, sed earum quaerit praesidium, praestans vicissim necessariam cooperationem ad bonum commune. 7) *Validissima ratio adiungitur ex necessitate proprietatis privatae ad alacritatem et stimulum laboris productivi incitandum,* qualis omnino requiritur ad copiam bonorum sufficientem producendam; nam "magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi competit, quam id quod est commune omnium vel multorum, quia unusquisque laborem fugiens relinquit alteri id quod pertinet ad commune"[Λ o)'fandem *ordo ei tranqu il.las ordinis in societate* hominibus lapsis integrata obtineri non potest sine proprietate privata, siquidem "ordinatius res humanae tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandae"[29]; imo, sine proprietate non inordinatius tantum agerentur, sed plane negligerentur ingratissimi et durissimi labores ad bona conservanda et augenda necessarii, et obtrectationum, discordiarum ct iurgiorum inexhaustus fons scaturiret.

c) Ex universalitate et constantia huius exercitii, ut bene extollit Leo XIII: "Merito, igitur, universitas generis humani, dissentientibus paucorum opinionibus nihil admodum mota, studioseque naturam intuens, in ipsius lege naturae fundamentum reperit partitionis bonorum, possessiones-

enim daretur ius ad fructus laboris proprii, nisi simul activitas animo domini exerceretur et in re propria. Ideo argui debet ex necessitate agendi quae exigit ut res quaedaim permanenter a persona possideantur (V.Hsyl MN, *Tr. de iure tl iustil a* η.118η).

[21] V.Vangheluwe, *De privato dominio proprietatis:* CollatBrug 43 (1947) 108.

[a] S.Thomas *2-2* q.66 a.2c. "Tollite, igitur, operario spem bonum aliquod ut suum acquirendi, et quem alium ei dabitis stimulum ad impigrum laborem impendendum, ad parsimoniam et sobrietatem excolendam?" (Pius XII: AAS 36 11944] 2S3).

[s] Id., ibid.

que privatas, ut quae cum hominum natura pacatoque et tranquillo convictu maxime congruant, omnium saeculorum usu consecravit" 30.

Hacc argumenta, complexive sumpta, invicte probant necessitatem proprietatis privatae, non solum quoad bona *consumenda,* sed etiam quoad *productiva;* ct non solum quoad absolute necessaria, sed etiam quoad superflua; id enim exigitur cx dignitate ct autonomia personae humanae et ex bono commun;, supposita necessitate bonorum quain habet homo pro se ct pro familia.

486. Ad c): Limites varii proprietati privatae impositi propter bonum commune ct propter primariam bonorum destinationem, semper salvandam, duplicis speciei sunt; alii proprie dicti, quoad ipsam possidendi *facultatem,* alii latius dicti quoad *usum* licitum inviolatae facultatis3132

a) *Limites iuris* ad comparanda bona externa, eaque privatim possidenda, repetuntur "a socialis convictus necessitatibus circumscrita" " cx ipsa natura fundamenti proprietatis. Nimirum:

a) *Ex primaria destinatione bonorum ad omnium usum;* nam res a Deo humano generi in communitate negativa concessae ut, impellente natura, fiant individuis propriae ad meliorem assecutionem finis personalis, ea demum ordinata ratione appropriari debent, quae iuri ac destinationi anteriori ct principaliori non adversetur. Ergo homo in necessitate extrema vel quasi-extrema constitutus, habet *ius sumendi* cx bonis alterius non ita indigentis, quantum sibi necessarium est, ut medium *ordinarium* ad necessitatem illam superandam31, suffragante fine primario bonorum terrestrium, quod nulla appropriatione privata **eliditurHuic** iuri ind gentis corresponde! in divite obligatio strictae iustitiae *non impediendi* pauperem ab approprianda vel adhibenda rc necessaria, ct officium *caritatis* sponte eam illi tradendi ®.

β) Naturales indigentiae personarum et 'naturalis bonorum finis illimitatum ius proprietatis non demonstrant. Ergo hacc illimita-

30 Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 645.

31 De hoc puncto conferri possunt inter plurimos: A.Schmitt, *E'gcntum urd sosialc Pflichtcn:* ThPraktQschr 82 (1928) 255-265; V.Cathrein, *überfluss uni Almoscn:* ibici. 674-687; J.Daniélou, *La propriété privée ct sa fonction:* Et 21' (1933) 165-181; W.Mokin, *La propriété ptivéc, droit réel, droit limité d'afrh Saint Thomas d'Aquin ct les Encycliques dc Léon XIII ct dc Pc XI* (Montreal 1936); J.Azpiazu, *El derecho dc propiedad2* (Madrid 1030); A.Bruccc-1Eri, *La funsionc sociale dclla proprictà* (Roma 1936); A.de Marco, *Profruti Privata e piustieia sociale:* CivCat (1951) 11,1 13-125.

32 Pius XI, Encycl. *Q. A.:* AAS 23 (1931) 193; cf. LG.Menénbez-Reicaw. *El destino fundamental de la riqueca:* CiencTom 76 (1949) 587-606.

33 Bene notentur linvtationes appositae: a) si alter est in simili necessitate, ius habet ne rebus sibi necessariis privetur, nam melior est condicio possidentis; /3) si solus usus sufficiat ad evadendam necessitatem, res postea domino restituenda est, secus autem fit indigentis nisi sit alibi ita dives ut rei acceptae non dominium sed mutuum sibi sufficiat; 7) si res necessaria excedat medi provisionis ordinaria, rectius non habet ius eam accipiendi a domino inrto, nam ipse dominus potest ab cius usu abstinere, ergo a fortiore alium itnpeditt

M Cf. S.Thomas, 2-2 q.66 a.7c, collato Pio XII: *Nuntius radiophonie* AAS 33 (1941) 276.

« Sunt A/\. rccentiores ut Deploige, Horvath, , Spicq, Damen, Kleinhapl qui hoc officium a iustitia sociali derivant. Cf. M.Zalba, *El motivo de Is li mosna:* PomSoc 3 (1948) 421-426.

tio, aliunde nociva bono communi, neganda est. *Antecedens patet;* quia nec infinitae hominum necessitates, sive ad tempus praesens sive ad futurum, sive cx ratione individual! ct familiari sive cx sociali, neque bonorum copiae tanta abundantia a Deo concessae sui t ut ius singulorum non aliorum necessitatibus restringatur; quia maxima parte bonorum apud paucos coacervata, reliqua non satis essent ad dignam aliorum sufficientiam, adeoque frustraretur prima naturae intentio *

7) *Rationabiles exigentiae individuates et sociales sinvliter non impediunt, quominus quaedam bona a privata proprietate excludi possint, vel a dominio determinatarum personarum per auctoritatem legitimam excludantur,* servatis semper servandis. Etenim, praeter bona quae ex ipsa carum condicione extra commercium posita sunt, ut lux solaris, quaedam sunt quae propter publicum usum convenienter privatorum dominio subtrahuntur, v.gr. viae publicae; alia vero in quibus, intuitu boni communis, potest respublica, non quidem abolere aut extenuare dominium privatorum, sed utique variis limitibus *circumscribere,* per leges irritantes aut inhabilitantes ad acquirenda bona determinatis modis, per expropriationem sub debitis condicionibus necessitatis communis et facta compensatione, per diminutionem valoris monetae fiduciariae ex exigentiis publicis, quae aequivalentcr limitat in pluribus casibus ius proprietatis", etc. *Huc spectat etiam ius nationalizationis,* scu ius adducendi quaedam genera bonorum in dominium Status "cum tam magnum secum ferant potentatum quantum privatis hominibus, salva re publica permitti non possit" ®.

b) *Limites usui ipsi seu exercitio iuris proprietatis* privatae varii similiter imponuntur, secundum rationabilem modum qui destinationi naturali bonorum conformis est, tam ex ratione sociali dominii privati, quam cx auctoritate publica providente bono communi.

In antecessu duo notanda sunt: a) *ius in bona non finiri rcito eiusdem usu,* quasi dominium privatum sit solummodo ius usus, qui primanac destinationi bonorum respondeat; ita ut eo praetermisso, ius proprietatis evanescat aut saltem suspendatur M. Nemini quidem concessum est a Deo ius ad illicitum usum suorum bonorum, "dominos autem re sua non uti nisi honeste, non huius est iust tiae sed aliarum virtutum, quarum officia 'lege agendo petere ius non est'. Quare, immerito pronuntiant quidam dominium honesturnque eius usum iisdem contineri limitibus; multoque magis a veritate abhorret, ipso abusu*

" "Iuri ergo naturali per se non videtur contrarium quod auctoritas publica limites imponat quantitati bonorum quae ab una persona poss'deri possent ultra raVonabilem utilitatem privatam et socialem. Haec autem limitatio practica non habetur, vel quia iam quaedam restrictio exercetur divisione fortunae, vel quia bona variis industriis indita ad bonum sociale conferunt, vel quia rariores sunt illae fortunae, eanrnque divisio non multum et transeunter tantum affert pro membrorum multitudine, vel quia norma inter maximum inefficax et minimum periculosum st'tnulo, difficile statui potest" (V.Heylen, *Tr. de iure ct iust.* 124). Cf. A.Müller, *Noles d'économie pol'tique* I (Paris 1938) 104ss.

" Cf. O.vox Nell-Breuning, *Aufwertung:* Stimm 110 (1925) 300-313; EDuthoit, *Le problème des dévaluations des monnaies du point de vue moral:* MiscellVermeersch I (Roma 1935) 81-91; *La dévaluation du franc:* Et 229 (1936) 211-220; D.M.Prümmer, *Gcldcntwertung und Schuldenaufwertung von rtandpunkte der Moral:* ThPraktQschr 78 (1925) 564-570; C.Raaymakers, *Déraluatic* (Nimega 1935); L.Mosco, *GU effecti giuridici della svalutaxione monetario* (Milan).

"Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 214.

** Haec fuit extrema assertio quorundam scholae socialis austriacae asseclarum, ut Landmesser, Laros ct praesertim A.Orel, *Occononda perennis* (Mijuncia 1930).

vcl non usu ius proprietatis perimi aut amitti" 4042Unde iusta possessio a iustfr usu distinguitur ct obligat o recte utendi bonis non aufert facultatem dc cis valide etsi illicite disponendi intra ambitum dominii proprietatis.

0) Limtcs proprietati privatae imponendos ex iure positivo, secvndunt hoc principium esse statuendos: legis positivae est, legem naturalem observando, eandem sancire, magis determinare, debitas conclusiones ex ea depromere, m quantum haec bono publico conveniant vel sint necessaria11. Hoc facit potestate jurisdictionis, quae, ad haec applicata, dicitur *altum dominium,* sed proprie dictum dominium non est neque condominium. Et talis quidam potestas *non extenditur* ultra exigentias vcl manifestas convenientias boni communis; *subest* omnino ipsa iuri naturali praeceptivo, quod fideliter revereri debet; *Iinitatur* ad res suae competentiae, ac proinde in Statu ad bona profana (cf. c.1495-1496); *debet servare* quantum fieri possit iustitiam distrihutivam in devalnatione pecuniae, conversione censuum Status legibus tributariis, et compensare privatos singulos quos cogat ad abdicationem bonorum per exproprationem vel gravet aliqua natioralizationc; *vix unquam' procedere poterit* contra ea quae iure naturali suadentur, siquidem raro conferent ad bonum commune.

a) *Iustitia commutativa exigit,* nc quis unquam iure suo utatur tali modo quo iura aliorum stricta laedat, et haec est limitatio quaedam universalis negativa.

β) Aliae virtutes, noininatim caritas et iustitia socialis, multipliciter restringunt usum licitum proprietatis; tum *negative,* quatenus regula morum ac diversae virtutes prohibent usum bonorum deordinatum et ad malos fines, ct iustitia socialis non fert talem accumulationem ingentium divitiarum, quae, potentatu despotico, impediat debitam circulationem ct partitionem bonorum ad fines humanitatis necessariam43,44tum *positive,* quatenus praesertim caritas sed aliquando etiam iustitia socialis exigit ut in dispositione bonorum attendatur functio primaria scu socialis ipsorum.**

487. Applicatio: *Licet auctoritati publicae reprimere, fraudes in negotiis,* furta mulctarc, speculationes bursae convenienter moderari ac coercere, potentatum oeconomicum eiusque abusus et despotismum praecavere, potentesque urgere ut officia, quae cx indole sociali bonorum dimanant, rite expleant, regimen proprietatis ordinare per congruam divisionem latifundiorum ct similium, vel etiam per reductionem parvifundiorum, quatenus aptiori culturae agrorum sic conveniat ius ipsum proprietatis, praesertim quoad exercitium capacitatis, caute limitare ex vera convenientia boni universalis".

40 Pius XI, Encycl. *Q.A.:* 23 (1931) 192.

41 "Quid considerata boni communis vera necessitate, eis qui possident liceat, <1uid illicitum sit in suorum bonorum usu, publica auctoritas, lege naturali et divina semp-r praelucente, sciscere potest accuratius" (Pius XI, Encycl. *Q.A.:* 23 11931] 193).

42 CII 349 baec postulata bene observat; ct secundum legem de expropriatione coacta (10, 1, 1879) a.36 praeter pretium rei, solvendum est 3 pro 100 pro affectione, et 4 pro 100 pro auctario nisi statini pecunia solvatur.

43 Cf. Pius XI, *Encycl. Q.A.:* 23 (1931) 120.196.

44 Cf. Pius XI, Encycl. *Q.A.:* 23 (1931) 194; G.KisEî.stein, *Dc indviduali socialique ratione proprietatis privatae:* RevEccILicge 14 (1933-34) 309-315. Recte videntur sentire qui officium faciendi eleemosynas repetunt ex virtute caritatis, non ex iustitia sociali, nisi iusta lex ob necessitatem aliquid in particulari statuat boni communis exigentias et obligationes ei satisfaciendi in particulari definiendo. Cf. Pius XI, Encycl. *Q. A.:* l.c.. 193 has re.publicae attributiones declarans.

44 Cf. Pius XII, *Nuntius radiophonicus:* AAS 36 (1944) 254; Id., *Allocutio:* ibid. 39 (1947) 428.

*'. Cf. C.Renaiip, *Propriété privée ct dominaPtc publique:* RcvScPhTIi 18 (1Q2J) 262-268; G.Kisei.Stein, *De partibus auctoritatis publicae in moderantia proprutte privata:* RevEccILicge 25 (1933-34) 369-372.

488. 5. *In obtentions et usu rerum materialium servari debet iustiim medium.* Haec est doctrina constans traditionis Christianae, passim invocata et praedicata ab auctoribus medii aevi, *lustum medium,* in omnibus servandum, in rebus oeconomicis speciatim imponitur: tum quia *bonum consistit in debita mensura,* et quia "bona exteriora habent rationem utilium ad finem" hominis, qui est vita virtuosa, ideoque commensurari debent fini, ne "per excessum vel diminutionem illius mensurae malum proveniat", ut tradit S.Thom \s 4T : tum *propter obligationem reverendi et fovendi functionem socialem bonorum* materialium, quae non sinit detentionem eorum penes paucos ultra modum a providentia intentum : tum quia *existit obligatio erogandi eleemosynas e superfluis,* proportionate ad abundantiam largientis et indigentiam accipientis; tum, denique, quia *usus divitiarum sobrius esse debet,* ne spiritum irretiantur ad terrena et subtrahant hominem a salutari norma laboris exequendi pro sustentatione.

Minime congruit traditioni christianae, in consideratione dominii privati fere exclusive attendere ad officia *solius iustitiae,* eiusdemque praesertim commutativac ; sed *aliae quoque virtutes,* quae in quaestionem venire possunt, similiter considerandae sunt, si sit cx integro conscientia humana restauranda et remedium malorum obtinendum.

CAPUT V

De subiecto dominii

Etsi solus Deus habet dominatum universalem, *absolutum,* independentem, intransferibilem et principalem rerum omnium tanquam primum principium creationis ct conservationis, ac finis ultimus universorum, adeoque nemo in ordine ad Ipsum possit dici dominus (cf. ?s 23,1 ; Sap 12,16), tamen entia rationalia creata possunt esse capacia veri iuris *relativi,* in ordine sci. ad alias personas.

Summa rerum dicendarum: In hoc capite consideramus homines tanquam *subiecta iuris,* ct primum quidem *iit genere* (a.l), deinde vero, agimus *in particulari de quibusdam elass bur* subiectorum, quae de sc vel lege positiva pro specialibus eorum condicionibus, speciale regimen habent quoad *capacitatem* iuridicam et turis *exercitium*'.

S Ai.fossus, 1.3 n.488-492; VERArEERScir, IT.34? 351: MerkElrach, II 171-200; HOx TH-AdELLAN, *Dc praeceptis* 11.120-120.406-438; FanFANI, 11,175-189; Cono sata. *Institutiones iuris canonici* 1,135-138; Werxz-Vidal, *Ius canonicum* 11.27-30: Capitaxt, *Introduction à l'âhtdc du droit civil*3 p.183-199; Ferrara. *Teoria dette persone [/'uridice* p. 135-330.

‹♦5.7*/!.. 2-2 q.118 a.le; cf. 1-2 q.2 a.l; 2-2 q.50 a.3 ad 1; q.66 a.l. Cf. M.Zai.-ba, *Principios éticos en materna cconomica:* EstEcl 16 (1942) 290-298. Notum est tlteoln–0*; medioevales infensos fuisse commercio propter periculum codiciae immoderatae, cui fnvet; ct quasdam actiones, in se conformes iustitiae, condemnasse propter usuram *mentalem.*

ARTICULUS I

De subiecto dominii in genere

489. I. Subiectum dominii est *ille penes quem est facultas moralis in rem suam.* Dicitur:

Ille penes (piem sci. quaelibet persona, sive *physica* sive *moralis,* in quibus distinguenda est *capacitas* naturalis, quae naturaliter incipit a momento existentiae inchoatae, et *cictuatio* scu exercitium iuris, quod requirit insuper capacitatem moralem ct iuridicam. *Personae* conceptus ulteriorem quandani expositionem postulare videtur. Nimirum:

490. Persona physica, sensu iuridico, est *omnis et salus homo, in quantum ens rationale capax iurium et officiorum.*

Talis est, *ex iure 'naturae,* quilibet homo *ab ipso conceptionis momento;* nam eo ipso quod est homo, destinatur ad finem sibi proprium, et habet officium illud attingendi, ac consequenter ius ad media necessaria. *Ex iure quoque positivo* competit homini statim a conceptione ratio personae iuridicae; nam ordo iuridicus est pars ordinis moralis eique subordinatus, ideoque iura ct officia naturalia hominis agnoscere ct protegere debet, cidcmque, ut membro societatis, similiter iura ct officia civilia omnibus communia concedere [*]

Iure civili personalitas iuridka hominis agnosci solet a *nativitate,* sed tum cum effectu retroactivo ad conceptionem[2], usque *ad mortem;* eius autem *exercitium* a variis personarum condicionibus quae in iure accurate definiuntur, pendere solet: praesertim ab *aetate* (infans, impuber, minor, emancipatus, maior) *sexti* (filia statum electura, uxor), condicione *mental·* (debiles mentales prodigi, ebrii, mente capti) *cof/natione, domicilio.* Quae, ceteroquin, sinvl ter attenduntur ct influunt in iure *canonico* (cf. c.88-97), prout in ea disciplina fuse exponitur.

491. Persona moralis sensu iuridico dicitur: *ens morale, a persona physica distinctum, capax iurium et officiorum.*

---

[1] *Iura naturalia* omnibus hominibus aequo modo competunt, et a iure positivo sancte agnosci et protegi debent; eorum tamen *exercitium* ex rationibus bon· communis aliquando coarctari potest, salvis semper iuribus essentialibus, et de facto quoad aliquas personas semper coarctatur. *Iura mere civilia* quaedam omnibus communia sunt et esse debent; quaedam vero, iure determinatis personis vel classibus personarum reservantur. Cf. R.Ci.HmEns, *Personnel ti v-.t· raie et personnalité juridique* (Paris 1935).

[3] Sic CH 29-30 (cf. 745): "EI nacim»ento determina la personalidad; pero el concebido se tiene por nacido para todos los efectos que le sean favorables, siempre que nazea con... figura humana y vivierc veinticuatro horas enteramente desprend do dei seno -materno" Sic "nasciturus pro iam nato habetur' secundum vetus effatum iur:s. Cf. J Maldonado, *La condicion juridica del us citurus en el Derecho espaiiol* (Madrid 1946).

Factum existcntiae personarum moralium indubium est, et in omnibus iuribus admissum; nam ipsae communitates politicae sunt personae morales.

Fundamentum personalitatis moralis reponendum est in dignitate simul ct insufficientia personae humanae, cui cx una parte competit ius evolvendi congruenter suas facultates in aspectu physico, morah, cultural] et religioso in ordine ad finem proprium modo sibi d gno obtinendum, cx alia vero inest naturalis tendentia et necessitas coniungendi vires ct facultates suas cum iuribus et facultatibus aliorum in quadam societate communitate finis coadunata.

492. Origo personalitatis iuridicac, alia est in ordine supernatural), alia in ordine naturali. Nempe: *a)* In ordine supernatural!: *Ecclesia catholica ct /Iposlolica Sedes,* moralis personae rationem habent cx ipsa ordinatione divina; *ceterae inferiores personae* morales in Ecclesia, eam sortiuntur sive cx ipso iuris praescripto v.gr. Instituta ct domus religiosae, paroeciae, etc., sive cx speciali concessione Superioris ecclesiastici (c.99.100); et Statui incumbit obligatio eas simpliciter agnoscendi ut personas civiles, *b)* In ordine naturali, *duae sunt personae morales, Status* ct *familia,* quae cx ipso iure naturali oriuntur, quatenus natura impellit ad eas efformandas, et earum esse ac iura ad finem necessaria inviolabiliter tuetur; *reliquae, vero, societates* inferiores: *a) fundamentaliter* oriuntur ex ipso iure naturali, per liberum civium consensum, non ex concessione Status, quippe qui officium habet agnoscendi ct protegendi ius civium innatum ad ineundas societates quae finem diversum ab Statu prosequuntur, ct facultates physicarum personarum transcendunt; *β) formaliter,* tamen, et plene, confirmantur ct ditantur quoad personalitatem a Societate civili J, quatenus haec délimitât fines et normas quibus accommodari debent secundum exigentias boni communis ;* salva semper facultate associationis quae ab ipso bono communi habetur concessa5.

493. Distinguuntur personae morales: a) supremae *(Status,* naturalis; *Ecclesia,* supcrnaturaiis), ct inferiores (familia, iure naturali

* Sunt Status (Hollandia, Austria, St.Foederati, Anglia) in quibus societates privatae legitimae, iuribus personarum eo ipso gaudent; in aliis (Hispania cf. CII 35,2.° Lusitania a.33), personalitas acquiritur demum ex concessione Status; in aliis (Gallia praesertim), ius associationum, propter motiva praesertim antirreligiosa, multis difficultatibus coarctatur vel impeditur.

Cf. VermEERSCH, 11,432 denuntiantem errores I beraliurn qui censent personas morales a solo Statu creari et supprimi posse et nimis earum facultates coarctant.

• Scilicet, cum earum existcntia et activitas multum influere possint pro ordine publico,. sive in bonum s ve in malum, ad Statum pertinet normas tradere, quibus associationes pravae et fines nocivi impediantur et exercitium iurium intra limites nioralitat s contineatur; quod obtinere potest, quin ipsam existentiam personarum et capacitatem juridicam a propria auctoritate dependentem faciat, solis fine et activitatibus illarum suae inspectioni et approbationi reservatis.

6 Est ergo discrimen inter potestatem Ecclesiae et Status, relate ad societates inferiores quae apud eos inveniuntur: *Ecclesia* est immediate a Deo et *frior* singulis fidelibus qu.bus, sive ut personis physicis (cf. c.87), sive ut personis moralibus ipsa dat personalitatem; *Status non est prior* singulis civibus. *neque eis dat* personalitatem, potius dii ingrediuntur in Statum cum personalitate et iuribus, quaerendo protect onem ct favorem, non extinctionem eorum. Cf. \V.Bertrams, *Dc origine personae moralis in Ecclesia:* PcrMorCanLit 36 (1947) 169-184.

orta; reliquae societates, quae sunt iuris positivi intra Ecclesiam vel Statum) ;

b) COLLEGIALES, quae constant pluribus personis physic's ad communem finem coadunatis, et non collegiales, quae sunt institutum aliquod, ut hospitalia, vel complexus bonorum, v.gr. fabrica ecclesiae, ad bonum commune relictorum (cf. c.99).

In iure civili non collegiales vocari solent *fundationes;* collegiales, vero, *associationes* vel *societates;* et societates potius dicuntur quae sunt *ad lucrum;* associationes, autem, quae ad alios fines: culturales, recreativos, etc.

e) iuris PUBLICI, quae multipliciter intelliguntur: vel prout reguntur iure, quod respicit ordinem auctoritatis publicae ad subditos; vel prout finem publicum intendentes; vel prout ab auctoritate publica creatae, sint tanquam organa administrationis publicae, vgr. municipia ct provinciae; iuris privati, correlative, quae reguntur iure vigente inter subditos sibi coordinates, vel sunt ab auctoritate privata, vel ad bonum privatum sive utilitatis publicae sive ut.Liatis privatae.

494. II. Principia. 1. *Solum ens rationale potest esse subiectum iuris ct dominii.* Probatur:

Fundamentum iuris ct dominii est natura rationalis, cum suis facultatibus, exigentiis ac necessitatibus; nam solum ens quod sit ea praeditum habet finem proprium, solum gaudet ratione et capacitate relationis quae est in ordine morali, solum potest cognoscere ius et obligationes, et consequenter solum illud potest velle res sibi applicare et retinere ut proprias, "per voluntatem sci. qua velit retinere ius ad rem ipsam, seu obligare alios ne eam auferant" °, ct esse rationabiliter invitum si turbetur ab aliis in dispositione rei quam usu suarum facultatum sibi appropriavit.

Applicatio: *Itrutu et alia entia inferiora,* quae non habent autonomiam moralem, *non possunt habere ius ullum,* neque diminutum, cum nec possint cognoscere ius ct obligationem, nec velle sibi res nullius applicare, nec alios ab carum usu rationabiliter invita excludere. Eorum protectio est propter hominem, qui habet ius in ipsa.

2. *Subiectum dominii sunt in genere*: a) *quaelibet personae humanae,* b) *etiam infantes et amentes, itemque* c) *personae morales.*

Ad a): *Quilibet homo habet finem proprium,* et obligationem illud assequendi secundum ordinationem divinam. Ergo etiam facultatem disponendi de mediis ad hoc obtinendum necessariis, habendo ct exigendo quae sunt ad illum, quin possit ulla potestate creata *directe* impediri in tali prosccu-

• Luco, d.3 n.1.

tionc; unde in quocumque stadio vitae suae, etiam in claustro materno, habet iura inviolabilia, v.gr. ius ad vitam et ad media eius normali evolutioni necessaria.

Ad b); Ius est *potestas quae subiecto competit ratione ordinis,* etiamsi ab ipso *exerceri* aut vindicari nequeat. Ergo potest competere etiam infantibus ct amentibus; imo, necessario competit, iuxta dicta, circa illa iura quae ex natura hominis profluunt, itemque circa alia secundum ordinem societatis legitime acquisita tam in ordine spirituali quam temporali.

Non obstant: «) *actualis incapacitas exercendi dominium;* nam hoc immediate fundatur in potentiis rationalibus ordinatis ad actum, quae vere sunt in infantibus ct amentibus, licet ligatae et impeditae, sicut sunt in dormiente qui relinet dominium suorum quamquam actualem usum et formale exercitium non potest interca habere; *β) necessitas acceptationis,* nam ordo naturae exigit ut dominia possint transferri ab uno in alium sine actu voluntatis in acquirente; et sane leges humanae passim agnoscunt legitimam transmissionem a testatore in heredem inscium testamenti ct testatoris, ac etiam in nondum natum; possunt, ergo, infantes et amentes habere sibi devincta etiam bona externa quibus provideatur eorum necessitatibus, et bonum commune exigit ut habeant propria, ex legitimis titulis'; γ) *impossibilitas ponendi actus lurtdicos personales* suppletur in casibus necessariis per eorum repraesentantes, sive naturales (parentes) sive legales (tutores, curatores), quorum dispositiones legitimae eo ipso sortiuntur effectus iuridicos.

Ad c) : Homines in diversis societatibus coadunati possunt obtinere bonum humanum aliius ac specificum quod est per se obiectum iuris ab auctoritate civili agnoscendum, siquidem inter iura membrorum societatis est hoc, quod possint iura sua facilius aut efficacius prosequi libere congregati in societates inferiores 8. De Ecclesia et Statu ut subiecta dominii, cf. in particulari n.518-520.

3. *Persona humana cessat esse subiectum iuris quoad*

' Ad rem Gal 4,1: "Quanto tempore heres parvulus est nih l differt a servo, em» *sit dominus omnium,* sed sub tutoribus et actoribus est..." Consonant iura civilia.

* *Controversia est inter AA.,* qua quaeritur quodnam sit *immediatum subiectum* iuris in persona morali. Certo non sunt singuli socii individuatim; *pro aliis* sunt ipsae personae physicae in societatem coadunatae indivrsim et formaliter qua ordinatae (cf. v.gr. Vermeersch, *Quaestiones de instita* p.687-691); *pro alis,* ens sociale distinctum a personis etiam collect-ve sumptis. Cf. P.Gillet, *La personnalité juridique en droit ecclesiastique* (Malinas 1927) p.275-277; R.Clemens *Personnalité morale et personnalité juridique* (Paris 1935) p.252-256.

res materiales, cum moritur [9]. Nam bona materialia ei conceduntur a Deo pro vita sustentanda, ***In*** *bona mixta,* famam et honorem, retinet dominium etiam in sepulcro. *Quoad iura ipsa concreta* non inalienabilia, cessare potest a dominio: tum *actibus voluntariis,* contractibus, abdicatione, etc.; tum *privatione,* per auctoritatem publicam legitime facta (cf. v.gr. c.579; CH 59.65, etc.).

4. *Deus, angeli, dejuncti homines, saltem analogice sunt subiectum iuris respectu viatorum.* Explicatur:

Sunt quidam auctores, qui dicunt ius proprie dictum "supponere quandam *indigentiam* subiecti iuris, qua sci. exigitur, couformiter ad ordinem moralem, ut in suis non offendatur. Etenim quod alicui subiecto ut ius debetur, ipsi profiter propriam subiecti condicionem debetur, non vero propter honestatem aliorum" [10]. *Inde coi eludunt* nostrum debitum erga Deum, cum non sit prftptcr Deum s'.d propter nos, non esse debitum iuris, sed aliud debitum morale. Debitum autem, erga angelos et erga defunctos, magis participai e debito iuris, et saltem improprie ius esse, "quatenus ipsis ius tribuitur magis propter viventes quam propter ipsos" ".

Sed plerique affirmant verum ius tribuendum esse Deo, angelis et defunctis; quia ius est "bonum alicuius ab aliis debitum, seu in eo est quod quis sui est, et ut talis ab aliis agnosci debet cogitatione verbo et opere" ", abstractive a condicione in qua versetur, sive viae sive termini, sive perfectionis sive imperfectionis. Quidquid dc hoc sit, sive univoce sive analogice in ordine iurid eo, *Deus* est verus Dominus absolutus et independens omnium rerum, et "Domini est terra et plenitudo eius" (Ps 23,1) [13]; *angeli,* quoque, habent dominium suarum actionum, suae famae, etc.; et similiter *defunctorum* fama arbitrarie laedi non potest.

495. Scholion: *De iuribus hominis* multum ultimis temporibus actum est:

a) Ex parte catholica, secundum normas veritatis et orthodoxiae, quandam *Declarationem iurium* personae humanae, familiae, Status, Communitatis internationalis edidit National Catholic Welfare Conference, quinquaginta articulis comprehensam; etiam Conversationes catholicae internationales, apud San Sebastian, elaboraverunt aliam *Declarationem iurium et obligationum personae humanae,* consideratae ut individua, in familia, in ordine ad associationem privatam, in natione, in Statu, in Societate international!, in Ecclesia catholica.

• *Etiam mortis declaratione,* facta ab auctoritate publica, cessat; sed non irrevocabiliter. Si plures *simul* pereunt, id quod pro successionibus momentum habere potest, nec probari possit quis prior e vita cesserit, consulantur dispositiones iuris positivi quibus in foro quoque conscientiae parendum est.

30 V.Heylen, *Tr. dc iure ct iustitia6* p.14.

11 lo., *o.c.,* p. 15.

u Id., *o.c.,* p.14.

u Etiam Chrestus, qua persona divina, est Dominus universorum. Quatenus homo etiam habuit aliquod temporale dominium (D 494), quamquam aliquando nihil proprii habuerit, ut Nicolaus **III** tradidit (cf. ibid., nota).

6) Ex PxRTE neutra praeparata fuit, ct ad maioritatem suffragiorum approbata in Organizationc nationum unitarum (OXU), *Declaratio ittrüim hominis,* a qua Deus absens manet, non solum in commemoratione, sed etiam in spiritu plurium ex triginta articubs qui paria iura errori ct veritati concedunt u.

ARTICULUS II

De quibusdam subiectis dominii in particulari

Summa rerum dicendarum: Omissis aliis classibus personarum, considerationem circumscribimus ad eas quae immediatius intersunt moralistae quarum iura et obligationes fréquentions sunt consultationis in praxi. Tot'demquc paragrapliis agrnus de *filiisfamilias* (£ 1), de *uxor bus* (§ 2), de *auctoribus* et *inventoribus* (§ 3), de *clericis bcneficiatis* (§ 4), de *religiosis* (§ 5), dc *Statu* (§ 6).

§ 1. *De dominio filiorumfamilias*

496. 1. Praenotanda de familiae bonis: *In qcnere constat* familiam indigere bonis materialibus, et gaudere facultate ineundi negotia iuridica. ut fini suo naturali procreationis ct educationis prolis satisfaciat ; ideoque ius proprietatis et dominii pro familia, tanquam pro spcc'ali subiecto, vindicandum est, ct patrimonium familiare agnoscendum. Cum vero sit societas naturalis, ct cx necessitate naturae tum familia tota, tum singula cius membra, *bonis indigeant,* quaestio ponitur dc subiecto *immediato* horum bonorum ct iurium; num cx iure naturae sit tota familia *simul,* an singula membra *pro rata* parte, an paterfamilias *solum,* cum usu obligatorio in favorem familiae. In hac re sequentia proponimus:

497. A. *Ex iure naturae:* 1. *Non est necessario communis toti familiae neque eius membris singillatim per quotas partes, proprietas et ususfructus bonorum materialium,* quibus indiget ut fini suo naturali satisfaciat; nam satis exigentiis naturae providetur, si paterfamilias habeat dominium omnium bonorum cum obligatione sustentandi convenienter familiam.

2. *Aliunde, non est contra ius naturae, quod bona sint communia toti societati familiari;* ita ut singuli, dc rebus domesticis rationabiliter pro necessitatibus desumentes, non laedant iustitiam.

3. *Quando dominium est penes patremfamilias totum, ilh tenetur, saltem ex pietate, ad providendum reliquis membris in necessariis pro eorum condicione et statu;* obligatio *iustitiae strictae* non constat in patre respectu filiorum; et potius neganda est in filiis respectu parentum, in marito respectu uxoris, et a fortiori in

M Cf, Ecclesia 7 (1947) 1,201-202, ubi exscribitur declaratio americana; *Antcproyccto dc declaracidn dc los derechos del hombre* (San Sebastien 1949); textum integrum Declarationis ab ONU in Cristiandad l (1948) 509-510 ct in CivCat (1949) 1,208-211. Pro criterio efformando, cf. A.MessixEo, *La dichiarasione httcrnasionalc dci diritti dcll'uomo:* ib'd. (1949) 11.380-392; G-Vrdel, *Les declarations des droits de l'homme:* Et 266 (1950) 66-82.

uxore respectu mariti. *Ratio* est quia titulus immediatus sustentationis debitae non alius demonstratur nisi indigentia, quae non fundat ius sed obligationem caritatis vel. in casu, pietatis u.

4. *Non laeditur probabiliter iustitia, cum aliquis de familia detrahit, inscio vel etiam volente patrefamilias, aliquid quod sibi ex /delate debetur;* quamquam enim pictas non fundat strictum ius ad rem, facit ut pater non sit rationabiliter invitus propter usum vel consumptionem, quant ipse ultro debuisset concedere.

498. B. *Ex iure positivo:* 1. *In iure rornano primaevo omnia bona familiae ad patrem seu ad caput familiae pertinebant, sed paulatim aquila fuit capacitas membrorum familiae ad dominium habendum.*

Sic iure, quod diu magnam Europae partem rexit, primo filius habuit *peculium;* deinde diversa bona quae pro diverso titulo dicebantur, *castrensia,* quae occasione militiae, ut iuvenes ad eam allicerentur, concessa fuerunt cum domuiio perfecto; *quasi-castrcnsia,* quae occasione officii publici, beneficii etc. acquirebantur, pariter cum dominio perfecto; *profedit a,* quae filius lucrabatur ex bonis paternis aut accipiebat intuitu patris, quorum dominium perfectum erat penes patrem, nisi filio cederet usumfructum; *adventitia* quae filo proveniebant aliunde quam a bonis paternis, cum dominio generatim solum radicali, nam ususfructus et administratio regulariter spectabant ad patrem ".

2. *Ex iuribus hodiernis singula membra familiae sunt capacia ad habendum dominium bonorum, plerumque non plenum et perfectum.* Ut videbimus deinde in particülaii de filiis et uxoribus, bona eorum ex magna parte solent esse *liqata* vel *servientia,* i.e. vel sola administratio, vel usus etiam ct ususfructus pertinent ad patrem, vel respective ad maritum.

499. II. Fieiusfamiliais, hoc loco, sensu iuris, intelligitur *persona cuiuslibet sexus ex legitimo vel legitimate matrimonio nata et potestati paternae adhuc subiecta.* Dicitur:

Ex legitimo, sci. cx matrimonio secundum normas legis contracto (cf. c.l 114; CH 42); idcoquc ex matrimonio canonice valido vel putativo, si agitur de catholicis hispanis.

Vel legilimato matrimonio; nani in iure tam ecclesiastico (cf. c.l 117) quam civili (CII 122.154), illegitime nati, qui naturales sint, per subsequens parentum suorum matrimonium ita legitimantur ut, quoad rem istam, in omnibus aequiparentur legitimis. Filii *illegitimi* naturales, itemque *légitimait per rescriptum* principis (cf. CH 125) ct *adoptati,* quamquam potestati paternae subsunt (CII 154). quoad effectus nunc examinandos separatim considerantur (cf CH 166), ne praeiudicium afferant filiis legitimis.

Potestati paternae subiecta est, vi legis positivae, quaelibet persona *minor* aetate, i.c. vigesimum primum annum nondum adepta

14 Cf. TanqüErKY, 111,148; VermKKrsch, 11,344,2.
je lus germanicum magis favebat patrimonio et communioni familiari; nunc quoque est in eo quaedam tendentia ad patrimonium familiare.
Notare mvat iura moderna non esse generatim *cogentia,* sed tantum *Ju-Positiva* in hac re, i.e. non interdicere pactiones privatas, sed disponere quid valeat, cum pactiones non sunt. j

c88 § 1: BOE 15-12-1943), quae legitime non fuerit emancipata, sive ipso iure *per matrimonium* (CH 315) aut *liberam adscriptionem srrz'itio nvbtari* temnnre belli post decimum octavum aetatis annum (Dccrctum-Lcx 7-3-1937), vel *cx concessione habentis patriam potestatem* facta per actum iuridicum sollemnem (CH 316) in favorem filii decem saltem et octo annos nati (CH 318), vel *per habilitationeni iuridicam.* a consi'io familiae legitime c-ncessam orphano, qui consentiat et habeat decem et octo annos (CH 322-323).

Subicctin paternae potestati facit, ut filius non sit sui iuris; *emancipatio per maiorerritatem* facit filium plene sui iuris, salva restrictione quoad consilium parentum exquirendum ad matrimonium (CH 45,1.°), et quoad domum paternam non deserendam a filiabus infra vigesimum quintum annum nisi ad normam a.321 reformati (lege 20-12-1952); *emancipatio concessa minori* dat pariter facultatem disponendi de propria persona et bonis sed cum limitationibus sive quoad matrimonium ineundum (CH 45,1.°), sive quoad dispositiones quasdam bonorum et interventiones in indiciis (CH 317; cf. 315).

500. III. Principia: A. *Ex iure naturae:* 1. *Piliifamilias,* attentis etiam iis quae supra exposuimus, *capaces sunt dominii separati* a bonis parentum vel patrimonio familiari, *itemque exercitii personalis* postquam ad usum rationis pervenerint ; sed, pro eorum naturali infirmitate, *administratio valde convenienter reservatur* parentibus in minorennitate.

2. *Probabiliter non habent strictum ius ad sustentationem a patre habendam,* sed solum titulum *pietatis,* ex quo cis debentur a parentibus necessaria, quatenus ipsi sibi providere nequeant.

Applicatio: *Hic titulus tollit rationem iniustitiae* actibus, quibus *clam sumunt ex bonis paternis,* quae eis debentur secundum condicionem oeconomico-socialcm familiae; nam quoad talia pater non potest esse rationabiliter invitus de *re ipsa,* sed tantum dc *modo.* Quodsi habent bona propria, ct pater explicite vel implicite negat cis subsidium dc suis bonis, quod raro eveniet, strictam iniustitiam committunt in praedictis subtractionibus clandestinis utpotc quae sibi iam non certo debentur neque pietate, ct melior est condicio possidentis.

3. *Acquirunt dominium:* a) SALTEM r a d ic a l e, *in omr nia bona quae cis obveniunt ex titulo gratuito* 17 ; a) *si habent usum rationis,* possunt ea sine iniustitia per seipsos *administrare,* et *fructus* eorum in personalem tantum utilitatem

ll Si ea ad determinatum finem, v.gr. pro libris sibi comparandis, acceperint, per se deberent restituere quod in boc defraudaverint: sed voluntas donatoris non ahsoluta, vel condonatio, plerumque praesumi poterit, maxime si non a parentibus sed ab aliis propinquis aut extraneis donum habuerint. Sic passim AA.. vg. Genicot-Salsmans 1,472; Merkelbach, 11.178; Noldjx-Schmitt, 11,375. Donatio est sci. plerumque *sub modo,* non sub condicione.

invertere; *β) si non habent usum rationis, administratio,* et ut videtur *ususfructus,* spectat ad patrem vel matrem ; y) *saltem ex pietate et caritate* habent obligationem conferendi sua bona ad necessitates familiae sublevandas ; et propterea parentes ct fratres non tenentur restituere, quae in talibus adiunctis ab eis, non consentientibus, abstulerint;

b) perfectum, *in lucrum quod propria industria acquirunt, extra domum paternam laborantes;* quodsi interca in domo paterna alantur, tenentur patri sic requirenti solvere pro alimentis, vestitu et habitatione.

4. *Lucrum, autem, filii, in domo paterna laborantis:* a) *si nomine patris laborat, totum pertinet ad patrem;* b) *si negotiatur nomine proprio cum bonis paternis: a.) de licentia patris, totum lucrum facit suum,* propter consensum tacitum patris, cui non tenetur solvere neque pro expensis capitalis ; *β) sine licentia patris,* semper peccat propter abusum, sed partem lucri *correspondentem industriae personali* (dimidiam ad summum in casu favorabiliori), potest sibi retinere, reliquam tradendo patri, eique eventualiter satisfaciendo pro lucro cessante et pro damnis causatis ; imo, secundum sententiam probabilem, poterit sibi *totum* lucrum retinere, si in ineundo negotio certus fuit de felici exitu, vel paratus compensare patri de propriis bonis pro damnis eventualiter ipsi causandis ; nam, in tali casu, adhibuit capitale patris tanquam *commodatum,* quod fructificavit totum commodatario. In omnibus istis casibus filius non est iniustus, si exigit salarium a patre 18 ; imo, et lucrum laboris extraordinarii, ex qua parte debetur propriae industriae, sibi servare potest, ut paulo antea implicite indicatum est.

Applicationes : 1. *Ex solo iure naturali 11011 onustat strido iniustitia, si fiater detrahat* de bonis personalibus filiorum, quantum ipse insumit in eorum sustentationem, vel etiam quantum requiritur ad communes familiae necessitates; *primum* patet, quia obligatio quam habent illos sustentandi est probabiliter solius pietatis neque ulterius extenditur quam ipsorum necessitas; *alterum,* autem, inde concluditur, quod filii nequeunt esse rationabiliter inviti circa istam rationem agendi.

2. *Neque constat vicissim ex eodem iure naturae iniustitia stricta, si filius minor detrahit de salario* percepto extra domum paternam de licentia patris, vel etiam si totum sibi retinet; utique, vero, si, laborans in domo paterna, clam subtrahit quantum extraneus per-

w Cf. LKSsro. 1.2 C.12 n.81. Sed in tali casu pater, vicissim,' in stricta iu> titia non prohibetur exigere a fiJio solutionem pro sumptibus sustentationis

cipcret pro co labore; nisi forte extraordinaria diligentia ct plus debito laboraverit, sub spe satis significata, ct a patre approbata, pinguiorem partem hereditatis percipiendi. *Ratio prioris est,* quia probabiliter pater tenetur sustentare filium minorem, etiamsi is habeat unde sustentetur proprio labore, accedente praeterea tacito consensu patris silentis; *ratio, autem, posterioris* est, quia cum pater non habeat probabiliter obligationem iustitiae sustentandi filium, ex sola pietate non tenetur alere illum qui sibi potest providere ideoque rationabiliter invitus est de hac ratione agendi filii laedentis ex sua parte pietatem erga patrem. Limitatio ponitur dubitative, nam si non existât pactio, saltem implicita, illa diligentia extraordinaria rectius negatur esse titu'us ad assccurandam sibi maiorem hereditatem prae aliis filiis, praesertim ubi propter illam diligentiam ipsa condicio socialis familiae non est elevata. *Compensationem iam factam* propter hunc titulum, facilius tolérai erimus, quam eam in antecedenti faciendam permiserimus.

3. *ritius qui in domo paterna diligentissime laboraverit ad oeconomiam sustentandam et meliorandam,* aliis filiis eam ncgligcntibus ct potius dilapidantibus, posset retinere pecuniam quam sibi reservaverit in compensationem extraordinarii laboris ct providentiae in onera communia ferenda. Sed consulenti utrum posset incipere hanc subtractionem, melius consuleretur ut pactionem cum patre de ea re iniret.

501. Pro praxi notandum est, minime probari posse ut, vel parentes vel filii, intendant agere in relationibus ad invicem secundum eas exigentias quas ex titulo iustitiae strictae invocare possunt, addito, ubi necessarium sit, favore possessionis. *Salva iustitia, gravissime laedi potest caritas ct pictas* inter membra familiae; et iis substantialiter servatis, adhuc magnus prostat campus virtutibus domesticis exercendis, */iliud quoque maxime attendatur:* secundum officia pietatis ct caritatis, parentes ct filii passim ponunt laudabilissime *limitationes propriis* iuribus, certis vel probabilibus, ita ut iam multa non possint facere sine iniustitia, quae secus non essent probabiliter iniusta; v.gr. apud nos filius generatim renuntiat tacite cuilibet salario percipiendo a patre, quamvis hic habeat voluntatem sustentandi filium in minorennitate, etiam bonis personalibus fruentem. Huiusmodi limitationes reciprocis iuribus imponuntur quoque legitime a iure positivo propter bonum commune, eisque in conscientia standum est. Praestat, igitur, eas in concreto cognoscere.

502. B. *Ex iure positivo hispano,* cui proxime concordant CHA, filiusfamilias habet:

1. ***Dominium perfectum cum adminislratione:*** a) *in bona quae proprio labore, vel industria, vel quocumque titulo lucrativo acquirat, si de consensu parentum vivit independenter extra domum paternam; v.gr.,* in pecuniam quam obtineat operam suam locando, artem propriam exercendo, circa propria negotiando, etc. (CH 160), salvis limitationibus

a.317 descriptis, quae cum afficiunt secundum optimi nominis civilistas.

β) hi pecuniam impositam nomine minorennis, absque interventu parentum, in Capsa Poslali Parsimoniae aliisque Capsis, Mutualilatibus, Sectionibus parsimoniae infantilis aut scholaris (Caja Postal de Ahorros, Cajas Generales de Ahorro, Mutualidades, Secciones de Ahorro); quod aequo iure conceditur ab auctoritate ad stimulandum sensum parsimoniae in iuvenibus 10;

γ) *In pecuniam impositam in Instituto Nationali Praevisionis a minori infra decimum octavum annum,* qui propria responsabilitate declaret se vivere dc venia parentum ab eisdem independentem, et impositiones provenire ex suo labore, vel industria, vel alio quovis titulo lucrativo 20;

δ) *hi bona consumptibilia vel alia mobilia minuta, a parentibus, propinquis vel amicis absolute donata;* iure enim praesumitur voluntas donatorum haec fuisse, nec alia potuit esse quoad res primo uso consumptibiles.

2. *Dominium perfectum sine administratione, in bona vel reditus datos aut legatos filio pro expensis educationis et instructionis, nisi aliud cautum fuerit* in donatione vel legato (CII 162); unde non laedit iustitiam si haec bona occultet et subtrahat administration! patris. At vero debebit pro eis satisfacere donanti, si illa applicet non ad expensas educationis, sed ad alios fines quos non possit rationabiliter praesumere inclusos in mente donantis; tamen post factum restitutio plerumque urgenda non est, sive quia mentem donantis largius interpretari licet quasi *modum,* non condicionem strictam, designaverit, sive quia condonatio praesumi possit. Pater laedit iustitiam, si fructus horum bonorum sibi retineat, fretus silentio filii, non ultro sed ex timore reverential! tacentis.

3. *Dominium radicale tantum, seu nudam proprietatem in cetera bona, quae filius acquirat labore suo vel industria dum vivit sub potestate paterna;* ususfructus autem aequa ratione conceditur ei, sub cuius potestate vivit (CH 160), tanquam aliqualis compensatio pro sustentatione et educatione filii, et pro cura administrandorum eiusdem bonorum. Sed tunc pater vel mater novo titulo, coque iustitiae strictae, te-

Reglamento de la Caja Postal de Ahorros, 13-1-1916, a.17; Estatutos de las Cajas de Ahorro popular, 14-3-1933, a.26.

30 Reglamento dei Instituto Nacional de Prevision, 17-8-1910, a.9.

netur ad sustentationem et educationem filii, ct quidem consentaneam ad fortunam ipsius filii, si forte superat possibilitates personales patris. Vicissim filius tenetur tunc tradere patri sua lucra pro usu fructu in pretium sustentationis suae; et hoc quidem saltem cx debito pietatis, imo secundum aliquos AA.21, etiam ex iustitia, quia sit compensatio expensarum quas pater facit pro eo non obligatus ex iustitia; sed nisi intercedat pactum speciale liberum, obliratio ex titulo iustitiae probabiliter negatur ab aliis, quia sufficit ut lex naturalis inducat filiis obligationem pietatis ad resarciendas expensas suae sustentationis 2Z.

4. *Neque proprietas neque isusfructus eorum quae acquirat minorennis ex bonis parentum pertinet ad ipsum, sed ad parentes,* nisi isti quotam partem vel totalitatem lucri filio cesserint, ad futuram, tamen, hereditatem non computandam (CH 161). Attamen, sunt qui dicant filium non laedere iustitiam, si desumat cx bonis paternis quantum deberetur operario pro mercede laboris quem ipse praestat pro illo23. Haec sententia potest valere pro casibus, in quibus aliquis e filiis praestat laborem indebitum vel manifeste excedentem cooperationem aliorum filiorum, praesertim si post maiorennitatem pergit laborare in domo paterna diutius quam ceteri; secus etiam tolerari fortasse potest post factum, praesertim si condonatio verisimiliter praesumatur, ad non urgendam restitutionem ; vel etiam ante factum, si per industriam filii, vere extraordinariam, fortuna paterna notabiliter meliorata sit, et ideo alii fratres percepturi sint pinguiorem hereditatem : secus \rero, sive cx conventione tacita contraria. sive quia generatim expensae factae a patre in educationem filii exaequant et sunerant utilitatem causatam a filio, titulus compensationis valde dubius nobis videtur, praesertim cum favorem legis nullum habeat, ct pater probabiliter potiatur ex iure naturali titulum iustitiae ad illum laborem filii.

5. *Pater et. in eius defectu, mater habet administratio·nem bonorum filii sub potestate paterna constituti* (CH 159), *itemque usumfructum in casibus a lege praevisis* (CH 160).

51 Sic v.gr. Merkelbach, 11,177; Genîcot-Salsmans, 1,471.

" Sic v.gr, Vermeersch, 11,344; Heylen, *Tr. dc iure ct iujt.* p.161; Van·cfeluwe, *Dc dom nio filiorumfamilias:* CollatBrug 43 (1047) 263-264

a Sic, invocantes Lessio, 1.2 c.12 n.81, v.gr. FerrEhes-Monorîa, 1.656; Gemcot-Salsmans, 1,471; Heylen, *Tr. de iure ct iust.* p.161-162; Merkelbach, 11,177.

Ea autem gerere debet ad normas legis ; sic, v.gr., non potest alienare vel gravare bona immobilia filii, nisi in casibus exceptionalibus (CII 164); habet obligationes cuilibet usufructuario et administratori impositas (CII 163), etc.

Bonorum filii legaliter recogniti vcl adoptati pater non habet usumfructum; imo, neque administrationem, nisi praestita cautione (CH 166).

503. Applicationes: 1. *Filius minorennis nihil potest exigere pro labore* impenso in domo paterna; non enim habet titulum neque generatim cx lege civili, neque cx naturali, nam cius servitia vix possunt superare expensas. Quid valeat, si pecuniam acquivalentcm stipendio proportionate suis servitiis detrahat superius dictum est.Si *degat extra domum paternam de licentia patris,* lucratur quidem sibi; scd si expensas vitae ferat pro ipso pater, hic potest exigere salarium tanquam compensationem; quodsi non petat, condonare censetur.

2. *Filius maiorennis potest inire conventionem cum patre,* ct saepe convenienter inibit, in qua, solutis expensis domus, vestitus et alimcntationis, integrum salarium pro servitiis requirat. Quid sibi probabiliter liceat deficiente hac conventione, dictum est in superioribus principiis.

3. *Filius gerens negotia:* a) *ut mandatorius* patris, nullum ius habet ad partem lucri, scd eventualiter ad solam retributionem; b) *ut socius patris,* ius habet ad quotam partem lucrorum societati provenientium : c) *nomine proprio,* scd adhibito capitali patris, distinguendum est: a) *si periculum sortis assumit* ipse tuta conscientia potest sibi retinere totum lucrum, compensando patri damna forte causata; *β) si periculum sortis non assumit,* lucrum correspondens capitali est pro patre. Cf. supra n.502,4.

504. In praxi: *Sunt qui commendant conventiones infer filios maiorennes et parentes;* hoc conflictus conscientiae minueret, quando filii volunt recurrere ad compensationem servitiorum inaequalium quae proferunt reddisse familiae.

Quando dc compensatione quaerant filii: ante factum oportet eis officia pietatis, caritatis, pacis familiaris servandae inculcare, et conventionem cum patre commendare; post factum possunt adhiberi opiniones benignae supra indicatae.

Propter intimam coniunctionem inter membra familiae, quae facit ut sint minus inviti quoad fraudes reciprocas, ΑΛ. generatim censent materiam iniustitiae theologice aestimandam esse duplicata mensura, quae applicaretur, si ageretur dc fure vcl damnificatore extraneo. Quod, non tantum de filiis, sed etiam dc parentibus valere videtur.

§ 2. *De dominio uxorum*

505. 1. Praenotandum de societate coniugali: Suppositis iis quae initio articuli II dicta sunt, constat virum ct feminam matrimonium ineuntes, societatem naturalem efformare, in qua vir e$t

caput, uxor autem socia ct adiutrix secundum divinam ordinationem. Hinc "cx ipsa matrimonii natura, potius quam spoliatorem bonorum, uxor maritum obtinet administrationis adiutorem, ct maritus onus alendi uxorem assumit, quatenus haec indigeat. Simul autem votis naturae consentaneum est. ut quaedam bonorum societas inter utrumque coniugcm incatur"'4. Quae autem ex iure naturali vel ex libera coniugum conventione non satis determinata fuerint circa bona societatis coniugalis et uxoris, ea supplctoric determinari solent ab auctoritate civili, pro facultate quam habet statuendi de effectibus mere civilibus matrimonii, qualia sunt mutua coniugum iura in bona fortunae, salva generali ordinatione divina, cx qua vir est caput in societate coniugali. Itaque, dc dispositionibus iuris tum naturalis tum positivi in particulari agendum est.

506. II. Principia: A. *Ex iure naturae:* 1. *l ir, tanquam caput familiae:* a) ***habet ius et officium*** *gerendi rem familiarem,* acquirendo et administrando res ei necessarias, ineundo negotia iuridica, sed simul exigendo submissionem et cooperationem, quam uxor, saltem cx pietate et obedientia, praestare tenetur.

b) ***Non constat eum teneri*** *stricta obligatione iustitiae ad sustendandam uxorem;* et probabilior videtur obligatio solius *pietatis,* etiamsi uxor non habeat unde vivat; aliunde obligatio pietatis certa est, etiam erga uxorem bona propria habentem, quae, vicissim, habet obligationem providendi secundum suam condicionem rebus domesticis et proli; quodsi uxor deficiat in suis officiis, obligatio sustentationis cx parte mariti non urgetur neque ex pietate, si ipsa habeat unde sustentari possit.

c) ***Bonorum communium administratio*** *et* ***dispositio usufructus ad maritum perlinet;*** sed ex solo iure naturali potius affirmandum videtur verum *condominium* uxoris in dimidiam partem bonorum exsistentium; ideoque laesio iustitiae strictae, si maritus dissipat ct bona. Num ex lege positiva tollatur ratio iniustitiac tali dissipationi, dicemus infra.

d) ***Deficientibus bonis communibus, maritus tenetur*** *expendere ex pietate fructus bonorum personalium* in sustentationem familiae; cisquc non sufficientibus, habet ius applicandi fructus cx bonis uxoris; iis quoque insufficientibus, invertit primum proprium capitale, deinde dotem uxoris.

e) ***Laedit iustitiam*** *et ad reparationem tenetur,* si de bonis uxoris propriis disponat ultra limites lege naturali vel

* ViRMEERSCH, 11,346.

dispositionibus iuris positivi sibi concessis, v.gr. si bona paraphernalia non necessaria insumat, vel si uxorem vi aut metu cogat ad alienanda alilerve obliganda bona personalia, quorum administratio ad ipsam spectat.

2. t/xor, *tanquam socia mariti, non serva·*, a) ***conservat capacitatem habendi dominii pleni*** in bona personalia, simul cum administrationis facultate ; dc facto hodie solet ipsi reservari perfectum dominium, cum administratione, in bona paraphernalia.

b) ***Potest exigere ut maritus ei provideat ex bonis communibus*** et fructibus dotalibus, dummodo ipsa, pro sua condicione, cooperetur labore ordinario ad sustentationem familiae: obligatio mariti probabiliter non est ex iustitia, sed ex pietate ; urget, tamen, etiamsi uxor nulla bona attulerit ad matrimonium.

c) ***Multum suadetur ex iure naturali ut in rebus domesticis habeat moderatam Ubertatem,*** seu potestatem clavium 25, ex qua possit, sine venia expressa, disponere necessaria ad sustentationem familiae, per consuetas distributiones, emptiones, venditiones, aliosque actus oeconomiae domesticae. Ex eadem ratione, potest, inconsulto marito, facere eleemosynas quas secundum condicionem familiae facere oportet, et in eis faciendis supplere etiam negligentiam mariti ; partem vel totalitatem eleemosynarum potest et debet invertere in sustentationem propriorum parentum, filiorum ex priore matrimonio aliorumque consanguineorum propinquorum, si sint graviter indigentes; quodsi istae eleemosynae, etiam largius applicatae, non sufficiant, per se debet eis succurrere ex propriis bonis, et solum iis deficientibus, potest accipere ex bonis mariti etiam inviti 2G, nam "maritus, ut administrator ct caput familiae, debet ea clare uxori quibus suis obligationibus naturalibus satisfacere possit" 27. Sed in ultimo casu dc-

23 Plura iura positiva hoc *clavium mitnus* ci attribuunt; ordinatione utique potestativa, potius quam cogente. Cf. CH 62.

2β *Uxor non tenetur computare in partem dotis recuperandae,* eleemosynis ordinarias factas suis propinquis indigentibus sine consensu mariti; imo neque al as vere necessarias, quas fecerit ex bonis communibus vel et;am mariti deficientibus sibi bonis personalibus. *Sic probabliter plurcs,* ut Noldin-Schmitt, 11,378; GenicoT-Salsmans, 1,474; UbACH, 1,652; Heylen, Tr. *de iure et iust* p. 156-157; I'erreres-Moxdrîa, 1,668 q.4.°; *contrarium,* tamen, sensit S.Alfossus. 1.3 n.542. Ex iure hispano nullum dubium existit circa non obligationem, si agitur de filiis legitimis, quos a. 1408,5.® disponit sustentandos ex bonis communibus.

-T Merkelbach, 11,182, qui hoc permittt certo in favorem patrum ac filiorum; opinative, in favorem fratrum graviter indigentium; similiter Aertsvs-Damen cum S.Alfonso, 1.3 n.542, qui vicissim innititur in auctoritate LïSfii,

bet, quantum possit, etiam per laborem extraordinarium compensare marito.

d) *Deficiente marita ipsa curat rem familiarem;* ideoque, si damnum grave familiae immineat, potest illud detinere, expendendo necessaria ex bonis communibus. Similiter ex eodem principio potest, illaesa iustitia et exigente fortasse pietate et caritate, clam aliquid detrahere de bonis communibus, dotalibus, imo et personalibus mariti, quae non debeantur tertiae personae, illudque conservare ad necessitates futuras, si maritus sit prodigus, ludo deditus, etc. Nam in iis maritus non potest esse rationabiliter invitus quoad substantiam, neque proprie quoad modum.

e) *Laedit iustitiam et ad reparationem tenetur si,* marito rationabiliter invito, aliquid subtrahit citra fines oeconomiae domesticae gerendae, sive ex bonis communibus, sive ex aliis quorum ususfructus perlinet ad maritum, sive, a fortiori, ex bonis personalibus mariti. Tamen ad dimetiendam gravitatem iniustitiae attendenda sunt, tum coniunctio cum marito, propter quam *duplicanda* censetur quantitas ad peccatum grave requisita, tum participatio in bonis communibus, quorum *quadruplicata* circiter proportio exigitur ad peccatum mortale.

f) *Dissoluta societate coniugali habet ius* strictum ad *dimidiam* partem bonorum *communium.*

Hacc iura reciproca mariti ct uxoris magis definiuntur dispositionibus iuris positivi, ct per liberas conventiones vel determinationes eiusdem convenienter modificantur. Praestat, igitur, eas in concreto cognoscere.

507. B. *Ex iure positivo* condicio iuridica uxoris quoad bona pendet, apud omnes fere gentes, a duobus: *a genere bonorum* quae possideat, et *a systemate* quod vigeat inter maritum ct uxorem quoad regimen bonorum. In particulari:

1. *Genera bonorum uxoris, relate ad societatem coniugalem, sunt triplicis speciei,'* n) communia, *quorum dominium radicale pertinet ad utrumque coniugem pro indiviso,* licet ma-

1.2 c.12 n.89, et Luco, <1.16 n.72. Et recte quidem; nam in societate conjugali utraque pars implicite se obligat ad onera alterius partis, ubi opus sit. sustinenda· Cf. etiam Ferreres-Mondria. 668 q.3.°; Heylen. Tr. rfr *iure et lujt.* p.155-156 in eundem sensum.

ritus sit qui administrat et de usufructu disponit[28]; b) paraphernalia (libera), *quorum dominium plenum, et per se etiam administratio, spectat ad uxorem.* Ea sunt quae uxor affert ad matrimonium praeter dotem, quaeque in decursu vitae coniugalis obtinet post dotem constitutam, quin huic ca adiciat (CH 1381); c) dotalia, *quae afferuntur ab uxore in matrimonium sub conceptu dotali, vel sub eodem postea acquiruntur* (CH 1336); ac duplicis rationis sunt in quibusdam iuribus, ut v.gr. in nostro: a) *aestimata* seu commissa, quae afferuntur ab uxore ad matrimonium ut, facta evakiatione, transeant in *proprietatem mariti, non definitivam,* sed restituendam uxori in se vel in aequivalenti cum dissolvatur matrimonium; *β) non aestimata* seu servientia, quorum uxor retinet nudam proprietatem, et habet incrementum vel detrimentum, sed usufructus et administratio est penes maritum pro oneribus communibus ferendis (CH 1346.1347).

2. *Systemata ordinantia varia iura uxoris circa bona fortunae* sunt duo, fundamentaliter: *a)* conventionale, *quod coniugcs, facultate a lege concessa utentes, ante matrimonium ineunt,* generatim per actum authenticum coram notario, et non mutabile ad nutum ineuntium; hoc potest esse: ?) *separationis,* et tunc unusquisque coniugum conservat propria bona, sive cum administratione personali et obligatione contribuendi determinata proportione ad onera familiae sublevanda, sive cum usufructu et administratione apud maritum pro gestione expensarum familiarium (communis administratio usufructuaria); /?) *communionis,* et tunc bona pertinent ad societatem coniugalem, diversis limitationibus, v.gr. sola mobilia (communio mobilium), aut sola acquirenda (communio acquirendorum), etc.;

b) legale, *quod lege positiva determinatur, generatim supletorie,* i.e. quod non applicatur nisi ipsi coniugcs illud accipiunt, sive explicite per electionem expressam, sive implicite, quando nihil dc bonis paciscuntur, aut conventionem ineunt invalidam.

3. *In foro conscientiae fundamentale principium erit hoc:* Consideretur genus bonorum et systema libera conventione vel determinatione legis susceptum, et obligationes ex

—e—e-e»

25 Secundum plerosque jurisperitos communitas coniugalis non gaudet iuribus personae iuridicae. Ideo, etiam, usufructus bonorum communium non potest esse penes communitatem, sed naturaliter est penes maritum, qui est caput familiae.

eo dimanantes urgeantur in conscientia; sic enim obligant, tum ex vi propria systematis legalis, quando sua auctoritate leges definiunt iura temporalia ac proprietatem coniugum in materia suae competentiae, tum potissimum ex voluntate ipsorum coniugum, qui conventiones liberas inierunt, vel legales admisisse censendi sunt cum obligatione in conscientia

C. *Ex iure positivo hispano,* cui proxime concordant CHA, determinantur *onera gravantia bona uxoris* et, admissa libera conventione coniugum ad *regimen* societatis coniugalis statuendum, *suppletorie* definitur et praescribitur *societas legalis lucrorum* (socicdad legal de gananciales), quae, deficiente conventione speciali, viget inter coniugcs. Hacc iam in particulari summatim exponenda sunt.

508. III. De bonis uxorum. 1. ***Bona uxoris in matrimonio sunt:*** *a)* dotalia, sci. tum *bona et iura* quae sub ratione dotis uxor aut affert ad matrimonium, aut acquirit in matrimonio, titulo donationis, hereditatis, legati sub conceptu dotali (CH 1336), tum *immobilia* quae acquirit in matrimonio cx permutatione cum aliis bonis dotalibus, ex iure retractus (cf. CH 1507ss.1521ss) ad uxorem pertinentis, cx solutione vel pretio dotis, ex titulo emptionis e pecunia dotali (CH 1337).

Constituere dotem filiae legitimae tenetur fater vel mater, nisi filia nubat minorenn:s sine consensu parentum (a. 1340), aut habeat bona propria acquivalentia doti secus constituendae (a.1341), aut pro dote tradere malint parentes annuatim reditus doti correspondcntes (a.1342). *Quantitas* vero dotis constituendae aequare debet dimidiam partem legitimae rigorosac praesumptae[58] vel complere usque ad hanc quantitatem bona personalia filiae nubentis (a.1341; cf. *636).*

Dividitur dos in *aestimatam* ct *non aestimatam,* ut supra (n.507,1 c) declaratum est.

6) Paraphernalia, sci. quae uxor affert ad matrimonium praeter dotem, ct quae postea acquirit in matrimonio doti non adiuncta (a.1381 ; cf. a.1396).

2. *Gestio horum bonorum uxoris durante matrimonio,* his normis regitur:

a) Quoad dominium haec valent : a) *dos aestimata* pertinet ad maritum, etsi non definitive, ideoque ipse disponit de

[58] Num agatur de legitima ab alterutro tantum parentum, an ab utroque accipienda, minus constat. Légitimai! rigorosam constituit in iure nostro 1/3 totius massae hereditariae, ex aequo dividendae inter filios. Le. $\frac{H}{3}$ $\frac{H}{3 \times »}$ erge dotem filiae nubentis, $\frac{\text{---}}{3 \times « \times 2}$

ca ; *β) dos inaestimata* pertinet ad uxorem quoad proprietatem, ct potest ab ea alienari, gravari, in hypothecam tradi, consentiente marito vel dc facultate indicis ct interventu personarum CH 1352 designatarum, prout aetate sit maior vel minor (a. 1361); y) *bona paraphernalia* manent sub dominio perfecto ct administratione independent! uxoris, nisi administratio tradatur marito coram notario; maritus nihil potest in ca sine consensu uxoris (a. 1382-1384), sicut neque ipsi uxori conceditur facultas ca alienandi, gravandi, hypothecae subiciendi sine licentia mariti (a.1387) 30.

b) Quoad onera ex praedictis, omissa tamen dote aestimata quae transiit in dominium non definitivum mariti, distinguendum est inter fructus bonorum ct ipsa bona: a) *fructus dotis aestimatae* sunt penes maritum (a.1357); *fructus paraphernalium,* vero, pertinent ad societatem coniugalcm, et subiciuntur levandis oneribus ipsius matrimonii (a.1385); non autem, per se, satisfaciendis obligationibus personalibus mariti (a.1386; cf. Sent. Trib. Supr. 15-1-1917) ; β) *ipsa dos non aestimata* respondet de expensis cotidianis et ordinariis familiae, quae factae fuerint ab uxore vel de cius mandato, tolerante marito, excussis tamen prius bonis communibus et personalibus mariti (a.1362); *bona paraphernalia* quoque subiciuntur oneribus familiaribus levandis, quando bona mariti ct bona dotalia non sufficiunt ad debita solvenda (a. 1385).

3. *Restitutio dotis tam inaestimatae quam aestimatae* uxori facienda est ad normam a.1365: dissoluto matrimonio vel eodem nullo declarato (cf. a.72) ; cum maritus prodigus declaratur (cf. a.225), vel civiliter interdicitur (cf. a.1433. 1436) ; cum eiusdem culpa sententia divortii profertur (cf. a.73, 4.° 1436); denique, cum cx absentia mors illius iuridice declaratur (cf. a.138.1436).

509. IV. De regimine bornorum. Salvis praecedentibus circa species et officia bonorum uxoris, quae vim habent ex voluntate legislatoris independenter ct contra quamlibet pactionem a coniugibus initam ante matrimonium, *duplex regimen permittitur* in nostro Codice, ad decernendum de bonis sive praesentibus sive futuris. Praecipua scitu necessaria haec fere sunt :

30 Hypothecarum specialium constituendarum in bona mariti pro dote aestimata, pro inaestimata quae alienetur, pro bonis paraphcrnalibus marito ad administra· tionern traditis, ius est vel obligatio ad normam a.1349,1354.1355.1361.1384. Cf etiam Ley H (an.1914) 168.1.^.169,183 ct Regiam, (an.1947) 250-258.

1. *Societas coniugalis est regimen quod eligitur a coniugibus,* iuxta diversas pactiones *ante matrimonium* ineundas, ex quibus libere determinant maiorem vel minorem communitatem aut separationem bonorum, aliaque circa *subiectum dominii atque administrations,* et circa *modum* contribuendi ad sustentationem onerum familiarium.

Hae conventiones vim obtinent, modo nihil sit in cis contra leges vel bonos mores, non reddatur contemptibilis auctoritas debita coniugibus in familia, constent in scriptura ante matrimonium publica auctoritate firmata (a.1315-1326).

2. *Societas legalis lucrorum vim obtinet,* sive ex electione ipsorum coniugum, sive suppletorie ex lege, quando pactio non intercessit, vel nulla fuit (a.1315.1318.1325).

a) ExiSTENTiA societatis: Tn hoc regimine, quod necessario *incipit* die nuptiarum (a. 1393), et necessario *protrahitur* usque ad declarationem nullitatis matrimonii (a.1417), vel separationis bonorum (a.1433), vel usque ad mortem alterutrius, vel ad separationem judicialiter factam (a. 1394), omnia lucra ab alterutro coniugum durante matrimonio obtenta ex aequo distribuuntur utrique, matrimonio soluto (a. 1392) ; *ipsa, autem, societas* regitur normis contractus societatis, iis exceptis quae in ipsa lege excipiuntur (a.1935).

b) Communitas conorum coniugaijum praesumitur, dum non probetur proprietas privativa singulorum. In concreto, tamen: a) *sunt bona uniuscuiusque coniugis propria:* quae ipse attulit ad matrimonium ut talia, vel personaliter acquisivit durante coniugio, tum titulo lucrativo personali speciali post datam rebus domesticis diligentiam debitam, tum iure retractus (cf. a.l507ss.l521ss.), vel permutationis cum aliis bonis propriis, tum emptione cx propria pecunia (a.1396); item credita unius propria, quorum solutio per partes percipitur durante matrimonio (a.1402);

β) sunt communia lucra, bona acquisita durante coniugio: titulo oneroso cx communibus bonis, vel industria, salario, labore uniuscuiusque coniugis; fructus, reditus, auctaria percepta sive cx communibus bonis sive ex propriis cuiusque (a.1401) ; fructus iuris ad pensionem vel usumfructum aliquem qui percipiantur durante coniugio, quamquam ipsum ius est proprium titularis; expensae utiles factae in bonis alterutrius, vel cx bonis communibus, vel industria alterutrius, itemque aedificia in superficie alterutrius constructa, soluto eidem pretio pro superficie (a. 1404) ; capita gregis quae excedunt nume-

ruin ad matrimonium allatorum (a.1405); lucra obtenta sive ex ludo sive ex alio fonte, modo non sint restitutioni obnoxia (a. 1406); tandem, communia reputantur quaecumque lucra coniugum, quae non probentur esse alterutrius (a. 1407).

c) Administratio bonorum communium spectat regulariter ad maritum (a.59.1412) [31]; et quidem tam ampla, ut possit quoque, absque uxoris concursu, quosdam actus proprietatis ponere; sci. potest ea bona alienare vel gravare sine uxoris consensu, titulo tamen *oneroso* (a. 1413), itemque de eis disponere titulo *gratuito* ad moderatas largitiones in fines pios vel beneficos, quin sibi reservet usum fructum et ad solvenda *studia* filiorum communium (CH 1415.1409); sed si egerit contra praescriptum codicis, vel in fraudem uxoris, haec et huius heredes indemnes servari debent (a. 1413).

d) Onera, bonis communibus gravantia, sunt: a) *solutio debitorum et obligationum* quae post matrimonium contracta fuerint, tum a viro, tum etiam ab uxore in casibus iure permissis; *β) sumptus necessarii pro refectionibus* quibuslibet bonorum communium, et solis minoribus bonorum alterutrius; y) *expensae faciendae ad sustentandam familiam* et educandis filiis, tam communibus quam legitimis alterutrius coniiigis (a. 1408); δ) *debita in ludo licito* contracta ab alterutro (a.1411)[32][33]

c) Dissoluta societate legali lucrorum, et factis ex bonis communibus *deductionibus,* quae iuxta leges faciendae sunt (a.1424), remanentia bona liquida in duas partes dividuntur, a marito et uxore illorumve heredibus ex aequo percipienda (a.1426).

Applicatio: *Majitus laedit iustitiam stridant adversus uxorem: a)* CERTO, *si bona propria mulieris dissipat,* aut si gravi negligentia ca administrando diminuit; vel si uxorem vi, metu aliave ratione compellit ad renuntiandum facultatibus sibi a lege concessis circa bona personalia;

b) probabilius secundum ius nostrum, ne dicam certo, *si bona communia dissipat,'* non modo contra leges procedens (cf. 1413), ut plerique tenent, sed etiam si dispositiones posi-

[31] *Ad uxorem trahitur administratio bonorum' commun um:* si ita pactum est ante matrimonium (a.59.1412); si ipsa mariti incapacis tutrix renuntietur (a,220.1441); si maritus iudicialitcr declaretur prodigus, interdictus, absens (a.187.225.1441); sed sine auctoritate indicis nequit bona, sive communia sive mariti propria, alienare, vel in hypothecam tradere (a.1444).

[33] Quidquid durante matrimonio amissum in quolibet ludo et iam solutun fuerit ab alterutro coniugum, non minuit ius cius ad lucra ct bona Ctomunia (a.1411).

tivas non transgrediatur; nam uxor habere videtur verum *condominium* in illa bona (cf. a.1392.1395.1426, praesertim 1413.1414), quae massam indivissam inter coniuges constituunt, licet haec pro indiviso proprietas peculiari ratione a iure ordinata existât 33, ideoque vere rationabiliter invita praesumitur quod *sua* bona dissipentur, licet actionem non habeat in maritum prodigum, nisi ad obtinendam separationem bonorum 34;

c) minus probabiliter *si dotem aestimatam dilapidat,* non habens bona propria unde possit eam redintegrare uxori; nam, quamvis offendit in hoc pietati et caritati, tandem aliquando disponit de *suis,* propter concessionem legis absolutam.

§ 3. *De dominio auctorum et inventorum*

510. *Fructus intellectualis habet indolem specialem,* quatenus sci. cohaeret quidem intime cum ipsis internis hominum operationibus, sed aliunde facillime communicatur, et multiplicis ab aliis occupationis capax apparet; unde iuristae et moralistae disputant, num et quatenus fructus intellectus ad extra manifestatos possit aliquis proprie dominari. Quaestio agitatur ratione potissimum *emolumentorum,* quae auctor et inventor possunt capere ex suis operibus, sci.: a) *immateriale,* famae et honoris; ac *β) materiale,* pecuniae provenientis e 'publicatione rei nova. En, igitur, quaestio quae ab invento prelo est perennis actualitatis.

511. Auctor hic intelligitur, *quisquis proprio ingenio aliquid novum producit, v.gr.* qui librum conscribit, opus artis exequitur, picturam, rythmum musicum, etc., producit. Dicitur:

Aliquid novum, excedens sci. praecedentia saltem quoad modum, opere exeeutum vel proxime exequibile, aliquo modo extra mentem positum.

Inventor, prout contradistinguitur ab auctore, dici potest,

u Cf. in eundem sensum universali consideratione: A.StandaErt, *Num iustitiam cimmutativam maritus laedit bona communitatis dissipans:* CollatGand 8 (1921) 117-119; V.VÀNGHELUwE, *Dc legali communitate bonorum inter coniuges:* Collat3rug 43 (1947) 340.422, et AA. ibi citatos, ut Waffelaert, Hosten, Tan· querer, 'Genicot-Salsmans, Jone, Heylcn, Iorio. Sane *stante matrimonio,* non demum post eius dissolutionem, supponitur uxor habere condominium bonorum quae sunt *communitatis,* quaeque maritus *administrat* ut bona a *suis* distincta.

L Quod fortasse in aliis iuribus civ libus valeat, uxori condominium concedi in dimidiam partem bonorum communium quae remanebunt dissoluta societate comugali, minus apud nos constringens videtur; sane maritus nequit de bonis «ciefatis lucrorum disponere titulo gratuito, et quaelibet conventio ab eo facta in fraudem uxoris, huic vel filiis resarciri debet (a.1413).

qui aliquid delegit quo artes industriales et diversae scientiae promoventur, v.gr. radiophonia, applicatio energiae nuclearis, televisio, etc.

512. Principia: 1. Homo·: a) *habet* plenum dominium *in res inventas suo ingenio,* b) *illudque per se retinet,* ***saltem quamdiu*** eas iuris publici non fecerit. Dicitur:

Habet plenum dominium, unde ex stricta iustitia non tenetur eas aliis communicare, nisi forte laborem suum intellectualem alteri locaverit; nam tunc fructus ingenii pertinent ad locatarium. Aliae virtutes facile possunt urgere auctorem ct inventorem ad communicandam inventionem.

Per se retinet, nam saepe cx consuetudine vel licentia implicita suo iuri cedit, v.gr. quando dictat aliquam *conferentiam* auditorio restricto, gratus si de ea referatur in foliis periodicis. Strictius vero indicandum est *de lectionibus professoris,* qui eas discipulis communicat per se ad notitiam et usum personalem, quin renuntiet iuri proprietatis intellectualis vel litterariae, ne quidem circa folia ad modum manuscriptorum distributa.

Saltem quamdiu iuris publici non fecerit, propter discrepantias AA. infra recensendas circa ius in opera publicata. Probatur:

Ad a): Opus est fructus ingenii; ergo pertinet ad dominum facultatis producentis, nisi productionem alteri locaverit.

Ad b): Fructus intellectus, prout in sola mente auctoris existunt, incapaces sunt occupationis, ut patet ; iidem ad extra manifestati, sed aliis nullatenus communicati, similiter sunt sub dominio pleno auctoris vel inventoris, cuius strictum ius laeditur, v.gr. legendo vel subripiendo manuscripta in quibus describuntur.

2. *Ex iure naturae, opere semel edito;* a) *auctor retinet adhuc* ***probabilius*** *proprietatem illius, et* ***ius*** *percipiendi fructus eiusdem;* b) *etiam respectu* ***versionum*** *ct editionum quae fiant in alia regione*[33]. Dicitur:

Probabilius relinet proprietatem, nimirum est res controversa, in qua tres manifestatae sunt opiniones:

[33] Cf. P.Porier, *Le droit d'auteur* (Bruscias 1936); A.Janssen, *Le droil it l'auteur sur son oeuvre:* CollcctMechlin 8 (1934) 265-282; G-Kiselstejn *dominio auctorum:* RcvEcclL, 17 (1925-6) 313-319; MalaplatE, *Le droit* deutv (Pans 1931).

a) *Pauci* censent omnia iura repetenda esse cx dispositionibus positivis, aequitati utique ct ordinationi sociali valde convenientibus " quia res semel publice expressa sit plurium occupationis capax, sine diminutione aut damno in ipsa re prout est auctoris, cui quidem fama et nomen integrum conservari possunt et debent in successivis editionibus; .β) *nonnulli* iure naturae agnosci dicunt ius ct fluctus *privtae editionis;* sed postea opus habent ut bonum commune, quod valet occupari a quocumque, transferri in alia idiomata, edi in regione longinqua ; 7) *communior,* tamen, sententia fert auctores ct inventores retinere dominium in rem ct fructus cius, quamquam agnoscunt summe optabilem determinationem strictiorem iuris po-
*sitivi Haec sententia nobis probatur:

Ad a): Auctor dum opus iuris publici facit, videtur illud solummodo ius concedere, *quod ipsi non praeiudicat* \ unde ct ipsam diffusionem determinatis proportionibus permittit in usum ementium opus, sub condicione ut sibi pretium eius solvatur, dominiumque in ipsum opus et fructus reservando: "est enim fructus industriae, et non decet ut alii cum auctoris praeiudicio lucrum aequale ex eius vigiliis reportent"[30].

Ad b); *Fundamentum praecipuum lucri ex versionibus* et editionibus alibi factis percepti, manet opus quod vertitur vel rcproducitur ; hoc autem totum pertinet ad auctorem, ut fructus ingenii, ideoque illaesa iustitia nequit ipsi detrahi. Habent quidem auctor versionis et editor, titulum ad partem lucri cx versione vel editione percipiendam, sed dc hoc debent cum auctore convenire[40]. Tamen, fatemur ulteriorem determinationem iuris positivi esse necessariam ad tollendas ambiguitates, ac de facto ea existit in singulis nationibus, et extenditur per conventionem ad exteras quoque respublicas.

Quae de auctoribus dicuntur, similiter valent ex iure naturae de aliis iuribus immaterialibus quaesitis, v.gr. dc nomine sociali, et alia huiusmodi (firma, marca registrada, etc.).

3. *Ex iure hispano auctores, largo sensu intellecti, habent proprietatem intellectualem suorum operum',* a) ***in His-***

[30] Sic Bucceroni, 1,878; VErmeersch. 11,439 (cf. eiusdem, *De iustitia* 248); Marrés, *Dc iustitia* 1,23-25; Heylen, *Tr. dc iure ct iust.* p.89.

[v] Sic WaffelaErt, *Dc iustitia ct iure* 1,171; Genicot-Salsmans, I 477-.II; Chrétien, *De instit a* p.37 (Metz 1947).

[”] Sic v.gr. Lehmkuhl, 1,1076; Cathrein. *Philosophia moralis* n.460-462; Merkelbach, 11,192; Noti)!n-Schmitt, 11,378; Prümmer, 11,8; Marc-Ravs, 1,855; similiter fere Ferreres-Mondrîa, 1,670,11.

[18] Luco, *d.26* n.171. Cf. M.Vigneron, *Essai sur la protection dc la propriété scientifique* (Poitiers 1925).

[*0] Quidam AA., ut Marc-Raus, I 856; Genicot-Salsmans, 1,478. existimant editiones in remotis regionibus factas, puta libri hispani in Argentina vel Mexico, vix nocere iuri auctoris. Sed hoc nostris temporibus intensae communicationis mundialis verum non est, ut bene observat Ferreres-Mondrîa, 1,670 cum Noldin-Schmitt, 11,379.

pania durante vita, cum facidtate eam aliis transmittendi per actus inter vivos; eorum autem heredes per octoginta annos a morte auctoris; b) ***extra Hispaniam secundum determinationes pactorum cum diversis nationibus imiorum*** “, ut slatim magis declaratur:

Ad a): *Lex proprietatis intellectualis* (10-1-1879) et Reglamentum adiectum (3-9-1880)[42] concedit: *a)* ipsis auctoribus ius proprietatis in sua opera per totam vitam; *auctores autem intelligit* etiam traductores, compendiatores, adnotatores, editores operum ab auctoribus qui ignorantur vel proprietatem litterariam amiserunt, compositores productionum artis musicae, pictoricae, photographicae ; tuetur quoque *opera nondum edita,* etiamsi publicis lectionibus et oralibus explicationibus nata fuerint; *b)* heredibus transmittitur idem ius per octoginta annos a morte auctoris ; nisi forte auctor ius suum transmiserit alicui per actum inter vivos, nam in tali casu, is fruitur iure sic quaesito per *viginti* annos a morte transmittentis, et tunc devolvit ius heredibus defuncti, si sint, per reliquos *quinquaginta et quinque* annos.

Ad b): *Hispania habet duplicem speciem conventionum* cum diversis nationibus, sci. : a) *pactum proprietatis intellectualis* cum Aequatore, Argentina, Austria, Columbia, Costa-Rica, Guatemala, Lusitania, Mexico, Necriandia, Nicaragua, Panama, Paraquaria, Peruvia, Rep.Salvatoris, St.Foederatis; *vi huius* pacti, auctor iisdem iuribus gaudet in illis nationibus ac in Hispania ; similiter auctores exteri gaudent apud nos iisdem iuribus'atque in patria propria; *β) conventionem mutuam* cum Anglia, Austria, Australia, Belgio, Brasilia, Canada, Dania, Gallia, Germania, Haitiana Rep., Helvetia, Hollandia, Hungaria, laponia, Italia, Liberia, Luxemburgo, Marochio, Monaco, Norwegia, Polonia, Siria, Suecia, Tùnez;w *huius* conventionis, auctores in nationibus ei adseriptis, gaudent iisdem iuribus ac in propria natione per vitam, et pro operibus editis post a. 1908 [43] insuper per 50 annos a morte.

4. *Dispositiones legis positivae et conventiones internationales, utpote determinativae proprielatis ex exigentia boni communis obligant in conscientia,* ut communiter sentiunt auc-

«› Cf. J.Lasso de la Vega, *El contrato de cdiciôn* (Madrid 1949); P.OuGN1ER, *Le droit d'auteur* (Paris 1934); Fo.\t *Manuale del diritto d autore* (Mlân 1931).

4â Cf. quoque CH 428-429.

« Pro editis ante 13 nov. 1908 ius auctoris exteri non potest superare »us concessum in rcspcctiva natione, nativis auctoribus.

tores; et quidem generatim *ante* sententiam, quia sic solum obtinent bonum quod intendunt pacis promovendae, industriam intellectualem stimulandi, lites evitandi.

Annlicationes: 1. *Laedit strictam iustitiam.* ct habet eventualcm obligationem reparandi damna: a) EX ipso iure naturali: *certo,* qui manuscripta vel inventa aliorum surripit, ct iuris publici facit, sine requisita licentia; *probabiliter,* qui lectiones, confcrentias. contiones auditas, exscribit ct evulgat sine venia auctoris explicita vel implicita, quamvis ad usum privatum fuerint dactylographiata vel etiam typis impressa; *b)* saltem accedente iure positivo, apud nos, qui sine facultate ab auctore accepta edit cius lectiones vel confc-*rentias [4], conficit versionem operis, novam editionem parat, opus diffundit multiplicatione lucrativa[43], dissimulata rcproductionc (plagio) illud sibi appropriât cum mutationibus accidentalibus.

2. *AUouando reparatio damnorum umet. non solum ereja auctorem.* sed etiam erga emptores, qui cum detrimento decepti fuerint; verbi gratia, si quis falsum licitiorem Chartreux vendiderit tanquam legitimum, et sic emptorem obligaverit ad novam emptionem cum dispendio oeconomico maiore.

§ 4. *De dominio clericorum beneficiariorum*

513. Ratio hoc loco agendi dc beneficiariis non petitur cx aliqua circumstantia, quae capacitatem proprietatis dulram faciat in cis, vel aliquo pacto limitatam; sed cx voluntate Ecclesiae, iubentis ut bona eorum originis ecclesiasticae impendantur semper in pium finem. sive sustentationis ipsorum quatenus sint necessaria, sive pauperum aliarumve piarum causarum favore prosequendarum.

Olim fuit quaestîo satis practica; hodie pleraque beneficia vix sunt *suffi cientia pro expensis benercîatî, saltem quando oblationes fidelium voluntariae et iura stolae non habent rationem beneficii, ideoque generatim non est locus applicandae doctrinae. Igitur summarie rem expediemus.

514. I. Bona beneficiariorum distinguuntur: o) non beneficialia, quae beneficiatis obveniunt aliunde quam cx reditibus beneficii ecclesiastici; *b)* beneficialia. quae bénéficiât! percipiunt cx reditibus ecclesiastici *beneficii stricte dicti;* quod est ens iuridicum, a competente auctoritate ecclesiastica in perpetuum constitutum, constans officio sacro et iure percipiendi reditus ex dote, seu complexu bonorum officio adnexorum (c. 1409-1410; cf. c.145 § 1).[44]

[4] S.Contr.Concilii haec sua praxi confirmavit cim per Instructionem 25-2-1933 vetuit ne Ordinarii in suis dioecesibus sinerent, occasione sacrorum rituum, executionem operum musicabum, donec auctores scripto declaraverint exeeutiones liturgicas a quibusvis taxis exemptas. Cf. P.M.Ferreti, *Ah aliquod pretium auctoribus vel editoribus debeatur ob exeeutionem musicae sacrae, quae in ecclesiis comitatur liturq cos ritus:* Apol 6 (1938) 64-73.

[4] Rcproductiones ad usum privatum, v.gr. lectionis, operis musicalis, etc., non laedunt iustitiam.

Dos autem constitui potest: a) ex bonis propriis ipsius beneficii, v.gr, cx fundis, actionibus vel obligationibus, ctc.; *β) ex certis et debitis praestationibus* alicuius familiae vel personae moralis; 7) *ex certis,* i.e. cx experientia non defuturis, *et voluntariis* fidelium oblationibus; δ) *ex turibus stolae* w intra fines taxationis dioeccsanae vel legitimae consuetudinis; e) *ex distributionibus choralibus,* tertia tamen parte exclusa[47], si omnes reditus beneficii choralibus distributionibus constent (c.1410).

Diximus *dotem posse ex his constitui:* etenim quamquam primus, alter ct quintus titulus, semper habent rationem beneficii*, tertius et quartus communius non solent substitui publica auctoritate in locum bonorum ecclesiasticorum, ideoque nec habere rationem beneficii[40]; ut pro Belgio declaratum fuit (9-8-1824) a S.Paenitentiaria et pro Hispania censent corrumunitcr auctores. Sed alibi, v.gr. in St. Foederatis Amcricae, contributiones fidelium, per modum taxae impositae, rationem habent beneficii.

515. II. Dividuntur bona: n) non beneficialta in: a) *patrimonialia* (profana), quae beneficiariis, tanquam privatis, ex titulo privato obveniunt, v.gr. ex bercd'tatc, donatione, scriptione librorum, qualibet industria personali profana, etc.; *β) quasi-patrimonialia* (casualia), quae occasione ministeriorum, tanquam eleemosynam vel stipendium ipsi immediate accipiunt, v.gr. propter contiones, missas non connexas cum beneficio, iura stolae (cf. c.463 § 3) saltem apud nos, distributiones chorales in erectione beneficii non assignatas pro dote, etc.;

b) BENEFICIAI,IA in: a) *necessaria,* quae ad honestam sustentationem, beneficiario dignam, rationabiliter requiruntur; cui sustentationi licite applicantur, etiamsi beneficiarius aliunde habeat bona sibi sufficientia (c.1473); *β) superflua,* quae, necessitatibus beneficiarii satisfactis, supersunt; ϒ) *parsimonialia,* quae, parce vivendo, reservat beneficiarius ex reditibus beneficii, quos honeste consumere potuisset.

516. III. Principia: 1. *Beneficiarii plenum et liberum dominium habent in bona sua patrimonialia, quasi-patrimonialia, bcneficialia necessaria ct bencficialia parsimonialia.*

M Iura stolae vocantur emolumenta (res, pecuniae) quae parochis dantur *occasione* alicuius functionis ecclesiasticae, sacramentorum administratorum, exequiarum, etc., ut quoddam stipendium sui laboris et providentiae (cf. c.463). Unde minime ad iura stolae pertinent oblat'oncs quae mittuntur in capias ad certos fines ibi indicatos, vel cx consuetudine determinatos; ideoque parochus debet omnino impendere eas eleemosynas cx iustitia secundum voluntatem offerentium. Stola, sensu iuridico, sumitur pro signo officii paroeciaiis.

41 Ut distributa inter praesentes, rationem habeant bonorum quasi-patrimonialium, tanquam remuneratio personalis diligentiae. Cf. c.421 §2; 1410.

44 De primo ct quinto manifesto constat; dc secundo etiacn certum est, v.gr. ex declarationibus S.Pacnitentiariae datis Galliae (19-8-1821) ct Belgio (19-1-1919) de salariis quae respectiva gubernia solvebant pastoribus et canonicis in compensationem expobationis ol m factae Ecclesiae; ct quoad Hisp: niam cx regio Decreto 15-1-1875, declarante dotationem cleri fieri in compensationem ablatorum beneficiorum. Cf. quoque Convcnio-Lcy 4-4-1860. 3.4.8.°·

4' Cf. P.Muniz, *Proccdbnicntos cclcsiâsticos* 2 (Madrid s. a.) 11,616; *Dcrcck parroqual* (Sevilla 1923) 152; F.Reoatillo, *Derecho parroquial* (Santander 1951) 102.

40 Hoc, et alia responsa S.Pacnitentiariae paulo ante citata, cf. sit apud Feur Rres-Mondhîa, I,68Q nota 2.

Ratio est: quoad duo genera priora, quia ipsis titulo personali contingunt, et directe tradita sunt intuitu personae; quoad duo posteriora, vero, quia Ecclesia, congruenter ad titulum acquisitum 51, eis concedit talia bona sine ulla condicione, ut libere de illis disponant. Cf. c.1409.

2. *Beneficiarii:* a) *habent obligationem applicandi bona beneficialia superflua in beneficium pauperum,* b) *probabiliter ex sola religione et obedientia, non ex iustitia,* c) *obligatione ut videtur dumtaxat personali, quae non transit ad heredes.*

Ad a): *Sic constat ex lege ecclesiastica* c.1473, iuxta quam beneficiarius "obligatione tenetur impendendi superfluos [fructus beneficiales] pro pauperibus aut piis causis", nisi sit Cardinalis, cui liberum est disponere de quibuslibet reditibus beneficiariis (c.239 § 1,19.°), non tamen de supellectili sacra (c.1298).

Ad b); *Multi AA.* antiqui cum S.Thoma 52, et vix non omnes moderni, *tenent obligationem non esse iustitiae,* sed solius religionis, obedientiae, caritatis, pro voluntate Ecclesiae et intentione donantium illa bona. Et sane Concilium Tridentinum decrevit clericos residentes facere fructus *suos,* licet cum onere erogandi superfluos ad causas pias53; et Codex canonicus implicite idem pluries réaffirmât, cum beneficiates simoniacos (c.729 § 2), Officio divino non satisfacientes (c.1475), illegitime irresidentes (c.2381), etc. declarat *non facere suos* fructus beneficiales.

Ad c): *Obligationem personalem esse istam,* quae proinde ad heredes aut donatarios non transeat, censent plures AA.54, aliis quibusdam contrarium opinantibus55; ideoque saltem in praxi heredes aut donatarii liberi sunt ab obligatione.

Applicationes: 1. Aon *sunt beneficiales,* ncc proinde gravantur

81 Cf. 1 Cor 0.13: "Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt?"

a S.Th.. 2-2 q.185 a.7; *Quodlibctum 6* q.7 a.12 ad 3. Similiter Lessio, 1.2 c.4 d.2 n.41-50; Luco, d.4 s.1; Molina, tr.2 d.144; contrarium putavit Navarro. *Dc reditibus bcttcficialibus* q.2 mon.7; Laymann, *Th. mor.* 1.4 tr.2 c.3 n.3; Carrière, *Dc iustitia* I n.156-176: haesitavit S.Alfonsus, 1.3 n.402. Interliod'crnos adhuc M.PiSToccni tenet obligationem iustitiae in opere *De bonis Ecclesiae temporal bus* (Turin 1032), contra communissimam opinionem contrariam. Cf. W.Vidal, *Ius canonicum* 11,320-322; Vromant, *De bonis Ecclesiae temporal bus* (Lovaina 1034) 216.

u Cf. sess.24 de ref. c.12; scss.25 de ref. c.1.

" Sic. v.gr. Cexicot-Salsmans, 1,476; Merkelbach, 11,195; Ferreres-Mondria, 1,677.

" Sic v.gr. Leiimkuhl, 11,902. Noldin-Schmitt, 11,783 ad priorem sententiam iam accessit

eventualiter obligatione quae afficit bona beneficialia superflua: *“) pensiones* quae assignantur sacerdotibus infirmis, senibus, expulsis, etc., sine ullo respectu ad functiones sacras, etsi procedant ex reditibus beneficiorumM; *β) supplementa,* quae interdum dantur a municipiis parocho, nisi contrarium declaretur a competente auctoritate; 7) *pensiones sacerdotibus coadiutonbus* a Gubernio hispanico datae, quia hi non sunt bénéficiât!, et pensiones illae potius sunt stipendia ministerii personalis.

2. *Licet beneficiario reditus superfluos reservare* pro suis necessitatibus futuris, vel ad pios usus postea determinandos, cauto tamen ne, morte praeveniantur, ab heredibus diripiantur, ct dummodo interea non postulet caritas ut eos eroget in beneficium pauperum, de crastino suo non nimis sollicitus”.

3. *Heredibus clerici beneficiarii,* a quo bona beneficialia superflua acceperint, *obligatio stricta imponi nequit* talia bona erogandi causis piis. Laudabiliter hoc facient, et pro adiunctis ad hoc hortari eos oportebit.

§ 5. *De dominio religiosorum*

517. Religiosi integra per sc servant iura ad bona interna et mixta; sed quoad bona externa diversimode coarctantur eorum iura cx voto paupertatis. Quoniam de hac rc latius agitur in iure canonico, vel etiam in tractatu morali de statibus particularibus, hic brevissimae indicationes proponuntur.

1. *Novitius:* a) *durante novitialu conservat proprietatem et usumfructum suorum bonorum;* potest quoque *augere* patrimonium, nova acquirendo (c.570) ; b) *expleto novitialu, ante professionem simplicem,* a) *debet cedere administrationem* suorum bonorum cui maluerit, et *de eorum usu et usiifructu libere disponere* pro toto tempore simplicis professionis (c.569 § 1); *β) in Congregatione religiosa* debet praeterea, *testamentum condere* dc bonis praesentibus ct forte obventuris (c.569 § 3).

2. *Simpliciter professus:* a) *conservat pariter proprietatem et capacitatem* acquirendi nova bona, quin ei liceat dominium bonorum suorum titulo *gratuito per actum inter vivos* abdicare; *β) nequit sine licentia* intervenire in *administratione,* nec dispositiones circa *usumfructum,* nec *testamentum* mutare; γ) *negotia iuridica agit valide,* etsi illicite nisi de licentia; δ) *quidquid industria sua vel intuitu Religionis acquirit,* pertinet ad institutum (c.580.583).

M Sic pkrique, adversantibus Makkès, *De iustitia* I p.SS; AERTnys-DaW. 1,663.

w Cf. Mt 6,34; S.Thomas, 2-2 q.185 a.3 ad 3.

3. *Solemniter professurus:* a) *debet renuntiare ante professionem* omnibus quae possideat ; *β) post professionem est incapax dominii* particularis, ct negotiorum iuridicorum proprio nomine ineundorum (c.579.581.582), nisi in quibusdam regionibus in ordine dumtaxat ad legem civilem δ8.

§ 6. *De dominio Ecclesiae et Status*

518. *Personis moralibus ab auctoritate civili agnitis,* ct sic etiam in foro politico personalitatem iuridicam nactis, solet adiudicari absque difficultate ius possidendi et administrandi bona, ad instar personarum physicarum.

Sed ad Ecclesiam quod attinet, quamquam Status plcrique hodie personalitatem cius expresse vel tacite agnoscere solent, saepius personis inferioribus in Ecclesia recognitionem denegant, vel earum capacitatem iuridicam in suo foro immerito coarctant. Ideo dc dominio personarum ecclesiasticarum aliquid in particulari dicendum videtur.

E/ *quia ipse Status,* in dispositione bonorum *limites exigentiarum* boni communis haud difficulter *transgredi potest,* propter allegata motiva utilitatis publicae, verba quaedam de eo addenda erunt. Sint itaque sequentia principia:

519. A. 1. *Ecclesia catholica habet ius libere et indepcndcnler a civili potestate acquirendi, retinendi et administrandi bona temporalia ad fines proprios prosequendos* (c.1495 § 1).

Sic constat cx Magisterio ecclesiastico, contra Waldcnscs (cf. D 427), Marsilium Patavinum (cf. D 405), Wiclcff (cf. D 596.612-613.616.619 624), plurcsque politicos modernos (cf. D 1726); *cx praxi* ipsius Ecclesiae a temporibus apostolorum ; *cx consensu* communi SS.Patrum et theologorum ; *ex ratione,* supposita condicione Ecclesiae societatis perfectae ct supremae (cf 1) 1719), cui necessario competit ius independens ad media necessaria pro suo fine; inter haec autem media, sunt bona temporalia.

2. *Hoc ius:* a) *in Ecclesia universali et in S.Sede est nativum,* ipso iure naturali ct divino cis annexum (c.1495 ; D 1726; cf. 1719); b) *in aliis personis moralibus ecclesiasticis est ex dispositione S.Sedis,* ita, autem, ut dominium pertineat ad personam moralem *inferiorem* (ecclesia singularis, Capitulum, monasterium), quae eadem bona modo legitimo,

M Sic v.gr. in Belgio, ex dispensatione S.Paenitentiariae 1-12-1820; Leonis XIII, 31-7-1878, propter difficultates e lege civili oriundas. *Circa cafia citatcm personarum m'oralium.* in religione, cf. A.Gutiérrez, *Dc capac tate acqurendi ct administrandi personarum moralium in religione:* ComRcl 31 (1952)

sive ex iure naturali sive ex positivo, acquisivcrit (c.1499) 5B.

Applicatio: Omnino iniustae fuerunt sic dictae leges *desamortisationis,* ab Statibus sine consensu Ecclesiae applicatae.

520. B. 1. ***Status,*** *aliaeque personae civiles publicae, ipso iure naturali habent ius possidendi bona,* siquidem haec sunt cis omnino necessaria ad fines quos habent exequendos.

2. ***Bona istarum societatum:*** a) *improprie talia, usui communi fideliter custodienda sunt;* b) *proprie talia, parce possidenda sunt pro necessitatum publicarum dumtaxat proportione.*

Ad a) : *Sunt bona quae constituunt dominium publicum,* et actu addicta sunt usibus publicis, extra commercium posita, inalienabilia, impraescriptibilia, ut viae publicae, littora maris, flumina, etc. In haec Status, provincia, municipium, potius quam dominatum, curam et vigilantiam exercet, ut suae destinationi quam aptissime satisfaciant.

Ad b) : *Alia sunt bona, quae privatum dominium Status aliarumque societatum publicarum constituunt,* tanquam patrimonium titulo legitimo acquisitum, quo haec corpora moralia fruuntur eodem modo ac privati suis fruuntur bonis; ita tamen ut, secundum rectam ordinationem, hoc patrimonium impendi debeat ad beneficium communitatis.

3. ***Nationalizationes bonorum*** *ex auctoritate Status:* a) *licitae sunt, dommodo* b) *ad convenientias boni communis limitentur.*

Ad a): *Liceitas in universum constat,* tum ex doctrina Ecclesiae, tum ex ratione. Sane "certa quaedam bonorum genera reipublicae reservata merito contenditur, cum tam magnum secum ferant potentatum, quantum privatis hominibus, salva re publica, permitti non possit" 00. Accedit quod Statui competit dominium altum, i.e. potestas limitandi dominium privatorum intuitu boni communis, hoc exigentis vel commendantis ; cuius necessitatis vel convenientiae ipse Status iudex est et arbiter; iam vero, multi Status exsistimant nationalizationes plus minus diuturnas in hodiernis adiunctis esse necessarias.

* In Hispania haec iura Ecclesiae expresse agnoscuntur. Cf. inter alia CH 38.746.

•° Pius XI. Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1031) 214. Cf. J.Biedkhi.ack, *Die Gr<n. sett der Sosialisierung:* Greg 4 (1923) 279-290.

Ad b); *Officium Status est,* iura ct bona civium, quantum fieri possit *tueri et promovere;* minime vero limitibus circumscribere, nisi in quantum necessitas vel convenientia communis, vere talis, imponat sacrificium partibus in servitium totius, facta etiam in hoc casu quantum fieri possit compensatione. Unde expropriationes, conversiones censuum Status, devaluationes pecuniae, nationalizationes, praesertim quarundam industriarum, *caute admodum* applicari debent61.

Ad rr>n monet Pius XII rectores rcipublicae quoad nationalizationes, ut, etiam si condiciones ad licitum huius iuris usum habeantur, attenti sint nc noceant potius personali dignitati opificum ct herorum, nccnon ordini sociali ac communi bono °.

CAPUT VI

De acquisitione dominii

Non intendimus considerare in particulari omnes modos acquirendi dommium in re (s:c enim intclligimus hoc capite dominium), sed eos tantum qui magis ordinarii sunt ct frequentiores.

Traditis igitur, *notione* ct *divisionibus* totidem paragraphes agimus de *occupatione* (a.1). *inventione* (a.2), *accessione* (a.3), et *praescriptione* (a.4). Alius modus, isque magnae appHcat'nni? esset cons'dcrnndus, *transmissio;* sed dc illo agemus in tractatu speciali de negotiis iuridicis, tum propter s-ngulare momentum, tum quia non est merus modus acquirendi dominii, sed etiam fons obligat onum positivarum.

S.Aefonsus, 1.3 n.493-517: Lrssto, *De iust. et iure* 1.2 c.5; MerkElbach, TT.201A35; Noldin-Schmitt, II.3S2-403; Aertnys-Damen, 1,664-687; Vermeersch, 11.354-373.

·' Cf. G.Gundlach. *Dc socialisat:onis consiliis pro vita oeconomica:* Greg 25 (1944) 229-246: J.Leceercq, *Propr eté et nationalisation* (.Amberes 1945).

® "Nos Prédécesseurs et Nous-même avons plus d'une fois touché le côté moral de cette mesure. Or. il est pourtant évident que, au lieu d'atténuer le caractère mécanique de la vie et du travail en commun, cette nationalisation, même quand elle est Hcite, risque plutôt de l'accentuer encore ct que, par conséquent, le prort qu'elle apporte au bénéfice d'une vraie communauté, telle que vous l'entendez, est fort sujet à caution. Nous estimons que l'institution d'associations ou unités corporatives, dans toutes les branches de l'économie nationale, serait bien plus avantageuse à la fin que vous poursuivez, plus avantageuse en même temps au meilleur rendement des entreprises. En tout cas cela vaut certainement partout où, jusqu'à présent, la concentration des entreprises et la disparition des petits producteurs autonomes ne jouaient qu'en faveur du captai et non de l'économie sociale. Aucun doute d'ailleurs que, dans les circonstances actuelles, la forme corporative de la vie sociale, et spécialement de la vie économique, favorise pratiquement la doctrine chrétienne concernant In personne, la communauté. le travail et la propriété privée" (Epist. ad C Fleury: AAS 38 [1946] 317). (Cf. ibid. 37 [1945] 71; 39 [1947] 444.446); J DerminE, *Le Saint-Siège et la nationalisation des entreprises:* RevDioc. Tournai 2 (1947) 40ï 407: T BorrEI.l., *El ntcrvencinnismo del Eslado en las art ridades cconônricas* (Barcelona 1946); J Buciimavn-Buttoexrach, *Les droits fundamentaux des personnes ct des (troupes sociaux:* RevDroitlntcmat 27 (1050) 116-180; J.Azpiazu, *Fundanicntos de sociologia cconômico-cristiana* (J^adrid 1949), cap. 18.

521. I. Acquisitio dominii est *procreatio iuris in re aliquae, ab eo qui hucusque non habebat ius in talem rem, et nunc illud obtinet ex titulo apto ad dominium conferendum.* Dicitur :

Procreatio iuris in re aliqua; nam, etsi ius habendi res ut proprias oritur in *abstracto* cx ordine naturae, ius in *concreto* in rem determinatam nititur semper in aliquo facto positivo, cum natura nullatenus determinaverit quas res habere posset quisque homo ut proprias.

Obtinet ex titulo apto, nimirum ex facto, seu ex causa proxima valida ad conferendam proprietatem, sive rei sive iuris alicuius; huiusmodi titulus est *causa ex se apta,* saltem accedente legis auctoritate, ad acquirendum dominium.

Ad dominium conferendum; hoc praerequirit ex parte *obiecti,* ut sit appropriable a particularibus ; ex parte *subiecti,* ut sit capax dominii, sive in genere, sive quoad illam rem in particulari1.

522. II. Dividitur acquisitio: 1. *Rationi tituli proximi,* in: a) originariam, *quae non fundatur in iure alterius,* a quo derivetur per formalem successionem iuris a iure. sed rem acquirit quae vel semper fuit, vel saltem nunc est nullius, ideoque per titulum cum iure alterius non connexum. *Modi* acquisitionis originariae sunt: *effectio* ct *occupatio,* quibus obtinentur res quae carebant domino ; *inventio* et *annexio,* quae ex natura rei, *praescriptio,* quae ex lege positiva, dant dominium rerum quae habuerunt dominum ;

b) derivativam, quae *fundatur in iure praecedentis,* a quo dominium derivatur in alium per formalem successionem iuris a iure; ita ut habeatur formalis transmissio iuris ab auctore in successorem. *Modi* acquisitionis derivativae sunt: *successio, contractus, lex.*

/Ilii modos originarios et derivativos explicant per relationem ad primam obtentionem iuris in aliquam rem, vel ad suhscnuenfes successiones in eius fruitione; sic modi *originarii* sunt effectio ct occupatio, et aliquando accessio; *derivativi,* autem, omnes retinui in quibus res quae erat alicuius, transit in alium, per transmissionem formalem iuris vel aliter.

1 *Quaerunt num absque ulto· actu subtecti acquirentis,* seu s:ne acceptatione, acquiri possit proprietas. Et respondcndnm est voluntatem privatam requiri, quando auctoritas publica non intercedit v.gr. ad adseribenda statim heredi inscio bona ei relicta a testatore iam vita functo, vel ad concedendam gratiam praeter assensum concedenti· *(cf.* c.371. , t

2. *Ratione fundamenti* pro titulo, in: *a)* LEGALEM, quando titulus oritur cx lege, sive a) *naturali,* ut in effectione, occupatione, usucapione, inventione et saepius accessione; sive *β) positiva,* ut in praescriptione; b) conventionalem, quando titulus oritur ex libera hominum conventione, ut in contractibus, quibus assimilatur successio hereditaria.

523. III. Principium: *Labor* a) *non est unicus titulus acquirendi dominium;* b) *neque est titulus specialis, sed reducitur ad aliquem ex recensitis.* Probatur:

Ad a:) Cum bona externa creata sint in utilitatem hominis, certe nemini fit "iniuria, cum res quae nullius sit occupatur" 2,* pari modo, si quis rem propriam habet, iure suo utitur cum eam vendit, donat, permutat, etc.; et similia dici possunt de aliis titulis.

Neque obstat quod S.Paulus tradit (2 Thcs 3,10); "Si quis non vult operari, ncc manducet"; nam Apostolus hanc sententiam fert "in eos qui ab opere abstinent, etsi laborare possunt et debent, nnnetque, tempore ac viribus sive corporis sive animi sedulo utendum, neque alios gravandos, cum ipsi nobis providere possimus. Laborem, autem, unicum esse titulum recipiendi victum aut proventus, haudquaquam Apostolus docet" '.

Ad b): Labor materialiter valet ad inducendam connexionem inter rem laboratam et laborantem, sed formaliter non prodest ad acquirendum dominium, ut modus aptus ad appropriationem rerum per occupationem, accessionem, etc. Sane "vel operam intelligunt eam qua res speciem mutat: at quo titulo tunc multae res quae de se a natura sunt nostris usibus aptatae privatum ingredientur dominium? vel ea iam ipsi contenti sunt opera quae omni occupatione continetur: et quid tunc formaliter praestet labor, non demonstratur. Atque, in universum loquendo, sui quemque laboris fructum acquirere non ambigitur; sed praeterea ex labore nihil formaliter concludi potest. Quare, ipsi, qui laborem pro titulo habent, si de ratione cur ita indicent interrogentur, non possunt arguere nisi ex connexione quae per laborem inducitur inter rem et artificem; ita ut tandem aliquando alteram formaliter appellent causam" 4.

1 Pius XI, Encycl. *Q. A.:* AAS 23 (1931) 194.
* Pius XI, Encycl. *Q. A.:* AAS 23 (1931) 197.
4 Vermeersch, *Quaestiones de iustitia* n.215.

ARTICULUS I

De occupatione

Non multa existant stricte a privatis libere occupabilia, i.e. res quae nunquam fuerint alicuius (bona *vacantia)* ct permittantur apprehendi a privatis. Hoc loco intclligimus occupationem sensu latiore, de apprehensione cuiuslibet rei domino carentis, etiam illius quae antea ad aliquem pertinuit, sed nunc vinculo suo ad dominum soluta est. Quaestiones morales practicae de occupatione reducuntur fere ad occupationem *animalium libere vagantium.* Dc his. igitur, pauca dicemus (§ 3), praemissa brevi notitia circa res derelictas (§ 1) ct *bona vacantia* ac fodinas (§ 2), post *notionem* ipsam occupationis traditam.

524. Occupatio, in hac re intelligitur, *apprehensio rei nullius cum animo eam habendi ut suam.* Dicitur :

Apprehensio, per factum aliquod voluntarium, externum, quo vere et realiter apprehendatur, sive physice sive moraliter secundum condicionem rei, modo apto quo res, pro natura sua, demonstretur subiecta alicuius potestati in usum exclusivum, v.gr. feram materialiter capiendo, agrum circumvallando, etc.

Rei nullius, quae et sit capax dominii privati, et ad neminem pertineat, sive quia nunquam habuit dominum, v.gr. piscis vel gemma in mari, sive quia dominus dominium abdicavit rem derelinquendo.

Cum animo habendi eam ut suam, i.e, cum intentione sibi appropriandi rem quae sic desinet esse nullius.

Applicatio: Quatuor condiciones ad occupationem requiruntur: a) ex parte obiecti, a) res dominii privati *capax,* ct *β) nullus; b)* ex parte subjecti, a) factum *voluntarium ct externum,* quo physice vel moralitcr apprehendatur res nullius; *β)* intentio *suam jaciendi* rem nullius.

Principium: *Occupatio est titulus legitimus acquirendi dominium rerum.* Nam bona quae destinata sunt a Deo in communem hominum utilitatem communitate quadam negativa, ut finem suum exsequantur debent ab illis appropriari per actuationcm concretam iuris abstracti proprietatis servato ordine recto. Iam vero, ex natura rei sequitur quod res quae positive sunt nullius, appropriari possint per occupationem, ut eo pacto adimpleant finem a Deo determinatum.

§ 1. *De rebus derelictis*

525. Res derelictas intelligimus, *quae dominum habuerunt, sed nunc non habent,* quia dominus eorum proprietatem abdicavit, v.gr. agricola residuas messes in agro derelinquendo.

526. Principia: 1. *Ex iure naturae bona derelicta sunt primi capientis.* Nullum iam dominum habent, ideoque sine ulla iniuria appropriantur ab occupante.

2. *Ex iure positivo:* a) *bona derelicta, praesertim immobilia, saepe adseribuntur ad Statum vcl municipium;* b) *sed haec lex probabilius non obligat in conscientia, nisi post sententiam iudicis.*

Ad a): CH 610 permittit primo occupanti appropriationem bonorum mobilium derelictorum. Similiter in CIIA, saltem prout consuetudo eos interpretatur, ubi severius sonent *.

Ad b): *Status iure quidem potest sibi vindicare res nullius,* ut secundum convenientias boni communis aequius ea impendat; at vero fini huiusmodi legis, praesertim si eam fert limitatam ad immobilia, sufficientissime providetur si vim habeat in conscientia demum *postquam* Status sibi talia bona vindicet. Interca cives possunt occupationem dissimulare et ex ea utilitatem capere ®, praesertim cum ipsorum dominium erga illa non sit absolutum ct illimitatum, sed respectu habito ad functionem socialem eorum.

3. *Rebus derelictis minime accensentur:* a) *res quae ratione naufragii, incendii, invasionis, etc. dimissae sunt;* b) *res hostium quae in acie bellica vel in fuga relinquuntur.*

Ad a): Nam earum domini, cum eas inviti proiciunt, non habent animum abdicandi dominium; sed intendunt recuperare eas in quantum possint. Ideo, per se dominis reddendae sunt; quodsi non comparcant, considerantur ut res amissae, de quibus infra.

* Sic in particulari pro Colombia, ubi ex a.706.707 res derelictae tradendae essent municipio vel reipublicae. Cf. Valenzuela, *Compendio del Côdigo civil* (de Colombia] *en annonia con la concienda* (BoRot.A 1898) η.75.

• Sic. inter alios Vermeersch 11,356; Kerreres-Mondrîa. 1,603; Merkelbach, 11,218; Aertnys-Damen, 1,672. Severius Van Gestel, *Dt iustitia et lege civili* p.144-148, ct pauci alii.

Consonant iura civilia. Sic v.gr. CH (cf. a.617) praevidet ut huiusmodi obiecta respectivis dominis mediate vel immediate restituantur.

Ad b): Res hostium *publicas* occupare possunt auctoritas publica eiusque mandatarii, duces exercitus, si quidem iustum sit bellum et iustus habeatur titulus occupationis. Sed bona *privata* hostium nequeunt occupari, secundum ius hodiernum positivum, ne quidem ab auctoritate publica, quia bellum geritur non contra cives privatos, sed contra rempublicam. Nihilominus cx mandato auctoritatis permittuntur *requisitiones* e bonis privatorum, intra limites in conventione Ilagae definitos, et congruenti data compensatione7.

Applicatio: *Laedit iustitiam* qui cadavera militum spoliat, ut eorum horologia, pecunias, etc., sibi appropriet. Similiter iniusti sunt milites qui, extra casum quasi-extremae necessitatis, propria auctoritate, vi auferunt a privatis alimenta aliaque similia, et ad restitutionem tenentur; nisi, finito bello, rectores utriusque populi bellantis compositionem faciant circa damna iniuste causata, utentes rationabiliter dominio suo alto. *Bona ecclesiastica* speciali ratione appropriai prohibentur, non solum a privatis sed, per se, etiam ab auctoritate publica.

§ 2. *De rebus vacantibus et fodinis*

527. Res vacantes hic intelligimus eas *quae dominum vel nunquam habuerunt,* v.gr. gemmae quae capiuntur in mari, venae metallorum quae prima vice deteguntur, fera animalia in saltibus vagantia, etc.; *vel iam non habent,* quia dominus earum mortuus est sine testamento et sine heredibus legalibus, qui velint accipere hereditatem. Relicta quaestione de animalibus ad punctum sequens, nunc agimus de bonis vacantibus inanimatis, et, in particulari, de *fodinis.*

528. Principia: 1. *Ex iure naturae bona vacantia fiunt primi occupantis,* cum sint vere nullius.

2. *Ex iure positivo bona vacantia immobilia, abstrahendo a fodinis, vindicare solet sibi Status* (cf. CII 610), et huic vindicationi standum est in conscientia quando Status vult facere eam effectivam. *Interca* potest quis rem sibi habere, secundum ius naturale.

1 Cf. E Escan'CIAno, *Dc occupatione bonorum in locis belli causa desertis* PerMorCanLit 27.(1938) 281-295; Prümmer, *Rcstitutionsschwicrifikciten die i* folrje des Kriegcj entstehen konnen·* ThPraktQschr 71 (1918) 308-319.

In iure hispano (CH 9^6) bonorum defuncti vacantium heres instituitur Status, cuius est assignarc tertiam partem institutionibus beneficentiae loci in quo bona vacantia relicta sunt; aliam tertiam partem similibus institutionibus provinciae; reliquam tertiam partem amortization! debiti publici, vel nunc thesauro publico (R.O. 1 apr.1931).

529. *Fodinae* a) *secundum ius naturae probabiliter occupari possunt, quando id fieri potest intacta superficie;* b) *determinationibus, autem, iuris positivi practice standum est in conscientia.*

Ad a): Antiqui moralistac, qui scripserunt ignari profunditatum in quibus nunc exercentur saepe fodinae, intacta manente soli superficie, communius indicabant eas ex iure naturali *pertinere ad dominum fundi,* tanquam partem istius. Plurcs vero rcccntiorcs hoc in dubium revocant, quatenus non sint prope superficiem, sed profundius inclusae; et potius censent eas *haberi posse ut res nullius,* occupationi obnoxiae; et sane, condiciones explotationis ad profunditatem mille ct amplius metrorum, tantis expensis tam speciali competentia ad directionem requisita, etc., satis innuunt non esse perspicuum cui pertineant ex iure naturae. Ideo etiam multi publicistac et iuris periti hodierni non solum ius, sed qLiandam obligationem interventus attribuunt Statui, propter momentum sociale fodinarum

Ad b): *Leges civiles solent determinare proprietatem et usum fodinarum* per leges speciales, ita ut provideant, et bono *communi* eas concedendo pro cxplotatione societatibus aptis, et bono *inventorum* per congruum praemium, ct bono *domini fundorum* exercendorum per indemnizationem et aliquam participationem, et *fisco* per congruam contributionem. Et quoniam hae leges creant ius in respectives personis nominatim in domino fundi, ct inter aliquas implicitum contractum continent, huic iuri satisfaciendum est in conscientia *ante* sententiam indicis, nisi quis possit alicubi fodinas exercere, quin lex aut dominus fundi iura sua reclamet, quod vix eveniet.

Lex hispana principaliter attribuit domino superficiei etiam interiora sub eo latentia (CH-350), ct hoc ius tuetur contra tertiam personam (cf. ,CH 414.426-427, etc.); sed salvis legibus specialibus super .fodinis et aquis,

§ 3. *De animalibus*

530. Animalia distinguuntur pro quaestione nunc tractanda: a) mansueta, seu domestica, quae, *pro sua indole* sub potestate hominis esse solent, absque naturali libertate, verbi gratia oves et gallinae; *b')* mansuefacta, seu cicurata, quae hominis industria privantur *nativa ad quam tendunt libertate,* ciusque dominio assuefiunt et subiciuntur, v.gr. apes et columbae; *aequiparantur* animalibus mansuefactis, quoad effectus hic considerandos, alia quae natura sunt efferata, sed

' Cf. Merkelbach, tlj^OOc; vermEERSCH, *Quacstiaitcs dc iustitial p.2S9-290.*

physice apprehensa detinentur, v.gr. pisces in vivario, ferae in fundo circumscpto, etc.; *c)* fera, seu silvestria, quae homines abhorrent, ct naturali libertate ita fruuntur, ut dominatum illorum semper refugiant, v.gr. lepores et pisces.

531. Principia: 1. *Animalia mansueta:* a) *pertinent ad eum sub cuius dominio erant, et* b) *ei reddenda sunt, etiamsi e custodia abscesserint, vel ex certa morte erepta sint.*

Ad a): Legitimo titulo occupationis, emptionis vel alio quovis ea possidebat, essetque rationabiliter invitus si proprietate privaretur.

Ad b); Etiam a domini custodia discedentes, manent sub eius morali potestate, sive quia sponte regredientur, sive quia sine difficultate denuo apprehendentur °. Quodsi quis ea ex incendio, ex ore luporum, vulpium, etc. eripuerit, adhuc liberata clamant ad dominum, et iustitia quae non exigebat eorum ereptionem a certa morte, exigit ut restituantur domino rationabiliter secus invito, obtenta utique compensatione laboris et expensarum.

In Hispania lex venationis a.32 prohibet occidere columbas, nisi ultra kilometrum a columbario vel oppido in quo est columbarium aberrent.

Applicationes: 1. *Oves aberrantes a grege,* gallinae a vulpe occisae ct partim destructae, etc., domino tradendae sunt. Similiter dicendum de quibusvis animalibus domesticis quae tam parvi venalia offerantur ut probab'liter a latronibus furata, conicienda sint, vel tempore perturbationis politicae a domino subtracta; haec quidem licet emere a latrone vel actuali possessore .propter praesumptam voluntatem domini, ad modum gestoris negotiorum, sed cum animo ea restituendi domino, si comparcat ct solvat pretium emptionis", ct salvo favore eventuali legis positivae pro emente in determinatis adiunctis (cf. CH 464).

2. Οσηηίπο *laedit iustitiam,* qui fraudibus ct artificiis allicit gallinas aliavc animalia domestica ad proprium stabulum et, quia non discedunt sponte, ea sibi appropriai.

2. *Animalia mansuefacta:* a) *per se pertinent ad eum qui ea legitime possidet et custodit;* b) *si tamen libertatem ita recuperaverint, ut consuetudinem revertendi amiserint,* ct *nova*

® Utique st a multo tempore discesserint et efferata fuerint, vel dominus dominium illorum abdicaverit, *fiunt nullius,* ct pertinebunt ad primum occupantem.

10 Cf. E.Escanctano. *De occupatione bonorum in locis belli causa desertis:* PerMorCanLit 27 (1938) 281-295.

apprehensio requiratur, evadunt res nullius, et c) *secundum dispositiones legis positivae fiunt primi capientis.*

Ad a) : *Dum retinent habitum redeundi* ad dominum, manent sub eius morali potestate; estque ille rationabiliter invitus, si ab alio capiantur.

Ad b): *In casu discessus definitivi* solvitur vinculum eorum ad dominum, et iure naturae incipiunt esse nullius, apta ut fiant primi capientis.

Ad c): *Leges civiles solent dare dispositiones,* quae definiunt ct ex parte coarctant naturale ius quod habet dominus animalium mansuefactorum vel claustro detentorum, ad ea persequenda si evaserint. Quae dispositiones attendi debent, et quidem in conscientia, iam ante sententiam iudicis; nisi is cui favent voluntatem utendi iure sibi concesso nondum habuerit, ignarus tituli sibi faventis, vel ultro et sciens ei renuntiaverit.

3. *Animalibus mansuefactis aequiparantur pisces vivariorum et ferae saltu circumsepto aliove loco inclusae.* Aequiparatio est quoad effectus morales qui hic considerantur. Ratio, vero, quia vivarium vel sepes est ad modum vinculi quo ligantur ad dominum.

Ius hispanuin disponit ad rem (CH 612-613) tria praecipua: e) *animalia mansuefacta* transire in dominium illius ad cuius stabula accesserint, nisi intra viginti dies a domino reclamentur; β) *examina apum* posse per duos dies a domino requiri etiam in fundo alieno, de consensu domini si hic est clausus, ct semper reparando damna; sed post hoc tempus occupationem illorum licere domino fundi in quem se receperint ; 7) *columbas,* cuniculos, pisces qui ad alienum columbarium, leporarium, vivarium stabiliter transierint, acquiri in proprietatem ab eo ad quem accesserint, *dummodo* nullo artificio vel fraude" attracti fuerint.

Applicationes: 1. *Compensationis titulo* censent communiter AA. *licitum esse* occidere animalia mansuefacta *parvi pretii* (columbas praesertim et cuniculos), quae ct quatenus tempore sem'num et messis notabiliter noceant agris alienis, et alia via averti nequeant. Sed hypothesis gravis damni ct impossibilitatis illud avertendi non facile admittenda est. Praeterea inspiciendae erunt dispositiones civiles prohibitivae, quarum transgressio potest adducere maiora mala ex caritate erga seipsum vitanda.

2. *Non licet,* etiam attentis legibus civilibus, retinere columbas *casu et transeunter* accedentes ad columbarium alienum; signanter columbas “itinérantes”, quae signo domini solent esse munita. Et

" Nulla utitur fraude qui suis columbis meliora praebet alimenta, unde alienae columbae accedunt ad cius columbarium.

nisi lex faveat", columbae mere mutantes columbarium, per se ad pristinum dominum remittendae sunt.

3. *Strictam iniustitiam committit* qui pisces capit in vivario alieno, aut feras ct certas volucres (v gr. anseres, phasianos) in loco clauso; ac reparare tenetur pro *sinciniis* animalibus apprehensis, ubi singula corpora satis facile apprehendi possunt.

4. *Animalia fera per se sunt primi capientis; sed ius positivum passim limitat facultatem naturalem liberae occupationis, eamve definit.* Explicatur:

Ferae talis sunt condicionis ut, aut nunquam dominum habuerint, aut iterum factae sint nullius per fugam, si excipiantur casus in quibus custodiam quidem evaserint, sed dominus illas persequatur cum spe fundata capiendi, v.gr. quando insectatur in locis proximis feram ex claustro zoologico egressam. Tdeo, gcncratim, cx iure naturae fera in loco aperto posita, est primi occupantis.

Attamen ius positivum solet determinare: a) *occupationis modum* qui, sin minus ex ipsa lege, saltem ex iurisprudentia consistere solet non solum in apprehensione *manuali* ferarum, sed etiam in tali actione circa eas, ut *evadere vix possint* a captura propter vulnus inflictum, laqueum paratum, canes insequentes et iam iam attingentes, etc.; quo fit, ut alius non possit apprehendere feras sic moralitcr occupatas; *β) occupationis ius* ipsum, praesertim per leges venationis ct piscationis dc quibus speciale ponemus principium, ct per reservationem iuris in favorem certarum personarum.

Ex lege hispana venationis (a.17.37) pro occupatione habetur, relate ad alios non solum occisio ferae sed etiam eiusdem vulneratio, etiam levis, cui accedat persecutio; nam expresse statuitur quod fera occisa ad occisorem pertinet, vulnerata autem ad vulnerantem, modo eam persequantur ipse vel canes cius. Similia valere videntur ex analogia, de fera ita laqueo comprehensa, ut non possit evadere, quae nimirum pertinet ad cum qui laqueum paravit. E contra, ex a.38 fera ab alio excitata ct ab alio occisa, est inter utrumque *dividenda.*

Applicationes: 1. *Si quis in agro alienet venatur:* a) *si ager est plane apertus,* venationem facit plane suam, ct solum debet reparare domino agri damna eventualiter causata; *β) si ager est amplissimus, licet clausus,* continens multa huiusmodi animalia, quae

12 Imo, etiam lege favente notat Vermkerscii, 11,358: "Si, v.gr., quis observaverit suas columbas, quae alienum columbarium intraverint, casque persequendo resumpserit, antequam dominus columbarii animum damini erga illas columbas habere potuerit, quid prohibebit quin suas columbas ut nunquam amissas consideret?"

dominus nequit tot apprehendere, debet reparare praeterea *pro rato spei* quant habuerit dominus apprehendendi illam venationem.

2. *Laedit per se iustitimn* strictam, qui teram in suo fundo ah alio occisam vel laqueo apprehensam, aut pisces rete alieno captos, sibi appropriât. Dixi *per se,* quia aliquando praxis etiam timoratorum fert ut fera animalia, laqueo capta a venatore furtivo in agro alieno, approprientur a domino agri antequam venator actualiter perficiat occupationem

5. *Leges venationis et piscationis, quae limitant naturale ius omnibus datum apprehendendi animalia nullius:* a) *probabiliter sunt* ***mere poenales;*** *tamen* b) *saepius obligant in conscientia* ***ex diversis virtutibus.***

Leges venationis et piscationis continere solent praescripta duplicis generis: alia quae venantibus imponunt obligationem petendi licentiam ad venandum vel piscandum, simulque tempus et arma adhibenda determinant; et alia quae venationem prohibent in loco aliis reservato, propterea quod isti ius exclusivum ibi venandi vel piscandi emerint.

Ad a): *Pauci* quidam auctores censent leges hodiernas de venatione et piscatione *aliquando saltem esse morales,* v.gr. quando consulunt proli procreandae, quia bono communi interest earum promulgatio [14]; *alii,* numero plures, praesertim inter recentiores, existimant eas leges *quae reservant exclusivam* venationis vel piscationis in aliquo loco *determinatis personis, esse morales,* ex iustitia commutativa obligantes, non quidem ad restitutionem ipsius praedae captae, cum res nullius fiat primi occupantis, sed ad reparationem pro rata spei maioris capturae, quam dominus haberet si iniuria non intercessisset [15]. *Sed plerique censent omnes esse poenales,* cum per timorem poenae sufficienter provideatur bono intento a legislatore in legibus prioris generis dicti, et quia facultas exclusiva alicui concessa videatur praebere facultatem persequendi legaliter venatores illegales, non autem ullum ius conferre in ipsa animalia pro rata spei eadem capiendi, neque ullam prohibitionem moralem ceteris intimare.

[14] Baixekini-Pauiieri, 111,201 resp.4, et Noldin, 388,3 existimant dominum fundi posse potiri praeda, quia habet ius nc venator ingrediatur ipso invito ad eam apprehendendam. Haec ratio non convincit, quia dominus quidem fundi habet ius ne al us ibi venetur ipso invito, et ut damna forte causata reparet, non autem titulurn occupationis rei iam occupatae; sed praxis diversa, quae sit generalior, admitti potest, et a fortiori titulus compensationis pro damnis, si ei locus fuerit.

[15] Sic praesertim Prummer, II.42,1; Noldin-Schmitt. 11,388,1.

[*] Sic v.gr. Cornelisse, 11,69; Prümmer, 11,43; G Kiselstein, *Dc iure venandi:* RevEcclL 17 (1925-6) 376-380; Heyi.En *Tr. dc iure ct iust.* p.178-179; Merkelbach, 11,208,2; Nolpin-Schmitt, 11 388,2; Ubach, 1,670.

Quae benignior sententia saltem probabilis et in praxi tuta estie.

Ad b): Condicio personae prohibet *clericos et religiosos* quominus venationi indulgeant, eamque clamorosam unquam exerceant (c.138); caritas erga seipsum et familiam obligare potest ne quis venationi *cum armis prohibitis,* tempore vel loco vetito vacet, propter periculum cui se exponit ncgligendi rem familiarem, subeundi muletas pecuniarias vel carcerem, etc.; *iustitia socialis* non sinit venari vel piscari eo tempore eisve mediis quibus bono communi notabile praejudicium causatur frustrando sobolem, extinguendo has divitias naturales in aliqua regione, etc.; ipsa *iustitia commutativa* urget observationem legis, ei qui paratus est violenter resistere officialibus publicis, sata aliorum conculcare aliaque huiusmodi stricte iniusta facere.

Applicationes: 1. *Qui transgreditur leges venationis aut piscationis,* per sc non pcccat neque contra iustitiam neque contra legem; potest per accidens peccare contra diversas virtutes.

2. *Qui venatur contra ius illius* qui facultatem exclusivam obtinuit, iuxta sententiam quae nobis videtur probabilior, laedit iustitiam commutativam erga detentorem facultatis cxclusivae, sed in praxi nequit obligari ad reparationem damnorum propter probabilitatem sententiae contrariae.

3. *Qui venatur vel piscatur in fundo alieno* pervio, non offendit iustitiae. sed damna tenetur reparare; si haec facit in fundo clauso, in quo fera animalia facile possunt apprehendi, laedit iustitiam commutativam.

De inventione

532. Inventio est *detectio alicuius rei extra actualem custodiam domini positae, cum vel sine eiusdem apprehensione.* Dicitur:

Detectio indicat *actum quo res invenitur vel manifestatur aut in lucem proditur,* qui non includit rcalcm rei apprehensionem aut occupationem, sed potest fieri mero aspectu.

15 Cf. Vermeersch, 11,357; E.Hosten, *De modis acquirendi dominium* in *rtt externas:* CollatBrug 24 (1924) 113-114; Genicot-Salsmans, 1,483 cohaerenter cum auctoribus magni nominis antiquis, ut VÂZQUBZ, *Dc rest hitione* c.S §2 dub.7; Luco, d.6 n.69; Saluanticenses, *Dc Ictibus* tr.11 c.2 n.54.

Extra actualem custodiam positae, nimirum inventio, prout est titulus acquisitionis distinctus ab occupatione melius restringitur ad obiecta quae habent dominum sive certum (res nuper amissae) sive incertum (thesauri).

Cum vel sine apprehensione, quia detector potest relinquere iacentem rem inventam, vel potest eam tollere.

§ 1. *Res nuper amissae*

533. **Res amissa** intclligitur *res mobilis, quam aliquis involuntarius dereliquit vel perdidit, adeoque dominum habere merito praesumitur, licet ignotum.*

534. **Principia:** 1. *Res amissa non est res nullius, sed pertinet ad amittentem qui involuntarie eam amisit,* nam factum amissionis non est titulus ad dominium re sua spoliandum donec existât fundata spes rem recuperandi. Nam dominus proprietatem minime abdicavit, neque in sua intentione, neque moraliter in re ipsa, dum adiuncta probabilem reddunt recuperationem obiecti, ideoque res manet verae occupationis incapax.

2. *Ex iure naturae qui invenerit rem amissam:* a) *saepe obligatur ex caritate ad eam accipiendam;* b) *acceptam curare diligenter, ut videtur ex iustitia, et ex iustitia non occultare;* c) *cx eodem motivo debet pariter diligentia proportionate dominum inquirere, cique comparenti rem tradere;* d) *si dominus non comparcat absque culpa inventoris, probabilius licet rem sibi appropriare.* Explicatur:

Ad **a)**: Per se non esset obligatio rem alienam amissam sublevandi et conservandi, quia non poneretur in peiore condicione nec malum quidquam infligeretur domino; attamen *multoties caritas zirgebit* ad rem tollendam, ne secus pereat vel auferatur animo furtivo ab aliquo, indeque detrimentum habeat dominus.

Ad **b)**: Semel acceptam rem tenetur detegens custodire *et gerere tanquam bonus paterfamilias;* quae obligatio saltem est caritatis, sed insuper, ut plerisque videtur, etiam *iustitiae,* vi quasi-contractus quo detector, ad modum gestoris negotiorum, suscipit obligationem rem utiliter pro domino gerendi. Certum est debitum iustitiae non impediendi do-

minum quominus rem recuperare valeat, eam v.gr. destruendo aut occultando.

Ad c); Iterum sententia nobis probabilior urget non solum ex caritate, sed etiam *cx iustitia stricta* propter quasi-contractum, ad inquirendum dominum diligentia proportionata ad rei amissae valorem, per aliquod medium aptum, v.gr. per denuntiationem discretam in ephemeridibus, per delationem rei ad magistratum vel officialem ordinis publici, etc.

Domino saltem ante notabile tempus comparent! res tradenda est. ex titulo iustitiae certo, cum suis fructibus in rc vel in aequivalenti : nam vinculum quod habebat ad eam tempore breviore non dissolutum est, ideoque res clamat ad dominum. Expensas in custodia rei et in investigatione domini factas, semper licet deducere.

Ad d): Domino non comparente post sufficientem investigationem 17, sententia probabilior, ct inter rcccntiores vix non communis, permittit appropriationem rei per quandam quasi-occupationcm. quia si nulla iam spes affulget domino rem suam recuperandi, haec vere videtur fieri nullius ideoque occupatione acquiri potest. Sententia severior plurium antiquorum 18, quae fundatur in voluntate praesumpta domini cuique specietenus suffragatur relatus catcchismi textus significationis incertae, non suadet rem, nec probara fuit Sto.Thomae et Sto.Alfonso lp. quamquam pietati Christianae est magis consona ct laudabiliter non egenis commendatur.

Si domiatis comfiarcat sed incertus inter paucos quosdam, res inter eos pro rata dubii aut probalrlitatis distribuenda erit, secundum Christianam prudentiam.

Si dominus non comparcat profiter culpabilem necjligentiam habitam in investigatione, res debet distribui inter pauperes vel applicari causis piis; quia intercessit mala fides, quae non dat titulum appropriationis, ut inferius exponitur agendo dc possessore malae fidei.

17 *Jnvcstigatio sufficiens* ea censetur pro adiunctis quae nullam sinit spem probabilem detegendi dominum. Lapsus temporis ad hoc requisitus neque mathematice determinari potest neque in omnibus circumstantiis idem est. Norma prudcntialis haberi potest tempus in legibus civibus definitum. Quod* inveniens rem praemature dc ea disposuerit, quando rationabilis spes manebat detegendi dominum, huic comparent! tenetur damna compensare si culpabili praecipitatione egit. Secus autem, etiamsi dominus postea comparent, ad nihil tenetur, quia pro re nullius iure considerari potuit, ideoque de ea dispositum fuit sine iniurin.

u Sic v.gr. Caietanus, Lessto, Castropalao, Collet, Billuart quibus favorem praestare videtur Catechismus Conc.Tridentini p.3 c.8 q.17. Cf. de his Pavv mer, 11,48.3.

Cf. respective 2-2 q.66 a 5 ad *2;* 1.3 n,603. Similiter Luco. d,6 n.UO; Elbel-Bierbaum, 1,171, etc,

3. *Ex iure positivo determinari solet processus servandus circa res inventas, cui accommodari debet ratio agendi in favorem domini, et accommodari potest in favorem inventientis.*

Nimirum, per legem positivam ius naturale *determinatur,* vel ius positivum *creatur,* partim in favorem *domini,* cui iniuria fit si non observetur lex ct ius per eam firmatum quod non praesumitur renuntiare; partim in favorem *invenientis,* qui potest invocare verbi gratia tempus legale transactum, ut sibi retineat rem si dominus comparent serius, quin tamen ad hoc teneatur, ut patet.

Ex lege civili hispana (CH 615.016) res inventa statim tradenda est *praefecto municipii,* qui duobus dominicis diebus subsequentibus notitiam inventionis consueto more publicabit. Elapsis ab ultimo die publicationis duobus annis et domino non comparente res (vel pretium eius in subhastatione obtentum si res non potuit conservari) adiudicatur inventori; si vero dominus interea comparcat, rem vel pretium sibi sumit, sed debet dare inventori decimani partem valoris (vel vigesimam ex valore qui superet 2.000 pesetarum) rei sub ratione praemii legalis.

In praxi, quando agitur de rebus parvi momenti, nummis ordinariis, etc., postquam pro adiunctis manifestum videtur dominum non posse rem suam amplius agnoscere, nec locus est publicationi legali, potest inventor tuta conscientia statim sibi rem applicare, paratus ad restituendum, si praeter exspectationem dominus comparuerit et res adhuc exstet in se vel in aequivalenti.

§ 2. ' *De thesauro*

535. Thesaurus hic intelligitur *res mobilis, abdita vel infossa, quam nemo potest probare esse sitam*20. Dicitur:

Res mobilis nam immobilia pertinerent ad dominum fundi iuxta CH 350; res autem quaelibet mobilis, sive pretiosa sive vulgaris, ut gemma, vas, documentum.

Abdita vel infossa, quia res visibilis consideratur ut amissa.

hemo potest probare esse suam, etenim si existunt signa vel indicia personae quae rem abscondit vel cui casu evanuit v.gr. in terremotu, res non habet rationem thesauri.

-Λ In CH 352 definitur: “FJ depôsito oculto o ignorado de dinero, alliajas u otros objetos preciosos, cuya legitima pertenencia no conste.”

536. Principia: 1. *Ex iure naturae thesaurus est primi occupantis,* est enim res nullius apta quae approprietur per occupationem, siquidem dominus ex hypothesi inveniri nequit ideoque vinculum cum re non iam servat, nec ulla ratio constringit ad supponendum thesaurum pertinere ad dominum fundi vel rei mobilis in qua detegitur. *Primus occupans* is iure censebitur, qui, sive per sc sive per alios in hunc finem conductos, rem primus visibilem reddit, licet nondum eam materialiter apprehenderit.

2. *Ex iure positivo hodierno, sat communiter hoc statuitur:* a) *thesaurus inventus in fundo* (vel quacumque re, etiam mobili) *proprio, totus cedit inventori;* b) *inventus in fundo alieno vel Status:* a) *casu, pro dimidio pertinet ad inventorem, pro dimidio ad dominum agri (ad proprietarium vel emphyteutam, non ad usufructuarium.); β) de industria absque consensu domini, totus cedit domino* 21.

Hae dispositiones rationabiles sunt, et ex qua parte domino fundi participationem concedunt in thesauro invento ab extraneo, in legitima quadam praesumptione fundantur; ideo in conscientia urgere dicendae sunt, *saltem post sententiam* iudicis; sed etiam ante eam quando dominus rei, in qua inventus est thesaurus ab extraneo, partem sibi a lege concessam reclamat.

Num vero secus in conscientia obligent iam ante sententiam iudicis, *merito in dubium revocant nonnulli.* Multi quidem dicunt has leges, utpote determinativas proprietatis statim obligare in conscientia. Sed attento fine legis quae potissimum consulit paci ct concordiae servandae, attenta etiam raritate applicationis, et stante ignorantia circa verum dominum rei : a) *lex quae thesaurum de industria inventum* in fundo alieno adseribit totum domino fundi pro *poenali* haberi potest, secundum communiorem sententiam, ideoque licet inventori sibi totum clam retinere, itemque dominum fundi reclamantem instare ut compositionem admittat et contentus sit v.gr. dimidia parte ; *β) lex quae thesaurum fortuito inventum* attribuit pro dimidio inventori, et pro dimidio domino, ante reclamationem domini vel sententiam iudicialcm praeteriri

21 Sic omnino ex CH 351 (cf. 614): "EI tesoro oculto pcrtencce ai dueno dei terreno en que se hallare. Sin embargo, cuando fuere liecho el descubr.· miento en propicdad ajena, o dei Estado, y por casualidad. Ia mitad se api·· carâ al dcscubridor." CH 471: "El usufructuario... respecto de los tesoros que se hallaren en la finca serA considerado como extrano." CII 1631: rt£l enfiteuta... tienc los mismos derechos que corresponderian al propietario er los tesoros y minas que se descubran en la finca enfitéutica/*

potest ab inventore, praesertim quando inventio facta est in terrenis publicis 22.

Applicationes: 1. *Si quis suspicetur,* vel etiam noverit, in alieno agro vel domo *latere thesaurum,* potest agrum vel domum *emere pretio communi,* et thesauro feliciter detecto frui; nam thesaurus non est fructus agri vel domus, neque occupatur ante detectionem, ideoque praesumptio concessa domino in lege, in casu cedit ipsi ementi cuius est proprietas agri vel domus cum thesaurus occupatur"

2. *Si res pretiosa* terremotu, tempestate, etc. *visibilis reddatur,* iuridice desinit habere rationem thesauri et fit primi occupantis, salva obligatione reparandi damna alicui eventualiter causata.

3. *Si famulus laborans in apro domini* invenit thesaurum, non conductus nec laborans ad illum detegendum, *habet ius ad dimidium;* et probabilius potest sibi totum inscio domino servare.

ARTICULUS IU

De accessione

537. Accessio est *modus acquirendi dominium in rem aliquam quae rei nostrae accedit sive quia ab ipsa producitur sive quia ei accessorie unitur vel incorporatur natura vel arte.* Habetur igitur extensio dominii, haud dissimilis occupationi, alias in lege naturali, alias in positiva fundata.

Dividitur, in : *a)* impropriam, quae fit per productionem seu fructificationem naturalem, vel industrialem, vel civilem, et improprie dicitur accessio, quia non est nisi ius utendi et fruendi quod regitur principio naturali: *res fructificat domino,* ct *partus sequitur ventrem,* i.e. fructus agrorum, pensionis civilis, etc. tribuendi sunt domino rei fructificantis, soboles autem animalium domino matris;

b) propriam, quae fit per unionem accidentalem ru minus principalis ad rem magis principalem.

a Cf. Vermeersch. 11,358.364; Genicot-Salsmans, 1,484; Merkelbach, 11,214; Ubach, 1,672; IIevlEN, *Tr. dc iure ct iust tia* p.180 etc., ex toto vel cx parte consentientes contra alios, ut Aertnys-Damen, 1,672; Prümmer, 11,46, etc., qui censent has leges obligare in conscientia.

3 Aliter dicendum esset, si inventum thesaurum in agro alieno illum *iterum sepeliret,* et tunc emeret agrum pretio communi. Nam cui lex positiva de partitione thesauri inter inventorem et dominum ante sententiam est obligatoria in conscientia, is non potest non urgere traditionem dimidiae partis domino. Tamen, si ad tribuendum dominium thesauri lex civilis exigeret, non solam detectionem, sed etiam occupationem (cf. CH 610), posset illum sepelire et agrum pretio communi emere.

Formae praecipuae accessionis propriae sunt: *a)* inter RES immobiles: α) *alluvio* et formae ei similes, quando vi aquarum, mutatione alvei fluvialis, etc. incrementum alicui praedio paulatim accedit; *β) aedificatio,* quando industria hominis cum materia unius construitur aedificium in fundo alterius; 7) *satio et plantatio,* quibus semina vel plantae unius, sparsa vel plantata, crescunt in agro alterius;

b) inter RES mobiles: α) *adiunctio,* qua duae res ad diversos dominos pertinentes ita coniunguntur, ut sine destructione vel notabili detrimento separari nequeant, v.gr. pictura facta in linteo alieno, gemma unius inserta in annulo alterius; β) *specificatio* seu ex aliena materia artificialis confectio rei specie distinctae a priore, verbi gratia si ex argento alieno fit vas affabre elaboratum; 7) *confusio,* quando duae vel plures res, solidae vel liquidae ita commiscentur, ut iam ab invicem separari nequeant, v.gr. si duo dolia vini miscentur.

538. Principia: 1. *Res fructificat domino; accessorium sequitur principale; nemo ditescere debet cum damno alterius.* Talia sunt effata iuridica quae in hac re applicantur. Eorum primum in ipsa lege naturali fundatur eademque demonstratur, saltem quando nulla opera vel res aliena ad fructificationem cooperata est, vel si pro cooperatione praestita retributionem accepit; alterum potius iure positivo constitutum est, nam ex iure naturae coniunctio rerum plurium dominorum potius induceret condominium; tertium nititur in iure naturae, sed ex lege positiva saepe ita temperatur ut liceat ditescere cum damno alterius, quando hic sibi ipsi debet imputare damnum quod passus est illicite agendo circa rem alterius [24].

2. *In accessione impropria: a)* Ex IURE naturali *res fructificat domino,* ideoque fructus pertinent ad legitimum usufructuarium; *b)* ex iure positivo *attendendus est favor, possessori bonae fidei in lege eventualiter concessus, et* in *conscientia probabilius obligans quatenus beneficiarius vindicet ius sibi concessum.*

Ad a): Fructus est (cf. CH 354-355) quidquid e re nascitur et renascitur, sive *naturalis,* seu quasi beneficio naturae absque ullo vel fere ullo labore humano, v.gr. fructus arborum; sive *industrialis,* seu mediante cultura et ratione laboris applicati, v.gr. legumina; sive *civilis,* seu reditus qui ex contractu circa rem inito proveniunt, v.gr. pretium locationis, annui reditus etc. quae fictione iuris, propter analogiam, fructus vocantur.

Iam vero, qui alicuius rei habet dominium sive perfectum sive utile seu usumfructum, is habet ius ad fructus rei, tum ante separationem, quia sunt pars rei frugiferae, tum post separationem, quando

[24] Cf. E. Hosten, *De accessione:* CollatBrug 23 (1927) 55-64.119425.

nt res novae considerantur, contra intnisum possessorem vel detentorem, compensatis utique expensis ab alio eventualiter factis circa illos fructus producendos vel conservandos (cf CIT 353 356)

Ad b): Tura civitatum, cohaerenter cum iure naturae, concedere solent possessori fructus qui debentur *industriae* cius personali. Sed insuper, praeter ius naturale, communiter determinare solent ut fructus naturales et civiles sint pro possessore bonae fidei (cf. CII 451 452) ut alibi fusius exponendum est.

Dispositiones buiusmodi civiles sententia longe communior censet esse *nbligalurias in conscientia,* quia legislator in propria materia, quin laedat ius fundamentale personarum, propter pacem socialem legitime decernit translationem dominii3. Nihilominus quoad fructus nondum perceptos, hoc ita temperari posse censemus, ut dominus rei possit percipere eos ex integro, non reclamante possessore bonae fidei c possessione dimisso, etiamsi hoc silentium procedat ex sua ignorantia iuris, non enim videtur ad finem legis amplius requiri: expensas tamen ab eo factas, semper compensare debet, nisi sibi ultro condonentur.

3. ***In accessione propria:*** a) *principium aequitatis est quod accessorium sequatur principale et quod nemo ditescat cum damno alterius; sed* b) *observandae sunt dispositiones ulteriores legis civilis.*

Ad a); Igitur in accessione immobilium ad immobilia per *inaedificationem,* superficies solo cedit, ct dominus fundi fit domi nus aedificiorum ibi constructorum, reparatis damnis eventualiter tertiae personae exinde causatis; in accessione immobilium ad immobilia per *sationem* ct *plantalior.cm,* accessorium, i.e. sata et plantae, sequuntur principale, ideoque dominus fundi fit similiter dominus satorum ct plantarum; idem valet in accessione cx *alluvione,* in qua superficies paulatim accrescentes alicui fundo naturaliter adjunguntur fundo iuxta posito.

In accessione mobilium ad mobilia, principium generale est, ubi scparat'o fieri nequit, quod accessorium sequatur principale, facta indemnizatione domino rei accessoriae; *principale,* autem, est illud quod magis aestimatur quia pretiosius, praestantius, maius, etc.; sic verbi gratia in specificatione generatim res pertinebit ad artificem, nisi forte materia pretiosa adhibita superet opus artis in ea factum (cf. tamen CH 376-377).

Ad b): Tura civitatum in determinationibus concretis solent attendere utrumque memoratum principium aequitatis. Sed quando accessio locum habet quia alteruter mala fide egit ct altero ignorante ex dispositione iuris positivi sat communis, qui mala fide egit amittit rem suam et debet reparare damna eventualiter causata (cf. CH 379.382.383), nisi ipse sit dominus rei principalis; nam in tali casu alter potest repetere rem suam quaccumque sint damna et expensae a domino rei principalis subeunda, vel pretium rei acces-

K Cf. V.Heylen, *Dc iure retinendi fructus e re aliena perceptos a possesso re fronac fidei:* CollectMcchlin 12 (1938) 619-625.

soriac exigere, praeter reparationem damnorum cui iuj habet in utroque casu (cf. CH 379).

Applicatio: Dominus agri acquirit incrementa alluvione effecta (cf. CH 366); insula quae in medio (lumini cfformetur, pcrfnct ad dominum alvei, vel ad dominos utriusque ripae si flumen transit medium inter praedia duorum dominorum (cf. CH 370.373); qui domum in terreno proprio aedificat materiali alieno, domum sibi retinet sed alium indemnem reddere debet (cf. CH 3>0ss); si vero materiali proprio aliquis aedificat in terreno alieno, aedificium cedere debet domino terreni, obtenta tamen compensatione materialium et laboris, nisi mala fide egerit (cf. CH 361.362); pictor fit dominus lintei in quo artem suam exercuit, sed pretium lintei solvere debet (cf. CH 375.383); si res liquidae duorum dominorum confundantur, vel solidae permisceantur ita, ut nequeant amplius separari, uterque ius in pretium mixturae pro rata obtinet (cf. CH 378.381).

539. In praxi *imprimis attendantur conventiones,* si quae fuerint partium, quibus debeatur accessio, cacquc urgeantur in conscientia; quodsi nullae fuerint, suadeatur enixe pacifica compositio inter partes secundum aequitatem naturalem; si autem alterutra pars renuat, totum negotium relinquendum est indici; nam partes possunt in stricta iustitia frui favore sibi a lege concesso.

ARTICULUS IV

De praescriptione

Traditis *notione* et *d'visiot e,* duabus paragraphes agemus dc usucap one (§1) ct de praescriptione liberativa (§2); ct in utraque paragraphe tribus punctis exponemus *condiciones* ad usucapionem requisitas, tum in genere (1), tum in specie, in rebus ecclesiasticis (II) et civilibus Hispaniae (III).

540. Praescriptio est *modus acquirendi dominium aut sese ab onere iuris liberandi per factum aliquo tempore continuatum sub condicionibus lege statutis*[20]. Dicitur:

Modus acquirendi, sci. praescriptio est titulus legitimus acquirendi ius, qui fundamentaliter in ipso iure naturae nititur, eo sci. quod bono communi convenit ut res per diuturnum tempus pacifice ct bona fide possessae, tandem ut propriae acquirantur.

Dominium late accipitur pro quolibet iure in re, sive sit dominium plenum ct perfectum, sive sit solum radicale, aut utile aut limitatum ad aliquod servitium.

[20] CH 1930 describitur: "Por la prcscripciôn se adquieren, d* la manera y con las condiciones determinadas en la ley, el dominio y demAs derechos reales. También sc extinguen del propio modo por la prescripciôn los dcrechu y las accioncs de cualquier clase <jue scan."

Factum continuatum ad praescriptionem acquisitivam fundamentale solet esse possessio rei; ad liberativam autem, non impletio alicuius obligationis existentis.

Sub condicionibus legis, quia, quamquam praescriptio quoad substantiam ex ipso iure naturae mediate derivat, ut indicatum est, tamen formaliter et immediate quoad particulares determinationes temporis ac modi oritur ex lege positiva vi alti dominii auctoritatis; unde nulla praescriptio est naturalis, sed civilis vel ecclesiastica.

541. Dividitur praescriptio: 1. *Ratione effectuum,* in a) acquisitivam, quae dicitur *usucapio,* per quam obtinetur res quae fuit alterius, non tamen ex successione formali sed titulo originario (cf. n.522), ita ut habeatur in posterum actio ad persequendam rem et exceptio ad repellendum adversarium, a die quo praescriptio perfecta fuit; *b)* liberativa, quae dicitur simpliciter praescriptio, per quam aliquis sc vel rem suam ab aliquo onere liberat, ita ut in posterum gaudeat iure exceptionis quo possit actionem creditoris plane irritam facere.

2. *Ratione temporis requisiti,* in: d) EXTRAORDINARIAM in qua lapsus temporis a lege determinatus est diuturnus, v.gr. 30 annorum seu *longissimi* temporis; vel brevior, v.gr. 10 annorum seu *longi* temporis; *b)* ordinaria, in qua lapsus temporis est *brevis,* verbi gratia 5 vel 3 vel 2 annorum, aut *brevissimus,* hoc est unius anni vel aliquorum mensium". *Extraordinaria* potest requiri *immemorialis,* ea sci. in qua memoria alicuius facti non habeatur inter personas nunc existentes.

542. Principium: *Lex humana potest, vi praescriptionis, transferre dominium rerum ab uno in alium etiam sine domini consensu.*

Ratio est, quia huiusmodi translatio dominii nedum utilis, moraliter necessaria est in multis casibus pro bono communi: ne sci. quarundam rerum dominia per longum tempus sint incerta, ne dubia et anxietates conscientiae et timor spoliationis possessores indefinite officiat, ut lites quantum fieri potest tollantur vel reducantur, ut diligentia circa res iuraque propria exerceatur et socordia ac desidia arceatur28; qui-

~ *luristae* praescriptionem *ordinariam* eam intelligunt, quae exigit in posses* *orr* t tuliim et bonam fidem: *extraordnariam.* vero, eam ouae caret bis requisitis, quae supplentur lapsu temporis plus minus diuturni. Cf. Castan, *Derecho civit* IU,234.

® Cf. S.Thomas, *Quodlibc'um* 12 a.24; VXBMXXrsch, *Quaestiones dc iustisia** 0.268.

B··

dus motivis communibus, accedunt alia specialia pro praescriptione liberativa, nimirum, praesumptio solutionis vel condonationis debitorum a creditore diu neglectorum, liberatio oneris servandi indefinite testimonia solutionum factamm, supressio cumulationis in solutionibus periodice faciendis, ne multae simul reclamatae debitorem in inopiam redigant.

Aliunde aequitati naturali et iustitiae distributivae non repugnat, quod ante omnem eventum lex constituatur, omnibus parem lucri et damni sortem exhibens. Ergo potest Status vi alti dominii determinare condiciones rationabiles sub quibus, congruenter cum iure naturae, praescriptio operetur translationem dominii ab uno in alium modo iam explicando.

§ 1. *De usucapione*

543. Usucapio, ut diximus, est institutum iuridlcum in hoc consistens, *quod factum possessionis rei,* per determinatum tempus, e' sub determinatis condicionibus detentae, *mutatur in ius* quod ipsum dominium afficere potest. *Condiciones* explanandae metro ab antiquis includebantur: "Non usucapies, nisi sint tibi talia quinque: Res habilis, titulus, fides, possessio, tempus."

I. Usucapio in genere

Quinque, igitur, sunt condiciones quae communiter ad praescribendum requiri solent, nimirum: *res praescriptibilis, possessio, titulus, bona fides, tempus* lege definitum. Haec ex ordine exponendi sunt. Ad finem dicemus de valorc praescriptionis in foro conscientiae.

544. I. Res habiles ad praescribendum sunt generatim *omnes et solae res quae cadunt sub dominio privatorum nec a legibus in particulari excipiuntur,* sive mobiles sint sive immobiles, sive corporales sive incorporales.

Excipi solent communiter: *a)* EX natura sua, quae sunt publics usibus destinata et sic dominii privati incapacia, velut viae publica flumina, etc., quae iuri naturali aut divino opponuntur, sic v.gr. praescribi nequit contra obedientiam superiori debitam, contra independentiam Ecclesiae ab Statu, etc.; b) ex dispositione legum, n'l sunt merae facultatis aut simplicis tolerantiae, v.gr. potestas n · ficandi in proprio fundo cum detrimento alterius vel permissio diuturno tempore facta pascendi aut transeundi (cf. CH 444.1942); res furtivae apud ipsum furem (cf. CH 1956) nisi forte sanetur p yt›· sio per tempus extraordinarium et oblivionem originis furtivae r..' autem apud alios a fure rem acquirentes; quae pertinent ad eosq-

in iuris exercitio impediuntur vel propter periculum abusus speciali-ter proteguntur, v.g. saepe bona dotalia, pupillorum, etc.

545. II. Possessio intelligitur civilis yel iuridica, sci. *detentio vel fruitio rei aut iuris cum animo eam habendi ut propriam* (cf? CH 430); adeo ut qui usucapionem peragit ius per se vel alium exerceat aut rem tanquam propriam retineat, siquidem “sine possessione praescriptio non procedit" (R1 3 in VI).

Haec, autem, possessio, ut evadat legitima, pluribus con-dicionibus gaudere debet; sci. sit oportet:

ff) dominativa, seu *animo domini ct proprietarii,* non verbi gratia locatarii vel administratoris vel alterius cuiuslibet tituli precarii ; animus iste praesumitur, sed hodie vix potest exerceri iuridice erga immobilia nisi quis in tabulis publicis ut ius habens inscriptus sit;

£) publica seu *manifesta,* quae sci. non servatur aequi-voca vel secreta, nec celatur ei contra quem praescribitur, ita ut ille reclamare non possit ; sed non requiritur ut verus do-minus notitiam possessionis et actuum dominii circa rem de facto habeat;

c) pacifica, *sine oppositione vel reclamatione* aliorum, vel saltem illius contra quem praescribitur, praesertim apud iudiccm, et, a fortiori, non violenter incepta vel retenta, ite-rum saltem relate ad personam contra quam praescribitur;

(7) continuata, ita ut possessor, pro rei natura, ea con-stanter usus fuerit, sive continuatione naturali ab eodem pos-sessore, sive saltem civili in qua unus ab alio accipit posses-sionem aliquo titulo translativo dominii.

Continuationi obstant *interruptio* et *suspensio,* in quibus, propter impedimentum interpositum cessat aut non procedit ulterius possessio, ita sci. ut per interruptionem inceptum praescriptionis tempus *non amplius considerari valeat,* et tem-pus requisitum sit denuo cx integro percurrendum, dum in suspensione cursus praescriptionis mere interrumpitur, ita ut *reassumi valeat* et continuari ubi suspensum fuit.

Interruptio est : n) *alia naturalis,* si per tempus lege statutum possessor rem amiserit, et haec est absoluta respectu quorumlibet adversantium, ct talis quae non valet amplius connecti sed denuo instauranda est; β) *alia civilis,* si lis iuridice moveatur circa posses-sionem, et haec est relativa respectu solius actoris qui litem movit, et talis quae, nisi secuta fuerit sententia contra possessorem, prae-scriptio pergat operari a momento sententiae non condemnatoriae vel recessionis a lite, v.gr. propter transactionem, quasi η n fuerit

unquam interrupta (cf. CH 1943-1947). *Suspensio* obtinet quando indicia exerceri nequeunt, v.gr. tempore pestis aut belli, ct gcnc-ratim quando est contra personas quae ius suum nequeunt reclama-re, v.gr. contra minorennes; sed hoc ultimum in iure hispano (CH 1932) non agnoscitur, concessa solum actione contra legitimos repraesentantes; imo suspensionis proprie dictae quaestio non est in CH, sed eiusdem effectus obtinet interruptio civilis.

546. **III. Titulus,** in multis usucapionibus requisitus, intelligitur *ratio externa propter quam existimat possessor rem esse suam,* seu causa per se apta ad transferendum dominium 20, licet propter vitium occultum illud non transtulerit. Est, igitur, titulus non *verus,* qui transferret dominium el supervacaneam faceret praescriptionem, *sed apparens,* talis sci. qui ex natura sua non est ineptus ad transferendum dominium, sed propter defectum dc facto non transfert, quamquam illud transferre videtur.

Titulus apparens potest esse: a) coloratus, seu actus iuridicus qui prae se fert speciem veri tituli, nullo vitio substantiali laborans in forma ad valorem requisita, sed reipsa dominium non transferens propter defectum latentem in auctore, qui non est dominus rei, se! furto, usufructu aliovc titulo precario eam obtinuit; /3) *putativus* qui censetur cxistcrc, v.gr. pro hereditate percipienda cx testamento quod rex'oeatum fuit; pro dominio equi quem de mandato domini famulus emisse creditur, cum de facto illum furto abstulerit etc.; 7) *praesumptus* legalitcr, dc cuius existentia non inquiritur, sive existât sive non, sed propter factum possessionis, praesertim diuturnae, in lege supponitur, ideoque actoris erit probare contrarium si lex exigat titulum ad praescribendum.

547. **IV. Tempus** ad praescribendum necessarium in lege longius determinari solet pro immobilibus quam pro mobilibus; pro praescriptione sine titulo, quam cum titulo; inter absentes quam inter praesentes. Pro immobilibus communiter requiritur tempus extraordinarium ; pro mobilibus, vero, praesertim inter praesentes, determinari solet ordinarium, et quidem sat breve, quinque, trium vcl duorum annorum, aut adhuc brevius pro rebus et iuribus frequenter actuandis in vita cotidiana.

Hoc tempus: incipit per se ab ipso momento (i.e. ab ipso dic, quia computatio non fit per horas sed de dic ad diem, ct generatim ita ut dies primus non consideretur) quo iuris ratio orta est; *dormit* seu non currit, dum obstacula impediunt reclamationes domini ratione circumstantiarum vel status personae, sed spatium antea elapsum additur ad spatium utile futurum in mera suspensione, imo ct in civi- |23

23 Hinc excluduntur tituli quos quidam dicunt *precarios,* illi sci. quibus ioά-catur rem non haberi ut propriam, v.gr. locatio, depositum, mutuum, etc.

li interruptione; *finitur* ultimo dic a lege requisito, ideoque regulariter completa die eiusdem numeri quo incepit praescriptio, quando computatio fit per menses et annos. In iure, tamen, hispano (CH 1960) dies quo incepit praescriptio pro integra computatur.

548. V. Bena fides in hac re intelligitur *indicium practicum quo possessor rei alienae prudenter existimat se iuste possidere rem ut suam.*

Distinguitur: *a)* iuridica, scu persuasio fundata in titulo colorato, qui non laborat vitio substantiali formae, sed ex defectu auctoris non operatur acquisitionem dominii. Cum sit factum internum, probari nequit, nec in iure solet praesumi (cf. CH 434), ideoque actori relinquitur probatio contrarii; b) theologica seu moralis, seu modo dicta existimatio prudens qua possessor credit se legitime possidere rem ut suam. Patet huic non nocere errorem vcl ignorantiam inculpabilem sive iuris sive facti, nec dubium superveniens quod excuti non possit, utique vero errorem vel ignorantiam notabiliter culpabilem et dubium antecedens, sub quibus nequit haberi prudens existimatio.

Bona fides theologica subdividi potest in: a) *stridam,* quae etiam speculative excludit rem esse alienam, vcl saltem practice existimat eam non esse aletri tradendam, quia examinato dubio existante circa cius pertinentiam non probatur esse alienam; *β) minus stridam,* quae speculative scit rem esse alienam scd practice existimat cx rationabili motivo subicctivo vcl obiectivo non dari hic ct nunc obligationem rem active restituendi, ideoque tandem sibi persuasum habet rem licite possideri w. Haec dicitur etiam aliquando *negativa,* quatenus significat absentiam fraudis, hoc est, debitorem nihil moliri illicitum ut creditor ius suum vindicare non possit".

Bonae fidei opponitur: a) *mala fides,* ea sci. qua quis agnoscit ante tempus praescriptionis expletum rem quam possidet esse restituendam; *β) fides dubia,* qua quis *inceperit* possessionem rei ab alio ablatae, nam melior erat condicio possidentis; 7) *ignorantia graviter culpabilis,* quae non permittit prudens indicium circa legitimitatem possessionis quae investigari debuit; *β) ignorantia iuris* impedit quoque bonam fidem iuridicam, etiam stante theologica, ubi lex non

M Ad rem scribit Vermeersch (11,371) "plures quoque contenti sunt fide quam vocant theologicam, quae in hoc est, ut praescribens alienam rem non illicite retinuerit seu non fuerit in mora implendae obligationis de cuius praescriptione agitur". Et A.Toso, *Dc bona fide in praescriptionibus:* lusPont 12 (1932) 210 sic definit bonam fidem: "Existimatio qua nempe mihi possessori vel debitori persuasum sit, nihil me moralitcr malurn admittere in rei possessione capienda ac servanda vel in debito non solvendo." Cf. Molina, d.66 n.10; Luco, d.7 sect.4 n.48.

'* Cf. Pr Ommer, 11,62. De bona fide et de significatione documentorum pontificiorum eam exigentium scripsit L-Scavo Lombardo, *ll concetto di buona fede nel diritto canonico* (Roma 1944). Cf. etiam T.Urquiri, *Cucstioncs canôn cas alrcdcdor de la buena fc ncccsaria para la prcscripciôn.:* RevEspDC 8 (1953) 89-119.

admittit ignoramiam iuris et fundat praescriptionem in bona fide iuridica, quod in iure hispano non videtur evenire (cf. n.560).

E contra non opponitur fides dubia, qua quis rem *occupat tn-ccrtus* num sit sua an alterius dummodo faciat opportunas indagationes ct paratus maneat rem tradere domino certo, si apparuerit esse alium; neque dubium superveniens possessioni bona fide inceptae quod nequeat excuti, nam nemo malus nisi probetur.

549. VI. Valor praescriptionis: In foro conscientiae consideranda est potissimum ipsa efficacia, tum in genere, tum in relatione sive cum bona fide theologica sive cum tempore breviore ad praescribendum in lege determinato. Ad haec definienda, sequentia statuimus:

550. Principia: 1. *Ut operentur in foro conscientiae leges positivae de praescriptione latae, tria requiruntur:* a) *w/ non mere actionem fori externi extinguere, sed vere iura ct obligationes mutare voluerint;* b) *ut earum· condiciones sint impletae;* c) *ut nullum, vcluti praemium fraudi et peccato tribuere videantur.*

Ad a): Superius diximus legislatores humanos posse terre leges obligantes in conscientia quoad mutationem ipsorum iurium et obligationum. Plerumque id solent intendere etiam huiusmodi leges, ut statini dicemus; sed sunt casus in quibus intentio legis non respicit ipsum dominium sed actionem iudicialem circa illud ; et tunc quaestio moralis de ipso dominio aliunde solvenda erit.

Ad b): Praescriptio est institutum iuridicum fundatum quidem in iure naturae, sed formaliter vim habens ex lege positiva[32]. Iam vero, legislator quod vult statuit et quod non vult non concedit. Unde si condiciones in lege positiva designatae non implentur, v.gr. si deficit bona fides iuridica requisita, quamvis habeatur bona fides theologica, in se magis sacra et essentialis, praescriptio non obtinet, utpote quae in iure ex quo obtinere deberet privata est aliqua condicione necessaria.

Ad c) : Lex non sustinetur si in suis dispositionibus vel in consectariis practicis est vinculum iniquitatis, v.gr. favorem praestando furto, retentioni iniustae rei alienae, etc. Ubi, igitur, haec manifesto sequerentur cx lege, ipsa lex de-

32 Res inventa, deficiente dispositione iuris positivi posset quidem approprié ab inventore postquam factis investigationibus nulla spes affulgeret inveniri dominum; sed hoc accideret via occupationis. Ex CH 615 adseribitur post duci annos inventori, ut dictum est; sed haec non est proprie dicta praescriptio

ficeret, ct obligationes obiectivae ex iure naturae essent statuendae, praeter determinationes positivas praescriptionis. Sed, aliunde, si quando ratio boni communis fundat ius praescriptionum independenter a bona fide vel titulo, videtur is-
*tud ius valere posse in conscientia, ut inferius declaratur.

2. *Leges positivae de praescriptione, debitis condicionibus tum juridicis tum theologicis praeditae, vim habent in conscientia, et quidem plerumque ad ipsum ius transferendum vel obligationem extinguendam, non mere ad actionem civilem denegandam.* Dicitur:

Condicionibus turn iuridicis tum theologicis? utraque species requiritur; prior quia in illis condicionibus adimpletis fundatur immediate mutatio iurium ; posterior quia una cx proprietatibus legis est ut sit honesta, ideoque ut nihil contineat quod recto ordini morum opponatur.

Plerumque ad ipsum ius transferendum; nam is solet esse sensus obvius talium legum, ita ut in singulis casibus probari debeat intentionem legislatoris limitatam fuisse ad negandam protectionem iuribus quae non fuerint tempore legaliter apto reclamata, quin dc ipsis iuribus quidquam in concreto decernere voluerit. Probatur:

Ecclesia, in Concilio Lateranensi IV. supponit et implicite affirmat hunc valorem in conscientia (D 439): "definimus ut nulla valeat absque bona fide praescriptio tam canonica quam civilis" ; ergo cum bona fide satis insinuatur praescriptionem valere. Ius canonicum, quod praescriptionem approbat et in rebus ecclesiasticis adoptat (c.1508-1512), similiter supponit hunc valorem in conscientia cum in c.1508 admittit "praescriptionem tanquam acquirendi et se liberandi modum".

Theologi, quamquam pauci aliquando dubitaverint num haec vim habeant in foro conscientiae, comm»uniter sic sentiunt post S.Thomam, quo teste, legitime·praescribens non tenetur ad restitutionem rei quam alienam fuisse cognoverit post praescriptionem[33].

Ratio quoque idem suadet, praesupposita facultate legislatoris ad ferendas huiusmodi leges, consideratis motivis

« Cf. *Qnodlibctuin 12* q.24. Item J.Carrièhf, *Dc iustitia* 11,421; ΚΓ,ιττ, *De praescriptione acquisitive:* RcvEcclI, 29 (1937) 43-45; \.Heylen, *Dc lictitatc opponendi praescriptionem:* CoIlcctMechlin 12 (1938) 386-390.

in quibus fundantur praescriptiones et inspecta ipsa forma qua leges feruntur, quae apparet sat uniformis in c.1508 modo relato et in codicibus civitatum, v.gr. in CII 1930: "Por la prescripciôn se adquicren... el dominio y demas derechos reales. También se cxtinguen... los derechos y las acciones dc cualquicr clase que sean".

Ergo non mere denegatur actio civilis in casibus ordinariis, sed vere iura ipsa transferuntur. Attamen abquando, nommatim in quibusdam praescriptionibus liberativis, legislator non intendit nisi negare actionem civilem; in tali casu, quaestio dc ipso iure aliis normis solvenda est.

3. ***Titulus et bona fides,*** *quae ad praescribendum requiruntur, sic videntur determinandi:* a) *quando lex exigit titulum ac bonam fidem iuridicam, sine eis praescribi nequit;* b) *quando lex positiva nullum titulum nullamque bonam fidem requirit, praescriptio sustineri posse videtur in conscientia cum condicio rerum est talis quae permittat haberi bonam fidem theologicam mimis stricte dictam et negativam;* c) *mala fides superveniens non impedit tisucapionem.*

Ad a): Non est nisi applicatio particularis principii generalioris supra positi, nimirum praescriptio obtinet tandem aliquando vi legis positivae; ergo non nisi secundum condiciones in ea significatas; ideo ubi titulus, v.gr., coloratus a lege requiratur, non sufficiet existimatus vel praesumptus, et ubi titulus simpliciter exigatur in lege, non erit satis titulus praesumptus qui obiective non existât, utcumque habeatur bona fides theologica.

Ad b): Sententia communis theologorum dicit ad praescriptionem semper requiri bonam fidem theologicam, quae praesupponit titulum in quo fundetur, et sine bona fide nullam obtinere usucapionem, sed neque praescriptionem liberativam in conscientia. Fundatur haec sententia sequentibus motivis:

Ecclesia, in Concilio Lateranensi, tradidit (D 439) "quoniam omne quod non est ex fide peccatum est, synodal! iudicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio tam canonica quam civilis, cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quae absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet ut, qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae".

Ratio arguit ex eo quod nemini fraus et mala fides patrocinari potest, nam id esset contra bonum ordinem socialem. Iam vero iustitiae repugnat ut quis rem alienam, quam bene scit esse restituendam, culpabiliter facere possit suam; et lex civilis quae hoc sineret, utpote iniquitati favens et iniustitiam inferens, esset nulla, et loco illius urgeret lex naturalis, ius cuique suum vindicans.

Intentio quoque legislatorum interdum invocatur, quae, quando titulum et bonam fidem non requirat, sub hoc respectu forum conscientiae attingere nolit; sed talis intentio minus constat; nec uniformis et immutabilis habenda est nisi probetur.

Vis argumenti ex Concilio Lateranensi deprompti non exaggeranda est. Sane declaratio auctoritate potius disciplinari quam dogmatica lata, ex contextu pluribus apparet[14]; insuper Concilium respicere potuit circumstantias particulares illius temporis, in quibus leges civitatum et consuetudo universaliter exigebant bonam fidem; tandem in retinenda bona fide pro praescriptione liberativa multi auctores conceptum supra expositum bonae fidei minus strictae et negativae approbant vel tuentur, nulla norma Concilii Lateranensis, ut existimant, impediti

Rationis quoque argumentum prudenter intelligendum est. Profecto occupatio aut retentio rei alienae iniusta. nunquam est sine peccato; factum quoque occupationis aut retentionis iniustae, nulla alia circumstantia addita, secundum ius naturale nequit fundare praescriptionem legitimam. Sed, his stantibus, nihil impedit quominus, sine ullo detrimento boni communis vel iniuria ordinis moralis, existant rationes ex quibus statuat legislator quod mera possessio rei per determinatum tempus, si quidem creditor non fuerit illegitime impeditus in suis iuribus vindicandis et recuperandis, sufficere possit ad transferendum ius· in possessorem conscium praeteritae retentionis-iniustae nam hacc determinatio legis conferre potest sive ad bonum commune promovendum, v.gr. ad evitandas lites vel ncgligentiam creditorum praecavendam, sive ad maiora mala vitanda, v.gr. ad impediendam ruinam oeconomicam alicuius familiae quae praestationes quotannis solvendas ct diu non solutas cogeretur omnes simul solvere cum ingenti clade ct sine proportionate beneficio pro creditore vindicante. Exemplo res illustrari potest illius qui mala fide arripit ct detinet rem quam putat esse alienam, donec morali certitudine detegit esse suam vel ad indicium delatus obtinet sine fraudibus sententiam in suum favorem; is sane peccabit contra iustitiam, sed objective habuit ex iure naturali vel obtinuit per sententiam iudicialcm titulum cx quo, pacnitendo quidem suum peccatum, in posterum frui possit re iam legitime appropriata. Quidni idem operari possit praescriptio ex iustis causis?

In tali casu lex positiva crearet eam rerum condicionem, in qua titulus ct bona fides theologica minus stricta et negativa haberen-

[14] Cf. CJ.Hefel E-Leclebcq, *Histoire dos Concils* t.S p.2.· (Paris 1923) p. 13-65.

[15] Cf. v.gr. Luco d.7 s.4 n.48; Vermeersch, *Quaestiones de iustitia* n.269; R.Laprat, *Prescription:* DTC 13,123-126; J.Creusen, *Prescription et mauvaise loi:* NouvRcvTh 53 (1925) 179-188; G-Kiselstein, *Prescription libérât ve et bonne foi: RtvEccïL* 24 (1932-3) 280-285; Prümmer, U,62; Iorio, 11,640.

tur, in possessione sci rei cl non oppositione ad huius vindicationem ex parte domini cum animo disponendi de ea tanquam propria, in résolutivum usque ad tempus praescriptionis et definitive postquam praescripserit.

Quod nobis salis probabile videtur, ct applicable saltem ubi debitor, sive ex consuetudine sive ex declaratione legis non teneatur solvere nisi requisitus; similiter quando lex positiva non exigit bonam fidem iuridicam et ius praescriptionis fundat in aliqua ratione boni communis independent! a bona fide; et a fortiori, quando mere tolerare debet ut alius quidpiam faciat Λ Sed applicari non poterit, quia bona fides, etiam minus stricta et negativa, non est possibilis, cum aliquis conscius est se rem alienam possidere cum obligatione restituendi illam domino etiam non reclamanti ; ncc legislator humanus potest in tali casu supplere bonam fidem, quia id non in beneficium sed in detrimentum evaderet boni communis.

4. ***Tempus ad praescribendum*** *quod breve dicitur, v.gr. duorum aut imius anni, vel etiam brevissimum·, quando possessio bona fide habita statim ex se sola transfert dominium, non impedit valorem praescriptionis in conscientia.*

Disputat.um quidem est dc valore istarum praescriptionum; et nonnulli consuerunt eas unice denegare actionem ilji qui rem suam coram indice repetere velit. Pleriquc tamen reccntiorcs tenent eas, si quidem aliunde non impediantur, v.gr. propter malam fidem, vere causare translationem dominii w. Et horum opinio omnino probanda videtur.

Ratio est quia dispositiones legales significant veram translationem dominii[37]* et in ea determinanda rationabiliter consulunt, secundum propriam facultatem et obligationem, bono communi et in concreto securitati commercii mobilium, quae expedita sit oportet sine laboriosis formalitatibus, ac pactorum stabilitati necnon et tranquillitati possessionum. Nec laeditur iustitia distributiva, quia lex fertur ante omnem eventum omnibus cx aequo utilis, ct alterutri, sive domino sive emptori a fure, debet favorem praestare cum detrimento alterius, cui actio contra furem omnino servatur[30].

Applicationes: 1. ***Reclamante pristino domino*** contra iura d

30 Cf. Merkeibach, 11.233; Udach, 1,694 nota 1; Gknicot-Salsmans 1,493,11; Vermeersch, 11,371, qui hanc tradit normam finalem: "Qui non est malae fidei possessor, beneficio legis uti potest statim ac lenis condiciones sint impletae"; A.Toso, *Dc bona fide* ni *praescriptionibus:* lusPont 12 (1932) 203-211.

37 Cf. F.Litt, *De codicis civilis a.2279: En fait de meubles, la possessi vaut titre* (cf. CII 464): RevEcclI, 20 (1937-8) 125-131; Ghmcot Salsmans, 1.492, Waffelaert, *Dc iusttia* 1,249; Carrière, *De iusttia* II.452.

** Sic. v.gr. CII 1955: "EI dominio de los bienes mucbles sc prescribe por la posesiôn no intcrnimpida dc tres anos con liticna fc..." CHConi 85: "La compra de mercaderias en almacencs o ticndns abiertas al ptiblico, causarii presenpci6n de derecho a favor del comprador..."

w Cf. Waffeiaert, *Etude sur l'obligation en conscience des lois cwuts* (Tournai 1884) p.241-257; Fi'rrKres-Monpria, 1,706.

praescriptionis acquisita, attendendus non est in foro conscientiae. Quodsi rem iam praescriptam sibi vindicet, tenebitur ad restitutionem; nam impletis condicionibus adquiritur dominium in re praescripta etiam ab ignorante vel non invocante, ut fert sententia fere communis[40].

2. *Qui ante completam praescriptionem,* pro qua requiritur bona fides in lcg< positiva, fit conscius obligationis quam habet solvendi debitum non rogatus, nequit uti beneficio praescriptionis. Similiter qui praescriptionem a se vel ab alio bona fide inceptam complet mala fide, vetatur profiteri beneficium legis.

3. *Qui praescriptionem ab alio inceptam complet bona fide,* non tenetur examinare fidem sui praedecessoris, nisi forte dubium vehemens occurrat, etiamsi lex bonam fidem toto praescriptionis tempore habendam requirat, minime vero in eadem hypothesi bonae fidei lege requisitae, si certo noverit praedecessorem fuisse in mala fide; quodsi nulla bona fides requiratur in lege, aliunde non manifeste iniusta, poterit beneficio eiusdem uti etiamsi comperiat suum praedecessorem fuisse in mala fide[**].

II. Usucapio in rebus ecclesiasticis

(c.1508-1512)

Condiciones generales usucapionis, ad res ecclesiasticas veniunt summarie applicandae eodem ordine retento. Initio statuitur principium dc applicatione legis civilis (c 1508): "Praescriptionem, tanquam acquirendi ct se liberandi modum, prout est in legislatione civili respectivae nationis, Ecclesia pro bonis ecclesiasticis recipit, salvo praescripto canonum qui sequuntur."

551. I. Res habiles ad praescribendum in iure ecclesiastico facile dignoscuntur, considerando ea quae secundum c.1509-1510 praescriptioni non sunt obnoxia.

Iam vero, a praescriptione reservantur: "quae sunt iuris divini, sive naturalis sive positivi; quae obtineri possunt cx solo privilegio apostolico; iura spiritualia quorum laid non sunt capaces, si agatur de praescriptione in commodum laicorum; fines certi et indubii provinciarum ccclcsiastacarum, dioecesium paroeciarum, vicariatuum apostolicorum, praefecturarum apostolicarum, abbatiarum vel praelaturarum nullius; eleemosynae ct onera missarum; beneficium ecclesiasticum sine titulo; ius visitationis ct obedientiae ita ut sub-

40 Etiam quando lex non operatur immediate pleno iure, sed requirit ut invocetur, concludi nequit praescriptionem non obligare in conscientia ante sententiam iudicis; nam sensus legis est praescriptionem non imponi, sed concedi volenti, ct indices non posse supplere ex officio medium praescriptionis. Cf. J.Cabriér E, *Dc iustitia* 11,421; V IIευϊ.γν, *Dc liccitatc opponendi praescriptionetn:* CollectMcchlin 12 (1938) 386-390. Sunt tamen aliqui, ut Delama (cf. *Dc iustitia ct iure* n.6) qui censent praescriptionem non operari nisi ii quibus leges favent ad eas provocent. Fortasse aliqua iura civitatum probabilitatem huic opinioni sinant. Pro CII 1934 1937 vix admitti poterit probabilitas.

<x Cf. Vermeersch, 11,371,1 a.2 d.

diti a nullo praelato visitari possint, ct nulli praelato iam subsint; solutio cathcdratici"; tandem "res sacrae quae in dominio privatorum non sunt, a persona privata praescribi non possunt, sed solum a persona morali ecclesiastica contra aliam personam moralem ecclesiasticam".[**] Actiones quoque dc statu personarum nunquam extinguuntur (c.1701).

Itaque primum, quintum, septimum, octavum ct ultimum pertinent ad praescriptionem *liberalivam;* reliqua, ad *acquisitivani.* Quaedam, ut apparet, absolute impracscriptibilia sunt; alia praescribi quidem possunt sed sub specialibus condicionibus. Explicatio amandatur iuri canonico.

552. II. Possessio in praescriptione ecclesiastica nihil speciale habet declarandum, nisi quod ex c.1510 dictum est de obiecto praescriptibili, sci. personam privatam, intclligc etiam quaslibet personas morales laicas, incapacem esse possessionis legitimae rerum sacrarum, quae sci. consecrationem non amiserint, in ordine ad praescriptionem.

553. III. Titulus in praescriptione canonica expresse non exigitur nisi ad acquisitionem beneficii (cf. c.1446; implicite autem semper adesse debebit sive coloratus sive putativus ut condicio ad bonam fidem semper requisitam.

554. IV. Tempus decernitur in c.1511: *a)* Res immobiles, *mobiles pretiosae, iura et actiones* sive personales sive reales: α) quae pertinent ad Sedem Apostolicam, spatio *centum* annorum praescribuntur; *β)* quae ad aliam personam moralem ecclesiasticam, spatio *triginta annorum,* b) Res mobiles non pretiosae, quae pertinent ad S.Sedem vel ad aliam personam ecclesiasticam, secundum opinionem communiorem, praescribunt vi c.1508 tempore in lege civili statuto, c) Beneficium ecclesiasticum cum titulo etiam invalido ct bona fide pacifice possessum, praescribit spatio trium annorum (c.1446).

Stat privilegium Mendicantium, vi cuius bona eorum non usucapiuntur nisi possessione *sexaginta,* imo, probabiliter *centum* annorum.

555. V. Bona fides theologica semper requiritur in praescriptione ecclesiastica, per totum tempus protracta 43. Ad

u Personae, igitur, privatae et personae morales non ecclesiasticae non po› sunt acquirere praescriptione res sacras, nisi quae sunt in dominio privatorum, manente prohibitione eas profanandi, et adhibendi ad usus profanos sordidos etiam si sint exeeratae.

*. *Totum tempus* plerique interpretantur sensu *absoluto,* ita ut si initio possessionis non adfuerit bona fides in primo possidente, reliquae personae diversae penes quas fuerit possessio rei per tempus habile ad praescribendum (re!

rem c.1512: "Nulla \alet praescriptio, nisi bona fide nitatur, non solum initio possessionis sed toto possessionis tempore ad praescriptionem requisito". Et ubi haec adest, iuridica probabiliter non requiritur, quia ex iure antiquo sufficiebat theologica et adhuc c.1512 secundum ius antiquum interpretari posse videtur (cf. c.6) non obstante c.1508.

III. Usucapio in iure hispano

(CII 1930-1975)

556. I. Res praescriptibiles ex CH 1936 sunt genc-ratiin omnes illae quarum est commercium et in quas privata exercetur possessio (cf. CH 339.344). Exceptiones sunt caedem fere quae expositae sunt agendo dc usucapione in genere. Notandum tamen est quod secundum CH 1932 praescribi potest etiam contra bona personarum ab administrandis propriis bonis impeditarum, servato eis iure reclamationis adversus ipsarum legitimos repraesentantes.

557. II. Possessio dominativa, publica, pacifica, non interrupta, expresse exigitur CH 1940-1941; actus autem possessorii ex licentia vel mera tolerantia exerciti, ad effectus praescriptionis non valent (CH 19^2; cf. 444).

Intprruptio possessionis locnm habet in iure hispano: n) naturalis, quando ultra annum amittitur possessio; ct in ea tempus transactum nequit connecti cum subséquente interruptione (CH 1944; cf. 450.466); *b)* civilis, quando reclamat proprietarius; ct in ea tempus ante interruptionem transactum coniungi potest cum subséquente; citatione iudiciali, etiam a indice incompétente facta (CH 1945)[44]; actu conciliationis dummodo intra duos menses petatur coram indice possessio vel dominium rei litigatae (CH 1947); recognoscente possessore quocumque modo ius domini (CH 1948).

Ex iure hisnano si res aliena, mobilis vel immobilis, fuerit successive apud plures possessores, ultimus possessor potest computare ad praescriptionem tntum tempus quo res fuerit possessa a suis praedecessoribus (CH 1960).

primus ipse possessor qui deinde fuerit in bona fide) non valeant frui iure praescripto; recenter bonis argument's liane opinonem impugnavit T.Urquiri, *S»nab l dnd dr la mala fc l'ara Ia prrscripcidn en las personas ecles:6st\cas:* MisccIComil 18 (1952) 91-143 et sustinuit interpretationem sensu *relative,* ita ut suf ciat possess o bona fide per tccnpus requisitum habita apud eandem vel apud d'vrr«a« perennas, sive physicas sive morales, quamvis initio mala fuerit fides, et deinde mutata.

44 Sed citatio *i*udiciali nulla habetur, nec possessionem interrumpit, quando caret necessariis sollemnitatibus, vel actor desistit ab actione, vel possessor ibeolvitur (CII 1946).

558. **III. Titulus,** quando in iure **requiritur** debet esse verus et validus (Cii 1953), i.c. legaliter sufficiens ad praescriptionem (CII 1952), qualis est coloratus et aliquando etiam putativus, nunquam praesumptus, sed probandus (CH 1954). Contra titulum inscriptum in regesto proprietatis non procedit praescriptio ordinaria in damnum tertii, nisi vi alterius tituli ibi pariter inscripti, et computato tempore ab huius inscriptione (CII 1949). Donorum mobilium possessio bona fide obtenta, aequivalet titulo (CH 464).

Titulus iustus in iure hispano: a) *'exigitur* ad praescriptionem immobilium 10 ct 20 annorum (CH 1957); *β) non exigitur* neque ad praescriptionem immobilium 30 annorum (CH 1959), salva iniprac-scriptibilitatc servitutis continuae non apparentis, nisi implicitus in bona fide pro praescriptione triennali (CH 1955).

559. **IV. Tempus** ad usucapionem **in iure** Hispano determinatum sic schematice ootAst proponi :

nne iitulo, 30 anni (CII 1959).

PRO IMMOBILIBUS / domino *praesente,* 10 *cum* titulo) anni (CH 1957).
) domino *absente,* 20 anni (CH 1957)[45]
(CH 1955).

I regulariter 3 a π n i (CH 1955).

cum bona fide . pro rebus emptis in apothecis et ta; bernis publice commercio apertis nullum tempus requ i r i t ur (CH 464 C1 ICom85)[46]

PRO MOBILIBUS ..

sine fide, 6 anni

PRO SERVITUTIBUS (cf. CII 530.532 et n.469-470). . continuis et apparentibus, sine titulo, 20) anni (Cl I 537).

discontinuis et continuis non apparentibus, nullum tempus sufficit (CII 539).

[45] Absens dicitur qui moratur in extera natione vel ultra mare; si auttm partim fuerit absens partim praesens, bini anni absentiae numerantur pro uno anno praesentiae; sed annus absentiae non computatur nisi integer fuent (CH 1958).

[46] S» res illae fuerint furtivae, domino relinquitur actio in vendentoc (CHCom 85). Mobilia· bona fide empta in publica venditione, legitime quidea

560. V. **Bona fides iuridica,** seu persuasio qua quis prudenter iudicat rem a se possessam esse suam, utpote acceptam ab co qui potuerit rei dominium legitime transferre (cf. CH 1950), in lege hispana requiritur, ut dictum est, pro praescriptione immobilium (Cl l 1957) et mobilium trium annorum (CH 1955). In nostro iure videtur posse coexistere non solum cum ignorantia facti, ut omnia iura admittunt, sed etiam cum ignorantia iuris invincibili, quod in pluribus iuribus excluditur (cf. CII 1951 coli. 433); ideoque ubi adest bona fides theologica, adest ct iuridica ad effectus praescriptionis.

Diversa ratione quam in iure romano ct aliis quibusdam iuribus reccntioribus, in quibus mala fides antecessoris nocet successorem cx titulo universali, secundum legem hispanam mala fides antecessoris non nocet successorem qui fuerit in bona fide; sed bona fides istius debet protrahi toto tempore legaliter requisito, quin possit computari tempus possessionis habitae apud antecessorem malae fidei (cf. CH 442).

Applicatio: Si Petrus emit et accipit rem a loannc qui illam prius Marco vendiderat absque traditione, potest in conscientia rem sibi retinere, et Marco non relinquitur nisi actio dc damnis et eventual! restitutione pretii contra Petrum (cf. CH 1473. 464). Similiter valet de eo qui rem furtivam emit in apotheca vel taberna publico commercio aperta (CH 464).

§ 2. *De praescriptione liberativa*

561. Breviter expediemus hanc materiam, suppositis quae, praecedunt, indicando simul condiciones generales ct dispositiones particulares iuris hispani.

In singulis casibus attente considerandum erit, quid praescriptio efficiat secundum legem; num extinctionem obligationis, sive *acinae,* personalem vel rcalcm actionem praestandi, sive *passivae,* debitum vel onus subeundi ; num extinctionem solius exercitii seu coactivitatis coram iudice, etc.

Cum autem, in ordine ad praescriptionem liberativam, *possessio* non aliud sit quam prudens existimatio libertatis a debito, *lititdus* autem, ipsa prudens ratio qua illa existimatio fundatur, facile patet hanc quasi-possessionem ct titulum refundi in bonam fidem l. Unde *lres* sunt, denique condiciones ad praescriptionem liberativam requisitae; debitum pracscriptibilc, bona fides tempus lege statutum,

retinentur, sed nisi secundum normas generales praescripserint, dominus illo rum, a quo ablata fuerint et vendita, potest ea sibi vindicare soluto pretio pro quo possessor illa acquisiverit ct salva actione in vendentem (CII 464; cf. ibidem circa pignora data Montibus pietatis).

41 In iuribus civitatum ne quidem memorari solent. Sic v.gr. CII 1961: "Las accioncs prescribcn por el mero lapso de tiempo fijado por la ley." 546,2.°: "Las servidurflbres sc extinguen... por el no uso durante veinte anos."

562. I. Res praescriptibiles in casu sunt obligationes cxtinctionis capaces, contra actiones vel iura creditorum. Tales non sunt quae cx iure naturali vel divino urgent. Communiter excipiunt iura obligationes quae sunt ordinis publici. Ius canonicum (c.1509) excludit onera missarum, ius visitationis et obedientiae, solutionemque cathedratici. Ius Hispanum (a. 1965) praescriptioni subtrahit inter coheredes, condominos et proprietarios praediorum finitimorum, actionem ad impediendam partitionem hereditatis, divisionem rei communis, separationem finium praediorum. His civilistae addunt, res quae sunt extra commercium et nequeunt a privatis appropriari[48].

563. II. Tempus ad praescriptionem liberativam satis uniforme determinari solet in legibus. Quod lege Hispana requiritur sic potest schcmatice proponi :

Servitutes passivae omnes extinguuntur 20 annis per non usum (CIT 546).

Actio personalis 40 (cf. CH 1969-1972) .....

hypotecaria, 20 annis (CH 1964; L. H. 128);
sine determinato tempore, 15 annis (CH 1964);
circa pensionem alimentitiam, pretium conductionis praedii, solutiones quotannis vel frequentius sed periodice solvendas, 5 annis (CH 1966);
circa honoraria medicorum, advocatorum, professorum, etc.;
circa expensas factas in exercitio muneris, circa medicinas debitas pharmacopolis, circa salaria famulis, artificibus, tabernariis hospitantibus, mercatoribus, etc. 3 annis (CH 1967);
circa reparationem civilem pro iniuria, damnis cx culpa vel ncglipentia causatis, etc., 1 anno (CH 1968).

43 Cf. Castan, *Derecho civil* I7,849-850.
Actio est remedium iuris quo quis prosequitur in iudicio quod sibi debetur. Est: *a)* rEalis (vind:ca:io) ea in qua r.bqu;s prosequitur quod est suuo, ab eo qui illud possidet; b) personalis (condictio), in qua reclamatur exeeutio

circa retinendam aut recuperandam in *possessionem,* 6 annis a possessione amissa (CH 1962) in *immobilia* 30 annis (CH 1963); at cf. 1957).

Actio delictiva, secundum CHP 115.
Actio poenalis, secundum CHP 115.

Etiam hoc tempus patitur interruptionem et quidem in iure nostro ad normam CH 1973-1975 50.

564. III. Bo.na fides in iuribus civilibus non exigitur. In foro conscientiae generatim requirunt auctores bonam fidem theologicam, in eo tamen a pluribus hodiernis reposi-tam quod praescribens prudenter indicet se nihil debere aut saltem vi legis aut pactionis ad solutionem non teneri nisi rogatus51; imo aliquibus sufficit bona fides negativa quae consistit in absentia fraudis seu in ea sese gerendi ratione qua nihil agitur illicitum ut creditor ius suum vindicare ne-queat 52. Quodsi agatur de servitutibus passivis, existima-mus malam fidem praeteritam non impedire praescribentem ut. absoluto praescriptionis tempore, servitutem non patiatur ulterius, utendo favore iuris ; nam ubi ex parte praescriben-tis non requiritur ullus actus, sed sufficit ut alius non uta-tur iure suo, proprie non est quaestio de bona vel mala fide ad praescribendum, ideoque, quamvis ex errore intentio sub-jectiva fuerit pcccaminosa et iniustaj praescriptio liberativa a passione contra actionem, debito tempore perficitur.

565. IV. Valor in conscientia praescriptionis libera-tivae sequentibus normis potest formulari.

Principia: 1. ***Indubium est*** *legislatorem posse prae-scriptioni liberativae vim conferre in conscientia,* ut debita

alicuius obligat'onis al» illo qui est obl-gatus vel ab eius causam habentibus.

Actio hypothecaria est ius obtinendi ex re hypotheca oppignorata solutionem crediti, cum debitor statuto tempore non solvit.

* Pro praescriptione actionum in causis ecclesiasticis cf., praeter c. 1508,1701-1705.1725,4.®.

51 Sic v.gr. Versceerscii, 11,371; Merkeldach. II.235; Gentcot-Salsmaxs, 1,403: Tanquerey III.241; Noldîn-Schmitt, 11,407; Ferreres-Mondria, 1,708.

a Prümmer, 11,62; T.Slater, *Dc iustitia ct iure* 43; Vermeersch, 11,371. Cf. L R.Sotillo, *La oblii/aloricdad dc las Icycs civiles en conciencia* (Sala-manca s. a.) 23-37.

vere extinguantur in foro interno. Nam hoc revera confert aci bonum commune, ex multiplici ratione supra allata, et salva etiam iustitia distributiva, convenienter disponitur ab co qui habet dominium altum bonorum.

W w

2. *Praescriptiones longissimi et longi temporis debita extinguunt in conscientia quantum est ex voluntate legislatorum.* Hoc satis patet ex ipso textu legum ct iurisprudentia et doctrina communi, praesertim quoad praescriptiones longissimi ct longi temporis, et revera valor non mere iuridicus sed moralis convenit securitati publicae cui volunt consulere illae determinationes. Hinc, extra casum bonae fidei theologicae, obligatio in conscientia sustineri debet; deficiente autem fide theologica leges non valent nisi ad excludendam actionem iudicialcm, neque enim magis operari valent rationabili modo.

3. *Praescriptiones brevis et brevissimi temporis non videntur extinguere obligationes in conscientia, sed mere actionem civilem denegare ad vitanda plura incommoda.* Nani legislator sat clare innuit suam voluntatem huic effectui limitari, et sic communiter intelligunt auctores. Dum enim alias simpliciter dicit actiones reales super bona, actiones hypothecarias, etc. praescribere 10, 20 annis, etc. in istis casibus loquitur de praescriptione actionum *ad exigendam impletionem* obligationum quae specificantur 53. Tamen probabilis est sententia contraria, quam Ferr ERES-Mondrîa cx ipsis verbis legis existimat confirmatam5*

Applicationes: 1. *Si quis conscius sit vel fiat obligationis* quam habet solvendi debitum non rogatus, secundum sententiam communiorem et probabiliorem tenetur solvere debitum, etsi nullatenus creditorem impedierit a vindicando suo iure neque is impeditus fuerit a vindicando ex verecundia aliave difficultate moraliM.

2. *Qui secundum legem vel consuetudinem* liberam conventionem non debet solvere nisi rogatus, probabilius potest poscentem creditorem cxpectare, ut fit saepe in solvendis censibus ab Statu, vel

M "Por cl transcurso de cinco anos prescriben las acciones para exigir ei cumplimiento de las obligaciones siguientes." (CH 1966; cf. similiter 1967.196S). Aliter in aliis praescriptionibus longi temporis: "Las acciones reales *sobre bitties mucbles* prescriben a los seis anos de perdida la posesiôn..."; "las acciones reales sobre bienes inmuebles prescriben a los treinta anos" (CH 1962.1963, cf. 1964).

M Compendium theologiae moralis 1,707.

65 Cf. G.Kisei.sTEJn, *Prescription liberative et bonne foi:* RcvEcclL 24 (1932-3) 347-351; V.Heylen, *Tr. de iure ct iustitia* (Malinas 1950) 209-210.

schedulis (cuponcs) a societatibus, pretiis assecurationis, etc., ct creditori negligent! opponere praescriptionem legalem conscie speratam.

3. /Von *tenetur in conscientia ad solvendum debitum: nec* censuarius cui censualista ultra triginta annos censum emphyteuticum non exegit, nec dominus rei hypotheca oppignoratae, cui ultra viginti annos solutio crediti permissa est; similiter non tenetur adimplere promissionem venditionis is qui ultra quindecim annos eam non fuerit exeeutus. Cf. CH 1963.1964.

PARS ALTERA

De praecipuis modis derivativis acquirendi DOMINIUM, QUI SUNT SUCCESSIONES ET CONTRACTUS

566. Postquam diximus dc modis acquirendi dominium et de titulis originariis quibus correspondent tn aliis hominbus obligationes potius negativae non laedendi ius in re aliena ciusdcmquc legitimam acquisitionem, agendum est de modis *derivativis* in quibus ius novum dependet a iure subiecti alterius, a quo deducitur cuique correspondent obligationes positivae debitum adimplendi dando aliquid vel praestando '.

Modi isti derivativi acquirendi dominium obtinent in multiplicibus negotiis iuridcis, cx quibus iura et corrcla'ivae oblgationcs nascuntur. Sed amandatis *quasi-contractibus* ad tr^etVum specialem dc statibus particularibus, *delictis* autem ct *quasi-delictis* cum obligationibus consequentibus ad partem tertiam huius tractationis, restat nunc agere dc *successionibus* et de *contractibus.*

Praemissa consideratione generali de *negotiis iurid'cis* (sectio I) agemus primum de *successionibus hereditariis* (sectio II), deinde de *contractibus* (sectio III).

SECTIO I

De negotih iuridicis

S.Alfonsus, 1.3 n.707-719; Lessio. *De iustitia ct iure* 1.2 c.17; Luco, *Dt iustitia ct iure* d.22; Laymann, 1.3 tr.4 c.1-6; Salmanticenses Mor., tr 14 c.l punct.1-7; Billuart, *De contract bus* d'ss.1 a.1-9; Lacroix, 1.3 n.578-653; BallErini-Palmieri, III, p.3 n.1-118; Leumkuhl, 1,1240-1270; Waffelaîrt, *De iustitia,* 1,334-493.

CAPUT I

De conceptu et divisione actuum iuridicorum

Homo exequatur multiplices actus ut iura quaedam acquirat, transferat. extinguat, v.gr. contractus ineundo donationes faciendo vel excipiendo, per testamentum dc bonis disponendo, etc. Ea sunt *negotia ittridica* quae efficaciam intentam obtinent vi iuris quo

[1] In iis applicatur axioma quod enuntiatur: *Nemo plus iuris,* sci, transferre potest, quam ipse habet (Rl 69 in VI).

[2] Sunt qui statuunt differentiam inter *actum* et *negotium* iuridicum, in eo repositam quod actus, latius patens, non exigit "ut subiectum suis actionibui intendat praecise iuris relationes afficere" (HCrth-Abell An, *De praccftû* 11,141).

negotia hominum in bonis reguntur. Exponimus cx ordine *conceptum* et *divisiones.*

Hürth-Abellâx, *De praeceptis* 11,138-143; Merkelbach, 11,448-454; V.Heyles, *Tr, de iure ct iustitia* (Malinas 1950) p.21S-22S.

567. I. Actus iuridicus definiri potest *externa voluntatis manifestatio, intendens iuris relationes iuxta ordinem legitimum condere, immutare, transferre vel extinguere* Dicitur:

Externa voluntatis manifestatio, quae est primum elementum actus iuridici, praesupponens *capacitatem* iuridicam volendi, *actum internum* voluntatis nullo vitio substantiali corruptum, *intentionem iuris* seu effectus iuridicos producendi, quibus consequitur *externa manifestatio,* ut inter homines de mutatione iuris constare possit.

Intendens iuris relationes afficere, nam sunt actus ex quibus iuris relationes modificantur sine intentione agentis, quos multi non vocant actus iuridicos ; v.gr. ex actione damnificante oriri potest ius ad reparationem, quin tamen dicatur actus iuridicus propterca quod damnificans non intendit producere ius ad reparationem in damnificato[4].

Iuxta ordinem legitimum, ut significetur alterum elementum actus iuridici, sci. *ius aut legis* sive naturalis sive positivae *praescriptum,* seu voluntas legis sancientis ius determinato negotio acquisitum vel amissum, quam voluntatem iuristae *causam* negotii appellant. Patet, igitur, libertatem ponendi actus iuridicos non esse absolutam, sed limitibus recti ordinis moralis et socialis coarctari ac definiri.

568. II. Differt a *facto iuridico,* seu eventu simnlici vel complexo, positivo vel negativo, quod iura subicctiva afficit, et suo influxu in ordine iuris. tanquam causa totalis vel partialis, effectus iuridicos producit, modificat, extinguit. Hoc latius patet quam actus iuridicus, a quo inadaequate distinguitur, distinctione non mutua, ut cx divisionibus apparebit.

Dividuntur in facta iuridica: n) A VOLUNTATE HUMANA INDEPENDENTS, ut eventus naturales ct facta mere materialia, v.gr. nascentia. minorennitas, lapsus temporis, continuitas possessionis bonorum mobilium, eventus fortuiti, ut casualis destructio obiecti iuris etc.; *b)* a voluntate humana DEPENDENTIA, seu omnes actus voluntatis cx quibus habetur ortus, immutatio, transmissio, cxtinctio iuris.

Facta voluntaria, quae sunt actus voluntatis et primum locum tenent, ulterius distinguuntur: a) *posita cum intentione* effectum iuridicum producendi, v.gr. in contractibus, ct *β) posita sine tali inten-*

[3] Cf. H.Capitant, *Introduction à l'étude du droit civil* (Paris 1945) p.294
[4] Cf. A.van Gestel, *Dc iustitia et lepe civili* (Groninga 1896) p. 159.

hone, vel abstractive ab ea, v.gr. in delictis vel quasi-delictis, in neglectu exercitii iuris per tempus ad praescriptionem statutum, etc

569. III. Dividitur ackis iuridicus: 1. ***Ratione voluntatum intervenientium,*** in: a) unilateratem, in quo voluntas et declaratio *unius* personae sufficit ad effectum iuridicum plene constituendum, v.gr. in testamento, publica praemii promissione, rescissione contractus initi cum facultate rescindendi, occupatione rerum, recognitione filii naturalis, quasi-contractu stricte dicto[5], etc.; *b)* bilateralem, in quo requiritur concursus *duarum saltem* voluntatum, ita ut unius partis voluntati et declarationi correspondent consona alterius manifestatio, non ex mera simultaneitate actuum, sed per verum *consensum* in eundem effectum iuridicum ex concursu intentum, v.gr. in emptione, conductione, mutuo, etc.

2. ***Ratione niotivi,*** in: *a)*: gratuitum, in quo unus dat vel praestat aliquid alteri *ex puro beneficio* sine ulla retributione, v.gr. in donatione inter vivos, commodato; Ô) onerosum, in quo respicitur utilitas utriusque partis, quae utilitatem accipit pro *correspondenti onere,* ut in emptione-venditione, locatione-conductione etc.; c) mixtum, in quo una pars primario habet utilitatem, etsi cum aliquo onere, dum altera maiore ex parte habet onus, etsi cum parvo lucro v.gr. in emphyteusi, in donatione mixta cum venditione.

3. ***Ratione obiecti immediati,*** in: a) obligatorium, in quo obiectum immediatum est ius in personam quae obstricta est ad aliquid praestandum; *b)* realem, in quo obiectum immediatum est ius in re.

Sed negotium iuridicum reale alio quoque sensu accipitur ratione causae efficientis, et tunc contraponitur *consensual!,* quod mero consensu obtinet effectum intentum, dum in negotio reali ipsa rei traditio vel quid simile accedere debet ad consensum ut effectus existât. Cf. CH 1450.

4. ***Ratione termini exeeutionis,*** in: mortis causa vel inter vivos, prout auctor intendat effectus iuridicos verificari demum post eius mortem vel iam durante vita.

[a] Quasi-contractus a moralistis sensu minus proprio dicitur contractus *tacitus* et *implicitus* qui initur in susceptione muneris; iurisperiti sensu magis stricto quasi-contractum reponunt in obligatione voluntarie suscepta ab una parte er aliquo facto licito ac libero, cum alia pars *non habet ullum consensum,* sed praesumitur habitura si cognosceret facta, et lex positiva fingit adesse, quia sic aequitas postulat; sic v.gr. per quasi-contractum inveniens aliquam rea obligatur ad eam providenter curandam, ad modum gestoris negotiorum.

5. *Ratione subsistentiae,* in: principalem et ACCESSORIUM, prout actus subsistat in se indcpendentcr ab alia convention, v.gr. venditio, vel dependeat ab alia conventione camve supponat, ut hypotheca.

6. *Ratione manifestationis,* in: EXPLICITUM vel IMPLICITUM, prout expresse actus iuridicus ponitur, v.gr. in assecuratione, vel sine explicita intentione tacite suscipitur obligatio iustitiae ex aliquo facto licito, v.gr. ux susceptione muneris medici vel parochi per actum quem moralistae saepe dicunt quasi-contractum. Cf. supra nota 5.

7. *Ratione accidentalium,* in: purum vel QUALIFICATUM, prout peragatur simpliciter sine adiectis accidentibus modi, condicionis etc., vel habeat additum aliquid accidentale et ineatur ad diem, ad demonstrationem, ad causam, sub modo vel sub condicione.

8. *Ratione formae,* in: SOLEMNEM et SIMPLICEM, prout ad eius non modo probationem sed etiam existentiam juridicam requirantur speciales legis formalitates v.gr. in contractu nupturientium circa bona, vel secus. Cf. v.gr. CII 954ss.

9. *Ratione obligationis impositae,* in: liberum et fiduciarium, prout liber iuris usus ab auctore successori concedatur, vel auctor (fiducians) successori (fiduciario) ius aliquod concedat quo hic ad extra plene legitimetur, ad intra vero voluntate fiduciantis sit coarctatus, ad finem sci. sibi indicatum adimplendum (cf. c.1516).

10. *Ratione manifestationis,* in INTIMANDUM et non intimandum, prout manifestatio voluntatis iuridicae intimari debeat determinatae personae, v.gr. donatario in donatione, vel secus v.gr. in occupatione, rei derelictione etc. °

11. *Ratione denominationis,* in: nominatum et innominatum, prout in iure habeat speciale nomen quo ab aliis distinguatur, v.gr. contractus emptionis, assecurationis etc., vel non habeat ; innominati sunt quatuor species in iure romano sic designatae : do ut des, do ut facias : facio ut des, facio ut facias 7.

• *Voluntas intimanda non connotât necessario* voluntatem acceptandam; e contra voluntas acceptanda praesupponit voluntatem intimandam. Secundum plures auctores etiam ubi requiritur intimatio et acceptatio voluntatis potest non esse necessaria reciproca acceptationis intimatio.

’ *Distinctio in iure romano- fuit magni momenti,* quia ad intentandam actionem requirebatur formula specialis quae in innominatis non suppetebat Sed m iuribus modernis, omnes contractus communibus regulis subiciuntur. Cf. CII 1211.

12. *Ratione fori,* in: VESTITUM ct nudum, prout obligationem producat in foro conscientiae, et simul actionem det in foro civili, vel obligationem quidem pariat in conscientia, sed actionem non det in foro civili.

570. IV. **Constitutiva** actus iuridici tria communiter distinguuntur: n) essentialia, seu elementa sine quibus negotium omnino existere non potest sive in universum, v.gr. deficiente intentione, sive in determinata specie, v.gr. deficiente merce in venditione, vel consensu personarum diversi sexus in matrimonio;

b) naturalia, quae ad negotium iuridicum constituendum non omnino requiruntur, adeo ut illud possit subsistere sine ipsis, sed tamen ex lege, consuetudine, aequitate solent apponi et, nisi expresse excludantur, in negotio *inclusa censentur,* v.gr. in venditione securitas emptoris in casu evictionis nisi contrarium stipulatum sit;

c) accidentalia, quae actui iuridico adiungi quidem possunt, sed *adiiiHcta non censentur* nisi speciali conventione includantur, v.gr. solutio in determinata pecunia, tali die vel loco etc.

His addunt nonnulli *solemnia* negotiorum, quae formam legalem observandam respiciunt.

CAPUT II

De requisitis ad valorem actus iuridici

Tria sunt quae essentialiter requiruntur ad omnem actum juridicum, de quibus hoc capite agendum est, nimirum: *personae ca^acts* seu habiles ad cum perficiendum (a.1); *res aptae* quae contractui subiciantur (a.2); *consensus legitimus* praestitus (a.3). Ex dispositione legis positivae ad valorem aliquorum actuum requiruntur determinatae *formae* legales. Sunt quoque codices civiles qui addunt aliud requisitum, *causam* nempe seu rationem legitimam in obligatione. De his breviter ad finem capitis (a.4).

ARTICULUS I

De subiecto actus iuridici

Duplici paragraphe agrnus de *habilitate* sublecti (§1) et de *volare* quea habeant in conscientia actus inhabilium.

Lvco. *De iustitia ct iure* d.22 s.10; Molina, *Dç iustitia et iure* tr.2 d2t>!. Wafkelaekt, *Dc iustitia* I n.346-356.391-405; Genicot-Salsmans, I.5SO-5S2; Marc-GestErmann, 1,1037-1043; Vekmeersch, II.380-3S2; Mxrkelbacu, II,4t' 469.

§ 1. *De habilitate subiecli*

571. Principium generale: a) *Iure naturali habiles sunt ad actus iuridicos ii omnes ct soli, qui habent usum rationis;* b) *iure autem* ***positivo*** *sunt habiles quotquot naturaliter capaces, non declarantur inhabiles a lege* Explicatur:

Ad a): *Omnes et soli ii qui habent usum rationis,* sive sint personae physicae, sive morales legitime constitutae ; nam isti soli possunt praestare consensum deliberatum ad ius transferendum vel obligationem suscipiendam.

Ad b): *Quotquot non declarantur inhabiles a lege;* profecto lex humana *potest limitare* iura privatorum propter bonum commune, idcoquc et actus iuridicos illorum eo fine infirmare, ut damnum spirituale vel temporale a personis specialiter protegendis arceatur, morumque honestati et paci familiarum consulatur. *Dc facto passim protegi consueverunt* minores natu, prodigi, mente infirmi, interdicti, et adhuc in multis legibus uxores necnon et personae morales E De his agendum est statim in particulari.

Inhabilitas lecralis, riusdemque protectio per legem, alia est *generalis* pro omni negotio, ut ea quae afficit minorennes non emancipatos et interdictos; alia *particularis* pro casibus determinatis, ut ca quae afficit minores emancipatos, uxores, personas morales

Legaliter incapaces ad actus iuridicos. *non ideo eximuntur omni rcsponsabilitale legali* in omni *facto iuridico.* v.gr. in delicto vel quasidelicto ; et ipsa incapacitas ad actus iuridicos continetur limitibus a lege statutis.

Applicationes: 1. *Omnino inhabiles* sunt ad contrahendum per se ipsos: infantes et plene amentes, perfecte ebrii vel hypnotizati, quo tempore non sunt sui compotes; *minus habiles* sunt minorennes, praesertim impuberes semi fatui, semiebrii. prod'gi, quibus non convenit contrahere sine consilio tutoris vel curatoris.

2. *Legislator curare debet* ut. qui natura vel lege inhabiles sunt ad actus iuridicos. per tutorem vel curatorem vel interpositam auctoritatem repraesententur, substituantur, assistantur, exigente sic bono communi

572. A. *Ex iuribus ciritalum:* 1. *Minorennes non emancipati, ex lege positiva:* a) *generatim nequeunt obligationes* ***firmiter*** *ipsi contrahere;* b) ***rescindibilitas*** *actuum ab*

1 In iure ecclesiastico inhabiles sunt ad quosdam actus v.gr. religion.

* Iure hispano tutela habet pro obiecto "la guards de las personas y bienes o solamento de los bienes. de ïos que, no estando bajo la patria potestad. ön ïncapace de gobernarse por si ïusmo " (CII 109)

ipsis sine forma blitorum, adhiberi potest ab ipsis dumtaxat vcl a tutoribus; c) *praescriptione, autem, vcl ratihabitione post maiorem aetatem nactam* ***sanantur*** *actus eorum infirmi.* Explicatur :

Ad a); *Generatim* nequeunt obligationes ipsi suscipere; scd in multis legibus permittitur eis bona sine obligationibus acceptare, propriam pecuniam in publicis parsimoniae arcis proprio nomine deponere, operas suas certo modo locare.

Nequeunt ipsi, sed pro eis et nomine eorum agunt parentes vel tutores intra limites sibi definitos, ct observando cautelas in lege praescriptas, praesertim tutoribus, pro actibus maioris momenti, v.gr. exquirendi approbationem consilii familiae, imo aliquando *homologationem* seu consensum tribunalis.

Obligationes firmiter contrahere, scd quas contraxerint sine concursu tutoris, possunt rescindere, salva obligatione morali reparandi damna cx dolo causata alteri parti.

Ad b) : *Kescindihilitas actuum adhiberi potest* ab ipsis vcl ab eorum causam habentibus; nimirum (piando minor ponit actum sine assistentia tutoris, actus *validus* quidem est, scd rescindibilis ; scd quia rcscindibilitas statuitur in lege in favorem mtnorennium, isti *soli, vel eorum repraesentantes,* non vero altera pars, fortasse laesa, exigere possunt rescissionem.

Ad c): *Praescriptione vel ratihabitione* post maiorem aetatem nactam. actus initio rescindibiles definitive firmantur.

2. *Minores emancipati in aliis agere valent ut maiorennes, in aliis indigent assistentia curatoris, vel approbatione consilii familiae, vel homologationc tribunalis,* Explicatur:

In aliis agere valent ut maiorennes; principialiter minor emancipatus sui dominus est, ct valet solus ponere otanes actus mere administrativos patrimonii, v.gr. ad res conservai!-das, ad fructus percipiendos, ad expensas ordinarias, etc.

In aliis indigent assistentia, approbatione, *homologationo;* nam pro gravitate ct momento rerum, legislatores protegere solent minores emancipatos, ita ut quosdam actus eorum sine debita assistentia positos faciant ratione laesionis, si detur. rescindibiles, vcl propter defectum formae nullos.

3. *Uxores, satis magna varietate:* a) *habilitatem alibi plenam, alibi semiplenam vel magis limitatam habere solent (d*

actus iuridicos; b) *actuum quoque ab ipsis sine forma positorum alibi ab aliis rescissio adhiberi potest.* Explicatur:

Ad a): *Habilitatem plenam, semiplenam, satis lin ita tam;* nimirum, olim uxores generaliter capacitatem satis restrictam habebant; sed nostris temporibus alicubi leges nullam incapacitatem ad actus iuridicos uxoribus propriam decernunt; alibi assistentia mariti adhuc exigitur ad firmandam huius auctoritatem; alibi inexperientiae debilioris sexus adhuc consulitur. Sed *propensio communis iurium hodiernorum* est ad agnoscendam uxoribus plenam capacitatem iuridicam ; unde in aliquibus ipsis conceditur vel facultas gerendi rem familiarem, imputando sumptus in bona communia.

Adb): *Actuum ab uxoribus sine forma positorum nullitas* opponi potest ad rescissionem: in aliis legibus a solo marito vel huius heredibus; in aliis, etiam ab uxore (imo, et ab huius heredibus), in quo legislator satis ostendit animum protegendi infirmitatem uxorum.

4. *Persimae morales saepe habent capacitatem ponendi actus iuridicos plus minus restrictam.* Ratio est, quia in iuri Inis aequiparari solent minoribus, ideoque ad agendum saepe indigent speciali licentia auctoritatis competentis, et specialibus legum praescriptis et formalitatibus obstringuntur.

5. *Mente infirmi et prodigi collocari solent sub consilio indicio rio;* ct ii, quamvis ad plures actus facilius habiles habentur, pro aliis gravioribus assistentia indigent ad modum minorum emancipatorum, adeo ut actus sine consilio positi habeantur nulli aut rescindibiles.

573. B. *Ex iure hispano:* 1. *Minor: a)* Non Emancipatus: nequit praestare consensum in contractibus (CH 1263, 1); quodsi praestiterit, *nullitatem* invocare potest intra quadriennium ab excussa tutela, quamvis nullam passus fuerit laesionem (cf. CH 1300-1302); obtenta declaratione nullitatis id tantum restituere debet in quo ditior factus fuerit (CH 1304); maior, vero, cum eo contrahens, restituere debet sive rem acceptam cum fructibus sive pretium cum reditibus legalibus (CH 1303), quin possit ex sua parte unquam nullitatem contractus allegare (CH 1302). Quid possit quoad bona proprio labore acquisita, de consensu paterno independenter vivens, cf. CH 160.

b) Non emancipatus puber: potest inire valide *capitulationes* matrimoniales, dc consensu tamen eorum qui cx lege consensum praestare possunt ut matrimonium ineat (CH 1318

r

coll. 83, 1.°) ; *donationes in contractu* antenuptial! facere et acceptare cum consensu eorundem (CH 1329); *testamentum* facere post 14 annum (CH 663; sed ad olographum exigitur maior actas CH 688); acceptare *donationes gratuitas* (cf. CH 626); possessionem rerum acquirere (CH 443).

c) Emancipatus: *potest* actus iuridicos ordinarios validos et firmos inire; *sed non potest* mutuum petere, gravare nec vendere bona immobilia sine consensu patris vel matris vel tutoris (CH 59.317.324); *similiter nequit,* nuptus infra decimum octavum annum, administrare bona societatis coniugalis sine consensu praedictorum, nec comparere in indicio siue ipsorum assistentia (CH 59) 8.

2. *Uxor in iure nostro: a)* Sine consensu mariti nequit generatim actus iuridicos inire (CH 61) ; et ii quos inierit huic normae contrarios, declarantur nulli (CH 62), i.e. ad instantiam mariti vel eius heredum, non ipsius uxoris, rescindibiles, modo rescissio petatur non ultra quadriennium a dissoluta societate coniugali (CH 65.1301).

b) De consensu mariti, si sit maior aetate (secus de licentia indicis, aliisque ad normam CII 1352 requisitis) potest alienare, graavre et hypothecae subiccrc dotem *inaestimatam* (CH 1361); similiter bona *paraphernalia* (cum consensu parentis vel tutoris si sit minorennis, CH 1387.59); maiorennis valet *commercium* exercere, facultate per publicam scripturam a marito accepta (CH 6; cf. 7).

c) Sine consensu mariti potest comparare necessaria ad familiae sustentationem (CH 62) ; disponere de bonis suis per testamentum (CH 63) ; exercere iura ct adimplere officia quae ipsi correspondent erga filios legitimos vel naturales recognitos, quos ab alio habuerit (CH 63) ; respondere de obligationibus delictualibus, aliisque cx facto alieno vel cx lege provenientibus; exercere iura quae circa bona matrimonii concessa ei fuerint in capitulationibus (CH 1315); administrare bona paraphernalia quae marito non commiserit administranda, ct similiter pretium paraphcrnalium venditorum (CH 1348.1390); constituere dotem filiabus nubentibus (CH 1343).

d) Marito absente iudicialiter declarato, potest dc pro-

3 *Quilibet minorennis* capacitatem iuridicam attingens potest, intra *quadritn·n'um* a quo eius incapacitas cessavit, *rescissionem! petere* contractuum a seipso initorum sine consensu causam ipsius habentium, quosque tutor inierit circa bona eius sine requisita facultate obtenta a consilio familiae, si in talibus contractibus laesus fuerit ultra quartam partem valoris rei, et nisi actio aiitat ex qua possit laesionem reparare (CII 1291.1294.1299).

priis libere disponere (CH 188); bona coniugalis societatis ipsa administrat in eodem casu, et quando maritus civiliter fuerit interdictus, vel in amentiam inciderit, vel prodigus fuerit declaratus, etc. (CH 220.225.1441 etc.); sed sine auctoritate iudicis nequit alienare, permutare, hypothecae subicere bona mariti vel societatis coniugalis (CH 188)4.

3. *Interdicti civiliter in iure hispano non habentur nisi sententia iudicis in poenam* (cf. CHP 43), ct privantur, inter alia, diversis casibus patria potestate, auctoritate maritali, administratione bonorum, facultate dc suis rebus disponendi per actus inter vivos; ideo, quoad administrationem bonorum ct repraesentationem in iudicio, tutelae subiciuntur (CH 32.170.200,4.°; 1323, etc.),

4. *Incapaces ad actus· iuridicos exercendos, ita ut subiciantur tutelae,* habentur in iure h'spano: *dementes* etiam si habent lucida intervalla surdomuti qui nesciunt legere ct scribere, prodigi per sententiam declarati (CH 200). Tutela datur dementibus ct surdomutis post declarationem incapacitatis (CH 213), ct sive in iis sive in reliquis cessat cessante causa concessionis (CH 2782.°). Limites tutelae determinantur a indice in singulis casibus pro condicione personae vel gradu incapacitatis naturalis (cf. v.gr. CH 218.221). Actus ab incapacibus positi sunt nulli (cf. CH 1261.1263.1264), ct nullitas eorum opponi potest sive ab eorum causam agentibus, sive ab ipsis intra quadriennium ab excussa tutela (cf. CH 1301).

§ 2. *De vcilore morali actuum naturaliter validorum a subiecto inhabili positorum*

574. Principia: 1. *Inhabilités non potest opponi in conscientia nisi in casibus ct iuxta condiciones in lege positiva determinatas.*

Ratio est quia actus iuridici positi naturaliter sunt validi ct imponunt consequentias ex eis derivatas. Hae consequentiae impediri possunt ab inhabilibus eorumve causam habentibus *ex favore et protectione legis.* Ergo non ultra huius concessionem. Unde laeditur ius strictum alterius partis, si falsificantur adiuncta, ut favor legis invocetur in casu a lege excluso; v.gr. si minor vel uxor posuit actum dc mandato vel auctoritate, etiam tacita, parentis, vel respective mariti et deinde invocet nullitatem iuridicam actus.

2. *In casibus a lege determinatis tuto postulari potest*

4 Non rat one suae condicionis, sed propter alias causas uxores quoad actus iuridicos bilaterales cum respectivis maritis ponendos, speciales limitationes habent in lege (CII 1334.1458.1541).

rescissio actuum iuridicorum a personis inhabilibus positorum, modo postidatio fiat intra terminos legis.

Ratio est, quia legislatores iuste ferunt pro bono communi has leges in favorem quarundam personarum. Et quia moventur *ex praesumptione periculi universalis,* quod ex huiusmodi contractibus firmiter initis redundaret, favor a lege concessus sustinetur, etiam si in casu particulari non est periculum. Unde omnes illi in quorum gratiam concessa est rescindibilitas, *possunt frui ipsius beneficio,* si absque fraude egerint, etiamsi in altero contrahente nulla mala fides extiterit; hic sibi imputet damnum susceptum, siquidem per legem fuerat monitus sufficienter. *Sed non ultra legis concessionem,* ideoque inhabilis debet restituere post rescissionem, quidquid existât de re accepta in se vel in suis emolumentis (cf. CH 1304).

3. *Actus ab inhabilibus positi:* a) *validitatem· naturalem habent donec indicis sententia non fuerint infirmati;* b) *sed post petitionem ius habentium, altera pars habet obligationem caritatis, ex genere suo gravem, rescindendi negotium non sperata sententia iudicis.* Explicatur:

Ad a); *Personarum naturaliter capacium actus,* essentialibus elementis praediti, *naturalem valorem retinent* semper ac lex non invalidet eos radicaliter, impediens eorum ortum et existentiam, etiam mere naturalem, propter convenientias boni communis. Quod hic non obtinet, ex manifesta mente et cx verbis legislatoris. Unde contrahens cum legaliter incapaci, tuta conscientia potest observare negotium initum et quovis medio licito eniti, ut legaliter inhabilis non utatur favore legis (cf. CH 65).

Ad b): Cum sententia pronuntianda manifesta sit, *caritas urget* ut expensas inutiles proximorum quantum fieri possit evitentur.

4. Qui, *legaliter inhabilis, posuerit actum iuridicum:* a) *ex religione tenetur illum firmum habere, si per iuramentum validum renuntiaverit beneficio rescissionis;* b) ex *iustitia, autem, si mala fide usus fuerit ad alliciendam alteram partem ad illum ineundum.* Explicatur:

Ad a): Iuramentum quo se obligaverit ad renuntiandam petitionem rescissionis, eum tenet ex religione, si quidem valide fuerit emissum. Sed potest cx rationabili motivo *dispensari* a iuramento, ct tunc liber est ad actionem rescissoriam

gerendam. Ipsum quoque iuramentum aliquando erit *invalidum* 5, quando sci. lex declaret irrita ipso facto talia iuramenta, exigente sic bono communi. Semper autem caveri debet miratio et scandalum alterius partis.

Ad b): Qui dolo vel fraude processerit, debet aut contractui stare aut damna praevisa alterius partis cx integro resarcire, quia fraus nemini patrocinari debet, neque talis est intentio legislatoris. Sic, igitur, si quis maior sc finxit ad contractum ineundum, vel instrumentis falsis allegatis simulavit se nomine parentis aut tutoris negotiari, vel si secreta intentione rescissionis applicandae contraxit, non est quidem iniustus in ipsa rescissione petenda, sed consequentias erroris substantialis iniuste causati in altera parte debet ex iustitia satisfacere, illius damna reparandoc.

575. Applicationes: 1. *Minorennis oui suo numine* ct nulla fraude adhibita aliquid emerit, potest sine iniustitia *rescindere* contractum, et recuperare totum pretium, restituta merce vel cius parte, si quae supersit in se vel in acquivalcnti. Similiter si debita contraxerit et acceptam pecuniam dilapidaverit, *nihil cx iustitia* solvere tenetur ipse neque pro eo parentes. Si, autem, iuramento firmaverit concedenti mutuum usurarium, sc non invocaturum beneficium legis ad rescissionem, iuramentum per se valet ct obligat, sed relaxari potest, et tunc licebit petere rescissionem.

2. *Uxor quae absque consensu mariti* emit praedium aliamve rem, quae non est ad usus familiares, non potest quidem ipsa ad rescissionem recurrere sed potest consulere marito vel heredibus istius, ut emptionem rescindant, licet venditor damnum inde patiatur.

3. *Minorennis qui fingit se maiorem* et pecuniam mutuatur, tenetur eam restituere, quia propter errorem substantialem contractus non existit. Similiter, si a domo paterna absens libros aliaque sibi necessaria emit, pretium solvere debet quia in his firmam obligationem suscipit auctoritate implicita patris '.

4. *Uxor quae contrahit* etiam in rebus maioris momenti absque consensu explicito mariti, si res illae inserviunt usui cius vel familiae secundum condicionem socialem, contractus valet nec rescindi potest; nam in his censetur agere auctoritate mariti.

s Ex CII 1260 "no se admitirâ juratnento en los contratos. Si se hiciere, se tendra por no puesto".

• *Qui uteris mendaciis* usus fuerit, probabiliter adhibet rescissionem sine iniustitia; sed aliis virtutibus offendit. Cf. Cenicot-Salsmans, 1,580.

' Cf. G.J.Waffelaert, *De iustitia* 1,398.

ARTICULUS Ii

De materia apta actus iuridici

Cum actus iuridici versentur circa iura acquirenda, modificanda, extinguenda, quidquid dominii obiectum esse potest, potest et materia actus iuridici evadere. Sed in ea materia quaedam condiciones requiruntur, quae in sequentibus exponendae sunt.

Logo, *Dc iustitia ct iure* d.22 s.11; SalmantiCEnses, tr.13 n.153-158; Waffe-i.aert, *Dc iustitia* n.406-432; FerrerES-Mondrîa, 1,864-869; Marc-GESTErmanx, 1,1037-1043; Genicot-Salsmans, 1,583-584.

576. I. **Materia** actus iuridici sunt in genere *res ct facta vel iura ad actus eorumve omissiones in quibus acquiri potest ius ad rem vel ius in re,* seu ea omnia quae sub dominio hominum cadere possunt, ct quorum homines liberam dispositionem habere valent, aliquo modo in commercio posita et per leges appropriari non prohibita.

577. II. **Condiciones materiae** plures recensentur; praecipuas enumeramus et in sequentibus exponimus, quod sit sci. possibilis, existons, determinata, pretio aestimabilis, propria agentis, alteri non debita, honesta et licita in se.

a) Possibilis, tum *physice* semper, tum *moraliter* in casibus ordinariis; nam actus iuridicus circa physice impossibilia cx iure naturae est irritus; et ad ca quae moraliter sunt impossibilia etiam sensu lato, quia requirunt extraordinariam diligentiam vel actus heroicos, nemo censetur se obligare, nisi expresse ita rationabiliter attestetur. Hinc, si cx adiunctis fortuitis obiectum reddatur valde difficile, obligatio exeeutionis non urget; sed si cxccutio culpabiliter reddita est impossibilis, qui in culpa est, debet reparare damna a se causata (cf. CH 1272).

Si materia contractus sit partim possibilis partim impossibilis, actus iuridicus stat pro parte possibili, *si* res est divisibilis *et* consensus fertur divisibiliter in totalitatem, nam "utile non debet per inutile vitiari"; non autem si res est *indivisibilis,* aut consensus fertur in cam indivisibiliter, v.gr. in bigam equorum, ut talem, pro rheda.

b) Existens, in se vel saltem *in spe,* actu vel in futurum 8, certo vel saltem probabiliter, v.gr. fructus nondum maturi, lucrum quôd speratur cx negotio; non enim potest aequi-

8 Pleraque iura moderna invalidant transactiones *circa hereditates futuras,* quae a persona adhuc superstate sperantur. Cf. CH 816.1271.

ri ius in rem quae non existit vel nunquam exstitura omnino supponitur, neque consensus potest poni circa eam serius nisi in errore substantiali fundatus.

Si materia *partim existai partim non,* iura civitatum solent, in emptionibus, concedere arbitrio ementis, ut rescindat contractum vel diminutionem pretii pro merce inexistenti exquirat.

c) Determinata, saltem secundum speciem, secus enim actus iuridicus esset incertus et illusorius (cf. CH 1273).

Sed res habetur satis determinata, si reduci potest ad certitudinem sive *per eventum* significatum, v.gr. in oblatione ovis quae prima ingredietur in ovile ; sive *per electionem,* quae in actibus bilateralibus onerosis praesumitur relinqui debitori, nisi fiant in favorem creditoris, v.gr. quando unus alteri promittit ovem vel bovem, aut relinquit in testamento domum vel agrum; sive *arbitrio tertii* cui se partes committunt, v.gr. dono tibi equum quem Petrus eligat.

d) Pretio aestimabilis, nam ideo res constituunt obiectum actuum iuridicorum quia ad usus humanos utilitatem et valorem habent.

Pretium hic intelligitur non sola pecunia, sed quidquid apud homines commodum aestimatur, etiam res pure spiritualis, v.gr. missa quae alicui promittatur pro eo applicanda, quamquam in contractibus onerosis sedulo cavenda est simonia, ut alibi explicatur.

c) Propria agentis, nemo enim potest agere circa ius quod ipse non habet ; hinc per se invalida est venditio rei furtivae, cum non possit transferri dominium quod non habetur nisi intercedat lex propter bonum commune (cf. CII 464).

Res extra commercium positae, quia non sunt propriae agentis, nequeunt esse obiectum actuum iuridicorum co sensu quod nequeunt iniri circa eas pacta privata quae adversentur finibus, propter quos ex iure naturali vel positivo extra commercium positae sunt; sed non in quantum quaelibet pactiones de his rebus habendae sint invalidae.

/) Alteri non debita saltem ex iustitia, quia repugnat se denuo obligare eadem obligatione iustitiae ad praestandam rem, quae iam ex iustitia debebatur eodem modo; sic enim aequivalenter disponeretur de re non propria. Quodsi aliquando eodem actu vel opere pluribus personis possit satisfieri, licebit negotium iuridicum inire cum illis separatim de eadem actione, alterutri iam ex iustitia debita quando cum al-

tero paciscitur; v.gr. licebit conduci a Petro et a Ioanne separatin'! pro negotiis utriusque Matriti expediendis, etsi unico itinere possint illa negotia expediri °, nam proprium obiectum actus iuridici non est ipsa actio, sed utilitas ex actione.

Saltem in iustitia dictum est, quia si res debeatur solum ex alia virtute, v.gr. ex pietate, caritate, etc., iuxta communiorem sententiam illaesa iustitia petitur ab alia parte pro tali re aliqua praestatio, verbi gratia pretium ea dignum, sed pictas vel caritas laeditur; et si non iniuste, certo *non iuste* agitur tali modo illicito; iniustum autem esset pro exccutionc rei, iam ex iustitia debitae, pretium de novo exigere.

(?) Honesta et licita in se, i.e. nullo iure prohibita, nemo enim potest se ad illicita obligare aut ab alio exigere ut talem pro se obligationem suscipiat, et obligatio sic attentata esset nulla, quia peccandi nunquam potest suscipi obligatio. Sed res inhonesta non est propterca quod lege mere poenali vetatur, sic enim lex non absolute obligat ad rem vitandam neque propter intentionem agentis aliamve circumstantiam extrinsecam ipsi obiecto actus iuridici, in se bono aut indifferenti, v.gr. si quis vendat vinum ei qui se inebriabit.

Aliunde bene notandum est, non omnem actum illicitum esse, eo ipso, invalidum; nam potest esse illicitus, non quia versatur circa rem substantialiter vetitam quae nequit esse obiectum obligationis sed quia modus quo peragitur vel circumstantiae in quibus ponitur, faciunt illicitum actum circa rem quae absolute est in cius potestate; sic v.gr. donatio prodiga de rebus propriis, est quidem illicita, sed valet, quia deordinatio non est circa ipsam rem, sed circa usum rei; similiter matrimonium initum cum voto privato castitatis est illicitum, sed validum, quia disponitur de iure quod habetur, licet quoad usum sit impeditum.

Hic ponitur duplex quaestio circa *restituenda* accepta ad opus illicitum patrandum, et circa *solvendum* pretium post illud patratum. De quibus sequentia statuimus: a) Acceptors ad opus malum faciendum restitutio: a) *certo urget,* si opus malum *nondum patratum est,* nam ab eo desistendum est, t' sine eo non est titulus ad sibi approprianda accepta in eum fi-

° Sic implicite S.Alfonsus, 1.3 n.713; 1.4 n.216, et alii. Sane sic nonogitur duplex stipendium pro unico debito; sed *duplex est debitum,* b'tn · negotia Matriti expedienda ab eo qui contractum init dum versatur extn M. tritum. Utriusque negotium exigit praesentiam Matriti, et haec circum-!. apud utrumque computari potest, salva iustitia, nisi forte alter eorum ne^ot committat m quantum praesupponit iter ad Matritum propter negotium alten> Aequitas aliud postulare poterit.

nem [10]; *β) certo non urget,* si ad opus iam patratum *labor pre tio aestimabilis impendi debuerit,* pro quo res accepta rciirori potest, v.gr. merces pro labore praestito in die dominica; γ) *probabilius non urget,* neque quando opus iam patratum intrinsece malum fuit ct ad nullum finem bonum in se ipso ordinatum, v.gr. occisio inimici, fornicatio. Sic tenet sententia communior cum S.Thoma [11] et S.Alfonso 12, allegans in titulum non pactum ante operis exeeutionem initum, quod quidem fuit nullum, sed ipsum opus praestitum, non quatenus pecca ininosum, sed quatenus laboriosum, ignominiosum, periculo sum, et sic pretio aestimabile.

b) Solvendorum post opus malum effectum obligatio communius affirmatur, etiam si opus fuerit intrinsece ma lum; non quidem ratione contractus dc re turpi, utpote invalidi, sed ratione alterius contractus innominati, facio ut des, quod tacite initur ipsa operis positione: porro opus turpe quod ponitur, qua turpe nullo pretio est dignum, sed qua onerosum et periculosum aestimabile est, ideoque, qui congruum pretium promisit, laborem et periculum susceptum iuxta promissionem compensare debet, nisi sententia iudicis totus contractus invalidus prorsus declaretur[13].

Contradicunt nonnulli cx rationibus sat infirmis in nota 12 modo indicatis; quorum sententia eo minus consistit, quod perducit ad consequentias, quas nc ipsi quidem adversarii admittunt, v.gr. quod operarius debeat restituere salarium perceptum pro labore diei dominici M.

B

In praxi. stante controversia et probabilitate sententiae contrariae: a) *qui ad rem turpem faciendam-* accepit pretium, non est cogendus ad restitutionem, nisi forte sententia iudicis ad hoc obligetur"; neque is qui ei *solvit* pretium habet ius ad illud recuperandum, nisi forte via legali per indicem; aliunde per se *non prohibe-*

[w] Aliud diceremus si cui datum fuerit aliquid c.r *intentione* trahendi illum a«l rem illicitam, sed sine ulla stipulatione, ne quidem tacita. Haec esset donatio licite ct absolute accepta, quae retineri posset; cavendum tamen scandalum et periculum peccati proprium. Cf. S-Alfonsus 1.3 n.712.

[ll] *In IU Sent,* d.15 q.2 a.4; 2-2 q.32 a.7 c; 2-2 q.62 a.5 ad 2.

[u] 1,3 n.712. Contradicunt aliqui, insistentes in nullitatc contractus, quia non firmatur tractu temporis, quod ab init o de iure non subsistit (RI 18 in VI), ct quia bonum commune postulat nullitatem perfectam talis contractus. Cf. v.gr. Gousset, *Thcol, nior.* n.753; Coli.ET, *Dc restitutione* p.3.· c.1 a.4; Carrière, D·' *contractibus* n.333-338; Waffelaert, 1.415-416; Taxquerey, III,624-629.648. Quod sane altera sententia non negat.

[*'] Luco, d.lS n.45; cf. Merkelbach, II,465c. Is tamen aliam quoque distinctionem adhibet contractus *sub condicione* illicita, et *ex causa illic ta,* quae fortasse magis ordini pure theorico quam practico respondet; cf. ibid. 2.3 Cf. de hac re F.Maurer */Irbcitslohn und Honorar fiir siindhafte Handtunyen* Zk-Th 33 (1909) 471-400.64^666; 34 (1910) 257-285.

[ll] Cf. Taxquerey IÏΓ.625. Cf. S.Alfoxsus, 1.3 n.712.

[u] In iure hispano (CH 1305), quando contractus est nullus ex causa illicita, et uterque contrahens est in culpa, actio reciproca apud iudiccm non admittitur

tur pretium repetere, manente in altero facultate non reddendi, quamquam facile caritati et aequitati in repetendo offendet, si ex opere patrato commodum ipse reportavit ; hortandus vero est qui pretium accepit, ut pecuniam iniquitatis in pios usus eroget"; b) *qui Pro re turpi facta ab altero* promissum ipsi pretium nondum solvit, non videtur ad solutionem obligandus.

578. Applicationes: 1. *Si quis obligationem suscepit tradendi* 1.000 kg. farinae, et non potest dare nisi 500, regulariter tenetur ad eos tradendos. Si quis rem promissam, propria culpa reddiderit impossibilem, tenetur damna compensare promissario. Qui vendiderit poma quae colligeret, et nulla collegit, contractum iniit nullum, deficiente materia; qui autem vendidit *spem* rccollcctionis, qualis tunc erat, iniit contractum, licet spes deinde ex toto fuerit frustrata.

2. Laedit iustitiam index, qui contractum init ad sententiam iustam, quam stricte debet, ferendam ; ct tenetur pretium restituere *Medicus* qui, pro pecunia, assistit pauperi quem cx caritate attendere debuisset, pcccat quidem, sed pecuniam retinere potest, nisi pauperi hic ct nunc succurrendum sit propter egestatem, ad quam allevandam ipse medicus primus tenetur.

3. *Maritus, qui ad salvandam uxorem* iniret contractum cum medico de abortu therapeutico provocando, post illum provocatum non posset cogi ad solvendum pretium operationis, favente etiam iure positivo17; quodsi pretium solverit, posset quidem recuperare a medico sponte concedente, sed ius strictum non haberet neque legis nostrae favorem (cf. CH 1305). Si quis promiserit furtum pro adulterio, ab exequendo promisso omnino prohiberetur, sive ante, sive post quam adulterium locum habuerit.

ARTICULUS III

De consensu voluntatis requisito

Ad essentiam actuum iuridicorum requiritur ex unanimi moralistarum ct iuristarum sententia actus voluntatis consentientis, et quidem in actu iuridico bilaterali, per concursum duplicis voluntatis in eundem effectum iuridicum constituendum; qui concursus speciali ratione dicitur consensus. Dc hoc actu voluntatis vel de voluntatum consensu agitur in sequentibus, ct quidem primum de dotibus eius (§ 1), deinde de vitiis eidem oppositis (§ 2) .

S.Ai.fonsus, 1.3 n.708-710; Molina, *De iustitia et iure* tr.2 disp.254; Lvco, *De iustitia et iure* disp.22 3.3-4; Ballerini-Palkieri, 111,558-561.574-575; Firreres-Mondrîa, 1,879-891; Noldin-Schmitt, 11,530-533; Waffklaert, *Dt* iw- I
titia 1,357.374-375.383-385. i

M Favet decisio S.Paenitentiariae (23-4-1822): "Mulier paenitens non cogenda sed hortanda est, ut pretium meretricii iuxta prudentis confessarii indicium eroget in pios usus." Cf. quoque responsum simile S.Officii de bonzo, cw permissum fuit retinere sibi pretium officii superstitiosi. CPF n.1003.
" CH 1275: "Los contratos con causa ilicita no producen efecto alguno."

§ 1. *De dotibus in actu voluntatis requisitis ad actum iuridicum*

579. *Actus voluntatis consentientis est elementum essentiale* cuiusvis actus iuridici, ad modum formae intrinsecae. Et quidem, in actu unilaterali unica operatur voluntas; sed in contractibus duae saltem voluntates concurrunt ad eiusdem effectus iuridici constitutionem.

Iam vero, ut actus voluntatis, sive unilateralis sive bilateralis, producat effectum iuridicum, debet esse *internus* et *externus, liber* et, in actu bilaterali, *mutuus.* 'Singula sunt explicanda.

a) Internus, seu vere et serio conceptus in voluntate, cum intentione se obligandi; ideoque non *fictus,* non *iocose* aut *signis pure externis* praestitus, non *mere praesumptus*[1]*.* Ratio est quia in actu iuridico voluntas operatur circa ius, aliqua ratione modificando moralem facultatem in qua ius consistit; quod fieri nequit sine voluntate interne concepta. Attamen actus fictus rationabiliter aliquando a lege habetur ut validus quando signa externa ita suadent, ne tertia persona fictione decipiatur[10], ut saepe evenit, vel probatio fictionis coram indicé admittitur.

Applicationes: 1. *Qui ficte, consentit nihil agit,* ideoque non valet contractus in quo proferuntur verba consensum significantia, si voluntas interna non vult contrahere. *Damna* autem alteri ex fictione causata, resarcienda sunt efficaciter, ac proinde non raro per ratihabitionem contractus invalide initi. *Publica auctoritas* potest, exigente bono communi, supplere actum internum voluntatis, cuius defectus in actibus libere positis, nec praesumitur, nec simplici assertione subiecti credendus est.

2. *Qui interne consentit* in contractum sed renuit *obligationem* inde resultantem, secundum sententiam veriorem nihil agit; nam vel ignorat naturam contractus, et cx errore substantiali hic evadit invalidus, vel vult contradictoria, nam obligatio ad substantiam contractus pertinet Quodsi quis *intenderit contrahere,* ignorans obligationes inde provenientes, contractus stat, quia obligationes implicite admissae fuerunt.

3. Si *quis, intendens obligationem suscipere,* simul habeat ani-

[1] Cf. G.Fransen, *Le dot dans la conclusion des actes juridiques* (Gembloux 1946).

[10] Sic, v.gr., ad impediendum quominus creditores occupent bona sua, debitor fingit eorum venditioncun; ad vitanda onera fiscalia et tributa, simulantur donationes, etc.

[1] S.Alfonsus, l.3 n.710 hanc sententiam probabiliorem habet. Thcorice quaestio solvenda videtur ex considerata *praevalentia voluntatum,* utra sci. fuerit definitiva, contrahendi, an se non obligandi; cf. Luco, d.22 n.36-39. Iuxta aliquos, contractus valet, quia ex quo aliquis vult contrahere, nequit effectum naturalem contractus impedire. Cf. D.Soto, *De iustitia et iure* l.7 q.l a.2 § 3.

mum eandem *non adimplendi,* contractus valet, quia ad cum requiritur consensus in ipsam substantiam actus, non in cius exacutionem.

b) Externus, seu signis sensibilibus manifestatus; nam cum ius sit in relatione quadam inter homines, ut ordo iuridicus apud cos efficiatur, oportet ut actus iuridici ponantur congruenter cum natura relationis iuridicae, i.c. per manifestationem externam non mere narrativam sed *întimotivant,* qua determinatio relationis in utroque termino instauratur; quod clarius apparet in actu bilaterali, et in explicanda quarta proprietate ulterius manifestabitur. Notetur actum externum non iclcntificari cum actu *publico;* actus externus *secretus* potest habere plenam efficaciam iuridicam.

Signa ex iure naturae possunt esse quaelibet idonea ad mentem manifestandam; verba, nutus, facta; imo in negotiis gratuitis in quibus acceptatio favoris merito praesumitur, ct in onerosis in quibus disconformitas facile potuisset et debuisset manifestari, *silentium* sufficere potest ad effectus iuridicos, accedente praesertim consuetudine. *lix iure positivo* generatim requiruntur verba, imo certae solemnitates tanquam extrinseca forma substantialis saepe praescribuntur, cum vi obligationis diversa, sive mere iuridica ante sententiam indicis, ut fit plerumque, sive etiam morali (cf. c.1017).

c) Liber, seu positus cum illa advertentia intellectus ct deliberatione voluntatis sese determinantis, quae ad actum perfecte humanum, v.gr., ad peccatum mortale, requiruntur; secus actus humanus esset imperfectus, incapax obligationis perfectae generandae.

Applicatio: Non sufficit actus *indeliberatus,* qui non est vere humanus, v.gr. in hypnotizato vel ebrio; neque actus per vim aut metum *extortus,* qui non sinit subiectum operari propria voluntate circa ius cum intentione causandi effectum aliquem iuridicum.

d) Mutuus, seu reciprocus consensus in actibus iuridicis bilateralibus omnino necessarius, in eo est quod utraque pars vere consentit in eandem obligationem; ideoque in *onerosis* unaquaeque pars acceptare debet consensum alterius in eius obligationem sibi intimatam et consentire in propriam alteri oblatam; in *gratuitis,* vero, una pars consentit in obligationem suscipiendam et altera acceptat hunc consensum.

Patet, igitur, consensum mutuum debere esse etiam *simiilla· neuni;* non praecise eodem tempore elicitum sed simul existentem, quatenus consensus ab uno datus moraliter et virtualiter perseveret non revocatus, quando consensus alterius accedit, ct sic habeatur conventio plurium in idem.

580. *Quaeritur ulterius utrum* ad valorem contractus inter absentes ineundi *requiratur* ut consensus acceptantis intimetur offerenti, *an sufficiat* ut acceptans consensum suum exterius significet, ita ut contractus eo momento perficiatur, antequam acceptatio intimetur offerenti. Pro responso: *a) ex* iure naturae distinguendum videtur: a) *in contractibus gratuitis,* v.gr. in donatione, sufficit acceptatio externa sine eiusdem intimatione; nam prior ius aliquod quantum cx sc erat dependenter ab acceptatione posterioris abdicavit; posterior, autem, externe acceptans illud occupavit, ergo translatio iuris perfecta est51; *β) in contractibus onerosis,* autem, probabilior videtur opinio quae ad perfectionem contractus exigit ut acceptatio alterius intimetur offerenti; ct ratio est quia "sicut consensus offerentis hunc non obligat, nisi alteri contrahenti manifestatus sit, ita per se consensus acceptantis hunc non obligat, nisi offerenti notus sit. Contractus, ergo, eo momento perficitur, quando offerenti acceptatio alterius nota fit: tunc enim contrahentium voluntates, humano modo, et sensibiliter coniunguntur" Paulo aliter: offerens in tantum vult commodum alteri praestare, in quantum ab hoc sibi commodum rependatur; ergo donec acceptationis intimationem non acceperit, voluntas eius nondum firmiter consensit.

b) Ex IURE positivo saepe solet requiri intimatio acceptationis ut contractus, etiam gratuitus, sit perfectus. Sic verbi gratia CH 1262: acceptatio per litteras facta non obligat offerentem nisi a momento quo in eius notitiam pervenerit.

581. Applicationes: 1. *Qui reni alteri />cr litteras obtulerit,* potest oblationem retractare antequam responsum accipiat, nisi ad exspectandum responsum per determinatum tempus se obligaverit. Contractus initus per procuratorem perficitur quando procurator intimat acceptationem, quin speranda sit approbatio mandantis.

2. *Quando ephemeridum editores mittunt* ad diversas personas suas publicationes, declarando subnotationis pretium solvendum fore ab iis qui publicationem non remittant ad editorem, in dies facilius possunt habere silentium clientis ut titulum ad exigendum pretium; nam et mos tribuit vim huic rationi agendi, et ipsa facilitas devolvendi publicationes facit ut, qui tacet in his adiunctis, consentire videatur.

3. *Qui emit trilicum, intendens emere oryzam,* contractum iniit nullum, etsi in iisdem condicionibus paratus fuisset ad oryzam emen-21

21 Nonnulli requirunt *notitiam acceptationis,* v.gr. Castropai.ao, tr.32 d.2 punct.4 n.5; Salmanticenses, tr.14 c.4 n.73; S.Alfoxsus, 1.3 n.728, *Hamo apostolicus* tr.10 n.130.

– V.IIeylen, *Tr. de iure ct iustitia* (Malinas 1950) 242. Haec sententia, a Luco exposita (Dr *iustitia et iure* disp.22 n.29) communior est inter recentiores, v.gr. Marras, *Dc iustitia* 1.3 n.52; Genicot-Salmans, 1.587; Merkei,-bach, 11,457; Tanquerey, 111,604; Noldin-Schmitt, 11,533; Hümth-Abellân, 263, etc.

Contradicunt nonnulli ut Lehmkvhi.. 1,1258; Marc-Gestermaxx, 1,1044,3.°; Prümmer, 11,255 A 4; Veraieersch, 11,385, opponentes consensum utnusquc iam haberi a quo momento offerentis propositio acceptata est ab altero; ita est profecto in ordine naturae; at in ordine iuris acceptans non contrahit obii gationem, nec ius alteri cedit, donec hanc suam voluntatem alteri non intimaverit.

dam, si rem animadvertisset. Qui emit vinum burdigalense, intendens acquirere malacitanum, contractum generatim validum iniit, quia error iste accidentalis habetur, etsi locum dare potest revisioni pretii.

582. Scholion. Perfectio actus iuridici intelligitur *momentum quo actus existentiam iuridicam acquirit.* Diversum est hoc momentum, prout agatur dc negotiis conscnsualibus et realibus. Nimirum· u) in consensUALiBUS, perfectio determinatur ipso consensu (CH 1258), manifestato in concursu oblationis et acceptationis super re ct causa contractus (CH 1262)"; 6) in sollemnibus cum scriptura ad validitatem necessaria perficitur ab officiali publico; *c)* in realibus, ut in mutuo vel commodato, cum res traditur.

§ 2. *De vitiis actus voluntatis*

Praecipua *impedimenta* quae vitiant actus voluntatis, facultatis rationalis, sunt ex parte intellectus, error ac dolus; ex parte ipsius voluntatis, vis ct metus[34]. De quibus pauca dicenda sunt, supposita doctrina generali alibi tradita. Cf. vol.1 n.82-111.

I. De ERRORE ET DOLO

583. I. Error in casu est *falsum indicium de natura actus iuridici, qui ponitur, aut de eius elementis substantialibus vel accidentalibus.* In se differt ab ignorantia, seu carentia cognitionis, sed in iure promiscue accipitur cum ea.

Dolus est *fraus vel artificium per verba vel quaslibet insidiosas machinationes ad alium in errorem indttcendum,* sive positive mentiendo, sive negative tacendo quod revelari debet; est, igitur, causa erroris et in consensum influit in quantum errorem causât (cf. CH 1269).

584.- II. Dividitur error, in : *a)* Substantialem, qui versatur in casu circa elementa essentialia actus iuridici, sci.: a) circa *naturam* cius ct essentiam specificam, v.gr. si in contractu ineundo una pars intendat vendere rem et altera eandem locare; *β)* circa *substantiam* vel identitatem obiecti, ut si unus velit emere triticum ct alius tradat avenam ; γ) circa *qualitatem substantialem* obiecti, i.e. in qualitatem *primario intentam* tanquam *condicionem implicitam sine qua non,* quae se habet ad instar obiecti et *motivi finalis primarii,* unde error circa

---

21 Ideo, iuxta superius exposita, contractus consensuales *mere gratuiti, videntur* perfici eo momento quo acceptatio oblationis externe manifestatur: Jum in *onerosis* perfectio tum demum venit, quando acceptationis notitia intimatur oblatori.

21 Cf. P.G il i.ET, *Dc vitiis negotiorum iuridicorum:* CollectMechlin 3 (1929). 596-599.

eam redundat in errorem circa ipsum obiectum, v.gr. si quis velit emere vinum utile ad celebrandam missam, absolutam puritatem eiusdem de vite obtenti vult tanquam condicionem sine qua non 25.

b) Accidentalem, qui versatur circa qualitates, motiva secundaria aliaque adiuncta cum negotio iuridico connexa, sed talia quae salvam relinquunt substantiam actus, rei ac motivi eius principalis, ut si quis emat triticum ex una regione existimans esse ex alia. Potest esse motivum contractus, sed quin recidat in condicionem sine qua non consensus.

Error circa personam cum qua iit actus iuridicus, quandoque est substantialis, quandoque accidentalis: a) *substantialis,* est, cum actus ponitur principaliter intuitu personae, sive ratione identitatis, ut accidit semper in matrimonio (cf. c.1083), in quo persona habet rationem rei de qua fit contractus, sive ratione qualitatis quae determinat actum iuridicum, ut frequentius in contractibus gratuitis, in quibus ratio paupertatis, consanguinitatis, etc., consideratur ut causa motiva actus, et persona per se et principaliter intenditur illis notis affecta; *β) accidentalis* est generatim in contractibus onerosis, m quibus causa contrahendi solet esse aequalitas obicctorum, ct attentio fertur ad id quod traditur, non ad personam cui traditur vel a qua accipitur *

c) Antecedentem vel concomitantem (incidentem), prout *dederit causam* actui iuridico, qui sine errore positus non fuisset, vel *non* dederit causam ; adeoque etiam sine eo contractus poneretur, etsi fortasse minus libenter.

585. III. Principia: 1. *Error substantialis, sive antecedens sive concomitans, actum ex eo vel cum eo positum reddit invalidum in foro conscientiae, et saltem resciitdibilem in foro externo.* Ratio est quia, stante isto errore, non praebetur consensus in substantiam, seu in obiectum circa quod versatur illud negotium iiiridicum.

2. *Error accidentalis mere concomitans, seu qui non est causa actus, hunc non irritat.* Ratio est, quia sub tali errore consensus voluntatis in substantiam negotii perfectus manet, et error circa qualitates accidentales non influit in actum. Attamen, actus bilateralis *ad terminos iustitiae reducendus erit,* si ex errore pars decepta aliquid in suis iuribus passa est.

3. *Error accidentalis antecedens, seu dans causam ac-*

“ Error saepe difficulter probatur in foro externo; iam vero "in dub.o nocet error erranti”.

M Cf. F.Valeeur, *L’iittuitus bersonac dans les contrats* (Paris 19’8).

tui, contractum: a) ***gratuitum*** *facile nullum reddit saltem in foro conscientiae, vel ad minus rcscindibilem;* b) ***onerosum*** *non invalidai, neque probabilius rcscindibilem facit.*

Ad a) : Cum huiusmodi contractus fiant ex mera liberalitate, videntur exigere perfectam deliberationem in eo qui donum facit[27],[28] et certo invalidi sunt, si qualitas accidentalis, quae non adest, exigebatur tanquam condicio sine qua non, verbi gratia si quis in tantum volebat dare eleemosynam pauperi, in quantum pietas quam manifestabat non esset ficta[23]. Semper sunt isti contractus saltem *rcscindibiles* ad nutum donatoris, cum indoles contractus id saltem postulet, ct bonum commune non opponatur in casu facili rescissioni[20].

Ad b): Contractus onerosi cx errore accidentali initi, *non sunt invalidi, neque probabilius rcscindibiles ad nutui: errantis;* quia, cum in eis favores et onera sint reciproca, non debet alter propter errorem alterius accidentalem damnum pati. Praeterea hoc requirit bonum commune ad securitatem commercii humani ; nam errores accidentales facile occurrunt et, si propter eos contractus essent infirmi, continuae difficultates haberentur in commercio hominum.

Plures, tamen, censent in foro conscientiae contractum manere rcscindibilem si res adhuc *integra* est, ideoque deceptum non teneri ad contractum cxcquendum, dummodo alteram partem indemnem reddat ; et hoc sustinent ex tacita mente **contrahentiumaliis** contradicentibus ex motivis expositis [31].

4. ***Contractus ex errore doloso initus:*** a) *si error est* ***substantialis,*** *invalidus est;* b) *si error est accidentalis* ***concomitans,*** *contractus validus est;* c) *si error est accidentalis* a) ***alterius*** *contrahentis dolo causatus, contractum gratuitum facile nullum reddit, et ipsum onerosum facit rcscindibilem ad nutum decepti;* ***β) tertiae personae*** *dolo causatus, sine connivencia alterius contrahentis, contractum gratuitum probabilius rcscindibilem facit; onerosum, vero, firmum relinquit.*

[37] Sic v.gr. Lugo. <1.22 n.89-90; Ballf.rini-Palmieri, **III** p.3 n.85; Carrière, *Compendium dc contractibus* 62,3.°; Ferreres-Mondrîa, 1,884; Genicot-Salsmans 1,589,111; Mf.rkelbach, 11,459,3; Wafff.laert, *Dc iustitia* I n.370, etc.

[28] In praxi, igitur, examinanda erit dispositio contrahentis. Nani ct hoc potest accidere, quod aliquis noluerit dare eleemosynam nisi pauperi pio, adeo ut pauperi non pio eam denegasset; et tamen, postquam eam dederit et errorem noverit, acquiescat, nolitque rescindere donationem quae aliqua ratione ferebatur etiam in pauperem. Cf. Molina, tr.2 disp.209; Lugo, d.22 n.00.

[29] Sic v.gr. Lessio, 1.2 c.17 n.33; IWrth-AiiEllAn, 160,1,2.°; I.ehmkvhl 1,1262; Marc-Gestermann, 1.1017.

[30] Sic v.gr. Lessio, 1.2 c.17 n.23; Urach, 1,911; Vermeersch, Il 3S0.

[31] Sic v.gr. MerkelbaCh, 11,459,4, cui concinit HEvpEN, 7'r. *dc iure et iiut. p.247.*

Ad a): Patet ex dictis de simplici errore substantiali.

Ad b): Patet similiter. Profecto, consensus sufficiens adest ex una parte ; cx alia vero, dolus est quidem formaliter iniuriosus, sed non efficaciter, siquidem contrahens eodem modo contraxisset, si dolo non deceptus fuisset.

Ad c, a): *Error dolosus includit iniuriam,* quatenus alterum efficaciter ct iniuste movet ad contrahendum, illius libertatem paciscendi laedendo. Ergo is qui dolum adhibuit, debet reparare efficaciter iniuriam causatam32; haec autem reparatio, si deceptus ita velit, sufficienter obtineri nequit nisi per rescissionem, si natura contractus id patiatur, quod non semper obtinet (cf. c.1013 § 2); imo. in negotiis gratuitis in favorem decipientis, facile deficit totaliter ipse contractus propter defectum intentionis in decepto.

Ad c, *β)* : Quamquam is qui beneficium accipit cx contractu gratuito nullum dolum personaliter adhibuerit, verum est donationem accepisse *non plene voluntariam,* id quod ad rescindibilitatem talis contractus sufficere videtur. Si autem contractus fuerit onerosus, firmus manere debet, quia ex utraque parte adest consensus substantialiter sufficiens, ct neuter alteri parti iniuriam intulit; utique deceptus habet actionem in tertiam partem decipientem, et haec obligata manet ad eum plane indemnem reddendum 33.

5. *Ex iure positivo ecclesiastico:* a) *in actibus iuridicis extra contractus,* "error actum irritum reddit, si versatur circa id quod constituit substantiam actus, vel si recidit in condicionem sine qua non; secus valet, nisi aliud iure caveatur"; b') *in contractibus* "si versetur circa id quod constituit substantiam actus, vel recidat in condicionem sine qua non",

n Qui dolum causavit tenetur *monere* alteram partem, si potest absque improportionato incommodo, ut rescindere possit contractum si velit; et haec obligatio *gravis* est, cum damnum grave parti innocenti obvenire potest. Ubi nulla intercessit inaequalitas praestationum, obligatio gravis monitionis vel restitutionis non erit. Cf. Bailkrini-Paumidri, TII p.3 n.98.

substantialis = invalidât actum.

n Error

Concomit. = firmum relinquit actum.

accidentalis

! !

actum gratuitum reddit nullum rcscindibilem.

actum onerosum firmum sinit.

i actum gratiosum facit nullum vel ^scindibilem.

dolosus

i (a contrahente, rescindibilem.

actum onerosum { tertio, firmum facit.

similiter operatur, secus, "error locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris" (c.104 ; cf. c.103 § 2; 1648 § 1), ideoque secundum dispositiones iuris civilis rcspectivi loci, quatenus non contrariae sint normae alicui canonicae (cf. c.1529).

6. *Ex iure hispano* (CII 1265-1266) : a) *nullus est contractus initus ex errore recidente in substantiam rei, vel in illas condiciones eiusdem quae principale motivum actus evaserint, vel in personam cuius intuitus induxerit principaliter ad actum.* Ergo iam ante iudicis sententiam nullitatem sustinere licet; quamvis altera pars potest, bona fide, probationem erroris exigere. Sed etiam errore non probato et sententia proptcrca lata dc validitate contractus nulli, per se potest non observari dictamen iudicis, utpote in falsa praesumptione fundato ; *β) nullus, est similiter contractus initus ex dolo gravi qui causam dederit contractui,* nisi ab utraque parte adhibitus fuerit (CH 1265.1270).

II. De vi et mictu

586. I. Violentia, ut ex alibi dictis (cf. 1,106) constat, est *motio quae procedit a principio extrinseco, contranitente passo.* Eam subire potest voluntas dumtaxat quoad actus a se aliis potentiis imperatos, per vim, sive materialem scu physicam, sive moralem seu psychicam quae recidit in *metum* Et vis quidem materialis talis inferri possit, quae totaliter vel partialiter extorqueat actum vel etiam quae ita influat in animum, ut totaliter illum perturbet et non sinat operari humano modo. Iam vero, quando solum partialiter influit in actum, reliqua pars erit a voluntate agentis sub metu, et sub hoc aspectu erit considerandus actus.

Metus est, secundum definitionem Ulpiani, et iuxta alibi declarata : *Instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio* 34, sive gravis sive levis, sive ab intrinseco sit sive ab extrinseco; et in altero casu sive iuste incussus sive iniustc31, sive ad extorquendum consensum sive ad alium finem, sive ab illo quocum negotium iuridicum initur sive a tertia persona (cf. 1,92-93).

« Dig 1.4 t.2 n.1.
" Meminerimus ad metum iniustum requirit ut: a) *nictum patiens* non tabeat obligationem faciendi illud, ad quod metu movetur; /3) inruiirw non habeat ius malum comminatum inferendi; 7) *saltem co modo* et mensuri quibus illum, incutit.

587. II. Principia: 1. *Actus quos persona sive physica sive moralis ponit cx vi extrinseca, cui resisti non possit, pro infectis habentur.*

Ratio huius nonnae in Codice canonico (c.103 § 1) expressae cx iure naturae, cui consonant iura civilia est, quia supponitur voluntatem nihil contulisse in actum sic violentum; iam vero, ubi deficit voluntas, ibi nullum negotium iuridicum esse potest[30].

2. *Actus iuridicus positus cx tali nictu intrinseco vel cx frinseco, qi* actus perfecte humanus impediatur, est invalidus[37].* Ratio perspicua est; deficit deliberatio et consensus.

3. *Actus iuridicus cum sufficiente deliberatione positus fropter metum a causa naturali provenientem, vel a libera iuste incussum, est validus et firmus.* Ratio est quia huiusmodi actus manet plane voluntarius, ct nulla iniuria interveniente conceptus; sic v.gr. quando aliquis ex metu naufragii elicit votum eleemosynae faciendae, vel ex metu poenae pecuniam dat alteri, ne delictum deferat ad indicem.

4. *Actus iuridicus positus ex metu iniuste incusso, sed levi, secundum sententiam probabilem ex iure naturae",* a) *actum gratuitum, reddit invalidum;* b) *onerosum, autem, rcsciiidibilem ad nutum eius qui metum passus est.*

Ad a): In actibus gratuitis, quoniam agitur de ultronea liberalitate facienda, natura rei exigere videtur *voluntarium totale,* sine involuntario secundum quid ; iam vero, sub metu, etsi levi, qui dat causam actui, voluntarium est permixtum cum involuntario secundum quid[38]. 'l'amen sententia communior merito dicit talem actum esse *validum,* nam consensus sufficiens habetur ad eius existentiam.

Ad b); Si quis unice contraxerit propter metum, vel saltem ita a metu impulsus ut, etiam si alia motiva non fuissent, ix solo metu quoque contraxisset, in ordine rerum passus est coactionem iniustam, quam reparare tenetur ille qui metum incussit; porro reparatio in hoc praecise consistet, quod con-

M Cf. N.A Juca, *La v'alence comme vier du contrat et du consentement tu droit comparé* (Paris 1930).

" Cf. E.Ranwi *De pactis e metu procedentibus* CoIlntNarnurc 29 (1935) 259-269.

" Sic v.gr, Ferrehfs-Moxprîa, 1,887; MerkElbach, 11 462,5; Prümmer, 11,258.3; TaxqüErey, 111,618; Akregui, 366 b.

tractus possit rescindi ad nutum cius qui metum passus est. Sic sententia paucorum 3U, saltem extrinscce probabilis.

5. *Actus iuridicus positus ex metu gravi iniusto:* a) *sed non incusso in ordine ad extorquendum consensum, est validus, saltem in actibus onerosis et si non ponatur erga ipsum incuticntcm;* b) *incusso autem ad extorquendum consensum,* a) *actus gratuitos probabilius relinquit validos, sed certo rescindibiles ad nutum illius qui melum passus est; β) actus vero onerosos, certo validos, probabilissime facit rescindibilcs*

Ad a) : Metus, etiam gravis et iniustus, nisi usum rationis penitus tollat, actum ex eo positum *validum* relinquit; nam quod fit ex metu, est voluntarium simpliciter et involuntarium secundum quid. Igitur, *sub respectu individuali,* nulla est ratio dubitandi dc valorc actus ex metu iniusto positi. At vero est etiam aspectus socialis, et admittendum, est metum gravem iniustum *sub respectu sociali* valde nocivum esse humanae societati 40, adeo ut facultas naturalis existere debeat, iure positivo confirmanda et eventualiter amplificanda, *rescindendi* sci. tales actus in aequam defensionem contra iniuriani susceptam, nisi forte sint ex ipso iure naturali vel positivo etiam invalidi.

Attamen, in casu, ne respectus quidem socialis firmitatem tollit actui, qui ponitur cx plenissima determinatione agentis erga personam cui, sine ulla iniuria ex sua parte, ius confertur etsi in aditinctis quae invitus patitur; potius respectus socialis urget efficaciam actus, ex naturali principio "pacta sunt servanda", cui nihil in his paciscentibus contradicit ; sic v.gr. si quis a latmnibus circumventus imploret auxilium, promittens 500 pesetas auxilianti, tenetur eas solvere, quia invitus tamen voluit erga eum qui nullatenus est causa adiunctorum quae ad promissionem induxerunt, ct aliunde auxilium pretio aestimabile accipit M.

Respectu illius qui metum incussit actus iuridicus videtur pariter

19 Sic Luco, d.22 n.115.134.137-139; Gexicot-Salsmaxs, L592.IV; Μεβκγ dach, 11,462.5, etc. Plerque. tamen, contractus huiusmodi habent ut plane firmos. cum S.Alfonso. 1.3 n.71R, ct rationem ah aliis invocatam indicant satis debilem. Ceterum, etiam alia sententia admittit normam legis positivae, si qtne sit. e^se attendendam et post sententiam iud'cis observandam. Dc facto iura positiva non solent rescindere contractus propter metum levem, neque adnvttunt act'onem rescissoriam propter periculum 1't'um et fraudulentarum exceptionum Manet ergo in solo foro conscientiae probabilitas pro rescissione, si vere metus fuerit causa contractus.

♦ De metu levi nequit idem affirmari; imo, sub respectu sociali pernicjostin evaderet quod metus levis haberetur ut causa incanac:tat:s ad actus iuridicos, qu<a <*0 pacto translate iurum cont'nuis disturbat'on'hùS esset exporta.

41 Cf Luno, d.22 n.117.175; Pn.tUART. *Dc contractius* diss.1 a.4; LElDixtmt. L1266.IV; Ubach, T.n'0, etc.; Carpere, *Compendium dc contractibus* 72.1.·: IIa i.t.er in i-Pat.m ter i, TIT p.3 n.114; Tanquerf.y, 111,616, pro quibus contactus onerosus saltem rescindibilis est.

validus, etsi rescindibilis[42]; nam metum incuticns fuit quidem causa iniusta illius actus qui, propterca, est saltem rescindibilis; sed actus tandem positus fuit ex autodetcrminationc agentis, sufficienti ad eliciendum actum, etsi consensus sit secundum quid involuntarius°.

Ad b, a) : Actus iuridicus *gratuitus,* positus cx metu iniusto propter solum motivum se liberandi ab iniusta vexatione, semper esset *invalidus* iuxta paucos quosdam ‘u, initus *cum eo* qui metum incutit ; ratio adducitur quod vexans tenetur cessare ex iustitia a metu incutiendo, quin habeat titulum ad quidquam recipiendum propter illam cessationem; ergo qui promiserit aggressori summam pecuniae ut ab aggressore obii gatus esset ad reparanda omnia mala ex aggressione orta.

Nihilominus, probabilior ct fere communis est sententia contraria, quae censet ex solo iure naturae contractum esse *validum,* quia non deest sufficiens consensus voluntarius, sicut adest cum quis procedit sub metu naturali. Tamen, actus est certo *rescindibilis* ad nutum eius qui metum passus est, sine necessitate sententiae judicialis; alter enim tenetur iniuriam cum omnibus consectariis tollere, ideoque nequit exigere impletionem contractus inviti. Haec sententia, spccietenus severior quam prima, in re magis favet metuenti, siquidem ei dat ius exequendi contractum, id quod in aliquibus adiunctis potest esse beneficum.

Ad b, *β)* : Secundum sententiam quam S.Alphonsus probabiliorem ct communissimam vocat[45], actus est naturaliter *validus,* saltem si rescindibilis est, quia existunt ct titulus legitimus, et iusta materia de qua contrahatur ct sufficiens consensus, tantum secundum quid involuntarius, v.gr. quando aliquis ex metu gravissimi damni iniuste incussi vendit equum pro iusto pretio. Tamen sententia fere unanimis tradit actus huiusmodi esse *rescindibiles,* propterca quod metum incuticns debet iniuriam reparare restituendo alteri suam libertatem contrahendi.

Diximus actum esse validum, *saltem si rescindibilis est;* nam quando agitur dc actibus qui, si valide semel ponantur, nequeunt unquam revocari ex voluntate agentis, dicendum videtur tales actus

42 Merkelbach, 11,462,3 dicit actus gratuitos sic positos esse invalidos.

43 Secundum Billuart, *l.c.,* contractus probabiliter non valet quia habet pro obieclo cessatonem iniustae vexationis, quam vexator vendere nequit.

44 Azor, p.3· 1.4 c.23: Carrière *Compend. de contr.* n.71 ; Arrecui, 366; Tanquerey, 111,616; Ferreres-Mondrîa, 1,887; Merkelbach, 11,462,3 etc., hoc admittunt; quia in his contractibus libcralitas est unica causa *motiva* contrahendi ideoque ea deficiente contractus deficit. Sed versamur in hypothesi consensus ad actum gratuitum ad puram liberalitatcm praestiti; utique praestitus non esset sine metu.

43 L.3 n.716. Hanc sententiam sustinent, inter alios Luco, d.22 n.l 11115,125-126, etc.; Lessio, 1.2 c.17 n.37-40; Soto, *In II7 Sent,* d.29 q.1 a.3; Laymaxn, 1.4 tr.4 c.6 n.2, etc. Adversantur pauci, ut Molina, tr.2 disp.326 n.14; Billuart, *De contract,* diss.1 a.4; Ballerini-Palmjeri, *III* p.3 n.100.

invalidos cssc ipso iure naturae, quatenus positi fuerint cx metu incusso praecise ad eos extorquendos; unde ipso iure naturae censemus invalidum matrimonium initum cx metu ad contrahendum incusso, quia ordo naturae debet in his casibus providere remedio opportuno, quod aliud non est nisi invaLditas ipsius actus (cf. c.1087 § i).

6. *Ex iure canonico* (c.103): *acttis quos persona sive physica sive moralis ponit ex vi extrinseca cui resisti non possit, pro infectis habentur. Actus positi ex metu gravi et iniuste incusso... valent, nisi aliud iure caveatur; sed possunt rescindi* ad normam c. 1684-1689 per iudicis sententiam. Dc facto tam actus unilaterales quam bilaterales plures, ex metu gravi iniusto initi, ipso facto et ante quamlibet sententiam irriti declarantur, hi praesertim cx quibus aliqua forma vitae vel condicio permanens suscipitur, v.gr. renuntiatio officii vcl beneficii (c. 185), vita religiosa (c.542.1.°; 572 § 1,4.°), votum (c.1307 § 3), matrimonium (c.1087), etc.

7. *Ex iure civili hispano,* cohaerenter cum aliis *generaliter actus iuridici ex metu gravi initi, rescindibiles dicunt u; metus vero levis attendi non solet.* Sic CH 1265.1267.1268 vis ct metus reddunt nullum, i.e. annullabilem, consensum; et metus quidem sufficit, at etiam requiritur, saltem relative gravis, ratione sci. habita aetatis, sexus ct condicionis personae: insuper sufficit ut incutiatur contrahentis coniugi, vel ascendentibus vcl descendentibus, a contrahente vel a tertia persona contractui extranea. Metus rcverentialis non irritat contractus.

588. Applicationes: 1. *Firmus est contracius* quo stuprator, sub minis diuturni carccris, obligatus ad ducendam vcl congruenter dotandam stupratam, cam in uxorem ducit. Similiter, promissio dandi 1.000 pesetas, quam fur facit ei qui secus minatur delationem apud auctoritatem; idque etiam si alius non habuerit animum delationem faciendi‹e. Pariter tenetur exequi promissum is qui, a latronibus oppetitus, in auxilium vocat transeuntem ei pecuniam promittens.

2. *Si quis metu iniusto inductus rem vendit alteri,* qui partem in incutiendo metu non habuit, verius nequit rescindere ad nutum contractum ; attamen probabilis dici potest sententia, quae ei rescissionem permittit, praesertim si metus fuit gravis. Metus *reverentialis,* ut talis, gravis non censetur (cf. I, 94 ct nota 108).

3. *Si quis, ut se liberet a aravi metu iniusto* inim-ci. promittit familiari istius pecuniam, ut influat in inimicum et liberet promittentem a metu, secundum sententiam probabilem non tenetur promissionem adimplere, utpote invalidam; scd pecuniam iam traditam,

4’ Sic plures, ut Ltssio, 1.3 c.17 n.42; Et.bkl-BiEhbaum, 1,307; Reuter, p.J.· tr.2 n.120; contra Lugo, d.22 n.167-168; Molina, d.514 n.4, etc.

certo nequit per occultam compensationem recuperare, quia saltem probabiliter pertinet ad promissarium, et melior est condicio possidentis.

589 In praxi, consideratis opinionibus saltem extrinscce probabilibus gravium auctorum haec norma applicanda est: Nemini qui metum iniustum passus fuerit, imponitur obligatio *exequendi actum ex metu* susceptum, nisi contractum onerosum inierit cum alio quam metum incutiente.

Rescissio convenientius quidem fiet interveniente auctoritate, ad vitandas hallucinationes vel etiam fraudes (cf. c.103 § 2); sed in foro interno fieri potest propria auctoritate, obligatio non est recurrendi ad iudiccm ‹T.

593 Scholion. Laesio, seu damnum quod patitur alteruter e contrahentibus, quando non servatur aequalitas praestationum naturaliter requisita in contractibus onerosis, ' nisi aliquis eorum iuri suo cx parte cedere velit48:

a) Ex iure naturae, per se non invalidât consensum, scd operatur ad modum erroris incidentis; unde obstringit laedentem ad instaurandam aequalitatem et, si dolo egerit, ad reparanda damna quae praeviderit inde oritura.

b) Ex iure positivo admittitur ut causa rescissionis in quibusdam contractibus et pro quibusdam personis. Sic CH 1291 rescindibiles declarat contractus a tutoribus sine requisita autorizatione consilii familiaris initos, quatenus pupilli eorum ultra quartam partem laesi fuerint in illis; iteinque contractus pro absentibus celebratos cum simili laesione; art.1074 rescindibi es declarat partitiones in quibus aliquis ex heredibus item ultra *quartam partem* laesus fuerit; a 1469 concedit emptori immobilium facultatem rescissionis, quando laesus est ultra *decimam* partem valoris rei emptae, sive propter defectum quantitatis, sive propter diversam qualitatem mercis. In venditione mobilium in commerciis laesio non dat ius ad rescissionem sed solum ad reparationem damnorum (CHCom. 344).

In iure ecclesiastico c.1684 § 2 conceditur biennium ad actionem rescissoriam contractus, ei qui ex errore passus est gravem laesionem ultra dimidium valoris.

ARTICULUS IV

De forma legali et causa actuum iuridicorum

591. *Ex iure naturae* nulla forma particularis praescribitur ad actus iuridicos ponendos scd sufficit quaelibet quae apta sit ad significandam intentionem inter homines eamque intimandam. *Sed ex iure positivo* saepe determinatae *solemnitates* observari debent, verbi gratia certus numerus et qualitas testium, documentum scriptum, praesentia coram officiali publico, etc. De necessitate et valore istarum sulcmnitatum praestat pauca disserere.

,1 S.Alfonsus 1.3 n.717 hanc sententiam communiorem et tenendam vocat.
α Cf. M.Kuppens, *De laesionis influxu in contractibus:* RevEcclL 34 (1947) S7-63.

Similiter leges positivae frequenter inter requisita ad contrahendum, praeter *subtectum* capax, *consensum* legitimum et *materiam* aptam, addunt *causam* contractus. Quae, utrum admittenda videatur tanquam elementum novum an confundatur cum obiecto contractus, breviter indicabimus.

§ 1. *De solemnitatibus actuum*

592. Solemnitates intclliguntur formae speciales ex praescripto positivo observandae, in quibusdam actibus iuridicis, v.gr. praesentia coram parocho loci ct duobus testibus in matrimonio (c.1094), assistentia determinati numeri testium in testamento publico vel clauso (CII 694.707), etc.

593. Dividuntur: 1. *In iure ecclesiastico*, in: *a)* essentiales, quae ex iuris positivi dispositione, ct praeter elementa essentialia sancte semper observanda, requiruntur ad valorem actus, v.gr. modo dicta praesentia parochi eiusve delegati et duorum testium ut matrimonium valide ineatur in adiunctis ordinariis; *b)* accidentales, quae requiruntur ut actus licite incantur, salva validitate etiam sine eis, v.gr. proclamationes seu banna antenuptialia.

2. *Iu iure civili: a)* substantiales, quae sic requiruntur, ut ex earum defectu oriatur nullitas iuridica actuum, alias ipso facto, alias post sententiam iudicis illos auctoritative rescindentis; *b)* MERE probativas, quae non requiruntur ad valorem actuum, sed solum ut media probationis coram indice 40.

Facta materialia facilius probantur, interdum etiam mera suspicione, dum actus iuridici regulariter exigunt demonstrationes pressius a legibus determinatas (cf. CH 1214-1253), quarum praecipuae sunt instrumenta scripta, confessiones, comprobationes pcritiales, testimonia, praesumptiones. Inter instrumenta scripta praestant documenta subsignata, praesertim sub signatura officialis publici (acta authentica), sed admittuntur etiam quaedam documenta non subsignata (libri commerciales, regesta domestica, etc.).

594. Principia: 1. *Auctoritas publica habet facultatem praescribendi formam determinatam pro quibusdam actibus iuridicis, eamque imponendi in conscientia.*

S.Pacnitentiaria secundum hanc doctrinam respondit quaes-

40 Onus probandi statuitur iuxta principium: *actori competit onus probandi;* ideoque si contra reum urget aliquam obligationem, cius est probare illius obligationem; quodsi reus contendat se obligationem adimplevisse, debet id demonstrare, ct sic *reus excipiendo fit actor.* Ad rem CH 1214: "Incumbe b prueba de las obligaciones al que rcclaima su cumplimiento, y la de su extin· ciôn al que la opone."

tioni : “An simplex condicio adiecta in chirographo de restitutione [pecuniae] non aliter facienda quam in sonante pecunia, vim suam amittat etiam in foro conscientiae, pur subsu quentem legem civilem illam irritantem. R. Regulariter affirmative, nisi peculiares obstent circumstantiae, super quibus recurrendum erit...”5051

Suarez sic proponit rationem : “Ad vitandas fraudes ct alia incommoda saepe hoc est necessarium, et ideo, sicut data est reipublicae potestas praecipiendi, ita et irritandi actus. Item quia pars communitatis magis est reipublicae quam sua, et ideo habet operationes suas dependentes a rcpublica quando tales sunt ut in commune bonum vel damnum cedere possint; ergo caput reipublicae habet potestatem in membra sua, ut possit operationes eorum irritare vel modum eis praefigere sine quo invalidae sint quoad morales effectus, qui per eas fieri possent”

2. ***Legislator civilis:*** a) *praesumitur uti sua potestate irritandi actus informes, ita ut ii vim suam naturalem probabilius non amittant nisi post iudicis sententiam;* b) *quod in l'raxi tenendum est.* Explicatur:

Ad a): Rationes istius sententiae, longe communioris inter moralistas 52, sunt eaedem quae allatae sunt alibi, agendo generaliter de legibus irritantibus et inhabilitantibus : non constat de voluntate legislatoris irritandi actus naturaliter validos, sive quia ille intendit afficere magis immediate forum externum et fere de eo solo curat, sive quia sufficienter provident in hac re exigentiis boni communis per solam coactionem externam, sive quia ex debilitatione conscientiae moralis populorum, vis irritativa nimis unilateraliter premeret timoratos, sive quia haec est communissima opinio etiam inter optimos.

Ad b): Cum agitur de limitanda naturali libertate disponendi dc propriis rebus, non sufficit opinio probabilis, sed requiritur moralis certitudo dc plena vi irritante legum, ut hae

30 ASS 7 (1872) 211.

51 *Dc legibus* l.S c.19 n.1.

c Contradicunt : a) *pauci* quibus tribuitur doctrina secundum quam contractus naturaliter vabdi, *neque post scntcnt:ain iudicis* invalidnrentur (S.Antoninus. Navarro. Medina). Sed vera mens eorum non patet circa hanc rem cum quaestionem moveant agendo de testamentis. Sic v.gr. Filliucci. alius ex adduci soBtis, id revera docet dc testament's (tr.34 p.l.· c.l n.150). sed negat de donationibus (ibid. n.R9); b) plures qui tenent contractus informes quos lex declarat nullos, invalidos vel inex’Stcntes, ut tales esse hab-ndos *iam ante* ren-*tentiam iudicis* ex voluntate legislatoris, et ad vitandam funestam discord-atn inter forum conscientiae et forum iud’cialc. Sic v.gr. T.Essto, 1.2 c.19 n.35-36; Lvco d.22 n.252; Sat.MANTICEXSRs, tr.14 c.l n.51; Wafvei sert. I n.254.389 Pr Cmmer. 11,251.

suum effectum in conscientia ante sententiam iudicis sortiantur 53.

In CH 1278 haec sententia moralistarum plane confirmatur, cum contractus, quacumque forma celebrentur, obbgatorii declarantur, modo adsint in cis condiciones ad valorem requisitae (cf. CH 1261)14; itemque cx CH 1279. iuxta quem in quibusdam contractibus ex se iam validis, contrahentes se mutuo compelli possunt ad praescriptam lege scripturam, necessariam ut in foro iudiciali urgeri possint M. Illi autem contractus qui propter defectum formae non solum rcscindibiles, sed etiam nulli vel inexistentes declarantur, vim specialem habent quae legaliter perseverat in multis casibus in quibus mera rescindibilitas vim suam amittit.

Applicatio: *Stante diversitate opinionum probabilium,* contrahentes possunt stare ante sententiam, sive pro valore, sive pro nullitate, et conari reductionem alterius partis ad suam opinionem, dempta tamen facultate agendi in ius quaesitum probabile alterius. Sic v.gr., qui fecit donationem informem, potest eam non perficere per traditionem doni ; sed nequit amplius donum iam traditum, quod donatarius meliore condicione possidet, contra istius voluntatem recuperare: vicissim donatarius potest donum acceptum retinere, sed illud nondum acceptum nequit occulte accipere. Post sententiam iudicis, ex sentencia hodie communi utraque pars stare debet determinationi iudicis.

De causa actuum

595. I. Causa actuum in genere est *ratio vel finis determinatis agentem ad agendum;* respondet quaestio: cur obligatur.

596. II. Dividitur in: a) subiectivam (motivum actus), quae est ratio mere personalis, independens ab esse obiectivo et iuridico actus, tanquam finis indirectus et remotus a contrahentibus, ideoque multiplex et varia etiam pro eodem subiecto in diversis adiunctis; *b)* obiectivam (causa actus), inhaeret ipsi actui intrinsece, ita ut sit ratio esse obiectivi intrinsece seu iudici ipsius actus, tanquam finis essentialis, im-

M Cf. EHosten, *Dc contractibus in genere:* CollatBrug 23 (1923) 369-374. Vix non omnes recentiores istam sententiam saltem pro praxi admittunt cum S.Alfonso, 1.3 n.711, et Soto, *De iust. et iure* 1.4 q.5 a.3; SAnchez. Coit.nL 1.4 c.1 dub.14 n.5-6 cum pluribus aliis quos citat.

64 Sed ad contractus solemnes scriptura publica requiritur in lege tamquam condicio essentialis validitatis. Huiusmodi sunt: donatio immobilium (CH 633), hypotheca (CH 1875), census cmphyteuticus (CH 1622), capitulationcs matrimoniales (CH 1321).

M Ut actionem in foro externo permittant, contractus: alii confici deber.t scriptura *publica* ut creatio, transmissio, extinctio iuriunt realutm super immobilia, vel eorum locatio ultra sexennium; alii scriptura *privata,* ut locatio vel venditio mobilium quorum pretium non excedat 1.500 pesetas (CH 1280).

mediatus, directus ct magis proximus a contrahentibus intentus in contractu, ideoque semper eadem est pro omnibus in singulis determinatis actibus iuridicis ; sic v.gr. in emptione-venditione causa obiectiva pro quolibet emptore semper est acquisitio mercis, et pro quolibet venditore acquisitio pretii; causa autem subiectiva in emptore potest esse consumptio rei, donum alteri faciendum, negotiatio etc., dum venditor potest quaerere pecuniam ad iter faciendum, ad ludum, ad domum struendam, etc.

597. III. Differt ergo *causa* a *motivo,* tanquam finis obiectivus ct operis a fine subiectivo et operantis 50.

598. IV. *Convenientiam distinguendi causam ab obicc-to in contractibus* alii alio modo indicant: sunt qui affirmant, quia sint contractus liciti de re illicita propter causae honestatem, quae semper requiritur, sic v.gr. delictum reparandum habet obiectum inhonestum causam honestissimam ; et sunt qui negant, quia causa confundatur cum obiecto proximo. CH 1261 eam memorat inter requisita essentialia contractus.

Iura civitatum communiter exigunt causam veram et licitam, prout statim explicamus agendo dc Codice hispano, et contractus causae turpis nullos declarant. De his tamen diximus quid admittatur in foro conscientiae post exeeutionem rei turpis relate ad exigendum pretium quod honeste solvi possit.

Quamquam saepe ponitur in iure positivo principium de absoluta necessitate causae verae ad existentiam contractuum, dc facto communiter admittuntur contractus initi sine causa, v gr. emptio-venditio rei furtivae in apothecis publicis (cf. CH Comm. 85); nisi forte dicatur emptiones huiusmodi nullas immediate sanari ab auctoritate publica vel praescribere in favorem acquirentis bona fide.

In iure hispano: a) DEFINITIO causae non traditur neque generica, sed applicationes tantum ad diversas categorias fiunt. Sic in contractibus: a) *onerosis,* causa est pro unoquoque contrahenti praestatio vel promissio alicuius rei aut servitii ab altera parte faciendi; *β) remiûieratoriis,* servitium aut beneficium quod remuneratur; 7) *gratuitis* mera libcralitas benefactoris (CH 1274).

b) Necessitas causae in contractibus tanta est, ut contractus sine causa nullum producat effectum (CH 1275). Eius autem existentia, licet in contractu non exprimatur, semper praesumitur donec contrarium probetur (CH 1277), sed ad maiorem securitatem convenienter exprimitur.

M "La *causa* de los contratos no debe confundirse con ei *m'ôvil* dei otorgamiento, ni con el fin ulterior que se hayan propuesto los otorgantes" (Sent. Tnb. Supr. 24-2-1904). Cf. Cast Xn, *Dcrccho civit* 1«,316-317; 111' 389-398.

t?) Condiciones causae recensentur duae: a) *vera* sit, sci. non *erronea,* in credulitate facti non existentis fundata, quae contractum semper facit inexistentem, neque *simulata,* seu artificiose suffecta causae verae, cuius effectus non semper est inexistCntia actus57; /i) *licita* sit, seu legibus aut moralitati non opposita, secus contractus est inexistens (CII 1275).

CAPUT III

De obligatione actuum iuridicorum

Postquam diximus, capite praecedenti, dc requisitis ad contractum *in fieri* consideratum, agendum venit de contractu *in facte esse,* sive dc effectu contractus quod est vinculum seu obligatio quae cx eo constituitur.

De co, autem, agimus primum *in genere* (a.1); deinde in specie de obligationc actuum qualificatorum (a.2); tandem dc *modis extinguendi* obligationem (a.3).

Lkssio, *De iustitia et iure* 1.2 c.17 dub.4.7; c.18 dub.15-17; Luco, *Dc tia ct iure* disp.22 n.2-5.13-15; d.20 s.1-7; Molina, *De institua ct iure* tr2 <1.252.556-563; WaffelaErt, *De iustitia* 1 438-529; Lehmkuhl, 1,1271-1284; Aεγϊnys-Damen, 1,859-877; Merkeluach, 11,467-473; Prümmer, 11,2o0-266; Tammrey, 111,640-653.

ARTICULUS 1

De obligatione actuum iuridicorum in genere

599. I. **Obligatio actuum iuridicorum** *est vinculuin morale quo agens constringitur ad obiectum actus e.reqiiti: dum.* Dicitur:

Vinculum nvorale, seu necessitas aut vis moralis ligans agentem, ita ut is in conscientia, vel ex lege teneatur cxcqui actum.

Ad obiectum exequendum, sci. *directe* ct per se. : id quod ex actu immediate sequitur; *indirecte,* ct per acciden?

” Si Petrus asserit in scriptura debitum 5.000 pesetaruin erga Paulum propter mutuum talis quantitatis acceptum, si mutuum non fuit, ncc scriptura n!rt Attamen si in re existât aliqua causa occulta, ex qua Petrus debet Paulo illi= quantitatem stat obligatio subscripta. Ad rum CII 1276: "I.a etpresion una causa falsa en los contratos darâ Jugar a la nulidad, si no se proka que estaban fundados cri otra verdadera y licita.” Unde si causa simulata ‹- illicita, v.gr. si Titius subscribit debitum erga Caiam propter mutuum cum nn causa sit concubinatus in quo vixerunt, cum hacc causa sit illicita et in iure positivo inexistens, contractus est pariter inexistens.

ad reparationem damnorum quae ex non-cxecutione actus sequantur et ad subeundam eventualiter actionem legitimam exigentem satisfactionem debiti.

600. II. Dividitur: 1. *Ratione fundamenti,* m: *u)* naturalem seu moralem, quae ex actu vi iuris naturalis uritur et in conscientia obligat, cui tamen ius civile non assistit sed neque adversatur;

b) MERE civilem seu iuridicam, quae ex iure civili oritur et actionem civilem concedit ad eam urgendam coram iudice, quin obligationem producat in foro conscientiae;

c) mixtam, seu moralem ct iuridicam, quae obligationem in conscientia producit ct actionem in foro civili ad eam urgendam habet.

2. *Ratione modi,* in: *a)* absolutam vel condicionatam, prout independenter vel dependunter a condicione existât,

b) conjunctivam vel alternativam, prout "plurcs res sint in obligatione ct plurcs in solutione", v.gr. quando aliquis tenetur praestare et triticum ct avenam ct oryzam, vel "pluies sint in obligatione sed unus in solutione", pro libitu eligendus, v.gr. cum electio facienda est inter triticum et oryzam;

c) FacultatiVAM vel absolutam, prout "una res sit in obligatione ct altera in facultate electionis", v.gr. si pro solutione tritici debiti habetur facultas substituendi oryzam, vel "una res est in obligatione et una in facultate", v.gr. triticum determinate praestandum.

601. III. Principia: 1. *Ex actibus iuridicis validis oritur triplex obligatio:* a) *cxcqucndi ipsum actum vel contractum,* b) *reparandi damna cum culpa theologica causata propter non-exeeutionem actus vel contractus,* c) *subeundi reclamationem iuris alterius partis in negotiis bilateralibus.*

Ad a): Ex quolibet actu rite inito oritur aliqua obligatio in conscientia ad praestandum, faciendum vel omittendum id quod in actu expressum est; nam in actu aliqua ratione modificantur iura, idcoque correlativac obligationes.

Ad b): Ubi quis fuerit sive *in culpa* theologica, faciendo quod omittere debebat, negligenter praestando rem debitam, etcetera, sive *in mora* moraliter culpabili, v.gr. ultra modum procrastinando sine motivo sufficienti exeeutionem obligationis, tenetur compensare omnia damna ex tali culpa vel mora

theologice culpabili aliis causata h Damna pure *fortuita* compensanda non sunt, nisi debitor in se susceperit etiam casus fortuitos, ut aliquando fit in servitio domestico, aucto propterea salario famulorum.

Ad c): Creditor habet ius strictum exigendi quod sibi debetur ; et hoc ius non cessat propterea quod ipsi in foro externo denegatur actio, v.gr. propter defectum probationis, vel quia ex iusto motivo legislator censuit non esse protegendum naturale ius in casu particulari.

2. *Ambitus obligationis hic est:* a) *quoad obiectum, per se servanda sunt omnia essentialia et naturalia, non autem accidentalia;* b) *quoad subiectum, obligatio afficit solos contrahentes, vel etiam heredes eorum, prout sit personalis vel realis;* c) *quoad gravitatem, attendenda est intentio expressa contrahentium, quae potest ferri ad obligationem levem in re gravi, eaque deficiente, obligatio intelligitur secundum materiam.*

Ad a) : *In negotiis iuridicis,* nisi partes aliter expresse convenerint, *obligatio extenditur* non solum ad essentialia, sed *etiam ad omnia naturalia consectaria* quae, attenta initi actus vel contractus natura, ex aequitate, consuetudine vel lege in actu vel contractu comprehensa censentur (cf. CH 1258); sic verbi gratia, salva diversa pactione, debitum solvi debebit intra tempus quo a viris probis communiter solvitur, nisi ex usu petitio creditoris legitime sperari possit; et dilatio solutionis erga egenos, puta salarii erga famulum vel operarium, haud difficulter potest evadere peccatum mortale.

Adb): *Actus iuridici et contractus generatim non respiciunt nisi agentes vel contrahentes,* et quidem si obligatio est *mere personalis,* inhaerens ipsis personis, non transit ad heredes ; sed si est *realis,* rebus inhaerens in quantum cum personis res earum obligatae manent, tunc obligatio transit ad heredes aliosve qui locum contrahentium tenent (cf. CII 1257) aut cum iisdem causam habent, ut sunt v.gr. mandantes. Ratio est, quia nemo privatus alteri non volenti potest onus impo-

l *Requiri culpam moralem* et, citra conventionem specialem non sufficere mere juridicam, ut habeatur obligatio reparandi damna aliis causata, wm *ante ît tentiam* iudicis, est sententia multorum moralistarum, quae longius exponenda est ct probanda agendo de reparatione iniustitiae. Igitur damnificator *thrologvr culpabilis* tenetur ad reparationem statim; damnificator *mere iuridice aetyaWu non* tenetur ante, sed tenetur post sententiam; damnificator qui *neque iurüict* fuit culpabilis, nunquam tenetur, ne post sententiam quidem iudicis, quae no: fertur iuste nisi ex falsa praesumptione, quae tamen cedere debet veritati Cf. V.Hkylxn, *Tr. de iure et iustitia* p.268.

nere vel beneficium concedere, et quia negotia iuridica vim non habent, nisi ex voluntate subiectorum. Alii negative et indirecte obligantur ad observandam relationem iuridicam actu vel contractu instauratam. Insuper a lege tertiae personae in pluribus casibus conceditur ut agat circa ius alterius, verbi gratia in actione pauliana quae creditoribus conceditur ad revocandos contractus a debitoribus cum illorum fraude initos (CH 1291,3.°), in novatione seu substitutione unius debitoris pro alio (CH 1205), in subrogatione creditoris (CH 1209), et cetera.

Ad c) : *Obligationis gravitas per se intelligitur secundum materiae gravitatem,* ideoque gravis in materia gravi, levis in levi; nam per actus iuridicos fit mutatio iurium cuius gravitas gravitati materiae normaliter corrcspondet. Attamen actus in quibus non transmittitur ius in re admittunt obligationem levem in re gravi, v.gr. promissio vendendi domum vel donandi hortum [2] ideoque in praxi natura et gravitas obligationis mensuranda est ex voluntate contrahentium, quae est ad instar legis quam ipsi sibi pro suo arbitrio imponunt. In casibus dubiis transactio suadenda est.

3. ***Actus rescindibilis:*** a) *obligationem inducit genera (ini ex una parte firmam,* b) *sed ante rescissionem ea quoque potest urgere exeeutionem;* c) *quodsi altera pars dolose occultavit rcscindibilitatem actus vel rescissioni valide renuntiaverit, actus in foro conscientiae fit pro utraque parte firmus.* Explicatur :

Ad a): Actus ex dispositione legis, non ex voluntate partium, rescindibiles, solent sic statui ad protectionem alterutrius partis *debilioris;* ideoque alteram partem firmiter obligare, donec ea cui ius rescindendi competit, rescissionem petat.

Ad b): Pars cui ius rescissionis nocet, non habet obligationem *promovendi illud ius,* sed mediis legitimis potest procurare exeeutionem contractus, nisi altera pars beneficio rescindibilitatis utatur; sicut debet exequi, si altera pars exeeutionem exigit.

Ad c): Si pars cui ius est rescissionis alteram partem ex dolo ad contrahendum induxit, rescindibilitatem occultando, tenetur ei omnia *damna cx dolo causata reparare,* ideoque practice rescissioni renuntiare si eam nondum applicavit.

5 Cf. Lugo, d.22 n.40-43. Sunt tamen qui censent contrahentes non posse se sub levi obligari in materia gravi. Cf. Noldin-Schmitt, 11,539.3.

Ouodsi ius rescissionis non fuerit statutum propter bonum commune, is cui favet potest ei saltem valide renuntiare; et, post renuntiationem, contractus est ex utraque parte firmus, nam et ipse renuntians tenetur suo compromissu.

ARTICULUS II

De obligatione actuum qualificatorum

Supra distinximus actus qualificatos ab actibus simpliciter dic tis seu puris, proptcrca quod saepe speciali conventione adiciuntur negotiis iuridicis elementa accidentalia ad obligationem modificati· dam, suspendendam, vel etiam auferendam. Reducuntur ad modos diversos (§ 1), condiciones (§ 2), alias circumstantias diversas ('§ 3). De his omnibus agendum est.

§ 1. *De actibus niodalibus*

602. Actus modales eos dicimus, in quibus, ad obliga-tionem principalem adicitur aliqua circumstantia significans rationem specialem obligationis existentis.

603. Distingui possunt actus modales : *a)* sub modo vel sub fine, in quibus ad dispositionem fundamentalem iam per-fectam adicitur finis in quem vel modo sub quo dispositio fundamentalis circa materiam impleri debet ; *solet exprimi* per particulas ut, pro, ea lege, ad, etc., v.gr. do tibi mille peseta' ut habeas dotem pro matrimonio, commodo vestem pro tuo filio ;

b) sub demonstratione, in quibus adicitur clausula ma gis determinans quantitatem vel qualitatem rei, alias *demons-trative,* rem ipsam indicando in recto, ct quantitatem vel qua-litatem in obliquo, v.gr. vendo tibi praedium iugerum; alias *taxative,* designando quantitatem in recto, et rem in obliquo, verbi gratia do tibi 500 pesetas quae in hac capsa continentur, vel vendo 50 iugera praedii mei ;

c) sub causa, in quibus indicatur causa seu ratio prop-ter quam fit actus, v.gr. do tibi 100 pesetas quia es pauper, vel agis diem natalem, etc. ; causa intelligitur hic non prima-ria et *motiva,* sed secundaria et *impulsiva;*

d) ad diem seu ad terminum, in quibus exeeutionis tem-pus assignatur, alias omnino certus et determinatus, v.gr. 8de-cembris 1954, alias certus *an* sed incertus *quando,* v.gr. do tibi

10.000 pesetarum quando pater morietur. Dies vel terminus potest esse: a) *sitspcnsivus,* si indicat diem a quo obligatio exequendi obligationum urget, constitutus ad urgendam obligationem, v.gr. concedo tibi domum post mortem avunculi mei habitandam; et β) *resolutions,* si indicat diem ad quem exeeutio obligationis producitur, constitutus ad finiendam obligationem, v.gr. concedo tibi usumfructum domus usque ad maioritatem.

604. **Principia:** 1. *Actus sub modo:* a) *nec suspendit nec revocat actum iuridicum eo quod modus non observetur;* b) *adest tamen obligatio observandi modum sub onere restituendi secus quanti intereat modum observari.* Explicatur:

Ad a): Modus proprie talis in eo praecise *differt a condicione,* quod non suspendit effectum iuridicum, sed addit obligationem observandi modum. Ideo actus iuridicus stat, quamvis modus non observetur, sicut principale non cadit propterea quod deficit secundarium. Sic v.gr., legatum relictum sub modo 10 missarum celebrandarum, tradendum est legatario, etiamsi iste non sit missas celebraturus; ct tantum habetur ius ad urgendam celebrationem missarum.

Ad b): Modus, utpote gravamen adiectum obligationi, non ad instar exhortationis quae non esset proprie dictus modus, sed ut stricta obligatio, secundum communem sententiam observandus est, sub poena restituendi aequivalens gravamini quod observatio modi supponebat. *In iure civili* potius habetur ad modum condicionis rcsolutivae tacitae.

In praxi attendenda est *imprimis intentio* determinantis modum a qua pendet utrum proprie dictum modum, an condicionem voluerit, id quod saepe non facile patet. Si sub formula modali expresserit clausulam resolutoriam seu irritantem vel motivum principale, non modum sed condicionem designavit, et actus iuridici existentia ab cius implctione dependebit. Si modum proprie dictum adiecerit impossibilem vel turpem, actus iuridicus manet, ct modus pro non adiccto habetur.

2. *Actus iuridicus ad demonstrationem:* a) *laxativam, in casu erroris nullus est quoad rem errore demonstratam·;* b) *demonstrativam·, non obstante errore, validus manet.*

Ratio: *prioris* est quia falsitas in tali casu afficit ipsam rei substantiam et consensum tollit circa excessum vel defectum demonstrationis, qui proinde detrahendus vel respective sup-

plendus est; ratio autem *posterioris* est, quia error est circa aliquid accidentale.

3. *Actus iuridicus sub causa secundaria ct mere impulsiva validus est etiamsi causa non existât.* Ratio est quia voluntas, independenter ab hac causa, sufficienter determinata est ad actum ex alia causa motiva. Huius defectus utique operaretur invaliditatem actus, ad modum erroris substantialis.

In praxi, sicut pro foro externo, sic et pro interno maximi interest analyzare utrum causa fuerit motiva, an impulsiva, an habuerit rationem condicionis sine qua non, unde etiam contra fori externi praesumptionem tenenda sit nullitas actus. Sic v.gr., si cui data fuerit eleemosyna, quia pauper est. i.e. in quantum pauper est, vel solum propterea quod pauper est, donatio est nulla si paupertas sit ficta, praesertim si dolose simulata.

4. *Actus ad diem certum positus:* a) *si terminus esi suspensrvus, suspendit interca obligationem exeeutionis iuris iam creati,* b) *si terminus est résolutivus, obligationem antea existentem et urgentem, tollit adveniente illo termino.* Explicatur :

Ad a): Si actus ad terminum est vere talis, obligationem statini producit, et in hoc differt a contractu sub condicione suspensiva, sed cxccutioncm retardat, proinde, quamvis in donatione v.gr. ad terminum suspensivum moreretur interea donator, adveniente die heredes deberent exequi dona tionem ; ct culpabiles essent si absque insta causa non exequerentur, nam ius aderat in donatario a die donationis, licet non exercendum nisi a momento termini.

Ad b) : In actu ad terminum resolutivum, si adveniente hoc termino obligationi nondum fuerit satisfactum, ab eo momento cessat.

In praxi considerandum est, utrum agatur dc actu sub condicione an ad terminum. Si dies sit incertus, actus ponitur sub condicione. Determinatio temporis fit generatim in gratiam debitoris, ide · que, nisi contrarium constet aliunde, debitor potest satisfacere obligationi contractae ad terminum suspensivum ante termini impleti.· nem. Cf. CH 1125-1130’

Unde concludes: In contractu ad terminum suspensivum creditor nequit exigere solutionem sui iuris ante elapsum terminum, nisi

• In iuribus modernis non iam habetur praesumptio iuris pro determinatio» temporis facta m gratiam debitoris, sed potest fieri etiam in gratiam créditons, v.gr. in contractu mutui. Ad rem CH 1127: “Siempre que en las oblipciones se désigné un termino, se presume establecido en beneficio de aemdo·' y deudor...”

debitor boni cedat vel statutam pro creditore cautionem minuat; debitor vicissim habet generatim ius, sed non obligationem solvendi ante terminum, nisi cessionem bonorum faciat.

§ 2. *De actibus condicionatis*

605. Condicio est *circumstantia externa actui adiecta a cuius existentia dependet valor iuridicus actuum secundum intentionem agentis,* ita nimirum ut ipse actus suspendatur vel rescindatur. *Exprimitur* per particulas, si, dummodo, etc.

Contractus sub condicione est consequenter, ille in quo substantiae actus adicitur huiusmodi condicio (cf. Cll 1113-1124).

606. Dividitur in: a) SUSPENSivam vel RESOLUTivam, prout valorem actus *suspendat,* in quantum obligatio contrahenda ab impletionc condicionis dependet, v.gr. dabo tibi librum si felicem exitum habebis in examine, vel *extinguat* in posterum, v.gr. auxilium tibi praestabo si reditus annuos consuetos feliciter percipiam.

b) potestativa, causalis vel mixta, prout pendeat a voluntate eius cui imponitur, vel nullatenus, vel partim ab eo pendeat.

.Memorant etiam condiciones: “) dc *praeterito,* dc *praesenti* ct dc *futuro* (sed cae solae quae sunt de futuro sunt proprie dictae condiciones, suspensivae vel rcsolutivae, ut dictum est); *β)* dc futuro *impossibili, contingenti, necessario:* dc re *honesta* vel *turpi, repugnante substantiam* contractus vel secus4.

607.--- Principia: 1. *In genere omnes condiciones servandae sunt sensu quo a partibus intellectae et volitae praesumuntur.* Ratio est, quia partes, sicut potuerunt non agere, sic potuerunt velle agere tantum in determinatis circumstantiis. Ideo, quamquam in foro externo quaedam condiciones, verbi gratia impossibiles vel turpes, saepe pro non adiectis habentur, re ipsa et coram conscientia, actus nullus erit si partes consensum ligaverunt existentiae illius condicionis, nisi per auctoritatem sanetur invaliditas talium actuum propter bonum commune, si sanari possit suplendo consensum partium.

---

repugnant substantiae netus

(dc praesenti vel praeterito

non repug) / necessario i Impossibilis

nanS / de futuro . \ suspensive) vel turpis

f contingenti . (honesta

l résolutive

Sic v.gr. condicio turpis, sed non contra substantiam, in matrimonio pro non adiccta habetur (c.1092); sed, si quis tantum velit vinculum in quantum pendeat a tali condicione, in re non vult matrimonium ct non contrahit.

2. *Condicio de praesenti vel de praeterito, etiam inhonesta, non suspendit existentiam actus,* sed hic statiin el definitive subsistit vel non subsistit, prout verificetur condicio vel secus, licet ignoretur num obligatio existit vel non, donec sciatur utrum condicio existât necne ; ad agentes autem spectat explorare an condicio existât, ct si deprehendatur existons, actum pro valido ab initio habere ; sic v.gr., si quis emat domum nisi sit hypotheca gravata, emptio existit vel non, prout, eo momento, domus sit libera ab hypotheca vel secus.

3. *Condicio de juturo necessario, ut tali cognito, obligationem actus sic condicionali non suspendit,* sed actus statim subsistit. Ratio est, quia condicio necessario futura consideranda est pro iam existente, et ita contractus speciclenus condicionatus re fit absolutus. Attamen, si condicio necessario futura non cognoscitur ut talis, obligatio manebit suspensa, quia intentio condicionem ponentis fuit suspendendi effectum usque ad verificationem condicionis; id quod absolute evenire potest etiam cum condicio ut necessario eventura cognoscitur.

4. *Condicio:* a) *de juturo impossibili, ex iure iig lk-rae actum iuridicum nullum reddit ; pariter* b) *condicio de n turpi, sed haec probabilius solum ante quam impleta fuerit.*

Ad a): Qui vult suspendere consensum dependent-era condicione quae nunquam locum habebit, censetur agere illusorie ; neque enim potest habere sinceram voluntatem contrahendi, nisi propter ignorantiam.

Ad b): Actus sub condicione turpi[5] de futuro nullam cx iure naturae obligationem inducit antequam condicio poniatur, nemo enim potest obligari ad peccatum [4]. Sic dicunt communiter auctores, sed hoc limitandum est ad condicionem in cuius exeeutionem peccaminosam aliquo modo participarent

5 Turpis est prohibitio faciendi reni lege morali (non mere poenali) acceptam vel consilio commendatam. Tamen aliquando actus ita expressus in re de consilio omnino valet quia aliud diversum ct plane honestum subintelligit, v.gr cum alicui promittitur dos necessaria ad nubendum si non fiat religiosa, non ut impediatur in sequendo statu perfectiore, sed ut electionem status puriore et liberiore mente faciat.

4 Cf. E.Hostem, *De contractibus in genere:* CollatBrug 24 (1924) ·H-53.70-·9

agentes; nam nihil impedit quominus valeat v.gr. promissio donandi domum, si pater donatarii a sicariis occidatur, nisi merito dicatur condicionem ita conceptam non esse turpem.

Disceptatur, autem, inter auctores an, post condicionem turpem adimpletam, obligatio exurgat in eo qui consensit dependenter a tali condicione. Sunt qui negant, et eorum sententiam probabilem dicit S Alfonsus potissimum quia "non firmatur tractu temporis quod de iure ab initio non subsistit" (R I IS in VI). At sententia iam communis et vix non moraliter certa affirmat exurgere obligationem, quia in implenda condicione, eo momento quo impleta est exurgit alter contractus implicitus facio vel do ut des vel facias, cuius natura exigit ut, quoties unus ex contrahentibus suam partem fecit alter suam perficiat, nisi haec quoque sit turpis.

5. *Condicio de juturo contingente:* a) *suspensiva ct honesta, effectum actus suspendit usque ad eventum, sed contrahentes urget ad illum sperandum, ct condicione impleta obligatio fit absoluta;* b) *rcsolutiva, si adimpletur, solvit actum iuridicum definitivo modo.* Explicatur:

Ad a): Cum condicio possit verificari vel non verificari, et agens velit consensum suum ligare ad huius existentiam, effectus seu obligatio necessario manet suspensus in expectatione ; si condicio verificatur, consensus fit absolutus et obligatio statim urget ; si condicio deficit, consensus evanescit et obligatio non nascitur.

Gcneratim saltem contrahentes sub hac condicione obligantur ad non impediendam malitiose eius adimpletionem, ideoque ad removendum quoque impedimentum illius, si quod forte aliquando ponant. Quodsi eorum arte vcrificatio condicionis probabiliter fuerit frustrata, tenentur ad obligationem implendam pro rata probabilitatis quae fuisset de verificanda condicione nisi illi impediissent*

Ad b): Condicio rcsolutoria, si adimpletur, efficit ut actus solvatur utque condicio gentis ea sit quae fuisset si actus nunquam extitisset.

Er dispositione iuris civilis condicio resolutor^a subintclligitur in omni contractu synallagmatico pro casu, quo una pars non satisfaciat obi'gationi susceptae. Resolutio in tali «casu non obtinet ipso facto, sed parti innocenti conceditur facultas cogendi alteram ad implendam obligationem eamve resolvendam simul cum reparatione damnorum (cf. CH 1124).

' L.3 n.712; cf. supra n.577 g.

• Ex iure positivo saepe condicio censetur impleta, quoties debitor sub illa obligatus, impedit quominus venficetur. Sic v.gr. CII 1119: "Se tendra por cumplida la condiciôn enando el obligado impidiese voluntariâmente «tu cumplimiento."

6. *Condicio mere potestativa, quae dependet a sola debitoris voluntate, modo non sit simpliciter resolutoria, omnem contractus valorem impedit.* Explicatur:

Si condicio dependet a facto debitoris, etiam plane libero, verbi gratia a venditione alicuius rei propriae, non invalidât actum; sed *si dependet a sola debitoris voluntate,* excludit veram se obligandi intentionem, quae ad contractus essentiam requiritur, ideoque valorem contractus impedit (cf. CH 1115). Tamen, si talis condicio potestativa sit resolutoria, contractum iam existentem supponit, et solam ipsius durationem respicit, v.gr. in locatione concessa sub potestate dissolvendi contractum post tres annos, si ita placebit locatori.

7. ***In iure positivo*** *condicio impossibilis vel turpis vel legibus contraria de futuro, aliquando habetur pro non adiecta, adeoque* **ut** *validitatem actus non afficiens.* Sic, v.gr., in CH 1116, cohaerenter cum aliis iuribus, condiciones impossibiles, bonis moribus contrariae et lege prohibitae, irritant obligationem ab eis dependentem. Tamen condiciones impossibiles, propter praesumptam voluntatem agentis, pro non adiectis habentur; similiter pro non adiectis haberi solent in testamentis (cf. CH 792) ex optimo motivo ne, propter metum lucri amittendi, heres vel legatarius inducatur ad malum.

Circa valorem in conscientia harum dispositionum iuris civilis aliqua est controversia inter auctores. Nullum quidem dubium, quod vi alti dominii potest legislator consensum partium supplere; ac proinde efficere ut contractus valeant, etiamsi naturaliter nati fuerint nulli, propter alligatam voluntatem contrahentium ad condicionem impossibilem vel turpem. Et sententia communior et probabilior existimat dispositionem legis valere, ideoque contractus sub his condicionibus initos sustineri in foro conscientiae, saltem quando non constat testatorem voluisse alligare suam voluntatem ad has condiciones. Ex CH 792, etiam si constat de hac voluntate, testamentum vel legatum sustinetur0; et merito, quidem, quatenus agitur dc condicione turpi propter motivum iam indicatum non praebendi heredibus occasionem ad malum.

§ 3. *De actibus aliter modificatis*

Inter actus iuridicos non puros sed qualificatos occurrunt, praeter iam expositos, quaedam aliae formae in iure positivo receptae, quae breviter exponendae sunt. Reduci possunt ad actus obligatio-

* "Las condiciones imposibles y las contrarias a las leyes o a las buenjj costumbres, se tendrân por no puestas... aun cuando el testador disponga otn cesa". Pro non adiecta habetui etiam regulariter condicio non nubendi (cf CH 793).

nis alternativac, solidariae, indivisibilis ct divisibilis, sub poena, sub iuramento. De singulis pauca.

608. L **Obligatio alternative** vel disiunctiva est *ca in qua alterutri ex contrahentibus datur facultas eligendi inter plures res quae sunt obligationis obiectum, ita ut fer eius solutionem fiat liber a ceteris* (cf. CH 1131). Electio rei solvendae pertinere solet ad debitorem, nisi aliud expresse caveatur (CH 1132).

Ex iure naturae: a) *qui habet facultatem eligendi* potest eligere rem quam velit, cx diversis determinatis in contractu ; b) *si ex duobus eligibilibus* una pereat vel fiat impossibilis; a) *cum ius eligendi pertinet ad debitorem,* hic tenetur solvere partem possibilem, nisi altera perierit culpa creditoris, nam in hoc casu potest creditori tradere pretium rei perditae, si malit; *β) cum ius eligendi pertinet ad creditorem,* is non tenetur satisfieri parte possibili, sed potest exigere pretium partis impossibilis, si haec culpa debitoris facta sit impossibilis vel perierit. *Ex iure positivo* similia determinantur. Cf. CH 1131-1136.

609. II. **Obligatio solidaria** scu in solidum *ca dicitur in qua, vel totum creditum potest exigi a singulis creditoribus, vel singuli debitores possunt obligari ad totum debitum solvendum;* hac tamen lege, ut in primo casu solutio facta uni creditori liberet debitorem quoad reliquos omnes creditores, et solutio facta in secundo casu ab uno cx debitoribus liberet ceteros quoad eosdem creditores. Non est obligatio solidaria ca, quae imponitur pluribus debitoribus in favorem plurium creditorum, ita ut unusquisque pro sua parte sola teneatur.

Dispositiones diversae iuris civilis nostri habentur CH 1137-1148.

610. III. **Obligatio divisibilis** vel indivisibilis dicitur *prout res tradenda aut factum exequendum possint vel non possint dividi in traditione aut executions;* sic, v.gr., naturaliter divisibilis est obligatio praestandi frumenti quantitatem et per fictionem intellectus ius in equum, dum obligatio struendi domum vel ius transeundi per determinatum locum est indivisibilis.

Haec distinctio vix usum habet quamdiu vivunt creditor ct debitor, nam eo tempore obligatio adimplenda est iuxta compromissum, pro voluntate creditoris. Sed quando alteruter moritur, debita sive activa sive passiva inter heredes dividuntur, quatenus sunt divisibilia ; indivisibilia vero, integra

ad singulos heredes transeunt. Sic, v.gr., si Petrus vendiderat Paulo domum, singuli heredes Pauli possunt reclamare a Petro traditionem domus. Cf. CH 1149-1151.

611. IV. **Obligatio sub poena** (sub clausula poenali) est *ea qua aliquis se obligat ad aliquid dandum, faciendum vel omittendum si contractum non adimpleat,* v.gr. ad summam pecuniariam quasi in poenam solvendam ; unde duae contrahuntur obligationes, alia principalis et absoluta, alia secundaria et quodammodo condicionalis.

Obligatio poenae est accesorta, ct ruit eo ipso cum obligatio principalis est nulla, id quod viccversa non accidit (cf. CH 1155). Poena debet esse moderata ad iustitiae aequalitatem servandam. Urget autem, per se, ex iustitia, quando obligatio principalis non adimpletur, et quidem: *ante sententiam iudicis ct ante petitionem* alterius partis, si imposita est ratione damnificationis alteri causatae; *β) ante sententiam iudicis sed post requisitionem* alterius partis, si non debetur in compensationem damnorum nec culpa theologica intercedit in non impletionc obligationis; 7) *post sententiam iudicis,* si inculpabiliter contractus non observatur nec specialis conventio facta est de poena in omni hypothesi solvenda.

Ex CII 1153 debitori non relinquitur optio solvendi poenam omissa obligatione principali, sicut nec creditori ius est exigendi utrumque simul, salva conventione contraria explicita. Cf. CH 1152-1155.

612. V. **Obligatio sub iuramento** (promissorio) *est ea qua aliquis sub invocatione Dei se obligat ad exequendum contractum.* Agitur de iuramento promissorio, cuius effectus perdurant vel potius obtinent post illud emissum ; non de assertorio, cuius tota obligatio urget in actu iurandi et cum eo extinguitur.

613. Principia: 1. ***Iuramentum promissorium*** *actus validos confirmat, quatenus obligationi ex illis resultanti addit obligationem religionis, regulariter accessoriam.*

Nimirum, actus *non mutatur* in sua ratione propter iuramentum, sed eiusdem obligatio *consolidatur* per obligationem personalem quae tenet iurantem ad adimplendum officium, novo titulo religionis. Prima obligatio manet principalis, altera autem est per se accessoria, ita ut corruente obligatione principali, tollatur simul accessoria iuramenti (cf. c.1318 § 1), nisi iurans intenderit ultra sortem actus principalis ab eoque independenter sese obligare.

2. ***Iuramentum promissorium non. tribuit*** *ullam vim*

actibus iure naturae: invalidis, sed cis adiectum est aeque invalidum atque ipsi actus.

Nimirum, quando actus est invalidus propter defectum substantialem, v.gr. propter errorem circa substantiam, vel ratione materiae illicitae, iuramentum, nedum actui tribuat vini indirectam, est in utraque hypothesi nullum ; in priori, quia fundatur in errore circa substantiam de qua iuratur, in posteriori, quia non potest induci obligatio faciendi inhonesta *i.* c. 1119,2.°).

3. *Iuramentum promissorium emissum circa actus:* a) *iure positivo invalidos* **propter bonum commune,** *nullatenus firmat, sed ipsuni iuramentum irritum habetur;* b) *iure positivo nullos* **propter utilitatem privatorum,** *probabilius indirecte firmat, ratione sol. iuramenti obligantis ad non utendum beneficio legis;* c) *iure positivo* **rescindibiles,** *non facit quidem irrescindibiles, sed indirecte firmat ut in casu praecedenti, eoque certius.*

Ad a): Actus primario et principialiter invalidi propter bonum commune, invalidi permanere debent ; nam eorum confirmatio, etiamsi fieret indirecte ratione iuramenti adimplendi, esset vinculum iniquitatis. Igitur iuramentum efficiens indirectam confirmationem talium actuum, esset de re illicita, ideoque nullum ; unde promissio iurata ineundi matrimonium cui obstat impedimentum dirimens, etiam mere ecclesiasticum et dispensabile, esset invalida ct iuramentum ipsum nullum (cf. c.1318 § 2).

Ad b) : Actus ex iure positivo nulli propter commodum privatorum, ante sententiam iudicis habentur ut annullabiles ad nutum eius in cuius favorem nullitas concessa est. Is, autem videtur posse elicere iuramentum non utendi tali beneficio, tanquam aliquid per sc stans ; ideoque si forte ita iuraverit volens se obligare cx religione abstrahendo ab indole actus principalis, religioni debet ut non obtineat annullationem actus, qui in se manet annullabilis, sed indirecte firmatum est propter sanctitatem iuramenti. Altera tamen pars nullum exinde acquirit ius proprie dictum ad exigendam exeeutionem actus, nec iuramentum est reservatum utpote quod non creat ullum ius quaesitum (cf. c.1320).

Sunt, tamen, auctores qui censent obligationem religionis nullam existére, quia cum sit accessoria sortem debet sequi rei principalis.

Ad c): Actus rescindibilis, cui adicitur iuramentum, in se rescindibilis perseverat et valide et sine iniustitia rescindi potest, cum altera pars nullum ius strictum ratione iuramenti acquirat; sed iuramentum est validum, nisi forte auctoritas illud propter bonum commune nullum ipso facto declaret, ad vitandos abusus in personas imbecilliores, et iurantem obligat ad non rescindendum actum, dum iuramento obstrictus manet. Si autem a iuramento dispensetur, nihil impedit quominus iure rescindendi contractum utatur. Imo, si iuramentum fuerit vi extortum, probabiliter non sustinetur, non tam quia sit invalidum propter vim [10], quam propter obiectum iuramenti illicitum, cum non possit obligari ad non observandum illud quod propter bonum commune statutum est.

Ex CH 1260 iuramentum in contractibus non admittitur; et, si quis illud praestet, habetur ut nullum. His verbis satis fortasse constat propter bonum commune tutari a legislatore naturales vel iuridicas possibilitates, si quae sint, resolvendi contractum. Unde stante hac dispositione, iuramenta quaelibet apud nos emissa ad firmandos contractus sunt invalida, eo magis quod interpretanda sunt secundum istud ius vi c.1321 collati cum c.1529.

Applicationes: 1. *Qui promissionem gratuitous iuramento firmaverit,* duplicem habet obligationem eam implendi, ex fidelitate nempe et ex religione. Scd si utramque praetermittat, non tenetur ad reparationem.

2. *Qui contractum rescindibilem iuramento valido firmaverit indirecte,* tenetur ex religione contractum non resolvere, nisi dispensetur praevie a iuramento; sed si, non obstante iuramento, resolvat, nullum strictum ius laedit, ideoque neque ad reparationem ullam obligatur.

ARTICULUS III

De modis extinguendi obligationem

Codices civitatum solent enumerare plures vel pauciores modos extinguendi obligationem. CH 1156 non recenset nisi sex, *solutionem* sci. seu praestationem, *interitum* rei debitae, *condonationem, confusionem* iuris et obligationis in eadem persona, *compensatione)* et *novationem.* Alii Codices addunt rescissionem, resolutionem obligationis condicionatae, praescriptionem, quas formas nostrum quo-

[19] Sunt auctores qui sic arguunt: ex c.1317 § 2 "iusiurandum nec vi nec dolo praestitum quo quis bono aut favori renuntiat lege ipsi concesso, servaadur. est quoties...", ergo si vi praestitum fuerit, *non est servandum.* Cf. FCiMMS Mondrîa, 1,900; Dignant-Willems, *Tr. dc virtute religionis* (Brujas 1940) n.255. Attamen communius haec verba, collata cum § 2, intclliguntur hoc sensu: iuramentum vi non extortum, quo quis favori renuntiat, non est eo ipso *ft· laxabite.*

que ius agnoscit, quamquam hoc loco eas non memorat. De singulis breviter dicemus, complementum doctrinae reservantes ad locum ubi agendum erit de causis a restitutione excusantibus. Primum exponimus ipsos *modos* extinguendi obligationem (§ 1), deinde examinamus *quaestiones speciales* de solutione (§ 2).

§ 1. *Modi extinguendi obligationem*

614. I. **Solutio** strictius intelligitur tanquam *praestatio pecuniae debitae,* sed hic latius sumitur tanquam *cuiuslibet rei debitae praestatio, sive per solutionem, sive per exeeutionem obiecti quomodocumque debiti.*

Auctor solutionis est *debitor* capax solvendi, i.e. capax rem sibi propriam praestandi et alienandi ; sed solutio fieri potest etiam a tertia persona cuius intersit extinctio obligationis, cum iure compensationis contra debitorem cuius nomine et non contra ipsius expressam voluntatem fecerit solutionem (CH 1158-1160).

Subiectum cui fit solutio est ipse creditor, vel alius ab eo deputatus; solutio facta titulari iuris incapaci ad administranda bona, vel tertiae personae extraneae, convalidatur ubi primum cedit in utilitatem creditoris (CH 1162-1165).

Obiectum solvendum est res vel factum actu debitum; quod, si fuerit determinatum, nequit substitui per aliud contra beneplacitum creditoris ; si vero fuerit in specie tantum determinatum, tradenda est res nec optimae nec pessimae qualitatis inter eas quae sunt illius speciei (CH 1166-1167).

Debita pecuniaria per se solvenda intelliffuntur secundum valorem nominalem momento conventionis statutum, nisi interponatur clausula statuens solutionem secundum aliam normam, v.gr. per relationem ad monetam auream vel ad valorem quem merx habebit tempore pretii solvendi, etc.; vel, nisi in casu eversionis oeconomiae nationalis, aliud aequitas postulet, prout inferius disputabimus in particulari. CH 1170 permittit paciscentibus determinationem qualitatis monetae, quae si non possit solvi, substituenda dicitur per monetam auream vel argenteam legalem in Hispania. Tamen schedulae bancariae nationis generatim recusari nequeunt in hodiernis Statibus, etsi aha fuerit partium conventio, id quod etiam in Hispania urgetur.

Solutio facienda est simul integra, et non per partes successivas, nisi aliud determinatum fuerit ; ct expensas, si quae sint sustinendae extraiudiciales, patitur debitor (CH 1168-1169).

615. II. **Interitus rei debitae,** si quidem fuerit determinata in individuo, extinguit obligationem quae nequit sustineri circa rem impossibilem. Sed si debitor fuerit in mora, vel res eius culpa perierit, id quod praesumitur quando res apud ipsum periit, vel si debitum procedebat ex delicto vel culpa, debitum sustinetur quoad reparationem damnorum. Si-

milia valent de praestationibus debitis quae physice vel legalitcr impossibiles evaserint (CH 1182-1186).

616. III. Condonatio debiti, facta a creditore capaci ex plena libcralitate, obligationem totaliter et definitive perimit. Admittitur condonatio tacita (CH 1187), diversis indiciis manifestata (CH 1188-1191). Condonatio debiti principalis valet pro accessoriis, sed non viceversa (CH 1190).

617. IV. Confusio in eadem persona utriusque tituli creditoris et debitoris, pro qua parte habetur confusio et non titulo hereditatis ad beneficium inventarii acceptae, extinguit obligationem. Obtinet praesertim quando debitor creditoris vel creditor debitoris fit heres (cf. CH 1192-1194).

618. V. Compensatio legalis habetur quando existit concurrentia inter debitum et creditum duarum personarum, quarum alterutra est ad invicem, iure proprio, principalis debitrix et principalis creditrix circa quantitatem pecuniariam vel circa res fungibiles eiusdem- speciei vel qualitatis, liquidas et exigibiles (cf. CH 1195-1202). Ubi enim sunt duo creditor ac debitor ad invicem, debitum minus per compensationem aestimari potest extinctum et ex lege sic aestimatur in adiunctis indicatis (CH 1202), etiam insciis ipsis quorum interest.

619. VI. Novatio est *translatio prioris debiti in aliam obligatione)}i. per quam substituitur.* Substitutio fieri potest tripliciter (cf. CH 1203), sci. vel *mutando obiectum* debiti, vel *debitorem,* vel *creditorem,* v.gr. si pro equo, mula tradenda substituatur, vel pro Ioanne cui incumbebat obligatio, ingrediatur Petrus tanquam debitor, vel non iam Paulo creditori sed Andreae substituto sit tradenda. Effectus novationis est, ut novum debitum sumat obligationes prioris; ita, tamen, ut securitates prioris, puta hypothecae, privilegia, etc., pereant, nisi a creditore expresse reserventur vel prosint tertiae personae quae consensum in novationem non praestiterit (CH 1207; cf. 1212).

in iure nostro prima substitutio fit interdum sine expressa conventione (cf. CH 1204); altera fieri potest sine concursu prioris debitoris sed non sine creditore (CH 1205); tertia, quae *subrogatio* dicitur, non praesumitur extra casus a lege praevisos (CH 1209-1210), ct aliquando fieri potest sine consensu creditoris (cf. CH 1211).

De *rescissione,* quae fit praecipue propter defectum capacitatis agendi, de *condicione rcsolutoria,* qua negotia reponuntur in statu quo antea fuerant, de *praescriptione* liberativa, quae sunt totidem modi extinguendi obligationem, all satis dictum est.

§ 2. *Quaestiones speciales de solutione*

Postquam dictum est in genere de diversis modis extinguendi obligationes, considerandi sunt in particulari 1res casus speciales solutionis: a debitore *obaerato,* in casu debiti *dubii,* mediante pecunia *devaluata* propter sic dictam inflationem monetariam.

I. Solutio a debitore obaerato

620. Debitur obaeratus, ße acre alieno gravatus, est *ille qui impar est debitis omnibus solvendis, sive ad tempus sive in perpetuum.* Impossibilitas potest esse physica vel solum moralis, et extendi potest vel ad omnia debita vel ad partem eorum.

Cessio bonorum hic intclligitur *actus quo debitor obaeratus bona sua debitoribus tradit ut hi aliquam solutionem cx illis accipiant.*

621. Dividitur in: *a)* voluntariam, quam ipse debitor, labilis sui status conscius, sponte offert creditoribus eam admittentibus; generatim fit coram notario, et aliquando interveniente iudice, quando minor pars creditorum resistit; *b)* iudicialEM, quae imponitur ex sententia iudicis ad petitionem, sive ipsius debitoris, sive creditorum. Utraque potest esse *inculpabilis* et *culpabilis.*

Problema morale habetur quando impossibilitas non est absoluta et perpetua circa proportionem et ordinem quem observare debeat obaeratus in solutione partiali quam praestare potest, et circa vim cessionis quoad extinctionem debitorum non satisfactorum per eam. De utraque quaestione exponuntur normae.

622. Principia: 1. *Ex iure naturae, stante impossibilitate absoluta solvendi debita, obUgalio cessat omnino vel suspenditur ad tempus, prout impossibilitas sit perpetua vel temporalis.* Res est manifesta. Ad impossibile quidem nemo tenetur, sed in quantum possibilitas solutionis existit, solutio urgetur nec praescribere potest.

2. *Obligationes obaerati ex iure naturae ante cessionem bonorum in hoc sunt, quod solvat omnibus debitoribus quantum moralitcr potest, servato ordine naturaliter praescripto.* Explicatur:

Ante cessionem, quia post cessionem totum negotium geritur secundum conventiones in cessione voluntaria, et secundum leges in iudiciali.

Quantum moraliter potest, ideoque licet retinere necessaria ad honestam sustentationem sui ct familiae pro immediato tempore, imo et aliquid amplius quo possit modestum negotium aggredi, cum sincera intentione ct fundata spe obtinendi aliquod lucrum ad solvendum integrum debitum in futuro; quod tunc praesertim licet, quando cessio non extinguit, sed suspendit debita nondum soluta. Ratio est *quoad necessaria ad sustentationem,* quia nemini potest negari honesta sustentatio dum non habet unde sibi provideat11, ct quia debitorum iustitiae solutio potest differri quando ea debitori supponit ultra duplum detrimenti respectu utilitatis quam creditor perciperet ex solutione ; et *quoad parvum capitale* ad instaurandum negotium, quia hoc potius favet creditoribus, propter spem eis concessam obtinendi integram solutionem post aliquod tempus 12.

Servato ordine naturaliter praescripto; porro si solum ius naturae attendamus : a) *res aliena* in possessione debitoris obaerati exstans, domino ex integro tradenda est, etsi reliqui creditores nihil sint percepturi, nam clamat ad dominum, sive furto ablata, sive commodata, sive in depositum tradita, et cetera ; *β) bona hypothecata* et oppignorata creditoribus respectivis tradi debent, quia per hypothecam vel pignus verum ius in huiusmodi bona acquisiverunt creditores illi, pro casu in quo debitor non posset ipsum debitum solvere ; inter diversos autem creditores hypothecarios vel pignoratitios, qui ius ad eadem bona acquisiverint, servetur ordo temporis ; γ) *reliqua* bona distribuenda sunt inter creditores communes, anteponendo eos qui sunt ex titulo oneroso illis qui sunt ex titulo gratuito, cum nemo liberalis possit esse priusquam oneribus fuerit liberatus; insuper, aequitas saltem postulat, ut creditores certi praeferantur incertis.

Ulteriora ex solo iure naturae incerta sunt, sci. a) *attenta sola iustitia* non constat obligatio praeferendi creditores priores, pauperes vel etiam petentes, prae posterioribus, ditioribus, non petentibus, nam singuli eorum ex iustitia possunt reda-

---

u In iure hispano non conceduntur alimenta, nisi iudex censeat bona ipsi debitis esse maiora. Cf. Ley dc E· Civ. a.1314-1317.

12 Permittitur quoque retentio rerum exigui valoris oeconomici, sed nugruc aestimationis psychologico-moralis pro obaerato, v.gr. propter memoriam ma:»· rum; nam creditores nequeunt esse rationabiliter inviti quoad haec.

mare etiam in illis adiunctis quod ipsis debetur, et consequenter sine iniustitia recipere ac retinere; *β) attenta caritate* praeferri possunt, et generatim debent, creditores pauperes vel in necessitate constituti, nam eis etiam nihil habentibus in iure, alii qui sunt creditores solventis, ex propriis accurrere debent in necessitate constitutos; eos, igitur, licet monere ut petant solutionem debitorum ad vitanda incommoda ex querelis aliorum creditorum, et petentibus integrum debitum solvere, etsi alii nihil sint propterea percepturi.

3. *Ex iure naturae debitor iniuste agit cum, sciens se imparem ad solvenda debita, bona sua dilapidat, dono distribuit, per simulatam venditionem apud alios sibi conservat, ultra mensuram supra indicatam occultat a creditoribus.* Creditores nondum habent ius in re circa illa obiecta, sed habent ius ad rem, ideoque sunt rationabiliter inviti quod ea, quae sunt aliquatenus sua, cum eorum detrimento dissipentur vel ab eorum dominio subtrahantur. *Et leges civiles* huiusmodi dispositiones cum damno creditorum generatim invalidas declarant, declaratione obligante in conscientia, utpote determinativa iuris proprietatis, summe congruente cum iure naturae.

4. *Obligationes debitoris obaerati ex iure in casu cessionis hae sunt; debet* a) *sincere bona sua declarare cum limitatione antea indicata; quoad effectus autem cessionis, debet* b) *fideliter observare conventiones voluntarias cum creditoribus, vel* c) *dispositiones legis post sententiam iudicis.*

Ad a): Bona illa creditoribus debentur, et administration!» debitoris subtrahuntur; unde a momento in quo cessio intercedit, invalida est quaevis actio istius per quam attentet bona aliis donare, ficte vel sincere vendere, etc.

Ad b): Conventiones initae in cessione voluntaria obligant per se iustitia commutativa ipsum obaeratum respectu quorumlibet creditorum.

Ad c); Leges istae partim determinativae partim translativae proprietatis, sine dubio urgent in conscientia, potissimum quia creant vel determinant ius in creditoribus, cui isti nullatenus renuntiant.

5. *Vis cessionis quoad debitum extinguendum* a) *per se non est definitiva, sed dilatoria;* b) *per accidens potest esse definitiva ex conventione vel dispositione legis.*

Ad a): Cessio bonorum sive voluntaria sive iudiciaria,

sive culpabilis sive inculpabilis, nullum titulum confert per se obaerato, ut liberetur definitive a debitis, quae hic et nunc non potest solvere; neque praescriptioni liberativae erit locus, stante scientia debiti et reclamatione implicita creditorum: quare si deinde bona sufficientia obtinet, ad complendam solutionem obligatur.

Ad b): Creditores cedere possunt integro iuri vindicando, et contenti esse cum eis quae momento cessionis ipsis obtingant; in quantum hoc libere et sine fraude faciant, debitor ad nihil in posterum tenetur erga sic renuntiantes. Etiam auctoritas publica potest propter pacem, suspicacias supprimendas, aliasque rationes boni communis, legitime decernere ut cessiones iudiciariae sint peremptoriae omnium debitorum existentium; in tali casu cedens definitive liberatur a creditoribus, nisi fuerit in culpa quoad cessionem, nam cessio culpabilis non liberat eum a reparatione et debitorum et damnorum quae propter culpam creditoribus causavcrit; et lex positiva aliud disponens, aut limitatur ad negandam actionem creditoribus, aut limites iusti transgreditur.

6. *Ex iure hispano* (cf. CII 1911-1920; CII Coni. 907 declaratio cessionis incapacem reddit cedentem ad administrationem bonorum (CH 1914); ipsa autem cessio nunquam liberat a solutione integra posterius facienda, nisi in pactum expressum deducatur (CI I 1920). Quoad *ordinem* servandum in solutione debitorum a. 1922-1924 statuit credita quae habent praeferentiam per relationem ad determinata immobilia et mobilia, et a. 1926-1929 modum in cis satisfaciendis servandum.

623. Applicationes: 1. *Non laedit iustitiam,* saltem practice, stante discussione et probabilitate sententiarum, obaeratus qui, nulla intercedente ratione, aliquem creditorem monet, ut solutionem integri debiti petat; imo, qui eidem, non petenti ct ditiori, totum solvit etiamsi alii pauperes insoluti maneant; sed certo laedit *caritatem* praesertim in secundo casu.

2. *Laedit iustitiam paler* qui, impar iam solvendi suis creditoribus, emit fundum nomine filii, vel dono dat aliqua ex suis bonis; unde fit ut creditores minus deinde percipiant. Attamen non constat filium ct donatarium teneri ad restitutionem, siquidem legitimum titulum proprietatis acquisivisse videntur.

3 *Laedit iustitiam debitor obaeratus* qui, cessione iam declarata, ficte vendit partem bonorum, ut eis possit frui; vel eam inscribit nomine filiorum, vel dono eis distribuit, etc.; ct quidem habet tunc

obligationem iustitiae tradendi ea omnia suis creditoribus, siquidem invalide disposuit de non suis.

4 *Filius debitoris obaerati: a)* TEXETUR solvere creditoribus patris sui quae ad hoc acceperit fraudulenter post cessionem bonorum, sub forma donationis vel fictae venditionis; item quae pater nomine filii emerit, cum iam erat impar solvendi omnia debita, b) non tenetur solvere quae a patre accepit, quando is erat capax solvendi omnia debita; neque tenetur respondere dc debitis patris, si nihil ex eis receperit in hereditatem, quamvis cis deficientibus receperit ab avis quae obvenissent suis parentibus, si vixissent.

5. *Pater qui vendit immobilia sua.* ut occulte tradat pretium filio obaerato, et sic ea subtrahat a creditoribus, *tenetur reparare istis iniustiliam* filii, ad quam ipse quoque cooperatur. Sed nullam iniustitiam committit si partem hereditatis subtrahit a filio, ne a creditoribus istius repetatur, camquc tradit nepotibus suis a filio genitis; idque non solum si bona illa sint liberae dispositionis, sed etiam si sint ex legitima necessaria, quae non pertinet ad heredes necessarios, nisi postquam eis adscripta fuerit.

II. Solutio debiti probabilis

624. Principia: 1. *In dubio utrum debitum fuerit contractum necne, nulla obligatio solutionis existit.* Principium valet non solum de dubio *negativo,* quando non dantur rationes probabiles ad suspicandum obligationem fuisse contractam, sed etiam de *positivo,* in quo existant rationes probabiles ad indicandum obligationem esse conceptam. Ratio, communi opinione probata, est quia in dubio melior est condicio possidentis, ct quia factum contractae obligationis non praesumitur sed probandum est. Interea viget libertas.

2. *In dubio utrum debitum certo contractum, iam solutum fuerit:* a) *mere negativo, debitum solvendum est;* b) *positivo, quod removeri non potest:* a) *propter culpam debitoris, videtur teneri ad solutionem pro rata dubii; β) sine culpa debitoris, saltem in praxi nulla habetur obligatio solutionis praestandae.*

Ad a): Quando nullae rationes apparent dignae considerationis et ponderationis in vita humana, dubium negativum attendi nequit a persona sensata, ideoque melior est condicio possidentis ius moraliter certum ad solutionem repetendam.

Ad b, a) : Quando existant rationes vere et solide probabiles ad indicandum solutionem nondum esse factam, et certitudo obtineri nequit *propter culpam debitoris;* sunt qui

dicant totum debitum cssc satisfaciendum, quia obligatio certa non impicatur per praestationem dubiam, et quia creditor non debet pati damnum ex culpa debitoris; alii cx adverso, innixi principio "nemo malus nisi probetur", liberant debitorem dubium ab omni obligatione, quia hiç ct nunc sine ulla mala fide obligatio non probatur, et non debet ipse magis subire periculum bis solvendi, quam creditor semel non obtinendi sua; sententia intermedia, fortasse cx stricta iustitia non urgenda, sed aequitati omnino consentanea, urget obligationem satisfaciendi pro rata dubii, hoc enim est arbitrium per quod, rationabiliter, providetur commodo quod in his adiunctis et creditor ct debitor, pro sua quisque situatione haud iniure reclamant.

Ad b, /?): In dubio de solutione debiti cuius incertitude non debeatur culpae dubitantis, quamquam commendatur ex aequitate solutio pro rata dubii, et imponitur in conscientia sententia indicis, si quae forte legitime deferatur, sententia probabilior, ac inter recentiorcs multo communior, et pro praxi certa, negat obligationem solvendi. Ratio est, quia creditoris ius non est certum, et proinde obligatio debitoris est incerta, vere dubia, et in dubio melior est condicio possidentis [13].

Contradicunt huic solutioni: *aequiprobabilistae,* quibus pauci alii accenscntur. urgentes obligationem solvendi, quia in dubio de solutione creditor est in possessione, et quia non satisfit debito certo per solutionem dubiam[14]; *non'nulli probabilistae,* qui solutionem pro rata dubii urgent quia, cum creditor non habeat ius plane certum, nequit totum rationabiliter exigere, aliunde vero iniquum esset si nihil ei solveretur, cum obligatio etiam plus solvendi sit vere probabilis. Arguunt quoque cx paritate cum possessore rei certo alienae, cuius proprietas inter paucas personas disputatur; in tali casuros inter eas personas distribuenda est; ergo a pari in nostro inter debitorem ct creditorem, inter quos proprietas disputatur. Sed paritas non est; ibi enim possessor certo nullum ius habet ad dominium rei nec potest eam rationabiliter integram tradere uni ex dominis probabilibus, cui nullus titulus specialis favet; in hoc autem casu habet ius vere probabile".

625. In praxi, debitor qui habet rationes probabiles ad indicandum se iam solvisse in conscientia, urgeri nequit ad solvendum. Vi-

" Sic v.gr. Ferreres-Mondrîa, 1.639: Gênocot-Salsmans, 1,602; MerkeuaCS, 11,106 c); NoLDitf-Scir.MiTT, 11,242 b; WaFFElaert, 11,261; Arrecui 349.3.

M Sic S.Alfonsus, 1.1 n.34; 1.3 n.700; Aertnys-Damex, 1,860 q.2.°; Mak·Raus, 1,947; Wouters, 1.1020, etc. Non vero Luco quem nonnulli ad hinc sententiam trahunt allegantes locum *De iust. et iure* d.18 n.7-13, naen manifeste agit de dubio negativo vel positivo improbabili. Cf. *De f'acuitcntia* d.16 n.5!M.

15 Sic v.gr. Laymann. 1.1 c.5 n.42; LEhmkuhl. 1,1147; Vermeersch, II.545.

cissim creditor qui probabiliter existimat sibi nondum esse solutum, non vetatur petere solutionem vel rem iudici submittere, et secundum sententiam illius totam solutionem debitori impositam retinere. Aequum tamen, ct Christianum est amicabilem conventionem inire.

III. Solutio mediante pecunia dévaluâta

626. *Casu inflationis* seu devalorizationis monetae, nostro tempore sat frequens, quaestionem creat affinem ei quam veteres moralistae tractabant agentes de solutione debitorum in moneta cuius valor *intrinsecus* mutationem subierit propter maiorem vel minorem quantitatem vel puritatem metalli pretiosi ". Hodie quidem distinctio valoris intrinseci ct cxtnnscci in moneta nullius est momenti, cum ubique moneta fiduciaria sit in usu, sine ullo valorc intrinseco cum sit papyracea, tota in credito vel condicione oeconomica Status innixa. Sed dc valorc *extrinsece* huius monetae fiduciariae, cx dispositionibus legum et perturbatione publica maxime interdum fluctuante, ponitur quaestio acutior quam apud antiquos auctores, utrum debitor alicuius summae attendere possit pro solutione mere valori *nominali,* et debitum 1.000 pcsctarum contractum verbi gratia in Hispania ante ultimum bellum civile possit nunc solvere tradendo 1.000 pesetas hodie currentes'7. Exponemus quid valeat cx iure naturae, ct quid ex iure positivo valere possit.

627. Valor monetae fiduciariae opportune triplex distinguitur: a) nominalis, qui numero monetarum exprimitur, verbi gratia 100 pesetae eundem valorem nominalem retinent quem ante a.1936 habuerunt; Z>) officialis seu legalis, qui oritur ex dispositione legis, determinantis quot unitates monetae novae debeant solvi pro una antiqua; c) vulgaris seu rcalis, quem de facto moneta obtinet in mercatu "nigro", attenta communi aestimatione et aptitudine ad acquisitionem mercium.

628. Principia: 1. *Ex iure naturae:* a) *conventiones legitime initae de quantitate et qualitate monetae solvendae, in conscientia servari debent;* b) *deficientibus conventionibus:* c) *fluctuationes parvi valoris negligi possunt, ut solus valor nominalis attendatur; β) fluctuationes magnae, praesertim rapidae et imprevisae attendendae sunt, ut solutio pecuniaria ad*

w Quaestio similiter occurrere potest, saltem thcorice, in casu augmentationis valoris in moneta, vel modificationis valoris in mercibus, cuius solutio, si quando intererit, ex analogia dicendorum facile concludetur.

17 De hac re cf. imprimis Laymann 1.3 tr.3 p.!.· c 5; Luco, disp.25 s7; Lessio, 1.2 c.20 n.17; Molina, tr.2 d.311-312; Salmanticenses. tr.14 c.3 n.67-74; Azpiazu, *La moral del hombre de négocias* (Madrid 1944) p.233-236; In., *Moral y dinero:* FomSoc 2 (1947) 283-294; F.Keller, *Aufwertung und Gétuisrcnspflitht* (Friburgo de Br. 1926): O.von Nell BrEuninc, *Stat pro lege praetumptio:* ThPraktQschr 79 (1926) 519-536 (cf. Schol 1 [1926] 277-281; 2 [1927] 317-318); Vermeersch, 11,402. Cf. etiam n.487 nota 37.

terminos aequitatis reducatur per aequam compositionem inter creditorem et debitorem.

Ad a): Res est clara, nam contrahentes liberi sunt ad suscipiendas obligationes rationabiles, qualis haec esse praesumitur si nullus error vel fraus vel prohibitio propter bonum commune lata existit. Porro huiusmodi conventiones expresse permitti solent in Codicibus civitatum (cf. CII 1170). Quodsi moneta in qua solutio esset facienda iuxta conventionem iam non sit in usu, solutio fieri debet in nova moneta, vel in alia quam lex pro tali casu determinet (cf. CII 1170); ita tamen ut numerice tot monetae pecuniae substitutae tradantur, quot aequivaleant valori reali monetae de qua conventum fuerat.

Ad b, a) : Securitas et facilitas commercii humani, cui ipse usus generalis suffragatur, fert ut parvae fluctuationes necessariae per se non attendantur, siquidem propter hanc circumstantiam pretium aliquantulum auctum fuisse merito censetur.

Hoc potissimum valet pro casibus in quibus solutio debiti intra brevissimum tempus a contractu inito facienda est; nam in tali casu alia mens contrahentium rationabiliter aestimari non debet.

Ad b, /?): Antiqui doctores communiter tradebant solutionem faciendam esse iuxta valorem realem monetae ; ideoque tot momento solutionis tradendos esse nummos, quot sint necessarii ad aequandum valorem realem quem habebat quantitas momento contractus statuta; nam iustitia postulat per se aequalitatem rei ad rem, et consequenter non valorem nominalem, sed realem attendendum praescribit[1].

Haec doctrina omnino rationabilis videtur pro casu deva-!nationis lentae et normalis, in quo creditor accepta ad manum pecunia potuisset negotiari, sicut et debitor ea retenta negotiasse praesumitur ad lucrum quod aequivaleat plus minus valori reali monetae ad manum non solutae.

At vero in casu generalis perturbationis publicae, in quo cum valore reali monetae tota condicio oeconomica perturbatur, nec debitori facile permittitur pecuniam in res stabilis valoris convertere nec creditori. Quare contractus ad terminos aequitatis per Christianam compositionem, caritate ct aequitate simul animatam, inter

[1] Sic v.gr. J.AYMANN. 1.3 tr.3 p.1.· c.5 n.15; Lugo, disp.25 n.124; Molina. tr.2 <1.312

partes erit reducendum, iuxta condicionem tacitam quam habuerunt in mente paciscentes "si res ita permaneant" ".

2. *Ex iure naturae auctoritas publica:* a) *habet potestatem decernendi ut in solutionibus fluctuationes valoris monetae currentis non attendantur;* b) *ita, tamen, ut cius decreta intra certos limites iustitiae contineantur.*

Ad a): Sic postulat *commoditas et facilitas* pactionum, necnon ipsa prosperitas interna nationum. Et sane ipsi paciscentes tempore normali hanc mentem naturaliter habere solent.

Ad b): *Altum dominium non concedit Statui facultatem circa bona civium, nisi secundum exigentias boni communis.* Iam vero bonum commune, nedum exigat, potius prohibet dispositiones quibus, in casu magnae eversionis oeconomicae, omnia debita antiqua, etiam privata[20], solvenda statuantur secundum valorem nominalem tantum, vel iuxta partem aliquotam nimis parvam, puta infra quartam partem[21] valoris realis. Talis dispositio manifesto offenderet iustitiae *distributivae,* totum damnum contra creditores in beneficium debitorum proiceret, ct in hoc ipso notabiliter bono communi noceret; nam dici nequit legem, utpotc generalem, aequo modo creditoribus ct debitoribus nocere. Jd minime verum esset in casu, nisi forte respectu magnarum societatum industrialium vel mcrcantilium vel officinarum argentariarum; cives autem particulares, et praecise modestiores ac numero copiosissinv necessitate arctiore constituti, non haberent nisi detrimentum in favorem illarum societatum vel Status, qui onus temporis multo facilius ferre possent[22].

3. *Taxae legales determinantes normas solutionum*

" Cf. Vermeersch, 11.402; Noldin-Schmitt, 11,577; Azpiaizu, *Moral y dinero:* FccnSoc 2 (1947) 289-292.

M Facilius permitteremus Statui, propter bellum aliamvc calamitatem solvendi incapaci, ut pro suis ciebitis solvendis valorem nominalem aliamvc proportionem nimis parvam per relationem ad valorem realem retineret, si hoc omnino ad bonum commune videretur necessarium; tunc creditores infortunium privatum propter publicam necessitatem pati tenerentur. Sed etiam in hoc casu iustitia distributive, quantum possibile evaderet, esset attendenda.

îl Existimat Vermeersch (11,402,5), "non esse in potestate legislatoris ut permittat debitori negligerc damnum quod propter corruptam monetam quartam partem debiti superaret". Laymann autem (1.3 tr.3 p.I c.5 n.24) "immodicam ac irrationabilem habuit taxam qua quinta pars debiti negligeretur. Tamen inflatio adeo extraordinaria esse potest, v.gr. in Germania post bellum a.1914, in Sinis post bellum cum laponia et occupationem communisticam, ut taxa tertiae et etiam dimidiae partis valoris realis non necessario iniusta videatur. Cf. decisionem S.R.Rotae datam iuxta taxam legalem, in qua valor realis monetae non nisi tertiam partem valons nominalis aequabat: *Decisiones S.R.Rotae* 23 (1931) decis.21 p.I 69.

22 Cf. *S.Paenitcntiorio* r ASS 7 (1872) 211; *S.R.Rota,* l.c. p,166-167.

in casu monetae dcvaluatae, a) *per sc obligant in conscientia.* b) *nisi sint manifesto iniustae.*

Ad a): Dantur propter bonum commune quod, ad efficaciam, valorem eorum moralem requirit; insuper sunt de-tc-miinativae iuris naturae quoad proprietatem 23.

Per se dicitur, quia si taxa illa inefficax ostendatur vel reddatur in praxi generali, ct pretia mercium iuxta valorem pecuniae in mercatu "nigro" currentem communiter determinantur, taxa non est obligatoria in conscientia, ct debitor non potest ingens lucrum habere cum detrimento magno creditoris.

Ad b); Quod possit esse iniusta dictum est. Quaenam iusta videatur in adiunctis non omnino extraordinariis, cx criterio Laymann et Vermcersch relatum relinquimus.

23 Cf. *S.Pacnitentiaria:* ASS 7 (1872) 211; *S.R.Rota,* l.c. p.166-167.

SECTIO II

De testamentis et de successione hereditaria

629. Cum aliquis moritur, alius potest acquirere dominium in bona temporalia ab eo relicta, vel per *testamentum* in quo defunctus declaraverit suam ultimam voluntatem circa bona sua, vel per *successionem hereditariam* a lege determinatam, quae dicitur successio *legalis ab intestato.*

Quamvis multa particularia de hac re spectant ad peritos legum civilium, necessarium est ut moralista generaliora de hoc argumento cognoscat, quo melius possit de iure positivo sentire, ct casus sibi propositos rectius solvere, et consilia opportunius ct felicius tradere.

Summa rerum dicendarum: Agendum est cx ordine: de ipso iarc *hereditatis,* testandi sci. ct succedendi ab intestato, ct dc *natura facti* iuridici quo nititur successio (c.I); de ipso *testamento,* eiusque multiplicibus requisitis c.2); dc *successione ab intestato,* ciusdcmque modis et ordine (c.3).

S.Alfonsus, 1.3 n.919-961; Lessio, *De iustitia et iure 1.2* c 19; Molina, *De iustitia et iure* tr.2 <1.124-251 ; Sauvant icenses, tr.14 c.5; Ballerini-Paumieri, III p.3 n.682-857; Lehmkuhl, 1,1374-1413; Aertnys-Damen, 1.688-700, Genicot-Salsmans, I 666-682; Mer KELBACH, 11.485-507; Nolihn-Sciimitt, II 552-563; Prümmer, 11,273-281; Ferr Er BS-Mondr Ia, 1,926-057; Arregui-Zalba, 377-387, Tanquerey, 111,665-717; Vermeersch, II 500-526; WaFFlaERT, *De iustitia,* 1,263 332.574-594.

CAPUT I

De iure hereditatis in genere

Cum ius hereditatis acquiratur sive per testamentum sive per successionem legalem ab intestato, examinandum erit *quo fundamento* nitatur utraque haec facultas (a.l); deinde determinare conabimur *naturam facti iuridici* quo perficitur translatio vel translationis optio in successores (a.2).

Molina, *De iustitia ct iure* tr.2 d.124; CatiireiN'. *Philosophia moralis* n.47O-478; VERMEERSCH, *Quaestiones dc iustitia-* n.222-230; I.Gonzalez, *Philosophia Moralis* n.874-880; Heylen, *Dc iustitia* p.285-292.

ARTI CUL US I

De fundamento iuris hereditatis

630. **Ius hereditatis** est *facultas succedendi in iura et debita non stricte personalia defuncti,* ita ut hereditas, seu complexus iurium et onerum non stricte personalium defunc-ti (testatoris vel decessoris intestati), quae obiectum iuris aut successionis hereditariae constituunt, in dominium heredis seu successoris transmittantur.

631. **Principia:** 1. *Facultas testandi videtur cuilibet homini ex ipso iure naturali competere,* independenter a iure positivo humano.

Propositioni adversantur socialistae, qui, consequenter ad falsam doctrinam circa illcgitimitatcm dominii privati, negant etiam ius trans-mittendi bona per hereditatem \ *Quod in confirmationem afferunt* tale ius favorem praestiturum pigritiae filiorum, verum potest esse, at non ex hoc iure tanquam causa sed cx deficiente educatione et spiritu christiano. Ceterum, ius testandi non assecurat filiis ipso facto hereditatem.

Inter theologos et iuristas controvertitur utrum ab ipso iure natu-rali haec facultas procedat, an immediate a iure positivo fuerit in-stituta, licet omnes pro certo habeant eam votis naturae esse omnino consentaneam. Profecto; *phires iuristae et nonnulli theologi*[1] cen-sent cx iure naturae non haberi facultatem disponendi de bonis pro eo tempore quo quis, ipso iure naturae, eorum dominio privatur *Sed plerique moralistae*[3] existimant hanc facultatem oriri ex iure naturae independenter a positivo, quamvis huic attribuunt potesta-tem certos limites ac condiciones apponendi iuri naturali testandi

Ecclesia sic per ultimos Pontifices locuta est: Leo XII1: "Sanctissima naturae lex est ut victu omniquecul-tu paterfamilias tueatur quos ipse procreavit: idemque illud a natura ipsa deducitur, ut velit liberis suis, quippe qui pa-ternam referunt et quodam modo producunt personam, ac-quirere et parare, unde se honeste possint in ancipiti vitae cursu a misera fortuna defendere. Id vero efficere nonalia ratione potest, nisi fructuosarum possessione rerum, quas ad liberos hereditate transmittat" 4. Et Pius XI: "Reipublicac ta-

1 Cf. v.gr. A.Maestri, *Contro il privilegio d'eredità per il solo Ir.c* (Roma 1946).

3 Ex theologis cf. Ballerini-Palmieri, III p.3,694-695, aliosquc quos citi! Vermeersch, *Dc instita*2 (Brujas 1904) 223.

3 E.Van RoEY, *Dc obiectis ct actibus ad iustitiam pertinentibus friteip gcncralia** (Malinas 1923) 37. Cf. CathrEin, *Philosophia nforalis* n.472; \I>-MEERSCH, *De iustitia* n.226; Gonzalez DEL Moral, *Philosophia moralis* 8S3.

4 Encycl. *R.N.:* ASS 11 (1881) 105.

men suo munere pro arbitrio fungi non licere, in aperto est. Semper enim ipsum naturale ius et possidendi privatim, et hereditate transmittendi bona, intactum inviolatumque mancat oportet, quippe quod respublica auferre nequeat; est enim homo quam respublica senior" 5.

Ratio propositionem sat clare demonstrat: a) *ex nécessitait et exigentia boni communis;* etenim "si supponas hoc ius non existere, dicendum est vel bona defunctorum esse derelicta, et fieri primi occupantis, vel obvenire Statui. At vero utrumque maxime bono communi obest: prius est contra ordinem, pacem et tranquillitatem publicam; alterum duceret necessario ad destructionem ipsius proprietatis privatae, quae praecise exigitur bono publico" 6.

b) *Ex necessitate pro ipsis individuis et familiis,* nam stimulus ad laborem, ad quod requiritur ius proprietatis, plurimum enervaretur sine iure testandi; sapiens parcimonia minueretur; multa opera, quae stabilitatem vita humana longiorem requirunt, sine isto iure omitterentur.

c) *Ex eo quod sit sequela et complementum iuris proprietatis privatae,* in qua naturaliter includitur ius testandi, sicut ius donandi vel alienandi per contractum onerosum. Unde et *fraxis inter varias gentes,* a remotissimis temporibus hoc ipsum luculenter confirmat.

Ad difficultatem iuristarum respondetur in articulo 2.

Applicatio: cum hoc ius testandi videatur ita plenum, ut nullius stricto iure elidi possit ad meram legem naturalem quod attinet, si a legitimis determinationibus legis positivae abstrahamus, non laedit iustitiam strictam pater, qui filios ab hereditate privat; nec filius qui speciales expensas causavit parentibus, et nihilominus aequalem portionem hereditatis ab illis acceptam cum aliis filiis, sibi retinet sine reductione in favorem fratrum suorum. His tamen non negatur maxima convenientia et officium pietatis, urgens ad ius hereditatis in favorem familiae maxima ex parte exercendum, sicut ex statim dicendis patebit.

2. *Jus succedendi ab intestato descendentibus eiusdem familiae substantialiter ipsa, natura rerum competere videtur.* Probatur:

a) *Ex voluntate praesumpta defuncti;* etenim, cum omnibus consentientibus maxima adsit decentia naturalis in eo

» Encycl. *Q.A.:* 23 (1931) 193.

'Cf. v.gr. Molina, tr.2 disp.124; Lehmkuhl, 1,1377-1379; Merkelbach, 11.488; Hürth-AbewIAn, 471; TanquErey, 111,666-670; HbylMn, *Dc iustitia* p.286-283.

quod bona in familia permaneant, "rationabiliter praesumitur voluntas defuncti hunc ordinem sequendi ; proinde, cum adsit talis titulus praesumptus, ct insuper bona iam quasi connexa sint familiae ipsis utenti, bonum commune videtur exigere, ut adsit inter homines ius aliquod succedendi mortis causa"[7].

b) *Ex quadam naturali surrogatione familiae in locum defuncti;* etenim, posita naturali unione membrorum eiusdem familiae, participantium eodem origine, adhibentium eadem bona, tendentium in negotiis oeconomicis ad eundem scopum, dubitari nequit quin rectus ordo rerum commercium bonorum materialium exigat inter membra eiusdem familiae[8]; stabilitas et continuatio familiae exigit ut bona ad eius sustentationem destinata, etiam post mortem capitis familiae, ad eundem finem applicata permaneant[9]; bona capitis familiae, quodammodo ipsius familiae sunt, quia proprietas privata etiam in utilitatem familiae instituta est; tandem familiae membra, regulariter, per operam impensam in conservanda ct augenda bona, quoddam sibi ius acquisiverunt ut, defuncto capite, bona nihilominus in familia conserventur[10].

Applicationes: 1. Peccant parentes, non tamen contra iustitiam commutativam, sed contra pietatem, aequitatem, iustitiam legalem, quando sine sufficiente motivo filios cx integro exheredant; ct quidem graviter, si filii sint in gravi necessitate constituti. Similiter, etsi minori gradu, si fratres aliosque in familia versantes, vel cum ea coniunctos, non attendunt in dispositionibus testamentariis liberis

2. *Obicitur* contra hoc argumentum quod, si valeat, non apparet quomodo quis possit aliis quam familiae bona relinquere, ncc quomodo possit familia hereditatem non acceptare. Respondetur ius testandi prius esse iure succedendi, et huic praevalere; ac necessitatem succedendi non repeti ex necessaria quadam unione physica, sed cx coniunctionc morali, prout rationi conformis est; ideoque non imponi successionem, sed concedi ius succedendi ei qui eodem uti velit [10].

3. *Ius naturale sive testandi sive succedendi ab intestato ab auctoritate publica in pluribus ulterius determinari potest et conveni»' ler determinatur* **Ratio** est quia, si solum ius naturale attenditur, multa remanent sat incerta circa modum exercendi illud ius, circa eiusdem limites ne societati familiari vel civili noceat, circa quanti-

7 E.van RoEY, *Dc obcctis ct actibus aci iustitiam pertinentibus frindfu generalia* 4 p.37-38.

8 Cf. Vermeersch, *Quacstiones de iustitia* n.223-226; Waffelaert, *Di* tw· *tit a* 1,265; Tafparelli, *Saggio di diritto naturale* n.781.

° *In iure germanico* de facto bona quae sunt obiectum successionis non crsiderabantur, sicut in iure romano, tanquam proprietas individualis patrui*· initias, sed tanquam patrimonium familiare ad familiam pertinens. Ideo m,x erant testamenta, sed continuationes ab intestato; quia familia, persona nonlis, per se non moritur.

10 Cf. J.Leclercq. *Leçons de droit naturel* IV 2 (Namur 1946) p.130-13>.

tatem hereditatis legitimae, circa gradum cognationis in heredibus ct cetera. Ergo bonum commune, pax ct concordia familiarum, ctc . requirunt ut auctoritas publica ulteriorem determinationem afferat legi naturali in iure hereditario.

Aliunde, cum ius testandi ct succedendi familiam quoad substantiam sit ab ipso iure naturae, legislator humanus potest quidem ordinem naturalem regere, minime vero cum subvertere.

ARTICULUS II

De NATUR/X FACTI IURIDICI QUO NITITUR SUCCESSIO

Ex articulo praecedenti constat ius testandi ct succedendi ab intestato, quoad substantiam esse ius naturae. Ulterius investigandum est *quo jacto iuridico* oriantur effectus iuridici transferendi dominii hereditatis.

632. 1. *Testamentum est actus iuridicus testantis.* In hoc omnes conveniunt, licet ulterior explicatio diverso modo tradatur. Et sane, testamentum conditur a voluntate testantis, ct vi eiusdem potissimum producuntur effectus iuridici translationis dominii decessoris in successores, sic statuente iure naturae, ac confirmante iure positivo, ut ex dicendis patebit.

2. *Testamentum est actus iuridicus naturae specialis, quodammodo in potentia in quantum est a testatore, complendum ipso iure naturae et voluntate auctoritatis publicae ut perficiatur translatio dominii in heredem momento quo testator moritur.* Explicatio patebit cx dicendis.

Difficultas iurislarum, iam insinuata, sic potest enuntiari : Voluntas testatoris, qua censetur fieri translatio dominii, cessat morte illius; ideoque translatio dominii ante illud momentum nondum peracta, impediri videtur quantum a testatoris voluntate dependet, siquidem defunctione iura in bona externa expirant. Quo, igitur, modo evenire potest translatio iuris per testamentum?

Plura responsa excogitata sunt: σ) consensus defuncti *virtualiter* perseverat; quod est effugium verbale; *β)* acceptatio heredis merito *praesumitur* ante mortem testatoris; at testamentum, secundum suam essentiam juridicam, effectum non producit ante mortem decessoris; 7) testamentum non est contractus, sed *actus iuridicus,* sola voluntate illum ponentis efficax; profecto est actus iuridicus, sed in eo quaeritur a qua voluntate habeatur effectus iuridicus, cum voluntas efficax translationis sit cxtincta momento quo translatio operatur; 5) testamentum confert heredi *ius qualificaf.um accipiendi,* distinctum a capacitate generali quam omnes homines naturaliter habent ad accipiendum, siquidem determinatur positive per voluntatem testatoris, ipso momento quo testamentum conditur; e) testamentum,

in quantum a voluntate testatoris positum, est *actus iuridicus radicaliter et in potentia,* quo testator de suis bonis disponit hic et nunc, quando eorum dominium retinet, tendens ad effectus iuridicos producendos; at vero effectus intenti non producuntur formaliter et in actu a voluntate testatoris iam extincta, sed illius dispositione posita tanquam fundamento, ipso iure naturae, et auctoritatis publicae voluntate, transfertur dominium post mortem testatoris in heredes designatos.

3. *Ius succedendi ab intestato recte explicatur, sive ex praesumpta defuncti voluntate, sive ex iure naturali familiae succedendi in bonis illius qui membrum eiusdem fuerat, et nihil de suis bonis disposuit.*

Propositio satis patet ex dictis in art.1 de iure succedendi, Prima explicatio vere probabilis est ; et revera multi testamentum non condunt, quia lex satis protegit eorum voluntates, cuius efficacia ad determinandam successionem explicatur sicut in principio praecedenti. Secunda explicatio non requirit actum iuridicum testatoris, sed mortem habet tanquam factum iuridicum, quo naturaliter mutantur relationes iuridicae membrorum familiae circa bona defuncti.

CAPUT II

De testamento eiusque requisitis

Summa rerum dicendarum: Expositis *notione* et *divisionibus* testamenti in articulo 1, successivi agemus de ipso *testatore* (a.2). *heredibus* (a.3), *obiecto* (a.4) et *forma* testamenti (a.S); tandem, de *revocatione* et *execution?* (a.6) testamentorum.

ARTICULUS I

De notione et divisionibus

633. I. ***Testamentum*** est *actus essentialiter revocabilis, quo quis (testator) disponit de bonis suis aut de certa bonorum parte pro tempore mortem illius subsecuturo.* Sic fere CH 667. Dicitur: .

Actus, non contractus, siquidem nulla intercedit conventio decessoris et successoris, sed merus actus testatoris, significans suam voluntatem circa destinationem bonorum quae moriens relinquat.

Essentialiter revocabilis, siquidem de ratione testamenti est, pro natura sua et prout in iure intelligitur ct praescribitur, ut testator retineat facultatem revocandi suam voluntatem ; et in hoc differt a pacto successorio, per se irrevocabili.

Testator ipse, et non eius delegatus, condii testamentum; imo ius positivum saepe exigit ut sit persona singularis, excludens testamenta *coniuncta,* a pluribus eodem actu contecta. Sic v.gr. CH 669.733 non agnoscit testamenta coniuncta, etiamsi facta sint in extera natione, illa permittente.

Disponit de bonis aut de bonorum parte, nihil enim impedit in iuribus modernis, quominus quis ex parte testatus, et cx parte ab intestato decedat; dummodo declaraverit quid fieri volebat de aliquibus bonis suis post suam mortem, quoad illa fecit testamentum.

Pro tempore mortem subsecuturo, nam testamentum non transfert dominium actu, hic ct nunc, sed effectum sortitur demum post mortem testatoris ; "ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris" (llebr 9,16).

Applicatio: */Id valorem testamenti non requiritur* in iure communi hispano, sicut requirebatur in iure romano (et requiritur adhuc in iure forali Navarrac ct Cathalauniae), *institutio heredis* capacis hereditatem adeundi.

Imo, in iuribus recentioribus, etiam quando heres institutus non vult adire hereditatem, vel incapax est eandem accipiendi, dispositio testamentaria valet in aliis clausulis iuri conformibus, ideoque heredes ab intestato illas clausulas revereri debebunt.

634. II. Differt a: *d)* Donatione inter vivos, quae est *contractus,* statim transferens dominium a donatore in donatarium, et quidem irrevocabiliter, nisi fiat sub condicione resolutoria ; dum testamentum semper revocari potest, nec effectum habet quamdiu vivit testator.

6) Codicillo, qui in iure romano disponebat de bonis sine heredis institutione, sed in modernis iuribus non admittitur nisi habeat solemnitates testamenti, ac proinde practice non differt ab eo (CII 672.738). Nomen codicilli, vel potius *clausulae codicillaris,* adhuc conservatur ad significandam voluntatem testatoris additioDalem, et ipsi testamento debito modo insertam, quae aliquid supplet, minuit aut mutat in testamento.

c) Legato, seu ultimae voluntatis dispositione, qua aliqua res determinata, cx massa hereditaria, alicui personae

directe determinatae relinquitur, ab herede vel executore tradenda. *In iure canonico* vi c.1513 sustinetur ad causas pias, etiam si sit informe, quin obstet c.1529, in quo salvantur dispositiones speciales, nec principium "accessorium sequitur principale", nam in casu ratio utriusque non est eadem.

d) Donatione mortis causa, scu conventione qua quis actu donat aliquid, sed ita ut nolit rem esse absolute et irrevocabiliter donatarii ante suam mortem, sed sibi reservat facultatem interea donationem revocandi. Ex CH 620 haec non distinguitur a *legato,* ac proinde in propria figura abrogata videtur. Aliquando agitur de donatione inter vivos sub condicione resolutiva (cf. CH 1255.639). Differt: a *testamento* quia fit mutuo consensu donatoris et donatarii, et sic non est simplex actus, sed *contractus;* a *donatione inter vivos,* autem, quia *revocabilis* est ad nutum donatoris. *In iure canonico agnoscitur* et sustinetur, etiam solemnitatibus civilibus destituta, iuxta normam c.1513.

635. III. Dividitur testamentum: 1. *Ratione formae internae* in *a)* testamentum proprie dictum, quod est dispositio ultimae voluntatis de universitate bonorum, vel de aliqua eorum parte, v.gr. dimidia vel tertia, titulo universali; *b)* LEGATUM, quod est quaedam ultimae voluntatis dispositio, qua testator aliquid, in se determinatum, relinquit alicui non heredi (saepius ipsa res donata dicitur legatum).

2 *Ratione formae externae* in : a) ordinarium scu commune, quod in communibus adiunctis fieri debet secundum condiciones a lege pro his casibus praescriptas, cuius tres sunt species: a) *olographum,* manu testatoris scriptum; β) *aperiunt,* coram personis lege determinatis manifestatum; 7) *clausum,* quod secretam dispositionem continens, traditur officiali publico iuxta praescriptiones legales ;

6) extraordinarium, seu speciale, quod in peculiaribus adiunctis a lege agnoscitur, factum sub condicionibus legalibus simplicioribus, cuius similiter tres sunt species: a) *militare,* quod fit a militibus tempore belli in castris versantibus; β) *maritimum,* durante navigatione per mare in casu urgenti confectum; 7) m *extera nationi* ab hispanis subditis datum. Cf. CH 676.677.

636. IV. Condiciones singularum spccicrum testamenti aliquantulum describere oportet, ad praxim sacerdotis et confessarii.

d) Testamentum olographum est *illud quod manu testatoris, aetate maioris, integrum scribitur, expressis die, mense et anno quibus confectum est, et addita subscriptione, testatoris nomine et cognomine expressa, above denominationi'*

usuali vel saltem sufficienti ad determinandum testatorem. Cf. CH 688.

Unde quatuor condiciones: a) *totum sit manu testatoris conscriptum,* nullo verbo excepto; interpositiones, praeterea, additiones et liturae, ut attendantur, debent salvari subscriptione testatoris, sed nunquam invalidant reliquas partes testamenti, nisi contineantur in verbis quae exprimunt voluntatem substantialem testatoris; β) *designatio* diei, mensis et anni, quibus convenienter praemittitur indicatio loci[1]* ante subscriptionem testatoris; et omissio vel error in hoc requisito invalidât testamentum; 7) *subscriptio testatoris,* ita ut nihil infra illam contineatur, nisi nova subscriptione denuo munitum; his additur ad valorem alia condicio: δ) *quod exhibeatur intra quinque annos* a morte testatoris iudici primae instantiae domicilii ultimi testatoris vel loci defunctionis, ut illius authenticitatem recognoscat et notario tradat ad protocollizationem (CH 689.691-693)°.

b) Testamentum apertum est *illud quod actu authentico seu publico conficitur coram notario legitimo et tribus testibus iuridice idoneis, qui videant et intelligant testatorem, et quorum unus saltem scribere sciat et possit, expressis loco, anno, mense, die ac hora, et addita subscriptione tam testatoris, vel alterius de eius consensu pro eo, quam testium et notarii, qui fidem faciet de solemnitatibus legalibus observatis* (CH 681.694-706).

Unde, praeter alia sufficienter clara, haec attendantur: a) *debet confici* (vel saltem legi et subscribi) *unico tractu* (CH 699), declarante testatore in eo contineri suam ultimam voluntatem; 0) *coram notario legitimo,* sci. qui agat in suo districtu notariali, cum extra illum carcat fide publica (Regiam, a.98), *et testibus legitimis,* sci. masculis, maiorennibus[3] (salva exceptione infra indicanda pro casu pestis); domiciliatis in loco testamenti; non caecis, surdis, mutis; gnaris linguae testatoris; sanis iudicio, non interdictis, non damnatis ut falsariis; non coniunctis cum notario autorizante, ratione servitii, consanguinitatis intra quartum gradum, vel affinitatis intra secundum (CH 681); insuper in testamento aperto *excluduntur heredes,* et interdum legatarii corumque consanguinei usque ad quartum gradum, vel affines usque ad secundum (cf. CH 682); 7) si testator ipse et aliqui testium nesciunt, vel non possunt scribere, cis mandantibus *supplebuntur ab aliquo ex testibus* instrumentalibus, et notarius fidem de hoc faciet (CH 695).

1 Necessaria tamen non est, quia testamentum olographum potest confici ubilibet.

3 Non requiritur iam papyrus sigillo signata. Hoc testamentum, cum paucis irritationis causis sit obnoxium, optimum est in se. Sed quia facile potest subduci vel destrui, expedit duo saltum exemplaria conficere, quorum unum heredi alterum notario tradatur. Vel saltem custodiatur clausus et sigillo cereo munitus. Persona in cuius potestate reperiatur testamentum, debet praesentare illud iudici *intra decem dies,* ex quo mortem cognoverit testatoris (CH 690).

3 *In Vizcaya et Aragoma* mulieres possunt agere testes ab aetate 14 annorum.

Si testator est surdus, *ipse debet legere,* vel duae personae ab eo designatae eius nomine coram aliis (CH 697); *si vero sit caecus, bis legatur* testamentum, a notario et a persona testatoris voluntate determinata (CH 698).

In mortis periculo sufficiunt *quinque testes idonei sine notar:o; tempore Pestis* sufficiunt *tres sine notario,* cuiuslibet sexus, annos saltem 16 nati (CII 700-701). Haec testamenta scribi debent, si fieri posst; secus valent oraliter significata (CH 702), sed amittunt valorem quando a duobus mensibus testator superavit periculum mortis vel intra tres menses ab eius decessu non deferuntur ad tribunal competens, pro redactione scripturae publicae (CH 703).

c) Testamentum clausum est *illud quo testator secreto de suis bonis disponit, quodque a se vel ab alio de eius nunir dato confectum, notario coram quinque testibus legitimis, clausum et sigillatum defertur, ut scripta acta in ipso involucro subscribatur a testatore ct testibus, additisque loco, hora, die et anno, ultimo subsignetur a notario fidem faciente de solemnitatibus servatis, et dc capacitate ac identitate testatoris* (CH 716).

Unde testamentum clausum: a) *potest scribi manu aliena* vel manu propria, dummodo testator apponat in primo casu subsignationem completam in singulis foliis, in altero, rubricam, in utroque vero subsignationem ad finem, post indicationem loci, diei, mensis ct anni, salvatis quoque correctionibus, lituris ct additionibus interlinearibus, sua subscriptione; si testator nesciat aut nequeat subscribere, potest sibi substituere aliam personam quae rubricam apponat pro eo singulis foliis testamenti ab alio confecti ct ad finem addat subsignationem, expressa causa impossibilitatis; *β) si testator scribere 'nesciat aut non possit, alius* rubricabit et subsignabit pro eo, significato motivo impossibilitatis; 7) *deferendum est clausum el sigillo munitum,* nisi claudatur et sigilletur momento traditionis, coram notario et quinque testibus, quorum tres saltem possint subscribere; et testator manifestare debet ibi contineri suam ultimam voluntatem, indicando utrum a se ipso, an ab alio de cius mandato, subscriptum vcl rubricatum fuerit testamentum; δ) *notarius scribit actam testamenti in ipso involucro,* additis declarationibus solitis de solemnitatibus servatis, capacitate testantes, etc.; et postquam ea lecta fuerit, subscribitur a testatore (aliove de c:us mandato, si ipse non possit, indicata ista circumstantia), ac testibus qui subscribere sciant; tandem notarius autorizat actam suo signo ct subscriptione, indicato loco, hora, die mense et anno [4]. Cf. CH 706-707.

Testamentum clausum non potest confici n caecis, et ab iis qui nesciunt vcl nequeunt legere; potest vero a surdomutis, et iis qui nequeunt loqui, sub cautelis specialibus legis (CH 709). Fieri potest quod testamentum, invalidum, ut clausum propter defectum solemnitatum, valeat ut olographum (CH 715).

Si testamentum sive clausum sive apertum, declaratum fuerit nullum propter defectum solemnitatum, notarius tenetur *reparare damna* quae cx eius malitia. negligentia vcl ignorantia inexcusabili occurrerint (CH 705.715).

4 Servari potest apud notarium, vel apud testantem, vel apud aliam personam; et post mortem testatoris praesentari debet statim a notitia habita, saltem intra decem dies, iudici competenti (cf. CH 711-713).

d) Testamentum militare est *illud quod tempore belli conficitur a militibus in castris versantibus, ab obsidibus, bello captis, aliis personis in exercitu occupatis, etiam in extera natione, coram officiali legitimo, vel in determinatis adiunctis coram cappcllano aut medico, ac duobus saltem testibus idoneis* CH 716.

Unde personae hic recensitae, praeter testamentum clausum, ordinarium, quod ad normam generalem istius speciei conficere possunt coram Comrnissario belli partes Notarii agentis et quinque consuetis testibus (cf. CH 717.718), aliudque similiter clausum, scd in forma extraordinaria coram officiali militari et duobus testibus ad normam CH 721 exaratum, possunt quoque testari in testamento *aperto* coram *Officiali exercitus* qui gradum centurionis (capitân) habeat, vcl coram *cappcllano vel medico* si testator sit aegrotus aut vulneratus, vcl coram Officiali etiam infra centurionem qui ibi sit àipremus, si conficiatur testamentum in statione a corpore exercitus separata; insuper, in omnibus his casibus, *duo testes idonei* adesse debent, tales sci. qui non declarentur in testamento heredes, cum sint consanguinei vel affines intra gradus lege determinatos (CH 716.718; cf. 754,3.°). Hoc testamentum apertum redditur inefficax transactis quatuor mensibus postquam testator a bello gerendo cessaverit (CH 719).

In ipso actu pugnae, ct in quolibet periculo proximo actionis bellicae, potest confici testamentum militare *coram duobus testibus vcrbalitcr;* sed hoc testamentum redditur inefficax ex quo periculum superatur, vel etiam periculo non superato, si non munitur formalitatibus coram auditore belli vel officiali iustitiae, qui sit cum exercitu (CH 720).

e) Testamentum maritimum est *illud quod durante itinere maritimo conficitur a quocumque navigante in navi hisfana coram duce navis vel computatore ac duobus testibus idoneis, quorum unus saltem subscribere possit* (CH 722).

Unde testamenta maritima, nisi sint olographa, conficiuntur in nave *mercatoria* coram ipso duce navis; in *bellica,* coram computatore cum subscriptione approbatoria ducis, intervenientibus praeterea duobus testibus, quantum fieri possit ex transfretantibus ct non cx tripulationc, quorum unus saltem sciat subscribere, ct subscribat pro se et pro testatore incapaci, indicata hac circumstantia. Prout testamentum sit apertum vel clausum, adimplebuntur quae pro his formis testamentorum supra descripta sunt (cf. CH 695.706ss), exceptis iis quae de numero testium ct interventione notarii praescribuntur.

Imminente naufragio sufficit testamentum *verbale coram duobus testibus,* sicut dictum est pro casu pugnae, cum eadem incfficacia postquam periculum naufragii superatum fuerit (CH 731). Etiam reliqua testamenta maritima incfficacia redduntur post quatuor menses a die quo testator sc receperit ad locum, ubi forma communi testari possit (CH 730).

f) Testamentum in extera natione confici potest ab

hispanis iuxta leges illius nationis, ordinarium vel cxtraordi narium ; non tamen *commune* plurium personarum, quod irritum habebitur (CII 733). Sed possunt etiam facere testamentum *olographum,* quamvis in illa natione non agnoscatur (CII 732,3.°), vel testamentum *apertum aut clausum* ad normam legum hispanarum, coram agente diplomatico vel consulari hispano, qui notarium aget in casu (CII 734).

./RTICULUS 11

De testatore

637. I. ***Testator*** est *persona quae ultimam suam voluntatem expresse manifestat circa suorum iurium et onerum post mortem translationem.*

638. II. **Testari possunt:** a) Ex iure naturae quilibet homines qui bona non stricte personalia habeant momento mortis in alios transferibilia, modo sufficienti usu rationis gaudeant ad actus iuridicos ponendos, ct voluntatem deliberatam testandi habeant, nullo vitio substantiali consensus viciatam.

b) Ex iure positivo, iidem, qui insuper aetatem aliasque condiciones in Codicibus determinatas habeant, a) *Ex iure canonico* religiosi solemniter professi, et quidam privilégiât! simpliciter professi, incapaces sunt condendi testamentum (cf. c.568.569 § 3 ; 580.583) ; clerici *bénéficiait* possunt quidem testamentum condere, sed dc reditibus superfluis beneficii nonnisi ad causas pias 5.

β) Ex iure civili hispano testamentum possunt condere omnes qui lege non declarantur inhabiles (CH 662); declarantur vero minorâmes pro testamento olographo (CH 688) iidemque pro aliis formis ante 14 aetatis annum, et illi qui

Quaeritur an possint facere testamentum canonice validum illi qui iure civili prohibentur testari, v.gr. impuberes, vel pro testamento olographo minorennes in Iure nostro. Respondendum videtur: In iure canonico solutio totalis non continetur, ideoque repetenda est a legibus latis in similibus (c.20). Iam vero in similibus Codex decernit sequendam esse legislationem civilem respectivae nationi! (cf. c.1508-1529). Ergo sub iisdem condicionibus quibus in iure, civili, valebunt testamenta minorennium in foro quoque ecclesiastico. *Excittu' tur* testamenta ad causas pias, pro quibus sufficit capacitas naturalis ct canonici secundum c.1513 § 1. Hinc, *infantes* inhabiles sunt (c.88 §3); m*inores,* autci quoad testamentum, utpote actum mere personalem, subtrahuntur a patria po testate, ideoque illud condere possunt statim atque actus plene liberos et conscios elicere valeant, circa 14 circiter annum (cf. c.88 §2; 1648 §3); *amrnta* in lucidis intervallis per se habiles videntur pluribus, aliis contradicentibus propter interpretationem c.88 £ 3.

sano iudicio non gaudeant momento testamenti conficiendi (CH 663), non autem alii qui antea vel postea amentia labo rant (CH 664-665).

Applicatio: Perfecti ebrii, plene hypnotizati, metu ita perterriti, ut actum plene humanum elicere non valeant, incapaces sunt confi-ciendi testamentum. Similiter habitualiter amentes etiam m lucidis intervallis, nisi duo medici declarent eo momento esse cos sui compotes (CH 645).

639. III. *Obligatio condendi testamentum* a) *per se non existit ex iure naturali nec civili;* b) *exislit interdum ex cano nico;* c) *per accidens existere potest, etiam gravis, ex iure naturali.* Probatur:

Ad a); Leges civitatum generatim sufficienter provident successionibus ab intestato; decessor, igitur, sicut bene potest facere testamentum in favorem eorum qui ius succedendi ab intestato habent, sic potest sinere-ut dispositione legis illa bona ab intestato eisdem transferantur. Ergo, neque cx iure naturali, neque ex positivo, ‘existit per se obligatio testandi.

Ad b): Novitiis in Congregationibus religiosis prae-scribitur testamentum condendum ante vota temporalia (c.569 § 3); praescribitur et Cardinalibus (c.1301 § 1-2); clerici attendant leges particulares latas secundum c.1301.

Ad c): Aliquando *iustitia comniulativa* ex genere suo graviter urgebit confectionem testamenti, si dispositio per tes-tamentum necessaria videatur ad satisfaciendum iuribus cre-ditorum, quia v.gr. heredes, ex ignorantia vel malitia, iis iuri-bus non satisfacerent ; non raro *pietas et caritas* suadebunt testamentum, sive ad consulendum propriae animae per pium legatum et suffragia, sive ad remuneranda beneficia suscep-ta, sive ad lites et inimicitias inter successores vitandas, sive ad subveniendum indigentibus (coniugi superstiti, filio illegiti-mo non recognito, fratribus, etc.), quibus ex his virtutibus auxilium debeatur a decessore.

In praxi pastorali sacerdotes ct confessarii suadere debent fide-libus, quibus in morbo gravi assistunt, ut testamentum, si nondum illud fecerint, tempestive conficiant. At vero diligentissime caveant, ne in iis lucrum captare videantur ipsi vel opera pia ipsis commissa; licet testatori bonis satis instructo, non autem illi qui propinquos plus minus egenos habet, opportune consulitur ut partem bonorum ad causas pias relinquat. Insuper regulariter abstineant a commen-dandis personis vel finibus concretis, quibus testator bona applicare possit, praesertim ubi exinde propinqui sat proximi detrimentum

habebunt, illud prae oculis servantes, quod S.Ambrosio tributur: Sacerdotis est, si fieri potest, prodesse omnibus, obesse nemini*.

640. IV. *Obligatio relinquendi bona consanguineis qui non sunt heredes necessarii*: a) *nunquam est gravis quando agitur de consanguineis remotioribus;* b) *est autem gravis, quando agitur de consanguineis proximis graviter indigentibus,* c) *nisi iusta existât ratio eos praetermittendi.*

Ad a); Sic fert sententia communis, quia ratio pietatis erga eos non graviter premit; tamen in eis praetereundis, si graviter indigent, est peccatum veniale, quia specialis obligatio circa eos existit 6.

Adb): Ratio pietatis urgentis, saepe etiam scandali vitandi, constringit ut illi (fratres, coniux) reliquis omnibus praeferantur in talibus adiunctis8: sed si non habeant necessitatem, insta potest esse causa eos non attendendi.

Ad c): Praeter alias causas naturales ad excludendum aliquem heredem necessarium ab hereditate, in iure nostro (CH 852-855.756) recensentur sequentes: a) patrem heredem, *curam filiorum omnino dereliquisse,* filiam prostituisse, cius pudori attentavisse; *β)* damnatum fuisse in indicio *propter intentatam mortem testatoris vel eius coniugis,* descendentium vel ascendentium; y) testatorem *calumniose accusasse de crimine* cui lex poenam afflictivam imponat; δ) damnatum fuisse in indicio *propter adulterium* cum coniuge testatoris; e) per minas, vim aut fraudem, testatorem *induxisse ad condendum vel mutandum* testamentum; *ζ)* filios vel descendentes *negasse sine iusta causa alimenta·* testatori, aut violentas manus in eum iniecisse, aut verbis gravem iniuriam intulisse, aut damnatos fuisse poena interdictionis civilis, aut, si agitur dc herede filia, in meretricio vivere; *η)* patres et ascendentes *amisisse patriam potestatem vi sententiae rei indicatae,* causa sive

6 Rituale romanum monet parochos et confcssarios, ut aegroto suadeant "ut. dum integra mente est..., si quid habeat alienum restituat, et ad remedium animae suae, pro facultatibus, quod in Domino ei placuerit, disponat. Sed haec suggerendo, ernnis avaritiae species caveatur" *(Dc visitatione ct cura infirmorum* tit.6 c.4 n.16).

Plurcs quoque moralistae suadent ut, nacta occasione inducantur homir.es "ut dum sani sunt, sua condant testamenta; ita enim eveniet ut. et matunore consilio et melius fiant, et aegrotationis mortisque tempore ea molestia ac tied liberentur, nec tempus, quo ad animae suae consulendum indigent, in testamento condendo insumant" (Molina, tr.2 d.135; similiter, Luco, d.24 n.22-23; Noldin-Schmitt, 11,562; Vermeersch, 11,521, etc.).

7 Sic sententia conwnunis cum S.Alfonso, 1.3 n.946; cf. v.gr. Genicot-Salsmans, 1,678; Merkelbach, 11,500 111; Noldin-Schmitt, 11,562,4.

* Ad rem S.Alfonsus, 1.3 n.946: "Vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non laedendos obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gnn necessitate, prae omnibus aliis pauperibus sive operibus piis."

criminis sive divortii (cf. CH 169.854), aut negasse alimenta sine iusta causa filiis aut descendentibus, aut alterutrum parentum intentasse mortem alterius quin reconciliatio interces-serit; *θ)* alium coniugem *causam sufficientem dedisse ad divortium,* nisi sub eodem tecto vivant (cf. CH 105), aut amisisse patriam potestatem, aut negasse alimenta coniugi vel filiis, aut intentasse mortem coniugis testatoris[9].

641. V. *Testamentum alicuius Icgalilcr incapacis ad illud condendum:* a) *semper est nullum, si laborat naturali incapacitate;* b) *non nisi post sententiam iudicis in foro conscientiae, quando incapacitas est pure iuridica.*

Ad a): Ratio est manifesta. Ergo, etiam non obstante contraria sententia iudicis ob falsam praesumptionem, testamentum est invalidum.

Adb): Fini legis positivae et bono communi sufficienter providetur, si testamentum legalitcr incapacis habeatur annullable per sententiam, sed non ipso facto nullum, quando naturalem valorem habet. Imo, etiam post sententiam innixam in falsa praesumptione, tale testamentum validum haberi potest.

ARTICULUS III

De heredibus

Duabus paragraphes exponemus hanc materiam, agendo primo loco de *heredibus* in genere (§1), deinde de heredibus *substitutis* (§2).

§ 1. *De heredibus in genere*

642. I. *Heres* dicitur persona cui competit ius succedendi, ex toto vel cx quota parte, in iura et onera testatoris, ita ut teneatur personam defuncti quoad debita repraesentare; dicitur etiam heres ex titulo universali. Dicitur:

Persona, sive physica sive moralis, quia utraque est capax acquirendi hereditatem, licet persona moralis non ab intestato sed solum ex testamento.

[9] Generatim, nulla existente manifesta ratione distinctionis, suadendum est parentibus ut aequalitatem inter filios servent, ad discordias et invidias tollendas; quodsi distinctio facienda videatur, conandum est ut ipsi heredes eam approbent.

Cui competit ius, quae sci. non solum ex iure naturali sed etiam ex positivo sit capax dominii per hereditatem acquirendi. Ad hereditatem adeundam seu acceptandam requiritur generatim capacitas, saltem momento mortis decessoris10. *Petits,* tamen, iam concepti, qui deinde vitales nascantur, in iure civitatum considerantur succedendi capaces (cf. CH 30).

Ex tota vel ex quota parte, sci. ut heres *universalis* qui in omnibus defuncti bonis succedit, vel ut heres *ex titulo universali* cui competit ius succedendi secundum quotam partem massae hereditariae, sed indeterminatam ; dum legatarius succedit in parte determinata.

Iuxta communiorem sententiam, ad mentem iuris romani, hereditas censetur esse continuatio moralis iurium et onenim decessoris in successore, qui dicitur defunctum repraesentare; sed iuxta aliorum sententiam, successio hereditaria non differt ab aliis modis derivativis acquirendi dominium11.

643. II. Differt a *legatario,* qui succedit in aliqua tantum bona certa ct determinata, quin teneatur debita defuncti sustinere. Dicitur etiam heres cx titulo particulari, et iisdem normis positivis subduci solet (cf. CH 789).

644. III. Distinguitur heres: *a)* ab intestato (legitimus), seu persona cui legaliter competit ius succedendi in iura et onera decessoris, qui sine testamento vel cum testamento invalido decessit ;

b) Ex testamento, seu persona physica vel moralis (cf. CH 748), cui competit ius succedendi ex voluntate defuncti, in testamento valido manifestata. Hic potest esse: a) *necessarius* (ex parte testatoris), si cx dispositione legis ab hereditate excludi nequit; *β) voluntarius,* si libera testatoris resolutione in hereditatem vocatur.

Ex iure hispaivo sunt: *a)* necessarii, *descendentes* legitimi ; eorumque defectu, *ascendentes* legitimi, *coniux* superstes, *filii naturales* legaliter *recogniti* vel concessione regia/cgitimati ct eorum pater vel mater; omnes, autem, secundum formam et proportionem legibus indicatam (CH 807); *b)* voluntarii, quilibet alii legibus non inhabilitati, quando non

Jo Per fictionem iuris, non existentes, qui intra 300 dies nascantur vitales, substituti fideicommissarie, etc., saepe habentur capaces successionis, etsi « momento nondum existant.

n Cf. Molina, tr.2 disp. 155; Tanquerey. 111,697-703; TaparElli, *Saggio (firitlo naturale* η 781 ; I.Gontâi.ez, *Philosophia moralis* 883.

sunt heredes necessarii; vel his stantibus, pro parte liberae dispositionis.

645. IV. Hereditatem adire possunt: *a)* Ex IURE naturae, quilibet capaces acquirendi dominium, etiam usu rationis non fruentes; possunt enim per suos legitimos repraesentantes hereditatem acceptare (cf. CH 992).

b) Ex IURE canonico, omnes personae physicae vel morales possunt institui heredes cx testamento; sed cum agitur de religiosis, votis solemnibus obstrictis, aliisque ex privilegio eis quoad effectus voti paupertatis aequiparatis, indeque incapacibus acquirendi dominium, hereditas non ipsis sed Religioni vel S.Sedi obtingit ad normam c.582. Quodsi lex civilis huiusmodi incapacitatem religiosi non agnoscat, et substitutionem per Religionem non admittat, religiosus potest ponere, de licentia Superioris, actus civiles necessarios ad hereditatem accipiendam, abdicandam aut dividendam [1][2]1

c) Ex iure civili hereditatem (et pariter legata, cf. CH 789) adire possunt principialiter, quotquot lege non sunt specialiter prohibiti. Tn lege autem duplex incapacitas absoluta et relativa statui solet.

Ex iure hispano habentur: absolute incapaces (CH 745) *abortivi,* qui non habent formam humanam vel per horas 24 non vixerint omnino separati a claustro materno; *societates non permissae* legibus, non autem individua ad eas pertinentes neque probabiliter aliae personae quae hereditatem accipiunt cum onere erga istas societates;

β) relative incapaces: *sacerdos,* eius cognati usque ad quartum gradum civilem, cius ecclesia, Capitulum vel Institutum, respectu testatoris cuius ipse in ultima infirmitate confessionem exceperit, si testamentum ea durante confectum fuerit (CH 752) u; *tutor* respectu pupilli, nisi hic testamentum condiderit postquam ratio administrationis illius approbata fuerit, vel nisi tutor sit ascendens descendens, frater aut coniux pupilli (CH 753); *notarius* ciusdcmque coniux, consanguinei vel affines usque ad quartum gradum civilem, nisi legatum sit bonum mobile vel modicum (circiter 1/5 pars respectu totius hereditatis; haec omnia applicantur ad *testes* testamenti aperti, et ad *testes aliasque personas* quae interveniunt in testamento speciali (CH 754); *indigni ex* causis CH 756 descriptis K,

1: Cf. Maroto, *De licentia, requisita ad hoc ut religiosus votorum sollemnium Possit actus proprietatis in foro civili nomine proprio exercere:* ComRel 4 (1923) 266-272; 5 (1924) 10-20.270-277; Wer Nz-Vidal, *Ius canon cum,* 111,329; VIII,341; IV,803.

[1] Haec dispositio, quatenus excludit personam moralem ecclesiasticam vel causam piam, invalida est in conscientia. Cf. c.I513 § 1. Dc ea scripsit L.Terradas Soler, *La Hamada prohibiciôn de confesores* (Madrid 1948). Cf. etiam A.de la Oliva de Castro, sub eodem titulo: RevEspDC 4 (1949) 659-665.

[2] *Incapaces causa indignitatis* nihil possunt percipere neque ex testamento, neque ab intestato: sed si non exheredentur, et fuerint heredes necessarii, pos-

nisi indignitas patens fuerit testatori dum testamentum condebat vel nisi postea ab eo cognita publico documento eam condonaverit (CH 757).

646. V. *Ut quis de facto hereditatem habeat,* debet *fieri transmissio iurium et onerum, a decessore deferente* sc:t *vocante, in successorem, post mortem illius hereditatem* adeun- *tem seu acceptantem.*

Quaestio dc momento et actu quo proprietas hereditaria acquiri- tur, non est nisi applicatio eorum quae dicta sunt de perfectione negotii iuridici (n.582), attenta speciali condicione huius actus. Re- quiruntur tria, sci.: a) *delatio seu vocatio* ad succedendum, quae fit voluntate decessoris, eaque deficiente per legem; /3) *mors decessor:* tanquam condicio necessaria; 7) *aditio seu acceptatio* hereditatis, sive expressa, sive tacita in gestione bonorum hereditariorum mani- festata (cf. CH 1000). Ante aditionem seu acceptationem, certo ha- betur saltem ius hereditatem acquirendi; secundum aliquos proprie- tas quoque hereditatis acquiritur ipso iure post mortem decessoris, praesertim ab heredibus domesticis, etsi non definitive usque ad positivam acceptationem ".

647. VI. - *Obligatio acceptandi hereditatem:* a) /rr *se nulla est;* b) *per accidens potest esse ex diversis* virtuti- *bus, et* c) *acceptare licet sive simpliciter sive sub* benefici *inventarii.* Explicatur :

Acceptare simpliciter is dicitur, qui non manifestat vo- luntatem adeundi hereditatem sub beneficio inventarii ; quod secum fert, saltem ex iure positivo, ut bona hereditaria cum bonis heredis propriis in unum fundantur patrimonium, quod sic respondere debet de omnibus obligationibus testatori- etiamsi superent vires hereditatis acceptae (cf. CH 1003).

Acceptare sub beneficio inventarii, est exigere descrip- tionem accuratam omnium bonorum et onerum decessori'

sunt honestis mediis sibi procurare legitimam, etiam in casu in quo dasirr fuerint in iudicio propter intentatam mortem testatoris, vel eius coniups, t? descendentium aut ascendentium; nam privatio hereditatis est poena, ideoq-i non obligat nisi post sententiam indicis. Sententia autem ferri potest, ut r- detur, in omnes indignos.

Cum Iteres necessarius exheredatur, eius filii vel descendentes percip. ' legitimam parenti debitam; ita tamen, ut pater non habeat neque usumfruens neque administrat'onem hniusmodi legitimae (CH 761.857.873).

u Cf. Bail Ekini-Pat.mieri, tr.8 n.184; Hürth-Abellân, 493; Lehmkctl 1,1397; Vermeersch, II 504. Momentum practicum istius disquisitionis duplex alterum, ratione *momenti quo* heres capacitatem ct dignitatem habere debet. capax sit hereditatis (sci. momento mortis decessoris, vel hereditatis aditu; prout aditio non requiratur, vel secus); alterum, ratione *mortis* ipsius be«:· designati, qui moriatur ante acceptationem hereditatis; sed hoc ultimum ® iure positivo ita providetur, ut successores heredis mortui sine acceptat accipiant iura illius, ac proinde possint hereditatem ab eo non acceptatam (r.; positive repudiatam) ipsi acceptare (cf, CH 1006).

quod secum fert, ut bona hereditatis non confundantur cum bonis heredis, ideoque is non teneatur solvere debita testatoris ultra vires hereditatis (cf. CH 1023) ie. Probatur;

Ad a): Res est manifesta, quia "nemo heres nisi velit" (cf. CH 988). Sed renuntiatio non praesumitur, et fieri debet in forma iuridica (CH 1008).

Ad b): Si ex repudiatione hereditatis, imo interdum etiam ex acceptatione sub beneficio inventarii, proveniret magnum dedecus decessori eiusve familiae, et aliunde heres sine proportionato proprio incommodo potest illud evitare, tenetur ex caritate vel pietate, in diversis casibus, hereditatem admittere etiam sine beneficio inventarii.

Ad c): Sic per se ex iure naturae, et sic semper ex iure positivo (CH 998.1010ss).

648. VII. *Quoad iura et obligationes heredum, heres succedit testatori:* a) *in omnibus iuribus et obligationibus realibus, non in personalibus;* b) *sed onera realia quae excedunt vires hereditatis non tenetur ferre;* α) *certo, si hereditatem acceptavit sub beneficio inventarii;* β) *probabilius, etiam si sine tali beneficio acceptavit, saltem ante sententiam iudicis.*

Ad a): *Heres ex titulo universali,* non legatarius, sive habeatur ut continuator moralis testatoris, sive ut substitutor titulo derivativo, iure censetur repraesentare decessorem in iuribus et obligationibus *reatibus* quas ille habuit; non vero in iuribus et obligationibus *personalibus,* quae natura sua vel pacto affixa fuerant personae decessoris. Ideo, ex communi doctrina, tenetur in conscientia solvere saltem omnia debita defuncti, quae iuxta valorem hereditatis acceptae solvi possunt, itemque tradere legata, aliasque condiciones testamenti adimplere, quamvis testamentum acceperit sub beneficio inventarii.

Ad b, a): *Codices civitatum expresse concedere solent* heredi acceptanti sub beneficio inventarii, ut ex hereditate sic acceptata nunquam ipse detrimentum habeat, nec in propriis iuribus adversus testatorem quidquam patiatur (cf. CII 1023). Et haec determinatio, ordini naturali omnino consona, ut ex statim dicendis patebit, valet in conscientia, ita ut possint re-

ll *Cf. Molina, tr.2* d.216-218; MerkelbacH, 11,504; Vermeersch, 11,504,2. Acceptans sub beneficio inventarii solani administrationem accipit interim., donec res in liquido constituantur et oneribus satisfiat.

linqui insatisfacta debita testatoris, quae bonis hereditariis nequeant satisfieri.

Ad b, */3)* : Acceptatio simpliciter facta, *in foro externo* implicat obligationem ferendi omnia onera defuncti, etiamsi vires hereditatis superent. *In conscientia* heres practice non tenetur solvere ante sententiam iudicis ultra vires hereditatis; neque enim ex natura rei maior obligatio probatur, neque vis legis probabilius operatur nisi post sententiam.

Fuerunt quidem AA. magni nominisl', qui, admittentes solutionem *legatorum* non urgere nisi post sententiam iudicis, docuerim *debita* esse solvenda iam ante sententiam, tum propter quasi-contractum heredis erga creditores defuncti, tum quia haec debet esse vis legis latae propter necessitatem boni communis, ad vitandas lites ct fraudes heredum surripientium portionem hereditatis. *Sed* sententia communior obligationem negat ante sententiam iudicis, tum quia iura et onera successoris, ut talis, eadem sunt cx natura rei quae habuit decessor, ideoque ex illis solis iuribus respondendum est oneribus, tum propter falsum suppositum, quod in acceptante hereditatem absque beneficio inventarii adest animus implicitus sese obligandi etiam ultra vires hereditatis; etenim "saepe nequit sine magnis incommodis, dedecore familiae et quadam contumelia defuncti, recurri ad acceptationem sub beneficio inventarii, quando nimirum non constat vires hereditatis praevalere debita" ".

Saltem ante -ntciitiam iudicis, dictum est in enuntiatione principii, qu: sunt AA. non adeo pauci 10, qui negant existere obligationem solvendi ultra vires hereditatis, etiam post sententiacn iudicis; quia tum lex civilis praescribens solut-onem, tum sententia iudicis eandem decernens, fundentur in faki praesumptione. Attamen, creditores qui mediis licitis obtinuerint a tali herede solutionem debiti superantis vires hereditatis nunquam tenentur accepta restituere, sed profiteri possunt beneficium legis «',

Applicatio: *Creditores licite possunt petere integram solutiown,* eamque obtentam retinere. *Heres* vicissim, ante sententiam iudicis, *nequit obligari, ad solvenda debita defuncti ex propriis bonis,* et potest haec occultare ad vitandam sententiam; sed lata sententia, eidem aut obtemperare tenetur, aut saltem non impedire creditores a compensatione, dum ipse non potest occulte recuperare quae in exeeutionem sententiae solvit.

649. VIII. *Testamentum naturaliter validum in favorem alicuius civiliter incapacis, in foro conscientiae:* a) *ante sententiam iudicis per se retineri potest a legaliterin-*

17 Sic v.gr. Molina, tr.2 d.217; Luco, d.24 n.232-233.

w Gknicot-Salsmans, 1,669; cf. similiter Ballerini-Palmieri, III,I0¡i›-l ' ^EHmkuhl 1,1398; I'E'ireres-Mondrîa. 1,943; Marc-Raus, 1.1073.3.°; Mtttft bach, 11,504 A 2; Noldin-Schmitt, 11,554,2 a; Vermeersch, II 511,IV; etc

18 V.gr. Genicot-Salsmans, Lehmkuhl, Marc-Raus, Noldin-Schmitt m Γ, Marrés, *Dc iustitia* 1,271; Loiano, 111,440.

20 Est tamen qui concedat heredi occultam compensationem contra creditore defuncti quibus ex propriis satisfecerit etiam post sententiam iudicis. PISCETU-Gennaro, 111,826.

capaci; b) *post sententiam indicis non sustinetur, nisi fuerit pro causa pia.* Probatur:

Ad a): Cum huiusmodi legum observatio in foro conscientiae imponi nequeat ante iudicis sententiam, c.r *lege civili inhabiles inquietandi non sunt,* si accepta cx testamento retinent, donec repetantur; *sed heres ab intestato ius habet petendi nullitatis declarationem,* eique opponenti invaliditatem testamenti, et rem ad tribunal delaturo, tradenda erit hereditas iam ante sententiam, propter expensas inutiles vitandas, quando certum est dictamen iudicis pro tali actore.

Ad b): Cum lex civilis sit incompetens in causis piis, valor testamentorum ad causas pias, itemque onera imposita heredibus in favorem personarum ecclesiasticarum civiliter incapacium, iudicandus est secundum leges Ecclesiae, ideoque valet testamentum pro his qui, ad normam c.1495 § 2; 100 § 1, capaces sunt adeundi hereditatem.

650. SchoHon. Quando aliquis heredem vel legatariam instituit propriam animam, facit ut executor testamenti illa bona um vel pluribus causis piis destinare debeat. *CII* 747 *disponit,* ut, si relinquantur bona "ad suffragia et pia opera in beneficium animae", ct illa sint indeterminata, dimidia pars bonorum tradatur gubernatori provinciae in pium finem, et dimidia episcopo. Unde dispositio haec non urget *neque civiliter* cum opera sunt determinata, vel destinatio bonorum est solum ad suffragia. *In foro conscientiae* nunquam urget, licet executor potest sc in conscientia ei accommodare.

§ 2. *De heredibus substitutis*

651. I. *Substitutio· testamentaria* est *dispositio qua quis vocatur ad hereditatem vel legatum in defectu alterius* (cf. CH 774ss).[**]

652. II. Dividitur in: *a)* Directam, seu vulgarem, in qua substitutus immediate, sine ministerio tertiae personae, vocatur ad hereditatem habendam loco alterius qui non potest aut non vult eam adire; v.gr. cum dicitur in testamento: instituo heredem Petrum, coque deficiente Paulum (CH 774).

b) Fideicommissariam, seu indirectam, in qua heres testamento institutus, vel ab intestato veniens, adit hereditatem (fideicommissum) cum onere eam cx toto vel cx parte servandi, et post tempus tradendi tertiae personae (fideicommissario) ex determinatione testatoris (fideicommittentis), qui sic ministerium perficiendi fideicommissum primo heredi (fiduciario) committit (CH 781); unde substitutus non accipit bona immediate a testatori, sed a persona quae gravatur hoc

51 Cf. F.LITT, *Dc substitutione necnon dc Personis interpositis in materia liberalitatuni:* RcvEcclIy 30 (1939) 321-325.

onere tradendi illa bona substituto, secundum voluntatem testatoris. Sic v.gr. Petrus (fideicommittens, instituit heredem Paulum (fiduciarium), circa talem massam hereditariam (fideicommissum), cum onere eam deinceps tradendi loanni (fideicommissario).

653. III. Principia: 1. *In iure hispano admittitur substitutio,* non solum directa, ut generatim in aliis iuribus, sed etiam fidcicommissaria, quae rccentioribus temporibus restrictius excipitur, vel simpliciter non agnoscitur. Reguntur substitutiones normis CH 775-779, debent expresse indicari (CH 783), cx qua parte laedunt legitimam fiduciarii, fideicommissariae non sustinentur (CPI 782); similiter non valent quoad onera per clausulas secretas fiduciario imposita (CH 785,4.°), etc.

2. *Substitutio fideicommissaria est valida cum vel fideicommissarius designatus non transgreditur secundum gradum, vel fideicommissum. est in favorem personarum quae vivunt cum testator moritur.* Hoc ita intelligendum est ut fideicommissarii nondum nati cum testator moritur, non possint esse nisi duo; ideoque inter nascituros determinari possunt primus fideicommissarius, et secundus qui huic substituat; sed non tertius, qui substituat secundo, etiam si sit in primo vel secundo gradu consanguinitatis respectu fideicommittentis (CH 781). E contra valet substitutio in qua, relicta nuda proprietate uni, usufructus concedatur successive pluribus personis (etiam tribus vel pluribus, iam viventibus; sed duobus tantum, adhuc nascituris, cf. CH 787).

3. *Ex iure canonico*: a) °*clericus vel religiosus, qui bona ad causas pias fiduciarie accepit, debet de sua fiducia Ordinarium certiorem reddere,* eique omnia bona cum oneribus indicare; nec potest fiduciam acceptare, si donator aut fideicommittens expresse prohibeat ne Ordinarius certior fiat;

β) Ordinarisis debet exigere, ut bona fiduciaria in tuto collocentur, et vigilare pro exeeutione piae voluntatis" (c.1516).

4. *Substitutio lege civili prohibita*: a) *in causa pia non est attendenda;* b) *in causa profana ei, cuius interest, dat ius invocandi nuihtatem, sed dum nullitas non invocetur, favere licet possessori.*

Primum concluditur ex dispositione c.1513 § 2; *alterum,* ex considerationibus iam factis circa vim huiusmodi legum. *Utrumque* melius patebit, cum exponemus principium correlativum de testamentis forma legali destitutis

ARTICULUS 1r

De obiecto testamenti

In hoc articulo nihil speciale dicendum est dc *obiecto testamenti in se ipso;* hoc enim constituunt iura et onera realia quae decessor momento mortis habebat, sive sub cius dominio sive aliis tradita, sed collationanda vel reducenda ad salvandam legitimam necessariam, ut ex dicendis patebit. Quaestio sub alio aspectu est consideranda.

23 Cf. J.Bry S, *De substitutione fideicommissaria:* CollatBrug (1940) 439; Waffelaert, *De iustitia* 1,568.

scl. agendum est de *limitatione facultatis* testandi, de *distributione bonorum* legibus praescripta, et de *vi istarum dispositionum.*

654. **Principia:** 1. *his testandi, quamvis* a) *quoad ipsam facultatem nullius stricto iure probabiliter elidatur cx sola lege naturali,* b) *quoad exercitium limitatur plerumque,* a) *tum ex iure naturali, β) tum ex iure positivo.*

Ad a): Non una est mens auctorum circa limitationem vel illimitationem facultatis testandi, quod spectat ad strictam iustitiam. *Alii,* enim, opinantur testatorem *iustitiae commutativae non offendere,* ex mero facto quod sua bona omnia, sive per actus inter vivos, sive per ultimam voluntatem, distribuat inter personas quas velit, etiam exclusis familiaribus; quia de suis disponit, et ius familiarium strictum nullum est ad accipiendam hereditatem. *Alii* vero affirmant, saltem descendentes eiusdem familiae, *ius strictum habere* in partem hereditatis, quia in filiis habetur aliqua naturalis continuatio parentum, et ipsa bona iam aliquo modo nexa sunt cum familia, quae ex eis sustentatur.

Quidquid sit dc discussione thcorica, in qua non certo probetur ius strictum filiorum ad portionem hereditatis parentum, *omnes* sentiunt maximam convenientiam, imo et verum pietatis officium adesse, interdum grave, quo pars bonorum notabilis filiis reservetur, ct in familia maneat.

Ad b): In facultate testandi, sicut in proprietate privata, distingui debet inter *ius* ipsum, et *usum iuris* legitimum. Ius ipsum, praescripta iustitiae commutativae suapte condicione nunquam violat; at vero usus iuris legitimus exigit, ut titularis illius rationem habeat praescriptorum non solius iustitiae commutativae, sed etiam pietatis, caritatis, iustitiae socialis. Unde,

Ad b, a): Ius naturale imponit testatori obligationem providendi in quantum potest personis quibus ex pietate et caritate providere tenetur, imprimis familiaribus proximis. Etenim *caritas et pietas* exigunt ut, si testatoris cognati proximi sibi sufficere nequeunt, a testatore provideantur ea quantitate bononim quae sufficiat ad eorum victum, vestitum ct habitationem; *caritas* ulterius postulat ut, ad vitandas lites, discordias, invidias, murmurationes, etc., familiares consueto modo attendantur a testatore, etsi sibi sufficere possint, quatenus alia ratione incommoda et peccata recensita evitari nequeant; secus autem, spectato solo iure naturae, familiares

non indigentes absque peccato praeterivi possent in testamento; *iustitia socialis,* tandem, requirit stabilitatem et continuationem familiarum, ideoque ut testator subveniat necessitatibus ct exigentiis istius continuationis.

Ad b, */3):* Tus testandi, sicut ius proprietatis in quo fundatur, habet functionem socialem, in quantum regimen successionis non parum influere potest in bonum commune; unde auctoritas publica potest, ct frequenter debet intervenire ad dirigendum ius hereditarium, idemque intra debitos limites comprehendendum. De facto vix non ubique intervenit, *determinando heredes necessarios* quos testator cx dispositione iuris positivi a parte hereditatis excludere nequit, et *definiendo distributionem bonorum* in duas partes: alteram *legitimam,* quae ex dispositione iuris heredibus necessariis est reservanda, altera *liberae dispositionis,* quae testatoris beneplacito committitur.

2. *Obligatio reservandi partem legitimam:* a) *perse non est ex iustitia commutativa; sed* b) *intra debitos limites, urget per se ex iustitia legali et obedientia.*

Ad a): Secundum communiorem sententiam 23 obligatio non est *ex iustitia commutativa,* quia ex solo iure naturae obligatio stricta parentum non est, nisi ut cx pietate necessaria praestent filiis, quando hi sibi subvenire nequeunt; *cx lege autem civili* heredibus necessariis ius ad portionem legitimam non conceditur, nisi cum post mortem testatoris adeunt hereditatem; ergo parentes non reservantes antea eis legitimam, non laedunt ius quod nondum existit. Imo, non omnes admittunt post mortem parentum ius strictum filiorum esse ex iure positivo immediate ad hereditatem, et multo minus in hereditate; sed ad eam legitime repetendam.

Dictum est *per se non* obligari cx iustitia commutativa; nam *pi accidens* committi potest stricta iniustitia, ex genere suo gravis, a testatore, quatenus mediis iniustis, v.gr. ficta venditione, impediat heredes necessarios a repetenda parte legitima sibi reservanda; hi enim habent ius strictum, ne index cum ipsorum damno decipiatur

23 Inter eos qui putant laedi *iustitiam commutativam* a parentibus, qui defraudant filiis, partem legitimam, cf. Ferreres-Mondrîa, 1,949; Noloin-Schmitt 11,562,3; I.ejimkuhi, 1,1392. Fuerunt quoque qui successionem filiorum in bonis parentum dixerint esse de iure divino, arguentes ex S.Paulo (Gal 4,7): "ήοοά Si film . t heres". Cf. Luco, d.2 I 0.163.

24 Similiter Genicot-Salsmans, 1,676; Mer.kei.hach, 11,502; IIeylen. *Dc* iu; *titia* p.308; ArrEgui, 382; Iorio, 11,873. Alii, tamen, non agnoscunt nisi Ik sionem caritatis, v.gr. VangheluwE, *Dc bonis liberae testatoris dispositioni <'b noxiis:* CollatBrug 45 (1949) 343-344.

Ad b): Leges huiusmodi, quippe quae valde conformes iuris naturae ct ad bonum commune utilissimae, per se obii gant in conscientia, tum ex pietate quam promovent, tum ex iustitia legali. Obligatio est certo gravis, si ex transgressione filii privantur necessariis ad vitam; imo, etiamsi filii habeant sufficientia, plures auctores haud immerito sustinent gravitatem obligationis propter indolem et momentum legis, vel saltem practice propter funestas sequelas in familia, si lex non observetur, aliis tamen mitius opinantibus pro eiusdem levitate -5.

Per accidens, tamen, ex iusta causa, licet omittere reservationem legitimae pro heredibus necessariis a lege civili praescripta: a) «jj *gravioribus officiis* iustitiae, pietatis, caritatis, etc. satisfaciendum est; sic v.gr. licebit patri, cum detrimento legitimae aliorum filiorum qui sibi sufficiunt, opem maiorem ferre filio aut proprio patri, adversa fortuna afflictis, vel obsequia extraneorum donatione remuncratoria compensare, vel ficto contractu providere sustentationi filii illegitimi; *β) si finis legis civilis cessat contrarie,* etiam in casu particulari, ut fert communior opinio sci. si lex observari nequit sine detrimento illius in cuius favorem lata est; sic v.gr. licet patri detrahere aliqua de legitima filii prodigi, caque filio probo donare, ut is deinceps possit prodigo ciusve liberis succurrereM; 7) *ncc omittenda est opinio* gravium auctorum, quae obligationem in foro conscientiae non agnoscit legibus civilibus dc partitione, quando ex servata norma ct aequalitate valorum et praesertim bonorum eiusdem speciei ab cis forte praescripta, damnum ipsi familiae causatur, propter nimiam partitionem bonorum, quae impediat commercium, agriculturam, etc., sufficientibus mediis in posterum prosequi ".

3. *Laesio legitinuie per donationes ad causas pias:* a) *per se non est contra iustitiam commutativam, est autem contra legalem;* b) *et facile potest esse contra· caritatem ac pietatem erga familiares;* c) *heredibus defraudatis, saltem practice, ius est repetendi donationes inofficiosas.*

Ada): *Quoad iustitiam commutativam,* recurrunt quae dicta sunt in principio praecedenti. *Quoad legalem, vero,* causae piae non cadunt quidem sub competentia auctoritatis civilis, et ex hoc capite iniustitia legalis non est ; at vero Ecclesia probabiliter has leges, quando intra debitos limites con-

r' Sic v.gr. Arrecui, 382; Ferreres-Mondrîa, 1,949; Gemcot-Salsmans, 1,677,2.°; Merkelbach, 11,499,2; IIeylen, *Dc iustitia* p.30S. Sunt etiam qui censent neque *iustitiam' legalem* laedi quia non est necessaria connexio cum bono communi; neque *obedientiam,* quia finis legis satis impletur in possibilitate reclamandi apud indicem. Cf. V.Vancmeluwe, l.c, in nota praecedenti 344-345.

* Cf. P.H.Marrés, *De iustitia* 1,341; Genicot-Salsmans, 1,677,3.°

21 Cf. Tanquerey, **III**e p.337ss.

tinentur, utpote rationi naturali valde conformes, canonizat'5; et sic urgent ex voluntate Ecclesiae.

Ad b): Si heredes necessarii inde in necessitatem incidere debeant, certo laeditur *pictas* erga illos, etiam graviter; unde celebrata illa St i.Augustini sententia: "quicumque vult, exheredato filio, heredem facere Ecclesiam, quaerat alium qui suscipiat, non Augustinum; imo, Deo propitio, neminem inveniet" 20, similiter laeditur *caritas,* si cx donationibus huiusmodi inofficiosis, i.e. legitimam portionem laedentibus, iurgia, murmurationes, aversio ab ecclesiasticis, etc. oriantur, id quod facile eveniet.

Ad c): Valde probabile est Ecclesiam consentire in hoc quod heredes repetant donationes inofficiosas, factas causae piae cum detrimento legitimae portionis illis debitae; ideoque non iniuste agunt, saltem in praxi, annullationem vel reductionem reclamando, ut ipsi nihil exinde patiantur, nisi sciant illas donationes factas fuisse ex titulo reparationis damnorum, vel restitutionis in conscientia debitae a testatore ipsi Ecclesiae, vel creditori ignoto.

Applicatio: Beneficiarius donationis inofficiosae in qualibet causa, sive pia sive profana, non debet monere heredes defraudatos, neque eis quidquam deferre; imo, quamquam non potest mediis iniustis accepta retinere, v.gr. per fraudem occultando, ut credantur consumpta, potest ea denegare heredi repetenti ante iudicis sententiam. Heres, autem, non potest quidem recurrere ad occultam compensationem, sed utique ad actionem apud iudicem, ut obtineat restitutionem vel reductionem, etiam legatorum piorum; et in tali casu donatarius vel legatarius inofficiosus debet ex caritate, ante sententiam iudicis, reddere quae ad legitimam pertinent, ad vitandas actori expensas inutiles.

4. *Ex iure hispano heredes necessario attendendi, nisi fuerint legitime exheredati, sunt*: a) *filii et descendentes legitimi, illi per capita, hi per stirpes* 30; b) *deficientibus prio-*

Λ Dispositio canonica expressa non apparet, ideoque norma repetenda a legibus latis in similibus (c.20); porro in similibus leges civiles canonizantur (cf. c.1508.1529).

9 Sermo 355,4. Et subiungit rationem et normam practicam: "Si quis irascitur in filium suum, et moriens exheredat eum, si viveret, non eum placares; Non ei filium suum reconciliare deberem? Quomodo ergo cum filio suo τοιο ut habeat pacem, cuius appeto hereditatem. Sed plane, si faciat quod saepe hortatus sum: unum filium habet, putet alterum Christum; duos habet, putet Christum tertium; decem habet, Christum undecimum faciat, et accipio" (11. n.5: ME 39,1571-1572). Ecclesiastici, in donationibus ad causas pias insinuandas, diligentissime cavere debent ab scandalo, propria utilitate, odio in religionem, et generatim eas dissuadeant quae contra heredum placitum essent inofficiosae.

80 Per stirpes participatur hereditas, cum descendentes ex aliqua stirpe oones simul repraesentant genitorem suum, v.gr. si Petrus, filius Pauli, moriens

ribus, parentes et ascendentes legitimi; ὀ *semper per se etiam coniux superstes;* d) *denique filii naturales leqaliter recogniti, eorumque pater vel mater (CH* 807.834.840). Modus autem ct proportio in reservatione facienda, talis est (CII 808.8351:

a) Descendentes legitimi accipere debent 2/3 partes totius hereditatis31; ita tamen, ut distributa 1/3 parte *(legitima rigorosa)* inter filios, quoad alteram 1/3 partem *melio-rationis* parenti relinquatur optio dandi eam uni vel pluribus ex filiis vel descendentibus32; remanens 1/3 pars, est *liberae dispositionis.* Sed quoad tertium meliorationis ct liberae dispositionis, haec attendenda sunt:

a) *coniugi superstiti* non divortiato, vel divortiato cx culpa defuncti, correspondct cx 1/3 parte meliorationi destinata, usufructus portionis aequalis illi quae contingit legitimae filii non meliorati 33 (cf. tamen CH 8301 ; proinde ad integram partem meliorationis, si bcres fuerit unicus (cf. CH 834.835) :

β) filiis naturalibus legaliter recognitis[34], si qui fuerint,

reliquit quinque filios, quinque repraesentant Petrum in hereditate quam Paulus relinquat dividendam inter fratres Petri, ct hos quinque simul iure repraesentationis pro Petro adeuntes hereditatem. Cf. CH 925.926. *lux repraesentationis* non datur nisi in successione ab intestato; vel, quoad legitimam rigorosam, in successione ex testamento (Sent. 7-6-1950; 6-12-1952).

31 *Filius legitimatus ex concessione regia,* accipit- in hereditatem portionem aequalem ei quae correspondet filiis naturalibus recognitis (CH 844).

32 Parentes ex inaequali partitione a legibus concessa cavere debent odia ct dissensiones inter filios; ideoque, nisi consensus aliorum vel manifesta necessitas aperte suadeant, ut aliis plus tribuant quam aliis, gencratim spccietenus aequalitatem observent. Meminerint historiam Toseph (Gen c.37).

33 Satis constat inter civilistas meliorationem tunc solum haberi cum parentes detrahunt cx tertio quod diximus *meliorationis* aliquam partem in beneficium alicuius vel plurium cx filiis eorumve descendentibus; unde si tertium meliorationis integrum, vel pars eius cx aequo inter omnes filios dividatur, totum illud, vel partem sic divisam, ad *legitimam* efficiendam spectare dicimus. Si, igitur hereditatem designemus littera H. et M repraesentet tertium meliorationis, vel partem ab eo detractam in beneficium alicuius ex filiis, *n* autem sit numerus filiorum legitimorum, singuli accipiunt pro legitima quantitatem aequivalentem huic formulae $\frac{3}{n}$ H ; Quodsi nullus eorum melioratus sit, ideoque M = O, tum singuli eorum habent pro legitima $\frac{1}{n}$ H ; ideoque *coniux superstes* accipit in usumfructum quantitatem huic similem (cf. CH 835.839), ut opinantur multi, nisi forte praeferenda sit theoria "divisoris variabilis", et computatio quantitatis destinandae usuifructui coniugis superstitis facienda sit secundum aequationem "divisoris compositi" $x = \frac{y\,H - M}{n + 1}$; pro casu in quo testator assignaverit tertium meliorationis alicui filiorum, sive ex integro sive in tali proportione, ut pars remanens sit inferior quotae legitimae filiorum non melioratorum, ut coniux percipiat in usumfructum quantitatem aequalem illi quam obtinent in plenum dominium singuli ex filiis non melioratis. Cf. de hac re Castân. *Derecho civil* IV,550-551 ct exemplum in textu allatum.

34 *u Filii illegitimi sunt* secundum ius canonicum, illi qui concepti vel nati sunt extra legitimum vel putativum connubium, nec légitimât! fuerunt per subse-

debetur singulis quantitas aequivalens dimidiae portioni quae contigerit filio non meliorato, modo solvi possit ex tertia parte liberae dispositionis, post expensas funeris deductas.

Sit exemplum: Petrus habens uxorem, quatuor filios legitimos et duos naturales legaliter recognitos, sic debet testari de suis bonis, 600.000 pesetis: a) *legitimorum' singulorum* rigorosa legitima erunt 50.000 pts. (---- β) quantitai ad eos vel eorum descendentes *meliorandos,* omnes vel aliquem, erunt 200.000 pts. ζ 000 ❯. γ) *Hierae dispositionis* essent aliae 200.000 pts. sed casu, deductis expensis funeris, 25.000 debentur singulis e filiis naturalibus. *Coniugi superstiti* debetur, ex portione secunda, ususfructus saltem 50.000 pesetarum: $x = \frac{\frac{3}{\sim} H - M}{\text{"}}$; quodsi tertium meliorationis distributum fuerit ex aequo inter filios legitimos, coniugi superstiti competerent aut 100.000 pose- $\left(\frac{3}{\eta} \frac{- H}{I}\right)$ secundum divisorem simplicem, dum singuli filii perciperent 75.000 pts. in plenum dominium, concessis reliquis 25.000 in usum- $I \frac{3}{\text{« 4-l}} \frac{- H}{I}$ sicut ipsi fructum parentis aut 80.000 secundum divisorem compositum filii in plenum dominium obtinerent eandem quantitatem. *Filiis naturalibus* singulis deberentur in eadem hypothesi 50.000 pesetarum

b) Ascendentes legitimi, si non sint descendentes, accipiunt *semissem,* seu 1/2 partem totius hereditatis (CH 809; cf. 811), ita ut proximiores excludant remotiores, pater et mater dividant ex aequo inter se, avi eiusdem lineae similiter avi ex diversis lineis accipiant dimidiatam portionem (cf. CH 935-938); altera 1/2 pars est liberae dispositionis. Sed quoad hanc partem liberae dispositionis, haec attendenda sunt:

a) *coniugi superstiti* non divortiato, vel divortiato ut supra, correspondet ususfructus *trientis,* seu 1/3 partis totius

quens parentum matrimonium, iure habilium quando filius genitus vel natus fuit; item, qui nascuntur ex parentibus matrimonio coniunctis, quibus usus matrimonii est vetitus cum filius concipitur, propter sacrum ordinem presbyteratus susceptum a patre, vel propter solemnem professionem emissam ab alterutro vel ab utroque. Cf. c.1114. Ex CH 108 legitimi praesumuntur qui post 180 dies ab inito, vel intra 300 a soluto matrimonio nascuntur (cf. c.1115 §2).

Filii illegitimi sunt aut *naturales,* quorum parentes tempore conceptionis habiles fuerunt ad ineundum matrimonium, saltem obtenta dispensatione, aut *non naturales,* qui toto hoc tempore impedimento indispensabili arcebantur a matrimonio (CH 11). Illegitimi non naturales possunt esse *adulterini, sacrilcji* vel *incestuosi;* horum nulli possunt agnosci ct legitimari (CH 119) sed habent ius ad alimenta (CH 845).

Filii illegitimi naturales qui per matrimonium parentum praevia eorurn ac nitione, nequeunt legitimari, per *rescriptum* legis possunt hoc beneficium obtinere; parentes quoque possunt cos legaliter recognoscre (CH 121.122.127.134).

hereditatis, desumendi ex semissi liberae dispositionis (CH 836).

β) filiis naturalibus legaliter recognitis, si qui fuerint, debetur dimidium partis liberae dispositionis, seu *quadrans* totius hereditatis, sed sine detrimento iurium coniugis superstitis; ideoque partim hoc vivente, fortasse, in nuda proprietate CH 841).

c) Dei-ICIENTIBUS descendentibus et ascendentibus legitimis, accipiunt: a) *coniux superstes* in usum fructum *semissem,* seu 1/2 partem totius hereditatis (CH 837); *filii naturales legaliter recogniti,* 1/3 partem *(trientem)* eiusdem, in proprietatem (CH 842 ; cf. 846).

Iure forali Cathai.aunico legitima descendentium et ascendentium, vel interdum fratrum in defectu illorum, complectitur *quadrantem, seu* 1/4 bonorum; iure *aragonco* complectitur 2/3 partes, quas tamen parens discretionaliter et inaequaliter potest dividere; iure *vasco-navarro,* legitima est fere nominalis *quoad participationem singulorum* heredum licet bona cx magna parte heredibus relinquenda sint ”.

5. ***Heredes necessarii possunt exigere reductionem*** *legatorum ct donationum inofficiosarum, adversus quoslibet heredes voluntarios, legatarios vel donatarios, quando testator ultra* **quantitatem** *lege permissam disposuit, cum detrimento legitimae.* Explicatur :

Reductio donationis vel legati inofficiosi est rescissio huius, publica auctoritate facta, in favorem heredum necessariorum, pro excessu supra quantitatem de qua potuit disponere testator sine laesione legitimae.

Ultra quantitatem lege permissam ; quaenam sit haec quantitas, deducitur ex determinatione legitimae pro diversis casibus heredum descendentium, ascendentium, etc., computando bona quae reliquit testator ct donationes (conferendas, cf. CH 818.654) quas fecerit quocumque tempore inter vivos, vel reliquerit faciendas in testamento, computatas secundum valorem quem habebant quando factae sunt. Sic v.gr., si quis relinquit morieris 40.000 pesetarum, ct donationes vel legata fecit aut reliquit pro valore 50.000. legitima heredum necessariorum, si sint descendentes legitimi, computanda est, eis petentibus, ex 90.000 pesetarum, ita ut ipsi accipiant 60.000 cx lege eis assignata.

Ex dispositione iuris nostri: a) *si legata simul cum donationibus*

ll ·..

* Cf. Alcubilla, *ylpéndice a la legislaciôn cspaiiola:* 1913, 832; 1925, 995; 1914. 312. *In iure vasco-navarro sunt aliquae varietates,* sed nulla plus praescribit quarn “cinco sueldos febles y un robo en los montes coraunes”. Cf. Castân, *Derecho civil* IV“,505-520 pro notitia iuris foralis.

laedunt legitimam, primum reducuntur legata pro rata (CH 820); sed legatum ex voluntate testatoris aliis praeferendum, servatur intactum nisi, aliis suppressis, adhuc necessaria sit eius reductio; β) ri, *suppressis legatis, adhuc legitima patitur,* reducuntur donationes, procedendo ab ultimis ad priores, pro necessitate (CH 654.656); 7) *si legata satisfieri non possunt integra,* licet non laedant legitimam, solvuntur hoc ordine: primo loco, remuneratoria; deinde, res certae ct determinatae; tertio, legata praeferenda ex dispositione testatoris; quarto, legata pro alimentis; quinto, pro educatione; deniciuc, cetera pro rata fCH 887). Sic v.gr., si pater trium filiorum reliquerit 55.000 pesetarum, deductis expensis funeris, etc., et fecerit donationes et legata 35.000 pesetarum, quarum 20.000 ut donationes ct 15.000 ut legata, cum non haberet ad liberam disposition-η nisi—x— = 30.000, erunt reducenda 5.000 pcsctarim et quidem de solis legatis, quae fuerint v.gr. 9.000, 4.000, 2.000 pesetarum, in hac proportione: $\frac{9.000}{-}$ $\frac{1.500}{-}$ $\frac{J}{-}$ etc.; quodsi legatum 9.000 pesetanim fuerit praeferendum, reducuntur duo reliqua ad 666 et 334 pesetas respective, et legatum 9.000 pesetarum integrum manet.

Pro conscientia notetur, donatarium vel legatarium posse sibi rem retinere, donec non reclametur ab heredibus, quin teneatur eos monere; posita iudiciali reclamatione, debere statim restituere; si fraudem adhibuerit ad impediendam reductionem legitimam, verbi gratia fingendo contractum onerosum, debere restituere ante omnem petitionem (cf. CH 1036).

6. *Heredes possunt exigere collationem donationum ab aliis heredibus a testatore durante huius vita acceptorum, sic denuo ad massam hereditariam conferendarum, ut omnes heredes aequali modo participent de hereditate iuxta praesumptam voluntatem defuncti, nisi a collatione facienda eximantur.* Explicatur:

Collatio est actus quo aliquis cx heredibus necessariis, ad summam bonorum quam testator inter heredes dividendam reliquit, *ea bona confert, quae ab illo per donationem, creditum non solutum,* etc., *acceperit,* ut omnia inter cos cx aequo dividantur. Supponit enim lex civilis defunctum voluisse, ut heredes sui aequalem in hereditate partem haberent, nisi de contraria eius mente constet; et donationes heredibus factas partem fuisse hereditatis anticipatam, vel temporaneam concessionem fruitionis rei datae (cf. CH 1035-1037); inde ius reliquis successoribus concreditum exigendi collationem, etiam in casu quo ille successor paratus sit renuntiare suae portioni hereditariae, si adhuc ceterorum heredum legitima laeditur. Quodsi mens decessoris alia fuerit expresse mani-

iestata, ea attendatur, salva semper legitima heredum necessariorum (CH 1036; cf. 1038-1039).

Sic, v.gr., si valor hereditatis relictae sit 30.000 pesetarum, et tres existant heredes legitimi descendentes in primo gradu, quorum unus acceperit in vita a patre 60.00U pesetarum, legitima computatur cum 90.000 pesetarum, cx qutbus mens est legitima rigorosa. Si non habetur testamentum, tilius benehcio auctus in vita patris, debet conferre totam pecuniam, et ex tota massa hereditaria percipiet trientem; si habetur testamentum, ex quo pater vult melioratum istum fil.uin m triente, debet conferre 30.000 pesetarum, ut duo trientes non liberae dispositionis distribuantur ex aequo inter tres tilios; sed si pater voluit relinquere isti filio totum quod posset detrahi cx rigorosa legitima, filius potest retinere 60.000 pesetarum, et reclamare adhuc suam partem ex triente destinato ad legitimam rigorosam.

A collatione eximuntur diversae donationes: «) *expensae nutritionist educationis,* studiorum superiorum et similia (CH 1041.1042), sed non titulus doctoratus, beneficii et huiusmodi, honorifica potius quam utilia (CH 1043); *β) fructus ct fenora* ex rebus donatis percepta ante diem quo aperta est successio (CH 1049), nam ea fecit sua donatarius (CH 654); 7) *expensae ad redimendum a militia filium* factae, si redemptio facta est in gratiam familiae (CH 1043), secus, autem, si in beneficium ipsius filii ; δ) *donationes ad constituendam dotem,* solvenda debita heredis, etc. (CH 1035.1045), non vero donationes manuales ordinariae M.

Modus faciendi collationem duplex est: a) in specie alter, sci. conferenda ipsam rem donatam, ut generatim fit in immobilibus; *b)* minus accipiendo alter, ct ita praescriptum est semper in iure nostro (CH 1047). *Pro computatione* adhibentur periti, qui taxationem facere debent secundum valorem quem res habuerint cum donatae fuerunt (CH 1045), qui valor detrahitur ex legitima donatarii (CH 1047; cf. 1048).

655. In praxi pastorali notetur : *Collatio facienda non est, nisi petentibus aliis heredibus;* tunc, autem, iam ante sententiam iudicis, nisi constet, aut saltem probabile sit, donatorem voluisse donare absolute, sine obligatione collationandi. Si quis certus de hac voluntate donatoris, obligetur nihilominus a iudice ad collationem, potest eludere quantum possit hanc sententiam, ex falsa praesumptione datam.

ARTICULUS r

De forma testamentorum

Quaestio hic examinanda versatur circa *valorem in conscientia* testamentorum informium, i.e. forma legali destitutorum.

656. Forma testamenti est *complexus formalitalum seu solemnitatum quae, ex natura rei vel ex dispositione iuris, in co conficiendo exiguntur.* Ex iure quidem *naturali et canonico* non requiritur nisi, ut certo manifestetur externe voluntas testatoris, sive oraliter sive scripto, sive cum interventu officialis publici sive private.

58 *Distinctionem inter bona collationabilia ct non collationabilia,* sive absolute sive relative accurate factam ad nonnam CH 1035-1046, cf. apud Castan, *Derecho civil* IV ° p.235-237.

Ex iure *civili* formalitates sat multae imponi solent ad validitatem testamentorum, praesertim in forma ordinaria; praecipuas in iure nostro requisitas, supra descripsimus.

Testamentum informe est *illud quod caret formalitalibus ex iure positivo requisitis* ad eiusdem valorem. *Differt* a testamento *inofficioso,* in quo laeditur reservatio bonorum heredibus necessariis destinandorum, aliquid de portione legitima detrahendo.

657. Principia: 1. *Legata compensatoria vel renuineratoria valent in conscientia, etiamsi forma legali sini destituta.* Sic apud omnes constat. Unde quae testator reliquerit destinata ad implendam aliquam obligationem, potissimum iustitiae, sed etiam alterius rationis, fidelitatis, etc., *in foro conscientiae observari debent,* quamvis forma legalis non fuerit observata. Sane, bonum commune non exigit ut lex civilis possit decernere contrarium, sed potius suadet ut haec exceptio semper salvetur.

2. *Auctoritas publica habet potestatem invalidandi in conscientia testamenta informia, etiam ante sententiam* iitdicis. Mera haec potestas facile ab auctoribus conceditur; ct iure quidem, nam facultas testandi habet functionem socialem, ct regimen hereditarium ita influit in bonum commune, ut legislator possit intervenire, determinando formam testandi etiam sub nullitate, dummodo facilitatem eam observandi simul concedat.

3. *Testamenta informia ad causas profanas: ante sententiam iudicis haberi possunt ut valida in foro* conscientiae; *post sententiam declarantem nullilalem, sunt invalida*

Controversia est quoad primum punctum inter iuristas ct moralislas, quid legibus suis intenderit potestas civilis, utrum a primo momento invalidarc, an solum reddere rcscindibik testamentum informe. Sed in praxi certo imponitur, propter probabilitatem utriusque opinionis, norma hic indicata: possunt haberi valida ab herede cx testamento, sed non debent ut talia considerari etiam ab herede cx intestato, cui licebit ea impugnare.

Sententia *probabilis* asserit talia testamenta esse informia in conscientia *iam ante sententiam iudicis,* quia lex ea irritans fundatur in praesumptione, non fraudis, sed communis cius periculi, ideoque effectum sortitur etiamsi in casu particulari nulla sit fraus". Sd

" Sic v.gr. Molina, tr.2 disp.81; cf. 338-341; Ijissio, 1.2 c.19 n.12-29; Roxcagi.ia, tr.14 c.1 q.4; Lacroix, 1.3 p.2 n.716-720.

probabilior et communior sententia sustinet ea esse valida ante sententiam iudicis, invalida autem post sententiam; co tamen sensu, quod ct heres ex testamento possit hereditatem retinere ante sententiam, ct heres ab intestato possit postulare sententiam nullitatis, cui alius teneatur obtemperare. Rationes afferuntur tum interpretatio legis sat communis in hunc modum, tum quod hae« interpretatio satis providet bono communi, tollendo cx una parte possibilitatem circumveniendi testatorem, et ex alia non imponendo onus immodicum neque heredi ex testamento, qui potest sententiam exspectare, neque heredi naturali, qui potest eam provocare*

Applicationes: 1. *Heres vel legatarius cui testamenta ni favet: «) per se potest* licite hereditatem vel legatum occupare, quin teneatur monere heredem ab intestato dc defectu formahtatum testamenti; imo potest eas, quantum possit, honestis mediis celare, ct heredi ab intestato aliquid petenti, denegare; *β) non potest* heredem ab intestato, qui prior bona defuncti occupaverit, a possessione spoliare, neque compensationem occultam accipere, quia in pan causa dubia, melior est condicio possidentis; et *iniuste* ageret, si testamentum ialsificarct ad impediendam actionem heredum ab intestato apud iudiccm ; 7) *per accidens debet* cx caritate erga scipsum renuntiare hereditati, quando heres ab intestato determinatus est ad actionem apud iudiccm, ct certa est sententia in cius favorem, propter manifestum defectum solemnitatum, cum expensis processu inutiliter solvendis.

2. *Heres ab intestata,* pariter: a) *potest* bonai relicta, nondum ab herede cx testamento occupata, occupare; ct occupata retinere, etiam contra reclamationum alterius; potest quoque sententiam nullitatis testamenti petere, *nisi* ipse fuerit in causa cur testamentum validum non datum fuerit; *β) non potest* heredem cx testamento, qui iam bona occupaverit, propria auctoritate spoliare, vel occultam ab cq compensationem accipere.

4. *Testamenta informia ad causas pias obligant in conscientia, quamvis forma civili destituta sint, ct in foro civili invalida habeantur.*

Causa pia intelligitur "quidquid praecipue fit Dei finisque supernaturalis intuitu, ad gratiam vel gloriam coram Deo promerendam, vel in satisfactionem pro propriis vel alienis peccatis"311. Respicit, igitur, quaslibet causas *religionis ct virtutis* christianae, sive obicctive cx fine operis, sive saltem subjective cx fine operantis ad finem supernaturalem ordinentur; non tamen eas (piarum motivum sit *altruismus mere naturalis* et humana philanthropia.

* Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.927; Ballfrinî-Palmifri, III p.3.· n.695; Ver· MEKSCH. 11,535; Merkelbach, 11,493; Fekrfhfs Moniir Ia, 1,033; I.khmxuhl, 1,1382-1383. Ex CII 687.70S.71S potius insinuatur nullitas absoluta testamenti informis; sed cf. etiam 633.1254.1264.

* Molina, tr.2 d.134 n.I.

Ecclesia canonizat principialiter ius civile in respective territorio vigenti in materia de contractibus qui spectant res ecclesiasticas (cf. 1495 § 1), quales sunt causae piae a competentia civili subtractae (c.1529); et, propter similitudinem materiae, idem potest applicari ad actus hereditarios. Sed salvat peculiares dispositiones proprias per clausulam "nisi iuri divino contraria sint, aut aliud iure canonico caveatur". Iam vero, c.1513 § 2 statuit: "In ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae serventur, si fieri possit, solemnitates iuris civilis; hae si omissae fuerint, heredes moneantur ut testatoris voluntatem adimpleant''40.

Hac norma Ecclesia excepit doctrinam, iam ante Codicem communissime traditam, de valore testamenti *informis* ad causas pias, cum canon statuat obligationem monendi heredes de fideli exccutione piae voluntatis testatoris·141 Interpretatio doctrinalis istius canonis communis evasit, in sensu de obligatione conscientiae adimplendi voluntatem testatoris quamvis hoc verbum in ipso canone prudenti moderatione omissum fuerit[43][44] excepto tamen casu testamenti vel legati *inofficiosi,* quod haud iniure impugnant heredes usque dum legitimam obtineant, sicut dictum est. Applicatio, autem, normae fit, non ad solas causas pias in favorem personae moralis ecclesiasticae, sed ad omnem causam piam, proprie talem, quippe quae omnes sunt "in bonum Ecclesiae".**

658. In praxi caute agendum est cum huiusmodi heredibus, qui facile sunt in ignorantia ac bona fide, et tali animo, ut serio timeri debeat, ne moniti renuant exeeutionem obligationis. Quo in casu valent normae consuetae de bona fide imprudenter non turbanda sine sufficienti motivo.

ARTICULUS VI

De testamenti revocatione, caducitate, executions

659. I. Revocatio testamenti sub quacumque forma facti, sive ad causas pias sive ad profanas, *per se a testatore semper pro lubitu fieri potest,* cum ultimae voluntates natu-

40 Cf. J.Brys, *De piis fidelium voluntatibus:* CollatBrug 39 (1939) 381-384,45·462; 40 (1940) 53-56, F.Litt, *De bonis reservatis:* RevEcclE 30 (1938-39) 255-258; Vermeersch, *De testam'ento ad causas pias:* PerMorCanLit 19 (1930) 49-63.

41 Obligationem monendi edixit expresse CIC interpretando sensum verbi *moneantur:* AAS 22 (1930) 196. Cf. etiam c.2348. Hoc satis indicat heredun: obligationem in conscientia.

42 Cf. P.Gjli.ET, *De piis fidelium voluntatibus:* CollectMechlin 1 (1927) Î0-89; J.Brys, *l.c.*

43 Cf. Vermeersch, 11,526,3.

44 Cf. Noedix-Schmitt, 11,556; G.Vromant, *De bonis Ecclesiae tcmporalibw* (Lovaina 1927) p.168; P.Gileet, *De piis fidelium voluntatibus:* CollectMechlin 1 (1927) 84.

ra sua revocabiles sint. Et iura civilia quemlibet contractum vel promissionem de *non revocando* testamento irrita solent declarare (cf. CH 737).

Revocatio fieri potest: a) EXPLICITE, per actum *cerari notario,* quo mutatio voluntatis exprimatur, vel per testamentum posterius, in quo rescindatur prius (cf. CH 739); b) tacite, per *testamentum posterius* perfectum", nisi in eo declaretur a testatore voluntas retinendi prius in toto vel in parte (CH 739), et *per destructionem testamenti* a testatore vel de eius iussu facta.

Praesumptio luridica revocationis habetur, cum testamentum clausum reperitur apud testatorem fractis sigillis aut involucro, deletis subscriptionibus, etc. (cf. Cl I 742); item *quoad legata,* cum ipse testator ca substantialiter transmutat vel alienat, etiamsi eadem denuo acquirat (CH 869).

Applicatio: *Cum alterum testamentum fit post primum:* «) *si utrumque fuerit solemne,* valet alterum, etiamsi sit ad causas profanas, dum primus erat ad causas pias; *β) si primum fuerit solemne, alterum informe,* valet primum quoad causas profanas, sed primum quoad causas pias, in quibus non solemnitas, sed voluntas testatoris attenditur; v) *si primum fuerit solemne ad causas profanas, alterum informe pariter ad causas profanas,* in foro conscientiae et ante sententiam iudicis res est dubia, sed certum est heredem ab intestato non posse retinere hereditatem, sed alterutri ex designatis debere eam tradere; ô) *primum fuerit solemne ad cautas pias, alterum informe ad causas profanas,* in foro conscientiae et canonico non valet prius quippe quod ex voluntate testatoris revocatum est; ideoque succedit, aut heres ab intestato, aut heres ex altero testamento.

De promissione et iuramento non revocandi testamentum, ita videtur distinguendum: a) *ex nattira rei valide et licite potest fieri;* nam testamentum essentialiter revocabile, licite potest non revocari; b) *si non irritat* ius civile huiusmodi promissiones ct iuramenta, licita et valida sunt, ct obligationem non revocandi operantur; sed revocatio nihilominus A'alida est, quamquam offendit fidelitati vel religioni, et potest offendere iustitiae cum consequenti obligatione rcali reparandi damna 40, si ex iustitia suscipere velit obligationem; c) *si irritat* ius civile huiusmodi promissiones et iuramenta: a) *in causa profana,* promissio et iuramentum nulla sunt in utroque foro, tanquam de re quae propter bonum commune interdicta et illicita reddita est per legem, nisi forte iura-

45 Sed prius reviviscit, si testator ici expresse declarat et posterius revocat (CH 739).

48 Haec obligatio, quae est ex titulo compensationis, transit ad heredes. Cf. Lkssio, 1.2 c.19 n.97-100: Molina, tr.2 d.150.188; Luco, d.24 n.32.

mentum adiectum fuerit ut aliquid per se stans, independenter a promissione invalida, in quo casu ipsum obligat ex religione ; /3) *in causa pia,* tam promissio quam iuramentum valida sunt vi c.1513, ct obligant respective ex fidelitate ct religione 47.

660. **II. Caducitas testamenti** reducitur ad revocationem eiusdem, ct adest quando dispositiones testamentariae, ab initio validae, effectum sortiri non possunt propter superveniens impedimentum, verbi gratia quia heres voluntarius vel legatarius moritur ante testatorem, vcl renuntiat hereditati, vel incapax redditur hereditatem adeundi; si res legata pércat, etc. (cf. CH 740.766.789) ; item quando testamentum validum non elevatur tempestive in scripturam publicam, etc, (cf. CH 689.703.704.719.720.730.731).

661. **III. Executioini testamenti** providere potest testator per designationem unius vel plurium *executorum* (albaceas), iuridice capacium (CH 892); quodsi nullus fuerit designatus, vel designatus non acceptaverit (cf. CH 898) aut renuntiaverit, mortuus fuerit, etc., exeeutio pertinet ad heredes.

A. *Ex iure hispano: exeeutorem agere possunt,* quicumque sint capaces se obligandi, etiam religiosi de licentia superioris ad normam Constitutionum (cf. CH 893) ; *institui possunt* particulares ad determinata negotia, vel universales ad omnes dispositiones exequendas; etiam plures numero, quorum singuli in solidum cum iure preventionis, vel successive, vel omnes in communi agere possint aut debeant, iuxta voluntatem testatoris (CH 894-897); *facultates habent a testatore* determinatas (CH 901.909), vel determinatione non facta, eas quae in iure continentur (CH 902-903); *licet munus sil gratuitum,* testator potest officia exeeutorum remunerare (cf. tamen CH 900), et semper est illis facultas solvendi expensas factas ex bonis testatoris (CH 908).

Executores qui designationem acceptaverint, tenentur munus fideliter obire, non modo quoad rem, sed etiam quoad condiciones, modum et fines secundum voluntatem testatoris explicite manifestatam, aut in dubio rationabiliter praesumptam; sunt enim ad instar mandatarii qui voluntatem mandantis exequi debet.

In interpretanda voluntate testatoris: a) *si condiciones, fines aut modi a testatore indicati servari nequeant,* quia sunt impossibilia aut contra bonos mores, habentur pro non adiectis, et non attenduntur; /3) *legatum relictum pro orphonis,* distribui potest filiis parentum invalidorum, quorum condicio luctuosior est ; γ) *legatum relictum puellae determinatae ut nubat,* potest ei tradi si ingrediatur religionem, etenim vo-

47 Cf. Lessio, l.2 c.19 n.95-96; Molina, tr.2 <1.150; Luco, <1.24 n.25-26; Novdin-Schmitt, 11,563; Vermeersch, 11,523; Waefelaert, 1,594.

linitas testatoris praesumitur fuisse adiuvandi eam in eligendo statu, secus esset condicio impediens maius bonum ; probabiliter potest quoque dari, si iam nupta est, quia designando eam *determinate,* testator satis significavit voluntatem eam adiuvandi in ordine ad matrimonium ; si autem relinqueretur puellis *indeterminatis,* ut nubant, voluntas praesumitur fuisse adiuvandi eas quae volunt nubere et orbantur mediis, ideoque eis applicandum esset.

B. Ex iure canonico: a) exeeutorem agunt imprimis persona vel personae ab ipso testatore vel fundatore designatae, eaeque tenentur voluntatem testatoris diligentissime cxcqui, etiam circa modum administrationis et erogationis bonorum; ac perfuncto munere debent rationem reddere Ordinario[4"], non obstantibus clausulis huic iuri Ordinariorum contrariis testamento forte adiectis (cf. c.1515 § 2-3); *β) Ordinarius, tamen, habet ius et officium vigilandi,* ut piae voluntates rite impleantur, imo subsidiarie ipse est per se vel per suos delegatos executor omnium piarum voluntatum, quarum executor vel non designatus est a testatore, vcl munus sibi creditum implere nolit (c.1515; cf. 1516 § 3).

662. *Mutatio ultimarum voluntatum* ad causas pias, sive *imminuendo ipsa onera,* praesertim quoad numerum, salva substantia, v.gr. si loco 100 missarum celebrentur 80, sive *mitigando circumstantias* accessorias, v.gr. ut missa sit lecta pro cantata, sive *commutando opus* a testatore vcl fundatore designatum pro alio opere, v.gr. applicando pauperibus legatum relictum pro templo, *nequit fieri valide nisi ex insta et necessaria* causa Cum ea, autem, fieri potest auctoritate Sedis Apostolicae, moderatricis omnium piarum voluntatum.

Reservatur per se Sanctae Sedi quàecwnujue mutatio ultimarum voluntatum, nisi fundator hanc facultatem expresse etiam Ordinario loci concesserit (c.1517 § 1). Attamen, si exeeutio onerum *propter imminutos reditus* aliamve causam, sine administratorum culpa, *impossibilis evaserit,* onerum imminutio, reductio, moderatio fieri potest etiam ab Ordinario, auditis iis quorum interest, et servata meliori quo fieri possit modo fundatoris voluntate, excepta *redactioiu missarum,* quae semper Sedi Apostolicae unice competit (c.1517

" Ordinarius intelligitur *rclifjiosus* pro ultimis voluntatibus in favorem Religionis; secus est semper Ordinarius *loci* pro bonis attributis loci seu dioecesis ecclesiis, incolis aut piis causis iuvandis (c.1515 collato 1516 §3).

" *Causa iusta ct ticccssarta erit* in genere, quod fundatoris voluntas rationaliter impleri nequeat eo modo quo fundator voluit; v.gr. si determinavit ecclesiam aedificandam in tali loco, et ibi aedificari nequit, iustc in alio aedificatur.

CAPUT III

De successione ab intestato

Duabus paragraphes exponimus *quinam* sint heredes ab intestato (§ 1), *qw modo ct quo ordine* (§ 2) succedant.

663. Successio ab intestato intelligitur *ius succedendi in iura ct onera illius qui sine testamento mortuus est.* Locum, igitur, habet, quoties decessor testamentum non fecit saltem de omnibus bonis, aut illud invalidum fecit.

Ordines in successione intelliguntur *series personarum consanguinearum quae successive, aliae post alias, ad succedendum in- bona defuncti ab intestato vocantur.* Saltem considerari solent tres, sci. descendentes, ascendentes et collaterales proximiores.

Gradus distinguuntur in eodem ordine, et sunt distantia *succedentium a decessore,* ita ut in ordine v.gr. descendentium, filii constituant primum gradum, nepotes secundum, ct cetera.

§ 1. *De successoribus ab intestato*

664. I. *Ius succedendi ab intestato multo probabilius cx iure naturae competit proximis consanguineis defuncti,* filiis praesertim ct nepotibus. Licet, enim, facultas testandi probabiliter ita plena sit, ut non restringatur iure stricto vel ipsorum filiorum testantis, ubi decessor de bonis suis non disposuit, omnino naturale videtur ut ii in eius bona succedant, qui illius quasi personam continuare censentur. Sic suadent considerationes alibi factae: *stabilitas ct continuatio* familiae: *communicatio* eiusdem in bonis paternis, quae facit ut usu et destinatione quodammodo res parentum pertineant ad filios; *aequitas,* quae exigit compensationem pro utilitate et augmento allato ad patrimonium familiare per industriam membrorum familiae1.

Leges civitatum hanc exigentiam solent confirmare ct, cum in se sit sat indeterminata, eam magis determinant, statuendo gradur: cognationis ad heredem ab intestato requisitum, modum successio-

1 Cf. Leo XTIT. Encycl. *R.N.,* ubi satis insinuatur hoc quoque ius, ab istestato succedendi (supra n. 631).

nis, etc.; quae dispositiones utpote detcrminativae proprietatis, obligant in conscientia.

665. II. *Ex iure nostro* (CH 912) successio ab intestato locum habet; quando aliquis moritur *intestatus,* vel cum testamento nullo aut caduco; quando in testamento valido *de aliquibus bonis non disposuit,* unde relate ad ea moritur intestatus; quando heres institutus *non habet condiciones* a testatore requisitas, vel moritur ante testatorem, vel rcicit hereditatem, nullo substituto designato a testatore et nullo iure in aliis coheredibus existente *accrescendi,* seu accipiendi partem illam hereditatis quae non potuit ab alio acceptari, vel repudiata fuit; quando heres institutus est *incapax* succedendi.

666. III. *In iure nostro ab intestato legitime succedunt:* *a)* Defuncto legitimo: a) *in linea recta,* tum descendentes tum ascendentes, indefinite (CH 930.935.939), in concursu cum filiis naturalibus ac coniugi superstate, pro respectivis quotis (CH 834.836.840. 841.942); *β) in linea collaretali,* consanguinei usque ad quartum gradum civilem (CH 954); 7) *deficientibus descendentibus ct ascendentibus* intra certos gradus, succedit coniux superstes non divortiatus (CH 952); δ) *deficientibus aliis heredibus* lege determinatis, succedit Status (CH 956).

b) Defuncto naturali recognito vel cx concessione regia legitimato: a) *descendentes legitimi; β) filii naturales* recogniti corumque *legitimi* descendentes; 7) *parentes* naturales vel qui ex cis defunctum recognoverit; δ) *fratres* naturales; e) *coniux* superstes; .0 *status* (CH 944.945.952).

c) Defuncto illegitimo: a) *descendentes* legitimi; *β)* filii *naturales recogniti* eorumque *legitimi descendentes,* 7) *coniux* superstes; δ) *status.*

§ 2. *De modo ei ordine successionis*

667. I. Modi successionis *sunt*: a) *per capita,* b) *per stirpes,* c) *per lineas.*

a) Per capita succeditur, quando singuli heredes aequali gradu consanguinitatis iungebantur cum defuncto, unde hereditas eis dividenda in tot partes aequales seu viriles distribuitur, quot sunt capita seu heredes iure "proprio" succedentes; sic v.gr. filii viventes, succedunt per capita patri ab intestato defuncto; similitcrque fratres germani fratribus germanis.

Gradus consanguinitatis, seu communitatis sanguinis, sive ex generatione (linea recta), sive ex procedentia a communi stipite (linea collateralis), computantur respective *cx distantia ad slipitem* (tot gradus quot generationes) et *ex distantia a communi stipite* (tot gradus quot personae, una minus, vel quot generationes in utroque tractu, CH 918)a.

* ***In*** *iure canonico,* in linea collaterali tot gradus computantur, quot generationes in tractu magis distante a communi stipite (c.96).

b) Per stirpes succeditur, quando unus vel plurcs cx vocandis heredibus ab intestato mortui sunt relicta descendentia, quae ipsis subrogatur ex fictione iuris titulo "repraesentationis" (cf. CH 924); in tali casu tota stirps unius heredis defuncti vocatur in repraesentationem genitoris, ct accipit portionem quae illi contigisset, dividendam deinde per capita inter cos qui per stirpem successerunt. Sic v.gr., si Petrus moritur ab intestato relinquens duos filios, Paulum et loanncm, et duos nepotes, Andream et lacobum, filios defuncti Philippi, succedunt Paulus et Joannes per capita, accipientes singuli v.gr. 100.000 pesetarum; dum Andreas et lacobus succedunt per stirpem, accipientes coniunctim 100.000 pcsctarum, per capita inter eos dividendarum.

In iure nostro repraesentatio habetur *in linea· descendenti,* semper ac sine limitatione (CH 925); *in linea collaterali* conceditur filiis fratrum tam rchm· riorum quam consanguineorum vel uterinorum, si concurrant cum avunculu aliisvc fratribus defuncti (CH 925) ad repraesentandos sive defunctos sive vivos exheredatos vel incapaces (CH 929); quodsi ipsi soli concurrant, hereditatem adeunt proprio iure (CH 927).

c) Per lineas succeditur, quando deficientibus descendentibus in una linea, vel in directione unius lineae, v.gr. descendentes ct ascendentes vel soli descendentes, successio ab intestato corresponde! alteri lineae, sci. collaterali, vel alteri directioni eiusdem lineae, sd. ascendenti cum desunt descendentes.

In iure nostro consistit in dividenda hereditate in duas partes, quarum altera destinatur sucessoribus lineae paternae, altera successoribus lineae maternae. Codex civilis non applicat hunc processum nisi successioni ascendentium secundi vel posteriorum graduum, pro casu in quo haberentur plures aequalis gradus ad lineas diversas pertinentes" (cf. CH 937) 3.

668. II. *Successio inter varios ordines et gradus regi solet satis communiter principio exclusionis, substitutionis et repraesentationis.* Sci.

a) *Ex principio exclusionis,* prior ordo et gradus, subséquentes ordines et gradus excludit a successione. Ita, si habentur descendentes, hi excludunt omnes ascendentes et collaterales ; et si adsunt personae primi gradus, excludunt alterum gradum et sequentes, salvo iure repraesentationis, participantibus singulis *per capita,* Seu in partes aequales.

/3) *Ex principio substitutionis,* deficientibus heredibus primi ordinis, succedunt heredes ordinis subsequentis, et iis deficientibus, heredes ordinis tertii, etc. *Intra eundem ordinem,* si deficiunt heredes primi gradus, succedunt heredes gradus secundi, etc.

γ) *Ex principio repraesentationis* intra eundem ordinem heredes gradus remotioris ad successionem iure repraesentationis vocantur, loco sci. suorum ascendentium gradus su-

• Castàn, *Derecho civil* IVe,650.

perioris, qui, si viverent, de hereditate participarent ; et repraesentantes isti participant *per stirpes,* seu iuxta numerum stirpium ex quibus heredes oriuntur, non iuxta numerum ipsorum heredum.

669. III. *Ex iure hispano* successio ab intestato ita fit ut ex diversis ordinibus determinatis in iure, *primus existens excludat omnes reliquos* subséquentes; unde secundus ordo non ingreditur nisi prior totaliter deficiat, nec tertius nisi secundus pariter vacet, etc In particulari, autem, successionis ordines sic breviter indicari possunt :

a) *Descendentes legitimi,* vel legitimati per subsequeris matrimonium, qui eis aequiparantur (CH 122), succedunt: *filii,* per capita; *nepotes,* per stirpes iure repraesentationis (CH 930-934). His deficientibus, succedunt :

β) Ascendentes legitimi, et quidem parentes ex aequo; si alteruter tantum existât, ipse totum accipit, excludens avos; inter avos *dimidiae partes* sunt pro eo vel eis qui vivant cx utraque parte, ex aequo distribuendae ubi uterque vivat; ct *totum* est pro avis unius lineae, si bini cx altera obierunt (CH 935-938)4. His quoque deficientibus succedunt :

7) *Filii naturales legaliter recogniti* vel concessione regia legitimati, per capita vel stirpes, solummodo quoad bona patris; non verbi gratia quoad bona avi, etiamsi is furtasse successit patri in bonis istius (CH 939-943) ".

His deficientibus, succedunt:

5) *Collaterales fratres, eorumve filii,* in hunc modum: si existunt *tantum fratres germani,* hereditatem capiunt ex aequo; si simul *concurrunt filii fratrum germanorum* defuncti, hi succedunt per stirpes; si concurrunt fratres *germani cum uterinis* (ex diverso patre) *vel consanguineis* (ex diversa matre), germani accipiunt quantitatem duplo maiorem quam alii ; si concurrunt *soli fratres non germani,* sed uterini aut consanguinei, et similiter si concurrunt *soli nepotes,* omnes succedunt per capita, et filii alicuius eorum iam defuncti, per stirpes (CH 925.927.946-951). His deficientibus, succedit:

e) *Coniux superstes,* nisi intercesserit sententia divortii quae transierit in rem iudicatam (CH 952). Hoc quoque deficiente, succedunt :

0 *Alii collaterales usque ad quartum gradum* civilem, sine praeeminentia ratione lineae ascendentis vel descendentis, et sine respectu ad cognationem ex duplici vel simplici vinculo, *omnes per capita;* sed ita ut proximiores excludant remotiores nec admittatur ius repraesentationis (CH 954-955). His quoque deficientibus succedit :

η) *Status,* qui tertiam partem assignat beneficentiae municipii ubi defunctus domicilium habebat, 1/3 partem provinciae, et reliquam 1/3 partem, Capsae amortizations debiti publici (CH 956 958), ct nunc, suppressa illa Capsa, applicatur Thesauro (RO 1-4-1931).

* Cum descendentibus et ascendentibus qui hereditatem adeunt ab intestato, concurrunt pro respectivis suis quotis filii naturales et coniux superstes; is, praeterea, cum filiis illegitimis naturalibus et cum fratribus ac filiis fratrum.

° Filio naturali sine descendentia legitima vel recognita, succedunt parentes, et eis deficientibus, fratres naturales (CH 944.945; cf. 839.846).

De contractibus

Postquam in praecedentibus egimus dc negotiis iuridicis *unilateralibus,* agendum iam est de negotiis iuridicis *bilateralibus,* seu de contractibus; et primum quidem de *contractibus in genere* (titulus **I**); deinde, de contractibus *un lote·ratibus praecipuis* (titulus **II**); postea, de contractibus *bilateralibus intperfectù* (titulus **III**); quarto de contractibus *bilateralibus perfectis* (titulus IV); tandem, de contractibus *aleatoriis* (titulus V).

TITULUS I

De contractibus IN GENERE

(CII 1254-1314)

Duplici capitulo exponemus sub hoc titulo generalia de *notione* contractuum (c.l) et de *obligationibus* ex eis derivatis (c.2).

Hürth-AbellAn, *De praeceptis* 11,259-310: Fanfani, 11,381-404; Merkelbach, 11,451-476; Noldin-Schmitt, II 523-545; Tanqutrey, 111,591-653;Wolters, 1,828-861; Caston, *Derecho civil* 11°,582-688.

CAPUT I

De notione et divisione contractus

Summa rerum dicendarum: Tradita *notione* contractus, exponuntur praecipuae *divisiones,* ad complementum vel maiorem distinctionem eorum quae supra tradita sunt agendo de negotiis iuridicis.

670. I. *Contractus* est *actus iuridicus bilateralis* cui, in quantum est talis, applicantur omnia quae de his actibus superius dicta sunt; ut contractus, autem, definitur *coiivcnlio qua unus vel plures se obligant erga unum vel plures alios, ad aliquid dandum, faciendum vel omittendum*2. Dicitur:

Conventio, i.e. consensus mutuus plurium in idem pia-

1 In CH 1254 describitur hoc modo: “El contrato existe desde que una o varias personas consientcn en obligarsc respectu de otra u otras, a dar algura ÇQ53 o prestar algïin scrviçio."

cituin, qui inter homines necessario debet in fieri *per signum externum* manifestari, et in facto esse operatur ad modum causae formalis relationem iuridicam inter contrahentes, tanquam effectum immediatum, cui consequitur obligatio.

Unus vel plures, nempe duae saltem personae requiruntur tanquam *subiectum* conventionis ineundae, cum nemo possit secum contrahere, aut ius alteri nescienti vel non acceptanti obtruderet[1], salva possibilitate *autocontractationis,* cum eadem persona gerit de duobus patrimoniis eaque ponit in relatione mutuae obligationis [3].

Se obligant, sic indicatur primarius *effectus* conventionis, sci. obligatio, sumpta non pro relatione iuridica quam certe includit, sed pro *debito* morali aliquid dandi, faciendi vel omittendi, tanquam *obiectum* contractus.

671. Applicationes: 1. *Subiectum* contractus sunt *duae ut minimum personae,* iuridice habiles; titularis iuris personalis ad rem in cuius gratiam obligatio contrahitur (creditor, stipulator) et ca quae obligationem suscipit (debitor, pollicitator) ; *obiectum,* seu materia circa quam, est *res* corporalis vel incorporalis conferenda, *actio* praestanda, *obligatio* extinguenda; *forma* intrinseca constitutiva, est mutuus *consensus; causa* contractus, seu *finis essentialis,* immediatus, directus et magis proximus a contrahentibus intentus in contractu, semper est eadem in contractibus eiusdem speciei (cf. CH 1274), *ex iure hispano* semper ad existentiam contractus requisita (cf. CH 1275) [4] ; ***effectus,*** est relatio iuridica, cum consequenti *obligatione morali* saltem in una parte, plerumque ex iustitia commutativa.

672. II. Dividitur contractus, utpote negotium iuridicum, in omnes illas divisiones supra expositas negotii iuridici, quae in contractibus habent praecipuam applicationem.

- Ex CH 1262 apud nos potius non admittitur pollicitatio romana, seu promissio nondum acceptata et tamen obligatoria promittenti; licet aliquando consensus ex una parte deficiens, potest per auctoritatem publicam, ex boni communis exigentiis suppleri. Cf. tamen circa vim obligantem obligationis Castax, *Derecho civit* IIIT,380ss.

1 Cf. Castam, *Derecho civit* F,762ss; HIT,327ss; F.de Castro, *Et autocontrato en el Derecho privado espaiiol:* Rev. Gener, de Eegislaciôn y Jurisprudence 151 (1927) 334SS.

4 Non est confundenda haec *causa contractus* cuim causa relate ad *obligationem* considerata (cf. CH 1261), neque cum *motivo contractus.* Causa contractus est ratio ipsi contractui intrinsece inhaerens et inseparabilis, v.gr. in emptione-venditione acquisitio pretii pro venditore, et acquisitio mercis pro emptore; e contra motivum contractus est ratio personalis maxime varia pro diversis subiectis contrahentibus, etiam in eodem contractu determinato.

Inter moralistas plcrique non admittunt causam tamquam elementum specia le contractual!, quia confundatur vel cum ipso obiecto vel cum condicione aliqua obiecti. Sed CH eam omnino requirit tanquam elementum speciale, ut dictum est; ct quidem veram, non erroneam aut simulatam, ct liettam (cf. CH 1275.1277).

Sed quaedam earum paulo aliter ad contractus applicatae intelliguntur, et aliae peculiariter in contractibus occurrunt, modo statim describendo:

1. *Ratione obligationis,* in u) unilateralem, in quo obligatio suscipitur *ex una tantum parte,* v.gr. in pura donatione, in qua unus habet obligationem erga alterum non obligatum, et *b)* bilateralem, seu synallagmaticum, in quo habetur *obligationis reciprocitas* inter partes, quarum altera se obligat erga alteram, vicissim obligatam, v.gr. in emptione-venditione aut in locatione-conductione 5.

Contractus synallagmaticus distinguitur ulterius: a) *perfectus,* in quo utraque obligatio est aeque praecipua, et ex conventione immediate orta, modo sive commutativo, v.gr. in emptione-venditione, sive aleatorio, ut in assecuratione vitae; *β) imperfectus,* in quo obligatio alterutrius partis est accidentalis, occasionaliter orta, v.gr. in contractu depositi, in quo deponens obligatur ad solvendas depositario expensas, si forte factae sint.

2. *Ratione motivi,* in: *a)* gratuitum, in quo una pars alteri aliquam utilitatem *absque ulla compensatione* praestat, ex pura intentione benefaciendi, v.gr. in donatione; *b)* onerosum, in quo *utraque pars quaestum* et utilitatem percipit.

Omnis quidem contractus unilateralis est gratuitus, ct omnis onerosus bilateralis; sed non omnes contractus bilaterales sunt onerosi nisi imperfecte, nam sunt aliqui qui per se cedunt in utilitatem unius tantum partis, sed per accidens etiam alteri parti onus imponunt, verbi gratia depositario, mandatario, commodatario, ut rem depositam, mandatam, commodatam, diligenter custodiant, tempestive restituant, etc.

3. *Ratione certitudinis eventus,* contractus bilateralis dividitur in: a) commutativum, in quo quilibet e contrahentibus obligatur, independenter ab incerto eventu, ad dandum, vel faciendum *aliquid, quod censetur aequivalens* illius quod sibi datur vel fit, v.gr. in locatione; *b)* aleatorium, in quo unus e contrahentibus, pro re vel servitio praestito, obtinet *spem aequivalentem lucri* percipiendi, vel damni vitandi, ab ignoto eventu dependentem.

4. *Ratione formae,* in *d)* solEmnem, pro quo ex iure exiguntur ad valorem quaedam *formalitates* observandae, verbi gratia scriptura publica ex nostro iure pro casibus CH 633.

4 Actus iuridici divisio in *unilateralem* ct *bilateralem* sub alio respectu ficti est supra, sci. non ratione *obligationis* susceptae, sed ratione voluntatis vd voluntatum in negotio concurrentium. Quilibet contractus est necessario actus iuridicus bilateralis.

1280.1628.1875 enumeratis, et scriptura privata in contractibus omnibus in quibus praestationes superant summam 1.500 pesetarum (ibid.)®; *b)* simplicem, si ad eius valorem *nullae speciales solemnilates* a iure requiruntur, sed satis est ut clementis essentialibus constent. Ex CH 1278 "contractus, sub quacumque forma celebrentur, sunt obligatorii, modo adsint in eis condiciones essentiales ad eorum validitatem". Cf. CH 1261.

5. Ratione modi quo perficitur, in: a) consensuaiem, qui *solo consensu* partium, sive oretenus sive in scriptis sive alia ratione praestito, in suo esse perficitur, et effectus iuridicos plene producit (cf. CII 1258); *b)* realem, qui non solo consensu, sed *rei traditione* demum perficitur ⁋.

6. *Ratione nominis,* in: a) nominatum, qui proprium nomen in iure vel usu habet, ut emptio, conductio, locatio, et praeter quam normis generalibus contractuum, solet normis specialibus regulari; *b)* innominatum, qui proprio nomine caret, ideoque verbis gcnericis designatur, apteque ad *quatuor* species reducitur, sci. do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias.

7. *Ratione consensus,* in: o) absolutum, qui a *nulla condicione* dependet; /.') condicionatum, qui a condicione aliqua dependet, sive *suspensiva,* a qua inchoata obligatio contractus assumitur, sive *résolutiva,* a qua impleta obligatio ex contractu suscepta cessat.

Aaliae divisiones recurrunt, quae de actibus iuridicis expositae sunt, potissimum : *ratione efficaciae,* in : *validos, invalidos, annuilabdes* vel *rescuidibiles, nudos* ct *vestitos; ratione consensus,* in: *puros* ct *qualificatifs; ratione dependentiae,* in : *principales* et *subsidiarios.*

e Contractus solemnes qui sine requisitis formalitatibus celebrantur, dicuntur *informes,* et in foto externo actionem non pariunt. Cf. CH 1279. Articulus 1280 CH qui in textu citatur principialiter non modificat normam a.1278, nec aliud significat, iuxta a.1279 nisi quod alterutra pars contrahens possit alteram compellere ad conficiendam scripturam publicam ad normam citati articuli. Cf. CastAn, *Derecho civil* **III**7,352-356.

7 *Ad discernendos contractus consensuelles a reatibus* attendatur ipsa significatio nominis; quae si *meram conventionem* partium significat, ut promissio, societas, locatio, erit consensualis; si autem *ipsam rem vel actum externum* significat, ut depositum, pignus, commodatum, mutuum, erit realis. Aliquando res est dubia ex natura sua, v.gr. in emptione-venditione, et iura civilia determinare solent utrum traditio rei ad valorem requiratur, an non. Cf. CH 1450.

CAPUT II

De obligatione contractuum in genere

Effectus contractibus in fieri communis directus, est *obligationis,* sive *substantialis* cx omni contractu ortae, sive *accidentalis* contractibus qualificatis propriae, *productio, mutatio vel extinctio.* De hoc effectu quaedam generalia dicenda sunt, applicando ad hunc casum concretum plura quae generalius alibi dicta sunt de obligatione legum in materia iustitiae. De alio effectu contractuum indirecto et per accidens, seu de obligatione reparandi damna alteri parti forte illata, opportunius dicetur agendo dc iniustitia satisfacienda.

673. Obligatio contractus est *vinculum morale-iuridicum quo contrahentes astringuntur ad aliquid praestandum, jaciendum vel omittendum.* Dicitur:

Vinculum morale-iuridicum, seu necessitas plerumque ligans contrahentes non sola lege conscientiae, ex vi pure *moralí,* sed etiam titulo *iuris* humani positivi, ex vi, etiam physica, quam potest adhibere auctoritas ad urgendam obligationem a contrahentibus ad normam legis susceptam.

674. Dividitur: 1. *Ratione fundamenti,* in : ci) NATURALEM, quae ex contractu *vi solius iuris naturalis* oritur, et in conscientia ligat, quin tamen iure civili assistatur, sed neque contradicatur et irritetur; *b)* civilem, quae *ex iure civili* oritur, et actionem ad cani urgendam in foro externo parit, sed obligationem conscientiae non producit, saltem ante indicis sententiam; c) mixtam, quae est naturalis *simul* et civilis.

2. Ratione modi, in: *a)* absoi.utam vel CONDICIONATAM, prout independenter a condicionibus existât, vel secus ; *b)* coniunctivam vel alternATIVAM, prout plura sint in obligatione simul et solutione, vel plura quidem sint in obligatione, sed unum tantum in solutione, ad libitum generatim debitoris cx pluribus solvendum; *c)* FACULÏAtivam vel determinativam, prout una res sit in obligatione et alia in facultate electionis ad substituendam illam, vel una sit in obligatione et eadem taxative in solutione, quin possit substitui per aliam.

675. Principia: 1. *in genere obligatio contraditalis, sensu sive morali sive iuridico legitime orta, per se in conscientia fideliter servanda est, ratione tamen habita misericordiae cuiusdam socialis et tolerantiae praxium quarundain etiam verbis contractus oppositarum.* Explicatur:

Obligatio moralis necessario exurgit ex contractu naturaliter valido, et per legem positivam ipso facto propter bonum commune non irrito, ex quo una pars *ius suum tradit alteri acceptanti, et sic vere illud acquirenti.* Et si quidem de stricto iure agitur, obligatio est cx iustitia commutativa; si vero de alio titulo minus stricto, v.gr. de gratuita promissione, obligatio mitior est, fidelitatis in casu memorato.

Obligatio iuridica lege positiva iuste sancita, similiter obligat in conscientia *secundum sensum et ambitum praescriptionis;* nam indubium est auctoritatem humanam posse m contractibus subditorum influere, casque modificationes inducere quas ratio boni communis commendat vel requirit.

Per se in conscientia fideliter servanda est utraque obligatio; et *moralis* quidem, quia rectitudine servandae fidei coram Deo tenemur ; *iuridica,* vero, quia ordine legitimo humano per se astringimur coram Deo.

Accedit quod obligatio iuridica potest transformari in obligationem moralem propter voluntatem contrahentium, consensum secundum dispositiones legis praestantium, et sic naturalem obligationem ad eas dispositiones extendentium. *In praxi,* autem, valor singularum legum (mere non assistentium, prohibentium, inhabilitantium, irritantium, etc.) apprime erit considerandum, sicut et mens non subdola contrahentium, dum beneficium legum positivarum intendunt vel negligunt.

Ratione habita misericordiae cuiusdam socialis, prout "percipitur in legislatione hodierna, qua condiciones humanae bonitatis praecipue erga debiles imponuntur''1; cuius legislationis normae, quatenus ad bonum commune sint necessario observandae, subtrahuntur liberae contrahentium dispositioni, et obligant cx iustitia legali, imo et ex commutativa, in quantum contrahentem debilem *muniunt* iure aliquid necessario in contractu exigendi. Saepe tamen huiusmodi leges, citra conventionem partium, non obligabunt in iustitia *nisi post sententiam* iudicis.

Et tolerantiae praxium verbis contractus oppositarum; nam in pluribus negotiis commercialibus, industrialibus, portuariis, etc. quaedam praxes, fortasse contra legem et praeter contractum explicitum, non semel vigent sciente et con-

1 V.Heylen, *Tr. dc iure ct iustitia* p.338; cf. G.Ripert, *Le régime demqcratiquc et le droit civil moderne* (Pans 1936),

sentiente auctoritate; quibus sub respectu morali connivere et accommodari licet, dummodo dc prudentia et iustitia actionum ex debito consensu tacito partium et ordine publico sufficienter constet.

Applicatio: *Falsificationes computationum commercialium,* ita ut alia computatio praesentetur inspectoribus fisci, alia secreto statuatur in conventionibus ipsis, *retributiones secretae,* adulterationes mercium publice propositarum, occultationes defectuum accidentalium, plus minus artificiose, sed citra mendacium, etc., *pro adiunctis temporum et regionum* diiudicandae sunt.

In praxi, pastor animarum *principialitcr condemnare debet tales praxes,* quippe quae moralitatem publicam corrumpere natae sunt et iniustitiis privatis viam sternunt; sed non raro ex debito consensu partium admitti possunt, ipso ordine publico non obstante. Tamen pro viribus enitendum est, ut *cultus virtutum socialium* et reverentia legum in omnibus restaurentur.

2. *In particulari praeter obligationes strictae iustitiae, attendendae sunt in contractibus exigentiae aliarum quoque virtutum, ita ut contractus secundum aequitatem, consensu partium nullatenus vitiato, incanlur.* Explicatur:

Praeter obligationes strictae iustitiae, cas sci. quae in omni fere contractu habentur, et obligant contrahentes ad rectam intentionem habendam, *exclusa qualibet deceptione* damnosa alterius contrahentis; *praescriptis legis* subdole non praetermissis, ad favorem rescissionis eventualiter invocandum coram indice; *clausulas* voluntarie acceptatas fideliter observando; *acquivalentiam* praestationum, nisi voluntas beneficii concedendi constet, sincere statuendo, etc.

Exigentiae aliarum virtutum in contractibus peculiariter attendendae, referuntur potissimum ad: *veracitatcm* in manifestandis condicionibus obiectorum, ita ut elementa conventionis clare ex utraque parte aperiantur, ct dubia rixaeque posteriores radicitus vitentur; *iustitiam socialem,* quae exigit ut normae legum iuste latarum, etiam citra immediatam obligationem iustitiae commutativac, fideliter observentur, praesertim cum earum inobservantia nocet bono communi vel causae pauperum, ordinem perturbat, avaritiae et fraudibus viam aperit, despectum legum praeparat vel confirmat, etc.; *caritatem,* quae, nedum indigentiam proximorum profiteatur ad lucrum, rigorem iustitiae mitigat in conventione cum pauperibus beneficentiam cum iustitia commiscendo; *prudentiam christianam,* quae plures contractus, fortasse non aperte ini-

quos, minime commendat, ntpote materialismo vitae nimis attentos, et de bono alterius contrahentis vel societatis aequo minus sollicitos.

*Contractus secundum aequitatem ineantur^* ita sci. ut in *onerosis* utraque pars proportionata onera vel aleas sustineat et proportionata beneficia habeat; in *gratuitis,* autem, nulla fallacia decipiatur is qui beneficium facit, ad illud plus minus invitus propter ignorantiam vel coactionem faciendum.

Applicatio: *Non licet intentionem habere decipiendi* aliam partem in accidentalibus contractus; vel condiciones aut clausulas praeter legem libere susceptas, absque rationabili motivo non observare; vel vitium quodlibet legale in conventionibus provocare aut subdole occultare, ut ad illud deinde appellari possit, si conventio nocebit; imo qui tali dolo agit, iniuste acquirit bona quae ex hoc dolo proveniunt.

3. *In omni contractu servanda est aequalitas iustitiae; et in contractibus onerosis, praeterea, regulariter etiam aequivalentia praestationum.* Explicatur:

In omni contractu aequalitas iustitiae observanda est. in eo consistens quod alteri parti *tantum tribuatur quantum vi contractus* exigere potest, et exigit: is enim est effectus necessarius conventionis; et hoc valet *etiam in contractibus gratuitis,* licet obligatio strictae iustitiae orta non sit, urget enim saltem fidelitas.

In onerosis aequivalentia praestationum praeterea exigitur; quia cum ad *communem utriusque partis utilitatem* instituti sint, singuli contrahentes animum habere solent tantum dandi, quantum accipiant, ct non amplius; ita ut utilitas sit non ex valore oeconomico obiecti, sed ex condicionibus subjecti, qui re acquirenda indiget, et re aequalis valoris tradenda abundat2.

Applicatio: *Fit iniustitia in contractu oneroso* cum praeter voluntatem alterius contrahentis, qui sciens volens cedat iuri suo, laeditur aequivalentia obiectorum, mediis fraudulentis, abusu ignorantiae alterius partis, etc.; sed si quis velit sponte recedere a regula naturali aequivalentiac in favorem alterius ineundo contractum *mixtum,* nulla habetur iniustitia, nam potuit contractum inire pro altera parte gratuitum, ergo a fortiori mixtum.

4. *Ambitus obligationis in contractibus extenditur:*
a) *quoad obiectum, ad servanda elementa essentialia et natu-3*

3 Cf, I'.HvktiГ, *Dic aequalitas iustitiae in ihrer Bes'chunq sur aequivalentia obiectorum bci strengen Rcchtsvcrbindlichkcitcn:* Scho! 3 (1928) 481-505.

ralia, non autem accidentalia; b) ***quoad personas,*** *ad ipsos dumtaxat contrahentes, nisi obligatio sil realis, transiens ad heredes rei;* c) ***quoad gravitatem,*** *cx genere suo est gravis, exceptis contractibus pure gratuitis.* Explicatur:

Ad a): *Essentialia,* sine quibus contractus, aut determinatae species contractuum existere non possunt, et *naturalia* cx lege, aequitate vel consuetudine comprehensa in contractu, nisi expresse excludantur, v.gr. cautio contra evictionem, omnino observari debent pro voluntate contrahentium ; *c contra accidentalia,* v.gr. solutio pretii in determinata moneta, non obligant nisi partes expresse circa ea convenerint.

Ad b): *Generatim* obligationes contrahuntur *mere personales,* inhaerentes ipsis ct solis contrahentibus, sed aliquando obligatio rebus inhaeret, ct personae tunc obligantur ratione rerum obligatarum.

Ad c): Obligationes contractuelles onerosae utpote iustitiae, ex genere suo graviter obligant, admissa parvitate materiae; sed in contractibus gratuitis obligatio per se non suscipitur nisi fidelitatis, et sub levi 3.

5. ***Contractus rescindibilis*** *obligationem inducit cuius exeeutionem utraque pars urgere potest ante rescissionem; sed uni cx partibus ius est rescindendi contractum, nisi dolo rescindibilitatcm alteri occultaverit ad contractum ineundum; cui iuri renuntiare potest, nisi ratione boni communis fuerit statutum.* Explicatur :

Contractus mere rescindibilis per se obligationem inducit; sed non cx utraque parte firmam, sed ad nutum unius generatim partis rescindibilem. Ideo utraque pars potest urgere exeeutionem, donec ea cui ius rescindendi competit rescissionem non postulet ; et pars quae ius rescindendi non habet, ad exeeutionem obligatur si altera pars iure suo uti non velit.

Quando ius rescissionis alicui ex contrahentibus, verbi gratia minorenni conceditur a lege propter bonum commune, is nequit tali iuri valide renuntiare, nisi forte alium ad contrahendum induxerit, rescindibilitatcm contractus dolose

* *Disputant* num ex intent'one contrahentium pors:t haberi obl'gat'o levs circa mater am gravem. Med a via procedit in dscussione Lugo, *A.22* n.4D-U, *negans* possibilitatem in contract bus qti bus transfertur *ius in re, affirmtw,* autem in bis quibus transfertur *ius ad rent,* v.gr. in promiss:one vendendi domum. *Nobis videtur obligationem semper posse suscipi sub levi,* si quidem utraque pars vere et libere levçm tantum obligationem intendat. Cf. I n.4S5,?

occultando ; vel potius, rescindere quidem potest, si legis favorem etiam in tali casu habeat, sed reparare tenetur omnia damna alteri ex fraude causata.

6. *Contractus informis:* a) *post sententiam iudicis non urget, salva naturali obligatione reparandi damna culpabiliter causata;* b) *ante sententiam, practice haberi potest in Joro conscientiae pro valido vel invalido, secundum convenientiam contrahentis.* Explicatur :

Contractus informis, is sci. qui sine solemnitatibus a iure praescriptis celebratur, ideoque nullus vel inexistens haberi solet in lege, licet requisita iuris naturae habeat.

Circa contractus informes certo constat: a) *posse civilem auctoritatem quasdam condiciones,* ultra requisita essentialia, *determinare,* quae observandae sint ad eorum valorem in conscientia, etiam ante sententiam iudicis; etenim hoc ad bonum commune convenire potest, et ex dictis de legibus irritantibus et inhabilitantibus constat ; *fi) cos esse invalidos ante sententiam iudicis, si* solemnitates iuris positivi conveniunt cum elementis *essentialibus,* quorum exigentiam declarant vel novo titulo urgent, v.gr. cum contractus de re inhonesta invalidi declarantur; γ) *validos esse etiam post sententiam iudicis* qui civilibus orbati sunt solemnitatibus, quando istac praescribuntur ct urgentur contra ius naturale vel ecclesiasticum sine auctoritate nec competentia, v.gr. cum lex civilis vult causis piis solemnitates praescribere.

In controversia est, autem, utrum contractus informes, quos lex civilis in materia suae competentiae nullos vel inexistentes declarat, amittant vim obligandi *tantum civilem, an etiam naturalem in conscientia;* seu utrum solemnitates civiles afficiant non modo effectus civiles, denegando actionem legalem, verum etiam obligationem conscientiae, eamque utrum auferant immediate per ipsam legem, an demum per sententiam iudicis. Et sic distinguendum est :

a) post sententiam *iudicis ol ligatio conscientiae* ex contractu informi non sustinetur, secundum communem opinionem, sed utraque pars acquiescere debet sententiae legitime latae, etiamsi possessorem ad restitutionem rei condemnet; sic enim exigit bonum commune et reverentia auctoritatis,

b) ante sententiam *practice invocari potest utrumque,* sive valor naturalis, sive nullitas legalis, stante diversitate opinionum. Nam: a) *sunt qui dicunt huiusmodi contractus vali-*

dos in conscientia, cum incerta sit intentio legislatoris circa irritationem naturalis obligationis; et id confirmatur praxi timoratorum, qui tales contractus in conscientia validos habere solent4; */d) aln, ex adverso, contractus informes volunt invalidos in conscientia,* quia ex una parte auctoritati civili non deficit potestas ad contractus propter bonum commune radicaliter irritandos, et ex alia hanc irritationem suadent tum ipsa verba legis, tum concordia inter forum internum et externum quantum fieri possit conservanda 5; *y) plerique tenent hos contractus validos esse in conscientia ante sententiam* iudicis, ita ut qui ex contractu informi aliquid possideat, possit illud retinere donec alius, ad beneficium legis recurrens, rem m iudicio repetat0; *invalidos, autem, post sententiam quam alia* pars iure potest exquirere, nisi per accidens prohibeatur, verbi gratia quia tali agendi ratione damnum iniustum causaret comparti subdole adductae ad contractum informem ·. Et haec quidem sententia, *non modo in praxi tenenda est,* ut dicit S.Alfonsus \ sed etiam *specidative verior videtur,* saltem nostris temporibus, cum legislatores civiles de solis effectibus civilibus cogitent, et vim naturalem actuum irritare vix intendant, siquidem hoc ad bonum commune non requiritur.

Applicatio: *Ante sententiam iudicis,* contrahentes, secluso omni dolo aut fraude, possunt stare pro nullitatc vel valore contractus, prout ipsis proficiat; ita ut donator v.gr. non teneatur in conscientia ad tradendam rem donatione informi obligatam, sed donatanus possit eam reclamare, ·et obtentam retinere, quin locus sit occultae compensationi, neque donanti ad donum recuperandum, neque donatario ad illud prima vice obtinendum, propter incertitudinem iuris m utroque casu.

7. *Extinguitur obligatio contractus iisdem fere modis qui, agendo de actibus iuridicis expositi sunt,* potissimum executione, rei debitae consignatione apud custodem publicum ad

• px auctoribus antiquioribus (S.Antonio, Navarro, Medina, etc.) pro haï sententia citatis, plures certo ita sentiunt de *testamentis informibus,* sed non clare constat num eandem opinionem ad *contractus* quoque extendant. Fiuivc· ct v.gr., adduci solitus, id quidem docet agendo dc testamento (tr.34 p.I c.1 n.150); sed cum disserit de donationibus (/.c., n.89), clare indicat standum esse sententiae iudicis.

' Huic sententiae favet responsum S. Paenitentiariac (21-1-1873) in ASS 7 (1872) 209-213 relatum, eique adhaerent v.gr. Lessio, 1.2 c.19 n.35-36; Molina, tr.2 d.81; Saiuiantic EnsES, tr.14 c.I n.51; ex recentioribus pauci ut Bλu· Xini-Palmieri, 111 p.3 n.24-31; Waffelaert, *Dc iust.t a* I n.254.389.

• I.x lege cantatis tenebitur rescindere contractum iam ante indicium ad vitandas expensas inutiles, quando de rectu su instituendo sibi certo constet.

' *Stc* v.gr. Sanchez, *Consilia* 1.4< dub.14 n.6 et plures quos citat Luco, d.22 n.31, quibus accedunt moderni vix non omnes.

• L-3 n.711.

dispositionem auctoritatis iudicialis quando nequit creditori tradi, *compensatione, condonatione, confusione, novatione, in; possibilitate* physica vel morali perpetua, *impleta condicioni* resolutiva, *praescriptione liberativa.*

TITULUS II

De contractibus unilateralibus praecipuis

Nimis longum esset tractare de omnibus speciebus et formis contractuum, praesertim cum nostris temporibus eae adeo nuuncro excreverint. Sed nec necessarium est pro confessario et pastore animarum. Agemus tantum dc *cipalioribus,* et primum quidem de *unilateralibus* qui essentialiter sunt gratuiti, sci. de *promissione* gratuita (c.1), de *donatione* (c.2), de quibusdam *accessoriis* contractibus unilateralibus (c.3).

CAPUT I

De promissione gratuita

Promissio omnibus aliis contractibus praesupponitur, ct in omnibus includitur; potest tamen esse contractus per se stans, et tunc est promissio gratuita simplex, dc qua nunc.

S.Alfonsus, 1-3 n.72O; I.ugo, *Dc istta ct iure* d.23 s.l-S; Lessio, *Dc instita ct iure* 1.2 c.18 dub.4-10.16; Molina, *De iustitia ct iure* tr.2 *d.262-264.266-273;* Ballerini-PalmiERI, III p.3 n.119-132; Waffelaert, *De iustitia* 1,531-538; Castian, *Derecho civil* IIIe p.330-343.

Summa rerum dicendarum: Post *notionem* ct *divisionem,* exponemus *principia* moralia quae in hac rc valent.

676. I. Promissio est *liberalis, deliberata et spontanea obligatio fidei, ab uno alteri facta et acceptata, dc re licita et possibili danda, facienda vel omittenda.* Dicitur:

Liberalis, ut distinguatur a promissione *mutua et onerosa,* quae est in contractu bilaterali, cum unus se obligat ad aliquid alteri praestandum, dummodo is aliud ex sua parte onus suscipiat.

Deliberata, non quod debeat esse prudens et mature facta, sed quia debet *ex plena deliberatione* procedere et esse directe voluntaria, siquidem ea quae sub pleno voluntatis dominio existant, nequeunt gratuito amitti sine plena deliberatione.

Spontanea, seu excludens consensum cx dolo, errore, coactione vel metu etiam levi procedentem ; nam haec omnia, utpote contraria naturae donationis liberalis, eam invalidant.

Obligatio fidei, in qua sci. contrahitur aliquod vinculum morale, saltem virtualiter ct implicite, per seriam intentionem se obligandi, etsi reflexe ea non attendatur; quo fit ut promissionis violatio alicui virtuti, *generatim soli fidelitati,* adversetur.

Ab uno alteri facta, sci. a *promittente* qui se obligat, *promissario* qui gratiam suscipit :*

Acceptata externe, etiam per alium vel per litteras, *saltem tacite* cum agatur de negotio gratuito, in quo, qui tacet consentire videtur (RI 43 in λζ1) ; secus enim non est plurium in idem placitum consensus, adeoque neque contractus; insuper, non potest cx contractu, qui est ad modum privatae ct voluntariae legis, in promissario ius ad obligationem promittentis oriri, nisi hoc velit; unde acceptatio iure naturae videtur necessaria.

De re licita et possibili, quia dc impossibili vel illicita nequit suscipi obligatio.

Applicationes: 1. *Promissio ante acceptationem est ad nutum promittentis revocabilis,* utpote quae nondum est completa.

2. *Promissio nulla est* ubi: 2) *animus prom:Ucnd: vel sese obligandi* deficit; sed in foro externo intentio semper verb's conformis *praesumitur;* ct in interno verba serio manifestata, cx fidelitate tenenda videntur propter exigent as commercii humani sicut ex iustitia per accidens obligant quando secus damnum iniustum causatur promissario; /3) *consensus plenus non est,* etiamsi dc rc levi agatur; 7) *promissio extorquetur* cx metu saltem *gravi* iniusto, cuius causa saltem partialis, est promissarius, vel ubi cx dolo obtinetur.

3. *Promissio saltem rescindlbTs est cum procedit cx errore antecedenti sine dolo,* vel cx metu iniusto *levi,* ab altera parte, vel ea connivente, causato.

677. **II. Differt** a: a) proposito, quod, etiam externe manifestatum, non continet nisi praesentem intentionem aliquid postea faciendi, sine voluntate se obligandi ; unde qui propositum non servat, inconstantiae quidem arguitur, sed per sc non pcccat in non exccutionc propositi, ut talis;

l *Pronr'ssar us potest per dclcfjatos acceptare;* sed delegati *taciti* non sunt cius heredes pro acceptatione promissionis ipsi intimatae sed ab co non acceptatae, quia promisso non est ad illos directa; nisi ex circumstantiis pateat promissionem factam fuisse *fatnil.ae* in persona defuncti.

b) VOTO, cuius promissarus est Deus, ipso facto acceptans vota rite facta; dum in promissione contractus fit cum homine, si is velit acceptare ;

c) donatione, in qua obligatio non contrahitur fidei servandae, sed rei dandae.

678. III. Dividitur in: a) realfm, cuius obicctum est res aliqua, unde ad heredes transit obligatio cxcquendi promissum; *b)* personalem, cuius obicctum est actio a promittente exsequenda, ideoque ad heredes non transit, etsi a promittente non impleatur.

679. IV. Principia: 1. *Promissio gratuita simplex:* a) *obligare potest cx fidelitate vel iustitia pro intentione promittentis, sed* b) *generatim obligat ex sola fidelitate.* Explicatur :

Promissio gratuita simplex, non *onerosa,* quae obligat cx iustitia, nec promissio gratuita *solemnis* quae, praeter obligationem fidelitatis, inducit obligationem iustitiae legalis.

Ad a): Tres prolatae fuerunt dc hac re sententiae, quas omnes salis plausibiles existimavit S.Alfonsus (1.3,720), set: α) fuerunt qui dicerent (Caictanus, Salmanticenses, etc), omnem promissionem obigarc *solum cx fidelitate,* non sci. secundum ius civile, seu secundum iustitiam, sed secundum honestatem qua homo tenetur conformare facta cum verbis praeteritis, sicut mentem cum verbis praesentibus3; *β)* ahi dixerunt omnem promissionem proprie dictam obligare r.r *iust·lia* (S Antoninus Lavmann, Sanchez, Billuart), quia post acceptationem habeat promissarius ius ad rem promissam, quam promittens teneatur cx iustitia praestare; 7) sententia autem hod:e commun s tenet indolem obligationis immediate non ex natura contractus, sed *ex animo promittentis* derivari, quia in omni actu iuridico obligatio petatur cx intentione agentis.

Ad b): Nihil quidem imnedit quormius qu's possit ct velit sibi imponere obligationem iustitiae, transferendo in alium verum ius ad rem vel actionem promissam; at vero *plerumque promissiones gratuitae non intendunt tale ius constituere,* sed honestate verborum obligare promittentes ut fideles perseverent propriae promissioni, tuque eam cx hac fidelitate adimpleant; unde pronvssarii non acquirunt ius sed fiduciam, ct promittentes propriae fidelitati debent quod promissionem cxcquantur.

2. *Quoad gravitatem obligationis, promissio gratuita urgens* a) *cx sola fidelitate, per se leviter tantum obligat etiam i;i materia gravi;* b) *cx iustitia, autem, obligat ex genere suo graviter.* Explicatur:

Ad a): Defectus conformitatis inter facta praesentia et verba praeterita non continet gravem deordinationem, ideoque cx toto genere suo levis habetur. *Per accidens* potest

1 Thomas, 2-2 q.88 a.3 ad 1.

oriri gravitas obligationis, ratione gravis mali quod in specialibus circumstantiis promissario cx infidelitate libere causetur; v.gr. quis promittat patrocinium in lite insta, ct deinde, promissionem negligens, sit causa cur sententia iniusta pronuntietur cum magno detrimento clientis; vel si frater fratri promittat solutionem expensarum pro studiis filii, sed deinde solvere renuat, et sic fratrem in egestatem coniciat.

Ad b): Obligatio iustitiae est quidem ex genere suo gravis; sed *cx voluntate promittentis* potest esse tantum levis in materia gravi (nunquam, vero, gravis in materia levi, deficiente subiecto apto), quia est ad modum legis particularis, constringentis iuxta intentionem legislatoris.

Applicationes: 1. ***In dubio de e.xisteutia aut indole obligatinnis.*** generatim valet *quod minimum est:* nani obligatio ultra nropositum, vel debitum iustitiae ultra fidelitatem, vel grave officium prae levi non suscipitur nisi cum plena advertentia ct cognitione: ideoque, si disceptatur utrum *propositum* an vera promissio fuerit, standum erit pro proposito: utrum ex *-fidelitate* an ex iustitia. utrum *sub levi* an sub gravi urgeat obligatio, solius fidelitatis officium asserendum est. et leve quidem semper, si agitur de fidelitate, leve vel grave si agitur de iustitia pro levitate vel gravitate materiae.

2. *Ad dignoscendum utrum obligatio iustitiae an cirtatit suscepta fuerit,* attendantur: a) *verba* promissionis, quae, si translationem iuris manifestant, iustitiae debitum significant, secus ám fidelitatis; *β) forma,* seu solemnitates adbibitae, nam iuramentum adiectum, testes adhibiti, chirographum promissario datum, etc., iuris transmissionem significare censentur in foro externo, licet in interno totum ab animo promittentis dependet; 7) *causa,* denique, promissionis. nam promissio remuneratoris vel mutua praesumitur obligare cx iustitia.

3. *Cum promissio gratuita non causet ius in re. non licet occultam compensationem adhibere* adversus promittentem, qui sine ratione sufficienti promissis non steterit. Attamen, si promissio fuerit remuneratoria. et occulta compensatio iam facta sit, nc leviter turbetur bona fides, v.gr. in famula quae promissum sibi ab aegroto legatum intuitu servitii, clam illud sumpserit, quia secus non fuisset acceptura

3. *Promissio cessat omnibus modis quibus ceteri contractus, potissimum:* a) *notabili rerum mutatione,* si res promissa fiat illicita, promissario inutilis vel nociva, physice aut moraliter impossibilis ; vel si talis rerum vel personarum mutatio veniat, ut promittens censeatur noluisse obligari pro tali eventu promissione quae fuisset imprudens; neque enim obli-

• Sic PgÜMMBR, 11,229,

gatio transcendere potest intentionem promittentis[4]; *β) infidelitate alterius,* si promissio fuerit mutua et alter promissis non stet, nam frangenti fidem fides non est servanda; γ) *morte promittentis,* si promissio fuerit mere personalis; imo, etiam si fuerit realis, sed non ex iustitia sed ex sola fidelitate suscepta, haec enim non praesumitur extendi ad heredes nisi talis voluntas clare manifestetur, et in isto casu obligatio heredum est erga ipsum promittentem, non erga promissarios; 8) *deficiente promissario,* si sci. is iuri suo cedat, vel si moriatur, et promissio facta fuerit principaliter intuitu personae.

Applicatio: *Cessat obligatio promissionis,* inter alia: propter *notabilem ingratitudinem* promissarii; propter *paupertatem* aut *morbum diuturnum* qui promittenti supervenerit vel innotuerit post promissionem factam; propter *interitum rei determinatae,* quae fuerit promissa, licet aliae acquivalcntcs praesto sint promittenti, nisi forte cx culpa vel dolo vel mora culpabili fuerit in causa cur res perierit, vel facta fuerit impossibilis, etc. cum damno promissarii; quo in casu tenetur ad reparationem damni iniuste causati.

In praxi pastorali prae nculis habeatur, fid-ꝛ s non raro, diam sub verbis quae promissionem vel votum verbotenus significant, *merum propositum* elicere; unde non ex solis verbis, sed etiam ex circumstantiis, ct potissimum ex investigatione num nova intenta fuerit obligatio, eruendum erit utrum agatur de solo proposito, an etiam de proprie dicta promissione vel voto.

CAPUT II

De donatione

(CII 618-656)

Summa rerum dicendarum: Post *notionem* et *divisiones,* agemus ex ordine in a.1 de donationibus *inter vivos;* et in eis. de *subiecto, obiecto* et *forma,* revocatione ct reductione donationis; deinde in a.2, de donationibus *mortis causa* in particulari.

S.Alfonsus, 1.3 n.721-740; Lessio, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.18 dub.2.5-9.11-17; Lvco, *Dc iustitia ct iure* d.23 s.9-11; Molina, *De iustitia et iure* tr.2 d.273-293; Ballerini-Paumieri, III p.3 n.133-181; Waffelaert, *Dc iustitia* 1,539-573; Castân, *Derecho civil cspaiiol* III" p.93-113.

* Cf. S.Thomas, 2-2 q.110 a.3 ad 5, expresse monens quod promissio fit "subintcllcctis debitis condicionibus", quae si deficiant, sine mendacio vel infidelitate negligitur res promissa.

ARTICULUS I

De donationis inter vivos

680. I. *Donatio* est *liberalis alicuius rei datio alteri acceptanti,* seu contractus gratuitus unilateralis \ quo unus (donator) dominium alicuius rei alteri (donatario) tradit (ei. CH 618). Dicitur:

Liberalis, quia donatio proprie talis, sicut obligationem in donatario non creat, sic et debitum proprie dictum in donatore excludit, quamvis quaedam latior obligatio gratitudinis, pietatis, etc., non excluditur; tunc vero non est donatio pure liberans, et quo magis recedit a liberalitate, plus deficit a ratione donationis ut eveniat remuneratio. Aliunde purae donationi non obstat obligatio dandi cx promissione suscepta, et donationi acquivalet liberalis remissio debiti.

Datio rei transfert alteri dominium, et quidem perfectum, vel saltem radicale ; nam transmissio dominii *utilis* tantum, aliis nominibus designatur (cf. tamen CH 640); probabiliter donatio in qua donator hic ct nunc decernit dominium rei in alium transferre, dccrctumquc donatario communicat, *cx iure naturae* valida est, licet cx iure *positivo* generatim contrarium statuatur (cf. CH 623.629), si donatarius ante acceptationem moriatur.

Alteri acceptanti (CH 630) ct insuper acceptationem *intimanti;* quia secus contractus non est (CH 629). Et quia ex natura rei post intimationem acceptationis obligatio iam est perfecta, contractus dicendus est *consensualis,* non realis (cf. CH 623) ; licet ante traditionem obiecti, non in re scd *ad rem* ius acquiritur donatario. Donationes matrimonii causa factae valent sine acceptatione (CH 1330).

Applicationes: 1. *Si donator moriatur ante ncmplnlirn^m do'nalarii,* valor donationis cx iure naturae videtur pendere ab illius *intent one:* si decreverit a momento resolutionis captae *dum n um* alteri quantum ex se esset transferre, ct nuntium vcl litteras miserit quae hunc animum manifestarent, donatio p'uribus videtur na-

l In pluribus cod cibus civilibus, v.gr. in nostro (CII 618), adhibetur in not:onc vocabulum *actus,* sed debet explicari per contractum; siqirdcin exigiM consensus donatoris et donaturi circa idem obiectum (cf. Cii 630) ct qu.de" aliquando solemnis (cf. CH 633).

Praeter donationum *rcalem* seu translativam, quae in textu dcfirftur, CH agnoscit donationem *obliyationalctn* (a.642) crediti creatricem, ct /bcrohw" (a.1187) quae obligationem cxtmguit. Cf. Castan, *Derecho civil* 111e p.94.

turalida valida', ad medum gratiae factae, etiam si acceptatio facta fuerit post eius mortem ; si autem *merum mandatum* donation's faciendae vcl voluntatis proponendae dederit, donafo invalida videtur, nisi acceptatio ipso vivente eveniat Sed sententia absolute negans valorem naturalem donationis acceptatae post mortem probabilis est[1][4] ct iura moderna inval ditatem statuere solent.

2 *Si danatarius moliatur ante receptationem.* cius heredes necessarii valide acceptare videntur donationem, si donator intendebat favere non donatario tantum, sed avoue principaliter eius familiae, id quod iure praesumitur in donationibus factis *patrifamiliias* secus autem, si donatio destinabatur personaliter d natario defuncto', cui heredes non succedunt nisi in iuribus rcalibus. Ex CH 630 ad acceptationem validam requiritur mandatum sa.tcm generale sufficiens.

3. *Si denator revocet dnnatirnam* ··'»·-» pcceptetur: *cx* twrc *hispano* donatio semner irritatur (cf. CH 623 629); *cx iure naturali* probabiliter non revocatur, si mere referenda fuit per nuntium tanquam iam facta a donante, ct nuntius non acceperit not tiam revocationis quia mandans teneatur ratum habere quod vi mandati bona fide gestum est ; revocatur, autem, si nuntius receperat mandatum faciendi donationem, quippe quod retractum est.

681. II. Dividitur: 1. *Ratione motivi,* in (?) MERE gratuitam, quae fit cs *pura liberalitate; b)* remuneratorum, quae supponit *debitum latius dictum* gratitudinis propter merita donatarii (cf. CII 619), vel etiam donatario aliquod onus imponit dummodo hoc rei donatae non acquivaleat[°].

2. *Ratione modi,* in a) puram vel qualificatam, prout sine ulla condicione, modo aliave limitatione existât, vel secus (cf. CII 637-643) ; *b)* verbalis vel REALis, prout solis verbis aliisve signis peragatur, vcl rei ipsius traditione compleatur.

3. *Ratione perfectionis,* in donationem: a) inter vivos, qua donator actu ct *irrevocabiliter* donum transfert donatario; *b)* mortis causa, qua donum actu quidem transfertur, sed *revocabiliter* usque ad mortem.

4. *Ratione extensionis,* in a) universalem, quae comprehendit integrum patrimonium donantis; *b)* singularem, quae est de parte aliqua patrimonii determinata (cf. CH 634).

[1] Lessio. 1.2 c.18 n.45; Luco, d.23 n.7S-Sl; Ballerini-Palmieri, *De contractibus* n.145.

[2] Castrofalao *Opus. morale* tr.32 d.2 pmt 4 n.10-13; Iaymann, *Th. mor.* 1.3 tr 4 c.1 n.5-6, Cf. S.Ai.rnNSVS, 13 n 729-730; Lotano. III.247.4.°

[4] Cf. S.Alfonsus, 13 n.731; Lrssio, 1.2 c.18 n.35: Marc-Raus, 1.1068.

[1] Donatin ad causas pias non valet ante acceptationem; haec enim non requiritur solo iure posit'vo (cf. S.Alfonsus. 13 n.725-726): sed si donr>t o fiat invned ate Deo. habet rationem *voti,* et valet statiin. Cf. S.Alfonsus, 1.3 c.729; Balleriri-Paimie·'i, *De contr.* n.137.

[°] Cf. Luco, d.23 n.129.

682. III. *Subiectum donationis inter vivos distinguendum est: alterum donationis dandae, alterum donationis accipiendae; idque considerato iure tum naturali tum positivo.* Nimirum:

A. *Ex iure naturali: a)* DONATIONEM FACERE potest quilibet homo capax contrahendi, gaudens sci. usu rationis sufficienti et bonis de quibus possit disponere. Nam, quidquid disputari possit de iure testandi, certo naturalis est facultas donandi inter vivos, independenter a legibus positivis, licet per has coaretari possit intra certos limites intuitu boni communis (cf. CH 636).

b) Donationem accipere possunt ex iure naturae onines homines dominii saltem radicalis capaces, ideoque etiam infantes et amentes, acceptante pro eis legitimo repraesentante (cf. CH 627).

B. *Ex iure civili: d)* Donationem Facere possunt quotquot contractus inire et de suis bonis disponere valent (CH 624). Sed *secundum ius hispanum* (cf. CH 1263) nequeunt praestare consensum in contractibus, nec donationes facere, potissimum: *minores* nondum emancipati, salva facultate donationum ratione matrimonii sibi permissarum (CH 1329, cf. 275,2.°) 7; *dementes* et surdo-muti scribere nescientes; *uxores* in pluribus casibus, quando agitur de donationibus inter vivos; *conniges ad invicem* durante matrimonio, vel ad filios quos consors ex alio habuerit matrimonio, vel ad personas quarum consors sit heres praesumptus tempore donationis (CH 1355); *bonorum cessores* a quo tempore concursus declaratus fuerit (CH 1914; cf. 624.643).

V'is istarum prohibitionum probabilius in foro conscientiae non urget, donec non rescindantur donationes contra legem factae, quae secundum ius naturale validae fuerint.

ά) Donationem accipere possunt, in genere omnes quia lege non declarantur inhabiles (CH 625), sive absolute sive relative. Iam vero, inhabiles habentur in lege, potissimum: *nati non vitales,* sine figura sci. humana vel cum vitalitate quae non attingat 24 horas post separationem a sinu materno (CH 29-30) 8; *societates* vel corporationes legibus non permis-

7 *Minores emancipati* et *v.xorcs,* cum nequeant libere disponere de bon» (CH 59.317.1444). donationes faci re nequeunt nisi secundum nonnas et limitationes speciales.

h Qui non possunt per se ipsos contrahere secundum legem, possunt nihilominus donationes non onerosas acceptare, si consensus praestandi naturaliter sunt capaces (cf. CH 625.626).

sae (CH 745); *uxores* sine consensu mariti (a.61); *coniuqcs inter se,* exceptis modicis donationibus occasione aliqua fausta pro familia (CH 50.1334), et *respectu filiorum* ab altero conjure habitorum ex alio matrimonio, et *Personarum* quarum alter coniux sit heres praesumptus (CH 1335): *accipientes in defraudationem* legitimae (CH 636) vel a persona aere alieno gravata (CH 643).

Dispositio lenis qua donationes factae personis inhabifibus declarantur nullae (CH 628), in foro conscientiae non videtur urgere nisi post iudicis sententiam, si donatio naturaliter valida fuit.

C. *Ex iure canonico: a)* DONATIONEM TACERE possunt ad causas pias quotquot bona liberae dispositionis habent (cf. c.1513 § 1); sed *religiosi* vetantur facere largitiones de bonis religionis sine venia superioris (c.537), prohibente ipsa iustitia, et in professis voto paupertatis; insuper neque *professi* (c.583,1.0) neque *novitii* (c.568) possunt bonis suis gratuita renuntiare ; *praelati et rectores* ecclesiarum nequeunt facere donationes de bonis earum, nisi modicas ct consuetas (c.1535).

&) Donationem ACCIPERE possunt inter vivos causae piae , / etiam a persona iure civili inhabili ad donandum (c.1513 § 1). nisi forte donatio sit inofficiosa, seu laedens legitimam heredum (cf. CH 636) ; sed donationes informes secundum ius civile, neque in iure canonico sustinentur (cf. c.1529), licet naturalem valorem habent ante sententiam iudicis.

683. IV. Obiectum donationum inter vivos sunt: a) Ex iure naturae omnia bona quorum potest donator libere disponere, proinde etiam futura.

Res creditoribus debitae: o') Ex parte donatoris non nossunt *licite* donar?, imo. donatio est *iniusta,* si sic privantur creditores possibilitate rem sibi ex iustitia debitam recuperandi : attamen dnnatio ex iure naturae *valida* est, quia donator disponit dc re sua. licet cx iure positivo fit *invalida* saltem post declaratum concursum (cf. CH 1914), id ouod facile in conscientia urgere potest iam ante sententiam iudicis®; 6) ex parte donatartt acceptatio sic indicanda videtur: a) si fuit *inscius condicionis* donantis, donaf'oncm retinere potest. nis' agatur dc m aliena vel hvnotliecata. siquidem cius cnrnrratio ad iniustitiam fuit mere materialis in acceptatione; 3) si fuit *conscius condicionis* donantis: certo iniuste egit si cum ad donationem *induxit,* tanquam cooperator positivus, et certo tenetur ad reparanda damna creditoribus, practice per traditionem rei acceptae;

• Creditoribus in quorum fraudem debitor bnna don-vert v*l alienaver-'t. conceditur in iure *actio paulinna* dicta in iure romano (Cod 7 t.7S), vi cuius talis alienatio vel donatio a iudice revocari potest cum vi obligatoria in conscientia.

probàb'Vus egit similiter inuistc si donat'onem *acceptavit,* quia per cius acceptationem perfecta demum fuit iniustitia, ad quam proinde formalitcr cooperatus est10; 1'cet sit aUa sententia probabiPs cum liberans ab iniustitia ct consequenti reparatione, nuia acceptatio non sit causa pravae voluntatis donatoris ct ipse null› titulo obligc'ur ad renuntiandum commodo sibi cx donatione valida obvenienti".

b) Ex iure civili donari possunt: *bona praesentia,* exclusis igitur futuris (CII 635), ct servato saltem usufructu necessariorum ad vitam honeste conservandam secundum proprium statum (CH 634), si donatio fuerit universalis: bona quae *non superent portionem disponibilem* testantibus in lege concessam (CH 636) 12.

c) Ex IURE CANONICO quilibet de bonis suis libere statuere valens, potest ad causas pias bona relinquere (c.1513 § 1); nihilominus, iuxta sententiam communiorem, donationes inofficiosae ad causam piam non sustinentur, sed reducendae sunt ad noiwm legum civilium.

634. V. Forma donationis faciendae: n) Ex IURE naturae nulla est determinata, sed apta est quaelibet in qua donatio et acceptatio exterius manifestentur ct intimentur.

b) Ex iure positivo distinguenda est donatio:?) *immobilium,* in qua exigitur ad valorem ut in scriptura publica constent actus donationis, res donatae, onera donatario imposita, actus acceptationis, cmnia ad normam CH 633 (cf.631); *β) mobilium,* quae, si sit *manualis,* seu traditioni rei coniuncta, potest esse mere verbalis; sed si non sit manualis, fieri ct acceptari debet in scriptis, etiam privatis (CH 632).

Valor in conscientia don t'unis inforas, aune iuridice nulh habeatur, sic iudicandus est, distinctione facta inter causas profanas et j>ias:

a) *in causis profanis valor* naturalis in foro conscientiae secundum opinionem fere communem sustinetur ante sententiam indicis, quia sic licet rationabiliter interpretari mentem leg"satoris: "Unde gencratim concludere possumus cu'ciue eligendam reVncitii partem sibi favorabiliorem, saltem donec index non interveniat"n.

ti} in causas P;:s ros cn^tmverdtnr: nunad d^ah^nes inter vivos, *capacitas* quidem donation's fnr'endae in caus:s pi:s limitationes iuris civilis non admittit (cf. c 1513 § 1) sed *solewiitalcs* iure territorii recjuisitas, ct prout requirantur, Ecclesia vi c.1529 cano-

>° S:c ver S.Ai.fcwus, 13 n.722; Luco, d.20 n.116; Castrofalao, Ofw *morale* tr.22 d 1 punct 14 n.7

11 S'C v.gr. Lrssio. 1.2 c °0 Hub. 10 n.!6S: λΓοτ.τ\ά. tr.2 d 32S; MFRynrAiH, JT 4^4: Grv'cht-Sal^mavs I 610· T'rAnt. ΙΛ3λ Un—·πι np η o, iuxta Norms· Schmitt, 11,548, nota "omni prohabTtate carere v;drtnr".

12 *Reservato partis bonorum pro ħcdbu$ necessariis,* per legem praescripta, omnino rationabilis est. ut var»a officia pietatis familiaris impleri possju.

u Waffklaert, Pr *iustitia* 1,545·

nizarc videtur; ideoque non inquietandi sunt qui censent sc non obligari donatione ad causas pias in qua substantialis forma civilis dcs.dcratur, nisi sententia fori ecclesiastici contraria ieraturu.

685. VI. Revocatio donationis: a) Ex iure naturali non habetur in donatione absolute facta inter vivos, sed ea irrevocabilis est ex sola donatoris voluntate; attamen resolvitur: g) *ipso facto,* si concessa fuit sub condicione resolutoria, et hacc non impicatur; *β} ad nutum donatoris,* saltem quando intercedunt circumstantiae implicite exclusae per voluntatem ipsius, qui voluerit donare rebus sic stantibus, et non donassct si has circumstantias cognovisset.

b) Ex iure Hispano revocatur donatio: a) ***ad instantiam donatoris,*** cum effectu retroactivo, *si donalarius non adimplet aliquam cx condicionibus* ab illo positis (CII 647); sine effectu retroactivo, *si donalarius sc exhibet ingratum* erga donantem in rebus iure determinatis (CI I 648) 15; *β)* ***ipso facto,*** ct eodem modo sine effectu retroactivo, *si donatori nascatur* post donationem filius legitimus, vel qui legitimetur, vel qui agnoscatur, si sit naturalis; item *si detegatur vivus* qui mortuus putabatur tempore donationis (CII 644). Et hacc valent etiam dc donationibus ad causas pias, quatenus inofficiosae exinde evadant, seu legitimam laedentes.

686. VII. Rescissio partialis donationum habetur in *reductione,* quae post mortem testatoris peti potest per quatuor annos (CH 1299) ab heredïbus'nctcssariis testatoris (Cll 655),.. quatenus donationes detegantur fuisse *inofficiosae,* seu cum detrimento legitimae (CII 654). Dc *modo* eam perficiendi cf. CH 656.

ARTICULUS II

De donatione mortis-gausa

687. I. Donatio mortis causa, media inter donationem inter vivos ct testamentum, est *conventio qua donator actu donat, sed ita ut velit rem non esse absolute ct irrevocabili-*

" Cf. VermEERSCH IT.4-17; C. Kiselstein. *I.c nouveau Code et let contrats dc bienfaisance en faveur dc l'I'.-Psc:* RevEccIL 11 (1919-20) 104; G.S1MENON, *Piae voluntates fidelium:* Ihd. 30 (1C3S) 192.

'I "Donatio eccles ac facta et ab eadem leiptime acceptata, propter ingratum Praelati vel rectors an mum revocari nequ t" (c.l?3'> §4); neque enim huic facta est donato. S milter propter irgrat tudncrn tfon revocantur in iure civili donationes matrimonii causa factae (CH 1333).

1er donatarii ante mortem suam, et interim possit eam revocare ie. Sic fert conceptus traditionalis, iuxta quem donatio mortis causa fit sive in periculo mortis sive intuitu eiusdem, estque essentialiter revocabilis.

688. II. Differt a: a) testamento quia fit mutuo consensu donatoris ct donatarii, cuius acceptatio requiritur, ideoque non est simplex actus, sed contractus; *b)* donatione inter vivos, quia revocabilis est ad nutum donatoris usque ad mortem ipsius, sicque participat indolem testamenti.

689. III. A. *Ex iure romano,* quod est suppletorium in Navarra et Cathalaunia, donatio mortis causa sic intellecta, ut valeat: *n) fieri debet intuitu mortis,* quamvis effectus producere potest durante vita donantis; secus habetur ut donatio inter vivos; *β) acceptari debet ante mortem* donatoris, ab ipso donatario; 7) *si is moriatur ante donatorem,* donatio ipso facto revocatur; δ) *facta in periculo mortis,* revocatur quoque eo ipso si donator periculo supervivat.

B. *Ex iure hispano* donatio mortis causa est ea *quae effectus iuridicos non habet nisi post mortem donatoris,* ct participat naturam dispositionum ultimae voluntatis, ideoque regitur normis latis pro successione testamentaria, assimilata legatis (CII 620). Nihilominus in donatione inter vivos conceditur donatori condicio suspensiva usque ad mortem, ius nimirum disponendi de aliquibus cx rebus donatis casdcmve certa quantitate gravandi; quodsi moriatur quin illo iure usus fuerit, rei plenum dominium manet penes donatarium (CH 639).

690. IV. Valor in conscientia domitipjris mortis causa naturaliter validae, sed contr^pracscripta Jeg$ civilis factae, similiter iudicandus^est avalor testamenti informis; ideoque': *d)* ad CAUSAS PROFANAsTustifRHT^otesFlmte sententiam iudicis ab eo cui prodest, *dummodo constet* voluntas donatoris non mere gratuito et vago modo promittendi vel exprimendi propositum pro tempore futuro, sed vere ius in rc transferendi; *b)* ad causas pias valet semper donatio mortis causa *informis,* nisj^si)411 *inofficiosa* iure ecclesiastico valida es nisi cx iure naturae invalidetur. (c.1513 § 1), et ius civile liofFëst competens acTcteccrnencIuni dc ea; unde in foro conscientiae urget et strictum ius pro donatario creat ab heredibus donatoris satisfaciendum K.

Applicatio: *Famulus* cui dominus graviter aegrotans bonuln mobile donaverit mortis causa, potest illud admittere vel etiam occulte suscipere praevidens ab heredibus sibi fore negatum; habet enim ius m re cx donatione mortis causa naturaliter valida, ct potest habere

le V.IIeylEn, *Tr. de iure ct iustitia* p.358.
n Ex responso CIC 22 (1930) 196. Cf. Vermeersch.Creuser, *Epiiomt iurù canonici* 11,835.

Itis etiam ex donatione inter vivos. *Heredes,* tamen, donatoris non tenentur exequi donationem iuridice invaliclam, neque contra eos renitentes licet donatario occultam compensationem exercere, nisi forte donatio fuerit remuneratoria, normis contractuum subiecta (cf. CH 622) '8.

C A P U T III

De quibusdam contractibus unilateralibus accessoriis

(CH 1822 1886)

In hoc capite breviter agendum est de tribus contractibus subsidiariis qui ad securitatem exeeutionis alicuius contractus principalis gratuito plerumque ineuntur (cf. CH 1823). Sunt *subsidiarii,* quia quasi in subsidium creditoris fiunt ; *accessorii,* quia non per sc stant, sed naturam sequuntur contractus principalis, a quo dependent.

•Numerantur 1res: fideiussio (fianza), qua< est consensualis ; *0[>-pignoralio* (prenda), *constitutio hypothecae* (hipoteca), qui sunt contractus reales; unde prior dat creditori securitatem personalem, ius in personam ; ceteri securitatem rcalem ct ius in re.

S.Alfonsus, 1.3 n.912-916; Lessio, *De iustitia ct iure* 1.2 c.28; Luco, *De iust tia ct iure* <1.32; Molina, *Dc iustitia ct iure* tr.2 (1.528-547; Marc-Raus, ¶1.1170 174; Ferreres-Mondrîa, 1,1049-1051; Vermeersch, 11,465-468; Castân, *Derecho civil cspaïiol, com'ûn y fora!* 111,346-376.

Summa rerum dicendarum.: Totidem articulis agimus dc fidciussione, oppignoratione et hypotheca, respectivas singularum *notiones* ct *obligationes* describendo.

ARTICULUS I

De fidejussione

691. I. ***Fideiussio,*** a "fidem iubere" seu dare, est *contractus quo quis alterius obligationem suscipit erga tertiam personam, in hypothesi qua debitor principalis eam non adimpleat* (cf. CH 1822), ut si quis (fideiussor) spondeat vendenti mercem (creditori), sc pretium soluturum, casu quo emptor (debitor principalis) illud non solvat. Unde *fideiussor esse*

Talis esset casus famuli qui curam aegroti onerosam susceperit sub promissione rei tradendae; tunc res promissa haberet rationem solutionis, essctque cx tacito contractu oneroso certo debita, et via occultae compensationis ăppropriari posset a famulo, alio recursu deficiente. Cf. GenicoT-Salsmans, *Casus conscientiae* 433.439; Ferreres, *Castis conscientiae* 985.986. Cavendum est tamen a nimia indulgentia propter incertam huiusmodi promissionum naturam ct avaritiam obcaccantem. Cf. Marrés, *Dc iustitia* 1.4 n.12.

non potest, qui liberam bonorum administralioncm non ha bet, vel principaliter obligari non potest (cf. Cll 1828).

692. II. Obligationem fidriusn/mris: n) U'fPOTE SUBSIDIARIAE, ab obligatione debitoris principalis dependent ; ideoque *non exisliml,* si obligatio principalis fuerit invalida, ct *non urgent* nisi in defectu vel impotentia deb toris iuridico probata, i.c. excussis prius debitoris principalis facultatibus, nisi forte fidciussor renuntiaverit beneficio ordinis ct excussionis, se debitorem aeque principaliter constituens (cf. CH 1831.1832).

b) Utpote accessoriae, sequuntur naturam obfgationis principalis, ideoque *nunquam pus* obligatur fidciussor quam principals, quoad indolem vel extensionem obligationis; potest autem *minui* obligari, v.gr. ad minorem quantitatem, sed strictius' etiam quam debitor principal's ;* v.gr. constiti"" Innctlicm (CH 1826); qirdsi huius obligatio cesset, ab omni obligatione liberatur fidciussorl.

c) Reales sunt, ideoque transeunt ad cius heredes, sicut obbgatio debitoris principalis.

693. III. Iura fidejussoris, si loco debitoris principalis solverit, haec sunt, ut *omnibus creditoris iuribus subrogetur,* ac proinde recursum in cum habeat ad repetenda quaccumquc cius loco solvere coactus fuerit (cf. CH 1838). *Excipitur* casus qun fidciussor severit non praemonito debitore, sicquc fuerit in causa cur is, vel secundo solverit, vel debiti cxtinctioncm prosequi non posset.

Ex iure canonico, quoniam fidciussio gravibus obligationibus dat ortum, et non incaute suscipienda est: a) clericus omnis, "a fideiubendo, etiam dc bonis propriis... prohibetur, inconsulto Icci Ordinario" (c-137 ; cf. c.1532.1538 pro fideiubendo dc bonis ecclesiasticis); *b)* religiosus S'md ter et a fortiori indicet licentia ad f dehibendum (cf. c.592.569 § 1; 579); si autem quis fidciusscrit sine debita superioris licentia, *Rei gio vel Superior* non respondet loto illius, nisi in bonum ipsius religionis versum fuerit; utique vero r/w *religiosus,* si sit votorum simplicium ideoque capax habendi propria (cf. c.536 § 2-4).

ARTICULUS II

De oppignoratione

694. I. *Oppignoralio,* seu pignus, est *contractus quo debitor rem mobilem tradit creditori in assecurationcni sui iuris seu crediti,* ita ut possit ex eo solutio peti, si creditor non solvat. *Pignus sumi potest:* pro ipso *contractu,* pro *re mobili* quae in assecurationcni traditur, pro *ipso iure* in re tradita (cf. CH 1862.1863).

695. II. Dividitur in *conventionalem, iudicialcm, legalem.*

' Cf. CastAn, *Derecho e vil cspaiiol* 111° p.354.
a Cf. Idem, ibid. 364-367.

696. III. *Obligationes debitoris pignerantis,* qui rei oppigneratae proprietatem, et per se liberam quoque dispositionem habere debet (cf. CII 1857), hae recensentur: σ) *traditio rei* in pignus constitutae; *β) solutio expensarum* quas creditor facere debeat ad illius conservationem, nisi fructibus ipsius rei compensentur; γ) *permissio pignoris apud debitorem* donec integrum debitum persolverit, nisi eo creditor abutatur. Manet, autem, ipse *rei dominus,* ideoque ipsi res perit, si sine ullius culpa pereat.

697. IV. *Iura et obligationes creditoris pignoralicii* numerantur: r) *acquirit possessionem* pignoris, sed non dominium 3 ; siquidem ius in re non habet nisi ut ex ea possit compensari, si debitor suam obligationem non impicat; /3) *tenetur rem acceptam diligenter conservare,* damnaque ei cx sua negligentia obvenientia reparare; γ) *fructus rei pignoratae computare* debet in diminutionem debiti; δ) *non potest rem sibi appropriare* vel in suam utilitatem vendere (CII 1858), *nisi* debitor suam obligationem non impleat; ca autem impleta, rem debet restituere addita compensatione ad aequalitatem, si fructus cx ca perceperit ultra expensas conservationis (cf. CH 1866-1868.1871-1872).

693. Scholion. *Antichresi* ncccd:t ad onp:"nnrat;oncm, tanquam *nun creditor acquirit* ;h .c *percipiendi fructus ex bono immobili deb'toris in solutionem red tuum,* cisquc solutis vel non existcnt'bns. in sNul'nncm ipsius *ca^itah's* "npcrcd'ti ***t" iurn hêtnano*** est negoHum c^nsensuale, non rca'c qued exigat traditionem rei immobdis (CH 1R81). Congrua congruis referendo iura et obHgahoncs creditoris ct debitors sunt ad invicem corrclativa, ct haud alia ab illis quae sunt in pignore.

ARTICULUS III

De hypotheca

699. I. *Hypotheca* est contractus *quo res immobilis obligatur creditori in securitatem debiti,* ita sci. ut sub possessione ct dominio debitoris manens, obligata sit ut creditor cx ea compensationem accipere possit, si debitor non solvat. ***Hypotheca sumi potest,*** sicut pignus: pro ipso *contractu,* pro *re immobili* (vel iure rcali eam gravante) quae est cautio eiusdem adimplendi, pro *iure rcali* cx tali re debitum exigendi.

1 S', t-men. rent's cnneftuatnr «nmnn pecurvae. salva proh'b't'one post· tiva, creditor fit illius donvnus, potestque de ea d sponcre, modo restitutionem summae aequalis debitori solventi assccuratam habeat.

Quoad forhiani, in inre nostro debet fieri per scripturam publicam et inscribi in regesto proprietatis[4].

700. II. Differt a: a) pignore, quia res non mobilis sed *immobilis* obligatur, et quia res obligata *non traditur* creditori, sed manet apud debitorem; b) antichresi, quia non transit in *possessionem* vel saltem in *usum* creditoris.

701. III. Dividitur, sicut oppignoratio, in: *conventinnalew, iudicialem, legalem.* Hypotheca legalis alia est *tacita,* vi solius legis absque speciali bonorum in regesto inscriptione constituta (cf. Ley hipotecaria 194ss.); alia *simpliciter legalis,* quae absque conventione ius tribuit exigendi constitutionem specialis hypothecae et eiusdem inscriptionem in regesto pronrictatis (cf. Ley hipotecaria a. 158-197; Reglamento hipotecario 249-271).

702. IV. *Obligationes et iura debitoris,* qui rei hypothecatae proprietatem et liberam dispositionem habere debet (CH 1857), correlative ad iura et obligationes creditoris, sunt praesertim: a) *obligatio praeferendi* creditorem hypothecarium creditoribus communibus (cf. CH 1923); *β) obligatio custodiendi fideliter rem hypothecatam,* saltem pro valore sufficienti ad respondendum de debito contracto (cf. Ley hipot. 117); γ) *ius exstinguendi hypothecam* mediis legitimis, signanter solutione debiti contracti.

703. V. *Iura et obligationes creditoris* correlativae praecipuae numerantur: a) *ius praelationis,* in eo consistens ut creditor gaudens hypotheca praeferatur creditoribus non hypothecariis; *β) ius prosecutionis,* ex quo bonum hypothecatum vindicare potest ad cuiuscumque manus devenerit: γ) *ius alienandi vel cedendi creditum hypothecarium* (CH 1878; Ley hipot.149ss.) et *vendendi ipsam rem* hypothecatam, si tempus solutionis transierit et debitor obligationi non satisfecerit, ad obtinendam cx venditione solutionem debiti (CH 1858); δ) *obligatio renuntiandi hypothecae* a quo momento debitor obligationi principali satisfecerit.

Scholion. Inter contractus gratuitos accessorios recenseri possunt *transactiones* et *compromissa,* quae sunt contractus ad hoc intenti, ut dirimant controversiam ortam vel orituram inter partes, occasione incertae relationis iuridicae inter eos existentis[B].

[4] Cf. CH 1875: *Lev hipotecaria* 145.159.
[e] Cf. c.1925-1928; CH 1809-1819; *Ley dc enjuiciamicnfo civil* 790-S26-

Transactio est contractus in quo *paries, per reciprocas concessions, tollunt e.xistentem vel praeveniunt orituram incertitudinem et litem,* circa existentiam, contentum, extensionem relationis iuridicae inter ipsas (cf CH 1809) *Valet,* autem, pro partibus dumtaxat participantibus (CH 1816); ct. nisi fraus aut dolus aut vis intercesserit, ***sustinetur*** pro eis, etiamsi *nova documenta* posterius detegantur in quibus iura partium certo definiuntur (CH 1817-1818). ***Limitationes*** diversae statuuntur in lege positiva, sive circa *subtecta* quae transactiones inire possunt sive circa obiecta transactionum (cf. CH 1813-1814).

Compromissum est contractus quo *pates quae d'ssentiunt dc respectivis iuribus, solutionem committunt iudicio tertiae personae,* cuius decisioni acquiescere obligantur[1] Tertia persona substituit iudicem, et iudicium fert *secundum ius et normas legis processalis,* si sit *arbiter* (Ley dc Enjtiic. civ. 816), vel *pro sua notitia* ct iudicio de re litigata (ibid. 833), si sit *arbitrator.*

TITULUS III

De contractibus bilateralibus IMPERFECTIS

Sub hoc titulo comprehendimus cos contractus per se unilaterales, sed nunc saepius synallagmaticos imperfectos, si unum excipiatur commodatum, in quibus utraque pars obligatur ad onus aliquod, licet alterutra solum accidentaliter, occasione contractus potius quam cx contractu, qui ex se dicendus esset gratuitus[1]. Huiusmodi sunt *depositum* et ***sequestrum*** (c.1), *mandatum* et *negotiorum gestio* (c.2), *creditum,* cuius formae praecipuae *commodati, precarii, mutui, censuum* examinantur (c.3).

CAPUT I

De deposito et sequestro

(CH 1758-1789)

Summa rerum dicendarum: Post *notionem* et *divisionem,* exponuntur *obirationes* depositantis et depositarii (§ 1); et simili ordinatione proceditur in explicatione *sequestri.*

S.Ai.fonsus, 1.3 n.745-753; Luco, *Dc iustitia ct iure* d.33; Marc-Raus 1,1092-1095; Heylen, *Tr. dc iure ct -iustitia* p.365-369; Cast An, *Derecho civil esfanol* IIP,291-309.

«Cf. Castân, *Derecho civil espanol* **III** p.379-382; CH 317.1713.1810-1812.

' Cf. c.1929-1932; CH 1820-1821; *Ley dc enjuic'amiento civil* 827-839.

‘Aliqui auctores, ut HeyuEn, eos recensent inter contractus unilaterales, "qui *aliquando* alteri parti per accidens praestationem imponunt" (p.365). Quoniam haec praestatio per accidens imposita, in moderna societate vix non semper habetur, melius fortasse considerantur ut bilaterales imperfecti.

De deposito

704. I. Depositum est *contractus rcalis quo una pars rem mobilem alteri acceptanti tradit in custodiam, suo tempore reddendam (et.* CII 1758.1761). Dicitur:

Contractus realis, quippe qui traditione rei custodiendae perficitur inter *deponentem,* qui rem tradit, et *depositarium,* qui eam custodiendam suscipit.

Rem tradit in custodiam temporalem, ideoque in individuo reddendam, etiam ante tempus statutum si ita deponenti libuerit vel depositario cx iusta causa videbitur (cf. CH 1775.1776).

Consideratur per se tanquam contractus gratuitus, sed potest pacisci merces pro custodia exercenda 2. Tunc, iuxta aliquos, non habetur depositum sed locatio operae.

705. II. Dividi·'* l *Ratione constitutionis.* in : *a)* H'niCIALE, quod auctoritate iudicis determinatur, ct nomen habet speciale *sequestri; b)* EXTRAiu d ic ia i.E. quod absnvp interventu indicis libere vel necessario suscipitur (cf. CH 1759.1762),

2. *Ratione manrfostatioois.* in: n) e x pr e s s u m. si mnhio consensu partium expresse manifestato perficitur; v.gr. cum q-is, iter suscepturus equum committit amico usque ad regressum servanhm; b) t a c i t u m. «t; oritur implicite ct necesvino vi Ice s, aut ex aliquo facto vel officio; sic v.gr. pro necessario habetur depstum rei ex incendio, ruina vel naufragio ereptae, itomque in cauponarn et donvno diversorii, custod a rerum nuas hospites in caupona vel diversorio deponunt (cf. CH 1781-1783) 3.

Civilistae memorant ulterius depositum *c:v:le* ct *werawl'le* (cf. CHCom 303) ; *regulare,* rerum non fungibihum in indiv'din reddendarum, ct *irregulare,* rerum fungibilium in specie reddendarum.

706. III. Ob'igationss depositarii sunt (cf. CH 1766-1778):

a) *depositum custodire* ca fere cura ac fide quas rebus propriis applicat, salva conventione qua se ad maiorem diligentiam obligaverit, praesertim propter retributionem l ; dani-

3 Sic in CH l 7<0. CHCom. 304, modo inverso, statuit depositarium per se iuhabere ad retnbufonem.

' Cnuponarii censentur deposharü resprnsabiles de rustod'a ren-m ad '■■. p tes pert'nentirrn ex qi-o not'tia. ipsis vel su s officml bus, de rebus adduct' communicetur (CIJ 37.5 sed nen respondent de f»»rto vel damno quod 5 armata aut ala ma'O'-e V'olént'a fuerit causatum (CH 1784).

♦ Ex CH *1766* coi.1104 depos'tarius adlubcre tenetur c'rca dcpos'tnm d l'srentiam in contractu expressam, vel a patrefamilias probo praestandam. In casu periculi communis v.gr., non tenetur per se prius attendere ad res dcpoiw

num quod sua culpa vel incuria dcpositanti causavcrit circa depositum, compensare tenetur (CII 1766.1767); b) *deposito non uti,* nec aliis illud utendum tradere, nisi ex voluntate expressa depositantis, quin sufficiat praesumpta[5]; secus tenetur compensare damnum emergens, sed fructus ex re fungibili perceptos facit suos ex integro, si certus est quod poterit deinde rem eiusdem generis restituere; nec in tali modo agendi peccat nisi se exponat periculo non reddendi depositum tempestive; c) *depositum reddere* cum suis fructibus et accessionibus (CII 1770) per se domino illud repetendi (CH 1766. 1775), nisi is praevideatur eo abusurus vel pro expensis factis in custodia pretium non soluturus, quo in casu ad cautionem sui iuris potest depositum usque ad indemnizationem factam retinere[6]; traditio facienda est loco in quo invenitur eo momento, ad normam CH 1774.

Quodsi res deposita pereat vel deterior fiat dum est sub cura depositarii, cx culpa eiusdem; *a)* theologica, tenetur ad reparationem ante sententiam iudicis; b) iuridica, ante sententiam iudicis ad nihil tenetur, quia cx iure naturae res perit domino, ct cx iure positivo lex non videtur urgere in conscientia ante applicationem per iudiccm.

707. IV. Obligationes depositantis sant (cf. CH 1779-1780): a) *solvere expensas necessarias*[l] pro rei conservatione, v.gr. pro equo alendo, a depositario factas; b) *reparare damna* quae depositario propter depositum obvenerint, verbi gratia si ex morbo contagioso equi depositi infecti fuerint equi depositarii et a labore impediti; quae obligatio tenet ante vel post sententiam iudicis, prout cx culpa theologica vel mere iuridica processerit; c) *recipere depositum* sibi post lapsum temporis statuti redditum; d) *statutam remunerationem* depositario tradere.

quain ad res proprias, nisi illae sint notab'liter ma'oris valoris, et dcpos:tarius fundatam spem habeat, se a depostante congruam compensationem accepturum pro factura suae rei viliors. Cf. Lugo, d 8 sect. 10.

5 S'c CH 176,8; attamen, si res fung b l s trad ta s t. *usus* eius non V'detur proh beri neque cx iure positivo; quod satis innuitur quoad *pecuniam* in CH 1770 col.1724, *dunimodo* sors tota st penes depositarium, qui respondeat in quolibet eventu de valore depos ti istudque tempest.ve reddere posst; imo, ex iure naturali usus depos ti de licent a praesumpta l citus est, et ante sentent am iudivs ut Itas exinde percepta retineri potest pro qua parte debetur *industriae* depos tarii.

' CH 1780. Quid valeat quoad reddit ionem, si depositarius detegat depositum esse *furtivum,* vel s: depositans amittat *capacitatem (intrahendi,* vel *plures* sint depositantes, cf. CII 1772.1773; quid si depositarius ex vi maiori rem *omiserit* depositam, vel si cius heredes eam bona fide *vend deriut, cf.* CH 1777.1778.

' Inter civil stas non est consensus circa ohhgationcm solvendi expensas *utiles;* negat v.gr. Manresa, dum af.irmant Cov.ân ct Valverde apud Castân, *Ucrccho civil cspaiiol* IIIn,302.

Applicationes: 1. Si quis tempore calamitatis publicae aliquid clausum ab alio in depositum acceperit, sine ulla instructione, ad nihil aliud tenetur nisi ad rem in statu quo manet restituendam domino advenienti, etiamsi agatur de re fungibili quae penitus deteriorat! sit (cf. CH 1767.1769).

2. Si, in iisdem adiunctis, tradantur res fungibiles ut tales, et facta potestate eis utendi, potius quam depositum habetur *mutuum,* nisi forte depositarius eas accipiat in puram gratiam depositantis, ad securiorem penes ipsum conservationem ; unde exclusa hac limitatione, per se res fungibiles cum facultate usus concessae, transeunt in dominium depositarii, cui accrescunt vel decrescunt, cum obligatione rem acquivalcntcm tempestive reddendi.

§ 2. *De sequestro*

708. I. Sequestrum 'est species depositi *(pia res inter plures controversa deponitur apzid tertiam personam pro custodia usque ad solutionem controversiae* (cf. c.1675 § 1). Igitur sequestrum non est nisi depositum rei litigiosae quam assumit curandam *sequester.* Potest esse non solum de re mobili, sed etiam de *immobili* (CH 1786), ct assumi titulo *oneroso* ad modum conductionis operae (cf. c.1675 § 3).

709. II. Dividitur in CONVENTIONALE et IUDICIALE, prout mutuo consensu partium litigantium vel sententia iudicis decernatur. In iure nostro sermo non est nisi de iudiciali (CH 1785; cf. tamen 1763).

710. III. Obligationes quas habet sequester reducuntur ad : a) *curam gerendam* de re tanquam bonus paterfamilias (CH 1788); b) *custodiam continuandam* usque ad solutionem litis, nisi aliter index ex consensu omnium litigantium aliave causa legitima disposuerit (CH 1787).

CAPUT II

De mandato et gestione negotiorum

(CH 1709-1739.1888-1894)

Stunma rerum dicendarum: Eadem ratione qua procedebamus in capite praecedenti exponimus nunc, post *notionem* et *divisionem* mandati, *obligationes* mandantis et mandatant (§1); ct similiter disserimus de *negotiorum gestient,* de qua, propter similitudinem cum mandato, hoc loco agere solent moralistae, licet non sit contractus consensum duarum voluntatum complectens (§ 2),

S.Alfonsus, 1.3 n.825; Laymakn, *Th. mor.* 1.3 tr.4 c.26; Ferreres-Mondrla. 1,968-970; HOrth-AbkllXn, *De praeceptis* 11,381.382; Marc-Raus, 1,653-655; Merkelbach, 11,584-588; Vermeersch, 11,456-457; CastAn, *Derecho civil esfaHol* IIIe,219-240.409-414.417-422.

§ 1. *De mandato*

711. I. **Mandatum** est *contractus consensualis bonae fidei, quo una pars se obligat ad negotium pro alia gerendum* (cf. CH 1709). Dicitur:

Contractus bonae fidei, per contrapositionem ad contractum *stricti iuris;* siquidem obligatio extenditur non ad ea sola quae pacto expressa sunt, sed etiam ad consectaria quae pro conventionis natura postulat aequitas, lex aut usus, utpote quae sunt *naturalia* in hoc contractu.

Una pars *se obligat ad negotium pro alia gerendum,* nempe qui suscipit obligationem, seu mandatarius, aliquando agit in hoc contractu nomine alterius, seu mandantis, aliquando nomine proprio, tanquam causa principalis voluntatis iuridicae; sed etiamsi non gratuito gerat mandatum \ non init contractum locationis-conductionis.

712. **II. Differt** a: a) delegatione, seu acui iuridico unilaterali, in quo delegans confert delegato potestatem ad aliquod negotium nomine eius vicarie agendum, sine obligatione a vicario suscepta; b) approbatione, seu actu in quo negotium, ab alia persona proprio nomine gerendum, approbatur et admittitur tanquam proprium approbantis, sive in antecessu per *consensum,* sive iam gestum per *ratihabitionem.*

713. **III. Dividitur:** 1. ***Ratione manifestationis,*** in: u) TACITUM, quod cx facto aliquo aut silentio procedat; b) EXPRESSUM, quod est cx voluntate utrimque expresse manifestata sive forma sollemni sive privata, etiam mere verbali (CH 1710).

2. ***Ratione extensionis,*** in: *a)* GENERALE, quod comprehendit universitatem negotiorum mandantis, saltem in aliquo ordine rerum; *b)* SPECIALE, quod non comprehendit nisi determinatum negotium (CH 1712).

714. **IV. Obligationes mandatarii** hae sunt: a) erga mandantem: a) *gerere negotium intra limites mandati,* ipsum-(|uc perficere ea diligentia ct industria quam mandatarius ad res proprias applicaret, praesertim si remunerationem acceptaturus est; nec licet ei instructiones et ordinationes mandantis praetergredi, nisi cx rationabiliter praesumpto illius consensu, et secus tenetur reparare damna quae cx eius infidelitate man-

| Cf Ca«tân, *Derecho civit* F.7A8-769; IV' 482, Hürth-Adellâs', *De praeceptis* 11,381. In iure nostro (CH 1711), sicut in picrisque modernis, agnoscitur mandatum *pro retributione* susceptum; sed retributio non debet aequari operae praestitae, et cx hoc saltem differt a salario. Circa differentiam inter manda·|um ct locationem operae cf. Castan, *Dcrccho civit cspaiiol* IIIe,22J-22S.

danti obveniant (CH 1718.1719); /?) *per se ipsum mandatum exequi,* si substkutio ei prohibita est ; secus autem potest sibi substitutum quaerere, sed de eius gestione adhuc ipse respondet apud mandantem, si substitutus fuerit notorie incapax ct non approbatus in individuo a mandante (CII 1721); γ) *damna compensare* quae mandanti ex culpa theologica causaverit, verbi gratia limites mandati temere excedendo, vel maiorem summam quam mandans praescripserit impendendo2; δ) *rationem reddere* exeeutionis mandati, ct totum *lucrum* ex mandato perceptum mandanti tradere, nisi *extraordinariae* suae diligentiae aliqua pars debeatur (CII 1720); sed hoc lucrum, aliaque quae fuerint obicctum mandati, potest retinere tanquam *cautionem* usque dum mandans ei pro iuribus suis satisfaciat (CH 1730), non autem pro *nicrccde* nisi de ea tradenda conventum fuerit ;

b) erga tertias personas : σ) *si nomine mandantis egerit,* respondet dumtaxat dc iis quae vel expresse in se susceperit, vel transgrediendo mandati limites contraxerit occultando alteri parti amplitudinem mandati (CII 1725); /3) *si egerit nomine proprio,* ipse respondet de omnibus, excepto casu in quo agatur de rebus propriis mandantis.

715. V. Obligationes mandantis ad has reducuntur: a) relate ad mandatarium : a) *expensas solvere* quas mandatarius in exeeutione mandati fecerit, addito fenore legali, si mandatarius propriam pecuniam impenderit (CII 1728); *β) obligationes ratas habere* et implere, quas mandatarius intra limites mandati contraxerit (CH 1727); γ) *stipendium,* si quod statutum fuerit, fideliter persolvere, etsi res ad felicem exitum perducta non fuerit praecisa culpa mandatarii ; δ) *damna mandatorio obvenientia* in exeeutione mandati compensare, si in ipso contractu ita conventum sit ; imo, etiam si nihil fuerit determinatum, aequitas postulat ut damna quae mandatarius sine culpa subierit in exeeutione mandati compensentur, licet stricta iustitia hoc non exigat nisi post sententiam iudicis (CH 1729);

ά) relate ad tertias personas: a) *satisfacere obligationibus* quas mandatarius apud eas contraxerit intra limites mandati, aliisque quas ipse expresse vel tacite ratihabucrit (CH 1727); *β) pati actionem creditorum* mandatarii qui limi·

3 CH 1726; cf. 1724 quoad fenus solvendum pecuniae mandantis ad proprios usus impensae, vel diutius penes se retentae. Si culpa mere iund ca damnum caueavit mandanti, çbhgatio reparationis non urget ante sententiam iudicis,

tes mandati excesserit, si cx contractu ab eo inito utilitatem ceperit; tunc enim creditoribus competit facultas exercendi ius mandatarii erga mandantem per actionem in rem verso (CII 1717).

716. **VI. Cessat mandatum** multipliciter iuxta CH 1732: a) REVOCATIONE mandant s, etiam impl ci'a in designatione alterius mandatarii, priori intimata (CII 1733.1735); 6) renuntiatione mandatarii mandanti intimata, ct effectui non perducenda donec mandans substitutioni providere non potuerit ; secus existit obi gatio reparandi illi damna culpabiliter causata (CH 1735.1737); *c)* morte, interdicto decoctione sive mandantis sive mandatarii, non tamen semper (cf. CH 1738.1739).

De gestione negotiorum

717. **I. Gestio negotiorum** affinis mandato, est *quasi-contractus quo aliquis, sine mandato expresso ncc tacito, negotium alterius absentis gerendum suscipit, vclut cx commissione eius rationabiliter praesumpta;* v.gr. cum quis rem alterius amissam curandam suscipit, vel animal furto ablatum emit, ut domino restituat pro soluto ab ipso pretio. Dicitur:

Quasi-conlractus, qui in iure nostro (CH 1887) definitur lactum 'licitum et pure voluntarium cx quo auctor obligatur erga tertiam personam, ct aliquando tertia quoque persona erga auctorem.

I*'elui ex commissione,* quae in mandatum acquivalcnter transit ex quo dominus negotii gestionem ratihabet (CH 1892); secus, autem, gestio non est contractus, voluntatum implicans consensum.

718. **II. Obligationes utriusque,** gestoris sci. et domini negotii, in genere eaedem existunt quae de mandatario ct mandante expositae sunt. Sic igitur:

a) gestor tenetur rem alterius tanquam bonus paterfamilias *administrare;* gestionem *continuare ct perficere,* dum necessarium sit ; de solventia substituti a se electi *respondere;* negligentiam et actiones imprudentes circa negotium, quae male evaserint, *compensare* (cf. CH 1888-1891) ;

b) dominus negotii, si quidem utilitatem gestionis sibi percipiat, debet *admittere obligationes* nomine cius contractas; *resarcire gestorem* a damnis et expensis necessariis vel utilibus in tali gestione factis, itemque in aliis quae damnum imminens

et manifestum ipsi vitare intenderint, licet nulla positiva utilitas ulterius evenerit (cf. CH 1893) 3.

Negotiorum gestor probabilius ius habet ad mcrcedem congruentem pro gestione rationabiliter suscepta4; nihil, tamen, exigere potest pro solo facto rem alienam domino restituendi vel non destruendi, nam haec cx iustitia sunt debita cx quo cura rei alienae suscipitur.

CAPUT III

De contractibus crediti

(commodato, mutuo, censu)

(CH 1740-1757.1604-1664)

719. Hoc capite comprehendimus omnes illas comentiones in quibus *imus rei suae usum concredit alteri, et hic praestationem ab illo sibi factam ad aequivalentiam post determinatum tempus restituere tenetur.* Cum nemo rei suae usum perpetuo concedat, quin rem ipsam cedere censeatur, contractus crediti necessario est *temporalis.* et cx hoc capite semper distinguitur a venditione et permutatione; a locatione autem differt, quia usus, etsi de facto concedatur onerose, per se ex sola restitutionis fide et non lucri causa concreditur '.

Creditum ratione fundamenti est *rcale vel personale,* prout fiducia fundetur in rebus debitoris, quae cautionem solutionis praestant, vel in qualitatibus personalibus eiusdem: ratione autem obiecti est creditum *usus vel consumptionis,* seu commodatum vel mutuum, pro extensione sci. usus concrediti, quae salvat substantiam rei vel secus 2.

Cum mutuo intime cohaerent census, et hac de causa eos quoque in hoc capite exponimus.

Agemus totidem artculis dc *commodato* et *precario* -(â.1), dc mutuo et *fenore* (a.2) dc *censibus* qu Inis adicitur in scholiis notitia dc *montibus firtatij* et *arc s parcimoirae* (a.3).

' Quoad praestationem al mentorum et expensas funerarias ab extraneo susceptas. cf. CH 1894.

4 Sic plerique auctores, ut Ferreres-Mondrîa, 1,970; Gen icor-Salsmans, 1,655; Heylen, *Tr. dc iure ct iust.* p.371.

1 Cf. Castan, *Derecho civil cspanol* III 176.

2 Auctores non raro dist.net onem inter *mutuum* et *cont'modatum* derivant *A* natura quam attribuunt rei concreditae prout sci. non sit primo usu consumptibilis vel secus. Cum tamen nulla res sit ad unicum usum natural ter delet minata, et omnes capaces sint alicuius usus in quo non consummantur rectu» *iortatèe* discrimen petitur a differenti extensione usus concrediti vel ab obiecto non fungibili vel fungibili, in quantum noi aequiparentur cum non consumpti biji et consumptibili primo usu. Ci. Castan, l.c. 178-179.

ARTICULUS 1

De commodato et precario

(CH 1740-1752)

Sununa rerum dicendarum: Duabus paragraphts exponimus Hohoium ct *obii-yatwnes* respecuvas commodati (§ 1) et precarii (£ 2).

S.Alfonsus, 1.3 n.744-745; Eessio, *Dc iustitia et iure* 1.2 c.27 n.5-6; Molina, *De iustitia ct iure* tr.2 d.294-298; Ferheres-Mondrîa„ 1,963-965; Genicot-Salsmans, 1,611-613; Noldin-Schmitt, 11,568-570; Castian, *Derecho civil espaiiol* ;111 176-184.

De commodato

720. I. **Commodatum** est *contractus realis gratuitus quo unus alteri rem aliquam ad solum usum concedit ad certum tempus* (cf. CH 1740). Dicitur:

Contractus gratuitus, talis sci. in quo utraque pars habet obligationes, sed una tantum (commodans) onus proprie dictum sustentat in beneficium alterius (commodatarii); ad essentiam istius contractus pertinet *gratuitas* (CH 1740).

Rem ad solum usum concedit, unde commodans manet dominus rei commodatae (CH 1741), sive mobilis sit sive immobilis, ideoque eadem in individuo ei reddenda est (cf. CH 1747).

Ad certum tempus, quod potest determinari explicite vel implicite, v.gr. liber ad mensem, vel equus ad determinatum iter faciendum.

721. II. **Differt** a: *a)* LOCATIONE, in qua usus quidem rei conceditur, sed *non gratuito; b)* deposito, in quo res committitur non ad usum, sed *ad custodiam; c)* mutuo, in quo res mutuata non in individuo, sed *in specie eadem* restituenda est.

722. III. **Obligationes commodatarii** ad has fere reducuntur: a) *rem custodire et administrare* tanquam bonus paterfamilias3, faciendo expensas ordinarias necessarias ad eius usum et conservationem, v.gr. equum alendo (CH 1743);

3 Abstrahendo a dispositionibus iuris positivi, obligatio custodiendi rem commodatam non est tanta ut commodatanus teneatur ad illam salvandam priur *gkam* suam si utramque simul non possit; nisi forte sit notabiliter pretiosior quam Sua et commodanti imagis necessaria eius conservatio quam commodatano possessio rei suae praesertim si spes ipsi affulgeat aliquam compensationem pro hac fidei tate accipiendi.

Ratio est, quia lex caritat s non urget ut proximo opexn ieramus nisi magis quam non indigenti, et sine proportionate» incommodo proprio. Tamen oblivioni mandandum non est quod, si agitur de commodato beneheteso, grati tudo speciatim urget, ut generose propriam utilitatem pro benefactore sacrificemus.

β) re uti iuxta conventionem, ad usus dumtaxat sibi permissos, qui cx ipsa conventione vel cx natura rei commodatae vel cx legitima praesumptione cognoscuntur, ct reservatis fructibus pro commodante (CII 1741); γ) *rem restituere* suis expensis statuto tempore, vel expicto usu pro quo fuerat commodata, etsi non expresse repetatur ; δ) *resarcire damna* quae rei vel commodanti eveniant cx destinatione illius ad usum indebitum, vel cx mora in restitutione 4 ; non autem damna quae ex mero usu absque ulla culpa commodatarii rei eveniant (CH 1744.1746), neque cx amissione rei non culpabili, nisi forte commodata fuerit sub taxatione, ct in hoc casu nulla conventione facta ad liberandum commodatarium a responsabilitate inculpabili.

Haec obligatio reparandi damna urget *ante sententiam iudicis* solum quando debetur culpae theologicae commodataii.;* vel cupae iurid eae, quidem, sed cuius onera in ipso contractu tacite vel expresse is admiserit, quale est v.gr. onus solvendi pro re sub taxatione accepta, si forte pereat (CH 1745). Lex caritatis urgere ipsum potest, ut *ante sententiam* iudicis solvat, ad vitandas expensas inutiles in causa manifestae conclusionis judicial s sibi adversae.

723. IV. Obligationes commodantis hac sunt : a) *rem non repetere ante tempus* tacite vel expresse praefixum, *nisi* ex urgenti necessitate improviso oborta (CH 1749), vel quia mortuus est commodatarius, cui in favorem personalem data fuerat (CH 1742); /?) *solvere expensas extraordinarias* ad conservationem rei factas, v.gr. ad sustentandam domum corruentem, dummodo commodatarius, extra casum urgentiae moram non patientis, de eisdem faciendis praeviam notitiam dederit commodanti ; γ) *ad resarcienda damna* quae commodatario obvenerint, sive cx non manifestatione culpabili vitiorum rei (CH 1752), sive ex reclamatione eiusdem ante tempus debitum, excluso casu necessitatis propriae urgentis er impraevisae supra memoratae ; δ) *detrimenta fortuita rei ferre,* nam res perit domino, nisi beneficio legis uti possit per recursum ad indicem, vel sine recursu, propter condicionem vel modum lege praescriptum, quod implicite admissum fuerit in ineundo contractu (cf. CH 1745).

* Si mora fuerit culpabils. ct res *interca* etam fortu:to perier t. cccnmodatarius obligatur ex iure nostro (CII 1744) ad compensat onem; sed haec obligato, quatenus damnum non fuerit praevisum ut probabile ex mora, non urget ns: *pest* sententiam iud cis.

9 Si nullum fuer t praefixum neque tac:to modo vel ex consuetudine, commodanti facultas est rem suam pro lubitu reclamandi (CH 1750). *Ex iure* w- *turac* repeti potest quoque res commodata ante tempus, quando commodatarius ta abutitur ad fines non concessos, vel alteri eam commodat, vel negligenter curat

De precario

724. I. ***Precarium*** est contractus *quo rei usus a commodante commodatario conceditur ad nutum revocabilis.*

725. II. Differt a *commodato,* in hnc dumtaxat, quod non ad certum tempus, sed *ad libitum commodantis* conceditur; qua neque ad determinatum usum datur, neque conventione vel usu determinatum est tempus concessionis (cf. CH 1750).

726. III. Obligationes utriusque servata proportione, ct attenta condicione speciali precarii, quoad ius repetendi ct obligationem reddendi, eaedem sunt atque in commodato.

Nota. *In iure hispano* precarium extenditur ad significandos omnes illos casus in quibus res possidentur *sine iure,* sive bona sive mala fide, v gr. cum aliquis hab tat domum alienam non soluto stipendio. Cf. Ley de enjuic. civil 1565.

ARTICULUS IΓ

De mutuo

(CII 1740.1753-1757)

Aggredimur materiam dc qua multum scriptum ct disputatum est sacculis transactis propter apparentem oppositionem inter doctrinam Ecc esiac circa *essent alem gratuilatcm contractas mutui,* ut talis, et prax'm ubique invalescentem non mutuandi pecuniam nisi sub aliquo auctario percipiendo. Moralistae medii aevi agnoscebant titulos quosdam *extrinsecos* ipsi contractui, propter quos liceret auctarium moderatum praeter sortem seu capitale mutuatum exigere a mutuatario. Eos ftulos theologi sacculi XVI auxerunt pro condicionibus mercatoriis sui temporis, alias iure ct cum rcali fundamento, alias iniuria et actifs argutiis ab Ecclesia reprobatis, licet ex laudabili semper des'derio consu'cndi conscientiis mercatorum. H die pacificatae sunt discordiae ct tutam solutionem practicam exhibet c.1543, ut ex dicendis patebit.

Simrra rerum diccrdanun. Prtnum agemus de *notion", div's'onc, obligations* mutuandi, *offei's rcspcctivs* mutuatarii ac mutuantis (§ 1); deinde, dc *iusto auctario,* n Iiodernis adjunct's practice semper approbando, ct de *usura,* semper illicita (§ 2).

S.Thomas. *Sth.* 2-2 <1.78; *In III,* d'St.37 q1 a.6; *Dc malo* q.13; Opusc. 71; S.Alfonsvs, 13 n.754-792: Lrssio. *Dc instit a ct iure* 1.2 c.20; LUOP, *Dc iustitia ŕ ture* d.25; Laymans, I 3 tr.4 p.3 c.15-16: SaimanticfnsES, tr.14 c 3: B.DEi. Copral, *Examen del tratado de la usura cscrito for M.Mastrofini* (Palencia 1864); Lehmkuhl, 1.1295-1316; E.Van Roey, *De iusto auctario cx contractu credti* (Lovama 1903); A.Vermeersch, *Qtiacst ones de ŧustit'a* (Brujas 1904) p.512-527; J.Azviazu, *La moral del hombre dc négocias* (Madrid 1944) p.81-110; Waffelaert, *De iustitia* 745-7S0; Tanquerey, 111,847-886; Castân, *Derecho civil cspaiiol* III',184-191.

§ 1. *De contractu mutui in seipso*

727. I. Mutuum saepe intelligitur ipsa res mutuo data *(sors,* vel, si agatur dc pecunia, *capitale),* sed hoc loco accipitur pro conventione inter partes, et definiri potest: *contractus realis quo res fungibilis alteri traditur cum obligatione rem eiusdem speciei, quantitatis et qualitatis post definition tempus reddendam* (cf. CH 1740.1753). Dicitur:

Contractus realis, talis sci. qui non perficitur consensu contrahentium, sed rei mutuatae traditione.

Res fungibilis ea est quae non in individuo aestimatur, sed *numero, pondere vel mensura* constat ; unde non eadem numerice quae accepta est, sed alia aequalis aestimationis restitui potest, v.gr. ovum pro ovo, frumentum pro frumento, servata quantitate et qualitate ut existât aequalitas. Res fungibilcs in contractu mutui censentur usu consumi posse et generatim huic consumptioni destinantur, sive *physicae,* ut panis qui manducatur, sive *morali,* ut pecunia quae solventi pretium definitive perit et in individuo restitui nequit.

Traditur alteri, ita quidem ut is (mutuatarius) non merum usum aut custodiam, sed verum dominium rei accipiat, quae proinde ipsi fructificabit vel peribit, dum alteri parti (mutuanti) concreditur ius ad rem eiusdem speciei ct valoris deinceps accipiendam.

Post tempus definitum, quia si restitutio aequivalentis fieret statim, esset contractus permutationis.

728. II. Differt p: *a}* COMMODATO, DEPOSITO et LOCATIOXE, in quibus, praeter alia, obligatio restitutionis versatur circa rem numerice eandem quae accepta fuit; *b)* permutatione, quia restitutio facienda est in eadem specie ct non statim, dum permutatio versatur circa merces diversae speciei actu ex utraque parte perfecta: r) cambio in quo pecunia alterius qualitatis, v.gr. aureae, mutatur illico pro altera, v.gr. argentea; *d)* contractu societatis, in quo unus confert pecuniam abus praestat laborem, et uterque lucrum vel damnum experitur proportionate ad participationem

729. III. Dividitur, in: a) simplex, quod. pro natura huius contractus, solam sortem restituendam habet; *b)* cum fenore, quod ultra sortem vel capitale aliquod auctarium solvendum habet.

e Iam S.Thomas, 2-2 q.78 a.2 ad 5 bene secernit hanc formam contrahendi a conventionibus usurariis; in hac manet dominus pecuniae eiusque vicissitudines SUMinet is qui eam apportavit.

730. IV. *Obligatio mutuum dandi existđ iuxta regulas caritatis, quando proximus est in necessitate constitutus, et potest sine improportionato incommodo per mutuum ipsi concessum adiuvari.* Probatur:

Ecclesia hanc doctrinam, ut communiter agnitam refert (D 1479): "Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere". Et iure quidem, nam obligatio huiusmodi est immediata applicatio officiorum caritatis naturalium erga proximos, ut statim dicetur.

S.Scriptura verba habet huic obligationi consona: "Mutuum dato, nihil inde sperantes" (Lc 6,35): "volenti mutuari a te, ne avertaris" (Mt 5,42). Profecto, si quando mutuum est faciendum iuxta haec testimonia, hoc tunc imprimis urget cum proximus eo a nobis indiget praestito.

Ratio ex natura rei obligationem demonstrat, supposito generali officio succurrendi proximo in necessitate constituto, de qua in tractatu dc caritate actum est: si enim existit officium elargiendi eleemosynam, a fortiori urget obligatio subveniendi per pecuniam mutuo datam et deinde recuperandam, cum id minus sccum ferat incommodum.

Applicatio: *Urant haec obligatio:* a) ERGA PAUPERES, quando cx mutuo accepto notabde commodum pro sua cond:c»onc reportarc possunt, si deinde habituri sint unde rem mutuo acceptam restituere possint ct debeant; secus, nutem, obl gatio non est cis tantum praestandi quantum mutuo efflagitabant, sed sufficit consuetam clccmosvnam, eorum circumstantiis debitam, erogare;

b) Erga non pauperes, quando mutuo indigent ad grave damnum arcendum, negotium sustinendum, statum iustc acquisitum conservandum. etc.; secus conformius quidem est carfti, sed non obligatorium cx cius praecepto, ut proximorum uti'itati provideamus per mutuum, quod generatim proportioaata utilitate nobismetipsis reservare possumus.

731. V. Obligationes et iura mutuatarii generalia haec sunt: ‹y) *solvere debet aequivalcns* pro mutuo accepto, quoad speciem, quantitatem, qualitatem icf. CH 1754), quamvis res mutuata absque ulla utilitate sibi praestita perierit; nam sibi periit, et ratione illius sibi appropriatac obligationem suscepit aequivalens in omni eventu restituendi7: /?) *statuto tempore restituere* aequivalcns tenetur, ct secus damna cx

' Si tamen res mutuata quae apud ipsum periit aequo modo periisset apud mutuantem, v.gr. cx v:t>o quod habebat occultum, compositio amicabitis secundum aequitatem commendatur.

mora culpabili reparare 8; quodsi rem eiusdem speciei, quantitatis et qualitatis reddere nequeat, tenetur pretium illius restituere, et illud quidem quod res habet cum restituenda est, si tempus fuit determinatum0; pretium vero quod habebat cum mutuata fuit, si nullum tempus conventum fuit; γ) *iustum pecuniae auctarium* quoque solvere debet generatim, prout ex dicendis inferius eruitur, sed ex CH 1755 illud solvere non tenetur nisi quando sic fuerit expresse conventum (cf. tamen CH 1756 circa reclamationem auctarii indebiti non admissam); δ) *ius habet plenum* in rem mutuatam, eiusque fructus sibi percipit.

732. VI. **Obligationes mutuantis** hae sunt: a) rcwi *bonam et integram mutuare* debet, nullo vitio sibi patenti nocivam; secus tenetur reparare mutuatario omnia damna quae ex occultatione vitii vel defectus illi contingant; β) *non potest repetere rem* ante tempus conventum vel indicio viri prudentis definitum, et respondere debet de nocumento, alteri eventualiter praematura repetitione causato; scd ante tempus praefixum tenetur rem acceptare, opportune praemonitus, nam terminus concedi censetur in gratiam mutuatarii; γ) *nequit exigere per se ultra valorem* rei mutuatae, scd propter pecuniam potest practice iustum auctarium exquirere.

Si res mutuata valorem mutaverit inter tempus traditionis ct restitutionis: *d)* in qualibet re, si quid libere et sine fraude pactum fuerit inter contrahentes attendendo probabilitates quae utrinque erant, hoc servandum est, etiam cum dispendio alterutrius, sic enim fert alea suscepta (cf. D 394. 448);

b) ix rebus a pecunia diversis, si nihil pactum fuerit, restituenda videtur res in aequali mensura, numero vel pondere, independenter a differentia valoris, nam ea voluntas partium fuisse censetur, licet maiorem vel minorem quantitatem restituendam statuere potuerint pro praevisione diniinutionis vel augmenti in valore;

c) ix pecunia: a) *ex iure naturae* valent principia tradita pro solutione in casu inflationis; *β) ex iure positivo* generatim admittuntur conventiones privatae, quibus in conscientia standum erit si naturaliter iustac sint, imo, etiamsi non admittantur, observari vel urgeri possunt usque ad iudicis sen-

* Si nullum tempus ad sortem reddendam conventum fuerit, tempus relinquitur per se electioni mutuatarii, et quolibet momento potest rem restituere, monito tempestive mutuante, nisi indicio viri prudentis definiendum relinquatur.

8 Cf. Marc-Raus, 1,1106; Xoi.din-Sciimitt, 11,577.

tçntiam; si conventiones nun sint, generatim lex providet normis, quae in conscientia valent quatenus ad bonum commune salvandum requiruntur, sed non raro limites huius exigentiae excedunt et mitius applicari possunt10.

§ 2. *De iusto fenore et usura*

(CH 1753-1757)

733. I. **Usura,** latiore acceptione, in genere est *illud quod ultra sortem vcl capitale percipitur ex mutuo,* quasi pretium *usus* alteri concessi de re mutuata. Dupliciter intelligi potest pro diversitate tituli ad usuram hanc percipiendam, et duplici nomine diverso significatur, sci. *a)* FENORE, seu auctario, quod intelligitur *lucrum occasione mutui legitimo titulo cxtrinseco iusta proportione perceptum; b)* usura proprie dicta, quae in acceptione vulgari significat *lucrum vi mutui titulo intrinseco illegitimo perceptum* u, vel etiam *titulo cxtrinseco legitimo, sed immoderato.* Explicatur:

Lucrum intelligitur quidquid pretio aestimabile ultra sortem vel capitale obtinetur, ideoque, praeter pecuniam, munus aliquod, protectio, emptio ex tali taberna, cessatio a lite iusta prosequenda, etc. Hoc lucrum, tanquam debitum in contractu mutui exigi potest bifariam.

Occasione mutui, legitimo titulo *cxtrinseco,* tanquam compensatio damni emergentis, lucri cessantis, periculi non recuperandi sortem, etc., vel etiam tanquam *spontanea* oblatio mutuatarii ex benevolentia et grato animo (cf. tamen D 1192); ct tunc usu vulgato potius vocatur *fenus* quam usura;

Vi mutui, titulo *intrinseco* exprobando, quasi in re mutuata attenderentur et res ipsa, pro qua integra sors recuperanda aequa ratione convenitur, et aliquid ultra sortem, ad modum pretii pro usu rei quae in proprietatem mutuatarii trailsiit, ac proinde ipsi fructificat quoad usum.

734. II. **Distinguitur** usura: *a)* APERTA, in qua lucrum, vi mutui, in ipso contractu convenitur, vcl etiam fenus aperte immoderatum, quod ex titulo cxtrinseco exigitur et vulgo hoc nomine designa-‡1

lft Cf. Molina, tr.2 <1.311-312.

11 A S.Thoma *dicitur* "aceptatio pretii pro usu rei mutuatae" *(S.Th. 2-2* q. 78 a.l), et in Concilio Lateranensi V, sess. 10 sic describitur: "Ea est proprie usurarum interpretat o, quando videlicet ex usu rei quae non germinat, nullo labore nullo sumptu nullove periculo lucrum foetusque conquiri studetur". Ct.' KIIvhth, Um' *das II esen von Darlchen ttnd Zins:* Schol 1 (1926) 422-433.

tur; *b)* palliata, si in alio contractu, quo vehit pallio tegtur, continetur, v.gr. si quis mutuum rei fungibil s alteri concedat tingendo depositum cum facultate utendi re deposita, ct exigenda vel f.icidido ut sibi promittatur lucrum pro hac facultate, unde ipsi restituendum sit aequivalens rei mutuatae addito isto lucro (cf. D 394.1192).

735. III. Principia: 1. *Mutuum cx natura sua est contractus gratuitus, ideoque usura vi mutui percepta est essentialiter illicita et iniusla.* Explicatur:

Contractus natura sua gratuitus dicitur in quantum ex traditione rei fungibilis, nisi adsit aliquis titulus extrinsecus, nulla alia obligatio imponi potest mutuatario, quam ut rem eiusdem speciei, quantitatis ct qualitatis restituat; quodsi imponatur obligatio pretium pro ipsa mutuatione solvendi, contractus erit nullus citra titulum cxtrinsccum.

Essentialiter illicita et iniusta est quia, praeter ipsam rem mutuatam, aequivalenter exigit pretium pro usu eiusdem, quae a momento mutuationis pertinet ad mutuatarium ipsique fructificat vel consumitur; ideoque alienum rapitur quando usura venditur, ct restituendum est. Probatur, autem, sic:

Ecclesia saepe usuram apertis verbis condemnavit: "λ^οπιηι quia, quid in his casibus tenendum sit cx evaugelio Lucae manifesto cognoscitur... huiusmodi homines..., cum omnis usura ct superabundantia prohibeatur in lege indicandi sunt male agere, ct ad ea, quae taliter sunt accepta, restituenda in animarum iudicio efficaciter inducendi" (D 403). "Si quis in illum errorem inciderit, ut pcrt nacitcr affirmare praesumat exercere usuras non esse peccatum, decernimus cum vehit haereticum puniendum" (D 479). "Peccati genus illud, quod usura vocatur... in eo est repositum, quod quis c.r *ipsomel mutuo,* quod, *simple natura,* lantumdem dumtaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit quam est receptum, id oque ultra sortem lucrum aliquod, ipsius ratione mutui s bi deberi contendat" (1) 1475). In iure canonico, c.1543, statuitur: "Si res fungibilis ita alicui detur, ut cius fiat, ct postea tantumdem in eodem genere restituatur, nihil lucri *ratione ipsius contractus,* percipi potest" u. Cf. c.2354.

S.Scriptura, in documentis Magisterii saepius invocata, tam

" Si exc piantur, responsum S Officii ("Estne usura omni iuri etiam naturae contraria? R Affirmative. CPE 759), Eï.r *pervenit* Br.xrmcTi XIV contra protestantes (Calvinum, Molinaeum, Salmasium, Grotiixn), contendentes per usuram non laedi nisi cantatem documenta eriles astica non asserunt usuram *cx* noturj *rei* a contractu inuttu exclue! ; de memorata autem Encycl ea (I) 147'147) constat non fuisse missam nisi ad episcopos Italiae: exist l quoàüe opus ab S.Maffei conscr.ptixm, *Dcll'inip ctjo det ännaro ',* Uencd cto XIV d catum et ab hoc non reprobatum, quod interpretat onetn striet.orem illi Eneyclicae datam aliquatenus dubiam fac t. Cf. TitERCitiSN, *Encyclique Ex fetvenit de Benoît XIE* (Paris); l B McLaughlin, *De usura et ulcrcsse:* EphThLov 2 (1925) 229-236. Perperam mentem et verba Ecclesiae interpretatur A.Orll, *Das kanomsche Zmsverbol* (Maguncia 1930).

in A. quam in N.T. usuram reprobat'': "Si attenuatus fuerit frater tuus... ne acceperis usuras ab eo, nec amplius quam dedisti... Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram" (Lev 5,35-37); "ad usuram dantem ct plus accipientem, numquid vivet? Non vivet" (Ex IS.13; cf. Ps 14,1); "Mutuum date nihil inde sperantes" (Lc 6,35; D 394); "Volenti mutuari a te ne avertaris" (Mt 5.42), In his illic tudo usurae clare exhibetur, sed intrinseca eiusdem malitia non asseritur.

SS Patres vehementer impetunt non semel usuram in homiliis aliisque tractationibus; sed non clarum est quid proprie impe tant, utrum etiam *quodiibcl fenus* occasione mutui perceptum, an solum *immoderatum,* quod cx historia constat aliquando extortum fuisse, ut v.gr. 30, imo 50 %.

Theologi communiter admittunt usuram \i mutui perceptam prohiberi. Pro omnibus asserit S.Thomas: "Darc pecuniam mutuo ad usuram est peccatum mortale. Nec ideo est peccatum quia est prohibitum; sed potius ideo est prohibitum, quia est secundum se peccatum; est enim contra iustitiam naturalem."

Ratio passim affertur haec: in mutuo servanda est aequalitas inter datum et acceptum. Atqui, nisi dentur tituli cxtrinscci, aequalitas inter datum ct redditum non servatur, si mutualarius aliquid ultra sortem reddere cogatur.

Maior facile conceditur. *Minor* autem sic probatur: In natura mutui quod alicui concreditur ad consumptionem ordinatum, nihd aliud invenitur, independenter a tituiis cxtrinsccis, nisi res mutua'a. usus eiusdem, obligatio mutuantis non repetendi rem ante tempus statutum, ac proinde privationem eius ferendi toto illo lapsu. Haec autem omnia aeque compensantur per restitutionem rei cusdcm speciei, quantitatis ct qualitatis. De ipsa re non est nccesse hoc ostendere; dc usu rei constat, quia usus rei furg bilis quae naturaliter destinatur consumptioni nullum habet valorem distinctum ab ipsa re, ct insuper specialis valor, si quem haberet, non esset titulus ad usuram exigendam, siquidem in mutuo res transit in dominium mutuatarii ciquc, non mutuanti, parit utilitatemu; dc obligatione non repetendi mutuum ct sese privandi ab usu rei dicendum est plene compensari, independenter a titulis cxtrinsccis, per redd tionem eiusdem, nam quamvis mutuans privaverit sc facultate negotiandi cum re fungibili mutuata, recuperata sorte restituitur in illa facultate, quam ccteroquin non haberet nunc si sortem peius consumpscria[3].

2. *Licitum et iustum esse potest, occasione mutui, aliquid*

u "Usuram utriusque Testamenti pagina detestatur" (Concil.Lateranense III). Cf. D 365.

M "In talibus non debet seorsum computari usus rei a re ipsa, sed cuicumque conceihlur usus, hoc ipso conceditur res; et propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium" (S.Thomas, 2-2 q.78 a l c). Et hoc valet etiam de consmnptOnr product va ver. senvnis, nuod cnn^rns fruct'f'cat; fructus en m sunt pro domino, sel. pro mutuatario. Cf. CH 1753 idem statuens.

u Cf. Luco. *De iustitia ct ture* d.25 n.21. Ad rem Benedictus XIV: "Contra mutui s quidem legem, quae necessario in dati atque redditi aequalitate versatur, agere ille convincitur, qu squis, eadem aequalitate semel posita plus aliquid a quolibet vi mutui ipsius, cui per aequale iam satis est facium, exigere adhuc non veretur; proinde, si acceperit, restituendo erit obnox us cx cius obligatione iust tiae quam conunutativam appellant" (D 1476). Cf. R.Roth, *Das kanontscht Zihsverbot.*

ultra sortent percipere, ratione titulorum extrinseeorum, dummodo non sit immoderatum. Explicatur :

Licitum et iustum esse potest, nimirum *iustitiae* nunquam adversabitur exigentia fenoris moderati propter titulum extrinsecum ; sed adversari potest *caritati,* cum mutuatio fit pauperi in adiunctis quae exigunt gratuitam praestationem etiam cum detrimento mutuantis, sicut exigere possunt erogationem eleemosynae cum simili detrimento.

Ratione titulorum exlrinsecorum, qui in mutuo qua tali non continentur, sed derivant ex adiunctis extrinsecis ; eorum praecipui recensentur inferius in expositione doctrinae theologorum.

Dummodo non sit immoderatum, nam fenus quod superat onus pretio aestimabile quo gravatur mutuans propter mutuationem, iniuste extorquetur ab invito, deficiente motivo talis excessus, et vocatur usura oppressiva. Propositio probatur :

Ecclesia *titulos extrinsecos semper probavit,* etiam in Encyclica ***lix*** *pervenit,* in qua severitas rectae doctrinae vigorose sustinetur: “Per hacc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut aiunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturae mutui minime innatos ct intrinsecos forte concurrere, ex quibus iusta omnino legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi” (D 1477). Instructio S.C dc Propaganda Fide super responso S.Officii, sic declaravit : “Ad tenorem litterarum Benedicti XIV *Vix pervenit* se gerere tenebitur, quibus intelliget contractus fructiferos ex pecunia mutuo data illicitos esse, quando denominationem non habent census, vel cambii veri... vel rationem compensativam tituli lucri cessantis, aut damni emergentis, quibus praeter sortem percipere valeat tantum fructus quantum sufficit ad damnum aequiparandum quod mutuans pati tenetur, aut lucrum quod amisit” (CPF 369). S.Officium, ad dubium sibi propositum, sic respondit: “Sanctitas Sua exploratum habet usurarium esse accipere in mutuo aliquid supra sortem immediate et praecise ratione mutui, non concurrente aliquo ex titulis tale lucrum iustum reddentibus ; id est lucri cessantis, vel damni emergentis, vel periculi extrinseci... amittendae sortis principalis” 10.

CPF 793. Cf. quoque inter alia plura ibici. 1393.

Theologi omnkim temporum titulos extrinsecos ad percipiendum lucrum semper admiserunt, potissimum damnum emergens, lucrum cessans et periculum sortis: his accedebant decursu temporum alii, ut poena conventionalis, ct recentius titulus legis civilis. luvat haec breviter explicare.

Danimini emergens intclligitur detrimentum quod patitur mutuans in rebus propriis iam possessis propter mutuum datum. \ gr si mutuo concedit alicui triticum, et propterea debet deinde sibi aliud carius emere, vel alias merces vilius vendere ut obtineat pecuniam

In tali casu "qui mutuum dat. potest absque peccato in pactum deducere cum eo qui mutuum accipit recompensationem damni per quod subtrahitur s-bi aliquid ciuod debet habere; hoc enim non est vendere usum pecuniae, sed damnum vitare"

Lucrum cessans est nocumentum quod propter mutuum datum aliquis subit in rebus habendis vel speratis, v.gr. si propter pecuinam mutuo datam cogitur renuntiare emptioni vel negotiationi lucrativae

Hunc titulum S.Thomas satis insinuat dum dicit: "Si damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi, ct tale damnum non oportet recompensare cx aequo, quia minus est habere aliquid in virtute quam habere actu"

Periculum sortis intclligitur *extrinsecum* ct speciale, in eo consistens quod mutuans prudenter timere potest ne mutuatam rem scu sortem recuperare non valeat, vel saltem non nisi cum difficultat'· et dispendio, v.gr. quia mutuatarius aggreditur negotium periculosum, et potest impar evadere restituendi mutuum

Hoc sane est pretio aestimabile, et ut tale probatur in responso S.C. dc Propaganda Fide: "si vero aliquid accipiant ratione pericu'i probabiliter eminentis, prout in casu, non esso inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis eiusdem, hac servata nroportionc inter periculum et id quod accipitur" (CPF 1393,11)

Poena conventionalis consistit in eo quod mutuatarius sè obii-

17 S.Thomas, 2-2 q.78 a.2 ad I.

18 S.Th. 2-2 q.62 a.4c. Is verb's, dum implicite concedit legitimitatem huius t tuli, prudenter monet lucrum *probabiliter* speratum minoris aestimandum quam luerim iam possessum. Alibi 2-2 q.78 a.2 ad 1 recompensationem non admittit pro lucro cessande mere *possibili;* quod non satis attendisse videntur aliqui nioralistae usque ad saeculum XIX, ideoque rigidiores fuerunt in admittendo lucro cessante *praesumpto^* quod certum non esset.

Non sufficit periculum *intrinsecum,* ex natura rei semper coniunctum cum mutuo, quatenus non sit probable: "Cum numerata pecunia pretiosior sit quam numeranda, et nullus sit qui non maioris faciat pecuniam praesentem quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari" (D 1191; cf. CPF IT, 1393).

20 Inter plura responsa similia, unum alterumve adducimus in exemplum: pluries S.Paexitentiaria declaravit non esse inquietandos presbyteros "qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sort<m, absque aim titulo vel lucri cessantis vel damni emergentis"' (CPF 1393. V; cf. ibid. IV, IX.) S.Officium decrevit "non esse inquietandos qui lucrum percipiunt cx mutuo in ea quantitate quae est a lege permissa, in usu communiter recepta, et a prudentibus ac timoratae conscientiae viris comprobata, dummodo parati sint stare mandatis S.Sedis" (CPF 1601).

get ad aliquid ultra sortem solvendum, si tempore praefixo illam non solverit.

Communiter admittitur leghimitas istius tituli, cum generatim licitum sit apponere contractibus poenam qua fidelitas paciscentium stimuletur, et firmitati contractus considatur: poena tamen prop r-tionari debet culpae sive morali sive iuridicae mutuatarii, ct aliquando cx caritate repeti non poterit a mutuante, si mutuatarius absque culpa morali versatur in magna difficultate adimplendi con-tractum tempestive.

Lex civilis, permittens lucrum moderatum cx mutuo, videtur per sc titulus sufficiens, etiam in conscientia, ab usura excusans; ct saltem in praxi licitum est fenus legale exigere nisi aperte sit immoderatum.

Jus canonicum, consonans responsis iam pridem latis a S Sede, statuit c.1543: "Tn praestatione rei fungibilis non est per sc illicitum de lucro legali pacisci, nisi constet ipsum esse immoderatum, aut etiam dc lucro maiore, si Justus ac proportionatus titulus suffragetur". *Ratio theorica* istius dispositionis practicae potest esse duplex: *a) ipsam legem civilem esse per se titulum iustum,* quatenus suprema auctoritas possit, propter altum dominium in bona privatorum, im-ponere mutuatario moderatum auctarium solvendum, ut sic mutuatio pecuniarum spmulctiir ad nrcgressiim industriae ct commercii ac consequens incrementum felicitatis temporal s inter cives; quae ratio in responsis S.Sedis non improbatur (cf. D 1611-1612) ct nonnulls satis probabilis videtur, licet communius traditio theologorum sen-serit contrarium21; *β) legem declarare existentiam vel praesumi»· tionem tituli extrinscci,* cx quo possit semper repeti auctarium lege determinatum, praesertim lucri cessantis; etenim in hodicrirs adiunc-tis. data libertate negotiandi, multiplicatis associationibus industrial!· bus et commercialibus lucrum cx applicatione pecuniarum reportan-tibus, decertantibus inter sc mercatoribus ad offerendum u'tro auc-tarium pro sortibus sibi concreditis, condiciones oeconomicae socie-tatis ita mutatae sunt, ut omnibus oui aliquos va'orcs \c' pecunias possideant, sit facultas eas in negotiis lucrativis collocandi, ideoque earum possessio iuxta communem opinionem est pretio aestimabilis, et privatio implicat lucrum cessans22.

Ratio, igitur, cur, *salva doctrina Ecclesiae,* fenus seu auc-tarium habitualiter in nostris adiunctis oeconomicis exigi pos-sit, est aut necessitas boni communis providendi, statuente sic lege, aut lucrum cessans ei qui valores oeconomicos in hodier-nis adiunctis facillimae negotiationis mutuat, cum eo ipso se privet utilitate percipienda vel *fructuum quos nunc pecunia producit.* Tituli a S.Sedc olim saepius reprobati, nunc quoque similiter reprobantur et invalidi sunt23 ; sed alii, quos Ecclesia

21 S.Thomas, 2-2 q.78 a.I ad 3 non concedit iustitiam fenoris determinari per leges civiles, ct censet usuras legem liuinanain tolerasse, ne impedirentur utilitates multorum.

22 Cf. Vermeersch, *Dc iustitia*2 n.375; Genjcot-Sai.smans, 1,617.

23 Çf. Mekkelbach, 11.581.

semper agnovit ut legitimos, hodie semper existere praesumuntur, mutatis condicionibus oeconomicis et aestimatione pecuniae, quasi rei frugiferae possessae.

3. *Taxa fenoris percipiendi:* a) *legalis ct vulgaris resfiectivae nationis insta praesumitur;* b) *conventionalis ab ea diversa ct maior, aliquando in conscientia non prohibetur; sed* c) *aliquando minor aut nulla exigi debet.* Explicatur:

Ad a): Taxa legalis a lege statuta, iam inter graecos et romanos fuit in usu, et quidem plerumque immoderato (10.12.24.30 %). A saeculo XIV invalescebat in societate Christiana fenus 5 %, quod aliqui moralistae probaverunt, picrisque reprobantibus. Λ saeculo XVIII ubique est in usu fenus *legale* in ea vel simili proportione, generatim tanquam facultativum, et aliud *conventionale* non prohibens; nec raro duplex taxa proponitur, alia in re *civili* alia in *commerciali.*

In Hispania auctarium legale in Codice determinatum fuit 6 %; deinde, lege 2-8 1899 reductum fuit ad 5 %; novam reductionem ad 4 % subnt lege 7-10-1940 lata. Vi legis 23-7-1908, datae ad repressionem usurae, annullantur contractus in quibus auctarium multum excedat taxam legalem, vel quando mutuatarius iniquis circumventus est condicionibus, vel quoties maior quantitas ab eo accepta dicatur quam revera accepta est. Sed haec lex, quatenus ex iustitia naturali aliud non exigatur, non obligat in conscientia nisi post sententiam iudicis. aut quia paciscentes ei mentem ct iura sua conformare voluerint ab ipso momento initi contractus. In Codice poenali a.542-544 mutua usuraria habitual a, fraudes ad tegendum ipsum mutuum usurarium, ct fenus extortum a minoribus cum ipsorum detrimento, habent sanctionem legis.

Taxa haec legalis pro foro conscientiae praebet normam cuique tutam; siquidem auctoritas publica, melius quam privati, cognoscit adiuncta oeconomica, et de aequitate compensationis indicare potest, nisi forte valeat et istam aequitatem ipsa constituere. Eius *transgressio,* quando taxa est obligatoria, offendit iustitiae legali, et potest offendere iustitiae commutativae, in quantum partes intenderint agere iuxta determinationem legis, ct sic ius strictum ad invicem acquisierint independenter a sententia iudicis.

'Taxa vulgaris, deficiente legali, tuto adhiberi potest tanquam iusta, intra limites maximum ct minimum admissos, etiamsi alibi immodica ct excessiva habeatur, quod perinde dicendum est dc legali ; nam taxa iusta universim pro omni loco vel specie negotiorum determinari non potest; ct ita S.Scdes saepius respondit ad dubia sibi subiecta, quod hoc sci

"dimetiri oporteat in singulis casibus, respectu habito ad omnes et singulas circumstantias locorum, personarum ac temporum"[2]. (CPF 1393X5).

I'traque augeri potest supra limitem maximum, si tituli extrinseci peculiari modo existant, v.gr. speciale periculum sortis, vel ingens lucrum cessans aut damnum emergens. Non autem propter maiorem *necessitatem* mutuatarii aut ingens lucrum ab eo percipiendum, cum haec non spectent ad damnum quod patitur vel ad lucrum quo privatur mutuans, cum quibus aequari debet auctarium [25].

Applicationes: 1. *In adiunclis communibus licet in mutuo di auctario legali pacisci,* etiamsi nullum timeatur periculum sortis et nulla utilitas fuerit percipienda ex re mutuata; sed ex *caritate* aliquando, rarius quidem, habetur obligatio gratuito mutuandi indigenti, etsi lucrum exinde cesset vel damnum emergat.

2. *Anatocismus,* seu capilalizatio fenoris, quo sci. fenus debitum et nondum solutum suum auctarium producere incipiat per menses, semestria, etc., *nihil per se illicitum in* .ve *continet,* (piando fenus ipsius mutui principalis licitum est. *Ex iure hispano* non prohibetur[31]; et secundum CH 1109 fenus nondum solutum incipit ipso facto producere auctarium legale, cx quo iudiciaria interpellatione reclamatum est; ut autem secus producat fenus, debet in capitale speciali contractu redigi, postquam contractus mutui finitus sit".

3. *Mutuum trium,* quatuor, quinque, etc., pro cento, quod ad alliciendos facilius mutuantes offerunt municipia aliacque societates cum titulos vel obligationes emittunt, ea lege ut *pro singulis titulis vel valoribus nominalibus inferior valor realis sit committendus in emendis titulis,* licet cum iure ad solutionem integri valoris nominalis in redemptione percipiendam, *in praxi vix potest dubium movere cx parte mutuantis;* nam circumstantiae tales praesumuntur, quae mutuatario maiorem utilitatem non permittant; secus sub aliis condicionibus titulus emisisset.

[31] S.Officium, v,gr. *interrogatum* an aliquid restituere teneretur qui "pecuniae summam mutuo dederat pro lucro 10 % legali taxac illius temporis respondente". rescripsit: "quoad excessivitatem fructuum, consulat R.P.D.Episcopum, qui expendat facti circumstantias et praxim illius temporis, quae vigebit apud viros timoratae conscientiae, et provideat" (CPF 1393,X). Similiter S.Paenitentiaria, interrogata circa summam, 18 %, edixit in singulis casibus rem esse decernendam "iuxta praxim communem servatam a viris timoratae conscentiae respectivis in locis ct temporibus" (CPF 1702),

[33] S.C. DE Propaganda Fide, a. 16-15, quaestioni utrum liceret sinensibus mutuo 30 %, lege stabilitum accipere, respondit non esse inquietandos qui "aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu... dum modo habeatur ratio qualitatis periculi... ac servata proportione inter periculum et id quod accipitur" (CPF 11 1, tertio). Quod responsum invocatur denuo a.1873, ibid. 1393,11.

In Hispania plures sententiae Tribunalis Supremi conniverunt fenori, 8 fda contra nullos declaraverunt contractus in quibus obligatio imponebatur solvendi, 15 %.

» Cf. CII 1255; Sent. Trib. Supr. 6-2-1906; Resol. 16-10-1908.

[31] Lex 14 3 1856 a.7; Sent. Trib. Supr. 24-6-1897.

736. Scholia, 1. *Trinus contractus* conccplus fuit, et ad praxim adductus, tanquam remedium usurae ct possibilitatem habendi pecunias necessarias ad negotiationem ". In eo iungebantur contractus societatis, sortis et asscurationis sortis, in hunc fere modum Petrus v.gr. dabat Paulo 1.000 pesetas ad negotiotionem; spes affulgebat lucrandi 30 % seu 300 pesetas, pro dimidia parte inter utrumque dividendas; sed Petrus volebat asscurarc sortem, et 5 % lucri sperati cedebat Paulo, ut is in omni eventu responderet de capitali; deinde, quia Petrus lucrum certum minus praeferebat lucro incerto maiori, concedebat Paulo 50 pesetas cx 100 sibi speratis, ut in quocumque eventu obtineret et capitale datum ct lucrum 50 pesetarum acquivalcns 5 % fenoris. Et quia singuli apparebant iusti, contractus complexivus habitus fuit a picrisque moralistis ut saltem probabiliter iustus, dummodo lucrum faciendum esset vere probabile ct compensationes iustae. Pius V damnavit, non ipsum contractum trinum, sed modos iniustos ct iniustum pretium contrahendi Benedictus, autem, XIV, cum in Encycl. *Vix pervenit* dixit se nolle damnare contractus de quibus inter theologos disputabatur, hunc certo a damnatione subtraxit, ut constat etiam aliunde[59].

2. *Montes pietatis,* in quibus colligebantur pecuniae aliacquc res fungibiles, pauperibus tradendae mediante pignore, ut hi ab usurariis tali recursu liberarentur, inter aliquos dubia dc liccitate moverunt proptcrca quod moderatum auctarium ad sumptus pro mcrccdc ministrorum ct administratione exigerent. Sed Concilia i Lateranense ipsos probatos voluit, eosdemque Leo X licitos et meritorios declaravit 739). Inde factum est ut opulenti quoque mercatores a principibus paulatim obtinuerint facultatem mutuandi pecunias pauperibus cum moderato tenore, prout fiebat in montibus pietatis.

3. Arcae parcimoniales (Cajas de ahorro), pauperum aliorumque mediocris condicionis utilitati inservientes, partiin coincident, partim differunt a montibus pietatis. *Coincidunt,* quatenus ipsae quoque solent pro moderato fenore mutuum concedere sub aliquo pignore, *Differunt,* quia primario ordinatae sunt ad recipiendas summas, etiam exiguas, pro eis fenus annum solventes, quod in sortem seu capitale converti potest. Sic pecuniam pauperum, ct in tutum depositam habent, ct parcimoniam favent in pauperibus, ct ipsae mensae cx pecunia accepta aliquam utilitatem accipiunt, eam impendendo in negotiationibus non periculosis.

ARTICULUS III

De censibus

(CH, 1604-1664.1802-1898)

Antiquiores moralistac latius scribebant de censibus, tum quia variae species in usu erant, tum quia earum aliquae dubiae liccitatis habebantur propter usurae speciem quam prae se ferebant. Nunc

" Cf. E.VAN Roey, *l.e contractus ncnnanicus:* RevIIistEccl 3 (1002) 901-946; JPh.Levv, *Un palliatif ii la proh'b'fion d·' l'usure: le contractus trinus ou t>:-/'/'·'* RcvHistDroit Franc Etrang 18 (1939) 423-433.

59 Cf. *Dc synodo diocccsana* 1.10.

autem, cum ct census vix in usu sint, ct dc comm liccitate vix potest esse quaestio specialis, si pretium iustum servetur, tota hacc quaestio brevi absolvi potest.

S.Alfonsos, 1.3 n 830-849; Lr.ssiO, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.22; Molina, *Di iustitia ct iure* 1.2 <1381-395; Luco, *De tusi lia ct iure* <1.27; Fsrreres-Momdr Ia, 1,1042-1048; Cast An, *Derecho e vil espaiiol,* 11",304-391 ; 111 ,321-325.

737. I. Census multipliciter intelligitur : α) *pro reditibus annuis,* et sic dicitur aliquis de censibus vivere; *[i) fro iure* ad hos reditus percipiendos; γ) *pro contractu* quo ius istud, titulo sive gratuito sive oneroso, constituitur. In hac ultima acceptione accipitur hoc loco. Unde:

Contractus censualis est ille *in quo unus acquirit ius percipiendi pensionem ab alio, propter cessionem ei factam alicuius rei immobilis vel capitalis pecuniarii.* Cf. CII 1604 Dicitur :

Unus acquirit ius percipiendi pensionem; nimirum contractus censualis assimilatur emptioni-venditioni, siquidem unus (censualista), ad modum creditoris, emit ius ad pensionem, seu *canonem,* ab alio (censuario), qui partes habet debitoris ; pensio consistere potest in pecunia vel fructibus (CII 1613), ct solvitur iuxta conventionem vel, ea deficiente, ad normam legis (cf. CH 1614).

Propter cessionem rei immobilis vel capitalis; hoc est, ad modum pretii pro illo iure tanquam merce obtinendo: cessio autem potest fieri titulo gratuito, v.gr. donatione aut testamento, vel oneroso, v.gr. alienatione rei.

738. II. Differt a: <i) commodato, *quia res immobilis vel capitale* qued censu gravatur, transit in proprietatem ccnsuarii donec redimatur; *b)* emptione-venditione, quia in censu non habetur merx quae ab uno in alum t: ansferatur, sed ius ad canonem ex re vel persona obtinendum cx titulo alienationis peractae.

739. III. Dividitur: 1. *Ratione obligationis susceptae,* in *a)* reservativum, seu contractum onerosum vel gratuitum, quo censualista *reditum annuum sibi reservat,* dum c'-nsuario rem immobilem in plenum dominium transfert (CII 1607), v gr. cum vendit agrum, ea condicione ut quotannis sibi 100 Kg. trilici solvantur; *b)* constcnativum, scti contractum onerosum, quo censualista, data pecunia, acquirit *ius percipiendi canonem annuum ex re hnmobli censuarii,* quae sic onere illo gravatur (CII 1606), v.gr. cum qus tradit alteri pecuniam pro iure ad reditum quem is super bona sua illi consignat seu concedit ; e) Emphyteuticum, iam obsoletum, seu contractus onerosus quo censualista tradit censnario (emphyteutae) dominium utile *sibi reservans ius ad enuntiem annuum modicissitiium,* in signum dominii directi retenti (CH 1605; cf 1628-1656).

2. *Ratione rei nbligatae,* in : a) κελι.γμ, qui constituitur immediate super re frugifera rm adhaeret, quam comitatur ad quemcumque eiusdem dominium transferatur, ct cx qua percipiendus eJt donec redimatur vel pereat (ei. CII 1617 1623-1625); b) personaijm, qui cc»nst»tu'tur immed'ate super personam quae sc obligat ad canonem solvendum sine relatione ad rem aliquam frugiferam, suo lahnrc vel industria; c) mîxtvm qui constituitur aeque immediate super rem ct personam; sic solent constitui plcriquc census (cf Cii 1623), imo, ad maiorem securitatem censualista non raro exigere sulci conatilulioncm hypothecae super re ccusuata.

3. *Ratione ihirationix,* in pErphthm, TFMWRAl.rM, VITAUTTUM. prout vi contractus in perpetuum, ad fixum terminum, ad (Irrationem vitae unius vel plurium personarum des gnatarum sit const tutus (cf, CH 1832); generatitn census hodierni sunt perpetui, vel saltem indefinitae duralionis, et sic expresse determinant plurcs Codices, v.gr. CH 1GCS.

4 *Ratione fimiitatis,* in: a) nrniMinn.EM, qui ad nutum ccnsiiarii (ct aliquando ccnsualistac) redimi potest, servatis condicionibus in contractu vel lege determinatis *b)* iRREDiMinn.EM. a quo nequit censuarius sc liberare restituendo capitale (cf. CH 16'8) sed census irredimibiles hodiernis leg bus non admittuntur (cl. Cil 1608).

740. IV. Principia: 1. *Ex 'utre naturali quilibet census, etiam vitalitius et personalis, est per se licitus et iustus,* modo servetur aequalitas iustitiae inter ccnsualistam et cunsatarium. Explicatur:

Eliam Vitalitius, dicitur in particulari, quia in eo specialis difficultas est, tum propter *periculum exoptandi mortem* ccnsualistae, quod tamen nullatenus est cx ipso contractu sed cx malitia ccnsatarii, tum propter *specialem difficultatem in aestimanda acquivalciitia* praestationum, quae tamen cuilibet contractui aleatorio est communis.

Et personalis, quia non ipsa persona emitur, sed ius ad percipiendos fructus industriae et laboris personae, quod sane est pretio aestimabile, nibilquc continet iuri naturali vel divino contrarium 3X.

Modo servetur aequalitas iustitiae; · haec exigit ut neque censualista neque ccnsatarius, vi dolo aliave arte iniusta inducantur ad consensum circa ea in quibus consentire nollent: et, in quantum contractus sit pure onerosus, ut servetur

*“ Ex Clf 1608 licet paciscere de *d'/ratiane m'nima census,* utcumque redijn'lfb'n, (ime non excedat v;t «-n censualistae alùisve personne detrrm'natae. vel lapsum 20 annorum in consignat vo, et 60 m reservativo et empliyrentico. El am censtiabxta, quamquam generatim solutionem capitalis exigere neqint habet quaedam iura contra censuanum utentem facultate redemptionis (cf. CH 1600.1612).

n Cf. Cars 1ÈRE, *De contractibus* n. 1049-1051.

aequivalentia praestationum, v.gr. nt in censu rcscrvatio gratuito, censualista non sibi reservet fructus ultra possibilitatem rei censatae. vel in consignativo pecunia data a censualista correspondeat fructibus vel pensioni a censatario solvendis. Probatur.

Ecclesia *contractum censu? ab uswa immunetn non seniçl declaravit,* contra ccnsatarios qui intendebant se ab obligationibus liberare: sic v.crr. Cxlixtxtus TTT (D 716), postquam cos descripsit, concludebat: "Nos igitur... ad omne super his ambiguitatis tollendum dubium, praefatos contractus licitos iurique conformes, ct vendentes eosdem ad ipsorum solutionem censuum et redituum iuxta dictorum contractuum tenores remoto contradictionis obstaculo, efficaciter teneri, auctoritate apostolica praesentium serie declaramus".

Pius V prohibuit quidem census *redimibiles,* quia, licet in eis quoque res ccnsuata definitive traderetur censatario pro canone cx parte ccnsualistae, semper latebat periculum usurae palliatae, et sortis ipsius devolutioncm extorquendi ; propter quod lata fuit illa prohibitio positiva, brevi cetcroquin infirmata.

Ratio, omnibus iam moralistis consentientibus, manifesta est, etenim in contractu censuali, per quandam speciem venditionis vel permutationis, unus dat alteri rem immobilem vel pecuniam, et alter concedit priori ius ad annuam pensionem ; in hac reciproca concessione nihil illicitum invenitur, cum paciscentes disponunt voluntarie de rebus propriis; insuper regula aequivalentiac inter praestationes, quam generatim uterque vult urgere, omnino observari potest, nam pro concessione facta a censualista datur a censatario canon aequivalens, appretiatione viri periti vel communi aestimatione determinabilis 32.

Applicatio: *Licitus et iustus est contractus census:* 0› rfservativi, cum censualista, reservans sibi ius ad partem fructuum rei censuatae, diminuit de valore cum proprietatem cius transfert in censatarium pro rata resermtionis : b) CONSIGNATtvt. qnandn adest proportio inter summam vel rem traditam censatario ct onus pensionis annuae ab hoc susceptum; ‹-) redtmibiltS. dummodo sit venis contractus in quo res censuata transit in proprietatem censatarii ad nutum censualistae non restituenda, ct canon solvendus augeatur porportionaliter ad depretiationem census propter redimibilitatem; *(Γ)* VITALITII, dummodo, perpensis aetate, sanitate, periculis utriusπικ» nartis, maxime censatarii, adsit proportio inter pretium ct canonem.

Cf. Molina ‹1.385-389? Luco, ‹1.27 Scot 2: Soto, *Dc iustitia ct iure* 1.6 a.' a.1-2; Le»sio, 1.2 c.22; Salmanticenses, tr 11 c.4 p.2 n.21-28; S.Alfonsus, J.J n.839-845 et reccntiores communiter.

2. Ex iure canonico "in *emphyteusi bonorum ecclesiasticorum, emphyteuta nequit canoncm redimere sine licentia legitimi superioris ecclesiastici...* ; quodsi redemerit, eam· saltem pecuniae vim ecclesiae dare debet, quae canoni respondeat". Praeterea "ab emphyteuta congrua exigatur *cautio* pro solutione canonis ct condicionibus implendis; in ipso instrumento pacti emphyteutic! forum ecclesiasticum arbiter statuatur ad dirimendas controversias inter partes forte exorituras, et expresse declaretur meliorationes solo cedere".

3. ***Ex iure hispano:*** *a)* quilibet CENSUS *est transmissibilis* (CH 1617), *et ad nutum censuarii redimibilis* (CII 1608) modo in iure determinato, et interdum censuarius ad redemptionem constringi potèst (cf. CH 1659-1660.1664) ; tum capitale tum pensiones censum *praescriptioni* obnoxiae sunt (CH 1620) ;

b) census emphyteuticus *concedit ccnsualistae plura iura,* sci.: *laudemii* ad normam CH 1644; *praelationis,* intra viginti dies exercendum, ad emendum dominium utile rei (CH 1636.1637); *retractus,* intra novem dies vel intra annum exercendum pro diversis casibus (CH 1638.1639); *devolutionis* dominii utilis, si emphyteuta a tribus annis canonem non solvat, vel conditiones non servit, vel praedium gaviter deteriorari sinat (CH 1648; cf. 1650); exigendi *recognitionem sui iuris* ab emphyteuta quovis vigesimo nono anno (CII 1647).

Emphyteuta potest disponere de dominio utili, sive per testamentum sive per actum inter vivos (CH 1632-1635), et habet ius praelationis et retractus quoad dominium directum, eodem modo ac censualista quoad dominium utile (CH 1636.1637 ; cf. 1652);

c) census vitalitius *constitui potest ad vitam ct in favorem illius qui ius emit, vel alterius aut plurium personarum,* imo etiam ad vitam unius ct in favorem alterius (CH 1803) ; contractus est nullus, si persona pro qua constituitur iam est mortua, vel ita aegrotat ut intra 20 dies moriatur (CH 1804) ; non potest repeti capitale propter insolventiam pensionum, sed earum solutio exigi valet judicialiter, itemque cautio pro solvendis in futuro (CH 1805) ; pensiones solvuntur per annos, et in ultimo anno pro rata temporis quo vixerit ille cui debentur; nisi per solutiones anticipatas solvendae sint, nam in hoc casu debetur pensio correspondons toti lapsui in quo mortuus est censualista (CH 1806).

741. Sub hoc titulo comprehendimus contractus onerosos *commutativos,* in quibus partes contrahentes mutuo se obligant ad rem vel ad ius ad rem, ad bonum aliquod vel ad servitium praestandum, independenter ab eventu fortuito. Contractus, igitur *aleatorios,* quamquam et ipsi sunt bilaterales perfecti, amandamus ad titulum specialem.

Commutatio bonorum oeconomicorum, ad humanas necessitates natura sua destinatorum, *omnino necessaria est,* tum quia nemo proprio labore omnia bona sibi necessaria praeparare potest, tum quia labor specializatus maiorem et meliorem productivitatem habet, adeoque per divisionem laboris ct organizationem permutationis,

cmptionis-venditionis, etc., singuli beneficium maius capiunt cx iu o labore, ct societas humana abundantius ac melius obt.net sibi necessaria.

Inter contractus ccmmntat vos praecipui sunt: *cmftio-vcnditio* et diversae eiusdem species, *locat o-conduclio,* contractus *societatis,* de quibus totidem capitulis agemus. His accedunt aln conti actus secundani, ut *fei mutatio* et *cambium* quorum figuram et principia moralia breviter exponemus.

riTuLu s iv

De CONTRACTIBUS BILATERALIBUS COMMUTATIVIS PERTECTIS

CAPUT I

De emptione-venditione

(CH 1445-1537)

Summa rerum dicendarum: Expositis *natura, subiocto obiecto, forma, effecti·bus* et *dissolutione* huius contractus in a.I, agemus deinde de *obligationibus ffcncralibits* venditoris et emptoris in a.2; postea duplici paragraplio, d.sseremus in particulari de *valorc oeconomico mercium* (§1) ct de *iusto carum frefio* U 2), cuius diversae *sfcc.cs* exponentur (a.3); ultimo loco agemus de quibusdaai *sfcc.cbiis venditionis* in particulari (a.4).

S.Thomas, 2-2 q.z7; S.Alfonsus. 1.3 n.703-830; Lessio, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.2I; Luco, *Dc ustitia ct iure* (1.26; Molina, *Dc iustitia ct iure* tr.2 d.336-380; D.Soto, *De iustitia ct iure* 1.6 q.2-4; Lacroix, 1.3 p.2 n.027-1006; Saumaxticexses, tr.14 c.2: Waffeim-Pit, *De iustitia* 1.505-666; Bali.ERixi-Paimie·rj, tr.8 p.3 n.364-462; Axpiazu, *La moral dei hombre dc negoc.os* (Madrid 1944).

ARTI CULUS I

De natura, subiecto, obiecto EMPTIONIS-VENDITIONIS

742. I. Emptio-venditio est *contractus bilateralis onerosus quo merx aliqua per mutuum consensum pro pretio commutatur* (cf. CII 1445). Dicitur:

Confractus bilateralis, quia uterque contrahens obligationem suscipit, ct non alterutra tantum pars, ut v.gr. in promissione.

Onerosus, quia *utraque* pars suscipit onus cx ipso contractu, in quo differt a contractibus bilateralibus *gratuitis,* ut

commodatum, etc.; imo, contractus iste completus, *duos alios quasi partiales continet,* sci. alium ex parte illius *(venditor* dicitur) qui se obligat ad dandam mercem pro pretio, alium ex parte illius *(emptor* dicitur) qui vicissim se obligat ad dandum pretium pro merce; utrumque tamen pactum, cum una simul fiat et correlativum sit, unicum constituit contractum cmptionis-venditionis.

Merx quae commutatur, est quodlibct bonum a pecunia distinctum in commercio positum; sive *corporeum,* in re aut in spe stans, ut domus, segetes speratae cx satis, etc., sive *incorporeum,* ut ius hypothecarium, habitationis, etc., quod pretio mensurari et alienari potest.

Pretium est pecunia quae valorem oeconomicum diversarum mercium exprimit, estque medium commutationis faciendae aptissimum, quia facile transportari potest de loco ad locum, ct commutationem ipsam ad aequalitatem mensurare1.

Per mutuum consensum, sci. consensus mutuo manifestatus est elementum constitutivum cuiuslibet contractus onerosi; ct in cmptionc-vcnditionc ipse solus, absque ulla scriptura vel rei traditione, sufficit *ex natura rei* ut contractus ineatur et perficiatur; *cx iure positivo* olim contractus fuit rcalis, scu non perficiebatur nisi per rei traditionem 2; sed nunc plerumque, ut in iure nostro, est conscnsualis solo partium consensu perfectus3, licet ad consummationem, ct ad ius in re transferendum, requiri solet ipsa rerum traditio.

Applicatio: *Contractus cmptionis-venditionis rationem habet in ipsa natura sociali hominum;* ut quisque suis necessitatibus providere, ct ordinatio socialis ad exigentias singulorum membrorum attendere possit, debet induci divisio laboris ad meliorandam ct augendam productionem ct ad obtinendas merces quae secus haberi non possent; facta autem divisione laboris, succedit necessitas faciendi permutationes mercium superfluarum pro mercibus necessariis; ct quia permutatio saepe difficilis evadit propter inaequalitatem valoris ct diffi-

1 Nunc universaliter constat nummis seu monetis ex d'versîs metallis et syngraphis bancariis eandem repraesentantibus; olim adhibebantur pelles, conchae, ebur, praesertim pecudes, a quibus fortasse, vel a figura impressa, desumptum fuit nomen pectin a<s

2 "Traditionibus, non nudis pactis, dominia rerum perficiuntur", aiebat adagium iuris romani.

2 CII 1450: "I,a venta se pcrfeccionarâ entre comprador y vendedor y scrâ obligatoria para ambos, si hubiercn convenido en la co.<a objeto del coutrato, y en cl precio, aunque ni la una ni el otro se liayan entregado."

cultateni translationis, usu gentium paulatim inducta luit communis, commoda et accurata rerum mensura, pecunia. Sic permutationi successit emptio-venditio.

743. II. Differt emptio-venditio a: a) permutatione, in qua merx solvitur pro merce (cf. CH 1538); *b)* cambio, in quo pecunia traditur pro pecunia diversa.

Applicatio: Quando pro merce partim solvitur pecunia, partim alia merx, intentio contrahentium, vel ipsa proportio mercis et pecuniae, determinat speciem contractus, utrum sit permutatio an emptio-venditio.

744. III. Dividitur ratione *finis* in: a) naturalem seu *oeconomicam,* in qua res emuntur ad proprium usum vel consumptionem; *b)* artificialem seu *negotiativam,* in qua res emuntur ut iterum cum lucro vendantur.

Negotiatio, autem, potissimum *distinguitur*: *a)* QUAESTUOSA, si emuntur merces ut non mutatae carius vendantur; *b)* industrialis, si merces emuntur ad ulteriorem elaborationem ct consequentem venditionem cum lucro.

745. IV. Subiectum habile ad contractus emptionis-venditionis ineundos est: *a)* ex iure naturae, quaelibet persona quae usu rationis gaudet et ex iure positivo inhabilis non constituitur. Cf. CH 1457;

b) ex iure positivo capacitas naturalis quorundam *(coniugum* ad invicem, *lutorum, administratorum,* etc. restringi solet, sive absolute, sive relate ad determinatas personas; sic ex CH 1458 restringitur capacitas coniugum inter se; et similiter CH 1459 restrictiones ponit tutoribus, mandatariis, testamentariis, officialibus publicis, magistratibus, officialibus iustitiae, relate ad bona sibi muneris causa commissa, vel coram tribunali cuius foro ipsi subiciuntur litigata.

746. V. Obiectum emptionis - venditionis, quod est merx, recensentur omnes res existentes in praesenti vel saltem in futuro, valore oeconomico donatae, quarum venditor habeat dominium ct liberam administrationem, nisi per dispositionem legis aliquae earum venditioni validae vel licitae subtrahantur. Ex CH generaliter novimus esse obiectum contractus res quaslibet extra commercium hominum non positas; quid in particulari valeat pro obiectis emptioni-venditionj

a.p.tis ex multiplicibus dispositionibus per Codicem ct per leges speciales dispersis colligendum est[4].

Ex iure naturali vendi nequeunt : α) *unquam,* res de se ad malum determinatae ; res spirituales eisve concomitanter intrinsece vel consequenter annexae ; *β) plerumque,* res ad malum usum ex sc vel ex usu destinatae; y) *generatim,* res indifferentes quarum multi ad malum usum abutuntur, si in ipsa emptione eiusve circumstantiis appareat mala emptoris intentio.

747. VI. Forma contractus: n) ex ture naturae, nulla specialis requiritur, sed partes ad contrahendum habiles possunt consensum quolibet modo apto exprimere ; Zd Ex iure positivo, quamquam generatim nulla forma determinata ad valorem contractus exigitur, *ad probationem* eius in foro externo requiritur *scriptura* saltem privata, auando pretium excedit determinatam summam. Sic cx CII 1280 assignatur summa 1.500 pesetarum : sed iniuste ageret qui a contractu recederet, propterea quod eius existentiam et obligationem altera pars in foro externo probare et urgere non posset.

748. VII. Effectus immediatus emptionis-venditionis cx *essentia* rei est translatio iuris ad rem, quo emptor acquirit titulum ut constituatur a venditore dominus mercis · sed praeterea ex *natura* rei, ut aiunt iuristae, emptio-venditio operatur immediatam transmissionem dominii, ideoque etiam commodum et periculum eiusdem, nisi aliter a contrahentibus vel a lege aut usu recepto statutum sit (cf. CH 1450.1468). *in iure nostro* contractus emptionis-venditionis perficitur quidem consensu mutuo; sed translatio proprietatis evenit demum cum merx traditur.

Ex CH 1452.1453 periculum mercis: u) *funqibilis venditae, non acervatim, sed praevia ponderatione, mensuratione, numeratione* ex acervo, sustinet venditor donec ea fuerit ponderata, mensu-

4 CASTÂN, *Derecho civi!* **I11** °,20-21, ita ad rem: "Pueden citarsc como ejemplo de cosas que, por su naturaleza o por la ley. de un modo absoluto o relativo, no ptieden ser objeto de compraventa : las que no son susceptibles de apropiaciôn privada (sagradas, religiosas, publicas): los derechos intransmisibles, como d uso y habltaciôn (a.525) y las serv'dnmbres (a.534); la herencia futura (a.1271); las animales que padezenn enfc'-medades contagiosas (a.1404); la caza y pesca en periodo de veda (a.25 de là ley de 16 de mavo do 100?. complemcntado por la ley dc 26 de Julio de 1935. y a.14 de la ley de 20 de febrero de 1042): cosas estancadas (aa.1 ° a 12 de la ley de Contrebande de 3 d- «enfiçm|)re de 1904); las substandas nocivas a la salud (aa.351 y 352 del Côdigo penal de 1870 reformado); las armas, no mediando autorizaciôn, para tcnerlas o venderlas (Reglamcnto sobre fabricaciôn, comercio, uso y tenencia de armas, de 13 de febrero dc 1934) y los objefos de valor artistico, arqueolôgico o historico a no mediar la correspondiente autorizaciôn."

rata vel munerata, nisi emptor constitutus sit in mora; 0) *funglbTts venditae separatim pro pretio fixo vel sine relatione ad cius fondus. numerum aut mensuram* sustinet emptor; 7) *non furgbTs,* similiter sustinet emptor; δ) *mercis vendilac praevia pracgustalione vel probatione,* practice fert venditor usque ad gustationem vel approbationem, nam contractus censetur initus sub condicione suspensiva.

Ex CTT 1473 si res *mobilis* vendatur pluribus successive, ille acquirit dominium rei, qui primo cius possessionem bona fide acquirat; si autem res sit *immobilis,* proprietas illi transmittitur qui primus eam suo nom'nc in regesto inscribat, vel deficiente inscriptione, illi qui primus eam bona fide possederit aut titulum acquisitionis priorem praesentet, si nemo fuerit in possessione; venditor aulcin tenetur damnum ceteris emptoribus reparare.

749. **VIII. Dissolutio emptionis-venditionis** occurrit, vel occurrere potest, sequentibus praesertim causis: a) *mutuo consensu partium* re adhuc integra, nam omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur; *β} propter dolum, errorem, metum,* qui dederint causam contractui, prout infra declarabitur, vel qui inciderint in contractum ct habeant istum favorem legis ad petitionem partis defraudatae; y) *si ita in contractu stipulatum sit,* v.gr. pro casu mortis vel cuiusvis condicionis suspensivae vel resolutivac, implicitae vel cxplicitae, ex natura rei vel -ex dispositione legis subintellcctae (cf. v.gr. CH 1124),

Codices civiles multa disponunt de retractu conventionali ct legali. Cf. CH 1507.1525.

ARTICULUS II

De obligationibus generalibus venditoris et emptoris

750. **A. Obligationes venditoris generales** referantur ad rem venditam emptori tempestive *tradendam;* ad eandem *contra evictionem* asscurandam ; ad *defectus* cius manifestandos vel damna reparanda, si quae ex non manifestatione iniusta secuta fuerint. Cf. CH 1461. luvat haec paululum evolvere in particulari.

I. *Mercem emptori tempestive tradere* debet venditor 5, idcoquc tempore, loco ct modo statuto in ipso contractu, vel legibus aut usu determinato; *eandem* dc qua convenerit6

6 Qunad modum tradition»* îm^nlrVtim, codices civitatum solent determinare rationes legitimas. Cf. v.gr. CH 1462-1464.

cum eo, et quantitate statuta; *damnum* quod venditori cx dilatione culpabiliter inferat, *reparare* tenetur.

Quodsi ante traditionem res pereat sine culpa venditoris: i) *per se* et cx iure naturae ipse ad nihil tenetur in contractu consensuali, nam res periit domino, i.e. emptori; /3) *cx iure positivo* vel cx legitimis *consuetudinibus* aliud potest esse determinatum ; estque in iure nostro quoad res ad mensuram, pondus, praegustationem, probationem etc. venditas, ut dictum est superius.

Applicatio: *Per se illicitum esi:* a) *rei naturali substituere artificialem,* v.gr. butyro margarinam, nisi in commercio ita receptum sit et pretium convenienter remittatur0; *β) mercem venditam adulterare ante traditionem,* ita ut non sit moraliter eadem quae petita fuit, nisi sit extraordinariae qualitatis 7 ct vendita fuerit pro ordinaria, aut nisi ita ferat dispositio legis vel usus, v.gr. cum merx genuina vix obtineri potest in mercatu ordinario; γ) *aliquid de quantitate, pondere vel mensura statuta detrahere,* etiam si fiat ut obtineatur pretium summum iustum s. Facilius erit iniustitia propter fraudes in *quantitate* aut mensura quam in *qualitate;* sed omnes perinde reparandae sunt, ad conservandam aequalitatem inter rem et pretium; ac insuper *damna* eventualiter erunt reparanda a venditore, qui mala fide tradit rem defectuosam °.

II. *Securitatem pro casu evictionis praestare* tenetur venditor, praesertim ad petitionem ementis (CH 1481); nam is non emit nisi sub condicione implicita, ut translatio dominii sibi in tuto collocetur vel damna reparentur, si eventualiter

e Adulteratio mercis aliquando evadere potest graviter *sacrilega* v.gr, si petatur farina vel vinum pro sancto sacrificio missae, et scienter tradatur non purum; aliquando habet malitiam *iniustitiae contra bona personae,* si sci. est nociva saluti.

' Caveatur tamen hallucinatio facilis ex cupid'tate lucri. Ad rem S.Antoninus: "Cum aliqui sophisticant ea quae vendunt, ut se servent indemnes ct cum al:quo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores non vellent dare iustum pretium, quia alii vendunt alia s c mixta minori pretio, *vitientur posse excusari,* dummodo non fiant mixturae quae noceant corpnrihus in his quae venduntur in cibum et potum, et praecipue in medicinal bus" *(Sumina* p.2.· tr.1 c.17 4).

* Defraudatores qui propter fraudem adhibitam rem ttere posant aliquid dc pretio ut ebentes novos alliciant secundun aliquos comtivttunt strictam iniustitiarn non solum erga emptores, sed etiam erga alios mercatores, qui concurrentia hac illegal privantur suis client bus. Sed dubium est num medium istud *certo illicitum* etiam relate ad istns mercatores. s;t stricte *iniustum* erga eosdem; ad negandam causam per se iniustam inebnamur.

* l·' t nt morum integritate regrediente. nonnullae conventiones habeantur ut mere aleator ae. ita nt iam iuri quaeratur de aequal tate oluccliva rerum, sed de peritia vel astutia contrahentium. Talis modus agendi reprobandus est Sed ubi unusquisque as«nmit regulas sui consensus, ad hanc circumstautiaiu attendendum est in aestimanda iustitia actus.

deturbetur a possessione rei emptae propter ius dominii, pignoris vel hypothecae superius ex parte evincentis10.

Evictio est *legitima deturbatio seu eiectio emptoris a possessione rei quam emit,* vi cuius debet rem cx toto vel ex parte tradere tertio, qui probat eam totaliter vel partialiter esse suam, vel iure suo reali gravatam. Cf. CH 1475 71.

Ex CH 1475.1476, licet pacisci dc iure evictionis renuntiando, nisi venditor agat mala fide ; ct in tali casu venditor contrahit obligationem respondendi de eventuali evictione pro pretio quod habet res momento evictionis, nisi iuri suo renuntiaverit emptor conscius dc periculo evictionis et omnes eiusdem consequentias admittens (CH 1477).

Applicatio: Ubi evictio acciderit: a) totalis, venditor a) *bonae fidei,* debet restituere emptori *pretium mercis,* si illud conservat vel cx eo ditior factus est ; *β) malae fidei,* tenetur insuper reparare emptori *damna* quaelibet causata.

Ex CH 1478 evictio totalis implicat : a) *restitutionem pretii* quod habuerit res vendita tempore evictionis ; *β) indenuiificationem pro fructibus vel reditibus,* si emptor rei fuerit obligatus ad cos tradendos actori ; γ) *solutionem expensarum* factarum in processu evictionis, aliasque eventualiter factas ad sanationem obtinendam ; δ) *expensas contractus* restituendas, si eas tulerit emptor.

Z›) partialis, considerandum erit num emptor voluisset partem non evictam acquirere, vel potius ei relinquitur facultas aut rescindendi contractum aut retinendi partem non evictam, reclamato pretio partis evictae. Cf. CH 1479.1483.

III. *Defectus rei* venditae manifestare secundum regulas sequentes: *a)* substantiales, qui sunt circa substantiam rei, vel circa qualitatem redundantem in substantiam, sive *occulti* sint sive *patentes,* sed quos emptor ex imperitia non cognoscat, aperire debet venditor positive, ut non deficiat consensus de eadem re, ideoque contractus: /›) quasi-substantiales, quorum sci. absentiae emptor alligat consensum, quive mercem noxiam vel ineptam reddunt ad finem pro quo manifeste des-

1,1 Cf. CH 464-1478. Commoda quae emptori evicto conceduntur a.1408 quatenus excedunt exigentias iuris naturalis non obligant venditori nisi post sen· t« ntiam iudicis.

11 Codices civiles, inter eos CH 14 75.1480, evictionem considerant per relationem ad sententiam iudicis, deturbantem a possessione emptorem; sed ex natura rei emptor deturbatur ante sententiam a possessione, cx quo dominus certus rei eam reclamat.

linatur, similiter exponendi sunt, ut existât consensus mutuus de eodem obiecto (cf. CH 1494);

c) accidentales alicuius momenti, qui spectant ad rei qualitates, eamque faciunt minus aptam ad finem: a) *semper attendendi sunt a venditore* ad statuendum iustum pretium; sed insuper, nisi contrarium cautum fuerit secluso dolo ex parte venditoris (cf. CH 1485);

β) si venditor interrogetur de vitio aliquo *in particulari,* per se tenetur illud manifestare, nisi sit parvi momenti, et ab emptore non attendendum; *nec sufficit* in tali hypothesi *rem vendere minoris,* si emptor vitio cognito non fuisset mercem empturus, quia sic dolus daret causam contractui, faceretque cum rescindibilem ad nutum emptoris, addita venditori obligatione reparandi alteri parti omnia damna ex culpabili eius silentio orta (cf. CH 1486.1487); si tamen interrogetur *in genere,* obligatio manifestandi defectus in particulari, praesertim si sunt patentes vel facile detectibiles, non ita urget, *si rem non faciunt nocivam* aut ineptam ad finem, nec dant causam contractui, dummodo ratio eorum habeatur in statuendo pretio;

γ) *si venditor non interrogetur* de defectibus, subdistinguendum est: *manifestos,* aliosque qui ab hoc emptore propter peritiam facile detegi valent, non tenetur positive indicare; sufficit ut cos artificiis non dissimulet, dummodo pretium proportionaliter remittat (cf. CH 1484); nam emptor censendus est velle mercem etiam vitiosam, nisi constet ipsum impossibilitate laborare detegendi vitium rei, quo in casu monendus erit de vitiis nocivis vel impedientibus finem emptionis; *occultos,* qui reddant rem *nocivam, periculosam vel inutilem,* nedum dissimulare, debet venditor ex iustitia aperire, et secus damna ex dolosa venditione mercis vitiatae secuta reparare; alios occultos non tenetur positive manifestare, ut fert sententia communis et praxis timoratorum, dummodo pretium convenienter diminuat;

δ) *non attenduntur in foro conscientiae nisi post sententiam iudicis* quilibet defectus, de quibus venditor respondere debeat vi legis positivae ultra exigentias iuris naturalis, verbi gratia defectus occulti quos venditor ignorabat tempore contractus (cf. v.gr. CH 1488).

Applicatio: *Tenetur venditor ad reparationem omnium damnorum quae ex contractu proveniant:* si sciens emptores velle vinum ad conservandum, ei Amendat quod est quidem bonum, sed brevi acescet; si res vendita pereat ex vitio intrinseco

occulto, scd venditori noto, quo laborabat tempore venditionis; aut fortuito quidem, sed dum manet apud venditorem propter culpabilem eiusdem moram in traditione (cf. CH 1182).

751. In praxi: *Mercatores non pauci* putant sibi licere in omni casu occultationem defectuum quorumlibet, qui non sint substantiales vel redhibitorii 12, dummodo peracto contractu emptorem moneant de iis quae possint nociva evadere. Hi post factum excusari possunt, dummodo pretium proportionalitcr remiserint, sed pro futuro instruendi sunt.

752. B. Obligationes emptoris generates referuntur ad pretium tempestive solvendum; mercem tollendam; securitatem monetae praestandam. Dc singulis pauca.

I. *Pretium solvere debet* emptor loco, tempore, modo determinato in contractu, lege aut consuetudine, vel, ubi nihil determinatum sit, tempore ct loco ubi fiat traditio mercis (cf. CH 1500); secus in venditione mobilium est locus rescissioni (cf. CH 1505) in beneficium vendentis *3, ct semper emptor debet solvere auctarium pretii tempestive non soluti (cf. CH 1100.1501), nisi forte solutionem suspendat prae timore fundato actionis rcivindicatoriae vcl hypothecariae (ei. .CH 1502).

Applicatio: */mustum est praetexture vitia ficta* mercis emptae, ad obtinendam reductionem pretii statuti; item simulare impotentiam solvendi totum pretium tempore statuto ad obtinendam remissionem alicuius partis, ut sic vitetur venditori actio iudicialis laboriosa ct dispendiosa.

II. *Mercem emptam tollere* debet emptor propriis expensis 14, nisi aliter pactum sit (cf. CII 1465), tempore constituto vcl quamprimum moralitcr possit; secus solvere debet expensas conservationis, et ferre damna propter moram occurrentia (cf. CII 1452).

III. *Securitatem monetae praestare* debet emptor, ut servetur aequalitas cum venditore, qui vicissim respondet de evictione.

” lus /wVivum *agnoscit t'ilia redhibitoria,* ea sci. quae permittunt emptori pr.tium redhibere seu repetere, propter vitiuin occultum quo laborabat res iam tempore eruption's, ut litatem eiusdem impediens (cf CII I4nl<«).

,a Similiter praevidetur CII I >0.1 in favorem venditoris resolutio contracta, quando ille habet fundatum timorem amittendi et rem et pretium rei. Cf. etiam CII 1467.

n Expensas *scripturae* (otorgamiento de la escritura) fert venditor; *apografhi* seu transcriptionis, emptor; salva stipulai.one diversa. Cf. CH 1455.

Applicatio: *Qui monetam falsam ab aliquo acceperit,* nequit eam tradere alteri in pretium rei emptae, ut damnum ipse non patiatur; quodsi eam mala fide tradiderit, tenetur aut emptorem indemnem reddere, aut tertiae personae, quam noverit exinde damnificatam, detrimentum reparare; si autem bona fide pecuniam falsam accepit et expendit, probabiliter ad nihil ulterius tenetur, si venditor nullum damnum passus est, v.gr. quia aliis eam pecuniam ulterius tradidit15.

ARTICULUS III

De iusto merciurn pretio

Cum pretium iustum nihil al'ud sit nisi valor rei pecunia expressus, antequam agamus de pretio ipso in § 2 determinanda erunt consptutiva valoris in § I. Ex litteratura copiosissima, pauca opera et articulos indicamus.

J.F.Cronin, *Economic Analysis and Problems* (New York 1945): Gim- RisT, *Jlstoire des doctrines économiques* (Pars 1022); Kleikiiaitl, *Ursnche mid H'cifn der Tauschwcrtes. Die lehre des hl 7 homos Uber den vnloi commutativus:* ZkTh CO (1936) 371-401; 62)19381 537-544; Zalba, *El valor ccondmico en los escolâsticos:* Est Ecl 18 (1944) 5-35.143-163.

J Azbiazu, *Los precios abus vos ante la moral* (Madrid 1941); *La moral del hombre de négocias* p.45-49.171-190.249-252.285-294; Croxin, *o.c.,* 137 165; P.Boves, *Le prix normal* (Paris 1924); V.Fallon, *Le juste prix:* NouvRevTh 51 (1924) 142-155.213-224; Zalba, *El precio justo:* FomSoc 4 (1949) 397-417; À.Sandoz, *La not'on du juste prix:* RevThom 15 (193'·) 285-308; O.von Nell-Breuning, *Dc obcctiva ratione pretii iusti:* PcrMorCanLit 18 (1929) 516; Id., *Prcis, Prci^/crcchtigkc t:* Stantslcxikon 4, 357-369; V.A.DXMAXT, *The just Price* (Londres 1930); A.MCIJER, *La moral y la vidn de los negoc os* (Bilbao 1951) 67-96; M Zalba, *El pi crin legal cn los aulorcs escolâsticos:* RevIntSoc 2 (1943) 201-245; 3 (1943) 139-157.

§ 1. *De valore oeconomico*

753. I. Valor oeconomicus in genere dicitur *acstimabilitas bonorum in quantitate limitata existentium quae apta sunt ad satisfaciendum humanis necessitatibus.* Dicitur:

Aestimabililas, seu complexus qualitatum propter quas bona ab hominibus appretiari possunt; dicit ergo relationem ad indicium humanum, ct supponit homines cognoscere proprietates quibus obiecta apta sunt ad fines humanos. 1 lacc aestimabilitas *diversa est pro diversis gentibus ct hominibus;* imo, ct pro iisdem hominibus in diversis adiunctis temporis, loci, necessitatis, affectus, etc.

u Si contractui addantur arrhae, qiulbet *e* contrahentibus potest n contractu resilire; qui arrhas ded t, cas amittendo; qui cas accepit, duplum rc^tituc&do. Cf. CH 1454; Ccom 343-

Bona oeconomica in ordine ad necessitates materiales hominum, dicuntur ea omnia, quae ad eas satisfaciendas inservire possunt, ideoque non mere bona fortunae, sed quaelibet alia, ut qualitates personales, in quantum ad productionem bonorum applicantur.

In quantitate limitata existentium, quia bona illimitata. ut aer, lux solaris, etc., in ordine oeconomico non habent valorem ; siquidem nec quantitates determinatae appropriantur in vita humana cum exclusione aliorum, nec etiam appropriatae a quibusdam, creant raritatem et aestimabilitatem pro aliis quoad reliquas partes.

Apta ad satisfaciendum necessitatibus^ etenim fundamentum valoris praecipuum est *utilitas* rei limitatae ad usus humanos.

Necessitates humanae late intelliguntur, non solum rerum quibus stricte indigemus ad sustentationem vitae, sed etiam aliarum quocumque modo appetibilium propter commoditatem. delectationem, affectum plus minus artificialiter efformatum, ut accidit v.gr. in usu nicotinae.

754. II. Dividitur, in : a) : usualem, qui consistit in aestimabilitate quam habent bona in concreto et in determina^ quantitate18 ad usus quibusque proprios, ratione sci. *altitudinis ad satisfaciendum directe et immediate necessitatibus* humanis : quamquam maiore ex narte fundatur in qualitatibus phvsico-chimicis rerum, ex quibus provenit usus singularum rerum *proprius,* non confunditur simpliciter cum utilitate, sed pendet etiam ab aliis elementis, ut intensitate necessitatis individualis, etc. ;

b} COMMUTATiWM seu venalem, qui proprie dicitur *oeconomicus,* et est aestimabilitas quam habent bona materialia ratione *aptitudinis ut in commercio hu/mano permutari possint alia cum aliis* propter utilitatem eorum *communem,* in quantum sunt apta ad satisfaciendum desideriis communibus voluptatis, utilitatis, necessitatis ; valor commutativus magna exparte fundatur in usuali, ideoque in utilitate et limitatione bono-

18 Valor usualis rerum considerari potest: o) IN abstracto per relationem *singularum specierum* ad necessitates humanas, et sic v.gr. aqua habet magnum valorem usualem in abstracto: b) in concreto, per relationem *determinatae quantitatis* alicuius boni ad finem, et sic talis quantitas aquae habet ceneratim exiguum valorem, quia ca deficiente, facile alia quantitas similis Jiabetur.

rum, minime vero in intrinseca rerum perfectione 17, sed multum pendet etiam ab aliis diversis elementis:

a) *a labore ct sumptibus productionis,* transformationis, acquisitionis, conservationis; nam regulariter homines bona sua non alienant nisi plenam saltem compensationem pro expensis et labore accipiant; *β) a maiore vel minore raritate seu* limitatione bonorum, siquidem pro maiore quantitate decrescit valor commutativus, non obstante usuali, et viceversa pro minore abundantia augetur; *γ) a iudicio hominum,* quod sub influxu vigentium morum, culturae, intensitatis in affectu, diversimode aestimare solent obiecta, attendentes potissimum ad eorum utilitatem pro usibus humanis, quatenus isti usus in adiunctis concretis magis vel minus appretiantur; sic verbi gratia gemmae, quae sunt ad ornatum, propter difficultatem eas obtinendi ex raritate, maioris in commercio societatis excultae aestimantur quam triticum, quod est ad alimentum, sed abundantius faciliore labore obtineturts.

755. III. Theoriae de valore oeconomico diversae, ad tria capita reduci possunt, nimirum: *a)* Theoriae OBIECTIVAE, quae valorem reponunt *in ipsis rebus totum,* independenter ab humano iudicio; idcoque in utilitate, expensis, labore. Eminet schola *marxista,* iuxta quam valor rerum oeconomicus scu commutativus non est nisi labor humanus socialis in bonis productionis incorporatus scu congelatus qualis in adiunctis normalibus productionis tali tempore et in tali loco ab operariis diligentiae et habilitatis ordinariae impenditur30.

Hacc doctrina laborat vitio cxclusivitatis, potissimum in quantum non attendit valorem usualem rerum earumque utilitatem communem, qua hominum necessitatibus inserviunt, cum nihilominus ipse AIarx agnoscere cogatur "laborem non esse unicum fontem valons usualis ab eo producti", sed "labor est pater, et terra mater divitiarum"; imo esse res quae habent magnum valorem commutativum, v.gr. gemmae casu inventae, quae nullum laborem sibi incorporaveruntM. Unde eius theoria, in eo conceptu fundamentali exclusivo, ab asseclis marxistis derelicta est-<20

" "Quis enim non domi suae panem habere quam mures, nummos quam pulices malit?" aiebat iam S.Augustinus, *Dc civitate Dei* 1.11 c.16 (ML 41,331); cf. Molina, tr.2 d.348; Lugo, d.26 n.42.

u Cf. Molina, d.348.

n Doctrina catholica per RR.Pontifices significationem laboris ad oeconomiam celebravit: "Vere affirmari possit universam comparandi victum cultusque rationem in labore consistere" (Lüo XIII, Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) n.6); "pariendis bonis est proletariorum maxime efficax ac necessarius labor. Immo eorum in hoc genere vis est atque efficientia tanta, ut verissimum sit, non aliunde quam ex opificum labore gigni divitias civitatum" (Id., ibid.). Cf. Ptus XI, Encycl. *Q.A.: AAS* 23 (1931) 195.

20 Mensura laboris humani, et consequenter valoris alicuius rei commutativi, est numerus horarum impensus in productione illius; ideoque bona quae eodem tempore producuntur eundem valorem commutativum habent, etsi eorum utilitas diversa sit. Patet hunc valorem commutativum esse in proportione inversa ad productivitatem laboris: quo maior huius productivitas, minor illius aestimabilitas, et viceversa. Cf. C.ALarx, *Das Kapital* 1 c.1.

ll Das Kapital I c.1.

a "En ce qui concerne la théorie fondamentale, celle de la valeur-travail,

b) Theoriae subjectivae, quae tenent valorem esse mere subicctivum, *hominum aestimatione et arbitrio constitutum,* intensitate necessitatis et affectus hominum mensuratum, ct *lege oblationis et petitionis mechanice moderatum.* Eminet schola *liberalis,* cuius principium directivum in ordine oeconomico est liberum certamen competitorum et libera concurrentia (laisser-faire, laisser-passer), excluso quolibet i terventu auctoritatis, *l.ex oblationis et petitionis* (ley de la oferta y de la demanda) constituit vel saltem regit valorem commutativum, qui augetur quoties augetur petitio, minuitur quoties minuitur oblatio, ct maxime promovet progressum oeconomicum, competitores stimulans ad abundantiorem et meliorem productionem.

Eidem theoriae adseribitur schola *marginalista,* iuxta quam valor commutativus determinatur utilitate ultimae quantitatis alicuius boni determinati, illius sci. quae in bonis quantitatis limitatae minus aestimatur, sic v.gr. si quis indiget duabus mensuris tritici, alteram pro pane, alteram pro alimento pecorum, utramque sibi comparabit secundum valorem quem tribuit quantitati minus necessariae.

Haec doctrna laborat similiter vitio exclusivitatis. quatenus elementi objectiva valoris obliviscitur, et amaros fructus pugnae classium, individualism! oeconomici, potentatus despotic! capitalistaruin causavit, practerm ttenj condicionem hominis lapsi qui "pravis cupiditatibus ad caduca huius mundi bona caelestibus anteponenda vehementer incitatur", ac inexplicabili divitarum siti ad Dei leges infringendas et proximorum iura conculcanda impellitur3, *Fatendum* quidem est l beruin certamen, intra debitos limites, aequum rsse et utile legemque oblationis et petitionis rectum usum habere, quatenus refert aestimationem communem quae valorem commutativum in adiunctis concurrentiae vere liberae manifestat vel moderatur; sed in libéralisme "libero mercatui, potentatus oeconomicus suffectus est", et lex oblationis-pet Ponis ita intrlligitur ac si ipse contrahent um consensus constitueret, vel saltem regeret, verum valorem rerum utcumque necessitate subiectiva particulari in deb l ore extortum, quasi lex oblationis ac petitionis non dependeret et ipsa a valore rerum 2'.

c) Theoriae mixtae quae tradunt valorem habere fundamentum *et subicctivum et obiectivum;* in quantum valorem commutativum, qui minime commensuratur subicctivae commoditati emptoris aut perfectioni intrinsecae mercis, dependere faciunt imprimis ab *utilitate media rerum* et *labore medio ac expensis* ad eam obtinendam aut conservandam ; haec determinantur *aestimatione communi* aut peritorum, attentis simul : *abundantia vel penuria* mercium, cx quibus desiderium

elle est aujourd'hui abandonnée par la plupart des marxistes" (GtDE-RiST, *Histoire des doctrines cconom ques* [Paris 1922] p.565). Cf. Ver mXEJiscjî, *Quaestiones de iustitia* n.343 2 b.

21 Pius XI Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 212.220.

u Cf. Vermeersch, Quaestiones de iustitia n.341.353.

modificatur; *-frequentia vel raritate* emptorum, quae influit cum praecedenti, secundum legem oblati ct quaesiti, ut ceteris paribus valor rerum sit in ratione inversa oblati ct directa quaesiti; *intenditote desiderii communis* ct efficacia eiusdem in ordine ad acquirendas res, quod non parum dependet a *eofia vel inopia pecuniae,* necnon a *gustibus* plus minus artificialiter efformatis, a *modo ipso* fabricationis aut venditionis (en serie, al por mayor), etc.

Haec doctrina concordat cum expositione moralistarum, ct picrisque auctoribus occononfae social's probatur. Unus pro niult's audiatur Moi ix a ex scholasticis: "Tertio est observandum plurimas circumstantia esse, quae rerum pretia augent aut minuunt. Et *return penuria* propter Meni tatem aut aliud snule accrescere facit prêt um iustum; abundantia vero facit illud decrescere. Item *indigent a ma or* apud multos rerum aliquarum ad al quem usum plus uno tempore quam alio pos ta eadem rerum quantitate, facit pretium accrescere, ut equi plus valeant bello imminente quam tempore pacis. *Defectus item pecuniae* in aliquo loco facit pretium aliarum rerum decrescere, et abundantia accrescere... Quarto observandum est. *modum vendendi res,* vanare etiam iustum carum pretium, ut si sub basta aliquid vendatur, aut proxenetis. praeconibus, vel mulieribus quae alicubi munus vendendi aliena habent, aliquid vendendum tradatur,..

§ 2. *De pretio*

Ch.Gide, *Formation et révolution de la notion de juste prix* (Paris 1022); E.Jasssens, *Le juste prix* (Lieja 1935); P.L.Rivière, *La spéculation ill cite ct le juste prx* (Paris 1924); Neli.-Breumnc, *Grundzügc der Dürscnnoral* (Friburgo de Br. 1928).

756. I. **Pretium** est *expressio valoris commutativi rerum per pecuniam,* quae est medium universaliter admissum ad commutationes faciendas ct valorem mensurandum ; non est idem atque valor commutativus, sicut idem non sunt mensura ac res mensurata, sed proprie est quantitas alterius rei quae in commutatione obtineri potest per rem commutatam 2δ.

757. II. **Dividitur** in : a) LEGALE, quod ab auctoritate publica mathematice ct *taxative constituitur propter bonum commune,* ut cupiditati ementium ct vendentium obvietur ct pauperum extorsiones impediantur;

b) conventionale, quod libera partium conventione statuitur, *praesertim pro rebus extra commercium usuale positis,* sive propter raritatem, ut opera eximiae artis vel manuscripta antiquissima, sive propter vetustatem, ut res attritae apud veteramentarios.

23 *Pecun a non est simplex mensura valoris rerum,* nam et ipsa suum valorem habet, qui frequenter mutatur, praesert m in pecunia papyracea, iuxta adiuncta temporum ct locorum; unde et ipsa pecunia mensurari debet. Hinc est quod ad determinandum verum pretium rerum non satis sit cognoscere earum valorem commutativum, sed etiam valorem acquisitivum pecuniae. Cf. J.Azpiazu, *La moral del hombre de neyocios* ρ.49·51.

c) vulgare, quod communi hominum ca *in re periturum aestimatione determinatur* 20,21 spectatis rerum qualitatibus et diversis adiunctis. Et quia, etiam suppressis fraudibus quibus imperiti facile decipiuntur, diversi homines aliqua diversitate opinantur de iisdem rebus, pretium vulgare *non est mathematice determinatum,* sicut legale et conventionale, nec consistit in indivisibile 27, sed habet quandam *latitudinem* pro varia appretiatione diversorum elementorum obiectivorum et subiectivorum ad pretium efficiendum spectantium, maiorem in superfluis et rarioribus, minorem in necessariis et cotidianis; unde solet subdistingui : a) *supremum,* quod indicat maximum valorem quem res ex privatorum aestimatione habet; /?) *infimum,* quod indicat valorem minimum; *γ) medium,* quod indicat valorem inter maximum et minimum vulgo aestimatum

I. De pretio iusto in genere

758. **Pretium iustum** est *quod mercis valorem commutativum adaequare censetur,* exprimens valorem cius obiectivum et correspondons utilitati rei, sumptibus productionis, congruae renumerationi servitii ceterisque momentis vel valorem mercium influentibus; unde pretium iustum est pretium naturale seu reale 20, ex natura rerum constitutum, independenter a quacumque lege et aestimatione hominum communi.

s*· Communis aestimatio, quae *non est mere declarativa, sed etiam constiti, tiva valoris,* sponte nascitur quando est libera concurrentia mercatus; sed hodiernis adiunctis facile impeditur vel falsificatur per monopolia, fraudes bursatiles, circumstantias oeconomicas extraordinarias, etc. Unde pretium vulgare hodie vix potest coninulti aestimationi vulgi, sed *peritorum* iudicio relinquendum est.

21 Scholastici non uno animo de hac divisibilitate sentiebant: alii pretium dicebant *consistere in indivisibili,* sed propter infirmitatem intellectus non pose mathematice determinari (sic v.gr. D.Soto, Lugo, I. de Salas, H. de Gante); alii censebant pretium *in se ipso esse aliquid intra certos limites varnn%* utpote quod dependet ab elementis subiectivis, diversi valons apud diversos hommes (sic v.gr. Scotus, S.Antoninus, Lessio, Molina). Cf. M.Zalba, £/ *precio y sus condiciones* m Estudios de historia socia! de Espana (.Madrid 1934) p.631-634.

Prudentialem appretiationem exprimit, iuxta cocnmunem opinionem, S.Alfonsus, 1.3 n.804, dum scribit: “Vinum... quod valet 5, potest vendi 6 vel 4; aut si valet 10, potest vendi 12 vel 8...; aut si valet 100, potest vendi 105 vel 95". .Maiorem latitudinem m maioribus pretiis ponit Leiimkvhl (1,1329): "Iniustitiae non audermi incusare cum, qui assignaret [pro 100 tanquam medio], 90-110; et pro 50 tanquam medio 45-55; pro 40 limites 36-44”. Certe quo pretium medium maius est, .maior admitti debet differentia absoluta, minor autem relativa: sic pro pretio medio 5 vel 10, differentia absoluta est I vel 2, relativa vero 1/5; pro pretio medio 100, differentia absoluta ponitur 5-10. relativa autem 1/20 vel 1/10, Λ normis nimis definitis abstinendum est

Scholastici pretium *naturale* illud dicebant “quod res ipsa, seclusa lege humana, habet" (Molina, tr.2 d.347). Cf. Lugo, d.26 n.39; Sal-Manticexses, tr.14 c.2 *n.78.*

759. Principia: 1. *Pretium est generatim iustum, quando servatur moraliter* aequalitas inter valorem mercis et pretium solutum. Explicatur:

Genercitim dicitur, quia aliquando adiuncta permittunt ut aequivalentia praestationum non servetur, quia alteruter ex contrahentibus sive sponte cedit, sive iuste constringitur ad plus reddendum quam illud quod accipit.

Ratio est. auia iustitia exibit per se in contractibus onerosis *aeQuivalentiani praestationum,* cum utraque pars velit ouidem utilitatem quandam derivare ex contractu, sed eam subiectivam ct correspondcntcm simili utilitati subiectivae alterius partis, et ceteronuin tantum exigat in pretio vel merce quantum ipsa dat correlative in merce vel in pretio.

Ad rem S.Thomas: "Emptio et venditio videtur osse introducta pro communi utilitate utriusque, dum scilicet unus indiget re alterius et e converso. Quod autem pro communi utilitate inductum est. non debet esse magis in gravamen unius quam alterius ; et ideo debet secundum aequalitatem ni inter cos contractus institui. Quantitas autem rei quae in usum hominis venit mensuratur secundum pretium datum : ad quod est inventum numisma. Et ideo, si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tolletur iustitiae aequalitas. Et ideo carius vendere vel vilius emere rem quam valeat, est secundum se iniustum ct illicitum" 30.

Nihilominus accidere potest ut in contractu introducto "pro communi utilitate utriusque". alteruter *sponte cedat dc iure suo31,* et minus exigat quam ex sua parte praestat; vel ut is qui rem praestat sibi specialiter caram aut profiquam vel alteri specialiter utilem, hunc sine iniustitia constringat ut sibi compenset pro damnis ex privatione rei oriundis, vel aucta solutione pretii aequivalcnter participationem certam haud improportionatam concedat in lucro ex acquisitione illius rei sperato32. Tn his casibus non servatur quidem aequivalentia praestationum, per se in contractibus secundum legitimam contrahentium voluntatem requisita, sed salvatur aequalitas iusti-

» *S.th.* 2-2 q.77 a.1.

n Hoc videtur valere etiamsi spontanea cessio debeatur necessitati, -altem quatenus altera pars accedat contractui ineundo praecise quia condicionibus favorabilibus sibi offertur, aliter non contractura.

° Ad-rem S.Thomas: "Cum aliquis, tnultivn indiget Libere rem al quam, et alius laeditur, si ca careat..., in tali casu iustum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem. quae venditur, sed ad damnum quod venditor Ç-5 venditione incyrrit" *(S.th. 2-2 q.77 rule).'*

tiac, in quantum utcrquc tantum accipit in rc ipsa, quantum in iure reclamat ab altero 33.

Applicationes: 1. ***Iniustum est,*** nisi unus e contrahentibus scienter ct volenter iure suo cedat, in beneficium alterius: α) *rem pluris vendere quam quod secundum sc valet,* sic enim iam non est emptio-venditio pro communi utilitate utriusque; /3) *detrahere aliquid de numero, pondere aut mensura,* ut sic obtineatur pretium iustum summum, cum dc pretio medio vel infimo conventum fuit cum emptore, v.gr. cx kilogramo sacchari detrahere centum gramos, ut vendatur de facto pro pretio undecim pesetarum, id quod secundum pactum vendendum erat pretio decem pesetarum ; y) *necessitatem alterius* arripere, sive pecunia is indigeat ct mercem coactus vilius vendat, sive mercem obtinere debeat ct carius quam par est solvere constringatur, nisi emptor in priori casu ct venditor in secundo cx contractu inito non obtineat plenam utilitatem, sed aliquod detrimentum patiatur ad subveniendum alteri contrahenti.

2. ***Non est iniustum,*** etiam altera parte in hoc aegre consentiente: a) *pro sacrificio vel praciudicio personali,* quod habet venditor in alienatione rei, aliquid exigere ultra pretium per se iustum ; dummodo non cx propria necessitate, sed in beneficium alterius venditionem perficiat ; *β) pro re specialiter utili ementi* aliquid ultra pretium communiter iustum exigere, cum fundamentum utilitatis *est in ipsa re vendita,* v.gr. in terreno, sterili quidem, sed prope viam ferream vel flumen posito, et sic specialiter apto ad fabricam struendam"34; nam speciale commodum alteri re propria reportatum est pretio aestimabile, et sic fert usus satis vulgatus etiam virorum timoratorum 35.

13 Cf. F.HOrttt, *Die "aequalitas iustitiac" in Hirer Beciehung sur "aequivalentia obicctorum" bei strengen Rechtsvcibiiidlichlicitcii:* Schol 3 (1928) 481-505.

** Plerique auctores simpliciter hoc negant, et invocant haec verba Sti.Thomae: "Si aliquis multum ‘uvetur ex re alterius quam accipit, ille vero qui vendidit non damn ficctur carendo re illa, non debet eam supervendere; quia utilitas quae alteri accrescit, non est cx vendente sed ex cond cione ementis; nullus autem debet vendere quod non est suum" *(S.tli.* 2-2 q.77 a I). Similiter S.Alfonsus, 1.3 n.806. Sed. quamquam haec argumentafo omn:no vera est, et valet pro casu in quo utilitas specialis tota est ex industria ementis, non appl catur ad casum nostrum, in quo res ipsa vend ta continet in sc fundamentum special's utilitat-s pret’o arst-mabde, ut fert opinio inter r--cent'or<-s satis probata inde a Tn.GnussET. Cf. huius *Théologie morale à l'usage du clergé* (Bruscias 1853) 840; Waffelaert, *Dc iustitia* 1,615; Ferreres-Moχ-drîa, 1,1002.

M Cf in htmc sensum Waffelaert. *De iustitia* 1.615; Gousset, 1.8-10; Gtnicot-Sai.smaxs, 1,633,V,2.°; Noldin-Sciimitt 11.598; Tasquerey, HI 750, etc. Ipse S.Thomas monet quod “tile qui ex re alterius accepta inultum iuvatur,

2. ***Iustum pretium:*** a) ***non constituitur*** *per relationem inter merces ct pecuniam, quae requiritur ut societas humana rationabiliter provideatur bonis oeconomicis et industriae eidem utiles convenienter instituantur ac evolvantur,* b) *licet in /115 normaliter* ***manifestetur.*** Explicatur.

Ad a): Ethica socialis, ultimis decenniis, sustinuit valorem oeconomicum rerum et aequivalentiam earum obiectivam, non posse fundari in motivis ethicae indi vidualis, sed *conimensurandam esse per relationem ad ordinatam evolutionem activitatum oeconomicarum in societate humana,* quippe quae fundatur in distributione laboris et in commutatione mediorum oeconomicorum labore assecutorum. Iustum, igitur, erit pretium illud quod requiritur ut vita oeconomica societatis recte evolvatur, "illud quod dum exprimit valorem rerum, regulat earum commutationem in ea exacta proportione quam postulat provisio bonorum et mediorum cuiuslibet generis, corpori sociali rationabiliter suministranda"[30]. Ementes et vendentes, ut entia socialia et membra societatis, quae mutua cooperatione ac coordinatione complendi sunt, revereri et observare debent in commutationibus, eas proportiones quae permittant "ut bona ct servitia secundum certas et determinatas relationes quantitatis commutentur, [et haec] est obiectiva ratio aequivalcntiae necnon valoris oeconomici"[37].

Huic, tamen, conceptioni obstat traditio scholasticorum, quae conformis omnino videtur veritati. Emptio-venditio habet, quidem, repcrcusionem socialem, sed est negotium primario et directe ad ethicam *individualem* spectans; pro utilitate communi quidem, sed utriusque, *unius et alterius,* institutum, sine relatione *immediata* ad bonum commune societatis [38].

potest propria sponte aliquid vendenti supererogare; quod pertinet ad eius honestatem *(S-th. 2-2* q.77 a.lc). Et Vermeersch, propositioni nostrae contrarius, observat: "Si cx re empta, emptor magnum lucrum reportaturus videtur, potest tunc venditor quasi pro socio admitti velle, et anticipatam quandarn communis lucri solutionem in pretio computare" (11,427).

M A.M.ÜI.I.ER, *La moral y la vida de los négocias* 69-70. Similiter alii sociologi catholici ut O.von Nell-Breüning, *Grundcügc der Borscnmoral* (Frihurgo de Br. 1928) 38-41; *Dc obiectiva ratione pretii iusti:* PerMorCanIJt 18 (1929) 89 J.Azpîazu, *La moral del hombre de négocias* 140; E-Janssens, *Le juste prix* (Lieja If,20); G.KISELSTEIN, *Dc insto pretio rerum praecipua principia:* RevEcclL 18 (1926-27) 246-253, etc.

r' V.Heylen, *Tr, dc iure et iustitia* p.411.

R Audiatur pro pluribus S.Thomas: "Contra est quod dicitur Mt 7: Omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, ct vos facite illis: sed nullus vult sibi rem vendi carius, quam valeat; ergo nullus debet alteri rem vendere carius, quam valeat... alio modo... per accidens cedit [emptio-venditio] in utilitatem unius et detrimentum alterius; puta cum aliquis multum indiget habere rent aliquam, et alius laeditur si ea careat: et in tali casu iustum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem. quae venditur, sed ad damnum, quod Venditor ex venditione incurrit" *(S.th. 2-2* q.77 a.lc). Ut verba ipsa

Quamquam regulariter aequivalentia praestationum observanda est, quia contrahentes non intendunt alter alteri donationem facere, sed tantum dare quantum recipiant, occurrunt casus non pauci in quibus venditiones fiunt illaesa iustitia commutativa, etsi cum detrimento iustitiae socialis ct caritatis; imo fieri potest ut aequivalentia inter datum et acceptum non observetur, etiam alterutra parte aliquo modo invita, quin tamen ulla virtus laedatur, v.gr. quando venditor, propter damnum quod patitur in privatione mercis, iusto iure exigit pretium altius in compensationem illius damni privati30.

Ad b): De facto in societate bene organizata et iustitia florente negotia non instituuntur nisi *quae expensas ex rerum venditione commode compensent;* et pretia rebus non possunt imponi, in adiunctis normalibus genuinae ac liberae competentiae, nisi *quae congruam et non cxccssivam reniunerationem conferant mercatori,* quia maiorem impediet legitima aemulatio inter negotiatores, ct vigebit pretium iustum aequivalens valori mercium, quod in re ipsa erit illud quod requiritur et sufficit ut sumptus productionis vel acquisitionis compensentur et venditor congruam rcmuncrationem pro servitio praestito obtineat ; attamen pretium *non est iustum quia* habet debitam proportionem ad prosperam oeconomiam socialem, sed *in eo manifestatur iustum* quod permittit humanae societati rationabilem acquisitionem bonorum sibi necessariorum40.

3. ***Iustum pretium,*** *in adiunctis ordinariis,* ***recte computatur*** *per relationem ad· sumptus productionis vel acquisitionis mercium ct ad congruam remunerationem venditori ulterius debitam pro servitio praestito clientibus.* Explicatur:

In adiunctis ordinariis dicitur propter duo motiva : σ') alterum, quia favente fortuna, nonnumquam, res magni valons oeconomici a quibusdam exiguis aut nullis expensis obtinentur, v.gr. venae metalli pretiosi aut gemmae casu inventae etc. pro quibus ingentia lucra, quinquies et decies superantia expensas, sine iniustitia possunt obtineri ; *β)* alterum, quia

sat s demonstrant, iustum pretium in h:s statu tur inter parfculares. s ne re· latone ad bonum commun-·: nn. secundum Tlmm·'·-· ord mt * -4 bonum commune non commutativae sed legalis iusttiae est. Cf. *S.th.* 2-2 q.58 a.5c a.6c; C.Spicq. r*'nt Thonws d'/lq· Sonnnc theoloo que.* i.u *justice* ITI (Paris 1r35) 319-326; NI.Zai.ba. 7:7 *precic· y svs condicones* in Estud'os de h stor a soc:al d‹· Espana (Nlndrd Γ 39) ρ.633·642; Λ.Sandoz, *La notion du j-'ste prix:* RevTbom 45 (1n39) 2n2.

» Cf. NÎOïJNA, tr.2 d.315 n.4-5; 365,4; NI. Zalba, *El precia y sus condcones,* o.c., p.648-652.

49 Cf. F.Hürth, *Die "aequalitas ivstitiac"* in *Hirer Besiehunp sur "aequio lentia obiectçrum" bei strençen Richtsvcr^indcichkciten:* Schol 3 (1928) 496-7.

fortuna adversante fieri potest ut aliquis, in particulari, expensas extraordinarias habuerit in productione vel acquisitione alicuius mercis, quas per se minime posset resarcire gravando clientes ultra illud quod cx communiter contingentibus gravare licet[41].

Sumptus productionis vel acquisitionis intelligendi sunt qui communiter in tali loco ct tempore, attentis mediis ordinariis, necessarii sunt ad tales res producendas ct acquirendas; ii quidem in simpliciori negotio facile a quolibet computari possunt, sed in magnis ct complexis industriis in quibus considerandi sunt reditus, fenus, amortizatio capitalis fixi, salaria laboris tum intellectualis turn manualis, pericula, tributa solvenda etc., non nisi a peritis aestimari possunt.

Congrua remuneratio venditori debita computari debet, prout agatur de beneficio mercatorio vel industrial! vel mixto, perpendendo laborem, diligentiam, periculum cui se exponunt, qui capitale aut laborem aut utrumque, in industria vel negotio collocant. Porro, *a taxa legali fenoris normam desumentes,* auctores censent beneficium mercatoris qui pecuniam in negotio collocat ct eiusdem periculum suscipit, sine iniustitia posse duplicari, ita ut si fenus iustum pecuniae censeatur 5 % aut 6 % beneficium mercatorium possit elevari ad 10 % aut 12 %[42]. Hoc autem beneficium iuste *augeri potest in beneficio industrial^* separata congrua retributione capitalis mobilis seu circulantis impensi, *proportionaliter ad pericula* quae in procurandis materiis primariis, suscipiendis operariis, sustentandis infortuniis multiplicibus quae evenire

41 *Impugnarunt multi auctores assertum Scoti,* iuxta quod pret;um iustum mercatorum est hoc: "Computare debent expensas oinnes quas, emendo, asportando aut conservando tales res fecerunt, et insuper lustam merccdem, quam pro industra, laboribus et per culis, qu bus se exposuerunt, merentur" *(In IU,* dist.15 q.2 a.2 apud Luco, d.26 n.41). Censebant s quidein hanc regulam commun ter propositam esse falsam, quia "res illa communiter non tanti aestimetur" (Lugo, /.c.). At vero doctrina Scoti vera est, si recte expl cetur, non dc expensis particularis mercatoris infortunio prosecuti aut industrials segnis et imperiti, sed dc e s quae communiter *cx ordinarie contingent bus* fieri solent, ut recte observat Storer-Bierhaum, tr.6 c.5 n.18.

42 "In rebus quarum facti s, imo, certa est vend tio fac'cnda emptoribus, qui brevi vel stat m solvent lucrum non videtur 10 % vel 12 % superare posse Legale fenus negotiatorium 6 % superare non solet. Fenus autem istud revelat communem aestimat onem fructus ex negot at on bus sperandi dempto tamen valore operae personal s ct periculi a susc p ente negotium assumpti" (Vermeersch, 11,433). Cf Genicot-Salsvaxs, 1.(33 Ueach 1,984; E Ranwez, *De lucris usurariis:* CollatNamur 18 (1Γ23-5) 137-13Λ *Ubi autem' vendito est incerta vel solutio d ffic lis obtention s,* pro magn tudine per culi suscepti beneficium augere liceb t. Cf. J.Azl'la:u, *Morel profcsicnal cconôm ca* c.8-10 (Madrid 1941); *Los precios abusivos ante la moral* p.52-55 (Madr d 1941); A.Arnou, *De impugnando lucro imnfodco:* PerMorCanLit 17 (1928) 13-15; M.Zalda, *El precio justo:* FomSoc 4 (1949) 400-404.

possunt, etc., admittit et fert industrialis, idcoquc, ut plures censent, ad quantitatem 20 % 43.

Ratio assertionis facile patet: In societate humana quae nititur in divisione laborum et commutatione bonorum ac servitiorum, sicut operariis debetur salarium familiare, quod eis permittat sustentationem familiae et moderatum quençlam progressum in vita oeconomico-sociali, sic *industrialibus et mercatoribus debetur cQngrua renumeratio* periculorum communium susceptorum, sive scr\iliorum societati praestitorum, quae non modo cos indemnes servet, sed etiam lucro moderato officiat ut possint suam condicionem socialem meliorare et, ad nova servitia communitati praestanda, stimulos habere. Porro hoc lucrum moderatum, secundum aestimationem communem, est illud quod in adiunctis ordinariis computatum, ut supra expositum est: circiter 10-12 % pro commercio facili et certo quod geritur per officiales conductos, et 20 % circiter pro negotio in quo aliquis capitale simul ponit et laborem.

4. ***In adiunctis extraordinariis maius lucrum*** *licitum esse potest, sed non tale quod in periculo vel infortunio communi, industriam vel negotium tueatur contra quamlibet adversam fortunam.* Explicatur:

In adiunctis extraordinariis cladis oeconomicae nationalis, insecuritatis monetae, difficilis acquisitionis materiarum primariarum vel machinarum eventualiter reparandarum, periculosae negotiationis divisarum necessariarum, repentinae interruptionis probabilis totius industriae si aperiatur via mercatui international! tunc praecluso etc.

Sensus et ratio principii hi sunt: In adiunctis extraordinariis oeconomiae nationalis, in quibus tota societas communiter patitur consequentias insecuritatis, periculorum imminentium, privationum realium, quae obligant ad reducendos sumptus et inceptus possibiles et rationabiles in circumstantiis normalibus, non raro habentur industriales et negotiatores qui in servitio communitati praestando velint se munire contra quaelibet infortunia ex adiunctis timenda, augendo ultra mensuram lucra certa ut per ea possint providere periculis incertis, unde ipsis in quolibet eventu bene succedet; si occurrat infortunium et magnas expensas requirat, quia lucris extraordinariis ei satisfacere valent; si autem feliciter non occurrat, sibi reservando ingentia beneficia quasi aleatoria; et41

41 *J.*Azpjazu, *Los precios abusivos ante la moral* p.54.

ita fit ut dum reliqui, qui suam quique contributionem praestant bono communi, communes circumstantias adversas sustinent, et earum limitationes patiuntur, hi soli eas effugiant, adevrsante sibi fortuna, et pingua beneficia obtineant, si fortuna in omnibus faveat.

Hoc iustum non est. Communia discrimina communiter ferenda sunt, et mercatoribus atque industrialibus ea tantum lucra permittuntur in adiunctis extraordinariis cx quibus proportionaliter exponantur discriminibus optimo cuique civi minitantibus: si res bene succedant, lucrum habebunt non parvum in adiunctis adversis; si infortunium occurrat, privata fortuna, non contributionibus clientium, debebunt illud sustinere, ut non sint melioris condicionis quam reliqui cives bono communi pro sua parte contribuentes.

5. *In officinis mercatoriis, quae diversos articulos iisdem clientibus subministrant, licet probabiliter honestum beneficium computare cx venditionibus globatim sumptis, ita ut lucrum cxcessivum in aliqua merce, separatim considerata, compenset infortunium in venditione alterius passum.* Explicatur :

In officinis mercatoriis; principium, nimirum, limitatur ad cos mercatores qui servitia multiplicia praestant suis clientibus, quasi artem quandam exercentes, ct pro ea complexivam retributionem congruam repetentes.

Sunt quidem qui hanc doctrinam latius applicant ad quemlibet mercatorem vel industrialem, permittentes ut. ad pretium statuendum, computetur beneficium globale ex omnibus venditionibus obtinendum, neglecta aequivalentia praestationum in singulis operationibus. *Sed hi non sufficienter attendere videntur* emptionem-venditionem esse contractum particularem, in quo emptor, aequo iure. exigit iustitiae aequalitatem, minime dispositus compensare venditorem pro infortunio quod nihil refert ad servitium sibi praestitum in hac venditione individua 44.

44 Sic v.gr. Müï-EKR, *La moral y la vida dc los négocias* 74-78, allegans pro negotio individual! convenientiam socialem, quod sci. “en vez de ser un obetâculo al aprovisionamiento racional dc la comunidad este sistema con· tribuye al acrecentamiento de las ofertas y al desarrollo de los ôrganos distrihuidores". At vero cur personae individuae, quae libere ineunt aliquem contractum quem possent non inire, quo inito favent eo ipso oeco-nmiae national!, obligari valent insuper sine iniustitia ad solvendum ultra valorem rei emptae, ut sic merces largius distribui possint in communitate, dum alii similiter obligati ad providendum bono communi, ne favorem quidem emptionis iustac praestant eidem oeconomiae national!? Ceterum quoad exempla ab eo adducta haec iuvat notare: differentia pretiorum in venditionibus per partes (ventas por partes, cf. p.75-76) respondet differentiae servitiorum in meliori

Ratio asserti est iam indicata: “in mercatore multarum rerum duae personae considerandae sunt; *mercatoris* ut sic, qui singulas merces insto pretio vendere debet; *tabernarii,* qui industriose multas merces colligit, quibus emptoribus satisfaccrc queat, ct sic *artem* quandam exercet. Ars ista habet suam difficultatem, suam utilitatem, suum laborem, sua pericula: digna, igitur, est congruente retributione”[5]. Retributio, autem, in eo est ut detrimenta, cx aliis mercibus emptis in servitium clientium, compensentur beneficiis ex aliis meliore fortuna acquisitis in idem servitium; clientes, vero, non videntur rationabiliter inviti de tali modo agendi, cuius observatio redundat in ipsorum beneficium ct abundantiorem provisionem.

II. De pretio eegali

760. Principia: 1. ***Pretium legale*** *nisi certo constet esse iniustum:* a) *obligat per sc in conscientia,* b) *non modo cx iustitia sociali sed etiam cx commutativa, ideoque cum eventuali onere restitutionis.* Explicatur:

Njsi certo constet esse iniustum nam si esset certo iniustum, versaretur *extra competentiam legislatoris,* ct nullatenus obligaret; sed cx sc praesumitur iustc determinatum et in dubio standum est pro iustitia legislatoris, bono communi sic exigente.

Obligat per se in conscientia nam per accidens sunt casus in quibus, etiam vigente taxa iusta, cius observatio in conscientia per accidens non urget, potissimum: a) *quia maior pars communitatis eam non observat,* praesertim permittente auctoritate non observantiam, ct sic legem suam non urgente, sed etiam non valente auctoritate efficaciter exigere observantiam propter indisciplinam subditorum [40]; β) *quia merces oblatae notabiliter superant qualitatem* earum quae pretio taxato praesentatione, maioribus commoditatibus etc.; usus snedicorum ct advocatorum, accommodandi honoraria capacitati clientis, nobis probari non potest, nisi quatenus, apud dit ss mos pretium summum non excedant vel apud pauperes caritatem, forte sibi obligatam, exerceant; “productos coniunctos" non licet per partes diversis emptoribus vendere nisi pro pretio singulis partibus iuste debito.

[44] Vkxmeersch, 11,435. Cf. J.Akpiazu, *La moral del hombre de négociai* c.15; Meiucelbach, 11,511-512; Noldin-Sciimitt **II**,596-597.

[44] Dolendum sane quod hacc ind'scipl'na ct hic despectus legum, interdum in nationibus of ciaüter catholicis lat us serpit quam in acatholicis; huic libertati quantum fieri poss t medendum est; sed interca, legislator rationabilis non potest urgere in consc cntia observant am a paucis subd.tts timoratis, sine vero beneficio pro bono communi, dum plcrique libertati indulgent.

definitae sunt47; γ) *quia ex promulgatione ipsa vel interpretatione, vel usu communi, habetur ut poenalis,* lata vel sustentata ad obtinendum effectum qui sine timore sanctionum obtineri non posset, et ex hoc timore sufficienter assecuratur, sine obligatione morali immediata48; δ) *quia alteruter ex contrahentibus iuri suo sponte* cedit, in gratiam alterius, de iure stricto quod sibi per legem ad pretium mathematice definitum concedebatur; e) *quia taxa evadit iniusta,* mutatis adiunctis, quoad quantitatem mercis venalis, valorem pecuniae diversum et cetera, quin auctoritas eam tollat vel convenienter modificet. Probatur:

Ad a): *Legislator taxam legalem imponere solet ex necessitate boni communis tutandi,* ideoque ex voluntate obligandi subditos, quantum potest, ad cooperandum illi bono49. Et quia haec cooperatio, in actuali effervescentia oeconomico-sociali, serio et efficaciter intendi solet a legislatoribus, difficilius quam in aliis materiis admitti potest indoles poenalis huiusmodi legum, utcumque arreligiosi vel etiam athei sint rectores nationum 50.

Ad b); *Taxa legali non consulitur soli bono communi,* cuius procuratio per legem omnino urget ex iustitia sociali, ultra obligationem caritatis vel pietatis, *sed insuper constituuntur et determinantur iura utriusque contrahentis,* qui exinde reclamare possunt ad invicem, ex stricta iustitia, aequivalentiam praestationum, mathematice in lege determinatam.

Profecto auctoritas "sicut potest, iustis dc causis, reddere subditum aliquem, incapacem dominii transferendi vel acquirendi, sic potest etiam reddere incapacem se obligandi vel obligandi alium ad maius vel minus pretium, et dare ius contrahentibus contra taxationem non observantem"51, ideoque stricta iniustkia laborat qui, vel exigit ultra id ad quod ius habet, vel solvit infra illud quod alter iure reclamat.

2. *Si pretium lege taxatum sit infra pretium naturale*

Vel in hoc casu, ad vitandam sanctoncm legis, licebit merces meliores miscere aliis inferior bus, dummodo ex mixtione nullum damnum unptonbus oriatur, et res sic mixtas pretio legali vendere. Cf. S.Alfonsvs, 1.3 n 803; Molina, *De iust. et iure* tr.2 d.364.

45 Id facilius ante ultima bella mundialia obtinebat, ct Lshmkuhl eo tempore potuit optari: "Consuetudo illas leges saepe ut poenales interpretata est" (1,1326).

Cf. J.Aziuazu *Los prccios abus vos ante la moral* (Madrid 1941); V.Hiylxn, *Au service de la justice* (Brujas 1945) 107-121; A-BavccVLXSi, *Il profitto e la morale cattolica:* C.vCat (1943) IV,129-135.

ω Cf. S.Thomas, 2-2 q.77 a.2 ad 2.

*' Lugo, *De iust. et iure* d.26 n.38-57.

infimum, cives, salva caritate erga seipsas, practice non tenentur illud observare. Explicatur:

Duplex quaestio distingui debet in hac re: a) juris, num sci. auctoritas publica sit competens ad imponendam taxam qua, agricolae, industriales aliive, nequeant communiter sumptus compensare et moderatum lucrum obtinere; b) facti, num stante dubio iuridico de iustitia pretii legalis infra infimum naturale taxati, subditi illud observare teneantur in conscientia. Utrique quaestioni in sequentibus satisfit.

Ad quaestionem iuris plures auctores admittunt *legislatorem esse competentem,* in specialibus adiunctis, ad taxandum pretium infra naturale infimum, propter exigentias boni communis; nam lex potest tum circa bona subditorum ea omnia statuere quae ad bonam gubernationem, pacem et communem tranquillitatem necessaria sunt, quando graviora mala ex illis non timentur, tum, propter iustas causas, dominia privatorum alterare eisque ius auferre, facta compensatione possibili. Haec non repugnant legi naturali, "etenim naturalis valor rei reipublicae necessariae, non solum determinandus est ex ipsa re, sed ex fine ad quem ordinatur, qui est bonum commune; unde si huic fini expediat mitigare valorem, quem alias ex condicione mercatorum haberet, tunc hoc pretium mitigatum, erit pretium naturale rei ad bonum commune" 52.*

Contradicunt, tamen, alii, sive quia pretium legale ex natura rei *sequi debet naturale,* sive quia non servatur iustitia *distributiva* quam Status potest et debet servare per congruas compensationes, sive denique quia taxatio illa non expedit ad bonum commune ex multis rationibus 58.

Horum rationes validae omnino videntur, praesertim quia, licet in hypothesi necessitatis aut convenientiae talis taxationis ad bonum commune, eiusdem legitimitas approbanda esset, in re ipsa huiusmodi taxatio non redderetur efficax ad finem, nisi ipse Status constitueretur emptor totius mercis, ad assecurandam congruam distributionem; iam vero Status solvere

52 Salmaticenses, tr.14 c.2 punct.9 n.112.

M Cf. Molina, tr.2 d.364-365; Sanchiz. *Consilia* l.1 c.7 dub.5 n.6; Castro palao, tr.33 dist.5 punct.4 n.5. Rationes frequentius invocatae sunt: a) furo *tio illa cederet in detrimentum boni communis,* quia agricolae, industriales etc. qui ea afficerentur renuntiarent colendis agris, exercendis industriis etc; *β) taxatio facta in beneficium pauperum, his non provideret,* nam divites et officiales publici abuterentur suo potentatu oeconomico vel auctoritativo ad coacervandas res nimis limitatas nisi ipse Status constitueretur emptor totius mercis ad aequam distributionem; *γ) talis taxatio esset occasio multorum feecatorum,* siquidem a multis non observaretur et sic eorum conscientias injustitiis gravaret et ipsam conscientiam publicam pessumdaret.

posset ct deberet pretium infimum naturale, impositis ad hoc contributionibus secundum iustitiam distributivam. Unde, stante probabilioritale incompetentiae ex parte Status:

Ad quaestionem facti respondetur: a) *qui sibi ct familiae providere non possitnt* vendendo res suas secundum pretium legale non attingens infimum naturale, non tenentur illud observare in conscientia, ne quidem quoad emptores pauperes non summe indigentes; caveant tamen cx caritate erga sc ipsos ne mulctis et sanctionibus exponantur, et ex iustitia sociali ne lucri cupiditate merces, omnibus necessarias in magna quantitate, divitibus plus offerentibus tradant, si exinde cives pauperes in gravem aut extremam necessitatem coniciunlur;

β) qui sibi ct familiae providere possunt vendendo res iuxta pretium legale non attingens infimum naturale, in communi civium necessitate illud pretium observare debent erga pauperes rem taxatam postulantes ne plures eorum collicianlur ingravissimam indigentiam ; sed, salva iterum caritate erga seipsos, ditioribus possunt vendere merces supra pretium legale, secundum valorem naturalem quem habent, considerata raritate et intensitate petitionum.

3. *In quibusdam adiunctis, salva semper caritate erga seipsum, licet, ut videtur, vigentem taxam legalem non observare, eam indirecte vel directe praetergrediendo.* Explicatur :

Indirecte praetergreditur is qui non obtemperat dispositioni legis, iubentis vendere totam mercem alicuius generis ipsi auctoritati publicae, pretio taxato, ut ea possit deinde efficacius coemptas merces civibus, etiam indigentioribus, vendere, impedita coarcervatione apud potentiores. In tali casu licet probabiliter: a) *habere ut poenalem, dispositionem obligantem ad declarandas omnes res collectas in propriis agris,* nam in hodierna organizatione societatis sufficienter providetur generatim fini talium legum per legem mere poenalem, facta occultatione quartae circiter vel quintae partis rerum collectarum, praesertim si notum est ipsos officiales publicos non esse integros in exercitio sui muneris; *β) recurrere ad occultam compensationem congruam* erga ipsum Statum emptorem, quia vix servat iustitiam distributivam in lege ferenda, et utilitatem habet generatim in ipsius exeeutione.

Directe praetergreditur is qui merces vendit supra (vel aliquando infra) pretium legale, quod per se diximus obligare

in conscientia. Tamen licet probabiliter illud non attendere, ct aliquid congruum ultra taxam exigere: a) *si eo observato non hauriuntur reditus sufficientes* ad sustentationem propriam et familiae, siquidem omnes habent ius ad vivendum de proprio labore, secundum condicionem tamen temporum, et quidem, normaliter cum aliquo lucro ; /i) *si necessitas urget in casibus particularibus* ad hanc venditionem supra taxam, praesertim si emptor libere admittit pretii elevationem agnoscens vim circumstantiarum ; γ) *si pecuniae valor depressus est,* licet in mercatu national valorem nominalem fictum eundem retineat ; S) *si elementa constitutiva valoris mutata sunt* manifesto, pretium tamen legale immutatum retinetur; c) *si Status practice taxam non urget* nisi cum agitur dc commercio habituali et venditione magnarum quantitatum, dum venditionibus minoribus ruricolarum, etc. benigne ct rationabiliter connivct, m quo casu, isti pretio legali non tenentur, nisi erga pauperes qui merce indigent et a potentioribus pretio illo obtinere nequeunt 8*

Applicationes: 1. Per se laedit iustitiam commutativam ct tenetur ad reparationem : a) *qui taxam legalem transgreditur,* extra casus supra exceptos, etiam si falso existimet legem esse poenalem ; nam fit detentor pecuniae alienae pro excessu pretii suscepti ct, si excutiat errorem circa indolem legis, incipiet esse possessor malae fidei obligatus ad restitutionem ; in praxi, tamen plerumque expediet bonam fidem non deturbare ; b) *qui est causa mercatus nigri introducendi,* incipiens violare legem ct hunc abusum inducens, fortasse usu

·* A.Müller, *La ntoral y la vida dc los négocias* 84-86 haec habet: "Por lo tanto, el tomar parte en el mercado negro no es necesariamente ilicito... Convicne tener présentes principalmente estos puntos:

a) Los cambios sufridos en los eleinentos constitutivos del valor: utilidad y escascz.

ά) La disminuciôn del poder adqu'sitivo dc la moneda que revela el en· carecimiento de la vida Nadie podrâ reprochar al comerciante, al fabricante, d cambiar un producto por otro en la m sma proporciôn en que lo baria antes de la devaluaciôn de la moneda. Descomponc su operaciôn; camb a su producto por dinero. Por que no podrâ pedr la cantidad de d nero suficiente para adquirir el articulo o género que podria obtener por cl trueque?

c) El acreccntamiento dei coste de producciôn o de adquisiciôn; como también el precio de la inversiôn.

d) La rcducciln del movitniento de los négocies o el volumen de las transacciones que hacen caer cl peso de los gastos generales menos elâstcos sobre un nûmero menor de operaciones.

e) Los azares a los que esta expuesto cl productor o el vendedor por efecto de las circunstanctas anormales que han provocado la fjaciôn de precios: pcl'gros de guerra, embargo, requis», castigos impuestos por contraven· clones no sancionadas por la moral, etc.

Pero téngase siempre présente: todas estas circunstancias, si autorizan una elevaciôn de precios, determinan a la vcz los limites que no se pueden sobre· **pasar sin faltar a la justicia.****

ulteriore legitîmandum vel, saltem ab iniustitia stricta, purgandum.

2. Laedit caritatem et iustitiam socialem, non iustitiam commutativani, qui, existente iam mercatu nigro, quem auctoritas publica non vult vel non valet impedire, merces vendit, sine necessitate, iuxta pretium m eo mercatu vigens, etiam iis qui aegre possunt tantum solvere ultra taxam ex officio vigentem ; norma est ut divites obligentur per se ad observandam taxam legalem propter bonum commune impositam.

3. Nullam virtutem laedit qui, necessitate compulsus, emit aliquid supra taxam vel vendit iuxta pretium vulgare maximum, nisi in venditione alterius graviorem necessitatem extorqueat ; etenim "etiam leges quae sunt recte positae, in aliquibus casibus, deficiunt; in quibus, si servarentur, essent contra ius naturale; et ideo, in talibus, non est secundum litteram legis indicandum, sed recurrendum ad aequitatem quam intendit legislator" 55.

4. *Minime considerari possunt ut poenales, in ullo casu, taxac ab auctoritate publica fixatac pro servitiis publicis.*

Ratio est quia in iis, sive agatur de servitio nationalizalo sive secus, latet contractus onerosus iustitiae strictae, in quo alter se obligat ad pretium solvendum, dum alterius servitium petit vel usurpat.

Applicatio: Iustitiam laedit et ad reparationem tenetur qui, sine correspondent! scheda, iter facit furtivus in curru ferreo, imo is qui in classi superiore iter facit, cum pretium solverit pro classi inferiore; similiter qui effigies postales iam adhibitas arte reponit et denuo affigit litteris.

III. De pretio conventionali

761. Principia: 1. *Pretium conventionale, libera contrahentium voluntate determinatum, iuslum est, et per se plane licitum.* Explicatur:

Libera contrahentium voluntate determinatum, ita sci. ut neutra pars vi, metu, fraude, errore vel ignorantia moveatur ad contrahendum, sed sciens, volens, paciscatur de tali

• S.Thomas, 2-2 q.60 a.5 ad 2.

merce, vel tanto pretio tradenda, sive cx voluntate commiscendi liberalitatem cum iustitia. sive ex voluntarie suscepto periculo non oblinendi aequivalentiam praestationum in emptionc-venditione rei ignorati aut incerti valons. In praxi haec vere libera contrahentium voluntas, nunquam habetur in acquirendis rebus necessariis, et saepe deficit ex parte alterutrius, impedita multipliciter propter ignorantiam, dolum, etc.

Ratio est : a) *quoad iustitiam,* quia omnis qui habet dominium alicuius rei, potest de ea pro lubitu disponere illaesa virtute, (pia se suaque tuetur relate ad aliorum interferenlias, sed non moderatur relationes suiipsius erga propria bona, cum deficiat alteritas ad iustitiae officia requisita; *β) quoad liceitatcm,* quia quilibet potest *per se* libere disponere de suis vel circa sua, siquidem pleno iure eis potitur; nihilominus, non raro, finis agentis aut officia iustitiae socialis, pietatis, caritatis aliarumve virtutum, impediunt, *per accidens,* quominus prudens bonorum necessariorum gestor, in emptionibus ct venditionibus praescindat ab aequivalentia praestationum, quantum fieri possit, obtinenda, debet enim bona sua gerere iuxta beneplacitum Dei, relate ad quem non est dominus sed administrator 5e.

2. *In eniption&venditione rerum quarum pretium· aestimatione communi non est determinatum:* a) ***res mere voluptuarias*** *licet probabiliter qualicumque pretio conventionale, non imprudenter oblato, vendere;* b) ***ad reliquas*** *probabilius aestimatio prudcnlum attendenda est, nisi contrahentes ab ea velint expresse abstrahere.* Explicatur:

Duplex fuit moralistarum in hac quaestione sententia: alia (piae probabilius dixit, etiam res raras ct insolitas aestimandas esse ad venditionem *iuxta peritorum indicium,* attentis circumstantiis; alia (piae probabilem habuit iustitiam *cuiuslibet pretii conventionalis,* in rebus quae neque legitimum habent neque vulgare. S.Alfonsus utramque probavit, licet sibi personaliter magis arridebat prior 57. Nobis opportuna videtur

M TaxqVerEY, 111,731 interpretatur doctrinam Sti.Thomae *(S.th. 2-2* q.77 a.I) negantem iustitiam pretii conventionalis distincti a communi, si res vendita habet pretium vulgare, quia praesumitur voluntas paciscendi secundum pretium conventionale; secus enim minus prudentes ac vigilantes saepe fallerentur. Quaestio solvenda est ex verificatione praesumptionis vel secus. Qui pretium iiibtutn definiunt nunc per relationem ad valorem socialem, negabunt .pariter iustitiam pretii conventionalis distincti a communi, sed iniustitia huiusmodi nobis non erit co.mmutativa sed socialis.

m L.3 n.807. Pro priori scripserunt, inter alios, Lessio, 1.2 c.21 n.16-18; Luco, d.26 n.47.

distinctio proposita, licet rationabilitatum utriusque relatae opinionis non infitiamur. En motiva:

Ad a) : Ratio est quia res mere voluptuariae, quae nulla necessitate premente acquiruntur ut possiduntur, magna ux parte valorem hauriunt e.r *affectu personali;* insuper, vera ementis libertas in eis facilius habetur cum sine ullo incommodo possit ab emptione desistere. *Nihilominus,* quia emptor voluptuarius potest curiosa quadam levitate vel cupiditate trahi pretiumque inconsiderate offerre quod eius rationabilem possibilitatem exsuperet, vendentis est propriam avaritiam cohibere et alterius partis temeritati non indulgerc 5\

Ad b): In rebus non mere voluptuariis, licet aliunde non necessariis 50 neque valde convenientibus, voluntas fundamentalis contrahentium *solet ferri ad aequivalentiam praestationum observandam*ü0, nisi in communi ignorantia aestimationis pru dentum expresse velint aleae committere ineundam conventionem; unde aestimatio valons "non ex duorum contrahentium affectu pensanda est, sed cx iudicio et aestimatione prudentum, attentis omnibus circumstantiis. Quando ergo aestimatio com munis prudentum resistit, pretium illud [conventionale] non potest exigi ; quando vero haec non resisteret, sed prudentes existimarent rem illam, attentis omnibus circumstantiis, dignam esse quolibet pretio quod pro ea exigatur, nec illud imprudenter offerri" 61, tunc iustum est quodlibet pretium conventionale.

Applicationes: 1. ***Iustum et licitum est,*** pretium con ventionale fideliter statutum *ab utraque parte rei valorem i'j-*

** Benignius, etsi cohaerenter cum sua theoria, scribit A.Miller, *La tnorai y la vida dc los négocies* p.78: "Hay bienes que apenas intercsan al bien co· nuin; son los objetos de lujo, articulos de fantasia y colccciones. No se trata de bienes necesarios o sumamente utiles al bienestar colectivo. En estas circunstancias, importa poco que las cantidades intercambiadas dc este genero, sus precios, estimulen o reduzcan su produccion o su consumo. El enterio social, fundamento dc nuestra teoria del valor objetivo, no tiene aplicaciôn en estos articulos. En ellos se puede uno atener a la teoria subjetiva: cl precio justo es aquel que han convenido libremente las partes."

M In rebus *necessariis* ad convictum humanum S.Thomas docet *(S.th 2-2 q.77* a.I) standum esse iudicio prudentum. Recte quidem. Sed vix erit res necessaria quae non habeat pretium vulgare.

• Haec aequivalentia in huiusmodi rebus raris et insolitis magnam certe habet latitudinem, aequum tamen est ut habeat quandam taxam, utcumque difficulter definiendam.

Luco, d.26 n.47. Non pauci, maxime inter antiquos, tenuerunt in his quodlibet pretium conventionale esse iustum, "quia cum non sint necessariae ad vitam humanam, si quis velit eas emere, sponte censebitur velle dare quod alter exigit" (Vitoria, *In 2-2 q.77* a.I n.5.7). At vero recte notat Lessius: "emptorem non censeri sponte donare excessum pretii, quia non intendit donare, sed emere. Nec refert quod ei nulla vis aut necessitas emendi inferatur, quia alioquin possent usurae peti ab eo qui rulla necessitate coactus mutuum petit" *(Dc iustitia et ture* 1.2 c.21 n.18).

norante, licet res habeat pretium vulgare certum ; nam in tali casu, contrahentes censentur inire contractum aleatorium, aequo periculo et aequa spe lucri utriusque. Minime, vero, licet alterutri, *valorem vulgarem vcl feritis communiter patentem cognoscenti,* abuti ignorantia alterius intendentis emptipnemvenditionem ad aequivalentiam praestationum quantum fieri possit accedentem, non autem donationem G2, ideoque strictam iniustitiam in eo committit.

2. *Licitum est quodvis pretium,* absque fraude vel vi obtentum, pro rubus quae nullum habere pretium censentur, v.gr. pro subeundo periculo amittendi vitam vel corporis membrum principale, "earum enim valor venalis, cum valore alterius rei non potest comparari, nec consequenter cx ista comparatione pretium definiri" °3.

3. *Pretium conventionale* rei pretiosae erit : *a)* iustum, salvis ceteris condicionibus, si conventio fiat iuxta indicium commune peritorum vulgarium, licet aliquis, propter specialem peritiam, intimius cognoscat valorem realem mercis postea manifestandum 64 ; *b)* INIUSTUM, si obtineatur propter errorem substantialem circa ipsum obiectum, nisi forte alea istius erro4ris a contrahentibus suscepta sit ; sic v.gr. iniustum esset pretium solutum pro opere artis mere inaurato, quod habitum fuerit in emptione ut ronfcctum cx auro °5.

762. In praxi pastorali: 1, *xi utraque pars,* bona fide, de pretio rui ad vitam communem non necessariae *scienter ct libere conveniat,* neutra est inquietanda ct ad restitutionem obliganda, etsi postea deprehendatur pretium excessivum vel diminutum fuisse iudicio prudentum. Sic fert etiam communis usus.

2. */ustum quoque censetur pretium,* libere omnino statutum inter contrahentes, pro rebus *quae raro emi aut vendi so·*

** Observat, tamen, I.Esstus id quod in dies rarius evadet: "Si tamen in ua regione res illa parvi aestunaretur, eo quod ignorent alibi cam magni posset ibi parvo emi" *(o.c.,* 1.2 c.21 n.85).

Heyi.len', *Tr. de iure ct iustitia* p.415. Et addtur: Iuxta Ballérixi-Palmieri, III CEO, alis contradicent bus, idem non <st dicendum de quibusdam rebus ad iucttnd tatem aut voluptatem spectantibus, puta saltatione, cantu, facetiis. "Man·festum est, aiunt, pretum earum definitum esse, idque habere sensum ccrnmuncm prudentum."

Iu ta I'rümmer 11.300 iuste enrtur res prêt osa, parvo pretio, apud personam quae ex offeio cognoscere debu t eius valorem; nam ea sust net poenam ignorantiae absque ulla iniuria illata ab emptore, etiam cognoscente verum valorem. Id nobs m nus probatur, et potius credimus contractum illum laborare defectu substanrali.

* Cf. Luco, d.26 n.42.138, In isto casu ipse contractus habendus er.t invalidus ob errorem substantialem.

lent, ac proinde, pretium commune determinatum non habent, excipiendus, tamen, est casus in quo excessus fuerit, iudicic prudentum, vere magnus °6.

IV. De pretio vulgari

763. **Principia:** 1. *Dejiciente pretio legali:* a) *per se standum est pretio vulgari;* b) *communi aestimatione vel potius indicio peritorum determinato,* c) *non autem, regulariter, pretio vulgari, speculationis malis artibus constituto.* Dicitur:

Per se, quia quandoque adest titulus extrinsecus, propter quem licet pretium commune non observare, ut supra dictum est, et ulterius adhuc evolvetur. Probatur:

Ad a); *Pretium vulgare supponendum est iustum,* ac referens aequivalentiam praestationum quam contrahentes intendunt; siquidem aestimatio communis certior est regula quam aestimatio privata, ct exactius exprimit valorem rerum quoad communes usus et necessitates, quarum consideratio multum influit ad valorem venalem efficiendum; insuper contrahentes, dc propria incompetentia conscii, generatim volunt iuxtx illam aestimationem pacisci.

Ad b): *Aestimatio communis,* in adiunctis liberae concurrentiae et aequilibrii oeconomici, *facile est sincera,* quia manifesta sunt illa elementa et circumstantiae quibus valor rerum determinatur ct modificatur; *scd in adiunctis hodiernis,* perturbationis oeconomicae ct impeditae honestae concurrendae sincerae, quibus accedunt effrenata multorum facilis lucri cupiditas, frequentissima monopolia in diversis formis productionis et distributionis, consortia inita ad decipiendam vcl opprimendam opinionem publicam, multiplices fraudes adhibitae in speculationibus bursae, aestimatio communis, non in vulgo scd apud homines peritos, quorum interest, consulenda et quaerenda et attendenda videtur 67.

d.26 n.42-48. Haec nostris temporibus vix habent appl cationem sub hac forma. Habere possunt cum, propter circumstandas oeconomiae ‹l versas, in duobus nationibus merces transferuntur ab una in aliam, cum ingenti hicro propter

* Cf. Waffelaert, *De iust'tia* 1.612; Genicot-Salsmans, 1,634; Merkelbach II.514; Tanquerey, **III.**730-732.

° *Auctores antiqui* observabant aest mat'onem communem non solum *significare* sed etiam *faccrc* prêt um iustum Inde concludebant licitum esse vendere vcl permutare v.gr. v trum coloratum apud barbaros pro ebore vel argento, non servata aequivalentia praestat onum, quia opinio illorum, etsi imprudens esset vere communis in illa reg one et per talem commutationem reniai facerent negotium vere oeconomcum. Cf. Molina, tr 2 d 334; Luco, differentiam pretii emptionis in una regione ct venditionis in alia; quod lucrum plane licitum est.

Nam in adiunctis extraordinariis nostri temporis, pretiim vulgare minime potest universim tanquam iustum haberi. Indicium huius asserti probati\ uni, repeti potest ab effectibus, quos passim videmus et vix explicari possunt sine fraudibus aliisque deordinationibus, quae praxim honesti commercii nostris temporibus deturpant. Multi quippe reperiuntur "qui pʃ-tins quam congruum cx lucro moderato victum... subito, non aucto proprio labore, non perfectiore adhibita industria, non adeo multiplicato periculo sortis, ad protervam devenerunt opulentiam; atque vi mercaturae communis quomodocumque et a quolibet exercitae, insolentem nacti sunt supremitatem, nullo pacto proportionatam cum gradu utilitatis quam afferunt communitati" os.

Ad c) : *Pretium vulgare, iniquis artibus constitutum, semper iniustum est erga clientes,* quando superat valorem summum naturalem mercium in adiunctis concretis illius mercatus; imo, generatim etiam si non excedat summum limitem sed eum imponat, dum seclusis artibus malis, pretia media quoque aut inferiora vigerent. Ratio est quia cives strictum ius habent sibi providendi secundum condiciones oeconomicas reipublicae, libera et honesta concurrentia comprobatas, ideoque ad restitutionem tenentur quotquot malis artibus usi sunt ad pretia immoderata obtinenda.

2. ***Pretium vulgare fideliter obtentum*** *intra· limites maximum-minimum·:* a) *nunquam offendit iustitiae commutativae;* b) *offendere potest iustitiae legali, caritati, aliis virtutibus.* Dicitur:

Fideliter obtentum, quia si quis manet intra eos limites, sed fraude, metu aliisve mediis iniustis cogit alteram partem ut cedat iuri obtinendi sibi optimas condiciones intra eosdem limites, eandemve insciam privat fruitione talis iuris, ratio iniustitiae strictae est manifesta00.

Ad a); Iuxta notiones datas, quodlibet pretium quod intra eos limites contineatur, *refert aequivalentiam praestationum,*

** V.IIeyi.En, *Tr. dc iure ct iustitia* p.418-419. Dramatice Pius XII dixit sanguine fratrum tinctas esse manus eorum qui "calamitatem familiae kumanae accipiunt tanquam optimam occasionem divitias inique congerendi, beneficiarios se constituendo necessitatis et miseriae fratrum, augendo sine limite pretia rerum, immanis lucri causa" (Allocutio 18-3-1945: AAS 37 [1945] 112).

® *Fidelitatem non violant* qui adhibent stratagemata negotiatoribus communia, dum affirmant se rem illam eodem pretio sibi comparasse, aliis pluribus tanti vendidisse et huiusmodi. In his neque habetur mendacium quia nulla fides prestatur. neque ea proprie dictam deceptionem constituunt. Si, igitur, iis artibus pretium medium vel summum obtineatur, sed non superius, iniustitia stricta non existit. Cf. Genicot-Salsmans, 1,633,IV; MarC-RaUS, 1.1129,1.°

saltem prout a limitatione humana cognosci potest, ideoque utraque pars habet facultatem nitendi honestis mediis ut transactionem sibi favorabilissimam obtineat, illaeso iure stricto alterius. Si, autem, fraude oblinet ut, postquam de pretio minimo vel medio convenit, pretium summum dc facto obtineat, detrahendo aliquid de quantitate, vel commiscendo alias res minoris valoris etc., in hoc strictam injustitiam committit, etenim alia pars habet ius, non quidem ut sibi merces pro pretio infimo tradantur vel a se pro summo vendantur, sed ut non emat nisi pro infimo, vel non vendat nisi pro summo; et quoad hoc ius defraudatur.

Ad b): *Plerique* homines, negotiationi non dediti, *emptiones-venditiones faciunt plus minus necessitate coacti;* in talibus adiunctis, semper laeditur caritas ab altera parte, quae necessitatem alterius adhibet ut occasionem immoderati lucri, proprias expensas, pericula ct renumerationem congruam, excedentis. Profecto, si divites debent exercere caritatem erga pauperes, et potcnliores parcere necessitatibus indigentium, ct aequiori distributioni divitiarum prospicere, multo magis obligantur, ex eadem caritate, ad non speculandum cum necessitate indigentium ; quodsi auctoritas publica normas tradat contra huiusmodi speculationes, transgressores non solum caritati sed etiam iustitiae sociali offendunt.

3. ***Pretium vulgare non est quid fixum,*** *sed mutatis iudicio peritorum acfiunctis:* a) *pretium summum iuste augetur vel* b) *infimum dcprimitur, licet vulgus priorem aestimationem propter ignorantiam retineat.* Explicatur:

Ad a): Adiuncta quae limites pretii summi augent praecipua recensentur: a) *Mercium penuria,* v.gr. propter messem deficientem, commercium cum exteris nationibus, repentino casu, difficultatum etc.

/3) *Maior abundantia pecuniae,* quae facit eam minus aestimabilem in relatione ad merces, ideoque harum valorem relativum elevat; frequenter cum plebs queritur de augmento valoris venalis mercium, potius agitur de devahiatione pecuniae propter inflationem.

γ) *Maior ementium numerus,* iisdem manentibus mercibus vendendis; nam in tali casu, secundum legem petitionis et oblationis, merces, rariores effectae, augent valorem oeconomicum proportionate ad intensitatem petitionis.

Antiqui auctores discepiabant dc Mediate duplicis pretii

simultanei, alterius communis pro incolis alicuius territorii, alterius pro peregrinis transeuntibus qui per breve tempus condicionem mercatus modificarent. Idque communius licitum reputabant, quia si merces non sufficerent simul pro indigenis et alienigenis, certo carum valor comparatione omnium accresceret, si Qutcm sufficerent, adhuc duplex pretium, maius pro alienigenis, minus pro indigenis, usu receptum condemnare non audebant, "res quippe illae, comparatione plurimorum emptorum qui superveniunt ditissimi cx novo orbe, avidissimique emendi, plus valent quam comparatione indigenarum" 70, vel potius, ut observat Lcssius, utroque casu accrescit pretium pro omnibus ct gratia fit indigenis, aut etiam, ut nobis videtur, licite obtinetur ab alienigenis pretium conventionale congruum, attento beneficio notabili quod illi percipiunt ex huiusmodi emptionibus.

Minor venditorum numerus minus recte afferri nobis videtur tanquam titulus augendi pretium ultra summum, nisi subintelligatur raritatem venditorum implicare simul penuriam rerum vendendarum; nam si merces praesto sint sufficientes ad satisfaciendas necessitates ementium, mercatores qui illas coacervaverunt nequeunt augere, sine iniustitia, pretium carum, saltem ultra summum quod esset iustum, si illae coacervationes apud paucos non essent.

Ad b); Adiuncta quae limites pretii intimi deprimunt praecipua recensentur: a) *Mercium abundantia,* maiorque vendentium numerus, in quantum illam maiorem copiam significat, nam sic minuitur intensitas petitionis a qua valor occonomicus, proportione directa, dependet.

β) Minor numerus ementium, relate ad quos copia mercium augetur.

γ) *Minor copia pecuniae* ad merces emendas, siquidem pecunia existente, providendum est necessitatibus vitae, ideoque res venales ad victum necessariae isti copiae accommodari debent.

10 Molina, d.346 n.2; cf. Lessius, 1.2 c.21 n 30 ct al i sinvl ter. A.MOllei (cf. *La meral y lu v'da dc los négocies* (Bilbao 1951] p.77-7S), hanc sententiam minus probat, nisi pro region bus in qu'bus peregrini exteri mercatus intensitatem modificant, profitentes devaluat'onem monetariam. Ipse mavult ratonem intimam repetere, cx titulo compensandarum expensarum quae factae sunt in beneficium peregrinorum; sed haec rat o, praeter quam quod multos casus non explicat, minus efficax videtur, siquidem expensae fiunt aequa fere proportione in beneficium cl entium incolarum; insuper non explicat diversitatem pretiorum, sed ostendit pretium pro omnibus accrescere.

4. *Ex diversis titulis extrinsecis iustum ct licitum fit vendere supra summum et emere infra infimum pretium vulgare'.l.* Hi tituli potissimum recensentur:

o) *Dilatio vel, vicevcrsa, anticipatio solutionis pretii;* prior quidem, quia aliquando aliquod periculum pretio aestimabile creat venditori, et in hodiernis adiunctis semper confert ius ad fenus legale pretii debiti ; posterior, quia commodum pretio aestimabile quod importat, sinit absque iniustitia solvere aliquid minus quam secus esset solvendum.

β) Speciale damnum emergens vel lucrum cessans pro venditore qui in gratiam ementis vendit, ita ut sese privet lucro quod, retinendo rem, percepisset, aut subeat incommodum quod, retenta merce, non subiret, v.gr. si reservaturus erat frumentum ad illud vendendum tempore quo plus esset valiturum, vel si se privet re necessaria, cuius similem debebit postea carius emere. Sed in tali casu venditor debet praemonere emptorem dc huiusmodi titulis augentibus pretium, ut hic possit apud alios eandem mercem, si velit, vilius comparare, ct insuper valorem istorum titulorum iusta aestimatione computare debetT2.

γ) *Venditio minutatim* facta, quia labor et expensae augentur.

δ) *Specialis affectus vendentis* erga rem venditam, dummodo eam vendat in gratiam cir°ntis, non cx propria necessitate, et affectus sit rationabilis, adeoque pretio aestimabilis, v.gr. propter antiquitatem, memoriam maiorum suorum et cetera 73. *Non autem propter specialem affectum emptoris ex* mera necessitate rei nascentem, sed utique probabilius, ut supra.dictum est, si affectus ementis erga rem fundatur in qualitatibus ipsius rei emendae, non in condicione subiectiva ementis.

ε) *Ultronea oblatio* generatim arguit copiam mercium, vel defectum emptorum, vel fictam praestantiam aut utilitatem rei ; inde vulgatum adagium : “merces ultro oblatae vilescunt”. *Sed hoc valet de mercibus ultro oblatis,* lucri percipiendi causa, vel

” Quaestio, igitur non est, sicut in princ:pio 3 de causis, propter quas pretium vulgare accrescit vel decrescit qu n des nat esse vulgare, sed de titulis specalibus propter quos valor quem mere habet pro rel;quis c vibus commu-nder, differt a valore quem habet pro alterutro contrahente. Cf. S.Alfonsus. 1.3 n,801-S03; Molina, d.351 355-357; Luco, d.26 n.87-121.

” Sunt qui addunt tertiam condicionem, quod res vendatur ad instantiam emptoris; sed hoc non videtur cx gendum quia haec circumstantia non mutat talis contractus condiciones. Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.807.

n Spec-'als util tas vendentis non est titulus ut solvatur pretium infra infimum iustum, nam ea est propria oennino venditoris; n.si forte propter eam instanter offerat mercem et quaerat aliquem qui in cius gratiam rem emat.

quando emptio vere fit in gratiam venditoris, quin tanti valeat pro emptore quanti communiter aestimatur. *Secus cavendum esi ab oppressione pauperum* ultro offerentium res sibi utiles, ut possint alias, magis necessarias, comparare , in tali casu non solum caritas facile laeditur erga egenum vendentem, sed etiam iustitia stricta patitur si ematur, infra pretium infimum, res a paupere necessitate presso oblata, quae utilis sil emptori, nisi forte emptor ipse sit in talibus adiunctis quae non sinant ei rem acquirere nisi viliore pretio, sola etenim inopia emptoris non efficit ut pretium rei mutetur 7*

5. *In casu magnae penuriae, deficiente taxa legali insta, debet observari pretium naturale rerum ad vitam necessariarum secundum aestimationem peritorum.* Explicatur:

"Sicut salarium quoddam est minimum iustum, sic, pari ratione, est rerum necessariarum pretium summum, ipsa iustitia statutum" 75. bloc pretium *nequit aestimationi vulgi libero certamine cfformandae relinqui,* in adiunctis magnae penuriae ; etenim sic necessario eveniet ut ditiores et potentiores, pretia ceteris inassequibilia offerentes, copiam obtineant, cum exclusione multorum, carum rerum quae parce omnibus fuissent distribuendae, et aestimatio pretiorum efficietur non communis, sed avida cupiditate et duro egoismo divitum determinata.

Igitur, deficiente norma ab auctoritate suprema per se statuenda, venditores debent observare pretia quae, dum sibi congruum lucrum, circumstantiis favorabilibus proportionatum, permittunt, res necessarias inter omnes aeque distribui sinant; sic *caritas* exigit, itemque *iustitia socialis* interveniente auctoritate publica ; iustitia tamen *commutativa* non laeditur, si merces divitibus, maiore pretio ultro ab iis oblato venduntur, imo id omnino honeste faciunt communes agricolae et productores, etiam cum detrimento ceterorum, si consuetis laboribus et expensis, exiguas obtinuerunt segetes, et aliter nequeunt necessitatibus familiaribus sufficienter consulere.

Applicationes: 1. Iustum est et licitum: a) *vilius alibi emere et carius alibi vendere,* dummodo in utroque loco attendatur pretium vulgare ibi vigens, ut accidit v.gr. in mercatu productorum colonialium ; *β) aliqua infra pretium infimum vendere* ad emptores alliciendos, et cetera deinde pre-

Tk Cf. E Raswkz, *Peut-on acheter en dessous du f>nxf:* CollatNamurc 18 (1923-4) 317-321; /X.MOij.er, *La moral y la. vida de los ncyocios* p.73-74. Vkrmeersch, 11,430.

tio summo iusto, nisi forte caritas exigat ut condicioni clientium pauperum magis consulatur; γ) />/ισ *petere quam pretium summum,* dummodo id fiat ut emptores, minus offerre soliti, ad iustum pretium adducantur quin ullo modo pretium iniustum obtineri intendatur vel, incaute oblatum prae ignorantia, admittatur; δ) *res vel titulos litigiosos vilius emere,* quia secundum aestimationem communem eo revera minus valent quo maior praevidetur difficultas oblinendi solutionem; idque valet *etiamsi alicui, propter circumstantias personales, facilis reddatur obtentio solutionis,* hoc enim non pendet in casu a re vendita, sed ab ipso emptore T0.

Iniustum est; a) *summum pretium vulgare fraudibus vel metu obtinere,* pariterque similibus mediis venditorem compellere ut rem pretio infimo iusto vendat; *β) aliqua infra pretium infimum vendere* ad alliciendos clientes et deinde compensari vendendo alia supra pretium summum; γ) *facta conventione de pretio infimo vel medio,* sibi summum procurare decipiendo emptores in numeratione pecuniae vel in mensurandis aut ponderandis mercibus "; δ) *merces, immoderato pretio vulgari per speculationem constituto, vendere sine necessitate,* ut accidit mercatoribus potentioribus qui, sine proprio detrimento, possunt observare pretium naturale a peritis determinatum TS; alii autem qui sine propria ruina non possent vendere suas merces minore pretio, propter connexionem pretiorum inter se, possunt stare pretio speculationis dum necessitate cogantur, dummodo fideliter procurent mutationem circumstantiarum, et emptorum pauperiorum rationem habeant, secundum exigentias caritatis 7e.

3. Merces brevi pretium mutaturas, non ex vitio carum intrinseco iam existente, *licet pretio currenti emere vel vendere,* modo absit fraus vel laesio caritatis aut secreti interdicentis ipsum usum notitiae futuri eventus. Nimirum, "qui vendit rem secundum pretium quod invenit, non

14 Cf. Luco, d.26 n.93-97; Lessio, 1.2 c.21 n.76, qui ostendit aliquando Laedi nihilominus caritatem in tali casu.

n Si aliquando medium unicum obtinendi pretium iustum (non tacnen summum) esset hoc artificium detrahendi aliquid de numero, pondere vel mensura, hoc non offenderet iustitiae, et posset non offendere ipsi veritati.

" Ad rem, gravissima verba Pii XI1: "Gravem responsabilitatem coram Deo contrahunt dii, qui crudeli egoismo ducti provisiones accumulant et occultant vel alia quacumque ratione, miseria aliena in proprium commodum abuntur. vel fortasse divitias congerunt illicitis speculationibus aut vilissimo coipmercio" (Nuntius radiopbonicus 4-4-1046: AAS 38 [19-46] 16S).

* Cf. Vermeersch, 11,429; Zalua, E/ *justo precio;* FomSoc 4 (1949) 112-113

videtur contra iustitiam facere, si quod futurum est non exponat" [80]. Attamen erit: σ) *iniustus,* si emptores falsis rumoribus, mendaciis etc. alliciat ad emptiones sibi nocivas faciendas, quas secus non facerent; /3) *contra caritatem* si, etiam absque fraudibus, indigentes coniciuntur, ex talibus venditionibus eis factis, in graviores necessitates, vel si res quae pluribus minutis quantitatibus possent vendi, pro maiore facilitate simul uni emptori, etiam potentiori, veneunt, qui totum damnum solus feret[81]; γ) *contra legem secreti,* si notitia, hausta ex exercitio muneris vel professionis aut mediis iniustis, adhibeatur in proprium commodum, cum damno, quod erit stricte iniustum, pro domino originario secuti, vel si statuta socialia usum secreti interdicant etiam ad personalem suorumve detrimentum impediendum in rebus usus cotidiani; secus non modo iniustitia nobis non apparet in usu talis scientiae pro commodo personali [82], sed per se neque ullius rationis illiceitas.

4. Detractio moderata de pondere, numero, mensura potest fieri sine iniustitia in duplici casu: σ) *quando competentia inhonesta introduxit usum* generalem huiusmodi detractionis seu reductionis, ita ut revera existât correspondentia inter mercem traditam et pretium 'solutum; in tali casu mercatores probi possunt receptum usum observare, sed, quantum obtineri possit, nitantur obtinere remedium tali abusui sinceritatis, alieni ab iniqua cupiditate, ex sola necessitate legitimae tutelae stiiipsius, vitato quolibet beneficio illegitimo et exaggerato ultra consuetudinem receptam[83]; *β) quando praxis admittitur non attendendi pondus vel numerum exactum* in merce oblata, sed computandi v.gr. ad pondus chartam involventem rem, vel includendi in capsulis numerum approximatum v.gr. in cerulis lumen cmmittentibus (cerillas).

764. In praxi pastorali: 1. *Confessarius:* a) *ne pec-*

[80] S.Thomas, 2-2 q 77 a.3 ad 4.

[81] Cartas certe non urget ut quis damnum al is per acc<dens ex suis act'onibus haud iniustis eventurum imnedat, si ipse habet incommodum notah,le in eo damno imned:endo. Cf. J B.RaVS. *M'ttcll>re:s und Hochstprcis nul Verdrangung der Konkurrcnten:* ThPrQSchr 50 (1π37·) 101-108.

[82] Fuerunt tamen auctores antiqui qui usum tai's sc:ent;ae semper, iniustum habuer'nt, quia communis aest-'mat:o praesens cui dom'nus secreti accomodarctur, fundabatur in errore; Molina, tr.2 d 354 iniusFUam adm'ttebat si mutat o pretii eventura erat, non ex futura penuria vel abundant a, sed ex le^e. utpote quae omnibus debet esse communis. Adversus eiys rationem cf. Luco, d.26 n.143.

[83] Cf. A.Mùleer, *La moral y la vida de los négocias* p,94-95; S.Awox·•us. 1.3 n.822; Luco, d.26 n.125.

cata materialia fiant formalia, inter innumeras quae adhibentur fraudes, multum attendat ad ea quae apud viros honestos fieri consueverint; *β) pro restitutione imponenda* consideret num paenitens sit detentor rei alienae, num damnificatio fuerit vere, per sc, efficaciter et formaliter iniusta, in materia gravi, num res vendita sit saltem moraliter eadem quam emptor acquirere putavit; γ) *iniustitia pretii computetur* generatim contra venditorem per relationem ad pretium summum; contra emptorem a pretio infimo. Ceterum in officio magistri non solum ad iustitiae sed etiam ad caritatis officia summopere attendat.

2. *Pastores animarum,* exemplum Sanctae Sedis imitantes, plurimum insistant oportet in vita fidelium supernaturalitcr instituenda, iuxta principia quae fides proponit circa valorem ct usum temporalium, circa officia caritatis erga proximum, circa necessitatem coniungcndi magis sortem omnium qui ad eandem industriam vel negotium concurrunt, circa aequiorem distributionem divitiarum[84].

ARTICULUS IV

De quibusdam speciebus emptionis-venditionis

In sequentibus agimus cx ordine dc *quibusdam speciebus* emptionis-venditionis, et quidem; de *monopolio* (§ 1), venditione *sub hasta* (§ 2), *retroventditione* (§ 3) ct venditione *per proxenetas* (§ 4).

§ 1. *De monopolio et consortiis*

S.Alfonsus. l.3 n.815; Lrssio, *Dc institia ct iure* l.2 c.21 n.144-153: Molina, *Dc iust't:a ct iure* tr.2 d.345; Luco, *Dc iust.tia ct iure* d.26 n.l70-'79; Ballwni-Palmiehi, tr.8 p.3 n.418-428.

765. I. Monopolium intclligimus *potestatem vendendi certas res penes unum vel paucos tantum venditores existentem.*

M Cf. A.DE Manaricva. *La cicncia y la cultura del sacerdote* ›n *Comontarios a la Exlïortac'ôn Menti nostrae* (Bilbao 1051) 17^-182. Ibi inter ala recta, hoc asseritur: “Si gran parte del tempo que se ha empleado en escribir esa legiôn de l bros y de follctos o dar conferendas sobre problemas sexuales, se hubiera empleado en formar la conccncia de las gentes en materia econôm'ca, mucho hub'era ganado la moral y, perdonadme que anada, yo creo que tamb:én la castidad... Es en lo economic© donde se han borrado las lindes de lo licito y de lo ilicito, donde se ha perdido la conciencia dei pecado, cayéndose en un paganismo practico" (p.180).

766. II. **Dividitur** in monopolium: a) Iuris, quod ab auctoritate publica constituitur, et potest esse: a) *publicum,* si ab ipsa auctoritate publica exercetur, reservata sibi fabricatione aut venditione certqrum mercium, et *β) privatum,* si uni vel paucis privatis conceditur facultas vel licentia vendendi certas merces cum exclusione aliorum.

b) Facti, quod per machinationes vel industriam unius vel paucorum industrialium vel negotiatorum inducitur, sive coemendo omnes merces alicuius generis, sive impediendo ne alii huiusmodi merces fabricare vel importare possint.

Consortia sunt *confederationes omnium mercatorum eiusdem- mercis, conspirantium ne infra determinatum pretium vendatur,* vel ne ultra talem proportionem producatur, etc.

Duplex classis distinguitur, prout confederate sit: a) *ad coacervandas merces* et regendum despotice mercatum (Corner, King); *β) ad productionem et pretium moderandum,* quod fieri potest multipliciter, sive per simplicem conventionem inter societates, propriam personalitatem et independentiam retinentes (Cartel, Pool, Konzern), sive per unionem in novam societatem ab omnibus integratam ('Merger), sive per dominatum ab una in alias exercitum (Trust, Holding), etc.[85]

767. **III. Principia:** 1. ***Monopolium iuris publicum,*** ex iuxta causa licitum est, etiamsi imponatur pretium supra illud quod excluso monopolio haberetur; nam, quoad istum excessum, pretium habet rationem tributi indirecti. *Causae iustae* sunt: necessitas Status procurandi sibi inedia ad expensas publicas; utilitas gravis et funestae concurrendae vitandae ; servitium boni communis cui per privatos non provideretur, propter speciales difficultates, etc. *Cavendum,* tamen, ne monopolium hoc legale supra summum pretium iustum naturale exerceatur circa res omnibus *necessarias,* quia sic ratio obtinendi tributum ab omnibus civibus uniformiter facile evadit contra iustitiam distributivam, quamvis condiciones ad iustitiam tributorum adsint. *Violatio istius monopolii* non offendit iustitiae commutativae, si pretium iustum retinetur; offendit iustitiae legali.

Applicatio: Generatim monopolium legale publicum de rebus *necessariis* suspectum est, propter periculum non

[85] Cf. G.Kiselstein, *De monopolio·:* RcvEccIT, 22 (1930-31) 179-182; Btcchierai, *ll mando dcrjli a-ffnri* c.l (Drescia 1935); Woven, *Le prix normal* c.6-9.

observandi iustitiam *distributivam;* in rebus superfluis, ad luxum et voluptatem, facilius permittitur et aliquando commendatur.

2. *Monopolium iuris privatum, iustis causis licite conceditur sub provida vigilantia Status ad vitandos abusus* Explicatur:

Norma iustitiae distributivae regulariter abhorret has singularitates et limites, innecessarie positos, honestae concurrendae. Nihilominus *iustae causae* eas commendant vel exigunt; potissimum necessitas remunerandi auctores, inventores aliosquc dc republica benemeritis vel stimulandi perfectionem industriae vel productionem vel importationem rerum quae, secus, non invenirentur in mercatu. *Vigilandum* tamen est Statui pretium monopolii propter periculum abusus, et cx iustitia impediendum est nc unquam summum naturale excedat, nisi forte excessus reservetur ipsi Statui, loco tributorum. *Violatio istius monopolii* est stricte iniusta, si titulus concessionis fundatur in ipsa rerum natura, v.gr. in renumeratione inventoris, ct monopolia non elevant pretium ultra summum iustum; non nisi contra iustitiam legalem, deficiente eo titulo naturali, siquidem tunc intclligitur concessum monopolium prout ab ipsa auctoritate exerceri solet; imo nulla virtus violatur, si non attenditur monopolium in iustam defensionem contra tyrannidem monopolae[86].

Applicatio: Monopolium iuris privatum sine iusta causa concessum, *certo offendit iustitiae distributivae;* probabiliter etiam *commutativae,* in quantum aufertur aliis civibus, sine iusta causa, ius negotiationem exercendi[87].

3. *Monopolium facti titulo naturali fundatum, non est iniustum si merces ultra summum pretium iustum non venduntur;* sed habenda est etiam ratio aliarum virtutum.

Titulo naturali fundantur monopolia spontanee constituta v.gr. propter inventionem. In tali casu servetur iustum pretium naturale, ad quod aestimandum computentur expensae ac congrua retributio inventionis, industriae et laboris. Illis autem qui exigua gaudent fortuna, pretia summa repeti nequeunt sine gravi laesione caritatis.

4. *Monopolia facti, artificialiter machinationibus constituta, sunt:* a) *stricte iniusta, si ordinantur ad alios vendi-*[87]

[86] Cf. Genicot-Salsmans, 1,641; Noldin-Schmitt, 11,604,
[87] Cf. Molina, tr.2 d.345"; Lvco d-26 n.171.

tores opprimendos et ad pretia imponenda ad nutum monopolistae; b) *multipliciter alias illicita quoties non intendunt monopolistam defendere vel effrenatam concurrentiam corrigere.* Explicatur:

Ad alios venditores opprimendo» fit, ut mercatores potentiores coemant omnes vel fere omnes merces alicuius generis, ad inducendam *raritatem artificialem,* et hinc, pro lubitu, caritatem et elevationem pretiorum; vel ut impediant ne merces talis speciei, quas ipsi soli producunt et distribuunt in loco, ab aliis aliunde advehantur.

Ad pretia imponenda ad nutum monopolistae; hoc reprobatur non solum quando pretium naturale summum excreditur, sed etiam quando, in rebus necessariis, per iniquas artes, tollitur civibus facultas comparandi sibi res, in mercatu meliore, propter beneficium honestae concurrentiae. Probatur:

Ad a): Stricte iniustum est: a) contra alios MERCATORES: a) *vendere res pretio viliori* (dumping), ex intentione supprimendi honestam concurrentiam, ut possint deinde per monopolium resarciri detrimenta, nam quilibet habet ius ne malis artibus impediatur ab exercitio honesto honestae professionis; /3) *impedire eos vi vel fraude quominus merces importent,* quibus honestum commercium sustentent et prosequantur, nam ius ad laborem et fortunam legitime procurandam, omnibus aeque datum est;

b) contra cives: a) *habere intentionem oppressionis oeconomicae* in eos exercendae, obtento monopolio, ut planum est; *β) privare cos, per media iniusta, beneficio honestae concurrentiae* et facultate comparandi abundantius vel meliore pretio merces apud diversos mercatores, siquidem ius strictum habent ne bonum commune per media iniusta impediatur.

Ad b): Ut facile patet, et in sequenti principio magis illustrabitur, huiusmodi monopolia *nocent bono communi,* nisi exerceantur limitationibus indicatis, et multis civibus augent difficultates vitae oeconomicae et dispendia; unde caritas potissimum, et pietas erga patriam, et obligationes iustitiae socialis facillime violantur.

5. *Pretium monopolii artificialis est:* a) *stricte iniustum si superat pretium summum quod vigeret sine monopu-*

lio; b) ***multipliciter illicitum,*** *saltem in rebus necessariis, si exercetur etiam erga pauperes in gradu medio vel summo iusto naturali cum ingenti lucro monopolistae.* Probatur:

Ad a): Pretium kistum est pretium proportionatum valori oeconomico mercium ; valor autem idem est in monopolio et in honesta concurrentia. Ergo monopolista nequit uti, sine iniustitia, *necessitate emptorum,* ad extorquendum eorum consensum in pretium quod superat valorem mercium realiter ad mercatum existentium, etsi artificiose raritas simulata sit [88]. Ita moralistae communiters[0].

Ad b): *Quando pretium monopolii continetur intra limitem summum,* quem attingere posset sine monopolio, adhuc est: a) *contra iustitiam commutativani,* secundum graves auctores, quia "rerum communis divisio, negotiationes et commercia, gentium iure introducta, non usque adeo permissa sunt, vel permitti poterunt, ut hic etiam in reipublicae detrimentum ct communem inopiam invehendam abuti fas et iustum esset''[00]; *β) contra caritatem, pietatem patriam, exigentiam iustitiae socialis,* si res, ad communem convictum necessarias, arbitrarie detinent et moderantur mercatores ratione bono communi nociva et pauperum augente difficultates ct necessitates [01] ; γ) *probabiliter neque contra caritatem* in rebus voluptuariis meri luxus, nam ratio maioris lucri proprii, vitio cupidae avaritiae non infecta, sufficiens videtur ad rationabiliter emptoribus permittendam impossibilitatem procurandi sibi res illas innccessarias solo pretio summo [02].

® Cf. 1'rov 11.26; Luco, d.26 n.176.

" AHquando potest esse lucrat va destructio magnae partis aFcuius mercis ut, suppressis ex magna parte expens s circa eam faciendis ct aucta eiusdem effectiva necessitate, pretium elevari poss:t proport onate ad realem caritatem. Id gravissime offend;t pietati erga patriam, car tati et spiritui iustitiae socialis; sed contra iustitiam strictam esse, non diceremus. Cf. Lessio, tr.2 c.21 n.151.

w Laymann. *Th. vior.* l 3 tr.4 c.17 n.41, quem alii sequuntur, ut Salmanticenses, tr.14 c.2 n.44-45. Contrad cunt pleriquc, quia "ill , iure suo utuntur, emendo pretio iusto et postea, nolentes vendere nisi prit o iusto summo" (Lugo, d.26 n 177). Similiter Lessio. 1.2 c.21 n.150-152; Molina, tr.2 <1.345. Hi probandi videntur, quatenus in obtinendo monopolio non adii bitae sint artes iniustac; sunt quidem causa cur pretia ad summum gradum naturalem augeantur, sed non causa *in'usta* vel augmenti *iniusti.*

Perperam al qui sentiunt contrar um (cf. Ferr ERES-Mondr Ia, 1,1021; Genicot-Salsmans, 1.641), 'ndolrm socialcni bonorum necessar on m praeterm tentes; et inepte invocant auctor tatem Molinae *{o c.,* tr.2 d.345 in fine) et Luco (o.c.. d 26 11.178) qui supponunt damnum *haud notabile* quod non arguunt de culpa 'mortali. S.Alfonsus qu:dem generalius loqu:tur (1.3 n 816 in fnej admttendo probablitatem sententiae negativae, sed eius ratio non valet pro hypothesi in qua versamur, rerum ad x tam necessariarum: monopolista sine magno detrimento, cum sola p nguis lucri amissione, potest evitare magnum damnum pauperibus ex monopolio obveniens, ct ad hoc tenetur. Cf. Les-6io, 1.2 c.21 n.151.

''Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.816; Noldin-Schmitt, 11,604,3.

Applicationes: 1. Licitum est monopolium a) *naturali titulo* fundatum, in quo monopolista percipit lucrum, etsi magnum, proportionatum labori vel sorti felici qua ad monopolium pervenit; sed si lucrum cius sit magnum, ex caritate consulere debet clientibus pauperibus; imo iustitia exigere videtur ut pretia ultra rationabilem limitem non sustineat neque pro divitibus, v.gr. vendendo 20 pesetis quod ex materia et labore vix 2 pesetas superat [93]; *β) artificiale,* quod eo tendit ut merces coemantur, ad eas, aequo pretio, tempore raritatis, vendendas, etsi forte cum notabili lucro.

2. Illicitum est monopolium *artificiale* ea intentione obtentum et gestum, ut pretia summa naturalia obtineantur in omnibus rebus, sive necessariis sive voluptuariis, et a quibusvis clientibus, etiam pauperibus. Generatim lucrum ingens, in monopolio non naturali, arguit iniustitiam pretiorum.

3. Iniustum est monopolium constitutum ad provocandam elationem pretiorum, si haec eleventur supra summum naturale iustum; sed etiam si maneant intra limites naturales, sed obtineantur per media iniusta.

6. *Consortia diversa inter mercatores sunt:* a) *licita, si ineuntur in legitimam defensionem, ad effrenatam concurrentium corrigendam vel productionem augendam aut perficiendam;* b) *illicita, saltem contra caritatem, si fiunt cx immoderata cupiditate lucri, et* c) *semper certis limitibus circumscribi debent.* Probatur:

Ad a): Concurrentia est veluti *vis caeca* quae, si nullo modo reguletur, eo tendit ut pretia rerum deprimat per salariorum depressionem, corruptionem officialium publicorum, qui importationibus fraudulentis conniveant aliisque iniustitiis, quarum summus scopus solet esse e medio tollere honestam concurrendam, pretiorum rcgulatricem, ut imponatur pretium iniquum monopolii. In tali casu licitum est *per media legitima* alios mercatores inducere ut merces infra pretium rationabile non vendant, in eo enim tandem aliquando fit servitium bono communi, impediendo quominus emptores, pro beneficio temporaneo, perpetuam tyrannidem speculatorum ferant. *Accedit* quod buiusmodi consortia, recte institu-

w GENiCOT'SALSMANS, 1,641. Cf. A.Müller. *La moral y la vida dc los* no *yocios* p.89'92 circa legitimitatem "pretiorum impositorum". Saepe lex civilis tuetur huiusmodi pretia in favorem auctorum et inventorum. Dispositio iuris nostri ibid. 92.

ta, conferunt ad minuendas rerum producendarum vel distribuendarum expensas, et sic ad beneficium communitatis.

Ad b); Quando consortia non consulunt propriae defensioni legitimae vel meliori servitio publico, *vera sunt causa* cur pretia rerum augeantur; quod si fiat circa res necessarias, manifesto laedit caritatem erga pauperes.

Ad c); Cum hominis activitas sil finita, consociationes quae nimiam amplitudinem ambiunt: vel media quaelibet, negotiis utilia, usurpant, vel officiales publicos corrumpunt ut suis negotiis per fas vel nefas conniveant, vel denique infelici exitu decidunt; praeterea, si nimis crescat carum praepotentia et omnis concurrentia impossibilis evadat, pretia rerum plus aequo augeri solent, experientia teste, prae auri sacra fame consociatorum 94.

7. *Consortia laedunt:* a) ***iustitiam strictam,*** *si conspirant vendere supra summum pretium vel vendere infra infimum naturale;* b) ***alias virtutes,*** *si conspirant dc certo pretio, in se iusto, universaliter retinendo.* Probatur:

Ad a): Manifesta est iniustitia in utroque casu, sicut dictum est in casu analogo de monopolio; restitutio obligat primo loco eos qui sic emerunt vel vendiderunt; cisque delicientibus, alios qui conspiraverunt, ct quidem omnes in solidum.

Ad b): Patet ex dictis de monopolio: iustitia stricta non violatur, si vis et fraudes absint, quia singuli utuntur iure suo; sed caritas, pictas, iustitia socialis obligant, ad non disuadendum aliis ne minori pretio vendant, cum detrimento pauperum, patriae, boni communis °5.

§ 2. *De venditione sub hasta*

S.Alfonsus, 1.3 d.808; Luco, *Dc iustitia ct iure* d.26 n.45; Lehmkuhl» 1,1336-1337; Merkeijjacm, 11,528-530; Urach. 1,989-990.

768. I. ***Venditio sub hasta*** (licitatio seu certatio, auctio, quia posterior auget pretium prioris) est *contractus in quo res venalis publice per praeconem proclamatur ea lege ut cedat licitatori plus offerenti.* Dicitur:

Exacte describit inordinationem, in intentionibus et operationibus horum consortiorum latentem. Pius XI. Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 220.
w Cf. Luco, d.26 n.175.

Ea lege ut cedat plus offerenti, huius quippe venditionis proprium est quod pretium non ex communi aestimatione definiatur, sed sit *aleatorium* cx honesta inter licitantes concertatione absque fraude obtinendum.

769. II. Dividitur, in : a) voluntariam, quae sponte, et *b)* judicialem, quae iudicis vel legis determinatione statuitur.

770. III. Principia. 1. *Venditio sub hasta:* a) *est per se licita, ct* b) *quodlibct pretium in ca, sine artibus prohibitis obtentum, est iustum.*

Ad a): Sive fiat ex voluntate domini de re sua sic disponente, sive ex determinatione auctoritatis ex iusta causa, nihil in ratione subhastationis habetur ex natura rei inhonestum.

Ad b); Subhastatio habet essentialiter aleam ; *ultronea oblatio* ratio est emendi infra infimum pretium naturale iustum; *abundantia emptorum* titulus ad altius supra summum percipiendum, cx libera licitantis determinatione. Utrumque habetur in hoc contractu, aleatoriis simili, periculum perdendi aeque ac spes lucrandi.

2. *Ex indole contractus, peccat contra iustitiam:* a) *praeco, si studio alterutrius partis ducatur;* b) *venditor, si rem non tradat ei qui plus obtulit liber a fraudibus;* c) *emptor, si cum aliis paciscatur de pretio determinato non superando.* Probatur:

Ad a); Praeco est merus executor subhastationis inter utramque partem positus ; unde laedit iustitiam si emptoribus aut venditori, sua agendi ratione, damnum inferat, v.gr. auctionem incipiendo ante tempus ut certi licitatores excludantur, vel citius solito alicui rem adiudicando cum detrimento subhastantis.

Ad b): Per se dominus rei tenetur rem tradere plus libere offerenti, ideoque nequit eum compellere ad augendum pretium, adhibitis falsis licitatoribus plus offerentibus86; haec aliaque similia ipsa lege subhastationis excluduntur. Recurrunt aliae iniustitiae in occultandis vitiis rei subhastatae, in ea adulteranda, etc.

w Licitatores mittere semper potest, qui serio licitent ad rem emendam pro ipso; non enim debet esse peioris condicionis quam celeri.

Ad c): Per se licitatores aleam subire debent competitionis honestae, sicut venditor fert periculum contrarium; ideoque conventio, tollens liberam competitionem, nisi fiat ad impediendam elevationem pretii immoderatam, est iniusta; non sic mere preces alios instantes ad non augendum pretium vel ad non licitandum. Recurrunt aliae iniustitiae, v.gr. si obligent ut licitatio citius quam par esset finiatur.

3. *Usus hodiernus saepe permittit:* a) *domino:* a) *ut valeat rem retrahere, si pretium iustum, saltem infimum, non offeratur; β} ut per fictos licitatores possit veros stimulare;* b) ***licitatoribus,*** *ut conveniant de non offerendo ultra moderatum pretium.* Porro huic usui omnino accommodari licet.

Ad a): Ipso iure naturae probatur, quod subhastator possit, in legitimam defensionem, rem retrahere in subhastatione *iudiciali,* si neque pretium infimum offeratur; idque aequum est etiam in libera, per modum quasi-retractus. Similiter non videtur iniquum, se contra astutiam licitatorum protegere per licitatores fictos, ut pretium *rationabile* obtineatur.

Adb): Ubi consuetudo permittit quae modo dicta sunt, congruum est ut permittat *correlative,* eam conspirationem licitatorum qua ad invicem protegantur contra periculum imprudentis auctionis. Quod vix admitti posset si subhastator necessario deberet rem tradere plus offerenti.

Ex lege hispana processus civilis, a. 1504-1506, in licitatione iudiciali dominus rei potest rem conservare: in prima auctione si non offerantur 2/3 partes valoris a perito taxati; in tertia autem, rem tradere debet plus offerenti, sed nisi dimidium valoris obtinuerit, potest intra novem dies, vel debitum aliunde solvere et rem subhastatam recuperare, vel novum licitatorem procurare qui cum eo cui res adiudicata luerat, decertet, ut alterutri eorum, plus offerenti, res definitive attribuatur °7.

r Cf. Ferrerks-Mondkîa 1,1018.

§ 3. *De retrovenditione*

(CH 1507-1525)

S.ÀI.FOXSUS, 1.3 n.812-813; Moi.isa, *Dc iustitia ct iure* tr.2 d.375-377; Les· Sio, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.21 n.113-121; J.Cast An, *Derecho civil cspanol, comtin y forai* l 111,57-72.

771. I. ***Retrovenditio*** intelligitur *contractus quo res aliqua venditur cum pacto cani eidem venditori revendendi, pro eodem pretio, ad nutum vel venditoris vel emptoris bel alterutrius, vel tertiae personae.* Rectius diceretur venditio *cum pacto dc retro* vel *retractus,* prout a moralistis concipitur; et emptio-venditio *cum condicione resolutoria,* prout in iuribus civilibus hodiernis disponi solet in gratiam venditorum. Dicitur:

Ad nutum... alterutrius vel tertiae personae sci. pactum retrovenditionis potest apponi in gratiam *venditoris,* ut intra certum tempus possit rem redimere; in gratiam *emptoris,* ut intra certum tempus habeat ius rem revendendi venditori; in gratiam *ulriusque,* ut quando alterutri placuerit, possit rem redimere vel respective revendere; in gratiam *tertiae personae,* v.gr. primogeniti vel heredis alterutrius, cui ius emptionis vel venditionis ad tempus reservetur.

772. II. **Differt** a *moliatra,* quae est species desueta retrovenditionis, continens duos contractus partiales emptionis-venditionis, quorum primus initui cum obligatione alterius ineundi, rem vendendo credito pro maiori pretio, ut statim redimatur vilius numerata pecunia, ad palliandam usuram latentem, ut alibi explicatum est.

773. III. **Distinguitur:** a) conventionalis, quae exercetur a venditore vi pacti de retrovenditione (cf. CH 1507. 1518); *b)* legalis, quae exercetur a tertia persona, cum lex permittit ut ea subrogetur pro emptore (cf. CH 1521).

774. IV. Principia: 1. ***Retractus conventionalis:*** a) *per se licitus est;* b) *dummodo pretium statuatur maius vel minus pro rata gravaminis quod alterutri vel utrique parti imponitur.* Probatur:

Ad a): Nihil in eo iniustum aut illicitum apparet, siquidem condicio eventualis retrovenditionis (vel venditionis sub condicione resolutoria, ut in iure civili saepe concipitur),

contractui apposita, *nihil continet inhonesti* °- ; ct in gratiam venditoris posita, laudabilem possibilitatem relinquit recuperandi patrimonium quod adversante fortuna alienatur. ludaeis in A.T. aliquando imponebatur. Cf. Lev 15.

Ad b): Iustitia postulat ut onus, alteri parti impositum, *compensetur* augmento vel diminutione pretii rei venditae, prout pactum fiat in gratiam emptoris vel venditoris, vel servata aequalitate pretii media, si pactum est in gratiam utriusque. Quanti, vero, augendum vel minuendum sit pretium, definiendum erit prudentum aestimatione, inspectis adjunctis ct consuetudine.

Condiciones ad iustitiam ct liceitatcm retractus conventionalis, a moralistis passim numerantur: a) *ut partes serio intendant* emere vel vendere, ne sit usura palliata ; *β) ut onus, huic contractui adiectum, compensetur* congruenti augmento vel diminutione pretii ; γ) *ut res vendita, redimatur iusto pretio; 8) ut emptor periculum rei suscipiat,* nisi maius pretium solvar ut venditor illud sustinere pergat ; c) *ut res rclrovendatur^qualis* tradita est °9.

2. ***Retractus legalis*** *pariter licitus est, aequis condicionibus statutus.*

Ratio est quia per illum providetur bono publico et tollitur occasio rixarum in picrisque casibus quibus secundum legem anplirari potest 10°.

Ex CH 1503.1524 ius retractus *conventionalis* exerceri potest per quatuor annos vel, cx expressa condicione, per decem ; ius autem retractus *legalis* per novem dies, ab inscriptione rei in regesto proprietatis, vel ea deficiente, quando obtinetur notitia venditionis factae.

Condiciones in utroque servandae, nisi fluant cx natura rei, *non obligant in conscientia, nisi post iudicis sententiam;* inter eas memoranda condicio CH 1518 gravans emptorem, in retractu conventionali, obligatione solvendi expensas contractus, nccnon expensas necessarias vel utiles in re vendita factas.

** Cf. I.vQo. d.26 n 185: Γλι.τ γκ ιν ι.Γλ τμ ιε β ι, tr.8 p.3 n *08.

* Cf. Molina tr.2 d 375-377: S Ai.^onsus. 13 η°12·813; Γερβ'·»,γ<-Μοv-dr'a 110'2 '0'3; Mfreelfacii. Π.531'3?: Lotano. III tr.8 n3 u :07-409.

u' Cf. J. Castan. *Dcrccho c vl cspaiipl, comiin y forai0* III.66-68, ubi praeter retractus "de cornuneros" et "coi ndantes", alios deteR t in iure nostro civili, v.gr. cmphyteuticum. coliaercdum. consociorum, collit "antium.

§ 4. *De venditione per proxenetas*

S.Ai.fonsus, 1.3 η.825-826; Molina, *De iustitia ct iure* tr.2 <1.363; I.uco, *De iustitia et iure* <1.26 n.150-153; A.M'üi.i.ER, *l'u cas dc morale professionnelle. Los pots-de-vin:* MiscellVersmeersch, 1,111-131; II.du Passage, *Pourboires de pot-de-vin:* Et 212 (1932) 701-71 1; E'.Raxwiz, *Pots-de-vin:* CollatNamurc 28 (1934) 408-418

775. I. Venditio per proxenetas ea est *qitae, fit non immediate ab illo ad quem res vendenda pertinet, sed per alios ex commissione.* Hi dicuntur voce graeca proxenetae[101] (comisionistas, corredores de comcrcio, représentantes, agentes de cambio), ct agunt intermediarium sive ex officio publice recognito sive privatim.

Eorum munus per se utile est; sed non raro ansam dat augmento pretiorum, praesertim ubi *catena* intermediariorum constituitur, qui successive alii aliis idem negotium committunt et omnes mercedem accipiunt[102].

776. Principia: 1. *Proxeneta habet iura et officia quae omni mandatorio incumbunt.* Quare, a) negotium sibi commissum debet *fideliter, secundum mandantis voluntatem, gerere,* et mala ex sua culpa ei causata, reparare; *β) qua talis non habet ius ad partem beneficii,* sed ad conventionale stipendium congruum, agit enim nomine mandantis et lucratur pro eo, etsi lucrum superet spem domini; y) *negotium per se ipsum exequi debet,* si alterius intermediarii necessitas non est, ne renumeratio sit duplicanda[103].

2. *Beneficium obtentum a proxeneta propter rem venditam supra vel emptam infra pretium sibi indicatum a mandante, per se pertinet ad eum cuius nomine egit.* Explicatur:

Ex dictis, proxeneta est *merus mandatorius* sine titulo ad aliquid sibi retinendum, praeter salarium. Attamen, *per accidens,* ob adiuncta particularia, potest habere iustum titulum aliquid sibi retinendi, nimirum: a) x? *labore extraordinario indebito aut singulari industria maius beneficium obtinuit,* excessum potest reservare, siquidem fructus industriae industriosum sequuntur; *β) si mandans solum pretium designatum exigit vel totam summam praeparatam tradit,* explicite vel implicite declarans suam voluntatem, vel secundum consuetudi-

[101] Vox *proxeneta* linguis romanicis aliam significationem habet; indicat sci. personam interpositam inter iuvenem et puellam in morum corruptione.

[UI] Cf. Boven, *Le prix normal* c.11.

Cf. G.Kjseistein, *De iuribus ct officiis proxenetarum:* RcvEcdL 18 (1926-7) 112-117. Generatim quando salarium fixum non assignatur proxenetae, admittitur ad partem beneficii, v.gr. ad 10 %.

nem admittens ut eventuale beneficium cedat mandatant); id quod facilius praesumitur si res emenda vel vendenda tanti committitur, non assignata alia renumeratione quam spe obtinendi aliquod lucrum in perficiendo contractu ; γ) *si in gratiam ipsius proxenetae aliquod beneficium conceditur* quod ipsi domino non fieret, v.gr. si fabrica alicui sartori partem pretii usualis condonat, is potest mandatum alterius pro pretio usuali exequi, nisi forte electus sit tanquam mandatarius praecise propter suam condicionem singularem[105].

3. ***Proxeneta potest*** *rem domini sibi emere, pretio a domino indicato, et postea alteri cum lucro vendere,* dummodo sufficienti diligentia emptores quaesierit qui plus offerrent ultra pretium a mandante fixatum ut minimum, et praeterea sincere emerit, assumendo periculum rei, etsi forte pereat vel cum suo detrimento aliis minoris sit vendenda quam ab ipso proxeneta empta fuerit. Sed haec praxis generatim reprobatur propter periculum abusus[106].

4. ***Ad gratificationem,*** *seu praemium, proxenetae quod attinet* : a) ***mandans*** *potest, et generatim, debet congruam renumerationem vel partem beneficiorum legitimorum praebere;* b) ***aliis diversis*** *a mandante non licet generatim immodicam gratificationem, proxenetis offerre;* c) ***ipsi proxenetae*** *nequeunt exigere a tertiis personis huiusmodi gratificationes, excedentes modicam mcrcedem publice dari solitam.* Explicatur:

Gratificatio seu praemium: a) latius intclligitur, *renumeratio proxenetae facta a mandante, in compensationem laboris,* diligentiae, expensarum ; haec potest aequo iure in pactum deduci ; *β)* stricte intclligitur, non modica merces ex liberalitate passim dari solita, mere ad gratum animum demonstrandum, sed *propina immodica seu commissio* (apud medicos, *dichotomia;* apud architechtos, *studii expensae)* quam vel ipse mandans praebet ex beneficiis perceptis per intermedium proxenetae, vel praesertim alii occulte paciscuntur

[105] Saepe tamen pretium a mandante taxatur tanquam limes expensarum quas patitur facere in contractu, non valedicens beneficiis. Cf. Luco, *(1.26* n.150.

[106] Cf. P.H.Marrés, *J0e iustitia* 1.4 n.288; Prvmmer, 11,304. Attamen cavendum est a fraudibus et iniustitiis multiplicibus, v.gr. ne titulo favoris personalis, aliquid detrahatur in compensationem de pondere aut mensura, vel ne maius pretium quam consuetum domino notiheetur, ut beneficium proxenetae tribuendum obtineatur a mandante.

[107] Cf. Molina, tr.2 d.363; Lessio, 1.2 c.21 n.136-137; S.Alfonsds, 1.3 n.825-826.

cum proxeneta, ut obtineant id quod secus sperare non possent, sive ipsi sponte offerant sive rogati a proxeneta.

Ad a): *Aequum est,* et per se a periculo abusus immune, ut mandans salarium fixum assignet proxenetae; *periculosum,* ut cum eo paciscatur dc distribuendis beneficiis quae obtineantur, nam propter cupiditatem plus lucrandi in proxeneta vel minus amittendi in domino, imminet iniustitia attentanda in exeeutione mandati contra alterum contrahentem; *iniustum per se,* ut gratificatio promittatur obtinenda cx pretio aucto ultra summum iustum vcl ex fraude adhibita in pondere vcl mensura; sed per accidens id tolerari poterit, intra moderatos limites, quatenus praxis communis ita ferat, quia in casu ea renumeratio, utpote communis, ad expensas quae pretium augent pertinere censetur.

Adb): Gratificationes proxenetis oblatae ab aliis quam mandante, primo aspectu, nulli virtuti adversari videntur; sed quando sunt immodicae, dc quibus agimus, *generatim non conceduntur sine damno* vcl mandantis, qui detrimentum stricte iniustum patitur, in pretio vcl quantitate vcl qualitate mercis ei subministratae, vcl commercii publici, in quo pretia elevantur, cum nocumento saltem boni communis, ut pauci proxenetae eorum ve confabulati damnum non patiantur[107]. *Per accidens,* huiusmodi gratificationes non sunt illicitae, in casibus particularibus, sive quia mandanti vel societati nullum damnum causatur, sive quia lues gratificationum sparsa, impediet omne negotium, nisi huic praxi aliquatenus indulgeatur donec removeri possit, ut supra explicatum est[103].

Ad e); Ipse proxeneta vcl mandatarius a) *acceptare ct procurare* potest a domino gratificationes, quas is solvat cx beneficiis non iustc obtentis per mediationem mandatarii, ct servitium suum illis dominis praeferenter praestare, qui talia praemia, haud iniusta, promittant; sed *β) nec exigere nec acceptare potest* gratificationes immodicas quae, vol a domino percipiuntur ex pretio supra summum obtento [10B], vcl

[1<n] Prax s ad huiusmodi gratificationes diss mutandas sat vulgata, haec est. ut conficiantur dc eadem re *d"ac synuraphue* (recibo) cum indicatione divers pretii, maioris pro emptore nrnor.s pro venditore; different a inter utrumqae ecd t proxenetae.

[1,b] Cf. A.Mvu.En, *Un cas de morale profcss'onellc, les pols-dc-vin:* Miscel Vermeersch 1,121 et Raxwez cit. infra in nota 110.

[,l*] Ipse mandans posset, ut videtur, dare hanc gratificat onem, *si* ea sit in usu apud al os commun ter mercatores; nam in tali casu pertinet de facto ad çxpensas nccessârias ad procuiandas vel vendendas merces, unde iure pretiua

quas cum tertiis personis paciscitur, in adiunctis in quibus satis patet eam gratificationem extorquendam esse a fortunis privatorum vel a societate communiter, nam in utroque casu cooperatur, vel etiam inducit, ad strictam imustitiam, quam pro rata parte reparare debebit, vel saltem ad nocumentum boni communis et caritatis erga pauperes.

5. *Relate ad corruptionem officialium publicorum* sententia severior tenenda est, tum propter funestiores consequentias eorum abusu causandas, tum quia ex officio tenentur gratis exequi suum munus, absque ullo titulo accipiendi mercedem uo. Hoc per se valet etiam si offerens ultro conveniat cum cis, siquidem talis conventio, iure positivo reprobata, nec iure naturali solidatur, cum obiectum conventionis non sit solum praemium, scd etiam opus quod iam cx iustitia praestare tenentur, ideoque absque ulla compensatione, permissa ex iure naturae sola donatione pure gratuita 1U.

In praxi pastores animarum : a) *ante factum* quantum possint nitantur huiusmodi fraudes et iniustitias vcl immoderatas cupiditates exprobarc et supprimere ; *β) fust factum* prudenter attendant ad benigniorem doctrinam, supra indicatam, ex qua, si una ex partibus non nisi sub condicionibus per se iniustis, vendere vel emere velit, ct hac condiciones *communiter* admissae sint in his negotiis, alia pars possit huic praxi se conformari, dummodo scandalum evitet ct nihil aperte iniustum sibi retineat n2, scd illud vel domino, si fieri possit, vel secus pauperibus restituat.

augetur. Sic agens absque dubio favet plagae sociali, scd plaga existente, sufficiens habetur in casu rat.o ad cooperationem materialem. Ad rem E.Raxwcz, *Pots-dc-vin:* CollatNamurc 28 (I‘z34) 415-416: "Invalescentes pravi mores quandoque reddunt impossibilem quibusdam modum agendi obicet ve rectum ac proinde constituunt excusat onem, saltccn ad tempus, pro iis qui s ncerc conantur perfecte se gei ere sed, ob vicissitudinem circumstantiarum, coguntur adhibete inedia non qUidcm intr.nsece maia—quod Semper pioii.betur—sed ea quae regulariter, i.e., honestis vigentibus mor bus, nequaquam tolerari possent. Qua de causa subiect.vam non committunt culpam, etsi obiecctivae indulgent inordinationi."

n< Cf. E.Raxwüz, *Corrupt on à propos dc nomination d'instituteurs:* Collât Namurc- 24 (1930) 132-141; V.IIeylen, *Tr. dc turc ct nutitia 43».*

1,1 Cf. Lessio, 1.2 c.24 n.62.69; Waffelaert, *De iustitia* 111,314.

,1: Obligat.o rest tuendi non erit si de facto gratificatio illicita nullum dammxn al.is causav.t, vel si ret neri p< test m compensationem denegatae deh.tae remunerat.oms. Cf. Λ.Muller, *Un cas dc morale professionnelle :* o.c. 125-126.

CAPUT II

De locatione-conductione

Sub titulo generali locationis-conductionis, pro diversitate obiectorum quae locari possunt, tres species locationis, inferius describendae, solent distingui, sci. *rerum, operarum, operum.* Praemissa explicatione notionis communis, totidem articulis agemus de hisce tribus formis locationis in quibus *locator* se obligat erga locatarium vel *conductorem* ad praestandum pro statutu tempore ct pretio sive rei usum, sive operam seu laborem aut usum virium, sive certum opus exequendum.

S.Alfonsus, l.3 n.857-864; Lkssio, *Dc -iustitia ct iure* l.2 c.24; Luco, *Dc iustitia et iure d.29;* Molina, *De iustitia et iure* tr.2 d.496-497; Ballerini-Palmieri, III tr.8 p.3 n.503-536; Hürth-AbEliAn, *De praeceptis* 11,334-345; J.Tonneau, *Le salaire:* DTO 14 1,978-1016; Dauphin-Meunier, *La doctrine economique dc l'Eglise* (Paris 1950); A.Dubois, *Structures nouvelles dans l'entreprise* (Paris 1946); B.F.Shields, *The labour contract* (Londres 1936); J.Haessle, *Le travail* (Paris 1933).

777. I. LOCATIO-CONDUCTIO in genere est *consensualis contractus onerosus, quo unus tradit ad certum tempus utilitatem rei vel personae, et alter pro his pretium solvit.* Dicitur:

Locatio-conductio, quia est contractus virtualiter duplex, in quo alius *locat* rem vel operam ut obtineat pretium, ct alius *conducit* eas soluto pretio.

Unus tradit utilitatem, sci. locator concedit locatario seu conductori, *non ipsam substantiam rei,* quae transeat in huius proprietatem, sicut in mutuo, sed solam utilitatem rei vel personae.

Ad certum tempus, si enim *res* conceditur ad totam vitam, nullius fere valoris est cius dominium, ct contractus accedit ad emphyteusim vel fetidum; si vero *opera hominis* in perpetuum concedatur, non conductio sed servitus habetur.

Pro determinato pretio, quod secundum aestimationem communem sit per se ad aequalitatem cum servitio accepto, siquidem agitur de contractu oneroso \ l loc pretium *ordina-*

l *Pretium censetur pacisci successive* dc dic ad diem, sicut vicissim usus rei vel fruitio operae censetur concedi successive pro quolibet dic; unde cessante fortuito contractu, pars pretii exigi potest pro rata temporis quo non fuerit impedita fruitio vel usus. *Interruptio locationis-conductionis voluntaria,* dine consensu mutuo, non privat per se iure percipiendi pretii pro rata temporis, sed imponit compensationem damnorum quae alteri parti exinde oriuntur.

rie consistit in pecunia·, sed indoles locationis non id postulat necessario, sicut accidit in emtpione-venditione ; unde abstrahendo a lege positiva quae, ex traditione iuris romani potest vetare solutionem salarii non pecuniariam (truck-system), merces in hoc contractu solvi potest *aliis valoribus* oeconomicis.

778. **II. Differt** a: *a)* emptione-venditione, quia non transfert conductori *dominium* rei locatae, sed solum usum eius vel fruitionem operae humanae ad certum tempus, salva rei proprietate vel personae libertate; ceterum simillimum est emptioni-venditioni, ad modum venditionis usus vel fructuum rei alicuius; et plura dc ca dicta, sunt huic applicanda; *b)* donationi·:, mutuo etc., quia natura sua est contractus *onerosus,* ct non transfert proprietatem ; *c)* commodato, depositο, etc., quia utilitatem rei essentialiter cedit *pro pretio,* in contractu non rcali sed *consensuali,* qui in suo esse ante rei locatae traditionem perficitur.

779. **III. Distinguitur** triplex locatio: a) RERUM, per quam usus vel ususfructus alicuius rei traditur, v.gr. domus ad habitandum, praedii ad culturam, etc.;

b) operis, in qua unus suscipit opus alterius perficiendum, sive acceptis ab hoc materialibus sive ab ipso positis simul cum labore ;

c) operarum, seu laboris, si quis operam suam pro salario in servitium alterius praestat. Cf. CH 1542-1544.

780. **IV. Principia generalia:** 1. *Obligationes generales locatori ct conductori ex ipsa contractus natura oriuntur secundum exigentias legis naturalis, conventionem initani et eventualc complementum ex legibus positivis* vel consuetudinibus localibus repetendum. Partes, enim, omnino contrahere debent secundum exigentias iuris naturalis, quibus observatis, libere stipulationes particulares determinant, salvis restrictionibus propter bonum commune a legislatore oppositis; et, nisi aliud explicite vel implicite statuant, insuper censentur pactum inire iuxta leges et legitimos usus vigentes.

2. ***Ad iustitiam,*** *in contractu locationis-conductionis servari debet aequalitas inter valorem usus vel fructus rei locatae et pretium,* secundum aestimationem peritorum vel liberam conventionem contrahentium ; necnon tempus statutum per se adimpleri debet.

3. *Ad liceitatern in contractu locationis-conductionis omnino requiritur ut res locata non sit natura sua ad malum usum vel finem destinata; sed insuper,* iuxta principia cooperationis, per sc vitanda est locatio rerum quae, si indiscriminatim concedantur, vergunt in detrimentum boni communis aut honestatis morum, itemque aliarum quibus, etsi m se sint bonae vel saltem indifferentes, conductor praevidetur vel scitur abusurus ad malos fines; talis esset v.gr. locatio domus ad meretricium destinanda quae, sine iusta causa est illicita, cum causa autem non· est stricte illicita, v.gr. ad obtinendum pretium locationis secus nullatenus percipiendum, etsi etiam in hoc casu sit dissuadenda, imo et interdicenda in specialibus adiunctis, v.gr. cum ab hac locatione pendet quod meretricium in illo loco exerceatur vel cum particulari nocumento morum propter situm ccntricum, etc. 2

ARTICULUS I

De locatione rerum

(CH 1546-1582)

Summa rerum dicendarum: Post *notionem* et d'rtronrm, ag-nnis prmum de *subiccto, obiccto forma* locaton:s; deinde de *obligationibus* locatoris ct locatarii; tandem dc *cessatione* contractus.

St Willems, *Dc contractu locationis-conductionis rerum:* CollatBrue 33 (1938) 443-453.

781. I. **Locatio-conductio rerum** est *contractus quo aliquis se obligat ad praestandum alteri alicuius rei usum vel fruitionem per aliquod tempus pro determinato pretio.* Cf. CH 1543. Patet hacc notio cx dictis circa conceptum generalem locationis-conductionis.

78?. II. **Divert ab:** π) Γμ ριτvwusi. nunc habetur in sol's *immobilibus,* cum dnnvnus rei immobilis cedit alteri ad longum tempus plenam cius frutionem, retento solo dominio (hrccto, ct sub encre pens:onis annuae (canonis), quae non habet rationem pretii acquivalentis usui fructui, sed exigitur in recognitionem dominii directi;

b) FEUDO, in quo conceditur s:milit< res immclvlis qimad dominium utile ad longum tempus, pro obligatione locatarii exhibendi domino directo *obsequium ct fidelitatem.*

783. **III. Distinguuntur** diversae species locationis pro diversitate cb'cctorum locatorum, quarum praeemuae simt : locatio rerum *corporaFum* ct incorporal um ; ct corporalium, quidem, s:vc immobilium sive mobilium. Inter immobilia distinguuntur *praedia urbana*

' Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.70; Waffei.aErt, *Dc iustitia* I n.672.

(alquilcr, inqudinato, praesertim si praed a destinata sunt habitatio-ni), *prucd.a rustica* (colonato) ct *fodutae* (partido). Mobilia distin-guuntur quae sunt *proprie talia* (saepe acc.piunt nomen *atquder),* ct *semoventia;* inter hacc saepe separantur *naves.*

784. IV. **Sublectum aptum** ad res locandas est: *ex iure naturae* quaelibet persona physica vel moralis quae actum iuridicum ponere valet; *ex iure positivo* aliquae re-strictiones determinari solent relate ad uxores, minorennes, interdictos3.

785. V. **Obiectum** ad locationem aptum sunt *quaelibet res,* mobiles vel immobiles, *quae sint materia apta ad contra-hendum,* etiam ea quae dominio privatorum subtrahuntur et publica sunt, ad Statum, provincias vel municipia perlinen-tia, v.gr. flumina, forum, etc.

Excipiuntur: a) res primo usu consumptibilcs (CII 1545), ut cx ipsa natura contractus liquet; *β) ius usus* (CH 525), et *ius habitationis* (CII 525), quae nec locari possunt nec aliis transferri.

786. **VI. Forma locationis** faciendae nulla determinatur *ex na-tura rei,* sed quaelibet manifestatio apta consensus sufficit. /;.r *iure positivo* (cf. CH 1547) admitti solet forma tam simplex (ora.is vel scripta) quam solemms (authentico instrumento); sed quoad eius *probationem* lex civilis quasdam normas statuere solet aequitati naturali conformes, quarum om.ssio secum Icit ut conti actus icca-tionis informes non habeant protectionem legis; in foro tamen con-scientiae omnino obligant cx iustitia, quamvis propter defectum pro-bationis scriptae sententia indicis non urgeatur implctio.

787. **VII. Obligationes locatoris** praecipuae (CH 1554) hae sunt:

1. ***Tenetur rem, iuslo pretio loca'am, suo tempore (radere conductori,*** ct quidem, nisi aliter convenerint, *in statu apto ad finem* ad quem destinatur. Quodsi in mora fue-rit ex culpa *theologica,* resarcire debet conductori omnia dam-na exinde derivata; si vero ex culpa *iuridica,* reparatio dam-norum non urget nisi post sententiam iudicis 4. Vicissim non

•Cum locatio rerum sit «actus *admmstratonis* sequitur: a) *administratores* legales vel consensuales posse res administratas *locare.* Sic supponitur CII J348. et expresse constat v.gr. quoad tutorem (CH 269,5.·), mantum m regim ne dotali relate ad dotem non aest matam (CH 1362) usufructuarium (CM 4S0); *fi) minores emancipatos, uxores* in regim.ne reparation s bonorum, etc. posse sinuLter bona quae adm n stiant *tccnre* I cet aliunde ad oinucm «uum non sint cx lege plene capaces. Cf. V.Heyl En, *Tr. dc iure ct instita* p.449.

4 Nisi forte *tam claia* sit sententia a ludice pronuntianaa luntra ipsum, uL ad evitandas actori expensas innecessanas, ex cantate obligetur ad reparatio-num ante sententiam.

potest rem locatam a locatario repetere donec tempus locationis effluxerit, nisi hic ea abutatur[5].

2. *Vitia rei occulta manifestare debet conductori,* ea sci. quae *notabiliter impediunt usum* ad quem res vi contractus inservire debet, vel *damnum afferunt conductori;* secus tenetur damna inde secuta locatario *resarcire,* ante vel post sententiam iudicis, prout cx culpa theologica vel mere iuridica proveniant.

3. *Conductori tranquillam rei fruitionem asseoirare debet,* ac proinde eundem *indemnem reddere in casu evictionis;* non autem in casu iniustac aggressionis ab eo qui nullam rationem iuridicam invocare potest.

4. *Reparationes maioris momenti, ad usum aptum rei necessarias, ipse sustinet* non autem alias modicas; *formam* quoque rei locatae, durante locatione absque consensu locatarii modificare non potest (CH 1557), nec aliud quidquam facere quod frutionem rei minuat, salvis in his omnibus specialibus contrahentium stipulationibus.

5. *Tributa realia per se ipse solvit,* utpote quae pro rei dominio imponuntur, et hic ad dominum ita pertinet ut, ne usum fructum quidem plene transtulerit ad locatarium sed successive, de die in diem ; non autem tributa *personalia* quae pro usu vel fruitione rei imponi solent, ideoque in casu ad conductorem pertinent.

6. *Si locatarius casu fortuito impediatur usu)ructu rei, locatoris est, ex naturali aequitate et caritate pretium locationis pro rata remittere;* imo haec obligatio est ex stricta iustitia quando conventione partium determinata est; cx iustitia vero legali, (piando, ut fit in Codicibus civitatum praecuntc iure romano, lex disponit partem pretii remittendam esse propter subitum infortunium extraordinarium (incendium, bellum, pestis, inundatio, etc.). Sic v.gr. CII 1575-1576 concedit locatario ius reducendi pretium locationis quando ul-

6 Cf. *J.*Salsmans, *La cessation du contrat de louage:* NouvRcvTh 52 (1925) 482-490.

" *lias potest facere etiam invito locatario,* qui 'molestias reparationis gratis pati debet nisi ultra quadraginta dies perdurent impediendo plenum rei uaum (CH 1558); sed si reparatio ulterius protrahatur vel impediat habitationem locatoris, huic ius conceditur indemni/.ationis et respective rescissionis (ibid.).

In legislatione speciali locationis praediorum rusticorum et urbanorum habentur particulares dispositiones circa reparationes in re locata. Cf. Lex 15·3-1935 a.12,4.·°; 19.20; Lex 31-12-1946 a.l36ss.l5O.151.156.

Ira dimidiam partem amittuntur clade fortuita fructus nondum a radice vel arbore separati7,

788. **III. Obligationes locatarii** seu conductoris principales (cf. CH 1555) sunt:

1. ***Reni locatam diligenter custodire*** *tanquam bonus paterfamilias,* caque non uti nisi ad fines pro quibus locata est (cf. CH 1569,4.°); secus obligatur ad resarcienda damna locatori causata, ante vel post sententiam iudicis prout in culpa fuerit theologica aut mere iuridica8.

Ex dispositione iuris *generatim permittitur* rem sub debitis cautelis *sublocare;* sic concedit v.gr. CH 1550 nisi aliud luerit stipulatum, ita tamen ut sublocator remaneat obligatus erga locatorem, ct sublocatarius debeat observare condiciones locatario impositas (CH 1551). *Dispositiones reccntiores* prohibent sublocationem praediorum *rusticorum* eamque nullam declarant (Lex 15-3-1935, a.4,5.°), ct valde coarctant sublocationem praediorum *urbanorum* (Lex 31-12-1946, a.14.30) pro qua requirunt facultatem expresse ct in scriptis datam a locatore.

2. ***Ipse sustinet reparationes minores,*** quas locativas vocant et sunt usuales in talibus rebus, v.gr. vitrorum reparationem (cf. CH 1580) °, ct *fert damna* quae culpa propria vel suorum familiarium rei locatae eveniant (CH 1564); et, ut dictum est, ipse solvit *personalia* tributa.

3. ***Pretium locationis solvere debet*** tempore et modo statuto (cf. CH 1574), salvis dispositionibus quae ipsi permittunt diminutionem in casibus reparationum (CH 1558) et infortuniorum (CH 1575). Quodsi aliquo *eventu extraordinario* pretia rerum vel incrementa productionis omnem exspectationem exsuperent, vel *moneta multum dcvaluctiir,* non solum naturalis aequitas et caritas petit ut pretium solvendum a locatario augeatur, non aliter ac viceversa in casu infortunii dictum est dc locatore, sed etiam ipsa iustitia hoc augmentum exigere videtur.

' In vigenti lege de locationibus rusticis (15-3-1935) a.8 aequiore ratione substituitur a. 1575-1576 Codicis civilis. Cf. V. del Giudice, *Casus moralis dc locatione agrorum:* PerMorCanLit 16 (1927) 225-227.

* *Colonus vel inquilinus nequit mutare consuetam rei mobilis destinationem sine assensu domini,* v.gr. agrum pro cultura locatum in stivam convertere; quodsi cum consensu domini fiat mutatio qua valor rei augeatur, v.gr. si domus ad habitandum transformatur in officinam commercii quae multos clienti affert, aequum est ut locator aliquid minuat de pretio accipiendo propter plusvaliam rei (cf. CII 1573).

9 *Pro reparationibus maioribus* faciendis tenetur tempestive monere locatorem; secus ipse respondet de damnis quae illi obveniant propter suam neghgentiam (CH 1559).

4. *Rem locatam tempore* statuto reddere in co statu in quo cam acceperat, iis tamen exceptis quae vetustate, legitimo usu vel fortuito casu deteriora facta fuerint (CII 1561-1562); ut, autem, eam ante tempus reddat, requiritur vel consensus locatoris vel iusta causa in contractu rationabiliter subintellecta.

789. IX. Cessat locatio iuxta *conventionem* sive explicitam, sive implicitam (cf. CII 1577-1578); vel *ad arbitrium alterutrius* si nullum tempus determinatum fuerit, dummodo alterum tempestive moneat iuxta locorum consuetudinem et rei locatae naturam ; vel *si locator vendat rem locatam,* salvis iuribus locatario concessis sive erga locatorem vendentem sive erga emptorem (cf. CH 1571), et salva exceptione quae colligitur cx Lege hypothecaria 2,5.° et Rcglamcnto a. 13, CH 1280. Hodiernae dispositiones practice concedunt locatario prorogationem contractus pro sua voluntate.

Applicationes: 1. *Dispositiones iuris positivi per sp et gene.· ratim obligant in conscientia,* sive quia propter bonum publicum convenienter feruntur, sive praesertim quia partes iuxta carum determinationes paciscere censentur. Obligatio, tamen *non urqet mite sententiam iudicis, nisi in iis quae propter necessitatem boni communis lata sunt,* vel propter conventionem saltem tacitam in usu communi, a contrahentibus in ipso contractu admissa sunt.

2. *Quoad reparationem damnorum* quae rei locatae accidrfnt: *a)* ex culpa locatartt: *theoloyca.* h;c debet resarcire independenter a sententia iudiciali ; /?) *mere i-uridica.* potest honestis mediis eludere responsabilitatem ; sed sententiae contra ipsum latae obtemperare debet in conscientia: *b)* SINE culpa locatarii: a) *natura i rei consumptione* vel malitia tertae personae extraneae (cf. CH 1564), locatarius ab omni responsabilitate liberatur; *β) cuipabilitate locatarii false praesumpta,* in foro externo hic condemnatur ad reparationem (CH 1563), sed in foro interno potest occulte compensari pro hac reparatione materialiter imuste extorta, ct locator qui cognoscat veritatem nequit retinere perceptam reparationem.

790. Scholion. *In iure ecclesiastico:* 1. *Normae latae in iure civili pro Incatione-cnnductione rerum valent ct'arn ôt bn"'f ecclesiasticis* salvis exceptionibus quae statim indicantur. Cf. c.1529.

2. *Normae speciales determinantur: a}* çvoad γ.O'ΆΤΙοvγμ FUNDORUM ecclesiasticorum, quae: «) *fieri debet* "per pub'icam licitationem, aut saltem nota reddatur nisi aliud circumstantiae suadeant; ct res ei concedatur qui, rmn:bus pernensis. pins obtulent"; β) *expressis semper condicionibus* "de limitibus custodiendis, dc bona cult'one. de rhe s^lven<'n rnnnnc, de opportuna cautela pro condicionibus implendis" (c.1541 § 1);

b) QUOAD LOCATIONEM BENEFICIALIUM BONORUM, "anticipatae S0lutiones ultra semestre prohibentur sine licentia Ordinarii loci...

nc talis locatio in damnum vcrgat loci pii aut successorum in beneficio" (c 1479);

r) quo\d LICENTIAM praeviam requis'tam ad locandum iuxta rccntissimam d'snositionem S C € nsistor aVs: a) si valor locationis annuae *excedat summam 20'I000 pecrtarum* monetae papv'mr-mc, *ct locatio sil ultra novcntrum,* requiritur bcnephc'tum S.Sedis; *β)* si valor location's *excédai 2^0 000 pesetarum, local·» von ut ultra fiovcnirum,* vol si valor *cont ueatur ultra 6 700 ct 200 000 pesetarum el local'o s't ultra iwrcim uni.* rcqiuritur ct suff'cit I centia Ord'narii loci, dummodo accesserit consensus tum Capituli catlicdralis (vel Consilii dicccesan'). turi Consilii administrations tum eorum quorum interest (c 1532 § 3); t) si val· r *contineatur intra 6 700 el 200(100 pesetarum et locatio non sit ultra novennium,'* vel *non excedat 6 700 pesetarum ct locatio* ***st*** *ultra novenirum,* requiritur licent'a Ord'narii loci, aud'to ndminstrationis Consilio, et consensus corum quorum interest (c.1532 § 2); δ) si valor *non excedat 6 700 pesetarum ct locat o non sil ultra novennium,* locatio fieri .potest a leg'tim;s ndrninistrahT'bus, monito Ordinaro (c 1541 ; *Consist* : AAS 43 (1951) 6C2-603; communicatio Nuntiaturae hispanac 12-2 1953.

ARTICULUS II

De locatione operum

(CII 15SS-1C00)

Summa rerum dicendarum: Post notmnrni, brevier *oblqationcs* susceptors et locatoris exponuntur, addtis etiam obligation.bus al orum concurrentium vel alx|uo modo part cipnntium.

MEκκπ.ΠΛσιι. 11.541-544; Îlürth-Aγει,ιAχ. *Pe praeceptis* 342-345; MCllbr, *Notes d'économie politique* (Paris 1932) p.79-S3.

791. I. Locatio-ccnductio operum (contrato de empresa) est *contractus quo unus se obligat ad opus alterius perficiendum pro determinato pretio* (CH 1544), Dicitur:

Unus se obligat, sci. *susceptor* seu redemptor operis (empresario), sive individuum particulare (architectus, industrialis, ctc.), sive persona moralis (societas constructionis, transvectionis, etc.) '°, obligatur erra locatorem, alias privata conventione, alias in concursu publico n, ad obiectum contractus pro pretio praestandum.

io *operas ṕn'Vc rb oΓηνπ snc'cto^ s''r:p'tur.* per se bille incumbunt officia suscept otiis. Plerumque tamen, rolct alqunm personam pby· s eam «Irs gnare 0<l o»w susceptum. Ex convert one c»rn ca in ta patrbt vtrrm st *ṁrs mendator^vs.* ani rn^ne et re^nons^b Itntc soc elatis agat, an v°nis susceptor eu· rare perfir rndrm ṁe ṁr rṫ rcvri cṫ

n'Quando opus suscipiendum est moment', solet pubice denuntiari indi· cando natiirani. tempus, condîc'ohes qù'hus opva conici debet Concurrentes ṁfit *dcsifinrtlon^m opers* f^rnyccto)i cum ind cnî'rnr pret'i et dominus oblr^tur, vi noll?c:ṫ«s impHc tae. ad ŏρυ e' crtnnrttendu^ nui, 'n<prcl's omnibus. melior cond:c'on^ p~^scntat. Cf. Lchmkuhl, 1,1343; Mxrkellucii, 11,541; Vermeersch, 11.447,111.

Ad opus alterius perficiendum, sive aedificium, sive viam, aut pontem, aut stagnum aquarum, etc.; alias *solum laborem* super materiam a locatore oblatam exercendo, alias *laborem et materiam* simul apportando (CH 1588).

792, II, Obligationes susceptoris praecipuae hae sunt:

1. *Debet perficere opus modo, tempore, materia, pretio in contractu determinatis,* et secus, debet resarcire locatori tum damnum emergens, v.gr. ex vitio materiae a conductore subministratae (cf. CH 1589), tum lucrum cessans, v.gr. ex retardata perfectione operis.

2. *Periculum operis sustinet conductor, donec per fectum et traditum locatori fuerit;* nam pretium statuitur pro opere confecto, nisi aliter conventum fuerit (cf. CH 1590)), verbi gratia nisi conventio fuerit de opere perficiendo per partes aut per mensuram (cf. CH 1592).

3. *Defectus in operis execution# occurrentes debet corrigere, vel saltem pretium pro rata diminuere; damna quoque exinde domino provenientia· reparare tenetur, nisi* debeantur materiae adbibitae, quae fuerit a locatore subministrata (cf. CH 1590).

4. *Materiam tenetur aptam eligere, si ipse debet cani afferre; si a domino praestitam accipiat, tenetur fideliter ipsam ad opus applicare,* quin ad alios fines divertat, et si quid residuum maneat, per se illud domino reddendum est. Si materiam a domino suppeditatam inveniat ineptam ad opus, ex caritate monere debet ei tempestive ut provideat.

5. *Salarium iustum tenetur dare operariis ab ipso dependentibus,* etiamsi alea quoad pericula ordinaria suscepta ei adversa fuerit, et propter incrementum pretii rerum aut salariorum, etc., ipse nullum lucrum ex suscepto opere capiat et fortasse detrimentum patiatur.

6. *Conductor operum et architectus tenentur per decem annos dc damnis,* si res vitio pereat constructionis vel respective fundamenti aut directionis (CH 1591).

793. III. Obligationes locatoris ad has potissimum reducuntur: 1. *Prelium statutum praefixo tempore solvere tenetur* (cf. CH 1599), et damna propter moram culpabilem causata resarcire debet conductori; is habet ius opus perfectum retinendi donec pretium ei non solvatur (CII 1600).

Salvis legitimis conventionibus specialibus, quae ex iusti-

lia obligabunt: a) locator per sc non tenetur pretium statutum augere *propter adiuncta vel pericula ordinaria* in detrimentum conductoris conversa (CH 1593); *β) propter errorem* quem conductor in aestimatione expensarum passus fuerit, *aequitas* imponit locatori congruam compensationem, siquidem opus ei perficitur excedens valorem in momento contractus manifestatum; γ) *propter adiuncta et pericula extraordinaria* inopinate occurrentia, quae operis perfectionem longe difficiliorem reddiderint, conductor *ius habere videtur* exigendi augmentum pretii, saltem quando propter illa adiuncta valor rei augetur, siquidem et ista condicio merito ccn setur implicita in contractu, ct res in illis adiunctis multipli cato valore perficitur 12.

2. *Mutationes vel additiones in confectione rei post contractum ipso volente vel approbante introductas, ipse sus linet, quatenus exinde maiores expensae vel labores exigun-tur* (cf. CH 1593).

3. *Opus iuxta contractum perfectum acceptare tenetur,* quin mutationes exigere possit; has si velit, novum contractum inire oportebit.

794. IV. Obligationes famulorum erga heros *in servitio domestico, congrua congruis referendo, et ratione habita strictioris coniunctionis quasi familiaris, eaedem fere sunt atque operariorum erga patronos.* In particulari tenentur iusta mercede satisfieri, ac per totum tempus contractus hero fideliter obsequia praestare, potissimum:

a) *quoad operas,* ut eas cx conventione vel locorum consuetudine a talibus famulis debitas rite exequantur, non discedentes absque legitima causa ante pactum locationis terminum, neque enim id facere possent sine iniustitia et obligatione damnorum eventualium reparandorum;

β) quoad curas, ut eas rerum gerant quae sibi conservanda aut adhibenda committuntur, adeoque ad reparationem obligantur quatenus sua culpa res illae pereant vel deteriorentur;

γ) *quoad res alias* herorum, ut pro fidelitate huic debita, diligenter ad eas defendendas attendant, quin constet dc stricta iniustitia si rebus sibi non commissis detrimentum evenire patiantur;

δ) *quoad occultam compensationem,* quamquam theoricc

M Cf. Genicot-Salsmans, 1,650,2.°

sunt casus in quibus applicari potest, practice raro occurrunt circumstantiae rectae applicationis, ct tum ipsi tum ipsorum consiliarii cauti admodum esse debent, ne permittatur quod revera iniustum est.

795. V. Obligationes herorum erga famulos similiter cx dictis dc patronis facile colliguntur13:

a) Ex iu s t it ia *tenentur servare aequalitatem inter operas ct mcrccdcm,* i.e., tenentur iustam cum famulo inire conventionem, camque fideliter cxcqui deinde, dummodo famulus debitas praestiterit operas. *Quodsi famulus in praestandis operis hero defecerit'.* t›) *cx cidpa propria,* debet pro rata negligentiac salario renuntiare, ct ulterius damna quae domino propterca intulerit compensare ; *β) ex culpa heri,* ius conservat integrae retributionis, vel, si arbitrarie ct iniuste dimittatur ante terminum statutum, sustentari debet ab hero per tempus lege praevisum vel donec alium herum breviore tempore inveniat; y) *cx casu fortuito,* ulterius distinguendum est: si est *cx parte solius famuli,* v.gr. quod morbo vel gravi negotio impeditur a praestando servitio, cx more recepto et aequitate naturali patronus debet sustinere infortunium, si suspensio servitii brevis sit, non autem si notabilis evadat, nisi ad hoc per specialem conventionem se obligaverit, et salva obligatione caritatis, vel etiam iustitiae socialis si lex ita provideat, attendendi convenienter necessitatibus famuli impediti ; si est *cx parte heri,* sunt qui cum obligant ad sustinendum damnum quod exinde recidit in famulum qui privatur servitio praestando1'; sed aequitati conformius videtur ct facile consuetudine confirmatum, quod famulus iuri suo renuntiet vel saltem amicam transactionem admittat pro favore quem sibi herus praestet cooperandi ad novum conductorem inveniendum 15.

Applicationes: 1. Pa TRONUS ct HERUS peccant contra iustitiam potissimum: si operariis operam contractu vel consuctudne *non d b tam imponunt;* si mcrcedcm *iusto minorem solvunt,* vel de ea aliquid fucata ratione *detrahunt* vel cius so'ut'oncm *retardant;* ii dolosis artibus aut vi *imped uni parcimoniam* operariorum in proprium benefic um, v gr cos cogendo ut merces apud dominum maiore pretio emant, quam albi oblinerent, etc.

2 Operarii ct famuli laedunt instit am praesertim: si *imn r.vcquuntur* integre ct fideliter quod libere cum aequitate spoponderunt;

" Cf. C.KisEl st ein, *Dc iuribus ct officiis dominorum ct famulorum:* RevEcclE 22 (1r30 31) 211-216.

14 S c v.gr. I. Lessius, 1.2 c.21 dub.2 n.11; I.I.uco, <1.29 n.54.

36 Sic v.gr, CakjoLr e, *De contract.bus* n.S04.

si rebus domini vel patroni *nocent* citisdcmvc personam violant; si in tuned s propriis iuribus vel desideratis *ad vim et seductionem recurrunt.*

796. VI. Ob igationes aliorum concurrentium. 1. *Inspectores, a locatore designati ad vigilandum opus dum perficitur, peccant contra iustitiam si culpabiliter damnum locatoris non impediunt,* v.gr. connivendo conductori ct ab eo corrupti ut malam materiam adhiberi patiantur. In tali casu tenentur hypothetice ct secundo loco, post conductorem, ad reparanda locatori omnia damna quae non impedierint, absolute autem ad restituendam integram vel partialem mcrcedcm quam pro onere invigilandi indebite perceperunt cx contractu. *Erga ipsum conduc(orem* qui cos corruperit ut dissimularent, ad nihil tenentur; nisi forte ille pecunia impedierit, non fidelem exeeutionem officii, sed iniustam sibi illatam vexationem 10.

2. *Conventio qua concurrentes ad opus suscipiendum inter se determinant pretium singularum designationum elevare, ut susceptor operis certam summam inter concurrentes non electos distribuat, etsi valde periculosa, non videtur iusta, nisi interveniat fraus aut dolus, et pretium non superet summum iustum.* Nimirum:

Fit ut, opere publice nuntiato pro concursu, concurrentes ad illud obtmendum inter se conveniant : «) *sive de addenda certa quantitate* pretio quo per se suam quisque designationem (nroycct'4 aestimaret, ut ea quantitas inter concurrentes non approbatos distribuatur snc detrimento concurrent s electi; *β) sive de aestimando communi consilio prêt o* pro singub's designationibus praesentatis, ut ille cui opus adiudicatum fuerit summam quandam inter reliquos dividat.

Haec praxis summe periculosa est, quia locator per eam facile vel oblgatur ad solvendum, praeter va'orcm operis locati, praemium a concurrentibus non approbatis percipiendum, vel impeditur a iure obtinendi susceptorem qui. in aperta concurrentia sine talibus conventionibus, inferiore pretio opus perficiendum susciperet.

Nihilominus iniusta non videtur, si in aestimando pretio singularum designationum pretium summum non excedatur; casus similis est conspirationi mercatorum dc non vendendis mercibus infra (letem natum prct'um iustum, vel pacto letatorum de non licitando ultra determinatam summam. Aliunde potest esse ratio elevandi pretium ab infimo vel medio usque ad summum iustum, non laesa caritate erga locatorem, quia adest motivum honestum favendi concurrentibus non approbatis qui plurcs expensas frustra fecerunt.

Praestat, tamen, a talibus conventionibus abstinere extra casum iniustac praeteritionis vel exclusionis systematicac ct arbitrariae ali-

u Cf. Merketdach, 11,544,2.

cuius concurrentis, propter periculum iniustitiae quod in his, sicut in monopoliis non legalibus, facile insidiatur.

797. Scholion. 1. ***In societatibus industrialibus et commercia·libus*** solet esse *moderator supremus generalis* (empresario), qui potest esse etiam capitalista ct responsabilitatem suscipere oeconomicam, moralem ct iuridicam. Sub eo solent esse, saltem in magnis negotiis et industriis, *director,* qui immediate execution! operum praeficitur, et plures *subdirectores* pro diversis sectionibus industriae. Rcsponsabilitas singulorum eruenda erit imprimis ex conventionibus initis, eisque deficientibus vel tacentibus, cx consuetudine in similibus existente.

2. *Vectores terra marine res transferentes* praestant damnum rerum sibi commissarum, ita ut si res transvehendae in itinere amittantur aut detrimentum patiantur, vectores respondeant de damnis nisi probent id fortuito aut vi maiori contigisse (CH 1601-1602).

Obligatio indemnisationis urget: *ante sententiam indicis,* semper ac culpam commiserint theologicam circa curam rerum commissarum; *post sententiam* solum, quando non habuerint nisi culpam iuridicam.

ARTICULUS III

Locatio-conductio operarum

Quae in hoc articulo dicenda sunt, minime exhauriunt *otmiw iura et officia* quae inter patronos et operarios intercedunt, et non attingunt nisi valde indirecte aliquas inter plures obligationes societatis civilis circa sortem operariorum sublevandam. Imo, *nec ipsa officia, iustitiae socialis,* quae intercedunt inter patronos et operarios sub omni aspectu considerant, attenta imprimis ad officia iustitiae commutativae definienda. *Quare haec doctrina complenda est* cum illis quae in *sociologia* traduntur sub ductu Leonis XIII, Pii XI et Pii XII in rcspectivis Encyclicis socialibus et allocutionibus intra adhibendis.

Luco, *Dc iustitia ct iure* d.29 sect.3; Molina, *Dc iustitia ct iure* tr.2 •1.505-506; Genicot-Salsmans, 1,355-356.645-649; Merkelbach, 11,545-553; Noidin-Schmitt, 11,609-612; Tanquehey, 111,770-846; Ubach, 1,1001-1014; Vermeersch, 11,304-309.448-452; *Quaestiones dc iustitia* 455-467; Donat. *Etkca specialis* 301-315; I.GonUAlEZ, *Philosophia moralis* (Santander 1946) 895-906; A.Valensin, *Traité de droit naturel* (Paris 1925) Il c.3; J.Azpiazu, *La mord del hombre de négocias-* (Madrid 1952) c.13.29-30; F.CavallERa, *Précis de h doctrine sociale catholique* (Paris 1931) p.3 c.9-14; P.Vila-Creus, *Orientadonés sociales}* (Madrid 1947) c.8.10-15; Llovera, *Tratado elemental de soaolcgia cristiana'* (Barcelona 1945) 150-167.191-208; Fallon, *Economie social* (Barcelona 1933) p.233-287; G.de ScheppER, *Conceptus generalis oecononiac ; cialis}* (Roina 1947) 326-360; C.van Gestel, *La doctrine sociale de l'Eglu.* (Paris 1952) p.171-214; II.Maravall, *El salar o minima* (Madrid 1952).

Materiam exponendam quatuor paragraphs dividimus, quarum prima agit de ipso *contractu* laboris (§ 1); altera dc *salario iusto* in particulari (§ 2); tertia de *cessatione* contractus (§ 3); postrema, de *remediis* quaestionis socialis (§ 4).

§ 1. *De ipso contractu laboris*

Summa rerum dicendarum: Post *notionem* et *divisionem,* agimus de natura et *principiis generalibus* contractus laboris, necnon de *obligationibus patronorum* et *operariorum.*

798. I. **Locatio-conductio operarum,** seu laboris, est *contractus quo imus se oblic/at ad laborem suum praestandum in servitium alterius qui zncissim ei salarium certum ct determinatum statis temporibus pro illo rependit.* Dicitur:

Unus se obligat, is est operarius seu salariatus (asalariado, jornalero)17 qui, ad instar *locatoris,* usum suae operae scu laboris alteri confert, quin partem habeat in beneficiis aut periculis quae contingenter evenire possint operi vel industriae conductoris.

Ad laborem praestandum; nomine autem *laboris* intelligitrr activitas et industria personalis quaelibet, tam intellectualis quam corporalis ct mixta, consistens in usu naturali virium ac facultatum humanarum ad finem utilem oeconomicum ordinata.

In servitium alterius, nempe patroni vel domini, ad instar *conductoris,* sive sit persona particularis sive societas aliqua, qui salarium ex sua parte solvit. Hoc servitium: quando *immediate praestatur alicui personae,* quae diversas occupationes domesticas operario designat, speciale nomen accipit *famulatus,* spccialesque normas habere solet in legibus positivis18, ct intimiorem relationem ponit inter locatorem et conductorem, qui famulus et dominus respective dicuntur; quando *directe impenditur in aliqua industria·* determinata ad servitium et sub directione conductoris, habet peculiare nomen *salariatus*19, et fundat relationes satis extrinsecas inter patronum et operarium.

" Salariatus sumi potest: a) substantive, ad significandum *regimen occo** wmifwm in quo operarii laborem pro salario praestant sine participatione in periculis ct beneficiis industriae; *b)* adiEctive, ad denominandos *ipsos operanos* qui pro mercede in utilitatem alterius operaim praestant; c) stricte ad indicandum *contracttun* in textu definitum. Cf. I.GonizalEZ *Philosophia moral's* n.896.

" Sic apud nos contractus famulatus domestici expresse excluditur a lege contractus laboris, aliisque: regitur CII 1544.15S3.15S5; personis conductis pro famulatu isto extenduntur beneficia assecurationum et subsidiorum socia-!'um (Lex 19-7-1944). Legislatio specialis pro *famulatu domestico* lata est Decretis 26-1-1944; 31-3-1044, dum *so-rs operariorum* regitur lege fundamentali data 9-3-193S, et nonnullis decretis pro variis industriis.

" Qui occupantur in labore potissimum *intellectuali* dicuntur *ntuneri addicti* (cmpleados), et nomen *salariats* (jornalero, obrero) reservatur pro oqcupati^m labore *manuali non domestico.*

Qui salarium rependit sive *in natura,* quando constat mercibus, praesertim cibariis -°, sive *in specie* seu in pecunia. De conceptu et divisionibus salarii fusius agitur infra.

Statis temporibus, gcncratim ad finem *cuiusque hebdomadae* in salariatu, computatis boris laboris ; sed aliquando ad. finem *operis producti,* quando pactio instituta fuit non pro tempore sed pro re (a destajo) 21.

790. II. Differt a: a) LOCATIONE rerum quia ratione suae digitatis labor humanus, qui essentiales notas personalitatis ct necess:· tat'S habet, *non potest considerari et tractari ut res ct merces alijia ct* quia labor vel cius actuatio in contractu labors *non transit* ((*possessionem conductoris,* ut opus in contractu operis, ideoque patronus *non utitur opera* locata ab operario, sed ipse operarius *outrant suam exercet* in utPitatcm patroni ;

b} Locatione operum, quia obiectum in contractu laboris nu. est res producta ct pretium quod ci corresponde!, sed vis operauva ct labor quem unus alteri praestandum locat pro deternvnato salario;

c) εμ piione-venditione, otra labor humanus nullatenus considerari potest ut merx cuius dominium alteri vendatur, neglectis operarii dignitate ct continuo dominio quod in suum laborem relinet dum peragitur.

800. III. Dividitur in : *a)* individualem, qui inter patronum ct singulos operarios initur ; in co consulitur libertati singulorum operariorum relate ad alios operarios, sed non satis protecta est debilitas eorum, qui, urgentibus cotidianis necessitatibus, saepe acquiescere coguntur exigentiis patronorum ;

b) COLLECTIVUM, qui inter patronum ct syndication scu associationem operariorum initur, determinatis condicionibus generalibus tam a conductis quam a conductore observandis; in eo bene consulitur debilitati operariorum ct eliminatur concurrentia, sed habetur periculum ne syndicatus operariorum condiciones iniquas vel nimis onerosas imponere velint patronis cum detrimento productionis, ideoque boni communis 22.

801. IV. Natura contractus laboris, aualis hodie initur vel, attentis dignitate laboris ct exigentiis vitae socialis,

*» *Si op'fex Ib-rc conv^ivt* pntrono de acc:p:end:s prn salaro m*-cb'A <]iiprnm valor hkî-oî m-rc»-<lem labor's n-O”at. iust t a non l?ed tur. Sed hv mod· «nbitio (truck-system) non raro iniusttarum occas:o est. et iure led> prnb'betur.

” rf G.Kiselsteix, *A propos du contrat dc travail:* RcvEcclL 21 (!'<' 20S-218.

22 Cavalt.era *Prtc-s de Ia doctr. soc. cath.* p.206-208; Müller, *.\otcs dic:-nomie politique* 232-235.

iniri deberet, non uno modo exnlicatur ab oeconomistis ct sociclogis diversarum scholarum23. In hac quaestione:

1. *Contractus laboris certo non potest haberi ut emptio-renditio;* etenim labor ct operae humanae, quae sunt obiectuin contractus, minime haberi possunt ut pura merx solo valore suo oeconomico aestimanda praecisivc a valorc morali ac sociali, "sed operarii dignitas humana in ea agnoscatur oportet, ac proinde nequit mercis cuiuslibet instar emi vendique"24; accedit quod homo non habet in suas facultates nisi dominium utile, quod non sinit humanam activitatem inter venalia reponere, ita ut cius dominium transferatur patrono 2,\

2, *Contractus laboris non est natura sua contractus societatis, cui adiciatur novus contractus emptionis-venditionis,* vi cuius vendat operarius pro certo pretio partem beneficii quae ipsi aestimatur obventura.

Hacc fuit conccpt'o a Vcgclsartg insmuata^. ct ab aliis ut Weiss ct recenter ab A Orci suscepta", sed vero fundamento destitua. Etenim contractus laboris non confert per sc operario iura et obligationes socii in activo ct passivo societatis, cui ad e atur alter contractus emptionis-venditionis per quem operarius cedat spei maioris lucri nro bberafone a periculis negotii ct perceptione anticipata beneficii partialis sperati.

Thcorice talis contractus non est iniposs'bilis; sed practice·, a) In forma plena, communiter rcicitur, attenta structura oeconomica actuali, ut so'utio *generalis* quae operariis, aequo medo ac capital:st'S, partem trbuat tum in beneficiis ct pcrcul s tum in gestione negotiorum; obstat enim eorum instiffi'ientia *materials,* quae non valet respondere dc infortuniis nec potest cxpcctarc perceptionem

3 Cf. C Kiselst Ein, *Dc natura contractus laboris:* RevEcclL 26 (1934-1935) 37-43.

" Pius XI. Encycl. *Q./1.:* AAS 23 (Ir31) 204. Iam Leo XIII in *Rerum neparum* alte proc'amnv t obl'gat'onem nnn habendi *"maucip'orum lorn* op;fices". sed aequum esse "vereri in c'S *d i/n tatcm personae* ut:que nobilitatam ab eo character Christianus qui d citur". Et Card.Ziglara, respondens Card.Goos-s—s circa dnh a orta ex *Rerum novorum:* "Equdrm opus operarii phinmum differt a mercimonio, s:cut merces d'ffert a pret:o. Opus enim operarii est opus procedens a 1 bertate humana, induens p-onterea rat onem merit· et iuris et merccdem seu praem'ttm; et ideo longe nohlus meremon-o ct preto. quae sola permutatione absolvuntur." II nc Eccles:a longe praecess:t damnafoni civtatutn latae n .irinHpmm mercantile scholae l beralis. factae in a 427 tractatus Versadlerss: "Ni en dro't. ni en fat. le trava'l d'un être huma'n ne dro t être cons deré *simplement* comme une marchandasse ou un article de commerce "

11 Cf. P.Bureau. *Le contrat dc trava'l* (Pars 1ПП'Н: F. Cuateleix, *De ta tw'ure d i contrat entre ouvriers ct entrepreneurs* (Paris In02).

3 In famnvs th~.rb"S soc'rl'hvs pr>'-d lin'd (IK'1..- p, >rrh|flece4 redact·?, et anno 1SS9 pubi catis in üsterreîchische Monastschrift fur christliche Soziaireform.

3 Oeconomia perennis (Maguncia 1930). Similiter J.Ude, *Sosioloa'c* (Schaan 1931),.

beneficiorum[38], itemque insufficientia *moralis* propter cerumina-pacitatem personalem ad participandum in gestione industriae ct per-turbationem quae immineret, si associationes professionales, quibus operarii inscribuntur, quaeque industriis rebusque susceptis singulari-bus sunt extraneae, possent intervenire in directione cum capitali; accedit saepe detrimentum quod pateretur non semel ipsa industria propter impatientiam operariorum percipiendi quamprimum beneficia iam obtenta, vel proter impossibilitatem reservandi ea ad ampliatio-nem industriae eiusdemve continuationem in adiunctis difficilioribus.

b) In Forma partiali et impropria, difficultates minuuntur, ita nt operarii possint aspirare ad aliquam participationem in beneficiis ct in directione praesertim per actionariatum laboris; sed ad felicem exitum industriae sapiens unius supremi rectoris gestio requiritur, ct operarii propriae dictae societatis ineundae, in qua et pericula sustineant ct tempus beneficiorum eventualium percipiendorum sine retributione interim cxpectent, vix erunt oeconomice capaces[31].

Sub aspectu morali contractus societatis praeferendus est, quippe qui melius consulit dignitati humanae, et per se ap-tior videtur ad unionem et alacritatem omnium qui in eodem negotio partem habent fovendam ; gradualis ac prudens huius contractus inductio est in votis Ecclesiae, quae desiderat ut iam nunc salariatus aliquantum temperetur per contractum quendam societatis[30].

3. *Quidam dixerunt esse* ***contractum*** *innominatum facio ut des,* ex parte operarii, cui corrcspondet ex parte heri alius *do ut facias.* Id quidem speciem habet veritatis propter specialem naturam et dignitatem laboris humani, sed non co-haeret cum modo loquendi Codicum civilium, theologorum et ipsorum RR. Ponti ficum[31].

4. *Udetur esse verus contractus locationis-conductio·uis,* ut fert sententia communior, licet sui generis, quatenus operarius locat suam vim operandi pro certo pretio, intra

[24] Sun: quoque contractus laboris, v.gr. famulatus, conductio ad acdifican-dam domum etc. in quibus *non est possibilis* contractus societatis, ncc speran-tur beneficia quae possint distribui.

® Cf. Cavaleera, *Precis de la doctr. soc. cath.* p.203-205; Llovera, *Tratade elemental de sociologta cristiana* n.208; Valensin, *Traité de droit naturel* p.314-321.

[30] "Dove la grande azienda aneor oggi si manifesta maggionnente produtt: va, deve essere offerta la possibility di temperare il contralto di lavoro con un contratto di società" (Pius XII, Nuntius radiophonicus 1-9-1944: AAS 3: Γ1944] 254). Cf. Pius XI, Encycl. *Q.A.: AAS* 23 (1931) 199; Fallox, *Eco-nomie! social* (Barcelona 1933) η.241-242. Nonnulli interpretantur contractas laboris ut contractum *associationis,.* in qua operarii sunt socii particularis con-dicionis. Cf. Cii.Antoine, *La justice dans le contrat dc salariat:* Semaines So ciales de France XIII (1921) 199; V.Vanghei.uwe, *De opificum iure consorti ir. liter's atque in curatione suscepti negotii:* CollatBrug 45 (1950) 365-3S0.

[31] Pius XI, v.gr., dicit in Encycl. *Q.A.* "qui operae *conducendae locandae-que* contractum vi sua iniustum... pronuntiant, absona profecto dicunt..." (AAS 23 [1931] 199).

breve et determinatum tempus accipiendo32, et patronus solvit salarium praevie et independenter a felici vel infelici exitu laboris, servata sibi gestione et spe beneficiorum, sicut ex integro sustinet periculum et responsabilitatem.

802. V. Principia generalia. 1. *Contractus locationis-conductionis operae* ***per se el natura sua iuslus est et licitus,*** *si serventur condiciones quae tum aequalitatem inter valorem operae et salarium tum dignitatem laboris humani revereantur.*

Ecclesia, quamvis oeconomiae rationem ad recti ordinis normam componere contendit, regimen salariatus in se inspectum neque ut iniustum neque ut illicitum habet33. Pius XI ait: "Qui operae conducendae locandacque contractum, vi sua iniustum, ac proinde in cius locum societatis contractum sufficiendum esse pronuntiant, absona profecto dicunt et prave calumniantur decessorem nostrum [Leonem XIII], cuius Litterae Encyclicae [/V..V.] salariatum non solum recipiunt, sed in eo ad normas iustitiae regendo diutius versantur"34. Pius XII agendo de iure cogestionis ex natura organizationis industrialis necessario non derivando, memorat similiter *salariatum* ct eius *conductorem,* et negat "intrinsecam necessitatem contractum laboris cum contractu societatis" componendi '5.

Ratio est quia, cum homo habeat dominium plenum sui laboris et usum suarum facultatum, potest de eis honeste disponere; porro honestum est laborem et activitatem suarum facultatum in servitium aliorum conferre36.

Λ'οη *obstat: u) dignitas, autonomia et aequalitas personae humanae;* nam per contractum laboris homo non alienat suam libertatem sed eam alterius auctoritati subicit, id quod, salvis iuribus inalienabilibus, non modo non repugnat dignitati humanae, sed in vita sociali omnino necessarium est; *β) iustitia cominutativa, contractum societatis exigens* ***inter*** *personas quae in productione concurrunt;*

3 Nec Unienda est cx hoc ulla degradatio laboratoris; nam "licet opus operarii nobilius quid sit merce, totam tamen retinet rationem mercis ex qua parte dicit ordinem ad pretium". Apud Vermeersch, *Dc iustitia* 407. Cf. Rocha, *Travail ct salaire à travers· la Scolastique* (Paris 1933) p.11-12. Utique agnoscenda est indoles specialis laboris humani qui, sive ut vis operativa sive ut eiusdem actuatio, omnino personae adhaeret, et inde specialem valorem et aestimabilitatem obtinet. Cf. Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 210.

n Sic Pius XI de Leone XIII attestatus est (cf. AAS 23 [1931] 209-210), cuius successores eandem indefessam operam impenderunt.

« Encycl. *Q.A.: ;US* 23 (1931) 199.

« Allocutio 3-6-1950: AAS 42 (1950) 487.

MCf. S.Thomas, 1-2 q.105 a.2 ad 2; 2-2 q.ll+ a.1; Tonneau, *Salaire:* DTC 14,982-989; V.Vanghei.uwe, *Dc contractus laboris natura et honestate:* Collât Drug 45 (1950) 45-55.

nam talis exigentia non datur, cum ius propriclat's in bona productiva sccum ferat facultatem dc cis libere disponendi, quin patronus teneatur in societatem operar os admittere, sicut ct operarii ius habent talem societatem respuendi.

Iustitia quidem exigit ut beneficia distribuantur proportionale inter concurrentes ad productionem, sed forma d stributionis libere potest inter partes conveniri, ct operarius rationabiliter potest renuntiare maiori lucro aleatorio tuiuro pro cena ei i xa qua.auak, dum patronus spe maioris lucri suscipit totum periculum negotii c insuper obligationem certi benefici operario in omni hypothesi concedendi w.

2. *Attentis condicionibus socialibus hodiernis valde expedit ut contractus laboris, in quantum fieri possit, per contractum societatis aliquatenus temperelur.* Explicatur :

Attentis condicionibus socialibus hodiernis expedii; nimirum, quamquam verum ius non datur in operariis ad hoc exigendum, sensus autonomiae et spiritus libertatis hodiernus ingratum faciunt operariis simplicem contractum operae, tum quia relinquuntur in condicione inferiori et aliorum auctoritati undequaque subiecti, tum quia congruentiam participandi in beneficiis sua opera productis vehementius expe-
riuntur.

In quantum fieri potest, temperetur; sci. contractus societatis, maxime si operariis participatio aliqua in ipsa gestione negotii concedatur, graves perturbationes oeconomicas, imo totalem destructionem industriarum minorum provocare potest, eo magis quo minus exculta ac sociali sensu ct educatione sit evoluta societas in qua talis attemperatio tentatur ; unde caute procedendum est, concedendo gradatim aliquam participationem in beneficiis, ubi id fieri possit propter prosperitatem industriae sine eius detrimento, et paulatim admittendo participationem operariorum in consiliis socialibus organizationis industrialis, quando satis maturi videbuntur ad hanc participationem adhibendam in communem utilitatem capitalis ct laboris.

Ecclesia ita caute suggerit ct exoptat: Pius XI expresse: "Hodiernis tamen humanae consortionis condicionibus *consultius fore* putamus si, *quoad cius fieri,* contractus operae per societatis contractum aliquatenus temperetur, quemadmodum diversis modis fieri iam coepit, haud exiguo operariorum

37 Cf. Vermeersch *Quaestiones de iustitia* n.395; Azpjazu, *Pio XII y b cogcstiôn obrera:* ToniSoc 6 (1951) 16.

?t possessorum emolumento. Ita operarii officialesquc consortes fiunt dominii vel curationis, aut dc lucris perceptis aliqua ratione participant3S.

Pits XII, dum negat "in relationibus iuris privati, prout simplici contractu salariatus regulantur" quidquam contradicere paritati fundamentali qua salariatus, aequo modo ac eius conductor, est subiectum ct non obiectum oeconomiae nationals, eam tamen paritatem resolute affirmat; et similiter cum ex doctrina Pii XI negat "intrinsecam necessitatem componendi contractum laboris cum contractu societatis", addit non ideo "minoris fieri utilitatem eorum quae in hoc ordine hucusque variis modis facta sunt haud exiguo operariorum et proprietariorum emolumento" 30.

3. *Ut contractus laboris sit plane honestus, oportet* n/: a) *utraque pars libere contractum ineat ct condiciones acceptet;* b) *neutra imponat condiciones iuribus naturalibus vel civilibus personae humanae adversantes;* c) *utraque observet praescripta legis civilis in conscientia obligatoria.* Explicatur:

Ad a); Contra iustitiam agit: *patronus* qui necessitate vel ignorantia operarii abutitur ad imponendas ei condiciones laboris vel non concedenda beneficia quae operarius iusto iure vellet exigere innixus iure naturali vel legibus positivis; syndicats *operariorum* qui in contractu collectivo sua potentia utitur ad imponendas condiciones quas capitale non potest ferre sine proprio ct veri boni communis detrimento.

Ad b): Ratio est quia "nemini licet hominis dignitatem impune violare", imo "in hoc genere tractari se non convenienter naturae suae, animique servitutem servire velle, ne sua quidem sponte homo potest"4a.

Ad c): In conscientia certo obligant, tum *quae iure naturae exiguntur,* ut minimum salarium vitale, condiciones *hycjienicae ct securitatis necessariae* ad rectam administrationem vitae, etc., tum *quae cx iure positivo* sunt determinationes communiter latae propter exigentias boni communis, ut sunt salarium et subsidia legalia, quibus nullus operarius praesumitur sponte renuntiare in ordinariis adiunctis u.

4. *Cogestio operariorum in rebus susceptis (empresd) si*

B Encycl *Q./t.f AAS* 23 (1r31) 100.
» Alloc-tn 3-/5.1050: AAS 42 (1050) 4R7.
* Lro XIII. Encycl. *RN:* ASS 23 (18rO-01) 660.
41 Cf, J.Azpiazc. *La moral del hombre de h^qocîos* p.453-456; J.M.LtovraA, *Tratado elemental dc sociologia cristiana* n.2QS B c.

vc oeconomica sive socialis: a) *nullo iure naturae secundum divinam voluntatem stricte exigitur, sed* b) *optandum est ut per prudentes et paulatinas transformationes rerum susceptarim organizatio ita evolvatur, ut operarii non solum sociali, scd etiam oeconomicae cogestioni industriarum aliqua ratione participare possint*[42]. Explicatur:

Cogestio operariorum intelligitur participatio eorum in moderandis et solvendis quaestionibus socialibus, personalibus et oeconomicis quae occurrunt in moderandis rebus susceptis quibus applicantur, sive ipsi directe designent aliquos operarios a quibus repraesententur, sive syndicatus quibus nomen dederint interveniant pro eis per suos delegatos.

Sive oeconomica sive socialis, duplex enim forma cogestionis diversa ratione hodie pro operariis vindicatur: a) non oeconomica, quae partem quaerit simul cum directione in solvendis quaestionibus tum *personalibus,* de numero operariorum, eorum acceptatione, dimissione, etc., tum *socialibus,* de gestione operum socialium, servitiorum, oeconomatorum et cetera ; *b)* oeconomica, quae partem vult in ipsa vita et directione rerum susceptarum, sive titulo iuris nativi et ordinationis divinae, sive ex concessione vel libera acquiescentia detentorum capitalis.

Nullo iure naturae exigitur: hoc statuimus contra exaggeratam tendentiam eorum qui iam pridem contractum laboris tanquam iniustum rciciebant[43,44] et recentius, simili exaggeratione, ex ipsa rerum natura ac secundum divinam voluntatem vindicandum putant pro operariis ius cogestionis, sive socialis sive oeconomicae, rerum susceptarum simul cum detentoribus mediorum productionis: idque non solum pro casu in quo capitale eos libere sibi associet ad directionem per prudentem evolutionem rerum susceptarum, ut omnes optamus, sed etiam repugnantibus capitalistis quasi iure proprio in natura rerum fundato.**

42 Cf. C.Vinas Mey, *Las reformas de estructura y el catolic'sino social:* RevIntSoc 9 (1951) 29-72.313-362; J.Azpiazu, *Pio XII y la cogestiôn obrtra:* FomSoc 6 (1951) 15-30; A.Arnou, *La participation des travailleurs à la cation des entreprises* (Par's 1920); F.Arnold, *Dos Mitbcstimmungsrc.ht* im *Lichtc chrisU'cher Sosiallehrc* (Stuttgart 1951); O.von Nell Breuning, *La discussion an sujet dc la cogestion:* Les Dossiers de l'Action Soc. Catliol. 489-492; Id., *Mitbcstimmung des clrbeitcrs:* StiniZ 146 (1950) 286-295: *Kellektive Mitbestimmung:* ib. 375-386; B. HAring. *Milbestimmung uni Mitbctciligung als H'ege sur Entprolletarisicrung:* StimZ 148 (1951) 102-114; G.B.Gv zKTTi, *Coqesiione e dritto naturale:* ScuoCat 80 (1952) 494-512; J.Lohest *Conseils d'entreprise et doctrine de l'Eglise* (Lovaina 1951).

43 Sic quaedam schola socialis austriaca (post Vogelsang, Orel, Ude. etc.) quam nonnulli in aliis nationibus approbabant. Cf. Encycl. *Q./l.:* AAS 2J (1931) 199.

44 Celebris facta est conclusio a catholicis germanis ad Bochum fonnulata (4-9-1949): "Homo tenet centrum cuiusvis considerationis respicientis oeconomiam et productionem. Ius oeconomicum hucusque vigens nimis curabat res

Optandum ut rerum susceptarum organizatio evolvatur, : erat iam in votis Pii XI et non semel Pius XII exoptavit, illud '/.iam proferens tanquam desideratum proximorum inceptorum quaestionis socialis, ut "lucta classium superetur per organicam ordinationem reciprocam patroni et operarii"®.

Aliqua ratione participare possint, nimirum, cogcstio ubi grada-*,im introduci possit, non una forma eodemque gradu erit inducenda, sed prudenter consideratis adiunctis diversarum rerum susceptarum secundum carum possibilitates concretas, prout sci. agatur v.gr. de societate anonyma vel commandataria prospera vcl adversa, magna vcl parva, de gestione magis vel minus complicata et technica, stabili vel periculosa, dc operariis rudioribus vel excultioribus, sensu tt educatione sociali insignitis vel privatis, etc., vel prout intendatur participatio in resolutionibus spectantibus meram administrationem, in informationibus circa statum oeconomicum cognoscendis in deliberationibus de reducendo volumine industriae et dimittendis multis simul operariis, etc., vcl etiam dc aliis quaestionibus sive magis technicis aut complicatis, ad quas praeparatio professionalis requiritur, sive applicationis cotidianae, in quibus directioni rei susceptae necessariae sunt attributiones plenae in beneficium tam capitalis quam laboris.* Probatur:

Ad a): Rationes cur cogestio iure naturae non exigi certo demonstretur sunt plures: a) *Contractus operae conducendae locandaeque, utcumque in formis suis concretis, speciatim in regimine capitalistico, non fuerit semper debite ordinatus non est vi sita iniustus,* nec proinde in cius locum secundum exigentias iustitiae contractus societatis necessario sufficiendus est, tanqiiam unica forma legitima praestandi la-

et parum personas. Oportet illi substituere ius relativum ad explotationcjn, quod in pruno loco habeat hominem cum suis iuribus ct obligationibus.

Operarii et patroni catholici consentiunt in agnoscendo participationem omnium cooperantium in decisionibus quae respiciunt quaestiones sociales et oeconomicas, necnon ac quaestiones personarum, esse ius quoddam naturale iuxta ordinem a Deo intentum, et habere pro consectario quod omnes suam habeant partem in responsabilitate. Postulamus ut hoc ius in legibus agnoscatur. Ac inhaerendo exemplo quarundam rerum susceptarum progressivarum, oportet, iam nunc, introducere in praxi ubique ius huiusmodi."

u Nuntius radiophonicus 14-9-1952: AAS 44 (1952) 792. Cogestio operariorum: a) sub aspectu *sociali* conveniens apparet ad intimius uniendum capitale cum labore et fructus istius unionis augendos, secundum, optata Ecclesiae (cf. .AAS 23 [1931] 199; 36 [1944] 354; 41 [1949] 285.487; 43 [1951] 215, etc.); 3) sub aspectu *oeconomico,* cogestio habet commoda et incommoda quae multum a condicionibus personarum et negotiorum pendent, et ex dictis facile colliguntur; oeconomistae generatim excludunt in actuali structura rei oeconomicae *cogcstioncm oeconomicam deliberativam,* in qua operarii partem habeant in ipsis decisionibus; plures admittunt cogestionem *socialem* in qua quaestiones sociales et personales, uti condiciones laboris, iura et obligationes operariorum etc. communi consilio resolvuntur; imo, et *oeconomicam consultivam,* in qua consilia et suggerentiae opificum admittuntur circa directionem vel administrationem mediorum productionis. Omnes admittunt necessitatem reformandi prudenti ratione relationes capitalis et operae per aliquam participationem operariorum in rebus susceptis. Cf. R-Arès, *Essais dc reforme dc l'entreprise* (Montreal 1950) 36-47; A.Arnou, *La participation des travailleurs à la ijatwn des entreprises* (Paris 1920) 59-96; Pavan, *L'ascension économique ct sociale des closes ouvrières:* DocCat 47 (1950) 1143-1147.

borem[46]; *β) Lcgitimitas proprietatis privatae,* quae ad media quoque productionis extenditur, *implicat ius cxclusivuin dispo-nendi rationabiliter de eis,* ideoque excludit ius nativum co-gestionis ct participationis operariorum, etiam invitis patro-nis, in media productionis ad patronos pertinentia[47][48] secus transfertur ad laborem iniustitia quae nunc est saepius in ca-pitali, et vis infertur a labore disponentibus dc mediis pro-ductionis suis, sicut a capitali inferebatur in laborem dispo-nentem dc sua activitate humana; in utroque casu habetur idem vitium parvipendendi dignitatem humanam; γ) Pius XII: ''neque natura contractus laboris, neque natura rerum sus-ceptarum continent necessario in sc ipsis huiusmodi ius" (co-gestionis oeconomicae)[48].

Ad **b**); Licet contractus meri salarii saltem in abstracto non sit intrinsece malus, nec forma socictaria unica legitima ad praestandum laborem, quasi opera suscepta necessario ex labore ct capitali aequali proportione essent componenda, *ne-gari nequit hodiernis humanae consortionis condicionibus con-sultius esse* si, quoad cius fieri possit, contractus operae per societatis contractum aliquantum temperetur[o]. Id sane in vo-tis est operariorum ct opinionis publicae, quae inde optimos fructus sperat personalitatis operariorum melius evolvendae responsabilitatis in opere augendae, laboris magis personalis reddendi.

Nec quidquam obstat cx parte doctrinae catholicae, quae, si iusna-tura'c cogcstionis negat ct intrinsecam iniustitiam sa'ariatus rcic't, plaudit patronos discrete inducentes societatem cum operariis, acnos-cit potestati civili ius interveniendi in regulanda proprietate privata secundum exigentias boni communis[51] ct nullam tnovet da ficu'tatem contra sanam tendentiam prudentis evolutionis rerum susceptarum ad hoc ut capitale et sa'ar um intimius assoc en tn r. ct pro rerum temporumque adiunctis gradatim ad cogcstioncm plus minus amp'am perveniatur etiam in ordine oeconomico rerum susceptarum. Pro-fecto "superatio luctae inter classes per organicam ordinationem re-ciprocam patroni ct operarii" est unum cx praccmn:s punctis quaes-tionis socialis in praesentiarum requirentibus solutionem[11].

[48] Pius XT. Encycl. *Q.A.:* 23 (1p31) 199.
[*'] Pius XII, Allocut o (14-9-1 r52): AAS 44 (1r52) 792.
[«] Pius XII, Allocutio (3-6-l°50): AAS 42 (1950) 4S7.
[48] Pius XI, Encycl. *Q.A.:* 23 (1f'31) 199.
[M] Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1r31) 1p3.
[£'] Pius XII Allocutio (14-9-19.52): AAS 44 (1952) 792. Cf. *Krrantwrtunj uni Mitvcrontwortunif in der IVirtschaft: was sa>jl d c Kntholische Grid!· schaftslchrc ilber Mitwirkung und Mitbestimniuiig/* (auctor tate Card n.FrngJ edtum. Colonia 1949); O von Nell Breuxing. *La dscussion au sujet df la cogestion:* Les Doss, de l'Act. soc. catlr (1f50) 489-492; J.M DIiîz-Al ïc sîa. *En torno al problème de la cogcstiôn obrera:* RazFc 192 (1951) 210-220; J..Azpiazu, *ideas pontifie.as accrca del problema dc la cogcstiôn obren* FomSoc 8 (1953) 11-21.

Applicationes: 1. *Tendentia ad inducendam cogcstioncm* ct tribuendam d rectionem et rcsponsabili'.atcm capitali ct labor, co-adunatis. *per opportunas transformationes* in organi ati ne rerum susceptarum, *est leg.t.ina;* sed minus conveniunt i.rmatu.ac impostt o-nes .égales antequam cx.tus tentaminum in diversis negotiis ct ad.unctis constet.

2. *In hac re certum est* aliunde: a) *capitale in re suscepta totum esse ct manere ipsius proprietarii;* ideoque operarii qua tales non acquirunt condominum; *β) propric<arnt.H njn posse p.o lubilu tl plane independenter ab operariis de re suscepta d sponere,* eo quod ex con.unctione cum operariis obligationes conti ah.t ciga cos, re-tribuendi sci. laborem ex fructibus rei susceptae nisi aliunde possit retribuere, et non dimittendi operarios ante tempus statutum in con-tractu; imo iustitia socialis exigit ut rem suscipiam ulterius prose-quatur, ubi id sine incommodo fieri potest, ne operarii a labore vaca-re cogantur deficientibus aliis conductoribus; 7j *"n que naturam contractus laboris neque naturam organ cation s industriarum* sc-cum ferre necessario per se ius cogcstionis occono nic.tc", cum s tri-plex contractus locationis operarum licitus sit ct organizationes in-dustriales non sint personae iuris publici normis iustitiae d.stribu-tivac regendae, sed personae iuris privati, libero ccnscnsu partium constitutae ac determinatae; a iunde, tamen, verum est operarium, aequo modo ac conductorem, esse sublectum oeconomiae nationals et nullatenus eiusdem obiectum. "Nihil est in relationibus iuris priva-ti, preut simplici contractu salariants regulantur, quod contiadicat ta i paritati fundamentali" inter operarios ct cap talislas, et l ius XI sa-pienter negavit "intrinsecam ncccss talem contrac um laboris cum contractu societatis componendi". Unde iudicium Ecclesiae est quod 4attcntis principiis ct factis, ius cogcstionis oeconomicae, quod in-dicatur, versari extra limites eorum quae obtineri possunt" 2.

3. *Introductio cogcstionis facienda est gradatim* ct summa cir-cumspectione: facilius et generalius quoad participationem *infor-maLvam, constt tivam, sociatcm, deliberati: am* c.rca reductionem ne-gotii et dimissionem p urium operariorum, *occonom eam* per liberam voluntatem proprietarii, *quam dchbcralivam et oeconomicam* univer-sal! obligatoriam".

4. *Operarii consc i debent remanere de cond cicmc priz'ilcgiata directionis,* cui semper liberam relinquere oportebit expeditionem quaestionum quae requirunt immediatam solutionem in vita coti-

« AAS 23 (Ir31) 199; cf. etiam Pius XII Allocufo: AAS 42 (1950) 485-488. Cf. Desbuquois-Bigo, *Les réformes de l'entreprise ct la pensée chrétienne* (Pans 1945); L-Maire, *Au delà du salar at. L'organ satton sociale du traval* (Lausana 1945); F.PERROux, *La participat on des salaries aux responsab.l.tcs dc l'entreprise* (Par.s 1947); J.Dermine *La pensée chrét cnnc ct la réforme dc l'entreprise:* Les Dossers (te l'action sociale 24 (1947) 201-221.284-304; C.N.E., *Que pense' dc /'organisation partta re dc l'cconom c, de. conseils d'entreprises, dc la cogestion f* (Bruselas 1948); J.Aziuazu, *Pio XL ente cl problema dc la cogcst ôn obrera:* Foin Soc 6 (1951) 15-30; *La cogestion obrera en la cnipresa:* ib d. 8 (1953) 135-151.

u Quoad cogest onem soc alem per *Consilia socialia* cf. A.Her·era, *El pen. tarn onto pontificio respecto de las rctacioncs entre cl trabajo y la empresa.* SamSocEsp (1950) 289-3)6. Apud nos ad cogest onem occonom eam inducen-dam praeparatum est Decretum circa *luratos rerum susceptarum* (Jurados de Empresa). Cf. quoque "Fuero del Trabajo" VilI, 2.

diana, memores se nolle destruere contractum laboris cum non sint pares sustinendi eventuate infortunium sortis sed velle participatif nem in directione sine plena responsabilitate.

803. VI. Obligationes generales patronorum a LEONE XIII recensitae, et a Pio X secundum titulum duplicem iustitiae et caritatis ordinatae5', sic summarie proponuntur:

A. *Ex iustitia:* 1. *Iustum salarium solvere,* quod "in maximis officiis dominorum eminet...; heri meminerint premere emolumenti sui causa indigentes ac miseros, alienaque ex inopia captare quaestum, non divina, non humana iura sinere. Fraudare vero quemquam mercede debita, grande piaculum est, quod iras e caelo ultrices clamore devocat" 55. Et in eo quidem solvendo ne videantur ex caritate generose concedere quod cx caritate vel aequitate debetur; non enim expedit "ut artifex veluti eleemosynam id accipiat, quod sibi iustitiae titulo debeatur". Λ fortiori cavere debent ne officia iustitiae negligant, opera caritatis exercendo 50.

2. *Non habere opifices uti servos, sed vereri in eis dignitatem personae,* charactere christiano nobilitatam. Nam, licet quaestuosas artes exercere et in laborando aliorum voluntati subici indecorum non sit, turpe et inhumanum est abuti hominibus pro rebus ad quaestum eosque vehit mancipia despotice gubernare vel ultra limites honesti contractus sibi subiectos habere.

3. *Non obstare consociationibus quas operarii legitime ineant* ad sua iura tuenda 57.

4. *Rationem habere religionis et bonorum animi in proletariis,* ideoque : a) *conveniens tempus eis concedcrc ul religioni ac pietati, necnon et vitae familiari vacare possint,* tum cessationem a labore eis permittendo diebus dominicis et festis, nisi necessitas aliud exigat, vel saltem tempus ad officia religiosa concedendo, tum aptam laboris ordinationem faciendo ut curam rei domesticae et conversationem familiarem gerere possint; /i) *curare ne exponantur illecebris et pericu lis peccandi,* ex promiscuitate sexuum, pravis sociis, libidinosis

ω Respective in Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 649-650; cf. 659-661; Motu proprio *Rin dalla prvna:* ASS 36 (1903-4) 342.

m Encycl. l.c.

60 Pius XI, Encycl. *Divini Redemptoris :* AAS 29 (1937) 91.

0T Cf. S.C.CoNCii.u: AAS 21 (1929) 494-504; cf. *Les* </ocn»n->iO rfr *lo* t.< *intellectuelle* 1 (1929) 80-110; J.Akindt, *La mission sociale des syndical chrétiens* (Gante 1907); In., *La nature, l'organisation et le programme dts tyi dlcats ouvriers chrétiens* (Paris 1926); M. Bkugaroi.a *Rcginten sindical crutiano* (Madrid 1948).

sermonibus, praepositis impiis, fortasse sua etiam auctoritate abutentibus ad corruptionem etc.;

γ) *cavere ne operarios ab studio parsimoniae abducant,* maximeque ne eam impediant eorum salario et compendiis quidquam nocendo vi, dolo, usurariis artibus, v.gr. loco salarii merces eis praebendo innecessarias vel quas ipsi alibi viliori pretio acquirere possent ; idque eo vel magis quod illi sunt contra iniurias atque impotentiam haud muniti,

5. *Fideliter observare dispositiones legales statuentes iura operariorum,* siquidem illis iuste latis, operarii muniuntur titulo iustitiae ad urgendos favores sibi concessos. Sic verbi gratia cx CH 1584 ct CHComm 302 famulus sine iusta causa ante tempus dimissus strictum ius habet ad salarium quindecim, vel respective triginta dierum percipiendum, ultra illud quod propter servitium dc facto praestitum debetur. Nisi tamen dominus permittat famulo ut maneat apud ipsum donec alium herum inveniat vel breviore tempore ad novum servitium recipiatur, ut ex jurisprudentia constat.

6. *Non plus imponere laboris quam vires uniuscuiusque ferre queant,* neque tale genus laboris quod aetas vel sexus non patiantur; tenentur, igitur: a) *providere operarios contra pericula vitae aut sanitatis* quae ex materiis, machinis, modo laborandi ac loco obvenire possent; quodsi pericula removeri non possint, /T) *cavere ne labores periculosos invitis* operariis imponant, cos vero qui voluntarie periculum subire velint, congruenter pro hoc servitio retribuere ; γ) *reparare damna* quae operariis absque culpa ipsorum inter laborandum et propter laborem accidant, quia sub hac condicione intclligitur fieri contractus.

B. *Ex caritate et pietate:* 1. *Operariis suis indigentibus speciali cura subvenire,* nam, si caritas urget erga quoslibet proximos egenos, strictius obligat erga conjunctiores qui, ceteris paribus, aliis praeferri debent.

2. *Eorum rationabiles petitiones benigne excipere,* eisque, si fieri possit, satisfacere; sic exigit inferior condicio operariorum, ne deprimantur et se seiunctos a silius patronis experiantur.

3. *Promovere opera quae in bonum operariorum cedant* v.gr. honestam instructionem, relaxationem, officinas ad faciliorem assecutionem mediorum vitae, etc.; licet enim officia pietatis inter patronos ct operarios in hodierna organi-

zatione societatis valde relaxata sint, adhuc specialem sollicitudinem debent habere praepotentes erga sibi subordinates ratione laboris 58.

4. *Favere consociationibus quas operarii constituant* ad sua iura et bona honeste tuenda, nedum eas insectentur.

894. VII. Obligationes generales operariorum a Leone XIII in Encycl. *Rerum Novarum* sic fere indicantur·'9:

A. Ex *iuxtitia:* 1. ***Integre et fideliter exequi** servilium quod libere cum aequitate fuerit pactum,* id quod ordinarie exigit ab operario : σ) *ut obediat* patrono ciusve mandatants in iis quae ad exeeutionem promissi laboris pertinent; */3) ut opus sibi iniunctum perficiat,* modo et tempore secundum contractum vel consuetudinem praefixis, cum ea diligentia, etiam extraordinaria, quae cx natura rei vel cx pacto debeatur.

2. *Nullo modo nocere rebus patroni,* eas desidiose tractando, machinas ct instrumenta laboris non curando, materiis prodige utendo, merces vitiosas producendo, fabricationis secreta communicando etc.

3. *Personam patroni non violare* aut quocumque modo laedere, iniuriis realibus, calumniis, contumeliis, comminationibus.

4. *Abstinere a mediis iniustis in prosecutione iurium suorum,* ideoque a vi, seditione, consortio cum flagitiosis hominibus qui, sub fucata illusione inanium promissionum ad peiorem condicionem personalem cum pernicie communi cos detrudant.

w Caveant» tamen ne studo s'bi animos operarorum coniungcndi, in eorum negot a et res se ingerant imprudenter: nam opifices, l bertat s et autonomie amatores, paternal smo aut protect oirsmo non sponte implorato, quasi novae formae sub ect on;s. acriter resirtere solent

ASS 23 (1890-91) 649. Concnne colhg't offica iusft'ae, s:ve patronoios s:ve operaron m Conc'lum Mecbl n erse TV (a.1923) n.66: ''Honestae aultn pact'ones fidei ter exsequendae sunt. Peccat itaque contra iust t am qui pactionis obligat ones respu t. si (piando facta pact o proprae ut l tati adversar videatur; sive merces, quales promis t non tradat, s've promissum pretium non solvat. Peccat contra iusftiam magister offic nae qui, ultra temporis vel modi st pulat onem. laborem *exg* t nulla mercede compensatum, vel operarium noyo onere sine nova remuneratione gravat, vel mores, v tam, membra, valetudinem operarii perculo quod v lari potest expont. Quotquct merccdem optrarorum alqua ratione defraudaverint, sc terret S.Iacobus in sua cp stola c* tholca: "Ecce. merces operarorum qui messuerunt reg'ones vestras, quae fi au· data est. a vobis clamat; et clamor eorum in aures domini Sabaoth introivit' (lac 5.4).

Conductus autem opifex ipse iustam pact onem servare, laborem prorrs· sum diligenter praestare, res magistri operarum, inter quas non raro spretum reponendum est, fideliter custodire, imperante iustitia, debet."

B. Ex caritate et pietate: 1. *Exhibere reverentiam debitam erga patronum,* utpote qui est eorum superior, et cum quo in eodem opere sunt consociati vinculis quasi familiaribus.

2. *Ea caritatis officia exhibere erga socios laboris, quae proximo speciali titulo coniuncto debentur:* auxilium in necessitatibus, consilium in angustiis, levamen in tribulatione; imprimis autem cavere debent ne cis scandalo sint aliudvc damnum corporale vel spirituale causent.

Applicatio: *Peccat contra iustitiam operarius* qui tempus inutiliter terit, opus sibi commissum defectuose cum damno domini perficit, materiae et instrumentis laboris non parcit. *Gravitas* peccati a gravitate damni causati vel lucri impediti, et per se reparandum est

§ IL *De salario iusto in particulari*

Summa rerum dicendarum: Post notioin·»! ct *divisionem* exponimus praecipuas *theorias, liberalismi, socialismi,* doctrinae *catholicae,* in qua considera-mus salarium *individuelle ct familiare.*

805. I. Salarium est *remuncratio secundum conventionem a patrono solvenda operario pro labore sub eius ductu et in eius servitium praestito.*

806. II. Differt ab honorariis seu remuneratione eorum qui professiones liberales exercent in servitium quidem aliorum sed non sub eorum ductu.

807. III. Dividitur: 1. *Ratione valoris,* in: *a)* NOMINALE seu summa pecuniae operario tradita pro labore; *b)* reale, seu summa rerum utilium quae per salarium nominale obtineri potest.

2. *Ratione qualitatis* salarium datur in pecunia (in specie), vel in mercibus (in natura), vel mixtum, seu partim in pecunia partim in mercibus; per se parum interest quomodo solvatur, dummodo iustum sit; sed salarium in mercibus, diversis abusibus ansam praebet, ideoque non raro in legibus prohibetur.

3. *Ratione modi vel fundamenti: a)* ad TEMPUS (a jornal) si computatur secundum unitatem temporis in laborando impensi, v.gr per horas vel per dies; *b)* ad opus (a destajo), si determinatur pro unitatibus operis facti, v.gr. tantum pro unitatibus carbonis extracti. *Sub aspectu ntorali* iterum per se parum refert qua ratione determinetur, dummodo labor praestitus vere compensetur, sed sub aspectu oeconomico utrumque systema affert commoda et incommoda

4. *Ratione- determinationis,* in:a) VULGARE, quod ex usu aut consuetudine currenti in aliquo loco et tempore solvi solet et iustum praesumitur; *b)* conventionale, quod mutuo consensu conduc-

toris ct operarii statuitur iuste vel iniustc; *c)* LEGALE, quod lege ab auctoritate publica taxatur; *d)* normale scu iustum, quod ad normam iustitiae constitutum est.

5. *Ratione sufficientiae,* in: *a)* individuaE, quod requiritur et sufficit sustentando opifici frugi ct bene morato, una cum asscc uratione contra ordinarios morbos et infortunia in labore occurrentia nccnon ct senectutis impotentiam, facta computatione non secundum necessitates pure physiologicas quoad habitationem, vestitum, alimenta stricte necessaria, sed etiam psychologicas ct sociales, ita ut operarius ea commoda et moderatas recreationes habere possit quibus homines cius condicionis socialis frui solent;

ά) Familiare, quod requiritur et sufficit ad condendam et sustentandam familiam, et dividitur in : a) *absolutum,* quod satis est ad convenienter sustentandam 00 familiam normalem quatuor vel quinque filiorum apud nos, scu in adiunctis ordinariis fecunditatis et fortunae et prudentiae in bonis administrandis, adhibitis auxiliis quae ad matrimonium ex annis caelibatus a coniugibus congregari potuerunt vel in ipso matrimonio tum ex parcimonia priorum annorum, tum familiae ab aliis membris, uxnre et filiis grandioribus, postea pro eorum condicione conferri possunt01 ; /?) *relativum,* quod satis est ad convenientem sustentationem uniuscuiusque familiae concretae, attentis numero ct necessitatibus ordinariis personarum quibus constat °2.

808. IV. Diversae theoriae proferuntur ad determinandum iustum salarium, iuxta varia elementa quae in locatione-conductionc operae considerari possunt ; carum praecipuae sunt theoria *liberalisnii oeconomici,* provocans ad ius mercatus scu liberam conventionem contrahentium; theoria *socialisini,* fructus oeconomicos industriae labori attribuens; theoria *catholica,* med:a via inter liberalismum et socialismum recto cursu procedens. Duabus prioribus leviter adumbratis, tertiam latius exponimus.

A. *Liberalismus oeconomicus,* plus aequo fidens duplici legi oblati-quaesiti et liberae concurrendae, negligit elementa obiectiva determinantia aequivalentiam inter valorem oeconomicum operae praestitae et salarii accepti, et contendit iustum esse salarium quod libera conventione subiectiva inter operarium ct patronum determi-

w Cçnvcniens sustentatio familiae includit praeter victum, vestitum, habitationem, honestam recrcat:onem provisionem contra ordinaria infortunia, etiam media necessaria ad convenientem instructionem et educationem filiorum. Ct. Pius XII, Allocutio 13-6-1943: AAS 35 (1943) 172-173.

·' Cf. Pius XI, Encycl. *Casti coitnubii:* AAS 22 (1930) 587; Pius XII. Allocutio 29-6-1948: AAS 40 (1948) 335.

« Cf. Leo XIII, Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 662-663; Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 200; M.Rrugarola, *Formas actuales de rctribuciôn de trabajo :* FomSoc 5 (1950) 395-418.

natur adeo ut, hac theoria dominante, "quaccumque procreata erant, quicumque redibant fructus capitale sibi vindicabat, vix operario relictis quae viribus reficiendis atque recreandis sufficerent"[**].

Haec theoria est falsa, ct experientia probavit liberam concurrendam non esse capacem praestandi securitatem congruae retributionis operariis necessitate constrictis ad locandam operam suam sub iniquis condicionibus. *In specie: a) falsum est laborem c tisidciandum esse tanquam mercem* quamlibet, eius indole indiv duali et sociali contempta; *β) in hoc systemate ianua patet tyrannidi patronorum* imponenti condiciones iniustas, quas "necessitate opifex coactus, aut mali peioris metu permotus acceptat, ne fame perire debeat; γ) etiamsi operarii dc iure suo ultro cedentes salarium acceptarent sustentationi insufficiens, *contractus esset objective iniustus,* quia in ordinariis adiunctis subest "aliquid ex iustitia naturali idque lib ra paciscentium voluntate maius et antiquius, scilicet alendo opifici, frugi quidem et bene morato, haud imparem esse mcrccdem oportere" M.

B. *Socialisnms,* iuxta placita Maroli Marx, tenet salarium respondere integro valori reriim productarum, cum solus labor humanus, manualis aequo iure ac gradu atque intellectualis, sit productivus: "quaccumque sci. aut progignuntur aut redeunt, iis tantum demptis quae capitali reficiendo ac recreando sint satis, ea omnia iure ipso opifici cedere" qui merito "omnia utpote suis manibus effecta sibi flagitat" ".

Haec theoria est falsa, et falso supponit laborem esse unicum fontem valoris, idcoquc omne capitale esse furtivum. Sane capitale non est tantum condicio, sed vera causa productionis oeconomicae, ct capitalista praestat ad productionem materias, machinas, laborem intellectualem directionis, suscipitque periculum, aliquando non parvum, sortis ; quae omnia renumerationis haud exiguae sunt digna.

C. *Doctrina catholica,* elementa aliarum theoriarum c,e in quantum aliquid continent veritatis admittens, quatuor potissimum elementa considerat, in determinatione iusti salarii, sci. ius mercatus, seu libera conventio individualis vel collectiva; ius in fructus oeconomicos opera productos; ius condicionis humanae in vita opificis vel ipsius familiae; iusta divisio bonorum in genere. Ex istis iuribus rite servatis ct inter se apte cohaerentibus oritur iustum salarium ®7.

° Pius XI Encycl. Q./L; 23 (1931) 19S.
« Leo XIII, Encycl. *R.AL: ASS* 23 (1890-91) 662.
«Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 196.197.
w Plures sunt theoriae secundariae, v.gr. *a)* theoria capitalis disposibilis, iuxta quam *quotiens* divisionis inter summam a capitalista disponibilem et numerum operariorum qui suam operam locare velint, determinat iustum salarium, iuxta legem oblationis et petitionis; *b)* theoria legis **AENEAE** (Lasalle), quae tenet salarium constitui secundum eandem legem oblationis et petitionis quantitate necessaria ad operarii sustentationem et reproductionem; aucto numero operariorum minuet salarium et exinde operarii ipsi et eorum reproductio minuetur; quo evenientes, iterum augentur salaria et exinde numerus operariorum etc.; c) theoria productivitatis (Smith), quae dicit salarium iustum simplic ter esse proportionale valori rerum productarum.
97 Cf. M.Kuppens, *Le salaire dans l'enseignement des Papes depuis Leon XIII*: RevEcclL 34 (1947) 191-197; M.Butrôn Valencia, *Detenninaciôn de la jus-*

809. Principia: 1. *Salarium libera conventione Matutam inter operarium et conductorem est per se iustum.* Explicatur:

Salarium libera conventione statutum tunc habebitur cum praecedit obiectiva aestimatio laboris ct mercedis, ne alterutra pars cx ignorantia consentiat; existit conventio vere libera et nulla necessitate, fraude aliove vitio in alterutro coacta; ius superius nullum violatur, praesertim: ius naturale sustentationis quod habet operarius, cuique renuntiare non valet; ius auctoritatis, salarium minimum legitime definientis propter exigentias boni communis; debitum rectae divisionis bonorum in societate.

Per se est iustum, siquidem per se unusquisque potest libere disponere de suis bonis alienabilibus, ideoque et operarius de suo labore et patronus de sua pecunia [68]; unde si libere convenerint de labore et mercede, sive operarii convenerint cum patrono individualiter per seipsos, sive collective, de se iusta est. *De se,* inquam, quia: *si lex iusta definit et imponit* salarium solvendum, conventio contraria laedit iustitiam legalem etiam utraque parte ultro consentiente[69]; similiter, ii *operarius indiget determinato salario obiective iusto,* et voluntarie renuntiet parti illius, haec renuntiatio tollit quidem in salario percepto rationem iniuriae personalis, sed salarium diminutum manet obiective iniustum, siquidem ex iustitia naturali, quae maior et antiquior est voluntate paciscentium, satisfacere debet saltem necessitatibus operarii frugis et bene morati[70].

2. *Salarium iustum bono publico oeconomico attemperari debet,* ideoque, licet ex una parte tantum esse debet, quod operariis in adiunctis ordinariis permittat portionem aliquam ad modicum censum pro infortuniis eventualibus reservare, ex alia ipsum bonum commune postulat ut ii qui laborare possunt ct volunt, hanc opportunitatem habeant, ideo-

ticia del salario en las Enciclicas sociales (Buenos Aires 1950); M. Fers'axw Pousa, *El salario familiar* (Rosario-Argentina 1940).

& Ad rem Leo XIII: "Si ex ea dumtaxat parte spectetur [labor] quod *personalis* est, non est dubium quin integrum opifici sit pactae mercedis angustius finire modum: quemadmodum enim operas dat ille voluntate, sic et operarum mercede vel tenui vel plane nulla contentus esse voluntate potest' (Encycl. *R.N.:* ASS 23 [1890-91] 662).

[68] Si operarius invitus consentiret, consensus talis non tolleret rationem stricte iniustitiae reparandae, nam per legum statuitur in casu strictum ius quod stricte urgere potest operarius, Cf. V. Vangheluwe, *Dc injeriore* iwh *salarii lini te:* CollatBrug 45 (1950) 213-220.

[69] Cf. Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 662.

que ut salaria non augeantur ultra modum cum exitio ·. dustriarum quae non possint tantum onus sustinere, ac consequenter cum ipsorum operariorum detrimento, quippe qui laborandi occasione privabuntur n.

Bonum publicum et commune exigit ut ex salario percepto operarii aliquam partem detrahant, et in arcam communem reponant, ut ex ea necessitatibus aleatoriis provideatur. Hoc, si ipsi operarii negligant, auctoritas publica urgere potest, et ubique urget per legitimas leges in conscientia obligatorias, iuxta quas reservanda est pars salarii percepti ab operariis et augenda contributione correspondent! patronorum, ut summa utriusque deponatur in arca communi (salarium dilatum), ut exinde provideatur securitati sociali, accidentibus laboris et ceteris. Cavendum est, tamen, ut moderamen habeatur in statuendo salario dilato, ne operarii et patroni nimis limitentur in usu rerum suarum ct dominatus Institutorum praevisionis socialis facili lucro augeatur, translata iniustitia sociali ab industrialibus proficuis nationi ad mercatores spéculantes alienis pecuniis. Cf. D 2277.

3. ***Salarium individuate debetur*** *in adiunctis ordinariis* ***ex iustitia commutaliva*** *operario adulto et ordinario, qui totam suam operam praestat in servitium alterius.* Explicatur:

In adiunctis ordinariis, seu in statu normali tum industriae tum operarii ; nam propter laborem specialem et singularem peritiam, maius salarium erit erogandum ; vicissim, autem, si quis conducat operarium tempore crisis oeconomicae ad laborem non necessarium vel non proficuum motus cx sola caritate erga illum, vel si ipse operarius non valeat exercere communem activitatem et sollertiam, licebit pacisci de salario inferiore salva iustitia 72] neque enim patronus potest obligari ex hac virtute ad subeunda talia dispendia ; similiter, cum aliqua industria in aliqua regione exiguos fructus communiter producit 73;* patronus sine iniustitia retribuit operarios salario inferiore, ne industria pessumdetur et operarii sine ullo salario in maiore egestate relinquantur.

Qui totam suam operam praestat, nam si paucis tantum horis in servitio patroni occupetur ct reliquum tempo-

« Cf. Pius XI. Encycl. *Q.A.: AAS* 23 (1931) 200-201.

71 Cf. Gesicot-Saesmans, 1,648; Merkelbach, 11,550,5.·°; Noldin-Schmitt, 11,611 b; L'bach, I, 330-331.

71 Quodsi patronus necessitate operariorum abuteretur ad imponendas cis condiciones iniustas, vel minus prosperum negotium ipse solus haberet inter alios, non posset ex his rationibus de salario individual! quidquam detrahere sine stricta iniustitia.

ris aliis laboribus propriis vel alienis incumbat vel incumbere possit, non est obligatio solvendi integrum salarium individuale. Tempus diurnum, quod censetur exhaurice totam potentialitatem praestandae operae cui respondeat salarium integrum, est illud quod lege determinatur in diversis locis, licet quidam operarii ulterius aliquod tempus in laborando impendant. Certe modum excederet patronus qui ad concedendum salarium integri diei exigeret continuationem tam diuturnam in labore quae, salvis iuribus et officiis personae humanae erga Deum, familiam et societatem, protrahi nequiret, sublata facilitate agendi vitam familiarem, satisfaciendi obligationibus religiosis, reficiendi vires et conversandi cum amicis 74.

Ecclesia hanc doctrinam inconcussam habet: Leo XIII considerans notam *necessitatis* quaes est in labore, sic tradidit: "Esto igitur, ut opifex atque herus libere in idem placitum, ac nominatim in salarii modum consentiant, subest tamen semper aliquid *ex iustitia naturali*75 76 dque libera paciscentium voluntate maius et antiquius, sci. alendo opifici, frugi quidem et bene morato haud imparem esse mercedem oportere" 7e.

C524, abstrahendo ab ulterioribus determinationibus, disponit: "Omnes, et praesertim clerici, religiosi ac rerum ecclesiasticarum administratores, in operum locatione debent assignare operariis honestam iustamque mercedem" 77.

S.Scriptura ius istud minimum. satis clare exprimit, verbi gratia apud Lc 10,7: "In eadem autem domo manete,

14 Cf. Vermeersch, *Quaestiones dc iustitia* n.419-420; Uback, I, 330-331; Lehmkuhl, I 1344-1345; B.Quetglas Gava, *EI salario minimo:* FomSoc 4 (1949} 149-169.

76 Per contrapositionem ad strictam iustitiam quae oritur ex contractu, Summus Pontifex reclamat salarium in hoc loco ex stricto iure quod derivatur cx intrinseca reruim constitutione, cuique operarius non potest renuntiare. Iustitia ergo *naturalis* est in casu iustit a *commutat va.* Sic constat etiam ex responso Card.Zigliara ad Card.Goossens. Cf. Vermeersch, *Dc iustitia*2 p.553.555.

'· Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 662.

77 Allegando fontes huius canonis, asserit Mondrîa (1,1035): "Dubitandum non est praecipi patronis catholicis ut salarium familiare operariis assignent ex caritate et iustitia sociali saltem debitum...". Quidquid de hoc sit (cf. *Fontes iuris canonici* 111,607.611) saltem personale salarium obligatorium proclamatur.

Canon 272 £ 1 iuris orientalis de bonis ecclesiasticis, correspondcns nostro canoni 1524, sic ait: Omnes ct praesertim clerici, religiosi ac rerum ecclesiasticarum administratores, in operarum locatione debent assignare operariis honestam iustamque mercedem; curare ut iidem pietati idoneo temporis spatio vacent; nullo pacto cos abducere a domestica cura ct parsimoniae provtdentiaeque studio, neque plus iisdem imponere operis quam eorum vires ferre queant, neque id genus quod cum aetate sexuque dissideat; cavere praeterea ne aliter in operae praestatione boni operariorum mores, valetudo, personae iura, aut humana dignitas quicquam detrimenti capiant.

edentes et bibentes quae apud illos sunt, dignus est enim operarius mercede sua"; Deut 24,14-15: "Non negabis mercedem indigentis... sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentat animam suam, ne clamet contra te ad Dominum et reputetur tibi in peccatum". Cf. lac 5,4.

Theologi et sociologi catholici uno ore hanc doctrinam alte proclamant.

Ratio sic arguit: Iustitia commutativa exigit per se aequivalentiam inter laborem ab operario praestitum et mercedem a conductore solutam. Atqui labor operarii tantum saltem valet quantum necesse est ad ipsius operarii convenientem sustentationem large intellectam, includentem etiam modicum censum quo providere possit infirmitatibus et senectuti. Ergo patronus tenetur ad hoc saltem salarium elargiendum.

Ad minorem', homo ius et officium habet suam vitam sustentandi; huic autem iuri ct officio respondere debet facultas eisdem satisfaciendi, nam in necessariis natura non deficit. Iam vero operarius medium sustentationis non habet nisi laborem proprium ; ergo valor laboris humani tanti ut minimum aestimari debet quanti ad operarii decorosam sustentationem ac recreationem requiritur.

Applicationes: I. *Strictam iniustitiam committit,* et ad reparationem tenetur patronus, qui *salarium ad congruam sustentationem insufficiens tribuit* suis operariis, proptcrca quod necessitati compulsi parati sunt operam praestare propter retributionem salario iusto inferiorem. Revera non ad hoc parati sunt, sed hoc patiuntur, ut bene notavit Leo XIII". *Simil'ter lacd't iustitiam* patronus qui a salario hebdomadario excludit dies dominicos et festos.

2. *Similiter iniustus est patronus qui detrahit operariis de salario iusto,* quia vix percipit beneficia propter ignaviam, vel technici aut oeconomici progressus incuriam ; non autem propter onera nimia tributorum, pretiorum iniustorum ct huiusmodi quae ei imponantur, nam in tali casu iniustitia refunditur in eos qui industriam vexant [78].

4. *Salarium familiare absolutum debetur per se operario adulto ordinario',* a) *certo ex iustitia sociali;* b) *probabilius ex iustitia commutativa.* Explicatur:

78 "Si necessitate opifex coactus, aut mali peioris metu permotus duriorem condicionem accipiat quae, etiamsi nolit, accipienda sit, quod a domino vel a redemptore operum imponitur, istud quidem est subire vim. cui iustitia reclamat" (ASS 23 [1890-91] 662).

" Cf. Pius XI. Encycl. *Q.A.:* .AAS 23 (1931) 201.

Debetur per se; nam si patronus ex misericordia, sine necessitate, suscipiat operarium, vel si condicio communis industriae id non patiatur, licet de salario inferiore pacisci ad vitanda maiora mala; e contra, si agitur de operario qualificato in adiunctis favorabilibus industriae suum laborem specialem exercente, ius habet ad salarium maius quam familiare absolutum.

Ex iustitia sociali deberi salarium, dupliciter intelligi potest: a) ita ut subiectum immediatum obligationis sit auctoritas publica, quae ex iustitia sociali teneatur ad ordinem socialem sic disponendum, ut salarium familiare absolutum a patronis solvendum urgeri possit; vel *b)* ita ut ipsi patroni, independenter ab ordinatione auctoritatis publicae sint immediate obligati ad tale salarium erogandum. Ex doctrina Pii XI obligatio immediata incumbit per se patronis independenter ab ordinatione potestatis publicae; per accidens in adiunctis infortunatis industriae possunt esse a tanto onere liberi; sed in tali casu "postulat iustitia socialis, ut eae immutationes quam primum inducantur, quibus cuivis adulto operario eiusmodi salaria [familiaria] firmentur" (D 2263), et in universum "omni contentione enitendum est, ut... in societate civili rationes oeconomicae et sociales ita constituantur, ut omnes patresfamilias sibi, uxori, filiis pro dignitate et loco alendis necessaria mereri ac lucrari possint"*0. Probatur:

Ad a): Pius XI (D 2263) :"Ac primum quidem merces operario suppeditanda est quae ad illius eiusque familiae sustentationem par sit... Omni igitur ope enitendum est, ut mercedem patresfamilias percipiant sat amplam, quae communibus domesticis necessitatibus convenienter subveniat..." D 2277 : "Neque satis sociali iustitiae factum erit, nisi opifices et sibimet ipsis et familiae cuiusque suae victum tuta ratione ex accepta, rei consentanea, mercede praebere poterunt: nisi iisdem facultas dabitur modicam quandam fortunam sibi comparandi... nisi denique opportuna erunt in eorum commodum inita consilia, quibus iidem, per publica vel privata cautionis instituta, suae ipsorumque senectuti, infirmitati operisque vacationi consulere queant".

Pius XII, inniteris vestigiis suorum Praedecessorum, non desistit proclamare "tanquam fundamentales exigentias concordiae socialis illas aspirationes quae sibi adeo cordi sunt:

60 pius XI, Encycl, *Casti connubii:* AAS 22 (1930) 587,

salarium quod in tuto ponat existentiam familiae, possibilem reddendo genitoribus implctionem suae naturalis obligationis alendi prolem sane nutritam et vestitam" w.

Ratio sic certo concludit: "Iustitiae socialis est id omne ab singulis exigere, quod ad commune bonum necessarium est" (D 2277). Atqui bonum commune exigit ut operarii matrimonium contrahere, familiam sustentare, prolem instruere et educare valeant; imo ut modicam fortunam sibi comparare possint ad communis paupertatis ulcus \itandum et ad renuntiandum violentiae qua, necessitate cogente, per vim vindicare velint quod per ius sibi obtinere non valent. Ergo exigit ut operarius qui totum suum laborem in servitium alterius praestat, mercedem accipiat quae ad suam et suae familiae sustentationem sit satis et aliquam meliorationem condicionis oeconomicae et provisionem pro adversitate permittat.

Ad b): Leo XI11, postquam ex iustitia commutativa reclamat mercedem alendo opifici frugi et bene morato haud imparem, addit (D 1938 c): "Mercedem si ferat satis amplam, ut ea se uxoremque et liberos tueri commodum queat, facile studebit parsimoniae efficietque, ut, detractis sumptibus, aliquid etiam redundet, quo sibi liceat ad modicum censum pervenire". Non desunt auctores (Pcrin, \zerhagen etc.) qui cx his verbis intclligant mercedem a Leone XIII reclamatam cx iustitia naturali seu commutativa, fuisse salarium familiare; nihilominus historice potius videtur nihil de hac quaestione in illis Litteris fuisse pronuntiatum, id quod testimonio Cardinalis Zigliara confirmatur82.

Pius XI, agens dc procurandis rationibus oeconomicis ct socialibus, in quibus "omnes patresfamilias sibi, uxori, filiis pro dignitate et loco alendis necessaria mereri ac lucrari possint", sic concludit: "Hanc igitur negare aut aequo minorem facere, *gravis iniustiiia* est; neque *fas* est mercedes statui tam tenues, quae pro rerum condicionibus, alendae familiae sint impares" 83. Haec verba nedum iustitiae commutativae signi-

" Allocutio 13-6-1943: AAS 35 (1943) 170. Alias similiter: "AI dovere personale dei lavoro... consegue il diritto naturale di ciascun individuo a fare dei lavoro il mezzo per provederc alla vita propria e dei figli" (Nuntius radiophonicus 1-6-1941: AAS 33 [1941] 201).

H Cardinali Goossens, quaerenti "An peccabit berus qui solvit quidem mercedem opificis sustentationi sufficientem, sed imparem ipsius familiae alendae, sive haec constet uxore et numerosa prole, sive haec non ita numerosa sit", respondit Card.Zigliara, mentis Summi Pontificis haud ignarus, licet ut merus theologus consultus: "Non peccabit contra iustitiam, potent tamen quandoque peccare vel contra caritatem, vel contra naturalem honestatem."

" Encycl. *Casti connubii:* AAS 22 (1930) 586-587.

ficationem excludant, eam obvie significare videntur. Alibi commemorat quomodo in Encyclicis de Christiana socialis ordinis renovatione designaverit "mutuas eorum auxilii adiumentique necessitudines, qui vel rem impertiunt, vel dant operam, et merccdem denique, quae opificibus *cx districta iustitia* debetur, sibi suaeque familiae necessaria"[34]. Porro, districta iustitia nonnisi commutativa dicitur; et eam in Encyclicis *Q.A.* significatam fuisse ostendunt etiam verba (D 2262): "Haec ergo [opera| nec iuste aestimari neque *ad aequalitatem* rependi poterit, eius natura *sociali* ct individual! posthabita". In eodem documento exigit inferius, nomine iustitiaesocialis (D 2277) ut opifices possint praebere "sibimet ipsis et familiae cuiusque suae victum tuta ratione *ex accepta, rei consentanea,* mcrcede". Iam vero merces rei consentanea debetur ex iustitia commutativa; nec refert quod paulo superius iustitiam socialem a commutativa expresse distinxerit, et quod in loco relato asserat iustitiac sociali satis factum non iri sine tali mercede rei consentanea; nam verissimum est iustitiam socialem hanc merccdem exigere, quod asseritur a Summo Pontifice, abstrahendo a titulo huius exigentiae, vel potius implicite affirmando esse titulum iustitiae commutativae.

Pius XII in quadam allocutione, commemoratus desiderium alte radicatum in operarii honesti animo, "securae et independentis possessionis illorum omnium quae necessaria sunt ad *sibi et familiae providendum* in gradu suae dignitati et confidentiae accommodato" addebat: "Ideo Ecclesia semper illud defendet contra quamcumque doctrinam, quae operario negaret haec *inalienabilia iura,* quae *non solum ex ordinatione sociali,* quaecumque illa sit, sed potius *cx ipsius* personalitate dimanant" [85].

Theologi et sociologi huius saeculi, fere omnes, sustinent salarium familiare absolutum deberi ex iustitia commutativa [86].

M Encycl. *Divini Redemptoris:* AAS 29 (1937) 80. Cf. S.Aznar, */Uguiuj oricntaciones sociales de Pio XI* (Madrid 1934).

K Allocutio ad officiales ex U.S.A. 16-4-1945: L'Osservatorc romano 17-4-1945, relata a Mondrîa, 1,1036. Cf. etiam, inter aha plura, AAS 38 (1936' 436.

M Sic v.gr. Hürth-AbelïJn, *De praeceptis* 339; Merkelbach 11,553-555; Noldin-Schmitt, 11,610-612; Vermeersch, 11,450-451; I.eiimkuiil 1,1346; Wouters, 1,917; Ubach, 1,330-331; FerrEres-MondrIa, 1,1037; Saismam (corrigens Genicot), 1,647,2.·; Zalra (corrigens Arrcgui), *Compendio de l·logia moral* 405,III,b; Prümmer, 11,312; WiTTRant, 319; Jone, 307, etc.

Praeterea sociologi vix non ornnes, ut Azihazu, *La moral del hombr, ·' négociés* p.198-199; Llovera, *Tratado elem'cntal de sociologia cristiana* n 203 204; Vicent, *S'ociahsmo· y anarquismo* p.1." c.8 a.3; Vila CrEus, *Oriental·nes sociales* p.297-306, etc.

Ratio interna quoque titulum commutativae iustitiae urgere videtur. Etenim iustitia commutativa exigit aequalitatem inter valorem laboris praestiti et mercedis acceptae. Atqui labor ex natura sua, iuxta consilium Providentiae divinae ad huiusmodi sustentationem valere debet.

Ad minorem: Labor humanus habet notam intrinsecam, "natura insitam", quod sit *necessarius, personalis* et *socialis* (cf. D 1938 c2262). Iam vero, supposito iure nativo et intrinseco personarum ad matrimonium ineundum, eoque inito, officium, pariter natura impositum, convenienter sustentandi familiam ct prolem educandi secundum exigentias sociales sui temporis et loci, medium debet adesse a natura provisum, ut homo iura sua nativa exercere et obligationibus ex usu horum iurium naturaliter obortis satisfacere possit.

Porro operariis nullum aliud medium a natura datum est, quo ius illud exercere et obligationes implere queant, nisi labor personalis, vel, eo deficiente, occupatio rei non eadem necessitate sustentationis detentae, nisi societas suppleat isti medio occupationis secundum suam obligationem w. Ergo labor humanus ex intentione ipsius naturae valet ad ius illud exercendum et ad obligationes inde derivatas exequendas, seu "hanc potcntialitatem intrinsece habet, ut ad se et ad familiam in communibus adiunctis alendam sufficiens sit"‘‘; ct quia "hanc ingenitam fertilitatem operarius cedit dum operas locat, hanc ipsi compensare debet magister officinae" b.*

Obiciunt: 1. /;.r *iure ad matrimonium oriri in aliis officium illud non impediendi, minime vero obligationem praebendi salarium familiare.* R. Argumentum nostrum non procedit cx iure familiam constituendi ad obligationem suppeditandi media sustentationis, sed *ad appreliationem veri valoris operae humanae,* ut exinde cernatur quantitas salarii solvenda ab eo qui, *vi contractus,* se obligat ad salarium acquivalens valori operae solvendum *

2. *Iustitia commutativa, dum reclamat aequivalentiam praestationum, abstrahit a fine* ad quem accipitur et destinatur illud quod retribuitur. Patroni non interest finis laboris humani, $cd quid sibi labor praestet. R. Iustitia commutativa exigit aequivalentiam praestationum, et quia operarius praestat activitatem ex natura sua acquivalentem salario familiari, patronus debet tale salarium rependere, sive sit sive non sit familia cui destinetur sustentandae; etenim ius condendi familiam secundum sc est indivisibile ct in omnibus aequale.

3. *Iustitia commutativa exigit aequalitatem.* Atqui praestatur labor personalis. Ergo cx iustitia commutativa non debetur nisi salarium personale. R. Labor personalis concretus est necessarius ad sui ct suorum sustentationem secundum dicta.

4. *Necessitas alendi scipsum, cui respondet salarium, est ipsi labori intrinseca,* tendens ad virium consumptarum reparationem. E contra necessitas sustentandi familiam est labori extrinseca. R. Va-

r Cf. Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 194.
‘‘ Ferreres-Mondria. 1,1037 d.
" Vermeersch, 11,450.
* *Cf.* Kleinhappl, *Zur theorie des Arbeitsvertrags:* ZkTh *62* (1938) 403.

lor salarii non tantum fundatur in necessitate personali providendi labori physico peracto, sed etiam in intrinseca dignitate et iuribus nativis et destinatione sociali operarii, cui insuper ad procreationem luturorum operariorum aequo iure debentur subsidia quo patronus sibi reservat pecuniam ad substitutionem machinarum exhaustarum.

Aliud argumentum ratione naturali sic urgetur: Auctoritas civilis nostris temporibus ubique legibus suis socialibus urget salarium familiare. Atqui tales leges, iuste latae, creant in operariis strictum ius ad talem retributionem. Ergo nisi ipsi ultro cedant iuri suo stricto, patroni ei satisfacere tenentur.

5. *Salarium familiare relativum*: a) *non debetur a patrono neque ex iustitia sociali; sed iustitia socialis erigit ut per institutiones, sive privatas sive publicas, operariis tribuantur media sustentandi familiam etiam numerosam.*

Ad a): Ecclesia in documentis Magisterii nunquam declarasse videtur ius operariorum ut a rcspcctivis patronis accipiant totam pecuniam necessariam ad sustentationem familiae, cuius expensae excedunt normam ordinariam. Et sane:

Ratio ostendit valorem laboris humani non desumi ex peculiaribus adiunctis huius vel illius operarii sed ex communibus et ordinariis operariorum in genere, quibus solis providere debuit immediate natura; *unde ex iustitia commutativa non exigitur.* Accedit quod si patroni obligati essent ad augendum salarium patrisfamilias proportionate ad numerum filiorum, omnes eluderent contractum laboris cum parentibus numerosarum familiarum, et sic hi maiorem in necessitatem conicerentur; *unde neque ex iustitia· sociali tenentur patroni ad solvendum salarium familiare relativum,* siquidem haec obligatio cederet in detrimentum boni communis.

Ad b): Pius XI, agens de necessitatibus familiarum indigentium, tradit doctrinam quae, in hypothesi necessitatis aliunde non sufficienter satisfactae, expresse docet obligationem providendi per institutiones privatas vel publicas: "Providendum ut, si [coniuges] sibi ipsi unis non sufficiunt, coniuncta similium opera, *conditisque privatis aut publicis sodaliciis,* vitae necessitatibus succurrant". Et commemorato praecepto caritatis Christianae prosequitur: "Quodsi privata subsidia satis non sunt, *auctoritatis publicae est supplere impares privatorum vires* in re praesertim tanti momenti ad

bonum commune, quanti est familiarum et coniugum condicio hominibus digna. Quapropter qui curam reipublicae et boni communis habent, tales coniugum familiarumque necessitates negligere non possunt, quin grave civitati et bono communi nocumentum afferant"

Ratio urget tum in privatis praeceptum *caritatis* ut opem ferant familiis grandioribus vel minus valentibus quae sumptus aequare non possunt, tum in omnibus, praeprimis in auctoritate publica, *iustitiam socialem,* ut opera socialia sive privata sive publica instituantur, quae necessitatibus familiarum dc societate optime meritarum decorose satisfaciant.

6. *Operariis qualificatis, ut talibus conductis, solvendum est salarium:* a) *ultra familiare absolutum ex iustitia commutativa;* b) *ultra familiare relativum ex iustitia sociali.* Explicatur :

Operarios qualificatos illos intelligimus qui, praeter vires et naturalem industriam communem hominibus, afferunt aliquam artem vel tcchnicam specialem exercitio vel studiis acquisitam, ita ut eis labores committantur vel committi possint qui specialem capacitatem et praeparationem supponunt.

Ut talibus conductis, quia si patronus non cis sed vulgaribus operariis indiget, eosque admittit ne maneant sine ullo labore, non tenetur retributionem qualificatam sed communem concedere. *Ratio* utriusque asserti est manifesta; etenim :

Ad a) : Si operarius adultus vulgaris exercet laborem qui ex rerum natura tantum saltem valoris oeconomici habet quantum ad sui ipsius et familiae sustentationem requiritur, operarius qualificatus, praestans laborem qualificatum, meretur mercedem superantem exigentias familiae ordinariae.

Ad b): Bonum commune, quod postulat eam oeconomiae nationalis ordinationem in qua operariis assecuretur salarium relativum, postulat similiter, ad convenientem stimulum operariorum qualificatorum et consequentem progressum industriarum, ut illi percipiant aliquid ultra salarium relativum, ad suam condicionem qualificatam legitime conservandam et in beneficium boni communis ulterius evolvendam.

" Encycl. *Casti counubii:* AAS 22 (1930) 587-588.

7. *Salarium augeri debet aliqua parte beneficiorum quae post congruam renumerationem capitalis supersunt, et quidem;* a) *cx iustitia commutativa quatenus quaestus debeatur speciali labori operariorum·;* b) *saltem ex aequitate et iustitia sociali, quatenus debeatur causis ab activitate operariorum extraneis;* c) *modus autem augendi is sit oportet qui et merita singularia operariorum attendat ct bono communi aptius in hoc ipso consulat.* Probatur:

Salarium augeri debet aliqua parte beneficiorum superantium remunerationem capitalis. Non agitur de diversis mediis excogitatis ad stimulandam productionem operariorum in quibus, praeter salarium fixum eis conceditur supplementum aliquod sive *pro re* producta (plus por pieza), sive *cum praemiis* computatis iuxta diversa systemata °2, sive *proportionale* ad augmentum beneficiorum industriae °3. Nam quod haec omnia possint esse obiectum legitimae conventionis, nemo est qui dubitet. Quaestio est circa ius operariorum quod, nisi ipsi ultro renuntient, debeat esse obiectum conventionis, num sci. eis debeatur praeter salarium fixum, aliqua pars valoris oeconomici producti qui remunerato convenienter capitali supersit. In solutione fundamentali huius quaestionis, quam solam attendimus, abstrahendum est a systemate practico quo illa participatio melius obtineatur, de quo videant sociologi94.

Ad a): *Quaestus speciali labori operariorum debitus ex iustitia commutativa eis distribuendum est,* nam capitale et directio industriae non habet titulum ad sibi retinendum quod diligentiae et capacitati operariorum deberi demonstretur95.

Ad rem faciunt verba Pu XI: "Falsum prorsus est sive uni rei sive uni operae quidquid cx earum collata efficientia obtentum est, adseribere; iniustumque omnino, alterutrum, alterius efficacitate negata, quidquid effectum est sibi arro-

32 Cf. M.FraCE.ro, *La part'cipaciôn dc los bénéficias* (Bilbao 1946); J.PRitvrET, *Le salaire à primes* (Paris 1933) p.29-142; *La rémunération* au *rendement* (Ginebra 1951).

M Cf. F ScnÜLLKR. *Faire vivre. Esquisse d'une économie proportionnelle* (Paris 1945); To., *Vers une économie proportionnelle. Salaire. Impôt. Monnaie* (Paris 1947); G.F.BardF.s, *Distr button of Profits in the modern Corporation* (Washington); T.Azpia/u. *jCobe en Espana la participacién dc benêtciosP:* FomSoc 6 (1951) 429-438; F Pf.rroux, *Salaire et rendement* (Paris 1947).

w Cf. P BurF.au. *La participation de l'ouvrier aux profits du patron et la participation aux bénéf'ces* (Paris 1928): P.ChanterHau, *Formules modernes de la rémunération du travail* fPar:s 1943); J.Menênpez Ormaza *Modernos sistentas de pago de salarios* (Madrid).

M A.Pother. *La morale catholique et les questions sociales d'ajourà'hut* (Charleroi 1920) p.15.

gare... Iustitiae lege, altera classis alteram ab emolumentorum participatione excludere vetatur" B6.

Ad b): *Quaestus labori operariorum non debitus, saltem ex iustitia sociali ab eis participetur oportet.* Dicitur "saltem ex iustitia sociali", quia revera nobis non patet cur, si quaestus manifeste debetur capacitati mercatoris, situi industriae, qualitati machinarum, evolutioni mercatus, aliisque causis activitati operariorum plane extraneis, hi ius strictum habeant, ut aliquando profertur, ad beneficia, cum ad infortunia quae contrario signo evenire potuerint nullo modo tenerentur; sunt tamen auctores quibus absonum non videtur "illam etiam participationem regi iustitia commutativa, cum omnis valor oeconomicus aestimandus sit non solum abstracto valore sed valore statuto concrete condicionibus oeconomicis, quibus participant non tantum capitale mortuum sed etiam activum operariorum" °7.

At vero ex aequitate et iustitia sociali deberi censemus; nam operarii et patroni coniungunt suam sortem oeconomicam in industria, ideoque aequitati ac bono communi omnino congruit quod patronus, qui ex labore operariorum fructus suae industriae multiplicat et ex iustitia sociali nequit cumulare apud sc divitias dum alii in egestate patiuntur, beneficia superantia suas partes in industria ad cos extendat qui simul laboraverunt ct societatem cum co habent; hoc in votis est RR.Pontificum, extollentium consortium quo 'Operarii officialcsquc... de lucris perceptis aliqua ratione participant'";* et hoc exigit bonum commune pro elevatione proletarians, pro exeeutione iuris proprietatis circa bona consumptiva ct media productiva, nisi remanere debeat mere thcoricum, pro obligatione morali capitalis non sibi arrogandi ius illimitatum circa proprietatem sed eam subordinandi bono communi:*

En aliqua Pontificis regnantis optata, quae hanc iustitiae socialis exigentiam suadent: "Dignitas personae humanae exigit consequenter in adiunctis ordinariis tanquam naturale fundamentum ad vivendum, ius ad usum bonorum terrae; cui iuri, respondet obligatio fundamentalis concedendi omnibus, in quantum sit possibile, proprietatem privatam... si volunt contribuere pacificationi communi-

« Encyclica *Q.A.:* AAS 23 (1931) 195-196.
w V.Heylen, *Tr. dc iure ct iustitia* p.08-99.
Λ Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 191.
w Cf. Pius XII, Nuntius radiophonicus 1-9-1944: AAS 36 (1944) 251-253. Formae participationis in beneficiis plures habentur, ex *benevolentia* patroni vel cx *contractu; individuates* singulis operariis tradendae, vel *collectivae,* quae ad operarios per syndicatum perveniunt; *mmediatae* vel *rctnolac,* prout statim ac percipiuntur distribuantur vel in utilitatem operariorum reserventur v.gr. ad actiones eis constituendas; *universales* oennibus operariis concessae, vel *restrictae* ad operarios magis fideles, machinis aut materiis parcentes, etc. Cf. M.Biugarola, *Formas actuales de retribuciôn dei trabajo:* FomSoc 5 (1050) 405-410; A.Arnou, *La participation des travailleurs à la gestion des entreprises* (Paris 1920) 44-48; A.Müller, *Participation des ouvr ers aux benefices:* DictSociol 111,574-578; P.Vila-Creus, *Oricntacioncs sociales* n.324-350.

tatis, debebunt impedire quominus operarius, qui est vel erit paterfamilias, condemnetur ad dependentiam ct servitutem oeconomicam, inconciliabilcm cum suis personae iuribus"[99] Iustitia, igitur, socialis exigit ut, in quantum fieri possit, operarii perveniant ad quandam independentiam oeconomicam, per aliquam proprietatem privatam Ergo auctoritas publica conari debet eam societatis organizational! in qua accessus iste ad proprietatem efficax reddatur per leges quae imprimis patronos obligent respectu propriorum operariorum, quatenus id obtineri possit sine detrimento boni communis; ipsi autem patroni, quibus non licet copiosas divitias accumulare dum alii misere degunt "[100] largiores esse debent in subveniendo propriis operadis sibi coniunctis, prae aliis proximis, ideoque in admittendis cis ad aliquam beneficiorum participationem qua possint servitutem oeconomicam inhumanam superare.

Dignitas et nobilitas laboris humani exigit inter alia, secundum doctrinam socialem Ecclesiae, "praeter salarium iustum sufficiens pro necessitatibus operarii et familiae, conservationem et ulteriorem perfectionem ordinis socialis, qui reddat possibilem, securam aliquam, utcumque modestam, proprietatem privatam omnibus classibus civitatis..."[101] Porro ordinem socialem huiusmodi cogitare et regulis promovere immediate pertinet ad publicam auctoritatem; efficere, autem, in ordine practico, ad capitalistas ct patronos spectat, imprimis erga operarios sibi in negotiis oeconomicis devinctos et solidaritate laboris in unum copulatos,[102]

Ad c): Inter modos augendi retributionem operariorum, ut hi paulatim ad quandam independentiam oeconomicam accedant, illi praestant quae rationem habent meritorum particularium et sic aequitati satisfaciunt ipsumque bonum commune efficacius promovent, in quantum ipsos operarios ad ulteriorem diligentiam ct industriositatem spe maioris retributionis alliciunt.

Huiusmodi recensentur potissimum: a) *praemia diversa* productionis, assiduitatis, oeconomiae, etc., pro diligentioribus, diutius in eadem officina vel industria laborantibus, perfectius vel parcius in-

100 Pius XI, Nuntius radiophonicus 24-12-1952: AAS 35 (1943) 17.

101 Lamentatur Ecclesia "la sempre crescente schicra dei lavoratori trovarsi sovente di fronte a quegli eccessivi concentramenti di beni economic), che, nascosti spesso sotto forme anonime, riescono a sottrarsi ai loro doveri sociali e quasi mettono l'operaio nella imposs bilità di formarsi una sua propriété effectiva" (Pius XII, Nuntius radiophonicus 1-9-1944: AAS 36 [1944] 253).

102 Idem: ibid. 20.

Ad rem Pius XII: "È giunto ormai il tempo di abbandonare le vuote frasi e di pensare con la *Quadragesimo anno* ad un nuovo ordinamento delle forre produttive del popolo. Al di sopra, cioc, della distinzione fra datori e prestatori di lavoro sappiano gli uomini vedere e riconoscere quella piû alta uniti Ia quale lega fra loro tutti quelli cho collaborano alla produzione, vale a dire il loro collegamento e la loro solidarité nel dovere che hanno di provyedcre insieme stabilmente al bene commune e ai bisogm di tutta la communiti. Cbe questa solidarieté si estenda ad ogni ramo della produzione,. che divenga il fondamento di uri inigliore ordine economico, de una sana e giusta autonomia. rd apra alie classi lavoratrici il cammino per acquistare onestamente la loro parte di responsabilité nella condotta della economia nazionale!" (Allocutio 11-3-1945: AAS 37 [1945J 71).

stramentis laboris utentibus, etc ; cx his maius lucrum oblinet dominus sine detrimento, ergo aequum est ut dc lucro eos faciat participes, quo fiet simul ut illi perseverent in melioribus inceptis alii ad eorum imitationem stimulentur, patronus pergat lucra maiora percipere, bonum denique commune efficacius promoveatur;

β) augmentum vel diminulio salarii secundum scalam mobilem respondentem quantitati et pretio rerum venditarum, quia his proportionantur lucra patroni et merito ad haec attenditur pro aliqua participatione in beneficiis operariis concedenda;

7) *actionariatus laboris* (individualis, collectivus, syndicales) in eo consistens quod operariis (singulis, coniunctis, syndicatis) tradantur actiones aliquae societatis lll qua occupantur, unde cis corrcsplpndct iam cx iustitia aliqua participatio determinata in beneficiis (diviêlendos) et simul interventio quaedam in gestione negotii pro numerol actionum ; quo fit ut alacrius ct diligentius laborent in negotio tanquam in re propria, et melioratam sentiant suam condicionem personalem, ct maiori unione ac cooperatione cum patronis collaborent.

Actionum duplex classis distinguitur: a) actiones repraesentantes capitale, quae ab operariis multipliciter acquiruntur, praesertim *subscriptionibus propria pecunia solutis,* licet generatim cum aliquo favore in pretio minori, per successivas parvas solutiones, etc.; *β) gratuito,* cx pura liberalitatc repraesentantium capitalis, qui certum numerum actionum operariis, generatim selectis et benemeritis, concedunt cum iure ad correspondentia dividenda; *b)* actiones repraesentantes laborem, quae ab initio rei susceptae conceduntur opérai iis iuxta valorem in quo labor eorum aestimatur, ita ut, sicut capital; ultra iustum auctarium tribuitur ius ad lucrum, sic labori ultra iustum salarium concedatur ius ab beneficium per actiones sive individuales, sive communes, sive syndicales lW.

δ) *Salarium quoddam commune indirectum,* consistens in complexu emolumentorum vcl utilitatum operariis in communi oblatarum ine subsidium, v.gr. opera beneficentiae, instructionis, recreationis, dispensaria, culinae oeconomicae, scholae, in quibus cum exiguo dispendio obtinere possint quae secus maioribus sumptibus indigerent

8. *Feminarum et adolescentium labor et salarium per se eisdem reguntur principiis, attenta condicione personarum et qualitate laboris,* siquidem "nefas est infantili aetate feminaeque debilitate abuti" 10', et "quod facere enitique vir adulta aetate beneque validus potest, id a femina puerove non est aequum postulare"106. Explicatur:

Labor feminarum, maxime matrum familias, talis esse debet qui curam rei domesticae non impediat, ideoque "domi potissimum vel m iis, quae domui adiaéent, matresfamilias operam navent suam in do-

,w Cf. M.Brugaroi.a, *Formas actuales de rctribucîôu del trabajo:* FomSoc 5 (1950) 410-412; Dessart, *clctionnariat du travail:* DictSociol 1,79-88; L.ASobkehoca Ferrer, t *na mteva forma dc acconariado obrero:* FomSoc 6 (1951) Jl-50; Vila-Crevs, *Orimtactoncs sociales* n.351-360; S Aznar, *La aboliciôn del salariado* (Madrid 1920).

,iB Pius XI. Encycl. *Q.A.:* AAS 23 (1931) 200.

Leo XIII. Encycl. ASS 23 (1890-91) 661.

inesticas curas incumbendo. Pessimus vero est abusus ct omni conatu auferendus, quod matresfamilias ob patris salarii tenuitatem extra domesticos parietes quaestosam artem exercere coguntur, curis officiisque peculiaribus ac praesertim infantium institutione neglectis" ,<n.

Salarium feminarum labori respondere debet quem dc facto praestant ; quare generatim inferior erit salario virorum; siquidem ob naturalem debilitatem minorem operam ordinarie praestantibus, proportionalis debetur renumeratio 10e.

Labor adolescentium talis esse debet, qui neque physiologicae constitutioni neque convenienti instructioni ipsorum obstet, idcoque "de pueris valde cavendum est, ne prius officina capiat, quam corpus, ingenium, animum satis firmaverit aetas" 1T0.

810. Scholion: 1. Quidam catholici sociales defendunt nunc obligationem patronorum solvendi salarium familiare *relativum,* speciali modo conceptum, eamque hoc fere modo fundatam ct explicatam x'olunt :

Salarium familiare *absolutum,* praeter quam quod difficilis est determinationis, quia plus minus arbitraria est computatio familiae *normalis* dictae: a) *vix potest solvi* a patronis singulis quibusque operariis, etiam concurrente Statu, sine detrimento propriae industriae et ipsius boni communis; b) *etsi posset solvi, redundaret* in *detrimentum familiarum multis filiis donatarum,* tum quia pars pecuniae illis applicanda impenderetur in subsidium innccccssariuni caelibum et familiarum infranorma'ium, tum quia summae impendendae in dies crescerent ultra modum, elevatis artificialiter condicione et exigentiis socialibus eorum qui percipiunt salarium ul£ra necessitates vitae, illudque expendunt in procurandis commoditatibus suae rationi vivendi excedentibus; c) *nocivum esset pro bono communi exigere a patranis solutionem salariorum* proportionatam oneribus famdiaribus operariorum, quia ipso facto eliminarem patresfamilias si possent habere caelibes, et patres multorum filiorum, si possent habere coniugatos unius alteriusve filii.

Ideo oportet instituere salarium proportionatum in unoquoque casu, pro singulis operariis, praefectibus laborum, technicis, etc., praestationi a quibusque allatae operi cui incumbunt, independenter

™ Pius XI, Encycl. *Q.A.: AAS* 23 (1931) 200; cf. Pius XII, Allocuto 21-10-1945: AAS 37 (1945) 289.

106 Pius XII, Allocutio 21-10-1945: "No stessi abbiamo in un'altra occasione osservato come alla donna è dovuta per Io stesso lavoro e a paritA di rendr mento la medes ma remunerazione che aH'uomo" (AAS 37 (1945) 288). Allee; tio 11-9-1947: "Nous pouvons en dire autant de "la parité du salaire, à travail et rendement égal, entre l'homme et la femme", réclamation que l'Egltse a fait sienne depuis longtemps" (AAS 39 [1947] 487). Cf. A.Br u c c u LEr i, *Sul« retributione dette lavoratr ci:* CivCat (1951) 11,14-23. Unde non probatur assertum quod habet No i.d in-Sc h mi t t, 11,612: "cum ex iure naturae viri sit nos fern nae, familiam sustentare, merces familiaris non dçbetur feminae". Rectius cum ex iure naturae viri sit familiam sustentare, femina per se non tenetur salarium mereri; sed si eandem operam ac vir praestet, valor istius operat aequat saltem salarium familiare absolutum, idque meretur.

Le o XIII, Encycl. *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 661. *In avertendis ex ofμε na periculis quae religioni ct moribus im'mincant* specialis ratio habenda est a patronis cum adolescentes eas frequentant: "horrescit animus, si gravissima perpendantur pericula, quibus in modernis officinis obiciuntur operariorum (juniorum praesertim) mores et puellarum aliarumquc mulierum pudicitia" (Pius XI, Encycl. *Q.A.:* AAS 23 [1931] 221).

ab ipsorum statu caelibatario vel coniugali, et semper sufficiens ad necessitates personales secundum exigentias dignitatis humanae satisfaciendas, ideoque et ad accessum aperiendum ad proprietatem privatam. Huic autem salario personali minimo, *addatur oportet* α rs· *spectivis beneficiariis correspondais compensatio variabilis* proportionata servitio quod operarii praestant tam industriis quibus procurant futuros operarios, quam societati in generandis ct sustentandis futuris civibus, militibus, operariis, scriptoribus, inventoribus, promotoribus artium liberalium, quibus debebit patria continuationem et prosperitatem, debitrix et ipsa erga patresfamilias qui vere sunt eiusdem creditores. Ista compensatio non datur patribusfamilias ex titulo *necessitatis,* ratione caritatis exercendae erga egenos, neque enim sic admitteretur a pluribus operariis, consciis propriae dignitatis et titulorum ad reclamandam iustitiam, sed ex titulo *servitiorum praestitorum* oeconomiae ct prosperitati national! continuandae.

Hanc conceptionem iustificare volunt, cx eo quod in ordine theoriço ea una solvit difficultates in doctrina de salario familiari absoluto non superatas, ct in ordine practico sola explicat subventiones iam in usu in pluribus nationibus, quae distribuuntur mwi *solum patribusfamilias salariatis,* sed etiam aliis quibuslibet *operariis* filios patriae nutrientibus ; nec solum maritis, sed etiam .*uxoribus,* quae occupantur in rebus domesticis ct nullum alium titulum prae se ferunt ad compensationem praeter partem quam agunt in cellula familiari ad utilitatem socialem efficiendam. Ad rem invocant test· monium **Pu XII** proclamantis "familiam, qua talem habere iura propri.'; hacc iura fundari super participationem eiusdem in societate... ad modum cellulae organicae et vitalis; ipsam exercere functionem domesticam et socialem, capaccmque esse reddendam quae possit bono communi contribuere; considerationes familiis filiorum inultorum debitas—exonerationem contributionis, subsidia, compensationes—non posse considerari tanquam puram donationem gratuitam, sed potius tanquam modicam indemnizationem debitam servitio sociali primarii valoris, quod familiae praestant societati, eae praesertim quae sunt numerosae" n0.

Haec doctrina non plane displicet in genere, ac debita ratione intellecta videtur incommodis rcalihus salarii familiaris absoluti satisfacere, nccnon ct applicationi salarii familiaris relativi omnino assecurandi, efficaciter et rationabiliter providere. In regionibus ubi proportio caclibum et matrimoniorum qui non attingunt numerum filiorum, qui ibi habeatur normalis, sit magna, specialem eiusdem applicationem admittimus. Sed in ordine idcologico difficilius videtur cohaerere cum doctrina pontificia de salario *familiari* debito labori humano, qui in adiunctis normalibus praestatur.

In tali, igitur, conceptione, ut nobis videtur: a) iustitia commutativa imponit ex parte proportionata patronis: a) *immediate ct ex ipso iure naturali,* solutionem salarii aequivalentis servitio praestito ab operariis individuis, attentis exigentiis vitae ct condicionis humanae; tale sci. quod vel in inferiori operario normali sufficiat ci pro alimentis vestitu, habitatione, convenienti relaxatione, aequa parcimonia quae praeparet accessum ad proprietatem privatam ; *β) me-*

110 V.T· ai.t.on, *Solaire et allocations familiales chrétiens:* Le Ligeur 6-9-1949. Cf. Pius XII, Allocutio: AAS 41 (1949) 551-554.

(liate, vi legum socialium ferendarum vel latarum, praestationem ai auctoritate taxatam et in capsas compensationis vertendam titulo contributionis necessariae ad bonum commune; *b)* IUSTITIA LEGALIS imponit auctoritati sociali tum obligationem praescribendi huiusmodi praestationes a subditis, secundum exigentias iustitiae distributivae, tum contribuendi cx reditibus sibi destinatis ad complendam summam necessariam ad huiusmodi praestationes, quae numerantur inter praecipuas obligationes auctoritatis socialis[1*1].

2. Institutiones ad ϵ‹ nstitucnduni ct assecurandum salarium relativum operariorum, sive privatae sive publicae, eae ordinari debent sub vigilantia, normis ct interventu suppletorio Status, quae ad socialem divisionem onerum et ad modum magis securum retributionis Operariorum convenienter attendant'[12]. Modus practicus is potest esse, ut salario familiari basico constituto, illud et corrugatur quibusdam restrictionibus pro insufficicntcr recipientibus v.gr; op subsidiorum familiarum proportionatorum ad filiorum numerum luvat subsidia familiaria et assccurationes aliquantum describere:

811. I. Subsidia familiaria sunt *subventiones quae ultra salarium familiare absolutum solvuntur operariis coniugatis proportionate ad numerum filiorum qui nondum laborare possunt*[1312]

1. *Sunt in usu fere ubique,* ct plerumque per legem civilem ut obligatoria imponuntur in favorem filiorum qui propter aetatem (14-16 annos) sibi nondum sufficere possunt.

2. *Constituuntur* frequenter ab associationibus patronorum et operariorum, cum vel sine interventu et cooperatione Status, *'.capsae*

[11] *Ex parte Magisterii ecclesiastici* minus cohaerere cum hac conceptione videtur assertum 'Leonis XIII "alendo opifici, frugi quidem et bene morato, haud imparem esse mercedem oportere", et hoc quidem "iustitia naturali" (I) 1938 c) ; sed non plane constat R.Pontificem in his egisse de operano, prout est ex communiter contingentibus, gravato responsabilitate sustinendi uxorem et filios. Attamen fatendum est, elapsis quadraginta annis ab hoc tempore, adhuc Pium XI, in requirendo aperte salario familiari pro operariis, iustitiam socialem invocasse in auxilium, ut tale salarium assecuretur; cf. *Casti connubii:* AAS 22 (1930) 586-587; *Q.A.* (D 2262), ubi expresse commemoratur indoles socialis laboris humani, ad urgendam retributionem cx parte societatis; *Divini Redemptoris* (D 2277), in qua a sociaft iustitia denvantur plures exigentiae in beneficium operariorum, non excepta mercedc familiari. £t Pius XI l dum, ulterius progressus, postulat ut regimen salariâtes in dies magis temperetur et in sensu caritatis Christianae superetur per convenientem transformationem susceptorum operum in communitatem omnium in eisdem participantium, similiter iustitiam socialem prae oculis habet. Mirur autem esset quod Leo XIII ulterius progressus fuisset in definiendis exigentiis iustitiae naturalis quam eius successores, ideoque vel non egit de salario familiari, vel ad illud exigendum iustitiam sociakrn invocavit, quae permittit expositam conceptionem salarii relativi.

[12] "Auctoritas autem publica valet sua iurisdictione scu alto dominio res ita componere ut solum salarium praebeatur sufficiens sustentationi opificis ct uxoris eius (et forsan unius aliusve filii) ea sub condicione ut promittantur opifici assecurationes sociales et allocationes familiares" (G.Ktsri.stein, Λ *assecurationibus ct allocutionibus familiaribus:* RevEcclL 26 [193-1-35] 380-3931 Cf. K.Kothf.n, *Problèmes sociaux actuels* (Brujas 1946); *Transformat ons sociales et libération de la personne:* SemSocFrance, Toulouse 1945; Λ.Gout. *l'ers un ordre social humain* (Paris 1949); L.Maire, *Au delà du salariat* (Paris 1945); M.Brvcarola, *La cristianicaciôn de las empresas* (Madrid 1'45'ι; *Formas actuales de retribuciôn del trabajo:* FoimSoc 5 (1950) 305-418.

[13] Cf. G.KiSELSTEJN, *l.c.;* P.Mazas, *Fondement de l'obligation aux allocations familiales* (Paris 1926); V.Fallon, *Les allocations familiales en btlytquc rt en France* (Lovaina 1926).

compensationis quae dicuntur, ad colligendam pecuniam ad huiusmodi subsidia destinandam, eamque familiis beneficiariis iuxta numerum filiorum distribuendam.

3. *Nutriuntur* huiusmodi capsae compensationis summis pecuniae quas omnes patroni alicuius loci, regionis vel nationis versant pro numero operariorum conductorum, quibus accedit aliquando pars quaedam a salario operariorum detracta et subsidium ab auctoritate publica in eundem finem collatum. Sic obtinetur ne alii prae aliis patronis onere subsidiorum graventur, vel singuli patroni recusent huiusmodi patrcsfamilias prolis numerosioris conducere

4. *Obligatio istorum subsidiorum solvendorum* urget *saltem ex caritate et iustitia sociali,* obligatione cx genere suo gravi. Nimirum :

Familiae operariorum numerosiores, quae non percipiunt nisi salarium individuate vel familiare, versantur in necessitate cui succurrendum est : *ex caritate* a quibuslibet civibus qui sine incommodo subvenire possunt, praesertim vero a respectivis patronis propter specialem coniunctionem ; c.v *iustitia sociali,* tum a civibus qui possunt bono communi tanti momenti contribuere per congruentes subventiones, tum praesertim ab Statu, cuius est ordinan quae ad bonum commune sunt necessaria et insufficientiam institutionum privatarum supplere[114]; *ex iustitia commutalra* a patronis dumtaxat, si subsidia largius intelligantur pro subventione ultra salarium personale, ex qua parte subventio superat salarium hoc vitale usque ad salarium familiare absolutum; *cx eadem iustitia commutativa* a patronis et operariis si constitutae sint associationes ct capsae compensationis et definitus in contractu sive individual! sive collectivo modus et proportio in qua patroni ct operarii cooperari debent ad capsas nutrien.das, vel si lex praescribat partem ab utrisque versandam in capsas ad hunc finem ct agatur de operariis qui beneficio capsarum compensationis non renuntiant. Si autem lex non urget constitutionem associationum et capsarum, ipsi operarii ad nihil tenentur, patroni autem et Status obligantur cx caritate et iustitia sociali ad versandam aliquam summam pro his subsidiis

812. II. Assecurationes operariorum sunt *subventiones constitutae ad occurrendum aleatoriis necessitatibus operariorum, qui salario ordinario eas sublevare nequeunt.*

1. *Sunt in usu plures claws e! formae,* potissimum pro tempore infirmitatis (seguro dc cnfcrmedad), senectutis, cessationis involuntariae a laborando, accidentium ex labore, maternitatis. etc

2. *Constituuntur* plerumque cx contributionibus patronorum ct operariorum, sicut subsidia familiaria, accurrente aliquando etiam Statu.

1,4 Ad rem Pius XI (D 2263): "Non abs re erit hic merita laude prosequi cos omnes, qui sap entissimo utilissimoque consilio varias experti sunt atque tentayerunt vias, quibus merces laboris ita oneribus familiae accommodentur, ut his auctis, amplior illa numeretur; immo, si id obtingat, extraordinariis necessitatibus fiat satis."

1U Cf. V.Fallon, *Allocations familiales:* DictSociol 1,471-474; A.Müller, *Notes d'économie politique* (Paris 1927) p.192-201; J.âZPIazu, *La moral del hombre dc négocias* p.589-591 ; P.Vila Creus, *OrieHtoctanes soctalcs* n 308-323

3. *Obligatio eas constituendi* est caritatis et iustitiae socialis, tum in ipsis operariis qui sibimetipsis et toti classi consulere debent, turn in patronis vel associationibus patronorum propter obligationem aliquam opem ferendi necessitatibus operariorum et exigentiis boni communis. Quodsi lex praescribat huiusmodi assecurationes, et operarii ex sua parte eas velint, patroni laedunt iustitiam commutativam et tenentur ad reparationem damnorum, si proprii operarii propter eorum resistentiam privantur beneficio assecurationum

Ad rem Pius XI (D 2277): "Neque satis sociali iustitiae factum erit nisi... opportuna erunt in eorum commodum inita consilia, quibus iidem, per publica vel privata cautionis instituta, suae ipsorumque senectuti, infirmitati, operisque rationi consulere queant". Et Pius XII, tanquam fundamentum concordiae socialis proclamat "salarium, quod in tuto ponat: *existentiam familiae,* possibile'reddendo genitoribus implementum naturalis officii procreandi prtolem sane nutritam et vestitam; *habitationem dignam* persona humana; *possibilitatem procurandi filiis* sufficientem instructionem et convenientem educationem, nccnon providendi temporibus necessitatis, infirmitatis et senectutis" 11T.

§ III. *De cessatione a labore*

Post *notiones* exponimus *principia dc cessatione* licita a labore, et *de iustitia* vel illiceitate sive *operistitii* sive *exclusionis.*

813. I. *Contractus laboris cessare potest* multiplici ter: *expleto tempore* conventionis, *mutuo consensu,* voluntate operariorum vel patroni, *operislitium* vel respective *exclusionem* declarante.

Operistitium (huelga) vocatur *communis operarios concessatio temporanea labore ex condicto,* scu communi consilio.

814. П. Dividitur: 1. *Ratione finis,* in: *a)* DEFENSIVUM vel OFFENSIVUM, prout ad iniurias repellendas vel ad meliores contractus condiciones obtinendas promoveatur; *b)* oeconomicum, sociale, politicum (revolutionarium) prout scopum habeat condiciones oeconomicas, v.gr. augmentum salarii, vel politicum, v.gr. obtentionem suffragii universalis, aut instaurationem dictaturae proletariatus per eversionem gubernii, etc.

2. *Ratione extensionis,* in: n) particulare, quod determinatam tantum officinam afficit; b) GENERALE, quod integram aliquam industriam vel commercium afficit, sive in sola aliqua civitate vel provincia, sive in tota natione vel etiam intcrnationaliter.

,M Cf. G.Viance, *Assurances sociales:* DictSociol IT,503-505; E.H.Peimias, *Assurances ouvrières:* ibid 403-503; A.Torpks, *La empresa y la prcvisiôn tocial catnplcmenlaria:* FomSoc 6 (1951) 397-412; P.Vii.a Crkus, *Orirniononos sociales* n.267-281; A.Pkr Ec.o, *Fundamento moral del derecho y deber arütencial:* FomSoc 7 (1952) 308-316.

UI Allocutio 13-6-1943: AAS 35 (1943) 172-173.

Exclusio (lock-out) dicitur suspensio laboris a pluribus patronis ex condicto cum dimissione temporanea operariorum ut a labore priventur. Solet esse remedium quod adhibent patroni contra excessivas, vel sic existimatas, vindicationes operariorum.

815. III. Principia: 1. *Cessatio a labore est plane iusta, et generatim undequaque licita:*

a) *expleto tempore* explicite vel implicite determinato; nisi tamen *caritas* exigat prorogationem aut renovationem ad grave damnum alterius partis vitandum ;

β) ante tempus determinatum, si utraque pars a iure ad invicem acquisito *mutuo consensu* ultro cedat, vel ad nutum partis laesae, si *contractus iniustus sit,* sive talis iam ab initio fuerit, sive deinceps propter nova adiuncta coactionis, mutationis iniustae, etc. talis evaserit;

δ) *quolibet tempore,* si nulla ducatio contractus determinata fuerit ; sed *caritas* exigit in casu, ut pars abrumpens caveat a damno alteri parti ex intempestiva vel inopinata abruptione causando, ad quod generatini debebit dc discessu venturo opportune monere secundum leges vel legitimam consuetudinem.

2. *Renumeratio in casu cessationis:* a) *pro rata servitii praestiti solvenda est,* b) *addito a patrono supplemento, si quod ei a lege praescribitur et* c) *reparato ab alterutra parte damno, si cessatio a labore fuerit ab ea iniusta.*

Ad a): Res est manifesta, sive enim discedat legitima ratione sive illegitima, eousque ius acquisivit firmum et definitivum ad congruam mercedcm.

Ad b); Leges civiles generatini praescribunt ut, si herus vel patronus famulum vel operarium ante tempus dimittunt, etiam iusta de causa, cis aliquid ultra salarium solvere teneantur, sive fixam quantitatem, sive proportionatam tempori quo operas suas locaverunt in servitium illius patroni vel heri. Illi, igitur, in quorum favorem feruntur, acquirunt ex eis ius strictum ut talia supplementa reclament, si condiciones in legibus determinatae implentur.

Ex CH 1584 herus famulum ante tempus dimittens sine iusta causa, praeter reparationem damnorum, tenetur ei solvere salarium quindecim dierum (triginta dierum si operam praestabat in re commerciali CHCom 302), nisi tamen dimisso permittat ut apud se

permaneat donec aliud servitium inveniat, vel nisi breviore tempore alium dominum inveneritlu.

Ad c): Si abruptio fiat culpabiliter ante tempus, vel non servatis legitimis conventionibus, damna exinde alteri parti forte causata sunt stricte, realiter et efficienter iniusta, ideoque reparanda quatenus ex culpa processerint.

3. *Operistitium:* a) *aliquando est legitimum, sed* b) *plerumque ex multiplici ratione est iniustum, vel* c) *saltem illicitum*110. Probatur:

Ad a): Si res in se ipsa et in abstracto consideretur, licita cuique videri potest; sicut enim sunt causae iustae \Cessandi a labore pro particularibus, vel illum ad tempus Suspendendi, sic etiam esse possunt pro pluribus ex condicto sic agentibus; quamvis in hoc casu fortiores esse debent propter funestas ct graves consequentias sociales, per se vitandas; etenim "genus istud cessationis non heros dumtaxat atque opifices ipsos afficit damno, sed mercaturis obest reique publicae utilitatibus, cumque haud procul esse a vi turbisque soleat, saepenumero tranquillitatem publicam in discrimen adducit" 12°. *Sed causae legitimae esse possunt,* meliorandi condiciones laboris, habitationis, etc.; ac potissimum obtinendi salarium congruum, familiare sci. cui addantur supplementa proportionata responsabilitati operariorum in re susceptа et lucris eiusdem, secundum iudicium syndicatus conscii circumstantiarum.

Ad b): Ut operistitium non sit iniustum requiritur: a) *ne laedatur contractus iuste initus et iustus perseverans,* siquidem obligatio iustitiae tenet utramque partem ut, altera aliud non consentiente, integre fideiiterque condicionibus ultro et legitime acceptatis satisfiat;

/?) ne condiciones iniuslae exigantur vel finis iniustus intendatur, v.gr. in ordine oeconomico salarium ultra summum iustum, in ordine politico eversio regiminis et gubernii legitimi recte gubernantis, etc.

y) *ne media iniusta adhibeantur, sive in patronos* v.gr.

1U* Sententiae Tribunalis Supremi 24-4-1917; 19-4-1923.

πβ Cf. A.Lehmkuhe, *Arbcitsverlrag und Streit* (Friburgo de Br. 1904); H.du Passage, *Le droit de grève ct le droit naturel:* Et 139 (1914) 721-746; L.GarricüET, *Grève:* DTC 6,1871-1876; H.Guitton, *Les grèves:* Vielritel 43 (1936) 317-420; La Documentation catholique: *Contrats ct conflits du travail* 49 (1952) 321-372.

™ Leo XIII, Encyclica *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 659. Cf. C'.GidE, *Le droit dc grève* (Paris 1909); A-Bruccueeri *Lo sciopero* (Roma 1946); G.T., *La grève devant la morale:* DocCat 49 (1952) 366-372.

per minas contra securitatem personalem, vel per destructio nem aut deteriorationem mediorum laboris, machinarum etc. (sabotage), *sive in socios laboris,* qui operistitio cooperari nolunt, et vi aut minis ad hoc coguntur.

Applicationes: *Operistitium:* a) INIUSTUM EST, si concitatur *ante expletum tempus* contractus in sc iusti, ad meliorandas condicione s laboris, v.gr. ad obtinendum salarium iustum summum; *b)* iniustum non EST si concitatur *expleto iam tempore* contractus, ad exigendas meliores condiciones servitii, v.gr, aucto salario intra limites iustos vel diminuto tempore laboris; imo, *etiam tempore contractus nondum expleto,* operistitium defensivum promoveri potest ad protestandum contra iniustitiam sive initio sive in decursu servitii commissam per se iniustum non est alios operarios *precibus aut suasionibus movere* ad cooperandum in operistitio, imo neque *vim moralem* aliquam adhibere in operarios qui recusant participare in operistitio insto, cos excludendo a *voluntariis* associationibus operariorum et.

2. *Quando laeditur iustitia* in operistitiis, *per sc urget obligatio reparandi damna illata;* per accidens in praxi liberantur a reparatione propter impossibilitatem, coactionem perpessam, ignorantiam iniustitiae, operarii gregarii qui ad operistitium convocati, personaliter vi, minis aut damnis abstinuerunt ; sed manet responsabilitas in solidum apud promotores, et in respectivam partem apud cos operarios qui propria actione aliquod damnum patraverunt.

I

Ad c) : Ut operistitium non sit illicitum requiritur: a) *ut sit undequaque iustum* quoad rem ct modum ;

/3) *ut finis primarius sil honestus'--,* qualis facilius erit in operistitio oeconomico vel etiam sociali, sed difficulter in politico et nunquam in seditioso;

γ) *ut habeatur ratio proportionate gravis* qua compensentur gravissima mala quae ex operistitiis provenire solent et cx iustitia sociali vitari per se debent ; quae ratio in operistitiis praesertim generalibus raro habebitur nostris temporibus, posita proportione malorum quae ex huiusmodi operistitiis oriuntur123 ;

,:1 Cf. Genicot-Salsnans, 11,22,111; Merkelbach, 11,552; Noldin-Schmitt, II 304.

Dicitur finis *primarius* quia licet fines secundarii inhonesti actum complexivum faciant malum, non ideo ipsum operistitium in se reddunt illicitum.

13 Sane operistitium est ad modum belli inter patronos ct opifices qui in hoc ordine quasifamiliari odia et vindictas promovet diuturnas; in ordine autem oeconomico et sociali, damna ingentia oriuntur sive ipsis operariis, qui salariis multarum centenarum millium pesetarum facile privantur, sive patronis, qui mercibus et earum lucro orbantur, sive civitatibus et integris provinciis, quae exinde copiosas divitias amittunt et depauperantur, sive interdum toti oeconomiae, paci et securitati national). Iam initio huius saeculi operistitium massiliense anni 1901 privavit operarios 2.000.000 francorum, ipsamque civitatem 25.000.000 lucrorum: anno sequenti in operistitio carbonariorum 1'ensylvaniac opifices amiserunt 157.500.000 francos; quae summae hodie multo maiprcs çsse 59knt,

δ) *ut spes affulgeat obtinendi bonum* exoptatum et proportionatum malis permissis, secus enim perinde est ac si deficiat causa proportionata; non tamen est opus ut spes sit de praesenti, sed sufficit ut obtentio rei vindicatae praevideatur demum post varia tentamina eventura;

c) *ut nullum aliud medium suppetat* mirius perniciosum ad honestum finem obtinendum; etenim, cum operistitia generatim plena sint damnorum ordinis oeconomici, socialis et moralis, quamvis in se sint quid indifferens, licita non sunt ratione istorum damnorum nisi postquam alia media pacifica fraternae conciliationis quibus haec mala vitarentur, inutilia evaserint.

Applicationes: 1. *Servata proportione causae* et frustra adhibitis aliis mediis, *licitum est operistitium ad obtinendum salarium iustum,* ad minuendum laborem excessivum vel meliorandas eiusdem condiciones; ad repellendas iniurias et vexationes, ad vindicandam libertatem theoricam et practicam consociationis, etc.

2. *Illicita sunt et iustitiam socialem offendunt* operistitia quae concitantur *ad componendas lites quae alia via suaviore,* per arbitros vel per recursum ad auctoritatem, componi potuissent minoribus incommodis.[124]

3. *Illicita sunt operistitia quae promoventur ad perturbandam rentpublicam,* ad explorandam vim et frequentiam operariorum communi foedere consociatorum, ad evertendam legitimam auctoritatem suo muneri satisfacientem. Haud raro operistitia ab agitatoribus politicis concitata, ex affectato amore erga plebem, illicita sunt sive ex fine illegitimae reivindicationis, sive ex improportione motivi ad permittenda mala exinde futura.

4. *Licet probabiliter compellere ad operistitium in quo reivindicantur iura legitima,* eos operarios qui sponte participare renuunt, propter obligationem quam habent cooperandi bono communi; nisi tamen lex civilis interdicat pressionem quamlibet in renuentes exercere, eisdem hac ratione strictum ius ad non participandum concedens, et semper cavendum est ne nativa operariorum libertas laboris sine gravibus motivis restringatur.

5. *Occupatio fabricarum aliorumque laboris locorum ab operariis,* ad efficacius obtinendas rcivindicationes legitimas ac sub stricta obligatione illas sine detrimento conservandi, *ab aliquibus non improbatur,* ubi hoc in legibus vel jurisprudentia expresse non prohibeatur, quia fabricae, quamvis sint propriae particularium, repraesentant bonum utilitatis communis quod excedit iura proprietariorum [128]; *nihilominus conformius veritati videtur contrarium,* quia ius proprietatis privatae est adeo sacrum et adeo bono communi

Laudat Pius XI institution<m syndicatunm et collegiorum artium in quibus "cessationes operae vetantur; si partes litem componere nequeant adeant magistratus" (Encyclica *Q.A.:* AAS 23 (1931] 208).

124 Ci. *Comité théorique de Lyon* in Chronique sociale 1950, 648-649; L'Ami du clergé (1949) 628.

interest cius conservatio, ut utilitas communis non constituat rationem sufficientem eam violandi nisi in casibus gravis necessitatis communis. Leges civiles plerumque occupationem f›' ricarum districte prohibent et, eis deficientibus, jurisprudentia similiter occupationes condemnare solet.

6. *Ad liceitatem operistitii eorum qui in servitiis publicis vel in institutionibus publicae utilitatis laborant,* causa gravior requiritur, propter obligationem quae in prioribus est ex officio consulendi positive bono publico, ct in utrisque abstinendi ab actionibus quae immediatam repercussionem habent in bono communi ; quare nonnisi defensiva, in casu iniuriae gravis ct manifestae, alia via eam repellendi deficiente, licita esse possunt

816. In praxi: */l uctoritati civili* incumbit ingentia mala operis titiorum auctoritate legum antevertere, bt sapienter monuit Leo XIII salva nativa libertate operariorum et patronorum quae intra debitos limites contineatur; *pastoribus animarum* valeant haec verba P.Reuter[138]: "Ad pacem publicam tuendam et privatum bonum operariorum promovendum, clerus, quantum possit, eo laborare debet, ut, si lites inter operarios ct patronos oriantur, hae amice vel per arbitros componantur, imo ut arbitrorum tribunal e numero patronorum atque operariorum desumptorum constituatur ad quos lites exoriturae deferantur, ct -cuius sententia hae lites cum auctoritate, seu cum utriusque partis obligatione finiantur".

4. *Exclusio operariorum per lock-out similibus normis, sed severioribus, propter graviores consequentias, reg lur ct indicanda est.* Difficilius quidem prioribus temporibus consortia patronorum licita erant, quia eorum condicio superior operarios intra debitos limites facile continebat; sed nostris temporibus vis syndeatuum operariorum et dictatura proletarians non uno in loco tanta est, ut patronorum coadunatam resistentiam immoderatis exigentiis haud iniustam et illicitam faciat.

§ IV. *De remediis quaestionis socialis*

817. Ad mentem RR. Pontificum, Pii XI et Pii XII, in quaestione sociali resolvenda prudenter progrediendum est ad reformationem tum operum suscipiendorum, tum professionum singularium ct totius complexus earum.

Quoad opera suscipienda, tria praecipue sunt in votis et in paulatina realizationc doctrinae socialis catholicae: a) *participatio beneficiorum* sub multiplici forma, ita ut omnes qui in re suscepta collaborant experiantur reciprocam

Cf. Ubach, 1,1018; Müukr *Notes d'économie politique* p.278-280. Leges civitatum dum ius operistitii admittunt ct norm s definiunt, specialibus regulis submittunt operistitia operariorum servitiis publicis essentialibus addictorum.

127 EncycVca *R.N.:* ASS 23 (1890-91) 6S9. *Neoconfcssarius* 156 b.

coniunctioncm et participent communiter sortem eiusdem adeoque "omnia tentamina quae complent regimen salariatus elementis ex contractu societatis desumptis, efficiunt meliorem iustitiam socialem", ad mentem doctrinae socialis catholicae 120 ;

β) cogestio operariorum in re suscepta, sive socialis sive oeconomica, de qua satis dictum est in superioribus;

y) *accessus operariorum ad proprietatem,* per diversos modos, inter quos obvius apparet actionariatus laboris 130.

Quoad professiones Ecclesia promovet organizationem diversarum classium socialium, et protegit ius nativum associationis contra tendentias totalitarias et absortionista diversae indolis131.

Sufficiat haec innuisse, de quibus sociologi Christiani in tractatibus specialibus fuse agunt132.

CAPUT III

De contractu societatis

(CH 1665-1708)

Sumina rerum dicendarum: Traditis *notione* et *divisionibus,* exponuntur *principia de moralitate* conti actus societatis et *condiciones honestatis;* deinde agitur de *obligationibus* sociorum, directoris et administratorum.

S.Alfonsus, 1.3 n.904-910; Cessio, *De iustitia ct iure* 1.2 c.25; Atreo, *Dc iustitia ct iure* d.30; Molina, *Dc iustitia ct iure* tr.2 d.411-4201;; \\ntoixe *Cours d'économie sociale"* (Paris 1921) p.439-445; F.Baudhuin, *Code économique ct financier* (Bruselas 1942) 917-958; G.Bicchierai, *II mondo degli affari c la morale* (Brecia 1935) c.3; J.Castian, *Derecho civil espanol* IIP,245-272.

818. I. *Contractus societatis,* vel simpliciter *societas*l, est *conventio qua duo vel plurcs conveniunt de re aliqua in*

120 *Codex socialis mcchliniensis* a.127. Cf. A.Goux, *Vers un ordre social humain* (Paris 1949); G.Ripert, *Aspects juridiques du capitalisme moderne* (Paris 1951); Desbuquois-BicÔ, *Les réformes de l'entreprise ct la pensée chrétienne* (Paris 1945); G.EspERET, *Essai sur la réform'e de l'entreprise* (Paris 1946).

130 Cf. Allocutiones Pii XII de re sociali, imprimis AAS 41 (1949) 283-286; 42 (1950) 485-488. E.Moun'IER, *De la propriété capitaliste à la propriété humaine* (Paris 1936).

131 Cf. J.Arendt, *L'action syndicale* (Bruselas 1933); G.Guitton, *Pour collaborer. Les directives de la S.Congrégation du Concile sur la question syndicale* (Paris 1930); *L'organisation corporative:* Semaines sociales de France (Angers 1935); G.Jarlot, *Le régime corporatif ct les catholiques sociaux* (Paris 1937).

03 Cf. pro expositione summaria et introductione in litteraturam: C.VAX Gestel, *La doctrine sociale de l'Eglisc* (Paris 1952); J.Azpiazu, *Fundamenta dc sociologia econdmico-cristiana* (Madrid. 1949).

1 Quando conventio duorum vel plurium de communi fine obtinendo non habet finem oeconomicum, sed alium v.gr. beneficentiam, non vocatur societas sed *associatio.*

communi conferenda, ut utilitatem cx ea perceptam aequa proportione inter se dividant. Cf. CII 1665. Dicitur:

Conventio, seu mutua et libera pactio, quia si quis sine conventione conferret aliquid, v.gr. laborem, non inde haberet ius ad participationem in lucro, sed ad summum deberetur ei gratitudo vel stipendium laboris aliave renumeratio.

Conveniunt de re in communi conferenda, agitur de re vel opera pretio aestimabili, mobili vel immobili, industria, pecunia vel labore, imo et de solo credito commerciali ; singuli autem consociati possunt conferre res eiusdem vel diversi generis, rem et operam vel alterutrum, vel alii utrumque alii alterutrum, ideoque in proportione aequali vel inaequali.

Ut utilitatem dividant, sci. communitas in lucro, vel usu, vel commodo certo vel saltem sperato est elementum essentiale in contractu societatis, per quod differt ab aliis contractibus aliqua ratione ei similibus. Quod autem dicitur de utilitate sperata, similiter valet de damnis, quae, si occurrant, aequa pariter proportione sunt distribuendi.

Aequa proportione dividendum est lucrum inter socios, utpote quod immediate pertinet ad ipsam societatem, si est persona iuridica, mediate autem ad singulos socios iuxta conventionem et usus receptos et pro apportatione singulorum ac. capitale commune.

819. II. Differt a commodato, mitio. locatione, in quibus unus praestat rem, pecuniam, operam suam, quin fiat socius alterius, facta conventione percipiendi ab alio aequam compensationem pro re vel servitio praestito, independenter ab istius fortuna vel infortunio in usu rei vel servitii accepti.

820. III. Dividitur: 1 *Ratione finis, in: a)* COMMERCI.AI.EM. quae habet pro obiecto principali operationes quae ferunt naturam actuum commercialium, lucri nimirum capiendi per negotiationem sive quaestuosam sive industrialcm, et reguntur codice comtperc ali ; *b)* civilem, quae ineuntur vel sine fine lucri, v.gr. ad opera artis, beneficentiae, recreationis, etc., vel ad lucrum quidem sed variis modis obtinendum, qui a lege non habentur ut actus commercii, \erbi gratia ad domos struendas, ad agros colendos, ad fodinas exercendas, etc.2 Cf. CII 1670; CHCom 116'.

: Cf. J.Castah, *Alredcdor de la distincidn entre las socicdadcs civiles y las coincrcialcs* (Madrid 1929).

1 Haec regitur in nostro iure normis solius Codicis civilis >i constituta sit forma civili; si autem constituatur secundum formam alicuius >ocictatis in Codice commerciali descriptae, admittit simul dispositiones huius Codicis quatenus non sint civilibus oppositae.

2. *Ratione extensionis,* in: *a)* UNIVERSALEM, quae universa bons vel lucra in communi habet, sci. vel completam communitate^ *bonorum,* in qua omnia bona praesentia ct futura lucra communii sint (CH 1673-1674), vel communitatem solius *lucri,* in qua lucrum ex bonis productis, venditis aut locatis commune sit (CH 1675-1676) ; *b)* particularem, quae solum determinata bona eorumvc usum aut fructus in communi habet vel determinatum negotium aut industriam in communi exercet. Cf. CH 1678.

3. *Ratione organizationis* plures societates *commercia-les* distinguuntur, diversis nominibus designatae, quarum praecipuae hac sunt ' : *a)* Collectivae, in quibus duo vel plures, sub *communi nomine sociali* (firma, razon social) negotium instituunt, ita ut singuli obligentur personaliter in solidum et indefinite cum omnibus bonis circa obligationes communi illo nomine susceptas (CH 122.126.127); omnes igitur\ habent responsabilitatem illimitatam dc actibus aliorum perdurante societate initis vel ineundis, et eorum nomina publice sunt nota, ipsaque societas nomine eorum, vel saltem unius aut plurium designatur, v.gr. Epelde, Larranaga y Cia.

Huiusmodi societas supponit magnam fiduciam reciprocam, et relate ad extraneos offert tantam securitatem quantam patitur fortuna sociorum illirnitate obligata, sed difficilius obtinet ingens capitale ad negotia aggredienda.

&) Anonymae (S.A.) in quibus socii summam determinatam conferunt et non se obligant ultra eam. *Nomensociale* non habent, sed denominantur ex re mercatoria vel'industrial! in qua versantur, v.gr. Cubicrtas y Tejados, Alt<A Hornos, etc., quin nomen ullius sociorum inscribatur. s

Huiusmodi societates sunt consociationes capitalium potius quam personarum. Capitale, vero, duplici forma contributionum constituitur: alia *obligationum,* quarum detentores pro pecunia praestita fixo auctario ante retributionem actionariorum compensantur; alia *actionum,* seu participationum eiusdem vel diversae magnitudinis, quarum detentores pro rata capitalis allati retribuuntur e lucris susceptis, seu *dividendis,* postquam expensae productionis ct fixa auctaria obligationum fuerint persoluta. Actionistac eligunt in consiliiis, per maioritatem suffragiorum, directorem generalem (gerente) et consiliarios (conscjeros), qui nomine societatis et tanquam eiusdem mandatarii gerere negotia obligantur.

Limitata responsabilités actinnistarum et exiguitas actionum allicit plures ad participandum in his societatibus, ideoque facilis evadit ingentium capita ium accumulatio; sed character anonymus societatis et separatio capitalis et admnistrationis ansam dant diversis abusibus, dum divitiae et potentatus oeconomicus cumulantur "penes

* Cf. PonsA y Gn., *Socicdades civiles, mercantiles, cooperativas " dc seguros* (Barcelona s.a.).

paucos qui plerumque non domini, sed depositae rei custodes ta tum et administratores sunt, eamque nutu suo regunt"[3]

Actiones non omnes solent esse eiusdem condicionis, sed aliae habentur *firivilegiatae,* v.gr. actiones fundatorum, quae in ampliatione capitalis et aliter quasdam praeferentias obtinent; aliae sunt *ordinariae,* conferentes titulum ad participandum in lucris et damnis pro rata, ct ad suffragium in consiliis actionistarum; aliae *praeferentes,* in quantum habent ius percipiendi lucrum immediate post satisfactionem obligationum ante ordinarias, sed, alicubi, sine iure ad suffragium in consiliis

c) Commanditaisae (S. en C.), mediae inter collectivas et anonymas, eae sunt in quibus duo habentur genera sociorum; alii *commanditarii,* qui obligationes suas limitant ad capitale quod subministrant, sicut in societate anonyma T, regulariter per modum *obligationum* fixo auctario quotannis retribuendarum, unde creditores societatis potius sunt habendi quam veri consociati; alii *commanditait* qui illimitatam obligationem suscipiunt in solidum quantum eorum fortuna patiatur, sicut in societate collectiva. Hi gerunt directionem negotiorum societatis, quae habet suam rationem socialem, in qua nomen unius vel plurium sociorum commandilatorum exhibetur, et hi percipiunt dividenda variabilia postquam expensi^ et obligationibus fuerit satisfactum.

Commanditariae per actiones dicuntur societates in quibus commanditai! tenentur in solidum ut supra, command.tarii autem iuxta capitale quo participant, divisum in actionibus, et cum iure ad partes lucrorum proportionatas ad pecuniam allatam non per modum crediti sed capitalis.

d) Limitatae (S.L.), sunt societates duarum vel plurium personarum cum responsabilitate restricta, in quibus singuli responsabilitatem suscipiunt pro portione collata. Huiusmodi societates nostris diebus frequentiores fiunt -, ct utiles apparent praesertim quando plura membra eiusdem familiae commune negotium gerunt. In cis actiones nequeunt libere alienari, sed iuxta condiciones in lege praescriptas.

e) Cooperativae, constant sociis quorum numerus et partes afferendae continuo variare possunt. Non habent nomen socidlc, et socii, quorum partes nequeunt aliis cedi, pos-

5 Pius XI Encycl. Quadror/cximo *Anno:* AAS 23 (1931) 210-211.

4 In iure nostro nullae sunt actiones quae non conferant titulari earum ius suffragandi (c. Ley de Socicdades anonimas a.39). De his societatibus cf. Azhazu, *La moral del hombre de négocias* (Madrid 1944) c31.

7 Hi saepe percipiunt fixum auctarium annuum pro capitali quod subministrarunt ad Ljodum *obligationum,* seu mutui pro fenore, dum socii commanditât! percipiunt *dividendos,* solutis expensis solvendis remanentes.

1 Apud nos agnoscuntur in Rcglamento del Registro mercantil (a.1919) a 108

sunt in solidum vel pro rata parte, illimitate vel ad ccrtin valorem obligari. Existurit cooperativae productionis vel consumptionis, ad emptionem vel venditionem, ad credita procuranda, etc. °.

821. IV. Moralitas societatum. 1. *Contractus societatis per se licitus est, et utilis bono communi.* Ratio est quia nihil in eo invenitur per se inhonestum neque ex iure naturali, neque cx positivo. Sane ius naturale nec separatis nec associatis hominibus prohibet negotia inire, etiam lucri quaerendi causa, dummodo obiectum negotiationis et condiciones sint aequitati conformes; leges autem positivae.'latis normis ad cavendos abusus ordinatis, ipsos contractus societatis omnino probant et patrocinantur, et iure merito, quippe qui favent commercio, industriae, scientiis, etc. Ci. c.1529ss.

2. *Contractus societatis illiciti evadunt quando habent finem inhonestum vel normis iniustis reguntur.* Nimirum societates: a) *interdum finem* sibi proponunt aut *iniustum,* v.gr. mercis adulteratae venditionem, aut mere *illicitum,* v.gr. editionem pravae ephemeridis ; *β) interdum organizantur* rationc iniusta quae, servato fine honesto *proportionem* noti servat in distribuendis beneficiis et damnis cum capitali,allato, servitio praestito, periculo suscepto (cf. CH 1691), aut *dispositiones legis positivae* iustas praetergrediuntur. /

His accedunt irregularitates ct iniustitiac quae non in ipsa constitutione societatis et fine sociali, sed in gestione negotiorum eiusdem occurrere possunt ratione fraudum, occultationum, furtorum, etc

3. *Contractus societatis, ut iusli sint, debent distribuere lucra et damna inter socios proportionate ad partem quam quisque attulit ad societatem,* ratione habita iusti tituli ad praeferentias lege vel conventione admissas v.gr. respectu sociorum fundatorum.

Applicationes: 1. *Otiando finis societatis est: a)* INJUSTUS, socii ad nihil tenentur respectu societatis ipsius, quia nequeunt ad iniustitiam obligari, sed damna aliis illata reparare tenentur, et quidem generatim in solidum propter conspirationem; *b)* ILLICITUS sed non contra iustitiam, similiter erga societatem ad nihil tenentur socii, sed si contractus impicatur probabilius tenentur solvere iis qui, post praestationem rei turpis, ius ad retributionem acquisierunt.

2. *Illicitum, est participare in societate auae finem habet totaliter matum,* v.gr. edendi opera religioni vel bonis moribus infensa;

** Apud nos regulantur lege 2-1-1942.

si autem fin's sit bonus vel indifferens, sed media adlrbcantur interdum vel frequentius inhonesta, in singulis casibus considerandum erit, iuxta regulas cooperationis, utrum sit ratio sufficiens permanendi in ta.ibus societatibus [10].

822. V. *Obligationes sociorum* ll : *a)* in genere, praeter eas quae derivant *cx lege naturali* circa obligationem cooperandi ut retineatur finis honestus, applicentur media honesta et observentur reliquae circumstantiae iure naturae praescriptae; aliae obligationes oriuntur *ex statutis* particularibus societatis, *lege civili* normas generaliores exhibente, vel consuetudinibus legitimis;

Z>) in particulari obligationes eorum sunt erga ipsam societatem, erga consociatos, erga tertias personas quae cum societate agunt, quales sunt obligationistae ct clientes [12].

a) *erga societatem* socii tenentur praesertim : *pecuniam vel operam* promissam fideliter praestare (cf. CH 1681), ct secus damna ex omissione culpabili causata ex iustitia reparare; *participare generatim in consiliis,* nisi iusta causa excusentur, in eisque de ratione inquirere qua diversa officia moralia a societate observantur in administrandis negotiis societatis, necnon et suffragium ferre ad normam iustitiae cum ferendum est; *probos ct peritos directores et administratores eligere,* a quorum probitate vel improbitate pendet quomodo negotia gerantur, secus tenentur de damnis quae illi causent, pro influxu quem eorum absentia vel favor praestitus indignis habeat in gestione iniqua negotiorum [13]; *nihil nomine societatis* agere eam obligando, nisi iuxta statuta vel leges; aliter nomine proprio intelliguntur agere, seipsos et non societatem obligando;

β) erga socios tenentur: *iustitiam et aequitatem servare* in distributione beneficiorum et damnorum [14]; *bona societatis in bonum commune applicare,* non in proprium vel aliorum commodum ante dividendorum distributionem ; *societatem non derelinquere* nisi secundum condiciones in statu-

[10] Cf. P.Paquet, *Obligations morales des actionnaires* (Bruschi 1910).

[11] Cf. G.Kîs El s TEIn, *Les devoirs de Tactionnariat:* RcvEcclL 22 (1930-1931) 365-374; Azpiazu, *La moral del hombre de négocies* p.493-499; Mxikxlbach, 11,560.

Pro legislatione nostra cf. J.Castân, *Derecho civil espaftol* IIP,258-267.

[33] Quando numerus actionum est valde exiguus, facile liberantur ab omni responsabilitate qui, nec ipsi intersunt consiliis, nec alteri socio probo reprae-sentationem committunt; nam eorum influxus a limine cognosci potest fore nullius efficaciae. Cf. *La responsabilité morale des actionnaires:* Cité chéticnne 4 (1930) 596-600.

[H] Antiqui auctores fuse agebant dc distributione lucri ct damni, quando alii capitale alii laborem conferrent; e.gr. Cuco, d.30 n. 14-27; S.Alfonsus, 1.3 n.907.

tis admissas, monitis insuper tempestive consociatis, ut damna ex discessu eventualiter oritura caveantur;

y) ergn *tertias personas* tenentur: *clientibus* merces iusto pretio vendere, etiamsi ipsi nullum lucrum, imo detrimentum, sint passuri ; *aliis negotiatoribus* nullam iniustitiam inferre, constituto iniquo monopolio, exclusione eorum ab honesta negotiatione, etc.; obligationistis debent annuum auctarium, quaecumque fuerit sors negotiorum societatis.

823. VI. Obligationes directoris et administratorum, congrua congruis referendo, aequantur obligationibus mandatant et susceptoris operum, unde : negotium societatis ut proprium agant; operariis iustum salarium tribuant eosdem· que ebristiane tractent ; rationem administrationis sincere et fideliter reddant.

Applicatio: *Praecipuae iniustitiae* quae in societatibus, praesertim anonymis, occurrunt, hac sunt: n) in ipsa constitutione societatis: a) rem promissam *non conferre; β)* partes fundatoris *exaggerare,* ut excessivum lucrum applicetur actionibus privilegiatis eorum quibus constitutio societatis deberi dicitur; 7) societatem *cum capitali insufficienti* constituere, unde subscriptores actionum decipiantur, ut deinde, societatis ruina imminente, ipsi fundatores actiones posteriorum subscriptorum vili pretio acquirant ct novam societatem constituant; 0) actiones ct obligationes emittere *supra verum valorem,* saepe per ephemerides opinionem publicam decipiendo circa prosperitatem societatis, ut novae actiones vel obligationes allidantur;

b) in gerenda societate: a) obligare eam *ultra modum* in statutis determinatum; β) gestionem suscipere *sine peritia sufficienti eamve negligenter exercere,* id quod saepe accidit cum ad fiduciam societatis augendam praeficiuntur viri nobiles aut politici, sive imperiti sive aliis negotiis distracti ; 7) in diversis societatibus *munus consiliarii simul gerere,* ita ut aliis cum damno aliarum favor praestetur; δ) dum capitale augetur *pariem augmenti ad negotia societatis non applicare, sed* ad propria negotia divertere, unde lucra realia, et consequenter dividenda, minuantur; e) falsis informationibus praeparatis *dividenda nimia distribuere,* non cx solis lucris sed partim ex capitali desumpta, ut actiones magno pretio vendi possint, accedente deinde decoctione societatis cum ruina eorum qui incauti actiones emerunt societatis specietenus prosperae; f) ratione contraria propter falsas informationes *dividenda exigua distribuere,* lucrum reliquum ipsis administratoribus ct directorii us societatis reservando;

c) in dissolvenda societate 15: a) ad dissolutionem *sine sufficienti ratione* procedendo cum damno sociorum; *β)* actiones w/iori *quam par est pretio taxando,* ut ipsi administratores vel alii de eorum consilio cas emere inducantur, ut possit nova societas prospera constitui super provocatas ruinas prioris

1C Circa ext nctioneni societatis in nostro iure cf. CH 1700-1708; CHCom 218-238; *Ley de S'ociedades anôuinuts* (a.1951) a.!50ss; J.Castan, *Derecho civil espaüol* III'1,267-271.

" Cf. MerkElbach 11,561; Antoine, *Cours d'économie sociale* p.441-444.

CAPUT I

De cambio

Post datam *notionem* ct indicatas *species,* proponitur liceitas cambii.

S.Alfonsus, 1.3 n.850-856; Lessio, *Dc iust. ct iure* 1.2 c.23; Molixa *Dc lust, ct iurc tr.2* d.396-410; Lugo, Dc *iust. ct jure* <1.28; Vermeersch, 11.442 444; Heyi.en, *I r. dc iurc ct iustitia* 461-463; G.BiCCHIERai, *// mando drgli affari c la morale* (Brescia 1935) c.2.

824. I. **Cambium:** *a)* latius significat quamlibet permutationem rei pro re, rei pro pecunia, etc.; b) stricte intclligitur *permutatio pecuniae pro pecunia aliquo modo diversa, cum lucro campsoris* seu argentarii qui pecuniam permutat in gratiam alterius (campsarii). Dicitur:

Pecunia aliqua modo diversa, nam in co consistit essentia ct utilitas cambii et inde provenit quod campsor iuste lucrum percipiat. Diversitas consistere potest: a) *tn quantitate,* v.gr, si moneta minor divisionaria detur pro maiore; *β) in qualitate,* v.gr. si dentur monetae novae pro antiquis, currentes pro obsoletis; 7) tn *specie,* verbi gratia si pro argentea detur moneta aurea, vel pro schedis papyraceis, nummi metallici; δ) *in relatione ad locutu,* v.gr. si tradatur pecunia Burgis ct accipiantur litterae cambii quibus altera pecunia obtineatur Matriti.

825. **II. Differt** ab: a) emptione-venditione, in qua merx hinc, pecunia inde adducitur ad contractum; *b)* permutatione, in qua merx datur pro merce; c) mutuo, in quo essentialiter intercedit tempus inter traditionem unius et redditionem alterius et per se redditur res eiusdem valoris.

826. **III. Dividitur** in: *a)* REALE seu verum, in (pio pecunia reipsa commutatur pro pecunia quoad rem vel locum; unde est a) *manuale,* quod de manu ad manum perficitur, v.gr. commutando in eodem loco monetas patrias pro extraneis, argenteas pro aureis, etc.; *β) locale,* quod perficitur per litteras cambiales, cum pecunia in uno loco datur ut ope litterarum cambii acceptarum alibi recipiatur, v.gr. si quis Burgis tradat pecuniam Petro et ab eo accipiat litteras cambii quibus obtinebit alteram pecuniam Matriti

b) siccum seu fictum, quod habet quidem speciem cambii, sed revera non perficitur, quia pecunia non permutatur dc facto, sed traditur postea in eodem loco restituenda, ideoque nihil est aliud quam mutuum dissimulato nomine apud antiquos ad fugiendam notam usurae.

l *In litteris cambii,* quibus aliud instrumentum quod *Cheque* dicimus plerumque successit plures personae interveniunt cum diversis obligationibus. Cf. expositores iuris mercantilis.

827. IV. Principia: 1. *Cambium reale est contractus per se consensualis, et plane licitus.* Patet ex similitudine quam habet cum emptione-venditione, et quia nihil inordinati in eo detegitur, aliunde autem commodum et fere necessarium est in commercio, sive manuale sive locale.

2. *In cambio reali licitum est campsori moderatum lucrum percipere propter servilium in favorem campsarii praestitum.* Ratio est quia cambium non fit sine aliquo labore et sumptibus in officina aperienda et in numeranda pecunia eademque in libros transferenda; nec sine diligentia et superatis difficultatibus ad eam praesto habendam in beneficium clientium; nec sine onere et periculo in ea transferenda vel alibi procuranda fortasse cum lucro cessante vel damno emergente. Quae omnia pretio aestimabilia sunt et in cambio computari possunt.

3. *Ad iustitiam contractus requiritur:* a) *ut iustum pretium pecuniae servetur et pecunia eiusdem valoris tradatur;* b) *ut servetur aequalitas inter servitium praestitum campsario et beneficium ab eo perceptum.*

Ad a); Norma sumenda erit ex lege, communi consuetudine, appretiatione peritorum, attentis circumstantiis specialibus, sanitate vel periculo pecuniae cambiatac, facilitate commercii cum loco in quo cambium locale perfici debet, divitiis et debitis diversarum nationum cum agitur de divisis, etc. 2

Ad b); Est norma fundamentalis contractus onerosi, ad casum applicata.

4. *Cambium fictum, ut usurarium reprobatum fuit praeteritis temporibus*3; hodie, sublata difficultate fenoris percipiendi, sub hoc nomine non exercetur.

Applicatio: *Vetitum est clericis cambium activum,* non quia in se inhonestum est, sed quia continet vetitam negotiationem in quantum pecuniam pro pecunia permutat lucri causa ad modum campsorum; cambium passivum, in quo ipse sit campsarius, facere potest

' "A priori damnari nequit quod quis percipiat 8 vel 9 %" (Ferreres-Mondria, 1.1041 q.3).

• Pius V, Const. *In tam* 28-1-1571 (Bullar. Rom. 8,145-146).

TITULUS V

De contractibus aleatoriis

Plures contractus in eo conveniunt quod obiectum et exitus eorum, ex una vel utraque parte, ab incerto eventu, seu ab *alea,* dependent. Unde aleatorii dicuntur, quia incertum lucrum quaeritur, pretio accepto pro periculo eventuali suscipiendo, vel damnum incertum avertitur, pretio certo dato.

Summa rerum dicendarum: Post *notionem* et *firincipiam generale,* tribus capitibus agemus de *assccuralionibtts* (c.I), *ludis* (c.2) et *speculationibus bursae* (c.3).

Deskayes. */lleato res* (contrats): DTC 1,695-702; Castan *Derecho civil cspanol* 111 °,S10-320; V.Kahn *L'alca dans les contrats* (Paris 1924); Benîtez de Lugo, *Tratado de seguros* (Madrid 1943) 2 vols,

828. I. **Contractus aleatorius** est *ille cuius exitus ex una vel utraque parte dependet ab incerto eventu,* v.gr. praemium loteriae a possessione numeri praemio donati. Cf. CII 1790.

Diversi esse possunt: a) EX PARTE INCERTITUDINIS REI PRAESTANDAE, prout *ex una tantum parte* sit incerta, ut in assecuratione contra incendium, vel *ex utraque parte,* ut in ludo et sponsione; *b)* ex parte OBiECTi, quod potest esse *damnum incertum sustinendum,* ut in assecuratione, vel *lucrum incertum obtinendum,* ut in loteria.

829. II. **Differt** a contractu condicionaTo, in quo *valor ipsius contractus* dependet ab incerto eventu, in quantum ipse consensus alligatus est verification! condicionis; dum in contractu aleatorio contractus stat *et solum obiectum* ipsius dependet ab alea1; sic v gr. si quis promiserit alteri mille pesetas si designetur heres, ct non designatur, contractus non existit; si autem promiserit subsidium si alter incidat in morbum, contractus ab initio valet et sola obligatio assccuratoris suspensa est.

830. III. **Principium generale:** ***Contractus aleatorius est licitus et iustus:*** a) *si incertitudo eventus aequalis est ex utraque parte;* b) *si existit proportio inter pretium el spem obtinendi lucrum vel indemnitatem.* Explicatur:

Ad a): Indoles ipsa contractus aleatorii exigit ut *eventus sit pro utraque parte incertus,* secus enim contrahentes sunt in condicionibus essentialiter distinctis, quae radicaliter impediunt aequivalentiam praestationum.

1 Cf. J.Castan, *Derecho civil cspanol* 111*310-312. Laudatus auctor approbat conceptum a Sanchez Roman expressum: "Contratos aleorios son aquellos cn que cada una de las partes tiene en cuenta la adqmsiciôn de un équivalente de su prcstaciôn pecuniariamente apreciablc, pero no bien detenrninado en el momento del contrato, y *si* dependiente de un acontecimiento incierto, corriendo los contratantes un riesgo de ganancia o pérdida".

Ad b): In contractibus aleatoriis, utpote onerosis, *valet principium acquivalentiae* inter datum et acceptum, nisi aliqua pars cedat iuri suo, ideoque secundum rationabiles conjecturas, pretium datum correspondes debet incerto lucro sperato vel damno sustinendo.

CAPUT I

De assecuratione

(CH 1791-1797)

Summa rerum dicendarum: Duobus articulis exponimus doctrinam moralem de hac re, agentes primum de *assccuratio-nc in (jcncre* (a.1), deinde de *praecipuis formis assccurationis* nunc in usu (a.2).

S.Alfonsus, 1.3 n.911; Luco, *Dc iustitia ct iure* d.31 sect.7; Lessio, *De iustitia et iure* 1.2 c.28 dub.4; Molina, *De iustitia ct iure* tr.2 <1.507; I;erre·res-Mondrîa, 1,1058-1061'; HeylEN, *Tr. de ture et iustitia* p.464-473; Merkelbach. 11.590-595; Vermeerscii, 11,450-460; Perneau, *Assurance:* DictSociol 11,414-465; P.Huppert, *Lcbensvcrsichcrungsvcrtrag* (Maguncia 1896).

ARTICULUS 1

De assecuratione IN GENERE

831. I. Assecuratio est *contractus quo unus se obliqat pro certo pretio ad compensanda damna incerta, quae alter in suis rebus vol persona subeat propter casum fortuitum vel vim praevalentem*2. Dicitur:

Contractus quo unus se obligat; patet esse contractum aleatorium, quia suscipitur periculum rei pro pretio; is qui periculum suscipit vocatur *assccurator,* et generatim est persona moralis ex multis personis physicis constans.

Pro certo pretio, quod vocatur *praemium·* (prima) et ab assecurato solvitur sive semel pro semper, sive per partes singulis mensibus, annis, etc.

Ad compensanda damna propter casum.,,; en *obiectum* contractus, qui reducitur ad emptionem-venditionein, quatenus, pro pretio ab assecurato accepto, vendit assecura-

- Cf. CH 1791. Societates assecurativae reguntur lege lata die 14-5-1908, ct Reglamento promulgato dic 2-2-1912.

Momentum et complexitas istius contractus facit ut legislator merito exigat consignationem eiusdem *in documento a partibus subscripto* (CII 1793) in quo plura sunt expr menda (CH 1794; cf. Reglamento a.7.16.

tor obligationem subeundi periculum rei assecuratae, quaecumque ea sit: sive aedificium contra incendia assecuratum, sive segetes contra grandinem, sive vita contra accidentia laboris, etc.

Propter casum fortuitum vel vim praevalentem. ita sci. ut, si eventus sit necessarius quoad rem, sit fortuitus saltem quoad circumstantias, et ratione earum assecuretur, neque eius verificatio ad libitum assecurati relinquatur.

Instrumentum scriptum, quo contractus condiciones indicantur, vocatur *Polisa.*

Antiquitus fere ignotus, modernis temporibus plurimum invaluit pro diversis rebus: a saeculo XIV pro mercibus mare transvehendis; a saeculo XVII contra incendia ct pro assecuratione vitae; a saeculo XIX mirum in modum multiplicatus est ad utilitatem socialem haud parvam. Est *ad modum emptionis-venditionis,* nam periculum pretio aestimabile suscipitur pro praemio soluto.

832. II. Dividitur: 1. *Ratione organisationis,* in: *a)* mi TUUM, in quo damna *distribuuntur* inter associatos, quorum singuli sunt simul et assecurati et assecuratores; b) ad praemium fixum, in quo assecurati solvunt pretium fixum, ct asscurator suscipit damnum incertum satisfaciendum (cf. CH 1791.1792).

2. *Ratione obiecti* in contractus: *a)* RERUM, in quibus assecuratus obtinet cautionem adversus damna fortuita, quae attingere possunt cius patrimonium, v.gr. propter incendium, grandinem, pestem animalium, furta, etc.; *b)* personarum, in quibus cautio obtinetur ab assecurato contra diversa accidentia, quibus est expositus, morbi, invaliditatis, cessationis a labore, etc.

3. *Ratione legis regulantis* in: mercantiles ct civn.ES, prout asscurator sit negotiationi deditus et asscuratus solvat praemium fixum, vcl non (cf. CHCom. 380).

4. *Ratione indolis* in: «) privatum, qui initur a personis sive physicis sive moralibus, prout sunt individua, secundum conventionem privatis normis ordinatam; huiusmodi sunt potissimum assecurationes: *maritimae* et fluviales navium ct mercium; *terrenae* animalium et rerum contra incendia, grandinem, inundationes, morbos, fractionem; *personarum* contra infortunia vel defectus laboris, infirmitatis, militiae, operistitii; *vitae,* contra incommoda familiae obventura ex morte praematura, vel ad onera longioris senectutis ferenda, etc.;

b) publicum, qui initur a personis prout membris alicuius associationis vcl classis socialis, et ab auctoritate publica aliquatenus regitur, aut etiam obligatorius redditur ac speciali tutela protegitur; huiusmodi sunt asscurationcs contra sequelas praematurae invaliditatis, aegritudinis et mortis; contra accidentia laboris; morbos, quibusdam professionibus speciali ratione imminentes; involuntariam cessationem a labore, etç.

833. **III.** Principia generalia: 1. *Contractus assecu· rationis, debito modo initi, sunt liciti et reipublicae valde utiles.* Explicatur:

Debito modo initi, ita sci. ut conditiones infra exponendae, sive propriae alterutrius sive utriusque communes, fideliter observentur prout ius singulorum exigit.

Reipublicae valde utiles in hodiernis adiunctis ostenduntur, quatenus, et per societates assecurativas *bonum publicum* in multiplicibus rebus gerendis *promovetur,* et ipsi assecurati, in assecurationis praemio solvendo, habent modum practicum *parcimoniae exercendae,* ad magnum beneficium personale eventualiter capiendum.

2. *Assecuratio socialis obligatoria propter bonum commune, ab auctoritate publica imponi potest.* Nimirum:

Per se praestat nativae libertati subditorum iura quam amplissima relinquere; si tamen subditi officia sua socialia rite non adimpleant, et Statui nimium onus providendi illorum necessitatibus imponant, *potest auctoritas publica ad necessarias assecurationcs obligare,* ut singuli id praestent quod secundum exigentias boni communis praestare debent. Hoc eo facilius conceditur auctoritati, quod exinde minime sequitur assecurationcs sociales committi statui gerendas.

3. *Nationalisalio socialium assecurationum, per se, non probanda videtur in adiunctis normalibus civitatum.* Nimirum:

Sunt qui proseqzmntur istam nationalisationem, invocantes quandam necessariam solidaritatem omnium civium in communibus vitae periculis, necnon parcimoniam et facilitatem administrationis et inspectionis. *Sed rationes istae nullibi rem evincunt;* et ad posteriores quod attinet, in nationibus in quibus educatio et fidelitas civica erga leges non sit optima, potius invalidae apparent.

Profecto, cives gaudent *iure nativo associationis,* et facultate res et negotia propria libere gerendi ; cisque minime privari debent nisi cx manifesta exigentia iuris superioris, quae non nisi in adiunctis specialibus aderit et demonstrabitur. Insuper Status, ad modum societatis impersonalis, nulla potestate superiore stimulatus, experientia teste, *minorem zelum et sensum resf>onsabililatis habet* quam societates particulares, ad invicem competentia excitatae; accedit quod, nisi civismus vel conscientia Christiana sit fidelissima in officialibus, id quod vix sperari potest ubi burocratia augescit, iu y *parcius, nec securius, nec efficacius* providet Status finibus assecurationis socialis quam privatae societates assecurativae.

834. IV. Obligationes communes assecuranti et assecurato: *a)* Ex iure naturali hae sunt:

a) *uterque sit incertus de rei periculo,* secus enim deficit aequivalentia praestationum ; aut enim assecurans, qui scit rem in tuto esse positam, dolo ct iniustitia obtinet praemium ut respondeat de periculo quod non existit, aut assecuratus, qui scit rem periisse aut certo perituram esse, simili dolo et iniustitia obtinet compensationem damni certi, quasi esset incertum et superari posset sine compensatione. Cohaerent Codices civiles, v.gr. CH 1797 ;

β) clausulae contractus fideliter observentur, quatenus licitae sint et iuste ad invicem exigantur;

γ) *pretium statuatur proportionatum periculo,* sincere manifestato prout cognoscitur, et valori rei assecuratae. Haec proportio indicio peritorum et aestimatione prudentum virorum determinanda est; determinatio, autem, satis constat in his, generatini, pretio currenti, ubi libera competitio seu concurrentia societatum assecurativarum existit nam singulae procurant condiciones favorabiliores clientibus offerre ad cos sibi hac ratione alliciendos.

Prelii iustitia non impedit lucrum moderatum societatis assecurativae, nam hoc necessarium est ad aestimulum et aequam remunerationem servitii bono communi praestiti. Imo, etiam lucrum magnum plane iustificatur, si demonstratur, non tam fraudulentae aestimationi exaggeratae periculi deberi, quam habilitati administratorum societatis, qui praemiis industriose negotiantur, vel speciali favori fortunae quae vel ipsas communiter occurrentes calamitates impediverit. Facilius iniustitiae suspicio aderit si societates assccurativae consortium ineant ct de pretio exigendo conveniant, si exinde prosperare videantur '.

Z>) Ex iure positivo dispositiones legis observandae sunt, sed haec observantia *non obligat ex iustitia commutativa ante sententiam iudicis, nisi* contrahentes voluerint se ad eas observandas obligare; imo neque obligatio iustitiae legalis urgere videtur, si utraque pars sciens volens velit eas praetermittere.

835. V. Obligationes assecurantis: a) *sit capax solvendi quod promittit,* scu compensandi damnum de quo convenit in contractu, nam ea est condicio sub qua assecuratus solvit praemium. Haec capacitas non exigit ut assecurator habeat capitale quo possit respondere de omnibus bonis asse-

' Cf. Mxrkfxbach, 11,595; St .Will Ems, *Dc contractu assecurationis:* Collât Drug 40 (1940) 101.

curatis, si simul pereant, sed de illis tantum, quae *secundum calculum probabilitatum perire simul posse praevidentur,* ex communiter contingentibus, hodie usu statisticarum sat accurate determinatis. Sic v.gr. si ex centum rebus assecuratis decem perire soleant, assecurator par esse debet ad solvendum pro decem.

Quodsi assecurans sit impar solvendi compensationem: a) *ne ex parte quidem,* contractus est nullus, et assecurator tenetur pretium integrum restituere; quodsi non restituat et res interea pereat, non obstante nullitatc contractus, compensationem praestare tenetur, utpotc iniustus damnificator; β) *ex parte quidem, sed non ex toto; alii* censent contractum esse *nullum,* siquidem assccuratus noluit in partialem securitatem consentire, idcoque urgent restitutionem integri pretii accepti4; *alii,* e contra, existimant assecuratum intendisse obligare praemium correspondons quantitati securitatis; quae praestari potuit ab assecuratore, idcoque *eam partem* posse ab hoc retineri, reliquam restitui deberi6; *omnes,* autem, consentiunt in eo quod si res pereat, assecurator tenetur ad *totam compensationem promissam,* utpote damnificator iniustus. *Fortasse dici possit* assecurato ius esse in casu, *sive rescindendi* contractum, quem ipse intendebat de integra compensatione accipienda, *sive eundem ratihabendi pro parte,* cuius compensandae capax est assecurator; sed, in quolibet casu, is, probabiliter, poterit praemia non reclamata, quae respondeant compensationi, quam praestare valet, sibi appropriare, paratus compensationem, si casus ferat, fideliter exequi0;

b) *compensationem praestet pro toto damno* dc quo responderit iuxta clausulas conventionis, et iuxta usus ac leges vigentes, quibus tacite se conformaverit; eamque quamprimum, postquam res fortuito casu perierit7, et de hoc sibi sufficienter constiterit; secus, tenetur compensare assecurata damna per moram culpabilem causata.

836. VI. Obligationes assecurati: a) *Periculum rei assecuralae sincere manifestare debet pro sua dc eo notitia, illudquc, post assecurationem, culpabiliter non augere.*

Quodsi notabiliter auxerit, assecurator poterit contractum

4 Sic v.gr. Lehmkuhl, 1,1355; Merkelback. 11,595,111 minus perspicue definit suam opinionem. Codices generatim solent declarare tales contractus nullos, i.e. *annullabilcs.* Sic v.gr. CH 1795.

5 Sic v.gr. Genicot-Salsmans, 1,657,111.

5 Cf. Lehmkuhl, 1,1355-1357; Merkelback. 11,591; Noldin-Schmitt, 11,628; Hürth-Αβειλλν, *Dc praeceptis* 11,358; Tanqverey, 111,900-904; Vermeersch Π.460.

7 *Damnet quae rei assecuratae evenerint ex culpa gravi* assecurantis, imo, interdum etiam consanguineorum proximorum, ipsa lege civili ct conventione, expresse solent excludi ab assecuratione; similiter, vi legis et usus communis plerumque excluduntur pericula *extraordinaria,* quae praevisionem fugiunt, qualia sunt quae ex bello vel populari tumultu oriuntur. *Damna ex culpa mtre iuridica,* vel etiam morali sed *levi,* resarcienda sunt ab assecuratore nisi contrarium pactum fuerit; et cavendae clausulae *obscurae,* in quibus, inscip assecurato, huiusmodi pactiones includantur.

rescindere, assecuratus, vero, pretium semper proportionate augere debet. Si autem in declarando periculo rei *occultare rit circumstantias vel defectus,* quibus cognitis assecurator: a) *nullatenus consensit in contractum,* is invalidus est ex iure naturae, propter errorem substantialem circa materiam conventionis, seu periculum rei; *β) consensisset quidem, sed pro maiore pretio,* contractus iure naturae est validus, sed pretium proportionate ad periculum erit augendum, vel secus, compensatio, si res pereat, simili proportione erit reducenda; ex iure positivo talis contractus generatim nullus declaratur, sed quatenus periculum occultatum non fuerit notabile, valor naturalis ante sententiam iudicis teneri potest, aequitate et aestimatione proborum sic permittente. Cf. CII 1795.

b) *Pretium assecurationis solvere debet* tempore et modo in conventione statutis.

c) *Nihil potest exigere ab assecuratore,* si res assecurata *propria culpa morali* pereat, sive quia eam non curat, sive quia non eripit a periculo, sive quia destruit[8]9idemque valere solet secundum legem et conventionem, si id *culpa suorum familiarium proximorum* eveniat. *Quodsi fraudulenter compensationem ab assecuratore obtineat,* vel maiorem quam debitam, tenetur eam *restituere* vel proportionate minuere, nisi assecurator ultro illam offerat, ut aliquando accidit in damnis minutis, ad propriam commendationem.

Restitutio per se facienda esset ipsi assecuratori. Sed in praxi facile permitti potest ut fiat pauperibus vel causis piis. Nam: saepissime incertum est quis efficaciter damnum subierit, cum societates assecuratrices soleant sibi invicem securitatem praestare; praeterea, raro societates maiores ex non restitutione damnum notai I patiuntur, ideoque a restitutione ipsis, et non causis piis facienda, facile habetur excusatio; accedit, assecuratum, propter graves poenas imminentes, restitutionem administratoribus societatis assecurativa" vix posse facere modo apto ad compensandum veris damnificatis sine maximo damno proprio Inde fit ut, practice, fere semper possit probabiliter restitutionem facere pauperibus vel causis piis; sed haec urget sub gravi quando quaestio est de quant'tatc absolute gravi, nemo enim ditescere potest ex re aliena.

Applicationes: 1. *Iniustitiam* committunt, per debitam compensationem reparandam; a) *assecurali,* si a societate assecurativa obti-

[8] Iuxta CII 1796 infortunium, quod rei assecuratae obvenerit, communicandum erit cum assecuratore intra tempus praefixum, vel deficiente hac praevisione intra 2-1 horas post acceptam notitiam ab ipso assecurato. Secus non habet actionem legalem. Haec, cum habetur, non praescribit nisi post 15 anno*- (CH 1946).

[9] Si quando reparatio fieri nequeat statim propter gravissimum periculum famae, ruinae oeconomicae etc., .excusatio potest esse ad tempus, dum c* cumstantiae illae singulares durant.

nent indemnizationem pro re assecurata, quam ipsi de industria combusserunt aut cx negligentia graviter culpabili destructioni exposuerunt, aut ab incendio vel destructione, sine culpa eorum invalente, de industria non eripuerunt cum facile potuerint eripere; similiter, si indemnizationem acceperunt pro detrimento, quod de facto non subierunt, vel maiorem quam damnum susceptum, nisi quoad excessum societas assecurativa sponte voluerit donationem facere; *β) assecurantes,* si damnum, ab assecurato passum, compensare recusant, postquam sufficienter constat secundum conventionem esse solvendum, aut si, timore iniustae litis, cogunt asseeuratum ut contentus sit minore, quam par est, compensatione.

2. *Non est iniustum* cx parte assecurati : petere compensationem propter damnum, in quo subeundo habuerit culpam iuridicam aut etiam moralem levem vel dubie gravem, et acceptam compensationem retinere donec per iudicis sententiam non condemnetur; accipere totam compensationem a peritis taxatam vel ab ipsa societate assecurativa oblatam, etsi forte superet damnum perpessum.

3. *Assecuratus, qui propter damnum ab alio iniuste sibi causatum compensationem accipit,* et a *societate assecurativa* secundum conventionem, et simul *a damnificante,* potest, ut nobis videtur, duplicatam compensationem accipere et retinere, quia per accidens duplicem titulum legitimum indemnizationis habet. 'Si tamen damnificans cognoverit rem esse assecuratam, reparare debet societati assecurativae, vel probabiliter etiam pauperibus quia ei, non domino rei, fuit damnificator efficaciter iniustus.

ARTICULUS II

De quibusdam assecurationibus in specie

837. A. I. Assecuratio vitae duplici modo intelligi solet: a) *aut in favorem ipsius assecurati,* qui, pro certo praemio semel vel quotannis solvendo, acquirit ius ad certam compensationem semel vel quotannis accipiendam, si determinatam aetatem, v.gr. sexaginta annorum attingat ; *β)* ; *aut in favorem tertiae personae,* cuius interest asseeuratum vivere, generatim coniugis vel heredum assecurati, qui, pro praemiis ab assecurato solutis, ius obtinent ad determinatam summam pecuniae a societate assecuratricc percipiendam, cum assecuratus moriatur. Possunt alii contractus accessorii accedere ad principalem, vel ipse contractus principalis iniri potest non circa vitam sed circa infirmitatem, praematuram invaliditatem, etc.

838. II. Principia generalia: 1. *Contractus est licitus et iustus, quando periculum quod societas assumit aequa-*

fur praemio quod solvit operarius. Ubi societates assecurativae privatae libere concurrunt, ista aequalitas per se plerumque facile existit. Iniustitia facilius aliunde evenire potest, sci. cx reticentia aut falsificatione circumstantiarum personalium assecurati, vel ex clausulis obscuris et complicatis statutorum, quae contineant condiciones quarum significatio non pateat nisi societati assecurativae, quae sic fraudulenter abutitur simplicitate et bona fide assecurati.

2. *Contractus est per se invalidus, iam ante* jch/ch-*tiam iudicis, si ab assecurato negantur vel reticentur circumstantiae quae societatem assecuratricem movissent ad non contrahendum, si eas cognovisset.*

Ratio est quia in tali casu existit error substantialis circa periculum susceptum, quod est obicctum contractus. *Nihilominus, sunt societates,* v.gr. Banco Vitalicio de Espana, quae suis statutis declarant contractum, originarie invalidum propter errorem vel fraudem substantialem, sanari post lapsum temporis determinati, v.gr. post quinquennium, si interea nihil assecurato acciderit.

In his casibus, assecuraraius, qui mentitur, peccat, sed postquam societas assecurativa firmum habet contractum, ad nullam restitutionem tenetur et omnia iura sibi in contractu concessa vindicare potest.

3. *Valet contractus, sed ad aequalitatem est reducendus, si negatur vel reticetur circumstantia, qua cognita, conventio facta quidem fuisset, sed pro maiore pretio,* v.gr. si occultetur bona a-cl mala fide morbus, quo probabilitates sanitatis minuuntur, vel si diminuuntur de aetate quinque anni. *Si tamen societas assecurativa nihil investiaet* circa defectus corporis, morbos, etc., assecuratus non videtur obligatus ut sponte cos manifestet: nam merito *praesumitur* societatem de industria hanc condicionem omittere ut plures clientes allidat, vel aucto praemio solvendo ab hac incertitudine compensari.

Ratio propositionis est quia altera pars vult ct exigit acquivalentiam praestationum, idcoquc augeri debet praemium ab assecurato solvendum vel rest'tui pars pensionis fortasse ab assecuratrice societate nirma proportione percepta Qiiodsi societatis statuta determinent ta'cs contractus esse *nullos,* ct iura quaecumque, assecurato fraudulenter agenti, denegari, *invahdifas* quidem sustineri debet iam ante sententiam [10] propter defectum consensus in assecurante, sed

10 Alii aliter loquuntur Grv rcnT-SAi smaxs. T.658: VIII.1 d;cit: 4lEtiam ante iudicis sententiam invalidus est contractus si negata vel reticita est circumstan-

assecuratus non videtur iniuste agere si, ante sententiam iudicis, se *occulte compenset a praemiis solutis* usque ad detectionem nullitatis ex parte assecurantis, quia clausula, ei negans in casu quaelibet iura, considerari posse videtur ut poenalis, saltem quando non intercessit mala fides in occultatione[11].

4. ***Validus et ah utraque parte tenendus*** *esi contractus in quo*: a) *negatur vel reticetur circumstantia levis momenti, qua cognita perinde initum fuisset contractus;* b) *non manifestatur circumstantia, notabilis quidem, sed ab assecurato tempore assecuralionis ignorata· vel scientia singulari el speciali nota.*

Ratio prioris est quia consensus utriusque partis de re substantialiter eadem existit; quodsi clausulae statutorum dicant *quemlibet* errorem invalidare contractum, censentur appositae ut societas assecurativa habeat facilem defensionem contra fraudes, quin sustineatur invaliditas in casu exposito, nisi postquam eam invocaverit assecurator.

Ratio, autem, posterioris est, quia societatis assecurativae est suscipere pericula, quae, diligentia moralitcr possibili medici vel ipsius assecurati, detegi non potuerunt; imo, si quis, ex observationibus extraordinariis quibus se subjecerit apud specialistas, noverit circumstantiam communi scientiae imperviam, non improbabile nobis videtur posse eam occultare, allegando ignorantiam (communem). Clausulae invalidantes, quae societatem assecurativam protegerent contra quemlibet vitium occultum existons vel contra quemlibet fraudem etiam in re parvi momenti, non essent aequitativac.

Applicationes: 1. *Assecuraridus habet strictam obligationem respondendi veritatem* medico societatis assecurativae, eum examinanti in ordine ad informationem pro contractu ineundo; idque valet etiamsi his responsis medicus ducatur ad detectionem occultissimi et communiter impervii morbi. *Secus tenetur reparare omnia damna* quae ex sua occultatione fraudulenta eveniant assecuraton'

2. *Si assecuratus bona fide reticuerit circumstantias,* quae contractum faciunt *invalidum,* potest soluta praemia recuperare, sed compensationem exigere non potest, nec ea accepta frui.

3. *Si assecuratus mala fide occultaverit circumstantiam,* quam censebat substantialem, graviter peccavit in re gravi; sed contractus *valet,* si de facto circumstantia fuerat accidentalis, et ipse non tenetur erga assccuratorem nisi ad augendum proportionate praemium solvendum.

tia qua notabiliter minuatur probabilitas vitae ab assecurando protrahendae, ita ut assecurator, veritate cognita, contractum nullatenus inire voluisset." Aliter Lshmkuhl, 1,1364; *Casus* 1,922.

Cf. FekkEkES-Mondria, 1,1064 q.3.

B. 1. Assecuratio contra accidentia eo tendit nt operarii, praesertim, securi reddantur contra infortunia, quae *corporalem causant laesionem,* vel generalius, contra quoslibet casus in quibus *zdre.t ad laborandum reddantur invalidae,* ita ut societas assccurativa saltem partem expensarum, quae periculo causantur, solvat, aut partem salarii cessantis tribuat.

Societates assecurativae existunt in genere ut societates privatae, sub statuto, quidem, legali ordinatae ct inspectioni Status subiectac. Assecurationes ipsae aliae sunt *liberae,* aliae *obligatoriae* In obligatoriis, praemium solvendum societati assecurativae colligi solet partim cx salario ipsorum assccuratorum, partim ex bonis patronorum, partim interdum, ex aerario publico.

839. II. Principia generalia: 1. *Assecurationes contra infortunia laboris ita intelliguntur, ut ius ad pensionem non acquiratur nisi illa evenerint in labore peragendo.* Sed exercitium laboris latius est intelligendum, ita ut comprehendat etiam accessum ad locum et recessum c loco laboris, itemque quietem inter laborandum, ibidem inter laborandum, susceptam, v.gr. ad prandendum.

2. *Compensatio non debetur pro infortunio ex gravi culpa vel temeritate operarii eveniente.* Ratio est quia, nisi explicite ita conventum sit, saltem implicite certo constat de voluntate assecurantium exigendi omnino ut rationabilis cura habeatur et pericula temeraria pro viribus caveantur.

3. *Qui compensationem iniuste acceperintenetur ad restitutionem,* secundum exigentias generales iustitiae. Quodsi restitutio fieri non possit, sine gravi damno, ipsi societati assecurativae, fiat saltem pauperibus aut causis piis.

Applicatio: *Si medicus societatis assecurativae,* sive sponte sive corruptus ab assecurando, hunc *non examinet,* vel falsum testimonium pro co ferat, substantialiter decipiendo societatem, *debet reparare iniustitiam* quam sic faciat erga assecuratorem. *Assecuratus quoque ad hoc tenetur,* secundario tamen loco et hypothetice, sci. si medicus non satisfecerit. Et in hoc casu *non videtur convalidari contractées* assecurationis neque per clausulam sanatoriam secus confirmantem, cx voluntate societatis assecurativae, contractus ab initio nullos propter defectus reticitos.

CAPUT II

De ludis

(CH 1798-1801)

Sub hoc titulo comprehendimus *ludum simpliciter dictum* (a.l) et quae ad ludum accedunt, *sponsionem* (a.2) et *loteriam* (a.3).

S.Thomas, *S.th.* 2-2 q.168 a.2-4; S.Alfonsus, 1.3 n.869-903; Molina, *De iustitia ct iure* tr.2 d.508-521; Luco, *Dc iustitia ct iure* d.31 sect.1-6; SÂMchez, *Consilia moralia* 1.1 c.8; Tanquerey, 111,905-910; UbaCH, 1,1024-1032; Deshayes, *Aléatoires:* DTC 1,697-703.

ARTICULUS I

De ludo

840. I. Ludus multipliciter sumitur: a) *pro sermone* facetiis condito, ad animorum recreationem ordinato, qui potius nomen accipit ioci; *β) pro actione* vel certamine recreative vel virium roborativo, quod, docente S.Thoma, ad virtutem eutrapeliae pertinere potest sub debitis adiunctis peractum1; γ) *pro contractu,* et sic definiri potest: *conventio qua duo vel plures inter se paciscuntur de praemio victori tradendo.*

Intelligitur *contractus onerosus, in quo periculum damni et spes lucri ab utroque habetur;* nam inire potest etiam ad modum sponsionis vel promissionis, in qua unus nullum periculum subeat et praemium alterius liberalitate expositi obtinere possit, servatis dumtaxat fideliter condicionibus ab hoc determinatis.

841. II. Dividitur, pro diverso gradu alcae susceptae, in: a) industrialem, in quo spes praemii et periculum jacturae magnae, ex parte, pendent a dexteritate et industria ludentis, v.gr. in ludo schacorum (ajcdrez); ά) aleatorium, in quo praecipuas, saltem, partes habet fortuna ct causalis eventus, v.gr. in ludo alearum (dados); r) mixtum, in quo exitus partim a dexteritate, partim ab alea pendet, v.gr. in ludo chartarum (naipes).

842. III. Principia: 1. *Ludus non est in se ipso inhonestus; attamen, ad lucrum dumtaxat ordinatus, est valde periculosus.*

1 *S.th.* 2-2 q.168 a.2.

Ratio prioris est quia, ex natura sua, ordinatur ad convenientem corporis et animi relaxationem ideoque in se ipso est quid indifferens, quod ratione finis et circumstantiarum fit bonum vel malum. Ex S.Thoma dictum est supra eum, ad conveniens levamen hominis susceptum, pertinere ad virtutem *cutrapcliae,* seu bonae conversationis et jucunditatis in humana societate, licet in hoc ipso peccari possit sive per *excessum,* si quaeratur in verbis vel actionibus turpibus aut nocivis vel non servata moderatione, sive per *defectum,* si nihil delectabile exhibet, vel circumstantiis personarum, locorum, temporum non congruit, vel aliorum delectationem impedit[2].

Ratio posterioris est quia ludus, ad finem lucri susceptus, facillime trahit ludentem ad prodigalitatem, avaritiam, impietatem, otiositatem, mendacia, etc.

2. ***Ad iustitiam ludi requiruntur:*** a) *libera dispositio de re ludo exposita;* b) *contractus libere initus, et* c) *sine fraudibus ludi regulis adversantibus;* d) *per se, moralis aequalitas pericidi in utraque parte*[3]. Explicatur:

Ada): Si ludens non habet liberam dispositionem *rei propriae,* sive quia eam debet creditori, sive quia eiusdem administratio vel usus pertinet ad alium, semper laedit iura istorum rem talem exponens. *Si exponit rem alienam,* furto ablatam, apud se depositam, etc., similiter *laedit eo ipso iustitiam.*

Ad eventum autem ludi quod attinet: a) *si ipse vincat, potest retinere lucrum,* tanquam fructum industriae personalis, *si habuerit bona propria,* cx quibus paratus fuerit solvere competitori in casu adversae fortunae; non autem in hypothesi contraria, quia alteri parti spem lucrandi nullius valoris contulit, ideoque lucratam, in contractu nullo, pecuniam tenetur restituere;

β) ***si altera pars vincat, non potest rem alienam accipere,*** et acceptam tenetur domino restituere[4], nisi forte existât ratio ut eam reddat competitori ad lucrum sibi debitum efficacius ab eo vindicandum; quodsi victor rem alienam praemio expositam retineat, victus tenetur indemnificare dominum rei.

Ad b); Coactio *physica,* quae tollit consensum, et defectus *deliberationis* in semi fatuo, semiebrio, etc., contractum facit essentialiter nullum. Coactio *moralis,* metu gravi aut dolo illata, nisi ultima incidat in errorem circa substan-

[3] *Cf.* S.F. de Sales, *Introducciôn a la vida devota* c.31.
[4] Cf. St.Willems, *Dc contractu ludi:* CollatBrug 39 (1939) 218-223.
[5] Cf. Molina, tr.2 d.518; Luco, d.31 n.13-19.

•iam contractus, hunc iure naturae non invalidât, ideoque, qui metum passus est, potest praemium retinere si victor evadat, illud enim obtinuit sine iniuria ; sed secundum probabiliorem sententiam moralistarum, aliis quidem rationibus ab aliis sustentatam, qui alium metu ad ludendum pertraxit, debet et lucrum restituere si vincit et praemium solvere si vincitur. Ratio nobis probabilior videtur esse quia retentio lucri ex parte illius, qui iniuste ad ludendum constrinxerit, esset iniuriae illatae continuatio in suis effectibus5.

Ad c) : *Fraudes a legibus ludi alienae* 6 efficiunt ut, qui eis victoriam obtinuerit, *teneatur praemium restituere,* et insuper alterum compensare pro spe victoriae, quam suis fraudibus illegitimis ei abstulit.

Ad d): *Cum agatur de contractu oneroso,* per se tenet principium *aequivalentiae* in praestationibus, ideoque periculum infortunii et spes lucri debent esse moraliter aequales in utroque. Aequalitas ista esse debet tum ex parte *condicionum* ludi et *praemii* solvendi, nisi alteruter cedat in aliqua re vel aliunde aequalitas efficiatur, tum ex parte *dexteritatis* seu peritiae in ludo non pure aleatorio.

Inaequalitas, tamen, dexteritatis non nocet iustitiae: a) Si *excessus in uno non sit notabilis,* stricta enim aequalitas haberi nequit et usu ita receptum est ; *β) si excessus peritiae compensetur* condicionibus favorabilioribus alteri concessis; 7) *si minus peritus conscius de motabili excessu dexteritatis* in alio, vel ab hoc serio (k re admonitus, nihilominus sciens volens ludere velit, nam scienti u volenti non fit iniuria; δ) *si uterque peritiam alterius ignorans, et* sibi fidens, *ultro se exponat* pari periculo inveniendi colludentem notabiliter peritiorem.

Applicationes: 1. *Pictor in ludo cum minorenni, uxore,* alio-ve, qui *liberam* bonorum expositorum dispositionem non habeat, tenetur lucratam pecuniam *restituere ei,* cui competit illius usus vel administratio; si tamen luserit cum *religioso votorum simplicium ie*

5 Sic Luco, d.31 n.28; Gessio, 1.2 c.28 dub.2; Merkelbach, 11,596 B; Tasqverky, 111,908 etc, S.Axfonsus, 1.3 n.880, probabilius censet victorem, etiamsi metum iniustum incusserit, posse praemium retinere, nisi alius rescissionem contractus petat, quia "damnum non provenit ex iniuria sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu", nam, qui metum passus est. "sicut perdidit, ita aeque potuisset lucrari"; similiter Molina, tr.2 <1.516; Aertnys-Dame*. 1,971,2.°; Ubach, 1,1027, etc. Sed haec ratio non videtur efficax, quia damnum, etsi immediate casui debeatur, mediate tribuendum est metui iniusto. qui fuit causa ut victus tali casui exponeretur. Genicot-Salsmans, 1,660 aliam addit rationem, cur restitutio facienda sit, ut vult sententia nobis probabilior, sci. quod metum incutietis plerumque certus erit de victoria propter fraudes vel praevalentem peritiam, quae tollit aequalitatem periculi ad contractum necessariam.

° *Non prohibentur* astutiae, cautelae, simulationes industriae consuetudine et usu probatae, v.gr. fingere malum ludum, chartas alterius eas non custodientis inspicere etc.; utique vero chartas signis notare, puncta pauciora pro adversario numerare etc. Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.882; Genicot-Salsmans, 1,660,111

suis bonis illicite disponente, videtur posse acceptam iam pecuniam retinere, etsi eius traditionem, absque facultate a superioribus obtenta, exigere nequeat.

2. *Notabiliter perilior luda s cum u!i(>:* α) si dexteritatem suam *dolose occultat,* iniuste agit, et damna, exinde alteri causata, compensare debet; Ô) si eam neque exhibet neque occultat, sed alteri libere ct imprudenter ludum offerendi *simpliciter acquiescit,* secundum probabiliorem sententiam lucrum percipere nequit, quia defuit in contractu ineundo aequalitas periculi et spei7;*

7) si de ea alterum, etiam non credentem, *serio animadvertit,* ac praesertim si ei in compensationem frustra offert condiciones favorabiliores, tuto potest retinere lucrum ab alio sua imprudentia expositum,

3. *Ad liceitatem ludi requiritur ut is:* a) *sit honestus, tum in se tum in suis circumstantiis;* b) *nulla lege prohibeatur;* c) *praemium expositum non sit nimium3.* Explicatur:

Ad a): Res est clara: Ludi turpes, obsceni, occasionem proximam rixis, scandalis, peccatis praebentes, *ipso iure naturae* absolute prohibentur; alii prohibentur *ex circumstantiis* personarum, temporum, locorum, vel ex modo ludendi; sed non absolute.

Frequentatio ludorum, praesertim *diu* protractorum, implicat negligentiam officii, rei familiaris aliarumquc obligationum; *nimia cupiditas,* et affectus, quo quis totum animum ad lucrum vertit, praeter prodigalitatem causât rixas, mendacia, verba irreligiosa vel iniuriosa, ctc.; *locus* est circumstantia peccaminosa propter scandalum et occasionem peccandi provenientem cx summis magnis quae in eo exponantur, cx mulierculis illuc convenientibus, etc.'; *finis* lucri, ad quem unice ordinetur ludus a ludente, ex seipso non facit illum inhonestum; *praemium expositum* si cx utraque parte consistat in precibus vel rebus sacris, per se non est illicitum, etsi periculum irreverentiae facile latet; si autem unus rem spiritualem exponit, alius vero praemium temporale, ludus generatim illicitus erit propter periculum irreverentiae et simoniae, sed vera simonia non videtur adesse, quia res spiritualis non permutatur pro temporali, sed solvitur a victo propter obligationem, quam sub hypothesi infortunii suscepit10.

Ad lucrum, ex ludo perceptum quod attinet, secundum sententiam alibi probatam, illud retinere licet quatenus non fuerit iniuste ob-

7 Sic v.gr. Lugo, d.31 n.44-49; Molina, tr.2 d.517; Genicot-Salsmans, 1.660,1V; Noldin-Schmitt, II,623b. Probabilis, tamen, habetur aliorum sententia, permittens peritiori praemium, si nulla fraude vel dolo alterius temeritati ansam dederit, quia damnum victi, in casu, propriae ignaviae debeatur. Hinc opinionem, in praxi tutam, referunt v.gr. Ballerini-Palmieri, n.918; Merkelbach, 11,596 D; Tanquerey, 111,910.

» Cf. St.Wïl lEms, *Dc contractu ludi:* CollatBrug 39 (1939) 223-225.

* Cf. Lehmkuhl, 1,1373.

'° Nihilominus S.Alfonsus censet adesse simoniam (1.3 n.882,13) cique adhaerent plures, praesertim Redemptoristae, ut Aertnvs-Damex, 1,972 q.2; Marc-R^vs, T,1168 4.°

tentum; licet quoque illud ab altera parte exigere, sed haec non est stricte obligata ad obtemperandum exigentiae.

Ad b): *Lex civilis vix obligabit in conscientia ut ludus habeatur ipso facto irritus,* ita ut lucrum perceptum sit, a victore, in conscientia restituendum; facilius potest esse *prohibitiva* in conscientia, praesertim in quibusdam ludibus plane aleatoriis periculorum plenis; sed generatim apud nos *limitatur ad denegandam actionem civilem* tum ad urgendam solutionem tum ad exigendum praemium, vel ad illud iam solutum repetendum, nisi agatur dc ludis qui in exercitatione corporis ct virium consistunt (cf. CH 1798.1800); et in tali casu iuris naturalis exigentias intactas relinquit; quodsi *actionem concedat* ad exigendum lucrum ex ludo prohibito, et sententia feratur, ei in conscientia standum est. Unde, in ludis ceteroquin licitis, standum erit exigentiis iuris naturalis.

Lex ecclesiasticae 138 praescribit clericis ne ludis aleatoriis, pecunia exposita, vacent, quippe qui statum clericalem dedecent.

Praemium ex ludo prohibito perceptum retineri potest, nisi per sententiam iudicis reddendum collusori decernatur; sed victus in ludo prohibito, non est probabiliter obligatus ad solvendum praemium, quia lex positiva videtur obligationem naturalem auferre.

Ad c): Qui magnam vel supra vires pecuniae summam ludunt, committunt saltem peccatum *prodigalitatis,* ex genere suo levem, oppositum recto usui bonorum fortunae, quem rectus ordo societatis requirit11; saepe autem accedit peccatum grave *contra pietatem,* si ea pecunia sit necessaria alendae familiae et educandis filiis; sed non videtur peccare *contra iustitiam,* qui pecuniam propriam familiaribus destinandam ludo exponit, ideoque victor non potest obligari ad restituendum lucrum ex ea perceptum 12.

Applicatio: *Si quis ludit cum animo se non obligandi ad solutionem* si perdat, nullum contractum init, et debet restituere si quid lucretur; si autem animum habeat *non praestandi solutionem* si perdat, peccat quidem in tali animo, sed videtur lucrum licite nesse retinere, sicut praemium alteri solvere debuisset si sortem habuisset adversam u.

u Ex CH 1801 iudex potest reicere pet'tionem, qua compellitur debitor i solvendam quantitatem amissam in ludo licito, quando haec quantitas est excessive; potest quoque eam imm;nuere quatenus excedat usum boni patrishnlilias.

a S.F. DJ? Sa l KS minus probabiliter opinatur haberi in ult:mo casu peccatur contra iustitiam *(Intrt. ducciôti a la v<da drvota* p3 c.31). E'tis «entenPam bibere potest virtus ut ab ohl'cation tradendi totam summam amissam se li bcrum habeat. Cf. No l d in-Sc h mi t t, II.614.

u Contradicunt plures cum Le s s io, 1.2 c.26 n.31 quia sic ludens fratiduler ter decipit collusorem, qui noluisset ludere si istam determinationem cognovisset.

ARTICULUS II

De sponsione, sortitione, loteria

§ 1. *De sponsione*

843. I. Sponsio est *contractus conscnsualis quo duo vel plures, de veritate rei vel eventus contendentes, praemium spondent ei qui veritatem assequatur*[14].

Sponsio generatim est *bilateralis,* sed potest esse etiam *unilateralis,* inducens obligationem cx una parte tantum, v.gr. si unus promittit se alteri 500 pesetas daturum, si res sit ut hi asserit. Fit, etiam ut quaedam societates conferant singulis, qui modicam summam solvant, *ius decertandi circa veritatem alicuius eventus* praemiumque obtinendi pro victoria in tali concursu.

844. II. Principia: 1. *Sponsio unilateralis obligat, per se, ex fidelitate et sub levi,* nisi intentio spondentis fuerit obligandi se ex iustitia et sub gravi pro subiecta materia.

2. *Ut sponsio sit insta requiritur: ut spondentes libere disponant de re quam spondunt; ut sit moralis aequalitas inter spondentes quoad spem lucri et periculum iacturae; ut res de qua- habetur contentio, sit respectu utriusque contendentis, incerta.*

Haec facile patent cx his quae dicta sunt agendo de ludo. Notetur aequalitati morali posse aliquem sponte *cedere in nonnullis,* eamque tunc haberi quoad praemium, quando hoc *proportionatur Probabilitatis gradui unius partis respectu alterius* circa rem vel eventum eodem modo ab utroque intellectum; unde possunt aliquando sponderi decem v.gr. contra quinquaginta ".

3. *Ut sponsio sit licita caedem requiruntur condiciones, quae pro ludo expositae sunt: sit de re honesta, non inductiva ad peccatum, lege non prohibita, moderata quoad praemium.*

Patent haec omnia cx dictis in articulo praecedenti circa l:ccitatem ludi. CH 1798-1799 prohibet sponsiones dc rebus, quarum exitus cx integro pendet *a casu;* et sponsori, qui in eo vicerit, *negat actionem* ad repetendum praemium ; sicut vicissim, qui praemium

M » St.Willems. *Dc confractu sponsionis:* CollatBrug 39 (1939) 314-316.
u "Ad servandam aequalitatem opus est, ut, si cx tua parte probabilitas futuri eventus ſ e.gr. duplo maior quam ex alia parte *a* te etiam spondeatur summa maior duplo; nam spes quam tibi alter affert vincendi est duplo maior ea quam tu alteri praestas" (Ballerini-Palmieri, III tr.8 p.3 n.566).

solverit, nequit illud repetere nisi dolus intercesserit aut fuerit ludens minorennis aut ad administrationem bonorum inhabilis.

Applicationes: 1. *Otii absoluti· Certus c:t dc re vel /acto,* cui alter contradicit, non potest per se sponsionem inire, et quidem: a) *si incertitudinem simulet* ut alterum alliciat ad spondendum, contractus invalidus est ob defectum aequalitatis, et lucrum non potest percipi nec retineri ; *β) si dubitare incipiat* propter contradictionem alterius, potest sponsionem acceptare, praesertim si alteri subiectivam quasi-certitudinem manifestet, ut morem gerat contradictori; 7) *si certitudinem serio attestatus,* inveniat alium contradicentem et ab hoc ad spondendum invitetur, sponsio, probabiliter, valet pracmiumque retineri potest, sive quia alter sp mdens censetur inire contractum unilateralem sive quia voluntas condonandi in eo praesumi potest, praesertim ubi agitur dc summa modica[17]. Contradicit tamen sententia probabilior, quia sponsio, saltem si sit notabilis valoris, incatur ab altero non animo gratuito sed propter errorem, in casu substantialem, cx quo certum periculum et nullam spem suscipit pro nullo periculo ct certa spe contraria[78].

2. *Sponsio circa ingluviem, aut potum,* aut turpem actionem, sic inita ut is praemio afficiatur qui plus voraverit, biberit, etc., *certo est invalida,* siquidem obligatio ad facienda illicita suscipi nequit. Post patratam rem illicitam, practice, licet praemium sponsione promissum *et petere vel retinere, et petenti denegare.* Sponsio circa peccatum. quae ad peccatum non sit inductiva, v.gr. de dando alicui praemio si non peccet, licita imo ct laudabilis esse potest[1*].

§ 2. *De sortitione et loteria*

845. I. Sortitio, in genere est *contractus, quo convenitur ut res aliqua inter plures dividatur vel uni assignetur, adhibitis sortibus diversis ad determinandum beneficiarium;* sic v.gr. sortibus dividi potest hereditas quoad diversas partes inter heredes, vel res litigiosa uni ex contendentibus integra tribui.

Loteria est species sortitionis, *qua pro determinato pretio emitur spes obtinendi rem aut praemium inter plures sortiendum.*

Praemium solet esse aut unicum aut constans diversis rebus diversi valoris, inter plures ope sortitionis distribuendis, ita tamen ut plurcs nullum praemium accipiant.

ie Sic v.gr. SAnCHEZ, *Consilia moralia* 1.1 c.S n.S-14; Genicot-Salsmws, 1.662,1.°; Noikin-Sciimitt, 11,620.

” "Qui expresse et instanter monitus, in pertinacia perseveraret, suae temeritatis damnum imputare deberet, ut nobis videtur, nec alteram partem renuentem restituere haud facile cogeremus” (G.J.Waffei.aert, *Dc iustitia* 1,710) Genicot-Salsmaxs. 1,662; cf. St AVim.KMS, *Dc contractu sponsionis:* ColbtBmg 3 (1339) 316-317.'

« Cf. S.Ai.fonsus, 13 n.879 cui haec opinio “multo probabilior” apparet; Lur.o. <1.31 n,81-83; Molina, tr.2 d.508.

w Cf. S.Ai.fonsus. 1.3 n.870; Luco, d 31 n 75; Gex icot-Salsmans, 1,662,-

846. II. Principia: 1. *Sortitio, adhibita ut res pluribus communis inter eos per partes dividatur aut* u«i fx *integro adseribatur, est licita dummodo sortes ita disponantur ut pro omnibus eadem sit probabilitas.*

Ratio patet, quia in tali hypothesi singuli habent *similem spem lucri ct periculum infortunii,* in quem voluntarie consentiunt. Aliunde, si condiciones honestatis naturalis et iustitiae serventur, nihil vetat quominus quis pretio emat ius acquirendi quod per sortem ei assignetur.

2. *Ut sortitio sit iusta requiritur:* a) *proportio inter pretium et spem obtinendi praemii;* b) *absentia fraudum;* c) *lucrum moderatum in institutore sortitionis.* Explicatur:

Ad a): Hoc exigit *per se* principium aequivalentiae, quod in contractibus onerosis applicatur. *Per accidens,* tamen, quando sortitiones (lotcrias, tombolas) instituantur ad fines caritativos vel pios, aut in favorem institutionis artisticae, scienti ficae, etc., et ut tales nuntiantur, licet istam proportionem non servare, quia pretium in talibus adiunctis magna ex parte habet rationem donationis.

Ad b): *Fraudes* in educendis schedulis aliisve instrumentis sortitionis, ut praemia aliis potius quam aliis tribuantur, vel ut apud ipsum institutorem remaneant, etc., *laedunt strictam iustitiam* commutativam, et indigent reparatione.

Ad c): *Lucrum immoderatum instituendis sortitionem signum esse potest iniustitiae;* nimirum, per se, lucrum ex sortitionibus obtentum idem esse deberet, quod in aliis honestis negotiis obtineri solet[20]; *attamen,* ratione aleatorietatis, et dummodo revera detur probabilitas infortunii etiam pro institutore, lucra maiora, quae sine fraudibus obtineantur, licita possunt reputari[21]; imo, *per accidens* ex fine, consuetudine ct concurrentium consensu, loteriae nationales et pro causis piis iuste obtinent magna lucra, quia excessus habet rationem tributi vel eleemosynae voluntariae.

3. *Leges positivae quae usum sortitionis limitant, optimae quidem sunt, sed considerantur ut poenales.*

Ratio prioris est quia sortitiones frequentes et nor-

20 Sic v.gr. Lehmkuhl, 1,1369: Merkelbach. 11,602.

21 Sic v.gr. Noldin-Schmitt, 11,526; Gexicot·Salsmans, 11,663. Attamen ubi incongrue modo et semper crescit lucrum instituentis sortitionem, signum est ant intercedere fraudem aut proportionem inter pretium et spem praemii non servari.

inis non definitae, pluribus abusibus ansam praebent, fraudibus, vanae spei lucri, prodigalitati, etc.[22].

Ratio posterioris desumitur ex inspecto fine legislatoris ct ex interpretatione communi. Nihilominus clerici et religiosi perspectas habeant leges civiles oportet ad scandala et incommoda opportune vitanda.

CAPUT III

De operationibus bursae

Operationes, quae in bursa peraguntur, aliae ad *emptionem-venditionem* trahuntur, aliae magis dc indole *indi et sponsionis* participant, unde et speculationes bursae dicuntur.* Quamquam ex dictis dc hisce contractibus pleraque iam solvuntur, iuvat quaedam in particulari ad eas applicare vel de eis notare, ut melius carum *natura innotescat,* et de earum *liceitate* indicium feratur.

G.Bicchierai, *II monde dcgli affari c la morale* (Brescia 1935) p.197-239; Ferreres-Mondria, 1,1071-1085; Genicot-Salsmans, 1.664-665; Tanquerey, 915-920; Merklbach, 11,599-601;; Leduc-Brouillard, *Bourse:* DictSociol 4,137-166; A.de Pietri Tonelli, *Borsa:* Encyclltal 7,519-529; Antoine, *Cours d'économie sociale* p.2 c.13 a.15; A.Müller, *Notes d'économie politique* (Paris 1938) II p.322-386; O.Senillinc, *Kathalischc IVirtschaftscthik* (Munich 1933) 270-278; O.von Nell-Breuning, *Grundsügc der Borscnmoral* (Friburgo de Br. 1928); F.Baudhuin, *Code économique ct financier* (Bruscias 1942) 171-276; Deville, *Les opérations de bourse devant la conscience* (Lyôn 1884).

Summa rerum dicendarum: Ex ordine agimus de *notionibus* et *divisionibus,* et de *moralüate* istarum operationum et speculationum.

847. I. **Bursa,** prout hic sumitur, est *locus, publica auctoritate pro commutationibus valorum et rerum fungibilium non praesentium constitutus, quo negotialiores conveniunt, ut sua negotia commercialia facilius expediant*[2].

Nomen mutuatum dicitur a caupona brugensi, cuidam Van der Burse pertinenti, ad quam seculo XIV negotiatores conveniebant[3].

Operationes, peraguntur interveniente publico mediatore, agente, sci. cambii vel commercii (agente dc Cambio y

22 "Lugenda, tamen, videtur praxis societatum, in specie gubernii aut municip orum, ubi lotenas instituunt solis incertis ac quandoque ingentibus praemiis propositis, quibus centena milliaque hominum suas pecunias congerunt cum valde tenui spe lucrandi magnas copias absque ullo labore vel merito' (Heylen, *Tr. de iurc et iustitia* 482, provocans ad iudicium jurisconsulti Planiol, et moralistarum Brouillard atque Willems).

1 Sed cf. n.850.

2 Aliquando bursa dicitur *summa operationum* in bursa peractarum, vel etiam coetus personarum quae bursae operationibus incumbunt.

* Iam saeculo XIV extitit Lugduni bursa, auctoritate publica erecta, ad nuam valorum negotiatores conveniebant ex Germania, Flandria, Longobardia, Florentia aliisque locis; hanc cito aliae Parisiis et alibi sequebantur.

Boisa, corredor de Comercio), quamquam per se patent omnibus, qui de rebus suis disponere possunt.

Distinguuntur ratione operationum, quae peraguntur: a) PECUNIARIAE seu argentariae, si operationes versantur circa valores aut titulos, v.gr. actiones vel obligationes; *b)* mercatoriae seu commerciales, si operationes versantur circa mercimonia, ut triticum, caphaeum, oryza, sacharum, lanam.

Finis bursae eiusque *Utilitas* in eo potissimum reponitur quod, convenientibus multis emptoribus unius regionis vel etiam plurium provinciarum aut nationum per media communicationis moderna, valores et merces magna quantitate in *commercio ponuntur* Ex quantitate, autem, et qualitate rerum facilius *pretium stabilitur,* et *augendae vel minuendae productionis* convenientia melius d'gnosci potest, unde quaedam denuo pretii stabilitas speratur. Bursae pecuniariae, in particulari, faciliorem reddunt collocati nem pecuniae commodioremque efficiunt eius possessionem a magnis industriis, quae titulos cedunt, requisitam[4].

848. II. Operationes bursae intelliguntur *contractus plus minusve aleatorii, qui in bursa peraguntur,* generatim interveniente agente cambii vel commercii ; nam propter periculum abusus, iure non interveniunt in bursa nisi personae autorizatae, peritia et honestate commendatae.

849. III. Distinguuntur operationes: a) de praesenti (al contado), *quae emptioni-venditioni assimilantur,* nam in eis merces et Azalores numerata pecunia hic et nunc emuntur et venduntur, ita ut statim vel intra breve tempus hinc pecunia, inde merces vel valores, tradantur; v.gr. si quis emit in bursa titulos debiti publici fenerantes 3,50 pro 100 ad cursum 83 pesetarum pro valore 50.000 pesetarum nominalium, debet impendere 83 X 50.000 : 100 = 41.500 pesetas. Huiusmodi operationes, si fierent extra bursam, non essent mercatoriae, sed simplices emptiones-venditiones, codice civili regulandae ;

b) de futuro, seu *ad terminum* (a termino), quibus merces vel valores hic et nunc venduntur et emuntur, sed eorum *traditio ct exeeutio contractus,* secundum condiciones nunc statutas, *locum habet post certum tempus,* generatim die primo et decimoquinto cuiusque mensis, qui dicitur *dies liquidations.* In his, igitur, operationibus continetur aliqua *speculatio,* utrimque periculum, utrimque spem continens sicut sponsio, et simul sagacitati et prudentiae sua pars corre-

4 V.Heylen, *Tr. dc iure ct iustitia* p.485; cf. Noldin-Schmitt, 11,632.

spondet sicut in ludis; emptor ludit *ad elationem* (juega a la alza), sperans pretium auctum iri die liquidationis et sc lucrum sic facturum ; e contra venditor sperat pretium diminutum iri die liquidationis ct protegitur ludendo *ad depressionem* (juega a la baja). Quia in his operationibus merces et valores venduntur non in individuo determinati, periculum fert venditor usque ad diem liquidationis.

Operationes ad terminum inultas varietates habent; sunt, enim, inter alias: a) *Ad terminum fixum* (operaciôn firme a plazo fiio). si *neutra habet vus recedendi a contractu,* sed in die liquidationis illud realiter exeeutioni mandare debet. Consequentiae iuridicae huius operationis sunt, quod emptor a momento emptionis potest negotiari cum titulis, de quibus certo disponet dic liquidationis; venditor, autem, scit sc die liquidationis posse disponere de pecunia taxata; uterque autem speculatur coniciens respective augmentum et diminutionem valoris; sic v.gr. si Petrus emit a Paulo titulos debiti publici fenerantes 3,50 % ad cursum 83 pesetarum pro valorc 50.000 pesetarum nominalium et dic liquidationis illi tituli non 83 sed 84 pesetis aestimantur, lucratus est in operatione 500 pesetas.

β) Ad terminum liberum, seu ad *praemium* (con opeion, a prima), si *unus ex contrahentibus,* generatim venditor, *ius sibi reservat recedendi a contractu* ante diem liquidationis, solvens alteri parti praemium aliquod pro reservatione huius iuris; est, practice, contractus emptionis-venditionis *revocabilis,* sub condicione ut resiliens solvat praemium alteri parti. Si die liquidationis vel antea, utatur eo iure et a contractu recedat, praemium relinquit alteri parti (alicubi praemium absolute traditur alteri, pro iure recedendi a contractu: prima abandonada); si vero contractum exequatur, praemium computatur tanquam pars pretii solvendi ; sic v.gr. si Paulus, vendens Petm illos titulos debiti publici, sibi reservavit ius recedendi a contractu solvendo 0,50 pesetas pro singulis centenis, ct videt die liquidationis eos aestimari non 83 sed 85 pesetis, potest tradere Petro 250 pesetas et retinere sibi titulus quorum valor 1.000 pesetis auctus est.

7) *Ad differentiam* (al descubierto, por diferencias), si operationes *perficiantur sine anima exeeutionis,* ex sola intentione lucrandi, quin venditor habeat merces aut valores venditos neque emptor pecuniam pretium aequantem : in tali casu, si die liquidationis res emptae maius pretium habeant, venditor tradit emptori *excessum valoris* illius diei per relationem ad valorem, quo aestimatae fuerant die venditionis, et, viceversa, ipse accipit ab emptore *differentiam.* si res die liquidationis minoris aestimentur; sic v.gr. si Petrus emit a Paulo decem actiones pro pretio 1.400 pesetarum ct die liquidationis illi tituli aestimantur 1.500 pesetis Petrus lucratus est 500 pesetas, et has debet ei solvere Paulus ut operatio ad differentiam habeatur exeeutioni mandata.

5) *Operatio duplex,* seu relatio mercatoria (operaciôn doble, *deport* in venditore, *report* m *emptore),* habetur quando contractui ad terminum fixum *adicitur novus contractus* dc illius exeeutione proroganda, qui virtualiter continet mutuum pecuniae vel locationem mercium aut valorum pro foenore. Nimirum;

Reportas (report), in favorem emptoris, est contractus, vi cuius *reportator acquirit credito merces aut valores pro pretio determinato, sub obligatione, praemio retributa, reddendi deportato totidem titulos eiusdem speciei et pretii tempore determinato;* est, igitur, emptio de praesenti et venditio ad terminum. Sic v.gr. Petrus emit a Paulo titulos debiti publici fenerantes 3,50 % pro valorc nominali 50.000 pesetarum ad cursum 83 pesetarum; die liquidationis cursum habent illi tituli 82,50 peselarum. Si contractus esset firmus, Petrus deberet solvere 41.500 pesetas; si autem ad differentias, Petro sufficeret solvere 250 pesetas; sed Petrus, vel non habet 41 500 pesetas, vel non vult solvere differentiam, quia sperat mense proximo pretium auctum iri; itaque recurrit ad report, *proregatque operationem,* relinquens titulos apud venditorem usque ad novum diem liquidationis; si hoc die habeant cursum 84 pi s. tarum, Petrus lucratus est 500 pesetas, ex quibus debet solvere Paulo praemium pro operatione reportata, quae aequivalet mutuo pecuniae obtento pro praemio.

Deportus (deport), in favorem vendu ris, est similis operatio, *per quam venditor deportat seu prorrogat operationem ad alium diem, tribuendo reportato praemium pro hac prorrogationc.* Sic v.gr. Paulus vendidit Petro titulos supra descriptos ad cursum 83 pesctaruin, sperans eos die liquidationis non valituros nisi 82 pesetas; sed ecce valent 84, ct ipse non habet titulos tradendos, nec vuit solvere differentiam 500 pesetarum et liquidarc operationem, quia sperat proxima dic eos titulos minus valituros; itaque recurrit ad deport et *retinet titulos* usque ad novam diem liquidationis, dato praemio pro hac prorrogationc operationis; si hoc die habeant cursum 81 pesetarum, lucratus est 1.000 pesetas, cx quibus debet solvere Petro praemium pro operatione deportata, quae aequivalet mutuo valorum °.

850. IV. Speculationes bursae intelliguntur, vel *ipsae operationes ad terminum* modo descriptae, in quibus simul cum sagacitate ct prudentia contrahentium partes habet fortuna in quantum sunt de futuro, vel, sensu peiorativo, *illae operationes quae sive temere fiunt ab imperitis, sive malis artibus a peritis,* v.gr. adhibitis fraudibus, falsis rumoribus, et ceteris, quibus variationes pretiorum artificialiter provocantur et aequilibrium oeconomicum iniuria boni communis perturbatur.

851. V. Principia: A. 1. *Operationes bursae recensitae, saltem si excipiatur operatio duplex, per sc neque iniustae neque illicitae sunt,* servatis quidem legibus diversorum contractuum ad quos reducuntur.

1 Cf. Pkduc, *Bourse:* DictSociol 4,148-152; Ferrer Ks-Moxdrîa, 1,1074-1076. *Opciatio duplex fieri potest* vel cum ipso, qui priorem operationem fecerat et eandem nunc prorrogare acquiescit, ut a nobis explicatum est, vel cum tertia persona, cuius interventu liquidatur operatio cum primo contrahente et continuatur cum hoc tertio.

Ratio est quia vel simplicem contractum emptionis venditionis continent (operationes de praesenti), vel aequivalent emptioni-venditioni cum sponsione aleatoria de augmento vel diminutione valoris mercium aut titulorum (operationes lixae ad terminum), vel reducuntur ad ludum vel sponsionem (operationes liberae ad praemium). Iam vero nihil est in his neque iniustum neque illicitum, si pretia determinentur absque fraudibus secundum aestimationem prudentum et praemia constituantur proportionata ad aleam susceptam.

2. *Eliam operatio duplex per se iusta et licita dicenda est, si condiciones utriusque, quo constat, contractus serventur.*

Sunt qui practice hanc operationem ut *usurariam* habent, sive quia mohatrae assimilanda videatur, sive quia soleat esse mutuum pecuniae vel locatio titulorum pro immoderato fenore, v.gr. 1 % per quindecim dies, quod est 24 % per annum G. Tamen haec opinio minus probatur, quia licet operatio duplex sit quidem periculosa, non apparet necessario inhonesta.

Ratio est quia in ea proprie non habetur nec mohatra nec mutuum aut locatio, sed duplex contractus emptionis-venditionis verus: *primus* de praesenti, emendo pretio currenti merces vel valores ab eo, ad quem pertinent vi contractus antea initi, sub condicione eosdem revendendi vel redimendi ad terminum, in quo nihil adest per se inhonestum ; *alter,* emptio-venditio ad terminum, pariter per se honesta. *Lucrum,* autem, quod emptor in reportu et venditor in deportu obtinet, non est fenus mutuatae pecuniae aut locatorum valorum, sed debetur diverso pretio titulorum qui in primo contractu numerata pecunia in altero autem ad terminum emuntur-venduntur, suscepta alea lucri et detrimenti, quae sane praemio est aestimabilis seclusa usura 7.

3. *Operationes bursae:* a) *industriales, remotius periculum illiceitatis habent:* b) *mere quaestuosae, praesertim si frequentius exerceantur, facile iniustae vel illicitae evadunt.* Explicatur :

Ad a) : *Operationes industriales* eas intelligimus quae exercentur tum a negotiatoribus, qui commercium vel industriam adversus perturbationes oeconomicas prudenter asse-

" Lucrum 10 vel 12 % non existimatur usurarium in Bursa.

7 Cf. Brouillard, *Bourse:* DictSociol 4,160-163; Ferreres-Mondrîa, 1,1077; Ubach, 1,1035.

curare intendunt, tum ab illis, qui spiritu parcimoniae ducti quandam bonorum suorum stabilitatem oeconomicam quaerunt, tum etiam ab illis agentibus bursae, qui mediationem suam praestant praecedentibus ad fines descriptos operaturis.

Huiusmodi operationes, in *sc* et independenter a circumstantiis sumptae, *honestae dicendae sunt* omnino, siquidem in ordine individual constituunt prudentem gestionem immediatam vel mediatam boni palrisfamilias ; *in ordine, autem, sociali* favere videntur negotiationibus necessariis, activitat, commerciali stabilitati et determinationi pretiorum, etc., modo condiciones infra recensendae serventur, id quod seclusa intentione quaestuosa non est difficile.

Ad b) : *Operationes mere quaestuosas* eas intelligimus quae suscipiuntur ab illis, qui a commercio reali alieni et de bono societatis minime solliciti, quaestum personale quaerunt ex commercio ficto, quod ad ludum reducitur, et nedum stabiliat, potius perturbat valorem oeconomicum rerum eiusque determinationem.

Huiusmodi operationes, ad nullam utilitatem socialem per sc aptae, praesertim si systcmaticc exerceantur, *condemnandae videntur,* tum quia periculo proximo speculationis postea reprobandae laborant, tum quia in se ipsis honestati adversari videntur dum ex lucri facilis cupiditate bono oeconomico communi perturbationem et nocumentum afferunt *Una vel alta operatio* in particu.aribus adiunctis non nocet bono sociali, ct facilius permitti potest sub debitis cautelis, sicut ludus permittitur.

4. *Ut operationes bursae honestae sint,* praeter intentionem rectam, ab avaritia et nimia cupiditate immunem, *requirunt* : a) *exclusionem fraudis* et doli cuiuslibet, quo alii iniuste patiantur, v.gr. spargendo falsa nuntia, etc.; *β) susceptionem obligationum* dumtaxat earum, quibus contrahens et possit et velit satisfacere, ideoque non tot simul ineat negotia aleatoria, quae prudenter timere faciant ne cum creditorum damno impar solvendo fiat; γ) *cautionem a prodigalitate,* bona necessaria temere non exponendo et de superfluis absque utilitate sociali leviter non abutendo; δ) *abstentionem a quibusvis mediis illicitis* ad negotia imprudenter suscepta cum detrimento tertiae personae salvanda ope spei lationis vetitae.

• "En lo que concterne a las opcraciones por diferencia y con prima euando no constituyen un modo de inversiôn, ni un modo de adquirir titulos para cumplir una obligaciôn a plazo, parece que los daûos de orden moral que de cllo resultan exceden a las ventajas que algunos, acertada o equivocadamante, les atribuyen" (Côdigo social de Malinas a.130).

Applicatio; *()perationCs ad terminum vel ad praemium':* *a)* illicitae sunt: si exponitur *maior summa* pecuniae quam oeconomia domestica vcl functio socialis bonorum individualium exponere patitur; si absque necessitate, non attenta convenientia sociali, ex sola intentione facilis lucri, huiusmodi operationes frequentantur, praesertim ab imperitis, cum periculo multiplicis abusus: fraudum, iniustitiae, negligentiae circa officium, etc.;

b) iniustae sunt, si pretium vel praemium *non sit proportionatum* spei augmenti vel diminutionis valoris titulorum aut mercium, si initur contractus *sine possibilitate solvendi* praemium vel differentiam10; si una pars *abutatur* simplicitate vel imperitiae alterius\' \el cotrahat ad terminum sciens eventum futurum v.gr. quia cognoscit interea legem latam iri qua mercatus titulorum negotiatorum certo modo variabitur12; si *fraudibus,* metu, falsis rumoribus, monopoliis diversis pretium artificialiter augeatur vel minuatur.

B. *Speculationes bursae,* sensu peiorativo intellectae, illae sci., *quae fiunt praetermissis requisitis ad earum iustitiam vel liceitatem, semper reprobandae sunt et saepe obligationem reparandi damna secum ferunt.* Explicatur:

Quae fiunt praetermissis requisitis, sci. non solum quin ullo modo quaeratur in hisce speculationibus bonum commercii aut industriae vel aversio periculorum contra oeconomiam communem, verum etiam adhibendo artificia, fraudes, falsos rumores, falsa nuntia circa mercatum aliarum civitatum, falsos codices rationem oeconomicam negotiorum referentes, et cetera, id quod in speculatore professionali passim accidit13.

Semper reprobandae sunt, non quidem quia intentio mere quaestuosa, lucri sci. capiendi sine labore, sit in se mala 14, sed quia habitualis speculatio *ut minimuni infert pc-*

9 Apud nos omnino prohibentur in praesentiarum operationes ad terminus cuiuslibet formae circa titulos mobiliarios; quodsi non obstante prohibition: perficiantur, contractus est nullus, et mediator privatur suis iuribus professionalibus (Lex lata 23-2-1940 a.2).

30 Frustra quis provocaret ad CH 1798 ut exoneraretur ab iniustitia et ab obligatione solvendi debitum; nam lex mere negans actionem civilem, neque prohibet neque invalidât contractum prohibitum, neque proinde tollit obligationem naturalem.

n Ideo auctoritatis publicae est "reprimir el agio y dificultar el acceso dei publico notoriamente inepto a los mercados financières... alejar dc las operaciones que en ellas [en las Boisas de mercancias] se realizan a aqucllas personas que no son Hamadas, en virtud de su profesion, a intervenir en dicho mercado" (Côdigo social de Malinas a.132-133).

12 Ne confundatur hic casus, natura sua *aleatorius* pro utraque parte, cum al o supra considerato, in quo venditor, cognoscens eventum futurum, vendebat pro pretio momento venditionis currenti. In praesenti casu venditur ad terminum vel ad differentiam cum *sponsione,* quae ex utraque parte existera debet ad iustitiam.

13 Cf. *La morale à la. bourse:* RevApol 53 (1931) 696-697; A.Courrecr, *'/c· rale d'affaires et affaires immorales:* Vicintel 25 (1937) 108.

14 Speculatores vere periti, qui variationes valorum observare, investigationes facere, informationes colligere debent, in hoc ipso laborem exercent haud despiciendum. Cf. Brouillard, *Bourse:* DictSociol 4,164-165; Taxqumey,

ticulum proximum negligendi vel evertendi oeconomiam familiarem, indulgendi vitiis, omittendi obligationes familiares et professionales, incidendi in diversas iniustitias adversus proximos ipsamque societatem.

Saepe obligationem reparandi damna secum ferunt, sci., semper ac iustitia laesa est adversus alteram partem contrahentem vel etiam erga tertiam personam, id quod potissimum accidit: falsis rumoribus et fraudibus quae pretia rerum artificialiter mutant et falsificant; diversis monopoliis obtentis per conventionem inter negotiatores potentiores, ut deinde mercatus rerum aut valorum ad libitum dirigatur, provocatis perturbationibus publicis, oneristitiis, etc., ut aequilibrium oeconomicum perturbetur et instabilitas pretiorum et nercatus praeparetur, etc.

Applicationes: 1. *4rti/icia in operatio) ibus bursisticis ad ler minum* adhibita: *a)* licita sunt, si contineantur finibus usu probatis, verbi gratia si quis mere simulat desiderium emendi quosdam titulos, cum est in necessitate eos vendendi; si conatur procurare decretum administrativum vel legem, ex qua determinatae actiones industriales, vcl bona immobilia, etc., mutent valorem, dummodo cum operatio facta fuit, valoris mutatio eventura revera fuerit incerta;

b) illicita ct iniusta sunt alia artificia, quae, dum limites consuetudine probatos excedunt, aliis nocumentum afferunt, v.gr. si simulentur emptiones-venditiones, quae non existunt; si adhibeatur notitia secreta dc futuro eventu, quo titulorum valores mutabuntur, ad ineundos contractus ad terminum vel ad praemium, in quibus aequalitas exigit ut utraque pars sustineat aleam ct insccuritatcm eventus

2. *Probabiliter non est iniuslus qui.* sciens falsos esse rumores ab aliis sparsos, propter quos valor mercium aut titulorum imminutum est, utitur opportunitate ad emptionem dc praesenti faciendam iuxta aestimationem quae ibi sit communis; nam illa notitia considerari potest tanquam singularis. Contrarium alii putant, quia non possit pretium simul esse iustum et iniustum. Iam vero certo est iniustum respectu mercatoris qui fuit causa rumor's Ergo etiam pro aliis". Propter eandem rationem non videtur repugnare iustitiae, si quis de praesenti emat vel vendat titulos quos bene scit scientia singulari intra breve tempus minus valituros propter legem

ili,[918] nota. Ideo, etiamsi lucrum s.nc labore esset vetitum, non ex eo capite essent isti speculatores damnandi.

15 Si quis sit certus personaliter de lucro futuro, quia elementa nunc existentia ad coniciendum de eo cognoscit esse falsificata propter aliorum rumores vcl fraudes, sunt qui censent posse eum sine iniustitia inire contractum sibi favorabile, quia aestimatio communis eo non interveniente habet incertas contecturas et ipse fruitur condicione favorabili pure personali. Scd revera videtur deficere moralis aequalitas requisita.

19 Sic v.gr. Ferrkres-Mondr Ja, 1,1079, invocans testimonium Lacroix, 1.3 p.2 n.955.

iam promulgandam"; nisi tamen promulgatio ab ipso dependeat et consulto in hunc finem retardetur.

3. *Licet officiali laboranti in aliqua societate,* cum videt isti non bene succedere, vendere actiones quas in ea habet, etsi praevideat emptorem damnum exuide passurum: utitur cn:m scientia particulari in proprium commodum, observando pretium tunc commune; ex eadem ratione potest emero pretio currenti, si cognoscat, vicissim, determinatam fuisse distributionem dividendi extraordinarii, cuius notitia determinabit augmentum valoris in actionibus. Similiter, licet ipsis consiliariis et gerentibus alicuius societatis emere vel vendere, pro convenientia, actiones sub praevisione determination's versimditer summendae in consilio admimstraiionis ; sed h'S omnibus non licet differre de industria notitiam determinationum sumptarum, ut possint interea sibi providere cum detrimento aliorum, saltem si leges civiles hoc interdicunt propter bonum commune, imo etiam si non existât interdictio, nam adhibent notitiam *officialem,* ad utilitatem dumtaxat societatis spectantem, ad fines *personales* privatos.

17 Cf. Lugo <1.26 n.140-143; S.Alfonsus, 1.3 n.284. Assentit in casu Febbîres-Mondrîa, 1,1081.

PARS TERTIA

De iniustitia eiusque reparatione

In hac parte quaestiones theoricas et practicas circa iniustitiam eiusque reparationem dividemus in duas sectiones: Primum agemus *dc iniustitia ct restitutione in se ipsis* consideratis, et de variis *c rcumstantiis* restitutionis (sectio I); de nde *di furto* in particulari (sectio II); denique, *de applicatione* doctrinae *ad quosdam castis particulares* specialis momenti alibi non consideratis (sectio III).

S.Thomas, *S.th.* 2-2 q.SO.62.66; S.Alfonsus, 1.3 n.518-706; Molina, *De iustitia et ture* tr.I d.9-11; tr.2 d.680-601.718-723; Luco, *De iustitia «t ure* d.8.16-18; Lessio, *De iustiia ct ture* 1.2 c.7-12; Vitoria, *In 2·2* q.59; Billuart, *De iustitia* d.ss.6.11.

SECTIO I

De iniustitia et restitutione in genere

'Consideranda est iniustitia eiusque reparatio tum *in se ipsa* tum *in cius circumstantiis.* In se ipsa, autem, considerabitur: primum quoad *naturam* iniustitiae et reparationis (c.l); deinde quoad *radices* seu titulos restitutionis eorumqde obligationum (c2); tertio, quoad *obligationem* restitutionis incumbentem diversis coopcrantibus (c.3).

In suis circumstantiis consideratur; primum *qu.d* et *quantum* restituendum est; deinde *cui, quomodo, ubi, quando* restituendum sit (c.4); tandem, circumstantiae *excusantes* a restitutione (c.5).

CAPUT 1

De natura iniustitiae et reparationis

Summa rerum dicendarum: Post *notionem* iniustitiae, *divsioncm* et *malitiam* eiusdem (a.I), exponimus nafuroin et *necessitatem* reparat.oms.

S.Thomas, 2-2 q.59; Lkssio, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.7 dub.1-3; Luco, *De iustitia ct iure* d.8 s.I; Molina, *Dc iustitia ct iure* tr.I d.9-11; Vitoria, *In 2-2* q.59; Billuart, t.II diss.6; Mxrkelbach, 11,236-246; Tanquerey, III.247-254; Vermeersch, 11,533-538.

ARTICULUS l

De notione et malitia iniustitiae

852. I. **Iniustitia** praeter quam *habitum* vitiosum, inclinantem ad laedendum ius alterius, designat etiam *actum* et

sic intclligitur: α) latissime pro laesione cuiuscumque *virtutis,* v.gr. caritatis aut pietatis; *b)* latius, pro laesione virtutis *iustitiae* in aliqua cx tribus speciebus legali, distributiva, commutativa; c) stricte hic sumitur pro laesione iustitiae *commutativae* \ et definitur: *iuris alicui violatio,* v.gr. per furtum, detractionem, homicidium, adulterium, etc. Dicitur.

Iuris, nam ubi non est ius simpliciter et stricte dictum, non est iniuria, sed alterius generis *offensio* violans rationabilem voluntatem aliorum.

Alieni, quia nemo ius proprium iniuste, sensu proprio, violat, nam iustitia est essentialiter ad alterum; praeterea plene scienti et consentienti non fit iniuria in quantum iuri suo renuntiat.

Violatio, seu actio eiusve omissio qua vis infertur et rationabiliter inviti ius laeditur; iam vero quilibet censetur velle incolumitatem iurium suorum ct invitum esse circa eorum violationem nisi aliud expresse constet; si vero iuri suo renuntiet et in actionem secus iniu.riosam consentiat, iam non est iniustitia

Non dicitur damni illatio, sed violatio iuris; nam damnum inferri potest sine iniustitia, dum quis suo iure utitur; et vicissim potest esse iniustitia sine damno, v.gr. si quis occulte adulterat quin proles sequatur.

Voluntaria et efficax additur interdum in notione, ad significandum sine *voluntarietate* saltem in causa non haberi iniustitiam *formalem,* ct meram *intentionem* laedendi ius, vel etiam appositionem condicionis aut merae occasionis, non inferre iniustitiam effectivam. Sed est iniustitia etiam mere materialis aut mere formalis, ct violatio iuris quae talis sit. semper est efficax.

Applicationes: 1. *Scienti et volenti non fit iniuria neque dolus* (RI 27 in VI). sci. *plene scienti,* excluso dolo, fraude et ignorantia ac *plene consentienti,* exclusa vi et metu incusso, non fit iniuria in his quae fiunt adversus ius quod habet et cui valide cedere potest ct de facto cedit, licet fortasse alia virtus laedatur quam iustitia commutativa; fit autem iniuria in violandis iuribus *quibus cedere non valet,* v.gr. in violando circa clericum consentientem privilegio fori quo gaudet ratione status, vel in homicidio alicuius consentientis, vel in adulterio cum uxore cui consentit maritus (cf. D 1200), quia ratio

1 Iniustitia ut *actus* rectius dicitur a recentioribus *iniuria;* servato nomine *niust:tiac* ad designandum *habitum.* Sed quia apud nos vulgus nomen iniur ie reservat ad significandam laesionem *honoris,* nos loquimur de iniustitia, *stricte* sci. sumpta.

iniuriae sin minus in personam consentientem[2], manet in statum personae cui contradicit actio iniuriosa, et praeterea in tertio exemplo adulterium est etiam in sacramentum et in bonum prolis'.

2. *Domino irrationabiliter invito non fit iniuria,* i c ius alicuius cessat, etiam ipso invito, cum interponitur ius alterius praevalens cuius exercitio prior cedere debet; quodsi cedere renuat, est *iniuste invitus* propter praevalentiam iuris superioris. E contra, aliquando *sine iure est invitus* v.gr. in non danda ex superfluis eleemosyna pauperi petenti, ct tamen retinet ius in eam, quia ius non cessat ex quavis exigentia it. rali; sed ex exigentia iuridica In tali casti, "quamvis non servans caritatem non rationabiliter agat, agit tamen rationabiliter in eo quod velit ut alter non arripiat ipso invito"[4].

Difficultas est in definiendo quando non est dominus rat:onabd ter invitus. Dici potest hoc evenire, noa solum quando tenetur consentire ex iustitia, propter ius superius cui proprium cedit, sed etiam cum cx pietate deberet certo praestare id quod eo renuente accipitur, ct in quibusdam aliis obligationibus v.gr. caritatis urgentis in extrema necessitate.

3. ***Iniustitia fit operario*** *qui necessitate compellitur ad acceptandum salarium infravitale; itineranti* qui ut vitam salvet pecuniam praesentat; item, iuxta aliquos, *minori* qui contra praescriptum legis bona sua sciens volens alienat'.

853. **II. Dividitur** iniustitia stricta; 1. ***Ratione voluntarietatis,*** in: a) materialem, quae consistit in mera violatione iuris, sine voluntate inferendi iniuriam neque explicita neque implicita, v.gr. propter ignorantiam; 6) formalem tantum, quae consistit in affectu inferendi iniuriam quem non consequitur effectus; c) materialem et formalem, quae est sive in se sive in causa voluntaria iuris alieni violatio efficax. Hanc brevitatis causa saepe vocamus *formalem* simplicitem. Iniustitia initio materialis potest converti in formalem sine novo actu, et viccvcrsa; v.gr. si res aliena possidebatur bona fide et deinde advertenter detinetur, et vicissim si ablata fuit ct non potest restitui.

2. ***Ratione modi,*** in o) internam vel EXTERNAM, prout actu pure interno v.gr. indicio temerario vel etiam externo v.gr. detractione ius alienum violetur; *b)* mentalem, verbalem, realem. quarum significatio patet; *c)* positivam vel negativam, prout aliquid faciat contra ius v.gr. furari vel destruere rem alienam, vel non faciat quod iuri alterius debetur, v.gr. custodire rem sibi commissam, restituere qu d detegit esse alienum; *d)* directam vel indirectam, prout in se intendatur vel in causa praevideatur et permittatur cum impediri debet.

---

2 Nimirum effatum valere videtur absolute et sine exceptione, quatenus excluditur malitia iniuriae personalis relate ad ipsum consentientem, siquidem nullum ius violatur ubi illud ceditur quod habebatur. Cf. S.Thomas, 2-2 q.59 a.Jc ct ad 2; Lugo, <1.8 n.8-16; Lessio, 1.2 c.7 n.11-14; Vermeersch, *Quaestiones dc iust tia* n. 142-144.

' Cf. F.Litt, *Consent enti non fit iniur:a:* RcvEcclL 29 (1937-8) 285-290. Patet *martyres* pali iniuriam a tyrannis, siquidem nec conscntitunt nec consentire possunt micui illorum actioni, sed solum tolerant libenter supplicium pro nomine Iesu. Item spontanea venia a martyribus carnifici concessa indicat eos renuntiare iuri compensationis, sed non iuri in vitam.

4 RKXLBACH, 11.246.

: Sic ipse S.Thomas, 2-2 q.59 a.3; contradicunt alii ex bona ratione quod voluntas minoris, non obstante lege positiva, manet naturaliter habilis ad consentiendum.

3. *Ratione effectus,* in a) simplicem scu mere iniuriosam, quae ius laedit sine irrogatione damni v.gr. iudicium temerarium; b) damnosam, si causât damnum personae cuius violat ius.

4. *Ratione bonorum,* in : PERSONALEM vel REalEM, prout laedat personam ipsam in bonis animae aut corporis v.gr. per diffamationem vel mutilationem, vel bona externa personae v.gr. patrimonium.

5. *Ratione culpae theologicae,* in: gravem vel levem, prout ratione materiae laesio iuris singularum personarum aut societatis supponat grave vel leve peccatum.

854. III. Malitia iniustitiae. 1. *Existit praeceptum naurale, a Deo positive sancitum, vetans ne iura aliorum laedantur.*

Ratio manifesta est quoad ius *naturale;* nam si quis factus est dominus legitimus quorumdam bonorum, necessario habet ius inviolabile circa ea, ne dominatus sit illusorius, ct conscientia cuique prohibet ne alteri damnum faciat quod ipse aegre ab aliis ferret. Ncc minus constat quoad ius *positivum* ex omnibus quae Scriptura ct Magisterium Ecclesiae tradiderunt circa quintum ad decimum mandatum.

2. *Malitia theologica iniustitiae est gravis ex genere suo.*

Constat ex perpetua traditione Ecclesiae et clara doctrina S.Scripturae 6 nccnon cx natura rei, nam iniustitia repugnat legi naturali tuenti virtutem cardinalem praecipuam et iubenti ius omnium servari illaesum ct damnum aliis non causare quod nobis non volumus.

Admitit tamen parvitatem materiae in rebus exiguis; praeterea etiam in rebus notabilibus peccatum potest esse leve, sive quia dominus non est graviter invitus, v.gr. in quibusdam furtis filiorum erga parentes, sive quia deficit plene advertentia vel consensus.

Mensura gravitatis desumitur cx damno tum priva'0 tum communi quod infertur, in quantum laeduntur bona individualia singulorum vel societatis quoad pacem aut prosperitatem publicam. Et quidem: «) *damnum privatum reputatur grave,* quod cx natura sua, non cx circumstantiis mere subicctivis patientis, secundum communem aestimationem grave nocumentum vel gravem afflictionem producit particulari cui infertur; *β) damnum commune est grave,* si est antum ad perton andam tranqu llirati.m publicam 'el ad pr< vocandam aliquam afflictionem generalem; in quo attendi debet non solum damnum immediatum cx actu particulari in sc sumpto, sed etiam

° Cf. v.gr. Ex 20,13-17; Mt 19,18; l Cor 6,10 ex quibus clare patet gravitas **praecepti.**

remotum quod oriretur si singuli actus non essent sub gravi prohibiti, ideoque furtum quod relate ad personam ditissimam cui infertur potest implicari damnum leve, relati ad bonum societatis cui multum interest ut illud omnino vitetur, potest esse grave.

Applicatio: *Leviter peccat contra iustitiam,* etsi graviter contra religionem ct caritatum, qui a divite summe avaro furatur 200 pesetas, praevidens cum propterea multas blasphemias prolaturum.

3. ***Malitia moralis*** *iniustitiae non est specie infima unica, sed* ***dependet a diversitate*** *specifica bonorum quae laeduntur et a circumstantiis speciem mutantibus.* Nimirum, etsi quaelibet violatio iuris stricti sit iniustitia offendens iustitiae commutativae, specifice differunt iniustitiae: a) *quarum iura seu obiecta quae laeduntur sunt specie diversa,* sci. bona spiritualia, interna animae vel corporis, mixta famae vel honoris, externa fortunae, coniugii ; *β) quibus accedunt circumstantiae* speciem mutantes, cx parte sive personarum quarum iura laeduntur, v.gr. parentum, sive bonorum, v.gr. si auferantur bona ecclesiastica, sive modi exeeutionis, v.gr. in rapina quae addit violentiam ad furtum.

Applicatio: *Differunt specie morali,* sub eadem ratione gencrica iniustitiae, non solum diffamatio, attentatio contra integritatem vitae, damnificatio in bonis fortunae; sed etiam indicium temerarium, detractio, calumnia et contume.ia; mendacium et revelatio secreti; furtum, rapina et damnificatio; suicidium, homicidium et duellum.

4. ***Intentio iniusta*** *habet malitiam formalem iniustitiae, sed non constituit iniuriam.* Nimirum, praeter animum laedendi ius alterius, in quo iam est malitia iniustitiae (cf. 1,187), ad iniustitiam effectivam requiritur opus internum vel externum iuris laesivum cx rcali influxu actionis voluntariae per se causatum.

Applicationes: 1. *Sola intentio non potest determinare ut opus externum* indifferens vel etiam malum, sed non contra ius, *fiat intustum,* siquidem in eo nullum ius violatur, v.gr. si quis fruitur iure servitutis alienae cx solo animo affligendi servientem, vel si recusat eleemosynam ; sed intentio actus externi ulterioris potest esse inchoativa iniustitiae, v.gr. cum quis sumit rem ab alio amissam cum animo eam sibi retinendi.

2. *Intentio potest efficere* ut actio per se indifferens ad effectum iustum vel iniustum, *fiat dc facto iniusta* per ordinationem ad laesionem iuris, v.gr. si quis emit parvi rem quam scit furtivam, non ut eam reddat domino sed ut sibi conservet.

3. *Opus alteri nocivum,* ad quod cxist't ius in operante, *non redditur iniustum* propterea quod solum perficitur *cx intentione alterum nocendi,* sic v.gr. non est externe iniustus index qui reum condemnat ex vindicta, nec is qui cum odio vulnerat aggressorem se legitime defendens.

ARTICULUS II

De notione et obligatione restitutionis

855. I. **Reparatio** quae *vi nominis* nihil aliud est quam *iterato aliquem statuere in possessionem rei sitae*[*] *a)* latius significat quemlibet actum quo possessor rei alienae, verbi gratia alicuius depositi, eam domino tradit; *b)* STRICTE hic est *actus iustitiae commutativae quo res aliena iniuste possessa redditur, vel pro damno illato satisfit*[8]. Dicitur:

Actus iustitiae commutativae, quia ex sola violatione huius virtutis oritur obligatio restitutionis, et quia in restitutione tantum reddi vel compensari debet quantum ablatum vel damnificatum fuit, id quod ad iustitiam commutativam perlinet; sic v.gr. si tantum fuit laesum ius *ad rem,* restitui debet saepe non solidus valor rei, sed quanti erat eius spes spectatis adiunctis, sed si laesum fuit *ius in re,* restituendus est solidus valor rei.

Res aliena iniuste possessa dicitur, non solum si formaliter. sed etiam si materialiter iniuste ablata fuit, cum quis eam clamantem ad dominum apud se retinet; imo iniuste possideri possunt etiam res iuste acceptae, quando ultra conventionem detinentur.

Redditur... satisfit, sci. per restitutionem sive in se cum res ipsa conservatur, sive in alia aequivalenti, si res ipsa consumpta est vel destructa, ut sic *reparetur* mala ratio prior agendi, id quod non fit per actus pietatis, religionis, obedientiae, etc., qui subsequuntur correlativos actus impietatis, irreligiositatis, inobedientiac, etc., nam isti actus posteriores ex sc ipsis debentur ad satisfaciendum praecepto quod semper urget.

856. II. **Differt** a: *a)* solutione, quae proprie est traditio tunc *primo* facta rei vel pecuniae pro servitio vel pro re *diversa secundum conventionem* debita, dum in restitutione traditur quantum fieri potest *ipsa* res assumpta vel cius *aequivalens,* quae iam *fuerat* antea in possessione illius cui traditur; *b)* satisfactione, quae sensu *lato includit* omnem impletionem cuiuscumque obligationis, et sic comprehendit etiam solutionem ct restitutionem; sensu autem stricto respicit non *rem* immediate, sicut restitutio, sed *per-*

1 S.Thomas, 2-2 q.62 a.I.
4 Cf. St.Willems, *De notione restitut'onis:* CollatBrug 36 (1936) 481-484; N.Junc, *Restitution:* DTC 13,2431-2440.

sonam offensam, estque iniuriae honori vel dignitati illatae reparatio'; c) compensatione, quae proprie s:gnificat reparationem iuris *per rem diversam* ab ca quae ablata vel destructa est. Usus, tamen, non est constants, et frequenter quatuor istac expressiones indifferenter tanquam synonymae adhibentur.

857. III. Obligatio restitutionis: *Existit praeceptum iustitiae: a) tum. naturale tum positivum,* b) r.r *genere suo grave, ad restituendum;* c) *in re vel in voto, quod alteri ex iure stricto debetur;* d) *sed restitutio non est necessaria ad salutem nisi necessitate praecepti.* Probatur:

Ad a): *Praeceptum naturale* fundatur in illo naturae (lictamine: quod tibi fieri non vis alteri ne feceris (cf. Mt 7.12; Lc 6,31); et *constat* ex natura iustitiae commutativae; etenim naturale praeceptum est ut debitum aliis tribuamus verificata aequalitate rei ad rem; atqui detinere iniuste alienum est aequivalenter non tribuere debitum alteri; ergo est contra ius naturae, adeoque restitutio iure naturae debetur. *Similia valent de reparatione damni illati,* etenim libera dispositio de rebus naturaliter prius gravat et afficit proprias quam alienas, ideoque nocumentum liberum naturaliter nocet auctori, qui re aequivalenti debet damnificatum compensare.

S.Scriptura praeceptum *positi^lni* pluribus locis exhibet, v.gr Ex 22,1.5: "Si quis furatus fuerit bovem aut ovem... restituet. Si laeserit quispiam agrum vel vineam... pro damni aestimatione restituet"; Ez 33,15: "Si... pignus restituerit ille impius rapinamque reddiderit..., vita vivet et non morietur"; Rom 13,7: "Reddite ergo omnibus debita"; lac 5,4: "Ecce merces operariorum... quae fraudata est a vobis, clamat".

Traditio unanimis SS.Patrum ct theologorum consonat. Sic, verbi gratia S.Augustinus: "Si enim res aliena propter quam peccatum est, cum reddi possit non redditur, non agitur pacnitcntia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed ut dixi, cum restitui potest". Hinc officium confessarii est efficere ut paenitens "remissa iniuria, quod iniuriose abstulit reddat, si tamen habet quod abstulit vel aliud unde restituat"[9]. S.Thomas: "Cum ergo conservare iustitiam'sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id quod iniuste ablatum est alicui, sit dc necessitate salutis"[11].

9 Hinc quaestio inter auctores controversa num ob damnum mere *personale* debeat fieri ex iustitia restitutio *realis,* aliis (S.Thoma, Caietano Soto, etc.) affirmant bus, aliis (Bâtiez, Lugo, S.Alfont.o, etc.) potius negantibus quia nequit servari aequalitas.

[10] *Epist.* 153 *n.20.22;* ML 33,663. Hinc R1 4 in VI; "Peccatum non dimittetur, nisi restituatur ablatum".

[11] *S.th. 2-2* q.62 a.2.

Ad b): *Obligatio iustitiae est ex suo genere gravis,* unde etiam correlativa obligatio reparandi iuris laesi, ut cx natura rei et ex textibus modo relatis colligitur; *admittitur autem parvitas materiae;* imo, ipsa obligatio gravis per restitutionem partialem ita reduci potest ut de gravi fiat levis, si nempe restituatur pro parte qua dempta, materia remanet levis. Restitutio propter iniuriam levem, *urget quidem donee satisfiat;* sed praetermissio huius obligationis non impedit sacramenta vivorum nec implicat reatum condemnationis aeternae.

Ad c): *restitutio fieri nequit,* salus non impeditur, ut constat cx doctrina Ecclesiae, et explicite affirmat S.Augustinus. Ceterum ad impossibile nemo tenetur. Sed nemo iniuriae conscius excusari potest a seria voluntate restituendi quando aderit possibilitas ct opportunitas, ne affectum ad rem alienam et ad statum iniustitiae retineat.

Nimirum iniustitia commissa non solum trahit obligationem *contritionis* coram Deo ut offensa Ei illata condonetur, sed etiam *debitum revocandi res* inter homines *ad illum statum* in quo exigentiis iurium uniuscuiusque satisfactum sit; secus iniustitia per actum transeuntem peracta, in statu permanenti continuatur, cique est imputabilis qui ordinem iustitiae turbavit ct non restaurat: in ea quippe non restauranda, cum restaurari potest, virtualitcr renovatur actus prior12.

Ad d): *Restitutio in re vel in voto non est medium positive* conferens ad remissionem peccati vel ad gratiae collationem quod, etiam inculpabiliter omissum, salutem impediat, in quo est necessitas medii ; *sed tantum condicio* sine qua non ad hoc ut removeatur obex impediens remissionem peccati ; unde ignorans invincibiliter obligationem restituendi potest salvari, ct aliquando in sua bona fide non est perturbandus in praxi pastorali.

2. *Praeceptum restituendi:* a) *etsi forte sit affirmativum saltem quoad titulum damnificationis,* b) *urget quam primum moralitcr adimpleri possit.* Nimirum :

Ad a) : *Disputant* utrum hoc praeceptum restitutionis sit *positivum* an *negativum.* Et alii quidem (Lessius, Palmieri,

12 Cf ST.WILI.EMS, *De necessitate restitutionis post laesam iustitiam·* CollatBrug 36 (1'>36) 485-480. Haec seria voluntas, in qua est votum, quandoque requirit reductionem expensarim innecessariarum et ad luxum spectantium, et id attendendum est a confessario in applicanda norma Ritualis tit.4 c.1 n.23 de absolutione neganda iis qui aliena restituere detractant. Cf. A.Gotrgnard, *Tr. de penitentia'* (Malinas 1939) p.324-326.

Vermeersch, etc.) tenent esse affirmativum, quia obligat ad actionem qua domino id reddatur quod suum est; alii autem dicunt quoad rem esse negativum, saltem primario, etsi quoad formam sit affirmativum (S.Thomas, Lugo, Merkclbach, etc.) quia "immediate fundatur in obligatione non violandi ius alienum, seu in obligatione rem alterius neque accipiendi neque retinendi" 13. *Sunt etiam qui dicunt* obligationem restituendi ortam ex detentione rei alienae esse negativam, urgentem sci. ad *non delinendam* eam ulterius, ex damnificatione autem esse affirmativam14.

Ad b): Quidquid de hoc sit, *etiam defensores praecepti affirmativi* docent restitutionem quam primum moraliter esse faciendam; nam quamdiu quis consulto restitutionem negligit, tamdiu pergit in laesione iuris quae semper vitanda est.

3. *Obligatio restitutionis non est nisi ex titulo iuris stridi violati.* Ratio est quia restitutio huc tendit ut per eam exaequetur ius alterius violatum. Hoc autem non obtinet in \iolationc aliarum obligationum, v.gr. pietatis aut obedientiae, quia actus subséquentes secundum pietatem vel obedientiam positi requiruntur ut satisfiat praecepto tunc denuo urgenti, ideoque non sunt nec mere nec principaliter reparatorii transgressionis prioris. Imo, etiam cum agitur de violato iure stricto, reparatio per se non urget nisi quando iniustitia certo commissa fuit, et certo nondum est reparata; quod intelligitur quoad strictam obligationem ; nam si aequitas naturalis ulterius eam commendat, secundum aequitatem agere suademur.

4. *Reparatio, si non possit fieri in bonis eiusdem ordinis,* a) *probabilius non urget,* b) *extra casum mandati vel sententiae legitimae, sed* c) *probabilius permittit compensationem denegando solutionem debiti aequivalentis.* Probatur:

Ad a): *Restitutio respicit aequalitatem arithmeticam,* quae adimpleri nequit inter bona diversi ordinis, v.gr. honoris laesi cui per pecuniam intendantur satisfieri, ideoque in ea hypothesi habetur impossibilitas restitutionis 15. *Contradicunt plures,* praesertim dominicain, quorum sententia probabilis tenet, haberi aliquam etsi imperfectam restitutionem in bonis

" FERRERES-MoNDRÎA, 1,744.
M Cf. Luco, d.8 n.18-22; WaffelaErt, *De iustitia 11,228.*
« Sic v.gr. Luco, d.11 n.3-10; Lessio, 1.2 c.9 n.140-146; S.Alfoxsus 1.3 n.627; Lacroix, 1.3 p.2 n.299, ct alii communius.

diversi ordinis, ac per eam aliquatenus suppleri beneficium condicionis iniuste ablatae 16.

Ad b): *Indubium est mandatum imponi posse,* sive a superiore legitimo sive a indice, *satisfaciendi pro iniustitia in bonis diversi ordinis;* sed quaestio manet utrum is sit actus proprie dictae restitutionis an solius obedientiae aut iustitiae vindicativac ; postremum videtur verius.

Ad c) : Oui habet ius probabile ad obtinendam reparationem pecuniariam ab alio ct simul ei certo debet ex aliquo titulo similem quantitatem, dubium habet circa urgentiam istius debiti propter probabilitatem sui tituli ad compensationem; ideoque si diligentiis adhibitis dubium manet, nihil obligatur solvere, quia melior est condicio possidentis 17.

CAPUT II

De radicibus restitutionis et de gravitate obligationis

Exposita *notione,* tribus articulis agimus: de restitutione cx rei *iniusta detentione* (ad), cx iniusta *damnificat one* (a.2), cx *damno vi contractus, q.uasi-contractus* vel violatae *legis positivae* reparando (a.3).

S.Thomas 2-2 q.62 a.2.3.6; S.Ai.foxsus, 1.3 n.607-625: Lessto, *Dc iustitia rt iurc* 1.2 c.12; Molina, *Dc iust tia ct iurc* tr.2 d.718-723; Luco, *Dc iustitia ct iurc* d.17-18; SalmantiCENSES/ tr.13 c.1 punct.1-5; Bili.uart, *Dc iurc ct iustitia* diss.8 a.1-13; Carrière, *Dc iustitia ct de couti actibus* 111,1033-1102; WaFFElaERT, *Dc iustitia* 11,231-272. N.Jung, *Destitution:* DTC 13 2431-2440; K.Weinziert, *Dic ~Restitutioiulchre der Friihscholastik* (Munich 1936).

858. I. Radices restitutionis vocantur causae vel fontes seu *tituli ex quibus oritur obligatio restitutionis proxima;* nam obligatio remota est semper eadem, sci. violatio iustitiae commutativae.

859. II. Recensentur: a) Detentio rei auENAE iniusta sive tantum materialiter sive etiam formaliter, quae detinetur contra ius bona, dubia vel mala fide, et debetur domino et ad cum clamat, quatenus existit in se vel in acquivalenti ‖ et in suis fructibus;

K Cf. Prümmer, 11,204. Quoad S.Thomam, his adhaerere videtur in *S.th.* 2-2 q.62 a.2, nisi forte agat de consilio, quod omnino probantium est.

” Cf. UbaCH, 1,247.

‡ In acquivalenti existunt res, quando quoad ipsam earum substantiam non amplius habentur sed cx eis ditior factus est qui eas possedit, sive quia pro ipsis pretium obtinuit cx contractu sive quia eas consumendo vel loco rei propriae donando, suis rebus pepercit.

b) damnificatio injusta per actionem vel omissionem culpabilem iniustam quae rei alterius culpabiliter nocet vel alium impedit mediis iniustis quominus rem legitime constquatur. His addi potest

c) damnum illatum sine culpa, vi contractus vel quasi-contractus aut lege positiva reparandum; licet haec potius est solutio vel satisfactio, quam restitutio;

d) cooperatio iniusta ad detentionem vel damnificationem iniustam, quae, quoad rem in alterutram ex duabus prioribus recidit.

Plures referunt ex modo loquendi antiquorum *duplicem titulum.* a) rei acceptae, quam quis bona fide sed iniuste possideat, et b) iniustae acceptionis, ad quam referunt: a) *detentionem culpabiliter iniustam* rei alienae, propter malam vel dubiam fidem, et 3) *domnificationem iniustam* ex voluntaria actione vel omissione alteri stricte iniunosa, sive sine ullo commodo proprio (mera damnificatio) sive cum propria utilitate (dammficatio simul et pessessio iniusta).

860. III. Discrimen inter has radices est manifestum: o) cv*niera detentione rei* tantum debetur quantum detinetur; *β) cx mera datnnificatwne,* compensari debet totum damnum culpabiliter causatum; 7) *ex detentione culpabili cum damnificalione* restitui debet imprimis ipsa res in se vel in aequivalenti et in suis fructibus etiam consumptis; praeterea totum damnum est reparandum quod cx rei eventual! destructione per iniustam detentionem alteri praevisum est obventurum.

ARTICULUS I

De possessione iniusta

Lehmkuiil, 1,1130-1147; Akrtnys-Damen, 1,748-762; Ferreres-Monpria, 750 753; Gemcot-Salsmans, 1,523-534; Merkelbach, I 297-307; Noi.mx Schmitt, II,437-152; Prümmer, 11,207-222; Ubach, 1,758-787; J.Loexartz, *Die Restitul.onspflicht des Besitses fremden Gutcs* (Treveris 1885).

861. I. Notiones: Possessor iniustus est *qui rem alienam, in se vel in aequivalenti, ut suam habet.* Explicatur:

Rem alienam intelligimus respectu sive *domini* ad quem pertinet quoad proprietatem, sive alius *detentoris* (usuarii, commodatarii etc.) ad quem fortasse spectat eius legitima possessio (si est corporea) vcl quasipossessio (si est ius incorporeum).

In se vel in aequivalenti, sci. sive rem ipsam, sive aliud in quo ditior factus est propter rem alienam, tanquam pretium eius vel tanquam obiectum cui pepercit illam vel consumendo vcl pro co donando.

Ut suam, seu animo dominii exercendi, ita ut ad cius apprehensionem physicam vel moralem (corpus) accedat voluntas habendi eam ut propriam (animus) 23

862. II. Principium generale: *Possessio non habet rationem meri facti, sed multipliciter participat rationem iuris.* Iam in iure romano vigebant effata: Beati possidentes; melior est condicio possidentis. Et revera omnia iura positiva agnoscunt possessioni quaedam privilegia, tum quia ipsum factum possessionis, si bona fide procedit, fundat praesumptionem iuris, tum quia privilegia possessori agnita conducunt ad tranquillitatem publicam et dominorum excitant diligentiam salutarem.

Privilegia in iuribus modernis possessioni attributa potissimum sunt duo: a) *in pari causa vel dubio melior est condicio possidentis,* ideoque nemo potest spoliari re quam possidet, nisi spolians ostendat se habere ius ad possessionem; *β) possessio bonae fidei parit praescriptionem sub debitis adiunctis,* et mediante ea transfert dominium a domino in possidentem.

863. III. Axiomata quibus regitur restitutio rei alienae, haec sunt': a) *Res clamat ad dominum,* sci. cum vi dominii res sint moraliter devinctae rcspcctivis dominis, debent ad eos redire, si quando ex eorum possessione evaserint, ideoque res alicuius propria huic reddi debet ubicumque et a quocumque sine legitimo titulo detinetur, nisi ius prioris domini per praescriptionem aliamve causam amissum fuerit.

β) Res fructificat domino, sci. cum natura operetur gratis, si res naturaliter fructus producat, per se hi quoque moralitcr adstringntur domino sicut res ipsa, ideoque dominus rei habet ius ad fructus naturales ct civiles ipsius rei, nisi ius civile legitime huic clispos'tioni deroget; quod non extenditur similiter ad fructus industriales.

7) *Res naturaliter ferit domino,* sci. si res ex toto vel cx parte destruatur sine culpa possessoris, detrimentum patitur dominus sine iure ad indemnizationem ; nam pereunto re tollitur connexio inter eam ct dominum, quae fundamentum erat iuris. 'Si autem res individua in se pereat, sed in aequivalenti permaneat, sci in pretio vel in re possessoris cuius loco illa destructa est, hoc acquivalcns debetur domino rei quae periit.

δ) *Nemo ex re aliena iniuste ditescere fotest,* si enim res fructificat naturaliter domino, ea quae stricte cx re aliena proveniunt tanquam ex causa non possunt assumi sine iusto titulo in beneficium

2 Possessor potius quain ipsa possessm, potest esse legitimus vel illegitimus; bonae, dubiae et malae fidei; explicatio harum divisionum per se patet; ceterum inferius evolvitur.

3 Titulo rei acceptae adiungi potest titulus damni illati; tunc principia applicanda erunt ratione simul habita iniuriae formalis reparandae.

alterius; quod non extenditur ad ea quae occasione rei alienae propria industria ad modum fretuum industr.alium ꝑercipiuntur

i) *L/bi rem ineam invenio ibi eant t indicare possum,* sci dominus rei ius habet eam tollendi ubicumque et apud qucmcumque sine titulo vero detentam inveniat; quodsi possessor resistat, domino competit *vindicatio seu* actio contra possessorem m iudicio exercenda in ordine ad *evictionem* seu recuperationem rei suae.

Cum autem haec principia diversam habeant applicationem pro diversa possessoris condicione, prout sci. sit *bonae, dubiae* vel *malae fidei,* cumque ex dispositionibus legum positivarum saepe diversam applicationem habeant, agendum est distinctis paragraphs de possessionibus bonae, dubiae et malae fidei.

§ 1. *De possessore bonae fidei*

864. I. Possessor bonae fidei\b.f.) is est *qui prudenter indicat rem possessam esse suam,* invincibiliter ignorans eam esse alienam (b.f. civilis) vel saltem se posse eam sine culpa detinere (b.f. theologica); possidet, igitur cx aliquo titulo colorato qui occulto vitio laborat, sine iniustilia formali.

865. II. Principia: 1. *Quoad rem ipsam, qui detegit se rem possidere alienam: a)* in se ipsa: a) *domino igruito aut non comparente, potest eam habere ut amissam; β) domino coniparente et reclamante, debet eam per se ipsum quamprimum illi restituere, et quidem per sc gratis; γ) domino noto seJ non reclamante, non tenetur ipse immediate reddere si ab alio accepit titulo oneroso, sed potest huic rem devolvere quatenus hoc necessarium sit ad damnum froprium vitandum;*

b) in a EQUIVALENTI: ?) *quia consumendo rem alienam, pepercit propriae, tenetur semper restituere domino comparent! id in quo ditior ex re aliena factus est; β) quia pretium ex re alteri vendita habet, reddere debet pretium venditori in casu legitimae evictionis;* γ) *quia donando rem alteri, pepercit rei propriae, probabiliter ad nihil tenetur si res apud tertium periit vel consumpta est*5. Explicatur:

Ad a, &): *Qui detegit sc possidere rem alienam, sed ignorat* cuius ea sit, vel cognoscit quidem dominum, at is non comparet, nisi per praescriptionem iam dominus rei evenerit, *potest eam sibi appropriore* iuxta normas rerum amissarum,

4 RI 'IS in VI aiebat: "Locupletari non debet aliqui* cum «Itctius iniuria vel iactura". line axioma, quoad rem vix differt a *ecundn. Cf. CH 457.

e Cf. A.Montei.. *II possessore di buona fede* (Padm 1035): STWtUFMe. *De resolutione facienda a rei alienae possessore bonae ƒ dei:* CollatBrug 37 (1937)

quin probetur obligatio eam destinandi causis piis ex praesumpta voluntate domini; et post legitimam appropriationem ad nihil tenetur, etsi dominus compareat.

Ad a, *β): Si dominus comparons rem suam petat,* debet statim a quocumque actuali detentore res ei reddi, quia et res clamat ad dominum et ubi dominus rem suam invenit, ibi potest eam vindicarec. Detentori manet *actio contra furem vel venditorem,* propter condicionem in omni contractu emptionis-venditionis latentem, vi cuius venditor obligatur ad pretium emptori reddendum in casu evictionis.

Restitutionem per se gratis faciendam diximus, quia dominus generatim ius in rc sua integra habet ex praescripto legis tam naturalis quam positivae; tamen possessor potest uti favore iuris et exigere a domino pretium quod ipse solverit pro re empta bona fide in publica venditione, imo ct eam sibi retinere si empta fuerit apud mercatorem similia vendentem7.

Restitutionem quamprimum faciendam, si quis non attendat in hoc, fit possessor *malae* fidei, ct obligatur ad reparationem damnorum quae ex dilatione orientur.

Ad a, y): *Possessor b.f. non tenetur ex iustitia* rem alienam cum damno proprio domino, actu non reclamanti, immediate restituere, sed potest eam *in pristino statu reponere;* eo magis quod contractus onerosus, circa eam factus ab ipso, fuit nullus ideoque dat ius ut res in pristinum statum restituantur; dominus rei nequit esse *rationabiliter invitus* quod ei difficilior reddatur recuperatio rei suae, quin ulla ratione '.us ipsum obiective infirmetur, si id necessarium est ad damnum possessoris b.f. evitandum s. Peccaret autem contra iustitiam possessor b.f. si, postquam comperit se habere reni alienam, eam *alteri vendit* ad damnum proprium vitandum.

Quodsi rem acceperit gratis, peccabit contra *caritatem* si per seipsum non reddat eam statim sine proprio detrimento

e Aliquando sufficiet reni *in acquivalcnti* restituere, sive quia est fungibilis, sive quia res individua praev detur fore domino minus utilis, sive quia ex restitutione cius timentur suspiciones vel alia incommoda gravia, sive quia translatio rei esset nimis onerosa etc.

' Utrum haec praescripta intendant solum *actionem* denegare an etiam *dontinium transferre,* non certo constat. Practice possessor bonae fidei potest in conscientia eis stare; dominus quoque, qui rem a possessore, sui iuris ignaro, obtinuerit absque solutione pretii, videtur posse eam in conscientia retinere.

6 Sic probab lius multi cum Lessio, 1.2 c.14 n.14; Luco, d.17 n.29; Salmanticenses, *Dc restitutione* c.1 n.83; S.Aleonsus, 1.4 n.569, etc. Contrariam, tamen, sententiam non pauci AA. graves sustinent, ut Molina, tr.2 d.722; Billuart, *Dc iure ct iustitia* diss.8 a.10; Carrière, *De iustitia* 1042, etc.

Si plurcs venditores ct emptores sibi successerunt singuli unptores habent actionem personalem contra respcctivum venditorem, cui possunt remittere rem Alienam, ut se indemnes conservent.

domino comparent!, sed donatori remittat: *similiter peccat contra caritatem,* si potest et domino assecurare restitutionem immediatam et sibi providere contra venditorem, quin ei rem devolvat cum detrimento domini; vel si, devoluta re ad vitandum proprium damnum, non monet dominum ubinam res eius inveniatur.

Ad b, a): *Res aequivalens succedit rei quae pro ea consumpta est;* et quia repugnat ut quis cum alterius iniuria ditescat, res aliena in aequivalenti possessa restituenda est

*Si autem res aequivalens nulla sit*10, sive quia res aliena periit, sive quia vendita fuit eodem pretio quo empta, sive quia, oblata occasione, bona fide consumpta est etiam cum culpa, v.gr. ludo illicito vel malo usu, quin propterea possessor b. rebus propriis pepercerit, hunc casum sentit dominus, cui rem perire diximus supra.

Ad b, *β)*: *Si dominus rem recuperat ab ultimo possessore,* is in quolibet casu *habet ius evictionis*11 contra venditorem, qui debet ipsi totum pretium ab eo ex venditione irrita acceptum, etsi fuerit maius quam illud quod ipse vicissim solverit alteri venditori. Cf. CII 1475.

Si autem res perierit vel consumpta fuerit apud ultimum possessorem, is qui eam vendiderit practice ad nihil tenetur in iustitia; neque erga emptorem, quia non habetur evictio, neque erga dominum, etsi lucrum perceperit ex venditione, verbi gratia quia ipse minori pretio vel dono rem acceperat ab alio; nam res periit domino, et casum consumptionis illius similiter sentit dominus (cf. CII 1474.1475); ergo ei non relinquitur actio *realis,* sed tantum *personalis,* et haec in furem, non autem, secundum probabilem plurium sententiam12, in possessorem b.f. qui nulla relatione directa astringitur domino rei, et per venditionem, etsi obiective nullam quoad domi-

* "Quod habet ultra id quod suum est, debet ei subtrahi, et dari ei cui deest secundum formam commutativae iustitiae" (S.Thomas, 2-2 q.62 a.6).

" Notetur rem non possideri in aequivalenti, cum fructus *mere industriales* obtenti fuerunt *occasione* illius, licet ex his usufructuarius ditior evaserit.

u Evictio est legitima deturbatio emptoris in possessione rei quam emit, vi cuius debet eam tradere tertiae personae quae probat illam esse suam vel iure reali in suum favorem gravatam. Cf. Waffelaert, *De iustitia* 1,630.

u Sic v.gr. Gousset, n.929.930; Bucceroni, 11,1339.1341; Genicot-Salsmans, 1.525 3.°; Noldin-Schmitt, 11,439.2; 440; Ubach. 1,766-767; Vermeersch, II 609,4. Plerique, praesertim antiquiores, tenent nihilominus obligationem restituendi id in quo aliquis ditior factus est ex re aliena apud alium destructa, sive ipsi domino, quia illud aequivalens ad eum clamat (sic v.gr. Molina, tr.2 d.720-721; Lugo, d.17 n.19.24-26; Waffelaert, *De iustitia* 114*34; Merkelbach, 11,300), sive emptori, quia venditio nulla fuerit (sic v.gr. Carrière *De contractibus* 1047-1049; Ferreres-Mondria, 1,758).

niuin rei alienae transferendum, dominium in pretium aequi· sivit, extra casum evictionis.

Ad b, γ) : *Λes perit domino et casum sentit dominus,* cui actio realis non est possibilis, et personalem non habet nisi contra furem, non contra possesorem bonae fidei, sicut in re haud dissimili dictum est ad b, *β* ; actionem habuisset, si res apud donatarium non periisset, sed ab eo reddi domino debuisset; *plcrique tamen auctores censent* in casu rem, in qua ditior manet donator quia ei pepercit in donatione, domino rei donatae esse reddendam.

Quodsi res alteri bona fide donata ut propria, detegatur fuisse aliena, et adhuc apud donatarium existât, secundum regulas caritatis monendus erit ipse et dominus ; imo, sunt qui censent monitionem urgere "ratione iustitiae, cx generali obligatione quam incurrit iniustitiae etiam mere materialis auctor" 13.

2. *Quoad fructus rei:* a) *ex* IURE NATURAE, a) ***naturales et civiles, in se vel in aequivalenti exlantcs, domino restituendi sunt; β) industriales,*** *conservari possunt;* b) EX iure positivo *possessori concedi solent* ***omnes jructus*** *cx re aliena bona fide percepti*14. Explicatur:

Ad a) : *Fructus naturales ct civiles* (itemque *mixti,* cx qua parte non sunt industriales) considerantur ut pars ipsius rei alienae, quae ad dominum clamat; *industriales,* autem, occasione rei, obtenti sunt a possessore et huic debentur.

Ad b): *lura civilia satis uniformiter statuunt* fructus rei quoslibet *iam perceptos,* i.e. a re aliena (a solo, ramis, radicibus) iam separatos (cf. CII 451), etsi nondum consumptos, *retineri posse* a possessore bonae fidei. Haec dispositio, minus quidem rationabilis quoad fructus *nondum consumptos,* et in hoc contraria iuri romano, *valet in foro conscientiae;* quia agitur de determinatione legitima et competenti ad bonum commune promovendum 1C, dummodo adimpleantur omnes condiciones in lege assignatae, inter quas computatur, praeter theologicam, etiam *iuridica bona fides,* innixa in titulo translativo iuris cuius vitia ignorantur.

u FERRERES-MoNOr Ia, 1,754.
14 Quomodo fructus distinguantur superitis expositum est.
11 Tali d spos t one promovetur d'Tgcnt a et industna dominorum ct possessortm, consulitur parcimoniae, lites v tantur, possessioni b.f. favor tribuitur restitut o ipsa facilior redditur. Cf. V.Heylen, *Dc iure retinendi fructus c rt aliena perceptos a possessore bonae fidei:* CollMeclilin 12 (1938) 619-625; lerreres-Mondr Ia, 1,753; Vermeersch, 11,609; Waeeelaert, *Dc iustitia* 1,59.

CH 451.452: α) fructus perceptos omnes, etiam in se formaliter adhuc extantes, tribuit possessori bonae fidei iuridicae; et fructus quidem civiles percepti reputantur *[er dies,* ita ut possessori b f. obtingant pro ratione temporis quo rem alienam bona fide possedit; *b)* fructus pendentes potest dominus vel omnes cedere possessori b.f., ita ut is suis expensis finiat culturam et recollectionem, vel huic solvere expensas pro cultura factas, et cum eo dividere tam reliqua onera quam productionem liquidam pro rata possessionis u.

3. *Quoad expensas in re facias:* a) Ex IURE naturae *possessor b.f.* : a) *potest deducere tarn naturales et utiles quam voluptuarias quae possint separari sine detrimento rei; [d) non autem usufructuarias neque mere voluptuarias rei inseparabiliter incorporatas; b)* ex iure positivo *haec substantialiter confirmari solent.* Explicatur:

Expensas distinguimus: a)NECESSARIAS, sine quibus res interiret aut deterior fieret, v.gr. alimenta animalium, reparationes muri corruentis; *b)* utiles, quibus res fit melior vel fructus eius augentur; *c)* voluptuarias, ornamento et voluptati, non conservationi et fructibus rei ordinatas.

Ad a) : *Expensae necessariae et utiles aliquid rei incorporaverunt* proprium possessoris b.f., quo non licet ut dominus ditescat plus accipiendo quam quod suum est, et possessor b.f. potest rem alienam retinere donec compensationem pro his non obtineat; *expensae usufructuariae* vero, quas possessor fecerit ad fructus capiendos, ipsa perceptione fructuum compensatae sunt; *voluptuariae,* denique, cum non augeant utilitatem rei, non imponendae sunt domino, cui nullum commodum materiale afferunt; quodsi separari nequeant, accedunt ad principale tanquam accessorium, et appropriantur a domino ; aequum est, tamen, ut is aliquam compensationem praestet, quatenus per eas rei aestimatio aucta sit; et debet permittere ut auferantur, si id fieri possit sine damno rei, quia pertinent ad possessorem b.f. si separabiles sunt.

Adb): CH 453.454 consonat in omnibus; sed quoad expensas *utiles* concedit domino ut possit refundere possessori vel pretium impensum vel valorem meliorationis, et quoad expensas *voluptuarias* separabiles, ipse est qui determinat utrum sint separandae an pretio compensandae.

'* Fructus non perceptos, quos dominus percepisset si in usu rei fuisset, non debet possessor b.f. restituere, deficiente restitutionis titulo sive rei possessae sive damni iniuste illati.

§ 2. *De possessore τηalcie fidei*

866. I. Possessor malae fidei (m.f.) is est *qui rem, quam scit esse alienam, iniuste possidet saltem hic et nunc.* Dicitur:

Saltem hic e! nunc, nam antea potuit esse detentor legitimus vel possessor bonae fidei. Is, a quo momento incipit esse in mala fide, facit domino iniustitiam, ratione tum rei acceptae tum acceptionis vel retentionis iniustae, ideoque respondere debet non solum de re *qua possessor,* sed etiam de damnis saltem in confuso praevisis contra dominum *qua damnificator* iniustus 17.

867. II. Principia: 1. *Quoad rem ipsam, possessor malae fidei, a)* si eam adhuc detinet *in se vel in acquivalenfi:* a) ***domino non comparente,*** *debet dare pauperibus aut causis piis; β) domino* ***comparenle et reclamante,*** *debet rem suam, per sc numcrice eandem ei restituere in quoli- l ct casu, ct quamprimum*▮: γ) ***domino non reclamante,*** *potest cam venditori a quo acceperat reddere, ut sibi provideat;*

b) Si EAM IAM NON DETINET *quia:* a) ***independenter a detentione iniusta periit,*** *ad nihil tenetur; β) dependenter a possessione iniusta,* *cum vel sine culpa detentoris,* ***periit,*** *tenetur pretium rei dare domino, etsi ipse non evaserit ditior;* γ) ***alteri vendidit vel tradidit,*** *debet dominum indemnem reddere, quatenus is rem ipsam non possit sine damno recuperare;* δ) ***ipse eam consumpsit*** *dum erat apud dominum, sed certo peritura,* ***ad nihil tenetur*** 18;

c) si res valorem MUTAVIT *durante iniusta possessione, restituendum est domino totum id in quo possessor malae fidei ditior factus est, et satisfaciendum pro toto damno quod dominus ratione iniustae detentionis passus est.*

Ad a, σ): *Nemo potest ex re aliena iniuste ditescere,* ideoque frustra quaesito domino et amissa rationabili spe eum inveniendi, res causis piis est applicanda; nec deinde est obligatio indemnizandi dominum si inopinate comparcat.

Ad a„ *β)*: *Patet ex dictis de possessore b.f.* Aliquando licebit domino absenti non ipsam numerice rem sed aliam

17 Cf S At^oxsus. 1.3 n.614.618-622: Lkhmkuhi., 1,1139-1142; Merkelbach, 11,301-304; Noi.djn-Schmitt, 11,443-449.
Cf. St.Wii.i.Ems, *Dc restitutione facienda a rei alienae possessore uulae fidei:* Collât Brug 37 (1937) 135-143.

aequivalentem reddere, quia is vel expresse consentit vel non potest esse rationabiliter invitus circa substitutionem, v.gr. quia transmissionis expensae longe superarent valorem rei.

Ad a, y) : *Etiam possessor m.f. videtur posse sine iniustitia restituere rem ei a quo ipse acceperat,* nisi meliori ratione possit et sibi ct domino consulere; nam contractus fuit nullus, finem in hac devolutione habet honestum, ipsa actio habet duplicem effectum cum motivo sufficienti ut malus, seu difficilior recuperatio rei cx parte domini, permittatur ad vitandum damnum proprium 19.

Ad b, a): *Si res perit independenter a detentione iniusta,* ad nihil tenetur ratione *rei acceptae* quia periit domino; sed neque *ratione acceptionis,* quia non fuit causa efficax damni quod similiter evenisset sine acceptione20.

Res periisse independenter a detentione dicitur, si apud dominum fuisset peritura: vel *ex eodem vitio,* v.gr. morbo, vel *in eodem periculo* v.gr. in incendio, quia in tali casu dominus non passus est damnum cx iniusta alterius possessione; imo, iuxta probabilem plurium sententiam21, si *eodem circiter tempore etsi diverso periculo,* v.gr. si equus fui to ablatus ct fulmine occisus eadem nocte in stabulo incendio periisset.

Ad b, *β)* : *Res quae perit dependenter a detentione iniusta,* vel non periisset si detenta non fuisset, vel dum periit pertinebat ad dominum cum integro suo valore, ac revera periit ex culpa detentoris, etiam si antea vel postea periisset apud dominum, et acceptio iniusta vere fuit *causa efficax* cur perierit; ideoque detentor iniustus tenetur compensare damnum cx titulo iniustae acceptionis propter damnum iniuste causatum, idque etiam si nullam utilitatem ipse perceperit22.

Ad b, y): *Si dominus rem recuperet a tertio,* is qui eam huic transmisit non tenetur ad restitutionem ratione rei possessae, ut liquidum est; teneri autem potest ad reparationem *damnorum,* si quae evenerint domino ex rei privatione ct pro

J· Cf. Lugo, d.17 n.37. non dissentiente S.Alfonso, 1.3 n.57O; similiter Waffelaert, *Dc iustitia* II. n.239; Noldin-Schmitt, 11,144; Aektnys-Damen, 1,758, etc. Dissentiunt alii, quia emendo rem mala fide, periculum eius in sc suscepit.

2,1 Sic v.gr. Luco, d.18 n.76-77; Waffelaert, *De iustitia* 11,245; Ferreres-Mondria, 1,764; Genicot-Salsmans, 1,529; Noldin-Schmitt, 11,245.

21 Sic S.Alfonsus, 1.3 n.620 cum aliis, innixis in eo quod damnum non fuerit^cfficaciter causatum.

25 CH 457 (cf. 1185.1896), sicut alii, obligat possessorem m.f. ad restitutionem *in quolibet casu, quocumque modo res perierit;* id quatenus urget quod ex iure naturae certo non debetur, potest ante sententiam iudicis non observari in conscientia.

rata suae iniustitiae; praeterea respondet de evictione erga tertium qui *bona fide* rem alienam ab ipso emerit.

Ad b, δ): *rem alienam consumpsit dum erat apud dominum,* quin ullo modo salvari potuerit, in talibus adiunctis erat nullius valoris oeconomici pro domino, qui non censetur irrationabiliter invitus, et praeterea periisset eodem tempore et loco; si ab ipso consumptore salvari potuerit, debuit *ex caritate* salvari, sed peccatum iniustitiae non fuit in non salvanda ct consumenda; si ab aliis salvanda fuisset, vel ab ipso salvata fuit, et dum erat *extra periculum* consumpta, tenetur ad restitutionem, quia fuit efficax damnificator iniustus rei vel salvandae vel iam salvatae, quae manebat domini sui.

Si autem consumpserit rem apud dominum sic non perituram, restituere debet tam id omne quod dominus ex re iniuste consumpta percepisset, quam id quod ipse detentor percepit, demptis fructibus industrialibus, etsi dominus non percepisset.

Ad c): *Generalia iuris principia huc spectantia sunt:* res fructificat et crescit domino; nemo debet cx re aliena cum iniuria alterius locupletari; integrum damnum per iniuriam domino illatum reparandum est. Proinde, si durante iniusta possessione:

a) *Res deterior facta est,* v.gr. si equus ablatus iunior tempore restitutionis senescit, reddenda est res ipsa ratione detentionis, sed insuper addendum est totum id in quo deterior facta est, ut dominus recuperet quantum ei fuit ablatum; *excipiunt* quoad istam compensationem casum in quo deterioratio fuerit mere naturalis et independens a detentione ct simul constet dominum non fuisse rem antea venditurum vel interea fructus ex ea percepturum, quia in tali hypothesi nullum damnum ratione iniustae acceptionis causatum est.

β) Si res meliorata est, v.gr. si vitulus accrevit in bovem, rem cum incremento reddi debet domino, siquidem res accrescunt et fructificant domino.

y) *Si res non amplius exstat,* possessor m.f. debet restituere pretium eius *summum,* si hoc pro se obtinuit, ex titulo rei acceptae; itemque si hoc ipse non obtinuit, sed dominus obtinuisset, ex titulo damni iniuste illati; si rei pretium summum neque detentori neque domino profuisset, reddatur pretium quo res similis acquiri possit a domino, quaecumque lue-

rit mutatio valons, quia sic ei damnum causatum ex integro compensatur, et possessor non ditescit ex re aliena 23.

δ) *Si res mutavit valorem* et dominus fuerat eam venditurus pro maximo valore, per se acquivalens istius erit reddendum ; si autem vendenda fuisset tempore minoris valons, practice non urget nisi solutio illius quod dominus percepisset 24.

In praxi vix urgeri potest aliud praeter restitutionem valons quem res habebat tempore ablationis, addito fenore legali si agitur de pecunia.

2. *Quoad fructus rei: a)* Ex IURE NATURAE: a) *naturales et civiles, sive exstantes sive consumptos, restituere debet, licet non evaserit ditior; β) industriales retinere potest; b* Ex iure positivo *saepe obligatur ad restituendos omnes /ructus sine distinctione.* Explicatur:

Ad a, α): *Ratione iniustae possessionis debet tradere domino,* nom modo *fructus quos percepit* ct dominus similiter percepisset, sed etiam *alios qui non debentur speciali eius industriae,* etsi dominus fortasse non percepisset, v.gr. prae desidia; insuper, *ratione damnifications* restituere debet *alios, quos* ipse quidem non percepit, sed *dominus percepisset* ex recta rei administratione, pro rata probabilitatis lucri cessantis.

Ad a, *β):* *Fructus mere industriales,* qui proveniunt ex cius industria occasione rei alienae, v.gr. gallinae cx ovibus furatis, potest sibi retinere nam res fructificat domino; secus proprietarius rei ditesceret alienis.

Ad b): CII 455 tribuit generaliter domino *omnes fructus* a possessore m.f. obtentos; sed haec dispositio, *quatenus includit industriales,* non obligat in conscientia *ante* sententiam iudicis.

3. *Quoad expensas in re factas: a)* Ex IURE NATURAE *possessor m.f.* : a) *potest deducere necessarias, utiles et usufructuarias; β) non, autem, voluptuarias, nisi separabiles sint a re aliena; b)* Ex iure positivo *haec probari so-*

a Sic multi cum Lessio, 1.2 c.12 n.lOD; Salmanticensibus, *De restitutione* tr.13 c.l n.57; Carrière. *De iustitia* n.1075, etc.

3' Sic Molina tr.2 d.725 n.7; Lessio, 1.2 c.I2 n.103, etc., quia ultra hunc vtlorem dominus noti est rcaliter damn ficatus. Sed, nisi possessoris m f. *industriae* tribuatur sors bona, res fructificavit domino, ideoque speculative rectius rutare videntur S.Alfonsus, 1.3 n.621 ; Luco d.18 n.126, etc., cum totum lucrum dicunt domino esse tribuendum.

lent, nisi forte expensarum utilium· eductio non expresse permittatur.

Ad a) : *Patet ex dictis* in principio correspondent! pt s- sessoris bonae fidci ; secus dominus ditesceret re aliena.

Ad b): CII 453 videtur concedere possessori m.f. sola> expensas *necessarias;* tamen modus loquendi a.455 sinit locum aliquali dubitationi; possessori m.f., tamen, certo non permittitur retentio rei donec compensationem non obtineat Quoad expensas *voluptuarias* a.455 eadem disponit ac pro possessore b.f. Ex aequitate, iuxta plures, etiam possessorem m.f. compensare debet dominus pro expensis voluptuariis inseparabilibus a re, si ei utilitatem attulerunt.

4. *Quoad damna, tenetur ad reparationem eorum omnium quae in confuso saltem praeviderit,* sic enim ad aequalitatem restituet; ita, v.gr., qui furatur pecuniam non excusatur nostris temporibus a solvendo *auctario eiusdem legali* above consueto.

Applicationes: 1. *Qui fraudulenter eleemosynam obtinuit: a)* se fingens pauperem, *debet restituere* acceptam eleemosynam, vel donanti vel pauperibus, quia donatio fuit invalida propter errorem donatoris; *b)* SE fingens probum pauperem, cum non sit. *potest generatim eleemosynam retinere,* quia probitas donatarii solet esse causa impulsiva, non motiva, donationis.

2. *Qui monetam falsam alteri tradidit* in solutionem debiti: *a)* mala fide, sciens ac volens, tenetur restituere, vel huic ipsi, vel alteri cui hic vicissim eam bona vel mala fide tradiderit cum damno ipsius, ne ditescat ex re aliena cum iniuria; *b)* bona fide, ex iustitia ad nihil tenetur, nisi erga eum cui tradidit, si reclamet; non autem erga alios, siquidem nec fuit causa damni eorum culpabilis nec ipse ditior factus est[25].

3. *Qui charlavn sortitionis loteriae furatus est,* ex iustitia debet restituere: a) venditori, pretium cius, vel ipsam chartam tempore utili ad venditionem eiusdem, nam sic ei compensat totum damnum: praemium, autem, si obtigerit, potest sibi retinere; 6) emptori qui eam acquisierat, a) *ante sortitionem* vel restituat ipsam chartam, aut aliam similem, aut pretium quo possit novam emere, aut statuat praemium ei tradere si sors faverit et nihil compensare si non faverit, nisi sibi constet in hoc casu emptorem emisse novam chartam propter furtum, hanc enim debebit fur compensare; *β) post sortitionem* tenetur ad tradendum domino praemium, si quod obtinuerit, quia charta furata et non compensata fructificat domino.

4. *Si plures successive rem alienam mala fide detinuerunt;* primus ad restitutionem obligatur qui eam *detinet,* vel consumpsit, vel apud quem periit ; in eius defectu qui *prior fuit possessor* malae

's Cf. I^erreres-Mondrîa, 1,768 ct auctores ab ipso citatos.

fidei; tertio loco *ceteri;* in *solidum* quoad ipsam rem. cum actione erga alios; *pro rata,* circa damna ct fructus.

§ 3. *De possessore dubiae fidei*

868. I. Possesor dubiae fidei (d.f). is est *qui pruden ter dubitat num- res possessa sit sua, vcl saltem utnon cam ulterius servare possit necne.* Dicitur:

Qui prudenter dubitat, ideoque ratione non mere negativa aut despectibili, scd positiva ct serio probabili.

869. II. Dividitur fides cubia, in: o) \ntecedentem. quae praecessit acceptionem rei; *b)* consequentem, quae supervenit post rei acceptionem, bona fide coeptam -e.

870. Principia: 1. *Quilibet possessor d.f. tenetur quam primum diligentem ct congruam investigationem facere, interca rem potest retinere.* Explicatur:

Quilibet possessor d.f., sive ab initio sive in decursu suae possessionis dubium ortum fuerit, debet investigare quam primum, ne exponatur periculo usurpandi aut retinendi rem alienam, utrum res a se possessa sit propria aut a se iuste retineatur, an aliena aut domino suo iam restituenda; haec investigatio proportionari debet momento obiecti et spei successus.

2. *Facta investigatione congruenti:* *a)* si DETEGIT rem esse alienam et: a) ***dominus comparet,*** *ei rem restituere debet tanquam possessor bonae vcl malae fidei, prout rem inceperit bona vel nuda fide possidere; β) **dominus ignoratur** aut **non comparet,** rem sibi servare potest vel debet eam pauperibus aut causis piis dare, prout bona vcl mala fide i' sani acquisierit;*

b) SI DUBIUM MANET UTRUM SIT EIUS AN ALIENA, *et illCC- pit rem possidere:* a) ***dubia fide,*** *debet eam restituere priori detentori, coque non comparente, pauperibus, vel potest sal tem pro rata dubii, imo, probabiliter totam sibi retinere, prout ipsam acquisivcrit titulo illegitimo vcl legitimo; β) **bona fide,** potest rem ut suam habere et de ea disponere;* γ) ***nuda fide,*** *cui deinde succedit dubia fides, tenetur sicut possessor qui incepit dubia fide possidere.*

■ II - -

* Cf. St AViix e m s. *Dc restitutione facienda a rei al cnai possessore fidei dubiae:* CollatBrug 37 (1937) 254-260.

Ad a, a): *Si rem alienam possidere coepit bona fide,* v.gr. occupando id quod putavit esse nullius, et in ea semper perseveravit, ad restitutionem non tenetur nisi ratione rei *iniuste possessae,* ideoque solum respondet dc ipsa re ; si autem possidere coepit *mala fide* (cui accedit fides dubia qua alium possessorem b.f. deturbaverit a possessione, obligatur ad restitutionem duplici titulo, et *rei acceptae et acceptionis rei,* ideoque respondet de re et de damnis ex eius privatione domino causatis.

Ad a, *β): Si rem alienam bona fine acquisivit legitimo titulo* emptionis, donationis, etc., potest *eam retinere,* quia in pari casu melior est condicio possidentis, et bona fides creat magnam praesumptionem iustitiae [27] ; ac valet eam tum per praescriptionem legitimam, tum ad instar rei inventae sibi appropriare ; si autem eam *dubia vel mala fide* acquisivit, secundum communem sententiam, debet ipsam *tradere integram* causis piis vel pauperibus, ne ditescat ex re aliena cum iniuria alterius, id quod aliqui stricte urgeri posse non censent[23].

Ad b, a) : *Qui rem acquisivit dubia fide et cum titulo illegitimo,* spoliationis aut furti, certam iniustitiam commisit, eamque *continuaret nisi rem restitueret* ei a quo abstulit, coque deficiente, pauperibus ; quia in pari causa melior est condicio possidentis, ct nemo potest cum iniuria alterius ditescere re aliena ; nihilominus *non videtur omnino improbabile* quod, si is a quo rem abstulit non comparcat, possit sibi rem retinere, saltem pro rata dubii circa proprietatem, quia iniuria effectiva in hac retentione, saltem partiali, nobis non plane constat, cum nemo malus sit nisi probetur, et in casu non certo probatur.

Qui rem acquisivit dubia fide, sed cum titulo in se legitimo, v.gr. emendo cum suspicione ne esset furtiva, vel occupando sine certitudine quod fuerit derelicta, retractata iustitia affectiva quam certo commisit, *potest probabiliter rem sibi integram relinere,* nam res probabiliter pertinet tota ad ipsum, et nemo malus nisi probetur; *plcrique tamen obligant* in hoc casu *ad restitutionem pro rata dubii,* quia non possit totum retinere cum possessionem inceperit sine bona fide,

n Sic sententia fere communis: cf. S.Alponsüs, l.l n.35j Luco, d.17 n.86-94.

• Cf. V.IIey1KN, *De restitutione facienda a possessore dubiae fidei:* Coli Mechlin 12 (1938) 500-502. Id probari potest in casu quo aliquis rem inceperit possidere dubia fide, sed cum animo investigandi veritatem et agendi iuste.

quae ei non favet, nec debeat totum dare, quia dubitat num res sit aliena 20.

Ad b, *β)*: *Ex eodem axiomate* nemo malus nisi probetur, et quia melior est condicio possidentis, *concluditur* eum posse in conscientia *rem totam sibi retinere,* quin teneatur nec pro rata dividere cum altero probabili domino, propter favorem legitimae possessionis.

Iuxta aliquos, si eam vendat, debet emptorem monere de dubio insolubili quod habet circa proprietatem rei; haec tamen obligatio *non probatur* universaliter; et quando adest, non est nisi caritatis, ad cavendam sci, molestiam emptoris non compensatam commodo quod ipse habet ex venditione; iniuriam fieri in occultatione huius circumstantiae non videtur, quia emptori semper relinquitur ius evictionis pro casu improbabilis reclamationis rei emptae.

Ad b, γ): *Qtii mala fide possidere incepit,* iniustitiam *affectivam* certo commisit; sed *effectiva,* in adiunctis quae nunc considerantur, existit, et urget restitutionem vel secus, iuxta ea quae dicta sunt de possessore dubiae fidei, prout sci. possessionem inceperit titulo illegitimo vel legitimo.

3. *Possesor d.f. qui culpabiliter neglexit inquisitionem:* a) *non solum* **aequiparatur** *ab eo tempore possessori malae fidei, donec inquisitionem non faciat, sed etiam* b) **obligatur ad satisfaciendum** *illi quem probabiliter detexisset dominum, pro rata spei frustratae ex negligentia.*

Ad a); Si, igitur, comperiat rem esse alienam, debet eam restituere domino comparent!, vel secus causis piis, ct *praeterea* domino satisfacere pro omnibus malis tempore m.f. ei causatis ex privatione rei ; si cum tandem inquirit manet dubius, debet rem abdicare, vel potest eam retinere prout dubia vel mala fide, alium a possessione deturbando, ipse possidere coeperit vel secus, iuxta superius dicta. Quodsi possessionem bona fide inceperit, potest etiam rem per praescriptionem sibi appropriarc; imo, etiam si mala fide inceperit possidere, ct deinde comperiat rem esse probabiliter suam, ab hoc tempore potest habere bonam fidem ad praescribendum 30.

Ad b): *Cum nemo possit ex sua culpa ditescere,* et vere probabile sit possessorem dubiae fidei, si tempestive investi-

v'χτΓ* S.Alfonsus, 1.3 n.625; Luco, d.17 n.81; Ballerist-Palmieri, n.439,2.0; Noldin-Schmitt 11,452,2«; cf. tamen D'Annibale, 11,171 nota 36, 'Jiscuticntcm et non probantem hanc rationem.

WtRCEBURCENSES, *Dc iure ct iustitia* diss.4 *c.2* a.3; Bucceroni, II i /·

gassct, dominum luisse alium detecturum, secundum communiorem sententiam debet erogare huic, et in cius defectu alicui causae piae, quod aequivalcat spei finstratae propter omissam investigationem[31]. *Sunt tamen* qui opinantur nihil debere restitui, quia ipsi favet possessio certa, et post inquisitionem serotinam reddit ad bonam fidem[32]; *idque aliqui probant* quando in genere dubitatur an res fuerit aliena, non vero si dubitatur de iure alicuius in particulari[33].

Si *autem non constat de sequelis* quas omissio investigationis habuerit, aequius saltem est ut rem, pro rata spei quae extiterit inveniendi certum dominum, pauperibus vel causis piis tradatur, sed practice in stricta iustitia id urgeri nequit[34], quia probabiliter tota pertinet ad possessorem.

4. *Possessor d.f, propter dubiam solutionem debiti certi: a)* in dubio negativo *debet debitum solvere; b)* in dubio positivo *practice solutio debiti probabiliter soluti non urget e.v iustitia, nisi feratur sententia indicis.*

Ad a): *Dubium negativum* fundatur in ratione inani aut levi, quae non potest esse norma agendi.

Ad b): *In vera probabilitate solutionis* factae: a) *aliqui obligant ad solutionem integram;* quia obligationi certae non satisfiat solutione probabili, et quia aliunde creditor sit in certa possessione sui iuris, qua per dubiam solutionem privari nequeat[35];

β) alii obligant ad solutionem pro rata dubii, quia aequalitas iustitiae exigat ut creditori id omne et solum solvatur quod iure petere possit, et solutio probabilis sit pretio aestimabilis; ideoque ex stricta iustitia debitor non obligatur nisi ad alteram partem pro rata dubii complendam, ne iustitiae aequalitas cum damno sibi laedatur[36];

γ) *alii ab omni obligatione iustitiae debitorem liberant,* quia iuxta principia probabilismi non sit imponenda obliga-

31 *Aestimatio damni vel lucri non actualis sed eventualis,* quod erat in spe vel timore, prudenter aestimandum est iuxta maiorum vel minorem certitudi-r.em talis lucri vel damni quae iuxta S.Alfoxsum (1.1 n.37) medietatem rei non attingit in dubio hinc inde probabili, propter pericula et impedimenta exurgere solita. Cf. S.Tiiomas, 2-2 q.62 a.4c; S.AtFossus, 1.3 n.614,1; I.vco d.ll n.42; d.18 n.133.

32 Lacroix, 13 p.2 n.564 c'tat Rcbelo, Bonacina, Castropalao, Diana; quibus accedunt Bucceroni, 11.1353; Gexicot-Saismans, 1,534.

33 Sic v.gr. Luco, d.17 n.85; LEhmkuhl, 1,1144.

M Cf. Vermeersch, II.612c; Bucceroni 11,1353.

35 Sic v.gr. Th.SÂnchez, *In dccaloyum* 1.1 c.10 n.12, et alii quos refert S.Ai.fonsus, 1.3 n.700.

« Cf. Laymann, *Th. mor.* 1.1 tr.1 c.5 n.42; SpobeR-PiERBAum, *Th. mor.* tr.l c.l n.85; Marrés, *De iustitia* 1.3 n.366, etc.

lio quae moraliter certo non constet; iam vero si quis probabiliter totum debitum solvit, probabiliter ad nihil obligatur, nisi sententia iudicis intercedat37. *Commendatur,* tamen, amicabilis *transactio,* secundum normam secundae opinionis.

5. *Quoad fructus rei non industriales, possesor d.f. qua talis nequit eos facere suos, quatenus ipsam rem possit sibi retinere.* Patet ex dictis.

A R T I CULUS II

De damnifications iniusta

WaffelaerT, *Dc iust't'a* 1.262-272; I.ehmkvhl, 1,1148-1168; FerreRES-Mondria, 1,774-789; Genicot-Salsmans, 1,512-520; MerkeldaCh, 11,288-294; Noldin-Schmitt, 11,429.453-459; Tanquerey, 111,434-444.

§ 1. *De condicionibus generalibus ad restitutionem ex damnificatione requisitis*

871. I. Notio. *Damnificatio iniusta* est *actio vel omissio qua aliquis violat ius alterius strictum, damnum ei inferendo sine ipsius damnificatoris emolumento.* Dicitur:

Actio vel omissio, nam utroque modo potest alicui detrimentum inferri, sive rem cius positive vel negative (per non curam ex iustitia debitam) destruendo vel deteriorando, sive ipsum a consecutione alicuius boni iniuste impediendo.

Damnum inferendo, sive immediatum quod actio ipsa vel omissio producit, v.gr. combustio domus, sive mediatum quod ex actione damnifica ulterius sequitur, v.gr. damnum emergens cx destructione seminum ad serendum praeparatorum, aut lucrum cessans v.gr. pingue negotium quod impeditur negotiatori domum illius comburendo ut pecuniam teneatur impendere in ea reficienda.

Sine damnificatoris emolumento, nam sunt aliae actiones damnificantes ex quibus percipit ipse damnificator emolumentum, fitque possessor malae fidei.

872. II. orincipium generale: *Ex titulo damni illati oritur obligatio* a) ***restituendi totum damnum*** *immediate vel mediate causatum;* b) *dummodo concurrant* ***quatuor con·***

K Cf. WaffelaerT, *Dc iustitia* 11,260.

diciones: sci. ut actio fuerit causa damni, iniusta, formalis, efficax, ideoque, ut damnum sit alteri *rcaliter* illatum, *iniuste,* actione vel omissione *theologice culpabili,* quae fuerit vera *causa efficax* damni. Dicitur:

Immediate vel mediate causatum, sci. totum aequivalens rei damnificatae, v.gr. expensas ad sanandum e vulneribus faciendas, et totum aequivalens damnis quae praeter rei damnificationem ex ea proventuris praevideantur, v.gr. salaria quae vulneratus dum convalescit fuisset percepturus.

Ad a): *Cum iustitia commutativa respiciat aequalitatem rei ad rem,* nisi dominus laesus percipiat totum illud quod habebat et habuisset nisi iniuste impeditus fuisset, inaequalitas perseverat. *Nec refert* quod nullum damnificator proventum habuerit, nam tota restitutionis ratio petitur ex damno illato, non ex re percepta.

Ad b): *De singulis condicionibus* singulis alincis in particulari agendum est.

873. III. Actio realiter damnifica: Ut obligatio restitutionis urgeat ex titulo damnificationis, requiritur ut actio damnifica *reipsa* damnum intulerit. Ratio est, quia ubi res alterius laesa non fuit, eiusdem reparationi locus esse non potest. Haec autem laesio, ut urgeat restitutio, debet esse moraliter certa, sicut certae debent esse pariter reliquae condiciones actionis damnificae mox exponendae.

Applicatio: *Meta intentio alium damnificandi,* habet quidem malitiam iniustitiae et offendit caritati, at *obligationem non inferi restitutionis,* sed solum retractandae intentionis; v.gr. si criminalis desiderat ut pro sc innocens damnetur, vel etiam crimen committit ut damnetur, quin ulla tamen adhibeat media ad hoc obtinendum, non tenetur neque ad reparationem neque ad sese prodendum, si fork ille ex errore vel praecipitatione iudicis condemnetur. *Similiter,* si qualibet ratione effectus damnosus impeditus vel frustratus fuit, obligatio restitutionis nulla existit.

874. IV. Actie stricte iniusta. *Ut obligatio restitutionis urgeat ex condicione actionis damnificae, requiritur ut strictum ius alterius violatum sit.* Dicitur:

Ius strictum, ex iustitia sci. commutativa ortum, quod vere sit *in re* vel *ad rem,* vel saltem *ad spem rei legitimam,* etsi non stricte debitam, iniuste ab aliis non impediendam aut frustrandam ; ita ut vere sit rationabiliter invitus quod perturbetur vel impediatur, sive *quovis modo* in exercitio sui

iuris in rc vel ad rem, sive *medio iniusto* in assecutione alicuius boni ad quod potest legitime tendere.

Violatum sit, sive per *actionem,* cuius stricta iniustitia facile manifestatur, sive per *omissionem,* quae tunc est stricte iniusta, quando actio positiva ad impediendum damnum alterius ponenda fuit ex iustitia, v.gr. vi contractus, a tali subiecto negative se habente.

Ratio: a) *quoad ius ad rem vel in rem* impeditum vel destructum, est manifesta; subiectum enim habet in casu ius ne res sibi devincta ipso invito ab aliis tangatur vel res sibi debita quavis actione directa ab eo separetur; β) *quoad spem bonorum legitime acquirendorum* constat quemlibet hominem stricto iure donari, non tantum ut quaedam possideat ad assecutionem sui finis necessaria, sed etiam ut alia legitime obtineri possit, ideoque stricte iniusta sunt quaelibet media ab illis adhibita quibus in eo ipso capacitas acquirendi iuridica in se afficitur, ut dolus, iniustus metus, calumnia, etc.; alia autem media, quamvis fortasse inhonesta, quibus alii potius afficiuntur quam ius habentes, v.gr. consilia, blanditiae, etc., non sunt iniusta.

Applicationes: I. *Restituere non tenetur: a) qui, dum iure suo utitur, alium laedit,* v.gr. qui conculcat segetes alienas, dum ad mortem quaes'tus fugit ab inimico scelerato; non enim laedit ius illius, qui nequit 'n talibus adiunctis esse rationabiliter invitus, sed bona illius qui ius habet; *β) qui mediis Uritis vel illicitis,* sed non iniustis, movet aliquem ut non faciat donationem legatum, etc., in favorem alicuius, qui ad donationem vel legatum non habet ius; nam cx hypothesi iniustitia non est quoad donatorem, etc.; donatarius, vero, non habet ius nisi dependentor a donatione facta; caritas, autem, pictas aliacvc virtutes graviter violari possunt in ea ratione agendi'1; 7) *qui mediis iniustis impedit aliquem, a consecutione rei sibi prohibitae,* siquidem ad illicitum non potest esse ius quod violetur; sic, v.gr., si quis calumnia impediat indignum ab aliquo ǒfficio vel si vi detineat mulierem ne meretricio pecuniam obtineat, iniustus quidem est quoad calumniam et libertatem persona'em ultra modum violandam, sed pro bonis a quibus illos impedivit nullam restitutionem eisdem debet.

2. *Restituere tenetur:* a) *qui impedii aliquem in exercitio sui iuris* per quaelibet media, utpote quae ex hypothesi sunt lacsiva stricti iuris, v gr. advocatus qui dictamine suo impedit creditorem, ne solutionem debiti obtineat vel domino suadet, ne salarium iustum det famulo, vel moribundum movet ut heredem necessarium portione legitima privet ; *β) qui mediis iniustis impedit alium a consequendo*

" Cf. S.Thomas, 2-2 q.62 a.2 ad 4; S.Alfonsus, 1.3 n.582-588; Lessio, 1.2 c.12 n.122-123; Luco, d.18 n.98; Genicot-Salsmans, 1,514.

® Indignus est ad officium, tum qui dotibus caret ad illud necessariis, tum qui mediis illicitis ad illud obtinendum utitur, etsi per se aptus sit.

legitime bono, quod obtinere potuisset, licet nullum ius strictum ad illud habuerit, sive iniustitia sit m personam, quae ab obtinendo bono impeditur, v.gr. propter calumniam, sive in alium, a quo bonum accipi sperabatur ct propter metum iniustum aliamvc rationem impeditus est[40]; v.gr. mercator qui litteras intereeptando impedit negotium alterius, vel heres ex priore testamento qui impedit quominus alterum conficiatur, vel is qui per calumniam obtinet ne dignus ad officium promoveatur; nam iis omnibus strictum est ius, ne impediantur istis mediis a legitima assecutione bonorum; 7) *qui* in *distributione munerum ea indignis tradit, vel dignis qui ius ad illa obtinuerunt denegat, vel contra obligationem officii ipsa partitur;* nam, quamvis aequa officiorum ac munerum partitio *per se* ad iustitiam distrihutivam spectat, *per accidens* distributor tenetur ex iustitia commutativa, sive vi quasi-contractus, sive cx eo quod aliquis ius ad rem obtinuerit, v.gr. propterea quod condiciones onerosas ad concursum praesentatas prae aliis omnibus satisfecerit[41]; unde iustitiam commutativam laedit, et ad reparationem tenetur *erga societatem,* qui munera concedit indignis; *erga praetermissum,* autem, dignum, vel inter dignos *digniorem,* si non eligat eum qui secundum condiciones pro concursu nuntiatas indignos superaverit, vel inter dignos dignissimus fuerit revelatus.

875. V. Actio formaliter iniusta. *Ut obligatio restitutionis urgeat cx condicione actionis formaliter iniustae:* a) *non sufficit fer se culpa mere iuridica, sed;* b) *requiritur per se culpa· theologica, seu peccatuni in iustitiae formale, et quidem·;* c) *grave, ut obligatio restitutionis possit esse gravis; sed* d) *obligationi gravi satisfit restitutione illius portionis, quae facit ut damnificatio remanens sit levis.* Dicitur :

Non sufficit per se culpa iuridica, quae consistit in omissione diligentiae vel cautelae ex legibus humanis requisita, et potest esse : a) *mere iuridica,* si in iure reputatur violasse legem, quin sit ulla causa legalis excusans ab ea, v.gr. coactio vel defectus rationis, quamvis coram Deo nulla fuerit culpa, puta, propter inadvertentiam vel indcliberationem[42] ; */3) iuridico-moralis,* si transgressio legis humanae

40 Restitutio in hoc casu per sc facienda esset ei qui metuin passus est, sd practice fieri potest quasi per compensationem» ei qui bono privatus est.

41 *Quando nuntiantur concursus generales.,* non plane constat dignissimos habere ius strictum ad optima praemia proposita, quia huiusmodi concursus solent habere finem potiorem promovendi culturam aliudve bonum commune; in *cm autem concursus particularis* ad determinatum beneficium, id difficilius potest dici, et dignissimus qui prae ceteris condic onibus satisfecerit strictum ius acquirere videtur. Cf. S.Alfonsus, 1.4 n.109; 1.3 n.585; Lugo, d.35 n.86; Tanquisd; II 1,135 436; Genicot-Salsmans, 1,515; Azpiazu, *Los precios abusivos ante U moral* (Madrid 1941) 0.84-85.

42 *Secundum gradum diligentiae omissae,* iuristae distinxerunt culpam: c) latissimam, si diligentia omissa fuerit ex dolo ad damnum inferendum; fe) latam, si omissa fuerit diligentia quam homines communiter in tali negotio bibere solent; *c)* levem, si omissa fuerit diligentia quam non nisi prudcntiores ct diligentiores habere solent; d) levissimam, si omissa fuerit diligentia a-

lustae fit cum culpa theologica, apprehendendo et admittendo damnum inferendum.

Per se cum culpa theologica: per se, quia per accidens, post sententiam iudicis, restitutio urget in conscientia ex damnificatione cum culpa mere iuridica; *cum culpa theologica* seu morali, ct quidem *iniustitiac,* in qua sci. habetur peccatum formale, grave vel leve, sive ex dolo seu deliberata voluntate iniustitiae causandae, sive cx simplici culpa seu negligentia, quae advertit damnum alterius et non vitat cum possit et debeat illud vitare cx iustitia·13. Non sufficeret nec culpa moralis *contra aliam virtutem,* cum laesione mere materiali iustitiae, v.gr. si quis vacando operi illicito alium vulneraret, nec culpa contra iustitiam quidem, sed respectu *alterius effectus;* v.gr. si quis, dum proicit globum explosivum in animal sui inimici, casu ct praeter omnem suspicionem vulnerat aliquem hominem subito e vepribus emergentem, non tenetur cx iustitia ad reparandum damnum istius 44.

Grave ut obligatio possit esse gravis, nimirum: *sine culpa gravi* obligatio restitutionis nunquam urget sub gravi, etiam in damnificatione materialiter gravi; et probabiliter secundum aliquos potest aliquando non urgere neque sub levi ; *cum culpa autem gravi,* adhuc obligatio potest esse levis, si, cx errore, damnum materialiter leve, appretiatum fuerat ut grave.

Ad a): *Per accidens ex culpa mere iuridica potest esse obligatio restitutionis;* sed id obtinet vi sententiae legitimae latae, iuxta exigentias boni communis, ideoque *post*

traordinaria, exclusiva prudentissimorum ac diligentissimorum. Codices recentiores hanc distinctionem omittere solent, et agunt de negligent;.! quam bonus paterfamilias vitare solet; cf. v.gr. CH 1104-1903. *Culpa latissima* semper; *lata* vero communiter coniungi solet cum *theologica;* dum *levis* ct praesertim *levssima* solent esse sine ea, quia ad tantam diligentiam non habetur obligatio nisi cx contractu speciali.

u Cf. E.RANwriz, *Dc culpa theologica ad restitutionem imponendam requisita:* PcrMorCanLit 19 (1930) 67-70.

luxta J.Salsmans, *Comment faut-il entendre la "faute thcologiquc" qui est une des conditions requises pour être oblige dc réparer un dommag. P:* NouvRevTh 50 (1923) 148-153 culpa theologica non est consideranda, in ordine ad contrahendam obligationem restitution's, in quantum est forrnaÜs offensa Dei, sed quatenus est deliberata illatio damni cum aliqua apprehensione moralis deordinationis actionis. Sic intendit determinare responsabilitatcin eorum praesertim qui, absque religionis influxu educati et principiis communism! imbuti, damnificarent divites, inordinationem suae actionis secundum quid solum apprehendentes. Excluso omnino peccato philosophico in ordine practico (cf D 1290) admittere possumus cos homines ad tantam caec tatem moralem posse pervenire ut nocendo divitibus, nullam vel non nisi levem deordinatio nem moralem se committere credant; sed in tali casu eorum actiones damnificantes nec Deo nec proximis sunt in re formaliter iniuriosae, vel non nisi leviter, ideoque vel nullatenus vel tantum sub levi tenentur obligatione restitutionis.

sententiam iudicis ; si reparatio urgeret ante eam sententiam, potius noceret bono communi propter anxietates quibus ansam daret, et quia plures aptos averteret a suscipiendis rebus utilibus bono communi. *Aliter quoque* urget obligatio restitutionis *improprie* dictae, seu solutionis vel satisfactionis, ratione sci. contractus, vel quasi-contractus, vel legis positivae, prout suo loco explicabitur 45.

Ad b): Ratio est quia nemo potest per se morali obligatione adstringi circa aliquem effectum, nisi actio vel omissio, qua damnum illatum est, ipsi debeatur, non solum in ordine *physico,* sed etiam in *morali;* iam vero, nemo est causa moralis damni, ideoque iniuriac reus, nisi eius actio vel omissio sit directe vel indirecte voluntaria, et sic coram Deo seu theologice culpabilis46; damnum sine culpa morali causatum, aequiparatur naturae infortunio et causae necessariae.

Ad c): In explicatione huius principii, ad maiorem claritatem plures casus particulares considerandi sunt : *a)* si damnum illatum est leve, tam ex se quam ex circumstantiis, obligatio restitutionis est *levis,* idque etiamsi intentio vel attentatio fuerit causandi damnum gravissimum; nam damnum efficaciter causatum, est leve, et, ex iure naturae, obligatio rem undequaque levem praestandi, non potest esse gravis 47 ;

b) SI DAMNUM ILLATUM EST GRAVE EX CULPA GRAVI, obligatio restitutionis est *gravis,* agitur enim de virtute inter cardinales fundamentali, in cuius transgressione concurrunt omnes circumstantiae ad gravitatem requisitae; coque gravior erit obligatio, quo damnum in confuso praevisum fuerit gravius ;

c) SI DAMNUM ILLATUM EST GRAVE EX CULPA LEVI, plllres sunt sententiae: a) *alii obligant pro rata culpae,* quia laesio fuit stricte et formaliter iniusta, ideoque obligans ad restitutionem secundum proportionem saltem indirecte praevisam 48 ; /3) *alii censent damnum integrum sufficienter praevi-*

Aequitas naturalis saepe postulat ut damnum inculpabiliter causatum compensetur, v.gr. si dives casu pauperi noceat.

** Cf. Luco, d.8 n.41; E.Ranwez, *De culpâ theologica ad restitutionem imponendam requisita:* PerMorCanLit 19 (1930) 67-70; J.Salsmans, Conmiinl *faut-il entendre la faute théologique, qui est une des conditions requ ses four être obligé de réparer ai dommagef:* NouvRevTh 50 (1923) 148-153; V.Hnlen, *Au service de la justice* (Brujas 1942) p.65-66.

41 Sed levis obligatio certo existit etiam pro levissimis damnis, salva legitima excusatione. Tamen prudentia pastoralis saepe suadebit ut pastor animarum m damnis parvis dissimulet praesertim erga pauperes. Cf. Noldin-Schmitt, 11,435.

*· Cf. Molina, tr.2 d.698 n.1; Laymann, 1.3 tr.3 c.6 n.4; Genicot-Salsmam.

sum sub levi esse reparandum, quia totum fuit voluntarium et obligatio levis circa rem gravem non repugnat, ut patet in voto rei gravis sub levi emisso49; γ) *alii distinguunt culpam levem ex imperfectione actus et ex errore leviter culpabili circa gravitatem materiae damnificatae* vel circa iniustitiam causae influentis in damnum grave, et aiunt communius in primo casu nullam probabilius oriri obligationem, quia sine plena advertentia vel pleno consensu nulla possit oriri obligatio firma neque levis, ut patet in voto et iuramento50; in altero autem, obligant sive ad totum sub levi sive pro rata culpae; δ) *alii denique distinguunt inter damnum culpa levi non praevisum et damnum praevisum ut leve* ex levi culpa, dum est de facto grave, ct aiunt, verius, ut putamus, *primum non esse probabilius reparandum,* quia culpa levis est de ordinariis contingentibus, et cum ex illa generatim non sequantur gravia, censendum est damnum de facto grave nullatenus esse praevisum, ne quidem in causa; *alterum vero esse reparandum pro rata culpae,* "quia non secundum totum, at secundum partem praevisam quae aliquantisper mensurari potest, damnum est causalitati culpabili tribuendum" 51 ;

d) SI DAMNUM GRAVE CONSUMMATUM EST PER PLURES damnifications LEVES, distinguendum est: a) *si advertatur in ultima damnificatione damnum grave compleri,* existit obligatio *gravis* restituendi personae graviter damnificatae; *sed non constat* obligatio gravis restituendi pro damnificatione causata pluribus personis, nisi aliqua earum damnum grave passa fuerit, ut tale cognitum in momento ultimae damnificationis; *β) si non advertatur damnificationem gravem compleri* nisi postquam completa iam est, siquidem nulla potest esse graviter invita quod leve damnum sibi non reparetur, et bonum commune non urget in casu, sicut in pluribus furtis parvis retentis, videtur probabile obligationem reparandi semper esse levem, siquidem damnum ut grave non fuit volunta-61

1,519. Ad rem E.Van Roey, *Dc obicctis ct actibus ad iustitiam perlinentibus* p.60-61: "Non potest sub gravi teneri qui graviter non deliquit; ab altera parte irrationabile videtur dicere eum ad nihil teneri, qui peccabit et damnum intulit; unde potius tenetur sub levi restituere partem damni, culpae gravitati proportionatam".

48 Cf. Prüicmer, 11,97; Waffei.aErt, *Dc iustitia* II n.266; ScitiLî.rsc, II 447.

M Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.552; Lessio, 1.2 c.7 n.27; Luco, d S n.57; Lehmkuhl 1.1153; Aertnys-Damen, 1.766; Vermeersch, 11,543.

61 V.HeylEx, *Tr. dc iustitia* p.549; Cf. P.Chretiex, *De iustitia* (Metz 1947) p.268. *In praxi,* propter probabilitatem diversarum sententiarum, ad restitutionem non est cogendus qui mitiorem velit sequi, nisi intercedat sententia iudicis; caritas, tamen, aut alia virtus saepe *suadebit* compensationem damni, meliore quo fieri possit modo.

rium, utpote ignotum[52]; *multi tamen* obligationem gravem sustinent pro casu, in quo persona damnificata fuerit *unica,* sive quia cum singulae damnificationes fuerint voluntariae hanc quasi-poenam sibi imposuit damnificator, sive quia damnificatus iure est graviter invitus quod sibi totum damnum non reparetur[53]; et nonnulli hanc obligationem extendunt ad casum, in quo damnificationes singulares *diversis* personis illatae sunt, sed hoc vix potest repeti ex exigentiis boni communis, sicut ratione diversa repetitur in casu detentionis furtulorum diversis dominis factorum[54];

e) SI EFFECTUS DAMNOSI CULPABILITER NON IMPEDIUNTUR cum causa damni posita est inculpabiliter, discrepant auctores: a) *communius obligant ad restitutionem,* quia quilibet tenetur ex iustitia damnum illud impedire, quod ex sua actione oritur, quamdiu illud advertit et sine nimio incommodo proprio potest impedire; et damnificatus est rationabiliter invitus, quod damnificator non impediat damnum quod ipse materialiter provocavit et culpa formali persistere sinit, formaliter iniustus, ut videtur, quoad continuationem non impediendam[55]; quod quidem est magis conforme sensui Christiano, ac verum videtur; *β) pauci distinguunt,* et aiunt obligationem restitutionis haberi quando quis habet *officium* procurandi boni vel impediendi mali, ut accidit, v.gr. medico aut advocato respectu clientis; non autem secus, quia causa fuit inculpabiliter posita ad modum eventus naturalis, et omissio actionis ad damnum impediendum non implicat obligationem reparationis, nisi officium urgeat ad actum ponendum[56].

Quoad gravitatem huius obligationis, facile fit applicatio, prout sci. quis sine ulla culpa posuerit causam materialem damni iniusti, et cum culpa levi non impediat effectum; vel cum culpa levi posuerit causam, et cum gravi non impediat effectum graviter damnosum alteri.

c2 Cf. Lehmkuhl, 1,1154; Genicot-Salsmans, 1,519; Noldin-Schmitt, 11,436.

“ Cf. v.gr. S.Alfonsus, 1.3 n.553; Luco, d.8 n.68-69; Ferreres-Sîondrla 1,783; Ballerini-Paijaieri, 111,343; Merkei.bach, 11,293; Lacroix 1.3 p.2 n.245; Pr.0mmer, 11,97; Genicot-Salsmans, I 519; Aertnys-Damen, 1,766.

54 Cf. Prümmer, 11,97; Genicot-Salsmans, 1,515 q.2; 519 q.2; Aertnys-Damen, 1,766.

ll S.Alfonsus, 1.3 n.564; Luco, d.8 n.94-96; Lehmkuhl, 1,1156; Ferreres-Mondrla, 1,779: Genicot-Salsmans, 1,513; Noldin-Schmitt, 11.454 etc.

£e SÂNCHEte, *Consilia* 1.1 c.3 dub.5; Berardi, t.3 n.318; Piscetta-Gennaro, 111,350-351; Villada, *Casus conscientiae* I eae.6 q.6 nota 1; Arregui. n.331. AI.qui expresse admittunt probabilitatem exlnniecam huius sententiae, v.gr. Lacroix, 1.3 p.2.B n.353; Ubach, I 800. Cf. P.Castillon, *Obligation de justice ou de charité:* NouvRevTh 48 (1921) 449-459.

Applicationes: 1. *Qui. cum sola culpa iuridica, non servat condiciones contractus, et sic damnum alteri causât,* ad reparationem α) non tenetur per se ante sententiam, nisi sel. seipsum in contrahendo ad hoc obligaverit; *b)* tenetur post sententiam legitimam, secundum communem doctrinam.

***Similia valent** de illis qui ex quasi-contractu exercent aliquam professionem,* et in ca damnum aliquod irreparabiliter causant sine culpa, v.gr. dc medicis aut advocatis in sua professione inculpabiliter errantibus; hi, nimirum, ante sententiam non obligantur ad reparationem, neque enim in suscipiendo officio censentur ad hoc se obligasse. *Quodsi leges* hanc obligationem attestentur, intclliguntur eam urgere post sententiam. *Aliunde, tamen, notetur* negligentiam quae sine officio esset inculpabilis vel leviter culpabilis, propter officium fieri posse graviter culpabilem

2. ***Qui, vacans operi illicito,** causai alteri damnum sine advertentia,* v.gr. si clericus indulgens venationi clamorosac (cf. c.138) socium casu vulnerat, non tenetur in conscientia ad reparationem, quia ipsa vulneratio non fuit formalitcr iniusta", nisi forte intercedat legitima sententia iudicis propter culpam iuridicam imposita.

3. ***Qui cum culpa morali** posuit causam damni niusli efficacem,* tenetur restituere pro damno revera illato, etsi deinde pacnitucrit et retractaverit inefficaciter malam voluntatem, antequam damnum produceretur ; quia est vera ct culpabilis causa iniusta damni, quod ei imputatur iam a momento quo causam efficacem deliberate ponit, et facit definitive voluntarium in ¢a‡usa unde, si non impediatur efficaciter, fit reale, et sic complentur condiciones requisitae ad reparationem.

4. ***Qui intendens grave damnum** causare,* non causavit nisi leve, habet reatum maltiac gravis; sed damnum non reparare debet nisi leve, quod effective causavit; et ex levi obligatione.

5. ***Practice,** propter diversitatem opinionum probabilium,* non tenetur ad reparationem damni gravis, *qui ex levi culpa non agnovit ut causam iniustitiae,* vel agnovit quidem, sed *non ut gravem,* aliquam actionem, etsi fortasse ea fuerit graviter illicita propter aliam virtutem conculcatam; vgr. si famulus, qui cx levi negligentia reliquerit fores domus apertas, vel etiam cx plena advertentia, sed prudenter existimando periculum latrocinii esse remotum ci leve, unde fures damnum grave inferant Attamen, ubi cum aliqua advertentia damnum grave causatur, levitas culpae causalis non est facile praesumenda, et semper considerandae sunt eventuales obligationes, interdum graves, aliarum virtutum, potissimum caritatis.

6. ***Qui cum gravi culpa** damnum grave causavit.* stricte attingens proportionem requisitam ad materiam gravem, liberatur a peccato mortali quoad reparationem, si restituat exiguam aliquarum pesetarum quantitatem ; sed obligatio levis ex iustitia perseverat quoad reliquum damnum iniuste causatum.

17 Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.555; Gknicot-Salsman·, 1,520; Noldin-Schmitt, 11,459, 2c.

M Cf. S.Alfonsus, *Homo apostolicus* n.39; Lvgo, d.IS n.86; J Pkreda, *Ei versari in re illicita, en la doctrina y en ei Côdigo pencil* (Madrid 1948).

a Cf. Gknicot-Salsmans, 1,520; Noldin-Schmitt, 11,459 A 1 b.

Ad d): *Ut obligatio gravis restitutionis satisfiat, sufficit indemnizare in materia, fortasse levi, qua completa fuit materia gravis.* Ratio est quia, ea restituta, damnum remanens est ex hypothesi leve, ideoque non urget sub gravi. Tamen satisfaciendum est totum ex stricta iustitia, nisi detur causa legitimae excusationis.

876. VI. Actio iniusta efficaciter. *Ut obligatio restitutionis urgeat ex condicione* ***efficacitatis*** *actionis, requiritur ut damnum iniustum sequatur ex actione tanquam* ***effectus ex vera causa per se*** *illius,* ***saltem si*** *causa per accidens vel remota non posita fuerit* ***ex intentione*** *obtinendi effectum damnosum.* Dicitur:

Tanquam effectus ex vera causa per se, duo vult significare; primum, requiri veram *causam,* sive physicam sive moralem, sensu latiore prout in vita practica solet sumi, attento nexu inter actionem ac damnum, et inquisitione facta num hoc revera secundum indicium hominum sequatur ex illa actione deliberata, etsi philosophice potius agatur de condicione; deinde, excludi non modo *meram intentionem* damnosam, quae ad realem iniustitiam non perducit, sed etiam puram *occasionem* ad cuius praesentiam causa agit, *condicionem* sine qua non agendi, ac denique *causam per accident* illicite positam; ex qua damnum potest sequi absolute, sed rationabiliter non est timendum propter defectum circumstantiarum ad producendum effectum requisitarum, saltem si causa per accidens non ponitur ex sola intentione damni.

Saltem si causa per accidens... non fuerit posita ex intentione damni, quia secus non est consonantia opinionum inter AA., ut exponitur in applicatione tertia.

Ratio est quia ille solus ad reparationem tenetur, qui et quatenus est damni auctor; siquidem ea quae non proveniunt ex actione nostra, sed aliunde, suis causis imputari debent. Iam vero, *quando sola ponitur occasio vel condicio sine qua non, deest nexus causalis* inter actionem et effectum, etsi intentio nocendi intercedat; intentio enim nequit efficere ut actio, quae ex natura sua vel ex circumstantiis non influit, convertatur in causam damni[10]. Aliunde non requiritur ut agens intendat formaliter damnum; satis est ut intendat cau-

[10] Intentio in ordine ad iniustitiam id unum efficere potest, ut actio ex se indifferens ad iustitiam et iniustitiam per intentionem determinetur ad alterutrum, v.gr. emptio rei furtivae ad eam retinendam vel domino tradendam.

sam, quam cognoscit per se coniungi cum illo, v.gr. si quis culpabiliter se inebriat sciens se in ebrietate damna solere inferre vel blasphcmias proferre, etc., reus fit damnorum vel blasphemiarum in confuso praevisarum.

Applicationes: 1. /Von *tenetur ad reparandum damnum* alteri causatum : a) *qui fuit occasio illius sed non causa,* v.gr. qui alterum leviter vulneravit, ct is propter imperitiam medici diuturne et maximis dispendiis aegrotet, vulnerator non respondet nisi de vulnere levi; similiter, qui *pravo exemplo* alterum incitat", sed sine ulla conspiratione aut inductione ad furtum, non tenetur quidquam ex iustitia reparare, licet praeviderit et intenderit furtum; *β) qui posui! solam condicionem sine qua non,* v.gr. qui vendit arma vel venenum quo alius utitur ad homicidium ex sola malitia propria, sine cooperatione alterius, neque mediata, ad actionem homicidam; 7) *qui causam remotam vel per accidens damni* posuit etiam illicite vel iniuste, *sine intentione istius* quia neque in ea sola sine concursu alterius eventus continetur secundum aestimationem humanam effectus, neque existit obligatio moralis tollendi eam causam propter talem effectum vitandum, si vere adest alius finis illius immediatus unice vel principaliter intentus, v.gr. si quis explodit in asinum sui inimici ct praeter omnem cxpectationem interponitur equus alterius et occiditur per accidens.

2. *Tenetur ad reparandum damnum alteri causatum,* qui fuit eiusdem *occasio* quae, propter malitiam ipsius, *conversa est in causam moralem;* v.gr. si quis ad occidendum inimicum usus fuerit vestes et arma alterius, aliaque adiuncta ita configuraverit, ut *moraliter necessario inducantur, indices* ad condemnandum innocentem, tenetur sese prodere si ille condemnetur®; quod negandus esset, si condemnatio innocentis potius levitati et temeritati iudicum deberetur. Ut patet, familiae inimici occisi, ipse in qualibet hypothesi tenetur damna reparare, et alteri ad hoc a iudicibus ex errore condemnato compensare.

3. *Controvertitur num qui, ex sola intentione nocendi, causam remotam vel per accidens posuerit,* habendus sit ut causa efficax damni ad restitutionem obligata. In hac re: a) certum est non esse obligationem restituendi, si actio posita fuit iuxta normam *iuris obiectivi,* etsi cum intentione nocendi, v.gr. si iudex reum iuste condemnavit, motus unice passione vindictae capiendae ab eo sibi infenso; *b)* controvertitur de solo casu causae remotae vel per accidens, positae *sine iure obiectivo* et sine ullo alio motivo, propter quod effectus iniustus liberari potuerit ab imputatione in agentem; in tali casu: a) *plures 'negant* obligationem restitutionis, quia "intentio non facit ut opus sit iniustus, nisi ex natura sua et circumstantiis tale sit"®3; *β) plerique affirmant* rectius, ut nobis videtur, quia "licet

91 Severius iudicant aliqui, ut Αντοινέ, p.2." c.3 q.13; Billuart, *Dc iustitia* diss.3 a.13 § 3; Lacroix, 1.3 p.1.· n.109, quia "verba movent, exempla trahunt"; ita profecto, sed non nisi ponendo occasione qua aliquis ex propria malitia movetur.

° Cf. Lessio, 1.2 c.9 n.111; S.Alfonsus, 1.3 n.635-636; Marrf.s, *De iustitia* 111,54.

® Sic Lessio, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.7 n.25; c.9 n.113; Merkh.bach, *11,292* 4; Genicot-Salsmans, 1,517, etc. Nec displicet S.Alfonso, 1.3 n.551.636.

effectus non esset ita connexus cum illa causa, ut qui vellet eam causam censeretur co ipso velle effectum", cum "accedit intentio determinata illius effectus, haec intentio supplet connexionem, et facit quod effectus sit voluntarius operantis'[w]; et sic habetur causa vere efficax damni, simul cum intentione nocendi, quae facit ut damnum eveniens sit voluntarium et imputabile; damnum sci. ex causa proveniens imputatur agenti ex sola intentione illud causandi, quia proximus habet strictum ius ne actiones sibi probabiliter nocivae ponantur ab aliis sine ullo motivo honesto eoque magis ex unica intentione eum damnificandi®.

In praxi saepe difficulter determinatur utrum actio externa sit *mera occasio an vera causa damni,* ideoque obligatio reparationis manet dubia, etiam admissa sententia severiore ut vera; eo magis, autem, restitutio in foro conscientiae nequit stricte imponi, quod sententiae benignae probabilitas, saltem externa, non videtur deneganda.

§ 2. *De restitutione in casu damnificatiotiis dubiae vel ex errore causatae*

877. I. Damnificatio dubia hic intelligitur *ea in qua dubium prudens habetur de iniustitia commissa cum omnibus condicionibus expositis,* ita sci. ut adsit stricta iniustitia, influxu certae causae vel auctoris cum culpa theologica efficaciter commissa.

Dicendum est dc ratione agendi in dubio circa ipsam *actionem in genere,* et de obligatione restitutionis in dubio tum circa influxum *causae* positae tum circa *auctorem* damni illati.

878. Principia: 1. ***In dubio circa aliquam actionem,*** *probabiliter inhiste damnosam', a)* ***ante factum*** *removendum est dubium vel abstinendum ab actione;* b) ***post factum*** *non constat de obligatione reparandi damnum, cuius agens non fuerit causa certo iniusta stricte, efficaciter et formanter.*

Ad a): *Ex doctrina generali de necessitate conscientiae certae* constat, eum, qui in casu dubii circa iustitiam actionis alicuius *non removet dubium* ante eam, iniustitiam internam semper committere, itemque externam si damnum revera causetur; quodsi dubium removeri nequeat, *ab actione abstinendum est,* cum certa sit obligatio cavendi cx iustitia, ne quid fiat probabiliter alteri iniuste nocivum. Si autem actio,

w Sic v.gr. S.Thomas, 2-2 q.62 a.2 ad 4; Luco, <1.8 sect.6; d.18 n.98-100; d.19 n.100; Salmanticenses, *De restitutione* c.1 n.20-25 102-103; Carriere, *Dt iustitia* II n.723; Waffêeaert, *De iustitia* II, n.10.369b; Noldin-Schmitt, 11,412.457; Ubach, 1 817-820. Huic favet S.Alfonsus, 1.3 n.633-634.

65 **Cf.** Vermeersch, **11,542.**

ex qua damnum oriturum praevidetur, sit in se bona vel indifferens, obligatio circa eventualem eius omissionem repetenda est ex principiis actionum duplicis effectus.

Ad b): *Si post actionem:* a) *damnum est vere incertum,* nemo obligari potest ad restitutionem sive quoad totum sivé quoad partem proportionatam dubio, nam etiam obligatio quoad partem est incerta, ideoque subjective nulla, v.gr. si calumnia prolata ex gravibus indiciis conicitur nullam fidem meruisse06; *β) causa apparet vera probabilitate aut insufficiens* ad effectum, *aut inculpabilis, aut non iniusta,* in omnibus his casibus sive damnum ipsum sive damni iniustitia formalis est incerta quoad istum agentem, ideoque nequit ei imponi obligatio restitutionis quae probabiliter nulla est et laederet eum in iure suo. Haec satis communiter admittuntur ab auctoribus. In sequentibus minus consonant.

Applicatio: /Von *est obligatio restitutionis* r.r *stricta iustitia,* quamvis aliae virtutes urgere possunt, ubi damnum non est : a) *certo reale,* et non mere probabile; *β) certa iniustitia formali causatum,* excluso dubio num agens ius habuerit ad ponendam causam illam, num laeserit strictum ius, num causa certo iniusta materialiter, fuerit item posita cum advertentia ct consensu requisito ad malitiam formalem; 7) *certo agenti vel certae causae determinate tribuendum,* exclusa seria probabilitate alicuius causalis eventus \cl alterius causae vel auctoris.

2. *In dubio circa influxum causae, natura sua cfficar cis, certo positae certaque iniustitia formali, obligatio restitutionis practice saltem imponi nequit.* Dicitur:

In dubio circa influxum, quando sci. non obstante positione causae, natura sua efficacis ad effectum qui evenit, is probabiliter alteri causae debetur, v.gr., si dum aliquis apponebat ignem domui, haec fulmine tacta est ct probabiliter ex fulmine combusta, vcl si quis dedit consilium damnosum, sed rationabiliter dubitat num damnum debeatur tali consilio an malitiae alterius.

Saltem practice obligatio imponi nequit, profecto plures sustinent obligationem sive *totalem* sive *proportionalem* in dubio de efficacitate actionis67, quia causa in se efficax posita censeatur in dubio damnum quod de facto evenit ipsa

w Posita tamen causa damni certo efficaci, damnum reale *praesumendum est,* etsi ignoretur, et restitutio urgebit nisi rationes vere seriae existant in contrarium; nemo quidem malus nisi probetur, sed probatio non requiritur ad evidentiam.

r Cf. Lugc, d.19 n.21 ; SÂNCH&, *In decalogum* 1J c.10 n.44; Pe*nio* 1.2 d.41 n.17. Cf. tamen nota 69.

produxisse, sed alii negant *quamlibet* obligationem reparationis es, propter incertitudinem. ***In solutione concreta casuum*** dissensus est maior, etiam sub eadem doctrina theorica, propter difficultatem determinandi num adsit verum dubium positivum et probabile de influxu causae positae00.

Ratio datur: a) *intrinseca,* quod causa probabiliter non fuit efficax, ideoque effectus damnosus, quatenus ab. ea dependens, est vere incertus ; /3) *extrinseca,* ipsa copia et gravitas auctorum ita opinantium.

In praxi. si agatur de causa *fdvvsica* raro aderit prudens dubium de eius efficacitate, nisi eodem tempore alia causa certo efficax apposita fuerit; si agatur de causa *morali,* v.gr. de consilio, ratio dubitationis maior esse poterit70.

3. ***In dubio circa auctorem*** *damni, quod· evenerit'.* a) ***absque conspiratione*** *et notitia aliorum agentium, probabiliter nulla adest obligatio restitutionis;* b) ***ex conspiratione*** *plurium, singuli tenentur in solidum;* c) ***ex deliberate causata incertitudine*** *auctoris absque conspiratione, singuli causantes obligantur ad restitutionem pro rata parte.* Dicitur:

In dubio circa auctorem, cum sci. plures posuerunt causam per se efficacem aut sufficientem, et dubitatur cuius actioni damnum exortum debeatur.

Ex deliberate causata incertitudine, v.gr. si quis, intendens habere commercium carnale, eligat eam mulierem, quae eo tempore admittit alios quoque amatores, ut sic prolis eventualis paternitatem eludere possit tanquam incertam.

Ad a) : *Efficacia singularum causarum est vere incerta,* ideoque nemo potest cogi ne ad partialem restitutionem, cum vere probabile sit se nullam partem habere in damno71 ; *alidati* an ex consiliati malitia, consiliantem obligat ad restitutionem, potius quia praesumptio pro efficacia consilii non relinquit seriam probabilitatem contrarii; alias tamen adulterum liberat ab obligatione restitutionis, quando duo adulteri cognoverunt, tempore apto ad praegnationem, eandem feminam et constat prolem non esse ex marito, quia damnificatio efficax est incerta pro utroque *(De iustitia et iure* d.13 n. 19-24).

œ Cf. S.Thomas, 2-2 q.62 a.7 c; S.Alfonsus, 1.3 n.562.657-658; Lessio, 1.2 c.13 dub.4 n.38; Waffei^ert, *Dc iustitia* 11,320-324; Genicot-Salsmans, 1,521; Noldtn-Schmitt, 11,460; Ferreres-Mondrîa, 1,785.

* Sic v.gr. Lugo, d.19 n.21 in dubio utrum damnum evenerit vi consilii

70 Genicot-Salsmans, 1,521,2.®b boc critérium ad discernendum proponit: si inter consilium vel mandatum et effectum breve tempus intercesserit, vix dari potest dubium prudens de efficacia consilii, nisi eodem tempore alia quoque causa efficax intervenerit; si autem longum temporis intervallum intercesserit ratio prudenter dubitandi existit.

71 S.Alfonsus, 1.3 n.657-658; Lugo, d.13 n.19-24; Waffei.aert, *De iustitia* II,322-324; Ferreres-Mondrîa, 1,785; Merkelbach, 11,295 C 2.°; Genicot-Sal$-Man$, 1,521,3°; 570,5.°; Ubach, 1,803 et communius reliqui AA,

qui obligant ad restitutionem pro rata incertitudinis causatae, quae certum damnum infert ex parte singulorum impediendi sci. vindicationem reparationis a certo auctore 72*; sed hoc non praevidetur generatim nisi concurrant sequentes hypotheses, ideoque fit sine culpa morali.

Ad b): *Qui agunt ex conspiratione,* totius damni singuli fiunt rei, licet non totaliter illud exequanlur; singuli, igitur, respondent de eo in solidum, aliis deficientibus.

Ad c): *Qui scienter et libere est causa incertitudinis,* causât iniuste et efficaciter *incertitudinem realitcr damnosam patienti,* quem privat possibilitate exigendi reparationem ab efficaci damnificatore, ideoque pro magnitudine istius nocivae incertitudinis tenetur restituere, ne alius damnum ex ea patiatur 7S.

Applicatio: Si *duo simul in eandem personam glandem occisivam exploderunt,* et haec mortua est: a) tenentur ad reparationem: a) rn *solidum si ex conspiratione* egerunt communi consilio; /3) *pro rata dubii si alter de altero scivit,* et sic causa iniusta fuit incertitudinis damnosae; *b)* nemo tenetur ad restitutionem, ne partialem quidem, *si nullus alterius actionem cognovit,* quia in occisione probabiliter nullam partem habuit, et quoad incertitudinem non fuit causa formaliter iniusta.

879. II. Darrmificatio ex errore hic consideratur ea, quae est quidem stricte, realitcr, efficienter et formaliter iniusta, sed *in qua invincibilis habetur error circa aliquam circumstantiam,* quae, si cognita fuerit, damnum non fuisset illatum. Dicitur;

Invincibiliter errat, quia si error fuerit culpabilis et ex virtute iustitiae corrigendus, nullum est dubium quod obligatio urget reparandi damnum de facto illatum, utpote totum 'voluntarium in causa.

Errat circa aliquam circumstantiam, potissimum circa individuationem rei aut personae, quantitatem damni, efficacitatem detrimenti causandi, quas circumstantias in particulari considerabimus.

Quae si cognita fuisset... agitur ergo de errore *antecedenti,* qui dat causam actioni damnosae, v.gr. si quis proicit

n Cf. Molina, d.103 n.3; Laymann, 1.3 tr.3 p.3 · c.l-l n.3; Lehmkuhl, 1,1165.1166; Gury, 1,733; Ballerini-Palmieri, 111,487-488; PrlmmEr, 11,148 c; Vermeersch, 11,592,3.

n Profecto, iniuste hanc incertitudinem causando, iniuste damnificant cos qui "alias a certo auctore totius damni reparationem postulare possent; ergo omnes, qui hanc incertitudinem, sive soli sive cum ceteris, causaverunt, ad damnum illud sive ex parte sive in solidum tenentur" (Lehmkuhl. 1.1166).

in marc horologium alienum, quod putat esse aeneum, non proiecturus si cognovisset illud esse cx auro purissimo.

880. Principia: 1. *Error circa personam. Qui intendens nocere alicui, ex errore invincibili nocet alteri, longe probabilius obligatur ad damnum reparandum.* Nimirum, in hac re controversa:

a) certum est restitutionem esse faciendam: a) *si 'non adhibita est diligentia* quam prudens habere solet ad vitandum errorem in rebus talis momenti; *β) si ratio motiva damnificationis concurrit* similiter in persona damnificata, ita ut error circa personae individuationem sit accidentalis, v.gr. si quis ex odio in sacerdotium occidit sacerdotem qui ei occurrit, existimans esse loanncm cum sit Petrus;

b) CONTROVERTITUR de solo casu in quo intentio damnificandi ferebatur in determinatam personam, ut talem, et ex errore invincibili damnum alteri infertur. In hoc casu: a) *plures opinantur damnum non esse probabiliter reparandum* cx iustitia, quia iniuria intentionalitcr facta est uni sed non realiter, alteri vero affective sed non formalitcr quia praeter intentionem, unde in neutra persona concurrunt condiciones ad reparationem requisitae[74]; 5/3) *pleriquc censent urgere reparationem,* meliore ratione, vix non certa, quod in casu error circa personam non est essentialis sed mere accidentalis quoad ipsam actionem, siquidem damnificans voluit hanc rem alienarn stricta iniustitia formali destruere; ideoque eo ipso onus reparationis *pro valore praeviso*[78] in sc suscepit, etsi huic personae explicite non intenderit damnum causare. Huic sententiae, vix non unanimi inter recentiores[70], concordat sensus hominum communis, et contraria scandalum gignit.

2. *Error circa rem. Qui intendebat destruere determinatam rem alterius et ex errore invincibili non mere per accidens destruit aliam diversam, obligatur ad restitutionem rei minoris valoris,* v.gr. si volebat occidere capram et per errorem occidit equum, vel viceversa, volebat, equum sed occidit capram, tenetur reparare pro valore caprae. Dicitur:

74 Sic v.gr. Lugo, d.17 n.75-77 (non autem d.18 n.86 quem locum perperam plures allegant); S.Alfonsus, 1.3 n.628-629; Lacroix, 1.3 p.2.· n.200; Spores, tr.4 c.2 n 13*>; D'Annibale, 11,232; BuccERONI, **II.**1370; Marc-Gestermann, 1,950; Aertnys-Damen, 1,767; Loiano, **III,**104,IV; ArrEGUI, 332 B. *Male autem citatur* Molina pro hac sententia in *De iustitia et iure* tr.2 d.723 n.4; in tr.3 d.30 manifesto tradit contrariam doctrinam.

75 Damna, igitur *particularia,* quae ex sola damnificatione erronee commissa oriuntur, reparanda non sunt, utpote quae non praevisa fuere; v.gr. si quis intendebat occidere solutum ac sine oneribus familiaribus, et ex errore occidat patrem numerosae prolis indigentis.

74 Cohaerenter cum S.Thoma. 1-2 ‹i 76 a.1 3; 2-2 q.M a 8; D'* *malo* q.3 a.6; Molina, tr.3 d.30; Lehmkuhl 1,1164; BallErini-PalmiEri, **III** tr.8 p.2 n.249ss.; Waffelaert, *De iustitia* 11,9, etc. Nonnuli eorum, ut Genicot-Salsmans, 1,522; FerrerEs-Mondrîa, 1,781; Vermeersch, II 585; Piscetta-Gennaro, 11.3'45. admittunt probabilitatum *extrinsccam* opinionis contrariae, quam nimis resolute, etsi verisimiliter, rcicit H.Hering *De obligatione restitutionis in datnnificaiione cx errore:* Ang 17 (1940) 154-155.

Non mere per accidens, quia si ponit actionem destructivam circa aliam rem ct praeter omnem praevisionem et per accidens causât damnum inopinatum, ad huius reparationem non tenetur ; v.gr. si quis volebat occidere equum inimici, et dum explodebat, casu erumpit inter vepres ipse inimicus et occiditur, reparatio nulla debetur cx iustitia propter homicidium, utpote involuntarium.

Ratio obligationis est, quia damnificatio quae de facto evenit est formaliter iniusta, ut ex supra dictis constat, non obstante errore accidentali77; ratio, autem, *cur sola res minoris valoris* sit reparanda, est quia damnum formaliter iniustum non est nisi quoad valorem eius, etsi damnum efficaciter causatum sit maius aliquando.

3. *Error circa quantitatem damni. Qui invincibiliter errat circa damnum inferendum* : a) *si infert* **minus** *quam quod intendebat non tenetur reparare nisi illud quod de facto* **intulit;** b) *si infert* **maius** *quam quod intendebat:* a) *propter errorem circa* **quantitatem** *rei damnificandae, probabilius non debet reparare nisi illud quod intendebat; β) propter errorem circa valorem rei damnificatae, videtur obligari ad totum damnum restituendum.* Explicatur:

Ad a): Iniustitia affectiva fuit quidem gravior, sed in re solum damnum minus est efficaciter causatum.

Ad b, a) : Excessus damni efficaciter causati, cum acciderit praeter expectationem, fuit involuntarius ; ideoque non imputatur ex iustitia agenti, qui neque in confuso illud praeviderit 78.

Ad b, *β)* : Cum intentio fertur ad damnificandam rem concretam, puta horologium vel gemmam, revera *admittere videtur implicite totum damnum,* quod in cius destructione habeatur, etsi erret circa gravitatem ipsius; ideoque ad resti-

77 Quidam excusarent fortasse ab omni obligatione, quia si quis intendebat occidere capram et ex errore occidit equum, hanc occisionem haberent ut casualem et involuntariam ct intentio occidendi capram fuit inefficax (cf. Hring, a.c. 150-153). Sed haec opinio non videtur probabilis; revera actio occisiva equi prohibebatur ex stricta iustitia et commissa fuit efficaciter et culpabili iniustitia, siquidem intendebatur substantia actionis iniustae, licet ex errore circa eiusdem circumstantiam. Cf. S.Thomas, *Dc inalo* q.3 a.6.

78 Lugo, d.8 n.63-67 obligat ad reparationem totius damni quod de facto inferatur cum iniuria gravi, quia "dc iure naturae omnis iniuria gravis affert sccum onus resarciendi totum damnum illatum, etiamsi illud maius sit: tota enim haec obligatio non superat proportionem cuiusvis iniuriae gravis contra iustitiam". Sed culpa gravis infert obligationem restituendi pro damno cx tali culpa illato, non autem pro excessu involuntario, nisi fuerit in confuso saltem praevisus. Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.613; Lehmkuhl» 1,1157; Merkxlbach, 11,294 B 1; Noldin-Schmitt, 11,462.

(utioncm totius obligari videtur; haec autem obligatio erit levis, si in iniuria facienda leviter tantum peccavit, v.gr. si proiecit in mare gemmam hominis ditissimi, quam aestimabat valere 400 pesetas, cum dc facto valeret 10.000.

4. *Error circa efficacitatem detrimenti. Qui damnum alteri causaverit, invincibiliter ignorans illud (d) aliis esse sustinendum, tenetur ad restitutionem·, et quidem per se eidem cui directe nocuit, licet satisfaciat quoad substantiam per restitutionem factam societati assccuratriei, ct saepe etiam pauperibus.*

Dominus rei destructae v.gr. domus assecuratac, *damnum quidem non sentit,* quia a societate assecuratrice accipit indemnizationem ; nihilominus actio vere fuit contra eum rcalitcr, efficaciter ac formaliter iniusta, nam per accidens est omnino, respectu actionis damnosae, quod effectus eius ille non experiatur, idque felici ipsius sorti tribuendum.

E contra, erga societatem assecuratricem, actio non fuit neque immediata efficacitate neque formaliter iniusta; ideoque restitutio *illi per se non deberetur.* Attamen dominus rei, cui ex iure naturae restitutio unice, ut nobis videtur, debetur, ex lege positiva iura sua in tali casu per contractum cedere solet societati assecurativae (cf. CHCom 413), a qua ipse indemnizatur, ac proinde restitutio fieri potest directe huic societati.

Et quia saepe vere incertum est, quis effective ferat damnum causatum, cum ipsae societates assecurativae soleant esse *rcassecuratae,* practice censent plures restitutionem fieri posse pauperibus[70], secundum inferius explicanda.

ARTICULUS III

De obligatione ratione contractus, quasi-contractus, legis positivae

881. Principia: I. *Ratione contractus.* 1. *Contrahentes tenentur in conscientia reparare damna quae etiam absque ulla eorum culpa eveniant, quoties ad hoc per contractum specialem se legitime obligaverint.* Ratio est manifesta; unde, nisi coacti fuerint ad hanc obligationem suscipiendam,

[70] Sic v.gr. Exureres MondhIa, 1,782.1061; Lehmkuhl, 1,1359; Aektnvs-Damεν 1,807 q.3; Genicot-Saesmans, 1,658; Urach, 1,263, cf. 276.

obligatio extendi potest etiam ad casus pure fortuitos, in quibus nec culpa iuridica adfuerit; contractus quoad hanc obligationem erit aleatorius.

2. *Nisi in contractu habeatur specialis ea de re stipulatio, et damnum non producatur actione adversante ipsi con tractui, damnificans non tenetur regulariter vi legis positivae nisi ad reparationem damnorum quae evenerint eiusdem culpa iuridica olim lata dicta.* Nimirum, si damnum producatur actione adversante ipsi contractui, vel alias formaliter damnosa, restitutio obligat in conscientia ante quamlibet senten tiam, secundum dicta in articulo praecedenti ; si autem culpa est mere iuridica, et non urget specialis conventio, obligatio restitutionis urgere quidem solet cx iure positivo, sed tantum post sententiam iudicis, et regulariter solum si defuit diligentia quam communiter adhibet bonus paterfamilias 80 ; quodsi sententia detur fundata in falsa praesumptione, obligatio reparationis non est.

3. *Restitutio propter violationem ipsius contractus urget in foro conscientiae, si intercedit damnum culpabiliter ct efficaciter causatum, post sententiam iudicis legitime latam propter culpam etiam mere iuridicam.* Ratio patet. Culpa iuridica habetur quando debitor sua agendi ratione c.4 causa cur non solverit vel tardius solverit. Cf. CII 1101 1104ei.

882. II. *Ratione quasi-contractus, qui habent ali quod officium obligantur per se tantum ex culpa iuridica cui coniungitur culpa theologica gravis.* Dicitur:

Ratione quasi-contractus qui sequitur ex factis quibus partes, saltem intercedente lege positiva, censentur contractum implicitum inire, v.gr. medicus ct aegrotus qui ad assistendam diligentem et retributionem aequam respective obligantur.

Per se tantum... culpa gravis, quia per accidens aliqui se ceteris peritiores ac diligentiores exhibent, tanquam specialistae ; ideoque ii qui maiora honoraria percipiunt, implicite in hoc ipso respondere videntur etiam de culpis levibus82.

1,0 Cf. CH 1104.1002. In quibusdam contractibus (depositi, locationis etc.) obligatio imponitur aliquando reparandi damna quaelibet, nisi probetur culpam iuridicam nullam extitisse; haec obligatio non urget nisi post sententiam iudicis-

11 Cf. G.Kîselstein, *Dc restitutione ob violatum contractum:* KcvEcclL 14 (1'>22-23) 251-255.

u Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.555; Ballehini-Palmiebi. tr.8 p.2.· n.121.

Ratio est, quia iuxta commune timoratorum critérium non censentur se in suscipiendo officio magis obligari ; et sane, si sola culpa iuridica obligaret ad reparationem, quaedam officia societati utilissima ac necessaria perpetuo vacarent viris timoratis. *Notetur,* tamen, culpam theologicam gravem haberi posse *etiam in causa;* et aliquando, propter momentum rei quae requirat diligentiam extraordinariam, culpam, quae materialiter sit levis, ex circumstantiis fieri gravem s3.

883. III. *Ratione legis positivae tenentur reparare damna omnes quotquot ex illa legitime obligantur ad reparationem, etiam propter damna inculpabiliter ĉ̂usata* Ratio est quia huiusmodi leges rationabiliter feruntur propter bonum commune ad excitandam subditorum diligentiam, ne a se vel a suis (sive personis sive rebus suae curae commissis, cf. CII 1903) damnum aliis inferatur, et sic paci consulatur. Dispositiones codicum singularum civitatum inspiciendae erunt85. Eis, autem, omnibus commune est quod non urgeant in conscientia nisi *post sententiam iudicis* legitime latam, nisi in errore fundetur 8C.

De restitutione propter iniustam cooperationem

Cooperatio non est titulus novus restitutionis, recidit enim in alterutrum cx propositis, articulis I et II capitis praecedentis. Sed ad maiorem claritatem, et ut melius perspiciatur quis ad restitutionem obligetur, iuvat de eo separatim agere1.

Post *notioneni* et *divis'onem,* recensitis *modis diversis* cooperationis ac *pr* n-*cipiis generalibus,* duobus articulis exponimus *obligat ones* cooperatorum *positivorum* (a.1) et *negativorum* (a.2).

S.Thomas, 2-2 q.62 a.7; S.Alfonsus, 1.3 n.557-581 ; Lessio, *De iustitia et iure* 1.2 c.13; Molina, *De iustitia et iure* tr.2 d.729-740; Lugo, *De iust tia et iure* d,19; Saluant icknsks, tr.13 c.1 punct.5-10; Billuart, *De iustitia* diss.S a.13; Carrière, *Dc iustitia* III.1162-1233; Ballerini-Palmieri, 111,354-396; Waffelaert, *De iustitia* 11,273-315.

M CII 1104: "La culpa o negligencia del deudor consiste en la omisiôn de aquella diligencia que exija la naturaleza de la obligaciôn y corresponda a las circunstancias del tiempo y del lugar."

M Cf. G.KisElstein, *De obligatione restituendi propter culpam iuridicam:* RevEcclL 21 (1929-30) 178-184; St.Will EMS, *De damns reparandis ob culpam mere iurideam:* CollatBrug 38 (1938) 61-73; cf. etiam ibid. 14-22: *Dc rest tutione -facienda pro damnif-caticne materialiter iniusta.*

M Pro Hispania cf. CH 1902-1910.

* Sententia iudicis ex se non obligat, si fundatur in errore aut fertur contra leges; obligare potest ex caritate, ad vitandum scandalum vel maius malum, etc. Cf. Marrés, *De iustitia* 1.2 n.60.

1 In tractatu de caritate actum est de cooperatione ad *quodl bet peccatum* tanquam causa *secundaria;* bic de cooperatione ad *iniustitiam* JtnctttU UtV qpan} çaypflin *primariam vel secundariam.*

884. I. Notiones. **Cooperatio iniusta** est concurjiw *cum alio, iniuste agente,* in *actione laesiva iuris alterius.* Unde,

Cooperator iniustus est *qui concurrit* cion *alio ad* imitf-*titiam causandam.* Agens principalis vocari solet *auctor, mandans;* qui autem cum adiuvat, *cooperator;* qui per se ipsum concurrit in actibus *consummalivis* iniustitiae, dicitur *coauctor* vel *correus;* qui participat in *praeparatoriis* vel *concomitantibus* tantum, sive physice sive moraliter, *complex;* solum moraliter, *instigator* vel *inductor;* qui in actibus *subsequentibus* adiuvat, dicitur *fautor,* sed non est proprie dictus cooperator nisi praecesserit promissio vel pactum securitatis vel auxilii praestandi, quo alius ad damnum inferendum moveatur.

885. II. **Dividitur** cooperatio: 1. *Ratione participationis,* in: o) positivam seu directam, quae consistit in concursu positivo, physico vel morali, ad actionem iniustam, v.gr. si iuri ianua domus aperiatur; *b)* negativam seu indirectam, quae consistit in omissione actionis *debitae* cx iustitia, v.gr. si famulus non claudat ianuam domus contra fures.

2. ***Ratione modi,*** in n) Physicam, quae est in concursu ad ipsam *actionem* iniustam, participatione sive positiva sive negativa; *b)* moralem, quae est in influxu exercito vel iniuste omisso in *voluntatem* illius, qui actum iniustum ponit, v.gr. positive dando consilium aut mandatum, vel negative non obstando iniustis propositis quibus deberet contradicere.

3. ***Ratione culpabititatis,*** in:a) formalem, si actio coopcratrix, sive ex natura sua sive ex intentione agentis, inserviat *iniustitiae ut tali; b)* materialem, si cooperatio, neque cx natura r.i neque cx intentione agentis, dirigitur ad formalem iniustitiam, sed ad *aliam actionem,* qua principalis agens abutitur ad iniustitiam: v.gr. si quis vendat arma, quae emptor adhibet ad homicidium.

4. ***Ratione coniunclinnis cum effectu,*** in: *a)* immediatam, quae in ipsam *executionem* damni influit, ct b) mediatam, quae influit *in act.us praevios,* sive a) *proxime* ad actionem iniustam spectantes, verbi gratia praeparatio instrumentorum pro operatione chirurgica vetita, sive *β) remote* ct quasi a longe ad actionem spectantibus, verbi gratia praeparatio currus, ut dominus exire possit et aliquid iniustum patrare'.

5. ***Ratione necessitatis,*** in : n) NECESSARIAM, sine oua actio iniusta perfici non potest, v.gr. si tertius quidam accedit ad iuvandum duobus latronibus, qui soli non possunt asportare rem furtivam; *b)* non necessariam, sine qua effectus iniustus obtineri potest.

* Zn *f>raxi saepe est difficile determinare,* utrum cooperatio sit formalis implicita an materialis immediata; utrum proxima an remota, cum tn his multi sint gradus; utrum influxerit tanquam causa efficax damni an non, quo in casu, si damnum inferens usus sit medus ab alio indicatis, quos sua sponte non adhibuisset, signum est cooperationis efficacis.

6. *Ratione efficacitatis,* in : ‹i) st FFiciENTEM, si actio cooperativa cx se sola satis est ad actionem iniustam, v.gr. si quis concurrit cum alio ad incendendam domum ct ignem applicat sufficienter ut tota domus comburatur; *b)* insufficientem, si ex se sola non valeret producere totum effectum iniustum, v.gr. si quis fune sustinet furem dum furatur, sive necessaria sit sive secus.

S86. HI. Modi cooperationis praecipui *noveni* exprimuntur veteribus hisce exametris:

lussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Eorum sex primi sunt *positivi,* quippe qui influunt per positionem alicuius actus aut quasi-actus physici vel moralis; *tres ultimi,* autem, *negativi,* quia influunt per omissionem actus ex iustitia debiti.

887. IV. Principia generalia. 1. *Obligatio restitutionis afficit cooperatores*: a) *ex titulo rei acceptae, semper ac detentores rei alienae etiam materialiter tantum iniusti inveniantur;* b) *ex titulo damnification's, solum quando concursum dederunt stricte, realiter, efficienter et formaliter iniustum.* Omnia explicantur et patent cx (lictis in superiore capite. Ab Innocentio XI damnata est propositio (D 1189): “Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.”

2. *Mensura obligationis restituendi desumitur, tum ex quantitate damni causati, tum ex influxu in illud exercito.* Sic postulant condiciones damni realiter et efficaciter causandi quae ad obligationem restitutionis requiruntur, ut supra expositum est.

Applicationes: 1. *Obligatio erit:* a) GRAVIS, si grave fuit damnum, et gravis fuerit influxus in illud; *b)* levis, si damnum fuit leve, vel levis influxus in damnum grave; c) nulla, si influxus fuerit nullus in damnum causatum, propterea quod alius ex seipso motus fuerit ad damnum inferendum, unde consilium vel mandatum alterius nullatenus ipsum moverit3; *d)* in solidum scu in totum damnum, si influxus vere, efficaciter et formaliter fuerit in totum damnum patratum; *e)* pro rata, scu m partem damni, si influxus fuerit ad partem limitatus.

2. *Qui tantum influit in modum damni inferendi,* ut sci. alacrius, celerius, in tali loco, etc., fiat, videtur non teneri ad restitutionem ullam, nisi ipse modus fuerit damnosus aut damnum auxerit; quo in casu certo respondet de damni excessu.

• E contra, si quis dc facto influxerit in damnum, quamvis damnutn sine ipso similiter factum fuisset, tenetur ad restitutionem; quaestio enim non est, quid factum *fuisset* sed quid factum *fuerit.* Profecto, qui alium occidit, non liberatur a reparatione propterea quod, eo deficiente, alius occidisset.

3. *Moralilas cooperationis:* a) *formalis, sonper est mala, et peccatzim grave cx genere suo;* b) *materialis, est in concreto bona vel mala iuxta principia actionis duplicis effectus,* Patet.

ARTICULUS I

De cooperatoribus positivis

Tota inquisitio co tendit, ut efficacitas et gradus cooperationis culpabilis singulorum cooperatorum determinetur, et inde statuatur ipsorum responsabilitas quoad restitutionem, per applicationem doctrinae generalis[4].

§ 1. *De mandante*

888. I. Mandans intclligitur, *qui suo mandato, sive expresso sive tacito, alium movet ad damnum in sui gratiam patrandum, sive auctoritate gaudeat sive non.* Dicitur:

Sive expresso sive tacito, quia sufficit quod aliquo signo ita suam voluntatem manifestet, ut alius exinde moveatur ad rem exequendam in gratiam illius, v.gr. si dominus conqueratur coram famulis quod nemo rem sui inimici furetur ®.

In sui gratiam, hoc est in servitium mandantis et eius nomine, unde distinguitur mandatum a *consilio.*

Sive auctoritate gaudeat sive non, quia ad mandandum non requiritur in hac re superioritas, quae iubendo influat, sed sufficit quod precibus, minis, praemio proposito, dolo aliave ratione unus (mandans) alium (mandatarium) moveat, ad damnum suo nomine inferendum.

889. II. Obligationes mandantis. 1. *Quoad ipsum mandatum:* a) *ex iustitia mandatum retractare;* b) *si faciat retractationem seriam ac per se efficacem:* a) *et haec innotescat mandatario ante damni illationem, non respondet de damnis ut mandans, nisi omittat impedire aliis etiam mediis executionem mandati; β) et haec non innotescat mandatario, quacumque cx causa, tenetur de damno quod tandem sequitur vi eius mandati.* Explicatur:

* Cf. St .Wil i.Kms, *Dc restitutione facienda a cooperatoribus positivis stricto iciuu:* CollatBrug 38 (1938) 362-369.

§ Sic Henricus II, anglorum rex, mandavit occisionem S.Thotnae, episcopi cantuariensis. Cf. Breviarium romanum, die 30 decembris.

Ad a): Sive bona sive mala fide egerit in dando mandato, deinde certo tenetur illud *retractare ante exeeutionem,* quia secus iniustitia initialis, fortasse eousque materialis, formaliter continuatur.

Ad b, a): *Si mandans revocat mandatum,* et illud apud mandatarium per tempestivam intimationem annullat, non habet iam responsabilitatem *ut mandans,* quia mandatarius agit iam nomine proprio ; sed habere potest *ut consulens,* quatenus in mandando ita in mentem mandatarii influxerit, ut is deinde, etiam post revocationem mandati, damnum causet propter influxum a mandante acceptum. Insuper, si per solam mandati revocationem non impediat efficaciter damnum proximi, videtur obligari ex iustitia ad impediendum aliis mediis, verbi gratia opportuna monitione, ne huic ex causa a se iniuste posita damnum eveniat. Obligatio haec, *saltem titulo caritatis,* certissima est.

Ad b, *β): Si revocatio mandati non perveniat ad mandatorium,* sive incuria nuntii 6, sive defectu temporis, sive quia ignoratur ubi sit mandatarius, sive alia ratione, mandans, quantumvis doleat coram Deo et iustificetur a sua culpa etiam ante perpetrationem damni, *tenetur reparare damnum* vi mandati causatum, utpote quod manet formaliter iniustum in causa.

2. *Quoad personam suo nomine damnificatam:* a) *debet reparare totum damnum ex suo mandato reipsa secutum,* b) *non autem alia quae mandatarius causaverit ultra praevisionen mandantis.* Explicatur :

Ad a): Ipse est causa iniusta, efficax et formalis totius illius damni quod, *vel fieri mandavit, vel cx mandati executione secuturum saltem in confuso praevidit,* qualia sunt verbi gratia omnia quae ab exeeutione mandati vix separari possunt; et quidem, causa *primaria et principalis,* movens mandatarium ad exeeutionem suo nomine faciendam, ideoque respondens dc damno in solidum et sine recursu ad mandatarium.

Ad b): *Quaecumque mandatarius causaverit propria culpa,* ideoque non iam nomine mandantis, vel etiam ex errore invincibili quod mandans non potuerit praevidere 7, non pos-

• Tamen ubi nuntius gravi culpa omittit officium revocationis intimandae, contrahit obligationem reparandi damnum, quod ita causât mandanti.

7 *Si mandatarius,* iussus occidere Petrum, *per errorem* occidat Paulum, alii probabiliter obligant mandantem ad reparationem damnorum communium, s

sunt huic formaliter imputari, nec ab hoc causantur per alium.

3. ***Quoad mandatarium*** *obligatur ad reparationem damnorum ei efficaciter et iniuste a se causatorum, ideoque:* a) *si* ***mandatarius*** *fuit moraliter coactus, deceptus, fraude adductus,* ***mandans*** *debet reparare omnia damna sufficienter praevisa, quae* ***ex mandati*** *exeeutione ei sequantur;* b) si *mandatarius libere et scienter mandatum acceptavit, ipse sustinet damna occurrentia.*

Ad a): *Damna quae obveniunt mandatorio quasi connaturaliter,* absque eius imprudentia vel temeritate, coniuncta sunt cum exeeutione mandati; quodsi hoc per vim vel fraudem impositum fuit, illa pariter ex iniuria mandantis obveniunt mandatario, qui nullatenus ea in se suscipit.

Adb); *Si mandatarius libere et scienter mandatum periculosum acceptaverit,* v.gr. pacto pretio, ipse sponte pericula in se suscepit, et mandans non respondet de eis, *nisi* contractu speciali ad hoc se obligaverit.

Applicatio: Si mandatarius, minis coactus ad furandum, capitur dum patrat furtum ct in carcerem conicitur, mandans debet ei reparare damnum inde ortum, quia huiusmodi effectus generatim praevidendus est; e contra, si dum exequitur mandatum cadit ex equo et frangit crus, casum hunc impraevisum ac per accidens, sustinet ipse.

§ 2. *De considente*

890 I. Consulens est *qui precibus, suasione, instructionibus, etc., alium movet ad damnum alicui inferendum, non tamen consulentis nomine.* Dicitur:

Instructionibus, suggerendo sci. media et motiva, ostendendo facilitatem et utilitatem, excusando actionem, etc.

Non consulentis nomine, ideoque in propriam utilitatem et nomine proprio, in quo differt a *mandante.*

891. **II. Distinguuntur** duae classes consulentium prout con-'·" um dent: a) doctriNAle, de veritatis valorc, liceitate actionis, vel *b)* IMPULSIVUM, ad exeeutionem actionis, a cuius moralitate abstrahitur, vel cuius iniustitia potius admittitur; hoc autem consilium b

quidem ipse fuit causa efficax homicidii patrati, alii probabilius negant, modo error non cx ipso mandato quasi sponte sequatur quia efficax damni causa non est mandantis imperium, sed *error mandatorii* impraevisus. Cf. Marres, *De iustitia* 11,86. Quid sit dicendum si *ipse mandans* erraverit circa obiectum damnificandum, cf. supra.

potest esse: «) *nudum,* si non fulcitur niotivis adductis nec media ad agendum docet, et *β) vestitum,* seu quali ficatum aut *insfrticlivum,* si suggerit motiva aut media ad actionem perficiendam docet, si quis instruit furem circa modum aperiendi ianuam, ubi pecunia inveniatur, quam secus non detexisset, etc.

892. III. Obligationes consulentis. 1. *Quoad ipsum consilium: Qui consilium damnosum. dedit,'* a) *tenetur illud tempestive et efficaciter ex iustitia quantum possit revocare;* b) *quodsi non revocaverit efficaciter, respondet de damnis quae* cx *consilio sequantur tanquam causa secundaria.* Explicatur:

Ad a): *Si consilium pravum datum fuerit inculpabiliter* sunt qui revocationem tempestivam possibilem imponant cx sola caritate, nisi urgeat officium; sed nobis obligatio strictae iustitiae probabilior videtur, sive urgeat officium sive non iuxta dicta in praecedentibus.

Ad b): ß *consilium non revocaverit,* patet teneri ad reparationem damnorum ex tali consilio secutorum, non quidem principaliter sed *secundario;* quia principalis auctor est in casu qui, consiliis obsecundans, se determinavit ad damnificandum ; sed *in solidum,* quippe qui totum damnum illud causavit. *Si consilium inefficaciter revocaverit,* sive quia nor tempestive ante damni exeeutionem, sive quia consilium dederat instructivum et iam non valet illud irritare, non solum tenetur ex iustitia monere illum cui damnum imminet, ut sibi consulat, sed etiam reparare damnum quod ei de facto vi consilii inferatur; nam retractatio voluntatis facit quidem effectum damnosum consilii in se involuntarium, sed eum ir causa voluntarium et efficacem damni relinquit[8]. *Si autem revocatio fuerit efficax,* sive per intimationem contrariae voluntatis in consilio nudo, sive per argumenta et rationes aeque efficaces, quibus consilium vestitum motivis plane validis t fide praesertim petitis elidatur, vel falsis rationibus fulcitur, ad veritatem revocetur, obligatio reparationis cessat; quia damnum, si quod inferatur, iam totum erit iam ex sola malitia alterius.

2. *Quoad damnificatum* a) *tenetur ei reparare omnia damna quae executor vi consilii iniuste et culpabiliter dat'*

8 "Ratio autem est clara, quia consilium non influit propter voluntatem perseverantem consulentis, sed propter motivum utilitatis vel commoditatis quir in oprre iniquo manifestavit" (T.uc.o, d.19 n.37). Cf. S.Al Fonsus. 1.3 Carrière *De iustitia* 111,1185; Baiikrini-Palmihri, III tr.8 p.2 II.138-M Lehmkuhl, 1,1197-1198.

aut **non** *revocati inferat,* b) *non respondet autem de damnis ab* **executor***e sine culpa aut sine influxu consulentis causatis* Explicatur :

Ad a): *Si consilium inculpabiliter datum fuerit, sed culpabiliter* **non** *revocetur,* saltem *caritas* laeditur in non revocatione tempestiva possibili ; sed, ut nobis videtur, etiam *inotitia* (cf. n.875); ideoque effectus damnosus, non impeditus, est stricte iniustus, et secundario loco reparandus a consulente.

Ad b): *Si executor determinatus erat ad damnum inferendum,* et pariter illud intulisset sine consilio, vel si consilium solum influxit in *modo* aliave circumstantia damni causandi, non specialiter nociva, non fuit causa efficax damni, seclusa conspiratione, ideoque reparatio soli incumbit exeeutori * ; pariter si consilium damnosum datum fuit sine culpa, et cum advertitur, iam non est possibilis revocatio, quia damnum in casu non est formaliter iniustum cx parte consiliantis.

3. *Quoad execulorem:* a) *non tenetur per se reparare ei damna quae in exeeutione consilii patiatur;* b) *tenetur, autem, reparare damna quae per falsum consilium doctrinale ei culpabiliter causaverit, quatenus ad consilium dandum* **ex** *officio obligabatur.* Explicatur:

Ad a) : *Scienti et volenti non fit iniuria;* unde executor sibi imputet, si in exeeutione consilii deprehendatur, in carcerem coniciatur, etc. ; nisi tamen consulens dolo vel fraude usus fuerit ad illum iniuste impellendum ad exeeutionem, quo in casu tenetur de damnis sufficienter praevisis cx consilio iniusto orituris.

Ad b) : *Qui ratione status vel officii nullam peritiam vel scientiam profitentur,* non faciunt iniuriam illi qui ad consulendum accedit, nisi fraudulenter eum circumveniant; qui autem ex statu vel officio peritiam aut scientiam profitentur, si ex ignorantia vel negligentia graviter culpabili falsum consilium dederint, obligantur ad reparandum totum damnum exinde proveniens, non solum tertio sed etiam consulenti, verbi gratia medici, advocati, confessarii.

Applicatio: *Qui consulit minus malum: a)* ERGA EANDEM PERSONAM quam executor *gravius* erat damnificaturus, certo ad nihil tenetur, etiam abstrahendo ab inculpabilitate talis consilii, quia damnificatus non est rationabiliter invitus de tali consilio; *b)* erga diver-

* Quodsi consilium influxerit in augendo damno, quod sine eo executor causavisset, qui dedit consilium restituere debet pro eo excessu damni.

sam personam, si omnibus inspectis sit revera minus malum, videtur semper immunis ad obligatione restitutionis, quia non est formaliter imustus (cf. I n.946,5), nec damnificatus est vere rationabiliter invitus. Alius autem, cui damnum vitatum est, potest cx caritate obligari ad aliquam compensationem erga damnificatum.

§ 3. *De consentiente*

893. I. Consentiens intclligitur *qui consensu exterius manifestato influit in damnum iniustum.* Dicitur:

Qui consensu manifestato, verbis sci. vel aliis signis, quae eius sententiam de re significent; actus enim mere interni non influunt in damnum exterius.

Influit in damnum, quod clare apparet in approbatione vel suffragio *deliberativo* ad electionem vel resolutionem in iudicibus, deputatis, consultoribus, membris alicuius societatis, etc., quando decisiones sumuntur attentis votis suffragantium ; si autem suffragium sit mere *consultivum,* influxus minus patet, sed potest existere sicut in simplici favore vel sympathia manifestata erga actum damnosum.

894. II. Obligationes consentientis: 1. *Quoad ipsum consensum damnosum: a)* tenetur illum revocare in quantum possit ; *b)* secus respondet de damnis vi eiusdem causatis. Explicatur:

Ad a) : *Obligatio revocationis urget,* etiamsi consensus bona fide datus fuerit ct deinde advertatur ; idque *certo ex iustitia,* si consensus datus est culpabiliter aut cx officio dum perdurat munus; *probabilius,* etiam si inculpabiliter absque officio datus fuit, secundum dicta superius; consensu, autem, tempestive revocato per manifestationem contrariae voluntatis, tollitur influxus, ideoque cessat obligatio restitutionis etiamsi damnum ex alia causa sequatur10.

Ad b): *Obligatio ipsa patet; mensura cius ct efficacitas causae* saepe incerta est, ut in principio sequenti dicitur. Haec obligatio in consentiente est *secundaria;* nam causa principalis damni habetur ipse executor, excepto casu suffragii deliberativi, quod singulos suffragatores habet causam principalem.

» Cf. S.Ai.fonsus, 1.3» n.566; I<ugo, d.19 n 55; Carrière, *Dc iustitia* 111,1186; **I.EHMKUHI„ 1,1199.**

2. *Quoad damnificatum:* a) *qui sua auctoritate* ***efficaciter influit*** *in actionem damnosam alterius tenetur in so Udum, etsi secundario, ad reparationem damni;* b) *qui fert suffragium* ***simul cum aliis,*** *respondet eum eis in solidum de damno initiste causato u; si suffragia* ***successive ex condicto feruntur*** *omnes suffragatores tenentur in solidum;* d) *si* ***successive absque conspiratione*** *feruntur:* a) ***secreto, aut revocabiliter*** *donec suffragatio completa sit, reparatio* ***damni urget*** *et quidem in solidum si agitur de suffragatione secreta, secus probabiliter tantum pro rata; β)* ***publice et irrevocabiliter,*** *probabilius urget eos solos quorum suffragia compleverunt numerum requisitum ad damnum.* Explicatur :

Ad a) : *Si consentit persona magnae auctoritatis,* ut superior, pater, ct generatim is cuius dissensus deterruisset agentem a damnificando, consentiens obligatur secundario ad indemnizationem, v.gr. si pater dixerit filio minoremini : per me potes haec poma furari.

Ad b): *Omnes consentientes qui suffragium simul ferunt,* v.gr. una assurgendo vel manum levando, tenentur pariter ad reparandum totum damnum in confuso praevisum, utpotc coauctores cx aequo concurrentes ad unam moraliter actionem quae est causa totius damni.

Ad c): /Vr *condictum seu conspirationem influunt omnes conspirantes,* etiam qui posterius votum emittunt, in suffragium quod fertur inde a primo et sequentibus, ideoque respondent dc toto damno exinde orto.

Ad d, a) : *Quando suffragia successive lata sunt secreta,* cum ignoratur quinam ea dederit sufficientia ad damnum inferendum, omnes suffragatores quorum votum determinavit causationem damni tenentur in solidum ad reparationem12, nam eorum suffragium vere influxit in totum damnum, quamvis praeviderint non defutura sufficientia suffragia ipsis abstinentibus 13. *Quodsi suffragatio successiva fuerit publica,*

11 Si quis ferat suffragium per se iniustum, sed tanquam unicum medium impediendi maius malum non tenetur ad reparationem, tum quia damnificatus non est rationabiliter invitus, tum quia non fuit causa formaliter iniusta. Caveat, tamen, scandalum.

13 Ad rem Luco, d.19 n.19: "tc non manente obligato ad rest tuendum, sequitur proximum spam amittere restitutionis pro damno accepto; quia si tu, qui damnum dedisti, non teneris, minus tenebuntur alii posteriores, qui damnum iam illatum invenerunt, atque adeo proximus fraudaretur spe, quam moraliter habet, ad compensationem sibi faciendam". Sic communis sententia

11 Quodsi certo alicui constiterit suuri suffragium non fuisse necessarium id causandum damnum, v.gr. quia fuit vigesimus inter triginta suffragatores

sed revocabilis, sententia multorum obligat omnes ad reparationem, etiam iis qui suffragium ferunt postquam alia sufficientia lata sunt; quia in tali hypothesi revocabilitatis, perinde res se haberi aiunt, ac si suffragia simul ferrentur, vel quia damnum non est consummatum dum singuli ferunt suum suffragium; et quidem, iuxta communiorem sententiam obligatio est *in solidum,* sed recentiores plures admittunt obligationem pro rata[14].

Ad d, *β): Si suffragia feruntur successive, publice et irrevocabiliter,* patet ea sola esse efficacia ad damnum, quae compleverunt numerum sufficientem; reliqua, his accedentia, non feruntur quidem sine iniustitia affectiva, sed effectiva deficit, sicut deficit iniuria in vulnere inflicto homini ab aliis occiso[15].

§ 4. *De palpone*

895. I. Palpo, seu adulator, est *qui laudando, blandiendo, vel etiam vituperando, ignaviae exprobrando, etc., alium movet ad damnum iniustum inferendum vel non reparandum;* v.gr. si contumeliam acceptam exaggeret, aut dedecorem obiciat ei qui rem sine ultione patiatur, etc.

896. II. Obligationes eius assimilantur obligationibus *consulentis,* qui consilium impulsivum dederit; recurrunt, igitur, quae n.892 exposita sunt.

1. *Principialiter debet reparare omnia damna iniusta, quorum fuerit causa efficax et culpabilis, licet ea directe non intenderit,* etiam ea quae proveniunt cx impedita per adulationem reparatione damni iam facti. Requiritur, ergo, ut palpo vere influat per laudes aut vituperia in damnum causandum, vel in causatum non resarciendum, cum praevisione istius effectus nocivi.

ct post votationem apparent undetriginta vota concordia cum sufficientia forint duodeviginti, is et reliqui posteriores non videntur obligari ad restitutionem, quia certo non fuerunt causae efficaces damni. Sic Molina, d.723; Luco, d.19 n.17; S.Alfonsus, 1.3 n.566.

Quodsi dubium sit an suffragium datum accesserit postquam iam sufficientia lata fuerant, plures obligant ad restitutionem pro rata dubii, quia accedentes ad numerum dubie sufficientem suffragiorum effecerunt ut non «mt certi omnes qui in solidum teneantur, ut contigit cum tot solutn exstant suffragia quot necessaria sunt. Cf. Lugo, d.19 n.22; S.Alfonsus, 1.3 n.566; Ballerini-Palmieri, III tr.8 p.2.“ n.145.

34 Cf. Vermeersch, 11,619.

38 Tamen inter recentiores rationabilis insinuatur tendentia ad imponendus obligationem restitutionis omnibus suffragatoribus, legis, decreti, sententiae injustae; nam malum debetur non suffragiis ut singulis, sed sententiae decreto vel legi quae est commune omnium suffragantium opus, in quo singuli pro rata parte ad restitutionem teneantur. Cf. VERMEERSCH, 11,619.

2. ***Ad reparationem non tenetur*** *si ante damni illartionem revocat efficaciter suum influxum, vel si palponem agit postquam damnum causatum est.* Utrumque est manifestum, primum, quia per revocationem efficacem desinit esse causa damni [16], alterum quia laus vel approbatio subsequens nihil influit in damnum, *nisi* sit ratio qua reparatio obligatoria non perficiatur.

§ 5. *De recursu*

897. I. **Recursus** est *cooperatio positiva qua receptans damnificatori ut tali securitatem praebet, sicquc eum ad danunum inferendum movet vel a reparatione facienda avertit.* Dicitur:

Damnificatori ut tali, nam qui damnificatorcm recipiat titulo consanguinitatis, pietatis, officii, ctc., quin ullo modo moveat ad damnum causandum vel non reparandum, non est receptans seu recursum praebens.

Securitatem praebet, sive *patrocinio reali* res ab eo sublatas occultando, vendendo, immutando, etc., sive *patrocinio morali,* refugium aut securitatem offerendo vel praestando; non autem occultando ad effugiendum carcerem eum, quem paenitet de damnis causatis, ct paratus est satisfacere obligationi reparationis.

Applicatio: ***Recursum praebens seu receptans,*** a) EST, qui malefactori ante facinus securitatem promittit, vel post factum eam praebet contra iustitiam; tabernarius qui a filiofamilias vel famulo admittit, non una alterave vice tantum, pecuniam, quam hi clam a parentibus vel dominis abstulerunt; *b)* NON est, cauponarius qui ratione officii quemlibet hospitem admittit secundum condiciones legis, nulla oblata speciali securitate.

898. II. Obligationes receptantis: 1. ***Propter patrocinium reale*** *obligatur ad restitutionem rei alienae primo loco,* ut patet ex doctrina de possessione iniusta malae fidei; insuper *ad reparanda, damna ex detentione iniusta rei alienae pro rata temporis* quo illam mala fide retinuerit.

2. ***Propter patrocinium morale*** *obligatur ad reparationem, secundo loco faciendam, damnorum quorum recursu oblato* ***fuerit*** *causa efficaciter et formaliter iniusta,* quamvis

[16] Attendatur, autem, num revocatio influxus vere sit efficax; facilius quidem erit talis si mere laudavit vel adulavit; non autem si exprobratione ignaviae vel pusillanimitatis alium instigaverit, quia huiusmodi impressio, sctnçl producta, difficilius eradicatur,

saepe haec damna satis indefinita erunt; v.gr. cum parentes vel duces militares non coercent filios vel milites a furtis, aut advocati se offerunt ad defendendam quamlibet causam.

§ 6. *De participante*

899. I. Participans habetur *qui principalem damnificatorem adiuvat materialiter in actione iniusta vel participat in re accepta.* Dicitur:

Qui adiuvat vel participat, quia participatio haberi potest: a) *in praeda,* ita ut participans fiat possessor rei alienae vd *β) in actione* iniusta, sive *immediate* actionem iniustam cum principali agente ponendo sive *mediale* ei subministrando media quibus damnum ille exequatur, v.gr. claves ut arcam pecuniariam aperire possit.

II. Principia: 1. *Participans in praeda obligatur primo loco ad restitutionem rei iniuste detentae,* utpote qui est possessor malae fidei, huius obligationibus subiectus.

2. *Participans in actione:* a) *qui formalifer fuerit cooperatus, debet reparare totum damnum in quod vere, efficaciter et formaliter influxerit;* b) *qui solum materialiter fuerit cooperatus, obligatur ad reparationem vel ab ea liberatur secundum principia de voluntario in causa.* Explicatur:

Formaliter cooperatus hoc loco dicitur is fuisse, qui operam confert animo alium iuvandi, sive *proprio nomine* tanquam coexecutor, sive *ab alio conductus* et tanquam eius mandatarius.

Materialiter cooperatus ille fuisse dicitur, qui non movebatur eodem pravo animo ac agens principalis, sed vi, metu, aliove incommodo cessit; sive *cum sufficienti ratione,* ita ut cooperatio non fuerit formaliter iniusta, sive *sine ratione sufficienti,* ita ut cooperatio extiterit culpabilis, ct effectus iniustus vere intentus, non quidem in se sed in causa.

Ad a): *Ratio in ipsa enuntiatione principii indicatur* Obligatio autem est in *solidum,* propter conspirationem intentionis, et quidem: a) *aeque principaliter* cum exeeutore seu pari loco, si participans proprio nomine egit tanquam coexecutor; /?) *secundo loco* post mandantem, si egit huiu› nomine conventione conductus.

Ad b) : *Quando cooperatio materialis ponitur sine ratione sufficienti,* sive quia agitur de re intrinsece mala, sive quia effectus bonus non est aeque immediatus cum malo, sive quia non est ratio proportionata ad malum permittendum, voluntas contrahit malitiam iniustitiae, quae aliunde est realis ct efficax, ideoque complentur condiciones ad urgendam restitutionem.

Quando, autem, cooperatio materialis ponitur cum ratione sufficienti, quia agitur de re in se bona aut indifferenti, cuius effectui bono, saltem aeque immediato cum malo est ratio sufficiens, deficit iniustitia formalis, ideoque obligatio restitutionis.

Applicationes: 1 *Participatio materialis immediata ad actionem: a)* INTRINSECE malam, nunquam licet, ideoque neque ad vitam propriam conservandam participare quis potest in innocentis occisione vel stcrilizatione directa, in ablatione bonorum de qua dominus est rationabiliter invitus quoad ipsam substantiam, etc.; *b)* non in TRINSECE malam, licet ex causa proportionate gravi, ct ita in ablatione bonorum fortunae quoties dominus non est rationabiliter invitus, ideoque : n) *certo si participans potest ct vult* illud damnum re parare; *si, negata participatione, damnum nihilominus* certo inferretur; *si ex participatione* propter motivum notabile, domino damnum *leve* sequitur; *β) probabiliter,* quando damnum grave sequitur alteri, gravissimum autem imminet participanti ex negata participatione, verbi gratia mors, extirpatio oculorum, gravissima infamia irreparabilis, etc.; nam in extrema necessitate, sunt qui censent communia, etiam bona maioris momenti ", aliis non admittentibus in hoc casu liceitatem cooperationis, nisi mediatae aut remotae".

2. *Participatif» materialis mediata ad actionem malam a)* remota, licita est cx leviore causa iuxta regulas caritatis, quia influxus exiguus et plerumque innecessarius solet esse; quodsi causa proportionata non sit,, peccatum committitur saltem contra caritatem, ct probabiliter contra iustitiam, cum de facto verum influxum, licet leve, in damnum exerceat; ac notetur.iustitiam strictius urgere quam caritatem; *b)* proxima, licita non est sine ratione proportionate gravi; cum ea autem praestari potest etiam ordinata a malefactore in rem intrinsece malam, dummodo ipsa cooperatio mediata praestetur per actionem in sc bonam vel indifferentem; sed quo maior est damnum, quod ex concessa participatione timetur, eo gravius debet essi incommodum cx ea denegata, praesertim si est necessaria.

n Cf, Ballerini-Palmieri, III tr.8 p.2.a n.157-158; Carrière, *De 'usttia* III.1198-120': Lehmkuhl, 1,1205; Waffeiaert, *Dc* itfj/> λ 11.2fr-300; Merkelbach, 11.314; Genicot-Salsmans, 1,544,2; Prvmmer 11.108; FerrereS-Moidr(a, 1,805, etc.

u Sic v.gr. Luco, d.19 n.74; SanchSz, *In decalogum* c.7 n.18.

ARTICULUS II

De cooperatoribus negativis

900. I. **Cooperatores negativi** sunt *qui damnum proximi non impediunt, quod rationabiliter impedire poterant et ex iustitia debebant* v\ Dicitur:

Rationabiliter impedire poterant, quia cooperator negativus non obligatur ad restitutionem cx re accepta, sed cx damnificationc formaliter iniusta, quae non est sine culpa morali ; porro culpa moralis non est, quando aliquis damnum alterius non impedit propter grave impedimentum proprium, *nisi* ex officio vcl contractu ad hoc sc rationabiliter ex professo obligaverit.

Ex iustitia debebant, nam haec sola urget restitutionem ; cx caritate, iustitia sociali, pietalc, etc., damnum quidem saepe impediendum est; sed qui non impedit cum potest, ad restitutionem non obligatur; obligatio ex iustitia habetur sive ratione *officii* suscepti, v.gr. a magistratu, parocho, tutore, sive ratione *contractus,* ut apud custodes silvarum, officiales fisci, etc., aut *quasi-contractus,* in medicis, advocatis, etc.

901. II. Recensentur: o) mutus, qui *ante damnum* passive st habet, tacendo, non monendo etc., et sic non impedit damnum quod poterat ct debebat impedire;

6) non obstans, qui *dum damnum infertur* non praestat operam quam ex iustitia praestare debebat ad illud impediendum, resistendo, defendendo, coercendo, etc. ;

c) non MANIFESTANS, qui *f>ost damnum illatum* damnificatorem non denuntiat aut persequitur, cum cx iustitia ad hoc tenetur, ut. vel novum damnum impediatur, vel quod iam est causatum, reparetur.

902. Principium: *Cooperatores negativi:* a) *tenentur reparare damnum quod rationabiliter poterant et ex iustitia debebant impedire, si culpabiliter illud non impediverunt;* b) ***non tenentur,*** *seclusa speciali conventione rationabili, de damnis quae sine culpa eorum morali acciderunt, vel sine gravi incommodo proprio impedire non potuerunt, vel etsi potuerint, ad hoc ex iustitia commutativa non tenebantur.*

Ad a): *Palet ex dictis* dc actione stricte, realitcr, efficaciter et formaliter iniusta quae in casu habetur.

'· Cf. St .Willkms, *De restitutione facienda a cooperatoribus nrgativù:* CollatBrug 38 (1938) 10S-111.

Ad b) : *Ubi non violatur iustitia,* sed solum pictas, cari tas, iustitia socialis, etc.20, habetur quidem peccatum, sed *non invenitur ratio restituendi.* I bi autem quis, ex contractu vel officio suscepto, obligatur cx iustitia ad impediendum quan tum possit damnum alterius, haec obligatio per se intelligitur *nisi* grave incommodum proprium excuset ; ideo, ut quis re- spondeat de damnis sine culpa propria vel propter gravissi- mum damnum suum non impeditis, speciali contractu ad hoc sc obligare debuit.

Applicatio: 1. *Praepositi vectigalium et custodes* silvarum, praediorum, mercium et similium : o) quoad damna sua culpa non im pedita fisco, dominis silvarum, etc., *tenentur ea in conscientia repa- rare,* modo sint alicuius momenti, de quibus donum censeantur ratio- nabiliter inviti31 ; *b)* quoad muectas quae eorum incuria defraudantur a) *propter omissam delinquentium denuntiationem,* iuxta communem opinionem ct praxim non tenentur cas solvere, quia non habent offi- cium procurandi impositionem mulctarum, et fiscus vel alii damni- ficati non habent ius ad eas nisi post sententiam iudicis *β) prop ler omissam culpabiliter reclamationem,* quam debuerint facere ex officio, cum iam mulctae impositae erant, debent restituere in con- scientia.

2. *Famuli non impedientes culpabiliter damnum.* suis dominis illatum: *a)* tenentur ad reparationem, si agitur de damno causato rebus eorum *peculiari* curae commissis; b) non TENENTUR si dam- num causatum est rebus domini sub eorum speciali custodiae non positis: «) *secundum communem sententiam,* si damnum causatum est a celeris famulis vcl personis domesticis; /3) *secundum probabi- lem opinionem,* inter auctores hodiernos frequentem, etiam si dani num causatum est ab extraneis; siquidem, secluso pacto speciali, famuli non solent nunc obligari nisi ad munus suum fideliter ex- plendum, non ad bona dominorum tutanda".

3. *Superiores, parentes, tutores,* omnesqut generatim qui aliis praesunt, damna a suis subditis discretione pollentibus illata, quae culpabiliter non impedierint: *a)* ANTE sententiam iudicis reparare: q *per se non tenentur,* quia non cx officio sed ex caritati aut pieta- te illis invigilare obligantur; *β) tenentur per accidens,* si corutn si- lentium aequivalet cx adiunctis approbationi aut ex contractu vcl officio ad reparationem sc obligaverint ; *b)* POST sententiam iudicis tenentur, si culpam iuridicam habuerint, salvo eventualiter ipsorum naturali iure ad compensationem exigendam damnificanti

* Qui cx lege civili obligatur ad reparationem damnorum a sc non mpedi- torum, non tenetur in conscientia nisi post sententiam iudicis supposita culpa iuridica. Cf. Luco, d.8 n.47.

u Non tenentur, igitur ad reparationem custodes qui pauperibus itincranti- bus aliquid leve detrahere permittunt; vel si defraudans talis est quem ratio- nabil ter praesumunt facultatem habere vel approbationem obtenturum a domino.

D Cf. Waffki.aKrt, *De iustitia* 11,425; Gknicot·Salsmans, 1.545.

* Ci Marrés *De iustitia* 1.2 n.U6; Gknicot Salsmans, 1,546; Mkrkxlbach, 11,316; Tanqukrey, 111,508 e.

* Cf, Luco, <1.8 sect.3; Carrière, *De iustitia* 111,1209; Ferrkrîs.MondbIa. 1,809; Nolihn-Schmitt, 11,496. Damna a subditis discretionis incapacibus, vel

4. *Qui a ferendo suffrapio culpabiliter abstinent: a)* PECCA' contra iustitiam commutativam, si cx munere vel officio ad illud ferendum obligantur, v.gr. indices in tribunali, deputati in parlamento vel senatu, quando agitur dc bono publico tuendo vel promovendo, membra collegii cui privatae aliorum res gerendae sunt et cetera, siquidem omnes isti in suscipiendo officio, tacito contractu cx iustitia stricta se ad haec obligaverunt; unde quaelibet damna quae eorum culpabili abstentioni a suffragando efficaciter debeantur, reparari ab cis debent"; ά) non peccant contra iustitiam commutativam, si nullam habent obligationem suffragandi quia suffragium cis concessum est ex privilegio in propriam utilitatem, aut si obligationem habent suffragandi ex sola caritate, pietate, iustitia sociali ; unde damna quae omissioni suffragii in talibus adiunctis debeantur, non sunt stricte iniusta% quamvis possint esse graviter culpabilia contra alias virtutes[37].

5. *Qui pecuniam admittit ut non denuntiet: ai* TENETUR o damnis cx suo silentio causatis, si *ex officio vel contractu* debebat denuntiare, vel si, accipiendo pecuniam, *particeps et cooperator silivus* damni effectus est, v.gr. vigilando dum alius damnum causal *b)* non tenetur DE damnis ab alio illatis, si non erat obligatus ex iustitia ad denuntiandum, ncc positive in damno participavit.

6. *Confessorius culpabiliter omittens monitionem* de restitutione facienda: *a)* si mere omittit monere pacnitcntem de reparationis obligatione existente vel non existente, ad nihil tenetur: a) rrp; *tertiam personam,* cui restitutio debita propter silentium confessât; non fiat, nam confessarius non habet officium consulendi bono tertiae personae; *β) erga ipsum paenitentem,* si is cx conscientia mala formata restituat id ad quod non erat obligatus, quia officium confessarii erga pacnitcntem circumscribitur ad bonum spirituale, no: ad temporale, curandum ; sed *ex caritate* ct secundum regulas caritatis providere debet in favorem sive tertiae personae sive paenitrtis in respectivo casu; *b)* si consulit vel consentit explicite ve' implicite (tacendo sci. ubi loqui debuisset) damnum, quod sive tertiae personae accidit cx restitutionis obligatione denegata, sive ipsi paenitenti ex deobligalione restitutionis non manifestata, tanquam cooperator positivus damni stricte iniusti. *tenetur ad residui rrrt·:* si culpabiliter egerit, vel consilium inculpabiliter datum, culpabiliter non retractaverit".

ab eorum animalibus reparare tenentur: a) *ante sententiam iudicis,* si cur culpa theologica ea non impedierint; /3) *post sententiam iud cis,* si cum culpa eorum juridica acciderint.

33 Luco, d.19 n.61-64; Marrés, *De iustitia* 1.2 n.117. Ad nihil, igitur, linentur, si damnum suo suffragio impedire non potuerint, vel ab eo ferende proport onata causa excusabantur.

M Cf. Luco, d.19 n.60-69; Genicot-Salsmans, 1,547 bis; Ballerini-Palmiiu, 111.3'9-370; Pri ER, 11.105.

77 Facultas quae in Statibus hodiernis inest civibus suffragium ferendi, nos habenda est ut *strictum debitum ex officio* societati reddendum; quodsi 1« praescribat suffragium, ut mere poenalis habetur. Cf. Gmnicot-Salsmass, ‡,54 Aliunde gravis obligatio *iustitiae socialis* urgere potest ad suffragandum is certis ad unctis.

28 Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.584; 1.6 n.621; Lswmkuul, 1,1207; 11,605.

ARTICULUS III

De restitutione in soijdum eiusque ordine

Non omnes cooperatores sunt semper causa efficax *totius* damni illati, sed aliquando *partis* tantum. Cum autem obligatio restitutionis ex titulo damni illati mensuram habeat ab influxu rcali in illud exercitum, sequitur non omnes cooperatores teneri semper ad reparationem damni *in solidum,* seu ad restituendum totum damnum causatum. Quaeritur ergo *quantum* quisque, et *quo ordine* debeat restituere.

903. I. **Obligatio restituendi in solidum,** scu solidantes, est *obligatio qua singuli cooperatores tenentur reparare totum, seu solidum, damnum ab omnibus simul illatum,* ita sci. ut unusquisque resppôndeat absolute de damno a se causato, condicionate de damno aliorum.

904. II. **Differt** ab obligatione *pro rata* quae est onus singulis cooperatoribus incumbens, reparandi partem tantum damni illati, sic verbi gratia concausae damni divisibilis independentes insufficientes, et innecessariae pro toto damno causando.

905. III. **Dividitur** in: *a)* absolutam, in qua aliquis totum damnum ita reparare tenetur, ut non habeat recursum ad alios cooperatores, qui non obligantur nisi subsidiario loco, eo sci. deficiente; sic quaelibet causa principalis physica vel moralis, v.gr. mandans cuius nomine alius egit ; j

b) condicIONATAM, in qua aliquis totum damnum reparare tenetur in defectu aliorum, cum recurso ad eos pro compensatione partis quae cis incumbebat; v.gr. concausae, etiam minus principales, quae egerint cx conspiratione, vel sine conspiratione, sed cum concursu necessario.

906. IV. **Principia:** 1. ***Qui sua cooperatione aliqua ratione influxerit*** *vere, efficaciter et formaliter in* **totum** *damnum iniuste illatum, tenetur restituere in solidum, et quidem:* a) ***principaliter et absolute,*** *si fuerit causa principalis;* ***β) subsidiarie et condicionate,*** *si fuerit causa secundaria vel aeque principalis.*

Ratio patet. Quaelibet causa vere, stricte, efficaciter ct formaliter iniusta damni illati, tenetur illud reparare; ideoque causa quae in totum damnum totalitate effectus producendum influxerit, tenetur ad totum reparandum; alias absolute, sine recursu ad compensationem, alias condicionate, cum recursu ad compensationem sive totalem sive partialem (dempta sci. propria parte), prout fuerit causa principalis

cuius nomine damnum causatum sit, vel secundaria alteri subordinata, vel aeque principalis cum aliis coordinata[20].

2. *Obligatio restituendi in solidum oritur:* a) *ex conspiratione concausarum;* b) *ex necessitate concursus praestiti;* c) *ex sufficientia actionis cooperativae quae rcipsa sufficiens fuerit ad integrum damnum producendum, nisi hoc fuerit divisibile.* Explicatur:

Ad a): *Semper ac plures, communi consilio,* ad damnum faciendum aequo ordine, alii alios adiuvando, moventur, vel mandato aut impulsui alterius causae principalis communi exequendi voluntate obtemperant, singulorum voluntates in unum quid morale uniuntur, ita ut singuli in integrum damnum efficaciter influant, licet ceteroquin eorum influxus fuisset innecessarius vel insufficiens; ergo singuli tenentur ad reparationem principaliter et absolute, vel subsidiarie et condicionate, prout supra explicatum est. Sed *notetur* conspirationem non haberi ex eo solo, quod alii pravo alicuius exemplo moveantur ad damnificandum, sine ulla conventione, v.gr. si qui, dum vident alios furari, sese immiscent ibi et aliqua ipsi quoque arripiunt.

Ad b): *Concursus praestitus ab aliquo tunc dicitur necessarius,* cum ceterae concausae, sive in ordine physico, sive in morali, sine concursu istius non potuissent perficere damnum causatum, vel non sese ad illud determinavissent; in utroque, igitur, casu, concursus necessarius in totum damnum influit, licet singuli non perficiant illud totaliter, v.gr. si est suffragium sine quo sententia iniusta non potuisset pronuntiari, vel est iuvamen praestitum ad asportandam arcam quam ceteri soli nequibant movere.

Ad c): *Ubi actio cooperativa,* etsi ad damnum inferendum non necessaria, revera *influit in totum damnum,* tam totalitate causae, in quantum ipsa sufficit ad integrum effectum, quam totalitate effectus, in quantum revera integer effectus ei debetur, obligatio restitutionis in solidum certa est; *si autem, causa non fuerit sufficiens totalitate causae,* vel etiam, saltem probabiliter, totalitate effectus divisibilis, obligatio restitutionis in solidum non habetur, seclusa simul conspiratione ct necessitate cooperationis ad damnum causatum[30]. luvat hoc magis in particulari evolvere:

» Cf. CHP a.12-22.

10 Luco, d.10 n.4-8; Carrière, *Dc iustitia* 111,1218; Lehmkuhl, 1,1211; UPACH, 1,274,

a) *Cooperatio physica in damnum indivisibile:* α) *ncc necessaria, nec sufficiens, ncc cx conspiratione*31, non obligat probabilius ad restitutionem in solidum, quia influit quidem in totum damnum totalitate effectus, sed non totalitate causae, ideoque cooperator non potest dici causa totius damni32 ; /?) *non necessaria neque cx conspiratione, sed sufficiens ad illud inferendum,* probabilius obligationem restitutionis in solidum inducit, v.gr. si duo simul lethaliter vulnerant hominem, iuxta aliquos uterque tenetur ad reparationem damni, quia uterque influit in totum effectum33; sed alii hoc negant quia effectus revera non debetur totus actioni uniuscuiusque, siquidem alia causa efficax simul operata est et partem effectus rcalis causât34.

b) *Cooperatio physica in damnum divisibile,* non necessaria neque ex conspiratione, obligationem restitutionis pro rata tantum inducit, *etsi fuerit sufficiens,* quia efficaciter non influit nisi in partem damni; v.gr. si quis aliis, determinatis ad incendendas segetes vel ad diripiendam domum, se adiungit, ct ipse quoque apponit ignem vel accipit quantum potest 8S.

c) *Cooperatio moralis* quae fuerit: σ.) *sufficiens, etsi innecessaria,* v.gr. si duo dederint mandatum ex sc efficax, ita ut uno deficiente, damnum adhuc vi alterius factum fuisset, obligationem creat restitutionis in solidum, quia consilium singulorum de facto damnificatorem determinat ad totum damnum inferendum; *β) insufficiens ct innecessaria,* qua sola damnum non posset fieri et sine qua adhuc factum fuisset, inducit obligationem restituendi pro rata influxus quem de facto exercuerit, non autem in solidum30; y) *insufficiens sed necessaria,* obligat ad restituendum in solidum, ut ex dictis ad *b)* patet.

" *Non necessaria* d'eitur in quantum ceterae s:ne ea damnum aequo modo inferrent; *non sufficiens,* in quantum ea sola non potuit totum damnum inferre.

c Lugo, l c. 78-82; LEifMKUitL, *l.c.;* Genicot-Salsmans, 1,548,1.1.°; Noldin-Schmitt, 11.499 3.n Plures tamen, praesertim ant quiores obligationem in soldum imponunt. Cf. Soto, *Dc instita ct iure* 14 q.7 a.3; Carrii.RE, *l.c. 1220·1222; Salmanticenses. tr 13* cl n.149-152; S.Alfonsus, 1.3 *n.5/9* sentent.am a noh's indicatam probab'lem habet.

u Lugo, d.19 n.82; Carrière, *Dc iust't'a* IП.1219; Genicot-Salsmans, 1.548,3.·'. Alii apud Luco, *l.c.* n.SO obligationem restitutionis in solidum negant.

** Huic sententiae probabiltatccn conced t Noldin-Schmitt, 11,499,3 b.

» S.Alfonsus, 1.3 n.579; Luco, *l.c.* n.87-90; Udach, 1,274.

« Cf. Luco, *l.c.* n.7-8.

907. V. Ordo obligationis restituendi in solidum *determinatur ex gradu et modo ano sinmdi concurrerunt nd damnum et ex titulo in quo nititur obligatio,* prout sci. fuerint causae principales vcl secundariae vcl coordinntae, positivae vcl negativae, prout rem alienam retineant vcl secus. Itaque :

fl) ST OMNES COOPER\TORES SUNT EIUSDEM GR \DUS. Ut plllres mandantes, consulentes, participantes, etc., singuli tenentur restituere *absolute* pro sua parte, *condicionale* pro toto; manente in eo vcl in cis qui partem aliorum satisfecerint, ius ad compensationem proportionatam ab aliis capiendam;

b) si sunt diversi gradus, cum principaliori in damno inferendo incumbat principalior obligatio in reparando: «) *ratione detentionis rei alienae,* primo loco tenetur *detentor,* qui rem sive bona sive mala fide retinet clamantem ad dominum ; secundo, qui rem mala fide *consumpserit,* vcl bona quidem, sed parcendo propriis rebus: tertio, qui rem *mandavit* accipere: quarto, *executor mandati vcl fur;* denique reliqui *participantes,* primum positivi, deinde negativi; *β} ratione damnificationis,* primo loco *mandans,* utpocc causa principalis, cui *aequiparatur* quilibet alius, qui ciunvis modo alterum induxerit ad damnum in sui gratiam faciendum, vcl mediis iniustis coegerit ad illud etiam non in sui gratiam patrandum ; eo deficiente, secundo loco, subsidiarie ct condicionate, ideoque cum iure ad compensationem a mandante, *executor mandati,* utpote instrumentum mandantis ct immediatior causa damni ; tertio, ceterae *causae positivae,* consulentes, consentientes, receptantes, etc., qui, sicut adiuvaverunt in damno adiuvent oportet in reparatione ; ultimo loco *cooperatores negativi,* quippe qui minus principaliter quam alii concurrerunt non impediendo damnum 37.

Applicationes: 1. *A restitutione in solidum:* rt) NON EXCUSATur causa principalis, propterca quod, sive causa secundaria damnum reparaverit, nam eam debet cx totn compensare, sive damnificatus causae secundariae obligationem subs;d:ariam condonaverit;

b) excusatur causa secundaria, ct quidem: a) *omnino,* si causa principalis restituerit vel a damnificatore condonationem accpvr'1; *β) pro parte aliarum causarum,* si hac quod debebant restituerint, vel condonationem acccpcr nt : eis autem pro se solventibus, tenetur suam cuique partem compensare.

c) restituente.: a) *cooperatore negativo,* ei compensationem to; talem debent positivi; *β) detentore,* alii ad nihil obligantur; 7) *mon-*

17 Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.580; Luco, <1.19 n.llS-119; Ballerini-Pauok*| III tr 8 p.2.· n.177; Noldîn-Schmitt, 11,500.

dante, huic satisfacere debet detentnr; 3) *executory* principali, huic retribuere debet detentor vcl mandans.

2. *In crtsu dubii:* s) *utrum in soldum au in partem* urgeat obligatio, satislit restituendo pro parte; β) *num aliae causae suam partem reshlucr.nl.* ad restiluiionem pro cis faciendam non est obligatus is, qui cclcroqu.ii certo in sol dum cum lius tenetur

938. In praxi, ctiin ag:lnr dc rudibus qtur.td >cnsum moralem, *raro expediet monere* dc obligatione restituendi m solidam, utcumque certa sil obligatio, quia generatim non acquiescent Moneantur, ergo, in genere, ut restituant quod debent". Sunt qui cos etiam objective excusent ab ipsa obligatione restitutionis in solidum cx praesumpta voluntate damnificati, qui, si reparationem in solidum exigeret in casu, nec partialem obtineret.

CAPUT IV

De circumstantiis restitutionis

909. Circumstantiae in restitutione servandae expressae fuerunt runt his versibus:

quis, qind restituat, quantum, cui, qttomodn, quando,
quo ordine, quove loco, quae causa excuset iniquum.

Quis restituere teneatur patet iam ex supra dictis dc diversis titulis detentionis rei iniustac, damnificationis ct cooperationis;

Quid et *quantum* restituendum sit. similiter constat cx expositis, sci. in genere tantum quantum ablatum vcl damnificatum est; ct quidem, quando res ablata vcl damnum illatum est grave, illa pars sub gravi quae rem gravem complet, totum autem reliquum sub levi.

Restât, igitur, considerare ceteras circumstant as, *cui, ubi* et cuius expensis, *quomodo* et cuius periculo, *quando* restituendum est.

S.Alfonsus. 1.3 n.589-506.676-683; Lessio, *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.14 n.48-50 c.15; Mùlina, *Dc iustitia ct iure* tr.2 d.741.744-747.752-753; Luco, *De iustitia ct nue* d.6 sect 12; BilLUart, *Dc iust tia* «liss.S a 14-17; Carrière *De iust tia 111* n. 1234-1262; Leumkuhl, 1,1214-1226; \\affelaekt, *De iustitia* 1,328-337.

ARTICULUS I

Cui restituendum sit

910. *In (/encre ei restituendum est. cuius laesum fuerit ius.* Potest autem accidere ut dominus sit certus ct notus, dubius, ignotus; vel ut sint plures, quibus restituendum est. Unde plures hypotheses considerandae.

” LeiimkuHl, 1,1212; Noldin-Schmitt, 11 409,4.
B S.Alfonsus, 1.3 n.579; *Homo apostolicus* tr.10 n.54.

911. I. *Si certo constat quis laesus fuerit, restitutio per se huic facienda est, vel illi qui in cius iura successit, aut curam bonorum eius gerit, ideoque restitutio;* a) *propter* ***damnificalionem,*** *facienda est illi qui damnum passus est;* b) *propter rei alienae detentionem, ordinarie facienda est legitimo possessori.* Explicatur :

Restitutio per se huic facienda est; nam per accidens fieri potest aliis, potissimum : a) creditori illius, si existit rationabilis causa, v.gr. procurandi huic quod sibi debetur et alia via recuperare non valet, monito tamen illo cui restitutio debebatur, ne maneat in mala fide ; secus restitutio creditori creditoris facta est illicita, etsi iustitiae satisfaciendae sufficiens; *b)* administratori vel gerenti negotiorum creditoris vel domini, modo hic dc re admoneatur si nccessc sit et nihil aliunde obstet, v.gr. periculum ne res restituta non perveniat ad dominum; *c)* pauperibus, quibus secus subvenire deberet ille cui restitutio per se facienda esset, v.gr. municipium vel Status; quod eo facilius permittitur quo maius est periculum ne restitutio facta ipsi municipio vel Statui retineatur ab administratoribus vel officialibus fisci, etc.; *d)* membris singularibus societatis quae ut talis non habet ius possidendi sive cx ipsa natura, v.gr. societas massonica. sive cx lege ; quodsi hoc fieri nequeat, causae piae [1] ; *c)* societati assecurativae quae damnificato damnum reparaverit pro quantitate soluta, imo probabiliter pauperibus aliquando iuxta supra dicta.

Ad a): Ratio est manifesta, sic enim reparatur iniustitia vel res in pristinum statum reponitur.

Ad b) : *Ordinarie possessori legitimo facienda dicitur restitutio* rei alienae : primo, quia aliquando licet restituere ipsi domino, non depositario vel locatario, etc., si isti nihil exinde patiuntur et existit r.iotivum rationabile; deinde, quia si possessor, a quo accepta fuit, erat illegitimus, sive bonae sive malae fidei, per se restitutio debetur immediate ipsi domino, cum ille possessor nullum ius in rem habeat; per accidens, tamen, potest res in casu necessitatis reponi apud possessorem illegitimum, ut deponens sic recuperet ab eo quod suum est, monendo tamen dominum cx caritate, sicut monere debet et possessorem illegitimum cum restituit immediate ipsi domino, ne ille in mala conscientia perseveret.

1 Cf. Genicot-Salsmaas, 1,551; Tanquhbçy, HI,520.

Anpliratione: 1. Qui *hiratus est d^nositum.* commodatum, rem pupilli, linteamina apud lotriccm. etc., debet restituere *depositario,* commodatario, tutori, lutrici ipsi; s:c rem reponit in pristinum statum, ct illos liberat a susp:cionc infidelitatis vel incuriae */lllamcn, si* possessor re leg time detenta *abusurus erat,* restitutio fieri potest immediate domino.

2. *Qui furatus est aliquid Statui,* restitutionem facere potest, destruendo *titulos debiti publici,* quos habet sibi solvendos ab S'atu, vel erogando illud *pauperibus;* sive quia secus ab Statu allcviandi essent, sive quia praesumitur rationabiliter hacc voluntas Status, nisi quantitas restituenda sit valde notabilis; *non. autem,* generatim, destruendo *notas bancarias.* quia Societas pecuniaria a qua emittuntur iura sua propria, a iuribus Reipublicae distincta habere solet.

3. *Qui nauperibus restituerit pro credtorc itel domino:* a) INDEBITE, non liberatur ab obligatione restituendi domino, quod suum est; t) legitima causa, puta qu:a restitutio ipsi domino facienda nimis onerosa evaderet v.gr. quia expensae superarent plus quam duplo valorem rei l obligatio ei restituendi non habetur.

4. Ex iure canoirco c.729 res simoniace data ct accepta restitui debet, si restitutionis sit capax, ncc obstet reverentia rei spirituali debita.

912. II. *Si ignoratur quis laesus fuerit, vel si certo domino restitutio fieri nequit quacumque cx causa:* a) *possessor* ***bonae fidei*** *sibi servare potest;* b) *posessor* ***malae fidei,*** *eam pauperibus vel causis piis restituere tenetur;* c) ***damnificator iniustus*** *probabilius pretium damni iniusti similiter pauperibus vel causis piis tradere debet.* Explicatur:

Ad a): *Sic sententia "verior ct sequenda'* secundum S.Al Fonsum 3, quam rccentiorcs communius sequuntur, contra plurcs antiquos, quibus favet S.Thomas 4, opinantes sine fundamento, cx praesumpta voluntate domini, restitutionem faciendam esse pauperibus.

Ad b): *Nemo ex re aliena iniuste locupletari potest,* ut secundum exigentiam legis naturalis fert adagium iuridicum, quod plure: dispositiones iuris antiqui in hac re confirmabant 5; haec quoque merito praesumitur esse in casu voluntas domini.

• Nostris temporibus haec exceptio vix habere potest locum, cum rerum valor minim s expensis possit transmitti.

3 L 3 n.603: cf. 589,1.0; Lkssio, 1.2 r.14 n.3S; Ballerini-Palmieri, III tr.S p.2.· n 186; Waffelaert, *De tusfit a* 11,332, etc.

* *S.th. 2-2* q.62 a.5 ad 3; Molina, tr.2 <1.746: Luco, <1.6 n.131-144; Billuart, *Dc instita* diss.8 a.14 § 2 dico 1; Carrière, *De iustitia* n.1244.

Cf. c.4 C.14 q.5; c.!6,X.V,6; c.5 X.V 19. Cf. T.L.Bouscarkn, *Cur restitutio pauperibus faciendi) praecipitur:* PerMorCanLit 16 (1927) 31*40·; J.Salsmans, *Mien mal aequis ne peut se garder:* NouvRevTh 52 (1925) 298-304.

Ad c): *Sic sententia communissima* °, quia valor rei damnificatae adhuc debetur domino, cuius rationabilis voluntas attendenda est; iam vero, dominus iure praesumitur velle, ut res in cius obsequium applicetur operibus beneficentiae vel religionis. Quodsi is cui pauperibus restituere licet, sil ipse pauper, potest semper rem sibi cx toto \cl cx parte applicare

913. III. *Si dubium sil quisnam laesus fuerit, imprimis inquisitio instituenda est ad dubium deponendum; eo autem insolubiliter perseverante*: a) si *dubium* **inter paucos versetur,** *cis restitutio facienda est;* b) *si dubium esi* **inter multos,** *et constat* a) *dominum esse unum vel* **paucos inter eos,** *practice restitutio fieri potest pauperibus; β) dominos esse* **plures eorum,** *restitutio fiat omnibus, si damnum singulorum damnificatorum fuerit notabile, secus fieri potest pauperibus;* c) *si dominus* **plane ignotus** *sit, restitutio pauperibus vel causae piae debetur, nisi detentori locus sit appropriationi.* Explicatur:

Ad a): Res, vel damni reparatio, inter dominos vel creditores dubios *erit distribuenda pro rata dubii,* vel secundum amicabilem compositionem, dc qua ipsi conveniant.

Ad b, a): In hoc casu, iuxta distributionem pro rata, verus dominus exiguam compensationem acciperet, dum alii qui nec sunt forte pauperes, acciperent quod ipsis nullatenus deberetur; *iure, ergo praesumitur* voluntas domini vel creditoris esse, ut res pauperibus meliore ratione distribuatur.

Ad b, *β):* Quando plerisque cx multis incertis dominis vel creditoribus aliquid notabile debetur, v.gr. plerisque clientibus propter defraudatum pretium in articulo quod omnes fere emere solent, *iure censentur exigere* ut, reducto pretio infra iustum, vel aucta mensura in venditionibus subsequentibus, aliave ratione, *restituatur omnibus meliori quo fieri possit modo;* si tamen damnum singulis illatum fuerit leve, restitutio pauperibus permittitur 8.

° Contend t Ubach 1.277 obligationem tradendi pauperibus pretium damni minus constare, quia damnificator non est dit or factus, et dispos:tiones iuris ant qui in cum sensum latae versantur circa casus particulares (furti, pretii tisurari·, lucri ex negot'o i‖:c'toL Cf. et am Lehmkuhi,. l 1216.2; Vermeersch 11,630,4; Tasouerev, 111,522. Attamen ratio allata de voluntate domini attendenda, veram vim habere videtur, utique minorem quam in casu detentionis rei alienae.

' Cf. Luc.o, d.2O n.8; d. 21-22.

8 I,.3.589,1.°: n 603; Moi.ina, tr.2 d.744-745; Luco, d.6 n.132-133: d.20 n.l; Lehmkuhi., 1.1814-1815, etc. Cf. M.KuppEns, *De obliyalione restituendi paupiribus:* RevLcclL 33 (1946) 400-407.

Aci c) : *Patet cx dictis. Notetur,* autem, dominum non censeri omnino ignotum, quamdiu diligens inquisitio facta non est ; eaque non facta, si dominus inopinati deinde comparcat, in suis iuribus satisfaciendus erit'; item, non est ignotus neque inaccessibilis defunctus, cuius heres universalis nascitur, ct in tali casu non licet erogare bona in suffragium animae defuncti sine consensu heredis, cui spectat ius illorum bonorum.

914. IV. Quoad ordinem servandum, si pluribus restituendum est, cf. dicta n.907.

ARTICULUS II

Ubi et cuius expensis restituendum sit

915. I. Principium de locc restitutionis est: *In eo loco restitutio facienda est, in quo iuri creditoris vel domini satisfiat, sine imfroportionato restituentis incommodo.* Explicantur diversi casus:

1. *Possessor bonae fidei* satisfacit obligationi, si rem alienam diligenter custodiat, dominum moneat, eique accedenti quod suum est tradat. Profecto innocens non debet pati detrimentum ex re aliena.

2. *Possessor malae fidei* debet tradere rem domino in loco ubi is possessurus fuisset cam, si ablata non esset; et hoc valet, non solum pro casu in quo possessor iniustus rem alienam alio transmisit, sed etiam si res est in loco ablationis et dominus alio migravit. Si tamen translationis expensae excederent *duplum valoris rei,* liceret ex praesumpta rationabili voluntate domini, rem vendere ct pretium transmittere; quodsi in casu exceptional! valor rei transmitti non posset domino, restitutio fieri posset pauperibus, quia dominus moraliter inaccessibilis haberetur.

3. *Damnificator iniustus* tenetur, sicut possessor malae fidei, reparationem mittere ad dominum vel in eo loco ponere ubi dominus nunc eam haberet.

* Ne difficultates vel 1 tes oriantur, iuvat semper res maioris momenti ignorati domini tradere alicui communitati, cum onere ea reddendi dom no redamanti ante legit;mam praescriptionem. Per sc autem, domino casu comparent· post frustraneam indagationem n.lul debetur, nisi ex titulo possessionis rei alienae in scipsa vel in acquivaienti.

4. *Si solutio ex contracti^* non restitutio, facienda est, attendantur clausulae conventionis, vel leges, vel consuetudines.

916. II. Expensae restitutionis spectant: *a)* ad dominum, si agitur de possessore *bonae fidei* restituente, quem non licet gravare sine culpa; unde si hic sua industria rem ad dominum transmiserit, proprietarius debet ei solvere expensas factas; *b)* ad possessorem malae ftdei vel ad damnificatorem, in ceteris casibus; sed si dominus interea domicilium mutaverit, probabiliter licet possessori vel damnificatori deducere expensas quas dominus fecisset in re secum asportanda, cum dominus non debeat magis quam fur ditescere ex re aliena.

ARTICULUS III

Quomodo et cuius periculo restituendum sit

917. I. Principium de modo restitutionis est: *obligationi satisfit quolibet modo apto ad violatam iustitiam plene reparandam,* ideoque sive per se sive per alium, palam vel occulte, simulata donatione, cum vel sine intentione restituendi, per actum humanum vel secus. *Explicantur quaestiones speciales* huc spectantes:

1. *Per se licet restituere secreto vel simulando donationem ex iusta causa,* quin dominus animadvertat restitutionem 10; et hic modus *commendatur,* quando secus crimen manifestaretur, vel timendae essent suspiciones vel rixae; *per accidens,* tamen, utrumque potest esse illicitum, primum propter necessitatem reparandi scandalum vel diffamationem; alterum quia dominus rei velit eam dono simili rependere quod, ut patet, non posset sine iniustitia acceptari, quatenus error fuerit causa doni repensi a domino 11.

2. *Restitutionem per partes facere per se non licet,* si tota simul fieri potest, secus enim quoad partem retentam continuaretur iniustitia; *per accidens* sic fieri potest propter aliquam iustam rationem, consensum domini, etc.

10 Sinrlia valent de restitutione facta augendo pondus ct mensuram, sub specie laboris spontanei, parcimoniae etc.

” S.Alfonsus, 1.3 n.700 q.2.°; Carrière, *De iustitia* 111,1265.1290-1292; Fc-rrEres-Monorîa, 1,829; Marrés, 1.2 η.135.

3. *Restitutio per alium semper licita est,* quia domino nihil interest ex cuius manibus rem suam accipiat; et saepe incommoda, praesertim infamiae imminentis, suadent istam rationem agendi.

Applicationes: 1. *Si quis, oblitus debitorum, faciat: a)* DONATIONEM ci cui aliquid debebat, illa donatio *probabliler rationem habet rcstit.utionis;* nam haec iure censetur implicita ct praevalens vo"untas donantis, quippe qui rationabiliter prius praesumitur velle satisfactionem iustitiae, quam exercitium cantatis aut munificentiae12; b) eleemosynas pauperibus vel causis piis, hac habent similiter, ct cx eadem causa, rationem restitutionis, si restitutio facienda erat, vel fieri poterat, causis piis secundum exposita

2. *Restitutionem facere possunt:* al MERCATORES, augendo pondus vel mensuram aut minuendo pretium; *b")* famuli ct operarii, laborem *indeb tum* dominis praestando, vel *debitum* augendo; c) uxores ct filii, parcius vivendo, vel servitia extraordinaria praestando

918. II. Periculum rei restituendae, quae casu aut aliena infidelitate vel culpa in itinere pereat, ita imputatur:

1. *Possessor bonae fidei,* qui in omnibus prudenter egerit, ct nullam culpam theologicam habuerit in electione tertiae personae, ab omni culpa liberatur, si res pereat, domino enim perit; si habuerit culpam *iuridicam,* post sententiam iudicis practice debet satisfacere in conscientia quod ei imponatur.

2. *Possessor malae fidei* ct iniustus damnificator: a) *si sua sponte* intermediarium designaverit, per se a restituendo non liberatur, quia obligatio manet donec dominus vel creditor indemnis reddatur, sed potest habere actionem apud intennediarium; tamen, *β) si designavit confessorium,* ut suo nomine rem restitueret, secundum sententiam plurium quam S.Alfonsus non audet condemnare14, liberatur ab ulteriore obligatione, si res qualibet causa ad dominum non perveniat; quia confessarius dici potest e consensu domini rationabiliter praesumpto ad illa negotia deputatus; y) *si a domino, creditore vel indice,* accepit designatum intermediarium vel nio-

” Hanc sententiam probabilem habet S.Alfonsus, 1.3 n.700. Quidam negant allegantes statim ac donatio fuerit a donatario acceptata, donatorem duplici titulo obi gari erga cum, altero ex donatione altero ex debito priori; duabus autem obligat onib is ex ‹1 versis titulis provenient bus non posse satisfieri unica solutione. Practice restitutio post donationem non est imponenda Cf. Waffelaert, *Dc iustit a* 11,343.

“ Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.700.3 0 et q.2.°; Genicot-Salsmans, 1,558; Usach, 1,581; Lehmkuiil, 1.1020; WaffelaErt, *Dc iustitia* 11343.

” S.Alfonsus, l 3 n.704, referens Lessio, Tanibunm; cf. etiam Luco, *Dc tustitM ct iure* d.21 n.57-60.

dum restitutionis, liberatur ab omni obligatione iterum restituendi.

3. *Restitutio ex contractu* fieri consuevit periculo illius, qui est rei dominus; v.gr. restitutio depositi, periculo creditoris, restitutio mutui, periculo debitoris.

ARTICULUS IV

Quando restituendum sit

919. I. Principium generale est: ***Restitutio:*** a) *facienda est quamprimum, nisi adsit insta causa dilationis, b) et dilatio non iuslificata, constituit peccatum contra iustitiam ex genere suo grave.* Explicatur:

Quamprimum, intellegendum est: a) *quoad propositum restituendi,* ita ut eo instanti quo animadvertitur obligatio restituendi, voluntas quae deliberat circa eam, debeat intendere restitutionem; *β} quoad actum* restituendi, accipitur sensu morali, prima sci. opportunitate in qua, sine nimio incommodo, restitutio fieri possit; cum actus exterius excqucndi requirant spatium temporis, et convenientia adiuncta.

Ad a): *Res iniuste detenta et pretium damnificatl; continuo clamant ad dominum,* et is continuo habet ius rem suam possidendi, caquc fruendi ; sane "detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta; et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio" 15.

Ad b); *Dilatio restitutionis sine rationabili causa est peccatum contra iustitiam commulativam,* cum laedat ius strictum alterius, ideoque ex genere suo grave; ad gravitatem, autem, in concreto determinandam, attendendae sunt rationes: *quantitatis* maioris vel minoris restituendae; *morae* longioris vel brevioris, plus vel minus culpabilis; *difficultatis* maioris vel minoris pro debitore ad immediatam restitutionem ; *nocumenti* gravioris vel levioris creditoris in dilatione: *dispositionis invitae* maioris vel minoris in creditore quoad dilationem.

Quoad numerum peccatorum commissorum propter perseverantem voluntatem non restituendi, cf. I, n.642-643

w S.Tuomzs. 2-2 q.66 a.3 ad 2.

Breviter: Peccata non multiplicantur *numcrice,* nisi rcassu mendo iniustam voluntatem, quae revocata luerit per actum contrarium explicite, v.gr. per contritionem, vel implicite, verbi gratia per inceptam restitutionem. Secus multoties quidem potest actuari iniusta voluntas, sed unicum erit peccatum.

920. II. Damna ex dilatione restitutionis secuta: a) si dilatio fuerit culpabilis, semper reparanda sunt, quatenus fuerint praevisa saltem in confuso, secundum principia actionis damnificantis; ὐ) si fuerit inculpabilis, distinguendum est : a) *possessor bonae fidei* ad nihil tenetur ; *β) possessor malae fidei* et *damnificator iniustus* obligantur, ut videtur, ad reparationem damnorum in confuso praevisorum, saltem si dilatio est mere inculpabilis, sed *non debetur rationabili causae;* quia licet insta dilatio posterior non sit causa damni, prius debitum semper manet causa iniusta et efficax huiusmodi damnorum 10 ; quodsi dilatio *debeatur rationabili causae,* plures probabiliter existimant damnum ex dilatione secutum. non esse reparandum quia creditor non sit de eo rationabiliter invitus 17 ; c) si agitur de debito ex contractu, damnum cx dilatione inculpabili ortum non est reparandum, seclusa speciali conventione.

Applicatio: *Graviter narrat qui sine iltsla causa rest fuit' per Partes* grave debitum, quod bene potest totum simul restituere; vel restitutionem differt usque ad mortem; vel eam committit heredibus non omnino fidis; tum ob damnum cx ipsa proveniens creditori tum ob periculum impossibilitatis restituendi eventurae.

921. In p-axi pastorali: 1. *Confessorius cautus admodum sil* in urgenda obligatione reparandi damna quae creditori orta fuerint cx dilatione restitutionis; nam fideles hoc minus intelligent, praesertim quando dilatio fuit inculpabilis.

2. *Quoad moribundos ad resl'tutionevi oWgalos: a)* si videantur esse in bona eide, nec suppetat tempus cos prudenter monendi de sua ob'igationc, aut monitio timeatur non profutura, ea onrssa absolvantur: />) si non sint tn bona eide vel si fructus monitionis speretur, admoneantur dc obligatione restitutionis, ct ad cam statim farendam adimentur; *c)* si vn int γομ'-ιττγ»ε satise»'τὸνγμ debiti heredibus, ct non sit obligatio tollendi statim scandalum, relin-

'· Cf S.Ai.rovses. 1 3 r 6R0: Ler.o, d |S n.40: Salmaxticensjîs. tr 13 c 1 n 274; Car'JËre, *De iustitia* 111.1261-1262. *dl'qui b'U'uu arem sententiam,* negantem ohlipnt oiirni admittunt. nt N-h niv-Sni'iιττ II 3L3.?h. 'ηπ'.χï ·η co qnnrl d Ht o actuals e«t ItKfn. ideoque defic;t culpa fheo'oeen damni exinde provenient·»; *sed ratio non valet.* quia culpa theoloeica e«t in causa tnmen nltirex du· p̄- b.ibTtatetn agnoscunt, ut Lacroix, 13 p.2.· n.252; Ferreres-Mondrla, 1,S33; Urach I.S60.

" Lacroix, 1.3 p.2.“ n.359; Noldin-Schmitt, 11,513.

quantur in suo proposito a quo dimovendi non videantur, canto ut restitutio per heredes in tuto collocetur; d) si obligatio sit occulta, nec statim fieri queat, inducendus erit aegrotus ad pecuniae summam necessariam viro fideli committendam ut postea creditori secreto tradatur, vel ad simulandum legatum eiusdem valoris faciendum creditori iuxta testamentum.

De causis a restitutione excusantibus

Causae a restitutione excusantes, aliae ab *inicara,* aliae a *pariati* rest tutionc excusant; una. sci. condonatio, sc habet ex parte endtoris; ceterae, cx parte debitoris; al ae sum *temporales,* quae obligationem restituendi ad tempus suspendunt ; a'iac *perpetuae,* quae obligationem tollunt in perpetuum. Duobus articulis exponuntur causae excusantes *ad tempus* (a.l) et *in perpetuam* (a.2).

S.Thomvs. 2' η/" a 5 ; S;Arrhx<us, 1,3 n.iW 706- Mm'· *Dr ft iure* tr 2 <1.7>4 7SR: Lkssio, *inU l:a ct iw* 1? c 16: I.rr.n. /V ⁕».</·'· d i ⁕ d; Γ» M L'ART. *Dc* ·Ś n "O: r ⁕). ὐ/t'lr· III n !?'■ 1300.: W'AbFrj.AERT, *Dc iustAia* 11,33 357 ; Ba; i.er im-P.m (i i i. 111 t. Ś |. n.3S5· 121.

Principium fundamentale est sequens: *Quoties dominus rationabiliter consentire debel, quod restitutio differatur vel omittatur, potest differri vel omitti, licet de facto dominus sit invitus* \ Ratio est, quia detentio rei alienae non est iniusta, nisi quando dominus est rationabiliter invitus.

ARTICULUS I

De causis a restitutione ad tempus excusantibus

Praeter domini in dilationem consensum, expresum vel rationibiliter praesumptum, *a'iac recensentur causae* excusationis temporalis, quae apte reducuntur ad *imposs bilitatcm, cessionem* bonorum. *damnum* creditoris vel tertiae personae. De singulis pauca.

922. I. Impossibilitas physica vel moralis, *sus/>etid:! obligationem restitutionis sive totalis sive partialis, dum ipsa perdurat.* Explicatur :

Impossibilitas physica, in qua debitor non habet unde restituat, excusat interca a restitutione, nam ad impossibile nemo tenetur; sed qui in impossibilitate hic ct nunc inveni-

l Bhj.uart. *Dc iustitia* diss.S a.20.

tur, tenetur adhibere *media apta,* ut legitime acquirat bona quibus obligationi suspensae satisfacere possit, voluntatemque restituendi nunquam mutare potest.

Impossibilitas moralis, in qua debitor experitur magnum incommodum in restitutione, quam absolute facere posset, hic et nunc facienda, sive propter praesentem necessitatem, sive propter damnum speciale, quod ei nunc imminet ex restitutione, excusat similiter a restitutione statim facienda, quia creditor nequit esse rationabiliter invitus de dilatione 2, Hoc incommodum potest esse etiam ordinis moralis, v.gr. diffamationis, discordiae familiaris. Casus impossibilitatis moralis sunt :

σ') *Gravis necessitas* in quam incideret restituens, nisi dominus rei sit in simili necessitate vel in eam sit perventurus, si sua bona non recuperet ; nam in his casibus rationabiliter invitus esset de dilatione3.

/?) *Amissio status legitime acquisiti,* quae pro debitore longe maius incommodum supponat, quam pro creditore utilitas statim recuperandi suam rem: ideoque non potest esse creditor rationabiliter invitus de dilatione 4.

Periculum bono superiori sive restituentis sive alterius imminens, v.gr. diffamatio, violatio pudicitiae, etc.; iniquum esset, quippe, in talibus adiunctis urgere immediatam restitutionem, et quisque ad suae suorumque saluti, praesertim spirituali, consulendum magis obligatur, quam ad bonorum materialium restitutionem.

Anplicatir: ,S'i *creditor invenitur in gravi necessitate ct debitor in diam inrdct restituendo,* secundum sententiam communem debet restituere; *si uterque inveniatur in necessitate gravi,* ct debitor ven-

2 Agitur dc >mpos.*;b I tate non oh incotrmodi· quae sunt in mera restitutione s*d »n peculiar hns aduinrr*. v gr. $· ad rest'tut:onem stat'm (arendam debitor drheret nr vari instrumentis offici· vel vendere act;ones ouae intra mensem du* plum val'tnras praev'detur, Sane incommods quae respondent nr;vat nni re» correspondel iitiHn* rei pos«'drrdne. et donvntis semper est rafonabditer invttis quôd fi-nntm dnnrvnn ηι*η· intrinsecum restitutioni haec differatur. Cf. Mottxa. lr.2 d.7>l: *I rm.* d 21 n 7.

3 S» nrre<s'tns il» l»'(or'< extrema vcl nnas*-extrem*i. nec creditor inveniatur in rndem propter ?hlat»on<*m Ulnrnm honorum. deb tor notent consumere ljflua aliena: sed ob,;r^t o rrsHhif'ntrs non iden toll tur pro fotiiro. n»*si forte nt'i'a in spe bona habeat pro reloua vita. Cf. S At.fossus. 13 η 701; Luco, d 21 π I

1 X l» Î refert quod mrtnrn statu* »mm neat cx re«t»tnt:one propter lndos, comessat'on^s. etc.. ôrn*trr»tn«. ··· πιη'l>··« qu'c *··η bona d:*s;pavort: nam ius* t't'a non attend t ad dei nqncnf*. sed ad re» quam nraec nt *rf*ff* ro/. *tofini et* ad *Pntmt· m* snbmnd"m v* annual tn< *rrvctur. S*c cum plur bus S.Atrov*US. 13 n 702. contra al os. Cf. rt am Marris. Pe *iutfittn* 12 η H2,

pnn (irr'dl qw cl· stetit. rrnpterca quod »n co pare il* v'v't. expensas voluptuarias v»fat rtc. Hanc oblirat oncm. ex grnere suo >rravem. omn^ actiosennt inesse deb tori solvrndn împar·: oui er;m ad finem oblidatur, adbt· berc debet apta media quae inoraliter sunt in cius facultate.

turns sit *in extremam* restituendo, videtur nunquam stricte obl'gart ad restitutionem stalim faciendam; *si ulcrqite sil in extrema,* et creditor non in eam inciderit *profiter subtractionem* rei suae aenue ea privatus fuerit dum iam in tali necessitate versabatur, restitutionis obbgatio pariter non constat. *Ratio omnium est* quia dominus non censetur rationabiliter invitus dc dilatione in talibus ăd iunctis

923. II. Cessio bonorum in manus creditorum, *ut cx cis suis iuribus cx farte satisfaciant quantum bona patiantur, fer se non extinguit in conscientia obligationem* restitutionis, sed tantum cam suspendit [3]. Ratio est quia creditores, nisi aliud manifestent, coacte consentiunt perceptioni illi partiali bonorum sibi debitorum, non renuntiantes iuri integro vindicando, si debitor postea par erit ad totum solvendum.

924. III. Damnum creditori *vel tertiae personae imminens ex immediata restitutione,* est quoque ratio differendi restitutionem ; v.gr. si restituto gladio dominus abusurus praevidetur ad seipsum vel alios occidendos, vel libro vetito ad lectionem peccaminosam, etc. Ratio est quia ad nociva nemo ius habere potest. Ideo in his casibus caritas obligat ad differendam restitutionem, nisi ex ea negata damnum proportionatum immineat ipsi detentori rei alienae.

ARTI CU LU S II

De CAUSIS λ RESTITUTIONE Irt PERPETUUM EXCUSANTIBUS

Praeter alias, improprie dictas causas excusantes, ut sunt legitima *praescriptio ; restitutio ab a io,* sive tanquam principaliore ag-nte, sive pro debilore facta; *solutio creditori creditoris* data, *aptlcdtio sibi pauperi* rei pauperibus restituendae, etc., in considerationem veniunt potissimum sequentes:

925. I. Impossibilitas perpetua, *physica vel moralis;* a) *tollit obligationem restitutionis, sive totalem sive partialem;* b) *ea probabiliter admittitur quando restitutio facienda esset per bona inferioris ordinis.* Explicatur:

Ad a): *Interitus rei* sine culpa possessoris bonae fidei, eximit hunc a restitutione, disparente titulo obligationis; *ini-*

3 Cf. Fkrrkrks-Moxukîa, 1,S'36 et auctores ah co c'tatos.

' Leges civiles aï-quando e.\clii<liinr act nnvrn poster orem cred'torum in tir qui cessit bonis. Sed ba-c exelns'o non l berat cedentem ah ohligat'orr restitutionis totalis sibi possib-bs nisi leges intendam extingucre ipsam obl'gntonem, quod non praemunitur. Semper, autem, obbgat-o complendae restituions urgeret ei, qui fraudulenter vel cum gravi culpa cesserit hoirs; tanqu.xu posessori rei alienae in pr.mo casu, et iniusto damnificatori, in altero.

potentia quoque, quae tanta sit ut perpetuo duratura sciatur'. Ratio· nota est : ad impossibile nemo tenetur.

Ad b): *Controvcrtilur* num restitutio, quae fieri nequit in bonis eiusdem ordinis, urgeat in bonis alterius ordinis, v.gr. num pro vulneratione vel occisione qua tali, independenter a damnis materialibus inde secutis, restituenda sit pecunia.

Plures, quibus favet S.Thomas*; *sustinent obligationem,* quia is qui non pussit lutum damnum reparare, teneatur ad partem quam potest; ideuque, qui nuu potest restituere sub ratione ta is boni, restituat oportet sub ratione generica boni, ita ut habeatur cx restitutione in bonis diversi ordinis commodum, utilitas, laetitia aliqua, prout haberetur cx non laeso bono superiore; *alu,* autem, quorum *opinionem* b.AiJOXsus ' *cuinmiiiiiurt m* i/ *pi ubiitniiui em vocat,* negant obligationem quia iustitia commutativa obligat ?.d restitutionem iuxta aequalitatem damni illati: restitutio, autem, in genere diverso, non servat aequalitatem, nec cilicii veram compensationem damni.

926. II. Condonatio *totalis vel partialis a creditore facta, dummodo plene libera et valida fuerit, eximii a restitutione.* Explicatur:

Condonatio intelligitur vera *remissio debili;* non merus consensus in *dilationem* restitutionis, datus ab eo qui habet potestatem remittendi, sive expresso sive tacito modo, imo aliquando rationabiliter praesumptus 10.

Plene libera et valida, est enim species donationis, quae omnimodam voluntarietatem requirit, excluso quolibet metu, ignorantia, fraude, etc.; ct fieri debet vel ab ipso domino rei ablatae, vel ab alio, nomine ct potestate istius.

7 Impotentia moralis, ut a restitutione in perpetuum eximat, multo gravius incommodum ex paite debitoris requirit quam mera ďilato Cf. Luco, d.21 n. 19-22, ubi ct am quaedam obligatio providendi bono animae creditoris sapienter s. c mu lum aequitatem urgetur.

* *S :h. 2-2* q.o2 a.2 ad I et 2; quem sequuntur v.gr. .Molina, tr 3 d 84; Bii.luart, Pr *iustitia* diss.10 a.11 §1; Cakrilre, *De iust tia* 111,1273,11; ?kimmek. 11,20 1.

•1.3 n.627. litre accendentur ver. Laymaxn, 13 sect.5 tr 3 p 3.· c.6 n.2; Lucu. d.H n.S; (1.13 n 23. Sai.masticf.xsis, tr.13 c.2 ptiiKt.6 n 75-87; et ƥle rique recent nres. /n *pmxi · !»! tpiiia »est lutiàius ui* ***Wt*** *mgir non potest.* nisi per svntenri un nidica leg unuun iiiipmialipr; «cd cunitssaruis pro salutari paemtenlia s;q»vnh r ri srrniidtim arqintatcm ahqiud rhiigiemliiin prav<crd»ere pGlol, nt minuatur effectus trstitiae in cred tore etc.; into, obligatio caritatis in quibusdam ad ťncti haberi potest ad eleemosynam elargiendam, ut Irrue ƭo tai i Lessu/. 1.2 c.o duh.23

,H Condonat-o habetur *expressa* quando dominus verbo, scripto vel signo cam conredu: *tacita* quando rogatus ut rrnvss<onrin concedat, tacet sine speciali rat one; *rationub liter praesumpta,* quando prudenter cenxlur concrssururn sl cognosceret rerum condicionem ve! ahquandu si peteretur: ud s praesumptio facilius habetur in favorem uxoris et filiorum necnon ct domest eorum in reluis parvis usus cotidiani, v.gr. in esculentis, ct m furtulis pauperum; difficilius in favorem extraneorum ; ct notetur remiss onem praesumptam non haberi, quando unica causa condonationis esset petitio quae non existit.

Ratio est quia creditor potest iuri suo renuntiare, ct scienti ac volenti non fit iniuria.

Quoad bona ecclesiastica, cum R. Pontifex habeat eorum supremam administrationem (cf. c.1518), *potest ab eo condonatio obtineri;* et saepe obtenta est in decursu historiae pro ingentibus damnis causatis Ecclesiae ab impiis legislatoribus, vel a municipiis aut privatis personis, quae bona ecclesiastica occupaveruntll.

Applicatio: *Invalida est condonatio* a filio vel uxore facta, quoad bona parentum vel mariti ; item condonatio obtenta a debitore qui se fingit pauperem, ut eam possit obtinere, vel qui, praetextu impotentiae fictae ad totum restituendum, movet creditorem ad condonationem partis, prae timore amittendi totum.

927. III. Compensatio mutua debitorum extinguit obligationem restitutionis, dummodo debitum utrimque fuerit ex iustitia commutativa *certum ct aequale;* si autem inaequale fuerit, compensatio non habetur nisi pro parte qua minus maiori aequat.

928. IV. Decisio auctoritatis competentis, lata secundum leges iustas, remittit debitori quod debet, vel potius declarat debitum esse extinctum ; *tales sunt casus praescriptionis* legitimae (cf. CH 1966-1968); *sententiae dcclaratoriac,* non iniuste obtentae in casu culpae iuridicac, vel obligationis ex qualibet causa dubiae; *sententiae condcmnatoriae,* quae in poenam delicti creditoris, liberat debitorem a restitutione, etc.12

Romanus Pontifex potest: n) condonare debita quae Ecclesiae deDentur, sicut dictum est; *b)* compositionem concedere prn bonis ma'e acquisitis, quorum dominus est incertus, quaeque proi de causis piis essent eroganda. *Sane ipse habet supremam potestatem* ri *bona istis causis applicanda;* ideoque potest cx iusta causa dispcncre ut pars illorum bonorum male acqins torum hisce causis destinetur, et pars (raro totalitas) debitori relinquatur, quando propter fragiltatem humanam periculum est, ne alio modo causae p ac magis patiantur. ct animae debitorum misere pereant. *Quod autem rred.tori in bonis spiritualibus obvenire potuisset,* ratione partis deb tori permissae, id Ecclesia partim ipsi debitori erogandum imponit, parita supplet cx suo thesauro spirituali '3.

11 Cf. Ferreres-Mondrla, 1,850 pro condonat onibus Hispaniae fact's.

13 Sic v.gr. ex lege hispana 23-7-1908 iudex in poenam del.cti usurae debet eximere praestatanum a solvendo intéresse summae acceptae, quae sola nsttuenda est.

u Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.591-593.696,2.°; Molina tr.2 n.748; Luco, <1.2 n.ov-ii d.6 n.150-151; d.21 n.6; Wafffl aert, *Dc iustitia* 11,347. Composto a R.Portifice concessa, per S.Congr. Concilii m foro externo, per S.Pacnitentumn in interno, probabiliter extinguit deb tum; unde si postea creditor compare;: non potest exigere solutionem ad quam dubiucn ius habet.

In Hispania et Lusitania vi Bullae Cruciatae, quilibet valet fru' favore compositionis pro debitis erga dominum *ineer/ttm,* in conf:-dentiam indulti non contractis, modo non superent summam 1£· pesctarum, nec sint stipendia missarum, si sumat tot *summaria compositionis,* quot dtcenas pesetas componendas habet; ita ut pro eleemosyna unius pcsctae ad causam p am erogata m sumendo summario, componat 10 pesetas. Si quantitas componenda excedit 103 pesetas, recurrendum est ad Commissarum Cruciatae, Emmum.Cardinalem Toletanum, qui pro singulis casibus providebit.

929. V. Compositio, qua creditor scienter ct libere conveniat cum debitore ut hic, mediante minore summa, liberetur a solutione maioris debiti, v.gr. quia debitor est dubiae fortunae, vel creditor cupit solutionis anticipationem, ct cetera ; sed cum hacc compositio sit vera remissio, debet esse aeque libera ac quaelibet donatio.

930. In praxi pastorali, quando casus occurrunt filiorumfamilias, famulorum, officialium domus mercatoriae, ct huiusmodi, qui per pures annos furta continuaverunt ct tandem pacirtcnt, sed restituere vix possunt, nisi forte per partes et paulatim, ita ut per totam vitam isto oneri, gravati fore praevideantur, contcssarius a) *imponat restitutionem eorum quae stat.m restitui possunt,* ct obligationem urgeat in posterum hdclius exsequendi servitia, parcius vivendi, labores non obligatorios praestandi, etc. secundum diversitatem adiunctorum ; p) *qu^ad reliquam partem,* indulgentia opus est, adeoque commendandum quidem debitori, ut curet quantum possit successive ct per partes restituere; sed stricta obligatio quae per longum tempus protrahatur imponenda non videtur, cx praesumpta benignitate creditoris, quem contentum existimare licet, si debitorem in posterum speciali fidelitate ct servit alitate erga se affectum sentiat, ct paratum aliquam ulteriorem compensationem moderatam praestare. *Maior severitas in damnum ipsorum creditorum cederet,* nam hi cum ruina spirituali averterentur a restitutione nimis difficili facienda ".

u Cf. Molina, tr.2 d.734 n.3; Luco d.19 n.S9-50.

SECTIO II

De iniustitia et restitutione in particulari

CAPUT I

De furto

Tribus articuls agemus ex ordine: dc *notonc* ct *malit'a* furti (a.I); de *cir. cumstantiis in gravitatem furti influent bi^s,* ad eam sive augendam sive minuendam (a.2); de *causis* a furto excusantibus, *necessitate* sci. et *acculta conipensatione* (a.3).

S.Thomas, *2-2* q 66 a.3-9; S.Aefonsvs, 1.3 n.518-520.526-546; Lessio, *Dt iustitia ct .ure* 1.2 c.I2 dub. 1-9; Luco, *Dc iustitia ct iure* d.16 sect. 1-4; Lay·μλνν, *Theologia morals* 1.3 tr.3 p.I." c.I; Lacroix, *Thcolog'a moralis* tr.S c.I n.936-947.978-1047; Sai.manti CENSES, tr. 13 c.5 punct.I; Svokek, tr.5 c.5; Waffelaert, *Dc iustitia* 11,187-188.206-221.

ARTICULUS I

De notione et malitia Furti

931. I. **Furtum** definitur: *a)* latius, *quaelibet laesio iuris alieni in bonis fortunae,* etiam ea quae fit occasione contractuum, etc.; *b)* stricte, *ablatio rei alienae domino rationabiliter invito.* Dicitur:

Ablatio, sensu latiori, ita ut praeter ipsam acceptionem rei cum animo eam habendi ut propriam, comprehendat etiam occupationem et detentionem iniustam boni alieni.

Rei alienae, sive mobilis sive immobilis; sive corporeae, ut animalia, sive incorporeae, ut iura, census, servitutes; sive pertineat ad illum, a quo aufertur, titulo proprietatis, sive tantum quoad usum, custodiam, etc.

Domino rationabiliter invito, ita sci. ut non habeatur iusta causa, v.gr. legitimae compensationis occultae, ad accipiendam rem sine consensu illius cui aliquo iure subiecta est, adeoque ille sit offensus non solum quoad modum, sed etiam quoad substantiam actionis, vel esset si factum cognosceret, cum neque cx iustitia neque ex pietate debeat illa bona auferenti, licet fortasse deberet cx caritate eadem cedere.

932. **II. Differt:** a *mera damnificatione* rei alienae sine proprio emolumento, et a *mero usu transitorio* eiusdem sine licentia, sed cum anirpo eam brevi restituendi domino suo.

933. **III. Species furti** distinguunt: a) simplex FURTUM, seu ablatio rei alienae *occulta* respectu demini vel illorum qui eam custodiunt, ita ut auferatur *sine* vi illata domino negative invito; *b)* rapina, seu ablatio *violenta,* quatenus vis physica vel metus iniustus incutitur demmo, ct sic, praeter iniuriam realem simplicis furti, *iniuria personalis* speciem malitiae novam addens; c) sacrilegium, scu ablatio rei sacrae ex quolibet loco, vel profanae dc loco sacro, cui fuerit speciali ratione concredita, ita ut ad peccatum iniustitiae accedat aliud contra religionem \

934. **IV. Malitia furti** est a) *gravis contra iustitiam;* b) *cx genere suo,* maior vel minor, pro maiore vel minore damno quod infertur bono privato vel communi, seu indoli individual! vel sociali dominii. Explicatur:

Ad a): **S.Scriptura** in textibus quos alibi adduximus ad probandam gravitatem iniustitiae saepe concrete agebat dc iniustitia furti, *tanquam peccati inter qravin in decalogo recensiti* (Ex 20,15), ct pariter ut morta'c a Christo Domino connumerati (Mt 19,18), dc quo apostolus testatur quod "neque fures... neque rapaces regnum Dei possidebunt" (1 Cor 6,10).

Ratio quoque manifeste probat; etenim: a) *iniustitia est gravis cx genere suo, ergo furtum,* quod primario ct directe adversatur iustitiae commutativac, debet esse pariter grave; *β) supposita sufficienti materia, furtum graviter répliquât praeceptis natural bus* non faciendi aliis quod nobis non appetimus, ius suum cirque reddendi, etc.; 7) *furtum graviter perturbat tranquillitatem socialem;* et, probante sensu communi, merito poenis mulctantur fures ct rapaces.

Ad b): *Nihilominus potest dari parvitas materiae,* cum agatur de re divisibili cuius momentum tam exiguum esse videatur ut ncc ius privatum graviter violetur ncc securitas socialis notabiliter pertur betur. Imo, ablatio rei alienae potest esse peccatum veniale sive propter relationes speciales inter auferentem ct dominum, ita ut hic non evadat graviter invitus de ablatione, sive quia facta est cx ignorantia leviter culpalrli quod res esset a.icna, licet in hoc casu culpa gravis potest accedere cx retentione.

935. **V. Fundamentum gravitatis** a) *desumitur in furto cx gravi detrimento finis propter quem existit proprietas*

l *Alias quoque sf^cics furti quoVf cati recensent:* a) pFCVLATVM, quod est furtum ex bonis publ:cisf v.gr. fais fcando monet?m. auferendo ex aerario pubi co rtc.; b) plagiatum consistentrm in raptu homing cui poena mortis decreta fift in Ex 21.16: c) abigeatum. seu ahduct o furtiva pecorum, cui accedunt furta instrumentorum ad agriculturam. Sed haec per se non mutant speciem, sed addunt notam aggravantem.

bonorum materialium; unde b) *distinguenda est materia absolute ct relative gravis.* Explicatur:

Ad a): *Finis propter quem proprietas bonorum externorum indicta est, duplex habetur·,* σ) *alter in beneficium individualem,* ut singuli homines felicius ct tranquillius degant, fruentes tuta possessione bonorum legitime acquisitorum ; *β) alter ad utilitatem socialem,* ut in consortio nimirum humano vigeat pax, ordo, securitas, necessarium incitamentum ad industriam ct laborem exercendum. *Uterque hic finis habet magnum momentum,* ideoque furtum, quod utrique opponitur, gravitatem habet cx oppositione ad duplicem hunc finem individualem et socialem.

Ad b) : *Hinc palet,* pro duplici fonte unde oritur gravitas furti, *distinguendam esse duplicem materiam gravem,* sel.: a) relative gravem, per relationem ad respectum *individualem* bonorum, attentis sci. particularibus huius subiecti condicionibus ac necessitatibus simul cum valorc rei, critque illa cuius ablatio grave nocumentum infert personae vcl communitati particulari cui aufertur, dependentor tum *ab ipsa re, qua* dominus privatur, tum *a reluctatione rationabili* ct ordinaria voluntatis eiusdem quoad ipsam substantiam ablationis; *ratio est,* quia eadem materia diversis dominis vcl a diversis furibus nunc grave nunc leve nocumentum ct dolorem causât, v.gr. 50 pesctae ablatae a filio leve furtum constituunt respectu patris mediocris condicionis oeconomicae, sed possunt constituere grave damnum et gravem dolorem pro patre paupere ct certo constituunt si fur sit persona extranea;

b) absolute gravem, per relationem ad respectum *socialem* bonorum, attento sci. solo valorc rei ablatae independenter a condicione personae cui damnum infertur, eritque illa, quae, licet propter ingentes cius divitias non causct fortasse grave nocumentum personae particulari cui res aufertur, graviter nocet *societati* propter insccuritatcm, perturbationem ordinis, multiplicationem aggressionum quas secus induceret. Profecto, securitas societatis et necessarium incitamentum ad laborem requirunt ut sit aliqua materia absolute gravis, quae, independenter a dolore ct nocumento quod supponat domino, non possit unquam sine gravi culpa ct gravi obligatione reparationis auferri, ne bona maxima societatis supra exposita nimis periclitentur ; *ratio* est quia inulti multiplicarent furta, si nullum aut leve tantum peccatum haberetur in huiusmodi furtis, cx quibus quilibet homo posset magnam

utilitatem reportare spectato eorum momento absoluto in vita sociali[2].

936. VI. *Determinatio materiae furti nequit fieri mathematice, sed* a) ***theorice et in abstracto*** *dici potest: u) relative* ***gravis*** *erit illa quae individual! rationi bonorum grave infert detrimentum; β) absolute gravis erit illa cuius tolerata ablatio rationi sociali proprietatis privatae notabile creat periculum;* b) ***in concreto,*** *autem:* a) *relative gravis ea circiter erit, quae reditibus unius diei aequivalcat pro persona a qua aufertur; β) absolute gravis attenta communi aestimatione et vitae condicione in respectiva regione, simul cum valore et capacitate pecuniae ad acquirenda media vitae.* Explicatur;

Ad a): *Assertum facile patet ex dictis de fundamento gravitatis. Hinc: a)* determinatio abstracta materiae relativae baud difficilis videtur, considerata condicione vel statu sociali personae cui furtum infertur et ratione simul habita temporum ac locorum, unde statim colligitur quam summam graviter invitus patiatur auferri concretum individuum; *b)* determinatio abstracta materiae gravis magis complicata apparet, cum enim definienda sit cx gravitate obligationis restituendi propter bonum commune potius quam e damni actu causati gravitate[3], circumstantiae, a quibus dependet gravis periclitatio boni socialis ex furtis, plures sunt et minus definitae; sic v.gr. sensus moralitatis naturalis magis vcl minus vigens inter cives, progressus materialis et status oeconomicus generalis magis vel minus prosperus minuere vel augere solent cupiditatem acquirendi bona quacumque ratione, adeoque materiae gravis minimae aliqua norma universalis proponi nequit[4], etsi quaedam summae apud omnes certo existimandae sint graves.

Ad b): *Cum res morales mathematice circumscribi nequeant,* nihil mirum quod consensus auctorum non sit unanimis in determinatione concreta summae relative et absolu-

[2] Quare line in re tenendum est. quod et în alite materiis saepe traditur, nempe: "alqua prolrberi, non propter damnum prnec'se. quod afferunt· quando fiunt, sed propter damnum, quod afferunt sacp'vs reoefta, si l'cerert". Ideoque non attendi "debet in bre materia, ad illud solum damnum, quod hoc furtum lte et n»inc affert; sed delw cons:derari damnum. quod sequeretur, si ipsum non proh'berrtnr prnv'ter". T~m vero, eo "nrod furtum verratur c rea pecunias, ad quas honrnes adeo afficiuntur rt propendent. hoc habet, ut si semel id Ferat, vel certe non crav ter prohibeatur, afferat consequenter frequrnt am furti et per consenurps ăve detrimentum in his bonis adeo netessari'« ad v»tae sustentat onrm" (Luco, d 16 η.2θ).

[2] Cf pfthrMER. 11.80: Takqverey. 111,404: Wovtfrs. 1.1028.

[4] Ante bdlurn europaeum qu dam un:versalem normam statuere conabantur, puta 20-30 francos in Europa; 7-8 doliaria in Statibus Foederatis.

te gravis, eo magis quod saepe alii auctores respiciunt conditiones alius societatis. *Praenotandum* est in universum, rationem habendam esse ad rectam aestimationem tum circumstantiarum personarum, temporum et locorum, tum valoris pecuniae relativi scu secundum aptitudinem quam habet ad procuranda vitae necessaria in statu oeconomico generali respectivi loci[5]. His praenotatis:

a) Determinatio concreta materiae relative gravis satis uniformiter quoad rem fieri consuevit ab auctoribus, etsi diversa forma computationis. Nimirum: α) *alii suam aestimationem exprimunt numeris,* ratione habita salariorum pro tempore vigentium [6], sed haec aestimatio, expeditior primo aspectu, laborat difficultate ex eo quod attendendum est tempus in quo auctores scripserunt et differentia valoris pecuniae inter illud et praesens temnus: *fP alii summam relative aravem proponunt eam, quae patrifamilias sufficit ad familiam per unum diem sustentandam* [7], sed et talis aestimatio habet inconveniens quod necessitates familiarum, etiam eiusdem condicionis socialis, satis variae sunt pro diversis oneribus, numero filiorum, ratione vivendi parciori vel lautiori. etc.; unde γ') *alii feliciori, ut nobis videtur, formula possibilitates cotidianas familiae potius in fonte considerant,* et materiam gravem definiunt per relationem ad reditus familiares seu *salarium unius diei,* manifestante sensu communi rationabiliter censeri invitos ac graviter laesas personas quae reditibus unius dici privantur[8], saltem cum non sunt extraordinarie opulentae.

b) Determinatio concret\ materiae absolute gravis indicata est: σ) *ab aliquibus, proferendo tanquam normam proventus hebdomadarios operarii qualificati,* scu speciaiizati in labore per aliquam praeparationem tcchnicam, quae tamen

5 Valor pecnrnae relauvus conf nno dccrev:t n cned'o aevo et potissimum post Amer eam detectam; sic oeconomrstae aiunt pecuniam inter anns 17 0 1SC0 circ'ter 30-40 valor's sui reht vi amsssc; haec depreVat o snectdo XX notabi ter aurta est. v»x non ubique usque ad S0 % coque amplius primit vi valoris. Apud nos dei potest valorem hod vinum prenn'ae cum valore anteriori bello civ li comparatum noun dec mam partem valons ret nere.

1 Sic v.gr. Ge\ifof^Sm $m ws. I 5071 AitRrr.uk 3!°· Goucvaru M. -:»».\· *ructer ne hi furto* (Mil nas 1Γ32) 7S-79; 1)a\is. II p.272; Vittnaxt Noi niN-SciiMiTT. 11.415

T Sc v.gr. Aektxys-Damen. 1.717; Ferrer ES-Mondrîa. 1.727; Tanqveriy. IIT.4O5·

8 S;c v praeurte iam Moi ina. *Dc iostt'a et* ♦••rc tr ? d " ?: Vrr· MFERSCit, 11.507; IIEVi.EN, *Tr, dc iure et ivstit a* p 776. Sed in qualibet computat:onis ratone cond;c ones part culares subecti cons dernndiie Mint: icvff pecuhar'S egestas nbcuius operarii facere poteM ut ablatio dimidii salarii piu detrimentum gravemque iniuriam ipsi supponat.

studia media vel superiora non requiratv; ct haec quidem nonna, quae potius coincidentia empirica quam principio aliquo nititur, habet utilitatem alicuius formulae permanentis, sed applicationem non faciliorem pro confessariis quam aestimatio numerica ; *β) ab aliis proponuntur numeri,* quibus confessarii adimentur in ministerio paenitentiae, ct ante ultimum bellum salis communiter tenebant duplicandam vel etiam triplicandam fuisse quantitatem ante bellum europaeum assignatam, vel concretius etiam quadruplicatam summam exprimebant ; post ultimum bellum apud nos, fortasse, quantitas, quae non attingat circiter 1.000 pesetas, non valet plurium moribus debiliorum appetitum ita movere ut modo socialiter periculoso ad furta incitentur et sic graviter bono communi offendant n.

937. In praxi pastorali magna discretione opus est, tum in doctrina pubi cc proponenda, ne simpliciores in pravum sensum cam detorqueant vel concionatorcs furtis non supprimendis favere videantur, tum in applicationibus illius incons derate urgend s, cum saepe obligatio restitutionis sub gravi faciendae cx diversis rationibus dubia s l. ct praestet proponere doctr nam de restitutione semper urgente etiam in re levi, ad eam enixe adhortando ct ad concretas determinationes difficilius descendendo.

ARTICULUS //

De causis in gravitatem furti influentibus

Summa rerum dicendarum: D versae circumstantiae efficere possunt ut furta parva, per accidens augeantur, et in *rem grovem concrescant;* vel vicissim, ut ablatio rei in se notat» I or aut gravis, *rationem habeat furti levis,* ptoptcrca quod dominus est parum invitus. Su, igitur, agendum est duabus paragraph)» dc onu» *angentibus* gravaateni furiniorum, quae recensentur *intentio, coalescentia* et *cooperatio (§* 1). ct de caus s *giav.talem m nuent bos* m furtis c o iiiii-*gnm, ⁄ Iιοηιιη'/αηιιI as, rclig.osorum, domesticorum,* alnsque circa bona exposita aut commuualia.

§ 1. *De cousis augentibus gravitatem furiniorum*

938. Principium generale est: *Turta minuta, quae in se sunt peccata levia, possunt fieri graviter mala:* a) *ex inten-**

’ Sic J Αηνχητ. *La malitrc absolument grave dans le vol·.* NouvRevTh 53 (ł >26) 132, quem secuti sunt, vel saltem non reprobant v gr. Taaquerey, 111.404; Norms-Schmitt. II.-116 nota I; Vermeersch, 11,597; Ferreres-Mosdrla, 1,727; L.Miller, 423. Sunt ahqui qui ut Merkelbach, 11,405 nota cam laxiorem existimant.

En aliquae computat ones: Vermeersch, II 597 a.l92S, 100 frs-, non reprobans srntentain, quae 150-200 fis. propont; Woute is. 1,1028 a.l'32. circiter 25 flor.; Merkelbacji. 11,40- a.1035, 150-200 frs.; Dallerisi-I’almieri, III 306; Prî'mmer, 1.6'0 a. 1040. 100 frs. aureos, approbatus ab Arrecui. 312 a.1924; Marc-Raus, I,n06; Ferreres-Mondrla, 1.727; Fanfam, 11,282.

” Azpiazu, *La moial del hombre dc négocies* (Madrid 1^44) p 508.565 summam 50 pesetarum aurearum ninus exiguam rensei: Ferreres-Moxdrla proponit summam 100 pesetarum aurearum, i.e. circiter 1320 pesetas papyraceas.

tione perveniendi per plura leviora ad materiam gravem; b) ex *coalescentia ratione multiplicationis;* c) *ex conspiratione plurium ad quotam quisque partem auferendam.* Singula puncta in particulari evolvuntur:

I. *Ex intentione perveniendi paulatim ad materiam gravem per parva furta, in unam vel in plurcs personas illata, longo intervallo vel brevi interposito:* a) *committitur in affectu ab initio peccatum grave;* b) ***in effectu,*** *autem, furtum lune evadit grave cum furta in tali forma furandi constituunt materiam notabilem sive absolute sive relative* 12.* Explicatur :

Ad a): Res est clara. Disputari quidem potest quaenam materia sil gravis attenta ista ratione furandi, quae ct dominum lacii minus invitum ct societatis bono minus offendit ; sed quod aliqua materia gravis existit etiam in hac forma dubitari rationabiliter non potest, "quia si talis modus ditescendi graviter non prohiberetur, sequeretur eversio Reipublicae ct societatis humanae, dum multi, absque scrupulo peccati mortalis, neglectis artibus et honestis commerciis, huic uni ditescendi medio vacarent" 14. Intentio, vero, ad eam perveniendi semper est graviter pcccaminosa ab initio, reliqui autem actus exeeutivi illius intentionis sunt similiter graviter peccaminosi, sed unum numero peccatum mortale constituunt, nisi interea retractata et dc novo rcassumpla fuerit intentio (cf. 1,642) 15.

Ad b): Sunt quidam auctores qui censent materiam gravem in furto eandem esse sive intentio feratur in unicum furtum grave sive in plura furtula etiam longis intervallis ad invicem separata, quae cx intentione coniunganlur in unum grave10; sed varia furtula, quae paulatim ct contra diversos perpetrantur, minus damnum causant dominis ct minus periculum creant paci societatis quam si summa eorum simul auferatur, ideoque quantitas tam absoluta, cum ditissimi vel plurcs diversi spoliantur, quam relativa, in aliis casibus, interdum duplo eoque maior videtur requiri ut furta hac ratione commissa tam affective quam effective possint dici cer-

12 Cf G.KlSELSTEîN, *Dc restitutione propter furta m nuta:* RcvEcclL 21 (1029-30) 40-44; Zalda, *La coalcsccncia dc hurtos pcqucnos:* MiscellComil 15 (1951) 7-29.

14 Discrepat Mor An, *i Es singular la opiniôu del P./1rrequi sobre ia coalcsccncia dc robos pcqucüosr:* MiscellConvI 15 (1951) 244-268.

15 IIeyi.en, *Tr. de iurc cl instil a* p.780 ex G.Kisei.stf.in, *I.e.* 41.

" Sic v.gr. Genicot-Saesmaxs, 1,510.2."a; Lehmkuhl, 1,11162; Arr Ecüi, 315; Heylen, *Tr. dc iustitia ci iurc* p.780.

to gravia ; imo, fieri possit fortasse ut tam diuturna interponantur intervalla ut iniustitia gravis esse non possit, praesertim effectiva 17.

Applicationes. 1. *Unum 'numero peccatum grave committunt,* etsi singulis vicibus dispositione grnvtcr pcccarninosa procedant: *mercator,* qui pondera ct mensuras in unaquaque venditione mod ce falsificatis ingens lucrum furtivum intendit vel pracv det se ea ratione obtenturum; *caupo vel niol'tor,* qui pluries modicam anuam admiscens vino, vel respective modicam farinae quantitatem detrahens, magnam summam peemvae obtinet; *inmicus* qui sub intentione graviter damnificandi proximum, singulas occasiones profitetur ut aliquod nocumentum inobservatus ei infligat.

2. Si *quis intentionem suam retractavit, ct deinde candent reasstimpsit,* probabilius priora furta non coniunguntur cum posterioribus in ratione *acceptionis* rei alienae n»si pbys ce conserventur, coniunguntur autem in rationem *damnificalionis,* ctius coalescentia non dependet a voluntate delinquentis sed a damno objective causato.

II. *Ex coalescentia furtulorum, multiplicatorum absque intentione perveniendi ad quantitatem notabilem, peccatum fit grave:* a) *ratione coniunctionis moralis eorum in damnificationem, quae in hac peculiari forma habenda sit gravis;* b) *ratione coniunctionis physicae plurium furtulorum, qui simul efficiunt summatu absolute vel relative gravem, probabilius, sine respectu ad modum perpetrandi furta.* Ratio cur peccatum fiat grave est quia huiusmodi furtula, una simul, *grave damnum producunt.* Singula, autem, puncta sic explicantur :

Ad a): *Ad efficiendam coniunctionem moralem var riae circumstantiae attendendae sunt;* potissimum *identitas vel diversitas personarum,* nam furtula erga diversas personas non coniunguntur moraliter in peccatum grave, nisi singulis damnum grave causetur ; *indoles materiae ablatae,* nam pecunia, v.gr., facilius coalescit quam esculenta statim consumpta; *intervalla maiora vel minora* inter diversa furta, adeo ut spatium duorum circiter mensium interrumpat moraliter furta fere gravia, et mensis, quindecim dies, hebdomada, sufficiant secundum auctores ad tollendam coniunctionem moralem furtulorum gradatim minuentium 1S.

Materia, in hac forma ablationis, amplior requiritur ad injustitiam gravem constituendam, quam s: tota summa simul auferatur; ct licet non consentiant auctores, probabiliter proponitur *duplicatam saltem*

'· Cf. Lucio d.16 11.36; Noloin-Schmitt, П.420; Piscftta-Gessa o, 111,259. Cf. Gxnicot-Salsmans, J.5JO; F.Lumureras, *Toties quoties* in *furtoruny čoalesce tui-* Ang 23 (1946) 165-168.

requiri, super absolutam vel relativam secundum casus nec improbaremus opinionem largiorem pro furt'S longiori!.us intervallis ve' erga plures numero personas perpétrais ".

Peccatum grave tunc committtur cum fur animadvertit materiam gravem compleri si novum furtulum -perpetretur, qued accedat ad priora nec reparata per restitut onem nec sciuncta ab hoc per sufficiens ad interruptionem intervallum. Posteriora autem furtula a'i s videntur consideranda tanquam continuatio eiusdem peccati, eu us gravitatem augent, ali:s vero tanquam nova peccata levia (piae in novum peccatum grave coalescere possunt *

Ad b): *Ad efficiendam coniunctionein physicam sufficit ut res furtivae in se vel in acquivaienti conserventur,* etiamsi obtentae fuerint longis intervallis a furto ad furtum elapsis. Tunc quidem singula furtula remanent leviter peccaminosa; sed summa omnium, sive relativa erga singulos dominos non ditissimos, sive absoluta erga opulentissimos vel magnas societates vel plures diversas personas, quarum nulla graviter laesa fuit, constituit *titulum gravis obligationis restituendi,* et quidem sub gravi, eisdem dominis graviter laesis, vel sub levi eis, salva ratione excusante, sed sub gravi causae piae vel pauperibus in reliquis casibus. Ad rem D 1088: "Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere quod ablatum est per parva furta quantumcumque sit magna summa totalis".

Materia gravis in hoc casu eadem nobis videtur quae in furtis tot's simul perpetratis; nari obligatio exurgit non cx furtids coalescent'bus in unum sed cx detentione iniusta rei alienae gravis, quae accidit quod per levia furta fuerit acquisita.

III. *Ex conspiratione fit gravis iniustitia tum ratior intentionis tum ratione coalesccntiac, cum plures consentiunt de auferenda re gravi per parva furtula ita perpetrata, ut singuli conspirantes suum quisque furtulum committant.* Explicatur:

Conspirantes, cx alibi dictis, integram ablationem cx hypothesi gravem intendunt et sic affective graviter peccant; sed effective quoque grave est s:ngulorum peccatum, siquidem physice vel moraiiter ad totum concurrunt.

w Prümmer, 11,82 propon't quanttatem dim:d:o mn'orem si furta inferantur eidem personae; duplo maiorem wl etiam absolute gravem, si inferantur ù· veiss persons. G. nicot-Salsma\s, 1510 adm tt t quant tatem duplo maiore- super relativam vel absolutam prout furta sint n eandem, non divitem, rd in diversas personas, et hoc admitti potest. Cf. Vermeersch, II,MS.

30 Cf. S.Alfonsus, 1.3 n-538, qui in interpretatione sentent.ac prient « Luco propositae (<1.16 n.43), in errorem plurium posteriorum incid t, qms' peccatum mortale in furtuhs subscquentibus continuatum diceretur novum p; catum mortale,

Quantitas requisita erit absoluta vel relativa, duplicata vel secus et cetera iuxta dicta in casibus praecedentibus, prout ad hanc actionem una vel alia forma applicentur.

§ 2. *De causis minuentibus gravitatem furtorum*

939. Principium generale est: *furta ex se gravia fieri levia, et levia fieri leviora vel etiam nulla, propterea quod dominus rei ablatae fiat minus vel nullatenus invitus circa substantiam actus furtivi.*

Ratio in ipso principio subicitur; sci. circumstantiae personarum speciali vinculo coniunctarum, quibus accedit, interdum, relatio bonorum surreptorum ad surripientem, efficiunt ut saepe dominus minus invitus sit erga certos fures quoad substantiam furti perpetrati, etsi fortasse vehementius afficiatur dolore propter circumstantias. Singula puncta in particulari evolvuntur:

940. I. *Coniuges* a) *possunt in se invicem furta committere;* b) *sed ad peccatum grave quantitas maior duplo et quadruplo eoque amplius requiritur inter eos, pro condicionibus rerum et personarum.* Explicatur:

Ad a): *Coniuges posse in se invicem peccare per furta,* patet ex his quae dicta sunt de bonis eorum. Et sane: *α) uxor fit rea furti* apud maritum non solum si surripiat aliquid personale mariti, sed etiam si aliquid notabile accipiat ex bonis sive communibus sive propriis, quorum administrationem et usumfructum habet maritus; *β) maritus quoque reus est iniustitiae strictae,* si dissipat dotem uxoris non aestimatam vel contra invitam disponit illegitime de bonis paraphernalibus, aut si ex negligentia diminuit bona propria uxoris vel iniuste cogit ad bona sua alienanda; non autem, probabiliter, si, illa invita, bona communia male impendat, certa pietatis et caritatis laesione.

Ad b): *Propter mutuum coniugum amorem et obsequium,* quibus decedit in multis casibus communio bonorum subreptorum, iure censentur coniuges minus inviti ad invicem ad cedendum de proprio iure; ideoque generatim quantitas *duplo saltem maior in propriis* cuiusque, et *quadruplo maior in communibus* assignari solet tanquam norma moralis prudentialis ad aestimandam malitiam furtorum inter coniuges licet talis norma in singulis casibus possit strictior vel largior inveniri. pro maiore vel minore hbcrahtatc, amore, necessitate, etc., coniugum.

941. II. *Filiifamilias:* a) *possunt committere furta in parentes;* b) *quantitas, autem, ad peccatum grave, duplo circiter maior erit pro cis quam pro extraneis.* Explicatur:

Ad a): *Parentes qtrdetn tenentur cx caritate et pietate eoa* in *necessariis ct convenientibus providere;* scd, quidquid ultra hos limites filii surripiant contra illorum voluntatem, lacd.t *itisliliari,* attestante Prov 28,24: "Qui sublrah t a iqtnd a patre suo ct a matre, ct d cit hoc non esse peccatum particcns homiedae est." Sane etiam heredes necessarii ius non obtinent nisi intercedente testamento et vi ipsius.

Ad b): *Cum bona parentum aliquam relationem habeant ad filios,* ad quos post illorum mortem devenient, cumque praesertim parentes non tam graviter ferant eorum quam extraneorum furta, quantitas *duplo motor* non imprudenter ass'gnatur ad pcccatun grave in casu, caquc *notabiliter interdum augeri potes!* pro statu oeconomico familiae, condicione filiorum parca ct laboriosa, consuetud ne loci, modo ipso furtula patrandi, ctc.; imo, fieri possit, ut non modo de *esculentis,* tabacco ct huiusmodi, ablatis, non sint inviti parentes, scd etiam ut dc *rebus magni valoris* sint infensi, non quoad substantiam scd *quoad modum;* et in tali casu vcl nulla, vcl non gravis erit obligatio reparationis.

942. III. *Furta famulorum:* a) *in rebus ab heris custodiri solitis eadem mensura computantur quae valet pro extraneis;* b) *in rebus victus aliisque cx usu cotidiano augeri folest aliquantulum, attentis circumstantiis singularibus.* Explicatur:

Ad a): *Cum agitur de pccunta. moniliis, liquoribus exquisitis* ct, generatim, dc rebus *sedula custodia protectis,* domini magis inviti solent esse dc furtis famulorum quam extraneorum, propter frequentiores occasiones abusus fiduciae apud cos; ideo fit etiam ut legibus hirusmodi furta severius puniantur (cf. CHP 508 l °); *ct nulla est ratio augendi quantitatem* ad peccatum grave requisitam, nisi forte in casibus extraordinariis, cum agitur dc domesticis optime de familia meritis ct ad modum coniunctorum consideratis.

Ad b); *Cum agitur de esculent's et poculenlis ordinariis,* quae surripiant consumenda *ab ipsis,* difficulter pervenient ad peccatura grave, tam ratione modi quam consensus domini non graviter violati; *pervenire tamen possunt,* si eas res surripiant ad alendam /w-*priant familiam,* vcl si domini sint ipsi indigentes".

Similia valent, etsi strictiori ratione, pro operariis respectu patronorum in fabricis ctc., ct pro officinistis in officinarum instrumentis ct materialibus surripiendis.

943. IV. *Religiosi, si quid auferant de rebus suae domus, peccatum grave in ratione furti non attingunt nisi quantitate circiter dimidio vcl tertio maiore quam extranei.*

Ratio est quia cx una parte bona ablata habent aliquem respectum ad ipsos, ct Superior minus invitus censetur quoad cos quam

21 Cf. G.Kisei.stein, *De furtis domesticorum·:* RcvEccIL 21 (192930) 10.' 105.

quoad extraneos; aliunde nec filiis omnino acquiparari possunt, neque superior aeque facile consentit eorum furta ad perfectionem obligatorum.

944. V. *Oppidani cx bonis municipio communibus aliquid ad proprios usus surripientes;* a) *vcl nullatenus peccant;* b) *vcl non nisi leviter generatim.*

Ratio *prioris* est quia leges limitantes lignationem, pastionem, recollectionem fructuum silvestrium, fungorum fragarum, etc., in locis communalibus crescentium, haud sine fundamento haberi possunt ut *poenales,* cum id satis sit ad assccurandum bonum commune"; *Posterioris,* autem, ratio est quia in his surripiendis vix potest fieri damnum grave sine magna strage patenti, ct repressa antequam perficiatur; praeterea pauperibus facilius eam appropriationem rerum communium necessariarum permittit municipium.

945. VI. *Res privatorum expositae, eae, praesertim, quae fere sine cultura producuntur, maiorem quidem quantitatem requirunt ad materiam gravem, sed earum ablatio a malitia furti generatim excusari nequit.* Explicatur:

Antiquiores nioralislae satis benignae in his indicabant, permittentes v.gr. viatoribus uvas vcl poma usque ad satietatem comedere, dummodo nih l asportarent. Id nunc, aucto numero itincrantium, diminuta intimitate vinculorum socalium, mutato valorc vcl applicatione multarum cx istis rebus, vix iam probari potest nisi valde restretum ad fructus qui neu aestimantur nee coli guntur a dominis. Et in eo quoque casu diligenter vitandum est damnum cx conculcatione agrorum, destructione sepium, ctc.

Applicationes. 1. *Peccant contra iustitiam: a)* FILU, qui debita contrahunt a parentibus solvenda, xcl pecuniam impmdunt ad expensas oeconomiae familiari non congruas, vcl bona paterna dilapidant cum detrimento aliorum fratrum; *b)* famuli, qui partem pecuniae ad emptiones sibi datam retinent, vcl animalia dominorum alunt faciendo expensas largiores quam permissas a dominis, sine compensatione cx melioratione vcl maiore proli feratione animalium, ctc.

2. *Non peccant,* saltem graviter: *a)* Fuji, qui pecunia parentum emunt sibi vestes, calceos, ctc., vcl ludunt cum amicis ccsvc invitant ad aliquid edendum ac bibendum, vidcntdus et nhil seno opponentibus parentibus ; *b)* Famuli, qui sine mandato expresso faciunt eleemosynas, quas domini Jacere solent, ex praesumpta eorum licent.a.

943. In praxi pastorali rnnfcssaritis severior s»t in efformanda conscientia christ'ana *pro futuro,* quam in gravanda ad restitutionem *de praeteritis.* Quoad furta *filiorum et coniugum,* si res ablatae iam fuerint consumptae, restitutio generatim non urgebit, saltem sub gravi. 'l amen, cum etiam pro furtis levibus per se reparandum s t. "monendi sunt hoc loco pro his ct similibus casibus confessarii, ut non facile in furtis etiam minutis, ct quae ad peccatum mortale non

" Sic v.gr. Noldin-Schmitt, 11,418; PbOmmxr. II.1S4.

pertingunt, dissimulent; sed pro condicione ct capacitate personarum semper aliquam restitutionum imungant, quid nat \ul reddendô rum eandem si existât, vel eiusdem speciei, ve. pret um rui vd compensando maiore nbseqiro quam cx contractu teneantur; vel si ens ditoribus non possunt, conferendo tantumdem in pauperes, line enim ratione, cum non impune tianseunt, mag s ab huiusmodi peccat.s absterrentur, quam alus paunitentiohs ; ai' ‹llllll l uni ad liunismudi furtula faciliores ct ad maiora gradum faciunt”u.

ARTICULUS III

De causis a furto excusantibus

Cum furtum sit iniusta ablatio rei al enae, nunquam potest dari causa *illud cohonestans.* At vero fieri potest ut ablatio *non sit iniusta,* cessante *fuitdanun to* urgendi in casu concreto proprietatem privatam. Id acc d.t duplici ratione de qua in praesenti articulo: *necessitate (§* Ij et *insta compensatione* 2).

S.Thomas, 2-2 q.66 a.5 ad 3; a.6 ad I; a.7c; S.Alfonsus, 13 11.520-524; Lessio *Dc iust tia ct iure* 12 c.12 dub.10-12; Lugo, *Dc iustitia et iure* d.16 O.S6-1S1; Molina. *Dc instita ct ime* tr 2 <|.6··0·69I : Bili.Uart, *De iust t ŭ* diss.lt a.6-7; Carrière, *Dc iustitia* 111,998-1020; Waffelaekt, *De tushiia* 11,188-205.

§ 1. *De necessitate a furto excusante*

947. I. Necessitas distinguitur triplex: *a)* Extrema, in qua vita periclitatur, vel periculum certum proxime imminet in perpetuum amittendi bonum vitae simile, ut valetudinem, integritatem sensuum, etc. ; *b)* gravis, in qua periclitatur non omnino imminentor aliquid, quo decifiente, vita fit molesta, ut sanitas, deiectio ab statu oeconomico, sociali, etc.: *c)* communis, in qua versantur pauperes ordinarii24. Nihil refert unde necessitas proveniat, ex causis naturalibus an cx malitia hominum, etc.

948. II. Principia: *In extrema (vel quasi-extrenia) necessitate, propria vel aliena, licet accipere dc bonis alienis, saltem non extraordinarii valoris, etiam domino invito, quantum opus es! ad subveniendum tali necessitati, nisi dominiis rei alienae in eandem necessitatem perventurus sil propter huiusmodi ablationem* 2S. Explicatur:

In necessitate propria vel aliena, nam quae licent in proprium favorem, licent quoque nomine et loco proximi si·23

M Lessio, 1.2 c.12 n.50.
** Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.S20; Luco <1.16 s.7 n. 135-136; ScrÂRùz, *De cariltlt* d.7 scct.1 n.4.
23 Cf. N.NocUER, *La propicdad privada y la neccsidad extrema* RazFe 57 (1920) 137-154.

militer indigentis, dummodo, se succurrens cx alienis, non possit cx propriis subvenire. *Notetur* in extrema necessitate non censeri eum qui petendo aut mendicando potest vitam sustentare, neque enim mendicatio est indecora indigenti ; si tamen in talibus adiunctis aliquid ipse immediate accipiat quod potuisset tanquam eleemosynam a domino obtinere, peccat quidem, sed non nisi leviter, quia dominus invitus est quoad modum, non quoad substantiam ablationis.

Licet accipere de bonis saltem non extraordinarii valoris, imo et, per se, est obligatio accipiendi de bonis *communis valoris* ad providendum necessitatibus secundum exigentias rationabilis conservationis virium. Si autem agatur de bonis *extraordinariis,* certo is, qui in necessitate versatur, *non tenetur* illa accipere, utpotc remedia extraordinaria non obligatoria ; secundum aliquos, tamen, licet res alienas notabilis valoris accipere ad superandam extremam necessitatem : sed certe eorum opinio non potest admitti, si comprehendant etiam remedia extraordinaria, in quibus natura potest non providere, et domini iure censentur rationabiliter inviti 2C.

Eliam domino invito, quia quoad bona ordinaria non potest esse rationabiliter invitus, siquidem in talibus adiunctis tenetur ex *caritate* ca sponte cedere ct cx *iustitia* non impedire ut auferantur.

Nisi dominus perventurus sil in eandem necessitatem, nam in tali casu melior est condicio possidentis, ct hic iure resisteret ablationi sibi iniquae.

Ratio generalis est quia, iuxta *primariam bonorum materialium destinationem* supra explicatam, in extrema necessitate omnia, societati humanae destinata, sunt communia.

Applicatione 1. /Von *licet feniPore farni' communis* alteri surripere victualia, quibus ille sibi ct familiae indiget, nec in inccn-(!·'» subtrahere scalam alterius sine qua non poterit ille flammas cingere.

2. *Si extrr^x^ ind'nrnti 'iiff^int* nene *rei ol:eiiac* sine proprietate, ipsa ros erit de:ndc domino devolvenda; si tempore nécessitais extremae aderant indigenti bona in rc vc-l in spe. necessitatem ha' uit *commodati* vel *ntul.ui,* non dominii in aliena acquirendi, ideoque superata necessitate debet rem commodatam vel mutuatam restituere; si autem nihil tunc habebat neque in re neque in spe, *probabiliter*

* Cf. Luco, d. 16 n.>59; Ferreres-Mondrîa. 1,737 ct AA. ab co citati; Ce' mcot-Sai.smans, *Casus conscientiae* 282.

semper immun:s manet ab stricta obliaatione rest luendi, etsi forte deinde bonis abundet, quia voluntas ratic nablis domini in tu i hypo· thesi praesumitur fuisse rem definitive donandi".

3. *Post superatam extremam necessitatem,* nnn licet rem alie- nam auferre. cm:a ea pr-dtirant<' us fuer't ram accP'cnd>: acrcpta, autem ct nondum consumpta, domino reddenda est, qtia clamat ad cum.

2. *In gravi, et a fortiori in communi necessitate, non licet accifere rem alienam.*

Ratio generalis est quia in his adiunctis non est quaestio de bonis quae natura voluit esse omnibus communia, sed dc aliis non ita necessariis, *ad quae non contulit ius absolutum,* ct aliter suppleri possunt. Insuper, finis propter quem pro- prietas privata constituta est, *praevalet regulariter* etiam gra- vi necessitati privatorum, et cx ratione agendi contraria, ne- dum bono communi et paci publicae provideretur, via pateret furtis et rixis frequentibus, foverentur otium, inertia, dila- pidatio bonorum, etc., cum facile ct ad manum praesto esset impudentibus remedium indigentiae. Unde merito damnata est propositio (D 1186): Permissum est furari non solum in ex- trema, sed etiam in gravi necessitate.

Applicatio: *Graviter errant end in (jravi necessitate 'facite stirrh piunt aliena,* nisi agatur dc rebus levis momenti, quas dominus vix aegre laturus praesumitur. N'h lominus verum est. peccatum frrti in gravi necessitate commissi *diminui,* tum propter intentionem egen- tis, (piae non tam iniur'am alterius quam proprium levamen qnapr't, tum propter voluntatem domini, quae minus invita ccnsctuf. Ft fieri possit ut ncccsstas adeo sit gravis, v.gr. periculum duri carccris aut libcrabtas domini adeo magna, ut ratio iniuriae etiam levis dubii evadat :*

Ceterum doctrina de iure ad a iena accipienda in casu extremae necessitate *severin' Proponatur ante acceptionem;* sed, dum paupe- res hortamur ad fidelitatem divites incitandi sunt ad cxcrcifum ca- ritatis ct iustitiae socabs; *post factum,* vero, examinandae suit circumstantiae ct ab imponenda obligatione restitutionis incerta abs- tinendum est.

§ 2. *De insta compensatione*

949, I. Compensatio in iure romano dicebatur *debili et crediti inter se contributio;* generalius autem intclligitur *actus quo quis rem alterius aufert vel detinet ad recuperan- dum quod ab eo sibi debetur,* omisso recursu ad iudiccm. *fit,*

w Cf. S.Thomas, 2-2 q.66 a.7 ad 2; Luco, d.16 n.!71.
Cf. Luco, d.16 n.154.

ergo, vel per ablationem rei alienae vel per retentionem rei propriae alteri debitae. Recuperatio rei propriae ab alio iniuste retentae abusive reducitur ad compensationem.

950. **II. Distinguitur** duplex: a) manifesta, quae fit sciente debitore; *b)* occulta, quae fit debitore inscio. Utraque posset dici occulta alio sensu, quatenus exercetur privatim, sine recursu ad indicem vel ad titulum compensationis legalis (cf. CH 1156.1195-1202).

951. **III. Principia:** 1. *Compensatio manifesta:* a) *licita est quando fit retinendo rem alteri debitam;* b) *illicita, autem, regulariter quando fit accipiendo rem alterius.* Probatur:

Ad a): In tali casu, pari publicitate notum est, ordinarie, *utrumque esse ad invicem debitorem,* et denegatio solutionis ab uno, propterea quod alius aequalem rem sibi debeat, fit non solum sine scandalo, sed etiam sine ulla violentia perturbativa iustitiae et pacis.

Ad b): Quando res alterius modo manifesto accipitur in compensationem, propria auctoritate, *non solum est periculum abusus,* sed etiam laesio ordinis iustitiae et societatis pacificae, ideoque, ordinarie, talis compensatio vetatur, etsi iustitia commutativa in ea fideliter observetur. Id a fortiori dicitur de acceptione rei alienae, cum perinde valeat de recuperatione rei propriae in individuo, quae ab altero possidetur.

2. *Compensatio occulta:* a) *nunquam est iniusta si intra limites debiti contineatur;* b) *ordinarie tamen est illicita, propter defectum, condicionum requisitarum ad liceitatem.* Explicatur:

Ad a): Cum occulta compensatio non sumat rem alienam, sed, ex hypothesi, *propriam,* quaestio de iniustitia manet exclusa.

Ad b): *Inordinationes et illusiones in hac re sunt facillimae;* insuper periculum inest scandali, rixarum, etc., ideoque creditores per se debent recurrere ad officia caritatis tertiae personae vel ad iudicem et per eum rerum suarum possessionem recuperare vel quod sibi debetur obtinere.

3. *Occulta compensatio est licita quando agitur de obtinenda solutione debiti:* a) *stricti;* b) *certi, nisi agatur de compensatione per denegationem debiti similis debito illius*

vere probabili; c) *actualis;* cl) *quod non possit alia via obtineri;* e) *vitato, quantum fieri possit, damno aliorum.*

Ratio generalis est, quia sub talibus condicionibus: nec violatur iustitia commutativa, si debitum est strictum et certum ; nec dominus est rationabiliter invitus, si alia media reivindicationis non suppetunt ; nec perturbatur ordo iuris, sive quia ad eum recursus tentatur praevius, si fieri potest, sive quia huiusmodi condiciones simul raro occurrunt.

Ad a:) Obligationes caritatis, fidelitatis, aequitatis, obedientiae, pietatis 20, quas alius praetergrediatur, *non fundant titzdum ad compensationem;* requiritur debitum strictum iustitiae. Unde famulus non potest compensationem capere pro iis quae herus ex gratitudine promiserit et non dederit, nec consanguineus, qui non est heres necessarius, pro hereditate sibi non adiudicata sicut ceteris eiusdem gradus consanguinitatis.

Ad b:) *Cum melior sit condicio possidentis,* et unusquisque ius habeat retinendi rem possessam nisi constet eam esse alienam, aliunde quoque magnum sit periculum hallucinationis in exaggerandis propriis iuribus, merito exigitur ut debitum alterius sit *certum,* quando compensatio facienda est *spoliando* illum re, quam possidet30.

Si autem debitum alterius est tantum *probabile,* sed compensatio fit *denegando ei solutio'nem* debiti aequivalentis certi, videtur vitari iniustitia si denegans habet solidam probabilitatem circa debitum alterius; nam in tali casu, si vere probabile est Petrum debere Paulo 1 000 pesetas, simili probabilitate gaudet deobligatio Pauli solvendi Petro alias 1.000 pesetas cx certo titulo ab eo debitas.

Et iuxta hanc distinctionem videtur tollenda dissensio auctorum circa liceitatem compensationis in tribus casibus in quibus existit probabilitas iuris ad compensationem resultans ex facto certo, sci. quando agitur de liccitate compensandi occulte infamiam cum infamia, infamiam cum pecunia, legatum informe cum suo aequivalenti|| Nimirum: *censemus illicitum diffamare* cum, qui prior diffamavit et

20 *Quoad pietatem* sunt qui dicunt debitum pietatis fundare titulum ad occultam compensationem. Rectius id negatur. Occupatio rei, debitae ex pietate, non est compensatio, sicut compensatio non est occupatio alieni in extrema necessitate. Pictas non dat quidem ius strictum ad rem. excusat tamen ab iust'tia «umenti rem sibi ex pietate debitam, quia dominus nequit esse rationabiliter invitus. Cf. Vermeersch, 71,374.2 c.

30 Tamen iuxta graves auctores licita est occulta compensatio etiam per spoliationem quando existit factum certum cui debitum innititur et ius, quod ex tali facto oritur, est ita probabile, ut index, non obstante alterius possessione posset spoliare possessorem. Cf. LuGO, d.16 n.94-105: GentcoT-Salsmans, 1,504 11,2.“; BallErim-Palmieri, tr.8 p.2.“ n.41. Hoc valde periculosum est, propter periculum hallucinationis, si proprio iudicio fiat; nec vera probabilitate intrinseca gaudere nobis videtur, nisi certitudo moralis faveat compensanti.

21 Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.521; Ballerini-Pat.miert, III tr.8 p.2.“ n.40 nota.

renuit reparationem, *sed* diffamatione ex utraque parte illata, non obligaremus ad reparationem unum eorum si alter reparationem ex sua parte detrectaret; *similiter non licet occulta compensatio pecuniaria propter infamiam susceptam, sed* haud illicitum videtur non solvere pecuniam diffamatori debitam nisi reparet infamiam debito aliquatenus proportionatam ; denique, *vetitum est surripere ab heredibus legatum informe, sed* potest eis solutio debiti aequivalentis denegari x, independenter a probabilitate extrinseca quam talis opinio aliunde habet ".

Ad c:) Anticipata compensatio, pro co sci. quod nondum debetur, *alienum acciperet,* ideoque generatim illicita esset. Nihilominus, si verum adsit periculum quod debitor in futuro non solvet, et ratio habeatur damni ei obventuri cx anticipata compensatione, obtentio solutionis praematurae *non erit iniusta,* licet regulariter sit dissuadenda.

Ad d:) *Si petitione directa vel per ziam legalem solutio obtineri possit,* abstinendum est ab occulta compensatione, nisi expensae, inimicitiae timendae, etc., excusent ab istis mediis normalibus adhibendis.

Ad e) : Cavendum est damnum cx occulta compensatione imminens, sive spirituale sive temporale, sci.: *tertiae personae, ne re sua,* quam debitori commodaverat, in deposito confiderat, etc., privetur; potissimum autem *famulis,* periculum ne in suspicionem furti veniant, adeoque si hoc periculum vitari nequiret, compensatio, aliquando, cx caritate, et iuxta eiusdem regulas, omittenda esset; *ipsi debitori,* quod maneat in mala fide, putans sc nondum solvisse, vel per se aut per heredes iteratam praestet solutionem, nisi sub specie fictae condonationis aut alio modo iuxta normas caritatis moneatur de extincta obligatione; secus debitum bis satisfactum restitui deberet ex iustitia.

Applicationes. 1. *Famuli et operarii occulta compensatione, a)* uti non possunt "ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario quod recipiunt" (D 1187), quoties salarium illud iuste et libere pactum fuerit; deficit enim titulus iustus, et periculum multiplicandi furta ingens accresceret, cum facile quisque sibi persuaderet salarium esse iusto minus; *b)* uti possunt, si certo constet de iniustitia ipsis illata, cuius aliter reparationem obtinere non valeant, praesertim: si vi aut metu iniusto compulsi sunt ad salarium infra infimum iustum acceptandum; si laboribus ex contractu non debitis obligantur, vel si secundum voluntatem domini expressam vel tacitam ipsi augeant operam praestandam; ut videtur,

c Cf. Ubach, 1,247; Lessio, c.II n.130.136; Leco, d.16 n.94-96; Tambu-Juni, 1.1 c.3 § 3 n.10-15; 1.8 tr.2 c.5 § 3; Salmanticenses, tr.13 c.4 n.147.

" Cf. Lessio, 1.2 c.19 dub.3 n.22.30; Salmanticenses, tr.13 c.I n.319-321.

etiam si dominus necessitate eorum abusus est ad salarium iustum infimum cis obtrudendum; si ipsis de salario detrahitur propter damna dominis inculpabiliter causata. Casibus istis non obstat quaedam propositio ab Innoccntio XI damnata (1) 1187) propter nimiam suam generalitatem.

2. *Mercatores, libere paciscentes de certo pretio nequeunt se compensare,* postquam attraxerint sibi clientes, detrahendo de pondere aut mensura ut lucrentur quod in aliis officinis in usu est; possunt, autem, ad hanc compensationem recurrere, si iniuste coacti sunt ad pretium infimum concedendum, vel si solutionem mercium prius venditarum obtinere non possunt a clientibus, vel si cx errore mercibus pretium infimo iustum imposuerint.

952. In praxi: *a)* ante factum raro ct caute concedatur recursus ad occultam compensationem, periculis plenam; potius hortandi ut rem cum debitoribus aperte componant secundum spiritum Christianum vel recurrant ad subsidia legis; *b)* post factum, nisi certo constet de iniustitia compensationis occultae, ad restitutionem non sunl obligandi, sed famuli ct mercatores, dc quibus dictum est, hortandi ad fidelius servitium dominis et clientibus praestandum. Et semper cavendum est ne compensatio occulta, quae remedium est extraordinarium, norma evadat facilis ct ordinaria cum magno detrimento societatis.

CAPUT II

De restitutione propter bona spiritualia

Auctores qui officia Christiana disponunt secundum ordinem mandatorum, agere solent dc quibusdam restitutionibus in particulari, propter specialem sive difficultatem sive applicationem in vita praetica. Potissimum considerant restitutiones debitas propter damnificationem : in bonis *animi* (supernaturalibus, facultatibus spiritualibus, fama, honore) ; in bonis *corporis* (homicidium, duellum, stuprum, adulterium); in bonis *materialibus,* in casu singulari *tribulorum* at *servitii militaris.* Dc triplici hac serie, tribus capitibus disseremus.

953. *In mentem revocamus principium* supra statutum: *Probabiliter non existit obligatio naturalis compensandi bona unius ordinis per bona alterius,* v.gr. famam per pecuniam, quia, accepta pecunia, nihil recuperat diffamatus de fama quae unice ei debebatur a solvente pecuniam ; tamen ex iure positivo merito imponi potest mulcts pecuniaria solvenda, quae post sententiam obligat in conscientia.

Accedit aliud principium generale prae oculis habendum: *personae privatae, qua tales, sunl aequaliter inviolabiles in suis* ihwluk *relationibus;* ideoque nemo potest aliam personam sibi tanquam medium assumere; nullum alterius malum licet in se intendere vel

eligere; conflictus iurium non oriri potest nisi de rebus alienabilibus.

S.Ajjonsus, 1.3 n.660-661; Luco. *De iustitia et iure* d.9; Lessio, *Dt* iu j·*titia ct iure* 1.2 c.S; Molina, *De imtüia et iure* tr.4 d.SOSI; Carrière, *De iustitia* 111,1301-1311; WaffelaErt, *De iustitia* 11,362-366; Ballerisi-PalmiEkk, HI tr.8 p.2.· n.341-345.

954. I. Bona spiritualia, quae homo possidere potest, sunt: *a)* naturalia, ut usus rationis vel liberi arbitrii, scientia, artes, etc.; *b)* supernaturalia, quae ad animae salutem immediate ordinantur, ut gratia, virtutes, merita, vocatio ad statum sacerdotalem vel religiosum, etc.

955. II. Principium generide: *Indubium est gravem iniuriam in huiusmodi bonis fieri posse, ac proinde restitutionem, quatenus in eodem ordine praestari possit, ex stricta iustitia esse praestandam,* ad laesionem iustitiae, in hoc ordine non minus quam in aliis urgentem, reparandam. Et notetur, saepe, cx laesione bonorum ordinis altioris, causari mediate damna circa bona fortunae, quae, quatenus fuerint praevisa ct per se cx causa iniusta provenerint, certo bonis materialibus reparanda erunt.

956. III. In particulari: 1. *Iniuriam in bonis animi naturalibus si quis alteri vere efficaciter ct formaliter intulerit, vel eum a tali bono consequendo impediverit:* a) *tenetur ei reparare tum- damnum spirituale si in eodem ordine reparari possit, tum 'effectus damnosos materiales cum illo damno per se coniunctos;* b) *sed non existit obligatio reparandi damnum spirituale per bona alterius ordinis, nisi detur sententia iudicis, ncc damnum mediis non iniustis, ut suasione vel simplici consilio, causatum,* Explicatur:

Ad a): Quilibet habet ius strictum utendi facultatibus suis naturalibus, et habitus actusque atque effectus virtutum naturalium plene pertinent ad personam possidentem, cui stricta iniuria infertur, si invita eis privetur vel ab eis exercendis, mediis iniustis, impediatur.

Ad b): Patet ex supra dictis. Obligatio aliqua cx *caritate* vel *aequitate* non est neganda.

Applicatio: *Qui sensu vel intellectu aliquem privat* mediante veneno, opio, aliovc medio iniusto, aut metu vel fraude inducit ad aliquid sumendum cx quo dominium suorum actuum amittat, tene-

tur cx iustitia: «) *causam nocumenti quantum possit tollere,* media apta suppeditando ad bona laesa recuperanda, v.gr. pecuniam ad hospitale et curam medicam ; /9) *mala inde imminentia impedire,* si sit in cius facultate ct mediis licitis impediri valeant; γ) *damna exinde in bonis fortunae secuta* vel secutura resarcire, v.gr. salarium cessans, amissionem officii, etc.

Qui alium in errorem induxit: a) EX officio vel contractu ad docendum obligatus, tenetur *induction errorem,* sivç speculativum sive practicum, corrigere; *damna* exinde secuta, quae in confuso praeviderit, resarcire, et pro rata negligentia *parti stipendii* renuntiare; *b)* non EX officio vel contractu, sed *simulans* scientiam vel competentiam quam non habebat, tenetur pariter corrigere ex iustitia quemlibet *errorem damnosum* ciusquc consequentias, ideoque praesertim errores, ex quibus aliud damnum, praeter ipsum errorem, sequitur; quodsi alterum *nullatenus induxerit* ad fidendum suae scientiae, obligatio corrigendi errorem non est nisi ex *caritate* et ad practicum dumtaxat generatim limitata.

2. *Iniuriam in bonis animi supernaturalibus, si quis intulerit vere, efficaciter ct formaliter iniuste, tenetur ipsum damnum superflaturale, quantum possit, impedire vel revocare, itemque damna temporalia, inde orta et aliquo modo praevisa, reparare.* Ratio sufficienter patet ex dictis.

Applicatio: *Qui alium in peccatum inducit,* vel a susceptione sacramentorum retrahit, vel ab statu religioso deflectit, vel a fide catholica divertit, siquidem ad haec vi, metu aliove medio iniusto utatur, non modo peccat contra *caritatem* per scandalum, sed etiam contra *ius strictum* alterius, ne tantis bonis per huiusmodi media privetur; *quodsi pravo exemplo,* suasionibus afiisque non iniustis arbitriis, haec mala obtinuerit, malitia iniustitiae abest, sed *obligatio caritatis* damnificatorem plus quam alios tenet reducendi alterum quantum fieri possit, ad bonam frugem \

1 Tam qui per inedia iniusta impedit aliquem *quominus ingrediatur* tn n. *viriatum,* quam qui eumdem vel professum per similia media *revocat a vita religiosa,* tenetur ex iustitia rmmovere vim vel fraudem, libertatem oppresso restituere, damnum materiale, si quod passi sunt ipse vel religio ex iniustitia resarcire. Si media non fuerint iniuriosa, obligatio iustitiae nulla est, quia scienti et volenti non fit iniuria.

Respectu monasterii emolumenta quibus per frustratum ingressum novitn vel per egressum professi privatur, non omnibus constat esse resarcienda, nisi vis vel fraudes vel alia media in novitium vel professum adhibita fuerint iniusta. Cf. Lessio, 1.2 c.8 n.16-20; Vermeersch, 11,549; Ballerini-Palmiw, III tr.8 p.2.a n.343. Severius, tamen, Lugo, d.9 n.34-41; Laymans, 1.2 tr.2 c.S n.3; Heylen, *Tr. de iure et iustitia* p.715-716.

De restitutione propter bona mixta

S.Alfonsus, 1.3 n.984-1003; Lessio, *De iustitia ct itrc* 1.2 c.ll n.84-146; Luco, *Dc iustitia ct iure* d.15; Molina, *Dc iustitia ct iure* tr.4 d.40-49; Carrière. *De iustitia* III 1403 1430; Baller;ni-Palm:eri, III tr.S p.2.“ n.327-34Û; Waffelaert, *Dc iustitia* 11,382-395.

957. I. **Bona mixta** considerantur potissimum: a) Fam \ dona, seu communis aestimatio de alicuius excellentia, cui iniuria infertur per *detractionem,* seu occultam ct iniustam alienae famae imminutionem, vel per *calumniam,* seu imputationem criminis vel defectus falsi; *b)* honor, seu excellentiae alicuius testificatio externa, cui iniuria infertur per *contumeliam,* seu dehonorationem iniustam alicuius aliquo modo praesentis.

958. II. **Principia:** 1. ***Quoad ipsam obligationem reparationis,*** *qui famam vel honorem alterius quocumque modo laeserit,* sive interne proprio mentis iudicio, sive externe apud alios, per detractionem, calumniam, contumeliam:

a) Efficaciter et formaliter iniuste, *tenetur obligatione iustitiae,* ex genere suo gravi, tum ipsam famam vel honorem, obligatione *personali,* tum damna exinde orta et aliquo modo praevisa, obligatione *reali,* reparare; *non* vero ipsam famam vel honorem *pecunia aliisve bonis materialibus* compensare, nisi ex legitima condemnatione iudicis. Ratio patet ex dictis de damnificatione iniusta.

b) Efficaciter sed non formaliter iniuste, secundum probabiliorem sententiam, *obligatur ex iustitia* ad reparationem, si materialis laesio iuris data fuerit, ideoque si difamatio non fuerit objective licita propter necessitatem vel iustam causam revelandi defectum alterius; et si eam culpabiliter non praestet, ad compensanda *damna* ex hac omissione orta ; sententia, tamen, aliorum eum non obligat ad reparationem nisi ex *caritate.*

c) Formaliter sed non efficienter iniusta, quia actio ab eo posita, per accidens aut tanquam mera occasio influxit in diffamationem vel inhonorationem, v.gr. si crimen de uno narratum, alteri imputatur, obligatio iustitiae non est,

2. *Quoad extensionem et modum reparationis efficaciter faciendae*: a) ***omnis diffamator*** *per se tenetur reparare etiam apud mediatos auditores, si divulgationem praevidit;* b) ***calumniator*** *tenetur ad reparationem etiam eum iactura propriae famae, nisi longe maius sibi detrimentum hoc supponat quam pro diffamato beneficium retractationis;* c) ***simplex detractor*** *ordinarie ct practice tenetur mediis indirectis uti ad reparationem, sed aliquando ulterius manifestare debet, se iniuste locutum vel in illo dicendo deceptum esse.* Explicatur:

Ad a); *Extensio obligationis pendet ab extensione damni iniusti praevisi*: unde si quis sub secreto locutus est, vel iis tantum personis quas prudenter indicavit rem non esse evulgaturas, sufficit ut apud eas solas retractetur; si autem garrulis et levibus rem narravit, non potuit non praevidere extensionem diffamationis ad alios, ideoque debet per se et apud auditores suorum audientium retractare. *Practice,* tamen, haec ultima obligatio vix urgebit, sive propter moralem impossibilitatem, sive quia retractans apud immediatos auditores censetur eo ipso illis committere curam reparationis faciendae apud alios[1].

Ad b): *In pari causa, melior est condicio innocentis calumniati,* quam rei calumniatoris, ideoque is eligere debet modum efficacem, non sibi faciliorem: si sufficiat restrictio mentalis, v.gr. dicendo se deceptum fuisse vel errasse, non est opus revelare mendacium; si autem hoc non sufficiat, tenetur manifestare se calumniavisse, nisi damnum per hoc ipse longe maius subeat quam quod ex non retractatione subire debet calumniatus[2].

Ad c): *Regulariter qui malam opinionem alterius manifestavit,* sufficienter reparat eam opportune ac discrete *laudando et commendando* diffamatum; quodsi hoc non sufficiat, restrictiones mentales propositae aliquando utiliter adhibentur; alias vero omitti possunt tanquam inutiles, quia perspicaces potius confirmarentur in veritate obiectiva detractionis[3].

1 Cf. Luco, d.15 n.15-16; Sporer, tr.5 c.4 n.100; Baleerini-Palmieri, II1 tr.8 p.2 n.335. Recte, tamen, addit Luco n.15, retractationem apud mediatos auditores urgere quando constat immediatos eam omissuros, praesertim cum ii putaverunt se posse licite rem narrare tanquam factum. Cf. quoque S.Alfonsus, 1.3 n.991.

2 Luco, d.15 n.24-26.

3 Ad honorem privatim laesum reparandum, optimus modus est humilis et contrita *petitio veniae,* nisi agatur dc superiore erga inferiorem; nam in hoc

959. III. *Excusant a reparatione facienda:* *a)* INEFFICACIA laesionis, quod sci. infamia non sit secuta, vcl iam sit sublata; quod diffamatus alia via in eadem materia fama privatus fuerit, etc.; *b)* impossibilitas physica vel moralis, seu impotentia absoluta vel incommodum diffamatori multo maius cx retractatione quam quod ex non reparatione patitur diffamatus; c) condonatio expressa vel tacita vel etiam rationabiliter praesumpta offendentis, qui valeat eam concedere, quia agatur de iniuria in personam qua talem, non ratione status, cuius iuribus renuntiare nequeat, etc.; *d)* compensatio, quatenus non reparanti quod debet, aliud aequivalens quod reclamare per se potest, haud iniuste denegatur (cf. c.2218 § 3).

CAPUT

De restitutione propter bona corporis

Bonorum corporis hoc loco duo genera consideramus: alia quae spectant *vitam* ct sanitatem, ac laeduntur homicidio, mutilationc, vulneratione (§ 1); alia quae spectant *castitatem,* ac laeduntur per stuprum et adulterium (§ 2).

§ 1. *De restitutione propter bonum vitae et sanitatis laesum*

S.ALFONSUS, l.3 n.626-639; Molina, *Dc iustitia ct iurc* tr.3 d.81-88; Lessio, *Dc iustitia ct iurc* l.2 c.9 dub.19-26; Luco, *Dc iustitia ct ture* d.U; Billuart, *De iustitia* diss.10 a.11; Carrière, *Dc iustitia* n.1312-1346; Ballerini-Palmieri, III tr.8 p.2." n.247-294; WaffelaErt, *Dc iustitia* 11,367-369.

960. I. Damna ex homicidio, mutilationc, vulneratione: *a)* Possunt oriri multiplicia: a) *spiritualia,* quatenus occisus vcl vulneratus potest privari subsidiis spiritualibus, tempore merendi ct satisfaciendi pro peccatis, suffragiis et orationibus quas per testamentum disposuisset, etc.; *β) personalia,* ut contemptus personae, vulnera inflicta, dolores, privatio vitae, etc.; γ) *realia,* ut expensae in curandis vulneribus, salarium cessans, etc.

b) Afficiunt autem: a) *ipsi vulnerato,* qui v.gr. brachio vel oculo privatur; *β) familiaribus,* qui ab eodem sustentabantur titulo strictae pietatis, uti coniux, filii, parentes, fra-

usu regulariter praestat reparatio indirecta per signa honoris ct benevolentiae, ne auctoritas patiatur. Cf. Luco, <1.15 n.53-57.

tres minores et egentes; γ) *aliis personis* quae de facto munera, eleemosynas aliaque beneficia a vulnerato accipere solebant; δ) *creditoribus* qui, una vel alia forma, ius ad aliquam solutionem vel servitium illius habebant ex aliquo contractu, societate industrial!, etc.; e) *heredibus* sive necessariis, qui imminutum patrimonium accipiunt, sive aliis quibus hereditas libera vel legata auferuntur; *ζ) societatibus aut institutis* praevisionis socialis, assecurationis, etc., quae indemnizationes solvere debent.

961. II. Principium generale: *Qui alium occidit, vulnerat, mutilat, actione vere, efficaciter et formaliter iniusta, tenetur reparare omnia damna spiritualia, personalia, realia exinde per se exorta et aliquo modo praevisa, quae reparari possint; et quidem ante iudicis sententiam si reparatio in eodem genere bonorum fieri potest.* Patet ex traditis.

Applicatio: Non est obligatio iustitiae reparandi damna quae sequuntur: *Aggressori iniusto* qui repellitur servato moderamine; imo: probabiliter etiam moderamine non servato, quia aggressor censetur renuntiare iuri ad moderamen quod scit esse difficillimum, aut quia hoc non supponit iniustitiam nisi quoad modum1; *duellauti,* qui mediis iniustis non fuerit coactus ad acceptandum duellum, siquidem scienti ct volenti non fit iniuria2; *non duellanti,* qui propter non acceptationem excludatur, v.gr. ab exercitu, et damnum exinde patiatur, siquidem causa damni non est provocatio, sed lex iniqua militaris; *pauperi* indefinito, qui sperabat obtinere aliquam eleemosynam ab occiso, etc., quia damnificatio non fuit effectus per s. actionis iniustae.

962. III. In particulari: 1. *Damna spiritualia probabilius ex iustitia reparanda sunt obligatione personali, quatenus fuerint praevisa, et saltem ex caritate urgenda sinit.* Explicatur:

Quaedam irreparabilia sunt, v.gr. quod occisus sine sacramentis obierit, quod tempus diuturnius non habuerit ad augenda merita, etc.; alia autem, v.gr. missae de quibus celebrandis in suffragium animae disposuisset in testamento,

1 Cf. Bil i.uart, *De iustitia* diss.10 a.11 § 3.3.°; Carrière, *Dc iustilis* 1343,4.°; Genicot-Salsmans, 1,567,1°; Merkeluacii, 1,373 b. Severius, tamen, ita ut reparationem saltum ex parte urgeant in casu moderaminis aperte non servati, S.Alfonsus 1.3 n.637; Lessio, 1.2 c.9 n.134; Luco, d.11 n.50-54. Haec sententia speculative verior videtur; at in praxi alia vix non semper erit admittenda, nam quis dimetietur excessum moderaminis?

2 In casu, igitur, non habetur occisio cum iniuria erga conduellantem; et hoc valet similiter, si duellans occisus acceptaverit pugnam coactus considerationibus humanis ad fugiendam notam ignaviae; nam in tali casu provocatio, forte ct ipsa considerationibus humanis imperata, non tam est causa cogens ad acceptationem, quam *occasia* quae inducit ad acceptationem propter praeiudicia socialia. Cf. Vermeersch, 11,574.

satisfactiones quas obtinuisset per indulgentias aut bona opera, etc., reparari possunt ; et in quantum homicida ea praeviderit, reparare debet obligatione personali, quae non transit in heredes, per orationes, missas celebrari iussas, indulgentias lucratas, etc. Et obligatio quidem multis videtur solius *caritatis,* non strictae iustitiae; quia, quamquam talia bona iniuste impedita sunt occiso, ius tantum inter homines existere censent 3.

2. ***Damna personalia,*** *quae ct in quantupi possunt in eodem ordine vel in aequivalenti reparari, ex iustitia reparanda sunt, obligatione personali, ante sententiam iudicis, nisi laesus condonet; post sententiam autem, obligatione reali quae transit ad heredes,* ***mulcla pecuniaria*** *pro iniuriis realibus legitime imposita.* Explicatur:

Offensa et contemptus personae laesae, quibus anima illius eiusdemque familiarium affligitur, aliquo modo reparari potest et reparari debet, per significationem doloris, petitionem veniae, etc. ; ideoque reparanda est. Insuper *vulnus sanabile,* per convenientem medicationem, *membrum mutilatum,* interdum per membrum artificiale reparari potest, et ad hanc reparationem indubie tenetur vulnerator et mutilator. Ulterius, *mulcta pecuniaria* a indice imposita certo solvenda est; sed alia quae sit in compensationem vitae vel sanitatis sublatae, probabiliter non debetur ex iustitia cum sit compensatio in diverso ordine, licet ex *caritate* facienda est, et ex *aequitate* imponi potest a confessario.

3. ***Damna realia,*** *quae et quatenus ex ipsa laesione per se orta sint, sive ipsi vulnerato sive aliis, reparanda sunt obligatione reali in quantum fuerint, saltem in confuso, praevisa.* Explicatur :

a) Ipsi laeso nullum dubium quod solvendae sunt, obligatione iustitiae reali et ex genere suo gravi, *expensae-in mbrbo factae* usque dum moriatur vel sanitatem recuperet, et omnia detrimenta quae in interiuptione negotii, cessatione laboris, etc., ei causantur. Ouodsi laesus non moriatur, sed *neque virium vel membrorum recuperet integritatem,* per se quotannis ipsi solvendum erit quantum indicio prudentum amittet lucri propter laesionem passam; sed praestat transactione rem cum eo componere, nisi sententia iudicis taxaverit

' Lessio, 1.2 c.9 η 155. Cf. tamen Luco, d.II n.3 aliter opinantem, pro obiigatione sci. iustitiae. *Expensas funer's* non tenetur solvere homicida, quia eodem modo alio tempore fieri debuissent.

summam laeso solvendam. Hanc obligationem potest laesus condonare.

b) Aliis diversis, qui cx morte vcl vulneratione laesi *damnum patiuntur,* tanquam ex causa per se cuius hic quoque effectus fuerit in confuso praevisus, reparatio debetur, computanda secundum condicionem invite damnificatorum et spem vitae quam laesus habuerit; ideoque non totum quod occisus vel vulneratus forte fecisset, cum sit incertum, sed spem talis lucri amissam, quae multo minus valet. Reparatio his familiaribus debita, satis rationabiliter computari potest *iuxta praemium* quod solvunt societates assecurativae vitae in similibus **adiunctis***Practice,* propter difficultatem determinandi quantitatem damni, licebit agere secundum sententiam thcorice minus rationabilem, et solvere familiaribus pro sustentatione quam ab occiso vel mutilato accipiebant, quamdiu non habent unde sustententur.

a) *Consorti, liberis et parentibus,* qui ab occiso vcl mutilato alimenta accipiebant, reparanda sunt damna quae realiter subeunt ex occisione vel mutilatione illius quoad convenientem sustentationem, saltem nisi ipsi media sustentationis aliunde habeant, et vulneratus non concesserit condonationem istius obligationis, distinctam a condonatione iniuriae personalis.

Nimirum: quidam volunt urgere obligationem *iustitiae,* quia vulnerator, relate ad has personas, fuerit *causa per se damni* moralitcr praevisibilis et praevidendi6; scd fortasse minus probatum est vulneratorem posuisse actionem iniustam in cos qui damnum patiuntur propter laesionem, quatenus largitorem indebiti beneficii eis abstulerit". Alii recurrunt ad *naturalem unionem* inter membra familiae in unam personam moralem, qua fit ut laesio capitis sit laesio membrorum7; sed inde non concluditur omnem iniuriam illatam uni ex membris infligi eo ipso omnibus membris aut personae morali, ut esset concludendum ad vim argumenti. Alii, ex unione familiari ostendere conantur *debitum sustentationis quasi patrimonio familiae inhaerere,* ct minime ab accidentali voluntate membrorum dependere, vcl arguunt *ex voluntate praesumpta* laesi, quae voluerit sustentationem familiae conferre; scd non apparet cur sustentatio cx pietate debita, iure stricto in patrimonium introdu-

4 Certe societati assecurativae, si forte respondeat coram familiaribus de morte vel mutilatione laesi, non totum debetur quod ea solvit, scd quod correspondet spei quam habuit solvendi minus vel nihil si casus iste non habuisset locum.

4 Aertnys-Damen, 1,816; TanquerEy, 1,534; Schilling, 11,463; Merkelbach, 11,376; Fanfani, II 313.

4 Cf. Vermeersch, 11,575. Sane si occisus fuisset suicida, in se occidendo non laesisset iustitiam erga uxorem, filios vel parentes quoad sustentationem ipsorum.

1 FerrerEs-Mondrîa, 1,841; Genicot-Salsmans, 1,566.

catur, nec constat voluntatem laesi posse conferre ius circa bona post mortem hypothetice possidenda*. Fortasse melior est ratio qua asseritur vulneratorem *ex iustitia* teneri erga omnes qui certo sunt beneficiarii victimae, nam "in usta causa damni est ille qui iniustis mediis bonum certum aufert, quia certitudo boni aequivalet iuri cuidam, quod mediis iniustis impediri nequit, sive illa applicentur donatario sive donatori" *.

Ex hac ultima praesertim ratione, praeter obligationem certissimam caritatis ex ponere suo gravem, *oblqatio quoque iustitiae commutativae incumbit vulneratori et occisori,* reparandi familiae damna quae in sustentatione patitur ex laesione illius qui uxoris, parentum vel filiorum erat naturalis sustentator, quia haec damna praevideri debuerunt. Sunt, tamen, qui obligationem hanc non urgent, *quando familiares habent unde vivant* ex propria fortuna vcl cx novis nuptiis viduae, etc.10; ct certo non urgenda est, si vulneratus reapse non sustentabat suos, sive ex impotentia, sive ex incuria, sive ex alia ratione; quia in tali casu damnificatio non fuit efficax. J I

Condonatio quam persona laesa fecerit, generaliter iniuriae realis et damnorum, a quibusdam ut *invalida* habetur quatenus comprehendit etiam iura familiae, quae sint a voluntate laesi independentia " ; verius tamen videtur contrarium, quia iura illa non existunt nisi dependentor a voluntate laesi, cuius officia a voluntate independentia non sunt nisi pietatis".

β) Aliis familiaribus qui ab occiso alimenta accipiebant, dem sunt reparanda, sed non ex iustitia, sive quia regulanem iustitiae urgent, si occisio vcl vulneratio causata fuerit *ex hac praecise intentione;* non quia cx intentione mutetur natura causalitatis, scd quia illi familiares strictum ius habebant ne propter talem intentionem talis actio perpetraretur 13.

y) *Pauperibus, amicis, causis piis,* quibus *occisus* vel mutilatus ex caritate beneficia impertiebatur, certo non debetur reparatio ex iustitia, nisi, secundum sententiam modo memoratam, fuerint directe intenta; sunt enim damna quae mere per accidens sequuntur in casu.

5) *Creditoribus* laesi, saltem si damnum eorum non fue-

* Lehmkuhl, 1,1179.

' Hevlen, *Tr. de iure et iustitia* p.697-698, diversas opiniones recensens.

'° Ferreres-Monoria, 1,842; Genicot-Salsmans, I 566; Merkelbach. 11,376; Loiano, 111,140,111. Sed minus logice, si argumentum ad probandam obligationem iustitiae sit demonstrativum.

n Sic v.irr. Lugo, d.II n.63; Lacroix. 13 p.2.· n.310; Waffelaert, 11,369; Ferreres-Mondrîa, 1.841; Genicot-Salsmans, 1.566,2 °; Ubach, 1,285.

12 Cf. S.Alfonsus, I 3 n.630; Molina, tr 3 d.85; Lessio, 1.2 c.9 n.158-159; Lehmkuhl, 1,1181; Noluin-Schmitt, 11.465 c; Versmeerch, 11,574.575 3.

u CT. Ferreres-Monoria, 1,842; TanquerEy, 111,536; Aertnys-Damen, 1,816,IV; Genicot-Salsmans, 1,566,3.°; l'anfani, 11,313.

rit directe et immediate intentum, similiter reparatio non debetur ex iustitia, tum quia cx bonis laesi, si quae sunt, erunt reparanda, tum quia, si laesus bona non habuerit, vix poterit constare damnum erga creditores fuisse efficax. Accedit quod generatim non erit neque praevisum. *Quoad societatem assecurativam,* quae damna sustineat, similem quaestionem proposuimus supra. Facilius in hoc casu liberatur vulnerator ab obligatione erga alios damnificatos, si coram eis respondet societas assecurativa, quia sic damnificatio erga illos non fuit efficax; quoad ipsapi autem societatem, videndum quo pacto lege positiva protegatur ad actionem erga vulnerantem.

Notetur sententiam mortis latam in homicidam satisfacere iustitiae *vindicativae;* officia, igitur, iustitiae *commutativae* per se eadem manent, nisi familiares aliique condonent.

§ 2. *De restitutione propter Itonum castitatis laesum*

S.Alfonsus, 1.3 n.640-659; Moliна. *Dr instita ct iure* tr.3 d.100-103; Lessio, *De iustitia et iure* 1.2 c.10; Luco. *De iustitia ct iure* d.1?-13; Carrière, *Dc iustitia* TH n.1347-1402; Waffelaert, *Dc iustitia* II n.370 381; Bailerisi-Palmieri, IIT tr.S þ.2. n.295-326.

963. I. Damna ex laesione castitatis: a) possunt ESSE multiplicia: a) *in ipsum corpus,* amissio virginitatis aut fidei coniugalis ; /?) *in totam personam,* infamia quae sequitur ex actibus obscenis etiam incompletis; γ) *in bona temporalia,* propter expensas eventualiter faciendas, ratione prolis conceptae, vel propter damna ratione potissimum defloralionis; *b)* afficiunt, autem, a) *ipsam personam violatam,* quae, v.gr. propter defloralionem, difficilius inveniet maritum »suae condicionis, vel propter conceptionem secutam expensas debebit facere tempore praegnationis, partus ct educationis prolis; *β) parentes, maritum aut filios,* qui in patrimonio detrimentum patiuntur propter expensas prolis fornicariae vel adulterinae/ diminutions©! hereditatis, etc.

964. II. Fieri possunt: a) MUTUO CONSENSU, sive sponte dato, sive sub promissione aut comnromissu alicuius rei faciendae, v.gr. ineundi matrimonium, et in tali casu neuter contrahit obligationem erga alium, nisi forte ad eventualem promissionem vel compromissum servandum14; &) per stuprum, sive stricte dictum, seu defloratio-

*« *Notetuti* tamen promissionem rnatrimoni informem non parere vim nisi sit sollemnis secundum c.1017. Semper nihilominus manet obligatio naturalis reparandi efficaciter damna iniusto causata, etiam per matrimonium, si hoc sit unicum medium reparationis; praesertim si promissum fuit ad extorquendum consensum, ct non dentur causae excusantes a retinenda promissione. Cf. Heylen, *Tr. de iure ct iustitia* p.703-704;

nem virginis invitae, sive late dictum, seu per violentiam physicam vel moralem in invitam[15] etiam non virginem et comugatam.

965. 111. Principium generale: *Damna quae ex laesione castitatis sequuntur resarcienda vel ferenda sunt in hunc modum*: a) ***stuprator*** *reparare debet omnia damna ipsi stupratae eiusve familiae, cum sufficienti praevisione causata, et* ***quidem*** *ante sententiam, si in eodem, post sententiam vero, si in diverso ordine satisfaciendum est;* b) ***adulteri et fornicantes ex mutuo consensu,*** *non obligantur ad invicem nisi jorte ad implendam condicionem sub q;ia fornicationem vel adulterium commiserunt, sed obligantur solidarie in damna quae aliis per se sequantur ex eorum peccato*ie. Explicatio patebit in expositione casuum singularium sequenti.

966. IV. In particulari: 1. *Stuprator non coniugalae tenetur:* a) ***ipsi*** *stupratae omnia damna obvenientia, in confuso praevisa, reparare;* b) ***eius parentibus*** *expensas, si quas faciant, tempore praegnationis, partus, lactationis;* c) ***proli*** *susceptae debet integras expensas quas faciat mater ad eius educationem.* Explicatur:

Ad a): *Pro virginitate,* eventualiter ablata, nihil sohi debet probabiliter in iustitia ante sententiam, quia bonis materialibus reparari nequit; utique vero *pro infamia* congrua reparatio dari potest et debet; *damna materialia,* ratione gestationis et partus subeunda, in privatione salarii, expensis diversis, etc., solus stuprator ferre debet per plenam indenizationem; *consequentias ordinis materialis,* si quas ex amissa virginitate realiter patiatur stupratalT, v.gr. in non inveniendo marito, vel non inveniendo pro sua condicione sociali nisi aucta dote, pariter ferre debet stuprato», sive offe rende ei nuptias, quas mulier non tenetur acceptare, sive augendo eius dotem congrua proportione, quin stricte teneatur acquiescere mulieri dotem respuenti et matrimonium exigenti cum stupratore, licet hoc valde commendandum sit tanquam medium aptissimum reparandi damnum et providendi proli[17]

[16] Cf. CH 458.464; CHP 443-444.

[15] Sed invita non est quae blanditiis, precibus et similibus allicitur, libera a metu.

[“] Cf. V.VANGHXLUWE, *De restitutione ob adulterium:* CollatBrug 44 (1948) 293-298.

[17] Si autem nullas patiatur, v.gr. quia profitetur vitam religiosam vel invenit facile maritum suae condicionis, etc., nihil ex hoc titulo solvendum est ab stupratore.

[w] *Obligatio contrahendi matrimonium* cum stuprata, quae naturaliter aut vi promissionis obligaret stupratorem, cessat ex multiplici motivo, potissimum si

Ad b): Mulieris minorennis curam et expensas gestationis et maternitatis generatim ferre debebunt eius parentes; ideoque eorum iura laesa attendenda erunt, sive ex non percepto labore filiae, sive ex dispendiis cum ea factis.

Ad c): Etsi stuprata ciusve parentes abundent mediis ad alendam et educandam prolem, stuprator tenetur integras expensas ex sua actione iniusta necessarias erga prolem satisfacere[18], dum mulier stuprata ex sola caritate et pietate obligatur ad curandam prolem, cum recursu ad virum pro exigendis mediis. Vir potest teneri, praeterea, ex caritate et secundum eius regulas, ad prolem agnoscendam, imo et ad legitimandam per subsequens matrimonium.

2. *Stuprator coniugatae:* a) *si proles sequatur, tenetur ipse solus ad prolis alimentationem et ad omnia damna resarcienda quae obveniant marito, uxori et filiis legitimis aut aliis heredibus;* b) *si proles non sequatur, vix tenetur generatim neque ad satisfactionem pro contumelia, quia eius praesentia, licet humilis et paenitens, potius ingrata erit marito et uxori inhonoratis.* Explicatur:

Ad a): Perinde est quod maritus et filii veniant in notitiam adulterii vel non, quoad ipsam substantiam obligationis. Haec extenditur: a) *respectu uxoris,* ad expensas et damna eius materialia in gestatione et partu ; *β) respectu patris,* ad expensas alimentationis et educationis prolis intrusae, si ferantur a matrimonio; γ) *respectu filiorum legitimorum,* ad compensationem in hereditate, si dc facto minus percipiant quam legitimam, vel, propter ignorantiam patris circa originem prolis intrusae, in bonis liberae dispositionis illius diminutionem patiantur.

Ad b) : *Infamiam,* si quae obveniat mulieri innocenti, certo reparare tenetur; contumeliam *generatim* non, propter rationem indicatam.

3. *Fornicantes ex mutuo consensu:* a) *si proles non sequatur, ad nihil tenentur;* b) *si proles sequatur, uterque tenetur:* a) *ad eam alendam et educandam ex pietate ct caritate, solidarie cum altera parte, saltem si non committatur*

stuprata postxnodum fornicetur cum alio, aut se finxerit virginem vel melioris condicionis cum talis non esset aut facile debuerit intelligere promissionem matrimonii ei factam ad obtinendam fornicationem fuisse fictam, aut si superveniat impedimentum dirimens, aut si nuptiae infelices praevidentur.

" Quodsi non satisfaciat, mulier ex caritate ct pietate tenetur propriis curis attendere prolem, salva actione in stupratorem.

brephotropheo, et per se etiam ad eam agnoscendam ct legitimandam; β) ad compensandam alteram partem pro dispendiis quae sola fecerit in educatione, renuente complice cooperationem, probabiliter ex iustitia stricta; γ) *si vir sit coniugatus, debet curare ut propter prolem adulterinam nihil detrahat filiis legitimis de portione legitima.* Explicatur:

Ad a); Sive mnilier fuerit virgo, sive non, scienti et volenti non fit iniuria; ideoque ad invicem nulla obligatione tenentur, dummodo mulier vere fuerit libera in consensu praestando.

Ad b, a) : *Obligatio pietatis et caritatis manifesta est* in genitoribus, quia commissio infantium brephotrophio ct eorum non agnitio et legitimatio, incommoda non parva affert ipsis infantibus; licet non raro erit ratio ea permittendi, ad evitanda maiora damna, quae in familiis fornicantium sequerentur, si educatio per ipsos genitores esset curanda 20.

Ad b, *β)* : Sententia fere communis non ponit obligationem unius erga alium, si alteruter obligationi pietatis deficiat, et sic obliget alterum ut ferat totum onus ipse solus; sed verius videtur contrarium, siquidem "ubi quis causa culpabilis est ut alia persona etiam cx alia virtute quam iustitia, puta ex pietate, obligetur ad maiora onera illius virtutis, ille iniuste augere onus illius virtutis censendus est, et ad restitutionem obligandus" 21.

Si, autem, mulier non habeat unde suam partem sustineat circa curam prolis, imo, etiam circa expensas gestationis et partus, ius habet exigendi cas a complice solidarie obligato, nam hac omnes ratione prolis exiguntur.

Ad c): Etsi parentes mulieris damna temporalia subierint, v.gr. faciendo expensas maiores ad dotandam convenienter filiam defloratam, complex illius nihil debet eis ex iustitia, cum neque ipsa mulier strictam iniustitiam committat in eos, et illae expensae maiores sint per accidens.

Nec ratio'ne dedecoris aut infamiae cx fornicatione obvenientis, resarciendi sunt parentes vel mulier complex, nisi divulgaverit cui-

x Si proles derelinquatur et in hospitio educetur, controvertitur utrum parentes teneantur compensare ex iustitia expensas educationis, si bona habeant. Contra Lugo, Carrière, Billuart, etc., negant non pauci eam obligationem, approbante S.Alfonso, 1.3 n.656. Quidquid sit de stricta obligatione, parentes *hortandi sunt* ut, si possint, aliquid, saltem per modum expiationis tradant hospitio. Imo ubi Instituta publica constituta non sint nisi pro infantibus parentum pauperum, divites deberent ex iustitia sustentationem infantis dere-

Λ Heylen, *Tr. de iure et iustitia* p.705.

pabiliter occultum crimen, quia infamia non sequitur cx peccato sed ex divulgatione eiusdem.

4. ***Adulterantes ex mutuo consensu:*** a) *si proles non* ***sequatur*** *ad nihil tenentur, nisi forte ad reparationem jamae vel honoris ad invicem vel erga compartem defraudatam;* b) *si proles* ***certo sequatur,*** *uterque adulter solidarie tenetur ad reparanda damna quae* ***sequentur*** *marito adulterae, filiis legitimis aliisve heredibus propter prolem intrusam;* c) *si dubium sit utrum proles sit adulterina necne, uterque liber est ab obligatione indemnizationis;* d) *si proles sit certo adulterina, sed* ***ignoratur ex quo patre,*** *mulier obligatur ad integrum damnum reparandum, nisi plures adulteri ex condicto inccrtitudinem paternitatis praeparaverint vel saltem cum eiusdem notitia adulterium perpetraverint.* Explicatur:

Ad a): Si alteruter adulterium, quod manebat ignoratum, manifestaverit, obligatur ad detractionem, quantum fieri possit, reparandam; ct praesertim ad manifestandum dolorem et petendam expresse veniam consortis iniuriati, qui ad notitiam delicti pervenerit, nisi commemoratio rei contumeliam apud eum augere videatur maxime ex parte adulteri non coniugis.

Ad b): Sicut dictum est dc stupratore coniugatac invitae, reparanda sunt omnia damna quae ex prole intrusa in familia obveniunt, tum marito inscio originis illius prolis, tum filiis legitimis vel aliis heredibus, qui propter eandem privantur de parte aliquota hereditatis. *Differentia* est in hoc, quod damnum ex adulterio cum consensu sustinendum est solidarie ab utroque adulterante 22. *Uxores,* tamen, vix obligationem habebunt manifestandi maritis suum delictum; nam praeter gravem diffamationem, maiora mala ordinis moralis excusant a tali confessione facienda. Sed eo magis tenentur ad vitanda detrimenta mariti et filiorum legitimorum per fietas donationes de propriis bonis fictamvc meliorationem filiorum legitimorum, etc., per diligentiam et laborem extraordinarium in eorum beneficium, per expensarum personalium diminutionem, etc. *Adulteri viri* reparationem dissimulatam facere possunt per mulierem adulteram, et practice neque ipsi tenentur se diffamare, quando haec via unica ad reparatio-

23 Tamen, si mulier adultera, valens facile separare prolem adulterinun t legitima, noluerit morem gerere complici id exigenti, videtur ipsa sola teneri de damnis quae sequantur cx eo quod talis proles supponatur marito, siquid® complex non est iam causa iniusta quoad haec damna. Expensas, tamen, erp prolem adulterinam etiam in hoc casu ferre debet pro sua rata parte.

nem pateat, propter incommodum magnum, et gravia mala moralia.

Ad c): Proles dubiae legitimitatis in foro tum interno tum externo praesumitur legitima, et consequenter eventualis adulter non tenetur ad expensas illius sustinendas -3.

Ad d): Quando dubium est eminam debeatur proles ex pluribus adulteris commercium habentibus cum muliere eo tempore quo a singulis eorum potuit generari: a) *si* c.r *conspiratione* egerunt, singuli tenentur in solidum ad prolem alendam et damna marito ct filiis legitimis compensanda, necnon et matri si vim in eam intulerunt; *β) sine conspiratione sed cum notitia commercii carnalis aliorum,* saltem duo priores videntur obligari pro rata dubii nocivi culpabiliter et efficaciter ab eis causati ·' ; γ) *si absque conspiratione et notitia adulterii aliorum* egerunt, sententia probabilis inultorum eximit eos ab omni obligatione restitutionis[23], contra plures alios qui verisimiliter eos obligant ad reparationem pro rata dubii, quia omnes iniuste egerint ct actio omnium fuerit causa cur damnificati nequeant reparationem exigere ab efficaci damnificatore 2C.

5. *Adulterini suae illegilimitâtis certo conscii per se tenerentur ad restituendam hereditatem et legata quae acceperint tantummodo ut legitimi, sed practice vix unquam ad hoc obligantur.*

Ratio est tum quia nec tenentur credere matri etiam sub iuramento eis revelanti originem spuriam in proprium praejudicium. tum quia manifestationem non possent facere sine gravi infamia propria ct genitricis, ad quam non obligantur, sicut nec ipsi adulteri.

a S.Alfonsus, 1.3 n.657; Luco, d.13 n.16-18; Waffelaert, *De iustitia* II n.324; Noldin-Schmitt, 11,472,5. Molina *(De iustitia et iure* tr.3 d.103 n.3) obRjat ad restitutionem pro rata.

* S.Alfonsus, 1.3 n.658; Luco, d.J3 n.24; Merkeluach, 11,294 C 2.°

23 S.Alfonsus, 1.3 n.658, quem sequuntur moderni plures ut Ferreres Mondrîa 'IΓ.785; Marc-Gester'»ans. T,«63: Melrkelbach, 11.294 C 2.°

M Sic v.gr. Molina, d.103 n.3; Laymann, 1.3 tr.3 p.3.· c.14 n.3; Ballf.rixi-Palmieri, **III** tr.8 p.2." n.325; Waffelaert. *De iustitia* 11,320-324; Prvmmer„ 11,148 c; Tanquerey, 111,545; Vermeersch, 11,592,3.

•C A P U T

De restitutione propter defraudata tributa

Auctoritas publica indiget mediis materialibus ad subveniendum necessitatibus publicis societatis et ad providendum efficaciter bono communi in protegenda libertate patriae, conservando ordine et iustitia, exequendis operibus utilitatis publicae, supplenda insufficientia inceptorum privatorum, etc. Haec media obtinet magna ex parte a civibus per impositionem tributorum. In his, autem, solvendis variae fraudes adhiberi solent, de (piarum moralitate indicium ferendum est ad definiendam obligationem reparationis vel secus.

S.Alfonsus, 1.3 n.614-617; I.essio, *De iustitia et iure* 1.2 c.33; Molina, *De iustitia et iure* tr.2 d.661-679; Luco, *De iustitia et iure* d.36; Laymann, 13 tr.3 c.3; Billuart, *De iustitia* diss.9 a.7; Ballemini-Palmieri, I tr.3 n.H'· 156; Waffelaert, *De iustitia* 11,414-426; J.IngenhlEEk, *La justice dans I'm pôt* (Paris 1918); P.Kehl, *Die Steuer in dcr Lehrc (1er Theologcn des Mil telalters* (Berlin 1927); Scailteur, *Le devoir fiscal* (Brujas 1950).

Summa rerum dicendarum: Occasione nacta, disserendum est de ipsa η. *t one* et *divisione* tributorum; de eorum *fundamento* et *condicionibus* Iustitiae de *obligationis cjristentia* et *qualitate,* de obligatione denique *reparationis.*

967. I. Tributum in genere intelligitur quidquid cives ex bonis suis auctoritati publicae (Statui, provinciae, municipio) in communem utilitatem tribuere obligantur; et accuratius distinguitur: *a)* tributum proprii· dictum, quod solvitur reipublicae quin civis aliquam praestationem specialem ab ea accipiat (impuestos), ct *b)* VECTIGAL, quod solvitur in retributionem alicuius servitii particularis a rcpublica praestiti (derechos, tasas).

Haec distinctio sub respectu morali habet momentum, propter diversa fundamenta iustitiae quae sunt in utroque casu l ; dubitari enim nequit quod iustitia comniutativa urget retributionem servitiorum ab Statu civibus praestitorum, v.gr. in servitio postali, in transvehendis mercibus, in itinerando per ferroviam Status, etc. Unde tributum proprie dictum:

968. II. Differt a *solutionibus fisco factis* propter contractum privatim cum eo initum, pro transvehendis personis vel mercibus in servitio curruum ferreorum, litteris in servitio postali, etc.; quae omnia manifesto obligant ex iustitia *comniutativa,* nisi forte quoad statuta quaedam minoris momenti, quae haberi possunt ut poenalia.

l Cf. J.Delépierhe. *Le devoir de l'impôt devant la conscience chrétienne.* NouvRevTh 74 (1952) 400 408; O.von Nell Brkuning, *Stc.uern:* St.iatslcxikon, V (Frib..rgo de Br. 1932) 109, Auctores classici scribebant rtiam de *forte nis* quae in confinibus regionum, occasione importationis y·! exportations solvebantur in “aduanis” et "fielatis”; neenon et de *gabcllis,* quac sinuktn significationem habebant atque *vectigal** pro mercibus cx uno in alium locum vectis solvendum.

v.gr. nc litteris inseratur pecunia, ne libris transvehendis immittantur litterae, etc.

969. III. Dividitur in: *a)* directum, quod immediate imponitur *Personis,* sive ratione bonorum determinatorum, tam mobilium quam immobilium, sive ratione artis aut negotii concreti cui vacant (contribuciôn sobre la renta), et dicitur: α) *personale,* si a singulis personis vel familiis exigitur secundum aliquam proportionem ad divitias mobiles possessas; *β) reale,* si imponitur propter bona immobilia, v.gr. agros ct domos, vel propter concessionem factam exercendi aliquam industriam vel negotium;

b) indirectum, quod non imponitur personis immediate, sed mediate propter certas merces, occasione mutationis iurium (diversos impuestos de derechos reales), fabricationis, venditionis vel usus (deiechos de consumes, diversos impuestos de utilidades), transvectionis in aliam regionem (impuestos de transportes, derecho dc aduanas, fielatos), etc.[*]

970. IV. Fundamentum tributorum proprie dictorum, quod simul naturam facultatis, limites et modum eam exercendi manifestat: a) False repositum est est ab aliquibus, sive in omnipotentia Status (schola hegcliana), sive in supremo dominio vel etiam condominio reipublicac (socialismus et communismus), sive in quodam contractu vel quasi contractu inter membra societatis ct societatem, fundato in servitiis praestitis vel assccurationc oblata; quae explicationes facile evertuntur, priores quidem cx vera notione alti dominii Status, posteriores vero quia, individualismo imbutae, insufficienter attendunt ad ampliores necessitates boni communis adimplendas, (piae non perfecte cum servitiis ab unoquoque cive acceptis, vel securitatibus unicuique tributis congruunt ,

b) derivatur I-X ipsa naturali necessitate societatis politicae obtinendi media materialia ad suum finem attingendum; quod ius praesertim exercet imponendo tributa tanquam onus non reale sed personale, immediate attingens cives, eosque obligans propter naturalem necessitatem quam habent pertinendi ad aliquam societatem politicam et conferendi dc propriis bonis quae ad bonum commune sint ħecessaria·

s *Tributum hereditatis* ab aliis habetur tanquam directum, quia immediate afficiat heredem propter hereditatem, ab aliis tanquam indirectum, quia exigatur occasione mutationis iurium.

» Cf. E.IIamm, *Zur Gnmdlegung und Geschtchte der* S-fcucrmOMl (I rueris 1008); A.JanSSEN, *Le fondement philosoph que du devoir fiscal:* I.pb 11ii.ov 2 (1925) 367-389; Oλόν Neel Brevning, *Stim-rpflicht* Staatslexikon ' (rri burgo dc Br. 1032) 123-128; A.DE Marco. *Del dovcrc fiscale oggt* «n *Dalla* C'^CCf.'îico,9 ni *^uDiti^ct iure* d 36 n.3-17 Extranei reipubbeae possunt esse obligati ad solutionem tributorum, propterea quod legibus quae wemi publico consulunt ct ipsi tenentur. Cf. A.vax Hove, *Lc'Jcj quae or* mi *Poblico consulunt:* EphThLov 1 (1924) 153-167.

971. V. Condiciones ad iustitiam tributorum requiruntur tres, sci. *legitima auctoritas in eo qui imponit, insta causa, debita proportio.* De singulis quaedam :

a) Legitima auctoritas, ultimatim quidem *suprema,* cui soli competit ius disponendi de bonis subditorum ad suum munus promovendum et ad assecurandum bonum commune, sed mediate etiam *consilia provincialia et communalia* secundum facultatem participatam quam accipiunt.

b) Iusta causa ad hoc reducitur, quod bonum commune seu publica necessitas aut vera utilitas cogit ad exigenda tributa, ut provideatur dignae sustentationi ipsius auctoritatis et ministrorum ac officialium necessariorum ad rectam administrationem reipublicae ; sumptibus ad religionem, culturam et artes promovendas, ad exercitum et publicam securitatem sustentandam, ad agriculturam, industriam et commercium evolvendum necessariis; reparationi aedificiorum publicorum et constructioni viarum publicarum; subventioni publicarum calamitatum, etc.

Ratione crao boni communis stabilitur, sed et limitatur, ius reipublicae et officium civium respectu tributorum, ideoque Status non potest ultra modum multiplicare tributa ad fines qui non sint vere necessarii aut utiles secundum capacitatem reipublicae communem, verbi gratia ad superornanda aedificia publica vel sustentandum nimium apparatum externum, excessivum numerum officialium publicorum, etc.[6]7 et tributa vere inutilia, nedum essent obligatoria, laederent ex parte 'Status iustitiam strictam, spoliando cives a parte suorum bonorum".

Applicatio: *'l'alia ac tanta tributa exigantur oportet,* qualia et quanta requiruntur, cum quadam amplitudine, ut immediate vel mediate cedant ad bonum commune; secus autem constat "nefas esse reipublicae privatos census immanitate tributorum et vectigalium exhaurire'"[7]. Inter aspectus iustitiae considerandos ille quoque est, ut in determinanda quantitate tributorum singulis imponenda ratio habeatur emolumenti a singulis cx societate percepti; sic ruricolae minora beneficia percipiunt ex bono communi quam habitantes in urbe, ideoque minori tributo gravari deberent[8].

5 "Jus enim possidendi privatim bona, cum non sit lege hominum sed natura datum, non ipsum abolere, sed tantummodo ipsius usum temperare et cum communi bono componere auctoritas publica potest. Faciat, igitur, iniuste atque inhumane, si de bono privatorum plus aequo, tributorum nomine, detraxerit" (Leo XIII Encycl. *R.N.* 23 11S90-91] 663). Auctoritas publica quae imponeret tributa sine causa aut mensura, peccaret contra iustitiam commutativam, cum cives ius strictum habeant ne bonis suis spolientur.

* Apprime observat Taparelli *(Saggio tcorico d diritto naturale* 1,1178) tributa inutilia nocere non solum particularibus, qua talibus, sed etiam societati et ipsi auctoritati; nam insatisfactio populi generat diffidentiam adversus auctoritatem, et ansam praebet inobedientiae etiam erga leges iustas.

7 Pius XI, Encycl. *Quadragesinfo anno* 23 (1931) 193.

F l'erspicaciter animadvertit Taparelli, *Saggio tcoretico di diritto naturale* I n.1178, tributa inutilia nocere non tantum privatis sed etiam ipsi socie-

c) Aequa proportio in imponendis tributis non solum exigit modo indicatam mensuratam moderationem, ne populus maius damnum patiatur ex tributis quam bonum reportet, sed etiam partitionem oneris tributorum proportionaiiter aequalem. Haec partitio duo importat: a) *generalitatem tributi,* quod, utpote onus personale cuilibet civi incumbens in ordine ad bonum commune, omnes solidarie afficiat neccsse est, exclusis per se exemptionibus realibus alicuius classis civium.

Quod tunc praesertim observandum est cum agitur de aliqua institutione sociali cui omnes recurrere debent, v.gr. de instructione primaria, ad quam nequit Status sine iniustitia colligere tributa quae applicet sustentandis solummodo centris officialibus, nam ita duplicatum onus imponit illis civibus qui filios in centris non officialibus educatos volunt, dum tribulationem ceterorum practice annullat per subsequens subsidium.

Sed aliquae exemptiones admittendae sitiit, tum *per accidens* pro illis qui non habent unde tributa solvant, cum ius alendi familiam anterius sit iuri reipublicae ad tributa, tum *apparenter* pro quibusdam civibus vel classibus aliunde bene merentibus dc rcpublica, verbi gratia pro familiis valde numerosis, quae plures filios dant servitio militari pluresque operarios industriae, pro officialibus publicis, ut hac exemptione stimulentur ad munus acceptandum ct fideliter gerendum, etc. Imo ipsa Ecclesia ciusque instituta, nisi iure divino eximerentur qua talia a civilibus tributis, eximenda essent ratione specialis servitii ab institutis ecclesiasticis reipublicae praestitis.*

β) proportionem congruentem cum condicione singulorum civium, "ita ut illi qui pluribus abundant plus contribuant per *tributum,* aut qui plus de communitate lucrantur, debitum *vectigal* solvant, et si causa aliquos singulariter spectat, ii singulariter graventur"10.

Haec proportio manifeste non servaretur si tributatio imponeretur indistincta *per capita* Melior ratio est ut attingan-

M:*.

tali ct auctoritati publicae; etenim murmurationes excitant, diffidentiae adversus actoritatem sunt seminarium, ad fraudes alliciunt, inobedientiae erga ipsas leges iustas favorem praestant.

• Cf. c.1495.1499. De consensu S.Sedis instituta ecclesiastica in multis concordatis permittuntur gravari tributis civilibus.

Jo Heylen, *Tr. dc iure ct iustitia* p.882. Ibidem, in nota observat: "Ubt officium a Statu praestitum non est mere ordinis politici sed potius talis naturae ut etiam a privatis praestari posset, seu ubi agitur de taxis proprie dictis, singulariter graventur ii quos res singulariter spectat. Inde recte prae ceteris pro posta et télégraphe onerantur ii qui hoc servitio utuntur, licet boni publici intersit ut cives facile ad invicem communicare possint; similiter aequum est ut parentes non pauperes expensas solvant pro instructione filiorum suorum quamvis reipublicae referat ut cives sint rite instructi". Cf. A.Crosara, *Dc tributis solvendis reditu minimo familiari immuni servato* Ang 26 (1949) 60-72.

tur *reditus,* et subsidiarie ipsum *capitale,* cx quibus capacitas singulorum exactius indicatur Sed attendendae sunt diversac circumstantiae ex quibus capacitas numerice eadem, realiter diversa est in diversis, v.gr. propter onus alendi maiorem familiam, propter valorem diversum capitalis, secundum pluies etiam propter originem redituum prout oriantur ex labore vel ex solo capitali, etc.[11][12][13]

Applicationes: 1. *Peccat auctoritas publica* cum exigit tributa *ultra exigentias* publicae necessitatis vel utilitatis, vel *pro illis finibus magnificentiae,* ornatus, etc., quos non patitur condicio rcipublicae generalis; nisi forte portio tributorum ad hos fines destinandorum exquiratur ab illis civibus qui utilitatem inde capient et fortunam ad talem luxum accommodatam habeant.

2. *Ad servandam aequam proportionem* attendi debet *condicio oeconomica* ct possibilitas singulorum civium, suppressa aequivalcntia materiali praestationum, adeo ut plus solvant divites quam pauperes, secundum exigentias iustitiae distributivac, excogitata aliqua norma vere rationabili proportionalitatis; similiter ad aequam proportionem pertinet, cum agitur de institutione pro omnibus civibus necessaria, ut Status non sustentet aliquam organizationem insufficientem vel inconvenientem pro multis civibus ope tributorum ab omnibus collectorum, sic enim cogit multos ad sustentandam institutionem sibi non aptam, et ad expendendam aliam pecuniam in organizanda alia institutione apta; sic v.gr. iniusta est attributio subsidiorum publicorum solis scholis officialibus, nisi eae sint vere sufficientes et undequaque commendatae ad instructionem et educationem civium, id quod nunquam obtinet; ideo subsidia debent distribui inter scholas quaslibet rectae institutioni civium dicatas, etiam privatas

11 *Ad determinandos reditus vel capitale.,* diversae *methodi* suppetunt, ut investigatio, aestimatio, declaratio iurata, etc. Circa hanc ultimam in ordine ad onera fiscalia cf. H.nu Passage, *Le fisc et la conscience. Le serment fiscal:* Et 182 (1952) 686-692.

12 Quoad modum attingendi reditus in tributatione, ait *Codex socialis Mcchli*-Mienjir a.124: "Como ideal, es prcferiblc cl impuesto unico y progrcsional sobre la renta. De hecho. parte de los recursos fiscales hay que pedirlos a los impuestos ndirectos, porque se soportan mâs fâcilmente y porque su exaeciôn no se presta a tantas vejaciones."

13 Quoad mensuram qua singulis tributa imponenda sint, alii, magis individualistae, propugnant tributum *proportionale* ad reditus, quicumque sint, v.gr. 5 %, sed hacc tributatio est multo gravior pro modestis fortunis quam pro divitibus; alii praesertim socialistae, volunt tributum stricte *progressivum,* quo augeantur taxae cum augmento redituum in diversis formis ct proportionibus, sed sic tollitur stimulus magnis capitalibus ct industriis, quorum ingentia beneficia, a quodam limite integra cederent Statui; ideo alii propugnant tributum *progressionalc.* quod crescat quidem cum capacitate oeconomica civium, sed ita ut proportio tributi decrescat quo magis reditus crescant. Cf. VermEERSCH, *Quaestiones dc iustitia* n.104; J.Creusen, *Droits et devoirs de l'Etat en matiore d'impôts* in Actes du VIe Congrès catholique de Malines (Bruselas) 12S-12\; A.Pxrego, *Il fondamento mctcconom.co del sistema progressivo dcll'in:· posta:* CivCat (1950) 111,614-624.

Ad rem Codex socialis Mcchliniensis a.123: "En cuanto cl bien corniin lo peiïnita, la justicia distributiva pidc que cl impuesto sea, no proporcional a las rentas, sino progresivo; pero no segûn una razon constante, sino segun una progresion que se conticne y jnodera para acercarse en la cuspide al unpuesto proporcional. Llamamos a este impuesto "progresional".

3. Una *ex condicionibus deficiente* tributa non iam sunt obligatoria sive ex toto sive ex qua parte condicio deficit, nam ct deficit in civibus debitum pietatis erga rempublicam. conferendi sci. opem ad eius egestatem sublevandam, et caret auctoritas publica titulo rationabili ad exigendam talem contributionem a subditis.

/n *dubio de existentia harum condicionum,* plurcs A \. olim tradiderunt praesumptionem stare in casu contra auctoritatem in favorem civium propter specialia adiuncta[14], quia sci. multa tributa fuerint nimia ex testimonio peritorum et insuper odiosa, utpote privantia cives bonis suis. Hanc praesumptionem applicabilem fuisse sub regimine absolutistico, in quo saepe aliqua ex condicionibus iusti tributi deficiebat, non autem nostris temporibus, cum tributa non imponuntur per solum principem sed ope deputatorum populi, existimant aliqui[18]; sed dicendum videtur apud nos quoque valere talem praesumptionem, eo magis quod frequentius certo constat Statum impendere tributa in sustentandis organizationibus haud necessariis pro bono communi, aut in exsequendis operibus utilitatis sive non generalis sive excedentis possibilitatem oeconomicam plurimorum contribuentium, aut absorbere initiativas privatorum, multiplicata ad hoc gravosa, inutili et saepe nociva organizationc burocratica, in qua non semel praeterea ingeruntur officiales qui in emptionibus, pactionibus, rebusque gerendis pro republica sibi partem pecuniarum non parvam addicunt; unde libenter subscribimus hanc observationem: "Si de rationabili pecuniarum publicarum usu magis securi esse possent, probi et catholici viri pecunias libentius conferrent et magis scrupulose in hac re agerent"[w], id quod similiter applicatur ad sententias moralistarum quae largiores videri possint.

Nec valet dicere in dubio praesumendum esse pro Superiore; potius melior est condicio possidentis, et ei qui petit competit probatio debiti, nec eadem fit praesumptio pro lege et pro tributis, cum tot motiva dubitandi de iustitia tributorum exurgant; accedit quod subditus non tenetur obedirc in dubio superiori, vitato scandalo, quando praeceptum est nimis difficile, et quod in dubio favendum est ei de cuius damno agitur.

972. VI. Principia: 1. *Auctoritas publica habet ius condendi leges tributarias obligantes subditos in conscientia.*

Auctoritas publica, intelligitur potissimum suprema quae curam habet totius communitatis; sed auctoritatibus quoque inferioribus, etiam municipalibus, demandari solet haec facultas, quo melius specialibus locorum singularium necessitatibus prospiciatur.

[14] Sic v.gr. Luco, d.36 n.86-91, quem approbavit S.Alfoxsus, 1.3 n.617, referens pro eadem sententia plures alios magni nominis ut S.Antoninum, Caietanum, Lessium, Sanchez, Molina, etc.

[18] Sic v.gr. Noldin-Schmitt, 11,314. qui tamen apponit limitationem, "nisi" aperta sit iniustitia, ut si regimen communisticum vel religioni infensum exaggeratis tributis sensim dominium privatorum vel Christianarum institutionum exhaurire velit". Cf. etiam Genicot-Saismaxs, I 573,11.

[w] Vermeersch, 11,528,6. Cf. A.Jaxssen, *Le devoir fiscal:* EphThLov 27 (1951) 105-113; G.Ermecke, *Aforaltheologische Grundsàtre sur Zoll-Moral und Zollgesetagebung:* ThG! 42 (1952) 81-96.

Habet ius; utrum illud exerceat, ct ferat leges tributarias morales, an solum poenales, inferius declarabitur.

Obligantes in conscientia, seu sub reatu peccati, quaecumque demum sit virtus ex cuius titulo sint urgendae, de quo inferius dicemus.

S.Scriptura habet diversos textus omnino favorabiles isti doctrinae: Mt 22.21: "Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari"; Rom 13,5-7 : "Subditi estote non solum propter conscientiam, ideo enim et tributa praestatis... Reddite ergo omnibus debita ; cui tributum, tributum ; cui vectigal, vectigal". Cf. etiam c.1504.1505 quoad tributa ecclesiastica.

Ratio est quia auctoritas publica, cum habeat ius et officium dirigendi societatem perfectam ad finem ipsius proprium, habere simul debet ius repetendi a subditis media necessaria vel utilia ad istum finem, quod est bonum commune. Iam vero, ad bonum commune promovendum auctoritas publica indiget bonis materialibus, quae non potest obtineri nisi per leges tributarias. Ergo quando exercet ius suum imponendi proportionatas contributiones, subditi habent veram obligationem illas solvendi, ortam ex ipso facto quod cives sunt, ideoque obligati ad concurrendum conservationi societatis 17.

973. 2. *Indicandae sunt res tribulationi subiectae, in hypothesi legis tributi solvendi iustae, si indicatio legitime requiratur ex dispositione superioris immediate obligantis in conscientia, plerumque non ex integro sed diminuta quantitate usu vel iudicio timoratorum probata.* Explicatur:

Quando indicatio rerum tributo gravandarum legitime expetitur, fideliter facienda est, si lex imponens tributa est iusta et obligat in conscientia ; etenim ad repetendum iustum tributum praerequiritur notitia rerum tributationi subiectarum, ideoque lex de tributis lata eodem iure cadcmque obligatione extenditur etiam ad fidelem istam declarationem, quae rationem habet medii necessarii, et ex iustitia legali praestanda est. Si vero lex tributationis fuerit *iniusta* aut

17 Cf Lessio, 7>c *iustitia ct iure* 1.2 c.3 n.56; Molina, *Dc iustitia et* tmr<· tr.2 d.674 n.3; Luco, *Dc iustitia et iure* d.36 n.38; Billuart, *Dc iustitia* diss.9 a.7 § 2; Azpiazu, *La moral del hombre de négocias* p.634-636; C.Scailteur, *Le divoir fiscal* (Brujas 1950); Merkelbach, TI.627; E.Hosten, *Dc nova lege fiscali:* CollatBrug 21 (1921) 134-138: G.Kiselstein. *Dc obliffatior.e solvcndi tributa-* RevEccIL 13 (1921-22) 316-332; H.nu Passage, *Les perplexités du contribuable croyant:* Et 186 (1926) 193-209; X., *Qu'cst-ce que Dmf>ôtf Oblige-t-il en conscience f:* L'Ami du Clergé 42 (1935) 513-526.

mere *poenalis,* obligatio declarationis directa et immediata nulla esset, deficiente titulo vel voluntate ad exigendam ipsam declarationem.

Plerumque declaratio non obligat ex integro; nam usus generalis fert ut *quarta vel etiam tertia pars* bonorum tribulationi subiectorum occultetur, ct nihilominus Status obtineat tributa sufficientia ad necessitates publicas; id quod demonstrat ipsum Statum, ex praevisione talis occultationis, augere taxam tributariam, ct non exigere ut tantum solvatur quantum secundum materialitatem legis solvendum esset ; imo, ncc posset hoc exigere, cum ex experientia nimium fore ostendatur.

Applicationes: 1. Qui in instrumentis emptionis-venditionis, in declarationibus bonorum patrimonialium, etc., minorem valorem declarant, *non agunt contra iustitiam* in fraudem legis tributariae, nisi disproportio sit enormis et usu non probata inter valorem rerum et declarationem factam. Imo, *ncc laedunt veritatem,* cum tales declarationes in his adiunctis significationem specialem habeant, valons sci. qui ex recepta consuetudine tributo subest.

2. *Si declaratio tumorum iurata exigatur,* primum examinandum erit num agatur dc vero iuramento ; deinde, etiam posita requisitione proprie dicti iuramenti, adhuc perpendenda erit vera mens interrogantis et iuramentum expetentis, ad quam attendere licebit in praestando iuramento, facta restrictione late mentali; quodsi cx circumstantiis et usu communi liceat occultare tertiam vel quartam partem bonorum tributationi subiectorum, licebit et sub iuramento in utilitatem fisci expetito eam partem celare, per assertionem quae in his adiunctis est *restrictio mentalis honesta;* neque enim Status potest rationabiliter exigere ut timorati cives improportionatum onus tributorum ferant. Quod minime extenderetur ad casum in quo declaratio iurata exigeretur ad tuenda iura heredum.

3. *Obligatio solvendi tribula, si quidem:* a) *certo intusia sint, nulla existit;* b) *dubie iusta, in ordine speculativo denegari possent, sed practice generatim solvenda erunt.* Explicatur :

Ad a) : Cum auctoritas publica non habeat in bona privatorum dominium directum ullum, sed possit solum ratione boni communis aequa tributa imponere, patet non solum illicite sed etiam iniuste agere, in exigendis tributis ultra convenientias boni communis, civesque posse ea denegare. Plures ut necessario iniusta habuerunt tributa rebus ad vitam humanam necessariis imposita, v.gr. pani, oleo, carnibus; rectius id theorice negatur, quia talia tributa vere communia essent, et si valde moderate exigerentur, gravatis aliis rebus ad

vitam superfluis, possent absolute servare iustitiam distributivam, licet minus convenientia appareant.

Ad b): *Quando tributa sunt dubie iusta,* ut supra dictum est, sententia speculative probabilis liberat ab obligatione ea solvendi, quia in dubio onus probandi iustitiam pertinet ad eum qui petit ; sunt quoque qui odiositatem legis tributariae invocant, minus attenti ad solidaritatem membrorum corporis socialis. Plures alii tenent contrarium quia praesumptio sit pro superiore, et quamquam haec ratio minus valida fortasse videtur, scandalum et maiora mala vitanda practice obligant ad huiusmodi tributa solvenda, nisi notabile damnum exinde imminens excuset.

4. *Facta ab auctoritate aequa determinatione tributorum solvendorum, et exquirentibus exactoribus, cives:* a) *non obligantur ad solutionem ex iustitia conimutativa;* b) *obligantur vero probabilius in conscientia ex iustitia legali quoad tributa directa, et* c) *sub sola poena quoad tributa indirecta.* Explicatur:

Exquirentibus exactoribus, non antea, ut communiter existimant cives, non renitente ipsa auctoritate, sed potius morem gerente tali opinioni in constituendis tot exactoribus.

Facta aequa determinatione; ante eam nulla videtur haberi obligatio solutionis in subditis, nam fiscus nondum usus est sua potestate reclamandi determinatum tributum, sed ad summum suam determinationem hoc faciendi manifestavit Imo, quando Status mittit exactores tributorum, cives possunt passive se habere et tributa sufficienter determinata non solvere donec exquirantur.

Ad a): Plurcs quidem AA., praesertim antiquiores, tradiderunt tributa, saltem plura, ex iustitia *conimutativa* esse solvenda, vi sci. quasi-contractus inter principem et subditos tacite initi, ex quo princeps se obligaret ad rectam gubernationem, subditi vero ad res pro bono communi promovendo necessarias, qualia sunt tributa, subministrandas1S. Invocabant

" Sic v.gr. S.Antoninus, Summa *thcol.* p.2." t l c.13 § 3; p.3.a t.8 c.4 § S; Caietaxus, *Summa, v.* Vect gal; Molina, <l. 674 n.3; Sanchez, *Decal.* 1.6 c- n.62; Lessius, 1.2 c.33 n.56-57; Lugo, d.36 n.38-39; Siorer-Bierbaum, II tr.S n.926; Billuart, *De iure ct iustitia.* diss.9 a.7 § 2, etc.; S.Alfonsus, qui plures citat pro hac sententia 1.3 n.616 in eam inclinat manifeste. Ex recention· bus citari possunt pauci, ut Prummer, 1,293; Aertnys-Damen, 1,831; Marrés *De iustitia* 11,196. Cf. ampliorem huius rei expositionem apud K.Wacnîr, *Du sittlichen Grundsàtse bceüglich der Stcucrfflicht* (1908) 20ss; item Merksl* bach, 11,628.

etiam aliquando titulum supremi dominii ex quo repeteret Status a subditis bona ad prosperitatem publicam necessaria.

At vero sententia nunc fere communis negat obligationem iu.rfi-*tiae comniutativae,* quia in societate non feudali nullus intercedit tacitus contractus, sed populus ex obligatione naturali concurrendi a : bonum commune societatis cui necessario annumeratur, debet subministrare subsidia requisita ad bonam gubernationem Nec dominium supremum Status huius est indolis, quae proprietatem bonorum ad cives perlinentium immediate possit sibi arrogare; sed est potestas jurisdictionis, quae habet ius exigendi praestationem rerum ad bonum commune necessariarum, sed non ius in res ipsas.

Ad b): *Obligatio iustitiae legalis per se praesumenda est* oriri ex legibus tributariis; etenim, supposita potestate obligandi cives ad solvendam iustam tributorum partem simulquc necessitate eorum in qua Status est constitutus, putandum est ipsum per sc urgere omnes titulos quos possidet ad exigenda tributa, ideoque veram obligationem conscientiae cx iustitia legali.

Hanc tenent quoad tributa directa plures ;recentiores' ct omnino probanda videtur, propter rationem indicatam seriae et efficacis vohintat s, quam habet legislator quilibet in eis exigendis quantum potest. Ideoque minus probandi videntur pauci illi qui etiam leges dc tributis directis poenales esse saltem probabiliter ċensent

Ad c) : Tributa indirecta, cum sint magis eventualia, ct facilius pateant exactoribus fisci, et saepe imponantur propter titulos qui etiam sine tributatione proficui sunt pro bono communi, iusto iure censentur imponi cx lege mere poenali ; ideoque sine reatu culpae moralis defraudari fisco per inedia non inhonesta 2l.

Dicendum ergo nobis breviter videtur: a) *Obligationem moralem ex iustitia conimutativa* esse negandam, rciccta opinione quae eam urgebat saltem pro casibus in quibus, post declarationem redituum faciendam cx iustitia legali, lex definierit quotam solvendam; sane ex iustitia legali obligantur subditi principaliter ad ea suppeditanda quae bono communi requiruntur, nec ullus intercedit contractus quem cives per deputatos suos mandatarios ineant cum gubernio, unde

” Sic v.gr. Ball Erini-Palmieri, I tr.3 η.148-150; Lehmkvhl, 1,1170; Waffelaert, *De iustitia* 11,420; MaUSBach, 11.2 $ 53; Noldin-Schmitt, 11,314-315; .Marc-Raus, 1,967; Merkelbach 11,627.

’· Sic Vermeersch 11,528; Genicor-Salsmans, 1,574; Ferixres-MondeIa, I,854; Ubach, 1,879, praeeuntibus Berardi, *Praxis confessam* 11,413; Cbollt, *Dr iustitia et iure* III,1010-1023; BuccXRONl, *Dr lege 232,* etc. Cf. etiam E.Ranvvez, *Dr lege tributorum:* CollatNamurc 17 (1922) 23-37; G.Kiselstein, *De~ obligatione solvendi tributa:* RevEcclL 13 (1921-2) 316-332.

:i Sic praeter AA. notae praecedentis plurcs alii, ut Noldin-Schmitt, II,315,2; Aertnys-Damen, 1,831,2.·

obligatio iustitiae derivetur, nec pleraque tributa rationem habere possunt taxae solvendae pro servitiis ab Statu praestitis[22].

Aliunde obligatio iustitiae commutativae eiusdemve transgressio occasione tributorum oriri potest in civibus erga Statum, sci. quatenus mediis iniustis cum impediant ab illis rationabiliter obtinendis, vel occulte ea detrahant postquam solverint, vcl exactores impediant in exeeutione officii vel corrumpant ut munus suum negligant.

β) Obligationem moralem ex iustitia legali, secundum mentem legislatoris, verius urgeri in dispositionibus tributariis, saltem circa tributa directa, ut fert opinio in dies frequentior inter moralistas et sociologos hodiernos[23,24]cum et necessitas promovendi bonum commune sic exigat et nimia facilitas in interpretandis leviter legibus ut poenalibus, sccum ferat relaxationem conscientiae moralis cum notabili damno ordinis publici; et praedicatoribus ac confessariis hanc curam putamus incumbere, ut reverentiam erga leges instas expergiscant in fidelibus eorumque conscientiam circa obligationes sociales stimulent ; nihilominus, dolenter agnoscendum est in aliquibus nationibus, nostra minime excepta, opinionem de obligatione mere poenali tributorum esse satis diffusam, eaque perdurante obligationem conscientiae immediatam non esse urgendam.

7) *Quidquid sit de obligatio'ne morali vel poenali tributa, solvendi,* qui habitualiter tributa in magna proportione defraudant, regulariter peccare dicendi sunt, tum propter dispositionem in qua solent esse, violenter resistendi investigatoribus officialibus, tum propter periculum in quod se et familiam coniciunt mulctarum multo graviorum.

5) *Eo facilius concedendum est,* licitam esse aliquam occultationem bonorum tributis subiectorum, quo freqentius nostris temporibus Status multiplicant tributa sine moderatione neque debita proportione, praesertim cum declarationes urgeant secundum interpretationem communem ; iam vero opinio communis fert ut in declarandis reditibus, iuribus successionis et transmissionis per contractus, etc, tertia circiter pars veri valoris apud nos, vcl etiam fere dimidia a pauperioribus defraudetur per occultationem quae habet rationem restrictionis mentalis, cui non solum contrahentes vel heredes, sed probabiliter ipsi notarii licite cooperari possunt[25].

22 Cf. Aürtiĸys-Da·xien·, 1,831; Bouquillon, *Th. m. fundamentalis* 228; Mukelbach, II 628; Waffelaert, *Dc iustitia* 11,419-420.

23 Cf. Baelerini-Palmieri, I tr.3 n.148; Cehmkuhl, 1,1170,111; Marc-Cu TERMAnn, 1,967,4.°; Noedin-Schmitt, 11,315 1; Ubach, 1,287; TanquerEi, III 562 c.

24 Genicot-Salsmans, 1,575 exigit declarationem "paulo supra dimidium"; Noddjn-Schmitt, 11,316 permittit occultare "partem quartam vcl tertiam", eiqut consonant Lehmkuhl, 1,1173; Ubach, 1,881; Tanquerey, 111,565; Azpiazv, *D moral del hombre de négocias* p.639-640.

x Cf. H.du Passage, *Charges ct fraudes fiscales:* Lt 214 (1933) 160-169. Nec tamen quaelibet artes ad liane occultationum adhibitae, immunes sunt a vero mendacio; sic v.gr., qui ad minuenda iura successionis producat syngrapham medici testantis se summam pecuniae accepisse multo maiorem quam reapst acceperit, committit verum mendacium. Cf. Genicot-Salsmans, 1,575. Et quoad cooperationem notariorum sunt qui eam illicitam reputent quia, quamvis non habeant officium curandi tributa sed conficiendi documenta authentica, talis praxis contribuit deformationi professionis et sic maius damnum causai bono cofiununi quam beneficium privatis. Cf. AfzriAZU, *La moral del hombre de* M-*gocios* p.640-641.

5. *Strictam iustitiam laedunt subditi qui solutionem tributi iusti tam directi quam indirecti evitant corrumpendo exactores vectigalibus praepositos.* Nam hi, vi contractus cum gubernio, ex officio obligantur ad fideliter evigilandum et ad tributa diligenter exigenda. Unde qui eos corrumpunt formales complices ipsorum fiunt in violatione contractus ex stricta iustitia obligantis adversus rempublicam. Tdeo tenentur etiam ad reparanda fisco bona sic de fraudata, quamvis secundo loco iuxta alibi declarata[2®].

Supponitur tributa exigenda a praepositis esse insta: si enim certo sint improportionata, excessiva vel alias indebita, possunt benigne agere iuxta aequitatem et *connivcre* civibus se defendentibus contra nimias exactiones, vitato semper scandalo; nec in paciscendo de hac aequa benignitate offendunt iustitiae, licet pactum huiusmodi dissuadendum est omnino, permissis spontaneis oblationibus quae sine scandalo nec periculo corruptionis admittantur.

6. *Cives qui tributa defraudant fisco sine corruptione exactorum, et sine violentia contra eos adhibita, peccant quidem, sed ad reparationem non tenentur, neque erga fiscum neque erga alios concives qui plus exinde fortasse gravantur.* Explicatur:

Peccant quidem contra iustitiam *legalem,* si agitur de tributis directis, ut nobis videtur; peccant etiam contra *caritatem* erga seipsos, et contra eandem iustitiam legalem, si defraudationem velut artem aut professionem exercere volunt, tum quia se animi, corporisque periculis ct ruinae fortunae totalis exponuntur, tum quia animum rebellem contra obligationes sociales fovent, tum quia facile incidunt in tentationem resistendi etiam armis adversus officiales publicos, in quo aderit stricta iniustitia licet quaestio sit de tributis indirectis ; nam etiam in tali casu Status habet certum ius exigendi mulctam a subditis in fraude deprehensis, iique debent se isti submittere sine violentia.

Ad reparationem non tenentur, neque quoad *Statum,* qui ex lege tributorum ius plus minus proximum *ad solutionem,* sed non immediate in re solvenda acquirit: neque quoad *alia membra* societatis, quae ideo fortasse plus onerabuntur, quia defraudatores non sunt causa, sed occasio talis onerationis, et proportionalem sustentationem vectigalium positive curare non tenentur.

[2®] Cf. Vermeersch, 11,528,5; *Pc iustitia3* n 128; Nouhn-Schmitt, 11,317.

7. *Exactores ipsi tributorum debent fideliter et diligenter exigere tributa iuste imposita, ratione tamen habita aequitatis.* Explicatur:

Fideliter et diligenter exigere tributa iusta ideo debent, quia ad hoc constituti sunt vi contractus ex iustitia stricta obligantis; ideo, nunquam possunt admittere pecuniam, nec quamlibet aliam inductionem tolerare, ut tributi legitime impositi et exigendi reductionem concedant, ut res tributo obnoxias inquirere omittant, etc.; et damna inde fisco causata reparare tenentur. *Excipitur* casus in quo tributa certo sint iniusta; tunc enim possunt et debent connivere civibus se defendentibus adversus nimias exactiones, nisi forte periculum sibi imminens damni improportionati sinat eos causam legis iniustae, sed non intrinsece malae, sustentare.

Ratio aequitatis habenda est in tractandis benignius pauperibus eosque cives, qui generatim ultra modum consuetum diligentiores sunt in solvendis tributis. Haec enim voluntas principis rationabiliter praesumenda est.

Applicationes: 1. *Graviter per se peccant contra iustitiam socialem: a)* cives qui habitualiter sine iusta causa defraudant in magna quantitate, sed ad restitutionem defraudatorum in praeterito non tenentur; ά) auctoritates quae tributa exigunt non vere utilia aut ca impendunt in sustentandis rebus aut negotiis quae non pertinent ad bonum commune, v.gr. factionem aliquam politicam vel sola centra officialia educationis; imo, in his habetur laesio etiam strictae iustitiae.

2. *Defraudatio moderata tributorum*[21] sive bona celando, sive minus pretium in contractibus vel minorem copiam hereditatis declarando, etc., licet non sit positive fovenda nisi agatur dc pauperibus, ruricolis, etc., *facile permitti potest,* tum propter aliqualem probabilitatem externam indolis poenalis legum de tributis, tum propter communem persuasionem et praxim, tum propter immoderationem auctoritatis in imponendis tributis, praesertim populationi rurali, quae ingentia servitia praestat societati et multo minora beneficia ab ea reportat quam incolae magnarum urbium.

3. *Laedunt iustitiam commutativam:* a) *exactores tributorum* qui munus quod acceperunt negligenter exequuntur, et tributa non exigunt quae ex quasi-contractu exigere deberent, nisi certi sint de eorum iniustitia; *β) qui eos impediunt* mediis iniustis, non mera occultatione vel mendaciis, ab exequendo officio, aut muneribus vel pacto efficaciter inducunt ut munus suum negligant", nisi sciant tributa esse certo vel vere probabiliter iniusta; sed consulere debent propriae securitati, ne sci. ex resistentia vel fraude patiantur maiora mala, et scandalo officialium vitando si eos ad connivcndum alliciant.

21 Cf. Hkylkn. *Tr. de iure et iustitia* p.885-886.888-889.

4. *Iriiustititie frequontinres er farte Status* in materia tributaria hae sunt· expensae inutiles vel minus necessariae, pro condicione oeconomica reipublicae; distributio subsidiorum sine respectu debit ad utilitatem communem, v.gr. in favorem determinatae organizationis Statui favorabilis; sustentatio burocratiac innecessariae et nocivae; intrusio statalis in negotiis, quae sufficienter ct utilius gerentur a privatis, sine tantis dispend is et cum efficaciore servitio boni communis. Aliunde augmentum tributorum non arguit usum eorum iniustum, nam expensae publicae, etiam in adiunctis ordinariis, mirum in modum nostris temporibus augentur.

974. In praxi pastoralim) IN FORO EXTERNO fi l l s in c irionibus, exhortationibus, etc., inducendi sunt ad leges tributarias cum debita aequitate fideliter observandas iuste ct serio eas aestimando; hoc amid nos eo magis est curandum quo moralis civica ct reverentia legum civilium nonnihil desideratur;

6) in foro interno: o) *ante factum* eandem normam servet ct ad solutionem inclinet iuxta exigentias boni communis; 3) *post factum* defraudationis non imponat restitutionem, nisi pactum fecerit pacnitens cum exactoribus tributorum, ct vi illius retinuerit aliquam summam secus tradendam; nam in hoc casu obligatur ad restitutionem, primo loco tanquam detentor rei alienae, secundo, autem, tanquam damnificator; 7) *inter defraudandum* severe urgeat tit a periuriis ct mendaciis, quae vere sint talia ct non restrictiones mentales, fideles abstineant, priora enim essent gravia, ct posteriora levia peccata 3; δ) non expedit regulariter de hac re in tribunali concrete exquirere, nam frequentius exinde bona fides paenitentium in malam converteretur, quin utilitas obligationis implendae obtineretur.

CAPUT VI

De restitutione propter defraudatam militiam

Sicut tributis ad promovendum bonum commune, Status indiget etiam militibus ad providendum securitati interiori et exteriori. Dicendum est igitur dc *lege servitii militaris* eiusque *vi in conscientia,* et eventual·' *obligatione reparationis* propter eam violatam.

WaffelaErt, *Dc iustitia* 11,142-443: Lehmkuhl, 1.1175-1177; Aertnys-Damen 1,834-837; Ferreres-Mondria, 1,856-858; Merkelbach, 11.628-630; Vermeersch, 11,530; Prummer, 1,295-300; Noldin-Schmitt, 11,318-321.

975. I. Servitium militare est *modus comparandi exercitum permanentem ope conductionis vel legis conscriptoriac.*

976. II. Praestari potest: 0) EX contractu conductionis, si quis ultro sc offert ct conscribitur ad militiam pro salario; *b)* EX CON-

a Sapienter monet Molina, tr.2 d.674 n-9 agens de consiliis in favorem paenitentium dandis, quod ea "summa cum dexteritate uti debent confessam, solum ne iugum sacramenti pacnitcntiae efficiant grave, et ne cogant restituere quod in conscientia non possunt, et ne viam salutis praecludant inultis etsi praecipiantur restituere, non restituent".

scriptione a legitima auctoritate intimata: a) *partiali,* in qua, licet omnes eonvocantur, non omnibus imponitur servitium, sed aliquibus sorte designatis cum vel sine iure alium suo loco substituendi, *β)* αηi-*versali,* in qua, omnes ad militiam apti convocantur ct ad servitium subeundum obligantur.

977. III. Principia: 1. *Auctoritas publica habet iun providendi securitati publicae, internae et externae, per leges militares quibus per se cives ex iustitia legali obtemperare debent, modo iustae sint.*

Ratio est: *quoad ius Status,* quia habet obligationem procurandi securitatem temporalem subditorum et defendendi rempublicam contra hostes sive interiores sive exteriores, id quod sine aliqua vi militari obtinere nequit; *quoad obligationem,* autem, civium, quia cx iustitia legali ea suppeditare tenentur quae ad bonum commune requiruntur, si lege iusta ad hoc in conscientia obligentur.

2. *Ut leges militares iustae sint tres potissimum conditiones attendere debent',* a) *ut non plures assumant vel obligent ad militiam subeundam, quam necessarii sint;* b) *ut coactos non conscribant nisi requirantur ad supplendum vcl complendum numerum sufficientem voluntariorum;* c) *ut iustitia distributiva attendatur, praesertim ubi lex conscriptionis particularis viget.*

Ad a): Tota ratio institutionis militaris est *securitas reipublicae;* ideoque, ubi ea non adsit Status vitare debet nationi dispendia quae sunt in sustentando exercitu innecessario. et singulos militantes liberare quantum possit a periculis moralibus in vita castrensi latentibus.

Ad b): *Si milites voluntarii haberi possint* sufficientes ad necessitatem publicam, iniuste privantur cives libertate providendi suis rebus domesticis ct statui vitae praeparando vel amplectendo, nisi forte rationes oeconomiae publicae aliquando suadeant conscriptionem particularem ad parcendum stipendiis. Hi·, if

Ad c): Status onera distribuere debet inter cives *proportionate ad capacitatem et meritum civium;* iam vero saepe *familiae numerosae* ferunt onus improportionatum, si omnes vel plures earum filii ad servitium obligantur, dum alii pertinentes ad familias paucorum filiorum, quae ceteroquin saepe minus serviunt bono communi et magis de eo participant, facile a tali servitio liberantur. Ideo Status prudenter provi-

dere debet ut onera huius legis aeque distribuantur, sive compensando aliis beneficiis familias quae plures milites dant patriae in conscriptione universali, sive determinando conscriptionem particularem per familias et non per capita, vel alia ratione apta. Similiter attendere debet ad *exemptionem assecurandam eorum* qui vel iure divino et ecclesiastico eximuntur a militia, ut sacerdotes, vel ipso iure naturali, ut filii alendis parentibus necessarii; etenim lex superior praevalere debet inferiori.

Application· 1. *Iniusta est lex convocans ad militiam tot cives* quot necessarii sint ad superandum apparatum militarem aliarum nationum finitimarum, suscitando aemulationem vel psychosim bellicam earum; sic enim imponuntur sumptus quos ferre non possunt cives vel ad alia multo utiliora ferre debent; et nedum auferantur e medio potius praeparantur occasiones novorum bellorum. Via efficacissima ad bella evitanda ct securitatem assecurandam saepius a RR.Pontificibus indicata est in confoederatione nationum fundata in fidelitate et iustitia*

2. *Sacerdos, religiosus et quilibet alius* legitime exemptus a servitio militari, dum examinatur ab officialibus circa aptitudinem, potest quaecumque sibi faveant ad obtinendam declarationem ineptitudinis *confingere;* ea enim habent rationem legitimae defensionis, et restrictionem late mentalem continent; imo, vitato scandalo per opportunam explicationem cxulantis obligationis, potest officiales inducere ad declarationem ineptitudinis.

3. ***Ex pario Status:*** a) *leges conscriptionis militaris* ***universalis,*** *in adiunctis ordinariis, facilius haberi possunt ut* ***mere poenales,*** *imo et iniustae;* b) *leges conscriptionis* ***particularis,*** *recte dispositae, probabilius urgent in conscientia cx iustitia leffali;* *c) systema* ***conductionis voluntariae*** *certo obligat conductos in conscientia;* d) *obligatio ex religione* ***vix*** *habetur nostris temporibus.*

Ad a) : *In adiunctis ordinariis* respublica ita ordinari et gubernari debet, ut non indigeat praesidio tot iuvenum quot conscriptione universali coguntur ad militiam. \7erum quidem est nostris temporibus insccuritatem universalem diuturnam facilius iustificari propter necessitatem instructionis, disciplinae et praevii exercitii in usu armorum comparandi, insuper indicium de hac insecuritate ad gubernium spectare, utpote quod activitatem cancellariarum unum plenius cognoscit; sed, iis non obstantibus, fortasse non iustificatur quod om-

* Cf. potissimum Bknxdictus XV, *Pacttn Dti munui:* AAS 12 (1920) *216;* Pius XII in pluribus nuntiis radiophonicia mundo datia, praeaertim in perri-(iliis Nativitatis Domini durante bello.

nes iuvencs apti per plurcs menses ct annos in castris retineantur extra casum belli immediati, cum tam magno detrimento morali et oeconomico, saepe inadaequate distributo, cum tot expensis publicis, cum tam exigua securitate, nisi forte crescat periculum pro patria.

Ideo assentiendum censemus plerisque moralistis Λ. qui legetn militarem statuentem conscriptionem *universalem* tanquam normam ordinariam, ut *mere poenalem vel nullam* habent, talem sci. cui liceat se subtrahere sine peccato per quaelibet media licita.

Ad b): Cum securitas, tam interna quam externa, rcipublicae aliquam vim armatam requirat, leges militares de conscriptione particulari quibus providetur huic securitati per media convenientia, sive sorte eligendo aliquos ex idoneis, assecurata simul aequa distributione per familias, sive singulos iuvenes per tempus sufficiens ad instructionem militarem ad castra successive convocando, sive alia ratione apta, habendae sunt ut intimationes voluntatis seriae, et quantum in se est efficacis, auctoritatis publicae; ideoque ut obligantes in conscientia ex iustitia legali, cum hacc obligatio possit imponi a legislatore, et in talibus adiunctis imposita censenda sit. Sic censent plurcs AA. recentiores, quibus assentiendum censemus ai.

Ad c): Oui se libera spensione obligaverit erga Statum ad militandum pro stipendio, sine dubio contraxit obligationem iustitiae commutativac ex tali contractu; nec potest eam refugere, nisi forte Status condiciones iniustas addat, vel castra sinat in condicione intolerabilium saevitiarum, gravissimorum periculorum moralium, etc., quae nec potuerunt nec voluerunt admittere milites conducti in contractu.

Ad d): Motivum iuramenti a militibus praestari soliti, generatim non proponitur Deus, sed honor proprius vel vexillum nationale. Ergo obligatio religionis ex eo non exurgit. *Epikeiae et legitimis excusationibus eo facilius erit* locus. quo lex minus consulat aequitati et iustitiae.

4. *Ex parte militum:* a) *qui sunt conducti, cx stricto*

M VermeeRSCH» 11,530 scribit: “Leges quibus imponitur (militia) communiter pro poenalibus habentur eo magis quod ab aequalitate iustit ae satis recedere videantur”. Hoc, quatenus ad conscriptionem universalem applicatur facile admittitur generatim a moralistis, ab aliis quia lex sit probabiliter iniusta et inde non obligans (v.gr. FebbERES-Mondrîa, 1,858), ab aliis quia saltem habenda sit ut poenalis. Sic v.gr. Aertnys-Oamen, 1,836; Genicot-Saesmans, 1,576; Ubacr, 1,287. Severius alii, ut Prümmer, 1,298-299

31 V.gr. Prümmer, 11.297; Marc-Ravs, 1,972; Waffeeaert, *De iustitia* 11.115; Merkelback, 11,632; Wouters, 1,1060.

iustitia obligantur iuxta clausulas conductionis; b) *qui convocantur conscriptione particulari per se ex iustitia legali tenentur concurrere ad castra;* c) *qui convocantur in adiunctis normalibus conscriptione universali, non peccant si convocationem per media honesta eludant;* d) *qui, imminente vel inito bello non aperte iniusto convocantur, obligandi sunt ad arma capienda in defensionem patriae.*

Ad a): *Adest in casu contractus onerosus,* in quo singuli contrahentes ius in aliquam rem pro alia acquirunt; ergo dum altera pars non resiliat a sua obligatione, altera tenetur ad onus acceptum sustinendum.

Applicationes: i. *Miles conductus ab Statu* pro stipendio fideliter militare debet ad illius servitium, dum accipiat stipulatum stipendium sub condicionibus vitae castrensis a se admissis et sub aspectu etiam religioso tolerabilibus.

2. *Miles conductus a particulari* in propriam substitutionem, tenetur pro eo militare et secus omnia mala forte ipsi causata ex desertione reparare, nisi forte condiciones castrorum intolerabiles vel gravissime periculosae evadant; tunc, enim, habet motivum fugiendi, quia noluit pro talibus condicionibus conduci, et solum pretium pro rata temporis quod superest refundere debet; imo, neque eam, si ille cui substituerat exemptus maneat.

Ad b): *Obligatio militandi ex iustitia legali in casu generaliter constat,* ex dictis cum sententia nobis probata. Sed iustitiam commutativam non laedunt refugientes, neque erga Statum unquam, neque erga alios qui ad desertionem ipsorum supplendam forte convocabuntur, siquidem isti subrogantur ex legis dispositione, non quia desertores posuerint causam per sc efficacem subrogationis. *Excipitur* casus illius qui, ad militiam vocatus, fraudibus aliisve mediis illicitis obtineat ut alius, sorte quidem ante ipsum indicatus, sed lege vel iure superiore a militia exemptus, nihilominus militiae adscribatur ut, clauso sic numero, ipse liberetur; nam in hac ratione agendi laedit strictum ius alterius, et respondere debet de omnibus damnis cum praevisione illi causatis.

Applicationes: 1. *Qui fraudibus decipit medicum aliosve officiales,* ut immunis declararetur a servitio militari praestando, non peccat contra iustitiam *commutativam,* quamvis alius loco ipsius ad militandum constringatur, tum quia ille alius non habet ius exigendi ut sorte prior designatus militiam non effugiat, tum quia deceptio officialium non est causa efficax et per se convocationis alterius®.

32 Severius plures. ut Marrés, *De iustUia* 225; Bvccekoni, II·,1386; Berardi, *Praxis confessorii* 11,418; Prümmer, 1,301, etc.

Imo neque peccat contra iustitiam *legalem,* si agitur de evadenda lege conscriptionis universalis extra casum belli, vel etiam conscriptionis particularis quae sorte designatos, demum post experimentum approbatos, vocat ad castra.

2. *Qui sorte ad militiam designati, officiales publicos corrumpunt* ut inepti declarentur, ex ratione modo data non peccant contra iustitiam commutativam adversus alium, forte eorum loco subrogandum ; peccant autem saltem contra iustitiam legalem cooperando peccato huius condicionis commisso ab officialibus, itemque contra caritatem ; imo, plerumque etiam contra iustitiam commutativam cooperantur, quia officiales illi vi muneris solent obligari ad dictamen obiectivum ferendum ; sed etiam in hoc casu quaestio vix erit de reparatione damni, quia generatim efficax damnum nullum causatur". Est qui dicat communiter tradi contrarium M, "quia efficaciter incitant illos ne impediant damnum aliorum, quod cx officio impedire tenebantur, iustum iudicium proferendo", sed, ut opinamur, officium officialium publicorum non est in casu ad impediendum damnum aliorum.

Ad c) : Sive lex conscriptionis universalis sit iniusta in adiunctis normalibus, sive mere poenalis, non imponit obligationem moralem directam servitii praestandi, ideoque quaelibet media honesta adhiberi possunt ad illud refugiendum, salva lege caritatis erga seipsum ct familiam, propter sanctiones quae imminere possunt desertoribus.

Ad d): *Convocatio facta propter necessitatem* boni communis urgentem attendi debet ab omnibus subditis, etiam cum gravi detrimento particulari, cum bonum commune ei anteponendum sit ; idque tum ex *pietate* erga patriam, tum ex iustitia *legali,* tum etiam ex *caritate* erga seipsos et familiam, propter sanctiones secus imminentes. Deserentes militiam in his adiunctis, per se tenentur redire ad castra; sed in praxi facile *excusantur* propter gravitatem sanctionis subeundae, quin notabile subsidium eorum praesentia conferat ad defensionem patriae periclitantis.

978. Applicatio: *Recusatio servitii, praetextata obiectione conscientiae* qua nonnulli servitium militare detrectant, praesertim tempore belli, tanquam malum quod nostra aetate non possit esse iustum, sic indicanda videtur:

a) Obiector conscientiae si : a) *errore invincibili certus sit* dc illiceitatc servitii militaris, illud sponte suscipere nequit; β) *errore vincibili laboret,* debet illud deponere et servitium praestare; 7) *dubitet vel opinetur* illud esse probabiliter malum, potest et debet formare conscientiam subiective certam de hceitate servitii lege prae-

M Cf. Lehmkuhl, 1,1177; Genicot Salsmans, 1,377; Waffei.akrt, *De tuititu* 11,443; ViLLADA, *Casus conscientiae* II p.323-325.
u Aertnys-Damen, 1,837.

scripti, illudque sponte adire, saltem ex cantate erga seipsum et familiam ;

b) Ipsa auctoritas, autem: a) *opportune praevideat* has obiectiones eisque dissipandis provideat, obtenta auctoritativa declaratione de possibilitate belli liciti, saltem defensivi, etiam nostris temporibus, dum ordo iuridicus internationalis non erit efficacius constitutus; *β) potest cogere obiectores* ad militandum, quatinus bonum commune ita exigat, curando ut illi sibi persuadeant non competere cuiusque criterio iudicium de iustitia belli concreti

" Genicot-Salsmans-Gortebecke, 1,577,111. Cf R.Hrouiliard, *L'objection de conscience:* Et 215 (1933) 580-600; P.Dvdox, *Les objecteurs de* .nj.ioiu ibid. 202-216; J.Fleischer, *Die Kriegsdicnstvenccigerung* (Iribur^u de Suiza 1949; M.Fabrecas, *De sic dictis obicctoribs conscientiae* PcMorCanl 1 38 (1949) 34-51; A.de Soras. Le *problème de l'objection dt* ivnjfunc, RevAct Pop (1950) 241-255. Cf. etiam DocCat 47 (1950) 519-546.

De octavo praecepto

Non falsum testimonium dices (Mt 10,18).

979. Hoc mandatum versatur circa *bona externa animi,* quorum nraecipua sunt veritas, fama, honor. Est autem simul positivum el negativum. Quatenus negativum prohibet tum *falsum testimonium,* sive intra sive extra indicium, tum *mendacium* quodlibet, quod opponitur veritati per defectum, tum *verbalem laesionem* iustitiae *famae, honoris, secretorum,* quae opponuntur veritati per excessum tanquam indiscretae manifestationes veri. Quatenus affirmativum praescribit rectum usum signorum quibus communicationem cum al is fovemus, exercendo sci. veracitatem et fidelitatem, quibus homo talem se vita et sermone prodat coram aliis qualis est. et implicite promissa exequatur.

Difficultas non parva exurgit occasione mendacii, quomodo satisfaciendum sit obligationi celandi aliquam rem, si hoc fieri non possit nisi per manifestationem falsam; cui etiam quaestioni in principiis de mendacio attendendum erit, et pro posse satisfaciendum.

Dicemus ex ordine: capite I dc *veracilate,* et de *mendacio* quod ei opponitur per defectum, ubi etiam de *occultatione* veritatis protegendae, quando interrogatio ponatur circa eam; capite II, de *diffamatione* tum interna per vanam suspicionem ct indicium temeralium, tum externa per *detractione,m,* quae est excessus, per *calumniam,* quae est defectus veritatis, ac de *contumelia;* denique, capite III, de obligatione *secreti* quae violatur per excessum veritatis. In singulis punctis exponuntur *notiones, divisiones, principia* moralitatis.

CAPUT I

De veracitate et mendacio

Duobus articulis expediemus tractationem altero de *veraeitate,* altero de *mendacio.*

S.Thomas, 2-2 q.72-74.108-113; S.Alfonsus, 1.3 n.157-171.962-1003; Genicot-Salsmans, 1,413-418; M-ERKElbacH, 11,849-874; Noldin-Schmitt, 11,634-672; Aertnys-Damex, 1,993-1038; Vermeersch, *Dc mcndaco:* Greg l (1920) l1-40.425-474; Hürt-AbEllÀn, *De prcccptis* 11,501-537; A.KErn, *Dic Liigc* (Graz 1930); M.Leorus, *De mendacio:* PerMorCanlat 32 (1943) 5-60.123-171; 33 (1944) 5-60; 34 (1945) 157-209.

A KT ICULU S I

DE VERACITATE

980. Veracitas est *virtus moralis, pars potentials iustitiae, inclinans ad conformitatem inter verbum mentis et verbum oris in manifestationibus servandam.* Dicitur:

Virtus moralis, nam licet cognitio veritatis pertineat ad intellectum, eius manifestatio externa per verba vel facta pertinet ad voluntatem quae movet ad usum organorum et membrorum exteriorum, servato medio tum *rei* cx parte obiecli, tum *rationis* ex parte actus manifestandi veritatem'.

Pars potentialis iustitiae, nam manifestatio alicuius in vita ct sermone talis qualis est secundum rcalilalcm, pertinet ad virtutes quae sunt erga alterum debitae; debitum, tamen, quod veritas attendit, per se non est debitum *strictum,* sed debitum tnoralc *cuiusdam honestatis,* cx qua singuli homines debent sibi ct proximis ct societati ut utantur naturali loquendi facultate, in quantum requiritur ut honestas conversationis humanae integra esse possit, ct ad natura lem finem propter quem est data; cx indole quippe sociali homo "dcbef cx quadam honestate veritatis manifestationem aliis hominibus, sine qua societas hominum durare non posset"12

Conforrnitas inter verbum oris et verbum mentis, m qua est veritas moralis, exigit ut signa externa adhibeantur quae referant mentem loquentis, sive haec sit ordini rerum conformis, ct tunc aderit veritas logica simul et moralis, sive sit difformis, et tunc veritas moralis icferet aliquam falsitatem logicam.

981. Obiectum veracitatis: *a)* MATERIALE, *sunt signa externa,* verba vel facta, quibus mens manifestatur proximo, exhibendo eam aequalitatem inter verbum oris ct mentis quae ex honestate debetur ia vita sociali ; *b)* formale, est *honestas* huius aequalitatis.

982. *Vcracitas obligat per se tantum sub levi,* consentientibus theologis, ct patet ex dictis superius de debito morali quod habet pro obiecto, ex honestate qua unus homo debet alteri sinceritatem in communicatione. Potest tamen evadere insinceritas *grave* peccatum per accidens, c.r *alia virtute* simul graviter laesa, v.gr. iustitia vel caritate.

Ad voracitatem tanquam partes eiusdem integrates reducuntur: *a)* simplicitas "quae facit intentionem rectam, excludendo *duplicitatem* qua aliquis aliud ostendit exterius ct aliud habet in mente"1; *b)* fidelitas, quae voluntatem inclinat ad promissa sincere exequenda, facta verbis promissoriis conformando.

1 Cf. S.Thomas, 2-2 q.109 a.1-3.
2 S.Thomas, 2-2 q.109 a.3 ad 1.
» Mxrkelbach, 11,849; cf. S.Thomas, 2-2 q.109 a.2 ad 4; q.1 1l a.3 ad 2.

983. In praxi memoria ct corde teneant moderatores animarum graves admonitiones R.Pontificis circa necessitatem sinceritatis ct fidelitatis in vita sociali hodierna desideratae. Nimirum: "Stigma quod in fronte gerit nostrum tempus, quodque causa existit disgregationis atque decadentiac, est *tendentia t» dies magis aperta ad insinceritatcm.* Defectus voracitatis qui non est merum medium occasionale, evasiva transitoria contra difficultates et obstacula impraevisa, sed recursus systematicus, ad modum cuiusdam strategiae in qua mendacium, transmutatio verborum et factorum, deceptio adhibentur tanquam consueta arma offensiva, et quidem expedite, a nonnullis qui de sua habilitate gloriantur; adeo invaluit coram oculis eorum oblivio cuiusvis sensus moralitatis, tanquam elementum integrans technicum modernam... Ecclesia non potest non denuntiare errorem et tollere larvam fabricatoribus mendaciorum" 4.

Hinc, cum ipso R.Pontifice et cum Ecclesia pastores animarum omni ope promovere debent renovationem istius sensus moralis "fidelitatis sci. ct veritatis in societate humana, conscientiae de responsabilitate circa bonum commune..." Agitur nempe "non tantum dc externo defectu characteris, sed de *gravi morbo interno,* de intoxicatione spirituali" animorum, a qua magna ex parte proveniat anemia religiosa nostrae societatis ".

ARTICULUS II

De mendacio et restrictione mentali

Deus indidit homini naturalem facultatem communicandi cum aliis ea quae ipse indicat ct sentit. Haec communicatio est huic necessaria, sive ut personae, ad evolutionem et perfectionem sibi congruentem, sive ut naturaliter sociali, ad commercium cum aliis hominibus et ad vitam socialem sibi necessariam. Debet autem homo tum sibi tum aliis hominibus, tum ipsi societati, ut *utatur* hac naturali loquendi facultate in quantum requiritur ad naturalem finem propter quem data est, et ut *non utatur* contra eius internam structuram, et sic contra finem operis intrinsecum, a Creatore intentum cum hominem tali facultate donavit.

984. I. Mendacium est *locutio contra mentem,* secundum definitionem a S.Augustino datam et a traditione theologorum communiter acceptam. Dicitur:

Locutio, sci. non merus actus physicus sermocinationis, externa signa proferendo sine assertione mentis, sed externa manifestatio asseverativa animi, alteri facta, spondendo implicite conceptum interiorem consonare enuntiationi exteriori. Quia manifestatio haec asseverativa fit plerumque *verbis,* di-

* Plus XII. *Allocutio radiofhonica:* AAS 40 (1948) 9-10.
» Pius XII, *Allocutio;* AAS 39 (1947) 428,5."

citur locutio; sed potest fieri similiter *quibuslibet signis* ex-, ternis aptis, v.gr. gestibus, nutu, etc.

Contra mentem, sci. asseverando coram aliis id quod interne indicatur falsum. Itaque "supponit *verbum mentis,* quod exhibet rem alteri manifestandam; dicit *us;.m medii externi* apti, quo hoc verbum mentis ad extra de facto manifestetur (verbum oris); significat hanc internae mentis ad extra manifestationem *dirigi ad alterum* eum in finem ut alter de mente loquentis edoceatur, seu signum externum alteri exhibetur tanquam continens loquentis mentem" e.

Quatuor elementa distingui possunt in conceptu mendacii : a) *voluntas dicendi* falsum, seu proferendi verbum oris quod discrepat a verbo mentis; b) *usus signi externi* sic discrepantis; c) *intentio decipiendi;* d) *deceptio* correspondons. Ex his elementis ultimum, seu deceptio interlocutoris, certo non pertinet ad essentiam mendacii ; tertium autem, seu intentio decipiendi, secundum thomistas pariter non est dc essentia sed dc perfectione, adversantibus scotistis, iuxta quos sine tali intentione, saltem implicita, nemo scienter et serio profert falsum, neque ioci causa; nam si quis sciens volens eligit signa manifestationis per se inductiva erroris apud audientem, nequit non intendere saltem implice huius deceptionem '.

Definitionis mendacii reformationes vel amplificationes in sensum grotianum (cf. infra, n.988,2) tentatac sunt a diversis auctoribus catholicis, inde praesertim a fine sacculi XIXe, ita ut admittere velint mendacium psychologicum seu falsiloquium quod nemini noceat, loquenti autem vel alteri personae sit necessarium ad damnum magnum avertendum'; unde mendacium definiendum sit "locutio contra mentem cum intentione decipiendi cum qui *ius* habet ad veritatem"10, vel "negatio veritatis *debitae"* ", vel etiam "deceptio tw- *iusta"* ", vel "locutio contra mentem *communicabilem"* seu negatio

• Hürt-Abellân, *Dc principiis* 11,502.

T *Ex interpretatione* S.Augustini (cf. *Enchiridion* c.22: ML 40,243; *De mendacio* c.4: ML 40,491) falsa ut videtur, quia apud eum intentio decipiendi significat voluntatem dicendi falsum (cf. WaffelaERT, *Dissertation sur la malice intrinsèque du mensonge:* NouvRevTh 13 [1881] 485) *et cx traditione* scholasticorum priorum, qui talem intentionem decipiendi frequentius habuerunt ut essentialem mendacio (cf. A.Landgraf, *Definition und Sundhaftigkeit der Liigc nach dcr Lehre dcr Ervhscholastik:* ZkTh 63 (1939) 58-85) saepe includebatur in notione haec intentio decipiendi. Sed inde nihil potest concludi in favorem notionum recenter propositarum de quibus in textu, cum per haec verba nihil aliud significare voluerint scholastici nisi intentionem fallendi aliquo modo comprehendi in mendacio, quatenus conscie eliguntur signa manifestativa quae per se ad errorem inducunt, quidquid sit de mente explicita vel implicita inefficaci loquentis. Imo differentia inter thomistas (cf. S.Thomas, 2-2 q.110 a.1 c et ad 3) et scotistas (cf. Scotum, *In III* d.38 q.un. n.6) potius videtur in re lis de verbis, et priores negare videntur intentionem *explicitant* decipiendi pertinere ad essentiam mendacii,, dum posteriores hoc affirmant de implicita.

B Iam saeculo XVIII fuit unus alterve, mediocris notae, cui illa definitio non displiceret. Citantur A.DE Gènova, *Christiana theologia* 1.4 c.5 5 4-5. et imprimis Cl. Bolgeni, in Mélanges théologiques de Liège, 4 sér. (1850-1851) 406-413 et *II possesso* c.48.

• Cf. A.Tanquerey, 111,383.

'° Cf. RevClerg 22 (1900) 530-536; DivThom (Pi) 39 (1936) 3-14.

11 Cf. RevClerg 93 (1918) 79.329.

" Cf. L.Piat, Appendix IV ad Van der Velden, *Principia theologiae moralis* I.

veritatis communicabilis", vel "locutio contra mente *libere* expressa"[34], vel, "denique falsiloquium *communi sensu* reprobatum"[35]. Quae omnes, aliaeque similes definitiones, ideam fundamentalem mutuantur a conceptu quem Groi ns olim expresserat, repugnantibus moralises catholicis. Dc eis inferius indicium manifestabimus.

Opponitur veritati, quae est conformitas inter verbum mentis ct verbum oris. Fieri quidem potest ut verbum mentis non respondeat ordini rerum, et tunc aderit in indicio mentis falsitas sensu *logico,* sed verbum oris quod sit conforme verbo mentis erroneo, in sensu *morali* est verum, et in casu non habebitur mendacium sed error, quia falsitas sit mere materialis; *sicut e contrario* verbum oris quod sit difforme verbo mentis erroneo, reddet veritatem secundum sensum logicum, sed in sensu morali erit mendacium, quamvis non habebitur error materialis [10].

985. **II. Differta:** a) dissimulatione, quae est manifestatio acquivoca, praesertim per signa, ad occultandam veritatem ;

b) AMPHIBOLOGIA seu ambiguitate sententiae consulto adbibita, quae est locutio cx sc habens duplicem sensum, alterum magis obvium quem loquens praevidet percipiendum ab interlocutorc, alterum minus communem ex circumstantiis perceptibilem, quem loquens intendit exprimere ; haec si petatur ex homonymis verbis dupliciter significantibus, recte dicitur *aeqtiivocatio;*

c) restrictione mentali, de qua expressius est dicendum separatim.

986. **Restrictio mentalis** est *coarctatio sensus obvii alicuius sententiae,* seu actus mentis quo quis verba ad alium sensum quam naturalem et obvium mente restringit vel amplificat vel detorquet, proptcrca quod aliquid in mente retinet vel addit.

Potest esse: n) LATE MENTALIS, si restrictio adhibetur in talibus circumstantiis in quibus *verus sensus possit ex adiunctis rerum,* personarum, locorum, usus communis, etc., *expiscari,* licet hacc adiuncta fortasse lateant interlocutorem, v.gr. si quis confessarius dicat

[13] Cf. VarcEno-Lotano, 11,419-423.

[14] Cf. RevApol 54 (1932) 275-310. Unde si quis metu iniusto, v.gr., cogeretur. posset dicere quidquid vellet. Cf. tamen c.1317 § 2.

[15] Cf. Berardi, *Praxis confessorii* 2819-2826. Ut apparet plurcs cx istis conceptibus mendacii valent fere pro solo mendacio pernicioso, et in eis veracitas fit quaestio iustitiae.

ie feracitas differt a veritate sicut habitus ab actu; est enim virtus quae inclinat homines ad debitam curam circa veritatem, seu "habitus quo aliquis et vita et sermone talis se demonstrat qualis est" (S.Thomas, 2-2 q.109 a.l ct 3 ad 3). Ad eam autem, tamquam partes intégrales, pertinent: a) *simplicitas,* quae facit intentionem rectam excluditque duplicitatem, sci. aliud habere in mente ct aliud pro 'er<· in manifestatione; *β) fidelitas,* quae inclinat voluntatem ad '■•nc< re exequen Ia prrmissa facta dictis conformando. Cf. I'rüm- 11,165; Merkelbach, 11,849.

sc ignorare crimen aliquod, sci. ut hominem, licet cognoscat cx confessione ut vicarius Christi ;

b) pure mentalis, si restrictio adhibetur in talibus circumstantiis, ut sensus realis *per phantasiae commentum significetur,* proptcrca quod adiuncta non permittunt expiscari sensum ficti' um, quatenus sci. veritas retinetur vel additur subiectiva mente loquentis, ct nullatenus proditur circumstantiis externis, v.gr. si quis dicat se propriis oculis vidisse R.Pontificem, subintclligendo "in photographia".

987. III. Dividitur mendacium: 1. *Ratione signi adhibiti,* in: a) verbale, quod fit *verbis* prolatis vel scriptis vel signis aequivalentibus ;

b) REALE, quod fit *factis vel operibus* simulativis, ut cum ludas osculo proditorio significavit Icsum.

2. *Ratione finis intenti,* in: a) iocosum, si ad delectandum; *b)* officiosum, si ad emolumentum sibi aut aliis capiendum ; c) damnosum, si cum intentione aut saltem cum praevisione alieni nocunjcnti proferatur.

Applicationes: 1. *Ubi cx adiunctis assertio non est,* neque mendacium adesse potest; sic v.gr. histrio fabulam in theatro recitans mendum quidem pati potest, sed nullatenus mendacium proferet. Similiter. *ubi usus conventionalis* determinatis propositionibus sensum peculiarem communiter tribuit, mendacium non habetur; v.gr. si famulus respondeat herum non adesse, cum visitantes renuit admittere, vel mercator affirmet pretium aliquod minime exaggeratum, sed pretium fabricationis esse, vel requisitus ad commodandam pecuniam viro insolvent!, respondeat: utinam haberem! Similiter dicendum de expressionibus prolatis in accessu irae, sub minis obligantibus ad aliquid determinate dicendum, etc.; v.gr. si quis furens dicat se mortem alicuius exoptare, vel si perterritus minis cuiusdam dementis affirmet terram esse planam, etc. Item deficit ratio mendacii in proferendis sententiis secundum significationem materialem falsis, quando in adiunctis concretis *cx interpretatione communi* intclligu.itur ab audientibus alia acceptione. Sic, v.gr. non mentitur qui, iocandi causa, dicit aliquid quod audientibus aperte falsum apparet; neque is qui locutionibus tropicis et hypcrbolicis utitur ad aliquid extollendum; neque amicus qui, dum amico rescribit, offert ei domum suam, etc.; in his enim alius est sensus materialis expressus, alia significatio formalis expressionum, more recepta communiter ct satis aliena a sensu materiali.

2. *Potest esse deceptio audientis sine mendacio loquentis,* et e converso, mendacium loquentis sine deceptione audientis ; sicut potest esse locutio mendax quae cx errore referat res prout in se sunt obiective ct, e converso, locutio non mendax quae ex mala informatione referat quod obiective non est.

988. IV. Principia: 1. *Saltem per se:* a) *existit obligatio dicendi veritatem;* b) *eaqite per se levis;* c) *ex titulo fidelitatis servandae.* Dicitur:

Saltem per se, ut abstrahamus interca a quaestione inferius agitanda, num falsiloquium sit semper peccatum.

De se levis, sci. malitia mendacii, etiam damnosi, in quantum talis, est semper venialis, et non fit mortalis nisi ex ratione extrinseca scandali, damni adiuncti, etc.[17][18]

Ex titulo fidelitatis, nimirum veritas debetur interlocutori ex implicita fide et promissione ei data manifestandi sincera propriam mentem, ex quo aliquis apud illum assertive loquitur exercite pollicendo mentis communicationem; ideoque non est referendum mendacium ad strictam iniustitiam, sed ad virtutem quae est pars potentials iustitiae.

Aa a): "Quia homo naturaliter est animal sociale, debet ex quadam honestate veritatis manifestationem aliis hominibus, sine qua societas hominum durare non potest" ie. Tgitur, conviventia hominum ad invicem facit necessariam manifestationem reciprocam veritatis, ut sibi invicem credant et opem ferant ad pacifice vivendum secundum exigentias vitae socialis. *Accedit* destinatio naturalis facultatis loquendi, de qua infra dicemus.

Ad b); Locutio contra mentem in quantum talis, utpote quae solam fidelitatem laedit, obligat sub levi, ut fert unanimis moralistarum sententia; sed obligatio gravis per accidens ex rationibus extrinsecis exurgere potest.

Ad c): Species moralis mendacii determinatur p r fidei violationem secundum sententiam communem, et satis probatur ex ipsa notione; si enim quis asseverative loquitur, eo ipso spondet interlocutor! se ita sentire de re illa, ct huic sponsioni formaliter contradicit cum mentitur. Hinc probandam non censemus theoriam, iuxta quam, in mendacio, ut tali, haberetur laesio iustitiae, iam ex eo quod audiens mere deciperetur illegitime ll>.

2. *Omne verum mendacium est intrinsece et absolute malum, nullaque ratione unquam cohonestari potest.* Sic effert

17 Merkelbach, 11,859 asserit ex Renere suo mendacium officiosum et iocosum esse veniale, perniciosum autem, mortale; rectius mendacium ex genere suo est *semper* leve, cui gravitas accedere potest propter scandalum magnum, damnum notabile, etc., ut facilius accidere potest in rebus fidei, morum, religionis, etc. Cf. infra n. 988, 3.

" S.Thomas, 2-2 q.114 a.2 ad 1; cf. ib. q.109 a.3 ad 1.

18 Sic plures, inter quos I.B.UmbErg, *De mendacio iniusto:* PerMorCantlit 32 (1943) 237-245; FonsEGrive, *Éléments de philosophie* IT 6 (Paris s. a.) p 476·477; J Vernhes *Le mensonge, sa nature et sa malice intrinsèque:* RevApol 63 (1936) 403-41 5; St .Bersani, *De intrinseca mendacii deformitate:* DivThom (Pi) 39 (1936) 3-14.

sententia post S.Augustinum communissima inter catholicos, cui omnino assentiendum putamus.

*Multi quidem gentiles*30, praesertim Stoici, et inter Christianos Priscillianistae et Semipelagiani, nonnulli etiam SS.Patres", fortasse ab hac norma aliquantulum recedendum existimaverunt ad vitandos conflictus quos, ea stante, insuperabiles indicabant.

Deinde, apud philosophos, praesertim acatholicos, fere invalescebat distinctio inter *falsiloquium* seu mendacium psychologicum, quod esset "enuntiatio conscia alicuius erroris" et proprie dictum *mendacium* morale, quod esset "enuntiatio conscia alicuius erroris cum intentione iniusta".

Sed contra talem distinctionem illiceitas cuiuslibet mendacii probatur:

S.Scriptura saepius, tam in V. quam in N.T., quodlibet **mendacium,** sine ulla distinctione nec restrictione reprobat: "Mendacium fugies" (Ex 23,7); "non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum" (Lev 19,11). Cf. etiam libros sapientiales, praesertim Prov 6,16; 12,22; 13,5; 19,22; Eccli 7,13-14; 20,26. Expressius illicitudo mendacii declaratur, et veracitas Christianis urgetur, in N.T., in quo sinceritas maxima commendatur a Domino (Mt 5,37): "Sit autem sermo vester, est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est"; et mendacii inspiratio tribuitur diabolo (Io 8,45): "non est veritas in eo; cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater eius". S.Paulus imperat absolute: "deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo" (Eph 4,25); "Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem" (Coi 3,9). Similiter S.Iacobus compellit: "Nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem" (3,14).

Traditio ipsa primitiva applicuit ad quodlibet mendacium id quod Christus (Mt 5,37) immediate commendaverat de iuramento inutili. Nihilominus ex textibus S.Scripturae non possumus nimis simpliciter condemnationem divinam cuiuslibet expressionis contra mentem concludere, nam aliqui SS.Patres qui eos noverunt, aliqua mendacia non illicita habuerunt, 'ut statim dicetur. Ipse S.Augustinus, antesignanus severae doctrinae, aliquando scripsit: "Si aliquis ad stuprum quaeratur, qui possit occultari mendacio, quis audet dicere nec tunc esse mentiendum?"".

* Cf. I.Souilhé, *Note sur te problime moral du mensonge et la pensée grecque:* ArchivPhilos 2 (1924) 57-73.

" Citatur cum Cl.Alexandrino et Origene praeaertim S.I.Chryaoatomus, et **Kstea Cassianus.** Cf. Vkrmxkrsch, *Restriction mental et mensonge:* DAFC r,961.

■ *De mendacio* c.9 n.16: ML 40,500.

SS.Patres plerique et plerumque condemnant mendacium ut illicitum 2iJ, rationibus potius theologicis, propter necessitatem nos conformandi cum Prima Veritate, quia sumus unum in Christo (cf. Eph 4,25), etc. Sed in casibus perplexis non omnino alieni sunt a distinctione inter falsiloquium antea definitum et strictum mendacium, vel a mendacio tanquam elleboro adhibendo; et fatentur adesse difficultatem in quaestione "utrum aliquando mentiri nccesse sit" 21. Imo, argumentum ex consensu SS.Patrum satis claudicat; nam plures sunt qui, sin minus falsiloquium permittant, saltem suboscure loquuntur, adeo ut pro casibus necessitatis mendacium approbasse dicantur. Hoc potissimum valet de Cl. Alexandrino, Origene et praesertim Cassiano, quorum nullus ceterum fuit canonizatus, et qui in aliis erraverunt; sed tribuitur etiam Tertulliano, Lactantio, S.Io. Chrisostomo, S.Hilario, S.Hieronymo, S.lo. Climaco 25.

Theologi priores definiebant mendacium tanquam locutionem enuntiantem falsum ut decipiat, carnque intentionem decipiendi intellexisse videntur ut essentialem ; in hoc casu patet cos universaliter illicitum habuisse mendacium 20. Inde a saeculo XIII constanter adhibuerunt definitionem augustinianam a nobis traditam 27, et licet discrepaverint circa intentionem decipiendi utrum pertineret ad conceptum necne, affirmantibus scotistis, negantibus autem thomistis, de ipsa illiceitate absoluta discussio apud eos non fuit sed unanimis omnino sententia.

Sacculo demum XIX ad finem vergente pauci theologi approbare coeperunt conamina iam pridem incepta, coarctandi ipsam notionem mendacii ut, retenta absoluta eiusdem illiceitate, insuperabiles difficultates et conflictus in vita sociali vitarentur. Nimirum iam saeculo XVI tradiderat Grotius mendacium eiusque malitiam consistere in repugnantia "cum iure existente ac manente eius ad quem sermo aut nota dirigitur"28; quod ius saepe existit implicitum in commer-

23 Cf. L.Thomassin, *Traité de la verite ct du mensonge* (Paris 1691) p.75-107.129-189.

34 Ipse S.Augustinus *(Sermo* 133 n.3: ML 38,758) respondet ad hanc quaestionetn: "Latebrosa est, multos sinus habet; non vacat omnes secare ct ad vivum pervenire. Ergo eius curatio in tempus aliud differatur." Sunt tamen qui textus SS.Patrum disputatos universim fere velint interpretari de amplii-bologia vel restrictione mentali. Cf. Th.Revnaud, *Opera omnia* 1.14 c.12 n.9; Waffelaert, *Dissertation sur la malice intrinsèque du mensonge:* NouvRcvTh 14 (1882) 272-283; F.Sen indlf.r, *Die Liige in der patristischcn Littcratur* (Bonn 1922).

28 Cf. A.VERMEERSCH, *Restriction mental ct mensonge:* DAFC IV,961; F.Schindler, *Die Liige in der patr stischcn Littcratur* (Bonn 1922).

-J Cf. A.Landgraf, *Définit on und Siindhaftigkcit der Liige nach der Lehrc der Frühscholastik:* ZkTh 63 (1939) 50-85; 157-180.

27 Cf. *Enchiridion* c.18: ML 40,241; *De mendacio* c.4: ML 40,491.

Á De iure belli ac pacis 1.3 c.I n.IIss.

cio humano sociali, ex pacto quudam tacito, incluso m ipso usu reciproco sermonis aliorumquc signorum. Eam doctrinam amplexus est ct ulterius propagavit inter protestantes Puifendori, aperte limitans mendacium ad casus m quibus et audiens habet ius cognoscendi nostram mentem et nos ipsi sumus obligati ad suppeditanda illi media cognitionis quae a nobis dependent Unde secundum hanc conceptionem medacium nullum habetur, quando audiens, explicite vel implicite, renuntiat huic iuri, wl eiusdem bono per deceptionem consulitur, vel secretum aliudve bonum magni momenti sic salvatur.

Inter theologos catholicos nullum influxum habuit theoria grotiana primis temporibus. Sed nonnulli iam saeculo XVIII, ct plures sacculo XIX, plus minus ei adhaeserunt, ut supra dictum est. Recentius Vermeersch docuit in notione classica mendacii locutionem contra mentem intelligendam esse *jorinalem,* m talibus sci. adiunctis manifestatam, ut loquens rationabiliter supponendus sit communicare suam entem, seu ut exercite dicat se loqui ; unde si debeat tueri secretum v.gr., cius verba non sunt locutio formalis assertiva mentis, sed primarium effictum intentum habent defendendi secretum permittendo errorem audientis ex locutione, sicut intendendo defensionem vitae pci mittitur mors iniusti aggressoris in repellenda eiusdem aggressione Λ M. Ledrus reponit malitiam essentialem mendacii in violatione mutuae fidei, quam loquens implicite invocat dum assertive loquitur, quaeque ad vitam socialem est necessaria; ideoque, ubi adiuncta hanc fidelitatem non exigunt, falsiloquium non erit peccatum[32]. M.E.Gounley admittit falsiloquium non esse necessario mendacium, propterea quod finis primarius locutionis consistat in assecuratione pacificae conviventiae hominum in societate, cui per accidens locutio secundum mentem nocere possit ®.

Sed eiusmodi theoriae, quamvis simplicitate et perspicuitate commendentur, et in dies plures defensores habere videantur, praesertim in Gallia[33], *a plerisque auctoribus nunc etiam reiciuntur,* sicut ab universis fere antiquioribus rcicicbantur Et sane: mendacium ^jy-*chologicum* et falsiloquium, quod licitum dicitur in casu necessitatis, nihil aliud apparet in analysi, quam restrictio late mentalis doctrinae moralistarum ; in conceptu veritatis *debitae* quae positive denegatur interlocutori, vel deceptionis *iniustae,* difficultas manet in definiendo debito, vel iniustitia; in violatione fidei audientis per loqnentem invocatae, ulterius investigandum erit utrum usus loquelae constituatur indebitus quia fides audientis invocatur et violatur, an rectius fortasse fides audientis invocata violetur propterea quod fit indebitus usus loquelae, adhibendo medium naturale contra finem

Λ *Les devoirs de Γhomme ct du citoyen* 1.1 c.10 n.7-9.

10 Ex pluribus scriptis de hac re cf. conclusionem in *7'heologia ntorali,* 11,652-654. Similiter J.van Rijckeversel, *De malitia mtendac.i:* PerMorCanLit 23 (1934) 48-54.

31 Cf. *De mendacio:* PerMorCanLit 33 (1944) 37-48.

32 Cf. *Praise or Blame.—Which shall it bet:* The Priest 3 (1947) 824-829; A.Dorszvnski, *Catholic Teaching about the Morality of Falsehood* (Washington 1948).

23 Post J.Didiot, schola insulana cum Excmo.Chollet huic orientationi indulgebat, quam iam in suis exordiis similiter promoverunt F.Dubois et Piat. Fatendum est differentiam practicam cum nostra doctrina non tam rc quam formulis notari; sed formulae talts sunt ut, a profanis usurpatae magno abusus periculo sine necessitate expositae videantur; nam quae novis formulis explicantur in recte intellecta doctrina de restrictione mentali sufficienter continentur.

naturalem in locutione contra mentem, quae non salvatur per restrictionem mentalem.

Ratio naturalis multiplicia adducebat motiva, fortasse non undequaque probativa, ad ostendendam intrinsecam et absolutam malitiam cuiuslibet mendacii, quarum praecipua haec fere sunt:

a) *Ex fine loquelae et sermonis,* qui a Deo ordinati sunt ut homines in vita sociali ad invicem suos sensus fideliter manifestent. Nimirum, voces et signa natura sua ordinantur ad mentis cogitationes et indicia exprimenda coram audientibus. Ergo discordantia inter cogitationem et expressionem per se et natura sua est quid inordinatum in se ipsa, propter irreverentiam tum erga veritatem et finalitatem signi, tum relate ad audientem, qui iure sperare potest nostram veracitatem [84].

Sed huic argumento aliqui obiciunt hominem saepissime esse obligatum ut sensus suos coram aliis celet, prudenter eos dissimulando; praeterea signum verbale, utpote arte compositum, non habere pro fine intrinseco manifestationem mentis®, et dicere relationem non tantum ad mentem interiorem, sed etiam ad destinatarium, ideoqut concordantiam inter signum et rem significatam non esse absolutam, sed modificari posse ex relatione ad ordinem socialem; unde nisi aliunde probetur eam esse omnino intangibilem, quia semper respondeat exigentiae ordinis stricte moralis, fieri poterit fortasse ut discordantia ordinis inframoralis, qualis est error purus intellectui interlocutoris causatus, possit ex motivo superiore permitti in falsiloquio quod persistat moralitcr ordinatum propter motivum superius.* Signa nempe manifestativa, praeter' finalitatem proximam manifestandi veritatem, habent aliam magis fundamentalem permittendi vitam individualem et socialem"; unde, si haec vita exigit sacrificium veracitatis, et veracitas non ostenditur ex ipsa sua ratione semper custodienda, poterit adesse casus in quo valeat sacrificari vel sit sacrificanda, sicut vita aggressoris; ct tunc deficiet ratio mendacii, quod est locutio contra mentem secundum condiciones et exigentias locutionis et significationis humanae.

b) *Ex subordinatione servanda inter facultate!,* quae violatur vero abusu per incohaerentiam inter cogitatio-

M Ad rem S.Thomas, 2-2 q.110 a.3 c: "Mendacium est malum ex genere suo: est enim actus cadens super indebitam materiam. Cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est et indebitum, quod aliquis voce significet id quod non habet in mente." Cf. similiter Suarez, *De fide* d.3 s.5 n.8, et plures alii ut Elbe!, Eehmkuhl, Noldin-Schmitt, Prümmer, Merkelbach, etc.

35 Cf. J CreusEn, *Le niensonge et les mensonges:* NouvRevTh 55 (1928) 50-65.

10 Cf. M.Ledrüs, *De mendacio:* PerMorCanlJt 33 (1944) 11-14.19-23.28-36-

,τ Cf. M.E.GoumXY, *Praise or Blame.—Which shall it bet:* The Priest 3 (1947) 824-829.

nem facultatis interioris et manifestationem facultatis exterioris, quasi rebellis38.*

Sed loquela aliaque signa sunt transformationes artificiales signorum instinctivorum, quibus nostros sensus internos prodimus; iam vero signum artificiale non ostenditur necessario et in omni hypothesi ad unicum finem esse usurpandum; sed considerandum est haec signa, praeter finalitatem exprimendi veritatem, habere etiam aliam, permittendi sci. et fovendi vitam individualem et sociale, cuius exigentias incolumes servare debenta. Unde fieri potest ut, propter has exigentias non frustrandas, cohaerentia inter cogitationem internam et externam manifestationem sit sacrificanda, si in hoc nulla inordinatio in genere moris appareat; licet per se sit omnino promovenda et sustinenda, cum etiam inordinationes inframorales habeant relationem ad ordinem moralem. Accedit quod organa principaliter destinantur ad serviendum supposito; unde usus artificialis eorum, in quantum remanet rationalis, erit naturalis, etsi non primigenius.

c) *Ex deceptione proximi, quam inducit mendacium natura sua et per se;* unde, si mentiri liceret, orta universali suspicione, damnum inferretur bono publico et fiduciae ac securitati in vita sociali40.

Sed observandum est bonum publicum et securitatem socialem aliquando postulare ut quolibet medio, moralitcr non reprehensibili, quidam effectus perniciosissimi evitentur. Unde, si locutio menti non correspondons, cx alia ratione non probetur moraliter esse semper deordinata, aliquando adhiberi poterit, vel etiam debebit, non obstante errore intellectuali audientis et inordinatione inframorali facultatis expressivae loquentis.

d) *Ex violatione fidelitatis* quam spondet qui loquitur in talibus adiunctis, ut et fidem audientis invocare et propriam mentem genuinam illi communicare velle censeatur. Et hoc quidem vere probativum argumentum est; nam si quis exercite dicit et implicite promittit se suam mentem alteri manifestaturum, et in his adiunctis non loquatur genuine, invocatam fidem audientis illudit per actum *perfidiae,* formatter inhonestum, utpote intrinsece malitiosum41.

3. ***Mendacium;*** a) *de se et formalitcr sumptum, praesertim iocosum et officiosum·, est peccatum ex toto suo genere leve;* b) *per accidens, quatenus habet consequentias contra*

M Cf. S.Thomas, 2-2 q.110 a.3 ct ad 4; SvXRïfc, *Dc fide* d.3 s.5 n S; Scotvs, *In III* d.38 q.un. n.2.

” £{· M.E.Gounley, *Praise or Blame:* The Priest 3 (1947) 824-829.

Cf. Lugo, *Dc fide* d.4 s.I n.9; s.2 n.23; Ponce de Leôn, *In III* d.38 q.un. n.8.

Dc mendacio: PcrMorCanLit 33 (1944) 37-48; 34 (1945) 164-186.

iustitiam, religionem, caritatem, etc., mendacium praesertim damnosum fit cx genere suo grave. Dicitur:

De se et formaliter, quatenus sci. offendit sinceritati per *simulationem*, veracitati per *fallatiam* ct fidelitati per *perfidiam* 42 ; quae omnia ex toto genere suo, seu dum remanent in mera violatione sinceritatis, veracitatis, fidelitatis, obligant sub levi.

Praesertim iocosum et officiosum, nimirum etiam in abusu et laesione harum virtutum dantur gradus, adeo ut levius sit mendacium iocosum quam officiosum, et hoc quam damnosum43.

Quatenus habet consequentias damnosas, non igitur ratione sua formali, qua laeditur fidelitas erga interlocutores, sed ex rationibus aliunde advenientibus 44.

Ad a) : *Mendacium per se et ratione sui semper est leve*45, utpote quod formalem rationem inhonestati derivat ex *infidelitate* erga promissionem implicite datam, sub levi obligantem ex communi sententia; quam infidelitatem exercet, fallaciter abutendo signis manifestativis et simulando mentem quam non habet ; sed in his omnibus ratio gravis deordinationis non habetur.

Ad b) : *l:x prolato mendacio per accidens damnum oriri potest* proximo, vel religioni, vel pietati, etc., quod iurc merito sub gravi impediendum sit, exigente sic caritate, iustitia aliave virtute, cuius observantia sub gravi praescribatur46.

4. *Amphibologia et dissimulatio:* a) *sine ratione sufficienti illicite adhibetur, sed* b) *ex causa sufficienti adhibita est honesta.* Dicitur:

Sine ratione sufficienti; nimirum aliquarn rationem semper rcouiri, ct quamlibet non esse sufficientem, constat ex propositione 27 propter laxitatem ct nimiam generalitatem ab Tnnoccntio XI damnatam (D 1177): “causa iusta utendi his amphibologiis 47 est, quoties

42 Cf. Merkelbach, 11,849.
43 Cf. S.Thomas, 2-2 q.110 a.2.
44 Cf. S.Thomas, 2-2 q.110 a.3.4.
43 Sunt AA. qui dicunt mendacium perniciosum esse grave; sic v.gr. A.TaXqherey. III.378; etiam Merkelbach, 11.859 dc quo supra, nota 17.
4e Apud AA. mediaevales controversum fuit utrum mendacium a personis perfectis prolatum esset grave etiam in ratione mendacii propter contemptum Primae Veritatis ct Bonitatis, cui quatenus est poss'bile adhaerere debemus. In qua re pauci quidam errarunt cum ipsa doctrina generalis dc gravitate vel levitate malitiae formalis in mendacio non esset satis clara. Cf. S.Thomas, 2-2 q.110 a.4 ad 5; S.Bonaventura, *In III* d.38 q un. q.*2; A.Landcraf, Iλ·*finition and Siindhaftifflicit (ler I.iiac :* ZkTh 63 61939) 163-180.
47 Amphibologia in hac propositione aeque significat restrictionem mentalem; patet non *quamlibet utilitatem,* etiam materialem, iustificare usum amphibologiac; unde iure damnatur sententia tanta gcncralitate prolata.

id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vcl ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa".

Ad a): *Qui amphibologia ct dissimulatione utitur,* consulto ea verba vel signa eligit quae, licet fidelitatem proximo debitam non violent, apta sunt ad deceptionem proximi praeparandam ; casque adhibet quatenus huic deceptioni occasionem praebent. Et quamvis in iis expressionibus vel signis usurpandis *nunquam mentitur,* quia in aliqua significatione sunt conformes iudicio interno loquentis, tamen si eas adhibeat sine motivo rationabili, responsabilis fit periculi deceptionis cui exponit intcrlocutorem. et detrimenti, quod ex dissimulatione arbitrarie adhibita provenit societati. Imo, si intercedat praeceptum speciale fidei, caritatis, iustitiac aliusvc virtutis, obligans ad candidam ct simplicem manifestationem veritatis, usus amphibologiae et dissimulationis potest interdum sub gravi vetari, licet assertio ampbibologica, etiam iuramento firmata, nunquam recidat in purum mendacium aut periurium.

Ad b): Quoniam in amphibologia et dissimulatione sensus quem loquens exprimere intendit verus est, etsi ab audiente leviore et minus prudenti non percipiatur, amphibologia adhibita cx motivo ra tionabili, v.gr. occultandae veritatis sub secreto perceptae, assimilatur actioni duplicis effectus aeque immediati, boni sci. assccurati, et deceptionis, non proprie causatae sed potius occasionatac, per cam. Et usus amphibologiac, pro gravitate et obligatione boni custodiendi, potest esse non solum licitus, sed etiam stricte impositusa.

5. ***Restrictio*** a) *pure mentalis nunquam est licita;* b) *late mentalis deficiente alio medio honesto ad protegendum secretum, vel aliter occultandum aliquid interlocutori, ex insta causa aliquando adhiberi permittitur;* c) *etiam iuramento confirmata.* Dicitur:

Deficiente alio medio, v.gr. evasiva, silentio, etc., quae, si in certis adiunctis adbiberentur, satis proderent illud quod occultare intendunt.

Ad protegendum secretum vel aliter occultandum aliquid, nimirum saepe existit obligatio celandi rem dc qua interrogatio proponitur; in tali casu, interrogatus qui non potest revelare veritatem, iuxta aliquos posset eligere in conflictu malum minus assertionis falsae, quod sibi redderetur materiale peccatum deficiente libertate, ad vitandum peccatum formale revelationis illicitae; rectius tamen et sufficienter tota res explicatur per theoriam restrictionis late mentalis, in qua verba prolata non sunt assertoria falsitatis, ne materialiter quidem pcccaminosa.

Ex iusta causa, sci. non arbitrarie et ex quolibet futili

Cf. M.Ledrus, *De mendacio:* PerMorCanLit 32 (1943) 159-164.

motivo ac passim seu ordinario, ita enim vita socialis, in mutua fiducia mutuaque veritatis manifestatione fundata, in discrimen verteretur; sed cx motivo verae necessitatis au» utilitatis interdum occurrente, eo maiore quo maius est periculum erroris provocandi, et gravius nocumentum quod ex errore imminet, et plures personae quae hoc nocumentum subibunt.

Aliquando, non semper, neque frequentius; nam extra casus necessitatis usus restrictionum mentalium, etsi non semper vetitus, omnino vitari debet quantum fieri possit, utpote qui sinceritati animi officit, ct mutuam fiduciam, ad humanum commercium necessariam, impedit; praeterea sunt casus in quibus, urgente speciali obligatione fidei, caritatis, iustitiae, etc., veritas sine restrictionibus aperte declaranda est, ut inferius in particulari recensemus.

Ad a): Ecclesia damnavit ut minimum tanquam scandalosas, aliquas propositiones materialiter desumptas ex operibus Th.Sanchez, in quibus iste auctor, minus caute et generalius locutus, voluit providere casibus perplexis et extremis in quibus de maximo malo vitando ageretur (D 1176-1178):

"Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa sive quocumque alio fine iuret, st non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est periurus..." "Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali praestare iuramentum, quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri crimen occultum."

Ex his propositionibus patet: tum restrictionem *pure mentalem* esse illic tam, sci. in qua sensus verus arcanus interlocutori propterea quod manu! intra animum loquentis. quin ex circumstantiis sufficienter prodatur; tum iuramentum ad eam confirmandam emissum incidere in verum *periurium,* quando ex adiunctis veritas sincera et simplex exigitur, v.gr. propter contractum implicitum in suscipiendo munere, quo aliquis obligatur ad res et verba intelligenda et adhibenda sensu ab alio contrahente cogitato.

Theologi doctrinam de restrictione mentali serius evoKerunt49, sed inde a saeculo XVI communiter eam ad-

Nomen et substantia rei occurrit iam apud Capreolum *(Ju IV* d.2l q.2), sed doctrinam ipsam prior ex professo elaboravit Dr. M.de Azpilcueta (Nivarrus) in commentario ad Decretum Gratiani c. 2 C.22 q.5. F.am, a Lessio saepius expositam, amplissime defendit Th.Reynaud contra lo.Barncs, et ut alii plures, in sua theologia morali 1.14,71-232 tanquam doctrinam tutam tradidit.

mittebant et adhibebant ad iustificandam occultationem veritatis in quibusdam adiunctis.

Post condemnationem autem propositionum relatarum, accuratius distinxerunt inter restrictiones pure et late mentales, ut, prioribus communiter reiectis60, posteriores satis generaliter admitterent. Et licet recentiores nonnulli existiment restrictionibus latae mentalibus non provideri omnibus casibus veritatis celandae, ideoque conceptum mendacii diligentius esse elaborandum, si eorum innovationes accuratius inspiciuntur, recidunt in classicam doctrinam restrictionis late mentalis rite intellectam.

Ratio ostendit restrictionem pure mentalem, utpote phantasiae loquentis commentum, nullatenus intelligi posse ex adiunctis, ideoque evadere puram simplicemque locutionem contra mentem in ordine ad audientes. Unde, si nunquam licet loqui contra mentem, nunquam licebit restrictio pure mentalis.

Ad b): Restrictio late mentalis, ex iusta causa, proportionata ad occasionem errandi quam creat proximo, ad gravitatem ipsius erroris imminentis, ad numerum et qualitatem errantium, exclusa semper intentione decipiendi eos, et mere permisso errore ex iusta causa, nullatenus haberi potest inhonesta.

Nam attendendum est ad relationem obiectivani multiplicem quae adest inter locutionem nostram et circumstantias, ratione temporis, personarum, officii, moris vigentis, ctc., adeo ut verba acquirant magna frequentia ex adiunctis sensum particularem et specialem; porro sufficit ut obicctiva ita sit, etsi subjective audiens, propter imperitiam, defectum pcrspicatiae, ignorantiam aliamve rationem decipiatur; haec deceptio, etiam necessaria, non impedit quominus verba ex adiunctis habeant significationem ambiguam et in sensu speciali vero, non mendaci, possint intelligi, absque violatione fidelitatis erga interlocutorem in adiunctis quae permittunt restrictionem.

Scriptura nihil refert contrarium; et potius Christum eam adhibuisse non semel apparet in Evangeliis, v.gr. quando apud AIc 13,32 asserit: "De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater", quoad manifestationem sci. hominibus faciendam in satisfactionem curiositatis. Similiter apud Io 7,8 in relatione cum Io 7,3 affirmat: "ego autem non ascendo ad festum istum, quia meum tempus nondum impletum est", unde ascensio publica ad messianicam manifestationem negatur, alia privata dissimulatur. Cf. etiam Io 11,11.

*. Calumniose, ut alias plerumque, invehitur Pascal in suis *Lettres à un provincial,* praesertim in nona, contra AA. Societatis lesu, quasi c<nnes approbarent restrictiones mentales, et inter eas etiam pure tales; constat tamen cos omnes, doctrinam de mendacio habuisse longe severiorem quam ea quae proponebatur a Grotio, et deinde a theologis catholicis quibusdam.

Theologi satis communiter admiserunt ct tradiderunt hanc doctrinam per plura saecula; ct illi qui ci obsistunt, non tam re quam verbis discrepant, vcl ipsam expressionem restrictionis mentalis habent inaccuratam, periculosam et impropriam ad significandum obiectum51.

Ratio nihil detegit in tali modo agendi necessario inhonestum; etenim *error intellectualis* audientium ex iuxto motivo permitti potest, eo facilius quod restrictio mentalis est ipsi non causa sed *occasio;* intentio in ea locutione adhibenda *non fertur ad decipiendum* interlocutorem, id quod nobis esset interdictum, scd ad evitandum responsum perspicuum ; ipsa locutio non est in se ipsa *perfida et dolosa,* cum circumstantiae objective satis revelent sensum specialem, licet forte audientes minus circumspecti, vcl etiam ignari adiunctorum, in errorem, fortasse necessarium, inducantur; exigentiae, denique, boni communis, aeque graves atque necessitas simplicis sermonis, quibus non possit provideri nisi per restrictionem late mentalem, hanc rationabilem vel obligatoriam facere possunt 52.

Ad c) : Qui utitur restrictione mentali cum causa sufficienti, in illis, sci. adiunctis in quibus verba objective intelligi possunt in sensu speciali conformi indicio interno loquentis, vel aequivalent alicui evasivac, *non mentitur* dum adhibet illam restrictionem mentalem quae spectatis omnibus adiunctis non est dissona menti loquentis. Ideo, *si eam iuramento confirmet,* poterit peccare in iuramento proferendo contra iustitiam vcl indicium, minime vero *contra veritatem,* dummodo adiuncta talia permaneant, quae sensum verborum communiter receptum in significationem specialem minus obviam obiective detorqueant.

989. Applicationes: 1. *Licet uti restrictione mentali,* utpote quae erit late mentalis: a) *in declarationibus aut iuranientis iniuste extortis,* declarationem, promissionem, assertionem interne restrin-

61 Inter AA. saeculi XVII AE.DE Conninck, *Dc virtutibus* d.10 <1.3 n.34.49; P.Laymann, *Th. mor.* 1.4 tr.3 c.13; Io.de Luco, *De fide* c.4 n.62-66 ctc. infensi sunt *restrictioni mentali;* inter recentiores, praeter eos qui novum conceptum mendacii quaerunt, expressionem ipsam minus felicem reputant v.gr. Cenicot-Salsmans, 1,416 nota; Kocji, *Lehrbuch der Moralthcoloyie3* § 129. Prummer, 11,171; Vermeerscii, *Restrict ou m'cntale ct mensonge:* DAl'C 4,969-973; M.Laros, *Scid klug wic dic Schlanye* (Frankfurt a.M. 1951). *Obiciunt* adversus restrictiones mentales, quod laboriosius quaerantur, vel insufficientes videantur ad conflictus acutiores superandos, vel quod recidunt in aequ vocationem vcl amphibologiam quatenus non sint pure sed late mentales.

02 Inter alios plures, qui minus recte intelligere videntur restrictionem mentalem, cf. St.Bersani, *Dc intrinseca mendacii deformitate:* DivThom (I'i) 39 (1936) 3-14.

Tendo ad ius quod habeat extorquens; sic v.gr. qui constringitur a latrone ad promittendam pecuniam, potest promittere, etiam sub iuramento, subintelligcndo eam pecuniam (piam latro rationabiliter vel secundum ius petat; similiter, qui non est obnoxius solvendo tributo pro determinata re, potest negare se illam habere; qui a iudice illegitime interrogatur, potest respondere occultando quae scit, vel etiam negando; coniux infidelis, qui lapsum reparaverit, potest coniugi sciscitanti iurare sc esse innocentem. In omnibus hisce casibus, adiuncta determinant sensum restrictum specialem responsorum;

b) *in secretis custodiendis,* praesertim professionalibus, licet profiteri ignorantiam rei quaesitae etiam sub iuramento; nam sensui talis affirmationis ad scientiam communicabilem restrictus omnino patet cx condicione respondentis; sic v.gr. confessarius, advocatus, medicus possunt iurare ignorantiam rerum quas solum ex secreto sacramentali ct professionali cognoscunt, nisi circa quaedam secreta professionalia aliquando ex legitimo molivo superioris boni communis legitime interrogentur; qui delictum commisit, potest negare factum coram iudicc expetente confessionem in ordine ad poenas, nam negatio in tali casu significat accusationem non esse probatam; qui ex declaratione alicuius rei haberet incommodum improportionatum, interrogatus circa eam potest reticere ct manifestare ignorantiam, id quod non valet pro reo in causa contentiosa, quia ex veritate sincere manifestata non habet damnum improportionatum;

c) *in materia contractuum* licet negare contractum fuisse initum, idque iuramento firmare, quando conventio fuit invalida; similiter potest quis infitiari debitum erga alium, si ab eius solutione ex legitimo titulo occultae compensationis, condonationis, necessitati gravis, ctc., liberatur; non mentitur qui affirmat se nihil subtraxisse de hereditate alterius, si id solum subtraxit quod ad se pertinebat; sic enim negat subtractionem rei alienae.

In omnibus istis casibus cavendum est, quantum fieri potest, scandalum.

2. *Non licet uti restrictione mentali,* utpote quae erit pure mentalis, a) *si quis sponte sua proferat falsum,* ad evitandam manifestationem vel detectionem rei quam secreto tueri desiderat; nam si sponte loquitur, implicite spondet fidelitatem;

b) *si urget speciale praeceptum caritatis,* fidei, iustitiae, etc., ad veritatem sine tergiversatione vel restrictione aperte profitendam; exigente tunc apertam confessionem non solum illa virtute, sed etiam ipsa veritate quae in restrictione mentali sub talibus adiunctis non salvaretur, scd recideret in plenum mendacium. Casus potissimum occurrit quando urget praeceptum fidem externe profitendi (cf. D 1168); quando ratione officii existit obligatio aliquem aperte instruendi, ne erret; quando is qui interrogat habet ius ad veritatem sinceram[53], v.gr. confessarius in necessariis ad absolutionem, iudex in instructione causae iuxta leges, superior in rebus ad regimen subditorum necessariis inquirens; quando ex restrictione emergeret damnum cx caritate, iustitia legali aliave virtute vitandum; quando contrahens a contrahente aliquid interrogat circa obiectum contractus ineundi; quando auctoritas publica propter bonum commune simplicem ct apertam manifestationem exquirit (cf. D 1178).

[53] Çf. I.B.Umberc. *Dc mendacio in.usto:* PerMorCanLit 32 (1943) 231-247.

990. In praxi pastorali cum confessarius audit pacnitentcs accusantes *sc mentiri debuisse* propter necessitatem servandi secreti, conservandae pacis, etc., frustra quidem conabitur explicare eis distinctionem inter mendacium et restrictionem late mentalem; sed, tamen, vitato scandalo ct admiratione ipsorum, prudenter eos doceat plures responsiones quae propter necessitatem dantur in quibusdam adiunctis *non esse mendacia,* quia sensus earum pro personis prudentibus non est is qui materialiter significatur; idque illustret expressionibus passim adhibitis sine mendacio, ut v.gr. a mercatore exaggerante valorem mercis, a famulo declarante absentiam domini, et ceteris.

Aliunde veracitatcm mutuamque fidelitatem, ad consortium humanum adeo necessariam, *maxime extollat foveatque* moderator animarum; idque eo magis, quod in hodierna societate insinceritas et fallacia, nedum occasionaliter ad vitandos conflictus graviores, sed etiam ex habitu adhibetur, ad modum artis ct habilitatis cuiusdam, quae celebratur tanquam medium progressus personalis vel nationalis absque ullo remorsu morali[*].

officiis et peccatis circa famam et honore

In hoc capite quatuor articulis agendum de officiis et peccatis circa famam ct honorem. Post *notiones* ad diffamationem pertinentes, primum agimus de *diffamatione* in genere (a.l); deinde, de diffamatione *interna,* per vanam suspicionem et iudicium temerarium (a.2): tertio, de diffamatione *externa,* per detractionem, calumniam, susurrationem (a.3); tandem agimus de *contumelia,* quae offendit honori.

S.Thomas, 2-2 q.72-76; S.Alfonsus, 1.3 n.966-1003; Aertnys-Damen, 1,100-1038; Fanfani, 11,250-255; Ferreres-Mondrîa, 1,554-575; Merkelbach, 11,417-447; Noldin-Schmitt, 11,642-665; Genicot-Salsmans, 1,418-429; Farrahî, *Detractio et ius ad famam·:* PerMorCanTJt 41 (1952) 5-35.

ARTICULUS I

De diffamatione IN GENERE

991. I. Fama est *bona aestimatio qua aliquis apud alios gaudet quoad aliquod bonum.* Ille, igitur, bona fama fruitur, cuius excellentia communiter celebratur, concurrente singulorum opinione favorabili ad constituendam communem existimationem, qua fama de alicuius excellentia formatur.

---4---

« Cf. Pius XII, *Allocutio·;* AAS 39 (1947) 428,5.°; 40 (1948) 9-11.

992. II. Dividitur in: *a)* ordinariam, quae fundatur in qualitatibus et donis *communibus,* quae praesumuntur omnibus inesst, ct quorum gratia quilibet habet ius ut non consideretur indignus conversatione sociali, donec contrarium non fuerit legitime manifestatum; *b)* extraordinariam, quae fundatur in qualitatibus et donis *Particularibus,* quae non praesumuntur, sed positive probanda sunt, ut agnosci debeant speciales virtutes in aliquo.

993. Diffamatio est *laesio bonae famae alicuius;* sive *per media iusta et licita,* sive secus; sive *mcntalitcr et interne,* per vanam suspicionem ct iudicium temerarium ; sive *vocaliter et externe,* per detractionem, calumniam, susurrationem ; quarum notiones exponendae sunt in particulari.

Potest esse: a) formalis vel materialis, prout fiat ex intentione laedendi famam, vel ex alio motivo, cum praevisione diffamationis licite vel illicite obventurae;

b) positiva vel negativa, prout diffamatio causctur positiva enuntiatione rei diffamatoriae, vel reticentia aut silentio quo malum proximis insinuetur, iuxta distychum celebratum: "imponens, augens, manifestans, in mala vertens; qui negat aut minuit, reticet laudatve remisse" \

Fieri potest: *a)* mere INTERNE, per vanam suspicionem ct iudicium temerarium ; b) externe, per detractionem, calumniam, susurrationem.

Suspicio vana est *propensio mentis, deliberate procurata vel admissa, ad indicandum de aliqua re, in particulari de malo proximi, sine ratione sufficienti.* Ad eam trahitur etiam, tanquam gradus praevius, *dubium de proximi honestate,* quando cx insufficientibus indiciis aliquis suspendit iudicium dc eius probitate, id quod non est in mera absentia adhaesionis, sed in dispositione deliberata revocandi in dubium probitatem proximi ex levibus motivis ; gradus ulterior est *opinio temeraria,* seu assensus formidolosus de malo proximi sine sufficienti ratione, quo praeparatur iudicium temerarium.

Iudicium temerarium est *firmus mentis assensus sine ratione sufficienti praestitus circa res dubias et incertas, in particulari circa peccata et vitia proximorum.* Dicitur:

Astensus sine ratione sufficienti, quatenus voluntas flectit intellectum ad assensum temerarium sine motivis obiectivis proportionalis, eum determinando ut firmiter inhaereat alicui iudicio ex motivis levibus. In omnibus formis enuntiatis temeritas seu imprudentia provenit ex insufficientia rationum ad iudicandum male de pro-

1 Cf. S.Thomas, 2-2 q.73 a.1 ad 3. Non raro reticentiae et modi indirecti loquendi malitiosiores sunt et acriores ad diffamationem causandam: hoc fecit; utinam sic semper egisset; laudabiliter conatur praeterita corrigere, etc.

ximo; unde, si quis ex *proportionalis* motivis male indicat vel suspicatur, non fit reus indicii temerarii vel vanae suspicionis.

Detractio temeraria est *laesio famae per narrationem defectus veri alicuius absentis, iniuste factam.* Dicitur:

Narratio defectus, unde fama qua proximus in illa re clarescebat, denigratur quantum est ex parte detrahentis. *Defectus* plerumque erit moralis; sed potest esse etiam physicus.

Veri, et sic differt a *calumnia,* quae profert defectum falsum.

Absentis; nam si quis praesens diffametur, potius patitur *contumeliam,* quia primo et formaliter *inhonoratur,* consequenter et materialiter diffamatur.

Iniuste facta, sine causa sci. proportionate gravi ad prosequendum aliquod bonum cum permissione detrimenti in fama alterius.

Calumnia est *laesio famae per imputationem criminis vel defectus falsi.*

Susurratio est *narratio dicti vel facti alieni, facta ad seminandas discordias inter familiares vel amicos.* Saepe fit detrahendo vel calumniando.

994. III. Principia: 1. *Quaelibet persona, tam moralis quam physica*: a) *habet ius ad famam sive veram sive falsam ordinariam, si, ubi, quamdiu legitime diffamata non fuerit;* b) *quod valet per se etiam de defunctis.*

Persona moralis est subiectum iurium ut tale in se subsistens, a personis physicis distincta, sive collegialis ea sit sive non collegialis.

Sive veram sive falsam ordinariam, nimirum, ad famam veram, etiam extraordinariam, semper habetur ius; non autem ad famam falsam, nisi ordinariam intra limites in particulari definiendos.

Si, ubi, quamdiu legitime diffamata non fuerit; nimirum, infra ex professo declarabitur quid valeat de diffamatione alicuius in loco ubi cius diffamatio, alibi publica, ignoratur, et quid de *renovatione* diffamationis olim publicae et nunc oblivione mandatae. Legitime quis diffamatur, quando libere et rationabiliter iuri suo cedit; quando publica sententia legitime privatur bona aestimatione; quando propter bonum aestimabilius fama personali, amittit ius ad bonam aestimationem sive apud aliquos sive apud totam societatem.

Theologi unanimes sunt in doctrina enuntianda; et quidem antiquiores potius *indirecte* et arguendo dc liccitate se interdum diffa-

mandi vel diffamationem condonandi, ex dominio quod quisque praesupponitur habere in propriam famam. Ex his qui problema e.r *brofesso* tractant, alii invocant in argumentum quod homo potest mereri et augere famam propria *industria ct activitate* \ quod quidem argumentum validum est pro iure in famam veram positive acquisitam ; alii recurrunt ad *tus possessionis* tranquillae, quod valeret etiam pro fama falsa, per accidens debita propter aliorum ignorantiam[2]; plurcs adducunt argumentum ex *bono communi,* quod detrimentum pateretur "si passim occultos aliorum defectus publicare ₹iceret unus altcrve innuit titulum hereditatis famae a parentibus meritae, ut fontem possibilem iuris in famam"[3]. Hacc argumenta recensens concludit D Annibale[4]: "doctrina certa est, ratio difficilis"[5].

Ratio fundamentalis et generalis haec videtur esse: Homo, ex quo destinatur ad obtinendam vitam aeternam per proprios actus secundum ordinationem divinam in humana societate exercendos, ius acquirit ad omnia quae sunt necessaria pro vita rationali et sociali gerenda. Atqui fama, saltem negativa, in quantum non contemnatur sine causa a se data, est moraliter necessaria ad vitam ordinariam socialem. Ergo homo habet ius ad famam saltem negativam

Minor probatur ex eo quod diffamatus amittit possibilitatem normalis conversationis socialis, necnon saepe ct commercialis; unde necessitas bonae aestimationis pro ipso homine privato constituit ius strictum iustitiae commutativae.

Hoc argumentum manifeste valet ad probandam strictam iniustitiam *calumniae;* sed valet quoque de *detractione temeraria,* nam homo improbus non renuntiat implicite famae suae, manetque rationabiliter invitus circa eius violaLonein donec non committit peccata directe contra societatem qua talem, quae sint aliis periculosa. Accedit quod, etiamsi per unum aut plura delicta amitteret ius in famam circa aliquod punctum, vel rectius circa gradum in aliquo puncto vitae non ideo amitteret ius ad bonam aestimationem negativam quoad totam vitam, nec quoad totum punctum aliquod particulare, sed quoad plenam aestimationem in eo puncto: sic v.gr. qui semel adulteravit, nedum homo undequaque reprobandus, neque luxuriosus simpliciter dici posset, sed talis qui castitatem non servavit semper sine macula; iam vero, in societate humana concreta impossibile est diffamare aliquem circa casum particularem, quin amittat famam saltem in materia dc qua casus est plerumque etiam in aliis rebus disparatis, in quibus plenum ius ad bonam aestimationem retinet; et huius amissionis *causa* efficax, etsi indirecta, est detractor, dum levitas audientium, extendens conclusionem ultra praemissas, est potius *condicio* ·.

2 Sic v.gr. D.Soro, *Dc iustitia et iurc* 1.4 q.l a.3; Molina, *De iustitia et iure* tr.4 d.2 n.6; Cessio, *De iustitia et iure* 1.2 c.4 dub.II n.59.

3 Sic v.gr. Laymann, *Theol. mor.* 1.3 tr.3 p.2.B c.3 n.4; Bucceroni, P.1487; Prümmer, 11,189; Merkelbach, 11,423.

4 Xoi.dix-Schmitt, II 643,2.

5 Sic Tanquerey, 1P,36; Prümmer, II,7. Ita Farraher; sed Tanquekey, IIP,342, ubi nunc de his agit, nihil tale innuit; et Prümmer alio sensu commemorat ius familiae.

e IP,259. Similiter crisi subicit, ct vim probativam singulorum infirmat I.Farraher, *Detractio et ius in- famam:* PcrMorCanI<it 41 (1952) 6-14, a quo haec describimus.

' Cf. Farraher, *Detractio et ius in fam'am* l.c. 14-20. Innuit argumentum Vermeersch, cum famam negativam vocat *connaturalem* (1 1,555 b).

1 Cf. Luco, *De iustitia et iure* d.14 sect.2 n.22, arguens in re simili; Farraher, *Detractio et ius in famam* l.c. 18-19.

Ad famam extraordinariam nemo ius habet, nisi actibus positivis illud acquisierit, secundum doctrinam communem moralistarum; ideo nunquam peccat contra iustitiam, qui detegit coram aliis falsum fundamentum talis famae, neque contra caritatem cum habet motivum rationabile ad revelationem

Ad b): Argumentum allatum saepe dicitur perinde valere de vivis et de vita functis; nam et mortui retinent ius ad famam, utpote quod reponitur potius in anima quam in corpore, et spes famae conservandae post mortem incitamentum est ad virtutem. Additur communiter diffamationem defunctorum, ceteris paribus, esse minus peccatum quam diffamationem vivorum, quia non causai dolorem animae discessae, eamque realiter minus damnificat.

Hic quoque doctrina est magis vera et certa quam argumentis solidis probata. Etenim, concedendo famam reponi in anima est cum ea supervivere, fundamentum iuris, a nobis quaesitum in *necessitate famae* ipsi individuo ad vitam socialem, hic deficit; similiter videtur deficere ratio ab aliis petita *cx bono communi,* quod nempe defuncti ipsi ct bonum commune damnum patiuntur ex diffamatione, etiamsi admittatur valere ad fundandum titulum iustitiae commutativae; neque argumentum, ceteroquin validum ad probandam iniustitiam strictam, de damno causato *superstitibus* cognatis, valet universaliter, nam saepe quaestio est de defunctis priorum saeculorum. *Accedit* quod timor diffamationis magis fortasse plures iuvat in vita, quam spes conservandi famam.

Fortasse dici possit defunctus nullum ius habere "ad generalem aestimationem negativam", sed ius strictum retinere "ad tantam famam, quantam per actus positivos acquisivit per vitam, cum hoc ius fundetur in actibus voluntatis et intellectus, et cum his supersit" [10].

Hinc, *calumniare* defunctos est semper contra iustitiam; eorum autem *defectus detegere,* non est stricte iniustum. nisi forte agatur de brevi ante defunctis, intime coniunctis cum aliis superstitibus, qui exinde nocumentum patiuntur; facilius potest offendere caritati, si non sint rationes sufficientes ad plenam veritatem revelandam.

Applicationes: 1. *Peccat contra iustitiam,* cum eventual! obligatione restitutionis ct reparationis, qui rumores incertos, aliquem diffamaturos spargit; non autem qui mere illos refert, clare ostendendo eos esse totaliter sine fundamento ct confirmatione, in quo non raro opus caritatis praestabit; similiter, qui accusationes crimi-

---

v Huc facit quaestio de fama *fictis virtutibus* acquisita. Patet neminem bibere ius ad eam, deficiente titulo; tamen, revelatio hypocrisis cadit sub reguli detractionis, quia est manifestatio defectus.

10 Fakhahek *Detractio et ius in famam* l.c. 32.

num non probatorum divulgat, promovendo suspicionem vel dubium in audientibus de honestate accusati; etenim singuli retinent ius ad famam, donec publice non fuerint diffamati.

2. *Scriptores ephemeridum* iisdem regulis ac privati quique tenentur; neque enim ullum officium vel ius a societate recipiunt, ut decernant de fama hominum. Possunt quidem describere et indicare res publicas et actiones officiales magistratuum, salva reverentia erga auctoritatem; sed crimina et delectus occultos nequeunt revelare sine causa insta. Talis causa semper adesse censetur pro revelatione defectuum qui candidatos ad officium publicum indignos reddunt, nisi forte addendum sit, ut pluribus videtur, candidatos huiusmodi implicite cedere iuri suo quoad omnia ad officium publicum pertinentia[11].

3. *Historiographi* iure censentur habere generatim ius ad scribendum, plena quidem obiectivitate, de personis iam diu mortuis, adeo ut quidquid pertinet ad historiam publicam legitimetur ex generali bono effectu historiae, dummodo non afficiat ullo modo viventes et institutiones actuales[12]. Ceterum, gravi obligatione tenentur scribendi cum recta intentione, et accurate describendi bonum aeque ac malum de personis et temporibus quae describunt, vitata qualibet effectismi ac sensationalism! cupiditate.

2. *Diffamatio temeraria proximi:* a) *est peccatum ex genere suo grave contra iustitiam;* b) *quod per se implicat obligationem reparationis,* et c) *saepe alias malitias habet adnexas.* Dicitur:

Diffamatio temeraria, qualis est semper *susurratio* diffamatoria propter perversam intentionem, et *calumnia,* quae nulla ratione cohonestari potest: *non autem semper detractio,* sed solum quando est temeraria, seu quando ratione proportionate gravi cohonestari non potest. Intelligitur non solum formalis, sed etiam materialis facta cum sufficiente advertentia, utpote quae non fit ex motivo rationabili proportionate.

Saepe alias malitias habet, potissimum contra caritatem, pietatem, religionem.

Ad a): S.Scriptura, dum extollit convenientiam boni nominis, satis indicat iniustitiam diffamationis ex sua natura gravem. Eccl 7,2: "Melius est nomen bonum quam unguenta pretiosa"; Prov 22,1 : "Melius est nomen bonum quam divitiae multae, super argentum et aurum gratia bona." Ideo S.Paulus in 1 Cor 6,10 recenset maledicos inter eos qui regnum Dei non possidebunt.

11 Mjerkelbach, 11,431.

13 Notum est Leonem XIII aperuisse studiosis vel ipsum Archivum Vaticanum. Cf. E.Portillo, *Lo divino y lo humano en la historia:* RazFe 22 (1909) 304-318; 23 (1909) 318-332.418-443.

SS.Patres frequenter verba fecerunt adversus diffaniatorcs eosque de laesa iustitia arguerunt. Sufficiat meminisse celebre S Augustini dictum: "quisquis amat dictis absentum rodere vitam,—hanc mensam vet'tam noverit esse s'bi" ". Et S.Bernardus notavit de detractore, 1res eum animas Icthaliter inficere: suam, audientis, eius cui detrahit[M].

"Ius ad generalem famam negativam cx ipsa natura emanat, quia talis fami necessaria est ipsi individuo ad vitam normalem socialem. Revelare peccatum grave, vel etiam defectum naturalem, ordinarie talem famam destruit, vel saltem notabiliter eam inirnut; quia de facto, homines ordinarii ita moventur. Ergo talis revelatio, talibus hominibus, est causa efficax, etiamsi indirecti, damni famae" [15].

Ad b): Supposita violatione iuris stricti cum damno efficaciter ac formaliter causato, obligatio restituendi ipsam famam et reparandi secundum possibilitates damha materialia, saltem in confuso praevisa exinde secutura, est incontroversa, salva legitima excusatione perpetua vel temporali, iuxta ordinaria principia restitutionis ac reparationis. Diffamationem ipsam practice'saltem non est obligatio compensandi pecunia, quippe quae non est in eodem ordine valoris, nisi intercedat sententia iudicis ; nec deficiente possibilitate reparationis urget obligatio pe+endi condonationem, licet laudabiliter petatur.

Ad c) : Tn diffamatione temeraria laeditur etiam *iustitia socialis,* nam per eam pax et tranquillitas perturbatur: laeditur et *caritas* tum erga familiares diffamati, qui ignominia afficiuntur, tum erga ipsum diffamatum, qui facilitate et stimulo ad emendationem privatur[16].

3. ***Diffamatio non temeraria:*** a) *licita est, inio* b) *aliquando obligatoria esse potest.* Dicitur:

Diffamatio non temeraria, ea sci. in qua defectus occulti veri revelantur propter causas proportionate graves, quales sunt mala proportionate gravia avertenda et bona aequivalentia vel maiora sive delinquenti, sive revelanti, sive tertiae personae, sive bono praesertim communi necessaria. Ad eam pertinet ut crimina et defectus ultra necessitatem boni effectus intenti non spargantur.

Aliquando obligatoria, cum sci. bonum necessario obtinendum ex titulo religionis, caritatis, iustitiae sine diffamatione obtineri nequit.

« Cf. ML 32,52.
14 *Serntoncs dc diversis* 17 n.4;5: ML 183,584-585.
15 FarrajiER, *Detractio et ius in famam* l.c. 19-20.
ie Hae considerationes frequenter afferuntur ad probandum ius strictum in famam ordinariam, sed fortasse inefficaciter.

Ad a): *his ad famam non est absolutum,* sed limitatum et relativum ad bonum privatum et publicum, quorum altioribus iuribus cedit; hinc cessat hoc ius, quando bonum proportionatum ipsius delinquentis vel diffamantis vel aliorum potius exigit ut defectus revelentur. Porro bonum proportionatum non est necesse quod "praeponderet aut etiam aequivaleat bono famae..., quia nocens et innocens non sunt iure pares" 17; ideo licet tueri v.gr. ius heri ad bona materialia divitiarum, permittendo detrimentum famuli in bono immateriali famae; quia ius innocentis heri ad bonum inferioris condicionis moraliter aequat et superat ius nocentis famuli ad bonum superius18.

Cessante autem iure, diffamatio non est intrinsece mala, sed redditur actio indifferens, ex qua aeque immediate sequitur duplex effectus, notitiae sci. utilis atque ad praecavendum malum necessariae, et infamiae proximi; prior intenta, haec mere permissa ex motivo rationabili, et quantum fieri poterit in adiunctis concretis limites necessitatis non excedens.

Ad b): Posita liceitate diffamationis non temerariae, ea obligatoria redditur quando secus nequit obtineri vel promoveri bonum ad quod procurandum vel promovendum aliquis hic et nunc est in concreto obligatus. Iam vero talis obligatio urget interdum, v.gr. cx *religione* ad declarandos defectos candidatorum ad diaconatum vel presbyteratum, iubente Ecclesia10; ex *iustitia,* ad accusandum reum in tribunali, sive ex officio publico sive ex mandato competentis iudicis legitime testes interrogantis; ex *caritate,* ad providendum bono superiori necessario sive communi sive privatorum, quod secus non obtinebitur.

Applicationes: 1. *Licet revelare* defectum alterius occultum, cuius notitia iuste fuerit obtenta, vel saltem hic et nunc iuste adhiberi possit, etiam iniuste olim obtenta: a) *propter bonum proportionatum revelantis,* solatii, consilii aut defensionis causa, cavendo tamen ne delinquens magis determinetur vel delictum pluribus declaretur quam convenientia vel necessitas postulat; ct quia revelatio criminis gravis temere facta uni viro prudenti non est gravis secundum plures AA., sequitur quod propter solum solatium notabilius liceat illud amico prudenti manifestare, nisi diffamatus rationabiliter sit invitus quod huic praecise manifestetur; b) *propter bonum delinquentis,* si secus bonum excellentius, v.gr. bonae educationis, difficilius redditur, puta si parentes non manifestent magistris de-

17 Rilluart, *Dc iure ct iustitia* diss.15 a.2 § 3, qui addit: "et aiioquin sequeretur, quod pro damno temporali, puta furto evertendo, non liceret revelare domino furta domesticorum... quod tamen nemo admittit".
18 Rationes afferri solitae cf. apud Farrahkr.„ *l.c.* 24.
" Cf. Pontificale romanum.

fectus suorum filiorum etiam minus notabiles; c) *propter bonum tertiae personae* innocentis, cuius securitati iure consuli potest cam praeveniendo dc perversitate, infidelitate, furto, etc., personat quam, prae ignorantia, cogitat in familiaritatem suam admittere

2. *Debet revelari* defectus alterius, nisi peculiaris secreti obligatio detineat, quando revelatio urget; a) *in bonum religionis,* v gr ad impediendam attentationem matrimonii invalidi propter impedimentum dirimens (cf. c.1027); b) *in bonum iustitiae,* tam particularis, v.gr. quando aliquis cx officio positus est ad detegendos ct manifestandos defectus, quam generalis, quando secus bonum commune detrimentum patitur, v.gr. si quis doctrinas haereticas subdole spargit inter incautos, vel corruptionem morum operatur inter consodales alicuius collegii, vel munera publica ambit indignus; c) *in bonum caritatis,* v.gr. quando proximo innocenti imr.vnet damnum notabiliter maius diffamatione nocentis, praesertim si diffamatus hic ct nunc insidiatur; idcoquc, sciscitanti indolem personae ad famulandum vel ad matrimonium quacs tac, declaranda est veritas, nisi propter adiuncta singularia respondentis locus sit restrictioni mentali, ct municipio interroganti dc peritia medici quem vult assumere in servitium, declarari debet fama quam patitur adversa, etc

4. *Audire diffamationem temerariam:* a) *mere materialiter, per se nullum peccatum est;* b) *(/audendo dc ea, est peccatum contra caritatem et iustitiam.*

Ad a): Mera auditio materialis nihil continet inhonesti; idcoquc non est peccatum, nisi accedat obligatio iustitiae aut caritatis impediendi diffamationem ex officio vel propter amorem erga proximum, sive diffamantem qui peccat, sive diffamatum qui damnum patitur, vel propter scandalum, periculum animadversionis indebitae adversus diffamatum, etc.; attamen vix deficiet aliqua circumstantia peccaminosa in hac auditione, nisi positiva ratio habeatur excusans a correctione diffamantis.

Ad b): Patet ex doctrina de peccatis internis, nam approbat iniustitiam et male afficitur erga proximum; tamen ad reparationem non tenetur, quia iniustitia est affectiva, non effectiva.

5. *Coopérantes ad diffamationem temerariam:* a) *positivi, peccant eodem modo ac ipsi detrahentes, contra iustitiam erga diffamatum ct saepe contra caritatem in diffamantem;* b) *negativi,* qui detractionem non impediunt, alias contra solam caritatem, alias contra iustitiam quoque peccant.

Omnia patent cx dictis aliis locis dc cooperatione et cooperatoribus. Sic. inducens ad diffamationem, fit causa eiusdem principalis, ct primus ad reparationem damnorum in solidum obligatur, simul peccans contra caritatem in diffamantem, propter scandalum

datum; non impediens ex officio, peccat contra *iustitiam* adversus sui'ditum quem tenetur corrigere d. linquentem, sed solum contra *wtatem* adversus diffamatum, quia \i muneris non solet habere obligationem invigilandi bonae lamae aliorum; alii peccant contra solam caritatem sive in diffamanti m $ı\ı r. diffamatum, nisi i\cu-sentur a correctione.

In praxi: 1. *Obligationi impediendi* d< *ractioneni satisfieri pal-est:* adhibendo auctoritatem, quam quis habeat ad reprimendam dif-famationem; applicando c erectionem fraternam; efficiendo directi per demonstrationem contrarii, vil indirecte per laudationem diffa-mati, ut fides non adhiln itur diffamanti; deviando sermonem in aliam reni, tacendo, ostendendo displicentiam, etc

2. *Propter inefficaeiam correctionis timendam,* vel propter ra-tiones minuentes responsabilitatcm, t i.v *aderit uiiqiuim in aequalibus vel inferioribus obligatio* caritatis gravis impediendi detractionem; facilius autem in suptrioribus vx officio constitutis ad correctionem subditorum, nisi tamen inutilitatem interventionis vel maiora mala timeant; aequales et a fortiori inferiores, facili ah , nni compli-citatc ct peccato liberantur, si nedum attentionem praestent, aliis occupari incipiant, alloquenti non audire videantur, etc

5. *Diffamationis species moralis:* a) *non mutatur propter diversitatem vitiorum quae narrantur: sed* b) *specie differunt detractio interna et externa, ac* c> *detractioni nova malitia additur in calumnia ct in susurratione diffamatoria* Explicatur :

Ad a): Diversitas criminum temerarie imputatorum, verbi gratia furtum, periurium, homicidium, constituit diffe-rentiam mere materialem circa ius ad famam quod eodem modo laedunt, et in cuius laesione est peccatum. Unde in con-fessione non sunt speci ficanda.

Ad b) : Consentiunt moralistae; et iure quidem, nam diverso modo laeditur fama proximi per indicia interna ct per externam enuntiationem diffamationis cum vel sine indi-cio interno.

Ad c): Diffamationes omnes quidem sub ratione dif-famationis sunt eiusdem speciei, quiâ respiciunt idem ius ad famam idemque laedunt. Tamen : *calumnia* novam speciem addit propter mendacium, levem cx hac ratione, ideoque non ex obligatione per se declarandam in confessione, utique vero per accidens plerumque propter motiva practica, restitutionis vel reparationis damnorum diverso modo iniungendae; *susur-ratio,* ut talis, specie differt a detractione ct calumnia, quia formaliter offendit ct caritati et speciali ratione iustitiae, propter intentionem perturbandi pacem ; sed plerumque con-

linet diffamationem, et sic addit ad iniustitiam quae est ex hoc motivo, malitiam modo dictam susurrationis propriam.

β. 5'i *quis:* a) *famam propriam negligit,* a) *temerarie, per sc leve peccatum non excedit; β) ex superiore motivo, opus eximiae virtutis exercere potest;* b) *famam alienam,* a) *positive non promovet, per se nullatenus peccat; β) interne vel externe laedit, peccat contra iustitiam.*

Per te leve non excedit, duo significat, ct haberi peccatum et hoc ex natura sua esse veniale.

Fainn aliena, sci. alterius personae sive physicae sive moralis, sive viventis sive defunctae.

Ad a, α): Fama est bonum animi quod per se procurare et prudenter conservare quis debet, sive quia bonum, sive quia necessarium vel conveniens ad alia quae homo debet facere vel sibi procurare, monente Eccli 14,15: "Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri pretiosi et magni", 'l'amen negligentia habita circa conservationem famae gencratim leve prodigalitatis peccatum est, ct levis defectus caritatis erga seipsum; grave potest evadere contra caritatem vel iustitiam, si gravia damna ex negligentia praevideantur pro sc vel pro aliis, aut si gravibus obligationibus forte ex officio adimplendis ideo satisfieri non iam possit.

Ad a, *β):* Rationabiliter interdum huic bono, quod est in dominio hominum, quis renuntiare potest propter aliud superius obtinendum vel conservandum vel augendum; et tunc opus virtutis exercet, si nulla ratio deordinationis apparet, dum propriae famae detrahit vel ab aliis detrahi permittit propter bona aestimabiliora, v.gr. reprimendi superbiam, salvandi vitam, imitandi exempla lesu Christi, etc.

Ad b, a): Per se nulla existit obligatio positive promovendi famam alienam, quia nullum bonum in particulari debemus nostris proximis in necessitate non constitutis.

Ad b, *β):* Hoc punctum in particulari evolvitur in principiis subsequentibus de diffamatione interna et externa.

ARTICULUS II

De diffamatione interna

995. 1. ***Suspicio vana*** *est peccatum:* a) *ex genere suo grave, sed* b) *gcneratim leve contra iustitiam.* Dicitur:

Suspicio vana, ad quam reduci possunt dubium et opinio vana, seu temerarie admissa sine proportionate motivo.

Ex genere suo grave,quod admittit, proinde, parvitatem materiae et ex ea fieri potest leve, abstrahendo ab imperfectione actus.

Contra iustitiam, quia ordinatur ad res et operationes externas iniustas adversus proximum, et sic via est iniuste agendi contra proximum, sicut indicium temerarium.

Ad a): Grave est ex genere suo, quia offendit iustitiae, dum sine motivo sufficienti dubitat vel suspicatur aut opinatur de probitate alicuius ; iam vero iustitia ex se graviter urget.*

Ad b): Gcneratim est leve non tam ex materiae parvitate quam cx indeliberatione ct levitate, quia est quid incompletum in ratione iudicii ct contemptus, deficiente firma adhaesione, ct inde gravi injuria. Tamen aliquando est grave propter deliberationem completam qua, sine rationabili motivo, peccata gravissima suspicatur aliquis dc personis honestate vitae commendatis non sine magna in eas in iuria, vel propter affectus odii, vindictae, etc., unde tales suspiciones dimanant.

2. ***ludicium temerarium*** *est* a) *peccatum contra iustitiam;* b) *cx genere suo grave;* c) *cui facile aliae malitiae ac cedunt.* Dicitur:

ludicium temerarium, seu assensus firmus scienter ct deliberate elicitus cum advertentia ad insufficientiam motivorum Saepe deficit perfecta deliberatio, praesertim in indiciis repentinis, maxime apud personas timoratas, ex levitate cum exigua malitia conceptis, absque pleno insuper consensu.

Reliqua patent ex dictis de suspicione vana.

Ad a): S.Scriptura saepe indicia temeraria condemnat, ct sic de peccato ea arguit. Mt 7,1-2 (cf. Lc 6,37): “Nolite iudicare ut non indicemini. In quo enim iudicio indicaveritis, indicabimini, ct in qua mensura mensi fueritis remetietur vobis”. Rom 14,10 (cf. 2,1): “Tu autem, quid indicas fratrem tuum?... Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.” lac 2,11: “Qui iudicat fratrem suum... iudicat legem.”

* Plurcs tamen AA., ut Caietanus, Navarro, Ledesma, Lessio, censent vanam suspicionem esse levem ex genere suo.

a Ad iudicium iuste ferendum tria requiruntur secundum S Thomam (2-2 q.60 a.2) ; *auctoritas* iudicantis, *recta ratio prudentiae,* seu accurata rei cognitio, *integritas* iudicantis immunis a passionibus deliberationem perfectam impedientibus; alterum semper, primum et tertium saepe deficiunt in iudicio temerario.

Ratio ostendit malitiam iniustitiae quae ex natura sua est in iudicio temerario, sicut supra indicatum est de vana suspicione. Nimirum: Unusquisque habet ius ad bonam aelimationem aliorum quamdiu certo non probatur malus, per s· enim possidet et rationabiliter vindicat hoc bonum spirituale superans bona materialia, et absque motivo non potest ec si oliari sine iniuria. ne quidem mere interne, quia sic contemneretur addito periculo inhonorationis

Ad b): 1.aesio iustitiae grave quidem peccatum est ex genere suo, sed gravitas materiae in singulis casibus mensuranda est ex nocumento quod famae infertur. Porro hoc nocumentum diiudicatur: a) *ex circumstantiis personae* sive physicae sive moralis de qua indicium temerarie efformatur, quatenus attenta qualitate illius et facti quod ei imputatur, magnum vel parvum opprobrium et detrimentum temerar patiatur in honore, fama, bona aestimatione; hinc persona debet esse determinata et indicanti in particulari nota, salte ut pertinens ad determinatum statum vel condicionem, u! huius iudicium ei valde probrosum eveniat; *β) ex ipso obiec: quod imputatur,* a quo homines illius condicionis satis abhorreant, vel quod sine magna difficultate committant.

Praeter condiciones gravitatis derivatas t. ió.<'I.' specia' · in indiciis temerariis considerandae sunt condiciones ipsius *iudiccnfis,* in quo saepe deficit *plena temeritas* seu gravis disproportio in:.' rationes assentiendi ct ipsum assensum, vel *plena advertentia* $ sufficiens deliberatio circa rei gravitatem et motivorum insuiicientiam.

Applicationes: 1. *Graviter peccat:* a) *ratione nocumenti,* qui s:' motivo sufficienti hal et mendacealiquem episcopum, vel i r- . rium aliquem sacerdotem uti talem cognitum, etsi personaliter ictum ; 5) *ratione temeritatis indicantis,* qui virum coniugatum 6nr.· ter credit pravos amores fovere, dum in via publica aperte colloqt tur cum puella, iuxta normas urbanitatis.

2. *Leviter peccat:* a) *ratione noi umenti,* qui ancillam putat mc· dacem sine sufficienti ratione, vel militem ignotum censet adir d'mum prostitutionis ; /3) *ratione temeritatis,* qui adolescentem lews et lascivum indicat insidiari puellam quam retinet in loco oscun et solitario, vel noctu videt hominem ignotum caute accedere a: domum alienam.

Ad c): In iudicio temerario, sicut in vana suspicione, saepe habetur alia quoque malitia gravis, *odium* potissimur

3 Tamen, non exista obligatio aestimandi homines positive bonos sine opportunis argumentis, sed licet iudicium de eorum rectitudine suspendere.

et *contemptus* alterius; quorum primum non raro causât iudicium temerarium, alter est effectus connaturalis eiusdem

3. *Diffidere naturae lapsae et in ratione externa moderate cautelas adhibere ad praecav rda mala, non est temerarie indicantis sed prudenter providentis*

Experientia teste homo lapsus saepe tendi tiliis deordinatis indu Iget ; hinc minime prohibemur ad proprium vel alienum damnum praecavendum quasdam cautelas adhibere, v gr custodiendi pecuniam, perinde ac si homines essent pravi, dummodo : udam personam in particulari praesumamus malam Similiter licitum est judicare de aliquo, v.gr. de famulo hucusque fideli, quod heri potest malus, et ideo praecavere malum quod posset sic causare

ARTICULUS III

De diffamatione externa

996. 1. *Detractio temeraria:* a *est peccatum contra iustitiam commutativam et socialem;* b) *cx genere suo grave;* c) *inducens ez entualitcr obligationem efficaciter reparandi damnum illatum.* Dicitur:

Detractio temeraria. ea sci quae supra descripta est. sine motivo sufficienti manifestata, she formalis sit, seu ex intentione laedendi famam proximi prolata, sive materialis, seu facta propter aliud motivum cum advertentia ad detractionem quae vitari debet. *Temeritas* non exrstit cum habetur causa iusta diffamationis, quale est damnum notabile a se vel a proximis avertendum, magnum bonum necessarium sibi vel alteri procurandum, etc.

Inducens eventualiter. quatenus sci damnum illatum iniustum sit, ct efficaciter sequatur ex detractione tanquam *causa* ratione iniustitiae vitanda.

Obligatio reparandi urg t quatenus damnum causatum fuerit stricte, rcaliter, efficienter, formaliter per detractionem, iuxta superius dicta.

Efficaciter, ita sci ut tantum restituat reparatio cx natura sua quantum demit detractio, licet aliunde fama iam non redintegretur.

Damnum illatum totum, tam directum quod causatum est in ipsa fama, quam indirectum cx laesione famae proveniens, quatenus sufficienter fuerit praevisum.

Ad a): Omissis textibus S.Scripturae supra allatis ex quibus ir. favorem propositionis iure arguitur, et unanimi doctrina Patrum et theologorum in hunc sensum, argumentum rationis antea indicatum ulterius evolvimus:

3 Detractionem expresse condemnat lac 1.11: “Nolite detrahere alterutrum. fratres. Qui detrahit fratri... detrahit legi.”

Grave peccatum contra iustitiam committit ille qui aufert a proximo rationabiliter invito bonum magni momenti ad quod ius strictum habet. Atqui detractor aufert a proximo rationabiliter invito bonum pretiosum, famam, post vitam ipsam inter bona hominis aestimabilissimum et divitiis aliisque bonis externis praeferendum, ad quod ius strictum habet.

Minor probatur, quia propter *exigentias suae destinationis* in vita sociali assequendae, homo habet ius et est in possessione bonae aestimationis coram societate; et *propter propriam utilitatem ac necessitatem,* cui accedit etiam boni communis exigentia, ius habet in ea permanendi donec nihil mali publice faciat vel nocivus reveletur. Sane cx communi omnium sensu, licet nemo possit exigere specialem aestimationem, qua sibi singulares virtutes tribuantur, unusquisque iure reclamat ut, quamdiu recte videatur procedere in vita sociali et nihil mali publice facere, in commercio humano probus habeatur et virtutibus ornatus, quae hominibus probis sunt communes.

Fundamentum iuris in famam falsam non petitur quidem *positive* et directe ex probitate interna hominis, quae non est, sed *negative* ex actibus quatenus nihil mali in cis publice apparet, et *indirecte* ex malis quae contra bonum tum privatum tum publicum orirentur, si delinquens occultus facile revelari posset. Profecto; a) *qui famam conservat,* magno freno cohibetur adversus vitia ex metu amittendi famam, et in hoc ipso habet praesidium ad actus futuros recte instituendos et stimulum ad conversionem, dum diffamatus omnibus istis commodis privatur, et per eius defectum "impeditur homo a multis bene agendis" 24; *β) ex revelatione criminum* occultorum passim facta delinquentes ipsi auctoritatem amitterent, bono conversationis sine motivo privarentur, familiares ipsorum ignominia afficerentur, et sic pax socialis perturbaretur propter rixas, invidias, vindictam, ętc. 7) *sine iure ad famam* negativam homo nequit debito modo attingere suam destinationem.

Ad b): Ratio patet ex dictis; laesio iustitiae est ex genere suo gravis, eoque magis in casu quo per detractionem violatur ius circa bonum magni momenti et valoris individualis et socialis.

Gravitas detractionis alicuius concretae mensuratur ex damno quod famae proximi infertur; et damnum vicissim diindicandum est, partim ex *indole criminis* narrati, quod gravius est si spectat vitae honestatem quam si spectat defectus naturales, si disiunctum est ab aliis criminibus in diffamato notis, quam si connexum cum eis et quasi confirmatorium, partim ex circumstantiis personarum quae interveniunt: *diffamantis,* cuius condicio ponderata vel levis, veridica vel mendax, seria vel garrula, etc., multum confert ad efficaciam et gravitatem diffamationis; *diffamati,* cuius condicio, dig-

x Cf. S.Thomas, 2-2 q.73 a.2.
x Cf. Noldin-Schmitt, 11,643,2; Merkelbach, 11,426.

nitas, officium, multum confert ad nocumentum augendum vel minuendum, adeo ut manifestatio peccati in sc levis possit constituere detractionem graviter prohibitam dum narratio peccati mortalis saepe est levis in ratione detractionis; *audientium,* quorum indoles reservata vel loquax, relationes cum persona de qua detrahitur, influunt in gravitatem peccati modificandam; *numerus* quoque personarum de quibus vel coram quibus detrahitur, influit in gravitatem detractionis, ita tamen ut haec coram pluribus peracta *non videatur multiplicare* numerum peccatorum, sicut nec detractio de pluribus non singillatim sed collective sumptis, siquidem ius ad famam est unicum apud plures audientes, ct diffamatio plurium in communi est unica donec in singulos ut tales non feratur. *Modus* quoque narrandi huc facit, nam gravius est aliquid ut visum quam ut auditum proferre, maxime si testimonium auribus perceptum sit a persona cui fides exigua vel nulla communiter praestatur.

Ad c) : Obligatio restituendi famam detractam per detractionem stricte, realiter, efficienter, formaliter iniustam, ac reparandi omnia damna exinde secuta ct praevisa, fluit cx obligatione generali ius aliorum illaesum servandi, ideoque redintegrandi quando laesum fuit, iuxta ordinaria restitutionis principia 2e. Quae obligatio personalis est quoad ipsam famam, realis quoad damna ex diffamatione.

Quoad reparationem famae etiam apud eos ad quos diffamatio mediate pervenit, sunt AA. qui censent primum diffamatorem non teneri ex *iustitia,* quia potius fuerit causa per accidens diffamationis illius, quae per se debeatur levitati ct imprudentiae auditorum immediatorum. Nobis videtur obligationem per sc urgere quatenus ulterior illa divulgatio praevisa fuerit; nam aderat in diffamato ius strictum ad primam diffamationem vitandam etiam ratione consequentiarum ulteriorum ; secus, autem, si rem narraverit sub secreto coram personis quas reputabat discretas, vel propter alias circumstantias non revelaturas.

Modus reparationis quivis aptus eligi potest, qui sit honestus et efficax pro toto damno iniuste causato. *Difficultas practica· existit* ad reparationem per retractationem, quia detractio fuit de defectibus veris quorum obiectivitas negari non potest; sed praesto sunt media *indirecta* laudationis personae diffamatae in aliis rebus, excusationis, reprobationis propriorum dictorum in quibus detrahens lapsus fuerit, honorationis diffamati, etc. Si diffamatio fuerit *publica,* reparatio etiam debet esse talis, et ad efficaciam convenienter vel etiam interdum necessario in scriptis et in ephemeridibus publicata.

---

* Secundum sententiam nobis alibi probatam reparatio facienda est, etiam si quis bona fide iniuste detraxit, et postea injustitiam animadvertit; et quidem ab eo momento tenetur etiam de damnis quae ex negata vel culpabiliter dilata restitutione obveniant detracto.

Causae excusantes a reparatione, sive temporales sive perpetuae, sunt in materia lama»· caedem quae pro aliis expositae sunt: condonatio, impossibilitas physica vel moralis, ad quam reducitur damnum disproportionatum reparantis quod longe superet bonum reparationis, v.gr. si magistratus debeat amittere officium si retractet levem calumniam; compensatio moraliter aequalis contra di f famatum, (pii \ icissim diffamavit et renuit reparare; brevi, omnes iliac causae sub (juibus nec bonum commune exigit reparationem, nec detractus est rationabiliter invitus dc ea non data vel dilata.

Applicationes: 1. *Oui alterius famam vana suspicione* vel indicio temerario laeserit, tenetur illam deponere ct bonam aestimationem concipere.

2. *Qui aliquem diffamaverit graviter* et cum gravi culpa tenetur ad reparationem etiam cum gravi incommodo proprio, utpote quod non est improportionatum damno reparando; qui leviter diffamaverit, vel graviter cum culpa subjective levi, non tenetur ad reparationem nisi cum levi incommodo.

3. Si *quis alium leviter diffamaverit* cum praevisione gravis damni propter circumstantias speciales exinde (fi f famato secuturi, tenetur sub gravi ad reparationem i Ibus damni etiam cum gravi incommodo proprio.

4. 57 *quis ita loquatur de alio ut praevideat* propter malitiam audientium diffamationem aut aliud damnum illi obventurum, non obligatur ad reparationem ; siquidem peccat contra caritatem, non contra iustitiam.

Haec obligatio non existit quando nullum ius strictum violatum est, sive quia laesio famae non orta est sive quia fides negata est diffamanti, sive quia diffamatus de lacto aut dc iure bonam famam non habebat nec habiturus erat in illo loco, aut quam habebat brevi erat amissurus, ita ut non esset iam aestimabilis, cauto tamen in hoc casu damno quod ex anticipatione diffamationis forte oriatur. Tamen etiam in his casibus peccari potest graviter contra alias virtutes, potissimum contra caritatem.

Applicationes: 1. *Grave peccatum* detractionis, supposita plena temeritate, committit: a) *ratione rei narratae,* qui defectus graves ad vitae honestatem spectantes de aliqua persona, communiter bene aestimata circa illam materiam, publice profert, sive in particulari sive in genere denotando habitum vitii gravis potius quam naturalem propensionem, v.gr. si de viro honorato dicatur aliquando adulterasse vel esse luxuriosum aut in negotiis iniustum ; *β) ratione diffamati,* rpii sacerdotem accusat de hypocrisi aut impudicitia, episcopum de mendacio, religiosum de mundanitate et de levitate in agendo cum personis diversi sexus; virum militarem de ignavia; indi-

cem de venalitate, notarium dc garrulitate, medicum dc imperitia, advocatum de ignorantia, etc.; similiter qui dc indeterminatis personis ad concretam familiam vel ad domum religiosam vel ad corporationem aliquam pertinentes, aliquid criminosum declarat, v gr. si dicat in tali monasterio disciplinam religiosam esse collapsam, vel in tali familia commissum fuisse incestum, etc ; nam dedecus quod neminem in particulari afficit, totam personam moralem graviter maculat.

2, *Leve peccatum* detractionis committit, etiam supposita plena temeritate: a) *ratione rei narratae,* qui defectus alcu us naturales, corporis vel animae, manifestat. \ gr. quod sit ncautus \ cl tardioris intelligcntiae, etc.; quia haec ncc graviter nocere solent reputationi, nec diu occultari possunt, et potius tendentiam naturalem vel defectus veniales revelant; qui de viro honorabilissimo dicit esse filium naturalem, etenim nullus ei exinde defectus naturalis vel moralis imputatur; qui de persona nota prupter illicitos amores vel vitam perditam aliquid refert quo illa fama confirmatur, v.gr litteras amatorias scripsisse, pudori alicuius insidiassc, etc.; sed grave esset dc ca persona grave crimen revelare in alia materia circa quam bona aestimatione gaudet, v.gr. homicidium aut furtum; /3) *ratione diffamantis,* si narret ut auditum a persona valde circumspecta crimen occultum is qui communiter noscitur mendax arbitrarius interpres verborum et factorum, etc., nisi adiuncta in aliquo casu ei fidem praestent vel res narratae sint tam enormes ut sola carum suspicio remota graviter detrahat famae alicuius; 7) *ratione diffamati,* si de milite vulgari dicatur quod liberius puellas alloquitur, vel de puella quod sit timida aut ignava, vel de mercatore quod sit garrulus et astutus, paratus decipere incautos, etc.; similiter leve aut nullum peccatum est significare apud prudentes id quod in condicioni humanae naturae positum est, v.gr. etiam inter religiosos et sacerdotes haberi indignos sua vocatione, in civitatibus exerceri prostitutionem, etc., quin macula in personam concretam vel in aliquem inter paucos incidat; δ) *ratione audientium,* si qu's declaret crimen coram unica persona prudente ct secreti tenaci, ut fert opinio inter rccentiores longe communior, tum quia dedecus sic non infertur gravis in personam detractam, nam vir prudens causam logice indicabit et non plus considerationis detrahet a delinquente quam delictum exigat, tum quia exclusum est vel notabiliter diminutum periculum ulterioris revelationis; e) *ratione modi,* si quis narret defectum alicuius ruere ut auditum et non probatum, quia sic non nocet graviter aestimationi illius, nisi forte praevideat prae levitate audientium vel gravitate criminis memorati, cuius mera suspicio graviter noceat, ipsam relationem criminis ut auditi fore valde iniuriosam diffamato

3. *Levi detractione graviter peccatur contra caritatem,* si quis plena temeritate revelat alicuius defectum, levem quidem aut etiam c jidicionem naturalem minus aestimabilem, si exinde grave nocumentum ei proveniat, v.gr. si quis temere revelet natales illegitimos

51 Sunt t.inen plures, sive antquiores sive rccentiores, qu: itid eant, approbante S.Al Foxso (13 n.978) talem narrationem fore semper levem quia relator sit causa per accidens gravis dedecoris diffamati, quod per se tribuendum st soli levitati et temeritati audientium, Cf. Farrahek, *l.c.* 27-28.

aut iuventutcm levius transactam personae plane aestimabilis, apud aliquem qui eam in servitium assumere cogitabat cum magno beneficio erga talem personam, et propter hanc notitiam a proposito desistet.

2. *Criminum alicuius publice diffamait:* a) *ulterior divulgatio apud cos qui per accidens ignorant res communi' ter notas in regione:* a) *licita est si delinquens non est illegitime diffamatus; β) saltem theoriee videtur contra- iustitiam si fuit iniuste diffamatus;* b) *notificatio in loco remoto est iniusta si illegitime diffamatus illuc est probabiliter perventurus;* c) *renovatio memoriae postquam crimen oblivioni fuerat mandatum, est pariter contra iustitiam, si crimen non fuit publicum nisi de facto, vel si diffamatio publica de iure per vitam bonam reparata fuerat.*

Publica diffamatio alia est *de iure,* per sententiam iudicis publicam peracta, alia *de facto,* in qua notitia criminis communiter habetur sive per famam communicata, sive quia delinquens publice defecit vel publice iactat defectus.

Non est illegitime diffamatus ille qui vel ius *amisit* ad famam per crimina contra societatem qua talem, vel iure *privatus est* per sententiam publicam iudicis, vel iuri suo *cessit* ostendendo sua nihil interesse de fama, quia crimen publice commisit vel publice se de eo iactavit.

Ad a, α): Satis communiter existimant auctores non offendere iustitiae divulgationem completam criminis iam publici, quia ius fundatur in ignorantia criminis, ct delinquens "per criminis publicitatem amisit ius ad famam"[28], ct quia bonum commune non amplius requirit silentium circa crimen de facto publicum [29]Et hoc quidem, quatenus quaestio limitatur ad diffamationem non illegitimam, omnino probatur.

Peccari posse contra *caritatem* nemo negat, et plures expresse animadvertunt.

Ad a, *β)*: Sed quoad crimina de facto publica non notorietate iuris vel facti, i.e. non ratione sententiae vel ipsius commissionis aut iactantiae, sed quia aliquis ca iniuste publica fecit, videtur ulteriorem divulgationem per se non fieri sine iniustitia, quia ius ad famam non fundatur in bono communi aut in ignorantia communi, sed in ipsa hominum condicione. Sane AA. communiter docent in tali hypothesi famam restituendam fore si restitui posset, id quod supponit eam

28 M.Bonacina, *Opera de morali theologia* (Venecia 1687) t.2 tr. *de reslii d.2* q.4 punct.6 *n.2.*

30 Sic v.gr. Luco, *L)c iustitia et iure* d.14 sect.S n.61.

adhuc ex iustitia deberi diffamato, qui meram possessionen non ius, amisit.

Attamen cum narratio criminis non sit mala in se ipsa sed in quantum nocet famae, ct nocumentum vix augetur propter notitiam communem paucis per accidens ignorantibus communicatam, minimum erit peccatum contra iustitiam et contra caritatem; ct omnino deficiet si non est probabilis spes occultationis apud illos conservandae.

Ad b): Doctrina communis theologorum tenebat ante Molinam diffamationem iniuste factam ulterius non diffundi sine iniustitia. Molina, tamen, iniustitiam restrinxit ad revelationem in locis disitis factam[30]. Aliis deinde communius visum fuit non haberi peccatum contra iustitiam, ubicumque diffamatio extenderetur[31][32].

Nobis videtur distinguendum: si diffusio notitiae in loco disito nihil nocebit diffamato, quia est ct manebit semper ignotus, milium erit peccatum in revelatione criminum; si vero diffamatus illuc est perventurus, erit piceatum contra iustitiam narratio criminum ipsius iniuste alibi publicatorum, quia retinet ius ad famam ".

Ad c): Quando aliquod crimen, olim mere de facto publicum, iterum in oblivionem venit, de facto occultum est; ideoque eius reA^elatio iniusta demonstratur quia nulla supponitur exigentia recordationis publicae. Quodsi crimen olim fuerit publicum de iure, plures AA. tradunt novam revelationem non esse contra iustitiam[33], adversantibus aliis, quia delinquens plene emendatus ius ad famam recuperaverit. Nobis videtur per diffamationem publicam de iure amitti *definitive* ius in illam partem aestimationis bonae in quam cadit sententia, ideoque renovationem memoriae illius non esse, per se saltem, contra iustitiam, licet possit esse contra caritatem.

3. ***Calumnia*** *semper est peccatum ex genere suo grave contra iustitiam, obligans ad reparationem per efficacem retractationem.*

Ecclesia damnavit duas has propositiones (D 1193. 1194): "Quidni nonnisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere? Probabile est

30 Molina. *De iustitia ct iure* d.32 n.3.8.

« Sic v.gr. Lessio. *Dc iustitia ct iure* 1.2 c.11 n.76-77; Luco, *De iustitia et iure* d.14 sect.5 n.66.

32 Sic ct Farraher, *Detractio ct ius ad famam* I.c. 22-23, qui refert pro sua sententia BonaciWa, Oprro *mor.* I.c. d.2 q.4 punct.6 n.3, et Mastriub. *Tliaoloqia moralis* (Venecia 1688) d.8 q.3 a.3 n.80.

« Sic v.gr. Molina. *o.c.,* d.33 n.2; Luco, *o.c.,* sect.6 n.77; Mastrius, *I.c.,* n.86; Merkelpach, II 431.

non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alitui, ut suam iustitiam et honorem defendat”.

Ratio est manifesta, nam cabumnia semper speci.m mendacii continet, ct semper inest in diffamato ius strictum ne per tale medium bonus effectus quilibet obtineatur.

Reparatio calumniae prolatae publice aut in adiunctis in quibus publicanda praevidebatur, publice facienda est; et saepe in foliis publicis ad hoc ut sit efficax.

4. ***Susurratio*** *est peccatum ex genere suo grave, formaliter contra caritatem et pietatem; sed frequenter coniungitur cum detractione ct laedit iustitiam.*

S.Scriptura in Prov 6,19 (cf Rom 1,30) memorat inter detestatos a Domino cum “qui seminat inter fratres discordias”; et iuxta Eccli 23,31 : “Susurro coinquinabit animam suam et in omnibus odietur”; 28,15: “Susurro ct bilinguis maledictus, multos enim turbabit pacem habentes.”

Secundum S.Thomam [44] “susurratio est maius peccatum quam detractio, et etiam quam contumelia; quia amicus est melior quam honor, et amari quam honorificari” (cf. Eccli 6.14-16). Merkelbach [45] ait hoc peccatum semper implicare iniustitiam etiam quando susurro non utitur mediis iniustis, quia aufert bonum amicitiae ad quod ius strictum habetur. Sed probari debet susurrationem esse in se realiter et efficienter causam istius effectus.

Ratio patet ex notione susurrationis, quae per sc nihil continet inhonestum nisi intentionem perturbandi pacem; dc facto, tamen, plerumque ad hunc finem utitur detractione vel etiam calumnia, et tunc valet doctrina dc his proposita.

ARTICULUS II

De contumelia

997. I. Contumelia est *inhonoratio alicuius praesentis per verba vel signa acquivalenlia iniuste irrogata.* Dicitur:

Inhonoratio, sci. non mera omissio honoris debiti, nisi specialibus adiunctis aequivaleat positivo despectui, sed actus positivus contemptum exprimens ct ad manifestandum contemptum ordinatus, contrarius honori ; porro honor est *reverentiae quae alicui debetur propter eius ex/ clientium externa manifestatio* sive verbis, v.gr. titulis laudatoriis eam appel-

44 *Summa thcol.* 2-2 q.74 a.2.
35 11,432.

laudo, sive factis, v.gr. inclinatione capitis, concessione praecedentiae, sive rebus exterioribus, v.gr. muneribus, erectione monumenti, etc., quibus gloria procuratur honorato propter eius qualitates, cuiuscumque sint generis. .

Praesentis, sive in persona, sive in legato, sive in statua, sive etiam ita ut ipsi absenti communicetur notitia per nuntium vel litteras vcl alio modo; nam ad contumeliam pertinet alium despicere, et "qui verba contra aliquem profert in occulto (i.e. illo omnino inscio) videtur cum vereri magis quam parvipendere, unde non directe infert detrimentum honori"[30].

Per verba vel signa aequivalenlia, sci. voce, scripto, gestu despectivo, imagine infamatoria, etc.

Iniuste irrogata, nam est alia inhonoratio non contumeliosa, quae licite infligitur, v.gr. in iustam delicti punitionem.

99S. II. Differt a conceptibus sat affinibus: *a)* detractionE. quia directe non famam sed honorem laedit, et lit non absenti sed praesenti; *b)* irrisione seu subsannatione, illius, quae non est dehonoratio sed dehonorationis timor; r) improperio ct convicio, quibus vitium physicum alicui probrose obicitur in detrimentum honoris, dum contumelia, prout ab his distinguitur, irridet defectus morales.

999. III. Dividitur in: fl) POSITIVAM ct negativam, *b)* VERBALEM et realem, prout ex dictis sufficienter patet.

1000. IV. Principia: 1. *Neglectus proprii honoris temerarius per se culpam venialem non excedit, ct ex superiore motivo opus virtutis est; honorem alienum promovere per sc nemo tenetur, sed laedere non potest sine stricta iniustitia.*

Pro singulis partibus istius propositionis valent analoga eis quae dicta sunt de cura famae propriae ct alienae n.994.

2. *Contumelia est peccatum:* a) *contra iustitiam cx genere suo grave;* b) *implicans obligationem reparationis;* c) *quod saepe alias malitias adnexas habet.*

Ad a): S.Scriptura monet ut simus "honore invicem praevenientes" (Rom 12,10) ct "in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes" (Phil 2,3), quod speciali motivo valet dc christianis, membris Corporis Christi Mystici ; dum acri sententia condemnat ex ore ipsius lesu Christi expressiones contumeliosas (Mt 5.22): "Qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio; qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis" (cf. Rom 1,28-30).

Ratio eadem argumentatione probat ius strictum singulorum ad ordinarias manifestationes honoris atque ad fa-

38 S.Thomas, 2-2 q.73 a.l.

main ordinariam. Etenim ad vitam normalem in societate humana secundum divinam ordinationem gerendam, homo indiget illo honore negativo ut minimum, quo non contemnatur sine causa oblata ex parte sua. Ergo a Deo provisus est stricto iure ad illum, tanquam bonum sibi necessarium et in suam utilitatem immediate ordinatum.

Gravitas peccati mensuranda est, non tantum ex ipsa re contumeliosa, sed etiam ex circumstantiis personarum et ex effectibus; sic, inhonoratio augetur proportionate ad dignitatem inhonorati ad quam terminatur, nam offensa est in offenso, decrescit autem cum vilitate inhonorantis; maior est quoque si peragitur coram multis, cum scandalo, cum sequelis rixarum, contentionum, etc., quam si perficitur coram paucis, sine scandalo et sine aliis effectibus perniciosis.

Quia peccatum est grave ex genere suo, sed non toto, admittit parvitatem materiae propter quam sit leve; insuper non raro actus inhonorationis exercentur in adiunctis excitationis, irae, levitatis animi, vel inter personas aequales tam infimae condicionis socialis, ut deficiant condiciones ad grave peccatum, utcumque res in se ipsa sit gravis.

Ad b): *Obligatio restitutionis ac reparationis* damnorum praevisorum fluit ex laesa iustitia stricta, et ad eam limitatur. \ alent eadem quae de diffamatione dicta sunt.

Ad c); Non raro laeditur praeterea religio, pietas, caritas, sicut de diffamatione dictum est.

Applicatio: *Honor publice ablatus,* publice est restituendus; privatim ablatus, privatim compensari potest, v.gr. per signa paenitentiae. Superiori sufficit gcncratim ad satisfaciendum contumeliae subdito illatae, benevola salutatio vel alia quaevis exhibitio considerationis; aequali, signum specialis et insoliti honoris, v.gr. praecedentia data, amica invitatio ad mensam vel visitatio, etc.; inferior saepe tenebitur deprecari veniam, saltem indirecte, quia aliae manifestationes honorationis facile debentur Superiori ex quadam aequitate.

I

De secreto

S.Alfonsus, 1.3 n.968-970; Aertnys-Damen, 1,1002-1088; Ferreres-Mondrîa, 1,576-579; Noldjn-Schmitt, 11,666-672; Genicot-Salsmans, 1,430-433; Payen, *Déontologie rnedtea* (Barcelona 1944) n.473-522; F.I'Eirô, *Manual de deontologia ħédica* (Madrid 1951) c.30-32.

1001. I. Secretum est: a) subiective *alicuius rei non manifestae notitia, quae ceteris occultari debet;* objective, autem, *ipsa res occulta et occultanda,* quae multiplex esse potest, ut v.gr. secretum fabricationis, crimen ignoratum, etc.

1002. II. Dividitur in: *a)* naturale, cuius obligatio ex ipsa rei natura oritur, quia manifestatio non posset fieri sine damno vel displicentia rationabili proximi cui secretum interest;

ȯ) promissum, cuius obligatio oritur ex contractu unilaterali promissionis, *consequenti notitiam* rei, ex quo promittens, cui communicatum est secretum, se obligat erga promissarium ad illud fideliter celandum, etiamsi res ex natura sua non inducat obligationem secreti;

c) commissum, cuius obligatio oritur ex contractu bilaterali oneroso, *antecedenti revelationem* rei \ quo alter se obligat ad rem manifestandam, alter vicissim ad eam occultam servandam, etiamsi ex natura sua posset fortasse revelari.

Contractus iste bilateralis aliquando est explicitus, cum pacto expresso communicationis participandae cx parte unius sub condicione eam occultam servandi ex parte alterius; aliquando, autem, implicitus, cum ex aliquo facto officii, professionis, muneris quod aliquis gerit, tacito modo se obligat ad res eo titulo acceptas secreto celandas, adeo ut propter hanc obligationem susceptam ei res occulte manifesten+ur. Huc facit secretum *professionale* propter officium alicui comrAissum, cuius forma gravissima in profanis est quando committitur consiliario in causa publica, in sacris vero quando committitur confessario ut vicario Christi, sub sigillo sacramentali absolute et striatissime servando.

Laesio Secreti est *quaevis notitiae occultae manifestatio.*

Potest esse: a) TEMERARIA vel fundata, prout revelatio fiat absque causa proportionate gravi, vel cum motivo sufficienti et rationabiliter;

b) iniusta vel non iniusta prout laedat ius strictum quod alter habet in occultationem rei manifestatae, vel revelet aliquid absque laesione stricti iuris, licite, v.gr. cx motivo rationabili excusante a lege secreti, vel illicite, v.gr. laedendo fidelitatem circa secretum promissum ex natura rei non occultandum.

Fieri potest: a) *explorando* vi vel dolo absque auctoritate vel iusta causa secretum alterius; *β) prodendo* temerarie illud, quomodocumque obtentum; 7) *utendo* notitia secreti contra voluntatem rationabilem domini -eiusdem, qui gcncratim est is in cuius favorem secretum primario et exclusive ordinatur, v.gr. dominus fabricae si agitur de secreto fabricationis, destinatarius epistolae in qua ei monitum vel instructio reservata pro ipsius utilitate communicatur.

l Notat ad rem Hürïh-Abellan. *Dc praeceptis* 11,511: "Differentia inter secretum promissum et commissum secundum auctores in eo est, quod in secreto promisso communicatio secreti antecedit, in commisso subsequitur promissionem servandi silentium. Nihilominus haec *antecedentia* potius est signum distinctivum quam elementum constitutivum, hoc habetur in natura contractus unilateralis in oppositione ad bilateralem."

1003. **III. Principia:** 1. **Principium generale,** a) *Obligatio servandi secretum existit per sc;* b) *ex iustitia vcl ex fidelitate obligans;* c) *quae tamen non est absoluta sed rclativa et limitata, ideoque in quibusdam adiunctis permittitur revelatio.*

Ad a): Obligatio secreti *naturalis* servandi fluit per se ex natura rei, quia aliter commercio humano ct bono sociali non sufficienter provideretur; obligatio autem secreti *promissi* vel *commissi,* in quantum in eo non ialcat secretum naturale, ex indicato titulo vigens, urget ex contractu explicite vel implicito quo quis talem obligationem assumit.

Ad b): Plerumque dominus secreti cubus occultatio urget, habet ius strictum circa illud, fundatum in iure naturae, propter *dominium·* sci. quod quilibet habet in proprias cogitationes, in fructus ingenii aut laboris, in famam, in bona externa, in quibus damnum pateretur cx \ iolatione secreti; itemque propter *bonum commune* quod singulis confert per se ius ad disponendum exclusive dc suis secretis. Huic iuri naturali immediato accedit aliud mediatum, positivum contractu bilaterali, per se obligans cx iustitia, saepe cx lege positiva confirmatum. Fieri tamen potest ut sit quaestio dc non revelanda re quae secreto naturali non protegitur, <d ex mera promissione gratuita debeatur; tunc obligatio est fidelitatis, nullius iure ad secretum intercedente, scd solo debito morali quo quis propriae fidei datae debet exceutionem promissi.

Ad c) : Obligatio secreti in tantum est in quantum eius fundamentum naturale vcl positivum stat : fit autem saepe ut, cessante iure in domino secreti, sive dc eiusdem licentia, sive cx amissione iuris, sive cx disparitione tituli solius fidelitatis obligantis, liceat revelare secretum propter necessitatem proportionate gravem, ut inferius cx professo declaratur.

Applicationes: 1. *Illicitum est per se* ct generatim, deficiente sci. iusta causa vel legitima auctoritate: u) explorare secretum, auscultando conversationem ad ianuam, aperiend.; litteras, easve legendo dum in loco reservato celantur, ctc.; manifestare remnuam alius iusto iure vult occultam conservare, nam manifestatio fit tunc cum damno vcl displiccnta alterius, quae cx caritate, fidelitate, iustitia vitari debent ; c) UTI secreto in proprium vel alienum commodum, rationabiliter invito domino secreti, praesertim si hoc accidat cum illius damno; v.gr. si quis secretum fabricationis iniuste exploravit ct detexit[3], iniustitiam protrahit cum deinde adhibet se-

[1] "Inventum artis aut čicnt ae arte vel studio **It** te detegi potest; at hoc proprie non est secretum alterius explorare, sed inventum simile proprio in-

cretum exploratum cum damno alterius, idque omnino reparare tenetur extra adiuncta in quibus habeat tunc ius ad secretum invadendum.

2. *Licitum est explorare secretum c\ uti ali publica.* verb, gratia cum Ecclesia investigat circa vitam candidatorum ad sacerdotium, aut circa statum sponsorum in ordine ad matrimonium, vel magistratus civilis inquirit dc criminibus commissis wl committendis; item ex utilitate *privata,* quatenus exploratio aequivaleat legitimae defensioni adversus damnum proportionale gravi imminens.

2. *Quantitas et qualitas obligationis: Violatio temeraria secreti* : a) *mere promissi, est <?.r genere suo peccatum leve contra fidelitatem ; b) naturalis vel commissi, est ex genere suo gravis contra strictam iustitiam, eum eventuali obligatione reparandi damna.*

Totum constat ex communi doctrina theologorum ct c.x natura rei, cum hoc exigatur a bono communi. In particulari, tamen:

Ad a): *Simplex promissio* circa reni quae non cadit sub secreto naturali, obligat cx sola fidelitate, eiusque violatio temeraria est peccatum veniale, nisi quis voluerit sese obligari cx titulo iustitiae, et tunc per se sub gravi in re gravi. Patet ex dictis de tontractu promissionis.

Ad b); Ex secreto *naturali* temerarie revelato dominus secreti patitur aut tristitiam iniustam, aut etiam damnum in bonis; habet autem ius strictum ut sine iusta causa buiusmodi tristitiam vcl damnum subire non cogatur, ideoque, quatenus damnum sive spirituale sive materiale, sive in bonis internis sive in externis subierit, reparari debet secundum principium de actione damnificante. Si agitur de secreto *commisso* obligatio iustitiae fluit immediate ex ipso contractu expresse vel tacite inito, et quidem gravior, ceteris paribus, quam obligatio secreti naturalis, cui plerumque accedit.

Obligationem secreti naturalis ct commissi esse ex genere suo gravem *admittere tamen parvitatem mater'ac,* ℭonsta cx c) quod ipsa obligatio iustitiae est ciusmodi.

Confirmatur, auten . probationi indirecta c.r *funestis sequelis* violationis tum pro bono communi tum pro bono privatorum. Si enim violatio temeraria secreti non prohiberetur sub gravi, summum damnum inferretur securitati et paci c nnui.ii humani, qua·· exigit ut secreta huiusmodi per se illaesa serventur; haec exigentia praesertim afficit secretum officii nam bono communi maxime interest ut rimncs tuto exquirere possint consilium ab iis qui cx officio vel Hteciali titulo illud praebere valent.

urn excogitare quo indirecte secretum alterius notum fiat" (Mexk Elba CH, ll.S53, nota).

»

Materiae gravis ea censetur, cuius revelatio proximo grave damnum aut gravem rationabiliter tristitiam causai, vel quae bono communi notabiliter nocet ; sic v.gr. qui litteras vel inventum scienti ficum alterius explorat, de gravi peccato arguendus est, nisi forte ab initio pro certo habeat non agi de materia gravi ct paratus sit ad explorationem interrumpendam, si detegat periculum.

Applicationes: 1. *Peccatum ex genere suo grave contra iustitioni* committit qui litteras secretas, clausas vel etiam apertas sed in loco reservato depositas3, aliaque scripta privata legit, nisi intercedat consensus saltem tacitus illius ad quem pertinet secretum, v.gr. quando agitur de epistola a communi amico itinérante scripta, vel legitimae auctoritatis mandatum propter exigentias boni superioris, v.gr. tempore belli quoad omnes litteras a civibus datas vel acceptai aut tempore pacis quoad litteras incarceratorum propter delicta politica, qui possint contra securitatem publicam adhuc machinari, c. Hinc: *graviter* peccat qui litteras aliave scripta explorat cum intentione vel cum praevisionc periculi proximi perveniendi ad notitiam secretorum magni momenti in rebus familiaribus, conscientiae, etc : *leviter* vero, qui curiositatis vel recreationis causa inspicit scripta in quibus praesumit contineri schedulas commerciales vel res pan momenti, praesertim si ab initio est paratus interrumpere lectionem si forte res maioris momenti inveniat ; *nullatenus* denique peccafr' qui cx licentia rationabiliter praesumpta legit, v.gr. maritus litteras uxori a determinata persona datas, quas uxor semper communica! cum marito, vel is qui. ex gravi suspicione damni sibi aut alii iraminentis, quod possit impediri per explorationem litterarum, has kg: quantum ius legitimae defensionis exigit.

2. *Peccat pariter* qui litterarum iniuste exploratarum secretur *deinde adhibet,* nisi in casu in quo, propter damnum iniustum avertendum, inveniatur in circumstantiis iri quibus posset nunc secretur illud invadere.

3. *Uti in proprium commodum notitia* cx secreto sive insit sive iniuste accepta, semper licet, nisi cx hoc usu dominus secret aliquod detrimentum patiatur.

4. *Leve peccatum non excedit* qui secretum alterius, etiam magni momenti, uni tantum alterive personae prudenti ac reservato manifestat, quae illud non prodet nec cum damno domini adhibebit

3. *Manifestationis licitae causae. 'Cum obligatio creti non sit absoluta, licita fit eiusdem manifestatio:* a) *u consensu, saltem rationabiliter praesum/do illius ad quem st-*

' *Circa litteras a donvno* protectas vel scienter in loco publico relictas, êcendum est eas non cadere sub secreto, quia dominus iuri suo cessit; circa litteras *m'nutatbn* dilaceratas et in loco publico proicctas, rationahditer ceiwtur dominum invitum fore si reconstruantur et legantur, quia talis lacent' communiter aestimatur quasi destructio; si tamen fragmenta sint magna et curam destructionis non ostendant, minus constabit de iniustitia si reconstruantur.

cretum pertinet; b) *ex auctoritate competentis superioris;* c) *ex necessitate proportionate gravi alicuius damni avertendi* 4.

Obligatio secreti non absoluta facile intelligitur; neque enim *promissio obligat sub certis condicionibus* mutatae substantialiter materiae, cessantis motivi finalis, deficientis qationis honestae ad occultandam rem indebite promissam, ceterorum ; neque *debitum iustitiae et caritatis* erga proximum urget in quacumque hypothesi et non obstante quolibet detrimento proprio vel alieno; neque *bonum commune* ex secreto percipiendum tale est, quod non superetur interdum aliis exigentiis eiusdem communis boni.

Illius ad quem secretum pertinet; nimirum, dominus secreti est "is in cuius utilitatem illud primario et exclusive ordinatur. In secreto *epistolari* dominus secreti, pro variatis circumstantiis, modo est is qui epistolam mittit, modo is ad quem mittitur, modo uterque" c.

Ad a): *Si ille qui ius habet in secretum, cedit suo iuri,* nequit esse quaestio de laesa iustitia erga eum, quia scienti et volenti non fit iniuria. Haec cessio sufficit ut sit implicita, imo et rationabiliter praesumpta ad licitam manifestationem secreti, quando dominus eiusdem adiri nequit. Tamen, si arbitrarie cedat suo iuri, adhuc urgere potest ad secretum lex caritatis, quae actiones proximo damnosas prohibet sine causa proportionate gravi, quin tamen obliget cum incommodo proprio improportionato.

Applicatio: *Licet Superiori religioso,* cui unus e subditis detulit secretum defectum alterius, non quidem illud publicum facere, nisi ita requiratur ex bono communi, sed circa delinquentem providentias sumere, cum aliis de re consulere, etc.

Ad b): *Superior cui commissa est cura alicuius communitatis* habet ius ad media quae et quatenus muneri suo implendo in exeeutionem boni communis sunt necessaria. Iam vero, medium aliquando necessarium est exploratio aut manifestatio secretorum alienorum. Ergo licita habenda est pro legitimo superiore in his casibus, id quod usus comprobat

4 Ratio divulgationis aliunde factae non tollit legem secreti, sed facit ut ipsum secretum cesset apud illos qui rem cognoscunt. Nihilominus curandum est ut qui secretum commissum noverat notitiam eiusdem apud alios non confirmet, vel certiorem ulla ratione reddat sua manifestatione. Imo, cum agitur de sigillo sacramentali, non potest sine sacrilegio directe et explicite manifestare notitiam, etiamsi publica facta sit, sed solum referre quae extra confessionem audierit et prout audierit.

• Hürth-Abellan, *De praeceptis* 11,516.

in censura epistolarum al) auctoritate publica durante bello, a Superiore in collegiis, etc.

Applicatio: *Litteras datas et acceptas: a)* EH.iis Ml.xoREXMBi S, licet parentibus inspicere, quia hoc est necessarium ad finem educationis; similiter hoc licet superi rilms collegiorum (pilus parentes committunt educationem suorum fiborum, ut eorum officio in omnibus fungantur;

b) λ religiosis aliisque in statu perfectionis constitutis, generatim licet superioribus inspicere, partim cx necessitate avertendi gravia damna communitati, quae secus non sufficienter caverentur, partim ex cessione iuris ab ipsis subditis, partim cx concessione supremae auctoritatis ecclesiasticae cui omnes submittuntur; *nihilominus in casibus canone* 6// *relatis* deficit quicumquc titulum in superioribus ad inspectionem litterarum, ct secundum mentem Ecclesiae libertas ibi declarata ne indirecte quidem coarctari debet; insuper si subditus obtineat a superiore licent am ad sc bendas *i.ttna., conscientiae,* eo ipso habet ius ne illae litterae et correspondons responsio legantur a superiore, cui solum restat in casu ius comprobandi in casu fundatae suspicionis contrariae, summa quadam perlustrationc, utrum revera agatur dc rebus conscientiae an non;

c) A civibus quibusvis durante bello vel perturbatione politica, aut quovis tempore a criminalibus detentis in carcero a quibus etiam ibi possint timeri machinationes adversus pacem publicam.

Ad c): *Ratio secreti servandi huc tandem recidit,* ut dominus secreti non patiatur ex manifestatione damnum quod rationabiliter cavere potest. Iam vero, aliquando re\elatio secreti necessaria est ad avertendum damnum proportionate grave, publicum vel privatum, proprium vel alienum, cuius cautionem dominus secreti vel concedere debeat data facultate ad revelationem, vel contradicere nequeat rationabiliter, permittente vel etiam exigente lege caritatis vel iustitiae legalis superioris ut fiat manifestatio.

4. ***Damnum vitandum,*** *propter auod licitum el interdum obligatorium est manifestare secreta, est quadruplex',* a) ***manifestantis*** *secretum,* b) ***contimittentis*** *illud,* c) *tertiae personae privatae, sree physicae, sive moralis,* d) ***boni communis.*** De singulis aliquid dicendum in particulari.

Ad a): *Quod spectat ad damnum proprium,* nemo tenetur ad secretum naturale cum notabili incommodo proprio; neque censetur se positive obligare ad set return servandum cum nimio incommodo proprio, improportionato ad bonum quod per secretum servatum alteri procurat, ideoque in secreto commisso, aequali vel maiore eo quod sequitur alteri ex revelato secreto. Potest quidem interdum se obligare *diam cum magno incommodo,* sed tunc debet diserte talem obliga-

tionem suscipere, *dummodo* non ostendatur prodiga et irrationabilis, ideoque nulla, v.gr. si suscipit debitum secreti minoris momenti etiam cum discrimine propriae vitae servandum.

Si agitur de secreto professionali, maius damnum sibi imminens requiritur quam in promisso vel naturali vel mere commisso, propter graviorem exigentiam boni communis, ut facultas nimirum consilii et auxilii petendi a personis in officio constitutis tuta sit; ideo nunquam licebit sibi consulere cum periculo vnat ca mmiticntis secretum, nisi periculum sibi ab illo immineat tanquam formali aggressore; ceterum periculum vitae committentis secretum vitari potest, attenta propria securitate, si is tempestive moneatur ut fugam capiat, antequam secretum ipsius reveletur.

/:/ sunt secreta professionalia guae propter nullum damnum proprium, ne gravissimum quidem et ipsius vitae, unquam revelari possunt, quia bonum commune praevalens ommno exigit ut secreta remaneant ; talia sunt, v.gr. secreta bellica ad securitatem patriae vel exercitus bellantis necessaria; tale est, imprimis, sigillum sacramcntale, quod propter bonum religionis et salutis fidelium absolute servandum est.

Ad b): *Quod allinet ad damnum committentis secretum,* si t χ secreto servato maius ipsi damnum immineat quam ex manifestatione, nequaquam "potest esse rationabiliter invitus quod secretum reveletur, nulla tunc lege iustitiae vel caritatis interdicente revelationem.

Ad c): *Quod spectat ad damnum tertiae personae innocentis,* quod evitari possit per revelationem secreti pertinentis ad nocentem, principium generale est, cx regula caritatis erga proximum, licitam esse revelationem, si damnum imminens est tale ac tantum ut, propter illud evitandum, ipse dominus secreti non iam habeat ius celandi rem de qua agitur.

Hoc cum agitur dc secreto *naturali* ac *promisso* semper accidit quando *innocenti imminet damnum formaliter iniustum ex parte domini secreti,* quia in tali casu amittit quemlibet titulum ut res occulta servetur; vel etiam quando damnum *non formaliter iniustum* tertiae personae innocenti imminens, *longe superat damnum* quod dominus secreti patietur ex eiusdem manifestatione, quia etiam in hoc casu non potest esse rationabiliter invitus de manifestatione, et fides ci data non urget ; si autem agatur de secreto *commisso,* non licet illud manifestare *nisi casu damni valde gravis iniuste inferendi ab ipso* domino secreti contra personam innocentem, et quidem *lentata prius resipiscentia* nocentis per tempestivam admonitionem et declarationem revelationis secus faciendae; ct adhuc in tali casu revelatio secundum paucos auctores" *non est licita* si agi-

0 Cf. Pλ .γ.v *Dcontolof/ia midea* (Barcelona 1942) n.481.514.

tur dc secreto professionali, quod propter bonum commune illaesum servari debeat non obstante quocumque damno privatorum; secundum plerosquc', tamen, quos probamus, revelatio est *licita,* quia locum habet legitimae defensionis contra iniustum aggressorem debito moderamine pro innocente susceptae; secundum aliquos, denique, est *obligatoria,* quia lex secreti omnino deficit ct urget lex caritatis.

Ad d): *Quod spectat ad damnum boni communis* societatis, sive ecclesiasticae sive civilis, quod sit notabile et sine revelatione secreti impediri nequeat, valet principium de praevalentia boni communis prae bono privato eiusdem ordinis; *et hoc valet etiam de secreto mere commisso,* quod non potuit admitti sub obligatione non manifestandi in his circunmstantiis; imo, *et de ipso secreto professionali,* quando recidit in rem quam privatus iniuste vult occultam conservare, cum tenetur ad manifestationem propter exigentias boni communis.

Applicationes: 1. *Propter bonum proprium licet* v.gr. secretum alicuius fabricationis casu detectum adhibere, quin manifestetur tamen aliis qui nocere possint domino secreti; similiter licet revelare secretum *mere commissum,* salvo speciali compromissu non prodigo, quando committens est in obligatione evitandi damnum illi cui commisit secretum et non evitat, v.gr. si quis invenis quem omnes censent divitem manifestat suae sponsae condicionem ruinosam suae fortunae, haec potest uti notitia ad valedicendum connubio, quin tamen eam ulterius sine necessitate diffundat; quodsi agatur de secreto *professionali,* bonum commune postulat ut illud servetur semper, extra casum in quo dominus secreti *iniustum* damnum sit causaturus ei qui in notitiam rei ex officio pervenit vel tertiae personae innocenti; sic v.gr. advocatus nequit prodere clientem criminalem ut salvet propriam libertatem, quam index ex falsis indiciis a criminali non confictis, repetet si culpabilitas clientis non comprobetur; potest autem monere clientem et adiuvarc ut fugiat, et postquam ille possit per fugam notabiliter damnum minuere, illius culpabilitatem manifestare si per eam gravissimum damnum vitae vel carceris perpetuae evitare possit.

2. *Propter bonum committentis secretum licet* manifestare impedimentum dirimens, quod faceret eiusdem matrimonium invalidum, *nisi* tamen notitia habeatur ex secreto professionali vel consilii petendi gratia; nam secretum quidem naturale vel promissum vel mere commissum non sustinetur rationabiliter cum damno committentis; sed secretum *professionale* urgetur propter beneficium boni communis, etiam cum damno committentis qui non vult secreto renuntiare.

3. *Propter bonum tertiae personae innocentis licet homini privato* manifestare morbum contagiosum, condicionem fortunae difficilem, machinationem subdolam, etc., quae dominus secreti indebite

' Vix non omnes recentiores ita sentiunt. Cf. Payen. *o.c.* n.514 eos referens.

reticet; *medico,* qui ex officio luem venerem adolescentis detexit, *non licet* eam revelare sponsae, nisi postquam adolescens, opportune monitus de stricta obligatione sive abstinendi interea a nuptiis, sive manifestandi periculum infectionis, sub comminatione declarationis secus faciendae, hanc nihilominus renuat; *advocato non licet* prodere verum homicidam quem ex officio cognoscit, etiamsi alius innocens ad mortem pro eo condemnetur, nisi quando ipse homicida fuit in causa cur sententia recideret in innocentem, et adhuc in tali casu potest quidem sed non tenetur ad prodendum clientem.*

Utrum liceat revelare secretum, v.gr. auctorem verum homicidii, quando index condemnavit ad mortem ex errore aliquem innocentem sine iniustitia veri criminalis, disputant auctores: Noldin post Lanmann censet respondendum esse negative, quia verus homicida non est obligatus ad se prodendum et rationabiliter renuit ut secretum cum tanto damno suo reveletur; Prummer autem, dum concedit ipsum criminalem non obligari ad se prodendum, putat alios qui cognoscant secretum non agere irrationabiliter, si inter alterutram salvandam praeferant vitam innocentis et tradant nocentem. Nobis sententia ultima probatur in casu secreti naturalis; non autem in secreto promisso vel commisso, ex indole speciali horum secretorum*

4. *Propter bonum reipublicae,* cuius salus suprema lex dicitur, *licet medico* prodere aegrotum cuius occultatio facile potest multos lue gravissima inficere; similiter potest *quilibet,* etiam sub secreto professionali accipiens notitiam de machinatione contra securitatem publicam, contra auctoritates superiores, etc., eam revelare ad cavendum periculum commune. Hinc etiam licet, imo est obligatorium, prodere luvenem corruptorem degentem cum aliis in convictorio, si alia via nequit efficaciter provideri incolumitati innocentium. Semper excluditur usus secreti *sacramenialis.*

* Tam medicus quam advocatus aliique officiales publici attendant leges civiles, interdu-.i plus aequo severiores, propter quas saepe tenentur sibi consulere servat do secretum professionale etiam m casibus in quibus ex lege naturali liceret revelatio. Tunc ut sibi provideant et muletas severas evitent, possunt observare id quod lege civili statuatur *fucato ntotivo* boni communis; neque enim est tale periculum, quia sani et innocentes non ideo timebunt inconstantiam secreti professionalis, et multi ex aegrotis et inconscie nocentibus, medicum vel advocatum accedent sincere dispositi ad exequendam detectam obligationem.

9 Cf. Laymans, *Th. mor.* 1.3 tr.3 pr.2 c.5 n.2; Noi.din-Schmitt. 11,670; Prlmmer, 11,180.

TRACTATUS

De praeceptis Ecclesiae

Jnter ea quae nuncupantur ecclesiastica praecepta communia, ct diverso modo ac numero proponuntur in diversis regionibus pro cuiusque utilitate et praxi, apud nos specialiter tractanda occurrunt praecepta: dc sanctificatione *festorum;* de annua *confessione* pro his qui aliquod peccatum grave commiserunt intra annum; dc *communione* annua ct per se paschali pro omnibus christi fidelibus qui aetatem discretionis attigerunt; dc *ieiunio et abstinentia* observandis secundum normas ecclesiasticas; de *decimis* solvendis; de *librorum pravorum* prohibitione.

Et quia de sanctificatione festorum satis dictum est in tractatu 111. dc confessione, autem, ct communione sufficienter agetur in tractatibus de Sanctissima Eucharistia et de paenitentia, agendum restat de *ieiunio ct abstinentia* (c.l), dc *oblationibus* solvendis (c.2), de *prohibitione librorum* pravorum (c.3).

CAPUT I

De ieiunio et abstinentia

1004. Ascesis Christiana commendatam semper habuit moderationem in cibo et potu, quae non modo abstineat per *temperantiam* ab excessu pcccaminoso, verum etiam detrahat de convenientibus per *paenitentiam,* quantum vires et munera exercenda ferre possint absque corruptione subiecti et absque impedimento in officiis adimplendis1. Hanc praxim eo magis promovebat Ecclesia, quod compertum habebat in praesentibus condicionibus naturae humanae paenitentiam corporalem, propter finem supernaturalcm exercitam conferre ad

1 S.Ignatius. *Exercitia spiritualia* aditio 10,1.1,8 modus, n.83.

remissionem peccatorum, et omnino necessariam esse in aliquo gradu ad superandas tentationes diversas, praesertim luxuriae et incuriae in perficiendis officiis cotidianis.

Accedunt cxcm/tlum Christi ieiunantis (Mt 4.2; Lc 4,2) et ieiunium suorum discipulorum futurum praedicentis (Me 2.20), *exhoriationesque* ad paenitentiam et in concreto ad ieiunium ab eodem lusu Christo et a S.Paulo saepius itera- (Ae (-cf. 2 Cor 6,4), tanquam necessaria ad \itam Christianam, et in particulari ad daemonia intemperantiae coercenda, prout Ecclesia interpretata est dictum Domini (cf. Mt 17,20).

Inde facile intclligimus cur ieunia, tot exemplis et monilis S.Scripturae et SS.Patrum in integris tractatibus fuerint celebrata 2, tanquam forma concreta necessariae paenitentiae exterioris ct cur nostris quoque temporibus in commendatione sint Ecclesiae, etiam ubi propter adiuncta temporum remittenda videtur sewrior disciplina ea in sua minima proportione pro fidelibus praescribens \

Dicendum est duplici articulo dc *ieiunio ecclesiastico* (a. 1) et dc *abstinentia* (a. 2); ct in utroque cx ordine agemus *de\notionc, obiecto, subiecto* et *obligatione* legis; tandem in tertio articulo communiter agemus dc causis *excusantibus* ab alterutro vel ab utroque (a. 3).

S.Thomas, *2-2* q.146-147; S.Ai.fonsus, 13 n.1004-1050; I.ehmkuhl, 11455-1475; Prümmjêr, 11,649-666; Eerreres-MokdrIa, 1,519-614; Merkelbach, 11,947-976; CoroxaTa. />‹· *locis ct temper bus sacris* (Turin 1922) 296-320; Ver-MEÉRSCH, 111,804-819.

- *De praestanto icitinii* scribit S.Thomas (2-2 q.146 al): "Assumitur enim ieiunium principaliter ad tria: prmo quidem ad *concupiscentias carnis* reprimendas; unde Apostolus dicit: in icunto et castitate, quia per iciunia castitas conservatur. Ut enim Hieronymus dicit: sine Cerere et Baccho friget Venus; i.e. per abstinentiam cibi et potus tepescit luxuria. Secundo assumitur ad hoc. ut mens liberius elevetur ad *subi* /n *a contemplanda;* unde dicitur, quod Daniel post ieiunium trium hebdomadarum revelat onem accepit a Deo. Tertio ad *satisfaciendum pro peccatis;* unde dic tui : Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fictu et in planctu. Et hoc, est quod Augustinus dicit in quodam sermone de oratione et ieiunio: Ieiunium purgat animam, mentem sublevat, propriam carnem spiritui subie t, cor facit contritum ct humiliatum concupiscentiae nebulas dispergit, lib.dinum ardores exstinguit, castitatis lumen accendit."

2 Cf. S.Augustinus qui quinque sermonibus ieiunium quadragcsimale commendavit (ML 38^1039-1058); S.Hieronymus in libro 2 *adversus loviniantim* n.16-17 (ML 23,30'>>-312). Cf. J.Jamxi, *San Jeronimo* v *cl avuno* (Madrid 1948).

4 Pius XII, *Allocutio ad Cardinales* AAS 42 (1950) 787-788; S.C.CoxciLti: AAS 41 (1949) 32-33.

ARTICULUS I

De ieiunio

1005. I. **leiunium** sumitur multipliciter: a) *pro totali abstinentia* ab omni cibo et potu, praeter aquam naturalem, id est ab omni substantia quae per modum cibi vel potus per os in stomachum transmittatur inde a media nocte praecedente ; et tale est iciunium *cucharisticum,* quod in sc non est actus virtutis, utpote mere negativum, sed fit meritorium propter motivum honestum et de facto pertinet ad religionem ; *β) pro abstinentia a cibo ct potu excessivo* secundum communes regulas temperantiae, in ordine ad bonam dispositionem corporis et animae ; et sic est ieiunium *morale,* vel si unice servetur propter valetudinem, *medicinale* seu philosophicum ; γ) *pro abstinentia a cibo et potu in determinata quantitate,* maiori quam exigit abstinentia moralis, ex praescriptione legis ecclesiasticae ; et sic est iciunium ecclesiasticum, actus virtutis elicitus a temperantia et imperatu a diversis virtutibus, religionis, paenitentiae, castitatis, etc.[5]

1006. II. **Obiectum ieiunii** ecclesiastici consistit: a) *in unica refectione plena per totum diem, sine limitatione ex lege ecclesiastica quoad quantitatem et qualitatem ciborum;* b) *cui addere licet mane et vespere aliquid cibi, servata circa quantitatem et qualitatem probata locorum consuetudine in iis quae non fuerint determinata a SSede;* c) *ita, tamen, ut certo serotinam refectionem, ientacidum vero probabiliter, liceat cum prandio permutare.* Explicatur :

Ad a): *Unica refectio plena* in dic ieiunii semper pertinuit ad essentiam ieiunii, ct etiam nunc urgetur ab Ecclesia.

Unicitas servanda requirit, hinc moralem *continuationem* refectionis sine longiore interruptione, qualis censetur ea quae excedit dimidiam circiter horam, sive consulto fiat sive ex necessitate, sive ex animo cessandi definitive a co-

5 Ex S.Scriptura novimus relationem quam habet cum *concupiscentia* carnis reprimenda (2 Cor 6,5-6), cum *elevatione mentis* ad Deum (Dan 10,3ss), cum *satisfactione* pro peccatis (loci 2,12), cum *impetratione beneficiorum,* maxime si coniungatur cum oratione (Mt 17,20). Cf. Praefatiuin quadragesimae; S.Lyonnet, *De ieiunio et abstinentia ut fontibus caritatis:* Verbum Domini 30 (1952) 92-100.

mestione sive intentione eam ulterius continuandi ; inde, vero, *protractionem haud immoderatam,* quae sci. spatium duarum horarum non multum excedat, etiam admissis interruptionibus modo commemoratis e.

Quantitas ciborum in ista refectione nulla lege ecclesiastica est limitata; licet, igitur, edere usque ad satietatem, salvis'legibus temperantiae.

Qualitas ciborum antiquitus ita erat determinata, ut non liceret "promiscuare", i.e. carnem et pisces in eadem refectione permiscere ; hodie vero permittuntur extra dies abstinentiae quilibet cibi, etiam permixti, v.gr. caro, ova ac lacticinia, pisces, etc., in eadem refectione plena (c.l251 § 2).

Ad b): *Consuetudo introduxit frustulum matutinum et collationem vespertinam; et* haec quidem usu invaluit, a quo tempore refectio plena sumi coepit circa meridiem, dum frustulum primo permissum fuit pro regione canadensi (S.Paenit. 21-11-1843), sed nunc generaliter conceditur in ¢251 § 1.

Pro quantitate et qualitate ciborum mane et vespere permissorum expresse remittimur ad probatam locorum *consuetudinem* (c.1251 § 1); ideoque diversa potest esse in diversis locis, vel etiam in eodem diversis temporibus.

Quoad quantitatem: *a)* moraijstaE PLURES, S.Alfonsum et ab hôc invocatos auctores secuti, normam simplicem et facilem adhibuerunt et sic consuetudinem firmaverunt, permittentes: a) *fro refectione serotina,* "quantitatem octo unciarum 7, ct aliquid aliud, nempe duas alias uncias 8, quod

e Cf. S.Alfonsus, 1.3 n.1020; Prümmer, 11,654. Observat autem Merkelbach, 11,955 circa interruptionem: "Si sit *brevis* seu sat notabilis, v.gr. semihorae vel infra horam, ct adsit intentio redeundi ac motivum proportionatum, non impedit quin comestio sit moraliter una, quia motivum duas partes sufficienter unit; e contra si nulla sit ratio, quia sola intentio hominis non sufficit ad uniendas dius comestiones.

Si sit vere *notabili.p.* i.e. unius horae vel, secundum alios, moraliter ultra horam, semper constituit duas refectiones; unde si quis refectionem interrumpere debuerit propter gravem rationem et non fuerit sufficienter refectus, a loge unicae refectionis excusabitur sed non ieiunabit, nisi in altera parte parvam materiam cibi sumpserit."

l *In JSiyilia Nativitat s Dom'ini* ex consuetudine alicubi licite sumitur quantitas *duplo maior,* favente, S.Alfonso (1.3 n.1025); dispensationem, autem, ab ipsa lege in ea nocte iudicavit S.Congr.Concilii (18-9-1937) non expedire.

• Uncia ab aliis aequiparatur 31,25 gramis (v.gr. Genicot-Salsmans 1,437; Prümmer, 11,655), ab aliis 30 circiter gramis (Ferkeres-Mondrîa, 1,600), ab aliis 27-28 gramis (Merkelbach, 11,958), quia agatur ut ille iniure praetendit, de uncia romana, quae sit duodecima pars librae romanae aequivalentis 325-330 gramis. Cf. Vermeersch, 111,805,3 nota 2.

est parva materia, ei qui maiori nutrimento opus haberet' *β) pro refectione maluiina,* duas circiter uncias cibi solidi, seu 55-60 circiter gramos ; ὰ) a l ii vero, intendunt *ratioiia-bilem instaurare consuetudinem* quantitatis *relativae* ad con-dicionem personarum, regionum, officiorum: ad continuatio-nem ieiuniorum, v.gr. per quadragesimam, et ad alias circum-stantias; unde "modus humanus servandi legem suadeatur, potius quam plerique fideles declarentur a lege irp-mune | ideoque | ubi speciatim de quantitate ciborum determinanda agitur, salva condicione unicae plenae comestionis, ratio ha-beri potest complexionis corporis, aetatis, occupationis per-sonae ieiunantis, item (Jurationis ieiunii : gcncratim unicuïqui licebit tantam cibi quantitatem sumere quanta cuique neces-saria est ad vitandam indispositionem quae ipsum impediat quominus officia status convenienter adimplere valeat''[1"].

Placet nobis norma haec relativa, tum quia in se omnino rationabilis est, et. usu fidelium acceptata omnino normis Ec-clesiae cohaeret, tum quia mente magnorum theologorum an-tiquorum non videtur contraria, tum quia per eam *melius linis ieiuniorum obtinetur,* participantibus in hac salutari paenitentia multis qui secus excusati haberentur, ct *severius fortasse ieiunanlibus aliis* qui secundum normam absolutam

v S.Alfonsus, *Homo aposlolicus* tr.12 n.16; MerkEluacj:, 11,958; Prim-mer, 11,655; Ferreres-Mondrîa, 1,603, etc.

10 Concil.Mechliniense V (a.1937) decr.69. Cf. E.Beugh, *Le V' concile vincial de Malines ct la loi du jeûne:* NouvRevTh 65 (1938) 1058-1066; J.Cai-LES, *L'aven* r *dc la loi du jeûne:* NouvRevTh 63 (1936) 139-166; M.J.Gei-laud, *Le jeûne ct notre temps:* RevApol 66 (1938) 307-313; A.Goucxard, *propos du Carcine:* EphThLov (1927) 205-210; A.VermeERSCH, *Dc frustC ct cocnula quadragesimali :* PerMorCanIJt 22 (1933) 60"-68\

Mens quorundam moralistarum, et quidem inter maiores maximos, « · fuit omnino aliena ab hac norma relativa admittenda: S.Thomas 2-2 q.l«? a.l ad 2 haec habet: "medium virtutis non accipitur secundum quantitate sed secundum rationem rectam... ratio autem indicat, quod propter aliquin specialem causam aliquis homo *minis sumat de cibo, quam sibi compctcfi' secundum statum communem'...* ad spiritualia mala vitanda et bona prosequen-da... Similiter etiam ratio recta non tantum de cibo subtrahit, ut *homo rd datur impotens ad debita opera peragenda".* Unde "quantitas cibi non *potu: eadem omnibus taxari,* propter diversas corporum complexiones" (ibid, a.6 ad 1).

S.Alfonsus, quamvis numeris determinare intended: quantitatem, eis rela-tivum valorem agnovisse videtur, in ordine ad inores <t necessitates commu-nes populi italici sui temporis; ait enim (1.3 n.1025): "Sed hic ante omru animadvertendum *praecipue in his attendendam esse* i *onsuctudincni locorum".* ideoque in hac re "auctoritas doctorum recentiorum licet pauciorum... pluris facienda est, et sine dubio praeferenda auctoritati, etsi communiori, auctorum antiquorum". Cf. similiter S.Thomas, 2-2 q.147 a.8 ad 3.

Laymann, 771. *mor.* 1.4 tr.8 c.l n.9 normam relativam manifeste proposuit: "Quod attinet ad quantitatem, id universim dici potest, oportere esse modi-cam ne coenula in cocnam transeat; *speciatim vero attendenda est tum re-gionum, tum personarum diversitas.* Nam regionum aliae aliis frigidiores sunt; inter personas vero aliae aliis maiore cibo, seu propter labores, seu propter corporis constitutionem indigent..." Cf. V.VanghEi.uwe, *Dc relativa* iemnondi *norma:* CollatBrug 47 (1951) 100-107.

prioris sententiae, prout a quibusdam moralistis explicatur, vix quidquam dc refectione, praesertim serotina, demere deberent in die ieiunii 11.13

Quoad qualitatem ciborum in refectionibus matutina ct serotina sumendorum; a) *in hodiernis adiunctis* benigne induisit S.Sedes ut. diebus abstinentiae *simul* et ieiunii, *ova ct lacticinia* etiam mane et vespere ubique sumere liceat1·; *β) praeter hanc concessionem,* consulendus erit usus diversarum regionum (cf. c.I251 § 1\ qui in eo quidem convenit quod cibos *solidiores,* v.gr. carnem u, excludat, sed cctcroquin sat varius est. ita ut v.gr. in Germania admittantur ova ad refectionem serotinam, non vero in Belgio; *satis generalis* est usus iusculi. lactis, casei, fructuum, panis, dulciariorum, et cetera ; apud nos in aliquibus regionibus ova permittuntur, e contra excluduntur pisces grandiores ”, qui possunt nihilominus, sicut ova et lacticinia, privilegio Bullae manducari.

Ad c): Sunt regiones in quibus prandkim principale agitur vespere. ‘ iaec potuit esse ratio cur c.1251 § 2 declaraverit: “nec ‘ vetitum est | serotinam refectionem cum prandio permv^are”. Inde‘aliqui collegerunt horam plene refectionis non amplius pertinere ad *substantiam* ieiunii. sicut in antiqua disciplina, sed solum ad accidentales circumstantias, salva utique in qualibet hypothesi facultate modo commemorata 15. Consequentia fortasse non fluit; et nobis probabile est ieiunium’ violari, si quis refectionem plenam mane sumat ; nihilominus haec inversio ordinis, etiam in sententia severiori16, non videtur gravis, et facta ex motivo proportionate

11 Nimirum, dum Lehmkuhl, 1,1462 censet cx cibis solidis cum aqua. oleo, et cetera decoctis elementum liquidum *non esse detrahendum* a computatione, quia secus sensatio saturitatis facile haberi possit in die ieiunii, si v;gr. octo unciae oryzae aut leguminum decoquantur et insumantur, alii, ut Prümmer, 11,656, existimant hanc nonnam non nimis urgendam esse in praxi. et permittunt octo vel respective duas uncias cibi *solid'*. Innixi in hac ratione cogitandi, MosTaza (Salter 5 [1916] 1106-1107) et Arraxihaga (IICler 12 (19181 39-40) permittunt octo uncias lactis et aliquid panis in refectione matutina, ct quadruplicatam quantitatem in serotina. Abhorret animus ab istis computationibus. Sane quaenam est ratio ieiunandi ea. quae pluribus personis tantam quantitatem permittat, quam fere non possunt digerere sine stimulo medicinae?

n S.Congr.Concilii : AAS 41 (1949) 33.

13 Cf. responsum Cardinalis praesidis CIC: AAS 11 (1919) 180.

14 Notat Prümmer, 11,656: “per se non excluduntur ova et lacticinia et pisces grandiores; omnes tamen auctores moderni docent non licere totam eoer.ulam sumere ex huiusmodi cibis ita nutritivis. Hinc nullus moraliste, ut puto, permitteret, ut quis in coenula manducaret 4 ova gallinacea, quae habent pondus circiter 8 uncianrm; vel ut quis sumeret duo ova et insuper 4 uncias panis. Menti S.Ecclesiae videtur esse conformius, si pro coenula vespertina sumuntur in diebus ieiunii cibi leviores et non ita fortiter sagimine conditi”. Merkelrach, 11,956.

m Sunt AA. ut Gen tcor-Salsmans, 1,438, qui nullum peccatum committi iudtcant, si quis pervertat quocumque modo ordinem refectionum. Recte, ta-

nullum peccatum est; imo, potest arguere virtutem, quia sit forma servandi ieiunii cum aliquis ab eo esset objective excusatus.

Olim refectio plena sumenda fuit hora determinata, sci. ante saeculum XII sub occasu solis in tempore quadragesimae, et alias circa horam tertiam; diebus S.Thomae sumi permittebatur generaliter iam hora tertia postmeridiana; saeculo XIV sumebatur circa meridiem, et observatio horae Matutae sic exigebatur, ut notabilis inversio vel anteversio temporis istius refectionis existimaretur graviter illicita17.

Applicationes: 1. *Qui ienlaculum mane sumpserit permutando quantitatem cum coena* in die ieiunii, tenetur vespere refici in quantitate normaliter permissa pro ieiunio, quia ad hoc se obligavit; qui mane distractus octo uncias manducavit, potest omittere ieiunium, quod iam esset servandum in forma solum probabiliter possibili, quia non obligatur uti privilegio18; qui vero, non potest ieiunare nisi faciendo permutationem, excusatur a ieiunio servando, propter moralem impossibilitatem.

2. *Extra refectiones lege permissas:* a) EXCLUDITUR quilibet cibus, i.e. omne illud quod ordinatur ad nutritionem, sive bibatur sive edatur; ideoque puls, lac, mei, iusculum, chocolate, saccharum, sucus fructuum, *nisi* in parva quantitate misceatur cum liquidis qui non considerantur nutritivi, ut aqua limonata, saccharata, etc.; ά) non excluduntur liquida non nutritiva, ut sicera, cerevisia, vinum, caphetum; nec *medicinae* quae principaliter ordinantur ad medicationem, ideoque nec *electuaria* diversa quae sumuntur ad iuvandam digestionem, tollendum oris fetorem, etc., vel etiam in exigua omnino quantitate aliquid *solidum,* ne potus noceat, nam parum pro nihilo reputatur.

3. *Anticipatio semihorae* relative ad horam consuetam vel etiam horae relative ad refectionem plc?iam meridiei, non habetur notabilis, ideoque ex quolibet motivo est licita; *maior.*

men, animadvertunt non teneri ad ieiunandum illum, qui non posset hoc facere nisi permutando ordinem pro refectione matutina.

17 Sic S.Alfonsus, 1.3 n.1016 cum communi sententia; prius S.Thomas asseruerat: "qui nimis notabiliter anticipat, ieiunium solvit" *(In IV Sent,* d.15 q.3 a.4 ad 3); et in c.SO D 1 de consecr. legebatur: "In quadragesima nullatenus censendi sunt ieiunare qui ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium."

11 Severius aliqui, ut Merkelbach, 11,960. quia "pars pricipalis ieiunii adhuc servari *potest";* at ita non probatur quod servari *debeat.*

exigit iustam causam; et si excedat *duas horas* quoad refectionem plenam, requirit causam sat notabilem.

1007. III. Subiectum ieiunii ecclesiastici sunt *per se omnes baptizati*30 *ab expleto vigesimo prima aetatis anno ad inceptum sexagesimum,* nisi iusta causa excusentur. Cf. infra causae excusantes.

1008. IV. Obligatio ieiunii ecclesiastici servandi : a) *est ex genere suo gravis;* b) *includens coalescendam transgressionum;* c) *urgens certis diebus in lege determinatis.* Explicatur :

Ad a): *Consideratio tum indole virtutis* quae exercetur, *tum finibus* quos prosequitur Ecclesia per hanc legem, ita tradunt omnes moralistae catholici, praecedente ipso Magisterio pontificio, condemnante hanc propositionem (D 1123): "Frangens ieiunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subicere praecepto".

Admittitur, tamen, parvitas materiae in transgressione, etsi minus constat quantum requiratur ad peccatum grave. *In praxi* casus facile solventur generatim, quia quaestio erit de personis quae more fere solito ientaverint aut cocnavcrint, cum gravi praeteritione legis, aut de his qui excusati erant a lege ieiunii, sed voluerunt eam observare aliqua ratione imperfecta. Communiter censent moralistae quantitatem duarum unciarum esse levem20; quantitatem aequivalentem dimidiae refectioni serotinae, seu quatuor uncias, plures censent graven! ; et revera coena ordinaria non multum excedet duodecim uncias. Perinde est quod illud illicitum addatur ientaculo aut coenulac, vel sumatur per diem extra refectiones permissas.

Si quis legem ieiunii semel violaverit, adeo ut iam non possit eam substantialiter observare illo die, non videtur peccatum committere cum deinde consulto plures refectiones multiplicat intra diem, siquidem observatio legis facta est simpliciter impossibilis23.

Ad b): *Ecclesia condemnavit propositionem* (D 1129): "In die ieiunii, qui saepius modicum quid comedit, etiamsi

u Circa acatholicos baptizatos cf. quae dicta sunt in 1,492.

30 S.Alfonsus, 1.3 n.1025; Ferreres-Mondrîa, 1,600; Prümmer, Π,661; Aertnys-Damen, 1,1054, etc.

21 Plurcs antiquiores AA. aliter opinati sunt (cf. v.gr. Billuart, *De ieiunio* diss.2 a.5); et ipse S.Alfonsus (1.3 n.1030) ccnsuit ultiores illas refectiones fore peccatum veniale, quia sint contra finem legis; sed ad impossibile nemo tenetur, et finis legis non cadit sub lege.

notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit ieiunium". Et sane, non solum intentio sumendi multas uncias disgregatas per diem ieiunii esset graviter peccaminosa, sed etiam parvae quantitates eodem die ieiunii illicite sumptae, ad eandem nutritionem tendunt, ideoque coalescere dicendum est.

Ad c) : *Lex ieiunii ecclesiastici urget* : a) *ex dispositione generali Codicis,* per totam *quadragesimam* exceptis diebus dominicis, *feriis quatuor temporum* quae non recidant in diem festum de praecepto ~2, *pervigiliis* Pentecostes, Assumptionis B.Mariae Virginis, Omnium Sanctorum et Nativitatis, nisi occurrant in die dominica vel in festo 23 ; sabbato sancto cessat ieiunium post meridiem (c.1252 § 4);

β) ex induito Ordinariis locorum concesso, donec aliter provideatur possunt hi pro suo arbitrio dispensare fideles suos ab obligatione ieiunii et abstinentiae plerisque diebus; sed ad ieiunium quod attinet, debent illud retinere *saltem quatuor diebus* feriae IV Cinerum, feriae VI in Parasceve, atque in vigiliis Nativitatis et Assumptionis B.M.V. ;

γ) *vi Bullae Cruciatae* in Hispania et Lusitania sine induito modo relato, dies ieiunii reducuntur ad omnes ferias IV ac VI necnon et sabbata quadragesimae, et ad tria pervigilia Pentecostes, Assumptionis et Nativitatis ; sed hoc postremum anticipari potest ad sabbatum proxime praecedentium quatuor Temporum, et cessat si festum Nativitatis incidat die lunae.

Praeterea obligatio particularis existere potest, nominatim : a) *ex mandato Ordinariorum,* qui possunt dies ieiunii indicere per modum actus (c.1244 § 2) ; β) *ex lege canonica,* praescribente ieiunium die praecedenti consecrationem alicuius ecclesiae tum episcopo consecraturo, tum illis qui consecrationem petierint, ideoque inter alios parocho, imo ipsis poroecianis si suis expensis templum extruxerint eiusque consecrationem postulaverint (c. 1166 § 2; S.C.Concil. 3-7-1909); γ) *ex voto,* quoad afficere potest tam personas morales quam physicas ; δ) *ex Constitutionibus* et regulis religiosorum, legitime approbatis, in quibus nihil immutatum est novo Codice iuris (c.1253), licet ceteroquin dispensationes ab Ordinariis locorum concessae in lege communi prosint quoque religiosis etiam exemptis.

33 Casus occurrit frequenter in festo Sti.Ioseph, in quo non cessat neque ieiunium neque abstinentia. Cf. responsum CIC: AAS 12 (1920) 576.

Λ Agitur de festis dc praecepto, et quidem in region· non suppress. Sic Cocumissie furi interpretandi; AAS 1Q (1918) 170.

ARTI CUL US H

De abstinentia

1009. I. Lex abstinentiae *vetat "carne iurcque ex carne vesci, non autem ovis, lacticiniis et quibuslibet condimentis etiam ex adipe animalium'* (c.1250).

1010. II. Obiectum, igitur, abstinentiae *respicit qualitatem ciborum, cx quibus prohibentur carnes per contrapositiones ad pisces Usque assimilata, necnon ct ad producta ab animalibus obtenta.* Explicatur:

Carnes habendae sunt quaecumque substantiae animalium quae secundum *aestimationem communem* pro talibus habeantur in respectivis regionibus ubi norma applicanda est.

Haec aestimatio pro quibusdam est omnino *uniformis et communis;* pro aliis, autem *varia:* a) *apud omnes* ut *caro* habentur: substantia ct omnes partes constitutivae animalium in terra vel in aere viventium et sanguine calido utentium, ideoque etiam laridum non liquefactum, medulla ossium, partes cerebrales, sanguis, etc.; dum e contra *pisces* considerantur quaelibet animalia in aqua viventia et sanguine frigido utentia, etsi sint mammalia, ut cetacea; itemque amphibia quaedam, qualia v.gr. *crustacca,* ut cancri ct cammari, atque *molusca,* ut conchae, ostrae, ctc.; *β) ex ipsa declaratione Ecclesiae* excluduntur iura cx carnibus expressa ct cibi carne conditi; dum, e contra, permittuntur *condimenta* ex adipe animalium, ideoque butyrum, laridum dissolutum, margarina, et cetera, et *fructus* quorumlibet animalium, ut lac, ova, etc. Quoad *peptonas,* autem, seu producta solutionis pepsinae acidae super carnes, quae sunt alimentum iam praeparatum pro assimilatione, originem habentes a carne ct carnis vi nutritiva donatas, non constat omnibus excludi in lege Ecclesiae, ideoque admitti possunt ubi sic ferat consuetudo 24; γ) *opinio uniformis non habetur quoad aliqua amphibia et aliquas aves* in concreto, unde in singulis regionibus consulenda erit opi-

* Secundum Genicot-Salsmans, 1,442 non sunt inquietandi qui has substantias manducant in die abstinentiae, quia "gustum carnis vel iusculi amiserunt" et Ecclesia primario "externam speciem ct gustum attendit". Haud aliter Vermeersch-Creusen, *Epitome iuris canonici* 11,565.

Alii omnino dissentiunt, v.gr. Antonelli *(Medicina pastoralis* * IV,871). pro quo "peptones sumere idem est ac principaliorem carnis substantiam iam omnino digestam manducare", et Aertnys-Damen, 1,1041, qui non ad saporem sed ad originem dicit esse attendendum. Consentiunt Prümmer, 11,663 et Merkelbach, 11,960, et iure quidem merito, ut nobis videtur.

nio ibi vigens; communius accensentur piscibus ranae, testudines, limaces (caracoles), locustae, lutrae (nutrias); dum contra anates fulicas (gaviotas, gallinas de agua); corvos marinos, etc. ad animalia carnea refert communis vulgaris aestimatio.

1011. III. Subiectum legis abstinentiae sunt *omnes fideles qui septimum aetatis annum expleverint;* si usum rationis adepti sunt et non habent legitimam excusationem vel dispensationem (c.1254 § 1).

Quoad acatholicos baptizatos valent quae notata sunt in parte correspondent! dc ieiunio.

Quoad omnia subiecta, tam iciunii quam abstinentiae, initium et finis obligationis computanda sunt ad normam c.34 § 3,3.°, ita ut obligatio semper incipiat a media nocte, et ad mediam noctem finiatur; unde pro illis qui non in ipso puncto mediae noctis nati sunt, obligatio abstinendi et ieiunandi incipit *transacto* die anniversario septimi et respective vigesimi primi anni, pariterque obligatio ieiunandi cessat *revoluto* die anniversario quo quinquagesimus nonus expletur annus ut inchoetur sexagesimus.

1012. IV. Obligatio *abstinentiae est*: a) *ex genere suo gravis,* b) *et singulae transgressiones moraliter distinctae constituunt totidem diversa peccata;* c) *ac possunt coalescere in peccatum grave,* tum ex intentione tum ex eo quod compleatur materia gravis intra eandem diem cum advertentia. Explicatur:

Ad a); Talis est doctrina communis ex iisdem motivis quae valent pro ieiunio. Quaenam habenda sit materia gravis, nequit mathematice determinari, neque in ea significanda concordant moralistae; antiquiores, nimia severitate, arguebant de mortali manducationem vel unius buccellae aequantis volumen avellanae; moderni mitius proponunt tanquam quantitatem gravem *pondus duarum circiter unciarum*·, eorumque opinio admitti potest in praxi[25].

Ad b): Praeceptum abstinentiae, utpote negativum, *urget semper et pro semper;* et quidem non usque ad primani violationem, sicut in ieiunio, sed absolute per totam diem absti-

23 Cf. Merkelbach, 11,975; Prümmer, 11,663,5, qui opinionem determinantem quantitatem duarum unciarum ut nimis benignam habent, tum ex opinione fidelium sic existimantium, tum ex vi nutritiva talis portionis notabiliter praeiudicantis fini legis.

nentiac, quia eius essentia non est in non gustanda semel carne, sed in ea per totum diem prohibenda 2e.

Ad c) : Non solum *intentio* manducandi ultra duas uncias carnis in die abstinentiae constituit peccatum mortale, ut perspicuum est, sed etiam plures violationes parvae intra eandem diem materialiter coalescunt, et independenter ab intentione concepta constituunt peccatum mortale cum violator legis, animadvertens per instantem violationem compleri materiam gravem, eam nihilominus perficit2T.

1013. V. Lex abstinentiae urget a) *ex lege communi,* omnibus feriis sextis per annum, nisi extra quadragesimam incidant in diem festum dc praecepto in regione vigentem ; insuper in feria IV Cinerum, in sabbatis quadragesimae, in feriis IV, VI ac sabbatis quatuor temporum et in pervigiliis Pentecostes, Assumptionis, Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini, similiter si non incidant in die festo de praecepto;

β) ex induito quod possunt concedere in his adiunctis Ordinarii locorum, dies recensiti possunt reduci ad furiam IV Cinerum ac λ{I in Parasceve, et ad vigilias Nativitatis et Assumptionis ;

γ) *ex induito memorato et Bulla Cruciatae* in Hispania et Lusitania in tota sua extensio applicatis, dies abstinentiae reducerentur ad omnes ferias λ I quadragesimae et ad vigilias Assumptionis et Nativitatis Domini.

ARTICULUS III

De causis ab observantia ieiunii et abstinentiae LIBERANTIBUS

Dicendum est, duplici paragrapho, de causis *excusantibus* (§ 1) et de *dispensatione* ab utraque lege (§ 2).

30 Nimirum praeceptum *ieiunii* est negativum cum limitatione ex obiecto ipsius petita; nam sensus non est “non plus quam semel comedas”, sed "ne bis comedas”; unde post alteram refectionem plenam, praeceptum non amplius urget illo dic, utpote impossibile impletu. E contra in lege *abstinentiae* senius prohibitionis est, “non comedas carnes", sive semel sive pluries, ideoque urget etiam post transgressionem.

17 Cum coalescunt per intentionem, toties graviter peccatur quoties lex violatur etiam in levi quantitate, sed peccatum mortale est *unicum* (cf. vol. 1,642); cum coalescunt per multiplicationem, singulae violationes sunt peccata lev: i, et peccatum mortale tum demum committitur cum cognoscitur materiam gravem compleri.

§ 1. *De causis excusantibus*

Causae excusantes reducuntur ad impotentiam moralem propter incommodum *extrinsecum* legi, quod cum istius observantia per accidens cohaereat, facilius pro ieiunio quam pro abstinentia, siquidem illud magis arduum evadit. Haec impotentia aliquando petitur ex condicionibus internis ipsius subiecti; alias vero ex externis obligationibus vel ex maiori bono prosequendo. Apte colliguntur sub tribus titulis gravis incommodi, ardui laboris, praestantioris boni obtinendi[28].

1014. A. *A lege ieiunii excusantur: a)* Ratione impotentiae seu incommodi proportionate gravis extrinseci: a) *propter infirmitatem,* qui sine periculo notabilis damni ieiunare nequeunt, ut sunt debiles, aegrotantes, convalescentes, nervis vel dolore capitis aut vertigine affecti, qui male habitualiter dormiunt, stomacho laborantes qui frequentius exigua singulis vicibus quantitate refici debent, etc.; ut patet minus incommodum habetur ex observato ieiunio ab istis in quodam pervigilio, quam ex continuatione per plures dies, v.gr. in quadragesima;

β) *propter condicionem specialem,* mulieres praegnantes et lactantes, quae sibi et proli simul debent consulere, et vix possunt esse certae quod ieiunium ipsarum non nocebit proli notabiliter; eis dicunt medici assimilandas esse menstruantes;

γ) *propter indigentiam,* pauperes qui non habent unde aequam refectionem sibi procurent, nisi forte cum notabili detrimento exiguae fortunae, sed solum habent cibos leviores, panem, legumina et huiusmodi, ideoque supplere debent pluribus refectionibus defectum vis nutritivae alimentorum-°.

b) Ratione laboris: a) *qui exercentur occupationibus corporalibus notabiliter molestis* et fatigantibus, ita ut ieiunium moraliter et ordinario cum eis componi non possit. Tales sunt fossores, agricolae, fabri lignarii, ferrarii, caementarii, coqui et pistores cibos et panes pro multis personis praeparantes, ductores curruum, typography prelum versantes, et generatim

24 Ubi solide probabilis est causa excusationis, non probatur obligatio recurrendi ad Superiorem, confessarium, etc., licet hoc sit valde suadendum ad maiorem securitatem, vel etiam pro eventual! dispositione ad cautelam obtinenda. Severius Mkrkelbach, 11,969.

” Actas sexagenaria non excusat sed eximit a lege, ut dictum est. *Quinquagenaria* in mulieribus excusaret secundum aliquos, ex falso supposito debilitationis praematurae relate ad viros. Et certe responsum quoddam a Commissione pro interpretatione Codicis a.1918 datum non favet tali excusationi.

qui occupantur in rebus quae propter strepitum machinarum vel attentionem praestandam nervos excitant, famuli qui toto die gravioribus laboribus incumbunt, etc.

β) quoad occupationes liberales et artes minus molestas, hae difficilius excusant a ieiunio; nihilominus, professores qui post laboriosam et longam praeparationem lectiones tradunt, ludimagistri qui per plures horas instructioni puerorum incumbunt, confessarii qui habitualiter per sex aut octo horas excipiendis confessionibus complicatioribus dant operam, concionatores qui per plures continuatos dies longiorem orationem cum corporis agitatione et congruenti praeparatione dicunt, et cetera, iure excusati habentur[30]. Alii, vero, ut, scribae, barbitonsores, pictores, sartores, etc. per se non habendi sunt excusati ; sed nostris temporibus propter debilitatem congenitam multi eorum excusantur, quia non possent sine magna molestia ieiunare et simul artem exercere[31].

γ) *quoad itinérantes,* considerandae sunt circumstantiae in singulis casibus; non solum qui pedibus iter quatuor vcl quinque leucarum faciunt, verum etiam qui frequentius toto die feruntur in curru ferreo vel in automovili, aut per brevius quoque tempus, si incommoditates sunt magnae, haud difficulter excusati possunt censeri, propter defatigationem quam longa itinera generant[32].

Huiusmodi excusationes valent *etiam pro robustissimis* personis, quae sine magno incommodo possent ieiunare ; nam consuetudo fecit has causas universaliter excusantes [33].

c) Ratione maioris boni excusant opera praestantiora aut Deo gratiora quae cum ieiunio componi moraliter nequeunt, verbi gratia opera misericordiae sive spiritualis sive corporalis, religionis, etc. ; siquidem ieiunium meliora opera impedire non debet, etsi ea suscipiantur ex officio aut pacta merccde. Huiusmodi sunt infirmarii, aeditui, pro pauperibus laboran-

[30] *Vacantes studiis,* etiam arduis et per plures horas protractis, ut studentes in universitate, advocati, indices etc. per sc non excusari dicit Gexicot-Salsmans, 1,447. 3.°; *benignius indicare licet* nihilominus, dc studentibus vero labore personali occupatis; similiter dc iudicibus causas agentibus post studium, inter agitationem partium contendentium, etc.

[31] Ad nimiam facilitatem excusationis coercendam iuvat in memoriam revocare propositionem condemnatam (D 1130): "Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione iciunii, nec debent sc certificare an labor sit compatibilis cum icuinio."

[32] Damnata est propositio (D 1131): "Excusantur absolute a praecepto ieiunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agunt, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius dici conficiant."

[33] *Quoad appositionem carum* in mentem revocentur considerationes alibi factae (vol. 1,558). Illicite ageret qui solum ad effugiendum ieiunium susciperet laboren excusantem, quamvis eo suscepto utique esset excusatus.

tes, templum necessarium aedificantes, etc., quamvis personaliter facile ab his laboribus possent abstinere, et sic a ieiunio non excusari.

1015. B. *A lege abstinentiae excusantur: a)* Ratione impotentiae, infirmi, convalescentes, stomacho laborantes qui cibos esuriales abhorrent, mulieres praegnantes et lactantes, debiliores vel magna appetentia carnis agitatae, etc.

b) Ratione laboris, aliquando, qui propter occupationes valde arduas indigent refici carnibus ad ferendum laborem, verbi gratia qui in fodinis metallicis vel carbonariis versantur; itemque illi qui erga pisces aliosque cibos nauseam experiuntur, ut interdum occupati in fusoriis, vitrariis, etc.

c) Ratione paupertatis, qui in eleemosynam accipiunt carnes, nec habent aliud quod manducent, aut nequeunt carnem ad alium diem conservare vel cibos esuriales sine nimio dispendio sibi procurare.

d) Ratione incommodi multiplicis: a) *itinérantes* qui sine magna difficultate cibos esuriales reperire non possunt; /?) *personae in potestate patrisfamilias constitutae,* quando is iubet carnes solas apponere, quin resisti vel eludi possit eius iussio34; γ) *hospites* qui praeter expectationem prandium carnibus paratum inveniunt, nrsi possint facile discedere aut alia alimenta postulare; δ) *milites* qui curis gubernii sustentantur, quin habeant facultatem eligendi, sed sint obligati ad edendum quod apponitur, etiamsi forte non sint expresse dispensati, ut solent esse; ε) *quotquot ex distractione* paraverunt cibos vetitos et non possunt sine gravi incommodo eos reservare ad alium diem, λ cl parare alios loco istorum pro prandio instante.

§ 2. *De dispensatione*

1016. Dispensare possunt in utraque lege, ieiunii et abstinentiae: a) *R.Pontifex* ex potestate ordinaria pro tota Ecclesia, sine ulla limitatione ad valorem quod attinet; nam hac leges, ut tales, sunt iuris pure ecclesiastici;

β) Ordinarii locorum et parochi secundum c.1245 § 1 subiectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiamsi ipsi vel dispensandi versentur extra territorium, atque in suo ter-

Cf. Gemcot-Salsmans, 1,449. *Famuli* practice rarius erunt obligati ad mutandum dominum, propterea quod im domo illius cui famulantur abstinentis non observetur.

ritorio etiam peregrinos etsi mere transeuntes[35] dummodo existât iusta causa vel saltem dubium positivum de eius sut licentia (c.84) ; insuper iidem *Ordinarii,* cx causa peculiari magni populi concursus aut publicae valetudinis, possunt dispensare etiam totam dioecesim ab alterutra vel ab utraque memorata lege; et dispensationes ab ordinariis locorum concessae per se prosunt etiam religiosis in dioecesi commorantibus (c.620).

γ) *Superiores in religione clericali exempta* possunt, ad modum parochorum, dispensare singulos suos subditos, etiam novicios; necnon et alumnos, familiares, com alescentes et hospites qui diu noctuque versantur in domo religiosa (cf. c.1243).

δ) *Alii quibus facultas committitur,* ut fit confessariis regularibus pro foro interno etiam extra confessionem, saepe etiam et aliis diversis sive simpliciter sive cum condicione, non ad valorem, iniungendi eleemosynam, preces etc.; nam confessarii, qua tales, non habent huiusmodi facultatem.

1017. In praxi confessarius : a) *attendat ad condicionem personarum* ct *ad rationem qua huiusmodi leges in regione observantur;* saepius praestabit *bonam fidem non turbare* sine vera spe fructus, ubi laxata fuerit disciplina inter certas classes personarum; multoties agere licebit *strictius cum agricolis* assuetis cibis esurialibus, facilius a carne abstinentibus ac leges Ecclesiae reverentius accipientibus, dum e contra oporte bit *dissimulare cum operariis industrialibus* civitatum, leges ecclesiasticas minus considerantibus et carnes vehementius appetentibus ;

β) saepe non sufficit unica causa principalis ad dispensationem; sed tum investigari debet num adsint aliae circumstantiae quae motivum aptum perficiant, ut non raro evenit ; et in tali casu sacerdos non sit difficilis in dispensatione danda, quia facilitas oblata maiorem in hac re utilitatem habet quam rigor ; praesertim si ad dispensationem addatur, ut summe est commendabile, vehemens exhortatio ad alia opera mortificationis aut pietatis, quibus fructus per ieiunium et abstinentiam intenti obtineantur.

33 Cf. J J anssens. *Pouvoir de dispense du curé à l'egard des étrangers:* NouvRevTh 51 (1924) 48-54; V.V anch ELüwe, *De dispensatione tn lege üiunii et abstinentiae :* CollatBrug 47 (1951) 262-268.

CAPUT

De oblationibus fidelium

1018. Oblationes religiosae, seu largitiones ad cultum sustentandum semper fuerunt in usu populorum. In V.T. vigebant praesertim *primitiae,* seu primi fructus terrae et animalium (cf. Deut 8,8; 26,1), quae in signum reverentiae et gratitudinis immediate Deo offerebantur citisquc nomine a sacerdotibus acceptabantur, et *decimae,* seu pars quaedam non praecise decima, fructuum (cf. Lev 27,30-32; Num 18), quae pro cultus ministrorumque sustentatione immediate sacerdotibus largiebatur ex motivo religionis. Primitiae disparuerunt cx usu ecclesiastico fere saeculo II, ct vix remanent reminiscentiae earum nisi in paucis regionibus, praesertim Americae latinae; decimae, autem, quae initio voluntarie in sufficienti proportione afferebantur, deinde, a saeculo circiter IV, cx dispositionibus Ecclesiae diversis pro varietate regionum et temporum, fuerunt praestandae, et adhuc alicubi sustinentur.

S.Thomas, 2-2 q.86.87; S.Alfonsus, 1.3 n.42; Merkelbac», 11,705-709; FerrERES-Mondrîa, 1,581; Prümmer, 11,499; L.I'érEz Mier, *Sistemas de dotaciôn de la Iglesia* (Salamanca 1949); Id., *Fuentes del derecho publico· del patrimonio eclesiastico: diezm'os y primitias:* RevEspDO 5 (1950) 41-60; F.Romita, *Le décime:* MonEccl 73 (1948) 97-107; 143-155; 202-212.

Summa rerum dicendarum: Post *notionem,* dicemus de *iure* Ecclesiae exigendi oblationes a fidelibus; dc istorum *obligatione* illas solvendi et de *modo* satisfaciendi obligationi.

1019. 1. Oblationes fidelium dicimus *largitiones coilatas ad cultum divinum et ad ministrorum sacrorum sustentationem.* Dicitur:

Largitiones, sive spontaneae, quae proprio nomine dicerentur oblationes, sive ad requisitionem Ecclesiae factae pro satisfaciendis exigentiis iuris sive naturalis, sive divini, sive ecclesiastici.

1020. II. *Ecclesia:* a) ***habet ius exigendi a fidelibus praestationes materiales ad fines sibi proprios necessarias,*** b) ***illudque exercet diversis modis.*** Explicatur:

Ad a): Ecclesia condemnavit in Conc.Constantiensi doctrinam Wicleff (D 598): "Decimae sunt purae eleemosynae, et possunt parochiam propter peccata suorum praelatorum ad libitum suum eas auferre." C.1496, subaudita indole Ecclesiae societatis perfectae et respectu aliarum similium supremae, catcgorice declarat: "Ecclesia ius habet, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria."

S.Scriptura, quae in V.T. praecipiebat decimas et primitias, in N.T. testatur (Mt 10,10; cf. Ec 10,7): "dignus est operarius [apostolicus] cibo suo"; et arguit (Cor 9,11.14): "Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus... Nescitis

quoniam qui in sacrario operantur, quae dc sacrario sunt, edunt, et qui altari deserviunt cum altari participant?" Cf. 1 Cor 9,7.

Ratio quoque idem ostendit, supposita obligatione fidelium exercendi cultum etiam externum et publicum, quod nequit haberi sine ministris ad illum deputatis, neque convenienter exerceri sine ecclesiis, ornamentis aliisque expensis multiplicibus.

1021. III. *Fideles habent obligationem, saltem ex aequitate et ex religione, contribuendi suis bonis materialibus ad fines Ecclesiae proprios, secundum determinationem et praescriptionem eiusdem.* Explicatur:

Habent obligationem, ct quidem triplici iure impositam, naturali sci., ct divino positivo, et ecclesiastico, prout ex argumentis puncti praecedentis eruitur.

Saltem ex aequitate et religione; nimirum, facultas quam habet Ecclesia urgendi ius naturale et exigendi ex iustitia oblationes fidelium negari non potest; sed generatim Ecclesia ius suum *non urget nisi* ex religione ct aequitate, ct vix concipitur eam aliquando reclamasse propter dcfraudata vectigalia ecclesiastica sub poena denegandae absolutionis; nec facile arguendi essent dc *gravi peccato* fideles negantes hoc subsidium, sicubi ab Ecclesia exigeretur a singulis, nisi forte propter eorum negationem sacerdotes coniccrentur in egestatem, vcl alii fideles nimias largitiones deberent sustinere[1].

Secundum determinationem et praescriptionem eiusdem; hae diversae sunt pro diversitate temporum et locorum: alicubi, ut in nationibus latinis, decimae iniquis ct invalidis dispositionibus guberniorum *abolitae* fuerunt saeculo transacto; scd in picrisque nationibus deinde *contentiones* initae sunt, et in compensationem direptorum gubernia susceperunt obligationem sustentandi cultum sacrosque ministros; aliis in locis *organizatae sunt* oblationes fidelium plus minus voluntariae, ct fideliter satisfiunt, v.gr. in America septentrionali[3]. Probatur:

Ecclesia profitendum Waldcnsibus proposuit (D 427): "decimas, primitias et oblationes ex praecepto Domini credimus clericis persolvendas". C.1502 decernit: "z\d decimarum ct primitiarum solutionem quod attinet, peculiaria statuta ac laudabiles consuetudines in unaquaque regione serventur" Universaliter viget pro ecclesiis ac beneficiis episcopo subiectis, ac pro laicorum confratcrnitatibus, *cathedraticum* praelato quotannis solvendum (c.1504); praevidentur

1 "Quamdiu nulla certa lege onus iniungitur et definitur, non audemus peccati mortalis damnare cum. qui omittit aequam portionem conferre, quoties non est periculum, ne sacerdotes ea de causa indigeant, vcl alii fideles nimis graventur" (Kknrick, *Th. vior,* tr.4 n.64).

3 Cf. F.Claevs BouuaErt, *Du droit dc l'Evcquc d'imposer des tares à son clergé:* NouvRevTh 48 (1921) 105-200; 225-232; A.Janssens, *Le fondement philosophique du devoir fiscal:* EphThLov 2 (1925) 367-389.

* Ad quaesitum episcopi carcassonensis "an episcopus valeat parochos vi conscientiae adigere ad munus colligendi fidelium oblationes", et "inobedientes poenis prosequi", respondit S.C.Concilii: "Episcopum in casu posse sub gravi parocho adigere ad colligendas vel per se, vel per alium, fidelium oblationes, et post monitiones poenis canonicis prosequi, eosque, si contumaces fuerint, •ervatie de iure servandis, etiam a paroecia removere" (AAS 3 (1911) 278).

quoque contributiones extraordinariae, ut *seminaristicum* (c.1355-1356) ct occasionales ut diversae *lurae dioecesanae* occasione sacramentorum ct sacramentalium (cf. c.1507), missarum (c.824.831), funerum (c.1234), ctc., quae cx titulo iustitiae exquiri possunt etiam comminatis poenis ecclesiasticis (cf. c.2349) *

In praxi fideles non facile arguendi erunt de peccato gravi, ubi praescriptum viget de tributis ecclesiasticis, propter denegatam contributionem sibi determinatam. Contra mentem et spiritum Ecclesiae ageret gcneratim, qui denegaret absolutionem non solventibus talia tributa.

CAPUT III

De censura et prohibitione librorum

(c,1384-1405)

1022. Ratione *fidei* tutandae ac *bonorum morum* protegendorum *Ecclesia,* utpote societas perfecta, *ius habet et officium* adhibendi ea omnia media quae ad suum finem sint necessaria. Porro libri, ad instar interlocutorum et consiliariorum, exercent in animos influxum quem Ecclesia non potest non moderari. Inde facile explicatur perpetua eiusdem vigilantia super publicationes, ad corroborandam vim legis naturalis eamque, in beneficium societatis, novo vigore muniendam per opportunas dispositiones circa *editionem* librorum, ct per complcmentarias normas *prohibentes* lectionem nocivam puritati fidei vel integritati morum.

Iam in exordiis Ecclesiae, innixi exemplo Sti.Pauli, sub cuius oculis Ephesi superstitionum libri combusti fuerunt (Act 19,19), SS. Patres ab haereticiorum libris possidendis vel legendis fideles dehortabantur, et mature latae sunt prohibitiones in diversa opera[1]. *Ineunte aevo moderno,* post diffusam artem typographicam vigilantius agere ncccsse fuit maxime occasione pseudoreformationis; ideoque, praeter S.Congr.Inquisitorialcm, Commissio quaedam intra Conc.Tridentinum ct inde derivata a Pio V Congr.Indicis huic vigilantiae operam applicuerunt, donec tandem tota cura S.Officio a Benedicto XV commissa fuit ad normam vigentium canonum gerenda (cf. c.247 § 4).

4 Nihilominus prudens haec norma Concilii Baltimorcnsis III omnibus sacerdotibus prae oculis sit: "In colligendis fidelium subsidiis sacerdotes ea sedulo cavere debent, quae ipsos in suspicionem avaritiae coniciant, fidelibus religionem catholicam reddant odiosam, acatholicis vero contemptibilem". Accedit quod "ministri Ecclesiae maiorem curam debent habere spiritualium bonorum in populo promovendorum, quam temporalium colligendorum; ct ideo Apostolus noluit uti potestate sibi a Domino tradita, ut scii, acciperet stipendia victus ab his, quibus Evangelium praedicabat, ne daretur aliquod impedimentum Evangelio Christi" (S.Thomas, 2-2 q.87 a.I ad 5).

1 In fragmento muratoriano recensetur cum canone SS.Scripturarum, catalogus librorum fidelibus prohibitorum; Concil.Nicaenum (a.325) interdixit librum *Thalia* ab Ario confectum; Anastasius vetuit opera Origcnis, quippe quae "plus essent nocitura insipientibus quam profutura sapientibus"; Innocentius I condemnavit opera Pelagii, ct similiter Leo Magnus scripta manicliaeorum, etc. Medio aevo multa de magia proscribebantur simul cum dissertationibus haereticorum. Praeterea, inde a fine saeculi XIII lectio bibliorum sacrorum, praesertim in lingua vulgari, prudenter dissuadebatur, propter abusus haereticorum textus arbitrarie mutilantium.

Duplici articulo agemus de *praevia censura,* ordinata ad impediendam publicationem pravorum scriptorum (a.1), et dc *prohibitione,* quae consequitur editionem operum quae censuram fugerunt aut alias nociva sunt pro fidelibus (a.2).

S.Alfoxsus. l.l tr.2 appendix III; Luco, *Dc fide* d.21 scct.2; Su.Ue.', *Dc fidc* (1.20 sect.2; Sanchez, *In decalogum* 1.2 c.lO n.20-58, I.PennaCCHI, *In Const. Ap. Officiorum ac munerum brevis commentarius* (Roma 1898); J Hollweck. *Das krchliche BUchervcrbot* (Manguncia 18^7); Wernz. *Ius decretalium,* 111,95-131; I.IIilgers, *Der Index der verbotemn Bûcher* (Friburgo de Br. 1904); A.Vermeeksch, *Dc prohibions ct censura librorum* (Roma 1906); Merkel-BACir, 1,769-780; Ferreres-Mondrîa, 1,615-635; Genicot-Salsmans, 1,451-460; Aertnys-Damen, 1,1072-1092.

1023. Praenotandum de iure Ecclesiae. "Ecclesiae est ius exigendi ne libros quos.ipsa iudicio suo antea non recognoverit, *fideles* edant, et a *quibusvis* editos ex iusta causa prohibendi" (c.l384). Unde praeviae *censurae* ius inest Ecclesiae per se circa libros omnium baptizatorum, licet illud urgere non solet erga apostatas, haereticos et schismaticos; insuper ius habet *prohibendi* quoslibet libros a quibuslibet conscriptos, quatenus eos reputet nocivos pro sana doctrina et rectis moribus; et prohibitio huiusmodi, quatenus sit declarativa iuris naturalis, afficit etiam infideles2.

Utilitas huius interventus magna fuit antiquis temporibus, quando auctoritates civiles cooperabantur ad removenda e commercio opera vetita; sed etiam hodie periculum manifestatur, timorati cohibentur a lectionibus noxiis, multis scriptoribus leges huiusipodi sunt opportunum frenum ut cautius procedant, bibliopolis difficultas commercii creatur saltem in multis regionibus, denique Ecclesiae integritas omnibus manifestatur.

ARTICULUS I

Dï! CENSURA LIBRORUM

"Summa rerum dicendarum. Agendum est ex ordine dc *censura* proprie dicta et de *munere* censorum; de *licentia* independenter a censura aliquando requisita; dc *gravitate obligationis* servandi disciplftiam vigentem dc censura et licentia; deniquç, de *forma autorieatiônis* 'dandae.

1024. I. *Censurae praeviae Ordinarii loci submittendi sunt a fidelibus, sive clericis sive laicis, libri*3: a) *Sacra-*

3 Ius Ecclesiae expresse declaraverunt ct vindicaverunt plurcs RR Pontifices. Cf. v.jrr. Leo XIII. Const. *Officiorum ac munerum:* ASS 29 (1896-97) 388-391. Cf. etiam Merry dei. Val in praefatione ad editionem *Tndicis* a.1929. Ceterum, vel ipsi Status paeani libros moribus vel suae religion; contrarios prohibebant et comburebant (cf Cicfrq *De natura deorum* 1.1; Luco. *De fide* d.21 sect.2 n.25); et in hodierno liberalismo non unum est gubernium, quod adhibeat suam auctoritatem ari extirpandas publicationes sibi infensas, aut aliter inconvenientes.

• Haec praevia subicctio potest peragi praesentando sive manuscriptum, antequam typis mandetur, sive folia iam typis impressa, dum adhuc correctiones admittunt ante definitivam impressionem.

rum Scripturarum, b) *dc rebus religiosis vel moralibus ad theoriam vel praxim in genere spectantibus, modo expositivo-doctrinali pertractantes;* c) *de institutione Christiana vel doctrina ad praxim et ad mores immediate applicata agentes;* cl) *in quibus aliquid sit quod religionis ac morum honestatis peculiariter intersit; item,* e) *imagines sacrae quovis modo imprimendae.* Explicatur :

Censura intelligitur auctoritativa recognitio operis, de mandato ecclesiastico facta, ad ferendum indicium de doctrina in eo contenta. Respicit, igitur, immediate ipsum librum, et semper est *particidaris* et *praevia.*

Libri intelliguntur in hoc capite, praeterquam ad incurrendam censuram, secundum declarationem authenticam extensivam c.1384 § 2, non solum ea opera scripta quae communiter ut libri habentur [4], sed etiam *quaelibet publicationes* diariae vel periodicae, ut *folia* cotidiana nuntiorum, *ephemerides* hebdomadariae aut mensuales de diversis motivis, *memoriae* annuae, etc., et generatim *omnia edita scripta,* nisi aliud constet ex natura rei vel cx contextu sermonis, v.gr. quia in aliqua enumeratione, libri a diariis et libellis periodicis distinguantur (cf. c.1385 § 1,2.°; 1386).

Applicatio: *Nihil refert utrum scripta typis fuerint mandata,* an sint mere manuscripta aut dactylographiée, lithographiée, polygraphice vel alia ratione multiplicata; *decisivum est quod publici iuris fiant,* seu in vulgus spargantur et venales prostent requirentibus ; generatim quidem haec solent esse typis impressa, et vicissim sic impressa generatim publici iuris fiunt ; sed accidere potest ut typis impressa destinentur determinatis personis, v.gr. auditoribus ab aliquo professore vel alicui concurrcntiae folia exigua (hojas volantes), quin edantur ; ct e contra, ut non impressa sed polygraphiata quibuslibet promiscue offerantur; ideoque, ut priora non subsint per se censurae, subiciantur vero posteriora.

Ordinarius loci cui opus subiciatur oportet pro censura, est sive proprius auctoris sive alteruter ex illis in quorum territorio liber vel imago aut publici iuris fit, aut imprimitur, nisi haec omnia vel aliqua fiant intra eandem dioecesim; ea tamen lege, ut, si quis cx iis Ordinariis licentiam denegaverit,

4 Uber secundum acceptionem vulgarem est scriptum Certae mo/ir et *unitatis; et* sic discriminatur ratione prioris condicionis a *foliis* diariis, opusculis. etc., ratione autem posterioris a multis *ephemeridibus* periodicis. *Moles,* a multis cum Scjima iïzgrüber *(Ius canonicum* 1.5 tit.7 n.5 5) ut minimum exigitur decem foliorum integrorum (160 pag. in 8.°; 320 in 16.n) ; alii autem a talibus determinationibus mathematicis abhorrent; et ad usum communem provocant. Cf. Luco, *De fide* d.21 n.38. In lege preli hispana a. 1883 accurate ex volumine et forma divulgationis distinguuntur, libri, opuscula, folia volantia, chartae murales, publicationes diariae ct periodicae.

cani ab alio Ordinario petere auctor nequeat, nisi eundem certiorem prius fecerit de denegata ab alio licentia (c.1385 § 2); secus licentia concessa ab uno Ordinario inscio denegationis alterius, si is fuerit proprius, irrita est (cf.44).

Ad a): *Libri Sacrarum Scripturarum* in quocumque idiomate; insuper eorum *annotationes,* seu explanationes aut illustrationes singulorum versuum aut locorum difficiliorum, et commentaria, seu expositiones pericoparum aut integrorum librorum.

Ad b): *Libri qui ratione potius theoretica* divinas Scripturas, sacram theologiam, historiam ecclesiasticam, ius canonicum, theologiam naturalem, ethicam aliasve huiusmodi *religiosas ac morales disciplinas spectant,* v.gr. tractatus de rebus liturgicis et iuris naturalis; vitae sanctorum; libri conscripti ad referenda facta prodigiosa, quae v.gr. in aliquo sanctuario contingunt; opera quae sub respectu morali vel religioso, non mere oeconomico vel politico, tractant de scientia sociali, puta commentando Encyclicas sociales, etc.

Ad c): *Libri ac libelli precum,* devotionis vel doctrinae *institutionisque religiosae,* moralis, asccticae, mysticae, aliique huiusmodi, quamvis ad fovendam pietatem conducere videantur; qui omnes proxime ordinantur ad *practicam* populi Christiani instructionem, aedificationem et devotionem;

Ad d): *Generatim scripta in quibus aliquid sit quod religionis ac morum honestatis peculiarietr intersit;* ideoque, pro generalitate ct universalitate expressionis adhibitae, quaecumque opera edita, quorum argumentum vel in toto scripto vel in aliqua parte, etiam brevissima, sit pro religione vel moribus peculiaris momenti; talia essent scripta in quibus ageretur ex instituto vel transeunter dc onanismo, divortio, iustitia alicuius legis civilis, etc.

Ad e): *Imagines sacrae,* quae sci. pio cuidam usui destinantur, non quae mere ad artem colendam vel propagandam factae sunt. Contradistinguendae sunt ab *statuis, picturis, numismatibus,* quae ad genus impressarum imaginum minime pertinent5. Subiciuntur, autem, censurae omnes huiusmodi imagines *quovis modo imprimendae;* sed hoc urgetur, ut existimamus, pro imaginibus quae vere sunt *novae,* et non solum iterum multiplicatae ex prototypo iam pridem approbato;

---

* Hac reguntur speciali dispositione can.1279, ubi sermo est de imaginibus quibuscunique, non solum de impressis.

nam sic fert usus, ct nova multiplicatio non est proprie nova impressio °.

Applicatio: *"Approbatio textus originalis* alicuius operis, neque eiusdem in aliam linguam *translationibus* neque *aliis editionibus* suffragatur7; quare ct translationes et novae editiones operis ăppro bati, *nova· approbatione* communiri debent". Tamen:

"Excerpta e periodicis capita scorsim edita, novae editiones non censentur, nec proinde nova approbatione indigent" (c.1392).

1025. II. Censorum munus secundum c.1393 gerere debent in omnibus Curiis episcopalibus personae ex utroque clero electae, aetate, eruditione, prudentia commendatae; in eo, autem, gerendo, omni acceptione personarum deposita, prae oculis unice habeant Ecclesiae dogmata et communem catholicorum doctrinam, quin in probandis vel improbandis doctrinis extrema teneant, sed medio tutoque itinere procedant.

Ad acceptionem personarum vitandam iuvat praescriptum § 5 memorati canonis: "Auctoribus censoris nomen pateat nunquam, antequam hic faventem sententiam dederit", praesertim si compleatur secreto reciproce servato apud censorem circa auctorem.

Licet munus censorum cx canone circumscribi videatur ad indicandum de *orthodoxia* doctrinae, vix fieri potest, nec praestat, ut simul ii non attendant ad *opportunitatem* operis et ad effectum salutarem vel nocivum quem, ex circumstantiis particularibus, exercere poterit, utque dc his simul opinionem suam non ferant, id quod confirmatur ex statim dicendis.

S.Officium non semel urgere debuit, ut ct censores idonei ac vere periti pro examinandis operibus deputentur, et deputati in suo obeundo munere nedum doctrinae puritati, sed et *sacri cultus gravitati* consulant in indicandis operibus pietatis 8.

1026. III. Licentia speciali, *independenter a censura, indigent:* a) *clerici pro quibitscumqtie publicationibus, et quidem:* a) *saeculares a suo Ordinario, β) religiosi a suo superiore maiori et Ordinario loci;* b) *quilibet, ad determinata opera publicanda.* Explicatur:

Licentia est permissio ut liber, recognitus vel non recognitus, publici fiat iuris. Respicit, igitur, immediate ipsam *personam* scribentis, et potest esse generalis, expressa, tacita, praesumpta; ciusque defectus ratihabitione suppleri potest. Quando opus aliquod est subiectum censurae ac licentiae, approbatio censoris cx officio communicata auctori implicite continet requisitam licentiam ad publicationem.

---

* Sic etiam F.Regatillo, *Institutiones I.C.* 11,252 et Coronata ab co citatus.

7 Sed probabiliter "nova editio non est dicenda simplex impressio nova, quae in nulla re differat ab impressione iam approbata". Wernlz-Vidal, *Ius canonicum* IV, 711; Coronata, *Institutiones I.C.* 11,156,6.° Aliter Vermeersch· Creusen, *Epitome I.C.* 11,726,7.°; De Meester, *Ius canonicum* 111,1349.

8 Cf. AAS 33 (1941) 121; 34 (1942) 149.

Ad a) : Pro libris *profanis* Ecclesia non exigit censuram ; sed, si agitur de auctore *clerico vel religioso,* is non potest edere huiusmodi opera, neque in diariis, foliis vel libellis periodicis repetitis vicibus scnbeie, vel eadem moderari, *sine licentia* Superioris respectivi" [*].

Superior, autem, adeundus pro licentia est: a) *pro clerico saeculari,* Ordinarius loci cui ipse subicctus est; *β) pro religioso* tum proprius Superior maior tum, *postquam* is annuerit, aliquis ex Ordinariis locorum in quibus vel residcntiam habet religiosus, vel opus eius sive imprimitur sive editur seu publice mercatui offertur; non enim apparet cur maior facilitas eligendi daretur pro libris censurae obnoxiis quam pro aliis (cf. c.1385 § 3) '·.

Ad b) : *Opera quae,* independenter a censura et a condicione personae quae ea edenda praeparaverit, *specialem requirunt licentiam* publicationis sunt sequentia :

1.° *Quae ad causas beatificationum ct canonizationum* servorum Dei quoquo modo pertinent, usque dum perficiantur causae pendentes, et dummodo agant de rebus proxime utilibus ad causas pendentes iuridice pertractandas, nequeunt edi sine licentia S.Rituum Congregationis (c.1387) [10]

2.° *Indulgentiarum libri, libelli, folia, summaria,* in quibus earum concessiones contineantur [11], edi nequeunt sine licentia Ordinarii loci[13] ; quod si agatur de edenda *Collectione authentica precum piorumque operum* quibus Sedes Apostolica *indulgentias* annexuit[14], aut de elencho indulgentiarum apostolicarum [15], aut de summario quod nunquam in ca forma fuerit approbatum, licentia obtineri debet ab ipsa Sede

[*] Hoc canone prohibetur quoque ne clericus vel religiosus sit, sine debita licentia, membrum commissionis pro redactione vel consilii inspectionis vel similium apud diaria politica. Sic Praeses C.I.C. 3-9-1928. Cf. ComRel 10 (1929) 24.

[10] Aliqui opinantur requiri semper licentiam Ordinarii loci *in quo residet* religiosus. Cf. de hac re F.Rec.a TH.1o, *Institutiones I.C.* 11,254.

[11] Cf. ASS 30 (1897-98) 414; Penna CCHI, *In Const. Ap. Officiorum ac munerum brevis commentarius* (Roma 1898) n.69ss.

[13] Non comprehenduntur inter haec folia *rccordatoria* distribui solita in memoriam defunctorum, quibus apponuntur invocationes orationesque indulgentiis ditatae; tum quia non sunt summaria indulgentiarum, tum quia non proprie eduntur seu publici iuris fiunt, sed destribuuntur limitate inter familiares et notos; unde nec ratione imaginum sacrarum appositarum subiciuntur censurae.

[13] *Iste loci Ordinarius* videtur esse non quilibet ex tribus c.1385 £ 2 recensitis, sed illius loci in quo opus editur; neque enim amplius colligitur ex canone, neque personalis opera scribentis consideratur, sed attenditur ad diffusionem indulgentiarum.

[34] *Nova collectio* precum piorumque operum indulgentiis ditatorum, quae anno 1938 prodiit tanquam authentica et exclusive, denuo edita est cum aliquibus mutationibus, pariter ut authentica et exclusive, a.1950 sub titulo principali *Enchiridion indulgentiarum;* eadem immutata fuit a. 1952 rcproducta

" RR.Pontifices solent initio sui pontificatus conficere elenchum indulgentiarum quas concedunt obiectis piis ex materia consistenti confectis, quae benedicta fuerint a seipsis vel ab aliis de eorum facultate. Cf. *Elenchus* a Pio XII promulgatus in AAS 31 (1939) 132-133.

Apostolica (c.1388), et in ea a S.Paenitentiaria cui commissa sunt omnia quae ad indulgentias spectant.

3.° *Collectiones decretorum RR.Congregationum* edi nequeunt sine licentia *respectivae* Congregationis ad normam c.1389.

4.° *Libri liturgici eorumque partes,* v.gr. Officium hebdomadae Sanctae vel Missale defunctorum, itemque *litaniae* a S.Sede approbatae, non quidem opus habent licentia proprie dicta speciali, sed certe indigent *attestatione Ordinarii loci in quo eduntur de concordantia* cum editionibus approbatis (c.1390) [16]. Insuper *typography* quilibet non amplius poterunt libros liturgicos edere sine licentia toties quoties obtinenda a S.Congr.Rituum [17].

Libri liturgici ad hos effectus sunt: Missale romanum, Breviarium, Martyrologium, Kalendarium romanum, Pontificale, Caeremoniale episcoporum, Caerimoniale romanum, Rituale romanum, Memoriale rituum, Collectio decretorum S.Rituum Congregationis[18].

Litaniae approbatae a S.Sede sunt sequentes: Ssmi.Nominis Iesu, Ssmi.Cordis, B.Mariae Virginis, Sti.Ioseph, Omnium Sanctorum, pro agonizantibus quae habentur in ordine commendationis animae[18].

5.° *Versiones SS.Scripturarum* in linguas vernaculas nequeunt typis imprimi siqe annotationibus ex SS.Patribus doctisque scriptoribus catholicis excerptis, nisi habeant approbationem Sedis Apostolicae; cum annotationibus, autem, possunt edi sub vigilantia episcoporum.

Annotationes requisitae, ut episcopi possint permittere huiusmodi additiones, sufficit ut sint *paraphrasticae,* quae in ipsa versione exponant catholicam interpretationem, ut fecit v.gr. Petisco, et *mediatae,* seu expositae forma personali illius qui fecerit versionem, consentaneae tamen traditioni catholicae. Notae de re geographica, archaeologica, etc., non vero morales et exegeticae ab auctoribus acatholicis depromi non prohibentur. *Mos quoque fert* ut quaedam partes S.Scripturae de licentia solius episcopi sine notis edantur, ut v.gr. Evangelia, Epistolae, liber Tobiae, etc.

Nota. *Ne laid quidem catholici* quidpiam conscribant in diariis vel foliis periodicis qui religionem catholicam aut bonos mores *impetere solent,* nisi iusta ac rationabili causa suadente, ab Ordinario loci *probata* (c.1386 § 2).[19]

[18] Non attinguntur hac lege, ut videtur, libri devotionis *privati,* in quibus partes missalia vel breviarii continentur.

[”] Cf. Decretum S.Congr.Rituum: AAS 38 (1946) 371-372.

[18] Cf. AAS 3 (1911) 242. His adduntur: Propria officiorum et missarum alicuius diocceseos, nationis, Instituti religiosi; Instructio Clementina pro expositione Ssmi. Sacramenti

[19] Alias litanias publice recitandas non possunt approbare Ordinarii locorum (cf. c.1259 J 2; D A 3555.3820.3916).

1027. IV. Obligatio *servandi disciplinam vigentem circa praeviam censuram vel simplicem licentiam obtinendam ad edenda opera est ex genere suo gravis,* ut patet ex tine et momento utriusque dispositionis; parvitatem materiae facile admittit cum agitur de *mera licentia* requisita.

1028. V. Forma *dandi censuram et licentiam ad illa dependentem haec* est, ad normam c.1393 § 4; 1394 § 1; a) *censor sententiam scripto tradere debet;* ea si faverit, *Ordinarius* edendi potestatem faciat, pariter *in scriptis,* praeponendo censoris iudicium, et inscripto istius nomine praeter quam in extraordinariis adiunctis20; *β') licentia a censura dependens ab Ordinario concessa* in principio aut in fine libri, folii vel imaginis est imprimenda, expresso nomine concedentis, itemque loco et tempore concessionis21. *Fert, tamen, consuetudo* ut, in publicationibus minoribus, generalius indicetur haberi auctorizationes requisitas, per formulas: cum approbatione superiorum, cum debitis licentiis, et similia.

ARTICULUS II

De prohibitione librorum

Sumxna rerum dicendarum: Materiam huius articuli tractaturi, cx ordine agemus de *auctore, subiccto, obiccto, vi* prohibitionis, *interpretatione* et *gravitate* eiusdem, *cessatione* per licentiam et *sanctione.*

1029. I. Auctor prohibitionis est multiplex: *a)* Ipse Deus per legem naturalem, quando aliquod opus est nocivum vel periculosum pro fide aut morum honestate; et in tali casu peccatum, quod est in lectione, non tollitur per obtentam facultatem legendi libros pravos vel talem concretum; peccatum abesse potest quando opus est mere periculosum et. adhibitis opportunis cautelis, legitur ex rationabili motivo; praeterea ex c.1395;

b) Sancta Sedes, ideoque non solus R.Pontifex, sed etiam organa Pontificia, imprimis S.Officium, pro universa Ecclesia; similiter *Concilium oecumcnicum.* Prohibitiones S.Sedis aliae sunt *generales,* v.gr. normae quae in Codice

20 *Minime praescribitur ut iudicium censoris,* vel eiusdem summana conclusio in formula "nihil obstat", *w ipso opere imprimatur,* licet hoc nonnulli interdum scribant, ut v.gr. Pr Ummer, *Manuale I.C.* q.416; Werxz-Vidal, IV,2,713 ct nota 29; Marc-Raus, 1,1394.

11 Imprimatur ab Episcopo concessum *non significat commendationem* ct laudem libri, sed mere manifestat illum nihil continere propter quod, in actualibus adiunctis, censeatur esse interdicendum.

continentur et faciunt multa opera ipso iure prohibita, aliae *particulares* quae per decreta specialia in concreto determinata opera condemnant vel condemnata declarant, v.gr. ea quae condemnaverunt opera A.Loysi vel A.Gide 22.

c) Ordinarii locorum pro suis subditis, iidemque in Concilio particulari pro omnibus christi fidelibus quorum Episcopi participant in Concilio; ab eorum prohibitione habetur *recursus* ad S.Sedem in devolutivo.

rf) Abbatrs monasteriorum, sui iuris et supremi Moderatores religionum clericalium *exemptarum* cum suo Capitulo vel consilio pro suis subditis; et in casu urgenti alii superiores maiores ad normam c.1395 § 3.

Applicatio: Ut S.Sedes et Ordinarii locorum facilius suum officium exequi valeant statuuntur sequentia:

a) *circa denuntiationem:* "Omnium fidelium est, maxime clericorum et in dignitate ecclesiastica constitutorum eorumque qui doctrina praecellant, libros quos perniciosos indicaverint, ad locoruir Ordinarios aut ad Apostolicam Sedem deferre; id autem peculiari titulo pertinet ad Legatos Sanctae Sedis, locorum Ordinarios, atque Rectores Universitatum catholicarum.

Expedit ut in pravorum librorum denuntiatione non solum libri inscripto indicetur, sed etiam, quantum fieri potest, causae exponantur cur liber prohibendus existimetur" (c.1397 § 1-2);

β) circa vigilantiam Ordinariorum loci: "Locorum Ordinarii per se aut, ubi opus fuerit, per sacerdotes idoneos vigilent in libros, qui in proprio territorio edantur aut venales prostent.

Libros qui subtilius examen exigant vel de quibus ad salutarem effectum consequendum supremae auctoritatis sententia requiri videatur, ad Apostolicac Sedis indicium Ordinarii deferant"1 (c.1397 § 4-5).

1030. II. Subiectum prohibitionis sunt: a) *quoad prohibitionem pontificiam,* quilibet fideles, etiam orientales23, ubique locorum et in quodeumque vertantur idioma opera prohibita (c.1396), *exceptis,* tamen, Cardinalibus, ct quibuslibet Ordinariis (cf. c.198) atque episcopis, quorum est nihilominus adhibere debitas cautelas (c.1401); quodsi agatur de *editionibus S.Scripturae,* publicatis vel ab acatholicis, sive in textu originali sive in versionibtts catholicis antiquis, vel a catholicis quidem, sed in versiofiibus absque debita approbatione supra indicata, eis possunt uti qui studiis theologicis vel bibiicis, non autem linguae graecae vel hebraicae, quovis modo dant operam, sive clerici sint sive laici, dummodo editiones fideliter et integre sint confectae, neque impugnentur

» Cf. AAS 24 (1932) 237; 44 (1952) 481.
23 Cf. S.Congr. pro Eccl.Or.: AAS 36 (1944) 25.

in earum prolegomenis aut annotationibus catholicae fidei dogmata (c.1400)24.

β) quoad prohibitionem non pontificiam, subditi condemnantis, sed nonnisi dum manent in huius territorio, nisi prohibitio sit *personalis;* at subditi non videntur respectu Ordinariorum loci religiosi exempti, eo magis quod in prohibitione ferenda non amplius dicuntur agere ut delegati pontificii (c.1395 § 1)25.

III. Obiectum prohibitionis, praescindendo a decretis particularibus determinata opera afficientibus, et circumscribendo considerationem ad opera prohibita ipso iure, seu per dispositiones Codicis, est sequens, iuxta c.1399;

1.° *editiones textus originalis et antiquarum versionum* catholicarum S.Scripturae, etiam Ecclesiae orientalis, ab *acatholicis* quibusvis, baptizatis vel non baptizatis, publicatae; itemque eiusdem versiones in quamvis linguam ab *eisdem* confectae vel editae (et cf. c.1391);

2.° *libri* itemque, ut videtur, libelli, folia, publicationes diariae quorumvis scriptorum *haeresim vel schisma* propugnantes, illa sci. subiectis rationibus tuendo, aut argutiis, irrisionibus, etc., evertere nitentes ipsa religionis fundamenta, hoc est, "veritates quae vel ipsam fundant religionem naturalem, vel adulto infideli necessaria sunt ut ad fidem amplectendam ducatur [v.gr. existentia Dei, spiritualitas animae, possibilitas revelationis], non autem simul praecipua dogmata fidei" 20.

Consuetudo excludit ab hac prohibitione *opera antiquorum haereticorum,* ut Tertulliani, Origenis, Pelagii, ct fortasse etiam aliorum praesertim protestantisme anteriores, imo ct posteriorum non ita recentiorum, quorum errores obsoleverunt ct mere historice mentes occupant sine periculo contagii, ut hacresis ianseniana aut theoriae illuminatorum". Similiter libri *gentilium* qui hodie vix censentur

"Versio hispana Cypriani de Valera, protestant;?, talibus studentibus licet; nam. etsi omittuntur libri et fragmenta deuterocanonica, haec non inveniuntur in originali hebraico, unde versio directe facta est. Illis studiis aliquo modo vacare censentur sacerdotes omnes, eo quod studia intermittere non debent" (F.Recatillo, *Institutiones I.C.* 11,265).

3'. Sic plures nobiscum, ut Fanfani 11,48; Vermeersch-CrEüsEn, *Epitome I.C.* 11,731, etc.

2β Vermeersch, *Dc prohibitione ct censura librorum4* p.65. Similiter IIolizWECK, *Das kirchtichc Biichcrverbot* (Maguncia 1897) p.31; Périés, *L'index* (Paris 1048) p.64; Genicot-Salsmans, 1.452; Noldin-Schmitt, 11.708,2 b etc. Alii, ut WERNtz, *Ius decretalium* III,111 nota 55, cui consentiunt Gennari, Palmieri, Bucceroni. etc., censent quaestionem esse etiam de fundamentis religionis *supcrnaturalis.* Prohibitio olim lata a Leone XIII *in omnes libros haeresiarcharum* non iam existit ideoque licet legere scripta eorum catholico sensu ante defectionem concepta.

37 Sic v.gr. Vermeersch-Creusen, *Epitome I.C.* 11,733; F.Recatillo, *Institutiones I.C.* 11,265,3.·

periculosi, ut Koranum, Vedae, etc., merito ab aliquibus censentur non prohibiti.

Quoad Encyclopedias, relationes orationum quae in Parlamentis habentur, ct huiusmedi, practice non censentur prohibitae, sive quia simul cum partibus quae fortasse essent in se prohibitae habentur aliae contrario criterio expositae vel dictae, sive ex vi consuetudinis, sive quia iuxta aliquos in hoc puncto agitur de solis libris[28], et tales collectiones non sunt libri propter defectum unitatis.

3.° *Libri,* ct ut habebat Const. *Officiorum ac munerum* (a.211), etiam libelli, folia, etc., qui *religionem,* non solum naturalem sed etiam, probabilius, catholicam ut talem[29] tum in genere, tum in dogmate aliquo particulari, aut *bonos mores,* seu vivendi rationem naturalis honestatis legibus congruentem, *data opera impetunt;* i.e. manifestata intentione religioni vel moribus contraria, non solum obiter quasi per transennam ; et ex aliquali consuetudine, non in uno alterove numero, et potius ex particulari dispositione alicuius ex collaboratoribus.

4.° *Libri quorumvis acatholicorum,* etiam non baptizatorum, *qui ex professo de religione tractant,* ideoque non obiter, sed in notabili parte, applicando considerationem argumento religioso, *nisi constet* ante lectionem, v.gr. ex testimonio personae fidedignae quae opus cognoscat, nihil in eis contineri contra fidem catholicam.

5.° *Libri SS.Scripturarum* vel eorum *annotationes* ad particularia loca vel ad singula capita *et commentaria* ad integras partes, edita sine censura ecclesiastica, etiam a laicis; item *versiones SSScripturarum* editae sine approbatione aut S.Sedis si careant notis, aut episcopi si annotationibus illustrentur; pariterque *libri ac libelli* qui novas apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula plus quam obiter enarranto, vel qui novas inducunt devotiones (cf. c.240-254), etiam sub praetextu quod sint privatae, editi fuerint non servatis canonum praescriptionibus[81].

'A Sic v.gr. Ferr Rres-Mondrîa, 1,628, invocato testimonio Card.Gennari.

* Sic plerique AA. ut Wernîz, *Ius decretalium,* 111,111 nota 76; Genicot-Salsmans, 1,452 2.°; Noldin-Schmitt, 11,707,3; Ferreres-Mondrîa, 1,628; Vermeersch-Creusen, *Epitome I.C.* 11,733,3 arbitratur "hic potius agi de cultu divino qua tali"; sed minore probabilitate, attento fine legis.

*° Formalis protestatio quae olim iuxta decreta Urbani VIII praemittebatur ab auctoribus in narrandis virtutibus et factis servorum Dei nondum beatificatorum, se nolle ullo modo illa narratione et illo modo loquendi praevenire iudicium Ecclesiae, non amplius requiritur; nam silentio Const. *Officiorum oc munerum* et Codicis abrogata est obligatio huiusmodi protestationis.

51 Sunt qui censent in hanc prohibitionem incidere manuscripta quae mittuntur ad determinatas personas, cum commendatione ea excribendi et pluribus aliis personis, quinque v.gr. vel septem, ulterius transmittendi. Sed rectiuf fortasse hoc non sufficit ut opus dicatur publici iuris.

6.° *Libri qui quodlibet ex catholicis dogmatibus impugnant vel derident,* licet non aperte illud denegent vel in dubium revocent; *qui propositiones tuentur,* saltem ut erroneas ab Apostolica Sede [32] (cf. c.9) proscriptas; *qui cultui divino,* ab Ecclesia nimirum in functionibus liturgicis exercito *detrahunt,* auferendo aestimationem quam de eo habent fideles; *qui disciplinam ecclesiasticam evertere contendunt,* v.gr. impetendo caelibatum clericorum, leges de ieiunio et abstinentia, de impedimentis matrimonialibus, etc.; *qui ecclesiasticam hicrarchiam,* sive ordinis sive iurisdictionis, *aut statum clericalem vel religiosum,* ut institutum quoddam Ecclesiae, non personas particulares, *data opera probris afficiunt,* concepto nimirum proposito et execution! mandato in notabili parte operis, vel ita ut ex modo ct frequentia exprobrationum appareat haec ratio agendi.

7.° *Libri qui cuiusvis generis superstitionem,* sortilegia, divinationem, magiam, evocationem spirituum aliaque id genus docent vel commendant; non autem si talia mere narrant.

8.° *Libri qui duellum vel suicidium vel divortium* licita statuunt, sive per se et in genere, sive per accidens et in casibus specialibus, non mere hoc innuendo, sed ita esse contendendo; *qui dc sectis massonicis aliisve* eiusdem generis societatibus[33], clandestinis proinde et infensis Ecclesiae ct Statui agentes, ita ut huiusmodi sectae sint argumentum saltem partiale operis, eas utiles ct non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt.

9.° *Libri qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant* [34], narrant aut docent in parte notabili libri, etiamsi lascivitas seu pornographia non sit praecipuum operis argumentum; sed hac prohibitione non includuntur, licet aliunde frequenter sint prohibiti, libri romanenses in quibus impuri amores describuntur, imo, nec opera scientifica in quibus obsce-

[32] Rarius ipse R.Pontifex proscribit personaliter doctrinas erroneas; proscribit, tamen, aliquando ut v.gr. Pius IX in *Syllabo;* generatim interveniunt S.Officium in quibuscumque ad fidem et mores spectantibus, aliae Congregationes ct Conumissio biblica in respectiva materia.

[33] Notae societatum hic ad analogiam sectae massonicac significatarum eruendae sunt ex documentis S.Sedis, potissimum ex his qui recensentur in fontibus c.2335, signanter vero cx Encycl. *Humanum^ genus,* et ex damnationibus ipsarum sectarum forte existentibus. v.gr. Fcnianorum, carbonariorum, etc. (cf. vol.1,827). Cf Taxouerey, 11,666-668.

[34] Deplorando ingens damnum anunabus illatum ex effrenata licentia divulgandi opera quae res lascivas describunt aut docent, S.Officium monuit recenter *omnes fideles* de obligatione prorsus abstinendi a talibus publicationibus; *institutores ct educatores* niventutis, dc officio hanc omnino arcendi a pernicioso veneno; *moderatores civitatum,* de responsabilitate coercendi huiusmodi scripta: AAS 44 (1952) 432.

na ad utilitatem medicorum, chirurgorum, etc., evolvuntur

10. *Editiones librorum liturgieorum* a Sede Apostolica approbatorum, in quibus quidpiam immutatum fuerit, ita ut cum authenticis editionibus a S.Sede approbatis non congruant.

11. *Libri quibus divulgantur indulgentiae apocryphae,* vel a S.Sede proscriptae aut revocatae.

12. *Imagines* Iesu Christi, B.M.Virginis, Angelorum, Sanctorum aliorumve Servorum Dei, quoquo modo, sive phototypice sive litographice sive alia ratione, *impressae,* quae ab Ecclesiae sensu et decretis sint alienae; non vero *numismata* quae cuduntur, imagines quae pinguntur, *statuae* quae sculpuntur; quodsi imagines conformes sensui Ecclesiae impressae fuerint sine competenti licentia, in hoc peccatum fuit, sed fideles non prohibentur eas acquirere.

1031. IV. Vis prohibitionis alicuius libri haec, "ut liber sine debita licentia nec edi, nec legi, nec retineri, nec vendi, nec in aliam linguam verti, nec ullo modo cum aliis communicari possit", nec "rursus in lucem edi, nisi, factis correptionibus, licentiam is dederit qui librum prohibuerat eiusve superior vel successor" (c.1398). Explicatur:

Editur liber, quando fit iuris publici et venalis quibuslibet offertur; sive ab ipso *auctore,* quando eius curis venduntur exemplaria, sive ab *impressore,* qui simul habeat servitium editoriale, sive a *tertio diverso,* qui libros ab aliis impressos suscipiat proprio nomine edendos, sive propriis sive alienis sumptibus 3e.

Legitur, quando oculis perspiciuntur vel ore proferuntur sententiae in eo expressae, dummodo mente intelligatur sensus earum, et non mere materialiter perlustrentur propter ignorantiam idiomatis in quo sunt scripta; *non legitur,* autem, quando mere *auditur* ab alio legente, vel ab emissione radiophonica, licet in auditione libri prohibiti facile est peccatum propter periculum proprium vel propter cooperationem ad peccatum alienum vel scandalum3T.

x In Constit. *Officiorum ac munerum* a.10 erat limitatio quoad auctores classicos qui obscena habent quorum lectio permittebatur magistris artis dicendi, propter sermonis elegantiam et proprietatem. Ea facultas sublata est promulgatione Codicis, in quo nullibi iam insinuatur. Sic etiam alit ut Genicot-Salsmans, 1,452-7.°; Noldin-Schmitt, 11,707,9.

M Non. v dentur prohiberi hac lege *Miscellanea litteraria* similesque collectiones. in quibus inseruntur cum aliis permissis, aliqua fragmenta ex openbui prohibitis, dummodo non sint tam multa nec tam ampla ut opus proscriptum raliter integrum edatur. Cf. Genicot-Salsmans, 1,455,1.

K Prohibitio lectionis extenditur etiam ad partes accessorias libri condam-

Retinetur, quando conservatur apud se, etiam alienus, vel deponitur apud alium proprius pro custodia, conservato dominio; idque etiam si mere materialiter habeatur ad ornatum, sine intentione legendi, aut sine possibilitate, quia scriptus sit in lingua ignota; *noti retinet,* vero, qui apud se in custodia habet libros eorum qui facultate gaudent legendi libros prohibitos, nec praepositus bibliothecae aut officinae componendorum librorum, etc., quia in his casibus alius est qui retinet apud istos.

Venditur, non modo quando contractus perficitur cum emptore, verum etiam quando venalis habetur volenti emere, sive publice sive privatim. Ad habendos venales libros prohibitos requiritur licentia S.Sedis (c.1404); ea obtenta, possunt vendi illis de quibus probabiliter existimetur legitime petere tales libros, quin urgeat obligatio interrogandi expresse de licentia ; a licentia obtinenda solent excludi libri obsceni ; si tamen bibliopolae certo constet clientem habere licentiam ad eos legendos, poterit ipsos illi procurare vitato scandalo.

Vertitur in aliam linguam, cum conceptus *immutati* exprimuntur in alio idiomate secundum mentalitatem isto utentium.

Communicatur cum aliis per donationem, commodationem, locationem in "bibliothecis circulantibus", etc. ; quae tamen non sunt prohibita, si constet de facultate quam donatarii, commodatarii, etc., habent ad legendum vel retinendum librum acceptum.

Rursus in lucem edi sine licentia competenti nequit liber prohibitus, quamvis necessariae correctiones factae fuerint; his, autem, factis, si liber fuerat *ipso iure* prohibitus, non exigitur specialis venia ad reeditionem ; si fuerat prohibitus a *S.Sede,* ab ea petenda est licentia; si vero ab aliquo *episcopo,* videtur ab eodem, vel a suo Superiore aut successore, petendam esse licentiam, non autem ab alio Ordinario loci, nisi forte expositione facta circumstantiarum peculiarium.

ti, v.gr. ad prologum et notas. Si habeatur aliquod opus *pluribus voluminibus constans,* et certo sciatur eum esse condemnatum propter errores qui in aliquo volumine determinato repenuntur. vitietur reliqua volumina non esse prohibita; imo. si detrahatur pars quae prohibitioni detiit causam, ipsum volumen tn quod recidit directe prohibitio poterit legi. Sic sententia probabilis. Cf. SanCHEz, *In decalogum* 12 c.lû n.36; aliter SoarEz, *Dc fide* d-20 sect.2 n.9; Lugo, *Dc fide à 21* n.57.

1032. V. **Interpretatio prohibitionis** facienda videtur *stricte,* ubi non de consilio sed de stricta obligatione fit quaestio, nam libertas naturalis per has leges notabiliter restringitur; nec valet in contrarium quod agitur de legibus quae sunt in favorem fidelium et defensionem fidei, siquidem omnes leges ecclesiasticae sunt in favorem fidelium et tamen non omnes admittunt latam interpretationem 38; sic, v.gr., cum in Indice condemnantur *omnes fabulae amatoriae* alicuius auctoris, applicata stricta interpretatione, ut fert usus, dicemus proscribi fabulas romanenses illius, non autem opera *scenica,* si quae habeat.

Nihilominus, cum interpretatio facienda sit ubi de mente legislatoris non certo constat, cum damnantur *opera omnia* alicuius scriptoris non amplius possumus sustinere antiquam interpretationem, quae excludebat a prohibitione opera quae nihil continerent contra fidem aut bonos mores; sed cum S.Officium hanc interpretationem reprobaverit, in posterum certum est per formulam "opera omnia" quae ab editione a. 1940 in Indice inveniatur, significari *omnia ct singula opera* scriptoris de quo sit quaestio39, licet quaedam eorum antea considerari potuerint ut permissa; nam quaelibet nova editio Indicis, est nova lex abrogatoria praecedentis"°.

1033. VI. **Gravitas obligationis** observandi leges de prohibitione librorum cx genere suo, omnino admittenda est. cum agatur de re tam magni momenti pro fidei puritate, morum integritate et ipsius Ecclesiae incolumitate. In particulari, autem, sic distinguimus:

n) Actus legendi tunc nobis videtur fore gravis: a) *cimi ex lectione talis vel tantae portionis* grave existit *communiter* periculum, sive propter extensionem lectionis sive propter contentum eiusdem, licet pro lectore concreto non sit nisi leve; nam lex quae sub gravi datur propter periculum universale, urget graviter etiamsi in casu particulari periculum

* Cf. Genicot-Salsmans, 1,451. qui suam opinionem confirmatam vult ex verbis Lkonis XIII in Const. *Officiorum ac munerum.*

• Intelligatur dc operis *tam scriptis* cmn talis prohibitio fertur; nam. quae postea a tali scriptore perficiantur, erunt quidem suspecta, sed non eo ipso prohibita. Fanfani, 11,52,16 asserit damnari "sive editos sive edendos" libros talis auctoris, arguendo, erronee ut putamus, cx declaratione Indicis a.1940.

'° Nimirum, Usque ad editionem a.1929 in praefationibus Indicis habebantur verba quae benignam interpretationem permittebant vel potius suadebant; ab a.1929 illa verba suppressa fuere; sed, fortasse quia AA. pergebant interpretari formulam modo antiquo, S.Officium in editione a. 1940 talem interpretationem rciecit. In condemnatione operum E.Buonaiuti S.Officium adhibuit expretsiçnem rarius usurpatam, *opera ct scripta omnia* (AAS 35 [1944] 176).

non existât41; *β) cum habitualiter leguntur ephemerides* et publicationes periodicae, quae frequentius solent habere articulos propter quos sunt prohibitae, nisi forte lectionem istorum articulorum evitet, quo in casu longius spatium requiretur, abstrahendo a ratione scandali; sed, ut patet, vel unus articulus istarum publicationum potest aliquando sub gravi esse prohibitus42. E contra non est peccatum grave legere librum innocuum, qui non est prohibitus nisi quia editus est sine debita licentia; similiter veniale non excedit legere interdum e foliis periodicis prohibitis ea quae nullam religionis vel morum oppugnationem continent, et nullum peccatum erit si hoc una alterave vice occurrat ex rationabili motivo.

b) Editio librorum prohibitorum, etsi difficilius, videtur etiam admittere parvitatem materiae, potissimum si prohibitio debeatur mero defectui licentiae, cum libri certo sint honesti et pii, in prioribus editionibus laudati, etc. In tali casu liber sine requisita licentia editus legi potest licite, nisi sit liber SS.Scripturarum, aut annotationum vel commentariorum earundem, vel agat de novis apparitionibus, revelationibus, visionibus, prophetiis, miraculis, inducatve novas devotiones (cf. c.1385 § 1; 1399,5.°).

c) Retentio antea severius censebatur implicare grave peccatum, si per unum alterumve diem protraheretur 43; nunc satis communiter admittitur eam non esse gravem, nisi mensem excedat; imo, cx rationabili causa v.gr. sperandi occasionem legitime vendendi, poterit liber per plurcs menses retineri, vitato scandalo et cauta custodia.

d) Venditio, praeter retentionem, implicat diffusionem, et vix potest excusari a peccato gravi, nisi unus altcrve tantum liber vendatur personis quae in bona conscientia et sine detrimento videantur illum lecturae; utilitati oeconomicae suf-

41 Computationes linearum aut pagellarum factae ad determinandam gravitatem peccati, minus opportunae ct veritati rei haud conformes nobis videntur. S.Alfonsus arguebat dc peccato gravi legentem plures lineas in quibus habeatur aliquid contra fidem; vel integram paginam, si nullus advertatur in ea error (1.3 n.284); Luco paulo amphus critérium habuerat (Dr *ftde* d.21 n.83); Noldin-Sciimitt, 11,706 indicat tres vel quatuor paginas sufficere, si agitur de partibus periculosis; triginta circiter, si in eis error vel turpitudo non continetur; IIollweck *(Das kirchliche Biichcrvcrbot* p.23) proposuit sex paginas; FanFANi, 11,51 viginti vel triginta paginas. Meliore conceptione indicavit Ver-mEErsck, *Dc prohibitione ct censura librorum* * eam fore materiam gravem ex lege ecclesiastica, quae secundum legem naturalem esset talis propter periculum grave pro animis. Cf. FerrEres-Moxdrîa. 1,625.

42 Urgente iusta causa et praeciso scandalo licebit legere huiusmodi ephemeridum sectiones innocuas; sed si lectio saepius iteranda erit, oportebit licentiam obtinere.

43 Talem opinionem manifestavit Sanchez, eamque satis probabilem habuit Lugo, *De fide* d.21 n.86

ficienter providere possunt librarii per licentiam obtentam ad normam c.1404, sed tunc curare debent ne eos ita exhibeant ut commendare videantur; similia valent de cauponibus, medicis, advocatis et aliis, qui in suis aulis exponunt libros et ephemerides pro visitantibus; ideoque sponte ne exhibeant publicationes prohibitas, neque petentibus procurent eas scandalo, imo, neque excluso scandalo si sint obscenae vel ad fidem evertendam destinatae.

1034. VII. Cessatio prohibitionis occurrit per licentiam concessam iis qui ex iure non eximuntur a lege prohibente; haec licentia non est proprie dispensatio a lege, cum ipse c.1398 non absolute vetet lectionem librorum prohibitorum, sed lectionem quae fiat sine licentia; unde et facultas accepta latae subest interpretationi; patet, autem, nullam licentiam valere contra prohibitionem legis *naturalis* (c.1405 § 1); a lege vero *positiva* dispensare valent:

a) S.Sedes, et in concreto nunc *S.Officium* pro quibuslibet libris legendis, retinendis, vendendis; de facto, tamen, facultatem non concedit pro lectione et retentione librorum a propriis oratorum Ordinariis prohibitorum, nisi expresse faciat potestatem legendi ac retinendi libros *a quibuslibet* damnatos (c.1404); insuper gravi praecepto tenentur omnes isti libros prohibitos *ita custodiendi,* ut hi ad aliorum manus non perveniant (c.1403 § 2).

b) Ordinarii, ideoque etiam Superiores maiores religionum clericalium exemptarum, quod attinet ad libros ipso iure vel decreto Sedis Apostolicae prohibitos, licentiam concedere possunt, vi iuris communis, suis subditis pro *singulis* tantum libris, atque in casibus dumtaxat *tergentibus* (c.1402 § 1); hanc facultatem, utpote ordinariam, possunt aliis *delegare;* alia vero amplior, quam c.1402 § 2 praevidet fore ut obtineant, neque erit per se delegabilis, neque eis dabitur nisi cum delectu et iusta ac rationabili causa exercenda.

Supplex libellus ad obtinendam licentiam apud S.Sedem commendari debet pro *clericis saecularibus* ab Ordinario loci; pro *religiosis,* a suo Superiore maiore; pro *laids,* a confessario. Indicandi sunt non tantum fines in genere intenti, sed etiam condiciones concessionariorum, v.gr. quod petitio fiat ratione studiorum, a professore theologiae, ab alumno examinando, etc.

Cessat quoque prohibitio legendi aliquem librum, sicut

quaelibet lex positiva, cessante *contrarie ct adaequate* causa finali, ita sci. ut eius observatio reddatur *nociva;* v.gr., in casu, quia liber pravus non poterit refutari ab apologista, eius ignaro.

1035. **VIII. Poena canonica** imminet quibusdam transgressoribus harum legum et quidem:

a) excommunicatio L.s. speciali modo S.Sedi reservata: a) *editoribus* librorum, non ephemeridum, foliorum, libellorum, etc., *apostatarum, haereticorum et schismaticorum,* qui apostasiam, haeresim, schisma propugnant, ea data opera defendendo, etsi fortasse non per multas paginas neque in libro qui totus sit de re religiosa, postquam opus iuris publici fecerint; β) *quibuscumque* qui modo indicatos libros, aliosque per litteras R.Pontificis ipsius nominatim prohibitos, dato nomine auctoris vel indicato titulo operis, sive *defendant* tuendo doctrinam, occultando ne destruantur, etc., sive *scienter* sine debita licentia *legant* peccando graviter in lectione, sive *retineant* per tempus sufficienter longum ad constituendum grave peccatum ex tali motivo (c.2318 § 1);

b) excommunicatio nemini reservata, *auctoribus et editoribus* qui sine debita licentia *SS.Scripturarum libros,* unum aut plures, vcl eorum *adnotationes* aut *commentarios imprimi curant* (c.2318 § 2; cf. c.1385 § 1,1.°; 1391).

1036. Scholion. ***Index librorum prohibitorum.*** Iam anno 496 prodiit catalogus brevis librorum prohibitorum in decreto Gelasii, qui receptus fuit in Corpore iuris canonici c.3 D 15. Post diffusam artem typographicam, in pluribus regionibus catholicis, curantibus sive universitatibus sive Officiis Inquisitionis, prodierunt catalogi librorum pravorum indolis *privatae,* vel officialis quidem, sed pro respectiva *regione* 44. Anno 1559 edidit Paulus IV per S.Officium *Indicem romanum,* et a. 1564 Pius IV promulgavit novum catalogum, a Commissione designata in Concilio Tridentino magna ex parte praeparatum. Index Pii IV, feliciter ab Alexandro VII secundum ordinem alphabeticum retractatus, substantialiter retentus fuit usque ad Leonem XIII, in pluribus editionibus renovatus et auctus. Tandem Leo XIII edidit a. 1900

44 *In Hispania* primus Index, editus Vallisoleti a.1551, fuit rcproductio illius quem redegerat a.1546 Universitas Lovaniensis, rogante Imperatore Carolo V. Hunc subsecuti fuerunt plures, dc mandato Inquisitorum exarati inter annos 1559-1805. Exstant etiam editiones *privatae,* inter quas praestant duae ultynae a Carboncro y Sol annis 1878, 1891 Matriti publicatae. Cf A.LÔPfîz Peua KZ, *EI indice dc libros prohibidos* (Madrid 1904).

Indicem dc novo digestum, cuius ultima editio cum additamentis novorum operum prohibitorum exstat, quantum scimus, anno 1948 typis impressa.

Huiusmodi iteratae editiones Indicis, nunc a S.Officio curatae, habent verum valorem *prohibitivum* pro libris in eis contentis 45, independenter a normis quae in Codice iuris continentur ; siquidem sunt ad modum decretorum particularium cx potestate administrativa S.Officii, quae conservant primitivum valorem et, in quantum necessarium sit, novam vim accipiunt per reassumptionem in ultima quaque editione officiali, qua abrogantur priores ut ipsa maneat exclusiva46.**

44 Contraria opinio Prümmer, *Manuale iuris canonici* q.419 nota, est singularis et, ut nobis videtur, destituta probabilitate.

** Circa Indicem, praeter AA. initio citatos, cf. A.Boudinhon, *La nowellt législation de l'index** (Paris 1898) ; Reusch, *Der Index dcr verbotenen Bûcher* (Bonn 1883.1885); A.Lôpfiz PelîxEz, *El indice de libros prohibidos* (Madrid 1904); R.BRouillard, *L'Index:* Et 203 (1930) 433-445.

INDEX OPERIS ANALYTICUS

Pag.

Tractatus I.—De primo praecepto

Cap. I.—Dc virtute religionis in genere 5

Notio et differentia a virtutibus thclogicis, 3-6.—Subiectum, 7. Obiectum, 8.—Dmsio, 9-10. — Necessitas, 11.

Cap. II.—De praecipuis actibus religionis 11

L *De devotione* 11

Notio, 13.—Divisio, 14.—Causae, 15.—Necessitas, 16.—Devotionis accidentalis aestimatio, 16.

II. *Dc oratione* 13

Art. I.—Notio, divisiones, sensus, honestas orationis 14

Notio, 17.—Divisio, 18.—Sensus, 19.—Honestas, 20.

Art. II.—Dc subiecto, obiecto, termino, condicionibus generalibus orationis 17

Subiectum, 21.—Obiectum, 22.—Terminus, 23.—Obligatio invocandi sanctos, 24.—Condiciones generaliores, 25.

Art. III.—De oratione vocali, mentali, mystica in particulari 23

§ 1. De oratione vocali 24

Intentio, 26.—Attentio, 27.—Ad essentiam orationis sufficit attentio externa, 28.—Ad orationem vocalem sufficit prolatio verborum ex orandi intentione, quin orans seipsum audiat, 29.—Distractiones, 30.—Utilitas, 31.

§ 2. De oratione mentali ordinaria 28

Notio, 31.—Divisio, 32.—Requiritur attentio interna, 33.—Per se praeferenda est orali, 34.—Praxis, 35.

§ 3. De oratione extraordinaria mystica 30

Notio, 36. — Status mysticus, 37. — Gradus orationis mysticae, 38.—Phaenomena, 39.—Mystica theologia rationabilis, commendabilis, historice admittenda, 40.—Probabiliter in destinatione I>ei non est privilegium prorsus gratuitum, 41.—In contemplatione habentur actus contemplantis, 42.—Ea est optabilis, 43.—Praxis, 44.

Art. IV.—De necessitate orationis 36

Pag.

§ 1. Dc ipsa necessitate orationis 36

. Errores per excessum et defectum, 45.—Oratio est utilissima, 46, et necessaria necessitate tam praecepti, 47, quam medii, 48.

§ 2. De exercitio obligatorio orationis 40

Obligatio perseverandi in oratione, 49.—Quandonam urgeat praeceptum, 50.—Praxis, 51.

Art. V.—De efficacia orationis infallibili 41

Effectus infallibiles primarii ct secundarii, 52.—Impetrandi vis infallibilis, 53.—Condiciones necessariae et sufficientes ex parte obiecti, subiecti, orationis, 54.

III. *Dc adoratione* 46

Notio et divisio, 55-56.—Soli Deo debetur adoratio stricta, 57-58.—Angelis et sanctis eorumque imaginibus et reliquiis debetur cultus duliae (hyperduliae B. M. Virgini), 59.—Cultus internus praecellit externo, sed hic interdum obligatorius est aut conveniens, 60.

Cap. III.—Dc peccatis contra primum praeceptum per excessum 51

Art. I.—De superstitione 52

Notio, 62.—Principia: cultus falsus et superfluus, species moralis, 63.—Poenae, 64.

Art. II.—Dc idololatria 54

Notio, 65.—Divisio, 66.—Principia: gravitas et species moralis peccati, 67.

Art. III.—De divinatione et spiritismo 55

§ 1. De divinatione 55

Notio et differentia ab idololatria, 68-69.—Divisio et formae diversae, 70.—Principia generalia: explicatio phaenomenorum inexploratorum, 71,1; exploratio virium naturalium, 71,2; gravitas superstitionis, 71,3.—Formae particulares: sortilegia, somnia, virga divinatoria, telepathia, 72.

§ 2. De spiritismo 59

Spiritismus, 73.—Phaenomena praecipua, 74.—Principia: causae phaenomenorum, 75,1-2; moralitas spiritismi proprie dicti, 75,3; assistentia sessionibus, 75,4; experimenta similia, 75,5.

Art. IV.—De vana observantia et magia 61

§ 1. Dc vana observantia 63

Vanae observantiae notio et differentia a divinatione, 76-77. Divisio, 78.—Critérium, 79.—Principia: aestimatio phaenomenorum, 80,1 ; quantitas et qualitas peccati, 81,2.

§ 2. De magia .....

Notio, 81.—Divisio, 82.—Principia: magia alba et nigra, 83,1-2; maleficium, 83,3; obligatio illud removendi, 83,4.—Magnetisinu<s animalis, 84.

Pag

Cap IV.—Dc peccatis contra primum praeceptum per delectum ..... f)g

z/r/. *I*—De tentations Dei 70

Definitio et divisio, 86-87.—Principia: gravitas et species peccati, 88.—Ordalia, 88,3.

Art. II—De sacrilegio 72

Notio, 89.—Divisio, 90,—1'nncipia: gravitas sacrilegii, 91,1; species moralis, 91,2; quomodo committitur sacrilegium personale, 91,3; locale, 91,4; reale, 91,5.—Poenae, 92.

Art. III.—De simonia 83

Notio, 93.—Divisio, 95.—Principia circa simomam iuris divini et ecclesiastici quoad malitiam specificam et theologicam, ac respectivas condiciones ct applicationes, 96,—Effectus, *V.* - Poenae, 98.

Tractatus II.—De secundo praecepto

Cap. I.—Dc invocatione nominis Dei ct dc vana aut blasphema usurpatione 98

Art. I.—De invocatione nominis Dei 98

Notio, 99.—Principia: honestas et convenientia, 100.

Art. IL—De vana assumptione nominis Dei 99

Notio, 101.—Principia: gravitas peccati in vana et frequenti usurpatione nominis Dei, 102.—Usurpatio nominis daemonis, 102,

Art. III.—Dc blasphcmia 100

Notio ct divisio, 103-10-1.—Principia: gravitas peccati, 105,1; species moralis, 105,2; requisita ad blasphemandum 105,3- -Remedia et praxis, 106.—Maledictiones in Deum, res sacras, homines, 107,4.

Cap. II.—De voto 106

Art. I.—Natura ct divisiones 107

Notio et differentia a proposito, 10S-109.—Vota sunt opus eximiae virtutis, 110.—Divisio, 111.

z/rf. *II.*—Dc subiecto et obiecto voti 112

§ 1. Dc subiecto voti 112

Quodnam in genere, 112.—Condiciones voventis: usu·'· rationis, intentio, deliberatio et vitia huic opposita, libertas ct obstacula ei contraria, 113-118.

§ 2. De obiecto voti 118

Honestum, 119; possibile, 120; melius, 121.

§ 3. Dc effectibus ct implctione voti 120

Obligatio religionis, 122.—Existentia, 123; qualitas, 124; quantitas, 125; subiectum, 126; interpretatio, 127; adimpletio, 128.

PAG.

Art. III.—De cessatione voti 127

Notio et divisio, 129.—Cessatio ab intrinseco, 130.—Irritatio: existentia facultatis, 131-132; subiectum, 133; ambitus, 131; effectus, 135; usus, 136.—Suspensio et differentia ab irritatione, 137-138.^Existentia facultatis, 139,1; subiectum, 139,2; ambitus, 139,3; effectus, 139,4; usus, 139,5.—Dispensatio et distinctio ab irritatione et suspensione, 140-141.—Existentia, 142,1; subiectum, 142,2; ambitus, 142,3; usus potestatis, 142,4.—Commutatio et differentia a dispensatione, 1,43-144.— Existentia facultatis, 145,1; requisita, 145,2; subiectum, 145,3; usus, 145,4.—Praxis, 146.

Cap. III.—De iuramento, periurio, adiuratione 144

Art. I.—De iuramento in seipso 144

Iusiurandi notio et differentia a contractu, 147-148.—Periurii notio, 148.—Iuramenti divisio, 149.—Principia: moralitas turatnenti in seipso, 150,1; species moralis obligationis, 150,2; valor iuramenti ex parte tam subiecti quam obiecti, 150,3; condiciones liccitatis iuramenti, 150,4; gravitas peccati quod est in juramento orbato aliqua ex condicionibus veritatis, iustitiae, iudicii, 150,5; iuramentum fictum, 150,6, et fidelitatis, 150,7; declarationes iuratae, speciatim in Hispania, 150,8.

Art. II.—De obligatione orta ex promissorio iuramento... 158

Principia: addita religionis obligatio, personalis, 151,1; quantitas obligationis, 151,2; efficacia iuramenti sive per vim aut metum extorti, 151.3, sive libere emissi, 151,4, sive ex errore aut dolo substantiali, 151,5.

Art. III.—De interpretatione iuramenti 162

Interpretatio iuramenti stricta; eius vis cum additur contractui invalido; quaenam condiciones semper subintelliguntur, 152.

Art. IV.—Dc cessatione obligationis ex iuramento ortae... 163

Cessatio obligationis tum ab intrinseco tum ab extrinseco, 153.

Art. V.—De adiuratione 165

Adiurationis notio, differentia a iuramento et oratione, divisio, 154-155.—Divisio, 156.—Exorcismus, 157.—Principia: moralitas et condiciones, 158,1; gravitas peccati in adiuratione orbata condicionibus, 158,2.—Quinam possunt adiurari, 158,3.—De obligatione praestandi rem adiuratam, 158,4.—Exorcismi a quibus, quando, quibus effectibus proferri possunt, 158,5.—Praxis, 159.

Tractatus III.—De tertio praecepto

Cap. I.—De obligatione audiendi missam 170

Art. I.—De praecepto audiendi missam 171

Lex vigens, 161.—Obligationis subiectum, 162.—Obiectum, 163. Fons, 164.—Gravitas, 165.

Art. II.—De circumstantiis praecepti .....

Requiritur praesentia corporalis, moralis, continuata. 166.—Intentio et attentio, 167.—Locus debitus, 168.—Probabilis obligatio utendi privilegio, 160.—Praxis, 170.

Pag.

Art. III.—De causis liberantibus a praecepto 187

Dispensatio, 171.—Excusatio ex impossibilitate, caritate, öffi cio, consuetudine, 172.

Cap. II.—De obligatione abstinendi ab operibus servilibus ... ISO

Art. I.—De praecepto abstinendi ab operibus vetitis 190

Lex, 174.—Opera servilia: conceptus et divisio, 175-176.—Actus forenses, 177-178. — Publicus mercatus, 179-1S0.— Gravitas obligationis, 181.

Art. II.—De causis liberantibus a requit festiva 1%

Dispensatio, 182.—Excusatio ex pietate, caritate, necessitate, consuetudine, 183.—In Hispania, 183.—Praxis, 184.

Tractatus IV.—De quarto praecepto

Praenotanda de indole et officiis socialibus hominis, 18S-1S6

Cap. I.—De pietate, observantia, obedientia 200

§ 1. Dc pietate 200

Notio et differentia a caritate, misericordia, iustitia, 187-188. Obicctum pietatis, 189.

§ 2. De observantia 203

Notio, divisio et differentia a pietate, 190-192,—Obiectum, 193.

§ 3. Dc obedientia 204

Notio, 194.—Obiectum, 195.—Perfectio, 196.—Gradus, 197.—Gravitas obligationis, 198.—Vitia, 199.

Cap. II.—Dc officiis in societate familiari 207

Art. I.—De societate coniugali 208

Officia mutua coniugutn: amor, adiutorium, cohabitatio, 200. Officia specialia viri, 201, et uxoris, 202.—Emancipatio feminarum, 203.—Praxis, 2(M.

Art. II.—De societate parentali 213

§ 1. Officia filiorum erga parentes 213

Obligatio gravis filiorum: amandi, reverendi, obediendi in certis rebus, auxiliandi parentes, 205-208.—Obiectum obedientiae, 209.—Subsidium praestandum, 210.—Relationes cum aliis ascendentibus, 211.

§ 2. Officia parentum erga filios 219

Obligatio gravis amandi, educandi corporaliter et spiritualiter, paterne providendi, 212-216.—Frequentatio scholarum acathohcarum, 217.—Statuta legum civilium, 218.

Art. III.—Dc societate herili 229

§ 1. Officia famulorum erga heros 230

Obligatio reverendi, obediendi, fidelitatem servandi, 220.

§ 2. Officia herorum erga famulos 231

Obligatio benigne cos tractandi, instruendi et corrigendi, congrua «nercede recompensandi, 221.—Praxis, 222.

§ 3. Officia patronorum ct operariorum 233

Officia iustitiae, non pietatis, inter patronos et operarios, 224. Operarii obligati ad reverentiam, obsequium, fidelitatem, 225. Patroni ad benigne tractandum operarios, eosque providendi, corrigendi, succurrendi, 226.

Art. IV.—De societate scholari 236

Discipuli debent magistris amorem, reverentiam, obedientiam, 227.—Magistri discipulis, praeter amorem et bonum exemplum, sanam doctrinam, rectam in moribus institutionem, correctionem, 228.

Cap. III.—De officiis in societatibus perfectis 237

Art. I.—De officiis in societate ecclesiastica 238

Fideles debent Ecclesiae amorem, reverentiam, obedientiam, 230.—Superiores ecclesiastici debent providere bono spirituali fidelium, 231.

Art. II.—De officiis in societate civili 238

§ 1. Officia generalia subditorum 239

Subditi debent principibus: reverentiam, obedientiam, fidelitatem, 233.—Licitudo resistentiae erga tyrannum regiminis et usurpationis, 233-234.—Cives debent patriae amorem affectivum et effectivum, noniinatim in iure suffragii rite exercendo, 235. Praxis, 236.

§ 2. Officia principum 246

Principes debent promovere publicam prosperitatem temporalem, avertere mala, tueri iustitiam, fovere honestatem, 237-238. Tolerantia cultus, 239.—Deputati nationales, 240.—Publici officiales, 241.

Tractatus V.—De quinto praecepto

Cap. I.—De dominio vitae et dc suicidio 225

Art. I.—Dc dominio in vita humana 256

Solus Deus habet dominium perfectum vitae humanae, 243. Quilibet homo habet dominium utile et administrationem suae vitae, 244.—Auctoritas publica habet ius cruentae punitionis in malefactores insignes, 245.

Art. II.—De suicidio, mutilatione, cura vitae 257

Notio et divisio, 246-247.—Suicidium directum, privata auctoritate, est peccatum grave, 248.—Suicidium indirectum potest esse licitum et obligatorium, 250.—Mutilatio sui ipsius in bonum totius est licita; secus mutilatio directa est illicita; indirecta potest esse licita, 251-252. Abbreviatio vitae indirecta quandonam licita, 253.- Cura vitae, 254.· Exoptatio mortis, 255.

Pag.

Cap. II.—De homicidio 270

Art. I.—De occisione malefactoris 270

Notio et differentia a destructione vitae, 256-257.—Divisio, 258. Auctoritas publica potest occidere malefactores insignes, 259.—Verberatio punitiva, licita, 260. Privati nequeunt occidere vel punire, 261.

Art. II.—De occisione iniusti aggressoris 275

Cruenta defensio, saltem indirecta, licita sub debitis condicionibus, 262.

Art. III.—De occisione innocentis 279

§ 1. De occisione vel mutilatione innocentis 279

Directa semper illicita, 263 - 264. — Indirecta aliquando licita, 265.—Non est homicida qui ponit actionem illicitam remote et per accidens coniunctain cum homicidio, 266.

§ 2. De craniotomia et abortu 286

Notiones et divisiones, 267-270. — Craniotomia semper illicita, 271.—Praxis, 272,—Abortus directus semper illicitus, 273,—Indirectus aliquando licet, 274.—Acceleratio partus, aliquando licita, 275.—Fetus ectopici, 276.—Seminis virilis expulsio, 277.

Cap. III.—De duello 299

Notio ct divisio, 279-280.—Duellum publica auctoritate susceptum, licitum, 281; privatum, semper illicitum, 282.

Cap. IV.—De bello 302

Notio et divisio, 284-286.—Bellum, etiam offensivutn, potest esse licitum, 287.—Condiciones belli iusti ct liciti, 288.—Obiectores conscientiae, 289,2.—Bellum offcnsivum nostris temporibus plerumque illicitum, 290.—Bellum totale, illicitum, 291.

Tractatus VI.—De sexto et nono praecepto

Cap. I.—De conceptu castitatis, virginitatis, pudicitiae, delectationis vencreae, luxuriae 314

§ 1. De castitate 314

Castitatis notio, differentia a continentia, divisio, 292-294.—Obiectum, 295.

§ 2. De virginitate 317

Virginitatis notio et differentia a castitate perfecta, 296-297.

§ 3. De pudicitia 319

Pudicitiae notio ct differentia ab indecentia, 298.—Opponitur impudicitiae, 300.

§ 4. De delectatione venerea 321

Delectationis venereae notio et differentia a delectatione spirituali, sensibili, sensuali, 301-302.—Divisio, 303.

Pag.

§ 5. De luxuria 323

Luxuriae notio et divisio, 304-305.

Cap. II.—Dc moralitate castitatis et luxuriae 324

Moralitas non ex delectatione sed ex operatione, 306.—Castitatis praestantia, 307. -Castitatis coniugalis, 308.—Virginitas est honesta, et ut status perfectior castitate matrimoniali, 309. Sensus virginitatis positivus, 310.—Pudicitia, praesidium castitatis, 311.—Luxuria intrinsece mala, 312. -Completa, directe et in se voluntaria, semper gravis, 313; incompleta, etiam mere interna, pariter, 314.- Externa, indirecte et in causa voluntaria, admittit parvitatem materiae, 315-316. -Species multiplex, 317.

Cap. III.—Dc peccatis contra castitatem 349

Art. I.—Dc peccatis luxuriae completis 350

§ 1. De luxuria consummata secundum finem naturalem. 350

I. *De fornicatione* 350

Notio et differentia a concubinatu et meretricio, 319-320.—Malitia, 321.—Onanistica differt specie, 322; meretricium et concubinatus, non, 323.—Praxis, 324.

II. *De stupro* 353

Notio, 325.—Malitia, 326-327.—Mulier stuprata quoad resistentiam, 328, et expulsionem seminis, 329.

III. *De raptu* 355

Notio et differentia ab impedimento, 330.—Malitia, 332-333.

IV. *De adulterio* 356

Notio, 334.—Malitia, 335; inter duos coniugatos, 336; consentiente coniuge adulteri, 337.—Actus carnalis cum desponsato, 339.

V. *De incestu* 358

Notio, 340.—Malitia, 341.—Species, 342-344.

VI. *De sacrilegio* 361

Sacrilegii carnalis notio, 345, divisio, 346, et species, 347-351.

§ 2. De luxuria consummata contra finem naturalem... 363

I. *De pollutione* 364

Pollutionis notio, differentia a distillatione, divisio, 353-355. Directe voluntaria est semper peccatum grave, 356-357.—Malitia specifica, 358-359.- Indirecte et in causa voluntaria, potest non esse peccatum, 360.—Moralitas pollutionis passivae, 361. Praxis, 362.

II. *De sodomia* 377

Sodomiae notio et divisio, 363-364.—Malitia, 365.—Species, 366. Praxis, 367.

III. *De bestialitate* *379*

Bestialitatis- notio, 368.- Malitia, 369.—Species, 370. Praxis, 371.—Crimen pessimum, 372.

Pag.

Art. II.—De peccatis luxuriae incompletis 380

§ 1. De peccatis luxuriae incompletis 380

Notio, 374.—Motus venerei, 375.—Differunt ab erectione naturali, 376.—Divisio, 377.—Malitia prout sint voluntarii in se vel secus, 378-380.—Specificatio ratione enodi eos provocandi. 381.—-Resistentia opponenda, 382.

§ 2. De actibus incompletis luxuriae internis 385

Imaginationum et cogitationum malitia ct species, 383-385. Delectatio morosa: notio, 386.—Moralitas, 387.—Desideria impura: notio et divisio, 388-380.—Moralitas desiderii absoluti et condicionati, 390.—Gaudium impurum: notio, 391; moralitas, 392.

§ 3. De actibus impudicis 390

Notio, 393.—Moralitas actuum in se ipsis, 396; ratione intentionis, 397-398.—Obligatio cavendi ab eis, 399.—Species moralis malitiae, 400.—Applicationes circa tactus, oscula, aspectus, sermones, lectiones, 40L-407.

Art. III.—De anomaliis sexualibus 401

Anaesthesia, hyposthesia, hyperaesthesia, paradoxismus, 408-409; symbolisinus, fetichismus, exhibitionismus, sadismus, masochismus, mysticismus eroticus, 410; narcisismus, homosextKilismus, transfonnismus, bestialitas, necrophilia, 411.

C/\p. IV.—De cura castitatis 406

Initiatio sexualis et educatio voluntatis ad castitatem: schola naturalistica et catholica, 412-413.—Possibilitas castitatis, 414-415.—Media ad fovendam castitatem: naturalia, psychologica, moralia, religiosa, 416.—Amicitiae particulares, 417.—Relationes nupturientium, 418.—Praxis, 419.—Nocivïtas castitatis an bona cx castitate provenientia?, 420.—Praxis pastoralis, 421.

Tractatus VII.—De septimo et decimo praecepto

PARS Z.—De iure et iustitia in genere..... 425

Cap. I.—De iuris notione, divisionibus, causis 425

Art. I.—De notione iuris 425

Notio, 423-425.—Elementa, 426; condiciones, 427; proprietates, 428; fontes, 429; normae, 430; finis, 431; limites, 432.

Art. II.—De divisionibus iuris 432

Divisio ex diversis titulis, 433.

Art. III.—De causis constitutivis iuris 435

§ 1. Dc factis et actibus iuridicis 435

Notiones et divisiones, 434-436.—Confirmatio, 437.

§ 2. De lege positiva humana, fonte iuris 437

Lex humana in genere, 438.—Ecclesia, 439.—Auctoritas civilis quoad quaestionem iuris ct facti, ct in praxi hodierna, 44Q,—Praxis pastoralis, 441,

Pag.

Cap. II.—Dc iustitia 442

Art. I.—Dc notione, divisione, obiecto ct subiecto iustitiae. 443

Notio ct divisio; iustitia commutativa, distributiva, legalis, 442-444.—Sintne vere species, 445,1; quaenam notae potiorcs singularum, 445,2.—Subiectum iustitiae et iuris, 446.—Obiectum iustitiae, 447.

Art. II.—Dc iustitia sociali 453

Iustitia socialis quoad nomen, rem, apud auctores, 448.—Notio, 449.—Subiectum officii et iuris, 450-451.—Obiectum, 452.

Art. Ill,—De principiis generalibus iustitiae 461

Quantitas obligationis, 453.1.—Reparationis obligatio quandonam, 453,2.—Applicationes, 454.

Art. IV.—Dc relatione inter caritatem ct iustitiam 463

Convenientiae et discrepantiae; comparatio ad invicem; relate ad ordinem socialem, 455.

Cap. III.—De iure in se seu dc dominio 467

Art. I.—Dc notione, divisione, principiis generalibus dominii 467

Notio dominii, condominii, possessionis·, 456-458.—Divisio dominii, 459.

Art. II.—De praecipuis formis dominii semipleni 470

Dominium radicale et servitus, 460.—Di visio, 460.—Ususfructus, 461; fundamentum, 462; iura et officia, 463-464; cessatio, 465.—Usus, 466; fundamentum, 467; iura et officia, 468.—Servitus eiusque divisio, 469-470; fundamentum, 471 ; iura et obligationes, 472; cessatio, 473.—Emphyteusis, superficies, fetidum, 474.

Art. III.—Dc principiis iuris generalibus 477

Res clamat, fructificat, perit domino; nemo ex re aliena ditescere potest, 475.

Cap. IV.—De obiecto dominii 478

§ 1. De notione et divisione bonorum 478

Obiectum iuris et diversa genera, 476-477.—Capitale, 478.—Patrimonium, 479.

§ 2. De dominio bonorum 480

Principia: quoad bona interna, 480; mixta, 481; quoad alias personas, 482; bona externa, 483.—Homo indiget bonis externis, 484.—Ius proprietatis, 485; eiusque limites, 486-487.—Iustum medium, 488.

Cap. V.—De subiecto dominii 493

Art. I.—De subiecto dominii in genere 494

Subiectum: persona physica vel moralis, 489-491; huius origo, 492, et distinctio, 493.—Principia, 494.—Iura hominis, 495.

Art. II.—Dc quibusdam subieclis dominii in particulari ... 499

§ 1. De dominio filiorum familias 499

, Praenotanda, 496.—Ex iure naturae, 497, et positivo, 4^8.—Filiusfamilias eiusque iura naturalia et positiva, 499-504.

§ 2. De dominio uxorum 506

Praenotanda, 505.—Ex iure naturae, 506, ct positivo, 507.—Bona uxorum, 508.—Regimina bonoruni, 509.

§ 3. De dominio auctorum 515

Fructus intellectuales, 510.—Auctor et inventor, 511.—Principia, 512.

§ 4. De dominio clericorum beneficiariorum 519

Bona beneficiaria eorumque divisio, 514-515—Principia, 516.

§ 5. De dominio religiosorum 522

Novitii et professi sive simpliciter sive sollemniter, 517.

§ 6. De dominio Ecclesiae et Status 523

Ecclesia, 519.—Status, 520.—Nationalizationes, 520,3.

VI.—De acquisitione dominii 525

Notio et divisio, 521-522.—Labor non est unicus titulus acquirendi dominii, 523.

Art. I.—Dc occupatione 528

Notio, 524.—Titillus acquisitionis legitimus, ibid.
Res derelictae iure naturae ct positivo, 525-526,1-2.—Res in naufragio, incendio, etc., dimissae et res hostium, 526,3.—Res vacantes ct fodinae, 527-529.—Animalia mansueta, mansuefacta, fera, 530-531,1-4.—Legum venationis et piscationis indoles, 531,5.

Art. II.—De inventione 536

Notio, 532.—Res amissae ex iure naturae ct positivo, 533-334. Thesaurus, 535-536.

Art. III.—De accessione 541

Notio et divisio, 537.—Principia: Res fructificat domino: accessorium sequitur principale; nemo ditescit cum damno alterius·, 538.—Praxis, 539.

Art. IV.—De praescriptione 544

Notio et divisio, 540-541.—Vis legis humanae, 542.

§ 1. De usucapione 546

Condiciones: Res habilis, 544; possessio, 545; titulus, 546; tempus, 547; bona fides iuridica et theologica, 548,—Valor in conscientia in casibu-s et sub condicionibus diversis, 549-550. - Usucapio in rebus ecclesiasticis, 551-555.—Usucapio in iure hispano, 556-560.

§ 2. Dc praescriptione liberativa *559*

Res pracscriptibilis, 562; tempus, 563; bona fides, 564; valor in conscientia in casibus et sub condicionibus diversis, 565.

Pag.

PARS ALTERA.—De praecipuis modis derivativis acquirendi dominium, qui sunt successiones et contractus 564

SECTIO 1.—De negotiis iuridicis in genere 564

Cap. I.—De conceptu et divisione actuum iuridicorum 564

Notio et differentia a factis iuridicis, 567-568.- Divisio, 569. Constitutiva, 570.

Cap. II.—De requisitis ad valorem actus iuridici 568

Art. I.—De subiecto actus iuridici 568

§ 1. De habilitate subiecti 569

Ex iure naturali et civili: minorennes non emancipati et emancipati; uxores; personae morales; mente infirmi et prodigi, 571-572.—Ex iure hispano, 573.

§ 2. De valore morali actuum naturaliter validorum a subiecto inhabili positorum 573

Inhabilitas solum ex lege, 574,1-2; rescissionis favor, validitas naturalis, 574,3; vis iuramenti adiecti, 574,4.

Art. II.—De materia apta actus iuridici 576

Materia eiu-sque condiciones: possibilis, existons, determinata, pretio aestimabilis, propria agentis, alteri non debita saltem ex iustitia, honesta et licita in se, 576-578.

Art. III.—De consensu voluntatis requisito 580

§ 1. De dotibus in actu voluntatis requisitis ad actum iuridicum 581

Sit: internus, externus, liber, mutuus in actibus bilateralibus, 579-581.—Perfectio actus iuridici, 582.

§ 2. De vitiis actus voluntatis 584

Erroris notio et divisiones, 583-584.—Principia: Error substantialis; accidentalis concomitans; antecedens, 585,1-3; contractus ex errore doloso initus, 585,4.—Ex iure ecclesiastico, 585,5, et hispano, 585,6.

Vis et metus, 586.—Vis tollens libertatem, 587,1, aut deliberationem perfectam, 587,2?—Metus non iniustus, 587,3; iustus levis, 587,4, et gravis, 587,5.—Ex iure canonico, 587,6, ct hispano, 587,7.—Praxis, 589.—Damnum iniuste causatum, 590.

Art. IV.—De forma legali ct causa actuum iuridicorum ... 59J

§ 1. De sollemnitatibus actuum 594

Notio et divisio, 592-593. — Competentia auctoritatis civilis, 594,1, et interpretatio eiusdem usus, 594,2.

§ 2. De causa actuum 596

Notio et divisio, 595-596.- Differentia a motivo, 597.—Convenientia distinctionis, 598.—Ius hispanum, 598.

Pag.

Cap. III.—Dc obligatione actuum iuridicorum 598

Art. I.—De obligatione actuum iuridicorum in genere ... 598

Notio et divisio, 599-600,— Principia: Triplex obligatio, 601,1; ambitus, 601,2; obligatio actus rescindibilis, 601,3.

Art. II.—Dc obligationibus actuum qualificatorum 602

§ 1. Dc actibus modalibus 602

Actus sub modo, 602-604,1; ad demonstrationem, 604,2; sub causa impulsiva, 604,3; ad diem, 604,4.

§ 2. De actibus condicionalis 605

Notio et divisio, 605-606.—Valor diversarum condicionum ex rei natura et ex iure positivo, 607.

§ 3. Dc actibus aliter modificatis 608

Obligatio altemativa vel disiunctiva, 608; solidaria, 609; divisibilis, 610; sub poena, 611; sub iuramento, 612-613.

Art. III.—Dc modis extinguendi obligationem 612

§ 1. Modi extinguendi obligationem 613

Solutio, 614.—Interitus rei, 615.— Condonatio, 616. — Confusio, 617.—Compensatio legalis, 618.—Novatio, 619.

§ 2. Quaestiones .speciales de solutCne 615

Solutio a debitore obaerato: obligationes cx iure naturae in casu incapacitatis ad solutionem et cessionis, 620-621 ; vis cessionis, 622,1-5: cx iure hispano, 622,6.— Solutio debiti probabilis: in dubio de existentia et de solutione iam facta, 624,—Solutio mediante pecunia devaluate: ex iure naturae, 626-628,1; potestas auctoritatis, 628,2; taxa legalis, 628,3.

***SECTIO II.*—De testamentis et de successione hereditaria...** 625

Cap. I.—Dc iure hereditatis in genere 625

Art. I.—Dc fundamento iuris hereditatis 626

Notio, 630.—Facultas testandi ex iure naturae, 631,1.—Ius successionis naturale, 631,2.

Art. II.—Dc natura facti iuridici quo nititur successio ... 629

Testamenti indoles, 632,1-2.—Iuris succedendi explicatio, 632,3.

Cap. II.—De testamento eiusque requisitis 630

Art. I.—De notione et divisionibus 630

Notio et differentia a donatione inter vivos, codicillo, legato, 633-634 .— Divisio, 635.—Condiciones testamenti olographi, aperti, clausi, militaris, maritimi, in extera natione confecti, 636.

Art. II.—Dc testatore 637

Notio,. 637.—Quis testari possit ex diversis iuribus, 638.—Obligatio testandi, 639.—Obligatio relinquendi bona consanguineis, 640.—Testamentum incapacis, 641.

Pag.

Ari. III.—Dc heredibus 639

§ 1. Dc heredibus in genere 639

Heres, 642; differt a legatario, 643; diversi heredes, 644.—Quinam possunt adire hereditatem cx iure naturali, canonico, civili, 645.—Quomodo obtinetur hereditas, 646.—Obligatio eam acceptandi, 647. Iura et obligationes heredum, 648.- Testamentum in favorem incapacis, 6-19.

§ 2. Dc heredibus substitutis 645

Substitutio testamentaria eiu-sque divisio, 651-652.—Eius admissio et valor in iure hispano et canonico, 653,1-3.—Valor substitutionis lege civili prohibitae, 653,4.

Art. III.—De obiecto testamenti 646

Ius testandi, 654,1.—Obligatio reservandi legitimam, 654,2,—Laesio legitimae per donationem ad causas pias, 654,3.—Heredes necessarii in iure hispano, 654,4.—Ius eorum exigendi reductionem et collationem, 654,5-6.—Praxis, 655.

Art. IV.—Dc forma testamentorum 655

Notio, 656.—Principia: valor in conscienda legatorum compensatoriorum et remuneratorioruni, 657,7.—-Competentia auctoritatis circa testamenta informia, sive ad causas profanas sive ad causas pias, 657,2-4.—Praxis, 65S.

Art. V.—Dc testamenti revocatione, caducitatc, exeeutione. 658

Rovocatio eiusque mcxli, 659.—Caducitas, 660. — Executio: in iure hispano et canonico, 661.Mutatio ultimae voluntatis, 662.

Cap. III.—De successione ab intestato 662

§ 1. Dc successoribus ab intestato .662

Ex iure naturae, 664, et hispano, 665.—Subiecta, 666.

§ 2. De modo et ordine successionis 663

Modus per capita, stirpes, lineas, 667.—Regimen successionis inter varios ordines et gradus, 668.

***SECTIO III.*—De contractibus** 666

TITULUS I.—*De contractibus in genere* 666

Cap. I.—De notione et divisione contractus 666

Notio et divisiones praecipuae, 670-672.

Cap. II.—De obligatione contractuum in genere 670

Notio et divisio, 673-674.- Principia: Obligatio contractualis ex iustitia, 675,1; aliisque virtutibus, 675,2. Aequalitas iustitiae semper servanda. 675.3.--Ambitus obligationis, 675,4.—In contractu rescindibili. 675,5, et informi, 675,6. -Extinctio obligationis, 675,7.

TITULUS II.—*De contractibus unilateralibus praecipuis* 677

Cap. I.—Dc promissione gratuita 677

Notio et differentia a proposito, voto, donatione, 676-677. Divisio. 678.· Obligatio quantitative et qualitative, 679,1-2.- Non dat locum compensationi, 679,3.—Cessatio, 679,4.

P \G

Cap. II.—Dc donat) >ne 681

Art. f.—De donatione inter vivos 682

Notio et divisio, 680-681; subiectum activum et passivum, ex iure naturali, civili, canonico, 6S2.—Obicctum ex eodem triplici iure, 683—Forma donationum, 684.—Revocatio, 685.—Rescissio partialis, 6S6.

Art. II.—De donatione mortis causa *687*

Notio et differentia a testamento, 6R7-688,—F,x iure romano et hispano, 689.—Valor in conscientia, 690.

Cap. TII.—Dc quibusdam contractibus unilateralibus acces-sortis 689

Art. I.—Dc fideiiussione 689

Notio, 691.—Obligationes fideiiussoris, 602.—Iura 603.

Art. II.—De oppignorationc 690

Notio et divisio, 694-695. Obligationes debitoris, 696 lura et obligationes creditoris, 697.—Antichresis, 698.

Art. III.—Dc hypotheca 691

Notio, differentia a pignore et divisio, 699-700. Obligationes et iura. tam debitoris, 702; quam creditoris, 703. Transactio-nes et compromissus, 703.

HTULUS ITT.—*Dc contractibus bilateralibus imperfectis* 693

Cap. I.—Dc deposito et sequestro 693

§ 1. Dc deposito 69-1

Notio et divisio, 704-705.—Obligationes depositarii et deposi· tantis, 706-707.

§ 2. Dc sequestro 696

Notio et divisio, 708-709.—Obligationes sequestri, 710.

Cap. TI.—De mandato ct gestione negotiorum 696

§ 1. De mandato 697

Notio, differentia a delegatione et approbatione, divisio, 711-713.—Obligationes mandatarii et mandantis, 714-715.—Cessatio mandati, 716.

§ 2. Dc gestione negotiorum 699

Notio, 717.- Obligationes gestoris et domini, 718.

Cap. TH.—Dc contractibus crediti 700

Ari. I.—Dc commodato ct precario 701

§ 1. De commodato 701

Notio et differentia a locatione, deposito et mutuo, 720-721. Obligationes conunodatarii et commodantis, 722-723.

Pag.

§ 2. Dc precario 703

Notio ct differentia a commodato, 724-725.—Obligationes, 726.

Art. II.—De mutuo 703

§ 1. De contractu mutui in seipso 704

Notio et differentiae a contractibus affinibus, 727-728.—Divisio, 729.—Obligatio mutuandi, 730.—Obligationes et iura generalia mutuatarii et mutuantis, 731-732.

§ 2. Dc iusto fenore ct usura 707

Usurae notio et divisio. 733-734.—Mutuum, ex natura sua, gratuitum, 735,1.—Liceitas fenoris cx titulis extrinsecis: damnum emergens, lucrum cessans, periculum sortis, poena conventionalis, lex civilis, ius canonicum, 735,2 — Taxa fenoris 735,3,—Contractus trinus, montes pietatis, arcae parcimoniales 736.

Art. JII.—De censibus 715

Notio, differentia a commodato et emptione-venditione, divisio, 737-739.—Census ex iure naturae, canonico, hispano 740.

TITULUS· IV.—*De contractibus bilateralibus commutativis perfectis* 720

Cap. I.—Dc emptione-venditione 720

Art. I.—De natura, subiecto, obiccto emptionis-venditionis. 720

Notio, differentia a permutatione et cambio, divisio, 742-744. Subiectum habile, 745.—Obiectum, 746.—Forma contractus, 747. Effectus, 748.—Dissolutio, 749.

Art. II.—Dc obligationibus generalibus venditoris et emptoris 724

Obligationes venditoris quoad mercem, securitatem in evictione, defectus rei, 750. — Praxis. 751.—Obligationes emptoris quoad pretium, mercem, securitatem monetae, 752.

Art. III.—De iusto mercium pretio 729

§ 1. De \ralore oeconomico 729

Notio et divisio, 753-754.—Theoriae obicctivac, subiectivae, mixtae, 755.

§ 2. De pretio 733

Notio et divisio, 756-757.------Pretium iustum in genere, 758-759.1.—Non constituitur per relationem ad bonum commune, 759.2, sed ad sumptus factos et ad congruam remunerationem servitiorum, 759,3; sed in adiunctis extraordinariis licitum est maius lucrum, 759,4.—Liceitas beneficii globaliter computati, 759,5.

Pretium legale per se obligat in conscientia, 760,1, nisi sit inferius naturali infimo. 760,2. — In quibusdam adiunctis licet taxam praetergredi, 760,3.—Taxae pro servitiis publicis non sunt poenales, 760,4.

Pretium conventionale, 761,1.—Quandonam licet, 761,2,—Praxis, 762.

Pretium vulgare quandonam applicatur, 763,1.—Iustitia intra limites maximum-minimum, 763,2.—Non est fixum, 763,3.—Pretium naturale in casibus specialibus et penuriae, 763,4-5.—Praxis, 764.

Pag.

Art. IV.—De quibusdam speciebus emptionis-venditionis.. 759

§ 1. De monopolio ct consortiis 759

Notio et divisio. 765-766,—Mora.itas diversorum monopoliorum iuris et facti, 767,1-4.— Pretium monopolii artificialis, 767,5.— Consortiorum moralitas, 767,6.

§ 2. Dc venditione sub hasta 765

Notio et divisio, 767-768,—Licitudo subhastationis, 770,1.—Peccata, 770,2.—Usus hodiernus quid permittat, 770,3.

§ 3. De retrovenditione 768

Notio, differentia a mohatra, divisio, 771-773.- Retractus conventionalis et legalis per se liciti, 774.

§ 4. De venditione per proxenetas 770

Notio, 775. — Iura ct officia proxenetae, 776,1-3.—Praemium, 776,4.—Corruptio officialium publicorum, 776 5.— Praxis, 776,5.

Cap. II.—De locatione-conductionc 774

Notio, differentia ab emptione-venditione, divisio, 777-779.— Obligationes generales et condiciones iustitiae et liceitatis, 780.

Art. I.—De locatione rerum ..... 7'76

Notio, differentia ab emphyteusi et feudo, divisio, 781-783.— Subiectum, 784.—Obiectum, 785.—Obligationes locatoris, 787, ct locatarii. 788.—Cessatio, 789.— In iure ecclesiastico, 790.

Art. II.—Dc locatione operum 781

Notio, 791.—Obligationes susceptoris, 792, et locatoris, 793.— Obligationes famulorum, 794; herorum, 795; aliorum concurrentium, 796.—Ordinatio societatum industrialism et commercialium. Vectores mercium, 797.

Art. III.—Locatio-conductio operarum 786

§ 1. De ipso contractu laboris 787

Notio, differentia a locatione rerum ct operum, divisio, 798-800.—NatUYa contractus, 801.—Principia: contractus per se licitus, 802,1, sed optandum ut per contractum societatis temperetur, 802,2.—Condiciones completae honestatis, 802,3.—Obligationes generales patronorum tum cx iustitia tum ex caritate et pietate. 803.—Obligationes generales operariorum ex eisdem titulis, 804.

§ 2. Dc salario iusto in particulari 801

Notio, differentia ab honorariis, divisio, 805^807,—Theoriae ad determinandum salarium: liberalism!, socialism!, doctrinae catholicae, 808.—Salarium conventionale per se iustum, 809,1.— Salarium debet attemperari bono publico, 809,2.—Individuale debetur per sc ex! iustitia commutativa, 809,3: item familiare absolutum probabilius, 809,4; familiare relativum assccurandum est per opportunas institutiones, 809,5.—Salarium operariorum qualificatorum, 809,6.—Salarium augendum aliqua parte beneficiorum. 809,7.—Salarium feminarum et adolescentium, 809,8.—Scholion de salario relativo, 810.—Subsidia familiaria, 811.—Assecurationes operariorum, 812.

Pag.

§ 3. De cessatione a laborc 822

Operistitii notio et divisio, 813-814.—Condiciones institiae et honestatis m cessatione, 815,1; renumeratio, 815,2.—Opcristitio-ruin moralitas, in diversis casibus, 815,3.—Praxis, 816.

§ 4. De remediis quaestionis socialis 827

Opera suscipienda et professiones, 816.

Cap. III.—De contractu societatis 828

Notio, differentia a commodato, mutuo, locatione, divisio, 818-820.—Moralitas societatum, 821.—Obligationes sociorum, 822; directoris et administratorum et praecipuae iniustitiae, 823.

Cap. IV.—De cambio 835

Notio, differentia ab emptione, permutatione, mutuo, et divisio, 824-826.—Indoles cambii, 827,1; licitudo lucri, 827,2; condiciones iustitiae, 827,3; cambium fictum et usurarium illicitum, 827,4.

TITULUS V.—*De contractibus aleatoriis*..... 837

Notio, differentia a contractu condicionato, 828-829.—Moralitas, 830.

Cap. I.—De asscсuratione 838

Art. I.—De assecurationc in genere 838

Notio et divisio, 831-832.—Licitudo, utilitas, obligatio, 833,1-2. Nationalisatio assecurationum, 833,3. — Obligationes communes et particulares assecurantis et asscсurati, 834-386.

Art. II.—De quibusdam asscсurationibus in specie 844

Assecuratio vitae, 837.—Licitudo et valor contractus, 838,A. Assecuratio contra accidentia, 838,13. — Quomodo intelliguntur, 839,1.—Compensatio indebita, 839,2-3.

Cap. II.—De ludis 848

Art. I.—De ludo .....*..... 848

Notio et divisio, 840-841.—Moralitas quoad iustitiam et licitudinem, 842.

Art. II.—De sponsione, sortitione, loteria 853

§ 1. De sponsione 853

Notio, 843.—Moralitas quoad iustitiam et licitudincm, 844.

§ 2. De sortitione et Loteria 854

Notio, 845.—Moralitas, 846.

Cap. 111.—De operationibus bursae 856

Notiones et divisiones, 847-849,—Speculationes bursae, 850.—Moralitas diversarum operationum, 851,A.- Speculationes reprobandae, 851,B.

Pag.

PARS III.—De iniustitia eiusque reparatione 355

SECTIO I.—De iniustitia et restitutione in genere 865

Cap. 1.—De natura iniustitiae et reparationis 865

Art. I.—De notione et malitia iniustitiae 865

Notio et divisio, 852-853.—Malitia quantitative et qualitative, 854,1-3; intentio quid faciat ad iniuriam, 854,4.

Art. II.—De notione et obligatione restitutionis 870

Notio et. differentia a solutione et satisfactione, 855-856.—Obligatio restitutionis, 857,1. — Praeceptum, etsi torte affirmativum, urget quam primum, 857,2, cx titulo iuris violati, 857,3; probabilius ex lege naturali non nisi in bonis eiusdem ordinis, 857,4.

Cap. II.—De radicibus restitutionis ct dc gravitate obligationis 874

.Radices quae recensentur 858-859. Discrimen inter eas, 860.

Art. I.—Dc possessione iniusta 875

Notiones, 861. —Vis iuridica possessionis, 862. Axiomata applicanda ad restitutionem alienorum, 863.

§ 1. De possessore bonae fidei 877

Quis, 864.—Obligatio quoad rem, 865,1 ; fructus, 865,2; expensas in re factas, 865,3.

§ 2. De possessore malae fidei 882

Quis, 866.—Obligatio quoad rem, 867,1 ; fructus, 867,2; expensas, 867,3; damna, 867,4.

§ 3. De possessore dubiae fidei 887

Quis, 868.—Divisio, 869.—Obligatio investigandi, 870,1; obligationes subséquentes in diversis casibus, 870,2; quid si neglexit inquisitionem, 870,3; in casu solutionis dubiae debiti certi, 870,4. Obligatio quoad fructus rei, 870,5.

Art. II.—Dc damnificatione iniusta 891

§ 1. De condicionibus generalibus ad restitutionem ex damnificatione requisitis 891

Notio damnificationis, 871.—Condiciones damni reparandi, 872; actio realiter damnifica, 873; stricte iniusta, 874; itemque formaliter ex culpa sive gravi sive levi, sive propter non impeditum effectum damnosum, 875; et efficaciter ex causa per se et per accidens, 876.

§ 2. De restitutione in casu damnificationis dubiae vel ex errore causatae 902

In dubio: circa iniustitiam damni, 878,1; circa influxum causae, 878,2; circa auctorem quod evenerit absque conspiratione, vel ex conspiratione aut deliberate causata incertitudine, 878,3. Damnificatio ex errore circa personam, 880,1; rem, 880,2; quantitatem damni, S80,3; efficacitatem detrimenti, 880,4.

Pag.

Art. III.—De obligatione ratione contractus, quasi-contractus, legis positivae 908

Ratione contractus, 881; quasi-contractus, 882; legis positivae, 883.

Cap. III.—De restitutione propter iniustam cooperationem... 910

Notio et divisio, 884-885.—Modi cooperationis, 886.—Obligatio ex re accepta et ex damnificatipne, 887,1. Mensura obligationis, 887,2.—Mpralitas cooperationis, 887,3.

Art. I.—De cooperatoribus positivis 913

§ 1. Dc mandante 913

Notio, 888. -Obligationes: quoad mandatum, 889,1; personam damnificatam, 889,2; mandatarium, 889,3.

§ 2. De consulente 915

Notio et divisio, 890-891. — Obligationes: quoad consilium, 892,1; damnificatum, 892,2; exeeutorem, 892,3.

§ 3. De consentiente 918

Notio, 893. — Obligationes: quoad ipsum consensum, 894,1; quoad damnificatum, 894,2.

§ 4. De palpone 920

Notio, 895.—Obligationes, 896.

§ 5. De recursu 921

Notio, 897.—Obligationes receptantis, 898.

§ 6. De participante 922

Notio, 889,1.—Obligationes participantium in praeda et in actione, 899,11.

Art. II.—De cooperatoribus negativis 924

Notio, 900-901.—Obligationes, 902. -Applicationes, 902.

Art. III.—Dc restitutione in solidum eiusque ordine 927

Notio et divisio, 903-905.—Principia quoad cooperationem physicam et moralem, 906.—Ordo obligationis, 907.—Praxis, 90S.

Cap. IV.—De circumstantiis restitutionis 931

Art. I.—Cui restituendum sit 931

In casu damnificat! certi, 911; ignorati, 912; dubii. 913.—Ordo servandus, 914.

Art II.—Ubi et cuius expensis restituendum sit 935

Locus, 915.—Expensae, 916.

Art. III.—Quomodo et cuius periculo restituendum sit ... 936

Modus, 917.—Periculum rei, 918.

Pag.

Art. /17,—Quando restituendum sit 938

Quamprimum, 919. — Damna cx dilatione reparanda, 920. — Praxis, 921.

Cap. V.—De causis a restitutione excusantibus ..... 94(1

Art. I—Dc causis a restitutione ad tempus excusantibus... 940

Impossibilitas physica, 922,—Cessio bonorum, 923.—Damnum imminens, 924.

Art. II.—De causis a restitutione in perpetuum excusantibus 942

Impossibilitas perpetua, 925. Condonatio, 926. — Compensatio, 927. — Decisio auctoritatis competentis, 928. — Compositio, 929.—Praxis, 930.

SECTIO II.—Dc iniustitia et restitutione in particulari ... 946

Cap. I.—De furto 946

Art. I.—De notione et malitia furti 946

Notio et differentia a mera daniiufication c. 931-932. — Species, 933.—Malitia, 934.—Fundamentum gravitatis, 935. — Determinatio materiae gravis et levis, 936. Praxis, 937.

Art. II.—Dc causis in gravitatem furti influentibus 951

§ 1. De causis augentibus gravitatem furtulorum 951

Furta minuta coalescunt ex intentione, 938,1; multiplicatione, 938, II; conspiratione, 938,111.

§ 2. De causis minuentibus gravitatem furtorum 955

Furta coniugum, 940; filiorumfamilias, 941; famulorum, 942; religiosorum. .943; oppidanorum, 944. — Res privatorum expositae, 945.—Praxis, 946.

/Irt. III.—De causis a furto excusantibus 958

§ 1. De necessitate a furto excusante 958

Necessitas triplex. 917.-Quid valeat in extrema, gravi et communi necessitate, 948.

§ 2. Dc iusta compensatione 960

Notio et distinctio, 949-950.—Moralitas compensationis manifestae, 951,1, ct occultae, 951.2; condiciones ad liceitatem occultae compensationis, 951,3.—Praxis, 952.

Cap. TT.—De restitutione propter bona spiritualia 965

Notio, 954.—Obligatio generalis. 955, et particularis: quoad bona animi naturalia et supematuralia, 956.

Cap. III.—De restitutione propter bona mixta 967

Notio. 957 Obligitio generalis, 958,1. Extensio ct modus reparationis, 958,2.—Excusatio, 959.

Cap. TV.—Dc restitutione propter bona corporis 969

Pag.

§ 1. Oc restitutione propter bonum vitae ct sanitatis laesum . 960

Damnorum multiplex gemu, 960.—Obligatio repar athli damna spmtualia, personalia, icalia, ct quibus damnificatis» 961 %2.

§ 2. Dc restitutione propter bonum castitatis laesum ... 974

Damnorum multiplex genus, 963, I Quomodo potest causari, 964. Reparatio in casu stuprationis sive non coniugatae sive coniugatae, 966,12; fornicationis, 966,3; et adulterii ex mutuo consensu, 966,4. Adulterinorum obligationes, 966,5.

Cap V. Dc restitutione proptei defraudata tributa 980

Notio ct divisio. 067 060. Ftmdnmrntum tributorum, 970.- ('ou diciones iustitiae, 971.- lura auctoritatis publicae, 972. Obligationes civium quoad declarationem et solutionem, 973,1 6; exactores tributorum, 973,7.— Praxis, 974.

Cap VI De restitutione propter defraudatam militiam ... 993

Servitium ex contractu ct conscriptione, 975-976. Iustitia conscriptionis legalis, 977,1. Moralitas legi? eiusque obligatio, 977,2. Transgressio, 977,3.- Recusatio ex obiectione conscientae, 978,

Tractatus VIII.—De octavo praecepto

Cap T. De veracitale ct mendacio 1000

r/r/ /.—De veracitate 1001

Notio, 980. Eiu· obiectum, 981. Obligatio, 982,- Praxis, 983,

.Iri // De mendacio et restrictione mentali 1002

Notio et differentia a dissimulatione, amphibologia, restrictione mentali, 984-986. Divisio, 987. Malitia essentialis, dc se levi» 988,1 3. Moralitas amphibologiae, 988,4, et restrictionis, 988.5,—Applicationes, 989.—Praxis, 990.

Cap 11. -Dc officiis et peccatis circa famam ct honorem... 1018

Ari. /. Dc diffamatione in genere 1018

Fama, diffamatio, indicium temerarium, detractio, susurratio, calumnia, 991-993. Itis ad famam. 994,1. Malitia diffamationis prolatae et auditae, 994,2-5.- Neglectus propriae famae, 994.6.

/Iri // De diffamatione interna 1029

Malitia suspicionis ct iudicii temerarii, 99$,1-2. Diffidentia, 995,3.

Ari III De diffamatione externa 1031

Detractio temeraria eiusque teparatio, 996,1. Ulterior divulgatio criminum, 996,2. Calumnia, 996,3.

Art W Dc contumelia 1038

Notio 't differentia a detractione, illisione, improperio, 997-'W.)'lvi··io, 999, Malitia, KXX).

I'AC.

Cap III Iμ secreto ..... iom

Notio ft divisio, 1001-1002. Obligatio servandi secreti, l 3.1. Quantitas ct qualita·. obligationi·., 1003,2. Manifest.rttoni» hci-tac causae, 1003,3.

Tractatus IX.—De praeceptis Ecclesiae

Cap, I.—Di ieiunio ct abstinentia ..... —..... 1050

Art. 1 D< ieiunio 1052

Notio, 1005. — Obiectum, 1006. - Subiectum, 10Û7. Obligatio, 1008.-Vi Bullae Cruciatae, 1008.

Art 11 De abstinentia 1059

l,ex. 1009-· Obiectum, 1010 Subiectum, 1011 Obligatio, 1012, Quando urget cx lege generali et diversis induitis, 1013,

Art. Ill - De causis ab observantia iciunii ct abstinentiae liberantibus ..... 10<)l

§ I, De causis excusantibus 1062

Λ ieiunio: Impotentia, labor, maius bonum, 1014. Ab abuti nentia; impotentia, labor, paupertas, incommodum, 1015.

§ 2. Dc dispensatione 106-1

Quis potest dispensare, 1016.- Praxis, 1017.

Cap. II Dc oblationibus fidelium 1066

Notio, 1018-1019. Ius Ecclesiae, 1020. Obligatio fidelium et modus contributionis, 1021,—Praxi», 1022.

Cap III.- De censura ct prohibitione librorum 1069

Praenotandum de iurc Ecclesiae, 1023.

.-//7 *l De* censura librorum 1069

Quaenam censurae submittenda, 1024. Censorum munit», 102$. I,icentia specialis, independent a Centura, 1026 –Gravitai· legi· observandae, 1027,—Forma dandi censuram ct licentiam ab ea dependentem, 1028.

,/r/. // De prohibitione librorum 1075

Auctor prohibitionis, 1029 Subiectum, 1030. Obiectum, 1QJ1, Vis prohibitionis, 1031. Interpretatio, 1032. Gravitas, 1033.- Ccssalio, 1031. Poena, 1035. Index libimtnn prohibitorum, 1036

VOLUMEN HOC, SECUNDUM IN COLLECTIONE "THEOLOGIAE MORALIS SIMMA", SUMPTIBUS "BIBLIOTECA DE AUTORES CRISTIANOS" AC TYPIS "SUCESORES DE RIVADENEYRA", S. A.", FELICITER, DEO DANTE, EXPLICIT DIE VIGESIMO QUARTO SEPTEMBRIS, IN FESTO B. MARIAE V. DE MERCEDE REDEMPTIONIS CAPTIVORUM. ANNO MCMLIII

LAUS DEO VIRGINIQUE MATRI